REKİN TEKSOY'UN

SİNEMA TARİHİ

CİLT 2

Bugüne kadar Türkiye'de yazılmış en kapsamlı sinema kitabı

cilt 2

REKİN TEKSOY'UN

SİNEMA TARİHİ

REKİN TEKSOY

İstanbul'da doğan Rekin Teksoy, hukuk öğrenimi gördü. Avukatlık, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Okulu'nda okutmanlık yaptı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde yirmi yılı aşkın bir süre Sinema Sanatı ve Sinema Edebiyat İlişkileri dersleri verdi.

1960'lı yıllarda *Yön*, *Sosyal Adalet*, *Ataç* gibi dergilerde sinema eleştirileri yayımlayan Teksoy, Türk Sinematek Derneği Yönetim Kurulu'nda görev aldı. TÜRSAK (Türkiye Sinema ve Audiovisuel Vakfı) kurucuları arasında yer aldı ve bir dönem vakfın başkanlığını yaptı. TRT 2 televizyonunda 601 hafta boyunca *Sinema ve Edebiyat* programını hazırlayıp sundu.

Rekin Teksoy, *Arkın Sinema Ansiklopedisi*, *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, *Bilimler Ansiklopedisi*, *Sağlık Ansiklopedisi*, *Hayvanlar Ansiklopedisi* gibi ansiklopedilerin yayın yönetmenliğini yaptı. Yazdığı *Rosa Luxemburg* adlı oyun Tiyatro Ayna-Dilek Türker tarafından iki mevsim Küçük Sahne'de oynandı.

Macchiavelli, Italo Calvino, Cesare Pavese, Italo Svevo, Dino Buzzati, Pier Paolo Pasolini, Curzio Malaparte, Federico Fellini, Oriana Fallaci, Luigi Malerba, Dario Fo, Milan Kundera gibi yazarlardan roman, öykü, oyun, deneme ve şiir çevirileri yaptı. Karl Marx-Friedrich Engels'in *Komünist Parti Manifestosu*'nu çevirdi. "Türkiye'de yazılmış en kapsamlı sinema kitabı" *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi*'ni, *Rekin Teksoy'un Türk Sinması*'nı ve *Turkish Cinema*'yı yayımladı. Carlo Goldoni'den çevirdiği *İki Efendinin Uşağı* Avni Dilligil En İyi Çeviri Ödülü'nü aldı. Boccaccio'nun *Decameron*'unu ilk kez eksiksiz olarak Türkçeleştirmesi üzerine İtalya Cumhurbaşkanınca Şövalye sanıyla ödüllendirildi. Dante Alighieri'nin *İlahi Komedya*'sını ilk kez şiir biçiminde Türkçeleştiren çevirisi de İtalyan Senatosunca Çeviri Ödülü'ne değer bulundu. Rekin Teksoy Çeviri Derneği'nin Çeviri Onur Ödülü'nü aldı.

Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi
İkinci cilt

OĞLAK BİLİMSEL KİTAPLAR / SİNEMA

Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - İkinci cilt / Rekin Teksoy

© Rekin Teksoy, 2005
© Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., 2005
Bu yapıtın bütün hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntıların dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kurumsal kimlik danışmanı: Serdar Benli
Kapak tasarımı: Murat Deniz
Kutudaki fotoğraf: *Şarlo Diktatör* filminde Charlie Chaplin.
Dizgi düzeni: Goudy, 10,8/13,6 pt.
Ofset hazırlık: Oğlak Yayınları
Baskı: Oğlak Baskı Hizmetleri
Tel: (0-212) 612 73 05

Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.
Genel yayın yönetmeni: Senay Haznedaroğlu
Zambak Sokak 21, Oğlak Binası, 34435 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0-212) 251 71 08-09, Faks: (0-212) 293 65 50
www.oglakkitap.com
oglakkitap@oglak.com

Üçüncü baskı: 2009
ISBN 978 - 975 - 329 - 649 - 6
978 - 975 - 329 - 647 - 2 (takım)

REKİN TEKSOY'UN

SİNEMA TARİHİ

CİLT 2

İçindekiler

Yirminci Bölüm

LATİN AMERİKA VE KANADA'DA SİNEMA

Arjantin Sineması **633** • *Brezilya Sineması* **641** • *Bolivya Sineması* **653** • *Şili Sineması* **655** • *Uruguay Sineması* **662** • *Peru Sineması* **665** • *Venezuela Sineması* **667** • *Küba Sineması* **670** • *Meksika Sineması* **677** • *Kanada Sineması* **688**

Yirmi Birinci Bölüm

AFRİKA'DA SİNEMA

Sömürge Sineması **699** • *Cezayir Sineması* **702** • *Tunus Sineması* **707** • *Fas Sineması* **711** • *Kara Afrika'da Sinema* **712** • *Güney Afrika'da Sinema* **726**

Yirmi İkinci Bölüm

ORTADOĞU, KAFKASYA VE ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ

Mısır Sineması **731** • *İsrail Sineması* **739** • *Filistin Sineması* **745** • *İran Sineması* **747** • *Gürcistan Sineması* **759** • *Ermenistan Sineması* **765** • *Azerbaycan Sineması* **769** • *Orta Asya Cumhuriyetlerinde Sinema* **771**

Yirmi Üçüncü Bölüm

1960 SONRASINDA AVRUPA SİNEMASININ YARATICI YÖNETMENLERİ

Luis Buñuel **781** • *Ingmar Bergman* **788** • *Michelangelo Antonioni* **793** • *Federico Fellini* **797** • *Joseph (Walton) Losey* **802**

Yirmi Dördüncü Bölüm

YİRMİNCİ YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDEN BU YANA AVRUPA SİNEMASI

Almanya **809** • *Fransa* **822** • *İtalya* **834** • *İngiltere* **856** • *İspanya* **868** • *Portekiz* **874** • *Kuzey Ülkeleri (Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya)* **876** • *Rusya* **889** • *Başka Avrupa Ülkeleri (Avusturya, İsviçre, Belçika, Hollanda, Yunanistan)* **897** • *Türkiye* **912**

Yirmi Beşinci Bölüm

1960 SONRASINDA AMERİKAN SİNEMASININ YARATICI YÖNETMENLERİ

Sam Peckinpah **959** • *Martin Scorsese* **962** • *Francis Ford Coppola* **969** • *Steven Spielberg* **975** • *Woody Allen* **980**

Yirmi Altıncı Bölüm

YİRMİNCİ YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDEN BU YANA AMERİKAN SİNEMASI

Değişen Amerika ve Değişen Hollywood **989** • *Stanley Kubrick ve Robert Altman* **1009** • *Başka Yönetmenler* **1016** • *Teknolojinin Dayanılmaz Çekiciliği ya da* Moneywood **1038**

Kronoloji **1047** • *Kaynakça* **1119** • *Film Adları Dizini* **1127** • *Kişi Adları Dizini* **1265**

***Arka sayfada*: Luis Buñuel'in yönettiği**
***La Fièvre Monte à El Pao* (*El Pao'da Ateş Yükseliyor*, 1959)**

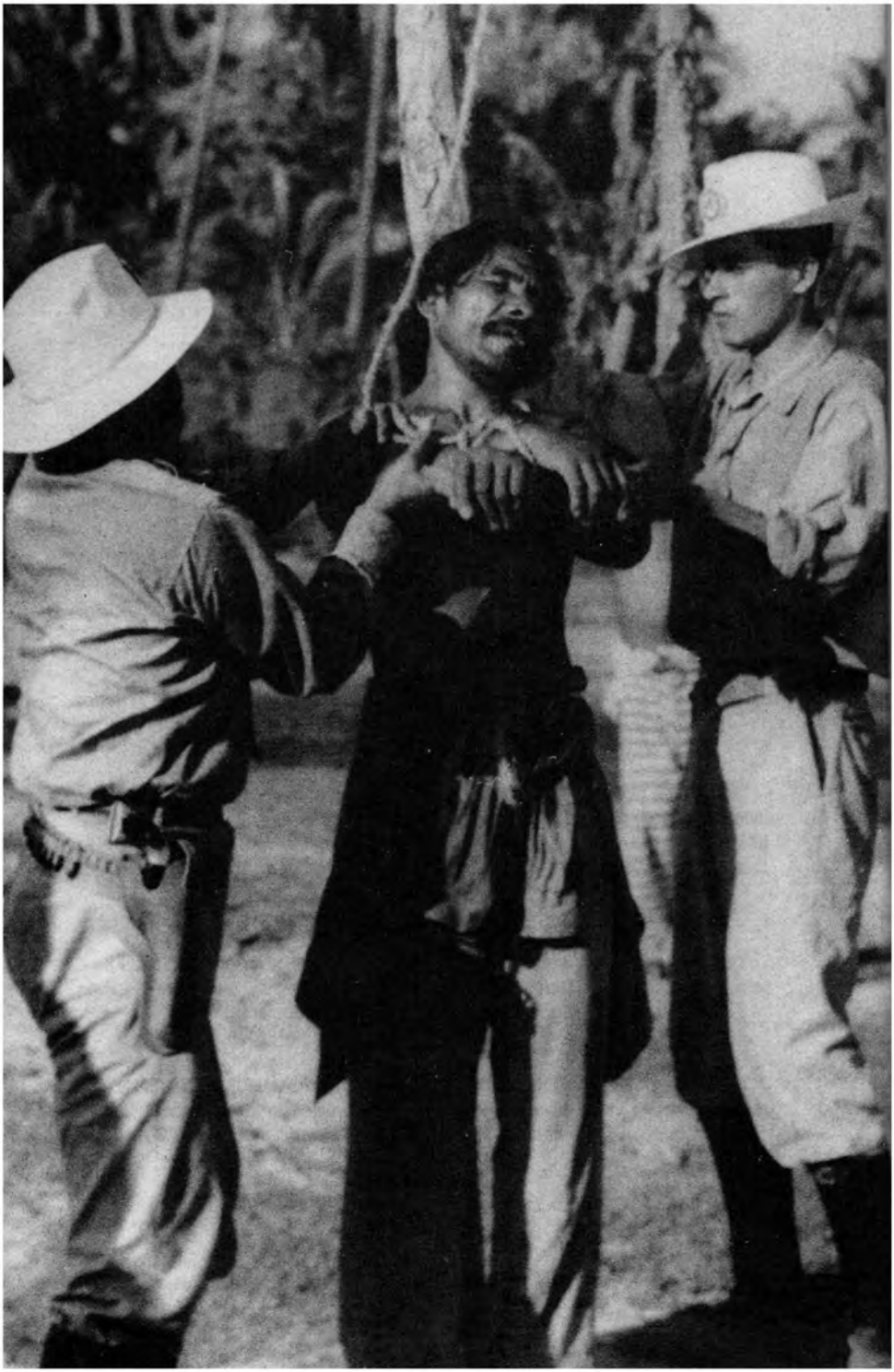

YİRMİNCİ BÖLÜM

LATİN AMERİKA VE KANADA'DA SİNEMA

Arjantin Sineması

Arjantin'de ilk sinematograf gösterisinin 28 Temmuz 1896'da Buenos Aires'te yapıldığı biliniyor. Ama daha önce 1984 yılında kinetoskop ülkeye ulaşmış, bir girişimci 1896 yılında halka açık kinetoskop gösterisi düzenlemişti. Arjantin'de yaşayan Eugène Py adındaki bir Fransızın, Paris'ten getirilen kamerayla çektiği *La Bandera Argentina* (*Arjantin Bayrağı*, 1897) ise ilk Arjantin filmini oluşturur. Alessandro Posadas adında bir doktorun da 1898 yılında yaptığı bir ameliyatı filme aldığı biliniyor. Ülkenin ilk sinema salonu, 1900 yılında Buenos Aires'te açılan Salón Nacional'dir. Bu salonda Belçikalı Henri Lepage'ın Arjantin'de çektiği filmler gösterildi. Henri Lepage'ın yanı sıra Fransız Eugène Py ve Avusturyalı Max Glücksmann da sokak ve doğa görüntüleri çektiler. Mario Gallo'nun çektiği *El Fusilamento de Dorregos* (*Dorregos'un Kurşuna Dizilmesi*, 1908) Arjantin sinemasının ilk kurmaca filmi oldu. İtalyan göçmeni olan oyuncu ve piyanist Mario Gallo (1878-1945) Avrupa'da görmüş olduğu İtalyan ve Fransız filmlerinden esinlenen filmler çevirmeyi sürdürdü. Ünlü tiyatro oyuncularının rol aldığı *Juan Moreyra* (1908), *La Revolucion de Mayo* (*Mayıs Devrimi*, 1910), *Muerte Civil* (*Sivil Ölüm*, 1910), *La Batalla di Maipù* (*Maipù Savaşı*, 1913) gibi filmlerinde Arjantin tarihinden, folklorundan ve edebiyatından esinlenen konuları perdeye getirdi. Bu arada Julio Raùl Alsina ilk stüdyoyu kurdu (1909). Eduardo Martinez de la Pera, Ernesto Gunche ve Humberto Cairo'nun ortak ürünü *Nobleza Gaucho* (*Goşonun Soyluluğu*, 1915) büyük ilgi gören ilk film oldu. On dokuzuncu yüzyıl yazarlarından José Hernández'in *Martin Fierro* adlı romanından uyarlanan film, bir toprak ağasının Buenos Aires'e kaçırdığı bir köylü kızı, bir goşonun (sığır çobanı) kurtarmasını konu ediniyordu. 25 bin pezoya çıkan film altı ay içinde yarım milyon pezo getirince, sinemanın verimli bir yatırım alanı olabileceği anlaşıldı. Alcides Greco'nun yönettiği *El Ultimo Malón* (*Son Hintli*, 1916) de, bir kabilenin isyanını belgeselci bir anlayışla perdeye getirdi. Bu arada Q. Cristiani, Latin Amerika'nın ilk canlandırma filmi olan, siyasal taşlama örneği *El Apostol*'u (*Havari*, 1915) gerçekleştirdi. Fransız Georges Benoît'nın çektiği ve anarşistlere karşı zor kullanılmasını konu edinen *Juan Sin Ropa* (*Giysisiz Juan*, 1919) ise ilk siyasal sinema denemesi oldu. Aynı yıl ilk haber filmleri de gösterime girdi. Méliès'nin yanında çıraklık yapmış olan İtalyan kökenli Federico Valle (1880-

1960) *Film Revista Valle* (*Valle Film Dergisi*) adı altında haftalık haber filmleri yapmaya başladı. On yıl sürecek olan bu etkinliğin yanı sıra Valle yapımcı olarak da sinemaya katkıda bulundu. Sesli sinemanın başlangıç yılında da Carlos Gardel'in tangolarını filme kaydetti. Melodramdan güldürüye, polis filmine uzanan bir yelpazede 200 dolayında filmin çevrildiği sessiz dönemin en önemli yönetmeni ise José Augustin Ferreyra (1890-1943) oldu. Ressam ve tiyatro dekorcusu olan Ferreyra, yabancı örneklere öykünmeyerek, Arjantin folklorundan ve kültüründen kaynaklanan konulara el attı. Göçlerle nüfusu artan Buenos Aires'in kenar mahallelerindeki yaşamı, tangolar eşliğinde perdeye getirdi. Doğaçlama çalışmalar yaparak, ressam olmasının da katkısıyla, plastik değerlerin öne çıktığı melodramlar çekti. *El Tango de la Muerte* (*Ölüm Tangosu*, 1917), *El Organito de la Tarde* (*Gece Orgu*, 1924) gibi sessiz filmlerden sonra Arjantin sinemasının ilk sesli filmi olan *Muñequitas Porteñas*'ı (1931) çekti. *Calles de Buenos Aires* (*Buenos Aires Sokakları*, 1934), *Mañana Es Domingo* (*Yarın Pazar*, 1934), *Ayudame a Vivir* (*Yaşamama Yardım Et*, 1937) gibi çok tutulan melodramlara imza atan yönetmen yaşamını yoksulluk içinde noktaladı.

Sesli sinema, Arjantin sinemasının büyük bir atılım yapmasını sağladı. İspanyolca konuşan Latin Amerika ülkelerinde seyirciler, İngilizce Hollywood filmleri yerine İspanyolca filmleri yeğleyince, Arjantin sineması büyük bir dış pazar desteği buldu. On yıl sürecek olan bu "altın çağ" boyunca, güldürüler, melodramlar, polis filmleri ve özellikle de "tango" filmleri çekildi. Luis Moglia Barth'ın yönettiği *Tango* (1933) ile Enrique T. Susini'nin yönettiği *Los Tres Berretines* (*Üç Amatör*, 1933) müziğe ve şarkılara tanıdıkları öncelikle, Arjantin sinemasını başarıya ulaştıracak olan genel çizgiyi belirlediler. Libertad Lamarque gibi kadın yıldızlara, Carlos Gardel gibi tango şarkıcılarının eşlik ettiği filmler olağanüstü bir ilgi gördü. Sevilen şarkıların adlarını taşıyan filmler yapıldığı gibi, Homero Manzi ve Enrique Santos Discépolo gibi bestecilerin senaryo yazarlığı ve yönetmenlik yaptıkları görüldü.

Luis César Amadori, Manuel Rivero, Luis Saslavsky gibi sinemacılar, yıllık ortalaması elli filmi bulan üretken bir endüstrinin yönetmenleri oldular. Peron'un iktidardan düşmesi üzerine İspanya'ya gidecek olan Luis César Amadori (1903-1977) *Maestro Levita* (1938), *Carmen* (1943), *Albeniz* (1947) gibi rahat izlenir filmler çekti. Peron'un iktidara gelmesi üzerine Avrupa'ya göç eden Luis Saslavsky (1908-1995) ise *Historia da una Noche* (*Bir Gecenin Öyküsü*, 1941) ve Lope de Vega'dan uyarlanan *La Dama Duende* (*Hayalet Kadın*, 1945) gibi filmlerinde biçime önem veren anlatımıyla dikkati çekti. Lucas Demare (1910-1981) *Dos Amigos y un Amor* (*İki Arkadaş ve Bir Aşk*, 1938) ile başladığı yönetmenlikte *La Guerra Gaucha* (*Goşo Savaşı*, 1942) gibi önemli bir film gerçekleştirdi. Leopoldo Lugones'in romanından uyarlanan film, İspanya'ya karşı verilen bağımsızlık mücadelesini, *western* sinemasını çağrıştıran bir ortamda perdeye getiriyordu. Yönetmen, ülkesinin tarihine ilgisini, yine *wes-*

tern sinemasının etkilerini taşıyan *Pampa Bàrbara* (*Vahşi Pampa*, 1945) ile sürdürdü. Peron'un iktidardan inmesinden sonra çektiği *Hijo de Hombre* (*İnsan Oğlu*, 1961) ise yakın geçmişi dramatik bir anlayışla ele aldı. Mario Emilio Soffici ile Leopoldo Torres Rios bu dönemin iki önemli yönetmenini oluşturur. İtalyan kökenli Mario Emilio Soffici (1900-1977), oyunculuktan sonra başladığı yönetmenlikte gerçekçi bir sinema anlayışının temsilcisi oldu. *El Alma del Bandoneón* (*Bandoneon'un Ruhu*, 1935), *Viento Norte* (*Kuzey Rüzgârı*, 1937) gibi filmlerden sonra, kırsal kesimde yaşam koşullarına eğilen *Prisoneros de la Tierra* (*Toprağın Tutsakları*, 1939) ile başyapıtını verdi. *Kilometro 111* (*Kilometre 111*, 1938) ile *Heroes Sin Fama* (*Ünsüz Kahramanlar*, 1940) ise sömürü ve siyasal yozlaşma gibi toplumsal konulara değindi. *Tres Hombres del Rio* (*Irmağın Üç Adamı*, 1943) adlı güldürüyü izleyen *Barrio Gris* (*Gri Mahalle*, 1954) yönetmenin son önemli filmi oldu. Leopoldo Torres Rios (1899-1940) sessiz sinema döneminde başladığı yönetmenlikte ilk önemli filmini *La Vuelta al Nido* (*Yuvaya Dönüş*, 1938) ile verdi. Büyük kentin sinemacısı olarak bilinen Torre Rios, *Pelota da Trapo* (*Bez Top*, 1948) ve *Pantalones Cortos* (*Kısa Pantolonlar*, 1949), *Edad Difficil* (*Zor Dönem*, 1956) gibi filmlerinde gençlik sorunlarına gerçekçi bir yaklaşım getirdi. İtalyan Yeni Gerçekçiliği'nden etkilendiği görülen *Bez Top*, gençlerin futbol tutkusunu ele aldı. Torres Rios'un Arjantin sinemasına en büyük katkısı ise Arjantin'in ilk yaratıcı yönetmeni sayılan, oğlu Leopoldo Torre Nilsson'u sinemaya kazandırmış olmasıdır. Bu arada İkinci Dünya Savaşı sonrasında Meksika filmlerinin Latin Amerika pazarındaki Arjantin üstünlüğüne son verdiğini belirtmek gerekir. Amerikan sermayesinin de desteğiyle Meksika'da üretilen melodram ağırlıklı filmler büyük ilgi görünce, Arjantin sineması kendi sınırları içine çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Peron hükümeti sinemayı koruyucu önlemler getirdi. Yabancı film alımı sınırlandı, yerli yapımlara mali destek ve vergi indirimleri tanındı. Tolstoy, Ibsen, Strindberg gibi yabancı yazarlardan uyarlamalara yönelen sinemanın bu yıllarında Hugo Fregonese, Hugo del Carril ve Leopoldo Torre Nilsson gibi yönetmenler öne çıktı. Bunlardan Hugo Fregonese Hollywood'a giderek çalışmalarını orada sürdürdü. İtalyan kökenli Hugo del Carril (1912-1989) tango şarkıcılığından oyunculuğa, ardından da yönetmenliğe geçti. İlk filmi *Historia del 900* (*Yirminci Yüzyıl Tarihi*, 1949) bir yüzyıl bitiminin olaylarını perdeye getirdi. Bir gönül ilişkisini ele alan *Surcos de Sangre*'den (*Kan İzleri*, 1950) sonra yönettiği *Las Aguas Bajan Turbias* (*Sular Bulanık Akıyor*, 1953) en önemli filmi oldu. Peron yönetiminin cezaevine attığı komünist yazar Alfredo Varela'nın romanından uyarlanan film, kırsal kesim emekçilerinin sömürülmesini dramatik ve gerçekçi bir biçimde perdeye getiriyordu. (Filmin künyesinde Alfredo Varela'nın adı yoktur.)

Leopoldo Torre Nilsson (1924-1978) ise on beş yaşında babası Leopoldo Torre Rios'a çıraklık etmeye başlayarak sinema ortamına adım attı. Küçük yaş-

ta şiir ve öykü yazarak geliştirdiği yazarlık yeteneğinin desteğiyle birçok filme senaryo yazdı. İlk yönetmenlik denemesi olan *El Muro* (*Duvar*, 1947) adlı deneysel kısa film, Torre Nilsson'un yalnızlık, baskı, gerilim ve biçim arayışı gibi daha sonraki çalışmalarının tohumlarını içeriyordu. Babası Leopoldo Torres Rios ile ortaklaşa yönettiği *El Crimen di Oribe* (*Oribe'nin Cinayeti*, 1950) ilk kurmaca filmi oldu. Adolfo Bioy Casares'in bir öyküsünden uyarlanan film, babasından çok Torre Nilsson'un biçemini vurguluyordu. Jorge Luis Borges'ten uyarlanan *Dias del Odio* (*Nefret Günü*, 1954) psikolojik ve etik bir çatışmayı yine biçimsel özellikleri öne çıkaran bir anlatımla aktardı. Hayatını da birleştireceği yazar Beatriz Guido ile işbirliği, Torre Nilsson'un sanatında bir dönüm noktası oldu. Fantastik konulara ve bilinçaltına ağırlık veren bir yazar olan Beatriz Guido ile akılcı ve gerçekçi Torre Nilsson'un işbirliği, İngiliz gotik romanından, Ophüls, Welles, Buñuel gibi yönetmenlerden Yeni Dalga akımına uzanan geniş bir yelpazenin etkilerini taşıyan ürünler verdi. İkilinin ilk işbirliği, Beatriz Guido'nun romanından uyarlanan *La Casa del Angel* (*Melek Evi*, 1957) oldu. Film, bir genç kızın duygusal ve dinsel eğitimini konu edinirken, 1920'lerin burjuva çevrelerini sert bir biçimde eleştirdi. Kibirli bir anne ile siyasetçi bir babanın, bir genç kızın yaşamını nasıl karartttıklarını vurguladı. Bu filmi izleyen *La Fin de Fiesta* (*Şenlik Sonu*, 1960) bu kez bir delikanlıyı ele alarak, yine Arjantin burjuvazisini ve aile ve iktidar kavramlarını eleştirdi. *La Caida* (*Düşüş*, 1959) ile *La Mano en la Trampa*'nın (*Kapandaki El*, 1961) *Melek Evi* ile birlikte oluşturduğu üçleme, kahramanların iç dünyasına eğilen çizgileriyle Nilsson'un sinema anlayışının en belirgin örneğini oluşturur. *Kapandaki El* kadına uygulanan baskıyı ve burjuvazinin ikiyüzlülüğünü vurgular. *Piel de Verano* (*Yaz Tüyü*, 1961) ruhbilimsel çözümlemeyle toplumsal eleştiriyi iç içe geçirirken, *Setenta Voces Siete* (*Yetmiş Kere Yedi*, 1962) burjuva eğitim düzenini eleştirir. *El Ojo de la Cerradura* (*Kilidin Gözü*, 1965) neonazilerle İspanyol sığınmacıları fantastik bir otel atmosferinde bir araya getirir. Torre Nilsson sinemasının bu döneminin, yozlaşmış bir toplumsal düzenin çelişkilerini vurgulamayı amaçladığı görülür. Erotizmin önem taşıdığı, kimi kez düşlere de yer veren, örtülü bir biçimde de olsa kiliseye de karşı çıkılan bu filmlerde, yönetmen dışavurumcu ve barok bir anlatıma başvurur. Torre Nilsson'un daha sonraki çalışmalarında toplumsal kaygıları daha az önemseyerek aşırı bir biçimciliğe öncelik tanıdığı görüldü. *Quatro Mulheres para un Heroi* (*Bir Kahramana Dört Kadın*, 1962) ile başlattığı ortakyapımlar (*La Chica del Lunes / Pazartesi Çocuğu*, 1966; *Los Traidores di San Àngel / San Angel'e İhanet Edenler*, 1967) yönetmenin sanatına katkıda bulunmayan filmlerdir. *Martin Fierro* (1968) ise devlet desteğiyle yapılan tarihsel bir film oldu. Yönetmenin yeniden edebiyat uyarlamalarına dönmesi, son döneminin önemli filmlerinin ortaya çıkmasını sağladı. İlk uyarlama varoluşçu yazar Roberto Arlt'ın romanından aktarılan *Los Siete Locos* (*Yedi Çılgın*, 1973) oldu. Bu filmi Manuel Puig'in romanından uyar-

lanan *Boquitas Pintadas* (*Boyalı Dudaklar*, 1974) ve Bioy Casares'in yapıtından uyarlanan *La Guerra del Cerdo* (*Domuz Savaşı*, 1975) izledi. Yönetmenin son filmi yine Beatriz Guido'nun romanından uyarlanan *Piedra Libre* (*Herkes Özgür*, 1976) oldu. Başarı basamaklarını hızla tırmanan bir kadın oyuncunun öyküsünü aktaran film, Bayan Peron'un yaşamını çağrıştırınca, "aileyi, din kurumunu ve kurulu düzeni" aşağıladığı gerekçesiyle uzun süre sansürle savaşmak zorunda kaldı. Torre Nilsson'un Bergman ve Antonioni sinemasının etkilerini taşıdığı kabul edilen sineması, bir nitelik sıçraması getirerek yeni bir sinemadan yana genç yönetmenlere yeni ufuklar açmıştır.

Peron'un iktidardan düşmesi (1955) ve Torre Nilsson'un ilk filmlerinin yankıları, *Gente de Cine* (*Sinema İnsanları*, 1951) ve *Cuadernos de Cine* (*Sinema Defterleri*, 1954) gibi sinema dergilerinin desteği, Arjantin Sinemateği'nde (1949) yetişen bilinçli seyircilerin özlemleri, yeni bir yönetmenler kuşağının ortaya çıkmasına yol açtı. Fransız Yeni Dalga akımıyla, İtalyan yönetmen Michelangelo Antonioni'nin filmlerinden etkilenen yeni yönetmenler, Arjantin sinemasının geleneksel konularından uzaklaşan filmler çektiler. Burjuvaziyi ve gelenekleri eleştiren bu filmlerde toplumsal ve ahlaksal çözümlemeler yapmayı denediler. İdeolojik bir birikimden yoksun oldukları için eleştirileri yüzeysel kalsa da Arjantin sinemasına yeni bir soluk (*nuevo cine* = yeni sinema) getirdiler. Bu kuşağın ilk önemli yönetmeni Fernando Ayala'dır (1920-1997). *Ayer Fue Primavera* (*Dün İlkbahardı*, 1955) ile yönetmenliğe başlayan Fernando Ayala, *El Jefe* (*Reis*, 1958) ile başyapıtını verdi. David Viñas'ın romanından uyarlanan film, iktidar ve para hırsı üzerine başarılı bir deneme oldu. Yine aynı yazardan uyarlanan *El Candidato* (*Aday*, 1959) gelenekleri ve ahlak bunalımlarını da gündeme getiren siyasal ve toplumsal bir dramdır. Hemen belirtmek gerekir ki, Ayala olsun, öteki "yeni" sinemacılar olsun, Peron düzenini dolaysız olarak eleştirmekten kaçınarak, ruhbilimsel çözümlemeler aracılığıyla eleştiri getirmeyi yeğlemişlerdir. Bu yönetmenlere yöneltilen en büyük eleştiri de, siyasal göndermelerin en yoğun olduğu filmlerde bile, ruhbilimsel çözümlemeye ağırlık vermeleri olmuştur. Yeni kuşaktan Manuel Antin'in *La Cifra Impar* (*Tek Sayı*, 1961) adlı filmi ise Alain Resnais etkileri taşıyan ve gerçekliğin çok yönlülüğü üzerine kurulu özenti bir çalışmadır. Yönetmenin daha sonraki çalışmaları gittikçe daha soyut bir çizgi izleyecektir. José Martinez Suarez ise David Viñas'tan uyarladığı *Dar la Cara* (*Karşı Koymak*, 1962) ile Yeni Gerçekçi bir yaklaşımla büyüklerin dünyasına eğildi. David Kohon *Prisoneros de una Noche* (*Bir Gecenin Tutsakları*, 1960) adlı filminde büyük kentin dışladığı bir çiftin gönül ilişkisini ele aldı. Rodolfo Kuhn *Los Jóvenes Viejos*'ta (*Yaşlı Gençler*, 1961) gençlik sorunlarına eğildi. Yeni kuşağın ilk önemli filmi ise Lautaro Murúa'nın yönettiği *Alias Gardelito* (1961) oldu. Film, yükselmek için her kılığa girmekten kaçınmayan bir proleter portresi çizdi. Gardelito'nun yükselişini ve sırası geldiğinde kendisini yönlendirenlerce nasıl dışlandığını

çarpıcı bir biçimde verdi. Peron döneminin sona ermesinin kültür alanına getirebileceği kazanımları en iyi kavrayan yönetmen Fernando Birri oldu.

Fernando Birri (d. 1925) Roma'da Centro Sperimentale di Cinematografia'da sinema öğrenimi gördükten sonra, Santa Fe kentindeki Universidad Nacionál del Litoral'de bir Sinema Enstitüsü kurdu. Burayı Grierson'u ve İtalyan Yeni Gerçekçiliği'ni örnek alan bir belgesel üretim merkezine dönüştürdü. Öğrencileriyle birlikte onlarca belgesel çektikten sonra, *Tire Dié* (1958) ile yeni sinema anlayışının en önemli örneklerinden birini verdi. Orta uzunluktaki film, Santa Fe Köprüsü'nden geçen trenlerdeki yolculardan para dilenen ve "*tire dié*" (metelik versene) çocukları olarak adlandırılan küçük çocukların yaşamını belgeliyordu. Film, Yeni Gerçekçi yazar Cesare Zavattini'nin *Italia Mia* adlı yapıtının etkilerini taşıyordu. Buenos Aires yerine kırsal kesimi gözlemlemeyi yeğleyen Birri ilk kurmaca filmi *Los Inundados*'ta (*Taşkın Kurbanları*, 1961) Rio Paraná'nın taşması üzerine bir vagona yerleşen bir ailenin dramını konu edindi. Alaycı bir bakışa yer veren belgeselci bir anlayışla, ülkenin en ırak köşelerine uzanan bir yolculuk filmi oluşturdu. (Ailenin yerleştiği vagon yanlışlıkla bir katara bağlanınca, zoraki bir yolculuk başlar.) Birri'nin yönetimi ve bürokrasiyi taşlarken, kırsal kesimi belki de aşırı bir coşkuyla övgülere boğduğu görüldü. *Taşkın Kurbanları* Yeni Gerçekçi anlayışın Arjantin sinemasındaki en önemli örneklerinden biridir. Birri, göçmen İtalyan işçilerini konu edinen *La Pampa Gringa* (1963) adlı belgeselden sonra ülkesini terk etmek zorunda kaldı. İtalya'da çektiği *Org* (1978), üç saat uzunluğunda avangard anlayışta bir uzay filmi oldu. *Rafael Alberti, Un Retrato del Poeta* (*Rafael Alberti, Şairin Portresi*, 1983) ve *Mi Hijo el Che, Un Retrato de Familia de Don Ernesto Guevera* (*Oğlum Che, Don Ernesto Guevera Ailesinin Portresi*, 1985) ise yirminci yüzyılın iki önemli tanığına ayna tutan iki belgeseldir. Aralıklı olarak çalışma olanağı bulabilen Birri, Gabriel García Márquez'in bir öyküsünü Küba'da filme aktardı. *Un Señor Muy Viejo Con Unas Alas Enormes* (*Büyük Kanatlı Çok Yaşlı Bir Adam*, 1988) fantastik bir film oldu. *El Siglo del Viento* (*Rüzgâr Yüzyılı*, 1999) ise canlandırmaya dayanan bir belgesel oldu. Sınırlı üretimine karşın Birri, 1960'lar Arjantin sinemasının en önemli yönetmenleri arasında yer alır.

Octavio Getino, Fernando Solanas ve Gerardo Vallejo'nun 1967 yılında kurdukları Cine Liberación (Kurtuluş Sineması) topluluğunun Arjantin sinema tarihinde önemli bir yeri vardır. Bu topluluk sinemayı bir toplumsal belgeleme ve ülkenin toplumsal ve tarihsel konumunu yorumlama aracı olarak görüyordu. *Cinéma-vérité* yöntemlerini kullanarak Arjantin gerçekliğini saptamak amacını güdüyorlardı. ABD'de öğrencilerin Vietnam Savaşı'na karşı çıktıkları ve Arjantin'in toplumsal çalkantılara gebe olduğu bir dönemde bir araya gelen üç sinemacı, sinemaya yükledikleri işlevin "üçüncü dünya" ülkeleri sinemalarına da bir ivme kazandıracağına inanıyorlardı. Solanas ile Getino, birlikte yazdıkları *Hacia Un Tercer Cinema* (*Üçüncü Bir Sinemaya Doğru*) adlı kü-

çük kitapta dünya sinemasını, Hollywood sineması, yaratıcı yönetmen sineması ve üçüncü sinema olarak üç bölüme ayırdılar. Hollywood'un uyuşturucu tüketim sinemasının karşıtı olarak tasarlanan üçüncü sinema antiemperyalist bir çizgi benimsemeli, sınıf bilinci uyandırmalı, seyircinin filme etkin katılımını sağlamalıydı. Film perdede tüketilen bir ürün olmaktan çıkmalı, seyirciyi eyleme yönelten bir gerilla sineması olmalıydı. Bu siyasal ve militan sinemanın en önemli örneği Fernando Solanas ile Octavio Getino'nun birlikte gerçekleştirdikleri *Le Hora de los Hornos*'tur (*Fırınların Saati*, 1968).

Fernando Ezequiel Solanas (d. 1936) hukuk, tiyatro ve müzik öğrenimi gördükten sonra kısa filmler çekerek sinemaya adım attı. İki yıl süren bir çalışmadan sonra gerçekleştirdiği 255 dakika uzunluğundaki *Fırınların Saati*, önemli bir kültür olayı oldu. Senaryosunu Getino ile Solanas'ın birlikte yazdıkları, yönetmenliğini Solanas'ın üstlendiği film, ekonomik yeni sömürgeciliği suçlayan ve sınıf mücadelesini öneren bir sinema "manifestosu" oldu. *Yeni Sömürgecilik ve Şiddet, 1945'ten 1955'e Peronizm ve Şiddet* ve *Kurtuluş* ara başlıklı üç bölümden oluşan film Peronizmi destekliyor, Avrupa'da sanıldığının tersine, Peronizmin devrimci bir hareket olduğunu savunuyordu. (Arjantin aydınlarının, sendikalardan güç alan Peron hareketini ilerici bir düzen olarak, Amerikan emperyalizmini de faşizmin aşırı gelişmiş bir biçimi olarak değerlendirdiklerini belirtmek gerekir.) Filmin ilk bölümü ABD'nin Latin Amerika ülkelerine uyguladığı yeni sömürgecilik politikasını suçluyordu. Solanas'ın 1971 yılında Getino ile birlikte Madrid'de Juan Peron ile yaptığı iki belgesel (*Revolución Justicialiste / Adaletçi Devrim; Actualuzación Politica e Doctrinaria / Siyasal ve Kuramsal Güncelleşme*) ise Peron'un kısa süreli (1973-1974) ikinci iktidarının habercisi işlevini gördü. Solanas'ın zor koşullar altında başlayıp, Peron'un ölümünün ardından gittiği Fransa'da tamamlayabildiği *Los Hijos de Fierro* (*Fierro'nun Çocukları*, 1976) José Hernández'in aynı adlı ünlü şiirinden esinlendi. Yönetmenin Fransa'da çektiği *Tangos, El Exilio de Gardel* (*Tangolar, Gardel'in Sürgünü*, 1985) ülkesi Arjantin'e ve tangoya coşkulu bir sevgi gösterisi oldu. Paris'te sürgünde yaşayan Arjantinlilerin bir tango gösterisi düzenlemelerini konu edinen film, yurt özlemini hüzün ve sevinci iç içe geçirerek verdi. (Film, Venedik Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü'nü kazandı.) *Sur* (*Güney*, 1988), *La Nube* (*Bulut*, 1998) ve *El Viaje* (*Yolculuk*, 1992) Arjantin'in bugünü ve geçmişi üzerine, nostaljik yanları da ağır basan filmler oldu. *Güney*, beş yıl cezaevinde yatan bir siyasi tutuklunun, askeri diktatörlüğün sona ermesi üzerine özgürlüğüne kavuşmasını konu edinir. Sevgi, nefret ve güvensizlik içeren bir "geri dönüşün" öyküsünü, Astor Piazolla'nın müziğinin de etkisiyle duyarlıklı bir anlatımla aktarır. (Yönetmenin Yılmaz Güney'e adadığı film, Cannes Film Festivali'nde en iyi yönetmen ödülünü kazanacaktır.) Yağmurun gizemli değişikliklere yol açtığı bir Buenos Aires'te, bu değişikliklere karşı direnen bir tiyatro topluluğunu konu edinen *Bulut*, fantastik öğeler de içerir. Güney Amne-

rika'nın en uç noktasındaki Tierra del Fuego'dan Brezilya'ya dek bisikletle yapılan bir yolculuğu ele alan *Yolculuk* ise yüzyıllardır aradığı yönetimlere kavuşamayan bir kıtanın erdemlerine yakılmış bir ağıt, bir aşk şiiridir. *Memoria del saqueo* (*Yağma Anıları*, 2004) başlığını taşıyan belgesel ise diktatörlüğün yıkılmasından (1983) sonra, onca bereketli topraklara sahip Arjantin'de kol gezen yoksulluğun nedenlerini irdeledi. Toplumunun sorunlarını belgesellerle perdeye getirmeyi sürdüren yönetmen, *Argentina Latente*'de (*Uyuyan Arjantin*, 2007) toplumsal yapının Arjantin yurttaşlarına aşıladığı aşağılık duygusunu vurguladı. (Film, Havana Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü aldı.)

Cinema Liberación topluluğunun kurucularından Gerardo Vallejo, *El Camino Hacia la Muerte del Viejo Reales* (*Yaşlı Reales'in Ölüme Doğru Yürüyüşü*, 1969) ile yaşlı bir köylü ile üç çocuğunun, onca yoksulluğa karşın toprağa ve geleneklere bağlılığını yarı belgeselci bir anlatımla aktardı. Yönetmen, askeri darbeden sonra yurtdışına çıktı. (Askeri darbeden sonra birçok yönetmen ülkeden göçmek zorunda kalacaktır.) Aynı topluluğun üçüncü üyesi Octavio Getino ise *El Familiar*'da (*Evlat Sahibi*, 1973) toplumsal baskıları vurguladı. *Doperación Massacre* (*Kıyım Operasyonu*, 1972) adlı filminde 1956 yılında Peroncu işçilerin toplu olarak öldürülmesi olayını ele alan Jorge Cedrón ise sığınmacı olarak yaşadığı Fransa'da kuşkulu bir biçimde intihar etti. Raimundo Gleyzer'in *La Revolución Congelada* (*Engellenen Devrim*, 1970) ve *Los Traidores* (*Hainler*, 1973) adlı çalışmaları da siyasal sinema denemeleri oldu. Bu arada, La Plata Üniversitesince hazırlanan *La Tortura Politica en Argentina* (*Arjantin'de Siyasal İşkence*, 1973) önemli bir siyasal belgesel oldu. Bu yıllarda, Nicolás Sarquis'in "entelektüel" sinema anlayışı da ilgi çekti. Sarquis'in yönettiği *Muerte de Sebastian Arache y so Pobre Entierro* (*Sebastian Arache'nin Ölümü ve Yoksul Cenaze Töreni*, 1976) az gelişmişliği entelektüel bir bakış açısından ele aldı. Hugo Santiago'nun Borges'ten uyarladığı *Invasión* (*İstila*, 1968) yapısalcı bir anlayış benimsedi. Hector Olivera'nın *La Patagonia Rebelde*'si (*Asi Patagonya*, 1974) yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde kırsal kesimde yapılan bir grevi ele aldı. 1980'e doğru yıllık film yapımının çok azaldığı görüldü. Eski kuşaktan Fernando Ayala *Plata Dulce* (*Kolay Para*, 1982) ve *El arreglo* (*Hesaplaşma*, 1983) adlı kara güldürülerle dönemin en ilginç filmlerine imza attı. Bebe Kamin, *Los Chicos de la Guerra*'da (*Savaş Çocukları*, 1984) Falkland Savaşı'na yol açan şiddete eğildi. Maria Luise Bemberg'in yönettiği *Camila* (1984) En İyi Yabancı Film Oscarı'na aday olmakla yetinirken, ertesi yıl *La Historia Oficial* (*Resmi Tarih*, 1985) bu ödüle değer görüldü. Luis Puenzo'nun yönettiği film ortadan "kaybolanları" konu ediniyordu. Carlos Sorlin'in Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan kazanan filmi *La Pelicula del Rey* (*Rey'in Filmi*, 1986) gerçeküstücü öğelere yer verdi. Daha sonraki yıllarda, *Eliseo Subiela Ultimas Imagines del Naufragio*'da (*Batan Gemiden Son Görüntüler*, 1989) bir yazarın, romanına konu yapacağı bir kadının evine yaptığı fantastik bir geziyi anlattı. Aynı

yönetmen *El Lado Oscuro del Corazon*'da (*Kalbin Karanlık Yüzü*, 1992) yine fantastik öğelere yer vererek, "kalbin karanlık yönünü" bir sokak kadını aracılığıyla keşfeden bir erkeğin öyküsünü aktardı. Oscar Barney Finn, *Momentos Obados*'ta (*Çalınmış Anlar*, 1997) bir sahil kasabasında orta yaşlı bir doktor, hoppa karısı ve denizden gelen bir yabancı erkek arasındaki ilişkiyi ele aldı. Lucrecia Martel'in Berlin Film Festivali'nde en iyi ilk film ödülünü kazanan çalışması *La Cénaga* (*Bataklık*, 2000) ise Arjantin taşrasından bir kesiti, amatör oyuncularla ve Buñuel'in filmlerini çağrıştıran bir atmosfer yaratarak verdi. Sinema için öngörülen yardım fonunun 2000 yılında 60 milyon dolardan 30 milyon dolara indirilmesi ise ekonomik darboğazdaki sinemanın koşullarını daha da sınırlayan bir uygulama oldu.

Brezilya Sineması

Latin Amerika'nın en üretken ve önemli sinemasının Brezilya'da ortaya çıkmış olmasının nedeni, Brezilya'nın, örneğin bir Meksika ya da Küba gibi kanlı bir devrim ya da Arjantin gibi faşist bir diktatörlük yaşamamış olmasına bağlanabilir. Ülkenin kültür yaşamının dengeli bir gelişme göstermesi, devletin de katkısıyla sinema alanına da yansımıştır. Edison'un "kinetoskop"unun 1894'te Brezilya'ya ulaştığı biliniyor. İlk örnekleri 1896'da ülkeye gelen "sinematograf" ise kısa sürede yaygınlaştı. Halka açık ilk gösteri 6 Temmuz 1896'da Rio de Janeiro'da yapıldı. Brezilyalılar sinematografa bir ad da takarak "*omniograf*" dediler. Paschoal Segreto adında bir İtalyan, 31 Temmuz 1897'de Rio de Janeiro'da Nuovenutés Paris adını taşıyan ilk sinema salonunu açtı. Segreto, kardeşleriyle birlikte bir yandan Avrupa'dan film getirirken, bir yandan da güncel olayları filme aldı. Bu filmlerin ilki *Fortalezas e Navios de Guerra ne Baia de Guanahana* (1898), Guanahana Körfezi'ndeki savaş gemilerini görüntüledi. 1903 yılında Curitiba'da bir belgesel çeken Giuseppe Filippi, Segreto'nun tekeline son verdi. Sinemanın gördüğü ilgi 1904 yılında Rio de Janeiro'da Paris Sineması'nın açılmasını sağladı. Ertesi yıl Antonio Leal, Rio de Janeiro'yu görüntüledi. Kentin elektrik şebekesinin genişletilmesi, 1907 yılında Rio de Janeiro'da yirmi dolayında sinema salonu açılması sonucunu doğurdu. Aynı yıl Sao Paulo da ilk sinema salonu olan Eldorado'ya kavuştu. Sinemanın yaygınlaşması büyük bir film üretimine yol açtı. 1909 ile 1910 yıllarında iki yüz film çevrilmiş olması, salonlarla yapımcılar arasında verimli bir işbirliği olduğunu gösterir. İlk kurmaca filmler de bu dönemde çekildi (Francisco Serrador'un O *Crime da Mala*, 1908; Antonio Campos'un O *Diabo* 1908; Edoardo Leite'nin *Doña Inés de Castro*, 1909 vb). Antonio Leal, Paolo Benedetti, Botelho Kardeşler gibi öncüler, güldürü, siyasal taşlama ve operet gibi türleri denediler. İspanyol kökenli Francisco Serrador, ünlü şarkıcılara, kendi görüntülerini perdenin

arkasından seslendirerek büyük ilgi topladı. 1907'de Brezilya'da bir şube açarak filmler çeken Fransız Pathé Yapımevi de haber filmi (*Pathé Jornal*) üretmeye başladı (1910). Birinci Dünya Savaşı yılları, Brezilya sinemasının bu üretken dönemini sona erdirdi. Altyapısı olmayan, sermaye birikimi yetersiz Brezilya sineması yabancı filmlere yenik düştü. Yapımcılar yabancı filmlerin dağıtımcılığını üstlenmeye başladılar. Böylece 1924 yılına gelindiğinde, Hollywood sineması Brezilya pazarının yüzde seksenine egemen oldu. Yerli üretimin piyasa payı ise yüzde ikinin altına düştü. Bu arada sinema üretiminin merkezi olmaya başlayan Sao Paulo'da bir sinemacılık okulu açıldı (1919). Yine bu kentte Visual Film büyük bir stüdyo yaptırdı (1925).

Sessiz dönemin ilk önemli yönetmeni **José Medina** (1894-1980) oldu. İlkin fotoğrafçılık yapan, sonra el yordamıyla film çekmeyi öğrenen Medina, ürettiği melodramlarla Brezilya filmlerine büyük bir akıcılık getirdi. Melodramlarda (*Gigi*, 1925) olsun, güldürülerde (*Carlitinhos*, 1921) olsun aynı çizgiyi yakaladı. O'Henry'nin bir öyküsünden uyarladığı *Fragmentos da Vida* (*Yaşam Kesitleri*, 1929) büyük bir kentin kenar mahallelerini gerçek bir anlayışla perdeye getirdi. Sao Paulo'da üretilen filmlerin genellikle yoksul mahalle insanlarını ya da tarihi konu edindikleri görüldü. İtalyan kökenli Vittorio Capellaro (1877-1943) *Inocência* (*Masumiyet*, 1915), *Iracema* (1918) gibi edebiyat uyarlamalarında başrolü de oynadı.

Humberto Mauro (1897-1983) sessiz dönemin en üretken ve önemli yönetmeni oldu. Amerikan serüven sinemasına büyük bir ilgi duyan yönetmen, kent ve kırsal kesim yaşamını oldukça gerçekçi bir biçimde perdeye aktardı. *Tesouro Perdido* (*Kayıp Hazine*, 1927), *Brasa Dormida* (*Sönmüş Ateş*, 1928), *Sangue Mineiro* (*Madenin Kanı*, 1930) gibi filmlerde, Hollywood etkileri taşıyan bir sinema anlayışını yerel öğelerle bağdaştırmayı başardı. *Madenin Kanı*, tam bir Hollywood melodramı oldu. Kırsal kesimde şiddeti ve yoksulluğu erotik öğelere de yer vererek ele alan *Ganga Bruta* (*Kötü Çete*, 1933) ise yönetmenin başyapıtı sayılır. Glauber Rocha'ya göre bu film, Renoir'ın izlenimciliğiyle Chaplin'in mizahını yoğun bir lirizmle bağdaştırıyordu. Ülkesinin tarihine eğilen yönetmen, O *Descobrimento do Brasil* (*Brezilya'nın Keşfi*, 1937) adlı çalışmasında Portekizli gemici Pedro Alvarez Cabral'ın Brezilya seferini konu edindi. Altı ayrı filmden oluşan *Brasiliana* (*Brezilyalılar*, 1945-1956) ise halk şarkılarını da saptayan bir belgesel oldu.

Sessiz dönemde bini aşkın belgesel ile 348 kurmaca film çekilen Brezilya sinemasının son sessiz filmi Mario Peixoto'nun yönettiği *Limite*'dir (1929). Dönemin önemli şairlerinden biri olan Mario Peixoto, ilk ve son filmi *Limite*'de, Fransız öncü akımlarının da etkisiyle karamsar bir çalışma yaptı. Dalgalarla boğuşan bir teknede yol alan bir erkekle iki kadının ilişkilerini aktaran film, anlatımın ve kurgunun kusursuzluğunun yanı sıra plastik düzenlemeler ve yoğun bir lirizmle de dikkati çeker. 1928'de Rio de Janeiro'da kurulan ve ülke-

nin en önemli sinema kültürü kurumu olan *Chaplin Club*, Epstein ve Flaherty gibi belgeselcilerin yanı sıra, dışavurumcu etkilerin de sezildiği filmi övgülere boğdu. (Eisenstein ile Welles'in de, yıllarca seyirciden esirgenecek bu filmi çok beğendikleri söylenir.)

Luiz de Barros'un ses ve müziği plaklara kayıt yoluyla gerçekleştirdiği *Acabaram-se Os Otários* (1929) Brezilya sinemasının ilk sesli filmi oldu. Sesli filme geçiş, Brezilya sinemasına canlanma getirdi. Seyircinin kendi dilindeki filmlere daha büyük ilgi göstereceğini düşünen girişimciler yeni yapımevleri kurdular. Adhemar Gonzaga'nın kurduğu (1930) Cinedia, şarkılı filmlere öncelik tanıdı. Luiz de Barros'un büyük bir hızla gerçekleştirdiği ve Carmen Miranda, Oscarito, Lamartine Babo, Mario Reis, Francisco Alves gibi dönemin ünlü radyo yıldızlarının rol aldıkları filmler büyük ilgi gördü. Kısa süre içinde ortaya "*chanchada*" adı verilen bir şarkılı güldürü türü çıktı. Operet, güldürü tiyatrosu, sirk, dahası karikatür gibi sanat dallarından beslenen bu tür, halkın en sevdiği sinema türü oldu. Üç yüze yakın plağı çıkmış olan şarkıcı ve dansçı Carmen Miranda, *A Voz de Carnaval* (1935), *Aló Aló Brasil* (1936) gibi filmlerde oynadıktan sonra Hollywood'a gitti. Brezilya bombası olarak tanıtıldığı Hollywood'da *Down Argentine Way* (*Arjantin Yolu*, 1941); *That Night in Rio* (*Rio Geceleri*, 1941); *Week end in Havana* (*Havana'da Bayram*, 1941) gibi filmlerle dünya ölçeğinde ünlendi. 1932 yılında yapılan düzenlemeyle her filmin gösteriminden önce kısa bir filmle, bir haber filmi gösterilmesi zorunluğu getirildi. Ayn yıl Eğitim Bakanlığı'nda filmlerin denetlenmesi amacıyla bir federal sansür komisyonu kuruldu. Kısa film gereksinmesini karşılamak amacıyla kurulan Eğitsel Film Enstitüsü (INCE) Humberto Mauro'nun yönettiği iki yüzü aşkın kısa film üretti. Bu arada yerli sinemayı desteklemek amacıyla 1939 yılında her sinema salonunun yılda en az bir yerli film göstermesi zorunluğu getirildi (Bu sayı birkaç yıl sonra yılda üçe, daha sonra da sekiz yabancı filme karşılık bir yerli film oranına yükseltildi. 1952 yılında her salona yılda 41 gün yerli film gösterme zorunluğu getirildi.) Çünkü sesli sinemanın başlangıç yıllarında yılda yirmiye yakın film çekilirken, bu sayı gittikçe azalmıştı. 1941'de yalnızca dört film çekilecekti. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ham film getirmenin zorlaşmış olması da bu sonuçta rol oynamıştı. Ne var ki, başka ülkelerde olduğu gibi, Brezilya'da da Hollywood filmleri, altyazılı olarak gösterilmelerine karşın üstünlüğü ele geçirmişti. Yeni kurulan Atlantida Yapımevi'nin ürettiği *Moleque Tião* (*Yumurcak Tião*, 1943) dönemin ses getiren ilk filmi oldu. José Carlos Burle'nin yönettiği filmin özelliği, büyük kentin çelişkilerini bir güldürü ortamında gündeme getirirken, başrolü (daha sonra "Grande Othelo" adıyla ünlenecek olan) kara derili Sebastião Prata'nın oynamasıydı. Sinemalara getirilen yerli film gösterme zorunluğu Atlantida'yı az masraflı "*chanchada*" üretimine yöneltti. Bu filmler alt katmanların ilgisini çekse de, yılda otuz dolayında film üreten Brezilya sineması, içine kapalı bir sinemaydı. Dış pazarlara

açılma olanağı yoktu. Hem üretilen filmlerin sıradanlığı hem de ülkenin ana dili Portekizce'nin yaygın bir dil olmayışı dışsatımı olanaksız kılıyordu. Sinemanın dışa açılması isteği, 1949 yılında São Paulo'da Vera Cruz adında bir yapımevinin kurulmasına yol açtı. Amerikan stüdyo sistemini benimseyen ve Columbia Yapımevi ile anlaşan Vera Cruz, üretimin başına, Fransa'da çalışmakta olan yönetmen Alberto Cavalcanti'yi getirdi. Beş yıl içinde 17 film üreten Vera Cruz, gösterişli yapımlara yönelince iflas etmekten kurtulamadı. Bu sonuçta, Avrupa'dan getirtilen Fabio Carpi, Ruggero Jacobbi, Adolfo Celi gibi çoğu İtalyan yönetmenlerin koşullarını tanımadıkları bir ülkede film çevirmiş olmalarının da payı olduğu düşünülebilir. Adolfo Celi'nin yönettiği, Vera Cruz'un ilk filmi *Caiçara* (*Koru*, 1950) Brezilya gerçekliğine oldukça yakın bir filmdi. Victor Lima Barreto'nun yönettiği O *Cangaceiro* (1953) yapımevinin ve dönemin en iyi filmleri arasında yer alır. Film bir eşkıya (*cangaço*) öyküsünü aktarıyordu. *Western* sinemasının kalıplarının, yerel müzikle kaynaştırılması, Brezilya sinemasına ilk kez destansı bir hava getiriyordu. Lima Barreto'nun sinemasını önemsemeyen Glauber Rocha bile, daha sonraki yıllarda bu filmin önemini vurgulayacaktır. (O *Cangaceiro*, Cannes Film Festivali'nde en iyi serüven filmi ödülünü alacaktır.) Cavalcanti'nin Brezilya'da yönettiği ilk film olan *Simão o Caolho* (*Kör Simão*, 1952) ise burjuvaziyi ele alan ve Fransız öncü sinemasının etkilerini taşıyan bir güldürü oldu. Cavalcanti daha sonra en önemli filmlerinden biri olan O *Canto do Mar*'ı (*Denizin Türküsü*, 1954) yönetti. Büyük kentin dışladığı insanları ele alan film, doğaya da önemli bir yer vererek, yoksulluk üzerine şiirsel ve hüzünlü bir çalışma oldu. Yönetmenin ülkesinde yönettiği son film *Mulher de Verdade* (*Gerçek Bir Kadın*, 1954) adlı güldürü oldu.

1956 yılında kurulan Commissao Federal de Cinema (Federal Sinema Komisyonu), sinemanın kültür, sanat ve ekonomi alanlarındaki önemini dikkate alarak, ulusal sinemanın sağlıklı bir biçimde gelişmesi için bir destekleme programı hazırladı. Bu yıllarda, Nelson Pereira dos Santos, Alex Viany ve Roberto Santos'un stüdyolardan bağımsız ve gerçekçiliğe öncelik tanıyan bir sinema anlayışını savunmaları Brezilya sinemasına yeni bir soluk getirdi. Eleştirmen Alex Viany'nin ilk yönetmenlik denemesi *Agulha no Palheiro* (*Saman Yığınında Topluiğne*, 1952) adlı toplumsal içerikli güldürü, yeni gerçekçi bir sinema anlayışının da ilk örneği oldu. Yeni Gerçekçi anlayış, 1960'ların başında *cinema nôvo* (yeni sinema) anlayışına ulaşacaktır. Yeni Gerçekçi anlayışın manifesto filmi, Nelson Pereira dos Santos'un yönettiği *Rio Quarenta Graus*'tur (*Rio Kırk Derece*, 1958).

Nelson Pereira dos Santos (d. 1928) hukuk okuduktan sonra Paris'te IDHEC'te sinema öğrenimi gördü. Bir süre gazetecilik yaptı. Kısa filmlerle (*Atividades Politicas em São Paulo / São Paulo'da Siyasal Etkinlikler*, 1950 vb) sinema dünyasına adım attı. Komünist dünya görüşünü benimsediği bilinen Pereira dos Santos, Brezilya sinemasının çıkışının gerçekçi anlayışta yattığına ina-

nıyordu. İlk kurmaca filmi *Rio Kırk Derece*'yi filme katılanların sağladıkları ortak sermaye ile gerçekleştirdi. Profesyonel olmayan oyuncuların oynadığı film, gecekondularda yaşayan beş çocuğu kentte dolaştırarak, günlük olayları ve çelişkileri saptıyordu. Çocuk kahramanlar, stüdyo dışı çekimler ve profesyonel olmayan oyuncu kullanımı İtalyan Yeni Gerçekçiliğinin etkilerini gösteriyordu. Sansürle de savaşmak zorunda kalan *Rio Kırk Derece*'nin gördüğü olağanüstü ilgi Pereira dos Santos'u yeni bir akımın sözcüsü kıldı. Yönetmenin bu filmin ardından çektiği *Rio Zona Norte* (*Rio Kuzey Bölgesi*, 1957) ile *O Grande Momento* (*Büyük An*, 1958) Brezilya halkı üzerine bir üçleme oluşturdu. *Rio Kuzey Bölgesi*, başkentin merkez istasyonundaki ünlü saat kulesinin gündüzünü ve gecesini verir. Ünlü şarkıcı Angela Maria'nın da rol aldığı filmde, "Grande Othelo" kara derili bir bestecinin traji-komik serüvenini canlandırdı. Pereira dos Santos, *Büyük An*'ın yalnızca yapımcılığını üstlendi. São Paulo'nun, İtalyan ve İspanyol göçmenlerin yaşadığı en yoksul mahallesi Bràs'a eğilen filmin yönetmenliğini Roberto Santos yaptı. Brezilya edebiyatının Tennessee Williams'ı sayılan Nelson Rodriguez'den uyarlanan ve Rio batakhanelerine eğilen *O Boca de Ouro*'yu (*Altın Ağız*, 1962) izleyen *Vidas Secas* (*Kuru Hayatlar*, 1963) ise yönetmenin başyapıtı oldu. Graciliano Ramos'un romanından uyarlanan film *cinema nôvo*'nun da ilk önemli örneği sayıldı. Kuzeydoğu Brezilya'da yaşayan topraksız bir ailenin kuraklık nedeniyle göç etmesini konu edinen film, bölgenin yoksulluğunu gerçekçi bir duyarlıkla aktarır. Ülkenin en geri kalmış bölgesinin çelişkilerini gündeme getirir. *Fome de Amor* (*Aşk Susuzluğu*, 1968), tüketim, siyasal baskı ve gerilla korkusu arasında sıkışan büyük kent insanlarının kaygılarına eğildi. Bu filmden sonra yönetmenin değişik denemelere giriştiği görüldü. *O Justicero* (*Hak Dağıtıcısı*, 1967), *Come Era Gustoso o Meu Frances* (*Fransızcam Ne Tatlıydı*, 1971) gibi filmleri, deneysel yönleri ağır bassa da, yine yönetmenin insancıl ve eleştirel bakışını vurgulayan çalışmalar oldu. Bir bilim adamı üzerine yapılacak bir filmi konu edinen, Jorge Amado uyarlaması *Tondo dos Milagres* (*Mucizeler Dükkânı*, 1977) melez kültürün kökenlerine inmeyi deneyerek Afrika inançları ve gelenekleri üzerinde durdu. Graciliano Ramos uyarlaması *Memorias do Carcere* (*Cezaevi Anıları*, 1983) sanatçı ile toplum arasındaki ilişkiye eğildi. Yine Jorge Amado uyarlaması *Jubiabá* (1986) düzgün bir dönem filmi oldu. *Guerra e Liberdade* (*Savaş ve Özgürlük*, 1998) 19. yüzyılda yaşamış olan Brezilyalı ünlü şair Castro Alves'in yaşam öyküsünü konu edindi. *Portugal S.A.* (*Portekiz A.Ş.*, 2004) büyük sermaye sahiplerinin politikacılarla çıkar ilişkilerini ele alan siyasal bir gerilim filmi oldu. Gabriel Garcia Marquez'in *La Mala Hora* / *Şer Saati* adlı romanından uyarlanan *O Veneno da Madrugada* (*Madrugada Zehiri*, 2004) bir kasaba halkına geceleri gönderilen zehirli tehdit mektuplarının yol açtığı gerilim ortamını perdeye getirdi.

Büyük An'ın yönetmeni Roberto Santos (1928-1987) da *A Hora e a Vez de Augusto Matraga* (*Augusto Matraga'nın Sesi ve Saati*, 1966) ve *Vozes de Medo*

(*Korkunun Sesi*, 1971) adlı filmleriyle *cinema nôvo*'ya katkıda bulundu. Bu akımın üç başyapıtı ise şöyle sıralanır: Pereira dos Santos'un yönettiği *Kuru Hayatlar*, Glauber Rocha'nın yönettiği *Deus e o Diabo na Terra da Sol* (*Kara Tanrı ile Sarışın Şeytan*, 1964), Ruy Guerra'nın yönettiği *Os Fuzis* (*Tüfekler*, 1963). Bu filmlerden ilkine yukarıda değinildi. Öbür iki film ise aşağıda ele alınacak. Ama daha önce, *cinema nôvo* akımının özellikleri üzerinde durmak gerekir. Bir bölümü İtalya'da sinema öğrenimi görmüş olan genç yönetmenlerin 1950'lerin başında Yeni Gerçekçi anlayışa uygun filmler çektiklerine yukarıda değinilmişti. Belgeselci bir yaklaşımla sıradan insanların yaşamına eğilen bu anlayış, 1960'larda daha köklü bir değişikliğe uğradı. Glauber Rocha, Ruy Guerra, Carlos Diegues, Paulo César Saraceni gibi yönetmenler, Nelson Pereira dos Santos'un gerçekçilik ve toplumsal eleştiri anlayışını daha da geliştirdiler. Ülkenin güncel toplumsal ve siyasal sorunlarını belgeselci ve fantastik bir yaklaşımla ele alarak "yeni" bir ulusal sinema anlayışı geliştirdiler. Hollywood sinemasına ve ülkenin büyük yapımevlerinin içi boş filmlerine karşı çıkan bu anlayış, yoksulluğun ve şiddetin egemen olduğu, zenginliğin belirli bir zümrenin elinde toplandığı bir toplumu mercek altına aldı. Brezilya toplumunun ve kültürünün son derecede özgün bir panoramasını çizdi. Popüler kültüre, mitoslarına ve metaforlara da yer veren siyasal bakışıyla, devrimci bir çizgi izleyen yeni bir estetik yarattı. Yönetmenler yoksul kuzeydoğu (*sertâo*) ile gecekondulardan (*favela*) sonra, burjuvaziyi de mercek altına almaya başladılar. Ama 1964'te bir darbeyle iktidara el koyan askeri yönetimin baskısı, 1968 yılından sonra yeni sinemacıların etkinliğini sınırladı. Glauber Rocha ve Ruy Guerra'nın da aralarında bulunduğu kimi yönetmenler yurt dışına çıkmak zorunda kaldı. "Yeni sinema" anlayışı uzun ömürlü olmasa da, Latin Amerika sinemalarının tümünü etkilediği gibi, Arjantin'de Solanas ve arkadaşlarının ortaya attıkları ve daha önce değinilen "üçüncü dünya sineması" kavramının da tohumlarını attı.

Glauber Rocha (1939-1981) hukuk öğrenimi gördükten sonra gazetecilik yaptı. Gazete ve dergilerde sinema üzerine yazılar yazdıktan, kısa filmler yönettikten sonra (*O Patio / Avlu*, 1958; *Cruz na Plaça / Meydandaki Haç*, 1958) ilk kurmaca filmi *Barravento*'yu (1962) çekti. Balıkçıların yaşamına eğilen bu filmi izleyen *Kara Tanrı ile Sarışın Şeytan* büyük ilgi uyandırdı. Rocha, İspanyol ve Portekizlilerle karaderililerin (*Indios*) karışımından oluşan Latin Amerika halklarını sömürgecilik döneminin kalıntılarından kurtarmada, sinemanın da bir işlevi olduğuna inanıyordu. Hollywood sinemasının yanı sıra Yeni Dalga ve "*underground*" gibi anlayışların da, Üçüncü Dünya ülkeleri seyircileri için sakıncalı olduğunu öne sürüyordu. (Oysa kimi eleştirmenler Rocha ile Godard arasında benzerlikler bulur.) Rocha, Latin Amerika kültürünün özgün değerlerinden beslenecek bir sinemanın, yoksulluğu, cahilliği ve işsizliği, destansı ve öğretici bir anlayışla perdeye getirmesinin yeni bir estetik yaratacağına inanıyordu. Bu estetiğe de "açlık ve şiddet estetiği" adını veriyordu. Rocha'ya göre,

toplumsal baskı, bu arada sömürgecinin baskısı, açlığı kaçınılmaz kılıyordu. Açlık da bireyi şiddete yönelmede haklı kılıyordu. Rocha gazetecilik yaptığı dönemde, kuzeydoğu insanlarının sorunlarını izlemiş, bu insanların yasadışı eylemlere yönelmelerinin temel gerekçesinin açlık olduğunu saptamıştı. *Kara Tanrı ile Sarışın Şeytan*, yoksulluktan kurtulmak için mistik inançlarla kuzeydoğuya özgü eşkıyalık arasında seçim yapmada zorlanan bir köylü çiftin öyküsünü, destansı bir havada ve Villa Lobos'un müziğinin de desteğiyle lirik bir anlatımla perdeye getirir. Toprak ne Tanrı'nın ne de şeytanındır ama film büyük toprak sahiplerinin Manuel ile Rosa'yı öldürtmesiyle noktalanır. İtalyan operalarını da çağrıştıran Barok bir anlatıma yer veren yönetmenin Stanislavski yöntemlerine olduğu kadar, Brecht'in yabancılaşma anlayışına da yakın olduğu görülür. Gerçekçilikle lirizmin iç içe geçtiği film, Brezilya dışında da büyük bir ilgi uyandırdı. Aydınlarla iktidar arasındaki ilişkiyi ele alan *Terra em Transe* (*Dönüşen Toprak*, 1967) boyun eğme ile baş kaldırma arasında kararsız bir aydının öyküsünü anlattı. Filmin kahramanının ölümü, toplumsal gerçekliğin barışçıl yollardan dönüştürülmesinin olanaksızlığını vurguluyordu. 1964 darbesinin yerle bir ettiği düşleri gündeme getiren ve yönetmenin biçeminin olgunlaştığını kanıtlayan film, Cannes Film Festivali'nde eleştirmenler ödülüne değer bulundu. *Antonio das Mortes* (1970) ise yönetmenin yine kuzeydoğuya eğilen bir *cangaceiros* filmidir. Politik oyunların ve mistik bunalımların gerçekçi ve simgesel bir anlatımla işlendiği film, yerel gelenekleri gündeme getirir. Rocha, Katolikliğin Afrika kökenli inançlarla karışmasının oluşturduğu yerel inançları ve efsaneleri, sömürüye başkaldırının itici gücü olarak görür. *Antonio das Mortes*'in de kanıtladığı gibi, büyük toprak sahipleri, kuraklığın pençesinde kıvranan köylüler, işsizler, eşkıyalar, dinsel duyguları sömüren din adamları Rocha'nın filmlerinin simgesel değerler de içeren kişilerini oluşturur. Askeri darbenin ardından yurtdışına çıkmak zorunda kalan Rocha'nın Kongo'da çektiği *Der Leone Have Sept Cabaças* (*Yedi Başlı Aslan*, 1970) ise düş kırıklığı yarattı. Bir CIA ajanı, Portekizli bir tacir, bir de sarışın bomba arasında geçen öykü, kabare anlayışına göre gelişiyor, Brezilya kültürünün Afrika'daki kökenlerini araştırırken emperyalizmi taşlıyordu. Godard sinemasından Brecht tiyatrosuna uzanan etkilerin görüldüğü film, Afrika'daki ulusal kurtuluş çabalarına da değiniyordu. İspanya'da çekilen ve düşsel bir ülkede eski kurbanlarının öç alması korkusu içinde yaşayan eski bir diktatörün öyküsünü ele alan *Cabezas Cortadas* (*Kesik Başlar*, 1971) ise diktatörlük üzerine Barok ve oldukça karışık bir çalışma oldu. Rocha yurduna dönmeden önce Roma'da çektiği *Claro*'da, uyuşturucu ve çarpık kentleşme gibi sorunlara da değinerek emperyalizmi eleştirdi. Avrupa'daki çalışmaları başarılı olmayan yönetmen, Küba ve İtalya'da çektiği *A Historia do Brasil* (*Brezilya Tarihi*, 1974) adlı belgeselde, ülkesinin tarihine milliyetçi ve reformcu bir açıdan eğildi. Kendisi de perdede görünerek ülkenin geçmişine ve şimdiki zamanına ilişkin görüşlerini açıkladı. Yönetme-

nin vasıyet filmi sayılan *A Idade de Terra* (*Dünyanın Yaşı*, 1980) ise Üçüncü Dünya ülkelerini de kurtaracak bir "mesih" beklentisini yine şiirsel ve mistik bir anlatımla aktardı. Genç yaşta ölen Rocha'nın klasik sinema anlatımına karşı çıkan, melodram gibi popüler türlere sırt çeviren, buna karşılık yerel gelenekleri ve inançları öne çıkaran sineması hiç kuşkusuz yenilikler içeren bir sinemadır. Ne var ki, bu yeniliklerin, sömürgeciliğin kalıntılarından arındırmayı amaçladığı geniş halk kitlelerinden çok, aydın seyircilerin ilgisini çektiği de bir gerçektir. Ama bu durum, Glauber Rocha'nın *cinema nôvo*'nun kurucusu ve en önemli temsilcisi olmasını engellemez. (Rocha ise, Nelson Preira dos Santos'u *cinema nôvo*'nun kurucusu sayar.)

Ruy Guerra (d. 1931) Glauber Rocha'nın en önemli ardılı sayılır. Mozambik'de doğan, Paris'te IDHEC'te sinema öğrenimi gören, Jean Delannoy'nın yardımcılığını yaptıktan sonra Brezilya'ya yerleşen Ruy Guerra, Afrika, Avrupa ve Brezilya kültürlerinin etkilerini özümseyen bir yönetmen oldu. İlk filmi *Os Cafajestes*'te (*Arzu Kumsalı*, 1962) varlıklı aile çocuklarının avareliklerini ve erotik oyunlarını konu edindi. Bu filmi izleyen *Tüfekler* ise daha önce de belirtildiği gibi, yeni sinema akımının üç başyapıtından birini oluşturdu. *Tüfekler*, kuzeydoğudaki yoksulluğu ve açlığı, askerlerin acımasızlığını konu edinir. Düzeni korumakla görevli askerlerin uyguladıkları şiddetle, dinsel inançlarının edilgenliği arasında kalan bir halk sonunda isyan eder. Askerlerin koruduğu erzak kamyonunun şoförü, erzağı köylülere dağıtmaya kalkınca askerlerce öldürülür. Sineması gerçekçilikle simgeselcilik arasında gidip gelen Ruy Guerra, anlatım ustalığı ve toplumsal ve siyasal gerçekliği çözümleme eğilimiyle önem kazanır. Fransa'da İngilizce olarak çektiği *Sweet Hunters* (*İyi Avcılar*, 1969) karısıyla birlikte ıssız bir adada yaşayan bir kuşbilimcinin öyküsünü ele alır. Bir kanun kaçağının adaya gelmesi, ikilinin yaşamını altüst eder. Saplantıların kişileri yönlendirdiği bir ortamı, yönetmen şiirli bir dille aktarırken siyasal göndermeler de yapar. Bu filmi izleyen *Os Deuses e os Mortos* (*Tanrılar ve Ölüler*, 1970) 1930'ların Brezilya'sında büyük toprak sahiplerinin, siyasal ve ekonomik iktidar mücadelesini, mitoslara ve kör inançlara da yer veren bir anlatımla aktarır. Nevrozlar, ayinler, büyüler, filmin barok anlatımına özel anlamlar yükler. Mozambik'in bağımsızlığına kavuşmasından sonra, Ruy Guerra buraya giderek bir sinema enstitüsünün kurulmasına katkıda bulundu. Mozambik'te çektiği *Mueda, Memória e Massacre* (*Mueda, Bellek ve Toplukıyım*, 1970) adlı belgesel, Portekizlilerin toplu kıyımını anmak için Mueda halkının her yıl düzenlediği gösteriyi aktardı. Guerra'nın Nelson Xavier ile birlikte yönettiği *A Queda* (*Düşüş*, 1976) ise *Tüfekler*'deki kahramanları bu kez büyük kentte ele aldı. Yer yer ilk filmin görüntülerine de yer veren *Düşüş*, bir işçinin öyküsünü belgeselle kurmacayı kaynaştırarak aktardı. Meksika'da çekilen ama hangi Latin Amerika ülkesinde geçtiği belirtilmeyen, Gabriel García Márquez uyarlaması *Erendira* (1983), büyülü gerçekçilik anlayışının sinemadaki en

başarılı örneklerinden biri oldu. Şeytan ruhlu bir büyük annenin yeniyetme kız torununu fuhuş yapmaya zorlamasını konu edinen film, yönetmenin en başarılı çalışmaları arasında yer alır. *Opera do Malandro* (*Haydut Operası*, 1986), Chico Buarque'nin aynı adlı müzikalini sinemaya uyarladı. Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera*'sını çağrıştıran müzikali, Guerra tango ve sambaların desteklediği bir kara film atmosferinde perdeye aktardı. *Fabula de la Bella Palomera* (*Güzel Kırlangıcın Masalı*, 1988) sevdiği evli kadınla güvercinler aracılığıyla haberleşen varsıl bir erkeğin öyküsünü anlattı. Yönetmen daha sonra Antonio Collado'nun romanı *Kuarup*'u (1989) bunun ardından da *Estorvo*'yu (*Engel*, 2000) yönetti. Cannes Film Festivali'ne de katılan *Engel*, tanımadığı birinden kaçan bir erkeğin karabasanını, yakın planların öne çıktığı bir anlatımla aktardı.

Joaquim Pedro de Andrade (1932-1988) de, "yeni sinemanın" önemli yönetmenleri arasında yer alır. Derisini yüzüp davul yapmak için kedileri öldüren gecekondu çocuklarının yaşamını konu edinen *Couro de Gato*'dan (*Kedi Avcıları*, 1960) sonra çektiği *Garrincho Alegria de Povo* (*Garrincho Ormanlar Kralı*, 1963) bir futbolcunun yaşam öyküsünü verirken, fanatizm olgusu üzerinde durdu. *O Padre e a Moça* (*Rahip ile Kız*, 1966) genç bir rahiple genç bir kızın bir mağarada yakınlaşmalarını, kahramanların iç dünyasını çözümleyen Buñuel'ci bir anlatımla aktardı. *Os Inconfidentes* (*İsyancılar*, 1972) Brezilyalıların 19. yüzyılda Portekizlilere başkaldırısını yönlendiren ulusal kahraman Tiradentes'in yaşam öyküsünü konu edindi. Dalton Trevisan'ın öykülerinden uyarlanan *Guerra Conjugal* (*Evlilik Savaşı*, 1974) karı koca çekişmelerini ele aldı. Andrade'nin, çok yönetmenli bir film olan *Contos Eroticos*'ta (*Erotik Öyküler*, 1977) çektiği bölüm, belki de filmin en başarılı bölümü oldu. (Sansürün yasakladığı film yıllarca gösterilemedi.) *Greve* (*Grev*, 1979), demokratik açılım yıllarında metalürji alanında yapılan büyük grevi konu edindi. *O Homem Que Virou Suco* (*Suyu Çıkan Adam*, 1980) kuzeydoğulu bir şairin büyük kentte işçilik yapmak zorunda kalışını anlattı. *O Homem do Pau Brasil* (*Pau Brasil'li Adam*, 1981) ise bir bilim adamının yaşam öyküsünü gündeme getirdi.

Paulo César Saraceni (d. 1933) Roma'da sinema öğrenimi gördükten sonra, kısa filmler çekerek sinema ortamına katıldı. İlk kurmaca filmi *Porto das Caixas* (1963) yeni sinemanın önemli örneklerinden birini oluşturdu. Artık varlığına dayanamadığı için kocasını öldürmeye karar veren ve bir suç ortağı arayan bir kadının öyküsünü anlatan film, yarattığı yoğun atmosferle ve ışığın kullanımındaki ustalığıyla dikkati çekti. *O Desafio* (*Meydan Okuma*, 1965) ise yeni sinemanın insanın iç dünyasına eğilen ilk önemli örneği oldu. 1964 darbesinin ardından ilerici bir aydının kendisiyle hesaplaşmasını ele alan film, solun parçalanmışlığını da gündeme getiriyordu. Filmin müziğini dönemin siyasal şarkıları oluşturuyordu. Edebiyat uyarlamalarına yönelen Saraceni, *A Casa Assassinada*'da (*Öldürülen Ev*, 1971) Lucio Cardoso'nun bir ailenin parçalanmasını ele alan romanını perdeye uyarladı. Bu film olsun, 16. yüzyılda Brezil-

ya'ya gelen bir cizvit papazın yerlilerle ilişkisini ele alan *Anchieta, José do Brasil* (1978) olsun, yönetmenin özentili bir anlatıma kaydığını gösterdi. *Amor, Carnaval e Sonhos* (*Aşk, Karnaval ve Düşler*, 1972) Ortaçağ aşk öyküleriyle Afrika kökenli dinlerin tanrılarını aynı potada eriten bir film oldu. Filmin bir özelliği de, dönemin en ünlü oyuncusu Leile Diniz'in son filmi olmasıdır. Paulo Emilio Salles Gomes'ten uyarlanan *Ao Sul do Meu Corpo* (*Vücudumun Güneyinde*, 1982) ise aydınların tutarsızlığına yönelik bir eleştiri oldu.

Carlos Diegues (d. 1940) eleştirmenlik yaptıktan sonra girdiği sinema ortamında, ilk kurmaca filmi *Ganga Zumba*'da (1964) geçmişe dönerek, şekerkamışı tarlalarında çalışan karaderili işçilerin başkaldırısını perdeye getirdi. *A Grande Cidade* (*Büyük Kent*, 1966) iş bulmak amacıyla Rio de Janeiro'ya gelen dört göçmenin öyküsünü ele aldı. Nişanlısını arayan göçmen kadının, nasıl yasadışı işlere sürüklendiğini aktardı. *Os Herdeiros* (*Mirasçılar*, 1969) bir ailenin çelişkilerinden yola çıkarak, ülkenin yakın tarihine eğildi. Liberal bir aydının, Vergas diktatörlüğünün olanaklarından yararlanarak, arsa spekülatörü oluşunu anlattı. *Quando o Carnaval Cbeger*'i (*Karnaval Geldiğinde*, 1972) izleyen *Xica da Silva* (1977) Portekiz işgali yıllarında bir kölenin yaşamını aktarırken, dönemin siyasal ve toplumsal yapısını da vurguladı. Yönetmenin daha sonraki filmlerinden *Bye Bye Brasil* (*Hoşçakal Brezilya*, 1980) gezici bir tiyatro topluluğunun öyküsünü Yeni Gerçekçi bir yaklaşımla perdeye getirdi. *Un Trem Para As Estralas* (*Yıldızlara Giden Tren*, 1990) ve *Veja Esa Cançao* (*Bu Şarkıyı İzle*, 1994) gibi filmlerden sonra çektiği *Tieta do Agreste* (1996) orta yaşlı, varlıklı dul bir kadının doğduğu kasabaya dönüşünü konu edindi. Jorge Amado'nun romanından uyarlanan film, eski ile yeni çatışmasını cinselliği de öne çıkaran bir anlatımla verdi.

Mühendislik öğrenimi gördükten sonra kendini sinemaya veren **Leon Hirszman** (1937-1987) kuzeydoğudaki okuma yazma oranının düşüklüğünü konu edinen *Maiodia Absoluta* (1964) adlı belgeselle dikkati çekti. İlk kurmaca filmi *A Falecida* (*Ölü Kadın*, 1966) Rio'nun kenar mahallelerinde yaşayan hastalıklı bir kadın portresi çizdi. *Garota de Ipenama* (1967) bu kez aynı kentin daha varlıklı yörelerinden bir kadının öyküsünü perdeye getirdi. Graciliano Ramos'un ünlü romanından uyarlanan ve bir süre sansürce yasaklanan *Sâo Bernardo* (*Ermiş Bernardo*, 1972) ise akrabalarını sömürerek toprak ağası olan bir kuzeydoğulunun öyküsünü anlattı. Guarnieri'nin büyük ilgi gören oyunundan uyarlanan *Eles ñao Usam Black-Tie* (*Smokin Giymiyorlar*, 1981) bir grev ortamında kuşak ve dünya görüşü çelişkilerini gündeme getirdi. (Film, Venedik Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Hirszman aynı yıl, *ABC da Greve* (*Grevin ABC'si*) adlı bir belgesel de çekerek işçi sorunlarına ilgisini sürdürdü. *Imagens do Inconsciente* (*Bilinçaltı İmgeleri*, 1986) ise bir doktorun (Dr. Nise da Silveira) hastalarının ruh dünyalarına ve ürettikleri sanat yapıtlarına eğilen bir belgesel oldu.

Arnoldo Jabor (d. 1940) belgesellerle sinemaya girdi. İlk kurmaca filmi

Pindorama'da (1970), Portekiz egemenliği günlerine eğilerek, iktidar ve başkaldırı sorunlarını Barok bir anlatımla perdeye getirdi. *Toda Nudez Serà Castigada* (*Her Çıplaklık Cezalandırılacak*, 1973) burjuvazinin ahlak ve cinsellik konularındaki ikiyüzlülüğünü eleştiren bir güldürü oldu. Bu filmin gördüğü ilgi üzerine, yönetmen O *Casamento*'da (*Evlilik*, 1975) ikinci kez karı-koca ilişkilerine eğildi. *Tudo Bene* (*Her Şey Yolunda*, 1977) adlı güldürüde bir apartman dairesinde kapalı kalan küçük burjuvalarla dalga geçti. *Eu Te Amo* (*Seni Seviyorum*, 1980) ise Rio'da varlıklı ailelerin oturduğu bir mahallede, aşk hayalleriyle gerçeklik arasındaki çelişkiyi, alaycı bir erotizmle işledi. *Eu Sei Que Vou Te Amar* (*Beni Ya Hep Ya Hiç Sev*, 1986) yeni boşanmış genç bir çiftin, büyük bir evde karşılaşınca geçmişin tartışmasını yapmalarını konu edindi.

Claudio MacDowell (d. 1946) O *Flagrante de Adultério* (*İğrenç Zina*, 1974) ve *Luz, Cama, Acao!* (Işık, *Yatak, Eylem!* 1976) gibi filmlerden sonra çektiği O *Toque de Oboe*'de (*Obuanın Çağrısı*, 1998) ölümün eşiğinde bir çalgıcının, bir köy sinemasında sessiz filmlere obuasıyla eşlik ederek, köy halkını yeniden yaşama bağlamasını konu edindi. Film büyülü gerçekçiliğin önemli örneklerinden biri oldu. Evli bir çiftin birbirlerine itiraflarını konu edinen *Eu Sei Que Vou Te Amar* (*Bana Aşktan Söz Et*, 1985) Fernanda Torres'e Cannes Film Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu ödülünü kazandırdı.

Arjantin kökenli **Hector Babenco** (d. 1946), büyük kentlerin sokak çocuklarına eğilen *Pixote* (1980) ile dikkati çekti. Film, bir ıslah evinden üç arkadaşı ile birlikte kaçan yeniyetme Pixote'un bir uyuşturucu satıcısının eline düşmesini konu edinir. Sokak çocuklarının rol aldığı ve Buñuel'in *Unutulmuşlar*'ını çağrıştıran film, Sao Paolo'nun sahipsiz çocuklarını çarpıcı bir biçimde perdeye getirir. Babenco, bu filmin ardından çektiği ve seyirci rekoru kıran *Lucio Flavio o Passageiro da Agonia* (*Lucio Flavio Can Çekişme Gezgini*, 1977) adlı filminde güvenlik güçlerinin iç yüzüne eğildi. Manuel Puig'in romanından uyarladığı O *Beijo da Mulher Aranha* (*Örümcek Kadının Öpücüğü*, 1984) ise bir eşcinselle (William Hurt) faşist düzene yazıları ile de karşı çıkan bir militanı (Raul Julia) bir Güney Amerika cezaevinin hücresinde bir araya getirdi. Yönetmenin başyapıtı sayılan bu filmde, birbirlerine karşıt iki kimliğin zorunlu birlikteliği, hem karşıdakini kabul etmeyi öğretecek hem de tutsaklık ve özgürlük kavramlarını irdeleyecektir. (Bu filmdeki rolüyle William Hurt, hem En İyi Erkek Oyuncu Oscarı'nı, hem de Cannes Film Festivali'nde En İyi Erkek Oyuncu ödülünü kazandı.) Yönetmenin Hollywood'da William Kennedy'nin Pulitzer Ödülü kazanan romanından uyarladığı ve başrolleri Jack Nicholson ile Meryl Streep'in oynadıkları filmi *Ironweed* (*Sonsuz Matem*, 1987) işlediği bir cinayetten sonra terk ettiği Albany'ye yıllarca sonra dönen bir erkeğin öyküsünü aktardı. Film uzunluğuna ve ağır anlatımına karşın, Jack Nicholson'ın geçmişinin baskısından sıyrılmaya çalışan erkeği canlandırmadaki ustalığı ile dikkati çekti. *Corazón Iluminado* (*Tutuşmuş Kalp*, 1996) ölüm döşeğindeki ba-

basını görmek için yirmi yıl önce ayrılmış olduğu Buenos Aires'e dönen ve gençlik aşkı kadını da aramaya koyulan bir erkeğin öyküsünü anlattı. Bu hüzün yüklü film Maria Luisa Mendonça'nın başarılı oyunculuğu ile de dikkati çekti. Babenco'nun son filmi *Carandiru* (2002) Sâo Paulo'nun bu adı taşıyan ünlü cezaevinde çalışan bir doktorun gözünden, acımasız bir biçimde bastırılan bir başkaldırıyla sonuçlanan bir dönemi aktardı. Film, sevecen bir doktorun, iğrenç koşullar altında yaşamak zorunda bırakılan, çoğu uyuşturucu bağımlısı, bir bölümü eşcinsel, bir bölümü AIDS'li mahkûmlara insancıl yaklaşımını aktarırken, geriye dönüşlerle kimi mahkûmların öyküsünü de verir.

Oyunculuktan yönetmenliğe geçen Anselmo Duarte'nin Dias Gomes'in oyunundan uyarladığı *O Pagador de Promessas*'ın (*Verilen Söz*, 1962) Cannes'da Altın Palmiye kazanması o yıllar için önemli bir başarı oldu. Walter Lima Jr. *Na Boca da Noite* (*Gecenin Ortasında*, 1970), *En Cima da Terra Embaixo do Ceu* (*Yeryüzünde Gökyüzünün Altında*, 1982) ve *Chico Rei* (*Kral Rei*, 1985) gibi çalışmalarında rahat anlatımıyla dikkati çekti. Sergio Toledo Segall ile Roberto Gervitz'in yönettikleri *Braços Cruzados Muquinas Paradas* (*Kavuşturulan Kollar Duran Makinalar*, 1979) metalürji alanında yaşanan grevi konu alarak, militan sinemanın önemli bir örneği oldu. Miguel Faria Jr., Eduardo Coutinho, Hermano Pena, Luiz Rosemberg Filho gibi yönetmenler de, yeni sinemanın parlak günlerinin ardından bir duraklama dönemine giren Brezilya sinemasının adları anılması gereken yönetmenleridir. 1967-73 yılları arasında yaşanan düşük enflasyonlu hızlı kalkınma döneminin ardından, sinemada yapım giderlerinin yükseldiği ve dolarla ölçülmeye (*îdollarizationâ*) başladığı görüldü. Sinema bileti fiyatlarının iki dolara yükselmesi, ortalama geliri ayda 100 dolar civarında olan geniş kitleler için, sinemaya gitmeyi zorlaştıran bir etken oldu. Amerikan sinemasının pazar payının yüzde doksan beşi aşmasının da etkisiyle, 1975 ile 1983 yılları arasında yerli film seyircisi sayısında 15 milyonluk bir azalma oldu. Başta Latin Amerika ülkelerinde de olduğu gibi, seyircinin kendi ülkesinin filmlerine ilgisi kalmadı. 1987 yılında çevrilen 73 filmden 43'ünün, pornografinin sınırlarını zorlayan bir erotizm içermesi, yapımcıların bunalıma nasıl kolaycı bir çözüm aradıklarını gösterir. 1992 yılında Kültür Bakanlığı'nın sinemayı desteklemek için 25 milyon dolarlık bir destek fonu ayırması ise bir kalite sıçramasına yol açmadı. Ülkenin ekonomik koşullarının bozulmasının da etkisiyle, ülkedeki sinema salonu sayısı azaldı. 1992 yılında Brezilya'da 282'si mültipleks olmak üzere 428 sinema salonu vardı. Ama Ruy Guerra'nın yönettiği *Estorvo*'nun (2000) Cannes Film Festivali'ne, Paulo Caldas ile Marcelo Luna'nın yönettikleri *O Rap do Pequeno Principe Contra As Almas Sebosas*'ın (*Küçük Prensin Kötü Ruhlarla Savaşı*, 2000) Venedik Film Festivali'ne, André Klotzel'in yönettiği *Mémorias Postumas*'ın (*Ölümden Sonra Anılar*, 2000) Berlin Film Festivali'ne katılması ise Brezilya sinemasının yaratıcı gücünü sürdürdüğünün göstergesi sayılabilir.

Bolivya Sineması

1825 yılında Simón Bolivar'ın öncülüğünde İspanyol egemenliğinden kurtularak bağımsızlığına kavuşan Bolivya'da ilk sinema gösterisinin 1897 yılında La Paz'da düzenlendiği biliniyor. De Voto adında bir İtalyan ise ilkin Titicaca Gölü kıyısındaki Guaqui'de, sonra da La Paz'da halka açık gösteriler düzenledi (1909). Ülkede çekilen ilk film *Retratos de Personajes Históricos y de ctualidad* (*Tarihsel ve Güncel Kişilerin Portreleri*, 1905) adını taşır ve dönemin önemli yöneticilerini perdeye getirir. *La Exhibición de Todos los Personajes Ilustres de Bolivia* (*Bolivya'nın Bütün Ünlü Kişilerinin Sergilenmesi*, 1909) de aynı anlayışı sürdürür. Böylece yeni teknoloji ile siyasal iktidarı elinde bulunduranlar arasında bağlantı kurulur. Emprezaryo Enrique Casajuana'nın düzenlediği sinema gösterileri büyük ilgi topladı. 1912 yılında da, Luis G. Castillo, La Paz'da çekimler yaptı. Ertesi yıl kentte bir sinema salonu da açan Castillo, Andes Film adında bir yapımevi kurarak (1918) sipariş üzerine belgeseller çekmeye başladı. İlk kurmaca film, José Maria Velasco Maidana'nın yönettiği ve büyük kentle kırsal kesim arasındaki çelişkileri de gündeme getiren *La Profecia del Lago* (*Gölün Kehaneti*, 1923) oldu. Film, varlıklı bir kadınla bir melez erkek arasındaki gönül ilişkisini ele aldığı için sansürce yasaklandı. Ertesi yıl, Pedro Sambarino belgeseller ve haber filmleri çekmeye başladı. Sambarino daha sonra kurmacaya yönelerek, *Corazón Aymara*'da (*Aymara Kalbi*, 1925) melez bir kızın öyküsünü, Avrupa filmlerinden esinlenen bir melodram havasında anlattı. Luis Castillo'nun birlikte bir yapımevi kurduğu arkeolog Arturo Posnansky ile yönettiği *La Gloria de la Raza* (*Irkın Görkemi*, 1926) eski Aymara uygarlığı üzerine eğildi. Sinemacıların tarihe ilgisi, José Maria Velasco Maidana'nın yönettiği ve eski İnka devletinin yıkılışını ele alan *Warawara* (1929) ile sürdü. Çok az sayıda film çekilen ülkede ilk sesli film, Luis Bazoberry'nin yönettiği *La Guerra del Chaco* (*Chaco Savaşı*, 1936) oldu. Daha önce José Jimenez ve Mario Cahacho'nun birlikte yönettikleri *Hacia la Gloria* (*Şöhrete Doğru*, 1932) sinema salonunda seslendirilerek gösterilmişti. 1952 yılında sürgünden dönerek iktidara el koyan milliyetçi Victor Paz Estenssoro'nun madenleri ve yabancı şirketleri millileştirmesi ve toprak reformu yaparak yerlileri kölelikten kurtarıp toprak sahibi yapması, sinemanın da canlanmasına yol açtı. Basın ve Propaganda Bakanlığında bir sinema bölümü kuruldu (1952). Bunu Bolivya Sinema Enstitüsünün kurulması (1953) izledi. Ulusal bir sinemanın ilk örnekleri ortaya çıktı. Jorge Ruiz, Augusto Roca ve Amerikalı B. Wasson'ın kurdukları Bolivia Film ülkenin en önemli yapımevi oldu. Ruiz ile Roca'nın birlikte yönettikleri *Vuelve Sebastiana* (*Dön Sebastiana*, 1953) And Dağları'nın yok olma yolundaki en eski kabilesi Kipayalar'ı konu edindi. Film, daha iyi bir gelecek bulmak umuduyla bir başka kabileye sığınan küçük bir kızla dedesinin öyküsünü aktarır. Dede torununa, niçin eve dönmesi gerektiğini ve kimliğini koru-

manın önemini anlatır. Aynı ikilinin çektiği *La Vertiente* (*Yamaç*, 1958) gerçek bir olaydan yola çıkarak, kilometreler uzunluğunda kanallar açarak köylerini suya kavuşturan köylülerin çabasını perdeye getirdi. Ama Bolivya sinemasının en önemli yönetmeni Jorge Sanjinés oldu.

Jorge Sanjinés (d. 1936) geniş kitlelerle de bağlantı kuran siyasal bir sinemanın temsilcisidir. Ülkesinin düzenli bir biçimde etkinlik gösteren neredeyse tek yönetmeni olan Sanjinés, senaryo yazarı Oscar Soria'nın da katkısıyla Bolivya dışında da ses getiren siyasal içerikli şiirsel filmlere imza attı. General Barrientos'un iktidara el koymasından hemen önce çektiği *La Revolución* (*Devrim*, 1964) adlı kısa film, Bolivya'nın az gelişmişliğine eğilen, etkileyici bir militan sinema örneği oldu. *Aysa* (1965) adlı orta uzunluktaki film, maden işçilerinin yaşam koşullarını ve ölüm oranlarını gündeme getirdi. *Ukamau* (1966) bir cinayeti ele alırken bir aile ortamını aktarmakla yetinmeyip, olayın gerisindeki toplumsal etkenlere de değindi. (Bu filmin uyandırdığı ilgi üzerine, Sanjinés, Oscar Soria ve Ricardo Rada ile birlikte Ukamu adını taşıyan bir yapımevi kurdu.) Amerikalı doktorların yoksullukla savaş adına, bir köyün kadınlarını, onlara haber vermeden kısırlaştırmasını konu edinen *Yawar Mallku* (*Akbabanın Kanı*, 1969) ABD emperyalizmi ve az gelişmişlik üstüne bir film oldu. Yaşam isteyen insanlarla ölüm getiren emperyalizmin çatışmasını, biraz didaktik bir anlatımla aktaran ve geriye dönüşlerle gelişen film, köy halkının Amerikalı doktorları kısırlaştırmasıyla noktalanır. *El Coraje del Pueblo o La Notte di San Juan* (*Halkın Cesareti ya da San Juan Gecesi*, 1971) gerçek bir olaydan yola çıkarak, 1967 yılında "Che"nin birliklerine katılmaya karar veren maden işçilerinin toplu kıyıma uğratılmasını perdeye getirirken, olayların gerisindeki siyasal ve toplumsal nedenleri de vurguladı. Kıyımdan kurtulan işçilerin de rol aldığı filmde, başrolü kitlenin oynaması destansı bir hava yarattı. *El Enemigo Principal* (*Baş Düşman*, 1974) ve *Fuera da Aqui* (*Buradan Dışarı*, 1979) And köylülerinin yaşamına eğilirken, bireysel kahraman yerine topluluğu öne çıkaran ve dış sesin getirdiği yorumlarla seyirciyi yönlendiren filmler oldu. *Baş Düşman*, topraksız köylülere destek veren gerillaların bozguna uğratılmasını aktarırken, "baş düşmanın" Amerikan emperyalizmi olduğunu vurguluyordu. Uzun süre ülkesi dışında yaşamak zorunda kalan Sanjinés, Bolivya'ya döndükten sonra çektiği *Las Banderas del Amanecer*'de (*Şafak Bayrağı*, 1984) halk ayaklanmalarını belgeselci bir yaklaşımla ele aldı. *La Nación Clandestina* (*Gizli Ulus*, 1989) ise uluslararası bir ortakyapım oldu. Bu filmi *Para Recibir el Canto de los Pájaros* (*Kuş Seslerini Duymak İçin*, 1995) izledi. Sanjinés kimi filmlerini (örneğin *Akbabanın Kanı*) aydınların, köylülerin, öğrencilerin parasal katkısıyla çekerek, sinemacı-seyirci bağlantısına verdiği önemi gösterdi. Filmlerini kırsal bölgelere götürerek, gösterimin sonunda seyircilerle tartışmalar yapması da bu tutumunun bir başka kanıtıdır. Latin Amerika ülkelerinde ilerici bir sinema anlayışının öncüleri arasında yer alan Sanjinés'in sineması,

Bolivya halkının ulusal bilincinin uyanmasına katkıda bulunurken, ulusal kültürün de çok önemli bir öğesini oluşturur. Çok sınırlı bir üretime sahip olan Bolivya'da 1999'da hiç film çekilmezken 2000 yılının tek üretimi Maurico Calderón'un yönettiği *El Triángulo del Lago* (*Göl Üçgeni*) oldu.

Şili Sineması

Şili'de ilk sinematograf gösterisi 25 Ağustos 1896 yılında Santiago de Chile'de düzenlendi. Ülkede çekilen ilk film ise 1902 yılında Valparaiso'da çekilen *Un Ejercicio General de Bomberos* (*İtfaiyecilerin Toplu Talimi*) oldu. Bir Avrupa gezisinde satın alınan bir aygıtla, kentin Anibal Pinto alanında çekilen üç dakika uzunluğundaki bu film, Valparaiso'daki Sala Odéon'da gösterildi. Arturo Larrain adında bir amatör, Almanya'da ölen Cumhurbaşkanı Pedro Montt'un cenazesinin Valparaiso'dan trenle başkente getirilmesini filme aldı (1910). Adolfo Urzua Rosas'ın yönettiği ilk kurmaca filmi *Manuel Rodriguez* (1919) ise bir bağımsızlık savaşçısını konu edindi. Daha önce *La Baraja de la Muerte* (*Ölüm Kavgası*, 1916) adlı bir kurmaca film çekmiş olan ve Buenos Aires'ten Şili'ye gelen, İtalyan kökenli fotoğrafçı Salvador Giambastiani'nin çektiği *Recuerdos del Mineral el Teniente* (*Madenden Anılar*, 1919), maden işçilerinin çetin çalışma koşullarını belgeledi. Bir stüdyo kuran Salvador Giambastiani sipariş üzerine belgeseller çekti (*Santiago Antiquo / Eski Santiago* 1915, *Fiestas de los Estudiantes / Öğrenci Şenliği*, 1916 vb). Ülkenin değişik yörelerinde (Valparaiso, Le Serena, Santiago vb) film üretilmesi, sessiz sinema döneminde 76 film çekilmesi sonucunu doğurdu. Yapımcı, yönetmen, oyuncu olarak sinema alanına adım atanların çoğunun Avrupa kökenli göçmenler olması ilginçtir. 15 filmin üretildiği 1925 yılı en verimli yıl oldu. Melodramdan, güldürüye ve tarih konulu filmlere uzanan geniş bir yelpazeye yayılan bu filmlerin çoğu günümüze ulaşmadığı için, dönemin sineması konusunda bir değerlendirme yapmak zordur. Eldeki örneklerden *El Húsar de la Muerte* (*Ölüm Atlısı*, 1925), tiyatro kökenli oyuncu, yapımcı ve yönetmen Pedro Sienna'nın İspanyollara karşı çıkan ulusal kahraman Manuel Rodriguez'in öyküsünü düzgün bir biçimde aktardığını gösterir. Film, o yıllar Şili sinemasının en başarılı örneği sayılır. (Pedro Sienna aynı konuyu, aynı adla 1942 yılında ikinci kez filme alacaktır.) José Bohr'un yönettiği *Sueño de Amor* (*Aşk Rüyası*, 1924) ise sıradan bir melodramdır.

İlk sesli film, Jorge Délano'nun yönettiği *Norte y Sur* (*Kuzey ve Güney*, 1934) oldu. *La Calle del Ensueño* (*Hayal Sokağı*, 1919) adlı filmi büyük ilgi uyandıran Jorge Délano, sesli sinemanın gündeme gelmesi üzerine, bu yeni tekniği öğrenmesi için Şili hükümetince Hollywood'a gönderildi. Sesli sinemanın en verimli yönetmeni ise Eugenio de Liguoro oldu. *El Hechizo del Trigal* (*Buğdayın Kerameti*, 1939), *Entre Gallos y Medianoche* (*Şafakla Geceyarısı Ara-*

sında, 1939) gibi filmlerde, yapay bir sevecenlikle kırsal kesime eğildi. Büyük kentte geçen *Verdejo Gasta un Millión* (*Harcanan Milyon*, 1941) ve *El Hombre en la Calle* (*Sokaktaki Adam*, 1942) adlı filmleri büyük ilgi gördü. Seyircinin sinemaya gösterdiği ilgi ve Arjantin'de devletin sinemayı destekleyici önlemler alması, 1938 yılında devletin CORFO'yu (Corporación de Fomento de la Producción) kurmasına yol açmıştı. Bu kuruluşun 1942 yılında Chile Films adlı yapımevini kurması, Şili sinemasında bir dönüm noktası oluşturdu. Daha düzenli ve düzeyli film üretilmesi için kurulan Chile Films'in, yeni teknolojiyle donatılmış stüdyoları Güney Amerika'nın en gelişmiş stüdyolarıydı. Bu stüdyolarda çekilen ilk film, Arjantinli Luis Moglia Barth'ın yönettiği *Un Romance de Medio Siglo* (*Yarım Yüzyıllık Bir Romans*, 1944) oldu. Chile Films, ürünlerini başka ülkelere de satabilmek amacıyla, Arjantinli yönetmenler kullanmak ve yabancı ülkelerde geçen konuları perdeye getirmek yolunu seçti. Örneğin Carlos Hugo Christensen'in yönettiği korku filmi *La Dama dela Muerte* (*Ölüm Kadını*, 1946) Londra'da, Roberto de Ribón'un yönettiği *El Diamante del Maharaja* (*Mihracenin Elması*, 1946) Hindistan'da geçen bir konuyu ele alıyordu. Bir yandan da yabancı yazarlardan edebiyat uyarlamaları yapılıyordu. Örneğin José Bohr *La Dama de las Camelias*'ı (*Kamelyalı Kadın*, 1947); Eugenio de Liguoro *Memorias di un Chofer de Taxi*'yi (*Bir Taksi Şoförünün Anıları*, 1946), Adelqui Millar *Tormento en el Alba*'yı (*Şafakta İşkence*, 1946) yönetti. Arjantinli Francasco Mujica'nın yönettiği *Esperanza* (*Umut*, 1949) Chile Films'in son filmi oldu. Filmleri seyircinin ilgisini çekmeyen yapımevi etkinliğine son verdi. Yıllık üretim ortalamasının 1'e düştüğü bir geçiş dönemi başladı. Yeni bir atılımın yaşanacağı 1960 yılına dek Pierre Chenal (*El Idolo / İlahe*, 1952), Bruno Gebel (*La Caleta Olvidada / Unutulmuş Körfez*, 1959), Naum Kramarenco (*Tres Miradas a la Calle / Sokağa Üç Bakış*, 1958) gibi yönetmenlerin zaman zaman film çekebildikleri görüldü.

1960 yılının atılımını üniversiteler sağladı. İlkin 1958 yılında Şili Katolik Üniversitesinde (Pontificia Universidad Católica de Chile) Rafael Sanchez yönetiminde bir Sinema Enstitüsü (Istituto Filmico) kuruldu. 1960 yılında ise Şili Üniversitesi'nde (Universidad de Chile) Sergio Bravo'nun başkanlığında Deneysel Sinema Bölümü (Departamento de Cine Experimental) oluşturuldu. Bu bölümlerin, kuramsal çalışmaların yanı sıra üretime de yöneldikleri görüldü. Örneğin Rafael Sanchez, *El Cuerpo y lo Sangre*'yi (*Beden ve Kan*, 1962) çekti. Viña del Mar'da kurulan sinema kulübü ise 8 ve 16 milimetrelik çalışmalara yöneldi ve 1963 yılında bir de festival düzenledi. Aynı yıl Sergio Bravo bir grevi belgeleyen *La Marcha del Carbon* (*Kömür Yürüyüşü*, 1963) adlı belgeseli çekti. Film başarılı bir militan sinema örneği oldu. Aynı yönetmenin Salvador Allende'nin adaylığını destekleyen *La Bandera del Pueblo* (*Halkın Bayrağı*, 1964) adlı belgeseli ise yasaklandı. Alvaro Ramirez, Jorge di Lauro, Nieves Jankovic gibi yönetmenler belgesel alanına büyük bir canlılık getirdi-

ler. Cumhurbaşkanlığına seçilen (1964) Hıristiyan-demokrat Eduardo Frei yönetiminde Chile Films yeniden yapılandırıldı ve başına Patricio Kaulen getirildi. Patricio Kaulen'in *Largo Viaje* (*Uzun Gezi*, 1966) ve Alvaro Covacevic'in, sıradan insanların günlük sorunlarına eğilen ve ülkede kol gezen yoksulluğu gündeme getiren *Morir un Poco* (*Biraz Ölmek*, 1966) adlı filmlerinin yeni gerçekçi etkiler içerdikleri görüldü. Aldo Francia'nın ilk filmi *Valparaiso mi Amor* (*Valparaiso Sevgilim*, 1970) Berlin ve Cannes festivallerinde gösterildi. 1970 seçimlerinde, birleşik solun (Unidad Popular) adayı sosyalist Salvador Allende'nin cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanması, sinema alanını da etkiledi. Daha önce, ürkek bir biçimde de olsa belgeseller aracılığıyla ülkenin az gelişmişliğinin nedenleri üzerine eğilmeyi denemiş olan sinemacılar, aydınların da desteğiyle bu çizgiyi geliştirmeyi amaçladılar. 1970 yılında sinemacılar ulusal bir sinema oluşturulması için bir manifesto yayımladılar. Şili sinemasının, ülke tarihinin gelişmesi doğrultusunda "devrimci bir sinema olması gerektiğini" vurguladılar. Sinemayı destekleyen hükümet de, Chile Films'i canlandırarak başına yönetmen Miguel Littin'i getirdi. Yapımevi çok sayıda belgesel üretti. Patricio Guzmán'ın Allende iktidarının ilk yılını konu edinen *El Primer Año* (*İlk Yıl*, 1971) ve işçilerin birleşmesinin önemini vurgulayan *La Rispuesta de Octubre* (*Ekim Yanıtı*, 1972) adlı belgeselleri büyük ilgi topladı. *İlk Yıl*, Allende'yi iktidara getiren seçimlerle başlıyor, Fidel Castro'nun Şili gezisiyle sona ererken, halkın coşkusunu vurguluyordu. *Ekim Yanıtı* ise işçilerin birleşmesi ve örgütlenmesi konularını ele alıyordu. Toplumsal içerikli belgeseller arasında yer alan, Claudio Sapiain'in yönettiği *Escuela Santa Maria de Iquique* (*Santa Maria de Iquique Okulu*, 1971) 1907 yılında 3000 dolayında işçinin öldürüldüğü maden kıyımını belgeledi. Pedro Chaskel'in çektiği *Non es Hora de Ilorar* (*Ağlamak Zamanı Değil*, 1971) ise Brezilyalı beş devrimcinin gördüğü işkenceyi tanıklıklar aracılığıyla ve etkileyici bir biçimde belgeledi. Humberto Rios, faşist darbeden az önce çektiği *Quando il Popolo Se Despierta*'da (*Halk Uyanınca*, 1973) toprak işgallerini, grevleri, çok uluslu şirketleri gündeme getirdi. Kısa ömürlü Allende döneminde üretilen kurmaca film sayısı ise dokuzla sınırlı kaldı. Bunların en önemlisi, aşağıda değinilecek olan, Helvio Soto'nun yönettiği *Oy Artı Tüfek* oldu. General Augusto Pinochet yönetiminde bir askeri cuntanın iktidara el koyarak (11 Eylül 1973), Moneda Sarayı'nda direnen Salvador Allende'yi öldürmesi, partileri kapayarak ifade özgürlüğünü ortadan kaldırması sinemanın da önünü tıkadı. Yetenekli sinemacıların çoğu ülke dışına çıkmak zorunda kaldı. Ülkede kalanların çoğu da, reklam filmciliğine yöneldi. Helvio Soto, Miguel Littin ve Raúl Ruiz bu yılların en önemli yönetmenleridir.

Helvio Soto (1930-2001) gazetecilik, televizyonculuk yaptıktan sonra sinemaya girdi. *ABC do Amor* (*Aşkın ABC'si*, 1966) adlı bir kısa filmin ardından, *Caliche Sangriente* (*Kanlı Güherçile*, 1969) ile Şili Peru-Bolivya Konfederasyonu Savaşı'na (1879) eğildi. *Western* sinemasının etkilerini taşıyan film,

"ulusal onuru zedelediği" gerekçesiyle filmleri sınıflandırma kurulunca (Consejo De Calificación Cinematográfica) yasaklandı. Bu yasaklamada, filmin kahramanı iki subayın, savaşın gerisindeki nedenin güherçile madenleri olduğunu vurgulayarak resmi görüşe ters düşmelerinin büyük payı vardı. *Voto Más Fusil* (*Oy Artı Tüfek*, 1970) ise burjuva aydınlarının hesaplaşmasını konu edindi. Bir toplantıda yan yana gelen üç ayrı kuşaktan aydın, seçimle (oy) devrim (tüfek) arasındaki ilişkiyi tartışırlar. Kurmacayla belgeseli iç içe geçirmeyi amaçlayan yönetmen, *Metamorfosis de un Jefe de Policia*'da (*Bir Polis Şefinin Dönüşümü*, 1973) gerçek bir polis şefinin öyküsünü perdeye getirdi. Sol çevrelerde tartışmalara yol açan bu filmin ardından Soto Fransa'ya gitti. Burada yönettiği *Il Pleut sur Santiago*'da (*Santiago'ya Yağmur Yağıyor*, 1975) Salvador Allende iktidarının yıkılışını konu edindi. *La Triple Muerte del Tercer Personaje* (*Üçüncü Kişinin Üçlü Ölümü*, 1979) ise yaban ellerde yaşamanın zorluğunu konu edindi. Yönetmenin son filmi *Mon Ami Washington* (*Dostum Washington*, 1984) sıradan bir güldürü oldu.

Miguel Littin (d. 1945) oyun yazarlığı ve yönetmenliği yaptıktan sonra, bir kısa filmle (*Por la Tierra Ajena / Başkasının Toprağı İçin*, 1965) sinemaya başladı. İlk uzun filmi *El Chacal de Nahueltero* (*Nahueltero'nun Çakalı*, 1969) çocuklarını öldüren kırsal kökenli alkolik bir katilin yargılanmasını ve ölüm cezasına çarptırılmasını konu edindi. Film, cinayete yol açan yoksulluğu bir gazeteci titizliğiyle sergilerken, siyasal göndermeler de yapıyordu. Bir insana yaşanacak koşullar sağlamaktan kaçınanlar, aynı insanı yargılıyorlardı. *El Compañero Presidente* (*Başkan Yoldaş*, 1971) ise Allende ile Régis Debray arasında geçen "tartışmalı" bir söyleşi oldu. Askeri darbenin ardından Küba'da tamamlanabilen *La Tierra Prometida* (*Vaat Edilen Toprak*, 1973) ülkenin yakın geçmişinde (1932 Haziranı) birkaç gün iktidarda kaldıktan sonra devrilen sosyalist iktidar günlerini ele aldı. Komünizme inanmış bir köylünün, toprağı işgal etmesini konu edinen film, plastik düzenlemelerin ve şiirsel bir anlatımın ağır bastığı bir destan-film oldu. Meksika'da çekilen *Actas de Marusia* (*Soykırım Öyküsü*, 1976) 1907 yılında bir madende grev yapan işçilerin askerlerce öldürülmesini dramatik bir anlatımla aktardı. Alejo Carpentier uyarlaması *El Recuerso del Metodo* (*Yöntem Yinelemesi*, 1978), romanın büyülü gerçekçi özelliklerini göz ardı etse de, ilginç bir diktatörlük betimlemesi oldu. García Márquez uyarlaması *La Viuda de Montiel* (*Montiel'in Dulu*, 1980), derinlikten yoksun bir anlatımla da olsa, akıl hastası bir kadını perdeye getirdi. Nikaragua'da çekilen ve uçmak isteyen bir çocuğun öyküsünü aktaran *Alsino y el Condor* (*Alsino ile Akbaba*, 1982) ise klasik anlatımlı bir filmdir. Yönetmenin Avrupa televizyonları için çektiği dört bölümlük *Acta General del Chile* (*Şili Genel Belgesi*, 1986) Pinochet Şili'sinden, Santiago'dan Valparaiso'ya uzanan gözlemler getirir. Filmde sürekli olarak Allende'nin varlığının duyumsanmasını Littin şöyle açıklar: "Allende tarihtir, tarihi öldüremezsiniz." Littin'in ülkesine dön-

dükten sonra çektiği *Los Naufragos* (*Deniz Kazasına Uğramışlar*, 1994) bir tür özyaşam öyküsüdür. Littin'in daha sonra çektiği *Tierra del Fuego* (*Ateş Toprağı*, 2000) ise ülkesi adına Cannes film Festivali'ne katıldı. Yönetmenin *Cronicas Palestinas* (*Filistin Öyküleri*, 2001) adlı bir belgeselden sonra çektiği *La Ultima Luna* (*Son Ay*, 2005) ise Birinci Dünya Savaşı başlangıcında Filistin'de karşılaşan Arjantin kökenli bir Yahudi ile bir Ortodoksun öyküsünü aktardı.

Raúl Ruiz (d. 1941) dinbilim ve hukuk okuduğu yıllardan başlayarak öncü özellikler içeren oyunlar yazdı. (Altı yıl içinde yüze yakın oyun yazdığı söylenir.) Arjantin'de bir yıl süreyle belgesel sinema öğrenimi gördükten sonra, ülkesinde ilk filmi *Tres Tristes Tigres*'i (*Üç Hüzünlü Kaplan*, 1968) çekti. (Daha önce iki film denemesi olmuş, ikisi de yarım kalmıştı.) Kübalı yazar Guillermo Cabrera Infante'nin romanından uyarlanan film, küçük burjuvazinin günlük yaşamına getirdiği eleştirel bakışla ve biçim arayışlarına verdiği önemle dikkati çekti. (Film Locarno Film Festivali'nde büyük ödülü kazandı.) Allende'nin kısa süren iktidarı sırasında Sosyalist Parti'nin sinema danışmanı olun Ruiz'in *Que Hacer?* (*Ne Yapmalı?*, 1970) gibi siyasal göndermeler içeren filmler çektiği görüldü. Kafka uyarlaması *La Colonia Penal* (*Ceza Sömürgesi*, 1971) Güney Amerika açıklarında bağımsızlığına yeni kavuşan ve eskiden cezaevi olarak kullanılan küçük bir adaya gelen bir gazeteciyi eksen alırken, Latin Amerika halklarının durumunu gündeme getirdi. Bu filmi *Nadie Dijo Nada* (*Kimse Bir Şey Demiyor*, 1971), *La Expropriación* (*Kamulaştırma*, 1972), *Teoria y la Pratica* (*Kuram ve Uygulama*, 1972), *El Realismo Socialista* (*Sosyalist Gerçekçilik*, 1972) ve Enrique Lafourcade uyarlaması *Palomita Blanca* (*Beyaz Güvercin*, 1973) izledi. Bu filmlerde yönetmenin anlamsıza, gerçek ötesine yer veren, entelektüel kaygıları gündeme getiren alışılmadık ve barok bir siyasal sinema çizgisi geliştirdiği görüldü. Allende'nin iktidardan düşmesi üzerine Fransa'ya giden Ruiz, burada çektiği *Dialogos de Exilados*'ta (*Sürgün Söyleşileri*, 1974) Şilili göçmenlerin sürgün yaşamını, gerçeklikle kurmacayı iç içe geçirerek perdeye getirdi. Sürgün yaşamına kolayca ayak uyduran Ruiz, Avrupa'nın estetik kurallarını da benimseyerek çok yönlü bir çalışma dönemine girdi. Hiçbir öneriyi geri çevirmeyerek belgesel, deneysel ve kurmaca alanlarında elliyi aşkın film yönetti. Sürgündeki bir yönetmenin, hedef kitlesi yine sürgündeki insanlar olan bu filmler, köklerinden kopmuş insanları "alışılmadık" bir gerçeklikle verdi. Filmlerinin çoğunun, son sözünü söylememiş olması, seyirciyi sanki bir labirentin sarmalında dolaştırması, hiç kuşkusuz yönetmenin gerçekliğin göreceli olmasına inanmasının bir sonucudur. Yine bunun içindir ki, Ruiz'in filmleri gerçekle, fantastik görüntülerin egemen olduğu şiirli bir düşsellik arasında gidip gelirler. Bir bölümü televizyonlar için hazırlanan *Colloque de Chiens* (*Köpekler Toplantısı*, 1977), *Petit Manuel de l'Histoire de France* (*Fransa Tarihi El Kitabı*, 1979), *Musée Dali* (*Dali Müzesi*, 1980) yönetmenin üretkenliğini belgeler. Pierre Klossowski'den iki uyarlama (*La Vocation Suspendue* / *Ya-*

rım Kalan İnanç, 1977; *Hypothèse du Tableau Volé / Çalınan Tablo Varsayımı*, 1978) yapan Ruiz, Robert L. Stevenson'dan da *L'île au Trésor*'u (*Define Adası*, 1986) çekti. Özyaşamsal öğeler de içeren *Yarım Kalan İnanç*, Katolik Kilisesi içindeki tartışmaları, bölünmeleri ele alır. *Çalınan Tablo Varsayımı*, yazar Pierre Klossowski üzerine bir belgesel gibi başlar. Ama çok geçmeden sözcüklerle görüntüler, sanat ürünüyle yaratıcısı arasındaki ilişkilerin tartışılması, yönetmenin deyişiyle filmi bir "kuram kurmacasına" dönüştürür. Gerçekten de film, sözle görüntü arasındaki ilişki ve çelişki olasılıkları üzerine "kuramsal" bir incelemedir. Değişik türleri denemeyi sürdüren Ruiz, Hollywood'un korku filmleri uzmanı Roger Corman ile işbirliği yapmaktan gocunmaz. Corman için bir korku filmi çeker: *The Territory* (*Toprak*, 1981). *Les Trois Couronnes du Matelot* (*Tayfanın Üç Tacı*, 1982) aynı anlayışı bir başka ortamda sürdürür. *La ville des Pirates* (*Korsanlar Kenti*, 1983) gerçeküstücü göndermeleri, şiirsel yönleriyle yönetmenin en aykırı çalışmalarından birini oluştururken, Ruiz ile Godard arasında benzerlikler kuranları destekleyen bir çalışma olur. Ruiz bu kez Shakespeare'e uzanarak *Richard III*'ü (1985) uyarlar. Bu filmi *Destins de Manoel* (*Manoel'in Yazgısı*, 1985), *La Vida es Sueño* (*Yaşam Düştür*, 1986), *L'oeil Qui Ment* (*Yalan Söyleyen Göz*, 1992), *Trois Vies une Seule Mort* (*Üç Yaşam Tek Bir Ölüm*, 1996), *Combat d'Amour en Songe* (*Düşte Aşk Kavgaları*, 2000) gibi filmler izler. Kendi ülkesindeki çalışmaları da, Avrupa'daki çalışmaları da sınırlı bir seyirci sayısının ilgisini çekse de, Ruiz sinemanın yaratıcı yönetmenleri arasında yer alır. Yönetmenin son çalışmaları arasında *Une Place Parmi les Vivants* (*Yaşayanlar Arasında Bir Yer*, 2003), Eleştirmenler Ödülü kazanan *Dias de Campo* (*Taşra Günleri*, 2004), Avusturyalı ressam Gustav Klimpt'in (John Malkovich) yaşam öyküsünü konu edinen *Klimpt* (2006) gibi filmler yer alır.

Patricio Guzmán (d. 1941) Madrid'de sinema öğrenimi gördü. Allende'nin iktidara gelmesi üzerine Chile Films'in belgesel bölümünün yöneticiliğine atandı. Arkadaşlarıyla birlikte güncel olayları, sokakları, fabrikaları görüntüleyerek sosyalist iktidarın kurulmasına katkıda bulunmayı amaçladı. Daha önce değinilen *İlk Yıl* ve *Ekim Yanıtı*'nın yanı sıra *Elecciones Municipales* (*Belediye Seçimleri*, 1970), *Manuel Rodriguez* (1972) gibi belgeselleri de olan Guzmán'ın en önemli çalışması *La Batalla de Chile* (*Şili Savaşı*, 1973-76) adlı üçlemedir. Allende'nin devrilmesinden sonra kurgusu Küba'da tamamlanan ve toplumsal bir dönüşümü belgeleyen üçlemenin ilk bölümü *La Insurreccion de la Burgesia* (*Burjuvazinin İsyanı*, 1973) adını taşır. Bu bölümü *El Golpe de Estado* (*Darbe*, 1976) ve *El Poder Popular* (*Halkın Gücü*, 1976) izler. Tanıklıklara, güncel çekimlere dayanan üçleme, Allende'nin iktidara gelmesinden önceki olaylarla başlayıp, darbeci faşist cuntanın ilk basın toplantısı ile sona erer. İlk bölüm, burjuvazinin strateji değiştirmesini konu edinir. İkinci bölüm sol cephedeki bölünmeleri ve darbeyi ele alır. Son bölümde işçilerle köylülerin faşist cuntaya direnmenin yollarını tartıştıkları görülür. (*Şili Savaşı* ancak 1999 yılın-

da Şili seyircisiyle buluşacaktır.) Bu üçlemenin son bölümü olsun, *Ekim Yanıtı* olsun, yönetmenin toplumsal dönüşümü işçi sınıfının gerçekleştireceğine olan inancını vurgular. Guzmán, *Şili Savaşı*'nı gösterebilmek amacıyla döndüğü ülkesinde, genç kuşaklara yakın geçmişte olanları aktarabilmek amacıyla *La Memoria Obstinata* (*İnatçı Bellek*, 1997) adlı bir belgesel hazırladı. Yönetmen ilk kurmaca filmi *La Rosa de los Vientos*'ta (*Rüzgârların Gülü*, 1983) ise Latin Amerika halklarının özgürlük savaşımının kültürel kökeni üzerinde durdu. Daha sonraki çalışması *Le Cas Pinochet* (*Pinochet Olayı*, 2001) diktatörlük dönemini tanıklıklara dayandıran bir belgesel oldu. Yönetmen daha sonra *Salvador Allende* (2004) adlı bir belgesel çekti.

Faşist darbenin ardından ülkesini terk eden sinemacıların olanak bulduklarında çektikleri kimi filmler de, Şili sinemasının önemli ürünleri arasında yer alır. Örneğin Angelina Vázquez'in Finlandiya'da yönettiği *Gracias a la Vida* (*Yaşama Teşekkür*, 1980) kendisine işkence yapanlarca gebe bırakılan bir kadının öyküsünü anlatır. Sebastian Alarcón'un Rusya'da çektiği *La Caida del Condor* (*Akbabanın Düşüşü*, 1981) siyasal tutukluları ele alır. Yazar Antonio Skarmeta'nın Portekiz'de çektiği *Ardente Pacienza* (*Ateşli Sabır*, 1982) düşsel bir Pablo Neruda portresi çizer. (Film Şili'de yasaklanacak, ancak 1990'da gösterime girebilecektir. Aynı konuyu daha sonra Michael Radford da filme alacak, Philippe Noiret'nin Pablo Neruda'yı, Massimo Troisi'nin şairin dost olduğu postacıyı canlandırdığı *Il Postino / Postacı*, 1994, başarılı bir film olacaktır.)

1977'den sonra bir yandan sansür, bir yandan ekonomik bunalım, bir yandan da televizyonun olumsuz etkileri üretimin daha da sınırlanması sonucunu doğurdu. Santiago'daki sinema sayısının 410'dan 100'e inmesine yol açan bunalım, on yıl içinde yalnızca 15 film çekilebilmesine olanak tanıdı. Bu filmler arasında Silvio Caiozzi'nin bir yeniyetmenin yetişmesini ele alan filmi *Julio Comienza en Julio* (*Temmuz Temmuz'da Başlar*, 1979) kiliseye ve burjuvaziye yönelik eleştiriler de içerdi. Sergio Bravo, doğanın ve politikanın aldığı canların geride bıraktıklarını konu edinen filmi *No Eran Nadie*'yi (*Birer Hiçtiler*, 1981) Fransa'da tamamlayabildi. Gonzalo Justiniano'nun ilk filmi *Los Hijos de la Guerra Fria* (*Soğuk Savaş Çocukları*, 1985) Berlin Festivali'nde yan ödüllerden birini aldı. *Imagen Latente* (*Gizli Görüntüler*, 1987) adlı filmi ise üç yıl yasaklandıktan sonra 1990'da gösterime girebildi. Film, bir fotoğrafçının, Pinochet yönetiminde göz altına alındıktan sonra kaybolan kardeşinin izini sürmesini konu ediniyordu. Gustavo Graef Marino'nun yönettiği *Johnny Cien Pesos* (*Johnny Yüz Pezo*, 1993) seyirciden büyük ilgi gördü. Silvio Caiozzi'nin yönettiği *La Luna en el Espejo* (*Aynadaki Ay*, 1990) Venedik Film Festivali'nde Gloria Munchemeyer'e en iyi kadın oyuncu ödülünü kazandırdı.

Uruguay Sineması

Figuier adında bir girişimcinin 1895 yılı Nisan ayında Montevideo'nun Ituzaingó Sokağı'nda Edison'un kinetoskopunu sergilediği biliniyor. Basın bu yeni buluşun, "on dakikada yirmi bin resim göstererek canlı resim izlenimi uyandırdığını" belirtiyordu. 5 Nisan 1896 tarihli *El Siglo* gazetesinin okurlarına tanıttığı Lumière Kardeşler'in sinematografı ise 18 Temmuz 1896'da başkent Montevideo'daki Salón Rouge'da halkla buluştu. Aynı yılın Ekim ayında San Felipe Tiyatrosu'ndaki bir oyun arasında sinematograf gösterildi. 1896'nın Kasım ayında ise geceleri düzenli olarak Lumière Kardeşler'in kısa filmleri gösterildi. Ülkede çekilen ilk film ise İspanyol Felix Oliver'in 1898 yılında, bir Avrupa gezisi sırasında satın aldığı gereçlerle çektiği *Carrera de Bicicletas en el Velódromo de Arroyo Seco* (*Arroyo Seco Velodromunda Bisiklet Yarışı*) oldu. Fransa'ya gidip Georges Méliès'ten sinema hileleri de öğrenen Oliver'in, 1902 yılında da *Zoo de Villa Dolores* (*Villa Dolores Hayvanat Bahçesi*), *Desfile Militar a la Parva Domus* (*Parva Domus'ta Askeri Geçit Töreni*) gibi filmler de çektiği biliniyor. Arjantin'den gelen Corbicier adında bir Fransız ise 1904 yılında iç savaşla ilgili kısa filmler çekti. Corbicier 1908 yılında haber filmleri üretmeye başladı. Fransa'da Lumière Kardeşler'den gerekli donanımı satın alan Lorenzo Adroher, 1910 yılında kardeşi Juan Adroher ile birlikte Montevideo'nun Florida Sokağı'nda Bíografo Lumière adını verdiği bir laboratuvar kurdu. Adroher Kardeşler'in belgeseller de çektikleri (*Desfile de la Marineria Española / İspanyol Denizcilerin Geçişi*, 1914 vb) biliniyor. Sinemanın bir seyirlik olarak seyircilere sunulmasını ise Arjantinli Max Glucksmann sağladı. (Glucksmann 1913-1931 yılları arasında düzenli biçimde haber filmleri üretecektir.) Uruguay'da sinemanın yaygınlaşmasında Arjantinli girişimcilerin büyük katkısı oldu. Buenos Aires'li girişimciler, ellerindeki malzemeyi Rio de la Plata Irmağı'nın karşı kıyısındaki Montevideo'da değerlendirmeyi denediler. Uruguay'da çekilen ilk kurmaca film Edmundo Figari'nin yönettiği *Puños y Nobleza*'dır (*Yumruk ve Soyluluk*, 1919). Filmin başrolünü boks şampiyonu Angelito Rodriguez'in oynamış olması ilginçtir. Juan Antonio Borges'in yönettiği *Almas de la Costa* (*Kıyının Ruhu*, 1923) adlı duygusal içerikli film, gerçekçi yaklaşımının ve toplumsal eleştiri içermesinin de etkisiyle büyük ilgi gördü ve iki yıla yakın bir süre gösterimde kaldı. Daha önce belgeseller de çekmiş olan Carlos Alonso'nun gerçekçi bir anlayışla yönettiği *El Paqueño Héroe del Arroyo de Oro* (*Altın Derenin Kahramanı*, 1929) sessiz sinema döneminde üretilen filmlerin belki de en önemlisi oldu. (Yönetmen aynı konuyu 15 yıl sonra aynı adla ikinci kez filme alacaktır.) 1930'larda üretimin yalnızca belgeseller ve haber filmleriyle sınırlı olduğu görülür. Sesli sinemaya geçiş öteki Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Uruguay'da da kolay olmadı. Her şeyden önce, sermaye yetersizliği yeni teknolojinin gerektirdiği yatırımların yapılmasını engelliyordu. Üstelik ülkede

ham film sıkıntısı da çekiliyordu. Bu nedenle ilk sesli film ancak 1936'da gerçekleştirilebildi. Juan Etchebehere'nin yönettiği *Dos Destinos (İki Yazgı)* adlı dram, acemiliklerle dolu olsa da o yılların Montevideo'sunu yansıtması açısından ilginçtir. Opera sanatçıları Rina Massardi ile Victor Damiani'nin rol aldıkları, Jorge Erecart'ın yönettiği *Vocación* (*İnanç*, 1938) ise Latin Amerika sinemasının ilk şarkılı filmi oldu. Şarkıcı olmak isteyen, Meryem Ana'ya bağlı bir kızın öyküsünü anlatan film Venedik Film Festivali'ne de katıldı. Juan Carlos Patrón'un yönettiği *Soltero Soy Feliz* (*Bekârlık Sultanlıktır*, 1938), Rafael Jorge Abella'nın yönettiği *Radio Candelario* (1939) dönemin cılız üretiminin başka örnekleridir. Arjantinli yapımcıların işçiliğin çok daha ucuz olduğu Uruguay'da yatırım yaparak bir stüdyo kurmaları, iki ülke arasında ortakyapımlar dönemini başlattı. Bu işbirliğinin ilk ürünü Julio Saraceni'nin yönettiği, Alexandre Dumas uyarlaması *Los Tres Mosqueteros* (*Üç Silahşörler*, 1946) oldu. Bu filmi Luigi Pirandello'dan Belisario Garcia Villar'ın uyarladığı *Así Te Deseo* (*Nasıl İstersen*, 1947) izledi. Joaquín Martinez Arboleya'nın yönettiği *Esta Tierra Es Mia* (*Bu Toprak Benimdir*, 1948) kırsal kesimde geçen bir dram oldu. Alfredo Jimenez ise *El Ladrón de Sueños*'u (*Düş Hırsızı* 1949) çevirdi.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin sağladığı ekonomik rahatlama ülkenin kültür alanını da etkiledi. 1950 yılında üniversitede bir Sinema Enstitüsü kuruldu. Bunu iki yıl sonra Uruguay Sinemateki'nin kurulması izledi. Bu kuruluşların da özendirmesiyle belgesel sinema alanında bir canlanma görüldü. İtalyan kökenli Enrico Gras, *Pupila al viento* (*Rüzgârdaki Kız*, 1948) ve *Artigas Protector de los Pueblos Libres* (*Özgür Halkların Koruyucusu Artigas*, 1950) adlı belgeselleri çekti. Kurmaca alanında ise Adolfo Fabregat'ın yönettiği düzgün anlatımlı *Detective a Contramano* (*Zoraki Detektif*, 1949) büyük ilgi gören bir güldürü oldu. Alberto Malmierca'nın yönettiği *Amor Fuera de Hora* (*Vakitsiz Aşk*, 1950) adlı güldürü ise sıradan bir film oldu. Miguel Angel Melino, *El Desembarco de los 33 Orientales*'te (*33 Doğulunun Çıkarması*,1952) ülke tarihinin geçmişine eğildi. İtalyan Yeni Gerçekçiliğinden esinlenen Hugo Ulive'nin yönettiği *Un Vintén p'al Judas* (*Yahuda İçin Bir Metelik*, 1959) Noel bahşişi toplayan çocukların öyküsünü aktarırken, büyük kentin yozlaşmış yönlerini de vurguladı. Hugo Ulive'nin yönettiği *Como el Uruguay No Hay* (*Uruguay Gibisi Yok*, 1961) militan sinemanın ilk örneğini oluşturdu. Ülkenin yaşadığı toplumsal çalkantılara eğilen film, refah toplumu aldatmacasını vurguladı. Mario Handler'in yönettiği *Carlos* (1965) bir yol filmi ortamında ülkede kol gezen yoksulluğu vurguladı. Küba'ya gidip orada bir belgesel çeken Ulive'nin, ülkesine döndükten sonra Handler ile birlikte yönettiği *Elecciónes* (*Seçimler*, 1967) seçmenlerin yönlendirildiği bir seçimi alaycı bir anlatımla aktarırken, geleneksel partilerin halkı nasıl aldattıklarını vurguladı. Ekonomik koşulların ağırlaştığı, öğrenci hareketlerinin kaba güç kullanılarak bastırıldığı bir dönemde, Mario Handler *Me Gustan los Etudiantes*'i (*Öğrencileri Seviyorum*, 1968) çekti.

Film, ABD Cumhurbaşkanı Lyndon B. Johnson'ın Latin Amerika devletleri konferansına katılmak için ülkeye gelmesini protesto amacıyla Montevideo'da düzenlenen gösterileri perdeye getiriyordu. Olağanüstü bir ilgiyle karşılaşan bu film, Latin Amerika militan filmlerini ülkede dağıtmak amacıyla bir yıl önce kurulan Cinemateca de Tercer Mundo'nun (Üçüncü Dünya Sinemateği) desteğiyle çekilmişti. Handler militan sinema anlayışını sürdürerek, polis tarafından öldürülen bir öğrencinin cenaze törenini *Liber Arce Liberarse* (*Liber Arce, Özgürleşmek*, 1969) adıyla filme aldı. Filmin adı, öğrencinin adıyla özgürlük arasında bağlantı kuruyordu. Handler'in militan sinemasının son ürünü ülkenin en uzun grevlerinden birini konu edinen *Uruguay: El Problema de la Carne* (*Uruguay: Et Sorunu*, 1969) oldu. 1971 yılında Üçüncü Dünya Sinemateği kapatıldı ve yöneticileri tutuklandı.

1958 yılından beri ekonomik bir bunalım yaşayan ülkede, 1973 yılında ordu yönetime el koydu. Rüşvete dayalı sömürü düzenine ve yabancı sermayenin ülke zenginliklerine el koymasına karşı çıkmak amacıyla kurulan ve şiddet olaylarına da başvuran yasadışı ulusal kurtuluş ordusu Tupamaros etkisizleştirildi. Askeri darbenin ardından birçok sinemacı yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Bu arada İsveçli sinemacı Jan Lindqvist, gizlice *Tupamaros* (1972) adlı bir belgesel çekti. (Costa Gavras'ın da, Allende Şili'sinde çektiği ve Yves Montand'ın başrolü oynadığı *Etat de Siège*'in (*Sıkıyönetim*, 1973) de, Tupamaros gerillalarının FBI ajanı bir bilim adamını yargılamalarını konu edindiğini belirtmek gerekir.) Raul Quintín ile Jorge Fornido'nun birlikte yönettikleri *Maribel y la Extrañia Familia* (*Maribel ve Garip Aile* 1973) ise Uruguay'da çekilen ilk renkli filmdir. Arjantinli Eva Landeck'in yönettiği *El Lugar del Humo* (*Dumanın Yeri*, 1979), Walter Acosta'nın yönettiği *Copa de Oro* (*Altın Kâse*, 1982), Ricardo Islas'ın yönettiği *Almobadon de Plumas* (1988) çok sınırlı bir üretimin adları anılabilecek örnekleridir. Pablo Dotta'nın yönettiği ve ülkenin en büyük bütçeli filmi (800 bin dolar), Küba ve Meksika ile ortakyapım *El Dirigibile* (*Yönlendirilebilir*, 1994) ise Uruguay kimliği üzerine gerçeküstücü yaklaşımlar da içeren bir incelemedir. 1990'ların sonlarına doğru yeni ve çağdaş sinema salonlarının açılması, seyirci sayısında artış sağlamaya başladı. (1950'lerde 18 milyon olan yıllık seyirci sayısı, bir milyona düşmüştü.) Üretimde de bir artış görüldü ve 1997 yılında dört film çekildi. Beatriz Flores Silva, banka soyan bir çocuğun öyküsünü anlatan *Pepito la Pistolera*'da (*Tabancalı Pepito*, 1995) gerçek bir olaydan yola çıkarak, sevecen bir yaklaşımla yeniyetmelerin durumuna eğildi. Alvaro Buela'nın yönettiği *Una Forma da Bailar* (*Bir Tür Dans Etmek*, 1997) cinselliği öne çıkaran minimalist anlatımlı bir film olurken, Diego Arsuaga'nın 1940 yıllarında geçen bir gangster öyküsünü konu edinen filmi *Otario* (1998) eleştirmenlerce tango ritminde bir polisiye olarak değerlendirildi. Esteban Schroeder'in yönettiği *El viñedo* (*Bağ*, 2000) ise gerçek bir olaydan yola çıkarak, açık arazide kaybolan bir çocuğun aranmasını konu edindi.

Peru Sineması

Peru'da ilk sinema gösterisi görkemli bir biçimde gerçekleşti. C. J. Vifquain ile W. H. Alexander adlı iki girişimcinin, başkent Lima'nın Estrasburgo Parkı'ndaki bir salonda 2 Ocak 1897'de, Edison yapımı bir *vitascope* ile düzenledikleri gösteride cumhurbaşkanı, kimi bakanlar ve çağrılılar hazır bulundu. 2 Mart 1897 tarihinde de, yine *vitascope* ile halka açık ilk gösteri düzenlendi. Lumière Kardeşler'in sinematografı ülkeye çok daha sonra ulaştı. Lima'daki Politeama Tiyatrosu ise 23 Nisan 1899'da düzenlediği *Estereokinematógrafo* adlı gösteride, Lima'da çekilmiş olan görüntülere de yer verdi. Özellikle Pathé'nin operatörleri, sinemanın ilk yıllarında plajlarda, kayak merkezlerinde sürekli çekim yaptılar. Uçaklar da, bu ilk filmlerin başlıca konularından birini oluşturdu. İlk kurmaca film, 1911 yılında çekilen *Los Centauros Peruanos* oldu. Federico Blume'nin yönettiği *Negocio al Agua* (*Sucu Dükkânı*, 1913) ise 13 Nisan 1913 tarihinde Lima'nın Cinema Teatro Salonu'nda halka gösterildi. Aynı yıl, *Del Manicomio al Matrimonio* (*Tımarhaneden Evliliğe*) adlı bir filmin daha çekildiği biliniyor. Enrique Cornejo Villanueva'nın hem yönettiği hem de başrolü oynadığı *Luis Pardo* (1927) Peru sinemasının ilk uzun süreli filmi oldu. Yirminci yüzyıl başında yaşayan bir halk kahramanını perdeye getiren film, Lima'nın Excelsior Sineması'nda gösterime girdiğinde büyük ilgi gördü. Peru'da sinemanın örneğin Arjantin ya da Brezilya'da olduğu gibi hızlı bir biçimde gelişmemiş olması, ülkenin kültürel ve ekonomik açıdan daha geri kalmış olmasıyla açıklanabilir. Yarı feodal bir düzenin egemen olduğu ülkeyi, kimi tarihçiler bir "soylular cumhuriyeti" olarak nitelendirirler. Gerçekten de o yıllarda Peru'da nüfusun yalnızca yüzde beşi oy kullanma hakkına sahipti. "Seçkinlerin" güdümündeki ülkede, büyük çoğunluk bir filmin estetik içeriğini değerlendirebilecek birikimden yoksundu. Üstelik başkent Lima'da büyük bir elektrik enerjisi sıkıntısı yaşanıyordu. Amerika kıtasını sarsan ekonomik bunalım sinema seyircisi sayısında da azalmaya yol açınca, film üretmek daha da zorlaştı. Yine de, Enzo Longhi'nin yönettiği *Perricholi* (1928) geçmişi yansıtmadaki gerçekçiliğiyle başarılı bir film oldu. İtalyan Pedro Sambarino'nun *Carnaval de Amor* (*Aşk Karnavalı*, 1929), Şilili Alberto Santana'nın *Como Chaplin* (*Chaplin Gibi*, 1930), *Las Chicas del Jiron de la Union* (1931), *Come Saran Vuestros Hijos* (*Çocuklarınız Nasıl Olacak*, 1932) gibi filmler çektikleri görüldü. İlk sesli film *Resaca*'yı da Alberto Santana yönetti. Sesli filmin büyük ilgi uyandırması, Federigo Tong'un yönettiği *Cosas de la Vida* (*Yaşam Olayları*, 1935), Sigfrido Salas'ın yönettiği *El Ultimo Adios* (*Son Ayrılış*, 1936) gibi filmlerin çekilmesini sağladı. Bu arada *Noticiero Heraldo* başlığı altında haber filmleri yapılmaya başlandı (1935). Felipe y Washington Varela La Rosa, Ricardo Villarán ve Manuel Trullen'in Ameuta Films'i kurmaları (1937) Peru sineması için bir dönüm noktası oldu. Bu kuruluş üç yıl içinde 14 film çekti. Ricardo Villarán'ın yönettiği *La*

Bailarina Loca (*Harika Balerin*, 1937) ile *Sangre de Selva* (*Orman Kanı*, 1937), Sigfrido Salas'ın yönettiği *De Carne Somos* (*Etten Yapıldık*, 1938) gibi örneklerin yer aldığı bu filmlerin özelliği, radyo istasyonlarının sevilen seslerini oyuncu olarak kullanmalarıydı. Jesus Vasquez gibi oyuncuların, Felipe Pinglo gibi bestecilerin katkısı bu filmlerin geniş kitlelerce benimsenmesini sağladı.

1940'larda Meksika filmlerinin Latin Amerika ülkelerinde büyük ilgi görmeye başlaması, Peru'da da üretimin sınırlanmasına yol açtı. 1944 yılında Manuel Prado yönetiminin sinemalarda haber filmi ve belgesel de gösterme zorunluğu getirmesi kısa film alanında canlanmaya yol açtı. Sinema kulüplerinin de desteğiyle süren bu etkinlik, 1950'lerin ortasında "Cuzco Okulu" diye adlandırılan bir akıma dönüştü. Eski İnka uygarlığının merkezi Cuzco kentinde gelişen bu okulun öncülüğünü Manuel Chambi yaptı. Manuel Chambi'nin, çoğu kez kardeşi Victor Chambi ile çektiği belgesellerin ilk örneğini *Las Piedras* (*Taşlar*, 1955) oluşturur. *Carnaval de Kanas* (*Kanas Karnavalı*), *Lucero di Nieve* (*Kar Parıltısı*) gibi belgeseller ise yerli halkın yaşayış biçimini, geleneklerini ve sanatını belgelemeyi amaçladı. Film üretiminin durmuş olduğu bir dönemde, Cuzco Okulu kurmaca film denemesi de yaptı. Luis Figueroa ile Eulogio Nishiyama'nın birlikte yönettikleri *Kukuli* (1961) yerel bir söylenceyi perdeye getirdi. Aynı ikilinin José Maria Arguedas'tan uyarladığı *Jarawi* (1965) Cuzco Okulu'nun da son etkinliği oldu. 1965 yılında kurulan Üniversite Sinemateki bilinçli sinema seyircisi yetiştirme konusunda büyük katkıda bulundu. 1965 yılında kurulan Filmadora Peruana, Meksikalı sinemacılarla işbirliği yapmaya yöneldi. Meksika sinemasının yıldız sistemi anlayışına dayanan ortakyapımlar gerçekleştirildi. Yalnızca eğlendirme amacı güden bu filmlere örnek olarak, Carlos Enrique Taboada'nın yönettiği *A la Sombra del Sol* (*Güneşin Gölgesinde*, 1966), Alfredo Crevenna'nın yönettiği *Seguir Tus Pasos* (*Adımlarını İzlemek*, 1967), Vicente Oroná'nın yönettiği *El Tesoro de Atahualpa* (*Atahualpa Definesi*, 1968) gibi filmler gösterilebilir. Armando Robles Godoy'un yönettiği *Ganaras el Pan* (*Ekmeğimi Kazanırken*, 1965) ise dönemin en önemli filmi sayılır. *En la Selva Non Hay Estrella* (*Ormanda Yıldız Olmaz*, 1966) da aynı yönetmenin filmi oldu. 1972 yılında sinemayı desteklemek için çıkarılan bir yasanın sağladığı destek büyük bir canlanma sağladı. Yirmi yıllık bir süre içinde 1000'i aşkın kısa filmle 60 kurmaca film üretildi. Sinemacıların büyük kentlerin yanı sıra, toprak reformu yapılan kırsal kesime de yöneldikleri görüldü. Her bölümünü ayrı bir yönetmenin yönettiği dört bölümlük *Cuentos Immorales* (*Ahlak Dışı Öyküler*, 1978) Lima'ya gerçekçi bir bakışla yaklaştı. Lima'nın değişik bölümlerinden kesitler getiren filmin ilk bölümünü (*Aile Uyuşmazlığı*) José Carlos Huayhuaca, ikinci bölümünü (*Mercurio'nun Başına Gelenler*) Augusto Tomayo San Roman yönetti. Üçüncü bölümü (*Prens*) José Luis Flores Guerra yönetti, dördüncü bölümün (*Arkadaşlar*) yönetmeni ise Francisco Lombardi oldu. Yine Francisco Lombardi'nin yönettiği *Muerte al Amanecer* (*Şafakta Ölüm*, 1977) seyirciden büyük ilgi gördü. Bir kanun kaçağının son on

iki saatini veren film, yönetici sınıfın umursamazlığını da vurguluyordu. Aynı yönetmen, *Muerte de un Magnata*'da (*Parababasının Ölümü*, 1980) genç bir "indios"un başkaldırısını konu edindi. Vargas Llosa'dan uyarlanan *La Ciudad y los Perros* (*Kent ve Köpekler*, 1985) ise bir askeri okulun iç yüzünü yansıttı. Yönetmen daha sonra *Caidos del Cielo*'yu (*Gökyüzünün Borcu*, 1990), Dostoyevski'nin kahramanı Raskolnikov'u günümüze getiren *Sin Compasion*'u (*Acımadan*, 1994) ve *Bajo le Piel*'i (*Derinin Altı*, 1996) çekti. Kırsal kesime yönelen sinemacılar ise Cuzco Okulu'nun belgesel çizgisini izlemeyip kurmacayı yeğlediler. Federico Garcia Hurtado, And Dağları'ndaki yaşamı, hem etnolojik hem de siyasal bir bakışla sinemaya aktardı. *Kuntur Wachana* (1977) bu anlayışın ilk önemli örneği oldu. Film köylülerin eski geleneklerden silkinerek büyük toprak sahiplerine direnişini konu ediniyordu. Yönetmen, *Laulico*'da (1979) benzer bir konuyu ele alarak, And bölgesinin toplumsal çelişkilerini konu edinmeyi sürdürdü. *El Caso Huayanay: Testimonio de Parte* (*Huayanay Olayı: Ayrı Tanık*, 1980) adaletin suçlarını görmezlikten geldiği bir sanığı, bir halk mahkemesinin ölüm cezasına çarptırmasını konu edindi. *Melgar, el Poeta Insurgente* (*Melgar, Başkaldıran Şair*, 1982) bir edebiyatçının yaşam öyküsüne eğildi. *Túpac Amaru* (1983) sömürgeciliğe başkaldıran bir yerel kahramanın öyküsünü ele aldı. Cuzco Okulu kurucularından Luis Figueroa, *Yawar Fiesta* (*Kanlı Şenlik*, 1976) ve *Los Perros Hambrientos* (*Aç Köpekler*, 1976) gibi filmlerinde toprak emekçilerinin yaşamına eğildi. Jorge Reyes, ilk filmi *La Familia Oroz*'da (*Oroz Ailesi*, 1981) 19. yüzyıl sonlarının kırsal kesimini konu edindi. 1980'lerde ekonomik dengelerin bozulması, enflasyonun yükselmesi, televizyonun yaygınlık kazanması sinema alanında da olumsuz etkilere yol açtı. Yapımcıların video sektörüne yöneldikleri görüldü. Buna karşılık, Fernando Espinoza, Stefan Kaspar, Alejandro Legaspi ve arkadaşlarının kurdukları El Grupo Chaski Topluluğu başkent Lima'nın yoksul mahallelerini konu edinen ortak yönetimli filmler çekti. *Gregorio* (1984) ve *Juliana* (1986) adlarını taşıyan bu filmler, büyük kente göçen kırsal kökenli insanların, suça bulaşmak zorunda kalışlarını konu edindi. Belgeselden kurmacaya geçen Marianna Eyde'nin yönettiği *La Vida Es Una Sola* (*Bir Kez Yaşanır*, 1993) bir köy şenliğine katılan devrimci gençler arasında geçen bir gönül ilişkisini siyasal göndermelerle aktardı. 1992 yılında bir sinema yasasının çıkarılması, 1995 yılında bir ödül kurulunun (Consejo Nacional de Cinematográfia / Ulusal Sinema Konseyi) oluşturulması da Peru sinemasına gözle görünür bir katkı sağlamadı.

Venezuela Sineması

Venezuela da sinemayı Edison'un kinetoskopu aracılığıyla tanıdı. İlk gösteri 27 Ocak 1897 tarihinde ülkenin petrol yataklarının merkezi liman kenti Maracaibo'da yapıldı. Aynı yıl Manuel Trujillo Duràn kendi çektiği filmleri (*Mucha-*

cos Bañandose en la Laguna de Maracaibo / Maracaibo Körfezi'nde Yüzen Çocuklar, vb) halka gösterdi. Aynı yönetmen arkadaşı Guillermo ile birlikte, *Un Célebre Especialista Sacando Muelas en el Gran Hotel Europa*'yı (*Ünlü Bir Uzman Gran Hotel Europa'da Diş Çekiyor*, 1897) çekti. Bu filmler Latin Amerika ülkelerinde, o ülkelerin insanları tarafından yapılan ilk çekimler arasında yer alır. 1909 yılında ise M. A. Gonbom ve Augusto Gonzales Vidal ikilisinin *Carnaval en Caracas* (*Caracas'ta Karnaval*) adlı bir film çektikleri biliniyor. İlk kurmaca film ise Enrique Zimmermen ile Lucas Manzano'nun birlikte çektikleri edebiyat uyarlaması *La Dama de las Cayenas* (*Kamelyalı Kadın*, 1913) oldu. Aynı ikili, iki yıl sonra *Don Leandro El Inefable* (*Anlatılamaz Don Leandro*, 1915) adlı bir film daha çekti. Çok az sayıda film çekilen sessiz dönemde (Edgar J. Anzola'nın *Amor Tu Eres la Vida* / (*Aşk Sen Yaşamsın*, 1926; Max Serrano'nun *Forasteros en Caracas / Caracas'ta Yabancılar* 1929) seyircinin en çok ilgisini çeken film Amábilis Cordero'nun yönettiği *Los Milagros de le Divina Pastora* (*Kutsal Çobanın Mucizeleri*, 1928) oldu. Sesli filme oldukça geç geçildi. İlk sesli film, Antonio Delgado Gómez'in yönettiği *El Rompimiento*'dur (*Kırılma*, 1939). Sesli filme geçişin gerektirdiği yatırımın yükünü hafifletmek amacıyla başka ülkelerle ortakyapımlar üretildi. Antonio Bravo'nun yönettiği *Sangre en la Playa* (*Kıyıdaki Kan*, 1946) Meksika ortakyapımı oldu. Carlos Hugo Christensen'in yönettiği Şili ile ortakyapım *La Balandra Isabel Llegó Esta Tarde* (*Geciken Tekne*, 1949) Cannes Film Festivali'nde En İyi Görüntü Yönetmeni (Luis-Maria Beltran) ödülünü kazandı. Arjantinli yönetmen Armando Bo'nun yönettiği *Lujuria Tropical* (*Tropikal Şehvet*, 1963) ile İtalyan yönetmen Alessandro Blasetti'nin yönettiği *La Epopeya de Bolivar* (*Bolivar Destanı*, 1969) başka ortakyapım örnekleridir. 1950'lerde ülkede sinema kulüplerinin kurulması sinema seyircisinin bilinçlenmesini desteklerken, belgesellere olan ilgiyi artırdı. Paris'te IDHEC'te sinema öğrenimi gören Margot Benacerraf'ın çektiği *Araya* (1959), bataklıklarda çalışan emekçilerin çetin koşullarını, Pierre Seghers'in dizelerinin de katkısıyla klasik bir lirizmle belgeledi. (*Araya*, Cannes Film Festivali'nde Sinema Eleştirmenleri Ödülü'nü Alain Resnais'nin *Hiroşima Sevgilim*'i ile paylaştı.) Carlos Rebolledo *Pozo Muerto*'da (*Ölü Kuyu*, 1967) petrol ve maden yataklarına sahip kırsal kesimin yoksulluğunu vurguladı. *Venezuela Tres Tiempos* (*Venezuela Üç Bölüm*, 1973) ise ülkenin toplumsal ve ekonomik çelişkilerini militan bir anlayışla belgeledi. Yıllarca, yılda ortalama bir film üretebilmiş olan Venezuela sineması 1970'ten sonra büyük bir atılım yaptı. Yönetimin sinemayı destekleyici bir politika izlemesi ve petrodolar zengini yeni yapımcıların ortaya çıkması, 1975-80 yılları arasında 40 filmin çekilmesine yol açtı. Tiyatro ve edebiyat çevreleriyle işbirliği yapılmasının da etkisiyle yeni bir yönetmenler kuşağı geldi.

Bu yönetmenlerin en önemlisi sayılan, tiyatro kökenli **Román Chalbaud**, iğfal edildikten sonra terk edilen bir genç kızın öyküsünü anlatan *Cain Adoles-*

cente (*Yeniyetme Kabil*, 1959) ile yönetmenliğe başladı. Meksika sinemasının melodram anlayışından etkilenen film hem yönetmen hem de Venezuela sineması için bir dönüm noktası oldu. Meksikalı yönetmen Victor Urrúchua'nın yardımcılığını yaptıktan sonra, kendi oyunundan uyarladığı bu filmde Chalbaud'nun, tiyatro etkisinde kalsa da özgün bir sinemacı da olduğu görüldü. *Cuentos Para Mayores* (*Büyüklere Masallar*, 1963), *La Quema de Judas* (*Yahuda'nın Sarılması*, 1974), *Sagrado y Obsceno* (*Kutsal ve Müstehcen*, 1975) yönetmenin sinema dilinin arındığı ve alaycı bir bakış açısının belirdiği filmler oldu. Yönetmenin kenar mahallelerdeki yaşama eğildiği ve yasalara karşı çıkanları anti-kahraman yapmaktan çekinmediği görüldü. *El Pez que Fuma* (*Tütün İçen Balık*, 1977) ise Venezuela sinemasının en önemli filmlerinden biri oldu. Bir genelevin bitişiğindeki bir dans salonunun müşterilerini konu edinen film, nesnel bir bakışla büyük kentin en alt katmanından insan manzaraları getirir perdeye. Chalbaud'nun daha sonraki filmi *Los Angeles Terribles*'in (*Korkunç Melekler*, 1979) sıradan bir film olması yeni bir duraklama döneminin de habercisi oldu. 1978 yılında devlet desteğinin sınırlanmış olması da bu sonuçta etkili oldu.

Roman Chalbaud'nun yanı sıra Mauricio Wallerstein'ı da anmak gerekir. Meksika kökenli Wallerstein ilk önemli filmi *Cuando Quiero Llorar no Lloro*'da (*Ağlamak İstediğimde Ağlamam*, 1973) şiddet ortamını gündeme getirdi. *Crónica de un Subversivo Latinoamericano*'da (*Latin Amerikalı Bir Bozguncunun Öyküsü*, 1975) bir gerillanın öyküsünü anlattı. *La Empresa Perdona un Momento di Locura* (*İşletme Bir Anlık Çılgınlığı Bağışlar*, 1977) ise emekçiler dünyasının çelişkilerini, cinselliği de kapsayan bir bakışla ele aldı. Bu yılların filmlerinin ortak özelliği, köklü bir kültür geçmişi, sarılacak ortak değerleri olmayan bir ortamın insanlarının, kurulu düzenle hesaplaşmalarını konu edinmeleridir. Bu filmlerin kahramanlarını kanun kaçaklarının, üçkâğıtçıların, fahişelerin, isyancı öğrencilerin, grevci işçilerin, dahası ilerici din adamlarının oluşturması, bu yargıyı doğrular.

1981 yılında, sinemayı desteklemek amacıyla oluşturulan FONCINE bir canlanma getirdi. (1994 yılında kurulacak olan Centro Nacional Autónomo de Cinematográfia [Ulusal Özerk Sinema Merkezi] sinemaya daha ciddi katkılarda bulunacaktır.) Maurucio Wallerstein *La Máxima Felicidad* (*En Büyük Mutluluk*, 1981) gibi düzgün bir film çevirirken Fina Torres'in ilk filmi *Oriana* (1984) Cannes Film Festivali'nde Altın Kamera Ödülü kazandı. Aynı yönetmen *Mecánicas Celestes*'i (*Gökyüzü Aygıtları*, 1994) Fransa ile ortakyapım olarak gerçekleştirdi. Diego Risquez'in yönettiği *America Terra Incognita* (*Amerika Bilinmeyen Toprak*, 1988) da Fransızlarla ortakyapım olarak gerçekleştirildi. Joaquín Cortez'in yönettiği *Montaña de Cristal* (*Kristal Dağ*, 1993), Olegario Barerra'nın yönettiği *Un Domingo Feliz*'in (*Mutlu Bir Pazar*, 1988) senaryosunu Gabriel García Márquez yazdı. Luis Alberto Lamata'nın *La Primera Vez* (*İlk*

Kez, 1997), Carlos Azpurua'nın *Amaneció de Golpe* (*Ani Şafak*, 1998) ve Leonardo Henríquez'in, Venedik Film Festivali'ne katılan filmi *Sangrador* (2000) Venezuela sinemasının umut veren son örnekleridir.

Küba Sineması

Edison'un kinetoskopu 1895 yılında Havana'ya ulaştı. 1897 yılında da, Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Gabriel Veyre adında bir Fransız, Havana'da sinematograf gösterileri düzenledi. Gabriel Veyre aynı yıl *Simulacro di un Incendio* (*Bir Yangın Örneği*) adını taşıyan ilk Küba filmini çekti. Amerikan Vitagraph Yapımevinin gönderdiği Albert Smith, Kübalıların İspanyollara karşı yürüttükleri gerilla savaşından görüntüler belgeledi (1898). (Çekilen filmi yapımcıların beğenmemesi üzerine Albert Smith stüdyoda maketler kullanarak ek çekimler yapacak ve Amerikan seyircisi filme büyük ilgi gösterecektir.) José E. Casasús adında bir oyuncunun çektiği *El Brujo Desapareciendo* (*Kaybolan Büyücü*, 1899) başlangıç yıllarının en ilginç filmidir. Bir büyücünün bira içerken kayboluşunu konu edinen filmde, Méliès'ten öğrenildiği anlaşılan sinema hileleri kullanılmıştı. 1905 yılında Havana'nın ilk sinema salonu Actualidades işletmeye açıldı. Halkın bu yeni seyirliğe gösterdiği büyük ilgi karşısında sinema salonu sayısı hızla çoğaldı. Öyle ki, 1910 yılına gelindiğinde bu sayı iki yüze ulaşacaktı. Bu arada film üretimi de sürüyordu. Enrique Diaz Quesada, *La Habana en Agosto de 1906* (*1906 Ağustosunda Havana*, 1906), *La Salida del Palacio de Don Tomás Entrada Palma* (*Don Tomás Entrada Palma'nın Sarayından Çıkışı*, 1906) ve *El Parque de Palatino* (*Palatino Parkı*, 1906) adlı filmleri çekti. İlk kurmaca film ise yine aynı yönetmenin çektiği *Un Duello a Orillas del Rio Almendares* (*Almendares Irmağı Kıyısında Bir Düello*, 1907) oldu. Pablo Santos ile Jesús Artigas'ın kurdukları Compañia Cinematografica Habanera, ülkenin ilk yapımevi ve işletmecisidir. Bu yapımevi kısa sürede Enrique Diaz Quesada'nın yönettiği *La Lejenda del Charco del Gúije* (*Charco del Gúije Efsanesi*, 1909), *Vuelo del Aviador McCurdy sobra La Havana* (*Pilot McCurdy'nin Havana Üstünde Uçuşu*, 1911) gibi filmlerin de aralarında bulunduğu dokuz film üretti. Bu filmlerin bir bölümü, Küba halkının İspanyol egemenliğine başkaldırısını konu ediniyordu. Quesada'nın, *Los Festejos de la Caridad* (*Caridad Kutlaması*, 1909) adlı filminde, yol alan bir arabadan kentin sokaklarını filme alması, Küba sinemasının ilk kaydırma hareketini oluşturdu. Yine Quesada'nın yönettiği *Manuel Garcia Rey de los Campos de Cuba* (*Küba Alanlarının Kralı Manuel Garcia*, 1913) ilk uzun süreli kurmaca filmi oldu. Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı sıkıntılar ve ülkeye kolayca giren Amerikan filmlerinin rekabeti yerli üretimin hızını kesti. Santos ile Artigas, yapımevini kapamak zorunda kaldılar. 1924 yılında ilk haber filminin (*Actualidades Habaneras*) üretilme-

si bir yenilik oluşturdu. Daha sonraki yıllarda (1933) *Noticiero Royal News* adlı ikinci bir haber filmi eklendi bu alana. Devlet de, kısa propaganda filmleri üretmek amacıyla bir sinema dairesi kurdu (1929). Sesli sinema döneminde Meksika'ya yerleşecek olan yönetmen Ramon Peón *El Veneno de un Beso* (*Bir Öpüşmenin Zehiri*, 1929) ve *La Virgen de la Caridad* (*Caridad Bakiresi*, 1930) gibi filmleriyle dikkati çekti. Sesli filme gecikmeli olarak geçilebildi. Max Tosquella'nın yönettiği *Maracas y Bongó* (*Marakas ve Bongo*, 1932) adlı kısa film ilk sesli film denemesi oldu. Ernesto Caparrós da, *El Frutero* (*Manav*, 1933) adlı kısa filminde müziğe yer verdi. Aynı yönetmen, ilk sesli kurmaca filmi *La Serpiente Roja*'yı (*Kırmızı Yılan*, 1937) yönetti. Sinemanın kültür alanında önemli bir ağırlık kazanmaya başlaması yönetimi bir sansür komisyonu kurmaya yöneltti (1938). Bu komisyonun tepki uyandıran ilk uygulaması Jean Angelo'nun yönettiği *Manuel Garcia* (1941) adlı filmi yasaklaması oldu. Komünist eğilimli sinemacıların kurdukları (1938) Cuba Sono Films, militan sinema anlayışında çok sayıda kısa film üretti. Sesli sinema sonrasında Meksika filmlerinin büyük ilgi toplamasına karşın, yerli üretim varlığını sürdürmeyi başardı. Meksika sinemasıyla yarışabilmek için Ernesto Caparrós'un yönettiği *Romance Musical* (*Müzikli Romans*, 1942) örneğinde olduğu gibi, şarkılı güldürülere öncelik tanındığı görüldü. Aynı yönetmenin *Fantasmas del Caribe* (*Karayip Hayaleti*, 1943) filminin konuşmalarını yazar Alejo Carpentier'e yazdırması ise filme büyük katkıda bulundu. 1948'de Nestor Almendros Havana'da ilk sinema kulübünü kurarken, Manuel Alonso şarkılı güldürü geleneğinin dışına çıkarak Hollywood sinemasının etkilerini taşıyan bir cinayet filmi çekti: *Siete Muertos a Plato Fijo* (*Kımıldamaz Tabakta Yedi Ölü*, 1949). Bu yıllarda ülkedeki sinema salonu sayısının hızla artarak, 1952 yılında 520'ye ulaştığı görüldü. (Ayrıca, 164 salon da 16 mm'lik film gösteriyordu.) Bu arada devletin katkısıyla tam donanımlı bir stüdyo (Estudio Nacionales) kuruldu ve başına Manuel Alonso getirildi. Alonso, sinema endüstrisini desteklemek amacıyla kurulan INFIC'in (Instituto Nacional per Formento de la Industria Cinematografica) de yöneticiliğini üstlendi. Meksika ile yapılan ortakyapım (Vicente Oroná'nın yönettiği *El Tesoro de la Isla de Pinos* / *Pinos Adasındaki Define*, 1955; Juan J. Ortega'nın yönettiği *Tropicana*, 1956; Alfredo B. Crevenna'nın yönettiği *Yambaó*, 1957 vb) sayısında artış görülürken, turistlere yönelik (gizlice çekilen) pornografik film üretiminde de patlama yaşandı. Fidel Castro'nun devrimci hareketinin iktidarı ele geçirmesi, Küba sinemasına yepyeni bir doğrultu verdi.

Yeni Küba sinemasının özelliklerine eğilmeden önce, ABD'nin kapı komşusu bu büyük adanın geçmişini anımsamak yerinde olur. Kristof Kolomb'un 1492 yılında keşfettiği ada, 1511 yılında İspanyol egemenliği altına girdi. İspanya'nın önemsemediği ada, göçmen nüfusun artması, İspanya'nın 18. yüzyılda tanıdığı ayrıcalıklar ve ABD ile geliştirilen yoğun ticari ilişkiler sonucunda önem kazandı. Tütün, şekerkamışı ve hayvancılığın sağladığı zenginlik, 19. yüz-

yıl ortalarında bağımsızlık özlemini de gündeme getirdi. Ülkeye yaptığı yatırım gittikçe artan ABD'nin de desteklediği bağımsızlık akımı, ulusal şair José Marti'nin ateşli dizelerinin de etkisiyle bir bağımsızlık savaşına dönüştü. Küba'nın kendi etki alanı içine girmesini isteyen ABD de, İspanya'ya savaş ilan ederek adayı işgal etti (1898). Bağımsızlığına kavuşan ama Amerika'nın koruması altına giren ülke (1901), adada Amerikan üsleri kurulmasını ve ABD'ye karışıklık halinde adaya müdahale hakkını kabul etmek zorunda kaldı. ABD bu hakkı üç kez kullanarak (1906, 1907, 1912) adayı işgal etti. Bu işgaller kahve ve şekerkamışına dayalı ülke ekonomisinin de ABD güdümüne girmesi sonucunu doğurdu. Ülkenin siyasal yaşamı ise ilkin Gerardo Machado diktatörlüğüne (1925-1933) sonra da Fulgencio Batista diktatörlüğüne (1933-1959) tanık oldu. Cumhurbaşkanı seçildikten sonra baskıcı bir yönetim kuran Machado, özellikle sendikacılara ve öğrencilere yönelik acımasız davranışları nedeniyle "Küba kasabı" sanıyla tarihe geçti. Machado'nun askeri bir darbeyle devrilmesinden sonra cumhurbaşkanlığına seçilen Ramón Grau San Martin'in reformcu programı ABD'yi kaygılandırınca, Küba oligarşisinin baskısı cumhurbaşkanını istifaya zorladı. Çavuşlar İsyanı'na katılan Fulgenico Batista kendini albay ilan ederek, önce genelkurmay başkanı, sonra da seçilmiş cumhurbaşkanı olarak ülkeyi yönetti (1940-44). 1952'de bir darbeyle yeniden iktidara el koydu ve Fidel Castro tarafından devrilinceye dek iktidarda kaldı. Castro, daha genç bir hukukçu iken, Batista rejimine karşı çıkmak amacıyla, birkaç yüz arkadaşıyla birlikte Santiago de Cuba'daki Moncada Kışlası'na bir saldırı düzenlemişti. İki yıl cezaevinde yattıktan, iki yıl da Meksika'da sürgünde kaldıktan sonra ülkesine döndü. Kardeşi Raul ile Che Guevera'nın da desteğiyle örgütlediği gerilla hareketi giderek yaygınlık kazandı. Batista Küba'dan kaçmak zorunda kaldı. Castro'nun birlikleri aynı gün (1 Ocak 1959) Havana'ya girdi. Küba'da sosyalist bir düzen kuruldu. Yeni düzenin sinema alanındaki ilk uygulaması sinema sektörünün devletleştirilmesi ve Küba Sinema Sanatı ve Endüstrisi Enstitüsü'nün (Instituto Cubano de Arte y Industria Cinematografico) kurulması oldu. Başına Alfredo Guevera'nın getirildiği bu enstitü hemen belgesel üretimine başladı. Belgesel çekmesi ve militan belgeselci yetiştirmesi için Joris Ivens Küba'ya getirildi. Enstitü 1960 yılında Küba Sinemateki'ni kurdu. Aynı yıl haber filmi üretimine de geçti. İki yıl sonra da, kırsal kesimde film gösterilmesini sağlamak amacıyla "*cinemóvil*" (gezici sinema) birimi oluşturuldu. Kamyonlarla, dahası kimi kez katır sırtında köylere film götürüldü. Kırsal kesimde bu gösterileri izleyenlerin sayısı bir yıl içinde bir milyona ulaştı. Bu sayı on yıl içinde yirmi beş milyonu bulacaktı. (Octavio Cortázar, *Por Primera Vez / İlk Kez*, 1967 adlı belgeselinde, sinemaya kavuşan kırsal kesimin coşkusunu belgeler.)

Devrim sonrası sinemacıları Castro'nun "devrim için her şey, devrime karşı hiç bir şey" ilkesini sinemaya uyarlamak için Avrupa sinemasını örnek aldılar. İlkin Yeni Gerçekçi etkiler taşıyan filmler üretildiği görüldü. Castro'nun

yeni bir toplum yaratma ilkesinin sinemadaki ilk örneği Tomás Gutiérrez Alea'nın yönettiği *Historia de la Revolucion* (*Devrimin Öyküsü*, 1961) oldu. Aynı yıl, Roma'da sinema öğrenimi görmüş olan eleştirmen Julio Garcia Espinosa da, senaryosunu, İtalyan Yeni Gerçekçiliğinin kurucularından Cesare Zavattini'nin yazmış olduğu *Cuba Baila*'yı (*Küba Oynuyor*, 1961) çekti. Yeni bir sinema anlayışına giden yolun tohumlarını, Julio Garcia Espinosa ile Tomás Gutiérrez Alea'nın daha önceki yıllarda birlikte çekmiş oldukları *El Mégano*'nun (*Kömür Ocağı*, 1956) atmış olduğunu söylemek yanlış olmaz. 16 mm olarak çekilen ve maden işçilerinin koşullarını gösteren bu yarı belgesel film, Batista yönetimi tarafından yasaklanacaktı. Castro döneminin ilk önemli belgesellerini de, adları anılan bu iki yönetmen çekti. Bu yönetmenlerin çevresinde toplanan genç sinemacılar bir yandan ekonomi ve kültür alanında yaşanan dönüşümü aktaran belgeseller üretirken (1960 yılında 23 belgesel çekildi), bir yandan da ulusal bir sinemanın oluşturulması için estetik ve ideolojik öneriler geliştirdiler. Çekilen belgeseller ülkenin toplumsal, siyasal ve kültürel dönüşümünü değişik ağızlardan aktaran bir tür görsel tarih oluşturdu. Oscar Torres, *Tierra Olvidada*'da (*Unutulmuş Toprak*, 1960) maden işçilerini gündeme getirdi. Daha sonra Fransa'da görüntü yönetmeni olarak ünlenecek olan Nestor Almendros, *Ritmos de Cuba* (*Küba Ezgileri*, 1961) ile folklora ve halk müziğine eğildi. Manuel Octavio Gómez'in çektiği *Historia di una Batalla* (*Bir Savaşın Öyküsü*, 1961) ile Jorge Fraga'nın çektiği *Y me Hice Maestro* (*Öğretmen Oldum*, 1961) okuma yazma seferberliğini konu edinen filmler oldu. José Massip'in *Historia di un Balletto* (*Bir Balenin Öyküsü*, 1962) adlı filmi zenci bir bale topluluğunun çalışmalarını verirken, Alberto Roldán, *Colina Lenin*'de (*Lenin Tepesi*, 1961) Regla kentini, Roberto Fandiño ise *Gente de Mosca*'da (*Moskova İnsanları*, 1963) Moskova'yı görüntüledi. Pastor Vega'nın *Viva la República*'sı (*Yaşasın Cumhuriyet*, 1972) da Castro rejimine övgüler yağdırdı. Ama bu alanın en önemli temsilcisi, Küba belgesel okulunun kurucusu Santiago Alvarez'dir.

Santiago Alvarez (1919-1998) felsefe ve tarih öğrenimi gördü. "Enstitü"nün kurulmasından sonra haber filmleri ve kısa filmler bölümünün başkanlığını üstlendi. Daha sonraki yıllarda milletvekili olarak da görev yapan sanatçı, militan ve didaktik filmleriyle Küba belgesel okulunun kurucusu oldu. Dziga Vertov'un görüşleriyle üçüncü dünya sinemalarının militan anlayışını harmanlayan Alvarez, görsel bir bireşime ulaşmayı başardı. Enstitünün ürettiği haber filmlerini (*Noticierio ICAIC*) yöneten Alvarez, belgesellerinde emperyalizmi eleştirerek, ABD karşıtı bir çizgiyi savundu. Dış sesi neredeyse hiç kullanmayan yönetmen, görüntüyü, kimi kez de müziği öne geçiren bir yöntemi yeğledi. Örneğin ABD'deki ırkçılık hareketlerini ele alan *Now*'a (*Şimdi*, 1965) Amerikalı zenci şarkıcı Lena Horne'un bir şarkısı eşlik etti. *Hanoi Martes 13* (*Hanoi Salı 13*, 1967) bir halkın özgürlük savaşını, José Marti'nin dizelerinin eşliğinde verdi. *Hasta la Victoria Siempre* (*Sürekli Devrime Dek*, 1967) militan

bir belgesel olurken, *L. B. J.* (1968) ABD Cumhurbaşkanı L. B. Johnson'ı konu edinen bir taşlama oldu. Filmlerinde basın kesikleri, karikatür, söyleşi, canlandırma sineması gibi öğelere de yer veren Alvarez, 1970-78 yılları arasında Peru, Şili, Angola, Vietnam gibi ülkelerde de kısa filmler çekti. Daha sonraki yıllarda Moğolistan, Mozambik ve Nikaragua'dan da belgeseller getirdi. Castro'nun etkinliklerini de belgeleyen yönetmen *Mio Hermano Fidel*'de (*Kardeşim Fidel*, 1977) Castro'yu konu alırken, *La Guerra Necessaria*'da (*Gerekli Savaş*, 1980) Orta Amerika ülkelerinde silahlı direnişin önemini vurguladı. Yönetmen daha sonra *Por Primera Vez Elecciones Libres* (*İlk Kez Özgür Seçimler*, 1984), *Concierto por la Vida* (*Yaşam Konseri*, 1997), *Concierto Major* (*Büyük Konser*, 1997) gibi belgeseller çekti. Alvarez, ülkesinin ve yaşadığı çağın olaylarını siyasal bir bakışla ve ustalıklı bir biçemle geleceğe aktarmayı başaran önemli bir belgeselcidir. Alvarez ile birlikte Enstitü'de çalışan Garcia Espinosa ise belgeselden kurmacaya geçti.

José Garcia Espinosa (d. 1926) Roma'da sinema öğrenimi gördü. Tomás Gutierrez Alea ile birlikte çektiği, yukarıda değinilen *Kömür Ocağı* ile sinemaya adım attı. Yine yukarıda adı geçen *Küba Oynuyor*, sokaklarda yapılan halk oyunlarıyla dikkati çekerken, küçük burjuvaziyi de eleştirdi. Seçkinci sanatla geniş kitlelere yönelik sanat arasındaki çelişkilerin "kusurlu filmler" aracılığıyla giderilebileceğini öne süren yönetmen, bu görüşünü kanıtlamak için *Les Aventuras de Juan Quin Quin*'i (*Juan Quin Quin'in Serüvenleri*, 1967) çekti. Güler yüzlü bu serüven filmi, bu türe gerilla gibi yeni bir kahraman katma yeniliğini getirdi ve büyük ilgi gördü. (Film üç milyon seyirciye ulaşarak Küba sinema tarihinde bir rekor kırdı.) *Tercer Mundo Tercera Guerra Mundial* (*Üçüncü Dünya Üçüncü Dünya Savaşı*, 1970) ise Vietnam Savaşı'ndan yola çıkarak, Küba'nın üçüncü dünyaya bakış açısını vurgulayan önemli bir militan sinema belgeseli oldu. Espinosa *La Sexta Parte del Mundo*'da (*Dünyanın Altıncı Kıtası*, 1977) Küba-Sovyet dostluğunu ele aldı. Daha sonraki yıllarda *La Inútil Muerte de mi Socio Manolo* (*Arkadaşım Manolo'nun Boşuna Ölümü*, 1989), *Reine y Rey* (*Kraliçe ve Kral*, 1994) gibi filmler yönetti.

Espinosa gibi Roma'da sinema öğrenimi görmüş olan **Tomás Gutiérrez Alea** (1928-1996) Castro sonrasının en önemli yönetmeni sayılır. Batista döneminde Espinosa ile birlikte çektiği, yukarıda değinilen *Kömür Ocağı* ile sinemaya adım attı. Devrimin hemen ardından çektiği *Esta Tierra Nuestra* (*Bu Toprak Bizim*, 1959) adlı belgeselde tarım reformunun kaçınılmazlığını vurguladı. Yukarıda adı geçen *Devrimin Öyküsü*'nde Castro devrimine başkaldırıyı üç bölümde ve Yeni Gerçekçi bir yaklaşımla perdeye getirdi. Toplumsal eleştiri içeren edebiyat uyarlaması *Las Doce Sillas*'tan (*On İki İskemle*, 1962) ve Haiti'de kuraklık sorununu ele alan *Cumbite*'den (1964) sonra çektiği *La Muerte de un Burócrata* (*Bir Bürokratın Ölümü*, 1966) çok başarılı bir kara güldürü oldu. Film, karısının dul maaşı alabilmesi için nüfus kütüğünde kendini ölmüş

gibi göstermek isteyen bir erkeğin öyküsünü aktarırken, bürokrasiyi acımasız bir biçimde eleştirdi. Amerikan sessiz sinemasının ve Buñuel'in etkilerini taşıyan bu filmi izleyen *Memorias del Subdesarrollo* (*Azgelişmişlik Anıları*, 1966) ise yönetmenin başyapıtı sayılır. Azgelişmişlik ortamında bir küçük burjuvanın bunalımını konu edinen filmin kahramanı orta yaşlı burjuva aydını, bir yandan ülkesini terk etmeyi reddederken, bir yandan da devrim sürecine ayak uyduramamanın sıkıntısını yaşar. Filmin bir bölümünde yönetmen de görünerek, çekmekte olduğu filmi tartışır. Filmde bir porno filminden alıntı yapılması ise Küba sinemasının bir ara başvurduğu bu türü eleştirme amacına yöneliktir. Yönetmenin daha sonraki yıllarda çekeceği *Haste Cierto Punto* (*Bir Noktaya Dek*, 1984) bu filmin devamı sayılabilir. Liman işçilerini konu edinen film, devrimin ancak bir noktaya dek özümsenebildiğini vurgular. On yedinci yüzyıl Küba'sında Kilise'nin ve devletin aksak yönlerine eğilen *Una Pelea Cubana Contro los Demonios* (*Şeytanlara Karşı Küba Kavgası*, 1974) yönetmenin biçeminin daha kişiselleştiğini gösteren bir filmdir. *La Ultima Cena* (*Son Yemek*, 1975), 18. yüzyıl Küba'sına eğilerek Hıristiyanlıkla köle ticareti arasındaki ilişkiyi çözümlemeye çalışır. Afrika-Küba ezgilerinin eşlik ettiği bu filmde de, Buñuel sinemasının etkileri sezilir. Kendini devrimden soyutlayarak tükenen soylu bir ailenin öyküsünü güldürü havası içinde ele alan *Los Sobrevivientes* (*Sağ Kalanlar*, 1979) de, Buñuel'in *Mahvedici Melek*'ini çağrıştırır. Alea'nın Carlos Tobio ile birlikte yönettiği *Fresa y Chocolate* (*Çilek ve Çikolata*, 1993) Castro düzenine içtenlikle bağlı bir delikanlı ile düzeni eleştiren eşcinsel erkek arkadaşı arasındaki dostluğu ele alır. Castro'nun eşcinselliği eleştiren tutumuna karşın, hoşgörü ve insancıl bir yaklaşım öneren film Küba dışında da büyük ilgi uyandırdı. (Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı Ödülü kazanırken, En İyi Yabancı Film Oscar adaylığına seçildi.) Yönetmenin yine Carlos Tobio ile birlikte yönettiği *Guantanemara* (1994) insanların gömüleceği yere bile karışan bürokrasiyi, bir yol filmi ortamında eleştiren bir güldürüdür. (Venedik Film Festivali'ne katılan film, Fidel Castro'nun eleştirilerine hedef olacaktır.) Tomás Gutiérrez Alea, Buñuel'den Brecht'e uzanan bir yelpazenin etkilerine açık sinemasıyla, Küba'nın en bağımsız ve en entelektüel yönetmeni sayılır,

Castro devriminin ardından, Yeni Gerçekçiliğin yanı sıra Fransız Yeni Dalgacılarının da genç yönetmenleri etkilediği görüldü. Örneğin Fausto Canel'in insanlar arasındaki iletişimsizliği konu edinen *Desarraigo* (*Kökünden Kopma*, 1965) adlı filmi, Alain Resnais'nin etkilerini taşıyordu. Eduardo Manet'nin eski ile yeni çatışmasını ele alan filmi *Transito* (*Geçiş*, 1964), Jorge Fraga'nın *En Dias Como Estos* (*Böyle Günlerde*, 1964), José Massip'in *La Decisión* (*Karar*, 1964) adlı filmlerinde de, Resnais'den Antonioni'ye uzanan bir çizgiye ayak uydurma eğilimi görülür. 1960'ların ortasında, aralarında Fausto Canel, Nestor Almendros, Guillermo Cabrera Infante'nin de bulunduğu kimi sinemacılar, Castro rejimine ters düştükleri için başka ülkelere göç ettiler. (Daha sonraki

yıllarda, belgesel yönetmeni Marco Antonio Abad ile Jorge Crespo Diaz, Fidel Castro'yu aşağılamak suçundan ikişer yıl hapis cezasına çarptırılacaktır.) Buna karşılık, yabancı yönetmenlerin Küba'ya gelerek film çektikleri görüldü. Örneğin Carol Reed, *Our Man in Havana*'yı (*Havana'daki Casus*, 1960), Sovyet yönetmen Mikhail Kalatozov, *Soy Cuba*'yı (*Ben Küba'yım*, 1962) çekti. Fransız Armand Gatti, *El Otro Cristobal* (*Öteki Cristobal*, 1963), Doğu Almanyalı Kurt Maetzig, *Preludio* (*Başlangıç*, 1963) adlı filmlerini Küba'da çektiler. Daha sonraki yıllarda da Wim Wenders, *Buena Vista Social Club*'ı (1999) çekti. Bu filmlere Chris Marker'in militan belgeseli *Cuba Si* (*Küba Evet*, 1961) ile Joris Ivens'in *Pueblo en Armas* (*Silahlı Halk*, 1961) ve *Carnet de Viaje* (*Gezi Günlüğü*, 1961) adlı belgesellerini de eklemek gerekir. 1979 yılında Havana'da düzenlenen Latin Amerika Filmleri Festivali, gelenekselleşerek, bu ülkelerin filmlerine özgü bir yarışma alanı oluşturdu. Yakın yılların en önemli yönetmenleri ise Manuel Octavio Gómez ile Humberto Solás'tır.

Manuel Octavio Gómez (1934-1988) sosyoloji öğrenimi gördükten sonra girdiği sinema dünyasında ilkin belgeseller çekti. *Historia de una Batalla* (*Bir Savaşın Öyküsü*, 1962) adlı belgeselde okuma-yazma seferberliğini konu edindi. İlk kurmaca denemesi *El Encuentro* (*Rastlaşma*, 1965) siyasal göndermeler de içeren bir aşk filmi oldu. Bu filmi izleyen *La Primera Carga al Machete* (*İlk Kamalı Saldırı*, 1969) 19. yüzyılda Kübalı köylülerin İspanyol boyunduruğuna karşı çıkışını konu edindi. Film, elde yapılan çekimleri, gravürlere, eski fotoğraflara yer veren görüntüleri ile dikkati çekti. *Ustedes Tienen la Palabra* (*Söz Sizde*, 1963) birçok kişinin ölümüne yol açan bir sabotajı konu edinerek, bürokrasinin çelişkilerini ele aldı. *Los Dias del Agua* (*Su Günleri*, 1971) devrim öncesi Havana'sının yoz ilişkilerini verirken, halk kültürünün kökenine inmeyi denedi. Ama mucizeler yaptığını öne süren bir kadının kendini sömürenlere başkaldırışını veren filmin oldukça kalın çizgili olduğunu belirtmek gerekir. *La Tierra y el Cielo* (*Toprak ve Gökyüzü*, 1976) adalet ve özgürlük kavramlarına eğilen toplumsal bir eleştiri oldu. *Una Mujer, un Hombre, una Ciudad* (*Bir Kadın, Bir Erkek, Bir Kent*, 1978) bir sanayi kuruluşunun yapılacağı yerin belirlenmesinin bürokraside yol açtığı kargaşayı ele aldı. Yönetmen müzikli bir güldürü olan *Patakien*'den (1982) sonra, Asturias'ın romanından *El Señor Presidente*'yi (*Sayın Başkan*, 1983) sinemaya uyarladı.

Humberto Solás (1941-2008) yabancı sinemaların içerik ve biçim etkilerinden arınarak Küba halkının kültürüne ve tarihine bireysel bir biçemle eğildi. Roma'da sinema öğrenimi gördükten, kısa filmler çektikten sonra ilk kurmaca filmi *Manuela*'da (1966) devrime katılan köylü bir genç kızın öyküsünü şiirsel bir dille anlattı. Bu filmi izleyen *Lucia* (1969) hem yönetmenin başyapıtı hem de Küba sinemasının en önemli örneklerinden biri oldu. Üç bölümlük film, her bir bölümünde bir kadın kahramanın aracılığıyla, sırasıyla 19. yüzyılda İspanyol egemenliğine başkaldırışı, Machado diktatörlüğüne direnişi

ve Castro devrimi ertesinde bir köylü kadının kocasının kıskançlığına direnişini ele alır. Film, yer yer Barok anlatımıyla Küba tarihinin son yüzyılına eleştirel bir bakış getirir. *Un Dia de Noviembre* (*Bir Kasım Günü*, 1972) ölümün eşiğinde bir delikanlının öyküsünden yola çıkarak, devrim sonrası Küba toplumunun umutlarını ve bu arada düş kırıklıklarını konu edindi. *Cantata de Chile* (*Şili Şarkısı*, 1975) Şili'nin yakın tarihine eğilirken demokratik kurumların aksaklıklarına değindi. Bu filmde olsun, daha önce çektiği belgesellerde olsun, yönetmenin barok anlayışının yoğunlaştığı görüldü. Cirilo Villaverde'nin romanından uyarladığı *Cecilia* (1982) ise radikal solcuların eleştirilerine hedef oldu. Cannes Film Festivali'ne de katılan *Cecilia*, 19. yüzyılın başları Havana'sında yaşanan bir gönül ilişkisini ele alarak, İspanyol egemenliğine karşı çıkışın tohumlarını gündeme getiriyordu. Film, özellikle kölelerin kilisede başkaldırdığı son bölümüyle etkileyici bir sinema örneği oluşturuyordu. Bu filmi izleyen *Un Hombre de Exito* (*Başarılı Bir Adam*, 1985) ise her devre ayak uydurmayı başaran bir burjuvanın yaşam öyküsünü konu edindi. Adam, adada 1932-1959 yıllarında yaşanan çalkantılardan etkilenmezken, kardeşi solcu olduğu için öldürülüyordu. Yönetmenin son filmi *Miel para Oshun* (*Oshun İçin Bal*, 2000) ise devrim sırasında babası tarafından Küba dışına çıkarılan bir çocuğun, otuz yıl sonra ülkesine dönüp annesini aramasını konu edinir. Genç adam bu arayış boyunca Küba gerçekleriyle karşı karşıya gelir. Küba sinemasının, sınırlı olanaklarına karşın, Latin Amerika ülkeleri sinemasında özgün bir yere sahip olduğunu kabul etmek gerekir.

Meksika Sineması

Edison'un kinetoskopu Meksika'ya 1895 yılında ulaştı. Ertesi yıl da, Le Havre'dan gemiyle New York'a, oradan da trenle Meksika'ya gelmiş olan Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Gabriel Veyre ile Ferdinand Bon Bernard, Meksika'da ilk sinema gösterisini gerçekleştirdiler. 14 Ağustos 1896 tarihinde, başkent Ciudad de Mexico'da, Plateros Sokağı 9 numaradaki Plateros Eczanesi'nin bodrum katında halka açık ilk sinema gösterisini düzenlediler. (Eczane daha sonra Salón Rojo adıyla ülkenin ilk sinema salonuna dönüştü.) Veyre ile Bernard bu gösteriden daha önce, 6 Ağustos 1896 akşamı Chapultepec'teki Castillo Salonu'nda Cumhurbaşkanı Porfirio Diaz, eşi ve bakanlar için özel bir sinematograf gösterisi düzenlemişlerdi. Veyre, aynı yıl Cumhurbaşkanı Diaz'ı Chapultepec Ormanı'nda atla dolaşırken görüntüleyerek, Meksika sinema tarihinin ilk filmini gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanının yanı sıra başkenti ve Guadalajara'yı görüntüleyen otuzu aşkın film çeken Gabriel Veyre, *Un Duelo a Pistola en el Bosque de Chapultepec* (*Chapultepec Ormanında Tabancalı Düello*) adını taşıyan ilk kısa Meksika filmini gerçekleştirdi. Kısa bir süre sonra ilk

Meksikalı sinemacılar ortaya çıktı. Becerril Kardeşler *Los Bufos de Cuyutlán* (*Cuyutlán'ın Maskaralıkları*, 1901) adlı bir film çevirdiler. Carlos Mongrand *Time is Money* (*Zaman Paradır*, 1903) adlı bir güldürü çekti. Halkın sinemaya gösterdiği büyük ilgi, 1906 yılında Mexico'da sinema salonları açılması sonucunu doğurdu. Kentin merkezinde ve kenar mahallelerinde yer alan 30 salonda Avrupalı ve ABD'li dağıtımcıların sağladıkları filmler gösterilmeye başladı. Sinema başkentle tren bağlantısı olan kentlere de yayıldı. Kırsal kesime ise "*comicos de la legua*" adı verilen tüluat tiyatroculari tarafından götürüldü. 1906 yılında Salvador Toscano, Cumhurbaşkanı Diaz'ın yurtdışı gezisini belgeledi (*Viaje a Yucatán / Yucatán Gezisi*). Felipe de Jesús Haro, *La Independencia de México* (*Meksika'nın Bağımsızlığı*, 1907) adlı kısa bir film çekti. Bir yıl sonra da, Alva Kardeşler, Cumhurbaşkanı Diaz ile ABD Başkanı William Taft'ın buluşmasını *La Entrevista Diaz-Taft* (*Diaz-Taft Görüşmesi*, 1908) adı altında filme aldılar. Acapulco'da Flores Sineması'nda çıkan yangın (1909) seyircilerde tepkiye yol açsa da, sinemaya duyulan ilgi azalmadı. Ülkenin bağımsızlığının yüzüncü yıldönümü kutlamaları (1910) birçok belgeselin yapılmasını ve yeni sinema salonlarının açılmasını sağladı. Meksika Devrimi ise belgesel alanında büyük bir atılım yapılmasına yol açtı.

Meksika devrimi, başlatmış olduğu reformları tamamlayamadan ölen cumhurbaşkanı Benito Juárez'in yerine geçen Porfirio Diaz'ın oligarşiye ve Kilise'ye dayanarak kurduğu ve 34 yıl ayakta kalan diktatörlüğün yıkılmasıyla gerçekleşti. 1910 yılında Diaz yönetimine başkaldıran Francisco Madero, eski bir çete reisi olan Pancho Villa'nın da desteğiyle iktidarı ele geçirdi (1911) ve Juarez'in yarım kalan demokratik reformlarını sürdürmeyi amaçladı. Ama Diaz'a karşı silahlı mücadele yürütmüş olan kırsal kesimli devrimci Emiliano Zapata, yeni yönetimi toprak reformunu savsamakla suçladı. İlkin Modelos eyaletine, bir süre sonra da ülkenin büyük bir bölümüne egemen olan Zapata'nın çağrısı üzerine Indios'lar toprakları paylaşmaya başladılar. Büyük toprak sahiplerinin tepkisinin de etkisiyle Madero, General Huerta'nın düzenlediği bir suikasta kurban gitti (1913). Generallerle çetelerin başrolü oynadıkları bir kargaşa ortamına sürüklenen ülke, Zapata da tuzağa düşürülüp öldürüldükten sonra, ancak 1920 yılında Obregón'un cumhurbaşkanı olması üzerine yeniden dengeye kavuştu.

Devrim yıllarında belgesel yapımında büyük bir artış gözlendi. Çarpışmaları sıcağı sıcağına belgeleyen filmler seyirciden büyük ilgi gördü. Belgesellerin ilki, kentin devrimcilerin eline geçmesini belgeleyen *La Toma de Ciudad Juárez* (*Juárez Kentinin Alınması*, 1911) oldu. Alva Kardeşler'in çektiği *La Inauguración del Hospital Urrutia por el General Porfirio Diaz* (*Urrutia Hastanesinin General Porfirio Diaz Tarafından Açılması*, 1911) ise yapay aydınlatma kullanılmadan yapılan iç çekimlerin başarısı ile dikkati çekti. Alva Kardeşler üç bölümlük *Insurreción de Mexico* (*Meksika İsyanı*, 1911) ile Enrique Rozas ise *La Revolución en Veracruz* (*Veracruz'da Devrim*, 1912) ile çarpışmaların değişik yönle-

rini belgelediler. Alva Kardeşler'in çektiği *Revolución Orozquista* (*Orozco'nun Devrimi*, 1912) karşıt tarafları perdeye getirerek nesnel bir habercilik örneği verdi. Ama seyircinin kimi filmlere gösterdiği tepki üzerine çıkarılan sansür kararnamesi, yerel yönetimlere sakıncalı buldukları filmleri yasaklama yetkisi verince, çarpışmalarla ilgili filmlerde hükümet yanlısı bir bakış açısı ağırlık kazandı. Enrique Echániz Brust ile Salvador Toscano'nun ortakyapımı *Historia Completa de la Revolución* (*Devrimin Tam Tarihi*, 1915) devrim olaylarını ayrıntılı bir biçimde ele aldı. Çarpışmaların uzaması, bu arada savaşın yol açtığı işsizliğin ve yoksulluğun yayılması, bir süre sonra seyircinin bu filmlere olan ilgisini azalttı. Seyircinin ilgisi kurmacaya yöneldi. Meksikalıları kaba saba ve yasadışı işler yapan kişiler olarak gösteren Hollywood filmlerine tepki doğunca, İtalya'dan getirilen melodramlar büyük ilgi gördü. İtalyan oyuncu Pina Menichelli seyircilerin en sevdiği oyuncu oldu. Bunun üzerine yapımcılar kurmacaya yöneldiler. Manuel Cirerol Sansoles ile Carlos Martinez de Arredondo'nun birlikte yönettikleri *1810 o Los Libertadores de México* (*1810 ya da Meksika'nın Kurtarıcıları*, 1916) ilk kurmaca film oldu. Bunu, Ezequiel Currasco'nun yönettiği ve çağdaş yaşamı gündeme getiren *La Luz* (*Işık*, 1917) izledi. İlk yapımlarda melodramın ve anne sevgisinin öne çıktığı görüldü. Luis G. Peredo'nun yönettiği ve Federico Gamboa'nın romanından uyarlanan ve büyük kentte fahişelik yapmak zorunda kalan bir köylü kızın ölümle noktalanan yaşamını konu edinen *Santa* (*Azize*, 1918) ise altın yürekli fahişe konulu melodramların ilk örneği oldu. Ernesto Vollrath'ın yönettiği *En la Hacienda* (*Çiftlikte*, 1920) da, melodramı kırsal kesime taşıdı. Enrique Rosas'ın yönettiği *El Automóvil Gris* (*Gri Otomobil*, 1919) ise sessiz Meksika sinemasının en önemli filmi oldu. Film, mücevher hırsızı bir çetenin serüvenlerini on iki bölümde aktarırken, gerçek kişilere de göndermeler yapıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması İtalya ve Fransa'dan film getirilmesini olanaksız kılınca, seyirciler Amerikan filmlerine alışmak zorunda kaldılar. Böylece 1919 yılından sonra, Meksika Hollywood filmlerinin en iyi müşterileri arasında yer almaya başladı. Ama Amerikan filmlerinin zaman zaman Meksika seyircisinin tepkisini çeken örnekleri de oldu. Örneğin, *Her Husband's Trademark* (*Kocasının Markası*) adlı filmde, Meksika'da çalışan bir petrolcünün karısını canlandıran Gloria Swanson'ın haydutlar tarafından saldırıya uğraması, Paramount filmlerine bir süre ambargo koyulmasına yol açtı. Bu dönemde, etkinliğini sesli dönemde de sürdürecek olan Miguel Contreras Torres'in, Meksika sinemasının temellerini atan çalışmalar yaptığı görüldü.

Miguel Contreras Torres (1899-1981) *western* etkileri taşıyan *El Caporal* (*Onbaşı*, 1921) ile başladığı yönetmenliği *El Hombre sin Patria* (*Vatansız Adam*, 1922) ile sürdürdü. Film, ABD'de çalışmaya giden Meksikalı mevsimlik toprak işçilerinin yaşamını ele alıyordu. *Oro Seda Sangre y Sol* (*Altın İpek Kan ve Güneş*, 1925) ise bir boğa güreşçisinin yaşamını konu edindi. *El Aguila y el No-*

pal (1929) adlı güldürü ise ilk sesli film oldu. *La Sombra de Pancho Villa* (*Pancho Villa'nın Gölgesi*, 1932) devrim günlerine eğildi. *La Revolución* (*Devrim*, 1932), *Juarez y Maximiliano* (*Juarez ve Maximiliano*, 1933) ile *Simón Bolivar* (1941) da Meksika tarihinden esinlenen filmler oldu. *La Vida Inútil de Tito Pérez* (*Tito Pérez'in Nafile Yaşamı*, 1943) ise yönetmenin geniş kitleleri hedefleyen güldürü filmlerine yöneldiğini gösterdi.

Sesli sinema Meksika'da büyük bir yaygınlık kazandı. 1930 yılında, ülkedeki 850 sinema salonunun 136'sı sesli gösterime geçmişti. Bu sonuçta Amerikalı yapımcıların Hollywood'da Latin Amerika pazarı için İspanyolca filmler üretmeye başlamalarının da büyük katkısı oldu. (1929 yılında başlayan bu etkinlik 1935 yılına dek sürecekti.) Hollywood'un bu tutumu, Dolores Del Rio, Ramon Novarro, Gilbert Roland gibi oyuncuların da Hollywood'a giderek bu filmlerde rol almaya başlamaları sonucunu doğurdu. Antonio Moreno'nun yönettiği ve sessiz sinema döneminde de filme alınmış olan *Santa* (*Azize*, 1932) ise büyük ilgi gören ilk sesli Meksika filmi oldu. Arvady Boytler'in Guy de Maupassant'dan uyarladığı *La Mujer del Puerto* (*Limandaki Kadın*, 1933), Juan Bustillo Oro'nun yönettiği *Dos Monjes* (*İki Keşiş*, 1933) gibi filmlerin dikkati çektiği bu yıllarda, iki yabancı yönetmen Meksika sinemasını büyük ölçüde etkiledi. On yıl sonra gelişecek ulusal bir sinemanın tohumlarının atılmasını sağlayan bu yönetmenler Eisenstein ile Fred Zinnemann'dır. Daha önce de değinildiği gibi, Eisenstein, Meksika tarihini ve folklorunu ele alacak bir film çekmek için 1930 yılının sonunda Hollywood'dan Meksika'ya geldi. Burada yaptığı çekimler yarım kaldı. Yönetmenin çektiği bölümler daha sonra *Que Viva Mexico* (*Yaşasın Meksika*) adlı bir filme dönüştürüldü. Eisenstein'ın görüntü yönetmeni Edouard Tissé'nin de katkısıyla, Meksika duvar resimlerinden, gravürlerden ve Meksika folklorundan esinlenerek yaptığı çekimlerin estetiği, genç Meksikalı yönetmenler için yol gösterici oldu. Bu nedenle kimi tarihçiler Eisenstein'ı Meksika sinemasının kurucusu sayarlar. Kurucu olmasa bile, Eisenstein'ın yol gösterici olduğu kesindir. Fred Zinnemann'ın Milli Eğitim Bakanlığı adına Emilio Gómez Muriel ile birlikte yönettiği *Redes* (*İsyancılar*, 1934) ise toplumcu bir bakış açısının ilk örneği oldu. Filmin görüntü yönetmenliğini New York'lu ünlü fotoğrafçı Paul Strand üstlenmiş, dönemin en iyi bestecilerinden Silvestre Revueltas da özgün bir müzik bestelemişti. Film, Vera Cruz'daki balıkçıların nasıl sömürüldüğünü ve bu sömürüye nasıl direndiklerini vurguluyordu. Meksika toplumunun temel sorunlarına tarihsel bir bakış açısından eğilen bu iki film de, özellikle Fernández ve Figueroa'nın sinemaları üzerinde biçimsel açıdan çok etkili olacaktır. Bu etkiye, savaş sonrasında Meksika'ya yerleşerek, burada Avrupalıların ancak daha sonraki yıllarda keşfedecekleri (ileride değinilecek olan) birçok film çeviren Luis Buñuel'in etkisi de eklenecektir. Gerçeküstücü akımın en önemli temsilcilerinden İspanyol yönetmen Luis Buñuel'in Meksika toplumunun temel öğelerini yansıtan ulu-

sal bir sinemanın örneklerini verebilmiş olması, sinema tarihinin ilginç olgularından birini oluşturur. Ama bu yıllar Meksika sinemasının en gözde türleri, kırsal kesimi yücelten *ranchera* filmleri, melodramlar ve daha sonra bu türlere katılacak olan şarkılı filmlerdir. Dönemin değişik türlerde filmler üreten yönetmenleri arasında Fernando de Fuentes'in ayrı bir yeri vardır.

Şiir yazan, başkentte bir sinema salonu işleten **Fernando de Fuentes** (1895-1952) ilk yönetmenlik denemesi *El Anónimo*'yu (*İsimsiz*, 1932) izleyen ve konusunu Meksika devriminden alan iki filmle ünlendi. Bu filmlerden ilki olan *El Compadre Mendoza* (*Mendoza Yoldaş*, 1934) hem devrimcilerle hem karşı devrimcilerle iyi geçinmenin yolunu bulan ve dostu devrimci generali para karşılığında satan bir toprak ağasının öyküsünü anlatır. Film, devrimi destansı bir anlatımla aktarırken, ihanetle kahramanlık arasındaki karşıtlığı vurgular. İkinci film ise *Vamonos con Pancho Villa* (*Pancho Villa ile Gidiyoruz*, 1935) adını taşır. Film, devrim kahramanını, aşırı övgülerden kaçınan, nesnel, neredeyse belgeselci bir anlatımla ele alır. Filmin gerçekçiliği, kimi sahnelerin şiddet içerdiği gerekçesiyle sansürce kesilmesine yol açtı. (Oysa film için gerekli sermaye ve askeri birlikler hükümet tarafından sağlanmıştı.) Fuentes daha sonra güldürü, şarkılı film ve melodrama uzanan geniş bir yelpazede filmler çekti. Bu filmler kimi zaman sıradan olsa da, Venedik Film Festivali'ne de katılan *Allá en el Rancho Grande* (*Büyük Çiftliğin Ötesinde*, 1936) yabancı ülkelerde de büyük ilgi gördü. Bir köylü kızın gönül ilişkisini konu edinen film, şarkıları, dansları, horoz dövüşü, at yarışı gibi yerel öğeleriyle büyük getiri sağladı. Temelde şarkılı bir *western* olan ve *ranchera* türünün ilk örneği sayılan film, Amerikan sinemasının Gene Autry, Roy Rogers gibi şarkıcı kovboy anlayışını Meksika kırsalına uygulamıştı. *Büyük Çiftliğin Ötesinde*'nin ticari başarısı Meksika'da bir sinema endüstrisinin kurulmasının ilk adımı oldu. Yönetmenin Rómulo Gallegos'un romanından uyarladığı ve Maria Félix'in ünlenmesine yol açan filmi *Doña Bárbara* (1943) ise düzgün bir melodramdır. *El Fantasma del Convento* (*Manastırdaki Hayalet*, 1934), *La Familia Dressel* (*Dressel Ailesi*, 1935), *La Gallina Dlueca* (*Kuluçkaya Yatmış Tavuk*, 1941) gibi filmler de çeken Fuentes, ulusal bir sinemaya giden yolun öncüleri arasında yer alır.

İkinci Dünya Savaşı ertesi Meksika sinemasının en parlak dönemi oldu. 1939 yılında alınan bir kararla her sinema salonuna ayda en az bir yerli film göstermek zorunluğu getirildi. Amerikan RKO Yapımevi Meksika pazarına girmeye karar verdi ve ülkenin en büyük stüdyosu olan Estudios Churubusco'yu kurdu. Bu arada İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir Sansür Kurulu oluşturularak, filmlerin çekiminden önce senaryoların bu kurulca onaylanması kuralı getirildi. Üretimin artması, yeni stüdyoların (Cuauhtémoc ve Tepeyac) kurulmasına yol açtı. Güldürü, melodram, kırsal kesim *ranchero*'ları gibi geniş kitlelere yönelik türlere ve yıldız sistemine (Pedro Infante, Cantinflas, Tin Tan vb) dayanan bir üretim sürecine girildi. Oldukça milliyetçi bir çizgi izleyen, sürekli

kendini yineleyen ve Hollywood sermayesinden ve devletin koruyucu önlemlerinden de destek alan bu üretim, bir yılda üretilen film sayısını kısa sürede 100'ün üstüne çıkardı. (1954 yılında 118 film çekilerek, İspanyolca film çekilen ülkeler sinemalarında bir rekor kırıldı.) Yıllık sinema seyircisi sayısı 1948 yılında 130 milyona ulaştı. Ülkede film dağıtımı ise Amerikalı William Jenkins'in yönetimindeki bir tekelin elindeydi. 1950 yılları, büyük kentlerin kenar mahallelerini gündeme getiren filmlerin çoğaldığı bir dönemdir. "*Rumberas*" adı verilen bu filmler hem stüdyo dışında çekildikleri için ucuza çıkıyordu hem de kırsal kesimden gelerek kenar mahallelere yerleşenlerin isteklerini karşılıyordu. Filmler genellikle büyük kentte kötü yola düşen bir köylü kızın serüvenini aktarıyordu. Ismael Rodríguez'in yönettiği *Nosotros los Pobres* (*Biz Yoksullar*, 1947) ya da *Ustedes los Ricos* (*Siz Zenginler*, 1947) gibi filmler yığınların bastırılmış özlemlerine karşılık vermeye çalışıyordu. Dönemin en önemli yönetmeni, adı yıllarca Meksika sineması ile özdeşleşecek olan Emilio Fernández'dir.

Emilio Fernández (1904-1986) Meksikalı bir babayla Indios bir anneden dünyaya geldi. Bu nedenle "El Indio" sanıyla anılır. Devrim yıllarında Huerta'nın yanında çarpışmalara katıldı. Yakalanıp yirmi yıl hapis cezasına çarptırılınca ABD'ye kaçtı. Hollywood filmlerinde küçük roller üstlendi. On yıl sonra döndüğü ülkesinde, ilkin oyunculuk yaptı. İlk yönetmenlik denemesi *La Isla de la Pasión*'u (*Tutku Adası*, 1941) izleyen *Flor Silvestre* (*Yabani Çiçek*, 1941) ile ünlendi. Film, Meksika köylüsünün yaşamına eğiliyor, devrim yıllarının toplumsal yansımalarını perdeye getiriyordu. Yönetmen bundan böyle, askerlerin desteklediği büyük toprak ağalarının egemen olduğu bir feodal çevreyi konu edinecekti. Kırsal kesim insanlarının çilesini, aşkın ve ölümün yönlendirdiği tutkulu öykülerde ele alacak, Dolores Del Rio, Pedro Armendariz, Maria Felix gibi oyuncuları ünlendirecek filmleri, görüntü yönetmeni Gabriel Figueroa'nın da katkısıyla plastik düzenlemelerinin kusursuzluğuyla dikkati çekecekti. Hareketsiz bir alıcının yansıttığı siyah beyaz Meksika görünümleri, bu filmlerin ortak özellikleri arasında yer alacaktı. (Fernández'in, Hollywood'da ünlü görüntü yönetmeni Gregg Toland'ın yanında yetişen Figueroa ile işbirliği, Eisenstein-Tissé işbirliğinden sonra sinema tarihinin en önemli yönetmen-görüntü yönetmeni işbirliğini oluşturur.) Eisenstein'ın filmlerinin ve yukarıda değinilen *İsyancılar*'ın etkilerini taşıyan bu filmler, Meksika'nın doğal güzelliklerinin ve kırsal kesim insanının övgüsünü yapacaklardır. İlk Cannes Film Festivali'nde En İyi Film Ödülünü alacak olan *Maria Candelaria* (1943) da, kırsal kesimde geçer ve kurallara karşı çıkan bir aşk ilişkisini aktarırken, Meksika halkının geleneklerini yüceltir. Geleneklerle çağdaşlığın çatışması, yönetmenin *Las Abandonadas* (*Terk Edilmişler*, 1944) ve *Bugambilla* (1945) adlı filmlerinin de konusunu oluşturur. Yönetmenin bir sonraki filmi, John Steinbeck uyarlaması *La Perla*'dır (*İnci*, 1945). John Steinbeck'in bir Meksika efsanesinden esinlenen öyküsü, değerli bir inci bulunca yaşamı altüst olan yoksul bir ba-

lıkçıyı konu edinir. Yozlaşmış bir dünyada yaşayan altın yürekli insanlara bir övgü olan film, yazgının kaçınılmazlığını vurgulayan konusundan çok, Figueroa'nın görüntüleriyle dikkati çeker. *Enamorada* (*Sevdalı*, 1945) devrim yıllarında devrimci bir general ile onunla birlikte çarpışmalara katılan bir köylü kızın gönül ilişkisini yer yer güldürü havası içinde verirken, yakın tarihe eğilir ve yönetmenin en yoğun filmlerinden biri olur. Bu filmin ardından gelen *Rio Escondido* (1948), *Maclovia* (1948), Jacinto Benavente'nin romanından uyarlanan *La Malqueride* (1950) ve *La Red* (*Ağa Düşen Kadın*, 1953) Buñuel öncesi Meksika sinemasının önemli örneklerini oluşturur ve yönetmenin en başarılı dönemini noktalar. Fernández daha sonra, bir bölümünü Arjantin ve Küba'da çektiği sıradan filmlere (*Una Cita de Amor / Bir Aşk Kenti*, 1956; *Un Dorado de Pancho Villa / Pancho Villa'nın Askeri*, 1967; *Zona Roja / Kırmızı Bölge*, 1975 vb) ve oyunculuğa yönelecektir. Kimi sinema tarihçilerince Meksika sinemasının John Ford'u olarak değerlendirilen Emilio Fernández'in, Figueroa'nın Aztek kültüründen ve Siqueiros, Rivera ve Orozco gibi ressamların duvar resimlerinden esinlenen görüntülerinin katkısıyla Meksika sinemasına destansı bir kırsal kesim gerçekçiliği getirdiği kabul edilir. Gittikçe durağanlaşan bir anlatımla verilen bu gerçekçilik, insanların yazgılarına boyun eğmelerini ve kendilerini başkaları için feda etmelerini öngörürken, sonsuzlukla özdeşleşen doğayı yüceltir.

Roberto Gavaldón (1909-1986) ise oyunculuktan sonra başladığı yönetmenlikte kimi melodramlardaki başarısıyla dikkati çekti. İspanyol yazar Vicente Blasco Ibánez'in romanından uyarladığı ilk filmi *La Barraca* (*Kulübe*, 1944) kırsal kesime eğilen başarılı bir film oldu. Dolores Del Rio'nun güçlü bir kadın portresi çizdiği *La Otra* (*Öteki*, 1945) yönetmenin en iyi filmleri arasında yer aldı. Gavaldón *En la Palma de tu Mano*'dan (*Elinin Avucuyla*, 1950) başlayarak, José Revueltas'ın romanlarını peş peşe sinemaya uyarladı. Yine Ibánez'den uyarladığı *Flor de Mayo* (*Mayıs Çiçeği*, 1959) ise *Kulübe*'nin düzeyini tutturamadı. *Hombre de los Hongos* (*Mantarcı Adam*, 1976) ve *Las Cenizas del Diputado* (*Milletvekilinin Külleri*, 1976) gibi örneklerin de doğruladığı gibi, Gavaldón geniş kitlelere yönelik filmlerin yönetmeni oldu.

1950'lerin sonlarına doğru Meksika hükümetlerinin ekonomide denge sağlamak amacıyla uyguladıkları önlemler sinemayı da etkiledi. Gerçi enflasyon düşmüş, ülke ekonomisi düzlüğe çıktığı izlenimini vermeye başlamış, yıllık film üretimi 90 dolayında karar kılmıştı ama sinemada bunalımlı bir dönem başlamıştı. Her şeyden önce filmlerin estetik düzeyi düşmüş, başka ülkelerde olduğu gibi televizyonun rekabeti seyirci sayısında azalmaya yol açmıştı. Öte yandan üretim belirli yapımevlerinin tekelinde toplanmıştı ve bu yapımevleri hep aynı yönetmenlerle çalışıyorlardı. Melodramdan güldürüye uzanan bir yelpazede hemen her tür deneniyor, edebiyat uyarlamaları yapılıyor, Meksika devrimi bir kez daha gündeme getiriliyor, bu arada korku ve *western* filmleri bile çekiliyordu. Güdülen ortak amaç, yıldızların oynadığı, az masraflı filmler çe-

kerek, çok sayıda seyirciye ulaşmaktı. Bu arada renkli sinemaskop gibi yeni tekniklerden de medet umuluyordu. Parlak bir dönem yaşamış olan Meksika sinemasının bu gerileme döneminin ilginç yanı, Luis Alcoriza ve Luis Buñuel'in de bu dönemde çalışma olanağı bulabilmiş olmalarıdır.

İspanya İç Savaşı sırasında ailesiyle birlikte Meksika'ya göç eden **Luis Alcoriza** (1920-1992) ilkin oyunculuk yaptı. Ardından birçok filmin senaryosunu yazdı. Bu arada Buñuel'in Meksika'da çektiği filmlerin senaryolarını yazdı. Daha sonra, başkentteki yeniyetmelerin yaşam biçimini konu edinen *Los Jóvenes* (*Gençler*, 1962) ile yönetmenliğe başladı. *Gençler*'i izleyen üçlemenin ilk filmi *Tlayucan* (1961) kırsal kesime alaycı bir bakış getirdi. Üçlemenin ikinci filmi *Tiburoneros* (*Köpekbalığı Avcıları*, 1963) balıkçıların yaşamına eğildi. Son film *Tarahumara* (1965) ise bir Indios kabilesinin değerleri üzerinde durdu. Eisenstein ve Strand'ın biçimciliğinin, Buñuel'in gerçekçiliğinin, Meksika duvar resimlerinin ve 19. yüzyıl Latin Amerika edebiyatının etkilerini taşıyan bu filmler Meksika'yı ve Meksika insanını, Fernandez'in filmlerinin aşırı övgülerinden kaçınan bir anlayışla perdeye getirir. Yönetmen, Gabriel García Márquez'den uyarladığı *Presagio*'dan (*Kehanet*, 1974) sonra, *El Gangster* (1964), *El Muro del Silencio* (*Sessizlik Duvarı*, 1971), *Tic-Tac* (1980), *Lo Que Importa es Vivir* (*Önemli Olan Yaşamaktır*, 1990) gibi filmler yönetti. Buñuel ise ileride değinilecek olan *El*, *Nazarin*, *Viridiana*, *Mahvedici Melek* gibi birbirinden önemli filmlerini Meksika'da çekti.

Meksika sinemasının durgunluğuna karşılık bağımsız sinemacılar önemli çalışmalar yaptılar. López Aretche'nin yönettiği *El Grito* (*Çığlık*, 1969) ülkeyi sarsan öğrenci hareketlerini çarpıcı bir biçimde belgeleyerek demokratik bir açılımın öncülüğünü yaptı. Paul Leduc'ün *Reed: Mexica Insurgente* (*Reed: Meksika Başkaldırıyor*, 1972) adlı filmi ise gazeteci John Reed'in izini sürerek devrim yıllarına resmi görüşten ayrılan yeni bir bakış getirdi. Aynı yönetmen *Frida: Naturaleza Viva*'da (*Frida: Yaşayan Doğallık*, 1985) döneminin Meksika resminin önemli ressamlarından Frida Kahlo'nun yaşamına eğildi. Duvar resmi akımının öncülerinden Diego Rivera'nın arkadaşı ve militan solcu Frida Kahlo'nun çalkantılı yaşamını ve çalışmalarını belgeledi. Eduardo Maldonado *Una y Otra Vez* (*Bir İki Kez*, 1973), *Los Jornaleros* (*Gündelikçiler*, 1980) ya da *Laguna de dos Tiempos* (*Göletin İki Dönemi*, 1982) gibi belgesellerde petrol işçilerini, sayıları beş milyonu bulan mevsimlik işçileri ya da çevre kirliliğini ele aldı. 1970 yılında iktidara gelen Cumhurbaşkanı Luis Echeverria, kitle iletişim alanında yeni düzenlemelere giderken, sinemanın da desteklenmesini öngördü ve kardeşi eski oyuncu Rodolfo Echeverria'yı Sinema Bankası'nın (El Banco Nacional Cinematográfico) yöneticiliğine getirdi. Daha önceki yıllarda Jenkins sinema zincirini ve Churubusco stüdyosunu satın almış olan devlet, bu kez América Stüdyosu'nu satın aldı. Conacite Uno ve Conacite Dos adlı iki yeni yapımevi kurdu. Academia Mexicana de Artes y Ciencias Cinematográ-

ficas (Meksika Sinema Sanatları ve Bilimleri Akademisi) yeniden düzenlenirken, 1974 yılında sinematek (Cineteca Nacional) kuruldu ve bir sinema okulu açıldı (Centro di Capacitación Cinematográfica). Dört yüze yakın sinema salonunun işletmesini elinde tutan devlet, yapımcılara verdiği krediyi azaltınca, 1976 yılında çekilen 56 filmin 36'sı devlet tarafından üretildi. Felipe Cazals, Jaime Humberto Hermosillo, Arturo Ripstein dönemin dikkat çeken yönetmenleri oldu.

Felipe Cazals (d. 1937) Fransa'da sinema öğrenimi gördükten, kısa filmler çektikten sonra *La Manzana de la Discordia* (*Uyuşmazlığın Püf Noktası*, 1968) adlı ilk kurmaca filminde bireysel bir anlatım örneği verdi. Bir sonraki filmi *Familiaridades* (*İçli Dışlılık*, 1969) grotesk öğeler de içeren bir fars oldu. *Emiliano Zapata* (1970) gibi bir üstünyapımdan sonra yönettiği *Canoa*'da (1975) kırsal kesimle aydınlar arasındaki çelişkilere eğildi. José Revueltas'ın romanından uyarladığı *El Apando* (*Tutuklu*, 1976) adli kovuşturmaların aksaklıklarını vurgularken, *Las Poquianchis* (1976) sokak kadınlarının dramına eğildi. Cazals, siyasal göndermeler de içeren *El Año de la Peste*'den (*Veba Yılı*, 1979) sonra *Burbujas de Amor* (*Aşk Köpüğü*, 1991) ve *Kino* (1993) gibi filmler de çekti.

Jaime Humberto Hermosillo (d. 1942) sinema öğrenimi gördükten, kısa filmler çektikten sonra, ilk kurmaca filmi *La Verdadera Vocacion de Magdalena*'yı (*Magdalena'nın Gerçek Eğilimi*, 1971) yönetti. Bu filmden başlayarak, aile, cinsellik, ahlak sorunları gibi konulara öncelik tanıdı. Meksika burjuvazisinin ikiyüzlülüğünü vurgulayarak, eşcinsellik gibi tabu sayılan konulara değindi. *La Passion Segun Berenice* (*Berenice'ye Göre Tutku*, 1976) adlı filmi, evini yakarak kocasını ve üvey anasını öldürmekten çekinmeyen şeytan ruhlu dul bir kadının öyküsünü aktardı. Filmin, nefretle sevgiyi iç içe geçiren konusu Buñuel'den esinlenmeler içeriyordu. García Márquez uyarlaması *Maria de mi Corazón* (*Kalbimin Maria'sı*, 1981) ise aynı ilgiyi uyandırmadı. *Doña Herlinda y Su Hijo* (*Bayan Herlinda ve Oğlu*, 1985) yönetmenin ülkesi dışında da ünlenmesini sağladı. Film, eşcinsel oğlundan torun sahibi olmak isteyen bir annenin, oğluna erkek sevgilisi ve nişanlısı ile birlikte üçlü bir yaşam kabul ettirmesini konu edinir. *El compleaños del Pierro* (*Köpeğin Doğumgünü*, 1974) ve *Las Apariencias Angañan* (*Görünümler Aldatır*, 1978) da, yönetmenin eşcinselliği konu edinen filmleridir. Gabriel García Márquez uyarlaması *El Verano de la Señora Forbes* (*Bayan Forbes'in Yazı*, 1988) cinsel duyguları bastırılmış bir Alman çocuk bakıcısının öyküsünü aktardı. Sorumluluğunu üstlendiği iki çocuğa sert bir disiplin uygulayan bakıcı, geceleri porno dergiler okur, çırılçıplak soyunup şarkılar söyler. Kadının iki ruhlu kişiliği, filme çağdaş bir tragedya özelliği kazandırır. *Intimidades en un Cuarto de Baño*'yu (*Banyo Mahremiyetleri*, 1989) izleyen *La Tarea* (*Ev Ödevi*, 1991) ise röntgencilik üzerine eğlendirici bir film olurken, sinema anlatımı açısından da yenilik getirir. Hareketsiz bir alıcı ile çekilen film, tek bir planda çekilmiş izlenimi uyandırır. Sık sık İspanyol yönet-

men Pedro Almodóvar ile karşılaştırılan Hermosillo, *Da Noche Vienes Esmeralda* (*Esmeralda Gece geldi*, 1997) ve *Escrito en el Cuerpo de la Noche* (*Gecenin Bedenine Yazılı*, 2000) gibi filmlerinin de doğruladığı gibi, Meksika sinemasının en az gelişmiş türü olan güldürü alanının en önemli yönetmenidir.

Arturo Ripstein (d. 1945) babası yapımcı olduğu için küçük yaşta sinema ile ilgilendi. *Mahvedici Melek*'te Buñuel'in yardımcılığını yaptıktan sonra, genç yaşta ilk kurmaca filmi *Tiempo de Morir*'i (*Ölmek Zamanı*, 1965) çekti. Senaryosunu Gabriel Gárcia Márquez ile Carlos Fuentes'in yazdıkları film aykırı bir *western* oldu ve büyük ilgi gördü. Ripstein daha sonraki çalışmalarında, ülkesinin geçmişini ve bugününü incelemeye yöneldi. Edebiyattan, müzikten, destanlardan ve efsanelerden yararlanarak, yer yer şiirsel, öznel bir anlatım yarattı. Yönetmeni ünlendiren filmi *El Castilo de la Pureza* (*Saflık Kalesi*, 1972) oldu. Buñuel'in çekmesi için yazılmış olan senaryo, toplumun yoz etkilerinden korumak için aile bireylerini 18 yıl süreyle bir eve kapatan bir erkeğin öyküsünü aktarıyordu. Buñuel sinemasının etkilerini taşıyan film, Meksika toplumunun içe kapalı dünyasını boğucu bir atmosfer yaratarak ve milliyetçi olduğu söylenebilecek bir anlayışla veriyordu. *El Santo Ufficio* (*Kutsal Kurum*, 1973) ise 16. yüzyılda İspanya'dan kaçarak Meksika'ya sığınan Yahudilere Katolik dünyasının hoşgörüsüz bakışını konu edindi. Şilili yazar José Donoso'dan uyarlanan *El Lugar sin Limites* (*Sınırsız Cehennem*, 1977) bir iş adamı, bir travesti ve kızından oluşan sıra dışı bir üçlünün ilişkilerini ele aldı. Bir travestinin öyküsünü aktaran *Cadena Perpetua*'dan (*Ömür Boyu Hapis*, 1978) sonra Meksikalı yazar Juan Rulfo'dan uyarladığı *El Imperio de la Fortuna* (*Yazgının Krallığı*, 1985) ise yönetmenin en önemli çalışmalarından biri oldu. Horoz dövüştüren bir eli sakat bir kasabalının, horozu sayesinde zengin olmasını ve parasını kumarda yemesini konu edinen film, Meksika'nın yoksul ve umarsız insanlarını perdeye getirdi. *Mentires Piadosas* (*Aşk Yalanları*, 1988) şifalı otlar satan bir kişinin yaşam öyküsünden yola çıkarak, bütün bir kentin yaşam anlayışını aktardı. Yönetmen bu filminde, başkentin her kişisinden ve her evinden umutsuzluk yayılan merkezini belgelediğini söyler. Nobel ödüllü Mısırlı yazar Necip Mahfuz'dan uyarlanan *Principio y Fin* (*Başlangıç ve Son*, 1993) koyu bir melodram oldu. *La Reina de la Noche* (*Gecelerin Kraliçesi*, 1994) yaşamına kendi eliyle son veren Meksikalı şarkıcı Lucha Reyes'in yaşam öyküsünü sinemaya aktardı. Yönetmen, insan ruhunun karanlık yönlerine ayna tutmayı deneyen bu filmini "hüzün dolu bir yaşamın düşsel bir öyküsü" olarak nitelendirir. *Profundo Carmesi* (*Koyu Kırmızı*, 1997) ise bir hemşire ile sevgilisinin işledikleri dizi cinayetleri konu edinir. Gerçek bir olaydan yola çıkan film, şiddeti geriye iterek, iki kişi arasındaki tutkuyu öne çıkarır. Yunan tragedyası *Medea*'yı *Asi Es la Vida* (*Yaşam Böyledir*, 2000) adıyla günümüz Meksika'sına uyarlayan Ripstein, *La Perdicion de los Hombres* (*Erkeklerin Yok Oluşu*, 2000) adlı güldürüsünde de kadınların erkekler üzerindeki olumsuz etkilerine değindi. Ripste-

in'ın sinemasının, özgünlüğüne karşın Meksika sinemasının özelliklerine bağlı kaldığı görülür.

Sinema üretiminin büyük ölçüde devletleştirilmesinin olumlu sonuçlar vermemesi yeni önlemleri gündeme getirdi. Resmi üretim hızla küçüldü. 1978 yılında devlet sermayesiyle 29 film üretilmişken, bu sayı 1982'de yediye düştü. Buna karşılık bağımsız üretimde büyük bir artış gözlendi. Meksika ile ABD sınırına halk arasında verilen "*cabrito-western*" sözcüğünden kaynaklanan *cabrito* filmleri de 1980'lerde popüler sinemanın önemli türlerinden biri oldu. Sınır boyunda yapılan kaçakçılık ve uyuşturucu ticareti gibi konuları bir *western* havasında ele alan bu filmler (Arturo Martínez'in *Controbando y Traición / Kaçakçılık ve İhanet*, 1976; José Lose Martínez'in *Pistoleros Famosos / Ünlü Silahşörler*, 1980; José Luis Urquieta'nın *El Traficante / Kaçakçı*, 1983 vb) seyirciden büyük ilgi gördü. Bu arada, sanat düzeyi daha yüksek filmler çevrilmesini desteklemek amacıyla IMCINE (Meksika Sinema Enstitüsü) kuruldu. Çoğu sinema öğrenimi görmüş olan yeni bir yönetmenler kuşağı ise sinemaya yeni bir soluk getirdi. Felipe Casals'ın yardımcılığını yaptıktan sonra ilk kurmaca filmi *Intimidad* (*Yakınlık*, 1989) ile yılın en iyi filmi ödülünü kazanan Dana Rotberg (d. 1960), *Angel de Fuego*'da (*Ateş Meleği*, 1992) ensest bir ilişkiyi ele aldı. Babasının gebe bıraktığı yeniyetme bir kızın "masumiyetini" şiirsel bir duyarlıkla işledi. Meksika tarihini ve kültürünü tanıtmayı amaçlayan özgün belgeselleriyle tanınan Nicolas Echevarria (d. 1947) ilk kurmaca filmi *Cabeza de Vaca*'da (1990) tarihe eğildi. Meksika'ya geldikten sonra, yerli halkın arasına karışıp yeni bir dünyayı keşfetmeye çalışan İspanyol soylusu Vaca'nın yaşamını perdeye getirdi. Luis Carlos Carrera (d. 1962) sinema öğrenimi gördükten ve canlandırma filmleri çektikten sonra ilk kurmaca filmi *La Mujer de Benjamin*'de (*Benjamin'in Kadını*, 1991) büyülü gerçekçilik anlayışının sinemadaki uzantısı oldu. Bir sonraki filmi *La Vida Conjugal* (*Evlilik Yaşamı*, 1992) ise evlilik kurumunu aşk ve nefret arasında bir çatışma olarak ele alan çok başarılı bir kara güldürü örneği oldu. Alejandro Gonzales Iñarritu, ilk kurmaca filmi *Amores Perros*'ta (*Paramparça Aşklar Köpekler*, 1999) bir otomobil kazasından yola çıkarak, ölüm teması üstüne acımasız bir çeşitleme yaptı. Ülkenin yaşadığı sürekli ekonomik bunalımlar sinemayı da etkileyince üretim de sınırlandı. 1995'te 14, ertesi yıl 16, bir sonraki yıl ise yalnızca yedi film çekilebildi. Bu koşullara karşın yine de başarılı filmler üretildi. Daha önce değinilen örneklere ek olarak, José Luis Garcia Agraz'ın *Salón México* (*Meksika Salonu*, 1995), Reyes Bercini'nin *Rencuentros* (*Karşılaşmalar*, 1995), Sabina Berman ile Isabel Terdán'ın *Entro Pancho Villa y Una Mujer Desnuda* (*Pancho Villa ile Çıplak Bir Kadın Arasında*, 1995), Alejandro Gamboa'nın *La Primera Noche* (*İlk Gece*, 1997), Salvador Carrasco'nun *La Otra Conquista* (*Öbür Fetih*, 2000) adlı çalışmaları da dönemin anılmaya değer filmleri olarak belirtilebilir. Köklü bir geleneği olan Meksika sinemasının gelecekte de sinema sanatına önemli katkılarda bulunacağını düşünmek yanlış olmaz.

Kanada Sineması

Kanada'da ilk sinematograf gösterisi 1896 yılının Haziran ayında, ülkenin Fransız azınlığının yoğunlaştığı Montréal'de düzenlendi. Bu yeni buluşu Kanada halkına da tanıtan Lumière Kardeşler'in iki görevlisi, bir yıl süreyle halka açık gösteri düzenlemeyi sürdürdüler. Aynı yılın Temmuz ayında ise bu kez İngilizce'nin ana dil olduğu Ottawa'da Edison'un kinetoskopu ile bir gösteri düzenlendi. Bu arada Lumière Kardeşler'in operatörü Felix Mesguich ile ABD'li William Dickson'ın Niagara Çavlanı, Kayalık Dağlar gibi ülkenin doğal güzelliklerini filme aldıkları görüldü. 1898 yılında düzenlenen Toronto Sergisi'nde, Massey-Harris firması Edison'un Toronto'da bir çiftlikte çekmiş olduğu bir tanıtım filmini gösterdi. 1902 yılında Halifax'da kurulan Bioscope Company, Pasifik demiryolu işletmesi için bir dizi tanıtım filmi hazırladı. Bu filmler özellikle Londra'da gösterilerek, ülkeye göçmen akınının hızlandırılması amaçlandı. 1 Ocak 1906'da, Léo-Ernest Ouimet, Montréal'de Sainte-Cathérine Sokağı'nda ülkenin ilk yerleşik sinema salonu Ouimetoscope'u açtı. Dört yüz koltuğu olan bu salonun gördüğü büyük ilgi üzerine, John J. Griffin aynı yılın Mart ayında Toronto'da Theatrium adlı bir sinema salonu açtı. Ouimet ise ertesi yıl, bu kez 1200 koltuklu çok daha gösterişli bir sinema salonu yaptırdı. Ouimet salonlarında, Amerika'dan satın aldığı filmlerle, kendi çektiği haber filmlerini gösteriyordu. Haber filmlerinin büyük ilgi görmesi üzerine, Ouimet operatörler yetiştirerek kentte olup bitenleri görüntülemeye başladı ve 1907 ile 1915 yılları arasında yüzü aşkın haber filmi üretti. Québec'te Fransızca konuşulması, ABD'den getirilen filmlerdeki ara yazıların, bir süre sonra Fransızca'ya çevrilmesi zorunluğunu doğurdu. Fransızcanın ülkede yaygın olmaması, burada 1912 yılında Amerikalı Frank Crane'in çektiği ilk kurmaca film *The Battle of Long-Stault*'un (*Long-Stault Savaşı*) İngilizce olması sonucunu doğurdu. Québec'te ilk Fransızca film ancak on yıl sonra çekilecektir. (J. A. Homier'nin yönettiği *Madeleine de Verècheres*, 1922). Amerikalı E. P. Sullivan ile William H. Cavanaugh'nun birlikte yönettikleri ve Kanada'ya ilk gelen göçmenleri konu edinen *Evangeline* (1913) seyirciden büyük ilgi gördü. Sinema gösterileri ülke ölçeğinde yaygınlaşmaya başlayınca, Ontario eyaleti, 1912 yılında filmlere sansür uygulaması getirdi. Kısa süre içinde başka eyaletler de Ontario örneğini izledi. 1914 yılına gelindiğinde, 75'i Montréal bölgesinde olmak üzere, Québec'teki sinema sayısı 145'i bulmuştu. Kanada'da çekilen filmlerin genellikle Hollywood sermayesi tarafından üretilmiş olması ilginçtir. Amerikalılar ilk günlerden başlayarak Kanada'daki işletmeciliği ve üretimi denetimleri altına almışlar ve bu durum yıllarca sürmüştür. İki ülke arasındaki yakınlık bu sonucu kolaylaştırmıştır. Aynı nedenle Mack Sennett, Mary Pickford, Walter Huston gibi Kanadalı oyuncular da Hollywood'a giderek orada ünlenmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Charles ve Len Roos'un birlik-

te yönettikleri *Self Defence* (*Kendini Savunma*, 1916) Kanada'nın Almanlar tarafından işgal edildiğini varsayan bir senaryoya dayanıyordu. 1917 yılında Trenton'da (Ontario) Kanada'nın ilk stüdyosu kuruldu. Canadian National Features'ın yaptırdığı ve "Kuzey Hollywood" olarak adlandırılan bu stüdyoda üretilen ilk film, Harley Knoles'in yönettiği *The Great Shadow* (*Büyük Gölge*, 1919) oldu. Amerikan ekonomisini sarsmayı amaçlayan bir bolşevik komplosunu konu edinen film büyük ilgi gördü. Québec'te Arthur Homier'nin yönettiği *La Drogue Fatale* (*Öldüren Uyuşturucu*, 1923) uyuşturucu kullanımı gibi güncel bir konuyu ele alırkan, Paul Cazeneuve'ün yönettiği *Why Get Married?* (*Niye Evlenmeli?*, 1924) adlı güldürü, Amerikan pazarı için üretildi. David Hartford'un yönettiği *Back to God's Country* (*Tanrının Ülkesine Dönüş*, 1919) ülkenin kuzey ormanlarında geçen ve Amerikan seyircisine Kanada'nın doğal zenginliklerini tanıtmayı amaçlayan romantik bir dram oldu. 1927 yılında Montréal'deki Laurier Palace Sineması'nda çıkan bir yangında 70 çocuğun ölmesi üzerine, 16 yaşından küçüklerin sinema salonlarına alınması yasaklandı. Bruce Bairnsfather'ın yönettiği ve Birinci Dünya Savaşı'na katılan iki Kanadalı'nın öyküsünü aktaran *Carry on Sergeant* (*Haydi Çavuş*, 1928) ise sessiz dönemin en başarısız filmini oluşturdu. Filmin özelliği, genellikle Amerikan seyircisi için üretilen ve atlı polisleri, kuzeyin ormanlarını konu edinen filmlerin aksine, Kanadalı seyircilerin yurtseverlik duygularına yönelik olmasıydı. Ne var ki, yarım milyon dolara çıkan ve Hollywood'un sinema anlayışına göre çekilen film, yapımcısını iflasın eşiğine getirdi. Sinemanın artık sesli döneme geçmek üzere olması, seyircinin *Haydi Çavuş*'a yeterince ilgi göstermemesi sonucunu doğurdu. 1930 yılına gelindiğinde ülkedeki sinema sayısı 910'u bulmuştu. Bu salonların 300'ü, Kanada'da Amerikan filmlerini dağıtmak amacıyla kurulmuş olan Famous Players Canadian Corporation tarafından işletiliyordu. Zaten üretim de Hollywood'lu yapımcıların elindeydi. Öyle ki, 1930 ile 1940 yılları arasında üretilen filmlerin tümü Hollywood sermayesinin ürünü olacaktı. Amerikan Columbia Yapımevi 1938 yılında Victoria'da tanınmamış oyuncularla 14 B-sınıfı film çekecekti. (Sinemada ilk adımlarını atmakta olan Rita Hayworth da bu filmlerde rol aldı.)

Sesli sinemaya geçişin getirdiği en önemli sorun dil sorunu oldu. Fransızca film çekilmesi konusunda yapımcılar çekimser davrandılar. Bu nedenle Québec'te yirmi yıl süreyle tek bir kurmaca film çekilmedi. Buna karşılık 16 mm'lik belgesellerle bölgenin toplumsal ve siyasal gelişmeleri görüntülendi. Rahip Maurice Proulx'un bu alandaki çalışmalarını özellikle anmak gerekir. İlk İngilizce sesli film ise Varick Frissel ile George Melford'ın yönettikleri *The Viking* (1930) oldu. Sesli sinemanın getirdiği bir yenilik de, Fransız filmlerinin Kanada'da dağıtım olanağına kavuşması oldu. Kanada hükümetinin 1939 yılında kabul ettiği bir yasayla kurulan National Film Board (Ulusal Film Örgütü) Kanada sinemasının gelişmesinde bir dönüm noktası oluşturdu. Kanada sinema-

sını geliştirmek, her yıl Hollywood yapımlarıyla boy ölçüşebilecek beş altı kurmaca film üretmek amacıyla kurulan NFB'un başına İngiliz belgeselci John Grierson getirildi. Grierson, Norman McLaren, Joris Ivens, Boris Kaufman, Alexandre Alexeieff gibi sinema adamlarıyla işbirliği yaptı. İlk olarak haber ve propaganda filmleri üretmeye başlayan NFB, 1941 yılında Norman McLaren'in yönetiminde bir canlandırma sineması bölümü de oluşturdu. Norman McLaren ile Colin Low ve Wolf Koenig gibi arkadaşlarının ürettikleri canlandırma filmleri NFB'a uluslararası alanda büyük bir saygınlık kazandırdı.

İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca Grierson'ın hazırlattığı, ülkenin toplumsal yaşamıyla ilgili çok sayıda belgesel kırsal kesimde, okullarda, fabrikalarda seyirciyle buluşturuldu. Savaş yılları boyunca *Canada Carries On* (*Kanada Devam Ediyor*) ve *World in Action* (*Eylem İçindeki Dünya*) adlı iki belgesel dizi üretildi. Stuart Legg'in yönettiği *Churchill's Island* (*Churchill'in Adası*, 1941) Oscar ödülü kazandı. *The Gates of Italy* (*İtalya'nın Kapıları*, 1943) ise İtalya'da faşizmin iktidara gelişini belgeledi. 1956 yılında Ottawa'dan, hem İngilizce hem Fransızca konuşulan Montréal'e taşınan NFB'un en önemli katkısı, yeni sinemacılar yetiştirmesi oldu. Bu nedenle, NFB'un Kanada sinemasının gelişmesinde, özellikle de Québec sinemacılarının yetişmesinde çok önemli bir işlevi olduğunu belirtmek gerekir. Ottawa'ya taşındıktan sonra kurumun içinde, İngilizcenin yanı sıra Fransızca film üretmekle görevli bağımsız bir birim oluşturuldu. NFB'un yetiştirdiği sinemacıların başında canlandırma sineması alanına büyük yenilikler getirmiş olan Norman McLaren gelir.

Norman McLaren (1914-1987) İskoçya'da doğdu. Glasgow'da sanat okulunda öğrenim gördü. Bir sinema kulübü kurduktan, deneysel kısa filmler çektikten sonra John Grierson'un yardımcısı oldu. Posta İdaresi için yaptığı tanıtım çalışmalarında yeni teknikler kullandı. Filmin üstüne eliyle çizimler yaptı. İkinci Dünya Savaşı başlayınca New York'a giderek, Guggenheim Müzesi'nde çalıştı. Burada yaptığı kısa filmlerde hem görüntüleri hem de ses kuşağını doğrudan doğruya filmin üstüne çizdi. Böylece, *Allegro* (1939), Amerikan bayrağından esinlenen *Stars and Stripes* (*Yıldızlar ve Bantlar*, 1940), *Boogy Doodle* (1940) gibi, soyut görüntülerin müziğe uyarak doğaçlama hareketler yaptıkları filmler çıktı ortaya. Bu deneyleri daha da ileriye götüren McLaren, *Rumba*'da (1940) görüntüye yer vermeyerek yalnızca sentetik müzikten oluşan bir film üretti. Grierson'ın çağrısı üzerine Kanada'ya giden McLaren, bundan sonraki çalışmalarını bu ülkede sürdürdü. İki yıl boyunca savaşla ilgili kamuoyu oluşturmaya yönelik kısa propaganda filmleri çekti. Kâğıt kesikleri kullanarak gerçekleştirdiği *Alouette* (*Tarlakuşu*, 1944), *La Poulette Grise* (*Gri Piliç*, 1945) gibi halk şarkılarına dayanan ve alıcının sonsuz bir uzamda yol aldığı izlenimi doğuran çalışmalardan sonra, *A Little Phantasy on a 19th Century Painting* (*Bir 19.yy Resmi Üzerine Küçük Bir Fantezi*, 1945) ile ressam Arnold Boecklin'in *Ölüler Adası* adlı tablosunu, ışık oyunları ve açılma kararmalarla yo-

rumladı. Daha sonra, alıcı kullanmadan doğrudan doğruya film üzerine yapılan çizimlerle film üretmeyi sürdürdü. Artık filmi kare kare işlemiyor, uzunlamasına gönlünce çizimler yapıyordu. İki dakika uzunluktaki *Fiddle-de-Dee* (1947) bu çalışmanın ilk örneği oldu. Bu filmi, Oscar Peterson'ın caz müziği üzerine doğaçlamalara dayanan ve Pablo Picasso'nun da övgüsünü kazanan on dakika uzunluktaki *Begone Dull Care* (1949) izledi. Soyut çizgilerin müziğin eşliğinde kuş, ağaç, yıldız, ay gibi nesnelere dönüştüğü bu filmler, içerdikleri mizah öğesiyle de ilgi topladı. Unesco'nun çağrısı üzerine 1949'da Çin'e giderek eğitmenlik yapan McLaren, Kanada'ya döndüğünde çektiği *Neighbours*'ta (*Komşular*, 1951) kare kare çekim yöntemini denedi. Film iki dost komşunun, evlerinin sınırındaki bir çiçeği paylaşamayarak birbirlerine düşman olmalarını ve nefretin ikisini de yok etmesini konu ediniyordu. İki oyuncunun yürümeksizin, kare kare çekim sonucu hareket etmeleri filme benzersiz bir görsellik yüklüyordu. Kore Savaşı sırasında çekildiği için uzaktan uzağa siyasal bir gönderme de içerdiği düşünülebilecek *Komşular*, kısa film Oscar'ı ile ödüllendirildi. *Rythmetic* (1956), *A Chairy Tale* (*İskemleli Masal*, 1957) ve *La Merle* (*Karatavuk*, 1958) gibi mizah öğesinin öne geçtiği filmlerden sonra McLaren, geometrik soyutlamalara dayanan *Lines Vertical* (*Yatay Çizgiler*, 1960) ile yine soyut filme döndü. Film, bir çizginin ikiye, dörde, sekize vb bölünmesini, sonra yeniden bütünleşmesini, yeniden ayrışmasını ele alır. *Opening Speech* (*Açış Konuşması*, 1960) ise bir mikrofonun başkaldırısını konu edinir. Uzayıp kısalarak konuşmacının konuşmasını engelleyen mikrofon sonunda özgürlüğüne kavuşur. *Lines Horizontal* (*Yatay Çizgiler*, 1962), *Canon* (1964) gibi filmleri izleyen *Pas de Deux* (1967) de, yönetmenin en önemli filmlerinden biridir. İki balerinin "*pas de deux*" yapmasını konu edinen filmde balerinlerin bedenleri, aydınlatma tekniklerinin ve bindirmelerin etkisiyle uzamda hareket eden plastik biçimlere dönüşür. Yönetmenin son çalışması *Narcissus* (1983) bale üzerine yaptığı denemeleri noktalar. McLaren'in sinemasının soyutluğunu, donukluğunu seyircinin kolayca benimseyemeyeceğini hemen belirtmek gerekir. Yönetmene göre canlandırma sineması çizimlerin hareket etmesi değil, "hareketin çizimidir". Her film, harekete dayanan bir danstır. Yönetmen insanları, nesneleri, çizimleri hareket ettirerek bir "dans" yarattığını öne sürer. Soyut film bir senfoni gibidir, çünkü senfoni de bir anlam içermez. McLaren'in filmin üstüne yaptığı çizimler, bir bestecinin çeşitli çalgılar için yazdığı bölümlere benzetilir. Görsel akışla ses kuşağını ustaca kaynaştırması, McLaren'in biçeminin en önemli özelliği sayılır. Norman McLaren'i estetik yaratıcılığı yenilemek ya da uç noktalara götürmek isteyen özgün bir sanatçı olarak değerlendirmek gerekir.

İkinci Dünya Savaşı'nın kesintiye uğrattığı kurmaca film alanında 1950'lerin ortasında bir kıpırdanma görüldü. Sidney J. Furie ilk filmi *A Dangerous Age* (*Tehlikeli Bir Yaş*, 1958) ve *A Cool Sound From Hell* (*Cehennemden Gelen Ses*, 1959) gibi iki düzgün film çektikten sonra çalışmalarını ülkesi dışında sürdür-

dü. *The Bloody Brood* (*Kanlı Kuşak*, 1959) adlı bir melodramın ardından, üç boyutlu korku filmi *The Mask*'i (*Maske*, 1961) çeken Julian Roffman da yurtdışına gitti. İngilizce üretim yapılan ve ülkenin en donanımlı stüdyosunun (Film House) bulunduğu Toronto'da, Don Owen, aileleriyle uyumsuz yeniyetmeleri ele alan ve doğaçlama konuşmalara dayanan *Nobody Waved Goodbye* (*Kimse Hoşçakal Demiyor*, 1964) ile ilgi çekti. Aynı yönetmenin *The Ernie Game* (*Ernie Oyunu*, 1968) adlı filmi de benzer bir konuyu ele aldı. Alan King ise *Warrendale* (1967) adlı filminde psikolojik bozuklukları olan çocukların dünyasına eğildi. Aynı yönetmenin *A Married Couple* (*Evli Bir Çift*, 1969) adlı çalışması, evlilik içi çelişkileri belgeselle kurmaca arasında bir anlatımla aktardı. *Who Has Seen The Wind* (*Rüzgârı Kim Gördü*, 1972) ise klasik anlatıma daha yakın bir çalışma oldu. Düşlerini gerçekleştirme olanağı bulamayan insanların öykülerini aktaran Don Shebib, en iyi filmi sayılan *Goin' Down The Road*'da (*Yol Boyunca Giderken*, 1970) Toronto'da iş aramaya giden iki arkadaşın düşkırıklığını ele aldı. Larry Kent'in *The Apprentice* (*Çıraklık*, 1971), Ron Kelly'nin *Waiting for Caroline* (*Caroline'ı Beklerken*, 1969), Al Waxman'ın *The Crowd Inside* (*İçerdeki Kalabalık*, 1970) adlı çalışmaları yeni yetişenlerin dünyalarına eğilen filmler oldu.

Ama bu yılların asıl gelişmesi, Fransızca film üreten Québec sinemasında gerçekleşti. Michel Brault ile Pierre Perrault'nun birlikte yönettikleri *Pour la Suite du Monde* (*Dünyanın Devamı İçin*, 1963) tekniği ve söze verdiği önemle doğrudan sinema (*cinéma direct*) anlayışının temel filmlerinden biri oldu. Claude Jutra'nın Godard etkileri taşıyan filmi *À Tout Prendre* (*Her Şeyi Almak*, 1963) ise duygusal bir özyaşam öyküsüydü. Aynı yönetmen *Mon Oncle Antoine* (*Antoine Amcam*, 1971) adlı filminde bir yeniyetmenin büyük kenti ve büyüklerin dünyasını keşfetmesini konu edindi. (1976'dan beri Toronto'da düzenlenen Festivals of Festival'in 1984 yılındaki uluslararası jürisi, *Antoine Amcam*'ı Kanada sinema tarihinin en iyi filmi ilan edecektir.) Benzer bir çizgi izleyen Gilles Groulx *Le Chat Dans le Sac*'ta (*Torbadaki Kedi*, 1964) Québec'li bir delikanlı ile İngilizce konuşan Musevi bir genç kızın arkadaşlığını ele alarak, küçük burjuva gençliğinin kimlik arayışını konu edinen önemli bir çalışma yaptı. Yönetmen, *Où Etes Vous Donc?* (*Neredesiniz Kuzum?*, 1969) ve *Entre Tu et Vous* (*Senle Siz Arasında*, 1970) adlı filmlerinde de aynı çizgiyi sürdürdü. İlk film devrim ve gençlik üzerine kışkırtıcı yönleriyle yoğun Godard etkileri taşırken, ikinci film siyasal ve cinsel baskılar arasında benzerlikler kurar. Yukarıda adı geçen Michel Brault'nun *Entre la Mer et l'Eau Douce* (*Denizle Tatlı Su Arasında*, 1967) adlı filmi, doğrudan sinema anlayışı ile kurmacayı birleştirme ustalığını gösterdi. Aynı yönetmen *Les Noces de Papier*'de (*Sahte Düğün*, 1989) Kanada'da oturma izni alabilmek için anlaşmalı bir evlilik yapan Şilili bir sığınmacı ile evlendiği kadın arasında gerçek bir aşkın filizlenmesini konu edindi. Yaşam çizgilerini değiştirmeyi beceremeyenleri ele alan *Le Révolutionnaire*'in (*Devrimci*, 1965) yönetmeni **Jean-Pierre Lefebvre** (d. 1942) ise bu ku-

şağın en ilginç sinemacısı sayılır. *Il ne Faut Pas Mourir Pour Ça* (*Bunun İçin Ölmemeli*, 1967), *La Chambre Blanche* (*Beyaz Oda*, 1969), *Q-bec My Love* (*Québec Sevgilim*, 1971) gibi filmlerinde kışkırtıcı bir anlatımla ölüm, çılgınlık, öfke, terorizm gibi konuları öne çıkardı. Yaşlılık ve ölüm üzerine bir deneme olan *Les Dernières Fiançailles* (*Son Nişanlanma*, 1973) yönetmenin en duyarlıklı çalışması sayılır. *Les Fleurs Sauvages* (*Yaban Çiçekleri*, 1982) ile Cannes Film Festivali'nde eleştirmenler ödülünü kazanan yönetmen, son olarak *Aujourd'hui ou Jamais*'yi (*Bugün ya da Asla*, 1998) çekti.

Siyasal belgeseller çektikten sonra kurmacaya geçen **Denys Arcand** (d. 1941) ise *Rejeanne Padovani* (1973) adlı filminde büyük bir kentteki yozlaşmayı Brecht anlayışına uygun bir biçimde perdeye getirdi. Paranın ve şiddetin egemen olduğu bir ortamı sürükleyici bir dille aktardı. Biri striptiz yapan, öteki dokuma işçisi iki kadının öyküsünü konu edinen *Gina*'dan (1974) sonra, on yıl süreyle televizyonlarda çalışan Arcand, *Le Déclin de l'Empire Américain* (*Amerikan İmparatorluğunun Çöküşü*, 1986) ile söze dayanan ilginç bir filme imza attı. Üniversite öğrenim görevlisi dört erkekle dört kadının, bir akşam yemeği öncesinde cinsellik ve aşk üzerine yaptıkları tartışma, feminizm, politika, sinema gibi konulara da değinerek, yalnızlık ve iç sıkıntısı üzerine bir incelemeye dönüşür. Tartışmanın yapıldığı ortamın seçkinliğine karşın Amerikan İmparatorluğu bir çöküşün öncesindedir. Cannes Film Festivali'nde eleştirmenler ödülünü kazanarak yönetmenin ülkesi dışında da ilgi görmesini sağlayan bu filmi izleyen *Jésus de Montréal* (*Montréal'li İsa*, 1989) de, aynı başarıyı sürdürdü. Arcand'ın kendisinin de ufak bir rol üstlendiği film, İsa'nın çilesini sahnelemek isteyen bir tiyatro topluluğunun öyküsünü aktarırken, dinsel ve toplumsal konulardaki aksaklıkları da güler yüzlü bir anlatımla vurgular. (*Montréal'li İsa*, Cannes Film Festivali'nde Jüri Ödülünü kazanacaktır.) Brad Fraser'ın oyunundan uyarlanan *Love and Human Remains* (*Aşk ve İnsan Kalıntıları*, 1993) ise büyük bir kentte yaşamanın zorluklarını göğüslemeye çalışırken, aşk ve dostluk özlemlerini gidermeye çalışan gençlerin öyküsüne eğildi. Cinselliğin değişik alanlarına değinen ve büyük kenti bir şiddet ve ikiyüzlülük ortamı olarak vurgulayan film, kara mizahla gerilimi ustaca birleştirmesiyle dikkati çekti. *Joyeux Calvaire* (*Neşeli Azap*, 1996) büyük kentte barınacak bir ev bulamayanların çilesine eğildi. Bu filmi izleyen *Stardom* (2000) ünlü bir modacının çöküşünden yola çıkarak medyayı ve tüketim toplumunu eleştirdi.

Gerçekçi bir çizgi izlediği görülen Francis Mankiewicz, ilk filmi *Le Temps d'une Chasse*'dan (*Bir Av Zamanı*, 1972) sonra çektiği *Les Bons Débarras*'da (*Geçmiş Olsun*, 1979) bir ana kız ilişkisini konu edindi. *Les Portes Tournantes* (*Döner Kapılar*, 1988) ise artık yaşlanmış bir kadının yaşamının çeşitli evrelerini geriye dönüşlerle ve büyük bir duyarlıkla verdi. Daha yeni kuşaktan, İsviçre göçmeni Léa Pool, üç kadının kadın olmanın sorunlarını tartıştıkları *La Femme de l'Hôtel* (*Oteldeki Kadın*, 1984) ile dikkati çekti. Bu filmi izleyen *An-*

ne Trister (1986) özyaşamsal öğeler içeren bir kimlik ve yaratıcılık arayışı oldu. Yves Navarre'ın romanından uyarlanan *A Corps Perdu* (*Tepeden Tırnağa*, 1988) bir foto muhabirinin, yaşadığı Montréal kentini fotoğraflarla "yazmaya" kalkışmasını lirik bir anlatımla verdi. Edebiyat uyarlaması *La Demoiselle Sauvage* (*Vahşi Genç Kız*, 1992) ile sıradan bir aşk filmi olan *Mouvements du Désir*'den (*Arzunun Hareketleri*, 1993) sonra çekilen *Emporte-Moi* (*Götür Beni*, 1998) Berlin Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülünü kazandı. Yönetmenin öbür filmleri gibi görselliğin öne çıktığı ve duygu yüklü bu film de, yeniyetmelik çağını ve kadınların dünyasını ele alıyordu. Yönetmenin ilk İngilizce filmi *Lost and Delirious* (*Kayıp ve Çılgın*, 2001) ise üç genç kızın yaşamına eğilerek yeniyetmelik, eşcinsellik ve gerçek aşk gibi konulara değindi. Jean-Claude Lauzon *Un Zoo la Nuit*'de (*Gece Bir Hayvanat Bahçesi*, 1987) cezaevinden çıkmış bir baba oğul ikilisinin çatışmasını verdi. Bir sonraki filmi *Leolo* (1992) ise bir çocuğun düşler dünyasına Fellini'yi çağrıştıran bir yaklaşımla eğildi. Jeremy Podeswa ilk filmi *Eclipse*'te (*Güneş Tutulması*, 1994) cinselliği öne çıkaran ilginç bir çalışma yaptı. Film, aşk, istek, dostluk, cinsellik, eşcinsellik, pişmanlık ve önlenemez yalnızlık duyguları üzerine bir çeşitleme oldu. Tiyatro ve opera yönetmeni Robert Lepage sinemadaki ilk yönetmenlik denemesi *Le Confessionnal*'de (*Günah Çıkarma*, 1995) Alfred Hitchcock'un Québec'te yaptığı bir film çalışmasından yola çıkarak, evlilik dışı bir çocuğun kimlik arayışını başarılı bir biçimde gündeme getirdi. Kısa filmler çektikten sonra kurmaca yönetmenliğine başlayan Denis Chouinard *Clandestins*'de (*Kaçaklar*, 1997) daha iyi yaşam koşullarına kavuşma umuduyla canlarını tehlikeye atmaktan kaçınmayan kaçak göçmenlerin dünyasına eğildi. Bir sonraki filmi *L'Ange de Goudron*'da (*Katran Kaplı Melek*, 2001) aynı çizgiyi sürdürerek, Kanada'ya yerleşen Cezayirli bir ailenin uyum sorunlarını ele aldı. Louis Belanger, öldürülen bir kadının bedenine âşık olan bir morg görevlisinin öyküsünü anlattığı *Post Mortem* (*Ölümden Sonra*, 1999) ile Montreal Film Festivali'nde en iyi yönetmen seçildi. André Turpin de *Un Crabe Dans la Tête* (*Yumuşak Kabuklu Adam*, 2001) adlı filminde, karısından ayrılmış bir sualtı fotoğrafçısının birkaç günlük bir gezi sırasında kurmayı başardığı ilişkileri bir güldürü ortamı içinde aktardı.

1970'lerde İngilizce üretimin oldukça sınırlı olduğu görülür. Eric Till'in yönettiği *A Fan's Notes* (*Bir Yandaşın Notları*, 1971) ile William Fruet'in yönettiği *Wedding in White* (*Sahte Nikâh*, 1972) dikkati çeken iki film oldu. *Sahte Nikâh*, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yoksul bir ailenin yaşama savaşını akıcı bir anlatımla veriyordu. Ted Kotcheff'in yönettiği ve çıkarı uğruna her kılığa giren bir Musevinin yaşamını konu edinen *The Apprenticeship of Duddy Kravitz* (*Duddy Kravitz'in Çıraklığı*, 1974) ise Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü kazanarak büyük ilgi topladı. Bu filmin başarısı üzerine Ted Kotcheff çalışmalarını Hollywood'da sürdürmeye başladı. Bu yılların yönetmenleri arasında Paul Almond'ı özellikle vurgulamak gerekir. Yönetmenin *Act of The Heart*

(*Gönül Eylemi*, 1969), *Isabel* (1968) ve *Journey* (*Gezi*, 1971) başlıklarını taşıyan üçlemesi, yeniyetmelikten erişkinliğe geçen bir genç kızın iç dünyasındaki duygusal ve dinsel gerilimlere değinir. Eleştirmenler Almond'ın sineması ile Dreyer, Bergman, Resnais gibi yönetmenler arasında benzerlikler bulurlar. Philip Borsos, bir soyguncunun yaşamını konu edinen ilk filmi *The Grey Fox*'ta (*Gri Tilki*, 1982) Edwin S. Porter'ın ünlü filmine göndermeler yaptı. Belgeseller çektikten sonra *A War Story* (*Bir Savaş Öyküsü*, 1982) ile dikkati çeken Anne Wheeler, *Loyalties*'te (*Dürüstlük*, 1985) ayrı katmanlardan iki kadın arasındaki dostluğu ele aldı. Bir sonraki filmi *Cowboys Don't Cry* (*Kovboylar Ağlamaz*, 1988) yönetmenin melodramda da başarılı olduğunu gösterdi. *Bye Bye Blues* (*Hoşçakal Blues*, 1989) yönetmenin deyişiyle "sevme, sevilme ve her şeyin en iyi yönünü yakalama" üzerine bir film oldu. Anne Wheeler son yıllarda güldürüye yöneldi. *Better Than Chocolate*'te (*Çikolatadan Daha İyi*, 1999) lezbiyen bir ilişkiyi ve çevrenin tepkisini ele alırken, *Marine Life*'da (*Deniz Yaşamı*, 2000) yaş dönümü çağına gelmiş bir kadının sorunlarını konu edindi. William D. MacGillivray ilk film *Stations*'ta (*İstasyonlar*, 1983) Vancouver'dan Terreneuve'e yapılan bir gezi boyunca bireysel ve toplumsal kimlik arama sorununa değindi. Bu filmi izleyen *Life Classes* (*Model Çalışmaları*, 1986) Kanada sinemasının en başarılı örnekleri arasında yer aldı. Film, genç bir kadının evlilik dışı çocuğunun nafakasını sağlamak için modellik yaparken resim sanatına gönül vermesini konu edinirken, hem kadının konumunu gündeme getiren toplumsal içeriğiyle hem de incelikli anlatımıyla büyük ilgi gördü. Avustralya kökenli Michael Rubbo, *Tommy Tricker and The Stamp Traveller*'da (*Pul Gezginleri*, 1988) çalınan bir pulun peşine düşen iki çocuğun öyküsünü bir aile filmi ortamında anlattı. Filmin gördüğü ilgi üzerine yönetmen bir devam filmi olan *The Return of Tommy Tricker*'ı (*Tommy Tricker'ın Dönüşü*, 1994) çekti. *Vincent and Me* (*Vincent ve Ben*, 1990) ise Van Gogh'un resimlerini merak eden bir yeniyetmenin serüvenini bir güldürü ortamında aktaran bir film oldu. Patricia Rozema kısa filmler çektikten, yönetmen yardımcılığı yaptıktan sonra, Cannes Film Festivali'nde gençlik ödülünü kazanan *I've Heard The Mermaids Singing*'de (*Deniz Kızlarının Şarkısını Duydum*, 1987) fotoğraf çekmeye başlayan bir sekreterin öyküsünden yola çıkarak, sanat ortamının yapay yönlerini ele aldı. *White Room*'dan (*Beyaz Oda*, 1990) sonra çektiği *When Night is Falling*'de (*Gece İnerken*, 1994) gerçek sevgiyi lezbiyenlikte bulan genç bir kadının öyküsünü aktardı.

Cynthia Scott ilk yönetmenlik denemesi *The Company of Strangers*'ta (*Yabancı Dostlar*, 1990), bindikleri otobüs bozulan yedi yaşlı kadının, zoraki bir beraberliği sımsıcak bir dayanışmaya dönüştürmelerini konu edindi. Lynne Stopkewich ise ilk filmi *Kissed* (*Öpülmüş*, 1996) ile alışılmadık bir konuya eğildi. Ölü sevici genç bir kadının ölülere duyduğu hayranlığı, cesetlerden aldığı yaşama gücünü, incelikli bir anlatımla aktardı. Aşağıda değinilecek olan Atom

Egoyan'ın sinemasından etkilenen Peter Mettler, *Tectonic Plates*'te (*Tektonik Katmanlar*, 1992) kişilerin karşılaşıp ayrılmalarını düşlerin yardımıyla çözümlemeyi deneyen ilginç bir çalışma yaptı. Don McKellar *Last Night* (*Son Gece*, 1998) adlı filminde dünyanın sonunu, Kanada toplumunun geleneklerini eleştiren bir kara güldürü ortamında işledi. Daha yakın yıllarda Guy Maddin, *Dracula: Pages From a Virgin's Diary* (*Drakula: Bir Bakirenin Günlüğünden Sayfalar*, 2002) ile Mark Godden'ın koreografisine ve Gustav Mahler'in müziğine yer veren siyah beyaz bir Drakula denemesine imza attı. Barbara Willis Sweete de, *Perfect Pie*'da (*Korkunç Sır*, 2002) iki kadının çocukken yaşadıklarından yola çıkarak, sıradan kararların bile kişinin yaşam çizgisini etkilediğini vurguladı. Kanada sinemasının son yıllarda yetiştirdiği en önemli iki yönetmen ise David Cronenberg ile Atom Egoyan'dır.

David Cronenberg (d. 1943) edebiyat öğrenimi gördükten, kısa öyküler yazdıktan sonra başladığı yönetmenlikte, korku sinemasının önde gelen adlarından biri oldu. *Transfer* (1966), *Stereo* (1969), *Crimes of The Future* (*Geleceğin Cinayetleri*, (1970), *Scanners* (1981) gibi ilk dönem filmlerinde insan vücudunun dönüşüme uğrayarak toplumsal yıkımlara yol açtığı konulara eğildiği görüldü. İnsan, bilim ve toplum üzerine bir söylem geliştiren bu filmleri izleyen *Videodrome* (1981) yönetmen için bir dönüm noktası oldu. İnsan vücudunun bir video ile özdeşleşmesini konu edinen bu filmden başlayarak, Cronenberg'in insanın iç dünyasındaki çelişkileri Freud'cü denilebilecek bir yaklaşımla ele almaya başladığı görüldü. İnsan vücudunu düşselle bağdaştırmayı amaçlayan yönetmen, Stephen King'den uyarladığı *The Dead Zone* (*Ölü Bölge*, 1983) ile edebiyat uyarlamalarına başladı. Bir Hollywood filminin yeniden yapımı olan *The Fly* (*Sinek*, 1986) insan bedenini sineğe dönüştürürken, aklı da değişinime uğratarak, içgüdüsel ve cinsel sapmalara da yer veren ahlaksal bir değişinime değindi. Beat kuşağının önde gelen yazarlarından William Burroughs'un romanından uyarlanan *Naked Lunch* (*Müthiş Yemek*, 1991), sanatta yaratıcılık konusu üzerinde durdu. Bir kaza sonucunda karısını öldüren, uyuşturucu bağımlısı bir yazarın yeni bir roman yazma sürecini ele alan film, gerçekçi sahnelerle gerçekötesini iç içe geçirirken, eşcinselliğe de özel bir yer ayırdı. Yönetmenin anlatım ustalığını kanıtlasa da, hazırlıksız seyirci için yadırgatıcı olan bu filmi izleyen *M. Butterfly* (1993) insan ruhunun çelişkilerini ve değişinim eğilimini ele alırken, yine eşcinselliği öne çıkardı. Film, kadın kimliğine bürünmüş bir erkeği büyük bir inandırıcılıkla canlandıran John Lone'un oyunculuğuyla da ilgi topladı. James G. Ballard'ın romanından uyarlanan *Crash* (*Çarpışma*, 1997) makineleşmiş insan vücudu anlayışının ve makineleşmeden kaynaklanan erotizmin belki de en uç örneği oldu. Filmin porno nitelemesine yol açacak anlayışta cinsellik içermesi eleştirilere yol açtı. (*Crash*, Cannes Film Festivali'nde Jüri Ödülü'nü kazanacaktır.) *eXistenZ* (*VarRoluŞ*, 1999) ise sanal oyunlar dünyasını konu edindi. Oyuna katılanların insan vücuduna mü-

dahale ve cinsellik gibi konularda her türlü fanteziyi yaşadıkları filmde, sanal gerçeklik gerçeküstücü boyutlarda bir uzama dönüşür. Yönetmenin Patrick McGrath'ın romanından sinemaya uyarladığı *Spider* (*Örümcek*, 2002) örümcek saplantısı olduğu için örümcek sanıyla anılan bir erkeğin (Ralph Fiennes) psikiyatri tedavisi gördükten sonra, Londra'da çocukluğunun geçtiği mahalleye yerleşmesini ve belleğinde yavaş yavaş çocukluk anılarını canlandırmaya başlamasını konu edinir. Seyirciyi geçmişin labirentlerinde saklanan gizlere doğru yolculuğa çıkaran film, geçmişin şimdiki zaman üzerindeki etkisine eğilir. Sinemasını sevenler olduğu gibi sevmeyenler de olan Cronenberg'in, insan vücudunun değişinimlerine dayalı filmlerinin tutarlı bir bütün oluşturduğunu kabul etmek gerekir. Öte yandan, Kanada sinemasının gerçeğin ötesine de eğilmeyi deneyen tek sinemacısı olan Cronenberg, ülkenin uluslararası ortamda ilgi gören en önemli yönetmenidir de.

Kahire doğumlu, Ermeni kökenli **Atom Egoyan** (d. 1960) ailesinin Kanada'ya göç etmesi üzerine Toronto'da öğrenim gördü. Üniversite öğrenciliği yıllarında kısa filmler çekti. Yönetmenliğin yanı sıra senaryolarını yazdığı, kurgularını yaptığı ve kimi kez de oyuncu olarak rol aldığı kurmaca filmleriyle Kanada sinemasının önemli yönetmenleri arasına katıldı. İlk önemli filmi sayılan ve Locarno Film Festivali'nde dört ödül birden alan *Family Viewings*'ten (*Aile Gözlemleri*, 1987) başlayarak, çağdaş toplumun sunduğu yaşama koşullarının insanları nasıl yalnızlığa ve yozlaşmaya ittiğini vurgulamayı amaçladı. Ailesinin Ermeni kökenine göndermeler yapan *Calendar*'dan (*Takvim*, 1993) sonra çektiği *Exotica*'da (1994) bir gece kulübünün kişilerini ele aldı. Gerçekçi bir ortamda geçmesine karşın, sanki düşsel bir dünya kuran film, olağan ile sapmalar arasındaki ilişkiye değinerek gündelik yaşamın yol açtığı yozlaşmaları vurguladı. Cannes Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülünü kazanan bu filmden sonra çektiği *The Sweet Hereafter* (*Başka Bir Dünya*, 1997) Egoyan'a bu kez en iyi yönetmen ödülünü kazandırdı. Bir otobüs kazasında ölen öğrencilerin bir kasabanın düzenini altüst etmesini geriye dönüşlerle veren film, bireysel kaygılarla toplumsal tedirginlik arasındaki etkileşime ayna tuttu. *Felicia's Journey* (*Felicia'nın Yolculuğu*, 1999) kendisini hamile bırakan erkeği bulabilmek için İngiltere'ye giden Irlandalı Katolik bir kızın, katil olduğunu bilmeden yanına sığındığı orta yaşlı bir erkekle ilişkisine eğildi. Psikolojik bir gerilimin egemen olduğu ve bildik "güzel ile hayvan" temasını ele alan ve seyircinin olaylara katılımını isteyen filmin yönetmenin en başarılı çalışması olduğu söylenebilir. *Ararat* (2001) ise çeşitli ülkelerdeki Ermeni diasporalarının gündeme getirdikleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Ermenilere soykırım uygulandığı görüşünü savunurken, nesnelliğe sırt çeviren duygusal bir çizginin ürünü oldu. Rupert Holmes'un romanından uyarlanan *Where the Truth Lies* (*Gerçeğin Ötesinde*, 2005) on beş yıl önce işlenmiş bir cinayetin gizemini çözmeye kalkan bir gazetecinin serüvenini aktaran sıradan bir film oldu.

1996 yılında elli film üreten ve 1800 sinema salonuna sahip olan Kanada sineması, iki ayrı dilde gelişmenin getirdiği sakıncaları, devletin destekleyici önlemleriyle dengelemeyi başarmaktadır. Üretimde Amerikan sermayesinin gittikçe daha büyük bir rol oynadığı da başka bir gerçektir. 1999 yılında Hollywood'un Kanada'da bir yıl önceye oranla yüzde 32 oranında bir artışla 680 milyon dolarlık bir yatırım yapması, Hollywood'un Kanada sineması üzerinde büyük bir ağırlığı olduğunun göstergesidir. Uluslararası festivallerde Kanada filmlerinin kazandığı yukarıda değinilen ödüller ise yine de bu sinemanın özgün yaratıcılara sahip olduğunun göstergesi sayılmalıdır.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

AFRİKA'DA SİNEMA

Sömürge Sineması

Fransız sinema tarihçisi Georges Sadoul 1960 yılında şöyle der: "Sinemanın icadından bu yana 65 yıl geçmesine karşın, gerçek anlamıyla Afrikalı, yani karaderililer tarafından yönetilmiş, oynanmış ve yerel bir dille konuşulmuş tek bir kurmaca filmi bilmiyorum." Sadoul'un bu değerlendirmesinin de doğruladığı gibi Afrika'da, Afrikalılar tarafından yapılan bir sinema üretimi, ancak sömürgeciliğin sona ermesinden ve Afrika'daki sömürgelerin bağımsız devletlere dönüşmesinden sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Buna karşılık Batılılar, bir başka deyişle sömürgeciler, sinemanın ilk yıllarından başlayarak Afrika'da çekimler yapmışlar ya da konusu Afrika'da geçen filmler çekmişlerdir. Böylece, İngiltere, Fransa, Hollanda, Portekiz, İspanya, İtalya, Almanya gibi ülkelerin sömürgeleştirdikleri Afrika kıtasında, sinema da bir "sömürge sineması" olarak ortaya çıkmıştır. İlk kez Fransız *Ciné Journal* dergisinin 1913 yılında kullandığı "sömürge sineması" tamlaması, sömürgelerdeki yaşam biçimini belgelemeyi, batı ülkelerindeki gençlerde sömürgelere gitme isteği uyandırmayı ve sömürge halklarının görgü ve bilgilerini artırmayı amaçlayan bir sinema anlamında kullanılmıştır. Sömürgeci ülkeler sinemadan, anavatanın sömürgeye uygarlık getirdiği, sömürgedeki doğal kaynakları değerlendirerek buraların kalkınmasına katkıda bulunduğu görüşünü yayma konusunda büyük ölçüde yararlanmışlardır. Sinemaya ayrıca bu bölgelerde Hıristiyanlığın yayılması konusunda da bir işlev yüklemişlerdir. Sinemanın daha başlangıç yılında Lumière Kardeşler'in Paris dolaylarında çektikleri *Baignade de Nègres* (*Zencilerin Yıkanması*, 1896) sömürge sineması anlayışının ilk örneği sayılabilir. 1900 yılında Paris'te açılan büyük sergide sömürgelerde çekilen filmler gösterilmiştir. Lumière Kardeşler'in Avrupalıların Cezayir'de nasıl yaşadıklarını gösteren görüntüleri büyük ilgi çekmiştir. 1906 Marsilya sergisinde ise Senegal, Gine, Fildişi Kıyısı, Dahomey gibi sömürgelerde çekilen filmlerin özel bir pavyonda gösterilmesi, Almanya'da 1907 yılında ordunun düzenlediği bir sergide Afrika'da çekilen filmlerin oynatılması, sinemanın ana vatan-sömürge bağlantısında önemli bir rol oynamaya başladığının göstergeleridir. Hemen belirtmek gerekir ki, bu filmlerin büyük bölümü Afrika'ya gezi amacıyla gidenler ya da görevli olarak Afrika'da bulunanlar tarafından çekilmiştir. İngiltere Kralı'nın Afrika gezisinin filme alınması ya da güney Afrika madenlerindeki çalışmaların görüntülenmesi ise

İngiliz sinemacıların ürünleridir. Belçikalıların Afrika'nın "uygarlaşması" için yaptıklarını belgelemek amacıyla Brüksel'de kurulan Le Cinématographe des Colonies Yapımevi, Prens Albert'in Kongo gezisi, demiryolu yapımı, ormanların düzenlenmesi gibi konuları filme almıştır. Charles Urban da İngiliz sömürgelerinde çekimler yaptığı gibi, bu bölgelerde Avrupa kaynaklı filmlerin dağıtımını üstlenmiştir. Sömürgecilerin ilgisini çeken önemli bir konu da, yabanıl hayvanların avlanmasıdır. Pathé Yapımevi'nin görevlendirdiği Alfred Machin, 1908 yılında kara kıtaya giderek çeşitli hayvanların avlanmasına ilişkin birçok film çeker. Machin bu arada sömürgelerde görevli "beyazları" uygarlık elçisi olarak gösteren belgeseller de çeker. Örneğin Machin'in *Comment une Lettre Nous Parvient des Grands Lacs d'Afrique* (*Afrika'nın Büyük Göllerinden Bir Mektup Bize Nasıl Ulaşır*, 1911) adlı filmi, beyaz adamı Afrika'ya Avrupa uygarlığını getiren bir kahraman olarak ele alır. İtalyan Roberto Omegna'nın Etiyopya'da çektiği *Come si Viaggia in Africa* (*Afrika'da Nasıl Seyahat Edilir*, 1911) belki de, İtalyanların bu yöreye Mussolini'den önce de ilgi gösterdiklerinin bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Avrupalıların çektikleri, konusu Afrika'da geçen ilk kurmacalarda sömürgeci beyaz adamın yüceltildiği, yerlilerin ise aşağılandığı görülür. Bir çocuğun düşlerini konu edinen *Les Soldats de Jack au Maroc* (*Jack'ın Askerleri Fas'ta*, 1911), Camille de Morlhon'un yönettiği *L'Otage* (*Rehine*, 1912), Henri Pouctal'ın bir bölümünü Cezayir'de çektiği *Le Légionnaire* (*Lejyoner*, 1914) gibi filmler bu yargıyı doğrulayan örneklerdir. Bunun gibi, dönemin ünlü güldürü oyuncusu Little Moritz, bir kısa filmde yabanıl hayvanların saldırısına korkusuzca göğüs gererken, filmin sonunda bir Arabın bir sıpayla baş edemediği görülür. Yaban avı, kurmaca filmlerinin de konusunu oluşturur. Amerikalıların çektiği *Hunting Big Game in Africa* (*Afrika'da Av Oyunu*, 1910) ile İngiliz yapımı *The Lion Hunters* (*Aslan Avcıları*, 1913) bu türe örnek gösterilebilir. İtalyanların Osmanlı yönetimindeki Trablus'u ele geçirmeleri ise kökeni Ortaçağ'a uzanan ve Müslümanlığı Hıristiyanlık için bir tehlike sayan görüşün sinemaya da yansımasının örneğidir. *Episodio della Presa di Tripoli* (*Trablus'un Alınışı*, 1912) adlı film, İtalyan askerlerinin Trablus'ta yaşayan bir İtalyan aileyi Müslümanların gazabından kurtarmasını konu edinir. Aynı yıl çekilen *In Nome di Allah*'ın (*Allah Adına*) da benzer bir çizgi izlediği görülür. Birinci Dünya Savaşı ise sömürge sinemasına sömürgeciliği savunmanın yanı sıra bir başka işlev daha yükledi. Filmlerde artık, anavatanın haklı bir savaş vermekte olduğu görüşü de yer almaya başladı. *Sons of The Empire* (*İmparatorluğun Çocukları*, 1917), *Our Empire's Fight for Freedom* (*İmparatorluğumuzun Özgürlük Savaşı*, 1917), *The Building of The British Empire* (*İngiliz İmparatorluğu'nun İnşası*, 1917) gibi filmler, sömürgelerle ana vatan arasındaki bağları yoğunlaştırmaya çalışan örneklerdir. *Lloyd George The Man Who Saved The British Empire* (*Lloyd George Britanya İmparatorluğu'nu Kurtaran Adam*, 1918) ise bu anlayışın en başarılı örneği sayılır. Fransız yapımı *L'Aide des Colonies à la*

France (*Sömürgelerin Fransa'ya Yardımı*, 1916) da aynı amaca yönelik bir filmdir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, sömürgelerden Avrupa ülkelerine ulaşan filmlerin sayısında büyük bir artış oldu. Bu artışa, bir yandan Afrika'da yaptıkları yatırımları ortaklarına tanıtmak isteyen şirketlerin çektirdikleri belgeseller, bir yandan da Afrika'da ulaşım olanaklarının artması sonucunda kıtanın dağişik bölgelerine ulaşabilen sinemacıların yaptıkları çekimler yol açtı. Marsilya'da (1922) ve Paris'te (1931) düzenlenen sömürgecilik sergilerinde (Exposition Nationale Coloniale) sömürgelerden, bu arada Afrika'dan gelen filmler gösterildi. Milliyetçilerin desteklediği anavatanın sömürgelerle birlikte bir "imparatorluk" oluşturduğu görüşü bu yıllarda yaygınlık kazandı. Jean-Paul Paulin'in yönettiği *Les Trois de Saint-Cyr* (*Saint-Cyr'li Üçler*, 1938) bu görüşü savunan en düzgün film sayılır. *La France Est un Empire* (*Fransa Bir İmparatorluktur*, 1938) adlı belgesel de aynı anlayışı destekler. Salazar yönetimindeki Portekiz de imparatorluk görüşünü benimser. Lopes Ribeiro'nun yönettiği *Fetiço do Império* (1940), ABD'ye yerleşen Portekizli bir göçmenin oğlunun, Afrika'daki Portekiz sömürgelerini gezince ülkesinin büyük bir imparatorluk olduğunu kavramasını ve Portekizli kalmaya karar vermesini konu edinir. İki dünya savaşı arasında sömürgeci ülkelerde, ayrıca Hollywood'da çekilen birçok filmde, askerler, doktorlar, misyonerler hep sömürge imparatorluğunun kurulması için çaba harcayan "kahramanlar" olarak ele alınır. Sömürge imparatorluğunun "kara kıtaya" uygarlık getireceği ve yeryüzünde beyaz adamın uygarlığından başka bir uygarlık olmadığı görüşü savunulur. Beyaz ırkın üstünlüğünü vurgulayan sömürge sineması anlayışının ilk önemli örneği Hollywood yapımı *Trader Horn*'dur (*Tüccar Horn*, 1930). Van Dyke'ın yönettiği film, Afrika'da yerlilerin eline düşen beyaz bir kadının iki avcı tarafından kurtarılmasını konu edinir. *Tüccar Horn*, beyazların kahraman, yerlilerin kötü adam olduğu ve belgesellerden alınma görüntülerle (yerlilerin ayinleri, aslan, kaplan fil gibi hayvanlar) zenginleştirilen filmlerin öncüsü oldu. Zoltan Korda'nın yönettiği *Sanders of The River* (*Bozambo*, 1935) başrolde solcu dünya görüşüne sahip olduğu bilinen karaderili şarkıcı Paul Robeson'un oynamasına karşın, Bozambo dışındaki yerlileri kötü, beyazları ise uygarlığın temsilcisi olarak gösterir. Sinemanın Edgar Rice Burroughs'un çizgi romanından uyarladığı, "ormanlar hâkimi" maymun adam Tarzan'ın da, sırası geldiğinde beyazları Afrika'nın "vahşi" yerlilerinden koruduğu görülür. (Tarzan filmlerinin büyük bölümünün stüdyoda çekildiğini de belirtmek gerekir.) Afrika'yı yalnızca bir dekor olarak ele alan filmlerde ise ırkçı bakışın etkisinin azaldığı görülür. Afrika'yı bir dekor olanak kullanmayı amaçlayan filmlerin ilk örneği, Jacques Feyder'in Pierre Benoit'nın romanından uyarladığı *L'Atlantide*'dir (*Atlantid*, 1921). Daha sonra Alman yönetmen Pabst da yine Afrika'da aynı konuyu *Die Herrin von Atlantis* (*Atlantis'li Kadınlar*, 1932) adı altında filme alacaktır, Afrika'yı dekor olarak kullanan "lejyon" filmleri de, genellikle ırkçı bakıştan arınmış örneklerdir. John Ford'un

yönettiği ve Boris Karloff ile Victor McLaglen'in başrolleri oynadıkları *The Lost Patrol* (*Kayıp Müfreze*, 1934) lejyon filmlerinin ilk önemli örneği sayılır. Frank Lloyd'un yönettiği ve başrollerini Ronald Colman ile Claudette Colbert'in oynadıkları *Under Two Flags* (*İki Bayrak Altında*, 1936) Hollywood yapımı bir başka lejyon filmidir. Ama lejyon filmlerinin en başarılı örneğini William Wellman'ın yönettiği ve başrollerini Gary Cooper ile Ray Milland'ın oynadıkları *Beau Geste* (*Gönüllü Kahramanlar*, 1939) oluşturur. Filmin başarısı, serüven ve savaş filmlerinin en belirgin özelliklerini ustaca bir araya getirmesinde yatar. Sinemanın ilk yıllarında gündeme geldiğine yukarıda değinilen yaban avı, renkli sinemanın ortaya çıkmasından sonra "safari" filmlerinin konusu oldu. Bu filmlerin birbirine benzeyen konuları, geçmişini unutmak isteyen bir beyaz adamın vahşi Afrika'ya sığınmasını konu edinir. Beyaz adam Afrika'da, sevmediği kocası ya da yaşlı babasıyla birlikte bu kıtaya yolu düşmüş güzel bir kadına vurulur. Vahşi bir hayvan, iki sevgilinin aşkını engelleyen kıskanç kocayı ya da yaşlı babayı parçalayarak, sevgilileri birleştirir. Ama zamanla, az sayıda da olsa, bu genel kalıbın dışına çıkan filmler yapıldığını da belirtmek gerekir. Henry King'in Hemingway'den uyarladığı *The Snows of Kilimanjaro* (*Kilimanjaro'nun Karları*, 1952), John Ford'un *Mogambo* (1953), John Huston'ın *The Roots of Heaven* (*Cennetin Kökleri*, 1958), Howard Hawks'un *Hatari* (*Vahşi Avcı*, 1961) gibi filmleri Afrika'yı yalnızca bir dekor olarak kullanmakla yetinmeyen örneklerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonu, sömürge imparatorluklarının da sonu oldu. Sömürgeler bağımsızlıklarına kavuştular. Bağımsızlıklarına kavuşan bu ülkelerin en azından bir bölümünde sinema üretimi ortaya çıktı. Sömürgelerin ortadan kalkmasıyla sömürge sineması kavramı ortadan kalksa da, hemen belirtmek gerekir ki, eski sömürgeci devletlerin ırkçı bakışının ortadan kalkmış olduğunu öne sürmek iyimser bir değerlendirme olur. Çünkü Batılıların başka uygarlıklara ilişkin önyargılarından henüz sıyrılamadıkları görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı ertesinde bağımsızlığına kavuşan eski sömürgeler arasında Cezayir, sinema alanında ilk çıkışı gerçekleştiren ülke oldu.

Cezayir Sineması

On altıncı yüzyılda Osmanlı egemenliğine giren Cezayir'i, 1830 yılı Temmuz ayında Fransız birlikleri işgal etti. Ülke, askeri bir genel valinin yönetiminde Fransız sömürgesi oldu. İşgalin hemen ardından Cezayir'e yüz bini aşkın Avrupalı yerleşerek, ülkenin doğal zenginliklerini işletmeye başladı. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri, İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde bir bağımsızlık savaşına dönüştü. Ulusal Kurtuluş Cephesinin (Front de Libération Nationale) öncülüğünde sekiz yıl süren çetin bir iç savaşın ardından, 8 Eylül 1963'te Cezayir'de demokratik bir halk cumhuriyeti ku-

ruldu. Cezayir'in sinemayla ilişkisi Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Félix Mesguich (1871-1949) ile başlar. Çünkü Mesguich Cezayirlidir. Mesguich, Cezayir, Tunus ve Fas'ın yanı sıra Türkiye ve Mısır'da, Himalayalar'da çekimler yaptı. 1896'da Atina'da düzenlenen ilk olimpiyatlarda film çektiği gibi, Rus çarını filme aldı. New York'taki ilk sinematograf gösterisini de düzenledi. Bu arada Lumière Kardeşler'in sinematografı ile 1896 yılında Cezayir'de gösteriler yapıldığı biliniyor. Sinema alanında hiçbir üretimin yapılmadığı Cezayir'de, Jean Renoir'in yönettiği *Le Bled* (1928) ile Julien Duvivier'nin yönettiği ve Jean Gabin'in unutulmaz bir "kara melodram" kahramanını canlandırdığı *Pepé le Moko* (*Cezayir Batakhaneleri*, 1937) Fransız sinemasının egzotik bir ortam yaratmak amacıyla Cezayir'de çektiği iki örneği oluşturur. Bu filmlere John Cromwell'in yönettiği ve başrollerini Charles Boyer ile Hedy Lamarr'ın oynadıkları *Algiers* (*Cezayir Sevdalıları*, 1938) ile John Berry'nin yönettiği *Casbah*'ı (*Cezayir Dansözü*, 1948) da eklemek gerekir. Cezayir'de ulusal bir sinemanın temelleri, ancak bağımsızlığın kazanılmasından sonra atılabildi. Bağımsızlık Savaşı yıllarında Ulusal Kurtuluş Cephesi militan sinemacı René Vautier'nin yönetiminde bir sinemacılık okulu açtı (1957). René Vautier'nin çektiği *Algérie en Flammes* (*Cezayir Alevler İçinde*, 1959) ise özgürlük savaşçılarının günlük yaşamlarını, çarpışmalarını, kurdukları pusuları, bir treni dinamitlemelerini görüntüledi. Vautier, Fransız uçaklarının bombaladığı Tunus'un bir köyünde yaptığı çekimleri *Sakiet Sidi Youcef*'te (1958) kısa bir filme dönüştürdü. 1960 yılında geçici Cezayir hükümetine bağlı bir sinema bölümü kuruldu. Bunu 1962 yılında Cezayir Radyo Televizyonu'nun kurulması izledi. Aynı yıl, Muhammed Lakhdar Hamina anası babası bombardımanlarda ölen küçük bir kızın durumunu konu edinen *Jazairuna / Yasmina* (*Yasemen*, 1962) adlı belgeseli çekti. Film bir çocuğun öyküsünden yola çıkarak, Tunus sınırına göç etmek zorunda kalanların dramını aktarıyordu. 1964 yılında sinema salonları devletleştirildi ve Ulusal Sinema Merkezi (Centre National du Cinéma) kuruldu. Aynı yıl Cezayir Sinemateği de kuruldu. Fransız Sinemateği'nin kurucusu Henri Langlois ile SSCB, Bulgaristan ve Polonya sinemateklerinin katkısı, Cezayir Sinemateği'nin ülkenin kültür ortamında ağırlıklı bir rol oynamaya başlamasını sağladı. Başlangıçta yönetimi Ulusal Sinema Merkezine bırakılan sinema salonları, 1967 yılında yerel yönetimlere devredildi. Bu arada Amerikan, İngiliz ve Fransız dağıtım şirketleri de devletleştirildi. Böylece sinema bir özel sektör etkinliği olmaktan çıkarılarak, devletin denetimi altına sokulmuş oldu. Ulusal Sinema Merkezinin ürettiği ilk Cezayir kurmaca filmi *Une Si Jeune Paix*'yi (*Bunca Genç Bir Barış*, 1964) Jacques Charby yönetti. Film "şüheda" çocuklarının yeni bir topluma ayak uydurmalarını sağlamak için harcanan çabaları konu ediniyordu. Ertesi yıl Cezayir sineması üç film üretti. Filmlerden ilki Mustafa Badi'nin yönettiği *el-Leylu Yahafu'ş-Şems / La Nuit a Peur du Soleil* (*Gece Güneşten Korkar*, 1965), ikincisi Muhammed Lakhdar Hamina'nın yö-

nettiği *Riyahü'l-Ores / Le Vent des Aures* (*Aures Rüzgârı*, 1965) üçüncüsü Ahmed Raşidi'nin yönettiği *L'aube des Damnés* (*Lanetliler Şafağı*, 1965) oldu. Üç saati aşan uzunluktaki, dört bölümlük *Gece Güneşten Korkar* Kurtuluş Savaşı'nı belgeliyordu. Film, savaş sırasında toplumsal sınıfların yaşadıkları çelişkileri vurguluyordu. Muhammed Lakhdar Hamina'nın yönettiği *Aures Rüzgârı*, Cannes Film Festivali'nde "ilk film" ödülünü kazanarak Cezayir sinemasının adını ilk kez uluslararası ortamda duyurdu. Film, yönetmenin babasıyla ninesinin yaşamlarından esinlenerek savaşın parçaladığı bir ailenin dramını, bir aşk, acı ve umut öyküsüne dönüştürüyordu. Ahmed Raşidi ise *Lanetliler Şafağı*'nda Afrika'nın sömürgeleştirilme sürecine eğilen siyasal bir film çekti. Profesyonel oyuncuların yer almadığı film, Afrika sinemasının sömürgecileri suçlayan ilk örneğini oluşturur. Film, belgelerden, tanıklıklardan da yola çıkarak ilk bağımsızlık hareketlerini ve Afrikalı kimliğinin oluşmasını verdi. Ahmed Raşidi'nin daha sonra çektiği *el-Afyun ve'l-Âsâ / L'Opium et le Baton* (*Afyon ve Sopa*, 1969) ise Kurtuluş Savaşı sırasında bir köydeki yaşamı ele aldı. Bağımsızlık isteyenlerin karşılaştıkları baskı ve korkuyu verdi. Yönetmenin *Ali au Pays des Mirages* (*Ali Hayaller Ülkesinde*, 1980) adlı filmi, Fransa'ya iş bulmaya giden emekçilerin, bir zamanlar anavatan bildikleri bu ülkede nasıl aşağılandıklarını konu edindi. Gillo Pontecorvo'nun yönettiği ve senaryoyu da Franco Solinas ile birlikte yazan Yacef Saadi'nin danışmanlığında çekilen, İtalya-Cezayir ortakyapımı *La Battaglia di Algeri*'nin (*Cezayir Savaşı*, 1966) Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan kazanması, Cezayir sinemasını bir kez daha gündeme getirdi. Film, Cezayir halkının sömürgeci Fransızlara karşı yürüttüğü bağımsızlık savaşımını konu ediniyordu. Savaşın nedenlerini ve yöntemlerini belgeselci bir yaklaşımla aktaran film, Pontecorvo'nun deyişiyle "özgürlüğünü ve bağımsızlığını elde etmek isteyen bir ulusun öyküsünü, tanınmış oyunculara yer vermeksizin, bir gerilim ortamında yansıtıyordu". Bir başka ortakyapım da Luchino Visconti'nin Albert Camus'den uyarladığı ve başrolü Marcello Mastroianni'nin oynadığı *Lo Straniero* (*Yabancı*, 1968) oldu. Cezayir sinemasının en önemli yönetmeni ise Muhammed Lakhdar Hamina'dır.

Muhammed Lakhdar Hamina (d. 1934) Prag'da sinema öğrenimi gördü. Bir süre Tunus'ta çalıştıktan, kısa filmler çektikten, görüntü yönetmenliği yaptıktan sonra, yukarıda değinilen ilk filmi *Aures Rüzgârı*'nı çekti. Film, idam edilecek oğlunun izini süren bir ananın dramını olgun bir sinema diliyle aktarıyordu. Bu filmi izleyen *Hassan Terro* (*Terorist Hasan*, 1968) filmin başrolünü da üstlenen Rouiched'in büyük ilgi gören oyunundan uyarlandı. Kendi halinde bir küçük burjuvanın devrimci harekete katılarak, komşularınca "terorist" olarak nitelendirilmesini konu edinen film, *Aslan Asker Şvayk*'ı çağrıştırıyor ve yönetmenin güldürü alanında da başarılı olabileceğini gösteriyordu. *Décembre* (*Aralık*, 1972) bir direnişçinin Fransızlar tarafından, zor uygulanarak sorgulanmasını aktarırken, sorgulayıcı subayın vicdanında baş gösteren huzur-

suzluğu vurguladı. Amaç, aracı haklı kılar mı, sorusunu gündeme getirdi. Bu filmi, yönetmenin başyapıtı *Vakâ'a u Senevâti'l-Cemr / Chronique des Années de Braise* (*Ateş Yıllarının Öyküsü*, 1975) izledi. Lakhdar Hamina'nın senaryosunu yazıp başrolü de oynadığı üç saate yakın uzunluktaki bu film, çöllerde göç etmek zorunda kalan bir ailenin öyküsünden yola çıkarak, Cezayir'in 1939-1954 yılları arasına eğilir. Altı bölümden oluşan ve Cezayir devriminin başladığı 11 Kasım 1954 gününde noktalanan *Ateş Yıllarının Öyküsü*, devrimin uzun bir birikim ve hazırlık döneminin sonucu olduğunu vurgular. Lakhdar Hamina'nın başrolü de üstlendiği film, kalabalık sahnelerinin de katkısıyla destansı bir anlatıma ulaşır. Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazanmasına karşılık filmin yeterince iş yapmayarak zarar etmesi, Hamina'nın uzun süre film çekememesi sonucunu doğurdu. Yedi yıllık bir suskunluktan sonra yönetmen *Rihu'r-Rimâl / Vent de Sable* (*Kum Rüzgârı*, 1982) ile sinemaya döndü. *Aurès Rüzgârı*'nın devamı sayılabilecek olan bu film, Sovyet sinemasından etkiler taşıyan bir lirizmle, toprak anaya yakılmış bir ağıt niteliği taşırken, kadının konumunu da gündeme getiriyordu. Yönetmenin son filmi *es-Sûretu'l-Âhire / La Dernière Image / Son Resim*, (1985) ise özyaşamsal öğeler de içererek 1930 yıllarına eğildi. Halkının yaşam biçimini ve sorunlarını sinema yoluyla belirleyen Hamina "bir Amerikalı, bir Alman ya da bir İtalyan benim bir filmim aracılığıyla bir Cezayirli'yi anlayacak olursa amacıma erişmiş olurum" der.

Cezayir sinemasında 1972'den sonra güncel sorunlara ve çelişkilere öncelik tanıyan bir anlayışın benimsendiği görüldü. Muhammed Boumari'nin yönettiği *el-Fahhâm / Le Charbonnier* (*Kömürcü*, 1972) bu eğilimin ilk örnekleri arasında yer alır. Film, odun kömürü yapıp satan bir köylünün aile ilişkilerinden yola çıkarak, tarım reformunun sonuçlarını Yeni Gerçekçilik akımının etkilerini taşıyan yalın bir anlatımla aktarır. Aynı yönetmen *el-İrs / L'héritage* (*Miras*, 1974) adlı filminde tarlaları mayınlanmış köylerine dönen köylülerin yeniden yaşama sarılmalarını verirken, geçerliliğini sürdüren feodal geleneklere ve karı-koca ilişkilerine de değinir. *Premier Pas* (*İlk Adım*, 1978) ise kadının toplum içinde hak ettiği yeri elde edebilmesi için bir toplumun attığı ilk adımları konu edindi. Yönetmen Sid Ali Mazif, *Sueur Noire*'da (*Kara Ter*, 1971) Fransız yönetimi döneminde bir maden ocağında yapılan grevi ele aldı. Acımasızca bastırılan grev, işçilerin ulusal bilinçlerinin pekişmesini sağlıyordu. Aynı yönetmen *Les Nomades* (*Göçerler*, 1975) adlı filminde, kendi deyişiyle "kırsal kesimin ekonomik ve sosyopolitik konumuna" eğiliyor, tarım reformuna karşı direnenleri gündeme getiriyordu. *Leila et les Autres* (*Leyla ve Diğerleri*, 1977) ise kadının konumuna eğildi. Biri işçi, biri lise öğrencisi iki genç kızın yüzyılların birikimi geleneklere direnmelerini konu edindi.

Merzak Allouache (d. 1944) kendine özgü güldürüleriyle geniş kitlelerin ilgisini çekmeyi amaçlayan bir sinemacı olarak dikkati çekti. İlk filmi *Omar Gatlato* (1976) genç kuşağın yeni topluma uyum sorunlarını eğlenceli ve iç-

tenlikli bir anlatımla perdeye aktardı. Büyük kentin sokaklarını ve kahvelerini dolduran avare gençlerin günlük yaşamını, o yılların İtalyan güldürülerinden etkiler taşıyan bir anlayışla işledi. Yönetmenin bir sonraki filmi *Maghamarât Batal / Les Aventures d'un Héro* (*Bir Kahramanın Serüvenleri*, 1978) bir mahalle halkının yarattığı sahte bir kahramanın serüvenlerini yine neşeli bir masal havası içinde aktarırken, üçüncü dünya aydınlarının ikilemlerini gündeme getirdi. Yönetmenin *Rajul va Nawâfiadh / L'homme qui Regardait les Fenêtres* (*Pencerelere Bakan Adam*, 1982) adlı filminde güldürüden uzaklaştığı görüldü. Gerçekten de *Pencerelere Bakan Adam* sıradan bir memurun ailesi, geçmişi, çalışma arkadaşları üzerine iç dünyasında yaptığı bir değerlendirmeyi konu edinir. Kütüphane görevlisi Raşit, çözümü çılgınlıkta ve şiddette bulur. Film, Cezayir sinemasında rastlanmayan bir iç yolculuğu düzgün bir anlatımla verir. Daha sonra çalışmalarını zaman zaman Fransa'da sürdüren Allouache, burada *Un Amour à Paris*'yi (*Paris'te Bir Aşk*, 1988) çekti. Manken olmak isteyen bir genç kızla, kozmonot olmak isteyen, cezaevinden yeni çıkmış sevgilisi arasındaki ilişkiyi duygusal bir anlatımla veren film, kişinin içinde bulunduğu koşullardan sıyrılmasının olanaksızlığını vurguluyordu. Lumière Kardeşler'e adanan *Lumière et Compagnie*'nin (*Lumière ve Arkadaşları*, 1995) yönetmenleri arasında da yer alan Allouache, Cezayir'de de *Bab el-Oued City*'yi (1994) gerçekleştirdi. Adını Cezayir'in yoksul bir mahallesinden alan film, gece çalıştığı için gündüzleri uyuyan bir gencin, caminin hoparlörünü sökmek gibi "bağışlanmaz" bir suç işlemesini konu edinir. Sokakların yönetmeni olarak da nitelendirilen Allouache, terörün yükseldiği bir dönemde hoşgörüsüzlük kavramını gündeme getirir.

Brahim Tsaki kentte, kenar mahallelerde ve kırsal kesimde geçen üç kısa filmden oluşan *Les Enfants du Vent* (*Rüzgârın Çocukları*, 1981) ile Venedik Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülünü kazandı. Çocukların dünyasına eğilen film, yalın ve içtenlikli anlatımıyla dikkati çekti. Fransa'da öğrenim gören Mahmud Zemmouri *Les Folles Années de Twist* (*Çılgın Twist Yılları*, 1983) ile İtalyan güldürü geleneğinin etkilerini taşıyan bir güldürü filmi çekti. Kurtuluş Savaşı yıllarında aklı bir karış havada iki delikanlının serüvenini işleyen bu filmi, acıklı dizi filmlere meraklı bir köy halkını hicveden *De Hollywood à Tamanrasset* (*Hollywood'dan Tamanrasset'e*, 1990) izledi. Paris'in değişik kökenli insanları bir araya getiren bir mahallesinde, şeriatçı Cezayirlilerle politikacıların çatışmasını konu edinen *Cent Pour Cent Arabica* (*Yüzde Yüz Arabica*, 1997) Khaled gibi ünlü şarkıcıların da katılımıyla yönetmenin kışkırtıcı güldürü anlayışının başarılı bir örneğini oluşturur. Assia Djebbar *La Nouba des Femmes du Mont Chouba* (*Chouba Tepesi Kadınlarının Bandosu*, 1979) ile bir köyün geleneksel yaşamına, bir kadın duyarlığıyla eğildi. Mehdi Charef ise Fransa'da çektiği *Le Thé au Harem d'Archimède* (*Arşimed'in Sarayında Çay*, 1985) ile ünlendi. Yönetmenin kendi romanından uyarladığı film, ırk ayrımının geçerli oldu-

ğu bir Fransız kentinin kenar mahallelerinde, biri Fransız biri Cezayirli iki genç arasındaki kader birliğini vurguluyordu. Mehdi Charef bir sonraki filmi *Miss Mora*'da (1986) Fransa'da oturma izni almaya çalışan kaçak bir Cezayirli ile ameliyat olarak gerçek bir kadına dönüşmeyi düşleyen bir travesti arasındaki dostluğu, yoğun bir karamsarlık havası içinde perdeye getirdi. *Camomille* (1998) ise anlayış ve sevgiyi birbirlerinde bulan bir kadınla bir erkeğin ayrıksı öyküsünü aktardı. Muhammed Chouikh'in *el-Kal'a* (*Kale*, 1988) adlı filmi, ortasından geçen duvarın bir yanında kadınların, bir yanında da erkeklerin yaşadığı bir köyde kadın erkek ilişkilerini alaycı ama yer yer de hüzünlü bir anlatımla perdeye getirdi. Rachid Benhadj Fransa'da sinema öğrenimi gördükten sonra çektiği ilk filmi *Louss*'ta (*Çöl Çiçeği*, 1989) çölde kaybolmuş bir köyde kızkardeşi ile birlikte yaşayan iki kolu da kesik bir erkeğin öyküsünü ele aldı. İtalya'da Vanessa Redgrave, Gérard Depardieu ve Franco Nero gibi önemli oyuncularla çektiği *Mirka* (1999) ise eski Yugoslavya topraklarındaki çatışmalarda kadınların karşılaştıkları toplu ırza geçme olaylarına eğilen siyasal ağırlıklı bir film oldu.

Cezayir sinemasının ülkenin bağımsızlığa kavuşmasını izleyen yılların yaratıcılığından uzaklaştığı bir gerçektir. O yılların, Cezayir sinemasının en parlak dönemini oluşturduğunu bir kez daha belirtmek yerinde olur. O yıllarda üretilen filmler toplu olarak değerlendirildiğinde, Cezayir halkının bir ulus oluşturduğu, Müslümanlığın gericiliğe karşı çıkarak toplumun gelişmesini desteklediği, ülkenin birliğini pekiştiren milliyetçiliğin yüceltildiği görülür. Ayrıca sosyalizmin yerleşmesi için devletçiliğin desteklendiği, tarım reformunun savunulduğu ve sinemanın anti-emperyalist bir doğrultu benimsediği görülür. Cezayir sinemasının sesini ülkesi dışında da duyuran bu anlayıştaki filmlerin ardından gelen durgunluk döneminin aşıldığına ilişkin belirtiler yoktur henüz.

Tunus Sineması

Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Félix Mesguich'in Tunus'ta ve deniz kıyısındaki sayfiye kasabası Hammame'de çektiği görüntülerle sinematograf Tunus'a da adım atmış oldu. Mesguich, 1896 yılında Tunus'ta sinematograf gösterileri de düzenledi. Panayırlarda halkın büyük ilgi gösterdiği gölge oyununun yanına, 1897 yılında sinematograf da eklendi. 1900 yılında Paris Sergisi'nde "*cineorama*" adını verdiği ve seyircileri çevreleyen 360 derecelik bir perdede gösteri düzenleyecek olan Raoul Grimoin-Sanson da Tunus'ta çekimler yaptı (1899). Mesguich'in 1905 yılında bir camide namaz kılınırken çektiği film, Fransa'da büyük ilgi uyandırdı. 1908 yılında ise Tunus kentinde ülkenin ilk sinema salonu olan Omnia-Pathé açıldı. Fransız oyuncu ve yönetmen Luitz Morat'nın Tunus'ta çektiği *Les Cinq Gentlemen Maudits* (*Lanetlenmiş Beş Centil-*

men, 1919) ülkede çekilen ilk kurmaca film oldu. Fotoğrafçı Albert Shammama Shikli (1872-1934) ise Tunus sinemasının kurucusu sayılır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransız ordusunda savaş muhabirliği yapan, Verdun cephesinde haber filmleri çeken Shikli, ilk Tunus filmi olan *ez-Zahara*'yı (1922) çekti. Teknesi batan bir Fransız kızını Tunuslu bir balıkçının kurtarmasını konu edinen bu kısa filmi, aynı yönetmenin çektiği *Aynü'l-Gazal* (*Ceylan Gözü*, 1924) adlı ilk kurmaca izledi. Genç bir kızla bir delikanlının mutsuz sonuçlanan aşkını konu edinen filmde, yönetmenin kızı Haydée Shammama başrolü oynadıktan başka, senaryoyu yazmış ve kurguyu yapmıştı. Bu filmin ardından Tunus sineması İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine dek sürecek bir sessizlik dönemine girdi. Bu yıllar boyunca, ülkesinde oldukça başarılı bir *Les Misérables* (*Sefiller*, 1925) uyarlaması çekmiş olan Marcellin Henri Fescourt ile André Hugon ve Charles Burguet gibi Fransız yönetmenlerin kimi filmlerinin dış sahnelerini Tunus'ta çektikleri görüldü. 1946 yılında kurulan Tunus Sinema Merkezi, ne yazık ki kısa ömürlü oldu. Fransız Georges Dérocles aynı yıl belgeseller ve haber filmleri çekmek amacıyla Studio Africa'yı kurdu. 1954 yılında kurulan Tunus Sinemateği, daha önce kurulmuş olan Sinema Kulüpleri Federasyonu ile birlikte, yeni yönetmenlerin de ortaya çıkmasını sağlayacak olan bilinçli bir sinema seyircisi yetiştirilmesine katkıda bulundu. Sinema yazarı Thar Shari'nin kurduğu (1966) Kartaca Film Günleri ise kısa sürede Afrika ve Arap dünyasının en önemli sinema festivali'ne dönüştü. Ülkenin 1956 yılında bağımsızlığına kavuşmasına karşın, ilk kurmaca film ancak on yıl sonra çekilebildi. Omar Khalifa'nın yönettiği *el-Fecr / L'Aube* (*Şafak*, 1966) çağdaş Tunus sinemasının ilk filmi oldu. Fransız yönetiminin son döneminde direnişçi üç gencin öldürülmesini konu edinen film, Habib Burgiba'nın Tunus'a girmesiyle noktalanır. Büyük ilgi gören bu filmin ardından Khalifa, Osmanlı egemenliği yıllarına eğilen *el-Mütemerrid*'i / *Le Rebelle* (*İsyancı*, 1968) çekti. *Western* sinemasından izler taşıyan bu film de, düzgün anlatımıyla büyük ilgi uyandırdı. Hamuda Ben Halima, 1930 yıllarını alaycı bir bakışla perdeye aktaran *Khlifa el-Akraa*'nın (*Yaralı Khlifa*, 1969) arkasını getiremedi.

Sömürge yılları boyunca ülkeyi etkileyen Fransız kültürü ile bağımsızlığına kavuşan ülkenin gerçekliği arasındaki çatışmayı sinemaya yansıtmayı amaçlayan kimi genç sinemacılar bu doğrultuda filmler çektiler. Sadık Bin Aisha'nın yönettiği *Mukhtar* (1968) bu anlayışın ilk örneği oldu. Ama bir aydının kimlik bunalımını ele alan filmin, konusuyla çelişkiye düşecek oranda Godard sinemasından esinlendiği görüldü. Abdellatif Ben Ammar ilk yönetmenlik denemesi *Hikayetü Basita Kahazizi*'de (*Çok Basit Bir Öykü*, 1969) Fransız-Tunus karışımı iki aileyi karşılaştırdı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Risaletü min Sajnan* (*Sajnan'ın Öyküsü*, 1974) yakın geçmişe eğilerek, birbirlerini seven iki gencin toplumsal baskılara karşı koyma çabalarını konu edindi. *Azize* (1980) ise başkentin kenar mahallelerine yerleşen bir ailenin çetin yaşam koşullarını

ele alarak, Tunus toplumunun yaşadığı değişimi gündeme getirdi. Nasır al-Ktari, Paris'te çalışan Tunuslu emekçilerin karşılaştıkları baskıları ve kendi aralarındaki çatışmaları ele aldığı *es-Süfera* (*Sefirler*, 1976) ile Kartaca Film Günleri'nde En İyi Film Ödülü'nü kazanan ilk Tunuslu yönetmen oldu. Tayyib Louhichi ilk filmi *Zillü'l-Arz*'da (*Toprağın Gölgesi*, 1982) kırsal kesimin içinde bulunduğu koşullara eğilerek, yerine yeni bir kimlik koyamadan yok olmakta olan bir uygarlığı konu edindi. Yönetmenin André Miquel'in kitabından uyarladığı *Majnun Layla* (*Leyla ile Mecnun*, 1989) ünlü efsane kahramanını aşk ve özgürlük sarhoşu bir şair olarak ele aldı. Filmde Kays'ın (Mecnun) babasını Tarık Akan canlandırdı. Kısa filmler çektikten sonra kurmacaya yönelen yazar, ressam ve yontucu Nasir Khemir, ilk filmi *el-Hâimûn fi's-Sahrâ*'da / *Les Baliseurs du Désert* (*Çöl İşaretçileri*, 1984) çölde bir köye gelen bir öğretmenin öyküsünü aktardı. Öğretmen köyde öğrenci bulamaz, çünkü çocuklar gizemli bir biçimde kaybolmuşlardır ve uçsuz bucaksız çölde yol almaktadırlar. Seyirciyi çöl ortamına sürükleyen filmin *Binbir Gece Masalları*'ndan esinlenen anlatımı, görsel zenginliğiyle de dikkati çekti. *Le Collier Perdu de la Colombe* (*Güvercinin Kaybolan Kolyesi*, 1990) yönetmenin ikinci masal-filmini oluşturdu. Film, bir zamanların Endülüs'ünde medresede okuyan, hat dersleri alan ve cinselliği keşfetmeye başlayan bir gencin, unutulmuş bir bahçede yaşadıklarını konu edinir. Mahmoud Ben Mahmoud, *Ubur* / *La Traversée* (*Geçiş*, 1982) ile biri Arap, biri Slav kökenli iki emekçinin, belgeleri eksik olduğu için İngiltere ile Belçika'nın gümrük limanları Dover ile Ostende arasında Kafka'yı çağrıştıran bir biçimde mekik dokumalarını anlatırken, gurbete düşmenin getirdiği acıları vurguladı. Yaşamını Brüksel'de sürdüren Mahmoud, ikinci filmi *Chich Khan*'ı / *Poussière de Diamants* (*Elmas Tozu*, 1991) Fadhel Jaibi ile birlikte yönetti. Paylaşılamayan bir bilezik, filmin miras sorununu sorgulamasını ve mirasını korumayı bilmeyen bir toplumun aksaklıklarını vurgulamasını sağlar. Ben Mahmoud'un son filmi *Les Siestes Grenadine* (*Nar Şuruplu Öğle Uykuları*, 1999) kırsal kesimdeki bir evde bir araya gelen kişilerin ailesel, duygusal ve ekonomik ilişkilerinden ve çelişkilerinden yola çıkarak, anıların da desteğiyle yeni bir kimlik arayışını konu edinir. Ben Mahmoud'un göç, kimlik arayışı, toplumsal bellek gibi konulara eğilen sinemasının Tunus sinemasında kendine özgü bir yeri olduğunu belirtmek gerekir.

Ferid Boughedir (d. 1944) ise bu kuşağın en önemli temsilcileri arasında yer alır. Boughedir, Fransa'da Afrika ve Arap sineması üzerine doktora yaptıktan, Alain Robbe Grillet'nin yardımcısı olarak çalıştıktan, sinema eleştirileri yayımladıktan sonra, *Caméras d'Afrique* (*Afrika Kameraları*, 1983) adlı bir belgesel çekti. Afrikalı sinemacıları tanıtan bu filmi, Cannes Festivali'nde de gösterilen *Cinéma Arabe* (*Arap Sineması*, 1987) izledi. Film Arap sinemasının genç yönetmenlerini değerlendirirken, günümüzde Arap olmanın ne anlama geldiği sorusunun da yanıtını aradı. Boughedir, *Halfawin Asfûrü's-Sat* / *Halfo-*

uine-L'enfant des Terrasses (*Halfouine-Çatıların Çocuğu*, 1990) ile kurmacayı da denedi. Film, ergenlik çağındaki bir erkek çocuğun kadınlar dünyasından erkekler dünyasına geçişini, mizaha da yer veren duyarlıklı bir anlatımla verir. Filmin önemi, cinsellik gibi, toplumun tabu saydığı bir konuya çağdaş bir bakışla yaklaşımından gelir. Tunus dışında da ilgi uyandıran bu filmin ardından Boughedir, *Sayfun fi Halku'l-Vâdi / Un Eté à la Goulette*'i (*Unutulmaz Bir Yaz*, 1995) çevirdi. Tunus doğumlu Claudia Cardinale'nin de rol aldığı film, Tunus'un sayfiye kenti La Goulette'de bir yaz tatili sırasında ilk cinsel deneyimlerini yaşamaya kararlı biri Tunuslu, biri Fransız, biri İtalyan üç genç kızın öyküsünü aktarır. Boughedir, kendi deyişiyle "birlikte yaşamak, sevmek ve gülmek" üzerine bu filminde de cinselliğe eğilirken, kadının geleneklerin kendine uygun gördüğü konuma karşı çıkışını destekler.

Nuri Bouzid (d. 1945) sinema öğrenimi gördükten, sol eğilimli siyasal görüşleri yüzünden altı yıl hapis yattıktan sonra yönetmen yardımcısı olarak sinemaya adım attı. İlk yönetmenlik denemesi *Rih Essed / L'Homme de Cendres* (*Küllerin Adamı*, 1986) oldu. Film evlenmeye karar veren bir delikanlının nikâh öncesinde, çocukluğunda uğradığı cinsel taciz nedeniyle yaşadığı bunalımı konu edinir. Geçmişe yapılan bu içsel yolculuk, toplumun tabu saydığı konulara eğilme yürekliliğini gösterir. Yönetmenin bir sonraki filmi *Safa'ihu min Zeheb / Les Sabots d'Or* (*Altın Nalınlar*, 1989) siyasal inancın baskı ve tutuklulukla sonuçlanabileceğini vurgular. *Bezness* (*Jigolo*, 1992) ise zengin turistlere jigololuk yapan bir gencin serüveninden yola çıkarak, Doğu ile Batı arasındaki çelişkilerle karşı karşıya gelen genç insanların portrelerini çizer. Yönetmenin deyişiyle "ayrı kültürlerin insanları, aşkı iki kültür arasında bir yüzleşme olarak yaşayabilir, düşlerinin peşinden gidebilirler ama düşlerine onları parçalamadan erişemezler." Yönetmenin bir sonraki filmi *Bent Familia* (*Bent Ailesi*, 1997) farklı kuşaklardan kadınlar arasındaki görüş ayrılıklarını gündeme getirdi. Kadının hâlâ toplumsal haklardan yoksun olduğunu vurguladı. *Making of, le dernier film* (*Son Film*, 2006) ise intihar bombacısı yapılmak istenen bir gencin serüvenini konu edindi. (Film, Kartaca Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü kazandı.)

Paris'te sinema öğrenimi gördükten, Tunus'ta kurguculuk yaptıktan sonra yönettiği ilk filmi *Samtu'l-Kusur / Les Silences du Palais* (*Sarayın Sessizliği*, 1994) **Moufida Tlatli**'yi (d. 1947) ülkesi dışında da ünlendirdi. Senaryosunu da Tlatli'nin yazdığı film, genç bir şarkıcı kadının kimlik arayışını konu edinirken, geriye dönüşlerle siyasal bir tarihin de parçalarını birleştirir. Yönetmen kendi deyişiyle "Müslüman-Arap dünyasında kadınlara zorla kabul ettirilen sessizliğe" karşı çıkar. Kadının toplumsal haklarına kavuşma umudunu gelecek kuşaklara bırakır. (*Sarayın Sessizliği*, Kartaca Film Günleri'nde en iyi film ödülünü aldığı gibi, İstanbul Film Festivali'nde Altın Lale Ödülünü kazandı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *La Saison des Hommes* (*Erkeklerin Mevsimi*, 2000)

yine kadınların baskıcı gelenekler karşısındaki ezilmişliğini ele aldı. Adını, sılada çalışan erkeklerin yıllık izinlerini geçirmek için ailelerinin yanına döndükleri dönemden alan film, Cerbe Adası'nda kocalarını beklemekle ömür tüketen değişik yaşlardaki kadınların dramını şiirli ve destansı bir anlatımla perdeye getirdi. Yönetmenin sonraki filmi *Nadia et Sarra* (*Nadia ve Sarra*, 2004) oldu. Tunus sineması sınırlı üretimine karşın, yeni kuşak yönetmenleri aracılığıyla ülkesi dışında da ses getirmeyi başaran bir sinemadır.

Fas Sineması

Kuzey Afrika ülkeleri arasında en sınırlı sinema üretimine sahip olan Fas, sinemayla ülkenin Fransa'nın koruması altına girdiği 1912 yılında tanıştı. Fransız yönetimi, Fransız sinemacıların Fas'a gelerek belgeseller çekmesine yol açtı. Jean Pinchon ilk kurmaca filmi *Mektub*'u (*Mektup*, 1919) çekti. Bir iç savaş sırasında sağlık hizmeti vermeye çalışan bir doktorla karısının öyküsünü aktaran film, konusundan çok belgesel yönüyle dikkati çekti. Bu filmi Jean Benoît-Lévy'nin Marie Epstein ile birlikte yönettiği *Itto* (1935) izledi. Yabancı sinemacılara hizmet vermek amacıyla 1939 yılında Casablanca'da bir baskı laboratuvarının kurulmasının ardından, Rabat'ta Souissi Stüdyosu kuruldu. 1944 yılında Fransız hükümeti, kısa filmler üretmesi amacıyla bir Sinema Merkezi kurdu (Centre Cinématographique du Maroc). Bu merkez eğitici, öğretici kısa filmlerin yanı sıra, ülkenin bağımsızlığa kavuşmasından (1956) bir süre sonra *el-Ahbârü'l-Magribiyye* başlığı altında düzenli haber filmleri üretmeye başladı. Fransız yönetmen André Zwobada'nın Fas'ta çektiği *La Septième Porte* (*Yedinci Kapı*, 1946) ile metnini Jean Cocteau'nun yazdığı *Noces de Sable* (*Kum Düğünü*, 1948) adlı kısa filmler, yerli üretimin başlamasından önce gerçekleştirilen iki önemli örneği oluşturdu. Fas'ta çekilen ilk kurmaca film Muhammed Tazi ile Ahmed Miznawi'nin birlikte yönettikleri *İntizarü'l-Hayat* (*Hayatı Bekleyiş*, 1968) oldu. Ünlü bir şarkıcı olmayı başaran bir gencin öyküsünü aktaran film, şarkılı Mısır filmlerine öykünen beceriksiz bir çalışma olarak değerlendirildi. Bu filmi, bu kez Larbi Binnani ile Abdülaziz Ramdani'nin birlikte yönettikleri *İndamâ Tanduyi el-Taumûr* (*Hurmalar Olgunlaşınca*, 1969) adlı bir başka şarkılı film izledi. Aynı yıl Latif Lahlu'nun yönettiği ve bir memurun sıradan yaşamını konu edinen *Yevmu bîlâ-Şems* (*Güneşsiz Gün*, 1969) ise Fas gerçekliğine değinmeyi deneyen ilk örneği oluşturdu. Bu filmin ardından, aynı çizgiyi izleyen başka örnekler de geldi. Hamid Benani'nin yönettiği *Washma* (*İzler*, 1970) bir yeniyetmenin üvey babasıyla uyumsuzluğunu ele alırken, dine dayalı eğitim sistemini eleştirdi. Souheil Ben Barka, *Elf Yed ve Yed* (*Bin El Bir El*, 1972) adlı filminde halı dokuyanların nasıl sömürüldüğünü vurguladı. Yönetmenin, petrol şirketleri ile milliyetçiler arasındaki çatışmayı konu edinen fil-

mi *Harbu'l-Betrul len Taka* (*Petrol Savaşı Olmayacak*, 1975) ise sansür engeline takıldı. Garcia Lorca'nın aynı adlı oyunundan uyarlanan *Les Noces de Sang*'ı (*Kanlı Düğün*, 1977) izleyen ve Güney Afrika'daki ırkçı uygulamaları gündeme getiren *Amok* (1982) Moskova Film Festivali'nde En İyi Film ödülü kazandı. Ben Barka daha sonra Claudia Cardinale, Fernando Rey, Sergey Bondarçuk, Murray Abraham gibi oyuncuların katılımıyla *La Batalla de Los Tres Reyes* (*Üç Kralın Savaşı*, 1990) adlı tarihi bir ortakyapım yönetti. Mûmin Smihi, *el-Hergui*'de / *Le Silence Violent* (*Şiddetli Sessizlik*, 1975) geleneklerin ağır bastığı bir topluma egemen olan içsel şiddete eğildi. Yönetmenin daha sonra çektiği *44 ou les Récits de la Nuit* (*44 ya da Gece Öyküleri*, 1982) ise iki ailenin öyküsünü aktarırken ülkesinin iki dünya savaşı arasındaki tarihine değindi. Bu filmi *Kuftanu'l-Hubb* (*Aşk Kaftanı*, 1988) ve *Vekayiu Magribiyye* (*Mağrip Olayları*, 1999) izledi. Ahmed Al Maanouni, *el-Yevmü'l-Yevm* (*Günler Günler*, 1978) adlı filminde göçün boşalttığı bir köyün öyküsünü gerçekçi bir biçimde işledi. Son dönemin ilgi çeken yönetmeni, tiyatro ve resim çalışmalarıyla da tanınan Jilali Ferhati *Arais mis Kassab*'ta (*Kamış Bebekler*, 1981) çocuk denecek yaşta dul kalan bir kadının yazgısını konu edindi. *Şetyu'l-Etfâli'l-Mefkudîn* (*Yitik Çocuklar Kumsalı*, 1991) yönetmenin anlatımının olgunlaştığını gösterdi. Ferhati bu filmlerinde olsun, daha sonra çektiği *Kuius el-Has*'ta (1995) olsun, daracık sokaklarda, küçücük odalarda ya da kendilerini özgürlüğe çağıran deniz kıyısında yaşayan insanların çaresizliğine eğildi. ABD'de sinema öğrenimi gören Nacip Ktiri-İdrisi, *Aziz ve Ittu*'da (1991) geleneksel bir düğünle sonlanan bir aşk öyküsünü, folklorun ağır bastığı yarı belgesel bir anlatımla perdeye getirdi. Nabil Ayouch'un ilk filmi *Mektub* (*Mektup*, 1997) bir karı-kocanın bir katilden kaçışını aktarırken, büyük kentten çöle uzanan bir yolculuğu hareketli bir anlatımla perdeye aktardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Ali Zaoua* (1999) oldu. Yukarıda da değinildiği gibi, Fas sinema üretiminin çok sınırlı olduğu bir ülkedir. Ülkedeki 250 sinema salonunda gösterilen filmlerde ABD ve Fransız yapımlarının oranı neredeyse eşittir. Bunları Hint, Çin, Japon yapımları izler. Televizyonlarda gösterilen filmlerde ise ABD yapımları ile Mısır yapımlarının eşit ağırlıkta olması ilginçtir.

Kara Afrika'da Sinema

Büyük Sahra'nın güneyinde uzanan Afrika toprakları, büyük ormanların ya da savanların yer aldığı bölgelerden oluşur. Bu topraklarda binlerce yıldır yaşayan kabileler, atalarına ve geleneklerine bağlı bir kültürü sürdürürler. Bölgeye 10. yüzyılda giren Müslümanlık büyük bir yaygınlık kazanmıştır. On dokuzuncu yüzyılda da Hıristiyanlık kıyılardan içlere doğru yayılmaya başlamıştır. Ama yine de savanlarda ve ormanlarda, ataların ve doğanın yüceltilmesine dayanan

yerel dinler varlıklarını korumayı başarmışlardır. Kıtanın sömürgeleştirilmesinden sonra ortaya çıkan kentleşme, ancak 1945'ten sonra önemli bir gelişme göstermiştir. Köylerinden, geleneklerinden, kültürlerinden koparak kentlere yerleşmeye başlayan insanların, hâlâ bu yeni yaşam biçimine ayak uydurabilmenin zorluğunu çektikleri görülmektedir. Eski sömürgeler artık bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır ama bağımsızlık sinema sanatının gelişmesi için elverişli koşulları sağlayabilmiş değildir. Kara Afrika'nın, Batı sinemasını besleyen resim, tiyatro, edebiyat gibi sanat dallarının birikiminden yoksun olması sinemanın gelişmesi için de bir engel oluşturmaktadır. Kıtanın tek seyirlik etkinliğini bayramlarda, önemli törenlerde şarkı söyleyerek, dans ederek, konuşarak halkı eğlendiren ve "*griot*" adı verilen bir tür "meddahların" gösterileri oluşturur. Bu etkinliğe bir de kukla gösterileri eklenebilir. Edebiyat ise söze dayanır. Güzel konuşan kişilerin anlattıkları masallar, yaratılış destanları, savaş öyküleri büyük ilgi görür. Sözel edebiyattan yazılı edebiyata geçiş, ancak 1938 yılında ilk romanın yazılmasıyla gerçekleşmiştir. Böyle bir ortamda, Kara Afrika'da ilk filmin (Ousmane Sembene tarafından) 1966 yılında çekilebilmiş olması şaşırtıcı sayılmamalıdır. Kıtadaki dil çeşitliliği de sinema için başka bir engel oluşturur. Sözgelimi Senegal'de dört ayrı dil konuşulur. Fildişi Kıyısı'nda yerel dillerin sayısı yirmi dolayındadır. Kamerun'da bu sayı altmışı bulur. Bu durum, kıtada büyük ilgi gören Hint filmlerinin Hindu dilinde ve altyazısız olarak gösterilmesini kaçınılmaz kılar. Ama seyirci, konuşmaları kendine göre yorumladığı bu filmleri izlemekten yine de hoşnuttur. Sömürgeci devletlerin kıtaya getirdikleri Fransızca, İngilizce ve Portekizce'nin kara kıtanın ortak dillerini oluşturarak, iletişim kolaylığı sağladığını kabul etmek gerekir.

Kara Afrika'ya sinemanın ulaşması sinematografın bulunmasıyla yaşıt sayılabilir. Gerçekten de, 1906 yılında Dakar'da Lumière Kardeşler'in filmleri gösterilmiştir. Aynı yıl Georges Méliès de bu kente gelerek *La Marche de Dakar* (*Dakar Yürüyüşü*, 1906) adlı bir film çekti. Kuzey Afrika ülkelerinde olduğu gibi, Kara Afrika da Batılıların çektiği filmlere tanık oldu. Vandenberg'in Orta Afrika seferi (1919) sırasında çektiği görüntülerin yanı sıra, Léon Poirier'nin Afrika rallisini filme alan *La Croisière Noire* (*Kara Gezi*, 1925) ya da Marc Allégret'nin André Gide'in gezi izlenimlerinden yola çıkarak çektiği *Voyage au Congo* (*Kongo Gezisi*, 1925) adlı belgeseller belirtilmeye değer çalışmalardır. İtalyan Goffredo Alessandrini'nin *Abuna Messias* (1939) adlı belgeseli de bir Kıpti ayininden ilginç görüntüler saptar. Uzak diyarlarda çektiği belgesellerle tanınan Amerikalı Martin E. Johnson ise Tanganika'da *On The Borderland of Civilization* (*Uygarlığın Sınırında*, 1920), *Simba* (1924) ve *Congorilla* (1929) adlı kurmaca filmlerini çekti. Hemen belirtmek gerekir ki, belgesellerde olsun, daha sonra Batılılarca burada çekilen, örneğin Robert Stevenson'ın yönettiği *King Solomon's Mines* (*Hazreti Süleyman'ın Madenleri*, 1937) gibi kurmacalarda olsun, Kara Afrikalı vahşi, yamyam bir yaratık olarak ya da sömür-

geci efendilerin ayak işlerini yapan bir kişi olarak ele alınacaktır. Afrikalıları sinema izlemeye yeterlikte bulmayan Belçikalıların 1945 yılına dek Kongo'daki sinema salonlarına yalnızca beyazlarla Asyalıların girmelerine izin vermeleri ise sömürgeci mantığının aşağılayıcı bakışının en ilginç örneklerinden biridir. Léopoldville'deki bir sinema kulübü üyelerinin 1952 yılında çektikleri bilinen ama günümüze ulaşmamış olan *Une Leçon de Cinéma* (*Bir Sinema Dersi*) adlı kısa film, Afrikalıların çektiği ilk film sayılabilir. Kara Afrika'da sinema üretimi ancak buradaki ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmalarının ardından gündeme gelecektir. Hemen belirtmek gerekir ki, kavuşulan bağımsızlık göreceli bir bağımsızlıktır. Çünkü yeni devletlerin bir bölümü asker kökenli diktatörler tarafından yönetilmekte olduğu gibi, ekonomik açıdan da Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) denetimi altındadır. Bir başka deyişle, ABD ve Avrupa'nın dolaylı bir egemenliği söz konusudur. Ayrıca kültür emperyalizmi de yerel sinemaların gelişmesinin önünde önemli bir engeldir. Sinema salonları, Hollywood tekellerinin denetimi altındadır. Bu denetimi ancak şarkılı Hint melodramları ile Hong Kong ürünü *kung fu* filmleri delebilmektedir. Bu durumda, sayısı zaten çok sınırlı olan yerli ürünler ya seyirciyle buluşamamakta, gösterilme olanağı bulanlar ise seyirci ilgisinden yoksun kalmaktadır. Kara Afrika ülkelerinin en önemli sorunu, sinemacı yetiştirme zorluğu ile altyapı ve sermaye yetersizliğidir. Accra'daki Ghanian Film School bile daha çok televizyona yönelik bir eğitim vermektedir. Bu nedenle sinema öğrenimi için yabancı ülkelerdeki (Fransa, Rusya, Yugoslavya vb) okullara ulaşmak gerekmektedir. Eski Fransız sömürgelerine Fransa'nın yaptığı dolaylı ya da doğrudan yardımların bu ülkelerde ulusal sinemaların gelişmesine büyük katkıda bulunduğunu belirtmek gerekir. İngiltere'nin eski sömürgelerine aynı desteği vermekten kaçınması, bu ülkelerde sinemanın gelişmesini engellemiştir. Kara Afrika'nın çeşitli ülkelerinde çekilen filmlerin ortak özelliği, Batı sinemasının hızlı anlatımıyla çelişen durağan bir anlatımdır. Filmlerin konularının da genellikle halk masallarına dayandığı görülür. Kırsal kesimle kent yaşamı arasındaki çatışma da, ele alınan bir başka önemli konudur. Bu sinemanın bir özelliği de kadın yönetmen ve oyuncu azlığıdır. Bir başka deyişle, Kara Afrika sineması erkek egemen bir sinemadır. Bölgedeki sinemaları eski Fransız, İngiliz ve Portekiz sömürgelerinde ayrı ayrı ele almak gerekir. Eski Fransız sömürgeleri arasında Senegal'in öncelikli bir yeri vardır.

Senegal: Sinema alanında Kara Afrika'nın öncülüğünü eski Fransız sömürgesi Senegal yaptı. Ülke daha bağımsızlığına kavuşmadan önce, Paris'te sinema öğrenimi gören Paulin Soumanou Vieyra, Paris'te *Afrique sur Seine* (*Seine Üzerinde Afrika*, 1955) adlı bir belgesel çekti. Senegalli sinemacıların ilk çalışmaları kısa filmler oldu. Vieyra'nın yanısıra Blaise Senghor, Momar Thiam, Ababa-

car Samb gibi gençler, Afrika ve Avrupa kültürleri arasındaki çelişkileri konu edinen altmışa yakın kısa film çektiler. Aralarında balıkçıların yaşamına eğilen *Un Homme, Un Idéal, Une Vie*'nin (*Bir Adam, Bir İdeal, Bir Yaşam*, 1957) de bulunduğu çok sayıda belgesel üretecek olan Vieyra, daha sonraki yıllarda *En Résidence Surveillée* (*Gözetim Altında*, 1981) adlı bir kurmaca da çekecektir. Anılan sinemacılar arasında yer alan Ousmane Sembene ise Kara Afrika'nın adını kıta dışında da duyuran ilk yönetmenidir.

Düzenli bir eğitim göremeyen, kendi kendini yetiştiren, çeşitli işlerde çalışan, bu arada on yıl süreyle Marsilya'da liman işçiliği yapan **Ousmane Sembene** (1923-2007) ilkin romanlar yazdı. *Docker Noir* (*Kara Liman İşçisi*) adlı ilk romanında, Marsilya'daki işçilik günlerini ele aldı. Sembene İkinci Dünya Savaşı'nda De Gaulle'ün kuvvetlerine katıldı. Burslu olarak gittiği Moskova'da Gorki Stüdyoları'nda sinema öğrenimi gördü. Bir yandan roman yazmayı sürdürürken, bir yandan da *L'Empire Sonhrai* (*Sonhrai İmparatorluğu*, 1962), *Borom Sarret* (*Arabacı*, 1962), *Niaye* (1965) gibi kısa filmler çekti. Okuma-yazma oranının çok düşük olduğu Senegal'de sinemanın bir siyasal araç olarak kullanılabileceğini düşünen, sinema aracılığıyla Afrikalı kimliğinin ortaya çıkarılabileceğine inanan Sembene, bu görüşünü ilk olarak *Arabacı*'da uyguladı. Dakar sokaklarında dolaşan bir sürücünün aracılığıyla başkenti görüntüleyen Sembene, geleneksel yaşamla batılı etkiler arasındaki çelişkileri ve kol gezen yoksulluğu çarpıcı bir biçimde vurguladı. *Niaye*, kırsal kesimde intiharla sonuçlanan bir ensest olayını ele aldı. Bir bölümü renkli olan *La Noire de...* (*... Karası*, 1966) Kara Afrika'da çekilen ilk kurmaca film oldu. Film, Afrikalı işçilerin Fransa'da nasıl sömürüldüklerini konu edinirken, varlıklı bir Fransız ailenin yanında hizmetçilik yapan Senegalli bir kızın intihar etmesiyle noktalanır. Kızın ana babası, Dakar'a gelen Fransız ailenin vermek istediği parayı reddeder. Yeni sömürgeciliği suçlayan filmde, yönetmenin Yeni Dalga akımının etkilerini taşıyan belgeselci bir anlatım kullandığı görülür. (Film, Jean Vigo ödülüne değer görülecektir.) Sembene'nin bu filmden sonra çektiği *Manda-bi* (*Vekâlet*, 1968) hem Fransızca hem de ilk kez yerel "Ulof" dilinde seslendirildi. Okuma-yazma bilmeyen bir kişinin öyküsünü aktaran film, sömürge sonrası Senegal'inde burjuvaziyi, bürokrasiyi ve azgelişmişliği iğneleyici bir anlatımla eleştirir. Bu filmleri Fransız hükümetinin sağladığı olanaklarla çeken Sembene, daha sonra yönettiği *Emitai* (*Şimşek Tanrısı*, 1972), *Xala* (*Geçici İktidarsızlık*, 1974) ve *Ceddo* (1977) adlı filmlerini bağımsız yapımcılarla çekti. *Şimşek Tanrısı*, yönetmenin doğduğu Casahence bölgesinde, 1942 yılında pirinçlerine el koymaya kalkışan sömürgeci askerlere direnen Diola kabilesinin kanlı bir biçimde etkisiz kılınmasını konu edindi. Filmin özelliği, sömürgecilere direnişte kadınlara büyük bir ağırlık vermesiydi. *Geçici İktidarsızlık*, kendinden çok genç bir kadınla üçüncü evliliğini yapan işadamı bir yeni zenginin zifaf gecesindeki beceriksizliğini konu edinirken, burjuvaziyi eleştirdi. Film hem ilk

kez bir işadamını perdeye getiriyor hem de cinsel iktidarsızlık aracılığıyla siyasal iktidarsızlığa gönderme yapıyordu. *Ceddo* ise köle ticaretinin başladığı ve Müslümanlık ve Hıristiyanlık gibi dinlerin ülkeye girdiği 17. yüzyıla eğilerek, dönemin çelişkilerini geleneklerden de yararlanan şiirli bir dille perdeye getirdi. (*Ceddo*, Moskova Film Festivali'nde Altın Ödül, Berlin Film Festivali'nde de Interfilm Ödülü kazandı.) Bu filmi izleyen ve özyaşamsal izlenimler içeren *Camp de Thiaroye* (*Thiaroye Kampı*, 1987) ise Fransızlarla birlikte çarpışmalara katılan Afrikalı askerlerin, vatanlarına gönderildikten sonra bir toplama kampına alınmalarını konu edindi. Film, savaşın geri plana ittiği sömürgeci baskısını yeniden gündeme getiriyordu. (Film, Venedik Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) *Guelwaar* (1992) bir Hıristiyan militanın Müslüman mezarlığına gömülmesinin yol açtığı tartışmalardan yola çıkarak, politika ve din konularındaki çelişkileri, yer yer mizahın ağır bastığı bir anlatımla vurguladı. (Film, Venedik Film Festivali'nde İtalya Senatosu Ödülünü kazandı.) *Faat Kiné* (2000) günümüzde iki çocuğuyla Dakar'da yaşayan kırk yaşlarındaki bir kadının, erkek egemen bir toplumda karşılaştığı zorlukları, yine yer yer mizahın öne geçtiği bir anlatımla aktardı. İşçilik yaptığı yıllarda etkin bir sendikacı olan ve Afrika halklarının gelişmesini Afrika'da kadının toplum içinde saygın bir yere kavuşmasında bulan Sembene, sömürgecilik sonrası Kara Afrika sinemasının en önemli yönetmeni sayılır.

Oyunculuktan yönetmenliğe geçen ve Roma'da sinema öğrenimi gören Ababacar Samb-Makharam'ın ilk kurmaca filmi *Kodou* (1971) dudaklarına dövme yaptırmak istemediği için dışlanan genç bir köylü kızın bunalımından yola çıkarak, genç kızı iyileştirmek için uygulanan geleneksel büyücülük yöntemlerini gündeme getirdi. Film, eski ile yeni arasındaki uçurumu vurgulamakla yetiniyordu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Jom ou l'Histoire d'un Peuple* (*Jom ya da Bir Halkın Tarihi*, 1981), anlatım aksaklıklarına karşın, geçmişteki bir savaşla çağdaş bir savaşı bir halk ozanının ağzından karşılaştırıp, ikisinin de anlamsızlığını vurgulayarak Afrika sinemasında önemli bir dönemeç oluşturdu. Momar Thiam, *Sarzam* (1963) ve *Simb* (1969) adlı kısa filmlerden sonra çektiği ilk kurmaca filmi *Karim*'de (1971) geleneklerle Batı kültürü arasındaki çelişkilerin ikilemini yaşayan bir gencin öyküsünü ele aldı. Bir sonraki filmi *Baks* (1974) ise uyuşturucu ve suç batağına saplanan gençleri konu edindi.

Tiyatro öğrenimi gören, tiyatro ve sinema oyunculuğu yaptıktan, kısa filmler çektikten sonra yönettiği *Touki-Bouki* (1973) ile ilgi çeken **Djibril Diop Mambety**'nin (1945-1998) Senegal sinemasına yeni bir hava getirdiği görüldü. Paris'e gidebilmek için akla gelmedik yolları deneyen Afrikalı iki gencin serüvenini bir kaba güldürü anlayışıyla anlatan *Touki-Bouki*, Dakar'ın kenar mahallelerinden gerçekçi gözlemleriyle de önem taşır. Bu filmin ardından *Parlons Grandmère* (*Konuşalım Büyükanne*, 1989) adlı bir film çeken yönetmen, daha sonra Dürrenmatt'tan uyarladığı *Hyènes*'de (*Sırtlanlar*, 1991) zengin bir

kadının yaşamını ele alarak, paranın olumsuz etkilerini vurguladı. "Dünya beni orospu yaptı, ben de dünyayı kerhaneye çevireceğim" diyen bir kadının öyküsünü aktardı. Benzer bir konuya eğilen *Le Franc*'da (*Frank*, 1994) yönetmen bir piyango biletinin yol açtığı kargaşadan yola çıkarak, yirmi yıl aradan sonra bir kez daha Dakar'ın kenar mahallelerine eğildi. Diop Mambety, ölmeden önce çektiği (ve başrolü de üstlendiği) *La Petite Vendeuse du Soleil*'de (*Küçük Güneş Satıcısı*, 1998) ise Dakar sokaklarında gazete satıcılığı yapan küçük bir kızın öyküsünü aktardı.

Mahama Johnson Traoré ilk filmi *Diankha-bi*'de (*Genç Kız*, 1969) Dakarlı üç kızkardeşin öyküsünü aktarırken eski ile yeninin karşılaştırmasını yaptı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Diegue-bi* (*Kadın*, 1970) yine kadının konumuna eğildi. Gogol'un *Müfettiş*'inden izler taşıyan *Lambaaye* (1972) ülkenin yaygın sorunlarından rüşvet olayına değinen bir güldürü oldu. Çarpık kentleşme konusunu ele alan *Gorga M'Bossé* (1974) ile Kur'an dershanelerindeki aksaklıklara eğilen *N'Diangane* (1975) yönetmenin eleştirel bakışının, ilk filmlerine oranla oldukça sertleştiğini kanıtlayan filmler oldu. Cheick Tidiane Aw, kısa filmler çektikten sonra gerçekleştirdiği ilk kurmaca filmi *Le Bracelet de Bronze*'da (*Bronz Bilezik*, 1971) kırsal kesimden kentlere göç konusuna eğildi. *Le Certificat* (*Sertifika*, 1981) ortaokul diploması almak isteyen bir memurun öyküsünü anlattı. Yönetmenin daha önce çektiği ve Dakar'daki üfürükçüleri ve büyücüleri konu edinen *Serigne Assagne* (*Bilenler İçin*, 1980) adlı kısa filmindeki eleştirel bakışın kurmaca filmlerde oldukça yumuşadığı görülür. Safi Faye ise Afrika'nın ilk kadın yönetmenidir. Fransa'da etnoloji öğrenimi gören, ülkesinde öğretmenlik yapan Safi Faye ilk filmi *Kadda Beykat*'ta (*Köy Mektubu*, 1975) sevdiği kız için başlık parası biriktirmek amacıyla büyük kente giden bir köy delikanlısının öyküsünü aktarırken, kırsal kesimin susuzluk ve işsizlik gibi sorunlarını vurguladı. İçeriği sakıncalı bulunan film yıllarca Senegal'de gösterilmedi. Ama yönetmen çalışmalarını sürdürerek *Fad'jal*'ı (*Yeni Gelen*, 1979) çekti. Yine kırsal kesimde günlük yaşamın zorluklarını konu edinen ama bir önceki filmin çarpıcılığına ulaşamayan bu filmi *Mossane* (1991) izledi. Film, görücü usulü evliliğe karşı çıkan bir genç kızın öyküsünü duyarlıklı bir anlatımla aktarıyordu. Joseph Gai'nin, Bizet'nin operasından esinlenen filmi *Karmen Gei* (2001) ise Senegal müziğinin ve danslarının da desteğiyle Afrikalı bir Carmen'in gönlünce yaşayabilmek savaşımını konu edinir.

Senegal'in 8 milyona yaklaşan nüfusuna karşılık yılda dört buçuk milyon sinema bileti satılması halkın sinemaya düşkünlüğünü gösterir. Ülkenin, sayısı 80 dolayında olan sinema salonlarında gösterilen filmlerin yarısı Fransız yapımıdır. Geri kalan yarının büyük bölümünü Hint filmleri oluşturur. ABD yapımlarının oranı yüzde yirminin altındadır. Senegal sineması yaptığı atılıma karşın bir duraklama dönemi içindedir. Bu sonuçta ekonomik zorlukların yanı sıra, yönetimin sinemayı eskiden olduğu oranda desteklememesinin de payı vardır.

Nijer: Senegal'in yanı sıra Nijer de, Kara Afrika'nın öncü sinemalarından birini oluşturur. Nijer'de 1920 yılında, sağlık konusunda verilen bir konferansta anlatımı görüntülerle desteklemek amacıyla "büyülü fener" kullanıldığı biliniyor. Daha sonra Fransız Jean d'Esme burada *La Grande Caravane* (*Büyük Kervan*, 1936) adlı bir film çekti. Bunu, yine Fransız yönetmen Marcel Griaule'nin çektiği *Au Pays Dogon* (*Dogon Ülkesinde*, 1938) izledi. Etnolog Jean Rouch da ilk filmi *Au Pays des Mages Noirs*'ı (*Kara Büyüler Ülkesinde*, 1946) burada çekti. Jean Rouch'un bir katkısı da, ülkenin ilk iki sinemacısı Moustapha Alassane ile Oumarou Ganda'yı yetiştirmesi oldu. Kanada'da Norman McLaren'ın yanında canlandırma sineması öğrenen Alassane ülkesine dönünce ilkin *La Mort de Gandji* (*Gandji'nin Ölümü*, 1965) adlı kısa bir canlandırma filmi çekti. Alassane'nin ilk kurmaca filmi ise *Le Retour de l'Aventurier* (*Serüvencinin Dönüşü*, 1966) oldu. Film, *western* sineması kahramanları gibi yaşamaya öykünen gençleri konu ediniyordu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Femme-Villa-Voiture-Argent* (*Kadın-Villa-Araba-Para*, 1972) ikinci bir eş almak zorunda kalan küçük bir memurun yenileşmeye ayak uydurma çabasını konu edindi. *Toula* (1974) kuraklık tanrısına kurban edilmek istenen bir bakirenin öyküsünden yola çıkarak, geleneksel inançları eleştirdi. *Kankamba* (1982) ise bir kaçmaca kovalamaca filmi oldu. Oumarou Ganda'nın sinemayla ilişkisi, Jean Rouch'un aşağıda da değinilecek olan *Ben Bir Karaderili* adlı filminde rol almasıyla başlar. Yönetmenin ilk kurmaca filmi *Cabascabo* (1969) Çinhindi Savaşı'na Fransız birliklerinde katıldıktan sonra ülkesine dönen bir askerin ruhbilimsel sarsıntısını ele aldı. Cannes Film Festivali'nde de gösterilen film, özyaşamsal öğeler de içeriyordu. Ganda daha sonra çektiği *Wazzou Polygam* (*Çokeşlilik*, 1971) ve *Saitan* (*Şeytan*, 1973) adlı filmlerinde günün koşullarıyla bağdaşmayan dinsel kurallarla din sömürücüleri üzerinde durdu. Bir Afrika masalından yola çıkan *L'Exilé* (*Sürgün*, 1980) ise verilen sözün tutulmasının önemini vurguladı. Daha genç kuşaktan Moustapha Diop, *Synapse* (1975) adlı filminde Paris'te bir orkestra kurmaya çalışan Afrikalı üç öğrencinin serüvenini anlattı. Daha sonra çevirdiği *Le Médecin de Gafiré*'de (*Gafiré'nin Doktoru*, 1983) bir doktorla bir üfürükçü arasındaki ilişkiyi ele aldı. Djingareye Maiga, *L'Etoile Noire*'da (*Kara Yıldız*, 1976) çokeşlilik konusuna değindi. *Dieu est Grand l'Homme Est Petit* (*Tanrı Büyüktür İnsan Küçük*, 1978) yaşlılarla gençlerin iş bulmak konusunda çekişmesini ele aldı. *Aube Noire* (*Kara Şafak*, 1983) Müslümanlığın baskıcı yönlerine eğildi. Nijer sinemasının genellikle Afrika masallarını filme dönüştürme eğiliminde olduğu söylenebilir.

Mali: Yılda çekilen film ortalaması bir dolayında olan Mali'de, haber filmi üretmek amacıyla 1962 yılında kurulan Office Cinématographique National Malien (Mali Ulusal Sinema Ofisi) ülkede film dağıtımını da üstlendi. Bu ara-

da Fransa da teknik altyapı yardımında bulundu. Moskova'daki VGIK sinemacılık okuluna gönderilen ve aralarında Souleymane Cissé'nin de bulunduğu öğrenciler ülkelerine dönünce film çekmeyi denediler. "*Koteba*" adı verilen bir tür tiyatronun yanı sıra kukla gösterilerine alışık olan halkın, sinemaya da büyük bir ilgi gösterdiği söylenebilir. Bir yılda sinema perdelerine ulaşan film sayısının 300 dolayında olması bu yargıyı doğrular. Hükümetin çağrısı üzerine Mali'ye gelen Joris Ivens'in çektiği ve bir köyde günlük yaşamı konu edinen *Demain à Nganguila* (*Yarın Nganguila'da*, 1960) bağımsızlık sonrasının ilk ürünü oldu. Bu filmin ardından, etnolog Jean Rouch 1967-72 yılları arasında Dogon kabilesinin yaratılış ayinlerini belgeleyen filmler çekti. Rouch'un son çalışması *Bongo, les Funérailles du Vieil Anai* (*Bongo, Yaşlı Anai'nin Cenaze Töreni*, 1972) oldu. 1970 yılı Mali sinemasının doğum yılı sayılır. Moussa Camara, Mdussa Sidibé, Hamala Keita, Djibril Kouyaté ve Souleymane Cissé gibi genç sinemacılar bu yıl boyunca kısa filmler çektiler. Bu filmleri ilk kurmacalar izledi. Dikkati çeken ilk sinemacı, romanlar da yayınlayan Alkaly Kaba oldu. Sinema öğrenimi için Kanada'ya giden Kaba, burada çektiği *Wandjalanka*'da (1971) Montreal'deki Afrikalı öğrencilerin durumunu belgeledi. Yönetmenin ikinci filmi *Wallanda* (*Ders*,1974) ayrı katmanlardan gençler arasındaki evlilik konusunu masalsı bir havada ele aldı. Bir genç kızın, yeni zengin bir ailenin oğlu yerine, bir balıkçı ile evlenmeyi yeğlemesini aktaran film, paranın yozlaştırıcı etkilerine değinirken, tüketim toplumu ile geleneklerin çatışmasını da vurguladı. Yönetmen, *Wamba*'da (1976) gönlünü üniversite öğrencisi yoksul bir kıza kaptıran soylu bir gencin, sevgilisine kavuşabilmek için, gelenekler uyarınca hülle yapmak zorunda kalışını bir güldürü ortamında verdi. Afrikalı yönetmenlerin çoğu gibi, sinemayı bir öğretim aracı olarak kullandığı görülen Kaba, Kanada'ya yerleştikten sonra sinemadan uzaklaştı. Paris'te sinema öğrenimi gören Sega Coulibaly, 16 mm olarak çektiği *Mogho Dakan* (*Yazgı*, 1976) adlı filminde kadının konumunu ele aldı. Bu filmi izleyen *Kasso Den* (*Tutsak*, 1978) ise vurdulu kırdılı Hollywood filmlerine öykünen bir çalışma oldu. Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde sinema öğrenimi gören Falaba Issa Traoré, ilk kurmaca filmi *An Be Nodo*'da (*Hepimiz Suçluyuz*, 1980) toplumsal adaletsizliklere ve kadının ezilmişliğine değindi. Yönetmen ikinci filmi *Bamunan*'ı (1990) uzun bir suskunluktan sonra çekebildi. Moskova'da öğrenim gören Kalifa Dienta kısa film denemelerinden sonra çektiği *A Banna*'da (*Bitti*, 1980) köy ile kenti karşılaştırarak, kırsal kesimde yaşanan değişikliklere değindi. Ama Mali sinemasının uluslararası ortamda da ses getirmeyi başaran sinemacısı Souleymane Cissé'dir.

Souleymane Cissé (d. 1940) felsefe okuduktan sonra gittiği Moskova'da sinema öğrenimi gördü. Moskova'da öğrenciliği sırasında *L'Homme et les Idoles* (*İnsan ve İdoller*, 1965) ve *Source d'Inspiration* (*Esin Kaynağı*, 1968) gibi kısa filmler çekti. Ülkesine döndükten sonra Enformasyon Bakanlığı için kısa

belgeseller çekti. Kur'an öğrenimine dayalı geleneksel eğitimin yetersizliğini vurgulayan orta uzunluktaki *Cinq Jours d'Une Vie* (*Bir Yaşamdan Beş Gün*, 1972) Kartaca Festivali'nde ödül kazandı. Cissé'nin ilk kurmaca filmi *Don Muso* (*Genç Kız*, 1975) varlıklı bir ailenin sağır dilsiz kızının, babasının yanında çalışan bir işçiyle gönül ilişkisini konu edindi. Hamile kaldığı için ailesince dışlanan kız, çözümü canına kıymakta bulur. *Baara* (*Hamal*, 1978) Batılı yaşam biçiminin yerleşmeye başladığı bir kentte işçilerin konumuna eğilen ilk Afrika filmi oldu. Bir fabrikada iş bulan bir hamalın öyküsünü aktaran film, işçilerin yeni zengin olmuş işverenlerle ilişkisini vurgularken, bir geçiş döneminin sancılarını perdeye getirir. İki lise öğrencisinin gönül ilişkisinden yola çıkan *Finye* (*Rüzgâr*, 1982), yönetmenin siyasal bakışının daha da radikalleştiğini gösterdi. Bir askeri valinin kızıyla bir kabile reisinin yeğeni arasındaki duygusallıktan yola çıkan yönetmen, öğrenci hareketlerinin acımasızca bastırılmasını da göstererek, yeni iktidarın halktan kopukluğunu vurguluyordu. Büyük bir ilgi gören *Rüzgâr*, iktidarı eleştiren ilk Afrika filmi olmak özelliğini de taşır. Yönetmenin en iyi filmi olan ve Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazanan *Yeelen* (*Işık*, 1987) ise katıksız bir "Afrika öyküsü" olmak niteliğini de taşır. Film doğaüstü bilgilerle donanmış bir baba oğul arasındaki çekişmeyi ele alır. Anasının yardımıyla babasından kaçan oğulun yolculuğu, Bambara kabilesi ayinlerinin ve mitoslarının olağanüstü bir görsellikle yansıtıldığı içsel bir yolculuğa dönüşür. Filmin sonunda ateş ve ışıkla yapılan dövüşte oğulun babayı alt etmesi geleceğe taşınan umudu da simgeler. Cissé'nin deyişiyle film "Afrika gerçekliğini yaratan kültüre, dokunulmaz tabular ve gizemlerle dolu bir Afrika'ya" bir sevgi gösterisidir. Yönetmenin son filmi *Waati* (1995) ırk ayrımı nedeniyle Güney Afrika'dan kaçan bir genç kızın Abidjan'da öğrenim gördükten sonra Tuareg'ler arasında antropolog olarak çalışmasını konu edinirken, yakın tarihin olaylarına da ayna tutar. *Rüzgâr* filminin tanıtımını "rüzgâr düşünceleri uyandırır" cümlesiyle yapan Cissé, filmlerinde "tarih rüzgârının toplumsal bilinci uyandıracağını" vurgulamayı amaçlar.

Genç kuşağın temsilcisi ise ilk filmi *Nyamanton* (*Çöp Dersi*, 1985) ile dikkati çeken **Oumar Sissoko**'dur. *Çöp Dersi* para katkısı yapamadığı için okuldan uzaklaştırılan yoksul bir öğrencinin gün boyunca çöplüklerde oyalanmasını büyük bir mizah duygusuyla verir. *Finzan* (1989), klitorislerinin sünnet edilmesine karşı çıkan iki genç kızı konu edinirken, geleneksel bir uygulamayı eleştirir. *Guimba* (1995) eski çağlarda hüküm süren zalim bir hükümdarın devrilmesini, günümüz Afrika'sına göndermeler yaparak aktarır. Cannes Film Festivali'ne katılan *La Genèse* (*Yaratılış*, 1999) ise kabileler arası iktidar çatışmalarını konu edinen bir filmdir.

Fildişi Kıyısı: Fildişi Kıyısı'nın çok sınırlı sinema etkinliğinin başlangıcı Jean

Rouch'un çektiği *Moi, un Noir* (*Ben, Bir Karaderili*, 1959) adlı kısa filme dayanır. Aynı yıl kurulan sinema Merkezi (Centre du Cinéma) de aralıklı olarak haber filmleri hazırlamaya başladı. Jean Rouch bir kez daha bölgeye gelerek *La Pyramide Humaine* (*İnsan Piramidi*, 1961) adlı bir kısa film çekti. Georges Keita'nın televizyon için çektiği *Korogo* (1964) bir yana bırakılırsa, Paris'te sinema öğrenimi gören Timité Bassori'nin televizyon için çektiği *Sur la Dune de la Solitude* (*Yalnızlığın Kumulunda*, 1964) ilk yerli film oldu. Yarım saat uzunluktaki film, deniz tanrıçası üzerine bir kurmacadır. Aynı yönetmenin yine orta uzunluktaki *Le Sixième Sillon*'dan (*Altıncı İz*, 1968) sonra çektiği *La Femme au Couteau* (*Bıçaklı Kadın*, 1969) ise ülkenin ilk uzun kurmaca filmi oldu. Film, bir aydının iç dünyasındaki çelişkilerin yol açtığı saplantıları ele alıyordu. Yine Paris'te sinema öğrenimi görmüş olan Henri Duparc, ilk kurmaca filmi *Mouna ou le Rêve d'un Artiste*'de (*Mouna ya da Bir Sanatçının Düşü*, 1969) Amerikalı turistler için maskeler yapan bir sanatçının bilinçlenmesini ele aldı. Duparc'ın bir sonraki filmi *L'Herbe Sauvage* (*Yaban Otu*, 1977) kadınların klitorislerinin sünnet edilmesine değinen ilk Afrika filmi oldu. Film, bu uygulamanın doktor bir kadında yol açtığı ruhbilimsel sarsıntıya değiniyordu. Daha sonra güldürüye yönelen Duparc, kentleşmenin getirdiği yozlaşmalara değinen *Abussuan* (*Aile*, 1972) ile *Le Sixième Doigt* (*Altıncı Parmak*, 1990) gibi güldürüler çekti. Fildişi Kıyısı'nın en önemli yönetmeni ise Désiré Ecaré'dir.

Tiyatro ile ilgilendikten sonra Paris'te sinema öğrenimi gören **Désiré Ecaré** (d. 1939) Afrika sinemasının, deyim yerindeyse en "Avrupalı" sinemacısıdır. Yönetmen Paris'te çektiği *Concerto Pour un Exil* (*Bir Sürgün İçin Konçerto*, 1968) ile *A Nous Deux, France* (*İkimize Fransa*, 1970) adlı filmlerinde gurbetteki Afrikalıları konu edindi. Erkeğini Avrupalı kadınların elinden kurtarmak için Fransa'ya gelen Afrikalı bir kadının serüvenini aktaran *İkimize Fransa*, yönetmenin olaylara alaycı bakışının keskinleştiği bir film oldu. Yönetmenin ülkesinde çektiği ve on yılda tamamlayabildiği *Visages de Femmes* (*Kadın Yüzleri*, 1985) da, bir köylü kadının kimlik arayışını yine güler yüzlü bir anlatımla verdi. Film, kırsal kesimdeki evlilik dışı ilişkilerden kentlerdeki çıkara dayalı ilişkilere uzanan gözlemleri, etnik dansların da desteklediği bir akışla aktarıyordu. Filmde yer alan ırmakta sevişme sahnesinin Afrika sinemasında rastlanmayan ölçüde "cüretkâr" olduğunu da belirtmek gerekir.

Gnoan Roger bir köy delikanlısının çapkınlıklarını ele alan *Mbala Amanié* (1972) ve kadının fendinin erkeği yenmesini konu edinen *Chapeau* (*Şapka*, 1976) adlı orta uzunluktaki iki güldürüyle adını duyurdu. Daha sonra, hemşerilerini dolandırmak için akla gelmedik tuzaklar kuran bir köylünün öyküsünü anlatan *Ablakon*'da (1984) Ecaré'nin başlattığı güldürü anlayışını sürdürdü. *Adangaman* (2000) ise yönetmenin köle ticareti yıllarına eğildiği bir film oldu. Daha genç kuşaktan Fadika Kramo-Lanciné ilk filmi *Djeli*'de (1981) iki sevgilinin geleneklerle çatışmasını ele aldı. Yönetmenin, Ouaggadogou Festivali'nde

en iyi film ödülünü kazanan bu çalışmadan sonra çektiği *Wariko* (1993) kumar tutkusunu konu edindi. Moussa Dosso'nun görücü usulü evlenmeleri konu edinen filmi *Dalokan* (1982) ile Yeo Kozoloa'nın baba-oğul çatışmasına değinen çalışması *Pétanqui* (1983) de, Fildişi sinemasının anılmaya değer örnekleridir.

Kamerun: Altmışı aşkın dilin konuşulduğu Kamerun'da ortak dil Fransızca ülkenin çok sınırlı film üretiminin de ortak dili oldu. Jean-Paul N'Gassa'nın Paris'te sinema öğrenimi görürken çektiği *Aventure en France* (*Fransa'da Serüven*, 1962) ilk Kamerun filmi sayılır. Paris'teki Afrikalı öğrencilerin yaşamını belgeleyen bu kısa filmden sonra ülkesine dönen yönetmen, didaktik içerikli *Une Nation est Née* (*Bir Ulus Doğdu*, 1970) adlı uzun bir film çekti. Ülkenin ilk kurmaca filmi ise yine Paris'te sinema öğrenimi gören, tiyatro kökenli Jean Pierre Dikongue Pipa'nın yönettiği *Muna Moto* (*Başkasının Çocuğu*, 1975) oldu. Kısa filmlerden sonra kurmacaya geçen Dikongue Pipa geriye dönüşlerle ve başarılı bir sinema diliyle gelişen bu filmine toplumsal bir içerik kazandırdı. Bir panayır yerinde küçük bir çocuğun kaçırılmasını anlatan film, öz çocuğunu kaçırmak zorunda kalan babanın dramından yola çıkarak, toplumsal ve dinsel gelenekleri, aile içi ilişkileri, paranın etkisini eleştirel bir bakışla ele aldı. Birbirlerini destekleyen varlıklıların baskısına karşı koymanın tek yolunun demokrasi olduğunu savunan yönetmen, *Başkasının Çocuğu*'nun seyirciden ilgi görmemesi üzerine daha sıradan konulara yöneldi. *Le Prix de la Liberté* (*Özgürlüğün Bedeli*, 1978) geleneklere karşı çıkarak cinselliğini yaşamak isteyen bir genç kızın öyküsünü konu edinen bir film oldu. *Badiaga* (1987) ünlü bir rock şarkıcısı olan yetim bir kızın inişli çıkışlı yaşamını aktardı. Fransa ve Belçika'da tiyatro oyunculuğu yaptıktan ve Paris'te sinema öğrenimi gördükten sonra kısa filmlerle yönetmenliğe başlayan Daniel Kamwa, ülkesine dönen Afrikalı bir diplomatın iki kültür arasında bocalamasını konu edinen ilk filmi *Boubou Cravatte* (*Boubou Kravat*, 1972) ile başarılı bir güldürü filmine imza attı. Kara Afrika sinemasının en çok seyirci toplayan filmi *Pousse-Pousse* (*Çekçek*, 1976), bir taşıyıcının başlık parası uğruna katlandıklarını bir güldürü ortamında verdi. *Notre Fille* (*Kızımız*, 1980) kentte öğrenim gören bir köylü kızın aile ortamında yadırganmasını konu edindi. Yönetmenin Pigmeler arasında geçen bir sonraki filmi *Totor* (1993) ise su altında geçen sahnesiyle dikkati çekti. Daha yeni kuşaktan Arthur Si Bata *Les Cooperants*'da (*İşbirlikçiler*, 1983) öğretmenlerin koşullarına eğildi. Yıllarca sonra Bassek Ba Kobhio da *Songo Malo* (1991) adlı filminde, derslerinde cinsel eğitime yer veren, köylülerin kooperatif kurmasını sağlayan bir köy öğretmeninin öyküsünden yola çıkarak eğitimle siyasal gelişme arasındaki ilişkiyi vurguladı. Jean Pierre Bekolo, *Quartier Mozart* (*Mozart Mahallesi*, 1992) ile işin içine büyücülerin de karıştığı, cinsellik eksenli bir güldürü çevirdi. Jean-Marie Teno Sobgui'nin yönettiği *Clando*

(*Kaçak*, 1996), kaçak çalışan bir sürücünün öyküsünü aktarırken Afrikalı aydınların, yurt dışına gidip gitmemek ikilemini konu edindi. Aynı yönetmen daha önce de *Afrique Je Te Plumerai* (*Afrika Tüylerini Yolacağım*, 1992) adlı filminde ülkesinin sömürgeleşmesine ve Avrupa kültürünün yayılmasına değinmişti.

Burkina Faso: Eski adı Yukarı Volta olan Burkina Faso, sınırlı sinema üretimine karşılık Afrika sinemasında önemli bir rol oynar. Bu ülkenin başkenti Ouagadougou'da yapılan sinema festivali Afrika kıtasının en önemli sinema olayı sayılır. Gerçekten de 1969 yılında bu kentte düzenlenen Afrika sineması günleri, üçüncü yıl FESPACO (Festival Panfaricain du Cinéma et de la Télévision / Afrika Sinema ve Televizyon Festivali) adını alarak, kıtanın iki yılda bir yapılan en önemli sinema etkinliğine dönüştü. Ülkede üretilen ilk sinema filmi ise Paris'te sinema öğrenimi gören Mamadou Djim Kola'nın yönettiği ve ayrı katmanlardan oldukları için evlenemeyen iki sevgilinin öyküsünü konu edinen *Le Sang des Parias* (*Paryaların Kanı*, 1973) oldu. Bu filmi René Bernard Yonli'nin yönettiği ve çok partili düzeni eleştirmeyi deneyen *Sur le Chemin de la Réconciliation* (*Uzlaşma Yolunda*, 1976) izledi. Sinema öğrenimi gördükten, kısa filmler çektikten sonra ilk kurmaca filmi *Wend Kuuni*'yi (*Tanrının Bağışı*, 1981) yöneten Gaston Kaboré, ülkesi dışında da adını duyurmayı başardı. Film, dilsiz bir çocuğun öyküsünü aktarırken, sömürgecilik dönemi öncesinde bir köydeki yaşamı sözel edebiyat geleneklerini çağrıştıran bir anlatımla veriyordu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Zan Boko* (1988) kentleşmenin yol açtığı sorunlara eğildi. *Buud Yam* (1996) ise dili çözülen Wend Kuuni'nin serüvenini ele alan bir devam filmi oldu. Drissa Touré'nin yönettiği *Laada* (1990) büyük kente göç edip etmemek açmazındaki üç arkadaşın öyküsünü aktardı. Aynı yönetmenin çektiği *Haramouya* (1994) gecekondu mahallelerindeki çetin yaşam koşullarına eğilirken kaybolan geleneklere de değindi. Ülkenin en önemli sinemacısı ise Idrissa Ouedraogo'dur.

Paris'te sinema öğrenimi gören **Ouedraogo** (d. 1954) ilkin kısa filmler çekti. İlk kurmaca filmi *Yam Daabo* (*Seçim*, 1986) daha verimli topraklara erişebilmek için göç eden bir ailenin öyküsünü yarı belgeselci bir anlatımla aktardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Yaaba* (1989) bir köy halkının dışladığı yaşlı bir büyücü kadınla iki küçük çocuk arasındaki dostluğu şiirsel bir dille aktardı. *Tilai* (1990) oğlunun göz koyduğu kızla evlenen bir babanın oğluyla çatışmasını konu edinirken, çok evliliği de gündeme getiren bir melodram oldu. Bir kanun kaçağının öyküsünü anlatan ve *western* sinemasından izler taşıyan *Samba Traoré*'yi (1992) izleyen *Le Cri du Coeur* (*Kalbin Çığlığı*, 1995) babasıyla Almanya'ya göç eden bir çocuğun karabasanlarını aktardı. Yönetmen *Afrique Mon Afrique*'de (*Afrika Benim Afrikam*, 1994) kendilerini özlemiyle yandıkları büyük kente götürecek bir otomobili tamir etmeye uğraşan iki arkadaşın öy-

küsünü ele aldı. Yönetmen, New York'ta saldırıya uğrayan İkiz Kuleler için değişik ülkelerden on bir yönetmenin çektiği *11.09.01 September,11* (*11.09.01 Eylül 11*) adlı filmin bir bölümünü de yönetti. Bu bölümde gazete satıcısı bir çocuk, ödül almak için Usame Bin Ladin sandığı bir kişinin peşine düşer.

Gana: Gana, Nijerya ile birlikte eski İngiliz sömürgeleri içinde sınırlı da olsa bir sinema etkinliğine sahip iki ülkeden birini oluşturur. Eski İngiliz sömürgelerinde ulusal bir sinemanın ortaya çıkamamış olmasında, İngiltere'nin bu konuda Fransa gibi davranmamış olması yatar. Gerçekten de, Fransa bağımsızlıklarını kazanan eski sömürgelerinde sinemanın gelişmesini desteklemiş, film üretimi için altyapı ve sermaye desteği vermiş, bu ülkelerde çekilen filmlerin Afrika dışında da (en azından Fransa'da) gösterime girmesini sağlamıştır. Üstelik burslar vererek Fransa'daki ve başka ülkelerdeki sinema okullarında Afrikalı sinemacı yetiştirmiştir. İngiliz sömürgelerinde ise farklı bir durum söz konusudur. İlkin bu ülkelerdeki sinema altyapısının Fransız sömürgelerine oranla daha gelişmiş olduğunu belirtmek gerekir. İngiltere'nin sömürgeleri için 1939 yılında kurduğu Colonial Film Unit, on yıl süreyle eğitici filmler hazırlamıştır. Bu filmlere halkın pek ilgi göstermemesi üzerine adı geçen kuruluş dağıtılmış, her bir sömürge için ayrı bir sinema birimi kurulmuştur. İngilizlerin ya da yetiştirdikleri Afrikalıların yönettiği bu birimlerden Ghana Film Unit, Grierson'ın yardımcılığını yapmış olan Sean Graham'ın yönetiminde belgeseller çekmiştir. İngiltere'nin bölgeye Fransız sömürgelerinden önce televizyon getirmesi, sinemaya yönelebilecek kimi yeteneklerin televizyona yönelmesine yol açmıştır. Gana'nın başkenti Accra'da 1949'da açılan sinema okulunun da, en azından tekniker yetiştirme konusunda yararı olmuştur. Ama bu ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmasından sonra İngiltere'nin sinemanın gelişmesi için bir desteği olmamıştır. Bağımsızlıktan sonra çekilen filmlerin ise batı estetiğine uygun olduğu görülür. Gana'da ilk film, yukarıda adı anılan Sean Graham tarafından çekildi. *The Boy Kumasemu* (*Kumasemu Oğlan*, 1952) adını taşıyan bu filmden sonra Graham'ın çektiği *Theresa* (1955) sansür tarafından yasaklanınca gösterime giremedi. Fransız Jean Rouch Ghana'da *Jaguar* (1955) ve *Baby Ghana* (1956) adlı belgeselleri çekti. Bu filmleri yine Sean Graham'ın çektiği *Freedom for Ghana* (*Gana'ya Özgürlük*, 1957) adlı belgesel izledi. Sam Aryeetey'in yönettiği *No Tears for Ananse* (*Ananse İçin Gözyaşı Yok*, 1969) ise ilk kurmaca film oldu. Kwatee Nee-Owoo'nun yönettiği *You Hide Me* (*Beni Gizliyorsun*, 1971) Afrika'nın sanat hazinelerinin yağmalanmasını gündeme getirdi. Ne yazık ki yönetmen bu ilginç çıkışın arkasını getiremedi. Sam Aryeetey, *I Told You So* (*Sana Demiştim*, 1970) ile şarkılı bir güldürü denedi. King Ampau'nun bir otobüs şoförünün özlemlerini konu edinen filmi *Kukurantumi* (1983); Kwan Paintsil Ansah'ın büyük ilgi gören melodramı *Love Brewed in*

The African Pot (*Afrika Kazanında Mayalanan Aşk*, 1980); Set Ashong Katai'nin yönettiği *Baby Thief* (*Çocuk Hırsız*, 1992) ve Vera Mensah'ın yönettiği *Broken Hearts* (*Kırık Kalpler*, 1998) son yılların adları anılmaya değer örnekleridir.

Nijerya: Kara Afrika'nın en büyük ve en kalabalık ülkesi, eski İngiliz sömürgesi Nijerya'da 1959 yılında başlayan televizyon yayıncılığı (Western Nigeria TV) ilk filmlerin de televizyon tarafından çekilmesi sonucunu doğurdu. Belgesellerin yanı sıra tarım ve sağlık konularında eğitici filmler çekildi. Bu arada sinema öğrenimi görmeleri amacıyla İngiltere'ye öğrenciler gönderildi. İkinci sınıf Amerikan filmleriyle Hint filmlerine koşullanmış seyircinin Afrika filmlerine ilgi göstermemesi, Nijerya'da da kurmaca film çekimini geciktirdi. İlk kurmaca film Amerikalı karaderili oyuncu ve yönetmen Ossie Davis'in yönettiği *Kongi's Harvest* (*Kongi'nin Hasadı*, 1972) oldu. Nobel ödüllü yazar Wole Soyinka'nın oyunundan uyarlanan ve siyasal çatışmaları konu edinen filmin oldukça aksak bir anlatımı vardı. Francis Oladele'nin Amerikan sermayesiyle kurduğu Calpenty Nigeria Ltd. Yapımevi'nin ürettiği bu filmi, Alman Jason Pohland'ın yönettiği *Bullfrog in The Sun* (*Güneşte Kurbağa*, 1971) izledi. Fransa'da sinema öğrenimi gören Ola Balogun'un yerel Yoruba diliyle çektiği *Alpha* (1972) ve *Amadi* (1975) beklenmedik bir ilgi gördü. Yönetmenin bir sonraki filmi *Ajani Ogun* (1976) ise Kara Afrika sinemasının en çok iş yapan filmi oldu. Hem İngilizce hem de Yoruba dilinde ve renkli olarak çekilen film, yerel seyirlik geleneklerinden de yararlanan, şarkılı, danslı bir güldürü oldu. Babu Sala, Hubert Ogunde gibi yönetmenlerin de bu filmin açtığı yolu izledikleri görüldü. Ola Balogun ise *Music Man* (*Müzik Adamı*, 1976), *The Rise and Fall of Dr. Oyenusi* (*Dr. Oyenusi'nin Yükselişi ve Düşüşü*, 1977), *The Black Goddess* (*Kara Tanrıça*, 1978), *Iga Ominira* (1981) gibi filmleri yönetti. Ola Balogun'u Afrika'ya müzikli sinemayı getiren yönetmen olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Bankole Bello'nun yönettiği *Efunsetan Aniwura Iyalode Ibadan* (*Efunsetan Ibadan Kadınlarının Kraliçesi*, 1981) yerel seyirlik oyunlardan esinlendi. Tunde Kelani'nin *Thunderbolt* (*Şimşek*, 2000) adlı filmi ise Shakespeare'in *Othello*'sunu Afrika ortamına uygulaması ise ilginç bir çalışma oldu.

Mozambik: Eski Portekiz sömürgesi Mozambik'de sinemanın doğuşu Portekiz'e karşı yürütülen bağımsızlık savaşıyla yaşıttır. Direnişçilerle konuşmalar içeren *Viva Frelino* (*Yaşasın Frelino*, 1969) Hollandalıların çektiği bir belgesel oldu. Bunu yerli bir yapım olan *A Luta Contunua* (*Sürekli Savaş*, 1971) izledi. Bu türden filmler Mozambiklilerin özgürlük savaşımını destekleyen kuruluşlarca Avrupa va ABD'de gösterildi. Ülkenin bağımsızlığa kavuşmasının ardından 1975 yılında kurulan Instituto Nacional de Cinema (Ulusal Sinema Enstitü-

sü) kısa filmlerin yanı sıra *Kuksa Kanema* (ülkenin kuzeyinde konuşulan Ronga dilinde "*kuksa*", doğuş anlamına, güneyde konuşulan Makua dilinde de "*kanema*" görüntü anlamına gelir) adı altında aylık haber filmleri de üretti. Enstitü 1991 yılında geçirdiği yangına dek, üretim ve dağıtım alanındaki etkinliğini sürdürdü. *Un Ano de Independencia* (*Bir Yıllık Bağımsızlık*, 1975) filminin yönetmeni Fernando Silva, Mozambik sinemasının kurucusu sayılır. *Bir Yıllık Bağımsızlık* eski Portekiz sömürgelerinin nasıl bağımsızlıklarını kazandıklarını anlatır. Aynı yönetmenin çektiği *Mapai* (1976) Zimbabwe savaşçılarına destek veren köylere Rodezya birliklerinin yaptıkları saldırıları konu edindi. *Nyozania* (1976) ise bu adı taşıyan bir kampa yapılan saldırıyı aktardı. *Maputo*'da 1977 yılında yapılan ve on Afrika ülkesinin katıldığı Conférencia Africana de Cooperaçao Cinematografica (Afrika Sinema İşbirliği Konferansı) sinemanın gelişmesi açısından bir dönüm noktası oldu. Brezilyalı yönetmenler Celso Luccas ile José Celso Correa'nın çektikleri *25* adlı belgesel Cannes Film Festivali'nde de gösterildi. 150 dakika uzunluktaki film, dört yüzyıl boyunca sömürge olan ve 25 Haziran 1975'te özgürlüğüne kavuşan ülkenin yakın tarihine ve geleneklerine eğiliyordu. Mozambik doğumlu Brezilyalı yönetmen Ruy Guerra'nın yönettiği *Mueda, Memória e Massacre* (*Mueda, Bellek ve Toplukıyım*, 1979) Portekiz ordusunun Tanzanya sınırındaki bütün bir köy halkını yok ettiği ünlü toplukıyımı konu edinen siyah beyaz bir film oldu. Camillo de Sousa'nın yönettiği *Ofensiva* (*Saldırı*, 1980) yeni devletin değişik alanlardaki yetersizliğini gündeme getiren bir röportaj filmi oldu. Yönetmen daha sonra *Gorongoza* (1984) ve *Severino* (1990) adlı iki film daha çekti. Yugoslav yönetmen Zdravko Velimiroviç'in yönettiği *O Tempo dos Leopardos* (*Leoparlar Zamanı*, 1985) da Kurtuluş Savaşı günlerine eğildi. Maputo Üniversitesinin de eğitsel belgeseller hazırladığını eklemek gerekir.

Güney Afrika'da Sinema

Güney Afrika'nın sinemayla tanışması sinemanın başlangıç yıllarına dayanır. 1895 yılında Edison'un kinetoskopunun Johannesburg'a ulaştığı biliniyor. İngilizlerle Boerler (bölgeye ilk yerleşen Hollandalıların ardılı toprak sahipleri) savaşı sırasında çarpışmaların zaman zaman filme alındığı da biliniyor. *The Kimberley Diamond Robbery* (*Kimberley Elmas Hırsızlığı*, 1910) ise ülkede çekilen ilk kurmacadır. Bu filmi Harold Shaw'un yönettiği *Voortrekkers* (1916) izledi. W. Schlesinger'in *Winning a Continent* (*Bir Kıtanın Kazanılması*, 1916) ve *Symbol of Sacrifice* (*Özveri Simgesi*, 1918) adlı filmleri İngiliz-Boer Savaşı'na değinirken, ulusal birliğin önemini de vurguladılar. Daha sonra uzun yıllar sürecek bir sessizlik dönemi başladı. Bu sonuçta ülkenin siyasal yapısının da etkili olduğu görülür. Yıllarca ülkenin resmi politikasını oluşturan "*apartheid*"

(ırk ayrımcılığı), devlet denetimindeki sinemanın da, *apartheid* ilkelerini savunan bir üretime yönelmesine yol açtı. Bu nedenle 1940'ların sonlarına doğru Johannesburg'da kurulan oldukça iyi donanımlı stüdyolarda, tıpkı günlük yaşamdaki *white only* (yalnız beyazlar) ve *colored people* (renkli insanlar) ayrımında olduğu gibi, iki tür film çekildi. Türlerden ilki beyazları, ikincisi ise karaderilileri hedef kitle alıyordu. Hiç kuşkusuz, iki türü de beyaz kökenli sermaye üretiyordu. Üretimin ezici çoğunluğunu oluşturan beyaz sinema, her şeyden önce ABD ve Avrupa filmlerine öykünür. Kimi filmler bölgenin turistik özelliklerini vurgularken, kimi filmler de beyazların tarihine eğilir. Karaderililerle beyazların eşit koşullara sahip olduklarını gösteren filmler de vardır. Beyaz nüfusun büyük bir oranının dil ve kültür açısından Anglosakson dünyasının etkisinde olması, sinemada da aynı etkilerin görülmesine yol açar. Karaderililere yönelik filmlerin genel çizgisi ise beyazların üstünlüğünü vurgulamaya yöneliktir. 1956 yılında devletin sinemaya destek vermeye başlaması, üretimin artması sonucunu doğurdu. Ama ırksal, dinsel ve cinsel konularda uygulanan katı bir sansür, sinemanın özgür bir ortamda gelişmesini engelliyordu. Donald Swanson'ın yönettiği bol şarkılı *Jim Comes to Jo'burg* (*Jim Jo'burg'a Geliyor*, 1949) uzun sessizliğin ardından ülkede çekilen ilk filmi oluşturur. Swanson bu filmin ardından *The Magic Garden*'ı (*Büyülü Bahçe*, 1950) çekti. Hyman Kirstein'ın yönettiği ve karaderili oyuncu ve şarkıcılara yer veren *Zonk* (1950) Hollywood filmlerini çağrıştıran şarkılı ve danslı bir film oldu. Emil Nofal'ın yönettiği *Song of Africa* (*Afrika Şarkısı*, 1951) da, köyüne bir gramofonla bir çalgı getiren bir delikanlının bir caz orkestrası kurma isteğinden yola çıkarak, bir önceki filmin izinden gitti. Ülkenin sinema sanayiini kuran James Uys ise çok küçük bir sermaye ile girdiği sinema sektöründe kısa sürede büyük bir tekel oluşturdu. Yönettiği ticari filmlerle de tanınan James Uys'un *Dingaka* (1965) ve *Lost in The Desert* (*Çölde Kayboluş*, 1971) gibi filmlerden sonra çektiği *Gods Must Be Crazy* (*Tanrılar Çıldırmış Olmalı*, 1982) adlı güldürü, ülke dışında da büyük ilgi gördü. Jans Rautenbach ise başlangıç yıllarının en önemli yönetmenidir. Rautenbach, *Die Wilde Seisoen* (*Vahşi Mevsim*, 1967) adlı filminde toplumsal yapının aksaklıklarını vurguladı. Aynı anlayışı *Die Kandidaat*'ta (*Aday*, 1968) da sürdürdü. İki filmi de sansürün hışmına uğrayan Rautenbach'ın daha sonra ticari içerikli filmlere yöneldiği görüldü. Ross Devinish, *The Guest*'ten (*Konuk*, 1977) sonra Athol Fugard'ın oyunundan uyarladığı *Boesman and Lena* (*Boesman ve Lena*, 1973) ile dikkati çekti. Film, kendi ülkelerinde kendilerini yabancı gibi algılamak zorunda kalan karaderili bir çiftin öyküsünü aktarıyordu. (Aynı oyunu 1999 yılında bu kez John Berry sinemaya uyarlayacaktır.) Ross Devinish karaderilileri konu etmeyi sürdürerek *Marigolds in August*'u (*Ağustosta Papatyalar*, 1979) çekti. Film, ırk ayrımı nedeniyle iş bulamayan bir karaderilinin dramını aktarıyordu. Athol Fugard ise *Road to Mecca*'da (*Mekke Yolu*, 1992) yaşlı bir sanatçıyla çevresi arasındaki uyumsuzluğu

ele aldı. Irk ayrımı politikasını ilk kez gündeme getiren film, Paul Smith'in çok zor koşullar altında çektiği *Civilization on Trial* (*Uygarlık Yargılanıyor*, 1948) adlı belgeseldir. 1950'li yılların sonuna doğru, yabancı sinemacıların Güney Afrika'ya gelerek, gizlice ırk ayrımı politikasına ilişkin belgeseller çektikleri görüldü. Bunların başında Amerikalı Lionel Rogosin gelir. Rogosin'in *Come Back Africa* (*Geri Dön Afrika*, 1955) adlı filmini, Danimarkalı Henning Carlsen'in çektiği *Dilemma* (1962) izledi. Londra'da sürgünde yaşamakta olan Lionel N'Gakane, *Voukani Awake* (*Uyan Voukani*, 1964) ve *Jamina and Johnny* (*Jamina ve Johnny*, 1964) adlı belgesellerde beyazlarla karaderililer arasındaki ilişkilere eğildi. Yine sürgünde yaşayan ve ulusal kurtuluş hareketinin yandaşlarından Nana Mahomo, *Phela Ndaba* (*Konuşmanın Sonu*, 1970) ve ülkede ancak gizlice seyirciye ulaşabilen *Last Grave in Dimbaza* (*Dimbaza'da Son Mezar*, 1975) adlı filmleriyle ırkçı anlayışı belgeledi. Fransız René Vautier'nin çektiği *Frontline* (*Cephe*, 1975) de aynı çizgiyi izledi. Güney Afrika'nın ilk karaderili yönetmeni ise Simon Sabela'dır. Oyunculuktan gelen Sabela'nın ilk filmi Bantu radyosunda Zulu dilinde yayınlanan ve çok ilgi gören bir "arkası yarın" programından uyarladığı *U-Delive* (1975) oldu. Gibsen Kente'in Soweto ayaklanması sırasında çektiği *How Long Must We Suffer?* (*Daha Ne Kadar Acı Çekeceğiz?*, 1976) ne yazık ki gösterim olanağı bulamadı. Oliver Schmitz'in yönettiği *Mapantsula* (1988) ise toplumsal sorunlara gerçekçi bir biçimde yaklaşan ilk önemli film oldu. Johannesburg'un karaderili yerleşim merkezi Soweto'da yaşayan ve gangster sanıyla anılan, beyazlardan yana bir gencin öyküsünden yola çıkan film, ırk ayrımcılığının günlük yaşamdaki etkilerini gündeme getiriyordu. Sisteme ayak uydurmuş olan karaderili delikanlı, toplumsal direniş karşısında, kendine kurduğu dünyanın paramparça olduğunu görür. Chris Curling'in yönettiği *Dark City* (*Karanlık Kent*, 1990) siyasal göndermeler de içeren bir cinayet filmi oldu. Marie van Rensburg'un yönettiği *Taxi to Soweto* (*Soweto'ya Taksi*, 1991) ise başarılı bir güldürü filmidir. David Lister'ın *Soweto Green* (*Soweto Yeşili*, 1994) adlı güldürüsü, ABD'de kaldıktan sonra ülkesine dönen bir doktorun ve yabancı eşinin ikilemini anlattı. Brian Tilley'in *In a Time of Violence* (*Bir Şiddet Zamanı*, 1994) siyasal ve kültürel değerlerin değiştiği bir dönemde Johannesburg'da yaşayan karaderililerin sorunlarına eğildi. Ramadan Suleman, ilk filmi *Fools* (*Çılgınlar*, 1997) ile dikkati çekti. Mickey Madoda Dube'nin yönettiği *Nagstappie* (1998) ırk ayrımcılığının yarattığı baskının karaderili bir maden işçisini elini kana boyamak zorunda bırakışını konu edindi.

Batılıların Güney Afrika'ya ilişkin önemli filmlerine değinmek gerekirse, bu filmlerin ilki İkinci Dünya Savaşı yıllarında Hans Steinhoff'un yönettiği *Ohm Krüger*'dir (1941). Emil Jannings'in başrolü oynadığı film, Boer Savaşı yıllarına eğilerek, İngilizlere karşı savaşan Boerleri destekler. Bruce Beresford'un yönettiği *Breaker Morant* (1971) gerçek olaylardan yola çıkarak, Boer Savaşı'na katılan bir İngiliz teğmenin dramını aktarır. Richard Attenborough'un

Denzel Washington'ın başrolü oynadığı *Cry Freedom* (*Özgürlük Çığlığı* 1987) adlı filmi ise özgürlük hareketi yöneticilerinden karaderili Stephen Biko'nun yaşamını konu edinir. Biko'nun görüşlerini dünyaya yaymak için canını tehlikeye atmaktan çekinmeyen liberal görüşlü "beyaz" gazeteci Donald Woods da filmin yan kahramanı olur. Chris Menges'in yönettiği *Un Monde à Part* (*Ayrı Bir Dünya*, 1988) *Apartheid* karşıtı bir beyaz ailenin serüvenini aktarırken, ırk ayrımcılığını vurgulayan bir film oldu. Euzhan Palcy'nin Andre Brink'in romanından uyarladığı ve Marlon Brando'nun başrolü üstlendiği *A White Dry Season* (*Kupkuru Bembeyaz Bir Yaz*, 1989) *apartheid* üzerine çekilmiş en önemli filmlerden birini oluşturur. Film ırk ayrımını çarpıcı bir biçimde gündeme getirirken, ünlü Soweto ayaklanmasına ve doğurduğu şiddete de değinir. Darrell James Roodt'un Alan Paton'un *apartheid*'i yeren ve yabancı ülkelerde de büyük ilgi gören aynı adlı romanından uyarladığı *Cry The Beloved Country* (*Ağla Sevgili Yurdum*, 1995) karaderili bir rahiple, büyük toprak sahibi bir beyazın ortak yazgıları üzerine eğilir. (Aynı romanı Zoltan Korda da, aynı adla 1951 yılında sinemaya uyarlamıştı.)

Arka sayfada: **Sergey Parajanov'un, Lermontov'un bir şiirinden uyarladığı *Aşugu Keribi* (*Âşık Garib*) bir Ortaçağ öyküsünü sesler ve renkler cümbüşü içinde verir.**

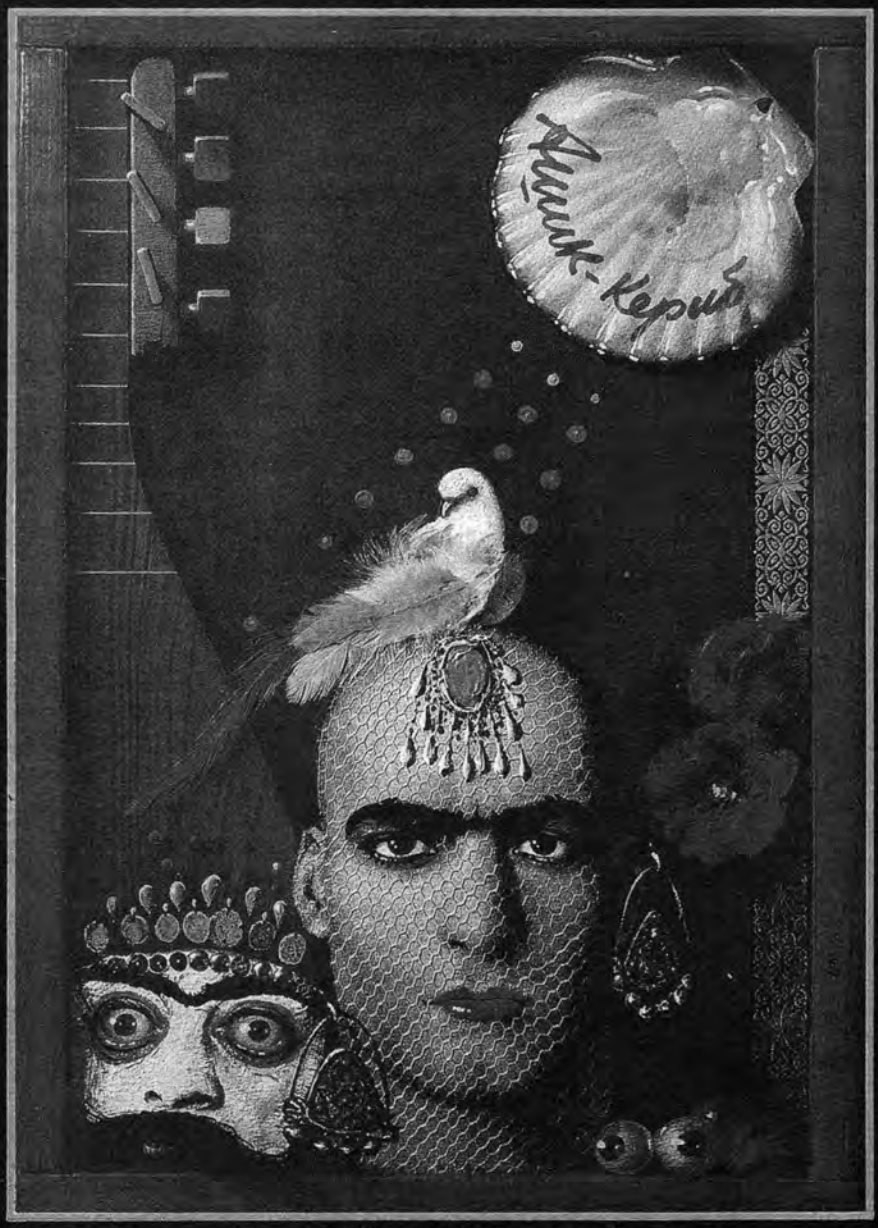

Les studios «GRUZIA-FILM», en couleur, 2135 m.
Scénario: Guiya Badridze. Réalisation: Serge Paradjanov, Dodo Abachidze
Images: Albert Yavourian. Chefs-décorateurs: Chota Gogolachvili, Nikolai Zandoukeli
Musique: Djazoug Kakhidze
Interprètes: Yuri Mgoian, Véronique Métonidze, Sofico Tchiaouréli, Ramas Tchikvadze

ACHIK-KERIB

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU, KAFKASYA VE ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ

Mısır Sineması

Mısır'da ilk sinematograf gösterisi 5 Ocak 1896 tarihinde İskenderiye'deki Zawani Kahvesi'nde yapıldı. Bu gösterinin ardından 29 Ocak 1896'da bu kez Kahire'deki Continental Oteli'nde bir gösteri düzenlendi. Lumière Kardeşler'le Pathé Yapımevi'nin gönderdikleri operatörler ülkede çekimler de yaptılar. Lumière'in bir operatörünün çektiği *Place des Consuls à Alexandrie* (*İskenderiye'de Konsüller Meydanı*, 1897) Mısır'da çekilen ilk filmi oluşturur. Ülkenin ilk sinema salonu ise 1896 yılında İskenderiye'de açılan Lumière Sineması oldu. 1908 yılına gelindiğinde, ülkedeki sinema salonu sayısı, beşi Kahire'de üçü İskenderiye'de olmak üzere ona ulaşmıştı. 1912 yılında Kahire'deki Pathé Sineması'nın, gramofon plakları desteğiyle şarkılı bir film göstermesi olağanüstü ilgi gördü. Ama bu gösterinin arkası gelmedi. Aziz Bandarli ile Umberto Dorès adlı iki fotoğrafçının, Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın Sidi Ebu'l-Abbas camiini ziyaret edişini filme almaları, ülkenin ilk belgesel filmini oluşturdu. Umberto Dorès ülkenin ilk yapımevini ve stüdyosunu da kurdu. Banco di Roma'nın desteğiyle İskenderiye'de kurulan ve eş-Sarikatü'l-Sinimaiyye el-İtalya ve'l-Mısriye adını taşıyan bu kısa ömürlü yapımevi kısa filmler üretti. Bu filmler arasında Dorès'in yönettiği *Nahvetü'l-Havie* (*Uçuruma Doğru*, 1917) ile İtalyan kökenli Osato'nun yönettiği *Şaraf el Badavi* (*Bedevinin Şerefi*, 1918) ve *ez-Zuhurü'l-Katile* (*Öldüren Çiçekler*, 1918) da yer alır. Yapımevinin yönetimine Alvies Orfanelli'nin getirilmesi bir dönüm noktası oluşturdu. Çünkü Orfanelli ünlü tiyatro oyuncularının katılımıyla filmler çekmeye başladı. Kendisinin yönettiği güldürü filmi *Madame Loretta*'nın (1918) başrolünü ünlü tiyatro oyuncusu Fevzi el-Cazayirli üstlendi. Böylece Yusuf Vehbi, Aziz Eid, Nacib er-Rihani gibi sevilen tiyatro oyuncularının sinemada da rol almaya başlamalarının yolu açılmış oldu. Sinemanın gördüğü büyük ilgi, salon sayısının da artmasına yol açtı. 1917 yılında Mısır'da 80 sinema salonu vardı. Çekilen filmlerin çoğu yabancılar tarafından gerçekleştiriliyor ve yerel özellikler taşımıyordu. İtalyan Victor Rosito'nun yönettiği *Fî Bilâdı Tutankamun* (*Tutankamon'un Ülkesinde*, 1923) ilk uzun film oldu. 1923 Mısır sinemasının doğum yılı da sayılır. Çünkü ilk kez el-Bayumi adında bir Mısırlı, Saad Zaglul Paşa'nın sürgünden dönüşü-

nü filme aldı. Beş dakika uzunluktaki bu film bir Mısırlının çektiği ilk filmi oluşturdu. Mısır sinemasının ilk önemli filmi ise Türkiye'den gelmiş olan Vedat Örfi'nin (Bengü) yönettiği *Leyla*'dır (1927). Tamamlanması iki yıl süren ve başrolü, filmin yapımcılığını da üstlenen tiyatro kökenli Azize Amir'in oynadığı bu melodram Heliopolis Stüdyosu'nda ve Kahire sokaklarında çekilmişti. (Kahire'deki Heliopolis Stüdyosu'nu Azize Amir kurmuştu.) Filmde Azize Amir'in yanı sıra Vedat Örfi, Ahmed Cemal ve Stephan Rosti de rol almıştı. Bu yıllarda Mısır'da yönetmenlik ve oyunculuk yapan Vedat Örfi, *Gadakü's-Sahra* (*Çöl Güzeli*, 1929) adlı filmi de yönetti ve Assia Dagher ile birlikte filmin başrolünü üstlendi. İbrahim Lama'nın yönettiği *Faciatu fevki'l-Ehrâm* (*Ehramda Bir Facia*, 1929) adlı filmde de, Fatima Ruşdi ve Badr Lama ile birlikte başrolleri paylaştı. Vedat Örfi'nin Yusuf Vehbi ile birlikte Hz. Muhammed'in yaşamını perdeye getirme tasarısı ise sansürce engellendi. Güney Amerika'da yaşadıktan sonra İskenderiye'ye yerleşen Lübnan kökenli İbrahim Lama'nın yönetmiş olduğu *Kuble fi's-Sahrâ* (*Çölde Bir Buse*, 1927) sessiz dönemin bir başka önemli filmini oluşturur. Çölde geçen bir *western* etkisi uyandıran filmde, başrolü Mısır'ın Rudolph Valentino'su diye anılan İbrahim Zülfikar oynadı. Ahmed Celal'ın yönettiği ve Azize Amir'in başrolü oynadığı *Bintü'n-Nil* (*Nil Kızı*, 1929) ise bir tiyatro oyunundan yapılan ilk uyarlamayı oluşturdu. Bu arada, iş adamı Talat Harb'ın sahibi olduğu Mısır Bankası'nın 1925 yılında Kahire'de kurduğu küçük bir stüdyoyu, 1928 yılında Togo Mizrahi'nin kurduğu bir başka stüdyo izledi. İtalyan kökenli Mizrahi, yönetmenliğin yanı sıra, yine kendi yönettiği güldürülerde oyunculuk da yaptı. Musevi olan Mizrahi'nin, Avrupa'da nazi ve faşist ideolojilerin yükseldiği bir dönemde *el-İzzu Bahzala* (*Zenginlik Felakettir*, 1937) adlı güldürüde Araplarla Yahudilerin uyumlu bir biçimde yaşadıklarını vurgulaması ilginçtir. (Mizrahi sesli dönemde şarkıcı Leyla Murad'ın ünlenmesini sağlayan *Leyla* (1942) ve *Leyla fi'z-Zalâm* (*Karanlıktaki Leyla*, 1944) adlı filmleri de yönetecektir.) Almanya'da Fritz Lang'ın yardımcılığını yaptıktan sonra ülkesine dönen Muhammed Kerim'in yönettiği *Zeyneb* (1930) sesli dönem öncesinin son önemli filmini oluşturdu. Hüseyin Heykel'in romanından uyarlanan ve başrolü Yusuf Vehbi'nin oynadığı bu melodram, Mısır sinemasının ilk edebiyat uyarlamasını oluşturur. (Yönetmen, 1952 yılında bu filmi ikinci kez çekecektir.) Muhammed Kerim'in yönettiği *Evlâdü'z-Zevât* (*Babasının Oğlu*, 1932) ise Mısır sinemasının ilk sesli filmi oldu.

Sesli döneme geçiş, Mısır sinemasının büyük bir atılım yapmasına yol açtı. Ülkede radyo yayınlarının başlamış olması, birçok şarkıcının yalnız Mısır'da değil, bütün Arap dünyasında ünlenmesine yol açmıştı. Plak şirketleri de, ses sanatçılarının filmlerine destek verince Ümmü Gülsüm, Abdülvehhâb, Leyla Murad, Abdülhalim Hafız, Ferit el-Atraş, Feyruz gibi şarkıcılar ve Tahiye Karyoka gibi rakkaseler film çevirmeye başladılar. Genellikle melodram ya da güldürü ağırlıklı bu filmlerde, düzenli aralıklarla şarkılara ve danslara yer verili-

yordu. Şarkılar filmin akışını ağırlaştırsa da, özellikle Abdülvehhâb'ın bestelerinin desteğiyle bu filmler Mısır'ın yanı sıra, başka Arap ülkelerinde, Ortadoğu'da (bu arada Türkiye'de) büyük ilgi gördü. Öte yandan Mısır Bankası İskenderiye'de ünlü Mısır Stüdyosu'nu kurdu (1935). Bu stüdyolarda çalışacak olanların yurt dışında eğitim almaları sağlandı. Yıldız sistemini benimseyen Mısır sineması bütün Arap ülkelerine yönelik filmler çekmeye başladı. 1933 yılında 6 film üretilmişken, 1935 yılında bu sayı 17'ye yükseldi. 1945 yılında ise 25 film çevrilecekti. Film sayısı birkaç yıl içinde elliye ulaştı. Şarkılı melodramların yanı sıra güldürüler, polisiyeler, serüven filmleri de çekilmeye başlandı. Muhammed Kerim'in yönettiği *el-Verdü'l-Beyzâ* (*Beyaz Gül*, 1933), *Dumu'ü'l-Hubb* (*Aşkın Gözyaşları*, 1933) gibi şarkılı filmler seyirciden büyük ilgi gördü. Münih stüdyolarında kurguculuk yaptıktan sonra ülkesine dönen Niyazi Mustafa, ilkin başrolleri hep Ferid Şevki'nin oynadığı serüven filmleriyle ünlendi. Mustafa daha sonra geniş seyirci kitlelerine yönelik her türden filmi denedi. Çektiği yüz elliyi aşkın filmle Mısır sinemasının belki de en üretken yönetmeni olan Niyazi Mustafa *Salama fi Hayr* (*Salama İyi*, 1937), *Rabiya* (1943), *Antar ve'l-Abla* (*Antar ile Abla*, 1945), *Sultanü's-Sahra* (*Çöl Sultanı*, 1946), *İsmail Yasin Tarzan* (1957) ve *el-Amil 77* (*Ajan 77*, 1968) gibi filmler çekti. Yönetmenin *Dahayatü'l-Medeniyye* (*Uygarlığın Tehlikeleri*, 1946) adlı filmi, çağdaş toplumun özellikle aile yaşamı üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulayan filmlerin öncüsü oldu. Yine Niyazi Mustafa'nın imzasını taşıyan *Sırri Takyeti'l-İhfa* (*Sihirli Şapkanın Sırrı*, 1959) ise gerçekçilikle fantastiği bağdaştırma çabasıyla dikkati çekti. Alman Fritz Kramp'ın yönettiği ve Ümmü Gülsüm'ün beyaz perdede ilk kez göründüğü *Vidad* (*Arzu*, 1936) Mısır Stüdyosu'nun ilk önemli filmi sayılır. Bu film Venedik Film Festivali'ne de katılacaktır. Yönetmenin *Lashin* (1938) adlı filmi ise bir Ortaçağ derebeyi ile aydın bir subay arasındaki çatışmadan yola çıkarak, Kral Faruk yönetiminin beceriksizliklerine göndermeler yaptı. Fritz Kamp'ın yardımcılığını yapmış olan Ahmed Badrahan da, başrolü Ümmü Gülsüm'ün oynadığı *Neşidü'l-Emel* (*Umut Şarkısı*, 1936), başrolü Ferit el-Atraş'ın oynadığı *İntişarü'ş-Şebab* (*Gençliğin Zaferi*, 1944) gibi filmlerde görsel titizliğiyle dikkati çekti. Kemal Salim'in yönettiği *el-Azime* (*İrade*, 1939) ise Mısır sinemasının ilk gerçekçi filmi oldu. Fatima Ruşdi ve Enver Vecdi'nin başrolleri üstlendikleri film, Kahire'nin yoksul mahallelerindeki yaşam koşullarına eğilirken, kol gezen işsizliği de vurguluyordu. Yönetmenin 32 yaşında ölmesi, Mısır sinemasında bir dönüm noktası olan bu filmin arkasının gelmesini engelledi. Yine de yönetmenin Victor Hugo'dan uyarladığı *el-Buasâ* (*Sefiller*, 1944) ile Shakespeare'in *Romeo ile Juliet*'inden uyarladığı *Şühedatü'l-Garam* (*Aşk Kurbanları*, 1944) düzgün filmlerdir. Mısır Stüdyosu Nasır'ın iktidara gelmesinden sonra kapanacaktır. Yirmi yılı aşkın etkinlik süresi içinde bu stüdyoda 57 film üretilmiştir. Melodramın ağır bastığı Mısır sinemasında, İzzeddin Zulfikâr'ın *Kita el-Leyl* (*Gece Treni*, 1953) adlı filminde melodramla gerilimi

birleştirmeyi denemesinin ilginç bir çalışma olduğunu da belirtmek gerekir. Mısır sinemasının ilk önemli yönetmeni ise Salah Ebu Sayf'tır.

Roma ve Paris stüdyolarında çalıştıktan sonra, bir süre ülkesinde kurguculuk yapan **Salah Ebu Sayf** (1915-1996) ilk yönetmenlik denemesi *Daimen fi Kalbi*'de (*Daima Kalbimdesin*, 1946) Mervyn LeRoy'un *Waterloo Köprüsü* adlı filminden esinlendi. Daha sonra çevirdiği *Lek Yuvm ya Zalim*'de (*Günün Gelecek*, 1951) Emile Zola'nın *Thérèse Raquin*'ini sinemaya uyarladı. *el-Usta Hassan* (*Hasan Usta*, 1952) ise Mısır sinemasında gerçekçi akımın önemli örnekleri arasında yer aldı. Ebu Sayf'ın hepsi aynı düzeyde olmayan filmlerindeki gerçekçilik anlayışının, bir melodram örgüsüne yer yer büyük şehir ve kırsal kesimin güncel sorunlarını yerleştirmeye dayandığını belirtmek gerekir. Bir gönül ilişkisini ele alan *Raya va Sakina* (*Raya ve Sakina*, 1953); yasadışı işlere bulaşan varlıklı bir kişinin portresini çizen *el-Vahş* (*Canavar*, 1954); cinsel özgürlüğünü savunan bir kadının öyküsünü konu edinen *Şebab İmraa* (*Bir Kadının Gençliği*, 1956); Kral Faruk yönetimine karşı çıkan bir genç kadının serüvenini aktaran ve siyasal göndermeler içeren *Ene Hurra* (*Ben Özgür Bir Kadınım*, 1958); Necip Mahfuz'dan uyarlanan ve küçük burjuva ortamını inceleyen *Bidaye ve Nihaye* (*Başlangıç ve Son*, 1960); kadın erkek ilişkilerinde erkeğin baskısını gündeme getiren *ez-Zevcetü's-Sâniyye* (*İkinci Eş*, 1966) bu yargıyı doğrulayan örneklerdir. Buna karşılık, orta sınıftan üç öğrencinin kesişen yazgılarından yola çıkarak bir yeni zenginin içyüzünü ele alan *el-Kahire Selâsun* (*Kahire Otuz*, 1966) gerçekçiliğin melodramın önüne geçtiği bir çalışmadır. Aynı yargı, Lutfi el-Khuli'nin oyunundan uyarlanan ve bir mahalle halkının haklarını savunmasını konu edinen *el-Kadia Semaniye ve Sittin* (*Altmış Sekiz Davası*, 1968) adlı güldürü için de geçerlidir. *Hammamü'l-Malattili* (*Malattili Hamamı*, 1972) İsrail işgalindeki bölgeden kaçarak, Kahire'de eşcinsel bir ressamla ilişki kuran bir delikanlının öyküsünü aktardı. Yönetmenin en önemli filmi sayılan *es-Sakka Mate* (*Sakanın Ölümü*, 1979) bir saka ile bir cenaze gömücüsü arasındaki dostluğu, yalın ama şiirsel bir dille anlatırken Kahire'nin eski mahallelerine bir ağıta dönüşür. *el-Bidaye* (*Başlangıç*, 1986) ise çöle düşen bir uçaktan sağ kurtulan on iki yolcunun öyküsünü aktarır. Aralarında iş adamı, ressam, işçi, köylü, gazeteci gibi değişik kökenli insanların bulunduğu bu kadınlı erkekli topluluk, insan onuruna yaraşır özgür bir düzen kurmaya çalışır. Necip Mahfuz'la da işbirliği yapan Salah Ebu Sayf'ın, Fatin Hamame ve Ferid Şevki gibi oyuncuların ünlenmesini de sağlayan filmlerinin, Fransız şiirsel gerçekçiliğinden izler taşıdığını söylemek yanlış olmaz.

Nasır'ın iktidara gelmesinden sonra bir sinemacılık enstitüsü açılmasına (1961), devletin üretimi destekleyici önlemler almasına (1963) karşın, yenilikçi bir sinemaya elverişli bir ortam oluşmadı. Çünkü 1976 yılında yeni bir yasayla daha da sertleştirilecek bir sansür, kadının konumu, kırsal kesimin sorunları, batıl inançlar, cinsellik vb gibi konulara değinilmesini yasakladığı gibi,

Nasır yönetimine yönelik en ufak bir eleştiriye bile izin vermiyordu. (İsrail ile yapılan savaşın yenilgiyle sonuçlanması üzerine, Otto Preminger, Paul Newman, Danny Kaye, Elizabeth Taylor gibi sanatçıların filmleri de, İsrail yanlısı oldukları gerekçesiyle ülkeye sokulmayacaktı.) 1969 yılında kırka yakın sinemacının kurduğu Cemaatü's-Sinimati'l-Cedide (Yeni Sinema Topluluğu) yeni bir sinema anlayışı getirmeyi denedi. Aynı yıl İskenderiye'de bir sinema festivali düzenlenirken, 1970 yılında da bir sinematek (el-Arşivu'l-Kavmi li'l-Film) kuruldu. 1976 yılında ise Uluslararası Kahire Film Festivali ilk kez gerçekleştirildi. Bu girişimlerden etkilendiği söylenebilecek ilk önemli ürün, Şadi Abdüsselâm'ın yönettiği *el-Mumiya* (*Mumya*, 1968) oldu. Oxford'da öğrenim gören, Mankiewicz, Kawalerowicz, Rossellini gibi yönetmenlerin yanında çalışma olanağı bulan Şadi Abdüsselâm, ilk filmi *Mumya*'da eski eser kaçakçılığına eğilen bir konudan yola çıkarak, eski ile yeni arasındaki çelişkileri gündeme getirdi. Eski bir firavun mezarının karşı karşıya getirdiği köylülerle arkeologlar arasındaki çatışmayı, eskiyi küçümsemeden yenilenmek gerektiği sonucuna bağladı. Filmin önemi, yeniye yönelişin kökenleri de dikkate almak zorunda olduğunu, didaktik bir anlatıma kaçmayan akıcı bir sinema diliyle vermesinde yatar. Bu dönemin ikinci önemli filmi ise Tevfik Salih'in yönettiği *el-Mukaduun*'dur (*Kandırılmışlar*, 1972).

Mısır sinemasının belki de tek marksist görüşlü sinemacısı **Tevfik Salih** (d. 1926) Fransa'da öğrenim gördü. Ülkesine döndükten sonra Necip Mahfuz ile birlikte senaryo çalışmaları yaptı. İlk yönetmenlik denemesi, Necip Mahfuz uyarlaması *Darbu'l-Mehabil* (*Çılgınlar Sokağı*, 1955) geleneksel Mısır filmlerinin çizgisinden ayrılan gerçekçi içeriği nedeniyle hiç ilgi çekmedi. Film, ikramiye çıkan bir piyango biletinin Kahire'nin bir kenar mahallesinde elden ele dolaşmasını konu ediniyordu. Bir süre kısa filmler çekmekle yetinmek zorunda kalan Tevfik Salih, yine Necip Mahfuz'dan uyarladığı *Şira el-Abt Al* (*Kahramanlar Savaşı*, 1961) adlı çalışmasında, bir balıkçı köyü emekçilerinin, bir dalavereci karşısında birleşmelerini konu edindi. Yönetmenin, idealist bir doktorun toplumsal aksaklıklara karşı çıkışını konu edinen bir sonraki filmi *el-Mütemerridûn* (*İsyancılar*, 1966) sansür tarafından yasaklandı. Bu filmi, genç bir yargıcın öyküsünü, Gogol'u çağrıştıran bir mizah anlayışıyla konu edinen *Yevmiyyeti Nâib fi'l-Aryaf* (*Bir Taşra Yargıcının Günlüğü*, 1969) izledi. Yönetmenin günlük yaşamı, toplumsal çelişkileri, yönetimin aksaklıklarını gündeme getirmeyi deneyen filmleri, yapımcı ve sansür engellerinin yanı sıra seyirci ilgisizliğiyle de karşılaştı. Brecht'in görüşlerinden esinlenen Salih'in, yoksulları daha yoksul kılmaya yönelik bir düzenin bilinçleştirdiği kahramanlarının, melodrama koşullanmış seyircinin ilgisini çekmemesi doğaldı. Ülkesinden ayrılmak zorunda kalan Salih, Suriye'den sağladığı sermaye ile Kuveyt-Irak sınırında başyapıtı sayılan *Kandırılmışlar*'ı çekti. Bir toplama kampından kaçan üç Filistinli'nin Kuveyt'e ulaşmak için çölü aşma çabalarını ele alan film, Filistinli-

lerin cesetlerinin çöpe atılmasıyla noktalanır. Film bir yandan, göçebeliğe mahkûm edilen Filistin halkının yazgısına eğilirken, bir yandan da devrime dönüşememiş başkaldırıları sorgular.

Oyunculuktan yönetmenliğe geçen **Atıf Salim**, değişik türlerde çok sayıda film üretti. Gerçek bir olaydan yola çıkan *Ehne'l-Telâmize* (*Biz Öğrenciler*, 1959) gençlerin sorunlarına eğildi. *Ümmü'l-Aruse* (*Gelinin Annesi*, 1963) büyük ilgi gören bir güldürü oldu. Necip Mahfuz'un romanından uyarlanan ve Kahire'nin kenar mahallelerine eğilen, Fransız şiirsel gerçekliğinden etkiler taşıyan *Hanü'l-Halili* (1967) ise yönetmenin en önemli çalışmasını oluşturdu. Roma'da sinema öğrenimi gören Hüseyin Kamal, melodram ağırlıklı filmlerinde Nasır döneminin aksaklıklarını sorguladı. Kırsal kesim geleneklerini inceleyen *el-Bustaci* (*Postacı*, 1968) ile *Ebi Fevkü'ş-Şecere* (*Babam Ağaca Tünedi*, 1969) yönetmenin mizahi bakışının örnekleri oldu. *Sensere Favki'n-Nil* (*Nil'de Gevezelik*, 1971) ise aydınlarla aylaklar arasındaki benzerlikleri vurguladı. Mısır sinemasının adını yurdu dışında da duyurmayı başaran en önemli yönetmeni ise Yusuf Şahin'dir.

Varlıklı bir Hıristiyan ailenin çocuğu olan **Yusuf Şahin** (1926-2008) İskenderiye'deki Victoria College'i bitirdikten sonra, Pasadena Playhouse'da (Los Angeles) dramatik sanatlar öğrenimi gördü. Ülkesine döndükten sonra belgeseller çekti. İlk kurmaca filmi *Baba Amin* (*Amin Baba*, 1950) oldu. Geleneksel sinemaya erotik ve gerçekçi öğeler katmaya çalıştığı görülen Şahin, *İbnu'n-Nil* (*Nil Çocuğu*, 1951), *Nisa bilâ Rical* (*Erkeksiz Kadınlar*, 1953), *Sira fi'l-Vadi* (*Vadide Dövüş*, 1954) gibi filmlerden sonra çektiği *Şira fi'l-Mina*'da (*Karanlık Sular*, 1956) işçi sınıfının yaşam koşullarını gündeme getirme yüreklilliğini gösterdi. (*Vadide Dövüş*'te ilk kez beyazperdede görülen Lübnan kökenli Michel Chalboub, ünlü kadın oyuncu Fatin Hamame ile evlenecek, adını Omar Sharif'e dönüştürerek, dünya ölçeğinde ünlü bir oyuncu olacaktır.) *Babu'l-Hadid* (*Merkez Garı*, 1958) ise Yusuf Şahin'in ilk önemli filmini oluşturur. Kahire tren istasyonunda günlük yaşamı konu edinen film, topal gazete satıcısı, sendika üyesi hamalları, dilber limonata satıcısı ve bunların cinsel tutkuları ve şiddet eğilimleriyle, De Sica Yeni Gerçekçiliği'ni ve Buñuel'in kimi melodramlarını çağrıştırır. Cinsel tutkuların kurbanı gazete satıcısını Yusuf Şahin'in canlandırdığı filmin önemi, hem küçük insanların dünyasına eğilmesinden hem de yönetmenin Mısır sinemasının geleneklerinden sıyrılarak, Batılı yönetmenler gibi hızlı bir anlatımı yeğlemesinden kaynaklanır. Mısır sinemasının ilk klasik örneği sayılmasına karşın seyirciden yeterince ilgi görmeyen bu filmden sonra, Yusuf Şahin senaryosunu Necip Mahfuz'un yazdığı *en-Nâsir Salaheddin*'de (*Salahaddin Eyyubi*, 1953) Kudüs'ü Hıristiyanların elinden kurtarmaya çalışan Salahaddin Eyyubi ile Cemal Nâsır arasında benzerlikler kurmayı denedi. *el-Arz* (*Toprak*, 1968) ise yönetmenin yeniden gerçekçiliğe döndüğü bir film oldu. Abdurrahman Şarkavi'nin romanından uyarlanan *Toprak*,

1930'lar Mısır'ında kırsal kesimi ele alır. Tarlalarına verilen suyun yarı yarıya azaltılması üzerine bir köy halkı yönetimin bu haksız kararına başkaldırır. Cannes Film Festivali'ne de katılan *Toprak*, köylülerin yenilgisini ayrıntılara önem veren destansı bir anlatımla aktarırken, baskıların niçin köylülerin dayanışmasına yol açmadığını da vurgular. İsrail Savaşı bozgununa değinen *el-Usfur* (*Serçe*, 1972) Mısır sinemasının en önemli siyasal sinema örneği sayılır. Film, 1967 bozgunu öncesinde ve sonrasında sıradan Mısırlının neler düşündüğünü irdeler. Bir gazeteci ile bir polis memurunun, birlikte yürüttükleri bir yolsuzluk soruşturmasının ucu siyasilere dayanır. Anavatanı simgelediği anlaşılan, halk kadını terzi Behiye'nin evinde toplananlar, filmin sonunda Behiye'nin öncülüğünde sokağa fırlayarak, yenilgiye ve Nasır'ın istifasına karşı çıkar, dövüşmeye hazır olduklarını haykırırlar. *İskenderiye Leh?* (*Niçin İskenderiye?*, 1978) yönetmenin İskenderiye üçlemesinin ilk bölümünü oluşturur. Film, İkinci Dünya Savaşı yılları İskenderiye'sine eğilirken, yönetmenin kendi öğrencilik yıllarından da izler taşır. Bir Yahudi kızla bir Müslüman delikanlı arasındaki aşk, sinema tutkusu, eşcinsel eğilimler, o yıllar İskenderiye'sinin bir arada yaşamak eğilimini de vurgular. *Haddua Mısriya* (*Bellek*, 1980) yönetmenin gençlik yılları İskenderiye'sinin Müslümanları, Hıristiyanları ve Musevileri aynı potata eriten hoşgörü ortamını, yine özyaşamından izlerle ve Fellini'yi çağrıştıran bir anlatımla verir. İskenderiye üçlemesini noktalayan *İskenderiya Kaman vue Kaman* (*İlle de İskenderiye*, 1990) ise Yusuf Şahin'in yönetmenlik günlerine eğilir. Artık yönetmen olan Yahya (bu rolü Yusuf Şahin canlandırır) sinemacıların grev yaptıkları bir dönemde, sevdiği bir erkek oyuncuyu (gerçek yaşamda Muhsin Muhiddin) ünlendirmek için çekeceği filmin hazırlığını yapmaktadır. Ama grev sona erince filmi, gönlünü kaptırdığı bir kadın oyuncuyla yapar. Yusuf Şahin seyirciyi 100 dakika boyunca "acılarını ve sevinçlerini paylaşmaya" çağırır bu filminde. Üçlemenin arasına giren, Fransa ile ortakyapım *Adieu Bonaparte* (*Elveda Bonaparte*, 1985) ise Bonaparte'ın Mısır seferinin kültürel yönlerine eğilerek, benzerlerinden ayrılan bir Napolyon filmi oldu. Koleraya yakalanan hastaların öldükleri ya da iyileştikleri günü vurgulayan *el-Yevmü's-Sadis* (*Altıncı Gün*, 1987) Kahire'de yaşanan bir kolera salgınına değinen bir melodramdır. *el-Muhacir* (*Göçmen*, 1995), Firavunlar dönemine eğilerek, başarılı olmanın acı çekmek ve sevmiş ve sevilmiş olmayı hak etmekten geçtiğini vurguladı. (Film, Hz. Yusuf'u beyazperdeye getirdiği gerekçesiyle Mısır'da yasaklandı.) *el-Massir* (*Kader*, 1997) 12. yüzyıl Endülüs'ünde yaşayan büyük düşünür İbni Rüşd'e tutucu çevrelerden gelen baskıyı konu edindi. İbni Rüşd sürgün edilse de, düşüncesi müritleri aracılığıyla yayılır. *el-Âher* (*Öteki*, 1999) yolsuzlukların peşinde bir gazeteci kadınla, varlıklı bir komprador ailenin çocuğu olan eşinin küreselleşme karşıtı mücadelelerini konu edindi. *Sükût Hansavar* (*Susun Çekiyoruz*, 2000) ise sinema dünyasının kamera arkasına eğilen eğlenceli bir film oldu. Yusuf Şahin New York'ta saldırıya uğrayan ikiz kuleler için değişik ülke-

lerden 11 yönetmenin çektiği *11.09.01 September 11* (*11.09.01. Eylül 11, 2001*) adlı filmin bir bölümünü de çekti. Bu bölüm yönetmenin bir kumsalda Lübnan'da ölen bir Amerikan askerinin hayaleti ile ABD'nin yol açtığı savaşlara ilişkin bir söyleşiyi konu edinir. *Alexandrie-New York* (*İskenderiye-New York*, 2004) ise yıllarca önce öğrenim gördüğü New York'a dönen Mısırlı bir yönetmenin eski sevgilisiyle karşılaşmasından yola çıkarak Yusuf Şahin'in ABD'ye sevecen bakışını gündeme getirir. Yönetmenin son filmi *Heya Fawda* (*Kaos*, 2007) sahip olduğu gücü kötüye kullanmaktan çekinmeyen bir güvenlik görevlisiyle, isteklerini geri çeviren genç bir kadın arasındaki çatışmayı şiddete de yer veren ve toplumsal göndermeler yapan bir anlatımla aktardı. Yusuf Şahin'i, geniş seyirci kitlelerini göz ardı etmeksizin sinemanın sanat yönünü önemseyen filmler üreten ve Mısır sinemasını ülkesi dışında da tanıtmayı başaran bir yönetmen olarak tanımlamak yanlış olmaz.

Daha genç kuşaktan **Yusri Nasrullah** (d. 1952) *es-Safir* adlı sinema dergisinde çalıştıktan, Yusuf Şahin'in yardımcılığını yaptıktan sonra çektiği ilk kurmaca filmi *Sarikati Sayfiyye* (*Yaz Hırsızlıkları*, 1988) ile yenilikçi bir sinemanın ilk temsilcileri arasında yer aldı. Nasır iktidarının ilk günlerinde bir yazlıkta yaşananları bir yeniyetmenin gözünden aktaran film, yönetmenin cinsel kimlik arayışı, burjuvazi eleştirisi ve siyasal göndermeler de içeren melodram anlayışının ilk örneği oldu. Cannes Film Festivali'ne de katılan bu filmden sonra çekilen *Mercedes* (1993), bir zenciden gebe kalan bir genç kızın namusunu kurtarmak için varlıklı ama yaşlı bir erkekle evlendirilmesini konu edindi. Beyaz derili ama kıvırcık saçlı bir çocuk doğuran kadın, toplumda iki tür insan olduğuna inanır artık. İlk tür Mercedes sahipleri, ikinci tür ise Mercedes düşleyenlerdir. Videoyla çekildikten sonra 35 mm'ye basılan ve Locarno Film Festivali'nde ödül alan *el-Medina* (*Kent*, 1999) ise bireyin kökeniyle çatışmasını ele alır. Paris'te boksörlük yapan Kahireli bir delikanlı, bir saldırı sonucu belleğini yitirince, bütün kentlerin birbirinin aynı olduğunu ve insanın kendini tanıyabilmesi için, kimliğini keşfetmesi gerektiğini anlar. Yabancı ülkelere gidebilmenin çekiciliğini, gurbetin düş kırıklıklarını ve geri dönüşün sarsıntısını bir araya getiren filmde, yönetmenin iki aylığına gittiği ama iç savaş nedeniyle dört yıl kaldığı Beyrut günlerinin de izleri vardır. Lübnanlı yazar Elias Khoury'nin romanından uyarlanan *Babü'ş-Şems* (*Güneş Kapısı*, 2004) ise Filistin sorununun yarım yüzyıllık geçmişine eğilen iki bölümlü bir destan filmi oldu.

Londra'da sinema öğrenimi gören Muhammed Khan, *Tayr ale'tTarîk* (*Yoldaki Kuş*, 1981) ile adım attığı sinema ortamında *Zevceti Rîcali Muhim* (*Önemli Bir Adamın Karısı*, 1987) ile gerçekçi yaklaşımın önemli örneklerinden birini verdi. Bir gizli servis görevlisiyle evlenen genç bir kadının, kocasının karıştığı şiddet olaylarına tanıklığını konu edinen film, 1970'ler Mısır'ından gerçekçi bir kesit getirir beyazperdeye. Gerçekçi anlayışın bir başka önemli temsilcisi de, genç yaşta ölen Atıf el-Tayib'dir. Kısa filmlerle sinemaya giren el-Ta-

yib, *Sevvekü'l-Utubus* (*Otobüs Sürücüsü*, 1983) ile uygulanmaya başlanan yeni liberal ekonomi programının bir ailenin yaşamına etkilerini ele aldı. Yine genç yaşta ölen Memduh Şükrü'nün ilerici bir gazetecinin kurban gittiği cinayeti soruşturan bir savcının öyküsünü konu edinen filmi *Zâirü'l-Fecr* (*Tanyeri Ziyaretçisi*, 1972) Yusuf Şahin'in yukarıda değinilen filmi *Serçe* ile birlikte siyasal sinemanın önemli örnekleri arasında yer aldı. (Film sansürce yasaklanacak, ancak üç yıl sonra ve yönetmenin ölümünden sonra gösterime girebilecektir.) Son yılların dikkat çeken sinemacıları arasında Halid el-Haggar'ın özel bir yeri vardır. Yusuf Şahin'in yardımcılığını yaptıktan sonra çektiği *Ente Ömri* (*Hayatımsın*, 1989) adlı kısa filmle dikkati çeken el-Haggar, daha sonra İngiltere'de sinema öğrenimi gördü. Mısır'a dönünce yönettiği ilk kurmaca filmi *Ahlâmu Sagîre* (*Küçük Düşler*, 1993) Birmingham ve Amiens festivallerinde ödüller kazandı. Film, Nasır'ı babası yerine koymaya kalkışan Süveyşli yetim bir yeniyetmenin, Altı Gün Savaşı bozgununun ardından yıkılan düşlerini konu edinir. Film, Nasır yönetimine yansız bir biçimde eğilen belki de tek Mısır filmidir. el-Haggar'ın İngiltere'de çektiği *Room to Rent* (*Kiralık Oda*, 2000) ise Mısırlı bir gencin Londra'ya uyum sağlama çabasını ele alır. Delikanlının Mısır doğumlu yaşlı ve gözleri görmeyen bir kadınla gönül ilişkisi, filme Mısır'ın varlığını duyumsatan masalsı bir hava verir.

İsrail Sineması

İsrail ile Filistin'in yer aldığı Osmanlı egemenliğindeki topraklarda ilk sinematograf gösterisi Lumière Kardeşler'in operatörleri Alexandre Promio tarafından düzenlendi. Promio'nun 1897 yılında Hayfa ve Kudüs'te sinematograf gösterileri yaptığı biliniyor. Promio aynı yıl, Kudüs Tren İstasyonu'nu da filme aldı. 1897 yılı, adını Kudüs'teki Sion Tepesi'nden alan Siyonist hareket açısından da önemli bir tarihtir. 29 Ağustos 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde, dünyanın dört bir yanından gelen 197 delegenin katılımıyla toplanan Birinci Siyonist Kongre, Yahudileri vaktiyle yaşamış oldukları Filistin topraklarına göç etmeye çağırdı. Filistin'de kurulması tasarlanan bir Yahudi devletinin bayrağı ve ulusal marşı da bu kongrede belirlendi. Kongre, Yahudilerin anavatan saydıkları topraklara yeniden dönmeleri yönünde önemli bir adım oldu. 1908 yılında ise Kudüs'te ilk sinema salonu açıldı. Aynı yıl Amerikalı Charles Urban, *A Trip to Palestine* (*Filistin'e Bir Gezi*, 1908) adlı bir belgesel çekti. Rusyalı Noah Sokolowsky ise *The Life of Jews in Palestine* (*Filistin'de Yahudilerin Yaşamı*, 1913) adlı bir belgesel çekti. Murray Rosenberg adındaki İngiliz siyonist, daha önce gidip fotoğraf çekmiş olduğu Kutsal Topraklar'a, 1911 yılında bu kez bir sinema alıcısıyla giderek, Hayfa ve Kudüs'te çekimler yaptı. İngiliz general Edmund Allenby'nin Kudüs'e girişini belgeleyen Ukrayna kökenli Yacov Ben

Dov (1917), *The New Jewish Palestine* (*Yeni Yahudi Filistini*, 1921), *Palestine Awakening* (*Filistin Uyanıyor*, 1923), *The Land of Promise* (*Vadedilen Toprak*, 1924), *Springtime in Palestine* (*Filistin'de İlkbahar*, 1928) gibi belgeseller de çekti. Bu filmlerin ve az sayıdaki benzerlerinin amacı, Filistin'e dönen Yahudilerin yaşam koşullarını überek, bölgeye başka Yahudilerin gelmesini sağlamaktı. Arkadaşı Marc Scharz ile Filistin'in ilk yapımevi olan Menorah'ı kuran Ben Dov, sesli filme geçilmesi sırasında donanımını yenileyemeyince etkinliğine son verdi. Natan Axelrod'un 1935 yılında başlattığı *Carmel Newsreels* başlıklı haber filmleri ise yirmi yılı aşkın bir süre boyunca aksamadan çekildi. Yahudi yerleşim bölgelerinin gelişmesi, *kibbutz*'ların kurulması, Tel Aviv'in büyümesi ve İsrail devletinin kuruluşunun ilanı (1948) gibi olaylar konusunda bu belgeseller zengin bir kaynak oluşturur. Haim Halachmi'nin yönettiği *Oded Hano Ded* (*Göçebe Oded*, 1932) ise ilk kurmaca filmdir. Sessiz çekilen ve toprağı işlemenin önemini vurgulayan filmin arayazıları İbranicedir. İsrail devletinin kurulmasının hemen ardından, dünyanın değişik yörelerindeki Yahudi sinemacılar da İsrail'e geldiler. Herzliyah'ta kurulan (1949) Israel Motion Picture Studios, yeni devletin ilk stüdyosu oldu. 1952 yılında da Givatiyam'de Geva Film Studio kuruldu. İsrail Film Merkezi sinema sektörünü düzenlemeyi amaçlarken, Kudüs Sinemateği de nitelikli sinema seyircisi yetiştirme işlevini yüklendi. Yeni devletin kurulmasının ardından çekilen ilk filmler, bölgeye gelen ilk göçmenlerin toprağa sahip çıkmalarını ve yaşamlarını sürdürmek için gösterdikleri çabayı yücelten filmler oldu. Bağımsızlık savaşımı, ele alınan bir başka konu oldu. İngiliz yazar Thorold Dickinson'ın yönettiği *Jiv'a 24 Eina Ona* (*24 Numaralı Tepe Yanıt Vermiyor*, 1954) bu filmlerin en önemlisidir. Üç bölümden oluşan film, savaşın bitiminden hemen önce Kudüs yolundaki bir tepeyi savunmakla görevli askerlerin öyküsünü klasik bir anlatımla perdeye getirir. Askerler ölür ama tepe İsraillilerde kalır. Baruch Dienar'ın yönettiği *Heym Hayu Asara* (*On Kişiydiler*, 1960) ise 19. yy sonunda Rusya'dan gelen ilk göçmenlerin karşılaştıkları zorlukları ve yeni ülkelerini benimsemek için gösterdikleri büyük çabayı konu edinir. Kısa sayılabilecek bir sürede yılda yirmi dolayında film üretmeye başlayan İsrail sinemasının başlangıç döneminde, yapımcı ve yönetmen Menahem Golan'ın önemli bir rol oynadığını belirtmek gerekir. Golan'ın ilk filmi *Eldorado* (1963) olağanüstü bir ilgi uyandıran bir gerilim filmidir. Yeraltı dünyasına eğilen film, gerçekçi yönleriyle dikkati çeker. Hemen her türü deneyen Golan, *Dalia ve Hamalakhim* (*Dalia ve Denizciler*, 1964) ile müzikal, *Mivsta Kahir* (*Kahire Operasyonu*, 1966) ile casusluk, *Fortuna* (1966) ile dram türünün başarılı örneklerini verdi. Daha sonraki yıllarda çektiği *Kazablan* (1973) ise İsrail sinemasının en başarılı müzikali oldu. Daha sonra ABD'ye giderek çalışmalarını orada sürdüren Golan'ın bir katkısı da, mizah yazarı Macar Yahudisi Ephraim Kishon'u sinemaya kazandırmasıdır. Kishon'un yönettiği *Sallah Shabbati* (1964) "*bureka*" (İsrail'de yapılan bir tatlı) adı

verilen güldürü türünün en önemli örneği oldu. Ülke nüfusunun üç milyon olduğu bir dönemde, bir milyon gibi inanılmaz bir seyirci kitlesine ulaşan film, Faslı Sallah'ın göç ettiği İsrail'de karşılaştığı bürokratik engelleri konu ediniyordu. Kishon daha sonraki çalışmalarında da, toplumun ezdiği sıradan insanların serüvenlerini konu edindi. Kendi oyunundan sinemaya uyarladığı *Ta'alat Blauhlich* (*Büyük Kanal*, 1969), akıl hastanesinden kaçarak, geceyarısı kentin caddelerinden birinde bir kanal kazmaya kalkışan bir akıl hastasının öyküsünü aktardı. *Ha Shoter Azulai* (*Polis Azulai*, 1971) ise yine Fas kökenli bir polis memurunun beceriksizliklerini konu edindi. Uri Zohar'ın yönettiği güldürüler de büyük ilgi gördü. Yönetmeni ünlendiren ilk filmi *Hor Balava* (*Ayda Delik*, 1965) yeni kurulmakta olan toplumun aksak yönlerini, avangard denilebilecek bir anlayışla eleştiriyordu. *Shlosha Yamim ve Yeled* (*Üç Gün ve Bir Çocuk*, 1967) eski sevgilisinin çocuğuna üç gün süreyle bakmak zorunda kalan bir erkeğin öyküsünü ele aldı. Odded Kotler'e Cannes Film Festivali'nde En İyi Erkek Oyuncu Ödülü kazandıran film, yine toplumsal bir eleştiri güldürüsü oldu. Yönetmenin en iyi filmleri sayılan *Metzitzim* (*Falcılar*, 1972) ile *Eynaim Ghedoloth* (*İri Gözler*, 1974) cinselliğe de değinen güldürülerdir. Uri Zohar'ın ani bir kararla Kudüs İlahiyat Okulu'na girip haham olması, İsrail sinemasını parlak bir gelecek vaat eden yaratıcı bir yönetmenden yoksun bıraktı. Boaz Davidson'ın gençlerin yaşam biçimine eğilen *Eskimo Limone* (1978) adlı romantik filmi ise hızlı anlatımı ve rock müziğine yer veren ses kuşağı ile hem *bureka* anlayışının en çok iş yapan filmlerinden biri oldu hem de gençlik filmlerini başlattı.

1970'lerde, aralarında Moşe Mizrahi, Yehuda Neeman, Dan Wolman, David Greenberg gibi isimlerin de bulunduğu genç yönetmenlerin, *kayitz* (yeni İsrail sineması) adını verdikleri bir sinema anlayışını savundukları görüldü. Fransız Yeni Dalga akımından etkilenen bu anlayış, *bureka* sinemasına ve ticari sinemaya karşı çıkıyordu. Genç yönetmenler sinemanın değişik türlerini deneseler de, sınırlı bir aydın seyirciyi hedef alıyor ve kişilerin iç dünyasına da eğilen ve kimi kez avangard nitelikler taşıyan filmler çekmeyi amaçlıyorlardı. Bu anlayışın ilk önemli temsilcisi Moşe Mizrahi oldu. Mizrahi'nin kendi yaşamından da izler taşıyan *Ani Ohev Otach Rosa* (*Seni Seviyorum Rosa*, 1972) ile *Ha Bayit be Rekhov Chelouche* (*Chelouche Sokağı'ndaki Ev*, 1973) adlı filmleri inanç ve kültürel kimlik sorunlarına eğildi.

Kayitz akımının bir başka önemli yönetmeni olan **Dan Wolman** ise New York'ta sinema öğrenimi gördü. *Ha Timbonu* (*Düş Kuran*, 1970) ve *Floch* (1972) adını taşıyan ilk iki filminde yaşlanma sorununa eğildi. Amos Oz'un romanından uyarladığı *Michael Sheli* (1975) ikiye bölünmüş Kudüs'te yaşayan ve bir bilim adamıyla evli bir kadının öyküsünü aktardı. Tekdüze evlilik bağının yalnızlığa ve içine kapanmaya ittiği kadın, bir süre sonra bir düşler ve fanteziler dünyasında yaşamaya başlar. Kudüs'ün parçalanmışlığıyla kadının iç dünyasının parçalanmışlığı arasında bağlantı kuran film, başkadın oyuncusu Efrat Lavie'nin

olağanüstü oyunculuğu ve görüntülerinin estetik titizliğiyle İsrail dışında da büyük ilgi gördü. Yönetmenin, İngiliz yönetimi yıllarında bir Arapla bir Yahudi arasındaki gönül ilişkisinden yola çıkarak, siyasal gelişmelerin birey üzerindeki baskısına değinen bir sonraki filmi *La Ga'at Be'ir* (1978) her şeyden önce Kudüs kentine bir tür güzelleme oldu. *Hoherchak* (*Mesafe*, 1994) ise yaşlı ana babalarla çocukları arasındaki ilişkiye değindi. Yönetmenin son filmi *Ahot zara* (*Yabancı Kızkardeş*, 2000) Tel Aviv'de yaşayan varlıklı bir kadınla, kaçak olarak çalışan gündelikçi Etiyopyalı bir kadının toplumdan gördükleri ortak baskıları ele aldı. Film, karmaşık İsrail gerçekliğine incelikli bir anlatımla tutulan gerçekçi bir ayna olarak değerlendirildi.

Altı Gün Savaşı, Daniel Wachsmann'ın yönettiği *Transit* (*Geçiş*, 1980), Isaac Tsepel Yeshurun'un yönettiği *Noa at 17* (*17'de Kurtuldular*, 1982) gibi milliyetçi duyguları gündeme getiren filmlerde yansımasını buldu. Londra'da sinema öğrenimi görmüş olan Daniel Wachsmann, *Hameudad* (*Seçilmiş*, 1990) adlı filminde dini bir sömürü aracı olarak kullanmaya çalışan çevreleri eleştirdi. Nissim Dayan'ın *Gesher Tsar Me'od* (*Dar Bir Köprü*, 1984) ve Şimon Dotan'ın *Hiuh Hagdi* (*Kuzunun Gülümsemesi*, 1985) adlı çalışmaları işgal altındaki topraklarda yaşayanları konu edindi. Sinemaya belgesellerle giren Uri Barbash, uluslararası alanda da büyük ilgi gören ilk kurmaca filmi *Meachorei Hasaragim* (*Parmaklıkların Ötesinde*, 1984) adlı çalışmasında, siyasi suçlu Arapların da bulunduğu bir tutukevini konu edinerek, İsrail devletinin kimi uygulamalarını eleştiren siyasal bir film oluşturdu. Venedik Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü kazanan film, Yahudilerle Arapların bir arada yaşamayı öğrenmeleri gerektiğini vurguluyordu. İsrail sinemasının, adını yabancı ülkelerde de duyuran en önemli yönetmeni ise Amos Gitai'dir.

Amos Gitai (d. 1950) mimarlık öğrenimi gördükten, ABD'de mimarlık doktorası yaptıktan sonra, mimarlıkla ilgili belgeseller çekti. Yom Kippur Savaşı'na katılması yaşamında ve sanatında önemli bir rol oynadı. Konusunu *Kitabı Mukaddes*'ten alan ilk kurmaca filmi *Esther* (1985) Pasolini'yi çağrıştıran bir anlayışla, eski çağlarla günümüz arasında benzerlikler kurmayı denedi. Uzun planların ağırlıklı olduğu *Esther*, Cannes Film Festivali'nin yan bölümlerinde gösterildi. Bu filmi izleyen *Berlin Jerusalem* (*Berlin Kudüs*, 1989) Alman şair Else Lasker-Schuler'in 1930 yılında Kudüs'ü ziyaret etmesini konu edindi. Film, Berlin kafeleriyle çorak Kudüs tepeleri arasında gidip gelirken, bir yandan Kutsal Topraklar'da toprak mülkiyeti sorununa değinir, bir yandan da Berlin'de duyulmaya başlayan nazilerin ayak seslerini vurgular. *Berlin Kudüs*, Venedik Film Festivali'ne de katıldı. Yakov Shastai'nin romanından uyarlanan *Devarim* (*Şeyler*, 1995), üç arkadaşın yaşam öykülerinden yola çıkarak, dokuz aylık bir zaman süresi boyunca Tel Aviv kentini ve mitolojisini inceledi. Yönetmenin kentler üçlemesinin ilkini oluşturan bu filmi, Hayfa'da çekilen *Yom Yom* (1998) izledi. Kalabalık bir Arap-Yahudi ailenin bireylerini konu edinen

film, Hayfa kentinde yaşamın günlük gerçeklerini yansıtır. Venedik Film Festivali'ne katılan bu filmi, üçlemenin Kudüs'te çekilen son filmi *Kadosh* (*Kutsal*, 1999) izledi. *Kutsal*, Kudüs'ün dindar bir mahallesinde yaşayan, on yıldır evli mutlu bir çiftin evliliğinin, çocukları olmadığı gerekçesiyle haham tarafından geçerli sayılmamasını konu edinir. Hahamın bir başka erkekle evlendirmeye kalktığı kadın, çareyi kaçmakta bulur. Cannes Film Festivalinin yarışmalı bölümüne katılan film, Museviliğin bağnaz geleneklerini sert bir biçimde eleştirir. *Kippur* (2000) ise 1973 yılı Yom Kippur günü Mısır ve Suriye'nin aniden İsrail'e saldırmalarından yola çıkarak, savaşın vahşetini sergiledi. Yönetmenin bir önceki filmi *Kutsal*'ın eleştiri çizgisini daha da sertleştirerek, savaşın yalnızca yıkıma ve acılara yol açan bir kargaşa ortamı yarattığını vurguladı. Arthur Miller'ın *Homely Girl* adlı romanından uyarlanan ve Arthur Miller'ın de rol aldığı *Eden* (*Cennet*, 2001) Amerikalı komünist inançlı siyonist bir karı kocanın vaat edilmiş topraklara göç etmesini konu edindi. İdeolojiyle cinselliğin iç içe geçtiği film, tarihin akışının insanların yazgısını nasıl etkilediğini vurguluyordu. *Kedma* (2002) ise İsrail devletinin kurulmasının hemen öncesinde önce Filistin kıyılarına gelen bir gemi dolusu kaçak göçmenin İngiliz birliklerince tutuklanmak istenmesini konu edindi. Yönetmen bir kez daha sürgün konusuna ve insanın yazgısının aniden değişebileceğine değindi bu filminde de. New York'ta saldırıya uğrayan ikiz kuleler için değişik ülkelerden 11 yönetmenin çektiği *11.09.01 September 11* (*11.09.01 Eylül 11*, 2001) adlı filmde, Kudüs'te bir canlı bomba saldırısının ardından olayı izleyen bir gazeteciyi konu edindi. Gazetecinin haberi çöpe atılır çünkü ikiz kulelere saldırı haberi gelmiştir. *Alila* (2003) ise Tel-Aviv'de yaşamanın kaçınılmaz kıldığı kargaşayı, cinselliği de vurgulayan eleştirel bir bakışla ele aldı. *Free Zone* (*Serbest Bölge*, 2005) taksi şoförü bir kadınla (Hanna Laslo) kadın bir müşterisinin Ürdün'deki serbest bölgeye gidişlerini aktarırken iletişimsizlik konusunu gündeme getirdi. (Film, Cannes Film Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu Ödülü'nü aldı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Plus Tard* (*Daha Sonra*, 2008) Yahudi olduğunu öğrendiği anneannesinin (Jeanne Moreau) toplama kampındaki izini süren aile babası bir erkeğin (Hippolyte Girardot) çabasını aktardı. Çok sayıda belgesel de çeviren Amos Gitai, kendi deneyimlerinden de yararlanarak, göçmenlik, yurt özlemi, sürgün ve bir arada yaşamak gibi konuları çağdaş bir anlatımla ele alan bir yönetmen olarak tanınır.

Genç kuşaktan Renen Schorr, kendi yaşamından izler de içeren ilk kurmaca filmi *Blues Lahofeş Hagadol*'da (*Yazsonu Hüzünleri*, 1987) Arap Savaşı öncesinde kızlı erkekli yedi gencin birlikte geçirdikleri bir yaz tatilini ele aldı. Savaşın gölgesini duyumsayan gençlerin dört bölümde aktarılan öyküsü, İsrail'e özgü şiddete de yer vermesiyle ilgi çekti. Nadav Levitan'ın yönettiği *Yeldei Stalin* (*Stalin'in Yoldaşları*, 1987) ilk *kibbutz*'lardaki yaşama eğilerek, doğu Avrupa ülkelerinden gelmiş olan göçmenlerin katı ideolojik tutumlarını eleştirdi. Ma-

car kökenli Amos Gutman, *Hessed Mufla*'da (*Şaşılası Lütuf*, 1992) eşcinsellik gibi tabu sayılan bir konuyu hem hüzünlü hem de eleştirel bir bakış açısından aktararak Kudüs Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü almayı başardı. Kendisi de eşcinsel olan Gutman, 39. yaşında AIDS'ten öldü. Tiyatro ve sinema oyunculuğundan yönetmenliğe geçen, İsrail'in az sayıdaki kadın yönetmenlerinden Michal Bat Adam, *Autobiyografia Dimyonit*'te (*Hayali Bir Otobiyografi*, 1994) başrolü de kendisi üstlendi. Film, bir çocuk annesi sinemacı bir genç kadının yaşamını, kronolojik bir gelişme izlemeksizin verir. Bir başka kadın yönetmen, Orna Ben Dor-Niv ise *Eretz Hadasha*'da (*Yeni Ülke* 1994) İkinci Dünya Savaşı'ndan kurtulabilen Yahudi kadınların, yeni ülkelerindeki toplama kamplarında, Almanlarla yatarak canlarını kurtardıkları suçlamasıyla karşılaşmalarını konu edindi. New York'ta sinema öğrenimi gören Ron Ninio *Sackhanım* (*Oyuncular*, 1994) adlı filminde, tiyatro tutkusundan kaynaklanan coşkuyu ve düş kırıklıklarını gündeme getirdi. Ukrayna'da sinema öğrenimi görmüş olan Leonid Gorovetz *Kafe im Limon*'da (*Limonlu Kahve*, 1994), İsrail'e yerleşmenin zorluklarını aktarırken, Doğu ülkelerinden İsrail'e gelenleri karşı koyulmaz bir güdünün göçe yönlendirdiğini vurguladı. Ori Sivan ile Ari Folman'ın ortaklaşa yönettikleri *Clara Hakadusha* (*Ermiş Clara*, 1995) Çek yazar Pavel Kohout'un romanından uyarlandı. Film, doğaötesi güçlere sahip ergenlik çağındaki bir kızın öngörülerinin bir kentin yaşamını altüst edişini aktarır. Genç kız gönlünü bir arkadaşına kaptırdığında, gerçekle doğaötesi arasında bir seçim yapmak zorunda kalır. Berlin Film Festivali'ne katılan film, duyarlıklı anlatımıyla dikkati çeker. Rus kökenli Arik Kaplun, belgeseller çektikten sonra gerçekleştirdiği ilk kurmaca filmi *Hachaverim shell Yana*'da (*Yana'nın Dostları*, 1998) Rusya Yahudilerinin yeni vatanlarına uyum sorunlarına eğildi. Bennes Torati, ilk kurmaca filmi *Kikar Hacholomot*'ta (*Kanunsuzlar Meydanı*, 2000) Tel Aviv'in kenar mahallelerinden birinde eski bir sinema salonuna duyulan özlemi, karşılıksız bir aşk temasından yola çıkarak verdi. Gürcü kökenli Dover Kosashvili *Hatuna Mehuheret*'te (*Geç Evlilik*, 2001) oğullarını evlendirmek için kız arayan bir anne babanın, dul ve çocuklu bir kadına âşık oğullarıyla çatışmasını bir güldürü havasında işlerken, geleneklerle çağdaş yaşam arasındaki çelişkileri vurguladı. İsrail'i eski kültüründen kopuk bir ülke olarak değerlendiren Gidi Dar, *Eddie King* (1992) adlı filminde, ulusal bir kimlik arayışı sorununa değindi.

İsrail devletinin kurulmasıyla yaşıt olan İsrail sineması, başlangıç yıllarının milliyetçi duyguları ve bireysel kahramanlıkları gündeme getiren filmlerinden sonra, çağdaş toplumun sorunlarını ele alan, bireylerin iç dünyalarına eğilen, Araplarla barış içinde bir arada yaşamanın yollarına değinen filmler üretmeye başlamıştır. Bu gelişmede, bu arada *kayitz* akımının ortaya çıkmasında, devletin kaliteli filmler için kurduğu fonun da büyük katkısı olmuştur. Bunun gibi, Hayfa Uluslararası Film Festivali (1983) ile Kudüs Uluslararası Film Festivali (1984) de, İsrail sinemasının gelişmesinde itici bir rol oynamıştır. Son olarak

devlet sinema endüstrisine mali kaynak yaratmak için yeni bir yasa getirmiştir (2000). Yine de, televizyonun azalttığı seyirci sayısının halâ eski düzeyine ulaşamamış olduğunu belirtmek gerekir. Öte yandan, uluslararası ortakyapımlara yönelen yönetmenlerin filmlerinin İsrail gerçekliğinden uzaklaşması, İsrail sineması için önemli bir sakınca oluşturmaktadır.

Filistin Sineması

Yıllardır bağımsızlık mücadelesi veren Filistin'in sinema tarihi, İsrail devletinin kuruluşuna dek, bu bölgenin sinema olayları ile özdeşleşir. Bu nedenle İsrail sinema tarihinin 1948 yılına dek olan bölümü, bir anlamda Filistin sinemasının da tarihidir. Bir Filistin sinemasından, ancak 1968 yılında El-Fetih örgütünün Windhat Aflam Filistin adında bir sinema birimi kurmasından sonra söz edilmeye başlandı. Ortak bir çalışma sonucunda çekilen *Lâ li'l-hâli's-Silmi* (1969) ile *Bi'r-Ruh bi'd-Dem* (1970) adlı iki militan film, bu birimin ilk ürünleri oldu. 1973 yılında da Cemaat el-Sinima el-Filistiniye adını taşıyan sinemacılar birliği kuruldu. Mustafa Ebu Ali'nin 1979 yılında Tunus'ta kurduğu Filistin Sinema Enstitüsü'nün de, genç sinemacı yetiştirme doğrultusunda büyük katkısı oldu. Tevfik Salih, Amos Gitai, Costa Gavras, Jean-Luc Godard gibi ünlü yönetmenler de bu enstitüye katkıda bulundular. Filistin'in Mustafa Ebu Ali, Sulafa Jadallah, Hani Cevheriye gibi ilk sinemacıları belgeseller çektiler. Çoğu kez tanıklıklara dayanan bu belgeseller niçin savaşıldığını açıklamaya çalışırken, savaşçıların ve ailelerinin durumunu da perdeye getiriyordu. Filistin sineması başlangıçtan bu yana kısa film ağırlıklı olsa da, kurmaca yönetmenleri yetiştirmeyi de başardı. Bu sinemanın uluslararası alanda da tanınan en önemli yönetmeni Michel Khleifi'dir.

Michel Khleifi (d. 1950) Brüksel'de radyo televizyon ve tiyatro öğrenimi gördü. Belçika televizyonu için haber programları hazırladı. Cannes Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü alan ilk kurmaca filmi *Noces en Galilée* (*Celile'de Düğün*, 1987) oğlunu evlendirmek isteyen bir muhtarın öyküsünü anlatır. Muhtar, düğün izni alabilmek için İsrailli yönetici ile adamlarının da düğüne katılmalarını kabul etmek zorunda kalır. Düzgün anlatımlı film, hem İsrailli işgalciye hem de ataerkil geleneklere karşı çıkışı vurgularken, bir özgürlük türküsü olur. Yönetmenin bir sonraki filmi *Naşid el-Bajar* (*Taşların Neşidesi*, 1990) intifada ortamında yaşanan bir gönül ilişkisini yarı belgesel bir anlatımla verdi. Film, intifada ortamında karşılaşan iki eski sevgilinin duygusal coşkusunu, Filistin başkaldırısının acımasız gerçeğiyle ustaca bağdaştırır. *Hikâyatü'l-Cevahiri's-Selâse* (*Üç Elmasın Masalı*, 1995) Gazze şeridinde bir kampta yaşamakta olan yeniyetme Yusuf'un ilk aşkını bir masal havası içinde verir. Sevgilisine kavuşmak için Güney Amerika'dan üç elmas taş getirmeyi göze

alan Yusuf, askerlerce öldürülse de, düşünü tamamlamak için yeniden dirilir. Yönetmenin, Filistin için "ölenlere ve ölmeyenlere" adadığı film, tutsaklığa mahkûm edilmek istenen bir halkın serüvenini çağdaş bir masal ortamında ama hayatı savunan etkili bir anlatımla verir. Yönetmen daha sonra çektiği *Forbidden Marriages in The Holy Land* (*Kutsal Topraklarda Yasak Evlilikler*, 1995) adlı belgeselde, eşlerin biri Yahudi biri Arap olan dokuz evli çiftle yaptığı söyleşilerde, bu çiftlerin nasıl evlenebildiklerini inceledi.

Elia Süleyman (d. 1960) on yılı aşkın bir süre yaşadığı New York'ta sinema ile ilgilendikten sonra, ilk filmi *Mukaddime li-Nihayeti Cidal*'ı (*Savaşın Sonuna Başlangıç*, 1991) çekti. Arap halklarına karşı önyargılara karşı çıkan film, Walt Disney'in canlandırma filmlerinden, haber filmlerinden örneklere de yer veren kurgusuyla dikkati çekti. *Harbu'l-Halic ve Ba'de* (*Körfez Savaşı ve Sonrası*, 1993) adı geçen savaşı konu edindi. Yönetmenin, Cannes Film Festivali'nde ilk film ödülünü kazanan kurmaca çalışması *Sicilli İhtifa* (*Bir Kayboluşun Güncesi*, 1996) ise Filistinli olmanın ne anlama geldiği konusuna eğildi. Filmin ilk bölümünde, yönetmen doğduğu kent Nasıra'da kendi ailesinin ve esnafın günlük yaşayışını belgeleyerek, bu insanların kimliklerini yitirmeye başladıklarını vurgular. Kudüs'te geçen ikinci bölüm ise siyasal tartışmalara, polis kovuşturmalarına ve renkli gece yaşamına yer verir. Film, Buster Keaton'ı çağrıştıran bir mizah duygusuyla, Filistinli olmanın çelişkilerini vurgular. Yönetmenin *el-Hilmu'l-Arabi* (*Arap Düşü*, 1998) adlı belgeselden sonra çektiği ve kendisinin de rol aldığı *Yadon İlahiyye* (*Kutsal Direniş*, 2001) ise biri Kudüs'te biri Ramallah'ta yaşayan iki sevgilinin, birbirlerini ayıran denetim noktalarını gizlice aşabilmek için verdikleri uğraşı konu edindi. Yönetmenin aşk üzerine bir film olarak nitelediği *Kutsal Direniş*, yer yer absürde kaçan bir anlatımla da olsa, Kutsal Toprakların günlük gerçekliğine de değinir. (*Kutsal Direniş*, Cannes Film Festivali'nde Jüri ve Eleştirmenler ödüllerini aldı.)

Kadın yönetmen **Mai Masri**, San Francisco'da sinema öğrenimi gördükten, televizyonlar için kısa filmler çektikten sonra yönettiği *Etfal Şatila*'da (*Şatila'nın Çocukları*, 1998) iki çocuk aracılığıyla Şatila kampında yaşamanın zorluğunu belgeledi. Çocuklara bir video kamera vererek çektirdiği görüntüleri de kullanan yönetmen, yaşanan acıların yanı sıra yeşeren umutları ve çocukların düş gücünün itici etkisini de şiirli bir anlatımla verir. Yönetmenin *Frontiers of Dreams and Fears* (*Düşlerin ve Korkuların Sınırları*, 2001) adlı belgeseli de, İsrail işgali altındaki güney Lübnan'ı, Şatila kampında yaşayan iki küçük kızın gözlemlerine dayanarak aktarır.

Raşid Maşaravi'nin *Palestine* (*Filistin*, 2000), Annemarie J. Kuatan'ın *Yevmiyeti Ba'eati'l-Havva* (*Bir Fahişenin Günlüğü*, 2001), Nebiye İrşad'ın *Vekalati Sefer* (*Seyahat Acentesi*, 2001), Ahmed Habbaş'ın *Ufulü'l-Kamer* (*Ayın Batışı*, 2001) gibi çalışmaları, daha çok kısa filme dayanan Filistin sinemasının son örnekleri arasında yer alır.

İran Sineması

İran Şahı Muzafferüddin'in, 1900 yılı Temmuz ayında Paris sergisini ziyareti sırasında saray fotoğrafçısı Mirza İbrahim Han Akkasbaşı'ya Gaumont yapımı bir alıcı satın aldırması, İran sinemasının başlangıcı oldu. Akkasbaşı, şahın aynı yılın 18 Ağustosu'nda Brüksel'deki Çiçek Festivali'ni gezmesini filme aldı. İran'a dönünce saraydaki günlük yaşamı sık sık filme alan Akkasbaşı, Tahran sokaklarında da çekimler yaptı. Muharrem kutlamalarını da filme aldı. Sinematograf kısa sürede sarayın yanı sıra soyluların da ilgi gösterdiği bir eğlence oldu. Düğünlerde, toplantılarda, Rusya üzerinden getirtilen Fransız yapımı güldürü filmleri gösterilmeye başlandı. 1904 yılında ise Mirza İbrahim Han Sahhafbaşı, Tahran'ın merkezindeki antikacı dükkânının arkasında halka açık film gösterileri düzenledi. Sahhafbaşı aynı yıl Tahran'da, yalnız erkek seyircilerin gidebildiği ilk sinema salonunu açtı. (Kadın seyirciler için ancak 1917 yılında özel gösteriler yapılmaya başlanacaktır.) Salonda koltuk yoktu, seyirciler yere serili halıların üzerine oturarak, Sahhafbaşı'nın Odesa'da satın alınış olduğu filmleri izliyordu. Ne var ki, bu sinema kısa ömürlü oldu. Şaha karşı komplo hazırlamakla suçlanan Sahhafbaşı, sinemayı şeytan icadı sayan tutucu çevrelerin de baskısıyla tutuklandı. Sinema salonu, açılışından bir ay sonra kapatıldı ve teknik donanımına el koyuldu. Sarayın da desteğini sağlayan Rus göçmeni Russi Han'ın 1907 yılında açtığı 600 kişilik sinema ise Max Linder'in güldürü filmleriyle büyük ilgi topladı. Ama Muhammed Ali Şah'ın iktidardan düşmesi, sarayda filmler de çeken Russi Han'ın sinema salonunun ve fotoğraf atölyesinin halk tarafından yağmalanmasına yol açtı. Ermeni kökenli Ardeşir Han ise 1912 yılında Tahran'da açtığı salonla, sinema işletmeciliğinin kurucusu oldu. Daha sonra Ali Vekili'nin açtığı salonlarla sinema sayısı arttı. Sessiz sinemanın sonuna gelindiğinde Tahran'da 15 sinema, ülkenin başka kentlerinde ise 11 sinema salonu vardı. (1980 yılında ise bu sayı Tahran'da 109'a, ülke genelinde de 427'ye yükselecekti.) Başlangıçta kadınlarla erkekler için ayrı saatlerde gösteriler yapılırken, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, tutucu çevrelerin karşı çıkmalarına karşın, kadınlarla erkekler birlikte film izlemeye başladılar.

Paris'te mühendislik öğrenimi gören Han Motezedi de, 1916 yılında döndüğü Tahran'da hem sinema salonu açtı hem de güncel olayları görüntüledi. İlk kez kadın seyirciler için özel gösterimler de düzenleyen Motazadi, yine ilk kez yabancı filmlere Farsça ara yazılar ekledi. Ermeni kökenli Ohannes Ohanyan ise sinema oyuncusu yetiştirmek amacıyla 1925 yılında Tahran'da Perveresgahe Artisiye Sinema adıyla bir okul kurdu. Ohannes Ohanyan, okulun ilk mezunlarının da rol aldığı ilk İran kurmaca filmi *Abi ve Rabi*'yi (1928) çevirdi. Danimarkalı güldürü oyuncuları Pat ile Paterson'ın (Patachon) filmlerine öykünen bu film büyük ilgi gördü. Bu filmin ardından yönettiği *Hacı Ağa Ektöri Sinema* (*Hacı Ağa Sinema Oyuncusu*, 1933) yenileşmeye karşı çıkan çevrele-

ri eleştirdi. Film, sinemayı kötüleyen Hacı Ağa'nın, gizlice çekilmiş kendi görüntülerini izleyince sinemanın önemini kavramasını ve kızının sinemacı olmasına izin vermesini konu edinir. Ohanyan daha sonra Hindistan'a giderek çalışmalarını orada sürdürdü. Ohanyan'ın yanı sıra İbrahim Muradi de sinemaya katkıda bulundu. Bir süre bulunduğu SSCB'de sinemayla ilgilenen Muradi ilk filmi *İntikam-ı Biraderi*'yi (*Kardeş İntikamı*, 1929) gösterime sokamasa da, *Bül-heves* (*Maymun İştahlı*, 1934) adlı melodramı büyük ilgi gördü. Farsça'nın beyazperdede ilk kez işitilmesini ise İran başbakanı Muhammed Ali Faruki'nin Ankara ziyareti sırasında Atatürk'ün önünde yaptığı konuşma sağladı. Bir Türk tarafından çekilen bu haber filmi, İran seyircisi için büyük bir yenilik oluşturdu. İran sesli sinemasının öncüsü ise Abdül Hüseyin Sapenta'dır. Hindistan'da sinema ile ilgilendikten sonra, Ardeşir İrani ile birlikte Bombay'da ilk sesli İran filmi *Duhter-i Lor*'u (*Lor Kızı*, 1933) yönetti. Milliyetçi duyguların da desteklediği bu melodramın gördüğü büyük ilgi üzerine, Sapenta yine Hindistan'da *Firdevsi* (1934), *Şirin ve Ferhad* (1934), *Çeşman-ı Siyah* (*Siyah Gözler*, 1935), *Leyla ve Mecnun* (1936) adlı filmleri çekti. Farsça çekilen bu filmler, eski İran kültüründen kaynaklanan konularıyla dikkati çekiyordu.

1937 ile 1948 yılları arasında İran'da sinema üretimi durdu. Bu sonuçta İkinci Dünya Savaşı'nda ülkenin Rus, İngiliz ve Amerikan birlikleri tarafından işgal edilmesinin olduğu kadar, sinema salonlarının Amerikan filmlerinin egemenliği altına girmesinin de etkisi olduğu düşünülebilir. Gerçekten de, İkinci Dünya Savaşı sırasında yansız kalacağını ilan eden İran, müttefiklerin ülkedeki Alman teknikerlerin sınır dışı edilmesi isteğini yerine getirmeyince, SSCB, İngiliz ve ABD birliklerince işgal edildi (1941). Tahtından feragat eden Şah Rıza Pehlevi yurt dışına gönderilerek, yine Rıza Pehlevi adını taşıyan oğlu tahta çıkarıldı. İran'da çekilen ilk sesli kurmaca ise tiyatro kökenli Ali Deryabeyi'nin yönettiği *Tufan-ı Zindegi*'dir (*Yaşam Tufanı*, 1948). *Yaşam Tufanı*'nın yapımcısı İsmail Kuşhan, öğrenim gördüğü Almanya'dan ülkesine dönerken, beraberinde getirdiği iki filmi İstanbul'da Farsça seslendirmiş ve bu filmler İran'da büyük ilgi görmüştü. *Yaşam Tufanı*'nın seyirciden ilgi görmemesine karşın Kuşhan yapımcılığı sürdürerek, Tahran'da Pars Film adını taşıyan büyük bir stüdyo kurdu. Kendisinin yönettiği *Zindan-ı Emir*'den (*Emir'in Tutsağı*, 1949) sonra en önemli filmi sayılan *Şermsâr*'ı (*Utangaç*, 1950) çekti. Dönemin ünlü şarkıcısı Esma Dilkeş'in başrolü oynadığı film, büyük kentte aldatılan bir köylü kızın, kendini toparlayıp başarılı olmasını konu ediniyordu. Mehdi Reis Firuz'un yönettiği ve Yeni Gerçekçi etkiler içeren *Velgerd* (*Serseri*, 1950) da dönemin önemli filmleri arasında yer aldı. Siamak Yasami'nin yönettiği ve varlıklı sınıflarla yoksulları karşılaştırıp, yoksulların erdemini öven *Genc-i Karun* (*Karun'un Hazinesi*, 1965) hasılat rekoru kırarak kaçış sinemasının ilk örneğini oluşturdu. Filmde rol alan, Tokyo Olimpiyatları'nda serbest güreşte gümüş madalya kazanan Muhammed Ali Fardin, o yılların en aranan oyuncusu oldu.

İkinci Dünya Savaşı sonunda SSCB sınırlarında anti-komünist bir kuşak oluşturmak isteyen ABD, İran'da da 16 mm'lik bir belgesel laboratuvarı kurdu. Burada, resmi görüşü yansıtan 400'ü aşkın haber filmi (*Ahbar-ı İran*) üretildi.

1950'lerin ortasından başlayarak İran sineması büyük bir gelişme gösterdi. 1950 ile 1965 yılları arasında 324 film çekildi. Bu filmlerin çoğu şarkılı ve rakslı melodramlardı. Konular genellikle Batı sinemasının iş yapan filmlerinden uyarlanıyordu. Yine de, kimi genç yönetmenler toplumsal sorunlara değinen filmler çekmeyi deniyordu. Örneğin Faruk Gaffari, *Conub-i Şeher*'de (*Kentin Güneyi*, 1958) Tahran'ın yoksul güney mahallelerindeki yaşam koşullarına eğildi. Ama film sansür engeline takılacak, kopyalarına el koyulacak, negatifi yakılacaktı. Gaffari daha sonra *Binbir Gece Masalları*'ndan uyarladığı *Şeb-i Kuzi*'yi (*Kamburun Gecesi*, 1963) çekti. Bu film Cannes Film Festivalinin yan bölümlerinden birinde gösterildi. İbrahim Gülistan da *Heşt ve Ayneh* (*Tuğla ve Ayna*, 1966) ve *Genc* (*Hazine*, 1973) adlı filmlerinde gerçekçi bir çizgi izledi. Özellikle *Tuğla ve Ayna*'da Tahran'da günlük yaşamın zorluklarına dikkati çekti. Şahla, başrolü de oynadığı *Marcan* (1956) ile İran'ın ilk kadın yönetmeni oldu. Kadın şair Faruk Ferruhzad ise *Hane-i Siyahest*'de (*Kara Ev*, 1965) cüzamlı bir hastanın ölümü bekleyişini konu edindi.

1970'lerin ortasında genç sinemacıların oluşturdukları Sinema-yı Azad (Özgür Sinema) ile Kültür Bakanlığı'nın gözetimindeki, "Kanun" diye de bilinen Encümeni Sinemayi Civani (Genç Sinema Kurulu) ve Şahın eşi Farah Diba'nın öncülüğünde düzenlenmeye başlayan Uluslararası Tahran Film Festivali (1972) İran sinemasının gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Perviz Kimyavi, Behram Beyzai, Abbas Kiarostami gibi yönetmenler ilk filmlerini bu yıllarda çektiler. Paris'te sinema öğrenimi gören Perviz Kimyavi, belgeseller çektikten sonra ilk kurmaca filmi *Mogalha*'da (*Moğollar*, 1973) bir yönetmenin iletişimsizliğinden yola çıkarak, televizyonun getirdiği kültür emperyalizmi ile Moğol saldırganlığı arasında benzerlik kurdu. Nasır Takval'ın rüşvet konusuna değinen filmi *Arameş der Hazure Digeran* (*Başkaları Karşısında Huzur*, 1972) yıllarca sansür engelini aşamadı. Sohrab Şahid-Saless *Tabiat-ı Bîcan*'da (*Cansız Doğa*, 1975) bir yaşlının günlük yaşamını büyük bir duyarlıkla aktardı. Mesud Kimyai'nin *Keyser* (1969) adlı filmi de iki erkek arkadaş arasındaki dostluktan yola çıkarak, batılılaşma ile yerel kültür arasındaki çelişkileri, İsfendiyar Münferidzade'nin müziğinin de desteğiyle başarılı bir biçimde verdi. Amerikan yaşam biçiminin İran'daki olumsuz etkilerine değinen film, aynı yıl çekilen Mehrcui'nin *İnek* adlı filmiyle birlikte İran Yeni Dalgası'nı başlatan film oldu.

Amerika'da sinema öğrenimi gören **Dariuş Mehrcui** (d. 1939) masalımsı bir deneme olan *Gav*'da (*İnek*, 1969) tek varlığı ineğini yitiren bir köylünün zihinsel bunalımını ve yitirdiği hayvanla özdeşleşmesini ele aldı. Yeni bir sinema anlayışının öncüsü sayılan bu film, Venedik Film Festivali'nde eleştirmenler ödülünü kazandı. (Film ancak bu ödülü kazandıktan sonra İran'da gösterim

izni alabildi.) Yönetmenin, Büchner'in *Woyzeck*'inden esinlenen bir sonraki filmi *Postçi* (*Postacı*, 1971) kırsal kesimde yürürlükte olan efendi-köle ilişkisinden, ancak düşlere sığınarak ya da çıldırarak kurtulmanın söz konusu olabileceğini vurguladı. Tahran'daki kan karaborsasını konu edinen *Dayire-i Mina* (*Kısır Döngü*, 1975) ise sansüre takıldı ve ancak üç yıl sonra, Tahran'da bir kan bankası açılınca gösterime girebildi. Yönetmen, on yılı aşkın bir suskunluktan sonra *İcâre-Nişinhâ* (*Kiracılar*, 1987) adlı bir güldürü ile sinemaya döndü. Dört katlı bir evin kiracıları arasındaki ilişkileri konu edinen film, yönetmenin halkın karşılaştığı aksaklıkları eleştirmek için güldürüden ustaca yararlandığını ortaya koydu. *Banu* (*Hanım*, 1992) yönetmenin kadınları ele alan filmlerinin ilki oldu. Çevrildikten ancak altı yıl sonra gösterilmesine izin verilen *Hanım*, kocası tarafından terk edilen ve gerçekle düşsel arasında gidip gelen orta yaşlı bir kadının evine aldığı bir bahçıvanla yaşlı karısı arasındaki ilişkiyi ele alır. Oldukça ağır akışlı olan film, 1999 yılında Berlin Film Festivali'nde Don Kişot Ödülü'ne değer bulundu. Kadın kahramanları incelemeyi sürdüren yönetmen, *Sara*'da (1992) Ibsen'in *Bebek Evi*'ni İran'a uyarlarken, günlük yaşamdan ilginç kesitler de verdi. *Pari* (1995) edebiyat öğrencisi bir genç kızın bunalımını, mistik motiflerin de eşliğinde ve görsel estetiği öne çıkan bir anlatımla aktardı. *Leyla* (1997) çocuğu olmadığı için, severek evlendiği kocasının kuma getirmesine boyun eğen bir kadının iç dünyasının çöküşünü, konuşmalara dayanan ağır bir anlatımla perdeye getirdi. Film, yaş günü kutlamaları, düğünler gibi yerel törelere ilişkin ayrıntılarıyla da dikkati çekti. *Bemani* (2002) yaşlı bir erkekle evlendirilen genç bir kadının eşinden kaçma çabasını konu edindi. *Mahman-e Maman* (2004) yoksul bir kadının evine gelecek çok sayıdaki konuğu ağırlayabilme telaşını aktardı. *Santoori* (*Santuri*, 2007) ünlü bir santur sanatçısının uyuşturucu kullanmaya başlayarak her şeyini yitirmesini anlattı.

Behram Beyzai (d. 1938) kısa filmler çektikten sonra yönettiği ilk kurmaca filmi *Regbar*'da (*Sağnak*, 1971) çalıştığı ortamla iletişim kuramayan bir öğretmen portresi çizdi. *Garibi ve Meh* (*Yabancı ve Sis*, 1974) yönetmenin şiirsel anlatımının geliştiğini ve Japon sinemasının ustalarından da etkilendiğini gösterdi. *Kalag*'da (*Karga*, 1977) kaybolan bir kızın aranmasından yola çıkarak, belleğin de yardımıyla küçük burjuvazinin bilinçaltını incelemeyi deneyen yönetmen, gösterime giremeyen filmi *Tarene-i Tara*'da (*Tara'nın Raksı*, 1979) kırsal kesim mitolojisine eğilmeyi denedi. Öykü anlatmadaki ustalığıyla dikkati çeken Beyzai, uzun bir aradan sonra çektiği *Başu Garibe-i Kuçek*'te (*Küçük Gariban Başu*, 1986) Irak Savaşı yıllarında on yaşlarında bir çocuğun, sığındığı bir köyde yaşama ayak uydurabilme savaşımını konu edindi. Yönetmen, bir kadın tarafından evlat edinilen çocuğun öyküsünü, yer yer gerçeküstücü etkilerle ve başkadın oyuncu Susan Teslimi'nin de etkileyici oyunculuğunun desteğiyle aktarır. Başrolü yine Susan Teslimi'nin oynadığı *Şayet Bir Vakt-i Diger* (*Belki Bir Başka Vakit*, 1988), ruhbilimsel sorunları olan evli bir kadının gizemli öyküsü-

nü anlatır. *Mosaferan* (*Misafirler*, 1992) ise trajedi ile komediyi iç içe geçirmeyi başaran, tiyatro etkisinde olması özellikle istenmiş bir film oldu. *Sagkoshi* (*Kuduz Köpekleri Öldürmek*, 2001) ise kocasının ihanetlerinden bıkan bir kadının, gerektiğinde kocasını savunmasını konu edindi. İran sinemasının ilk büyük ustası ise Abbas Kiarostami'dir.

Abbas Kiarostami (d. 1940) güzel sanatlar öğrenimi gördükten, grafiker olarak çalıştıktan ve kısa filmler çektikten sonra ilk kurmaca filmi *Mosafir*'den (*Misafir*, 1974) başlayarak, çocukların ve gençlerin yaşamına eğilen filmleriyle ünlendi. Batı ülkelerinde İslam devriminden sonra tanınmasına karşın Kiarostami, devrim öncesinin sinemacısı sayılır. Yönetmenin Batılı sinema çevrelerinde ünlenmesini sağlayan ve 1991 yılında Tahran'ın kuzeyinde bir bölgede elli bin kişinin ölümüne yol açan depreme göndermeler yaptığı için "deprem üçlemesi" olarak bilinen üçlemenin ilk filmi *Hane-yi Dost Kocast?* (*Arkadaşımın Evi Nerede?*, 1987) adını taşır. Film, sınıftaki sıra arkadaşının defterini yanlışlıkla aldığını fark eden sekiz yaşındaki Ahmet'in, defteri vermek için, bütün bir öğleden sonra arkadaşının evini aramasını konu edinir. Büyüklerin çocuğun telaşını ilgisizlikle karşılamalarına karşın, filmin yalın anlatımı, seyircinin küçük çocuğun endişesini paylaşmasını sağlar. *Zendegi ve Digar Hiç* (*Ve Yaşam Sürüyor*, 1990), büyük bir depremin ardından, bir baba-oğulun *Arkadaşımın Evi Nerede?*'nin çocuk kahramanlarını aramalarını konu edinir. Bir yol filmi boyunca, depremin yol açtığı büyük yıkıma karşın, sağ kalanların yaşama sarılma coşkusu vurgulanır. Üçlemenin son filmi *Zir-i Dirahtan-ı Zeytun* (*Zeytinliklerin Altında*, 1994) ise yine yaşama güdüsünün ölümden çok daha güçlü olduğunu vurgular. Film, yönetmenin daha önce çekmiş olduğu *Ve Yaşam Sürüyor*'un çekimi sırasında geçen bir olayı aktarır. Kiarostami sinemanın insanların düşlerine erişmenin bir yolu olduğunu ve düş kurmanın yaşamın en önemli öğelerinden birini oluşturduğunu vurgular. Deprem üçlemesinde, zaman zaman perdede çekim ekibinden kişilerin görülmesi, yönetmenin Brecht'in yabancılaştırma anlayışını uyguladığını gösterir. Kiarostami ülkenin geleneksel seyirliği Taziye'nin de, yabancılaştırma öğesine yer verdiğini vurgular. Yönetmenin daha önce çekmiş olduğu *Nemay-i Nazdik* (*Yakın Plan*, 1990) ise ünlü yönetmen Muhsin Makhmalbaf olduğunu iddia ederek çekmek istediği film için para sızdıran gerçek bir dolandırıcıyı konu edindi. Kiarostami sanıkla görüşmesini ve duruşmayı filme aldı. *Cinéma vérité* anlayışı ile yeniden canlandırmayı kaynaştıran film, insanın özünün temelde iyi olduğu savını vurgular. Cannes Film Festivali'nde İran sinemasına ilk kez Altın Palmiye kazandıran *Tami Guilass* (*Kirazın Tadı*, 1997) canına kıymaya karar veren ve kendisine yardım edecek birini arayan orta yaşlı varlıklı bir erkeğin öyküsünü ele alır. Bütün gece yardımcı arayan erkek, sonunda aradığını bulur. Ama bu kez de onun "kirazın tadını özlemeyecek misin?" sorusuyla karşılaşır. Kiarostami, yine yalın anlatımlı ve biraz da hüzünlü bu filmiyle ilgili olarak, bir kutsal metin-

den şu alıntıyı yapıyor: "İntihar olasılığı olmasaydı, kendimi çoktan öldürmüş olurdum." *Bad Ma Ha Hahad Bord* (*Rüzgâr Bizi Savuracak*, 1999) eyyamcı bir mühendisin, yapılacak geleneksel yas törenini saptayıp satmak için yaşlı bir kadının ölümünü beklediği bir köyde yaşadığı dönüşümü konu edindi. Film, geçen zamanın ve doğanın insanı eğittiğini, olgunlaştırdığını, yaşamın anlamını kavramasını sağladığını vurgularken, doğa görüntüleriyle de dikkati çekti. Zaten yönetmenin birçok filminde, yol almakta olan bir otomobilin penceresinden yansıtılan doğa görüntüleri yer alır. Perdede görünen insanların ve olayların sanallığı ile doğanın gerçekliğinin karşıtlığını vurgular yönetmen. Kiarostami'nin daha sonraki filmi *10* (2002) kadının değişik konumlardaki iç dünyasına on bölümde eğildi. Otomobil sürücüsü bir kadının yol boyunca arabasına aldığı çeşitli kadınlarla (bir orospu, eski bir dost, nişanlı bir kız vb) neredeyse hiç hareket etmeyen bir alıcıyla çekilen konuşmalarına dayanan filmin, sinemanın bildik kurallarına karşı çıktığı görülür. İlk bölümde küçük oğlu, annesini, kendisini ve babasını terk ettiği için suçlar. Öbür bölümler bu konuşmanın açılımı olarak gelişir. Kadınlar arası konuşmaların, Doğu kültürünün yansıması bir iç yolculuğa dönüştüğü filmin, ancak çok sabırlı seyircilerin ilgisini çekebileceğini de belirtmek gerekir. Birleşmiş Milletler Örgütü adına, Afrika'da AIDS'ten ölenlerin çocukları üzerine bir belgesel de çeken (*ABC Africa*, 2001) Kiorastami, İtalyan Yeni Gerçekçiliği'nden etkilendiğini söylese de, sinemasının gerçekçi bir sinema olduğunu kabul etmek zordur. Kiarostami'nin, özenli çerçevelemelere dayanan, ağır akışlı, dingin ve yalın sineması insanın başkalarıyla iletişimini ve gerçekle sanal arasındaki ilişkiyi doğu kültürünün verileriyle çözümlemeye yönelik bir sinemadır. Bu nedenle, çerçevelemenin özenine karşılık, olayların akışı doğal yaşamdakine oranla çok daha ağırdır. Çünkü yönetmene göre sinemanın gerçekliği saptayabilmesi söz konusu değildir. Roma'ya giden bir trenin yolcularını konu edinen *Tickets* (*Biletler*, 2005) ilk bölümü Ermanno Olmi, ikinci bölümü Abbas Kiarostami son bölümü Ken Loach tarafından çekilen ilginç bir film oldu. Hoşgörü, düşgücü, yardımseverlik, yoksulluk gibi kavramlar ele alındı. Ünlü Ferhad ile Şirin şiirini perdeye getiren *Shirin* (2008) ise başta Şirin'i canlandıran Juliette Binoche olmak üzere kadın oyuncuların katkısıyla dramatik bir sevda öyküsünde, sesle görüntüyü benzersiz bir biçimde uyumlu kılmayı başardı. Kiarostami'nin genellikle yoksul katmanlardan çocuk kahramanları ele alan, zaman zaman seyirciyi yabancılaştıran filmlerinin amacı, seyircinin kendine sorular sormasını sağlamaktır. Bu sorgulama kişiyi belki de yeni değerler benimsemeye götürecektir. Kendi deyişiyle, "Batı'nın tekniği ile Doğu'nun duygusallığını harmanlayan" Kiarostami, ülkesinde yeterince ilgi görmese de, hiç kuşkusuz Doğu sinemasının yaratıcı yönetmenlerinden biridir.

Bir yandan solcu muhalefetin (Halkın Mücahitleri) bir yandan sağcı muhalefetin (Fedayian-ı İslam) yıprattığı Şah Rıza Pehlevi ülkeyi terk etmek zo-

runda kalınca, sürgünde bulunduğu Paris'ten dönen İmam Humeyni'nin önderliğinde İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulması (1978), sinemanın bir duraklama dönemine girmesine yol açtı. Şeriatçı cephenin kuramcılarından Navvah Safavi, İslam devriminden çok önce, "sinemanın bir şer yuvası olduğunu, kadınlarla erkeklerin bir arada film seyretmelerinin sakıncalı olduğunu, İslamı ya da ülke tarihini yücelten filmler yapılması gerektiğini ve müminlerin gereksinmesini karşılamak için sinema salonlarında bir de mescit bulunması gerektiğini" yazmıştı. Sinemanın Batı'nın kültür emperyalizminin sözcüsü olduğunu ve halkın ahlakını bozduğunu öne süren çevreler Tahran'da 31 sinemayı tahrip ettiler. Ülke çapında tahrip edilen sinema salonu sayısı 180'i buldu. Abadan'da ateşe verilen Rex Sineması'nda yüzlerce seyirci de can verdi. Birçok sinemacı halkın "ar ve hayâ duygularını" incitmekle suçlandı, haklarında soruşturma açıldı. Birçok sinemacı mesleğini terk ederek, başka işlere yönelmek zorunda kaldı. 1983 yılında, 897 yabancı ve 2208 yerli film yeniden denetlendi. Yabancı filmlerden 513'ünün, yerli filmlerden ise 1956'sının gösterimi yasaklandı. İslami ve anti-emperyalist bir sinema anlayışının benimsenmesi için sinema, 1983'te kurulan Farabi kurumunun denetimine verildi. Devrimin başlangıcında perdede görünmeleri yasaklanan kadın oyuncuların, kimi kurallara uymak koşuluyla çalışmalarına izin verildi (1987). Yeni kurallara göre kadın oyuncuların başları, uyurken bile örtülü olacak, giysileri bedenin hatlarını gizleyecek ve topuklara kadar inecekti. Erkek oyuncu ile kadın oyuncu, gerçek yaşamda evli değillerse filmde elleri birbirine değmeyecekti. Filmlerde, cinselliğin yanı sıra, şiddete de yer verilmeyecekti. Bir filmin gösterime girebilmesi için beş aşamalı bir sansürden geçmesi gerekiyordu. Bu sınırlamalar devrim sonrasında yönetmenlerin kadın-erkek ilişkilerini konu edinen filmlerden kaçınmaları sonucunu doğurdu. Farabi kurumu Amerikan filmlerinin satın alınmasını yasakladığı gibi, ticari nitelikli yabancı filmlerin satın alımını da yasakladı. Ancak Kurosawa, Tarkovski, Bresson, Taviani Kardeşler gibi yaratıcı yönetmenlerin filmleri yasak listesine girmiyordu. İran sineması ancak İran-Irak savaşının sona ermesinden sonra toparlandı. Devlet destekli bir sinemanın ilk ürünleri uluslararası festivallerde boy göstermeye başladı. Kısa sürede, adlarını ülkeleri dışında da duyurmayı başaran yönetmenler çıktı ortaya. Örneğin, Amerika'da öğrenim gören Sait Ebrahimifar, ilk filmi *Nar-o-Ney*'da (*Narına Yandım*, 1989) konu arayan bir fotoğrafçının kalp krizi geçirerek ölen bir adamın kimliğini araştırma çabasını konu edindi. Fotoğrafçının çıktığı düşsel yolculuk, yönetmenin kalıplaşmış sinema yöntemlerinden uzaklaşma çabasını vurgular. Ama üzerinde durulması gereken ilk önemli sinemacı Muhsin Makhmalbaf'tır.

Muhsin Makhmalbaf (d. 1952) genç yaşta bir İslami direniş örgütüne katıldı. Çocukluğunda sinemadan nefret ettiğini, radyolardan yayılan müziği işitmemek için, sokakta kulaklarını tıkadığını söyleyen Makhmalbaf, 17 yaşındayken, bir emniyet görevlisine saldırınca beş yıl hapis cezasına çarptırıldı. İs-

lam devriminin ardından serbest bırakıldı. İran'ın geri kalmışlığını kültür yozlaşmasına bağlayan Makhmalbaf, kısa öyküler ve senaryolar yazdıktan, "İslami Düşünceyi ve Sanatları Yayma Merkezi"nin kurucuları arasında yer aldıktan sonra, ilk filmi *Tevbe-i Nasuh*'u (*Nasuh'un Tövbesi* 1982) çekti. İlk önemli filmi *Dastforuş* (*Seyyar Satıcı*, 1987) oldu. İlki doğuma, ikincisi yaşama, üçüncüsü ölüme ilişkin üç ayrı öykü anlatan bu film, üç öyküde de alın yazısının değişmeyeceğini vurguladı ve Doğu kültüründen etkilenen anlatımıyla dikkati çekti. *Baysikleran* (*Bisiklet Sürücüsü*, 1989) bir hafta boyunca sürekli olarak bisikletle dolaşarak, hasta karısının bakımı için gerekli parayı sağlamaya çalışan bir Afgan sığınmacısının öyküsünü aktardı. *Binbir Gece Masalları*'nı çağrıştıran *Nasirüddin Şah Ektör-i Sinema* (*Evvel Zaman İçinde Sinema*, 1992) yirminci yüzyıl başlarında iktidarda olan 84 yaşındaki Nasirüddin Şah'ın, sarayının filmini çekmeye kalkan bir sinema heveslisini, önce idam cezasına çarptırıp, filmdeki kıza âşık olunca, her gece ondan film göstermesini istemesini konu edindi. Haremini ve tahtını feda edip oyuncu olmaya kalkışan Nasirüddin Han'ın öyküsü, görüntülerin büyüleyici etkisinin tehlikesini vurgular. İran sansürünün tabu saydığı bir konuya değindiği için Türkiye'de Türk oyuncularla (Şiva Gerede, Abdurrahman Palay, Menderes Samancılar) çekilen *Nevbet-i Aşıgi* (*Aşk Nöbeti*, 1990) kadın-erkek ilişkisinde ihaneti konu edindi. Üç ayrı öyküde ilkin kadın ihanet eder, ikinci öyküde erkek, son öyküde yine kadın ihanet eder. İlk iki öykü ölümle sonuçlanırken, son öyküde ihanete uğrayan erkek rakibini öldürmek istemez. Yönetmen, karı-koca rollerini değiş tokuş ederek aynı öyküyü üç kez yinelerken, etik değerlerin göreceliği üzerine felsefi bir denemeye girişir. Sonuçta, geleneksel görüşü benimseyerek, zinanın ancak mutsuzluk getireceğini vurgular. (Film iki yıl yasaklı kaldıktan sonra İran'da gösterime girebildi.) *Salaam Cinema* (*Selam Sinema*, 1994) sinemanın yüzüncü yıldönümü için çevrilecek bir filmde rol almak için başvuranlarla yapılan söyleşileri konu edinir. Mahkmalbaf'ın kendisinin de perdede göründüğü ve büyük bölümü doğaçlama yöntemiyle çekilen filmde, kadınlar, çocuklar, işçiler, aydınlar gibi değişik katmanlardan gelen yüzlerce oyuncu adayı ile teker teker ya da toplu olarak yapılan konuşmalar boyunca yönetmen adayların iç dünyalarını tanımaya çalışır. Nasirüddin Şah'ın öyküsünün tersine film, sinemanın yol açabildiği acılara değinir, sinemanın kişiyi düşünmeye, kimliğini ve bildiklerini tartışmaya yönelttiğini vurgular. Yönetmenin en önemli filmlerinden *Nun ve Goldun* (*Bir Anlık Masumiyet*, 1996) yönetmenin, olayı bir filme dönüştürmek için, vaktiyle saldırdığı emniyet görevlisi ile karşılaşmasını konu edinir. İki karşıt görüşlü kişi, filmin sonunda ortak insancıl noktalarda buluşurlar. Çünkü ikisi de, aynı kuşaktandır ve çelişkileri ortak hatalar içerir. Yönetmenin kardeşlik duygusuna verdiği önem ve İslami değerlere uygun bir gelişme özlemi bu filminde doruğa çıkar. (Film sansürce yasaklanacak ama Locarno Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü kazanacaktır.) Yönetmenin Tacikistan'da çekmek zo-

runda kaldığı *Sükût* (*Sessizlik*, 1998) gözleri görmeyen bir çalgıcı çırağının, kulaklarını dolduran müzik sesleriyle başbaşa kalmasını konu edinir. Çocuğun işittikleri Beethoven'in beşinci senfonisinin sesleridir. Yönetmen, sanatın güzelliklerine bir övgü olan bu filmde, Batı müziğine yer vermenin yanı sıra yüzü peçesiz kadınlar göstermek yürekliliğini de gösterir. (Filmin İran dışında çekilmesinin nedeni de bu özellikleridir.) *Sefer-i Gandehar* (*Kandahar Yolculuğu*, 2001) yüzyılın son güneş tutulmasından önce intihar edeceğini bildiren kızkardeşini engellemek için, Kanada'dan gelen bir kadının İran sınırından Afganistan'ın Kandahar kentine yolculuğunu konu edindi. Hem belgesel hem şiirsel bir anlatımın gerçekle gerçekdışını iç içe geçirdiği film, sembollerin de desteğiyle, Taliban yönetiminin yol açtığı trajediden kesitler verir. Yönetmenin bir sonraki filmi *Sex and Philosophy* (*Seks ve Felsefe*, 2005) kırk yaşına basan dans öğretmeni bir erkeğin dört eski sevgilisini aynı saatte çağırarak, hangisiyle nasıl bir aşk yaşadığını vurgulamasını konu edinen aşka ilişkin felsefi bir yaklaşım oldu. *Scream of the Ants* (*Karıncaların Çığlığı*, 2006) ise, balayı için Hindistan'a giden varlıklı bir karı kocanın Ganj kıyısına ulaşan yolculuğunu aktardı. Belgeselci bir anlayışla, kadının kendisine manevi bir önder bulma çabasını vurguladı.

Muhsin Makhmalbaf'ın kızı olan, altı yaşında iken babasının *Bisiklet Sürücüsü* filminde bir çingene kızını canlandıran, 15 yaşında öğrenimini yarıda bıraktıktan sonra babası tarafından sinemaya yönlendirilen **Samira Makhmalbaf** (d. 1980) ilk filmi *Sib*'de (*Elma*, 1998) gerçek bir olaydan yola çıktı. Film, Tahran'ın yoksul bir mahallesinde, gözleri görmeyen yaşlı bir kadınla kocasının, iki kızlarını, günahkâr olmamaları için on bir yıl süreyle eve kapatmalarını konu edinir. Baba, kızlarına sürekli olarak erkeklerden gelebilecek kötülükleri aktarırken *Kur'an*'a da göndermeler yapar. Özgürlüklerine kavuştuklarında kızların, elma, dondurma, incik boncuk almak gibi masum istekleri olduğu görülür. Gerçek olaydaki kızların rol aldıkları film, İran'da kadının konumu üzerine sessiz bir başkaldırı örneğidir. (Film, Locarno Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü kazandı.) Yönetmenin Kürtçe çektiği bir sonraki filmi *Taht-ı Siyah* (*Karatahta*, 2000) ise Halepçe soykırımından sonra işsiz kalan öğretmenlerin sırtlarına birer karatahta yükleyerek, köy köy dolaşıp okuma yazma öğreterek karınlarını doyurabilme çabasını anlatır. Öğretmenler yol boyunca, belirsiz bir tehlikenin kendilerini tehdit etmekte olduğunun bilincine varırlar. Bu tehdit belki de kaçınılmaz bir savaştır. Tehdide karşı koymanın yolu ise dayanışmadır. Olağanüstü bir ayrıntı zenginliği, puslu doğa görünümleri, yaşamın zenginliklerinden yoksun insan portreleri, buruk bir film çıkarır ortaya. (Film Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü'ne değer görüldü.) Yönetmen, New York'ta saldırıya uğrayan ikiz kuleler için değişik ülkelerden 11 yönetmenin çektiği *11.09.01 September 11* (*11.09.01 Eylül 11*, 2001) adlı filmin *Tanrı, Yapım, Yıkım* bölümünü de yönetti. Bu bölümde genç bir kadın öğretmen, Afgan

sığınmacıların çocuklarından oluşan küçük öğrencilerine saldırının korkunçluğunu anlatmaya çalışır. Yönetmenin açıklamasına göre adını Federico Garcia Lorca'nın ünlü dizesinden alan ve profesyonel oyunculara yer vermeyen *Penc-i Asr* (*Öğleden Sonra Beşte*, 2002) Taliban rejiminin yıkılmasından sonra, babasından gizli olarak okula gitmek isteyen küçük bir kızın öyküsünü aktardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Asbe-du-pa* (2008) Afganistanlı bir babanın sakat çocuğunu sırtında taşıması için, günlüğü bir dolara genç bir çocuğu kiralamasını konu edindi. Sakat çocuk taşıyıcısına eziyet ederken, taşıyıcı da yavaş yavaş bir binek hayvanı gibi davranmaya başlar. Yönetmen, bu filminde insanların kimi olayları görmezlikten gelmeyi yeğlemelerini vurguladığını söyler. Samira Makhmalbaf, genç yaşta beklenmedik olgunlukta filmler çekmeyi başarmış bir yönetmendir.

Makhmalbaf ailesinin bir başka sinemacısı da, yönetmenin eşi **Marziye Meshkini**'dir (d. 1969). Muhsin Makhmalbaf'ın yardımcılığını yaptıktan sonra çektiği ilk filmi *Ruzi Keh Zen Şodem*'de (*Kadın Olduğum Gün*, 2000) İran'da kadın olmanın zorluklarına kadın gözüyle baktı. Üç ayrı öyküden oluşan filmin çocukluğa ilişkin ilk bölümünün kahramanı Havva, kadın olmanın yol açtığı ilk sınırlamalara (örtünme) değinirken, aklına koyduğunu yapmak isteyenin, bulunduğu cenneti terk etmeyi göze alması gerektiğini vurgular. Gençliğe ilişkin ikinci bölümün kahramanı Ahu, bisiklete binebilmek için boşanmayı göze alırken, adına uygun bir biçimde yasaklardan özgürlüğe doğru koşar. Yaşlılığa ilişkin üçüncü bölümün kahramanı yaşlı kadın ise özgürlüğünü çocukluğunda, seçimlerini gençliğinde yitirmiş, geriye cinselliği gitmiş güzel bir kadın kalmıştır. Film, belki de sevildikleri için eve kapatılan İran kadınlarının çilesini, gerçeküstücü göndermelere de yer vererek perdeye getirir.

Cafer Panahi (d. 1960) sinema öğrenimi gördükten, kısa filmler çektikten, Abbas Kiarostami'nin yardımcılığını yaptıktan sonra ilk kurmaca filmi *Badkonak-i Sefid*'i (*Beyaz Balon*, 1995) çekti. Senaryosunu Abbas Kiarostami'nin yazdığı *Beyaz Balon*, küçük bir kızın, yılbaşı tatili için dükkânların kapanmasına 90 dakika kala, bir kırmızı balık alabilmek için Tahran çarşısında yaşadıklarını aktarır. Parasını kaybeden küçük kız, sonunda her şeyin üstesinden gelir. Kimi eleştirmenlerin bu filmi De Sica'nın *Bisiklet Hırsızları* ile eşdeğer bulmaları abartılı bir yargı olsa da, film bir çocuğun gözünden büyüklerin dünyasını vermek başarısını gösterir. *Beyaz Balon*, Cannes Film Festivali'nde en iyi ilk film ödülünü kazandı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Ayneh* (*Ayna*, 1997) ise annesi gelmeyince tek başına okuldan eve dönmeye çalışan küçük bir kız öğrencinin Tahran sokaklarında kaybolup, evinin yolunu aramasını konu edinir. Film Kiarostami'nin filmlerinde olduğu gibi kurmaca ile gerçeklik arasındaki ilişkiye eğilir. Filmin daha başında küçük kızın kameraya dönerek "ben bu filmde oynamak istemiyorum" demesi beklenmedik bir yabancılaştırma etkisi yapar. Küçük kız büyüklerin kurdukları engellerle, tuzaklarla dolu bir

labirentin içinde evini bulmaya çalışır. Yönetmen yetişkinlerin yüzlerinde bir maske olduğu için bir çocuk kahraman seçtiğini söyler. Seyircinin, filmin ayna tuttuğu olayların derininde yatan anlamı kavramasını ister. Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü kazanan *Dayire* (*Daire*, 2000) ise bir cezaevinden izinli olarak çıkan kadınların bireysel konumlarına değinerek, kadının İran toplumundaki yerini sorgular. Yönetmenin ustalıklı bir anlatımla iç içe geçirdiği öyküler, İran kadınlarının, hangi sınıftan olurlarsa olsunlar sanki büyük bir tutukevinde yaşadıklarını vurgular. Yönetmenin deyişiyle, İran kadınları "bir dairenin içine kapatılmışlardır ve her birinin konumu diğerlerinin aynıdır." Filmin başarısı, yönetmenin konuyu olağanüstü bir yalınlıkla anlatmasında yatar. Yönetmenin bir sonraki filmi *Talay-i Sorg* (*Kan ve Altın*, 2002) bir soyguncunun bir kuyumcuyu öldürmesinden yola çıkarak, geriye dönüşlerle Tahran'ın yeni zenginlerini ve bu kentte yaşamanın boğuntusunu ele aldı. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü aldı.)

Bahman Ghobadi (d. 1968) kısa filmler çektikten, Abbas Kiarostami'nin yardımcılığını yaptıktan sonra çektiği ilk kurmaca filmi *Zamani Beraye Mesti Esbha* (*Sarhoş Atlar Zamanı*, 2000) ile büyük ilgi topladı. Film, Irak sınırına yakın ve Kürtlerin çoğunlukta olduğu bir bölgede yaşayan beş küçük kardeşin, hastalıklı kardeşlerini kente götürmek istemelerini konu edinir. Dondurucu soğuğa karşı koyabilmeleri için de, katırların içtikleri suya içki katılır. Küçük oyuncuları perdeye getiren film, karlarla kaplı yalçın dağlarda doğayla mücadele eden insanların yaşama gücünü vurgular. *Sarhoş Atlar Zamanı* Cannes Film Festivali'nde Eleştirmenler ve Altın Kamera ödüllerini aldı. Türkiye İran sınırındaki bir Kürt mülteci kampını konu edinen *Lakposhtha hâm parvaz mikonand* (*Kaplumbağalar da Uçar*, 2004) kamptaki çocukların yaşama tutunma çabasını vurgularken, ölümün belki de en iyi çözüm olduğunu vurgular. (Film, Berlin Film Festivali'nde Kristal Ayı Ödülü aldı.) Bahram Farmanara, İslam devriminden sonra sinemaya ara verip, yirmi yıl Kanada'da yaşadıktan sonra döndüğü ülkesinde *Buy-i Kafur Itr-i Yas* (*Kâfurun Kokusu Yaseminin Rayihası*, 2000) adlı filminde, kendi yaşamından esinlenerek, belgesel film çekmek isteyen bir yönetmenin karşılaştığı zorlukları aktardı. Yönetmenin başrolü de üstlendiği filmde, cenaze törenleri üzerine bir belgesel çekilirken, intihar eden yeniyetmeler, toplumdan dışlanan kadınlar, öldürülen aydınlar da gündeme gelir. Dariuş Farhang, *Dü Film Be Yek Bilit* (*Bir Bilete İki Film*, 1992) adlı filminde, Amerika'dan dönen bir yönetmenin Hollywood anlayışına uygun bir film çekmek girişimini konu edindi. Film, iki kültür arasındaki çelişkileri, yer yer alaycı bir anlatımla işler. Kadın yönetmen Tahmineh Milani'nin çekim izni alabilmek için yıllarca bekletildiği *Dü Zen* (*İki Kadın*, 1999) üniversite arkadaşı iki genç kızın dostluğundan yola çıkarak, feminist göndermeler içeren bir film oldu. *İki Kadın*, kendisine tanınan kimlikle, özlemini duyduğu ama toplumun izin vermediği kimlik arasında bocalayan İran kadınının açmazına değin-

di. Üretken bir kadın yönetmen olan Rahşan Bani Etimad, *Rusari-yi Abi* (*Mavi Yaşmaklı*, 1995) adlı filminde, yaşlı bir işverenle, işçisi genç bir kız arasındaki aşkın geleneklerle çatışmasını ele aldı. Yönetmenin en iyi filmi sayılan *Banu-yi Urdibihişt* (*Mayıs Kadını*, 1998) ise kendini evin erkeği sayan yeniyetme oğlu ile yaşamakta olan, kocasından boşanmış televizyon yönetmeni bir kadının öyküsünü şiirli bir dille aktardı. Çektiği televizyon belgeselinde karşılaştığı kadınlar, toplumun kadına bakışını bir kez daha vurgulayarak yönetmenin düş kırıklığını pekiştirecektir.

Hasan Yektapanah'ın, Cannes Film Festivali'nde Altın Kamera Ödülü kazanan filmi *Come* (*Cuma*, 2000), Afgan kökenli bir delikanlının, yabancı olduğu için sevdiği kıza kavuşamamasını sakin bir anlatımla aktardı. Ali Şah Hatemi'nin *Terkeşha-yı Sulh* (*Barış Zamanı Şarapneller*, 2001) adlı filmi de, iki çocuğun öyküsünü ele aldı. Irak sınırında savaştan artakalan maden ve şarapnel parçalarını toplayarak geçimlerini sağlayan çocukların yaşadıklarını, savaşın uzantısının yol açtığı acıları vurgular. Londra'da sinema öğrenimi gören Rafi Pitts, *Senem* (2000) adlı filminde, kocası öldürülen bir kadının ayakta kalabilmek için rastgele bir erkekle evlenmek isteyişini konu edinerek, kadının konumuna değindi. Uzun süre Kanada'da yaşadıktan sonra yurduna dönen Babar Peyami, *Rey-i Mahfi* (*Gizli Oy*, 2001) adlı filminde İran sinemasının çizgisinden ayrılarak, absürde varan bir güldürü filmi yaptı. Seçim görevlisi bir kadınla, ona yardım etmekle görevli ama bir kadının komutasına girmeyi kabullenemeyen bir askerin, seçim bölgesinde ciple yaptıkları gezi, önyargıların yumuşamasına yol açar. Yönetmenin deyişiyle film, "sosyo-politik bir konunun gerçeküstücü bir hicivle aktarıldığı" bir çalışmadır. Lise öğrenimini İstanbul'da yapmış olan Maziar Miri'nin ilk kurmaca filmi *Kate-yi Natamam* (*Bitmemiş Şarkı*, 2001) ise bir müzik araştırmacısının, halk şarkılarını derlemek için Horasan'da yaptığı çalışmayı konu edinir. Kadınların, erkeklerin önünde şarkı söylemelerinin yasak olduğu bir ülkede, cezaevine düşmüş olan ünlü şarkıcı Heyran'a ulaşıp hem onun öyküsünü aktarır hem de sesini kaydeder. Film, köktendinciliğin yitip gitmesine neden olduğu ulusal değerlere değinirken, ulusal kültürü zenginleştirmek için kendilerini tehlikeye atmaktan kaçınmayan iki bireyin davranışını aktarır. Ebulfazl Celili'nin yönettiği *Raks-ı Hâk* (*Tozun Dansı*, 1998) ıssız bir bölgede bir taş ocağında çalışan bir yeniyetmenin, yaşıtı bir kızla dostluğunu konu edindi. Bakışlarla, gülümsemelerle gelişen bu sessiz ilişki, yarı belgesel ama şiirli bir anlatımla aktarılır. Yönetmenin bir sonraki filmi *Delbaran* (2001) ise Afgan sınırındaki çorak bir kasabanın kahvesinde çıraklık yapan bir yeniyetmenin, yaşamını sürdürebilmek için nelere katlandığını aktarır. Kaçak göçmenlerin ve uyuşturucu tacirlerinin kol gezdiği bir şiddet ortamında, küçük çocuk umutsuzluğu ve düş kırıklığını alt edebilmenin yollarını arar. Ülkesinden ayrılarak yaşamını Paris'te sürdüren Marjane Satrapi'nin (d. 1969) Vincent Parannaud (d. 1970) ile birlikte yönettiği *Persepolis* (2007) ise devrim

sonrası İran'ına eleştirel bir bakış getiren bir canlandırma filmi oldu. Satrapi'nin aynı adlı çizgi romanından uyarlanan film, siyah beyaz ve iki boyutlu görüntüleriyle, canlandırma sinemasından beklenmeyen siyasal göndermelere yer verdi. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.)

İran sinemasının, ticari üretimin yanı sıra, 1990'dan sonra uluslararası festivallerde ödüller kazanan bol sayıda film üretmesi, çalışmalarında ülke kültürüne ağırlık veren bir yönetmenler kuşağının başarısıdır. İslam devriminin sinemayı denetim altına alan yasaklamaları, yönetmenleri yeni arayışlara yöneltmiştir. Dramatik yapılanmaya yer vermeyen, duygusallıktan arınmış insancıl bir bakışın egemen olduğu bir anlayış çıkmıştır ortaya. Çoğu kahramanlarını çocuklardan seçen, yine çoğu kez profesyonel oyuncu kullanmaktan kaçınan bu sinema, günlük yaşamın sıradan ayrıntılarına uzanan bir gözlemcilikle, konuşmaların, bakışların önem taşıdığı simgesel göndermelerle yüklü bir anlatım oluşturmuştur. Çok sayıda kadın yönetmene de yer veren ve devlet destekli bu sinema, kimi kez belgeselci bir anlatımla, geleneksel olanla çağdaşı karşılaştırarak, bir kimlik arayışını gündeme getirmektedir. Batılı eleştirmenlerin, belki de onaylamadıkları bir sistemin ürünü olduğu ve Doğu egzotizmi içerdiği için, kimi kez gereğinden fazla önemsedikleri bu ürünlerle, İtalyan Yeni Gerçekçiliği arasında bağlantı kurmaları ise yanıltıcı bir değerlendirmedir. Bu filmlerin profesyonel oyunculardan kaçınmaları ve çocuk kahramanlar kullanmaları, olsa olsa Yeni Gerçekçilikle ortak bir yön oluşturur. Ama Yeni Gerçekçi filmlerin dinamik anlatımı ve toplumsal eleştiri yoğunluğuyla, bu filmlerin ağır anlatımı ve simgesel eleştiri anlayışı arasında bir benzerlik kurmak mümkün değildir. İran filmlerinin, sinemaya Doğu kültürünün öğelerini katmayı başardığını söylemek daha doğru bir değerlendirme olur.

Gürcistan Sineması

Kafkas ülkeleri içinde en zengin sinema geleneğine sahip olan Gürcistan, sinemayla 1896 yılı Kasım ayı sonlarına doğru Tiflis'te düzenlenen ilk sinematograf gösterileriyle tanıştı. Vasili Amaşukeli'nin çektiği *Akaki Tseretlis Mogzauroba Ratcha-Letchkhumchi* (*Akaki Tseretlis'in Ratcha-Letchkhumchi Yolculuğu*, 1912) ilk uzun belgesel oldu. Ünlü şair Akaki Tseretlis'in 80. doğum günü nedeniyle çekilen bu film 1200 m uzunluktaydı. Çağdaş Gürcü tiyatrosunun kurucusu sayılan Aleksandr Tsutsunava'nın çektiği *Kristine* (1916) adlı melodram ise ilk kurmaca oldu. Ülkede sinemanın gelişme göstermesi SSCB döneminde gerçekleşti. 1938 yılında, Tiflis'te ülkenin ilk büyük stüdyosu kuruldu. Stüdyonun başına getirilen Bek-Nazarov, aralarında Ivan Perestiani, Nikolai Şengelaya, Mihail Çiaureli'nin de bulunduğu yönetmenlerle işbirliği yaptı. Stalin'in Tiflisli olması, hiç kuşkusuz buradaki sinema etkinliğinin daha kolay

gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Leo Esakia'nın *Şakir* (1932) adlı çalışması, Gürcü sinemasının ilk sesli filmi oldu. Gürcü sinemasının kimliğini bulmasını ve yerel kültürle bağlar kurmasını ise dönemin ünlü tiyatro adamı Kote Mardzavişvili sağladı. Tiyatro tarihçilerinin Stanislavski ile eşdeğerde olarak değerlendirdikleri Mardzavişvili, yönettiği filmlerde tiyatro dili ile sinema dili arasındaki ayrımı belirledi. Ama daha da önemlisi, avangard şair Nikolai Şengelaya, heykel sanatçısı Mihail Çiaureli, ressam David Kakabadze ve Mikhail Kalatozov gibi gençleri sinemaya yönlendirdi. Mayakovski hayranı Nikolai Şengelaya'nın (1903-1943) Aleksandr Kazbegi'nin romanından uyarladığı *Elisso* (1928) sinemanın, çok zengin bir geçmişi olan Gürcü edebiyatı ile işbirliğinin ilk başarılı örneğini oluşturdu. Film, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Çerkeslerin zorla Ruslaştırılmasını, düzgün bir anlatımla ve gerçekçi bir yaklaşımla verdi. Yönetmenin bir sonraki filmi *Dvadkatsest Komissarov* (*Yirmi Altı Komiser*, 1933) da, büyük bir ilgi uyandırdı. *Narindjis Veli* (*Altın Vadi*, 1937), senaryosunu Bela Balazs'ın yazdığı *Şhav Mtebeşi* (*Karlı Dağlarda*, 1941) ve *Is Kidev Debrundeba* (*Geri Dönmek İsterdi*, 1943) gibi çalışmaları da olan Nikolai Şengelaya, Gürcü sinemasının iki önemli öncüsünden biridir. Öteki öncü ise Stalin'in gözde yönetmeni Mihail Çiaureli'dir. Yönetmenin *Saba* (1929) ya da *Kabarda* (1931) gibi ilk filmlerinde gerçeküstücülük ve dışavurumculuk gibi akımların etkisi sezilse de, Sovyet sinemasının genel çizgisine uyulduğu görülür. Resim öğrenimi gördükten, oyunculuk yaptıktan sonra sinemaya geçen Çiaureli, sesli sinema döneminde çektiği *Posledniy Maskarad* (*Son Maskaralık*, 1934) adlı filminde Ekim Devrimi günlerine eğildi. *Arsen* (1937) ve *Giorgi Sakadze* (1942) ise Sovyet sinemasının çizgisine uygun bir anlayışla, ulusal Gürcü kahramanlarının yaşamlarını ele aldı. İlk film, toprak ağalarına başkaldıran bir köy delikanlısının mertliğini överken, ikinci film İran saldırısına direnişi konu edindi. Çiaureli'nin bu doğrultudaki başyapıtı ise iki bölümlük *Padenia Berlina*'dır (*Berlin'in Düşüşü*, 1950).

İkisi de Moskova'da sinema öğrenimi gören Tengiz Abuladze ile Rezo Çekeidze'nin ortaklaşa yönettikleri *Lurdza Magdany* (*Magdany'nin Eşeği*, 1955) Gürcü sinemasında bir dönüm noktası oluşturdu. Çarlık dönemi Tiflis'ine eğilerek bir yoğurtçunun serüvenini anlatan orta uzunluktaki bu film, sıradan insanları ele alışı, günlük yaşama gerçekçi bakışı ve içerdiği duyarlıkla yeni bir soluk getirdi. Tiflis stüdyolarının yöneticiliğine getirilen Çekeidze yönetmenlikten uzaklaşsa da, tek başına *Naş Dvor* (*Arka Bahçe*, 1957) ve *Otec Soldata* (*Askerin Babası*, 1965) gibi filmler de yönetti. Tengiz Abuladze ise Gürcü sinemasının en önemli yönetmenlerinden biri oldu.

Tengiz Abuladze (1924-1994) *Magdany'nin Eşeği*'nden sonra *Skhvisi Şvilebi* (*Başkalarının Çocukları*, 1958) ve özellikle de *Me Bebiya Iliko da Ilarion* (*Ben Büyükanne Iliko ve Ilarion*, 1962) ile kırsal kesimde geçen ve köylü-kentli ilişkilerine değinen güldürü filmlerinin yolunu açtı. İtalyan Yeni Gerçekçiliğine

büyük bağlılık duyduğu bilinen Abuladze'nin, özellikle *Başkalarının Çocukları*'nda De Sica'dan etkilendiği görülür. Sembolist şair Vaza Pşavela'nın yapıtından esinlenerek çekilen *Vedreba* (*Yakarış*, 1967) ise iyilik kötülük çatışmasını ele alan ve simgelerle yüklü bir tragedya oldu. Yönetmenin *Samkauli Satrposatvis*'den (*Sevgilime Gerdanlık*, 1961) sonra çektiği *Natvris Khe* (*Dilek Ağacı*, 1977) ise yönetmenin deyişiyle "suçsuz suçlular" konusuna, bir başka deyişle dinsel, geleneksel, toplumsal hoşgörüsüzlüğe eğildi. Devrim öncesi yıllarında kırsal kesimde iki yeniyetme arasındaki aşkı ele alan film, biçimsel ve görsel anlatımıyla yönetmenin başyapıtını oluşturdu. Bir kasabanın sertliğiyle ünlü belediye başkanının ölümünden yola çıkan ve olağanüstü bir ilgi gören *Monanieba* (*Pişmanlık*, 1986) "derin devlet" tarafından yok edilen binlerce kişiye değinerek, Stalin yönetimini suçladı. Belediye başkanının cesedini sürekli olarak mezarından çıkarmakla suçlanan bir kadın, sanki bir türlü gömülemeyen kirli bir geçmişi gündeme getirir. Geriye dönüşlerle gelişen ve sinemada "glasnost" anlayışını başlatan film olarak bilinen *Pişmanlık*, Cannes Film Festivali'nde Jüri Büyük Ödülü ile Eleştirmenler Ödülü aldı. Yönetmenin son filmi *Hacı Murat* (1989) oldu.

Abuladze'nin Yeni Gerçekçilikten etkilenmesine karşılık, kadın yönetmen Lana Gogoberidze'nin *Peristsvaleba* (1968) ve *Rotsa Akhvavda* (1972) adlı ilk filmlerinde Yeni Dalga akımından etkilendiği görüldü. Yönetmen daha sonra yerel bir bakış açısı benimseyerek *Kogdazacvel Mindal*'da (*Bademler Çiçek Açınca*, 1972) bir burjuva ailenin yaşam biçimine eğildi. *Neskolko Intervyu Po Liçinyim* (*Kişisel Sorunlar Üzerine Söyleşi*, 1978) ise "*cinéma vérité*" anlayışına yakın bir çalışma oldu. Şota Managadze, bir köylü kadının Birinci Dünya Savaşından bu yana yaşam öyküsünü veren *Teplo Tvoik Ruk* (*Ellerinin Sıcaklığı*, 1971) ile içtenlikli bir çalışma yaptı. Mihail Kobakhidze çekingen bir konservatuvar öğrencisinin beceriksiz gönül ilişkisini konu edinen *Svadba* (*Düğün*, 1964) ve iki sevgili ile bir şemsiye arasındaki gizemli ilişkiyi aktaran *Zontik* (*Şemsiye*, 1967) adlı kısa çalışmalarında biçimsel arayışlarıyla dikkati çekti. Yukarıda değinilen yönetmen Nikolai Şengelaya'nın iki oğlunun da Gürcü sinemasında önemli yerleri vardır.

Moskova'da sinema öğrenimi gören **Eldar Şengelaya**'nın (d. 1933) Tamaz Meliava ile birlikte yönettiği *Tetri Karavani* (*Beyaz Kervan*, 1962) ilk önemli filmi oldu. Dağlarda geçen ve büyük kamera hareketlerine yer veren bu filmden sonra Eldar Şengelaya, *Arakveulebrivi Gamopena* (*Sıra Dışı Bir Sergi*, 1968) adlı ortak yönetmenli bir filmin bir bölümünü yönetti. *Sherekilebi* (*Kafadan Çatlaklar*, 1973) uçan bir aygıt yapmayı düşleyen cezaevi arkadaşı iki kafadarın öyküsünü, incelikli bir güldürü ortamında verdi. *Samanişvilis Dedinatsvali* (*Samanişvili'nin Üvey Anası*, 1978) ise çok yaşlı babasını evlendirmek için bir kadın arayan bir erkeğin serüvenini konu edinen bir güldürü oldu. Güldürü çevirmeyi sürdüren yönetmen, *Tsisperi Mtbei Anu Arakveulebrivi Ambavi* (*Mavi

Dağlar ya da İnanılmaz Bir Öykü, 1984) adlı filminde, gönderilen yapıtların bir türlü okunmadığı bir yayınevini konu edinerek, aydınların tembelliğini incelikli bir biçimde eleştirdi. Yönetmen daha sonra yine bir güldürü filmi çekti: *Ekspres Inpormatsia* (*Acele Bilgi*, 1993).

Eldar Şengelaya'nın kardeşi **Giorgi Şengelaya** (d. 1937) da, Moskova'da sinema öğrenimi gördü. Bağbozumu şenlikleri üzerine çektiği yarı belgesel *Aloverdoba* (1962) hem başarılı anlatımı hem de halk kültürüne gösterdiği özenle dikkati çekti. İlk kurmaca filmi *Matsi Khivita*'nın (*Öldürmek İstemiyordu*, 1966) ardından çektiği *Pirosmani* (1969) yönetmenin ülkesi dışında da ünlenmesine yol açtı. 1818 yılında yoksulluk içinde ölen naif ressam Niko Pirosmanişvili'nin resmini ve düşünce dünyasını tanıtmayı amaçlayan film, sanatçı toplum ilişkilerine de eğilir. Film, dönemin resmi sanat görüşüyle bağdaşmadığı için dışlanan Pirosmani'nin sanatını, ressamın tablolarının ara başlık işlevi yüklendiği sanki birbirinden bağımsız bölümler halinde aktarır. Çehov tiyatrosunda olduğu gibi sessizliklerin öne geçtiği, eksiltilerin (*elips*) önem kazandığı anlatım, gitgide şiirsel bir nitelik kazanır. İncelikler yüklü bu film, ressamın yaşadığı yılların Tiflis'inden de kesitler verir. *Veris Ubnis Melodiebi* (*Veris Mahallesi Melodileri*, 1973) ise Tiflis'in en eski mahallelerine eğilen müzik ve "gürültü" ağırlıklı bir film oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Kvishani Darchebian* (*Üzüm Vadisine Gel*, 1977) bir kanalın yapımından yola çıkarak, Sovyet sinemasının genel çizgisine uygun bir film oldu. *Sikvaruli Kvelas Unda*'nın (*Dikiş Makinalı Kız*, 1980) ardından çekilen *Akhalgazida kokpozitoris mogzauroba* (*Genç Bir Bestecinin Yolculuğu*, 1985) yönetmenin ikinci başyapıtı oldu. Başarısız bir devrimin ardından gizli örgüt üyesi suçlamasıyla yakalanan bir bestecinin öyküsünü aktaran film, anlatımının ustalığıyla dikkati çekti. *Orpeosis Sikvdili* (*Orfeus'un Ölümü*, 1996) ise klasik anlatımlı bir film oldu.

Otar İosseliani (d. 1934) ilkin müzik, ardından Moskova'da sinema öğrenimi gördü. Yeni Dalga akımından etkiler taşıyan ilk filmi *Aprili* (*Nisan*, 1961) uzun süre sansür engelini aşamadı. Çağdaş bir masal olarak nitelendirilebilecek film, günlük yaşamın aşkı öldürdüğünü vurguluyordu. Sinemadan uzaklaşarak bir süre kol işçisi ve denizci olarak çalışan İosseliani, *Giorgobistve* (*Bağbozumu*, 1966) ile sinemaya döndü. Film, bir kooperatifte çalışan biri her devrin adamı, öteki onurlu ve yaşamın güzelliklerine bağlı iki arkadaşın öyküsünden yola çıkarak, incelikli bir bürokrasi taşlamasına yer verdi. *Bağ Bozumu*'nun yıllarca sonra Cannes Film Festivali'nde gösterilmesi yönetmenin ülkesi dışında da tanınmasına yol açtı. Sevgilisiyle buluşacağını bile unutacak denli toplumsal yaşama ayak uyduramayan bir orkestra üyesini konu edinen *İko Shaşvi Mgalobeli* (*Bir Zamanlar Bir Karatavuk Vardı*, 1970) olumsuz bir kahramanı perdeye getirdiği için gösterime giremedi. Ancak dört yıl sonra Cannes Film Festivali'nde seyirciyle buluştuğunda, bencil karıncalardan oluşan bir toplumla bağdaşamayan bir "ağustosböceği" öyküsünü hüzünlü bir şiirsellikle aktardığı

görüldü. *Pastorali* (*Pastoral*, 1976) dinlenmek ve prova yapmak için bir köye giden beş müzikçiyi ele aldı. Müzikçiler köyden ayrıldıklarında, içlerinden birine sevdalanan genç bir kız, bir plakla başbaşa kalır. Dramatik yapıdan özellikle kaçınan, profesyonel oyunculara yer vermeyen ve çok az kişinin anlayabildiği bir lehçeyle çekilen bu siyah beyaz film, hiçbir ileti içermez. Olsa olsa herkesin kendi yaşamını yaşadığını vurgular. Bir süre Fransa'da kaldıktan, Fransız televizyonları için çalıştıktan sonra ülkesine dönen İosseliani bu kez, *Euzkadi* (1982) adlı belgeseliyle kırsal kesime yöneldi. Arkaik bir dünyanın yaşamını ve geleneklerini şiirli bir dille perdeye getirdi. Yine Fransa'da çektiği *Les Favoris de la Lune* (*Ay'ın Gözdeleri*, 1984) bir kez daha dramatik yapıdan yoksun bir film oldu. Çıkarcıların, isyancıların, polislerin, ayyaşların kol gezdiği bir Paris'ten izlenimler aktaran film, Buñuel sineması ile çağrışımlar yapar. *Ayın Gözdeleri* Venedik Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı. Çalışmalarını Fransa'da sürdüren yönetmen *Et la Lumière Fût*'de (*Ve Işık Oldu*, 1989) etkinlikleri karnını doyurmak, sevişmek ve yağmur duasına çıkmakla sınırlı bir Afrika kabilesinin yaşamına eğildi. *La Chasse aux Papillons* (*Kelebek Avı*, 1992) eski bir şatoda yaşayan iki yaşlı kadının öyküsü aracılığıyla yok olan bir dünyaya ironik bir bakışla eğildi. Film, Moskova Film Festivali'nde Tarkovski Ödülü kazandı. *Adieu Plancher des Vaches* (*Elveda İneklerin Döşemesi*, 1999) iki arkadaşın serüveninden yola çıkarak insanın toplumsal konumundan kaçamayacağını vurguladı. Yönetmene göre, bir varsılın yoksul olmaya kalkmasının anlamı yoktur ama bir yoksulun varsıl olduğunu düşlemesi güzel bir şeydir. *Lundi Matin* (*Pazartesi Sabahı*, 2002) ise çağdaş yaşamın makineye dönüştürdüğü bireyin, içine girdiği sarmaldan sıyrılarak özgürlük ve mutluluk arayışını konu edindi. Hüzünlü bir güldürü olan film, bir kaynak işçisinin, günün birinde işine gitmeyerek, dünyayı dolaşmaya koyulmasını daha sonra da yeniden işine dönmesini anlatır. Yönetmenin oyuncu olarak da katıldığı *Jardins en Automne* (*Sonbaharda Bahçeler*, 2006) bir bakanın (Séverin Blanchet) kimliğini ele alarak, iktidarın bireyi nasıl yozlaştırdığını vurguladı. Yaşamını ülkesi dışında sürdürmesine karşın, "gurbet sineması" yapmaktan kaçınan, dünyanın her yerini anayurdu belleyen İosseliani, sıradan yaşamın en ciddi konularını bile gülümseyerek veren yalın filmleriyle önem kazandı. Ama hemen belirtmek gerekir ki, İosseliani'nin güldürü anlayışının gerisinde dramatik, dahası kimi kez trajik bir içerik yatar.

Aleksandr Rekviaşvili, İrakliy Kvirikadze, Goderdzi Koşeli de anılması gereken yönetmenlerdir. Rekviaşvili filmlerinde ülkesinin geçmişine yönelirken, Kvirikadze en önemli filmi sayılan *Plovec*'te (*Yüzücü*, 1981) bir "düşün sona erişini" verdi. Bir kara güldürü havasında gelişen film, Batumlu bir baba, oğul ve torunun çarlık döneminde, Stalin yönetiminde ve günümüzde, yok yere yaşamdan kopuşlarını aktarır. Ülkenin 1991'de bağımsızlığını kazanmasının ardından iki yıl süreyle yaşanan iç savaş, film üretimini de etkiledi. Aralarında

İosseliani'nin de bulunduğu kimi yönetmenler çalışmalarını yurtdışında sürdürmek zorunda kaldı. Bu arada Marina Tsoutsoumia, Gabriel García Márquez'den uyarladığı ve Rusya ile ortakyapım olarak gerçekleştirdiği ilk filmi *Tolko Smertj Prikhodit Objazattelnjo* (*Albaya Mektup Yok*, 1992) ile Márquez'e yaraşır bir uyarlama yaptı. Gio Mgeladze, Tiflis'te iç savaş sırasında yanan bir otelin yıkıntıları arasında çektiği *Hôtel California* (1996) adlı filminde iç savaşın dehşetini vurguladı. Gürcistan sinemasından söz ederken, son olarak Ermeni kökenli Sergey Parajanov'a değinmek gerekir.

Sergey Parajanov (1924-1990) sinema tarihinin özgün yönetmenleri arasında yer alır. Asıl adı Sarkis Parajanyan olan Parajanov, Moskova'da sinema öğrenimi gördü. Kiev'de çalışma olanağı bulunca, Moldavyalı şair Emelian Bukov'un bir öyküsünden uyarladığı *Andrieş* (1956) adlı orta uzunlukta bir filmle yönetmenliğe başladı. Yakov Bazelyan ile ortaklaşa yönettiği bu filmi *Zoletye Ruki* (*Altın Eller*, 1957), *Natalya Uşviy* (1957), *Ukraynskaya Rapsodia* (*Ukrayna Rapsodisi*, 1961), *Tsvetok Na Kamne* (*Taşın Üstündeki Çiçek*, 1962) gibi fazla ilgi uyandırmayan ve Sovyet sinemasının gerçekçi çizgisine uygun filmler izledi. *Tini Zabutykh Predkiv* (*Unutulmuş Atalarımızın Gölgeleri*, 1964) ise yönetmeni ünlendiren film oldu. Ukraynalı yazar Mihail Koçyubinski'nin yüzüncü doğum günü nedeniyle yazarın bir öyküsünden uyarlanan film, Karpatların bir köyünde geçen hüzünlü bir aşk öyküsünü konu ediniyordu. Ama yönetmen bu aşk öyküsünü, düşlerle ve bunalımlarla ve varlığını hep duyumsatan bir ölüm duygusuyla birlikte işliyor, büyücülerin ve bilicilerin yorumladıkları gizemli bir doğayı olağanüstü bir lirizmle veriyordu. Yönetmenin deyişiyle "Tanrı'yı, aşkı ve tragedyayı" bir araya getiren film, Sovyet sinemasının genel çizgisiyle uyuşmadığı için ülke içinde fazla ilgi görmedi ama 15 uluslararası festivalde ödüle değer görüldü. Bu filmin ardından Ermenistan'a giden Parajanov, kimi Ukraynalı aydınların serbest bırakılması bildirisini imzaladıktan sonra, ikinci önemli filmi *Sayat Nova*'yı (1968) çekti. Çok zor koşullar içinde, çok sınırlı olanaklarla çekilen film, 18. yüzyılda yaşamış olan Ermeni şair Artin Sayadin'in yaşamını konu edindi. Yönetmen "zulme karşı tek silahım dizelerimdir" diyen şairin yaşamını aktarırken, konuşmaları en alt düzeye indirir, arkaik dillerde dualara, yakarılara, türkülere yer verir, eski elyazmalarını, halıları, şalları, elişlerini, yerel çalgıları görüntüler ve ortaya görsel-işitsel bir senfoni çıkarır. Böylece *Sayat Nova* hem bir tarih kitabı olur hem de minyatürlerden ve kilise resimlerinden esinlenerek ülkenin toplumsal belleğini görüntüler. Sovyet sinemasının en özgün yaratılarından biri olan *Sayat Nova* estetik araştırmalara öncelik vermekle suçlanacak, Jutkeviç'ten filmi kısaltarak yeniden kurgulaması istenecektir. Yönetmenin aynı yıl Ukraynalı aydınlarla ilgili ikinci bir dilekçeyi imzalaması, büsbütün gözden düşmesine yol açacak, fresklerden yola çıkarak Kiev kentinin tarihini aktarma tasarısını yarıda bırakmak zorunda kalacaktır (1971). Andersen'in masallarından bir uyarlama hazırladığı bir

sırada, eşcinsellik, eski eser ve döviz kaçakçılığı ile suçlanarak beş yıl hapis cezasına çarptırılan Parajanov, uluslararası kamuoyunun da baskısıyla, kendi deyişiyle "genellikle resim yaparak kişiliğini koruyabildiği dört yıl on yedi gün" sonra serbest bırakıldı. Uzun bir aradan sonra, Şvarnadze'nin desteğiyle adı kara listeden çıkarıldı ve *Ambavi Suramis Tsikhitsa* (*Suram Kalesi Destanı* 1984) ile sinemaya döndü. Parajanov bu kez bir Gürcü efsanesini ele aldı. Ülkeyi düşmandan korumak için yapılan bir kalenin saldırılara dayanabilmesi için, duvarlarının içine bir askerin diri diri gömülmesi gerekir. Çizgisel bir anlatımı olmayan film, yine efsane, doğa, folklor öğelerini görsel bir tutarlıkla iç içe geçirirken bir tragedya ortamı yaratır. Vatanları uğruna can verenlere adanan film, yöneten-yönetilen ilişkisine göndermeler yapsa da, stilize biçimiyle önem kazanır. Yönetmen, *Arabeskebi Pirosmanis Temaze* (*Pirosmani Teması Üzerine Arabesk*, 1985) adlı kısa bir filmden sonra, Lermontov'un Kafkasyalı bir Türk kadından dinleyerek kaleme aldığı aynı adlı şiirinden esinlenerek *Aşugi Keribi*'yi (*Âşık Garib*, 1988) çekti. Film, sevgilisiyle evlenebilmek için yedi yıl boyunca dünyayı dolaşıp para biriktiren Âşık Garib'in öyküsünü aktarır. Film, bir Ortaçağ öyküsünü yine bir sesler ve renkler cümbüşü içinde verir. Parajanov, kendisi, ailesi ve ülkesi üzerine bir film olarak tasarladığı *İtiraflar*'ın çekimini tamamlayamadan öldü. Kimi eleştirmenlerin, son üç filmini bir üçleme olarak değerlendirmelerine Parajanov karşı çıkar. Bu filmler arasında olsa olsa bir biçem ortaklığı olduğunu söyler ve üçlemenin "Lenin Ödülü" almak için başvurulan bir yol olduğunu söyler. Parajanov'un ölümünden sonra, yardımcıları Rouben Kevorkiantz ile Krikor Hamel, yönetmenin filmlerinden alıntılarla Jean-Luc Godard, Tonino Guerra, Robert Hossein gibi sinemacıların görüşlerine yer veren *Le Dernier Collage* (*Son Kolaj*, 1996) adlı bir belgesel yaptılar. Erivan'da, sanatçıya adanmış bir müze bulunduğunu da eklemek gerekir.

Ermenistan Sineması

Sinema Ermenistan'a 1907 yılında Erivan'da yapılan sinematograf gösterileriyle girdi. Kafkasya'nın bu küçük ülkesinde bir sinema etkinliğinin başlayabilmesi ancak Sovyet devriminden sonra gündeme geldi. 16 Nisan 1923'te sinema alanını düzenlemek amacıyla kurulan Goskino (Devlet Sinema Komitesi) Ermeni sinemasının başlangıç tarihini oluşturdu. 1924 yılında Erivan'da, Armenkino olarak da bilinen Haykino Stüdyosu işletmeye açıldı. Hamo Bek-Nazarov (asıl adı Hamparsum Beknazaryan) (1892-1965) ile Ivan Perestiani (1870-1959) başlangıç yıllarının en önemli yönetmenleridir. Gürcistan'da sinema çalışmaları yapmış olan Bek-Nazarov'un Ermenistan'da çektiği ilk film *Namus* (1926) büyük ilgi gören bir melodram oldu. A. Şirvanzade'nin romanından uyarlanan film, evli bir çiftin ataerkil önyargılarla suçlanmasından yo-

la çıkarak "namus" kavramını gündeme getiriyordu. İlk Ermeni filmi olan *Namus*'un ardından Bek-Nazarov, *Zare* (1926) ve *Kaşpuş* (1927) adlı filmleri çekti. *Zare* bir Kürt delikanlısı ile sevdiği kızın, sevdalarını korumak için verdikleri mücadeleyi konu edindi. V. Papazyan'ın romanından uyarlanan *Kaşpuş* ise 1891'de İran'da kanlı bir biçimde bastırılan bir ayaklanmayı konu edindi. İki kafadarın serüvenini işleyen *Shorn u Shorshore* (*Shorn ile Shorshore*, 1926) ise yönetmenin güldürü yeteneğini ortaya koyan bir film oldu. *Char Vogi* (*Şeytan Ruhu*, 1927) kocasının ailesince dışlanan saralı bir kadının dramını ele aldı. *Tune Hrabkhi Vra* (*Yanardağ Evi*, 1928) Baku'da katıldığı grevin acımasızca bastırılmasının sarsıntısını atlatamayan bir işçinin dramını aktardı. Ülkenin ilk sesli filmini de Bek-Nazarov gerçekleştirdi. *Pepo* (1935) adını taşıyan ve G. Sundukyan'ın aynı adlı güldürüsünden sinemaya uyarlanan film, yoksul bir balıkçının dürüstlük mücadelesini konu edindi. *Zangezur* (1938) Ermenistan iç savaşına eğildi. *David-Bek* (1943) Ermenilerin 18. yüzyılda ulusal kahramanları David-Bek komutasında Pers istilacılara direnmelerini ele aldı. Bir halk masalını perdeye getiren *Anahit* (1947) bir halk kızıyla evlenen bir prensin, tutsak düşünce eşinin göğüslediği zorlukları konu edindi. *Araratyan Daşti Agşike* (*Ararat Vadili Kız*, 1949) ise mutsuz bir aşk öyküsünü aktardı.

Başlangıç yıllarının ikinci önemli yönetmeni **İvan Perestiani**'nin Ermenistan'da çektiği ilk film *Zamallu* (1928) oldu. Film, Sovyet devrimi sırasında Bolşeviklerin, Zamallu Köprüsü'nü ele geçirmelerini konu ediniyordu. Yönetmen bu kahramanlık öyküsünün ardından, Hovannes Tumanyan'ın aynı adlı şiirinden yola çıkarak *Anuş* (1930) adlı bir aşk filmi çekti. Anuş ile Saro'nun mutsuz aşkını konu edinen film büyük ilgi gördü. *Anbane* (1932) ise toplumsal reformların etkilerini vurgulayan bir güldürü oldu. Bu yıllarda A. Yaloyov'un yönettiği ve biri erkek, biri kız iki kardeşin ancak iç savaştan sonra birbirlerine kavuşmalarını konu edinen *Ghule* (*Tutsak*, 1927) bir genelev bölümü içerdiği için sansürce yasaklandı. Sessiz dönemin en duyarlıklı filmi ise Amasi Martirosyan'ın yönettiği *Gikor*'dur (1934). Gene H. Tumanyan'ın kitabından uyarlanan film, varlıklı bir tacirin yanında çalışması için büyük kente gönderilen bir köy çocuğunun hazin öyküsünü aktarır. Film, acımasız bir ortama boyun eğmek zorunda kalan çocuğun iç dünyasını ustalıkla verir. (Aynı konu, 1982 yılında Sergey İsraelyan tarafından, bu kez renkli olarak, bir kez daha sinemaya aktarılacaktır.) Patvakan Barkhudaryan'ın yönettiği *Kikos* (1931) ile Amasi Martirosyan'ın yönettiği *Meksikakan Diplomater* (*Meksikalı Diplomatlar*, 1931), sessiz dönemin önemli güldürü örnekleridir. M. Darbinyan'ın aynı adlı öyküsünden uyarlanan Kikos, iç savaş yıllarında iki karşıt cephe arasında mekik dokuduktan sonra kızıllara katılmaya karar veren saf bir köy delikanlısının serüvenini aktarır. *Meksikalı Diplomatlar* ise bakanın görevlendirmesi sonucu bir süre yalancı diplomat kılığına bürünen iki berberin öyküsünü konu edinir.

Yukarıda sözü edilen *Pepo* filminin başlattığı sesli dönemin Ermenistan si-

nemasında yeni bir anlayışa da yol açtığı görüldü. Yönetmenler sokakları da bir filmin ana öğesi olarak kullanmaya başladılar. Sesli filmin ilk ürünlerinden biri de, Setrak Vartiyan'ın Üzeyir Hacıbeyli'nin operetinden uyarladığı *Arşın Mal Alan* (1937) oldu. Yılda dört beş filmin çekildiği Ermenistan sinemasında, sessiz dönemde kısalı uzunlu 32 film üretilebilmişti. 1950 ile 1954 arasında üretimin tümüyle durduğu Ermenistan sineması, ancak ikinci kuşak yönetmenlerle bir atılım yapabildi. Bu yönetmenler arasında yer alan Artaşes Hayartyan'ın A. Şirvanzade'nin oyunundan sinemaya uyarladığı *Patvi Hamar* (*Namus Uğruna*, 1956) sevdiği gencin zengin babasınca varlığına el koyulan bir kızın intiharını konu edindi. Melik Agavyan'ın yönettiği *Sirtn e Yergum* (*Kalbin Şarkısı*, 1956) mutluluğu anavatanında bulan, gözleri görmeyen bir şarkıcı kızın öyküsünü anlattı. Stepan Kevorkov'un yönettiği *Kamo* (1957) ünlü bir bolşevik devrimcinin yaşamını ustalıklı bir biçimde perdeye getirdi. Yuri Yerznikyan'ın *Im Enkoroy Masin* (*Arkadaşım Hakkında*, 1958) adlı filmi, İkinci Dünya Savaşı'nın tam başladığı sırada okumak için Leningrad'a giden üç arkadaşın öyküsünü ele aldı. İçlerinde en haşarı olanın nasıl olgunlaştığını anlattı. Aynı yönetmenin *Arajin Siro Yerge* (*İlk Aşk Şarkısı*, 1958) adlı filmi, üne kavuşunca yaşamı altüst olan bir şarkıcının öyküsünü aktardı. *Parki Oghakner* (*Zafer Çanları*, 1962) başarıya ulaşan bir sporcunun yaşamını konu edindi. Kevorkov'un daha sonraki yıllarda G. Sundukyan'ın bir oyunundan uyarladığı *Khatabala* (1971) Sovyet devrimi öncesinde Tiflis'te yaşanan bir güldürü ortamını perdeye getirdi. *Ays Kanaş Karmir Aşkharbe* (*Şu Yeşil Kırmızı Dünya*, 1975) ise kırsal kesimde geçen hüzünlü bir aşk öyküsünü aktardı.

1960'ların ortasında Henrik Malyan ile Frunze Dovlatyan Ermenistan sinemasına yeni bir soluk getirdiler. Bu yönetmenler bireyin iç dünyasına eğilerek, yeryüzünde varoluşun çelişkilerini sorgulamaya başladılar. Henrik Malyan'ın yönettiği *Yerankyuni* (*Üçgen*, 1967) savaş yıllarında Leninakan'da yaşayan beş işçi arasındaki dostluğu, içlerinden birinin küçük oğlunun ağzından aktardı. Aynı yönetmenin *May i Naşi Gori* (*Biz ve Dağlarımız*, 1970) adlı filmi, dağ çobanlarının doğal yasalarıyla, yönetimin yasaları arasındaki çelişkileri vurguladı. Frunze Dovlatyan'ın yönettiği *Barev Yes Em* (*Merhaba Ben Geldim*, 1965) Ermenistan'da kozmoloji laboratuvarı kuran bir bilim adamının yaşamını aktarırken, dostluğu ve sevgiyi ve sorumluluk duygusunu vurgulayan önemli bir film oldu. *Yerkunk* (*Teslim*, 1976) Sovyet Ermenistanı'nın kuruluş yıllarına eğilerek Taşnakların başkaldırısını konu edindi. Yönetmenin H. Koçar'ın romanından uyarladığı *Karot* (*Özlem*, 1990) Türkiye'ye kaçmaya çalışan bir işçinin Sovyet gizli servisinin eline düşmesini konu edindi. *Labirintos* (*Labirent*, 1995) zamansızlık labirentinde kaybolmuş bir kişinin sanaldan gerçeğe yolculuğunu ele aldı. *Urvankar* (*Gölge*, 1999) ise umutsuzluğun kiralık katil olmaya sürüklediği bir erkeğin öyküsünü aktardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Türklerle Ermeniler arasında

yaşanan çatışmaların sinemaya yansımaması düşünülemezdi. Yukarıda filmlerine değinilen Henrik Malyan'ın, H. Koçar'ın aynı adlı romanından uyarladığı *Nahapet* (1977), Ermenilerin soykırım iddiasını perdeye yansıtan en önemli filmdir. Film, 1915 yılında Anadolu'daki çatışmalardan kaçarak göç ettiği Ermenistan'da mutluluğu bulan bir erkeğin öyküsünü anlatır. Film estetik kaygıları ve doğayı kullanmadaki başarısıyla dikkati çeker. Zirayir Avetisyan'ın, M. Galşoyan'ın aynı adlı romanından uyarladığı *Dzori Miro* (1979) da yine Türklerle çatışmaların ardından Ermenistan'a sığınarak burada yeni bir yaşam kuran bir gencin öyküsünü aktarır.

Yeni kuşak yönetmenlerinden Laert Vagharsyan'ın, A. Şirvanzade'nin aynı adlı romanından uyarladığı *Kaos* (1971) 19. yüzyıl sonları Bakü'sünde, bir petrol kralının servetini bıraktığı ayyaş oğlunun, aşkın etkisiyle olumlu bir çizgiye girmesini konu edinen düzgün bir edebiyat uyarlamasıdır. Bagrat Hovhannisyan'ın H. Matevosyan'ın aynı adlı romanından uyarladığı *Aşnan Arev* (*Sonbahar Güneşi*, 1977) ise bir kırsal kesim kadınının, kocası ve çocuklarıyla çelişkilerini duyarlı bir anlatımla perdeye getiren bir iç yolculuk filmi oldu. Yönetmenin çizdiği kadın portresinin, Sovyet sinemasının yiğitliği vurgulanan kadın kahramanlarıyla çeliştiği görüldü. Arman Manaryan *Jure Mer Hanapazorya* (*Günlük Suyumuz*, 1975) adlı filminde, yaptığı planlarla çevre kirlenmesine yol açtığına inanan bir mühendisin vicdan azabını konu edindi. Grigori Melik-Agavyan'ın yönettiği ve konusu on dokuzuncu yüzyıl İstanbul'unda geçen *Bagdasar Bazhanvum e Knoyits* (*Bagdasar Karısını Boşuyor*, 1976) büyük ilgi gören şarkılı bir güldürü oldu. Arkadi Hayrapetyan'ın yönettiği *Arevik* (1978) ise yaptığı tanıklık yüzünden cezaevine düşen dul bir erkeğin çocuklarına sahip çıkan genç bir kadının öyküsünü aktardı. A. Mkrtçıyan'ın yönettiği *Mer Mankutyan Tangon* (*Çocukluğumuzun Tangoları*, 1984) savaştan bir başka kadınla birlikte dönen kocasını yeniden evine bağlayan ve çocuklarını yetiştiren bir annenin öyküsünü aktardı. Aynı yönetmenin *Hin Oreri Yerge* (*Eski Günlerin Şarkısı*, 1982) adlı filmi, bir kasabaya gelen gezici bir tiyatro topluluğunun savaşın getirdiği acıları kasaba halkı ile paylaşmasını ele aldı.

Sovyetler Birliği'nin parçalanması Ermenistan sinemasını da etkiledi. Ama bir süre sonra devlet sermayesinin yerini özel girişimin aldığı yeni düzene ayak uyduruldu. 1990'dan sonra yeni bir yönetmenler kuşağı ortaya çıktı. Örneğin Karen Gevorkyan'ın Cengiz Aytmatov'dan uyarladığı *Pegy Pes Beguşi Kraem Mira* (*Deniz Kıyısında Koşan Köpek*, 1990) Sahalin Adası'nda yaşayan bir kabilenin çetin yaşam koşullarını belgeselci bir anlatımla perdeye getirdi. Film Moskova Film Festivali'nde En İyi Film ve Yönetmen ödüllerini kazandı. Boris Hayrapetyan'ın yönettiği *Ubiitsa* (*Katil*, 1992) İsa'nın yaşamına ilişkin bir filmin çekimi sırasında, oyuncunun çarmıhtan düşerek ölmesinden yola çıkarak, yönetmenin kendi yaşamını sorgulamasını konu edindi. Aleksandr Kayvoryan'ın yönettiği edebiyat uyarlaması *Hin Aztvatzner* (*Eski Tanrılar*, 1993)

kendine yaşanacak bir başka dünya arayan bir keşişin öyküsünü anlattı. Dimitri Keseyants'ın yönettiği *Eghet* (*Yıkım*, 1993) bir depremin ardından cezaevinden kaçan yedi tutuklunun, yerle bir olan kentte akrabalarını arayışını konu edinen ve insanlığın sonuna göndermeler yapan bir dram oldu. H. Gazanciyan'ın yönettiği *Verjnagitz* (*Bitiş*, 1993) psikolojik çözümlemelere yer verdi. Harutiun Khachatrian'ın yönettiği *Verjin Kayaran* (*Son İstasyon*, 1994) yurt dışında yaşayan sanatçı bir karı kocanın kültürel kimlik arayışını konu edindi. A. Kalantaryan'ın yönettiği *Kuyrike Los Angelisits* (*Los Angeles'li Kızkardeş*, 1994) rakibinin kızkardeşini kaçırmaya kalkan beceriksiz bir şantajcının öyküsünü aktaran bir güldürü oldu. V. Hovnannisyan'ın *Garabagyan Anavart Oragire* (*Bitmemiş Karabağ Güncesi*, 1995) ise Karabağ savaşının ilk yıllarına eğildi. Başlangıçtan yirminci yüzyılın sonuna dek ürettiği kısa ve uzun filmlerin sayısı dört yüzü bulmayan Ermenistan sinemasının en önemli filmi hiç kuşkusuz, Gürcistan Sineması bölümünde değinilen Parajanov'un yönettiği *Sayat Nova*'dır.

Azerbaycan Sineması

Azerbaycan sinemayla 1898 yılında Bakü'da düzenlenen sinematograf gösterileriyle tanıştı. Ülkenin zengin petrol yataklarına sahip olduğunun anlaşılması üzerine, o tarihlerde batıyla yoğunlaşan ilişkiler, Fransız Pathé Yapımevi'nin Bakü'da bir şube açması sonucunu doğurdu. Yirminci yüzyılın ilk yıllarında Bakü ve çevresinde belgesel nitelikli çekimler yapıldığı ve bunların halka gösterildiği de biliniyor. İlk kurmaca film ise 1916 yılında gerçekleşti ve dönemin ünlü tiyatro oyuncusu Hüseyin Arablinski filmin başrolünü üstlendi. Sessiz dönemin tek önemli yönetmeni Abbas Mirza Şerifzade, 1920'lerde melodramdan güldürüye uzanan bir çizgide filmler çevirdi (*Baykuş*, *Allah Adına*, *Sevil* vb). İlk sesli film ise oyunculuk da yapan Rus yönetmen Boris Barnet ile Samed Mardanov'un birlikte yönettikleri *Mavi Danızın Sahılında* (1935) oldu. Film, Hazar Denizi'nde bir adada kurulan yeni bir kolhozda görev alan iki delikanlının aynı kızı sevmelerinden yola çıkarak, görev sorumluluğu ile duygusallık çatışmasını gündeme getirdi. Azerbaycan sinemasının başlangıç döneminin en önemli yönetmeni sayılan Samed Mardanov (1911-1939) sinema dilinin akıcı bir biçimde kullanılmasını sağladığı gibi, çalışmalarında ülke kültürünün mitoslarından yararlanmayı da bildi. Moskova'da sinema öğrenimi gören Samed Mardanov'un en başarılı filmi sayılan ve ölümünden sonra gösterime giren *Kandılılar* (*Köylüler*, 1939) devrim yıllarında toprak ağalarına karşı ayaklanan köylüleri örgütleyen genç bir köylünün öyküsünü aktardı. İkinci Dünya Savaşı, Azerbaycan'da sinema üretiminin durması sonucunu doğurdu. Savaş sonrasının ilk önemli filmi ise Rıza Takhmassib'in Nikola Leçhenko ile birlikte yönettiği *Arşın Mal Alan* (1945) oldu. Sanat yaşamına tiyatro oyuncusu olarak

adım atan ve Moskova'da sinema öğrenimi gördükten sonra yönetmenliğe başlayan Rıza Takhmassib (1894-1980) Üzeyir Hacıbeyli'nin ünlü operetini başarılı bir biçimde perdeye aktardı. *Arşın Mal Alan*'ın gördüğü ilgi, Hacıbeyli'nin başka operetlerinin de sinemaya aktarılması sonucunu doğurdu. 1950'li yıllarda Azerbaycan sinemasının melodramdan, tarihe eğilen filmlerden, korku filmlerine ve güldürüye uzanan bir çizgide değişik ürünler verdiği görüldü. Dönemin en önemli filmlerinden, Ejder İbrahimov'un yönettiği *Bir Mahallalı İki Oglan* (1957) ülkenin bağımsızlık hareketine katılan iki arkadaşın öyküsünü ele aldı. İki arkadaştan Nuri, düşmanın eline geçince davadan döner. Ahmet ise idam cezasına çarptırılır. Ama idam kararı halkın özlemlerini değiştirmez.

1960'larda ise öncülüğünü Hasan Seidbeyli'nin yaptığı gerçekçi bir anlayış gündeme geldi. Moskova'da sinema öğrenimi gören, belgesellerle sinemaya başlayan Hasan Seidbeyli (1920-1975) en önemli filmi sayılan *San Niya Susarsan* (1967) adlı çalışmasında, sevdiği kızın babasının kirli işlere bulaştığını öğrenen bir delikanlının duygularıyla vicdanı arasındaki hesaplaşmayı konu edindi. Yirmiye yakın filme kaynaklık eden gerçekçi anlayışın doruk noktasına ulaştığı film Eldar Guliyev'in (d. 1941) yönettiği *Bir Canup Şaharında* (*Bir Güney Kentinde*, 1966) oldu. Moskova'da sinema öğrenimi gören Eldar Guliyev bu ilk kurmaca filminde, en iyi arkadaşının kızkardeşiyle evlenme sözü verdikten sonra bir başka kızı seven bir delikanlının, kendisinden öç almaya hazırlanan arkadaşı ile ilişkilerini ele aldı. Filmin acı gerçekçiliği sansürle çatışmasına da yol açtı. Eldar Guliyev daha sonra *Nizami* (1983) ve *Şahar Haricinde Bir Balad* (1987) gibi filmler de yönetti. Arif Babeyev, Şamil Mahmudbeyov gibi yönetmenler, Rüstem İbrahimbeyov gibi senaryo yazarları ile Hasan Mamedov ve Şefika Mamedova gibi oyuncular, Guliyev'in izini süren sanatçılar oldu. Rüstem İbrahimbeyov (d. 1939) daha sonraki yıllarda Nikita Mikhalkov (*Urga, Güneş Yanığı, Sevil Berberi*), Regis Wargnier (*Est-Ouest / Doğu-Batı*), Arvo Iho (*Karu Suda / Ayı Yüreği*) gibi yabancı yönetmenlerle de işbirliği yaparak, ülkesi dışında da aranan bir senaryo yazarı oldu. Azerbaycan'da güzel sanatlar öğrenimi gören, televizyonda çalıştıktan sonra sinemaya geçen Arif Babayev, ilk filmi *Uşaklikin Son Kedcası* (*Çocukluğun Son Gecesi*, 1967) adlı filminde biri tersanede, biri de mezbahada çalışan iki genç akrabanın, işyerlerinde tanık oldukları yolsuzlukları üstlerine ihbar edinceye dek geçirdikleri kararsızlıkları konu edindi. Daha sonraki yılların en verimli yönetmeni olan Rasim Odjagov (d. 1933) Moskova'da sinema öğrenimi gördükten sonra *Ad Gunu* (*Yıldönümü*, 1977) ile büyük ilgi uyandırdı. Film, oğlunun yaş gününü kutlamak isteyen bir işçinin öyküsünü aktarır. Toplantı öncesinde yorgunluktan uyuyakalan işçiyi, beklenmedik bir konuğun varlığı kendine getirir. Aynı yönetmenin *Dopros* (*Soruşturma*, 1979) adlı filmi adalet sisteminin aksaklıklarını vurguladı. *Park* (1983) ise insanın iç dünyasına eğilmeyi denedi. Yönetmenin daha sonraki çalışmalarından *Takhmina* (1993) da ilgi çekti. Moskova'da

sinema öğrenimi gören Oktay Mirkassimov'un *Gumuşvari Furgon* (*Gümüşi Kamyon*, 1982) adlı filmi, kocasıyla anlaşamayan bir kadının öyküsünü konu edindi. Oyalanmak için halı dokuyan genç kadın, bir gün bir sirk palyaçosuyla karşılaşır ve ondan öğrendikleri hem kocasıyla ilişkisinin düzelmesini hem de daha güzel halılar dokumasını sağlar. Valeri Kerimov'un ilk yönetmenlik denemesi *Hamyerli* (*Hemşeri*, 1982) işlediği bir suçun ezikliği nedeniyle köyüne dönemeyen bir delikanlının büyük kente ayak uydurma çabasını ele aldı. Cemil Guliyev'in *Olduhça Darikdirici Ahvalat* (*Oldukça Sıradan Bir Öykü*, 1987) adlı filmi ölüm döşeğindeki yaşlı bir erkeğin suskunluğunun aile bireyleri üzerinde yarattığı olumsuz tepkileri aktardı. Hüseyin Mehtiyev'in *Süt Dişinin Ağrisi* (1988) bir yeniyetmenin iç dünyasına eğildi. Süt dişi ağrıyan küçük Kerim, ölü annesinin anısına ihanet etmemek ve çocukluk çağından çıkmamak için dişini çektirmez. Diş kendiliğinden düştüğünde, Kerim babasının eve getirdiği kadına da artık düşman gözüyle bakmaz. Genç kuşak yönetmenlerinden Ayaz Salayev'in ilk filmi *Yarasa* (1988) genç bir kadının bir sinema salonunda film izlerken öldürülmesinden yola çıkar. Orta yaşlı katil, sesli film ortaya çıktığında gözleri görmez olmuş bir sanat tarihçisidir. Kendisinden kaçan kadına sahip olmakla yaşama sahip olmayı özdeşleştiren adam, amacına ancak kadını öldürerek erişir. Film sanatla yaşamı birleştirme çabası üzerine, avangard özellikler de içeren bir çalışmadır. Sermaye yetersizliğinin, dışpazar olanaklarından yoksunluğun ve televizyonun rekabetinin, yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarında Azerbaycan sinemasının üretimini sınırladığı görülmektedir.

Orta Asya Cumhuriyetlerinde Sinema

Orta Asya cumhuriyetlerinin sinema etkinliği ortak bir yazgıyı paylaşır. Yirminci yüzyılın başlarında büyük bölümü göçebe bir yaşam sürmekte olan bu ülkeler, Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonra yeni bir düzene kavuştular. Sovyetler Birliği'nin yeni rejimin benimsenmesi açısından da sinemaya özel bir işlev yüklemesi, sinemanın Orta Asya ülkelerinde de gündeme gelmesini sağladı. 1914 yılında Özbekistan'da 25, Kazakistan'da 20, Türkmenistan'da altı, Kırgızistan'da ise bir sinema salonu vardı. Üstelik İslam dininin bu gösteri türüne iyi gözle bakmaması da, sinemanın geniş kitlelerce benimsenmesini engelliyordu. Dinsel fanatizm etkisini Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonra da sürdürecek, Özbekistan sinemasının ilk kadın oyuncularından Nurchon, perdede İslami kurallara aykırı bir biçimde göründüğü gerekçesiyle öldürülecektir. Yine de, yeni rejim, okur yazar sayısının çok düşük olduğu bir bölgede, sinemanın oynayabileceği eğitici rolü dikkate alarak stüdyo yapımını ve film üretimini destekledi. Bu ülkelerde çekilen ilk filmleri Rus yönetmenler yönetti. Daha sonra, Moskova'daki VGIK sinemacılık okulunda öğrenim gören yer-

li yönetmenler ürün vermeye başladı. Bu ülkelerde çekilen ilk sesli filmlerde, daha geniş bir seyirci kitlesine ulaşmak amacıyla oyuncuların Rusça konuşmuş olmaları ilginçtir. Yerel diller ancak sonraki yıllarda kullanılmaya başlayacaktır. İkinci Dünya Savaşı sırasında, aşağıda da değinileceği gibi, Moskova, Leningrad ve Kiev stüdyolarının bu cumhuriyetlere taşınması, üretimin bir sıçrama yapmasına yol açtı. Savaşın bitiminden sonra bu ülkelerde yılda dört ile on arasında değişen sayıda kurmaca, elli dolayında da belgesel üretildiği görüldü. Yönetimin siyasal çizgisini destekleyen bu filmlerin bir özelliği de, genellikle uzun olmalarıdır. Komünist ülkeler sinemasının ortak bir özelliği olan "uzun sürenin", bir daha kendisine ne zaman yeni bir film çekme sırası geleceğini bilemeyen yönetmenin, eline geçen olanağı sonuna dek kullanma isteğinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ele alınan konulara gelince genellikle melodramlara, duygusal ilişkileri, ulusal kahramanları ya da gelenekleri ele alan filmlere öncelik tanındığı görülür. Sovyetler Birliğinin dağılmasından ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmasından sonra, bu ülkelerde Batı sinemasının etkilerini taşıyan filmler çekmeye başlayan genç yönetmenler yetişti.

Orta Asya Cumhuriyetlerinden **Kazakistan**'ın SSCB sinema tarihinde önemli bir yeri vardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Moskovalı ve Leningradlı sinemacıların savaştan etkilenmeden çalışabilmeleri için, Alma Ata'da kısa sürede stüdyolar yapılması, Eisenstein, Pudovkin, Ermler gibi ünlü yönetmenlerin burada film çekmelerine yol açtı. Eisenstein, *Korkunç İvan*'ın ilk bölümünü bu stüdyolarda çekti. Ama savaştan sonra stüdyolar yerel üretimin çok sınırlı olanaklarıyla yetinmek zorunda kalınca, eski parlak günleri geride kaldı. Yılda bir, iki film üreten Kazakistan sineması ancak 1960'lardan sonra üzerinde durulmaya değer ürünler vermeye başladı. Kazakistan'da ilk sinema üretiminin 1920'lerin sonlarına doğru başladığı biliniyor.

Sesli sinemanın başlangıç yıllarının en önemli yönetmeni tiyatro kökenli **Saken Ajmanov**'dur (1914-1970). *Poema o Lyubvi* (*Aşk Şiiri*, 1954) adlı romantik bir filmle yönetmenliğe başlayan Ajmanov, *Nash Milyi Doktor* (*Sevgili Doktorumuz*, 1957), *Perekrestok* (*Kavşak*, 1963), *Zemlya Ostov* (*Ata Toprağı*, 1966) gibi düzgün anlatımlı filmleriyle tanındı. *Ata Toprağı*, savaşta ölen oğlunun mezarını torunuyla birlikte arayan yaşlı bir adamın öyküsünü anlatırken hem savaşın dehşetine değindi hem de yurdun her köşesinin eşdeğer olduğunu vurguladı. Senaryosunu Mikhalkov Konçalovski'nin yazdığı son filmi *Konec Atamana* (*Atamanın Ölümü*, 1970) çok sayıda film üreten yönetmenin en başarılı filmi sayılır.

Başlangıç yıllarının bir başka önemli yönetmeni olan Eldor Urazbayev, devrim yıllarında bir casusluk öyküsünü ele alan *Transsibirskiy Ekspress* (*Transsibirya Ekspresi*, 1977) ile başlattığı çalışmalarını, *Smotri v Oba* (*Gözlerini Açık*

Tut, 1981), *Inspector Gai* (*Müfettiş Gai*, 1982) gibi filmlerle sürdürdü. Ezerbaycan Membetov'un, senaryosunu yine Mikhalkov Konçalovski'nin yazdığı *Kroy i Pot* (*Kan ve Ter*, 1979) adlı filmi devrim günlerine eğilen destansı bir çalışma oldu. Aleksandr Karpov'un yönettiği *Skaz o Materi* (*Bir Ananın Destanı*, 1963) oğlu savaşta ölen bir ananın yeniden yaşama sarılma çabasını Sovyet sinemasının çizgisine uygun bir anlayışla perdeye getirdi. Abdullah Karsakbaev'in *Menya Zovut Kozah* (*Bana Kozah Derler*, 1963) adlı filmi yeniyetmeliğin sorunlarına eğildi. Macit Begaline'in yönettiği *Sledy Ukhodiat Za Gorizont* (*İzler Ufukta Kayboluyor*, 1965) çobanlık yapan evli bir kadının gerçek aşkla karşılaşınca duyguları ve gelenekler arasında bocalamasını ele aldı. Ermek Şinarbayev, *Sestra Moja Ljusia* (*Kızkardeşim Lusiya*, 1985) ile yenilikçi bir çalışma yaptı. Savaşın hemen sonrasında, bir Kazak köyünde yeni bir yaşama ayak uydurma çabalarını iki çocuğun gözünden aktardı.

Moskova'da sinema öğrenimi gören **Raşid Nugmanov** (d. 1954) ise ilk kurmaca filmi *Igr* (*İğne*, 1988) ile ünlendi. Yeni Kazakistan sinemasının ilk önemli ürünü sayılan ve ülkesi dışında da büyük ilgi gören film, uyuşturucu alışkanlığı gibi, o zamana dek sinemanın tabu saydığı bir konuya değiniyordu. Kız arkadaşını uyuşturucu alışkanlığından vazgeçirmeye çalışan bir delikanlının öyküsünü aktaran ve Alma Ata'nın gece görüntülerinin ağır bastığı filmde, Fransız Yeni Dalga akımının etkileri seziliyordu. Bu filmi izleyen *Diki Vostok* (*Vahşi Batı*, 1993) Sovyetler Birliğinin çöküşünden esinlenerek, resmi kültürle "alt kültürün" çatışmasını gündeme getiren, post modern bir masal oldu. Kurosawa'nın *Yedi Samuray*'ını savaşın ve ekonomik zorlukların yerle bir ettiği eski bir SSCB köyüne uyarlayan bu film, Kazakistan sinemasının son yıllardaki en ilginç çalışmalarından birini oluşturur.

Serik Aprimov'un (d. 1960) yönettiği ve bir Kazak köyündeki tekdüze yaşamı perdeye getiren *Kijan* (*Son Durak*, 1989) da, *İğne* gibi yarı belgeselci anlatımıyla Kazakistan sinemasına yeni bir soluk getirdi. Film, askerden dönen bir gencin, köy yaşamına ayak uyduramayarak step yaşamından uzaklaşmaya karar vermesini aktarır. Aprimov daha sonra *Aksuat* (1998) ve *Tri Brata* (*Üç Kardeş*, 1999) adlı filmleriyle de ilgi çekti. *Aksuat* biri dürüst bir köylü, öteki çıkarcı bir kentli olan iki erkek kardeş arasındaki çelişkileri vurguladı. Kazakistan steplerinde geçen *Üç Kardeş*, siyasal iktidarın gerektiğinde çocukları bile etkileyebileceğini vurguluyordu. Film, uçaklara atış hedefi olacak bir lokomotifi, üç çocuğun güzelliğine hayran oldukları bir gölün kıyısına götürme serüvenini işliyordu.

Yine Moskova'da sinema öğrenimi gören Ermek Şinarbayev (d. 1953) *Azghiyn Uştikzan Azabiy* (*Üç Köşeli Şapka*, 1993) ile bir delikanlının bir yaz boyunca yaşadıklarından (içki içme, esrar çekme, sevişme, bunalma vb) kesitler yansıtırken, yaşamın insana verilmiş önemli bir armağan olduğunu vurgulamayı amaçladı. Locarno Film Festivali'nde Altın Leopar kazanan film, yenilikçi

anlatımıyla da dikkati çekti. Oyunculuk öğrenimi gördükten sonra tiyatroda çalışan Timur Bekmambetov'un, Gennadi Kajumov ile birlikte yönettiği *Peşavarski Vals* (*Peşaver Valsi*, 1994) SSCB'nin Afganistan'a müdahalesine eleştirel bir bakış getiren ilk film oldu.

Kazakistan sinemasının yeni kuşağının en önemli yönetmenlerinden **Darezhan Omirbaev** (d. 1958) Moskova'da sinema öğrenimi gördü. Bir süre eleştirmenlik yaptı. Fransız Yeni Dalga akımına büyük ilgi duyduğu bilinen yönetmen, profesyonel oyunculara yer vermeyen ilk kurmaca filmi *Kairat* (1992) ile ünlendi. Film, bir delikanlının ilk aşkının mutsuz bir biçimde noktalanmasını aktarırken, yaşamın mantıksızlığını, olayları önceden kestirebilmenin olanaksızlığını vurgular. Filmin kahramanı Kayrat'ın düşlerine yansıyan iç dünyası günlük yaşamı etkilerken, yönetmen filmi sanki ezgilerin birleşmesinden oluşan bir beste gibi yönetir. *Kairat* Locarno Film Festivali'nde Gümüş Leopar ve Eleştirmenler Ödülü kazandı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Kardiogramma* (1992) Omirbaev'in çocukluk yıllarından izlenimler taşır. Film, Kazakçadan başka dil bilmeyen 12 yaşındaki kırsal kökenli bir çocuğun, kalbindeki bir rahatsızlığın giderilmesi için Rusça konuşulan bir bakımevine gönderilmesini konu edinir. Bakımevinden kaçmak zorunda kalan çocuğun kendisine yabancı bir dünyadaki yalnızlığı, olağanüstü bir duyarlıkla verilir. Venedik Film Festivali'ne katılan *Kardiogramma*, Nantes Üç Kıta Festivali'nde Jüri Özel Ödülüne değer görüldü. *Killer* (*Katil*, 1998) ise faizle aldığı borcunu ödeyemeyince bir mafya çetesi için kiralık katil olmayı kabul etmek zorunda kalan genç bir erkeğin serüvenini anlatır. Yönetmenin daha sonraki filmi *Yol* (2001) bir yönetmenin filminin ilk gösterimi sırasında bobinlerin karışmasından yola çıkarak, bir aşk ve yolculuk filmine dönüşür.

Amir Karakulov (d. 1965) da *Razluchnitsa* (*İki Kardeş Arasında*, 1991) ile başladığı çalışmalarını, *Globinyi Zvonar* (*Çan Çalıcısı*, 1994) ve *Posledniye Kanikuly* (*Son Tatil*, 1997) adlı filmlerle sürdürdü. *İki Kardeş Arasında*, sevgilisinin küçük kardeşi ile ilişki kuran genç bir kızın davranışının kardeşlik bağı karşısında yenik düşmesini konu edindi. *Çan Çalıcısı*, karısı doğum yaparken ölen bir erkeğin aklını oynatarak, kendini beslediği güvercinlere çan çalmaya vermesini ele aldı. *Son Tatil* uyuşturucu ve alkol kullanan üç yeniyetmenin müzik aletleri çalmasından yola çıkarak, 1970'ler Kazakistan'ının amaçsız gençliğini gündeme getirirken, komünist dönemi sert bir biçimde eleştirdi. Taormina Festivali'nde En İyi Film Ödülünü kazanan *Çan Çalıcısı*, kırsal kesimde geçen hüzünlü bir aşk ilişkisini büyük bir duyarlıkla aktarıyordu. Timur Suleymanov'un yönettiği *Strjendzer* (*Yabancı*, 1994) ise Kazakistan'a gelen bir Amerikalının yaşadığı sıra dışı bir olayı konu edindi.

1996 yılında stüdyoların özelleştirilmesi ve Uluslarası Avrasya Film Festivali'nin düzenlenmeye başlaması, Almatı ve yeni başkent Astana'da birçok sinema salonunun yenilenmesi, üretimi çok sınırlı Kazakistan sinemasının gele-

ceği için bir altyapı hazırlığı olarak değerlendirilebilir. Bu arada korsan olarak çok düşük fiyatlarla piyasaya sürülen kasetlerin, sinema seyircisi sayısında önemli bir düşüşe yol açtığını da eklemek gerekir.

Türkmenistan'da sosyalist bir cumhuriyetin kurulmasının (1924) ardından, Aşkabat'ta Türkmenfilm adını taşıyan bir *kinofabrika* (stüdyo) kuruldu (1926). Başka sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi, ilkin Moskova'dan gönderilen Rus sinemacılar belgeseller çekti. Ülkenin ekonomik ve kültürel koşullarının elverişsizliği, öbür Orta Asya cumhuriyetlerinde de olduğu gibi, sinemanın hızlı bir biçimde gelişmesine olanak sağlamadı. İlk kurmaca film D. Poznanski'nin yönettiği *Zemliya Tazdet* (*Susamış Toprak*, 1931) oldu. İlk sesli film *Umbar*'ı (1937) A. Makovski gerçekleştirdi. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kiev stüdyolarının Aşkabat'a taşınması Türkmenistan sinemasına bir canlılık getirdiyse de, 1948 depremi stüdyoları yerle bir edince üretim tümüyle durdu. Ancak 1953 yılında yeniden üretime geçilebildi. Moskova'da sinema öğrenimi gören Bulat Mansurov (d. 1937) ilk filmi *Sostjazanie*'nin (*Yarışma*, 1974) görsel anlatımıyla dikkati çekti. Bir sonraki filmi *Utolenie Zazdy* (*Giderilen Susuzluk*, 1966) kıraç toprakların sorunlarını gündeme getirirken, adalet duygusuna duyulan susamışlığa da göndermeler yaptı. Platonov'dan uyarladığı *Rabynja*'dan (*Esire*, 1970) sonra Mansurov, Kazakistan'da şair ve besteci Ahan Sere'nin yaşamını perdeye getiren *Kulager*'i (1972) çekti. Bu filmi, *Sjuda ne Zaletali Çajiki* (*Martılar Buraya Dek Uçmaz*, 1977) izledi. Yönetmenin daha sonra çektiği *Sultan Baybars* (1989) ise 13. yüzyılda yaşayan Baybars'ın yaşam öyküsünü perdeye getiren destansı bir film oldu.

Türkmenistan sinemasının en önemli yönetmeni sayılan **Hocakuli Narliyev** (d. 1937) Moskova'da sinema öğrenimi gördükten sonra ilkin görüntü yönetmeni olarak çalıştı. İkinci kurmaca filmi *Nevestka* (*Gelin*, 1972) ile ünlendi. Film, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, askerden dönmeyen kocasını bekleyen genç bir kadının öyküsünü aktarır. Kadının bekleyişi, büyük üzüntüsü ve her şeye karşın yaşama bağlılığı, yerel öğelerin öne geçtiği, doğanın ve müziğin ustaca kullanıldığı ve minyatür sanatını çağrıştıran bir anlatımla anlatılır. Yine bir kadın kahramanın öyküsünü konu edinen *Kogda Zensçina Osedlyaet Konya*'yı (*Kadın Ata Binince*, 1974) izleyen *Derevo Jamal* (*Cemal'in Ağacı*, 1980) ise cepheden yaralı olarak dönen kocasının kendisine inanmadığını anlayınca dünyası altüst olan bir kadının öyküsünü konu edinir. Yönetmen bir kez daha küçük gözlemlere dayanan bir kadın portresi çizerken, yerel ahlak ve inanç sorunlarına da değinir. *Karakumy 45 v Teni* (*Karakum Gölgede 45 Derece*, 1996) bir gaz sızıntısını önleme çabalarını aktarırken, bir tür doğa güzellemesine dönüşür. Cengiz Aytmatov uyarlaması *Mankurt* (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*, 1990) ise yerel inanışlardan yola çıkarak, beyni yıkanarak "kurt adama" dönüştürülen ve annesini bile öldürebilen bir savaş esirinin öyküsünü aktarır.

Hocadurdi Narliyev (d. 1945) ise *Priklyuchenia Ali Baby i Soroka Razbojnikov* (*Ali Baba ve Kırk Haramiler*, 1979), *Tajnyi posol* (1986), *Yermak* (1996) adlı filmleriyle dikkati çekti. Osman Saparov ile Yazgeldi Seidov'un birlikte yönettikleri *Muzkoe Vospitanie* (*Erkek Eğitimi*, 1982) kentli bir çocuğun kırsal kesimde ilk kaygıları ve ilk sorumlulukları ile karşılaşmasını konu edindi.

Kırgızistan sineması en önemli filmlerini Cengiz Aytmatov'un romanlarından yapılan uyarlamalara borçludur. Bu uyarlamaların ilk örneklerinden birini Andrey Mikhalkov Konçalovski'nin yönettiği *Pervyj Ucitel* (*İlk Öğretmen*, 1965) oluşturur. Film, devrim yıllarında bir dağ köyüne atanan genç bir öğretmenin önyargılarla, tutucu geleneklerle savaşımını ve genç insanları bilgi ile donatma çabasını konu edinir. Irina Poplavskaya'nın yine Aytmatov'dan uyarladığı *Camila* (*Cemile*, 1965) kocası askere giden köylü kadın Cemile'nin, cepheden yaralı dönen bir ere duymaya başladığı duygusal yakınlığı ele alır. Kırgız sinemasının kurucuları arasında yönetmen Tolomuş Okoyev'in özel bir yeri vardır.

Tolomuş Okoyev (1935-2001) Leningrad'da ses mühendisliği öğrenimi gördükten sonra Moskova'da senaryo ve yönetmenlik öğrenimi gördü. İlk kurmaca filmi *Eto Ioshadi*'den (1965) sonra çektiği *Nebo Nashego Detstva* (*Çocukluğumuzun Gökyüzü*, 1966) ile ünlendi. Film, büyük kente okumaya gönderilen kırsal kesim kökenli bir çocuğun gözlerinden Kırgızistan gerçekliğini yansıtırken, tarımın dönüşümüne de değinir. Bu filmi, *Muras* (*Miras*, 1969) ve ilk kadın kolhoz yöneticisinin toprak ağaları tarafından öldürtülmesini konu edinen *Poklonis Ognyu* (*Ateşe Övgü*, 1971) izledi. *Lyutyi* (*Kurt Sultanı* 1973) küçük bir çocukla bir kurt yavrusu arasındaki dostluğu konu edindi. Bir süre sonra, çocukla kurt, büyüklerin dünyasının da kurtların dünyası kadar acımasız olduğunu anlarlar. Cengiz Aytmatov'dan uyarlanan *Krasnoye Yabloko* (*Kızıl Elma*, 1975) başarıya ulaşmasına karşın, kendinden hoşnut olmayan bir ressamın gençlik aşkını sorgulamasını konu edindi. Aşk nedir, yaşam nedir sorularını gündeme getiren film, şiirsel bir dramdır. Çağdaş toplumda yaşamanın zorluklarına değinen *Zolotoya Osen* (*Altın Güz*, 1980) ve *Skulptor Olga Manuylova*'yı (*Heykeltraş Olga Manuylova*, 1982) izleyen *Potomok Belogo Barsa* (*Kar Leoparının Soyu*, 1984) ise bir Kırgız halk öyküsünü perdeye getirdi. Tutuklu kocasını kurtarmak için erkek kılığına girip, bir düğün boyunca yapılan yarışmaları kazanan güzel bir kadınla damat arasında gelişen umarsız bir sevda, hüzünlü bir sonla noktalanır. Filmin görsel çarpıcılığı yönetmene Berlin Film Festivali'nde özel bir ödül kazandırdı. *Mirazhi Iyubvi* (*Sevgi Şarabı* 1988) artık ünlenmiş bir sanatçının çocukluk anılarını yaşamak ve hayatta olduğunu sandığı babasının izini sürebilmek için, doğduğu bölgeye yaptığı yolculuğu konu edindi. Film aynı zamanda bir içsel yolculuk oldu. Son olarak *Cengiz Khan* (1991) adlı bir film yöneten Okeyev, 1980-90 yılları arasında Kırgızistan'da milletvekilliği yaptık-

tan sonra 1991'de SSCB milletvekili oldu. Yaşamının son yıllarında Kırgızistan'ın Ankara Büyükelçiliği görevine atanan Okoyev, Ankara'da bir kalp krizi sonucunda öldü. Okoyev, düzgün anlatımlı filmleriyle Kırgızistan sinemasının en önemli yönetmeni sayılır.

Bolot Şamsiyev (d. 1941) oyunculuk yaptıktan, kısa filmler çektikten sonra *Karaş-Karaş Okuyasi* (*Karaş Geçidinde Kurşun Sesleri*, 1968) ile ilk kurmaca filmini verdi. Film, toprak kölesi Bahtıgül'ün efendisine başkaldırarak Karaş Geçidi'nde onun yolunu beklemesini konu edinirken iç savaş ortamına değinir. Şamsiyev, *Alyye Maki İssik Kulya* (*İssik Gölünün Kızıl Gelincikleri*, 1972) adlı çalışmasından sonra, en önemli filmi sayılan *Ak Kemi*'yi (*Beyaz Gemi*, 1975) çekti. Cengiz Aytmatov'un romanından uyarlanan film, dürbünle İssik Gölü'nü gözetleyip bir beyaz geminin gelmesini bekleyen bir çocuğun öyküsünü aktarır. Gemi, dedesiyle yaşayan çocuğa babasını getirecek, çocuk babasıyla kimseyle paylaşamadığı mutluluğu paylaşacaktır. İnsan doğa kaynaşmasını da ustaca veren film, en başarılı Aytmatov uyarlamalarından birini oluşturur. Aytmatov uyarlamalarını sürdüren Şamsiyev, *Rannie Zuravli*'de (*İlk Leylekler*, 1975) babası cepheye giden bir yeniyetmenin aile reisliği görevini yüklenmesini konu edindi. *Snajperi*'den (*Nişancılar*, 1986) sonra çekilen *Voskhozhdeniye na Fudziyamu* (*Fujiyama Tırmanışı*, 1988) yine bir Cengiz Aytmatov uyarlamasıdır. Film, bir ilkokul öğrencilerinin köylerinin yanındaki dağda yapmak istedikleri gezinin bir karabasana dönüşmesini konu edinir.

Larissa Schepitko (1938-1963) Moskova'da sinema öğrenimi gördükten sonra ilk kurmaca filmi *Znoj* (*Sıcak*, 1963) ile dikkati çekti. Aytmatov'dan uyarlanan ve kırsal kesimde iki gencin görüş ayrılıklarını konu edinen film, özenli görsel anlatımıyla Karlovy Vary Festivali'nin büyük ödülünü kazandı. Bir film çekimi sırasında otomobil kazasında ölen Larissa Schepitko için eşi Elem Klimov, *Larissa* adlı bir belgesel yapmıştır. Aktan Abdikalikov (d. 1957) kısa filmler çektikten sonra yönettiği ilk kurmaca filmi *Gdie Tvöi Dom Ulutka?* (*Evin Nerede Salyangoz?*, 1992) ile iki genç öğrencinin, duygusallığın da araya girdiği ilişkisini konu edindi. *Beşkempir*'de (*Evlatlık*, 1998) kendisinin evlâtlık olduğunu öğrenen bir yeniyetmenin bunalımını ele aldı. Kadının kısır olması durumunda, o aileye bir bebek verme geleneğinden yola çıkan yönetmen, Kırgız halkının ortak belleğinin oluşturduğu bir yapıya değindi. *Evlatlık*, 1991 sonrasının ilk bağımsız filmini oluşturdu. Yönetmenin, son olarak çektiği *Maimil* (*Maymun*, 2001) iri kulakları nedeniyle arkadaşlarının "maymun" sanını yakıştırdıkları bir delikanlının, askere gitmeden önce cinsellikle tanışma serüvenini ele aldı. Bekzhan Aitkuliev *Kvartirantka*'da (*Pansiyoncu*, 1990) gençlerin topluma ayak uydurmakta karşılaştıkları zorluklara eğildi. Marat Sarulu, *Altin Kirgol* (*İpek Yolu*, 2001) adlı filminde yaşlı bir ressamın bir köy istasyonunda karşılaştığı dört çocukla kurduğu dostluğu ele aldı.

Kırgızistan'ın çok sınırlı üretimi, sinema salonlarının genellikle yabancı

film göstermeyi yeğlemeleri, 21. yüzyıl başlarında bu sinemanın bir durgunluk dönemi içinde olduğunu gösteriyor. Devlet bütçesinden sinemaya ayrılan payın binde bire düşmüş olmasının da, bu duraklamada etkili olduğu düşünülebilir. Kırgızistan sineması da, komünizmden kapitalizme geçişin sancılarını yaşamaktadır. Unutmamak gerekir ki, Marx'tan bu yana, kapitalizmden sosyalizme geçişin yollarının incelenmiş olmasına karşılık, sosyalizmden kapitalizme dönüş ancak el yordamıyla gerçekleşmektedir.

Özbekistan'da sinema etkinliğinin tohumları 1924 yılında Buhara'da bir film stüdyosunun kurulmasıyla atıldı. Yirminci yüzyılın başlarında saray fotoğrafçısı Hudaibergan Divanov'un Pathé yapımı bir aygıtla genellikle saray yaşamını konu edinen kısa filmler çektiği biliniyor. Ama sinemanın ciddi bir etkinliğe dönüşmesi, Sovyet devriminden sonra söz konusu oldu. Leningrad'daki Sevzapkino ile işbirliği sonucunda Buhara'da kurulan stüdyoya Buhino adı verildi. Ertesi yıl Taşkent'te Şark Yıldızı Stüdyosu işletmeye açıldı. 1936 yılında ise sinema alanını düzenlemekle yükümlü Özbekfilm kuruldu. İlk kurmaca Özbek filmi olan *Ramazan*'ın (1932) yönetmeni Nabi Ganiev (1904-1952) Özbek sinemasının kurucusu sayılır. Moskova'da sinema öğrenimi gören Nabi Ganiev *Takhir i Zukhra* (*Tahir ile Zühre*, 1945) ve *Pokhozhdeniya Nasredina* (*Nasreddin Hoca*, 1947) gibi yerel konuları da perdeye aktardı. Yine Moskova'da sinema öğrenimi gören Süleyman Hodcaev ise ilk filmi *Pered Rassvetom*'da (*Şafaktan Önce*, 1933) Özbek halkının 1916 yılında Buhara'da çarlık yönetimine başkaldırışını ele alınca, sürgüne gönderildi. Oysa kimi eleştirmenlere göre bu film, konusu ve kurgusu açısından Orta Asya sinemasının *Potemkin Zırhlısı* olarak tanımlanabilecek değerde idi. Özbekistan sinemasının ilk sesli filmi ise A. Ussolcev'in yönettiği *Kljatva* (1937) oldu. İkinci Dünya Savaşı sırasında Kiev, Odessa, Moskova (Mosfilm) ve Leningrad (Lenfilm) stüdyolarının Taşkent'e taşınması burada büyük bir etkinliğe yol açtı. Hemen belirtmek gerekir ki, çevrilen filmler Rus filmleriydi. Savaşın bitimi büyük bir durgunluk getirdi. 1950'den sonra Özbekfilm'e yılda en çok dört film çekme izni verildi. Ancak, filmler olumlu kahramanları ele alacaktı. Yerel kültüre öncelik tanıyan bir sinemanın gündeme gelmesi ancak 1960'a doğru gerçekleşti. Moskova'daki VGIK sinemacılık okulunda öğrenim gören genç yönetmenler, Kruşov yönetiminin sağladığı göreceli özgürlük ortamından yararlanarak, kendi ülkelerinden ve kültürlerinden beslenen bireysel çalışmalar yapmaya başladılar. Özbekistan sinemasının yetiştirdiği ilk önemli yönetmen Şukrat Abbasov oldu.

Şukrat Abbasov, Moskova'da sinema öğrenimi gördükten sonra Özbek sinemasında bir dönüm noktası oluşturan *Tashkent Gorod Khlebny* (*Taşkent Ekmek Kenti*, 1968) ile dikkati çekti. Alaksandr Neverov'un romanından uyarlanan film, iç savaşın bitiminde yaşanan kıtlık günlerine değiniyordu. Babası öl-

müş olan on yaşlarında bir çocuk, buğday sağlayabilmek için, kendinden küçük bir arkadaşıyla gittiği Taşkent'te bolşeviklerle, beyaz Ruslarla, hırsızlarla karşılaşır. O yılların acımasız koşullarını büyük bir gerçekçilikle veren bu filmden sonra Abbasov, bu kez Biruni'nin yaşam öyküsünü perdeye getirdi. *Ebu Reykan Biruni* (*Biruni*, 1979) adını taşıyan üç buçuk saat uzunluktaki bu filmin Tarkovski'nin biçeminden etkilendiği görüldü. Abbasov daha sonra çalışmalarını televizyonda sürdürdü.

Ali Hamraev (d. 1937) de, Moskova'da sinema öğrenimi gördükten sonra ilk kurmaca filmi *Malenkiye Istoriy o Detyakh Katorya*'yı (*Çocuklara İlişkin Kısa Öyküler*, 1961) çekti. Bu filmi *Tam Gde Mnogo Solntsa* (*Güneşi Bol Yer*, 1962), *Pervoye Priznaniye* (*İlk İtiraf*, 1963) *Gde ty Moya Zulfiya* (*Zülfiyem Neredesin*, 1964), *Dilorum* (1967) gibi hızlı anlatımlarıyla dikkati çeken filmler izledi. *Belye Belye Ajsty* (*Beyaz Beyaz Leylekler*, 1966) evli bir kadının yasak aşkının geleneklerle çatışmasını konu edindi. *Chrezvychainyi Komissar* (*Olağanüstü Komiser*, 1970) ise yönetmenin olgunluk döneminin ilk örneği oldu. *Bez Strakha* (*Korkusuz*, 1971) peçe takmak istemeyen bir kadının başkaldırısı gibi önemli bir konuyu, melodrama kaçan bir anlayışla aktardı. *Sedmaya Pulma* (*Yedinci Mermi*, 1972) *western* filmlerinden etkiler taşıyan bir serüven filmi oldu. *Cheldvek Uchodit Za ptitsami* (*Kuşları Seven Adam*, 1975) ise Parajanov sinemasının etkilerini taşıyan lirik bir çalışma oldu. *Triptikh* (*Üçleme*, 1979) günlük yaşamın çelişkilerine eğildi. *Zharkoye Leto v Kabule* (*Kâbil'de Sıcak Yaz*, 1983) siyasal göndermeler de içeren bir üstün yapımdır. Yönetmenin son filmleri *Sad Zhelani* (*Dilek Bahçesi*, 1987) ile *Bo Ba Bu*'nun (1988) da doğruladığı gibi, Özbek sinemasının en önemli yönetmeni sayılan Ali Hamraev hemen her türde aynı akıcı anlatımı yakalayabilen bir yönetmendir.

Moskova'da sinema öğrenimi gören **Eller İşmuhamedov** (d. 1942) daha öğrencilik dönemi sürerken ilk kurmaca filmi *Svidanie*'yi (*Karşılaşma*, 1963) çekti. Bu filmi izleyen *Netznost* (*Sevecenlik*, 1966) büyük ilgi uyandırdı. Film Taşkentli iki yeniyetme arasındaki gönül ilişkisini büyük bir duyarlıkla aktarırken, hem yeniyetmelik çağının övgüsünü yapıyor hem de kentleşme sorununa değiniyordu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Vlujublennye* (*Sevgililer*, 1969) de, günlük yaşamın ayrıntılarını öne çıkaran gerçekçi yaklaşımıyla dikkati çekti. Yönetmenin en önemli filmi sayılan *Vstreci i Rasstavanija* (*Buluşmalar ve Ayrılmalar*, 1973) Almanya'da çalışan Özbek işçilere "derin" devletin kuşkuyla yaklaşımını konu edindi. Film, duygusallık yüklü olsa da, siyasal göndermeler de içeriyordu. Bu filmi izleyen *Pticy Nasich Nadezd* (*Umutlarımızın Kuşları*, 1976) gençler arasında geçen bir güldürü oldu. *Prosaj Zelen Leto* (*Elveda Yaz Yeşili*, 1985) ise 1950'lerden bu yana yaşadığı düş kırıklıklarıyla hesaplaşan bir erkek portresi çizerken, oldukça yoğun bir toplumsal eleştiri getirdi.

Canlandırma sinemasından kurmacaya geçen kadın yönetmen Kamara Kamalova (d. 1938) *Gorkaya Jagoda* (*Acı Ağız*, 1975) adlı ilk filminde iki kız

çocuğunun hüzünlü ilişkilerine eğildi. Herkesin önünde el pençe divan durduğu bir zorbaya tokat atma yürekliliğini gösteren bir yeniyetmenin öyküsünü aktaran *Dikar* (*Yabani*, 1988) yönetmenin bireysel dünyasını vurgulayan bir film oldu. Kamalova'nın daha sonra çektiği *Atrof Korga Burkandi* (*Her Taraf Kar Kaplı*, 1995) annesinin ölümüne, bir ormanda yabani köpek kılığında dolaşan bir hayaletin yol açtığına inanan genç bir kızın öyküsünü konu edindi. Melik Abzalov ise iddiasız güldürüleriyle seyircinin ilgisini çekti. Örneğin *Babuşka Generala* (1982) adlı filmi, futbol takımı oluşturmak için on birinci çocuğunun doğumunu bekleyen bir ailenin öyküsünden yola çıkarak, kırsal kesimde yaşamanın zorluklarını gündeme getirdi. *Bunt Nevestok* (1985) ise otoriter bir büyükannenin yanında kalan yedi kardeşin öyküsünü aktarırken, Taşkent'in kenar mahallelerindeki yaşamın gülünç yanlarını perdeye aktardı.

Genç kuşağın en önemli yönetmeni sayılan Cihangir Faiziev (d. 1961) de Moskova'da sinema öğrenimi gördü. *Kiadia* (1988) adlı diploma çalışması, tartışmalara yol açmasına karşılık Oberhausen Film Festivali'nde ödül aldı. Faiziev, ilk kurmaca filmi *Siz Kimsiz*'i (1989) kurduğu bir kooperatif aracılığıyla gerçekleştirdi. Film, karpuz çalmakla suçlanan ve üstlerinde kimlikleri bulunmayan kentli iki aydınla, kırsal kesim görevlileri arasındaki tartışmayı gündeme getirir. Birbirlerinin dillerinden bile anlamayan iki ayrı dünyayı karşılaştıran film, gülünçle dramatiği bağdaştırma başarısını gösterir. Raşid Malekov *Kirk Kulok Sirri* (*Eğreltiotlarının Sırrı*, 1997) adlı filminde yaşamla ölüm arasındaki bağlantıyı ele aldı. Zülfikar Bussakov, *Soldatskaya Skazka*'da (*Bir Asker Öyküsü*, 1997) aynı kışlada bir araya gelen değişik halklardan askerler arasındaki çekişmelere değindi. Anatoli Gaziyev, *Denguiz Çiganogui*'de (*Deniz Kabuklusu*, 1997) Sovyet ordusundan kaçan bir çiftin serüvenini konu edindi. Özbekistan'da 1998 yılında yalnızca iki kurmaca filmin çekilebilmiş olması, bu sinemanın ne denli zor koşullar içinde olduğunu gösterir.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1960 SONRASINDA AVRUPA SİNEMASININ YARATICI YÖNETMENLERİ

Luis Buñuel

İspanya'da dünyaya gelen, filmlerinin çoğunu Meksika ve Fransa'da çeken Luis Buñuel (1900-1983) sinema tarihinin temel direklerinden birini oluşturur. Buñuel, Zaragoza'da Cizvit papazların yönetimindeki bir lisede öğrenim gördü. Müzik öğrenimi için Paris'teki Schola Cantorum'a gitmek istese de, babasının önerisi üzerine, dönemin gözde mesleği tarım mühendisi olmak için Madrid'e gitti. Bölüm değiştirerek felsefe ve edebiyat okudu. Öğrencilik yıllarında şair Federico Garcia Lorca ve ressam Salvador Dali'nin de aralarında bulunduğu dostlar edindi. 1925 yılında gittiği Paris'te avangard sinemacı Jean Epstein ile tanıştı. Yönetmenin *Mauprat* (1926), *La Chute de la Maison Usher* (*Usher'lerin Çöküşü*, 1928) ve *La Sirène des Tropiques* (*Dönencelerin Denizkızları*, 1928) adlı filmlerinde yardımcılık ve oyunculuk yaptı. Epstein'ın, Abel Gance'ın çekeceği *Napoléon* filminde yönetmen yardımcılığı önerisine, Gance'ı aşağılayarak karşılık verince, Epstein ile arası açıldı. Paris'teki gerçeküstücüler topluluğuna katılınca (1929), kendi deyişiyle "gerçeküstücü estetiği perdeye taşımaya" karar verdi. Böylece sinema tarihinin ilk ve en önemli gerçeküstücü filmi *Un Chien Andalou* (*Bir Endülüs Köpeği*, 1928) çıktı ortaya. Film, adını bir İspanyol atasözünden alır (Endülüs köpeği havlıyor, kim öldü acaba?.) Filmin senaryosunu Luis Buñuel ve Salvador Dali, gördükleri düşlerden de esinlenerek birlikte yazdılar. İkisi de filmde oynadı. Yönetmenliği Buñuel yaptı. 17 dakika uzunluğundaki filmin giderleri Buñuel'in annesinin gönderdiği 2500 dolarla karşılandı. Usturasını bileyen bir adamın, bir kadının gözünü enlemesine kesmesiyle başlayan film, kesik el, erkeğin elinde yuvalanan karıncalar, papaz öğretmenler, eşek leşi yerleştirilmiş kuyruklu piyanolar gibi sahnelerle seyirciyi şaşırtarak, bir kumsalda yarı bellerine dek kumlara gömülü erkekle kadının böceklere yem olmasıyla noktalanır. (Buñuel'in üniversitede böcekbilim okumuş olması filmlerinde sık sık böceklere yer vermesine yol açacaktır.) İlk kez Paris'teki ünlü Ursilines Sineması'nda gösterilen film, sanatsal duyarlığı ve seyircinin aklını hedef alan dönemin öncü filmlerinden kışkırtıcı özelliğiyle ayrılır. Buñuel filminin, hiçbir şeyi simgelemediğini, amacının seyircide içgüdüsel şaşkınlıklar yaratmak olduğunu söyler. Madrid'deki bir sinema kulübünde yapılan gösteriden sonra da "filmi beğendiğinizi söylerseniz üzülürüm" diyerek, seyircinin

filme tepki göstermesini beklediğini vurgular. Gerçekten de film, estetik kaygıları bir yana bırakan, kimi kez de beceriksizce çekilmiş izlenimi uyandıran ve günlük yaşamla garip olayları birleştiren yapısıyla, "şairlerin ve ressamların sineması" olarak da nitelendirilen öncü sinemanın örneklerinden ayrılır. Gerçeküstücü bir anlayışla, biçimi güzel görüntülere, estetik kaygılara yeğler ve sanki "çirkinliklerin övgüsünü" yapar. *Bir Endülüs Köpeği*'nin uyandırdığı olağanüstü ilgi Buñuel'e *L'Age d'Or*'u (*Altın Çağ*, 1930) çekme olanağını sağladı. Film, Buñuel'in dostu Charles Noailles'ın parasal desteği ile gerçekleştirildi. Senaryoyu yine Buñuel ile Dali birlikte yazdılar. Dali'nin karısı yüzünden iki dostun arası açılınca, filmi Buñuel tek başına yönetti. Buñuel çekimden önce senaryonun neredeyse tümüyle değiştiğini ama yine de Dali'nin adını filmin künyesine yazdığını söyler. İncelikli bir alaycılıkla günlük yaşamın garip ve iğrenç yanlarını vurgulayan, kiliseye, burjuvaziye, otoriteye karşı çıkan, gönül ferman dinlemez ilkesini öven *Altın Çağ*, yönetmenin ilk başyapıtı oldu. Buñuel filmi için "birleşmeleri mümkün olmayan bir kadınla bir erkeğin, koşullar ne olursa olsun birbirlerine yönelmelerini konu edinen bir karasevda öyküsü" der. Gerçekten de, film aşk duygusu ile bu duyguyla çelişen dinsel, insancıl, siyasal kökenli başka duygular arasındaki çatışmayı ele alır. Cinsel içgüdünün ve ölüm korkusunun da öne çıktığı film, gerçekçi ve romantik bir anlatımla yönetmenin gerçeküstücü düşlerine ayna tutma ustalığını gösterir. Akrepler üzerine bir belgeselle başlayan ve eski Roma'dan günümüze, soylu evlerinde yenilen yemeklerden işkenceci polislere uzanan birbirinden kopuk bölümler, Marquis de Sade ile İsa'yı özdeş kılarak noktalanır. Film, Paris'te Studio 28'de birkaç gün gösterildikten sonra, sinema salonu Katolik Gençler Birliği'nin saldırısına uğradı. Perdenin yanı sıra sinemanın girişindeki gerçeküstücü sergideki tablolar da tahrip edildi. Sağcı basının da saldırıya geçmesi üzerine film yasaklanarak kopyalarına el koyuldu. Gerçeküstücüler Aragon, André Breton, René Char, Salvador Dali, Paul Eluard, Max Ernst, Man Ray, Yves Tanguy, Tristan Tzara, Georges Sadoul gibi sanatçıların imzalarını içeren bir bildiriyle olayı protesto ettiler. *Altın Çağ*, ancak aradan elli yıl geçtikten sonra, 1980'de New York'ta, ertesi yıl da Paris'te seyirciyle buluşabildi.

İspanya'ya dönen Buñuel bu kez olağanüstü bir belgesel çekti: *Las Hurdes-Tierra Sin Pan* (*Ekmeksiz Toprak*, 1932). Yönetmenin anarşist arkadaşı Acin'in piyangodan kazandığı 20 bin pezeta ile çekilen film, Salamanca'nın yanıbaşında olmasına karşın dış dünyadan kopuk bir yaşam sürdürülen Las Hurdes bölgesini görüntüler. Dağların geçit vermediği bu bölgede yaşanan geri kalmışlığı, yoksulluğu ve adaletsizlikleri dinsel baskıya ve kör inançlara bağlar. Bölge insanlarının tekdüze yaşamını hareketlendiren tek olgu ölümdür, bölgenin tek lüksü ise kiliselerdir. Metnini bir nazi toplama kampında ölecek olan şair Pierre Unik'in yazıp, Brahms'ın müziği eşliğinde duyarsız bir sesle okuduğu filmde, yönetmen yine gerçeküstücü görüntülerle gerçekçi görüntüleri bağdaştır-

mayı başarır. İspanya'da iki yıl süreyle yasaklanan film, ancak Halk Cephesi döneminde gösterime girebildi. *Ekmeksiz Toprak*, toplumcu belgesel anlayışının ilk önemli örneğini oluşturur. Gerçekten de, Buñuel gerçeküstücü hareketten ayrılsa da, yaşamı boyunca çevireceği filmlerle bu hareketin özgürlükçü yanını, İspanyol kültürünün Cervantes'ten Goya'ya uzanan gelenekleriyle de besleyerek, sinemayı bireysel ve toplumsal özgürlükleri savunan bir araç olarak kullanacaktır. Paramount Yapımevi adına iki yıl süreyle Paris'te seslendirme yönetmenliği yapan Buñuel, aynı görevi bir süre de Madrid'de Warner Brothers için sürdürdü. Aynı işi bir süre de Hollywood'da yaptı. Meksikalı yapımcı Oscar Dancigers'in önerisi üzerine bu ülkede çektiği *Gran Casino* (*Büyük Gazino*, 1946) adlı şarkılı melodramla yıllarca sonra yönetmenliğe döndü. Fazla ilgi uyandırmayan bu filmi, yine aynı yapımcının önerdiği *El Gran Calavera* (*Büyük Çılgınlık*, 1949) adlı güldürü izledi. Çocuk suçluluğunu ele alan *Los Olvidados* (*Unutulmuşlar*, 1950) ise yönetmenin ikinci döneminin ve bu arada Meksika sinemasının ilk önemli filmi oldu. *Unutulmuşlar*, Mexico City'nin gecekondu bölgesinde yaşayan iki çocuğun, cinayetle noktalanan yasadışı serüvenlerini anlatır. Yönetmen yoksulluğun, sevgisizliğin, toplumsal koşulların bir yeniyetmeyi nasıl suça yönlendirdiğini vurgular. Gabriel Figueroa'nın görüntülerinin de desteklediği film yine düş sahnelerine yer verirken, erotizme de değinir. Film toplumu suçlar ama bir çözüm önermez. Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü'ne değer bulunan *Unutulmuşlar*, Jacques Prévert'e hem "katledilen katil yeniyetmeler" dizesiyle başlayan bir şiir yazdırtır hem de şunları söyletir: "Perdede ölen çocuklar, filmi izleyen davetlilerden daha canlıydı." Buñuel'in bir sonraki filmi *Susana* (1950) burjuva düzeninin dinginliğini bozan "fettan kadın" kavramına değinen bir melodram oldu. *La Hija del Engaño* (*Aldatan Kız*, 1951) kendinden olmadığını sandığı kızını sokağa bırakan bir babanın, yıllarca sonra kızına kavuşmasını yine bir melodram anlayışıyla verdi. Guy de Maupassant'ın bir öyküsünden uyarlanan *Una Mujer Sin Amor* (*Sevgisiz Bir Kadın*, 1951) başkaldırının, kadının konumunu değiştirmediğini vurguladı. *Subida al Cielo* (1951) ise Cannes Film Festivali'nde En İyi Avangard Film Ödülü ile Eleştirmenler Ödülü'nü kazandı. Bir yeni damadın, ölüm döşeğindeki annesinin çağrısı üzerine apar topar otobüsle yola çıkarak, filme adını veren "Cennete Yükseliş" boğazından kente gidişini ve dönüşünü konu edinen film, kara mizahı ve düş sahnesiyle bu dönemin en kişisel Buñuel filmi oldu. Yaşlı kadın ölümün eşiğindeyken kendilerini içkiye veren oğullarından birinin "insanın bir anası olur, o da bir kez ölür" diyerek, davranışını haklı kılması tam bir gerçeküstücü yaklaşım olarak değerlendirilir. Pedro Armendariz ile Katy Jurado'nun başrolleri oynadıkları *El Bruto* (*Kaba Adam*, 1952) babasının katili olduğunu bilmediği erkeği seven bir kadının öyküsünü aktarırken, tutku ve şiddetin ağır bastığı bir melodram olur. Daniel Defoe'nin ünlü romanını uyarlayan ve renkli olarak çekilen *Las Aventuras de Robinson*

Crusoe (*Robinson Crusoe*, 1952) Buñuel'in deyişiyle ticari yönleri ağır basan bir yalnızlık filmidir. *El* (O, 1952) ise yönetmenin Meksika'daki çalışmalarında yeni bir dönem başlattı. Siyah beyaz çekilen O, çılgınlığın eşiğine ulaşan bir kıskançlık dramını, cinsel sapkınlıklara da yer vererek konu edinirken, kilise karşıtı çizgisiyle de dikkati çeker. Film, yönetmenin Sade'a en yakın çalışması olarak bilinir. Emily Brontë uyarlaması *Abismos de Pasiòn* (*Uğultulu Tepeler*, 1953) bir karasevda öyküsünü yine gerçeküstücü göndermelerle aktarırken, yönetmenin de belirttiği gibi, William Wyler'in daha önce Hollywood'da yapmış olduğu uyarlamaya oranla romanın özünü çok daha iyi yansıtır. *La Ilusión Viaja en Tranvia*'yı (*Hayal Tramvayla Gezer*, 1953) izleyen *El Rio y la Muerte* (*Nehir ve Ölüm*, 1954) ile *Ensayo de un Crimen* (*Bir Suçlunun Yaşamı*, 1955) Buñuel'in ilk dönem Meksika filmlerinin en önemli örneklerini oluşturdu. Bir doktorun kırsal kesimde kan davasına karşı yürüttüğü mücadeleyi konu edinen *Nehir ve Ölüm* geleneksel ölüm gerçekliğini, yine kara mizaha yer veren bir anlayışla yansıtırken, Oidipus kompleksine de değinir. *La Vida Criminal de Archibaldo de la Cruz* (*Archibaldo de la Cruz'un Suçlu Yaşamı*) adıyla da bilinen *Bir Suçlunun Yaşamı* ise kadınları öldürmekten erotik bir keyif alan başarısız bir katil adayının öyküsünü aktarır. Aşk ve ölüm gibi, insan yaşamının iki karşıt olgusunu yine bir kara mizah havası içinde ele alan *Bir Suçlunun Yaşamı* için yönetmen "bütün filmlerim gibi pornografik bir filmdir" der. Bu filmin ardından Fransa'ya giden Buñuel, Latin Amerika ülkelerine, bu arada kendi ülkesi İspanya'ya da göndermeler yapan üçlemesini gerçekleştirdi. *Cela S'appelle l'Aurore* (*Buna Şafak Derler*, 1955), *La Mort en ce Jardin* (*Ölüm Bahçesi*, 1956) ve *La Fièvre Monte à El Pao* (*El Pao'da Ateş Yükseliyor*, 1959) adlarını taşıyan bu filmler faşist yönetimlere başkaldırı yöntemlerine değinir. Emmanuel Robles'in romanından uyarlanan ilk film, bir Akdeniz adasında, toplumsal haksızlıklara karşı çıktığı için elini kana bulayan bir suçluyu saklayan bir doktorla, onu sorgulayan komiser arasındaki ilişkiyi ele alır. Film kurulu düzeni, özellikle de kolluk güçlerini sert bir biçimde eleştirir. George Marchal, Simone Signoret, Charles Vanel, Michel Piccoli gibi oyunculara yer veren *Ölüm Bahçesi*, düşsel bir Latin Amerika ülkesinde, grevci işçilerin askerlerle çatıştığı bir maden kasabasından kaçan bir maceracı, bir rahip, bir tacir, bir fahişe ve sağır dilsiz bir kızdan oluşan bir topluluğun balta girmemiş bir ormanı geçme serüvenini verir. Filmin ilk bölümündeki ayaklanma, iktidarı ellerinde tutanlarla emekçileri karşılaştırırken, düşsel bir havaya bürünen ikinci bölümün en ilginç kişisi, yeryüzünde Hıristiyanlığa tam olarak uygun bir yaşam sürmenin olanaksızlığını vurgulayan rahip olur. Gérard Philipe'in de son kez perdede göründüğü, üçlemenin son filmi *El Pao'da Ateş Yükseliyor* yine faşist bir yönetimin bulunduğu düşsel bir Latin Amerika ülkesinde geçer. Film diktatörlüğe bireysel karşı çıkışın yetersizliğini vurgular. Buñuel'in üçlemenin arasında çektiği *Nazarin* (1958) ise yönetmenin başyapıtlarının habercisidir. Film, yoksullara destek ve-

Ingmar Bergman'ın *Fanny och Alexander* (*Fanny ve Alexandre*) filminden.

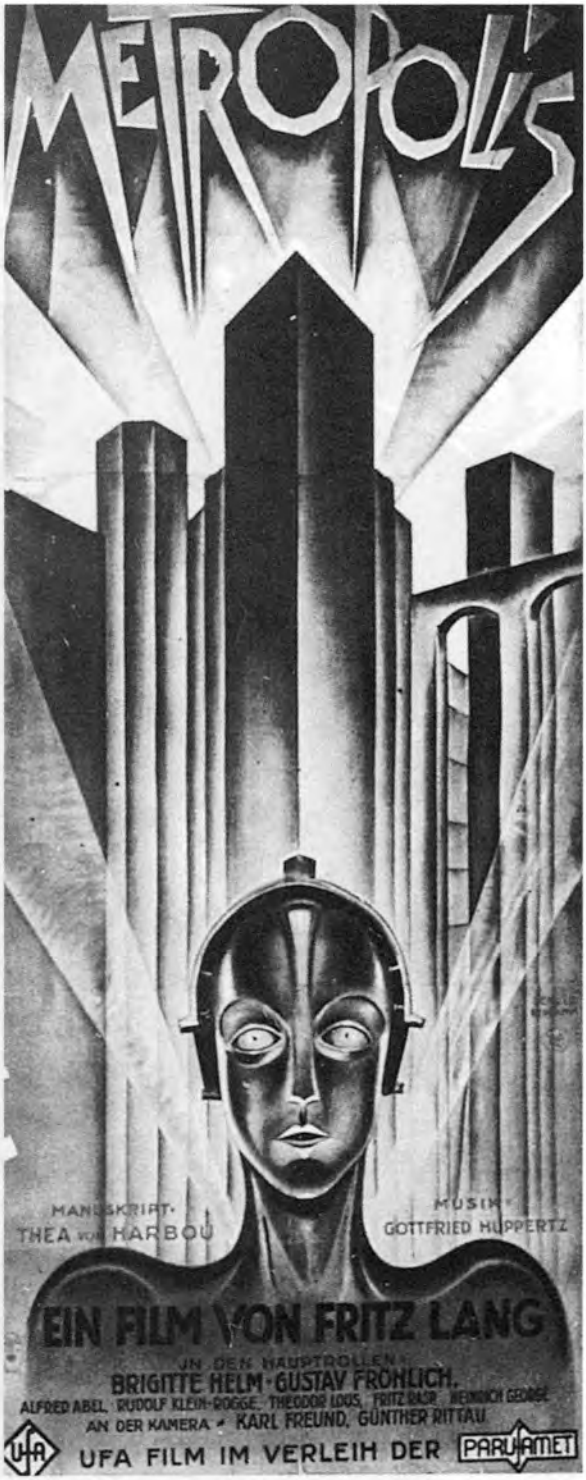

(Solda üstte ve altta) Robert Wiene'nin *Das Kabinett des Dr. Caligari* (*Dr. Caligari'nin Muayenehanesi*) filminde Werner Krauss, Lil Dagover ve Conrad Veidt.
(Sağda) Fritz Lang'in *Metropolis*'i için Schulz-Neudamm'ın yaptığı afiş.

(Üstte) Marlene Dietrich, Josef von Sternberg'in yönettiği *Des Blaue Engel*'de (*Mavi Melek*).
(Altta) Friedrich Wilhelm Murnau'nun *Sunrise* (*Şafak*) filminden.

(Üstte ve altta) Sergei Eisenstein'ın *Bronenosez Potemkine*'inden (*Potemkin Zırhlısı*).

(Üstte) Dziga Vertov'un *Çelovek s Kinoapparatom* (*Kameralı Adam*) filminden.
(Altta) Vsevolod Pudovkin'in, Maksim Gorki uyarlaması *Mat* (*Ana*) filminden.

(Üstte) Karin Molander, Mauritz Stiller'in yönettiği *Kärlek och Joumalistik*'te (*Aşk ve Gazetecilik*).
(Altta) Mauritz Stiller'in *Herr Ames Pengar* (*Ame'nin Hazinesi*) filminden.

(Üstte) Max von Sydow, Ingmar Bergman'ın *Det Sjunde Inseglet* (*Yedinci Mühür*) filminde.
(Altta) Ingmar Bergman'ın *Sommerlek* (*Yaz Oyunları*) filminden.

(Üstte) René Clair'in *Les Grandes Manoeuvres* (*Hileli Aşk*) filminde, Claude Rich, Brigitte Bardot ve Yves Robert. *(Altta)* Marcel Camé'nin *Le Jour se Lève* (*Gün Doğuyor*) filminden.

(Üstte) François Truffault'nun *Les Quatre Cents Coups* (*Dört Yüz Darbe*) filminden.
(Altta) Alain Resnais'nin *L'Année Dernière à Marienbad* (*Geçen Yıl Marienbad'da*) filminden.

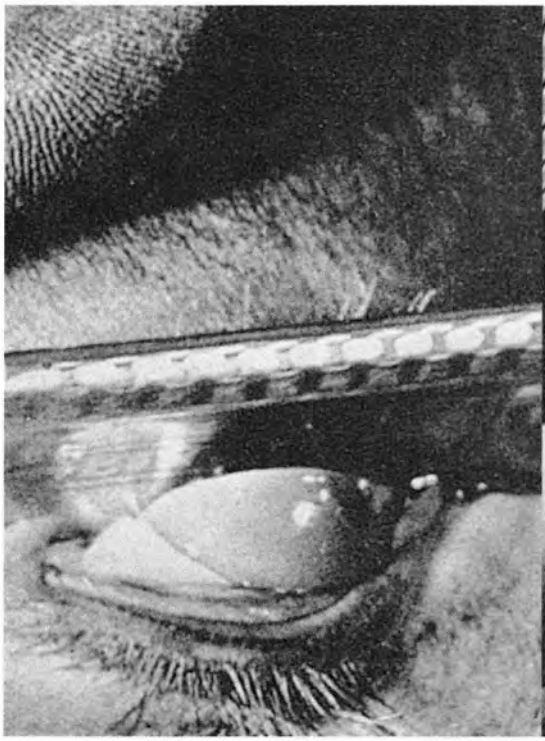

(Üstte) Luis Buñuel ile Salvador Dali'nin *Un Chien Andalou* (*Endülüs Köpeği)* filminden iki görüntü.
(Altta) Luis Buñuel'in *El Angel Exterminador* (*Mahvedici Melek*) filminden.

(Üstte) Vittorio De Sica'nın *Ladri di Biciclette* (*Bisiklet Hırsızları*) filminden. *(Altta)* Michelangelo Antonioni'nin, Cesare Pavese'den uyarladığı *Le Amiche* (*Kadınlar Arasında*) filminden.

(Üstte) Pier Paolo Pasolini'nin *Salò o le 120 Giornate di Sodoma* (*Salo ya da Sodom'un 120 Günü*) filminden.
(Altta) Luchino Visconti'nin *Rocco e I Suoi Fratelli* (*Düşman Kardeşler*) filminden.

(Üstte) La Notte'nin (*Gece*) çekimi sırasında Michelangelo Antonioni (ayakta), Jeanne Moreau ve Bernhard Wicki. *(Altta)* Federico Fellini'nin *La Strada*'sında (*Sonsuz Sokaklar*) Giulietta Massina ve Anthony Quinn.

(Üstte) René Clement'ın *Jeux Interdits* (*Yasak Oyunlar*) filminden.
(Altta) Terence Fisher'ın *The Brides of Dracula* (*Dracula'nın Nişanlıları*) filminden.

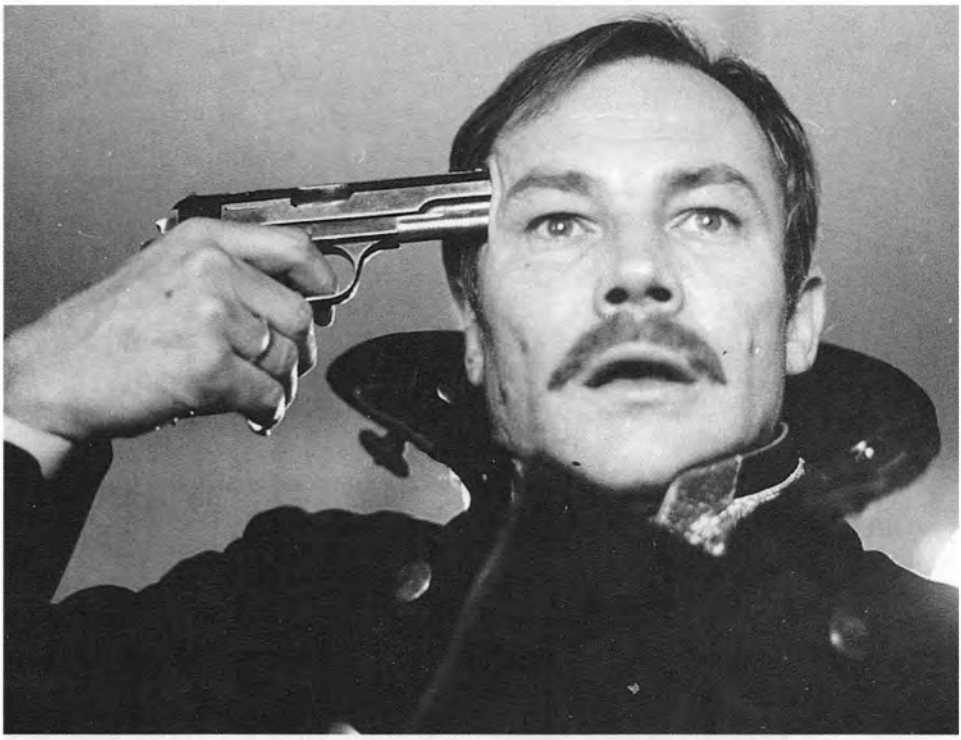

(Üstte) Istvan Szabo'nun *Oberst Redl* (*Albay Redl*) filminden. *(Altta)* Rainer Werner Fassbinder'in, *Die Bitteren Tranen der Petra von Kant* (*Petra von Kant'ın Acı Gözyaşları*) filminden.

Jean-Paul Belmondo ve Jean Seberg, Jean-Luc Godard'ın *A Bout de Souffle* (*Serseri Âşıklar*) filminde.

ren Meksikalı örnek bir rahibin, elini kana bulayan bir fahişeye arka çıkınca kilise yetkililerince dışlanmasını ve peşinde iki kadınla birlikte ülkeyi dolaşarak dilenmesini anlatır. Yine yoğun bir yalnızlık öyküsü olan film, inancın yalnızlığa ve toplumsal baskıya çözüm getirmediğini vurgular. Meksikalı yazar Octavia Paz'ın dediği gibi *Nazarin*, kökü Cervantes'e uzanan bir çılgınlığı gündeme getirir. Don Kişot'un Dulcinea'da bir köylü kadın görmesi gibi, Nazarin de peşindeki kadınların cinsel dürtülerinde Tanrı aşkının yansımasını bulur. (*Nazarin* Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) Neredeyse ıssız bir adada geçen *La Joven* (*Genç Kız*, 1960) ada bekçisinin, bir genç kıza tecavüz etmesini ve olayı adaya sığınmış olan kanun kaçağı karaderili klarnetçinin üzerine yıkmaya kalkışmasını konu edinir. Film, kapitalizmin dayanaklarından biri olan ırk ayrımcılığını gündeme getirir.

Aralarında Carlos Saura'nın da bulunduğu genç İspanyol yönetmenlerin, Cannes'da karşılaştıkları Buñuel'den artık ülkesinde film çekmesini istemeleri üzerine, yönetmen yeniden Madrid'e döndü. On yedinci yüzyılda yaşayan bir İtalyan ermişin yaşamından esinlendiğini söylediği *Viridiana*'yı (1961) çekti. Başrolleri Silvia Pinal, Francisco Rabal ile Fernando Rey'in üstlendikleri film, *Nazarin*'in değindiği dinsel bunalımın ve bireysel ve toplumsal gerçeklerle çelişen bir eğitim ve ahlak anlayışının eleştirisini daha da uç noktalara götürdü. Film, amcası tarafından tecavüze uğradığını sanan bir rahibe adayının, amcasının intiharından sonra, malikânelerinin kapısını yersiz yurtsuzlara açarak Tanrı'ya hizmet etmek istemesini konu edinir. Yönetmenin en önemli çalışmasını oluşturan *Viridiana*'nın erotizmden, fetişizmden, iyi-kötü çatışmasından kilise karşıtlığına uzanan kışkırtıcı çizgisi, Haendel'in dinsel müziği eşliğinde (Buñuel filmlerinde çok az müzik kullanır) Leonardo da Vinci'nin *İsa'nın Son Yemeği* adlı tablosunu çağrıştıran sahnede doruğa çıkar. Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye ile ödüllendirilen filmin Hıristiyan etiğine saldıran içeriğine Vatikan'ın yayın organı *Osservatore Romano* gazetesi büyük tepki gösterince Franco yönetimi, *Viridiana*'yı yasakladı. (İtalya'da da polis filmin kopyalarına el koydu.) Bu nedenle Buñuel bir sonraki filmi *El Angel Exterminador*'u (*Mahvedici Melek*, 1962) yine Meksika'da çekmek zorunda kaldı. Film, varlıklı bir evde verilen bir yemekten sonra, çağrılıların bilinmeyen bir gücün etkisinde kalarak evden dışarı çıkamayışlarını anlatır. Günlerce sonra tutsaklıkları sona erdiğinde, bu kez dua için gittikleri kiliseden çıkamazlar. *Altın Çağ*'ın anlayışını sürdüren film, burjuvazinin içine sıkıştığı kısırdöngüyü vurgularken, kimi sahneleri iki kez veren anlatımı, evde bir ayının dolaşması gibi şaşırtıcı sahneleri, incir çekirdeğini doldurmayan konuşmalarıyla yönetmenin en kişisel çalışmalarından birini oluşturur. Octave Mirbeau'nun romanından uyarlanan ve başrolleri Jeanne Moreau ile Michel Piccoli'nin üstlendikleri *Le Journal d'une Femme de Chambre* (*Bir Oda Hizmetçisinin Güncesi*, 1963) Fransa'da çekildi. Mirbeau'nun, daha önce de Jean Renoir'ın sinemaya uyarladığı romanı, burju-

vazinin ahlak tanımazlığı ve ikiyüzlülüğü üzerine kuruludur. Buñuel, Fransa'nın bir taşra kentinde bir burjuva karı-kocanın yanında çalışmaya başlayan bir hizmetçi kadının öyküsünü aktarırken, olayları 1930 yılına taşıyarak siyasal bir boyut da kazandırır. Ayak fetişisti yaşlı adam, banyosu şırınga dolu frijit kadın, karıncalar, tecavüz ettiği küçük kızı öldüren ve hayvanlara eziyet eden erkek hizmetçi, Buñuel'e özgü öğeleri oluştururlar. Filmin sonunda kara bulutlarla kaplı Paris sokaklarında yapılan sağcı gösteri çakan bir şimşekle noktalansa da, faşizmin ayak seslerini vurgular. Göstericilerin "Yaşasın Chiappe" diye bağırarak yücelttikleri kişi ise vaktiyle *Altın Çağ*'ı yasaklamış olan emniyet müdürüdür. Filmin ahlaksal yozlaşma, cinsel sapkınlık ve faşizm arasında bağlantı kurduğunu söylemek yanlış olmaz. Buñuel bu filmin senaryosunu yazan Jean Claude Carrière ile işbirliğini *Gündüz Güzeli*, *Samanyolu*, *Burjuvazinin Gizli Çekiciliği* ve *Arzunun Şu Karanlık Nesnesi*'nde de sürdürecektir.

Meksika'da çekilen ve parasızlık yüzünden yarıda kesilerek 42 dakikalık bir filme dönüştürülen *Simòn del Desierto* (*Çöllerin Simon'u*, 1965) yine de gerçeküstücü sinemanın önemli örneklerinden birini oluşturur. Film, İsa döneminde çölde bir sütunun üstünde yaşayarak vaazlar veren havari Simon'un yaşamını konu edinir. Kadın kılığına giren şeytana direnen Simon, filmin sonunda şeytanla birlikte New York'ta bir gece kulübüne giderek *rock and roll* yapanları izler. Hıristiyanlığın ideallerinin gerçeklik karşısında yenilgiye uğradığını bir kez daha savunan *Çöllerin Simon'u*, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan Ödülü kazandı. Fransa'da renkli olarak çekilen ve başrolleri Catherine Deneuve ile Jean Sorel'in oynadıkları *Belle de Jour* (*Gündüz Güzeli*, 1966) Joseph Kessel'in romanını sinemaya uyarladı. Yönetmenin başyapıtları arasında yer alan film, cinsellikten zevk almayan saygın bir aile kadınının, kendisini aşağılama içgüdüsünün dürtüsüyle gündüzleri Paris Operası dolaylarında bir randevuevinde çalışmaya başlamasını konu edinir. Burada fetişizmden nekrofiliye dek çeşitli cinsel sapkınlıkların nesnesi olurken, mazoşist eğilimlerini doyurma olanağı da bulur. Filmin başarısı, yönetmenin genç kadının gerçekten yaşadığı gerçekliklerle, düşleminde tasarladıklarını ustaca iç içe geçirmesinde yatar. Film ilerledikçe yönetmen bu geçişleri öyle çoğaltır ki, sanki film sona erdiğinde seyircinin olup bitenlerin kadının düş dünyasında geçtiği izlenimine kapılmasını ister. Buñuel'in "pornografik ama saygın" olarak nitelendirdiği *Gündüz Güzeli*, Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü kazandı. (Başar Sabuncu, bu filmden esinlenerek *Kupa Kızı* adlı bir film çekecektir.) *La Voie Lactée* (*Samanyolu*, 1969) İspanya'daki Santiago de Compostela'ya hac ziyareti yapmak için Paris'ten yola çıkan biri yaşlı, biri genç iki kafadarın yolculuğunu aktarır. Yolculuk boyunca karşılaşılan kişiler ve olaylar, İsa-Tanrı özdeşleşmesi, Meryem'in hamile kalışı, "teslis" ilkesi, özgür irade ve şeytanın kimliği gibi dinsel konuların, yer yer mizahın da ağır bastığı bir ortamda tartışılmasını sağlar. "Tanrıya şükürler olsun ateistim" diyen gerçeküstücü bir yönetmenin gö-

zünden Katolikliği değerlendiren film "Katolikliğe ve sapkınlıklara yapılan göndermeler gerçekleri yansıtmaktadır" açıklaması ile sona erer. İspanya'da Toledo'da çekilen ve Catherine Deneuve, Fernando Rey ve Franco Nero'nun başrolleri oynadıkları *Tristaña* (*Seni Sevmeyeceğim*, 1970) Benito Pérez Galdós'un romanından uyarlanan bir kara mizah örneğidir. Yönetmenin olgunluk döneminin ilk başyapıtı olan *Seni Sevmeyeceğim*, gençlik yılları geride kalmış soylu bir erkeğin, koruması altındaki yetim genç kıza tecavüz etmesini, bir ressamla kaçan kızın, iki yıl sonra bir bacağı kesilmiş olarak geri dönüp, erkekle evlenerek ondan öç almayı tasarlamasını konu edinir. Filmin, Buñuel'in en İspanyol filmi sayılması, Toledo gibi eski kimliğini korumuş bir kentte çekilmesinden, yaşlı erkeğin genç kızı hem evlat hem cinsel nesne olarak görmesinin İspanyollara özgü olmasından, Franco'nun getirdiği düzenin yol açtığı toplumsal çürümeyi vurgulamasından kaynaklanır. Genç kızın düşlerinden ve saflığından gittikçe artan bir biçimde uzaklaşmasını, yönetmen bu kez gerçeküstücü öğelere yer vermeden aktarır. Ortaya, ölüm ve aşk üzerine, Kilise, gelenekler ve burjuva ahlak anlayışı üzerine siyasal göndermeleri de olan bir film çıkar. *Le Charme Discret de la Bourgeoisie* (*Burjuvazinin Gizli Çekiciliği*, 1972) yönetmenin daha önce değinilen filmi *Mahvedici Melek*'i çağrıştırır. Film, birlikte yemek yemek isteyen varlıklı kişilerin (esrar kaçakçısı bir büyükelçi ile arkadaşları ve eşleri) bu isteklerinin, beklenmedik aksiliklerle engellenmesini anlatır. Ya davet gününde yanlış anlama olur ya ev sahipleri bahçede sevişmeye başlayınca konuklar gider ya konuklar kendilerini bir tiyatro sahnesinde bulurlar ya yemeği haydutlar basar ya da askerler girer araya. Filmin özelliği, yine gerçeklerle düşleri birbirine katarken, düşün ne zaman başladığını belirtmeyerek, ancak bitişini vurgulamasıdır. Çıkmaza saplanmış bir toplumsal yapının kokuşmuşluğunu, birbirine alaycı ve grotesk bir biçimde bağlanmış bölümlerle aktaran film, bu özelliğini daha adından başlayarak belli eder. (*Burjuvazinin Gizli Çekiciliği* En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazandı.) Yönetmenin gerçeküstücü anlatımının en yoğun örneği *Le Fantôme de la Liberté* (*Özgürlüğün Hayaleti*, 1974) ise gerçeküstücü akıma ve hiç kuşkusuz André Breton'a bir saygı gösterisidir. Ama film adındaki "hayalet" sözcüğünü *Komünist Manifesto*'nun ilk cümlesinden alır. Yine düşlere yer veren filmin birbirine bağlanmayan, çoğu absürde kaçan bölümleri, cinsellikten, sadizmden, politikaya uzanan bir çizgide bir kez daha burjuva geleneklerini eleştirir. Yönetmenin son filmi, Pierre Louÿs'nin *La Femme et le Pantin* (*Kadın ve Kuklası*) adlı romanından uyarlanan *Cet Obscur Objet du Désir* (*Arzunun Şu Karanlık Nesnesi*, 1977) oldu. Film, gönlünü kaptırdığı genç kadının elinde oyuncağa dönen orta yaşlı bir erkeğin (Fernando Rey) açmazını geriye dönüşlerle aktarırken, cinsellik ve şiddet arasındaki ilişkiyi de vurgular. Filmin bir özelliği de, kadının dingin ve masum haliyle, dişi ve şehvetli hali arasında bir ayırım yaparak bu rolü iki ayrı oyuncuya (Carole Bouquet ve Angela Molina) oynatmasıdır. Luis Buñuel, "Perdenin beyaz

gözkapaklarını aralayıp kendine özgü ışığını yansıtması dünyayı altüst etmeye yeter. Ama şimdilik rahatça uyuyabiliriz, çünkü sinemanın ışığı özenle ayarlanmakta ve zincirlenmektedir" der. Perdeye gözkapaklarını aralatarak ışığı zincirlerinden koparmayı başaran yaratıcı yönetmenlerin başında Luis Buñuel gelir. Jean Cocteau'nun dediği gibi, "Buñuel'in sineması, tıpkı Chaplin'in sineması gibi ölümsüzlük kokar".

Ingmar Bergman

Bir Protestan rahibin çocuğu olarak Uppsala'da (İsveç) dünyaya gelen (Ernst) Ingmar Bergman (1918-2007) Stockholm'de öğrenim gördü. Çok sert bir disiplinin egemen olduğu baba ocağında, kızkardeşiyle evde film göstererek, kukla oynatarak gelişen sanat eğilimi, Stockholm Üniversitesi'nde edebiyat ve sanat tarihi okuduğu yıllarda üniversite tiyatrosunda çalışmaya yöneltti Bergman'ı. Stockholm Kraliyet Tiyatrosu'nda yönetmen yardımcısı oldu (1940). Helsingborg Belediye Tiyatrosu yöneticiliğini üstlenerek *Hamlet*'i sahneye koydu. Yazdığı *Kaspers Död* (*Kasper'in Ölümü*) adlı oyununun ilgi görmesi üzerine, Svensk Filmindustri'de senaryo yardımcısı olarak çalışmaya başladı. Arkadaşı Alf Sjöberg'in yönettiği *Hets* (*Çılgınlık*, 1944) adlı filmin senaryosunu yazdı. Leck Fisher'in *Moderdyret* (*Ana Hayvan*) adlı oyunundan uyarladığı ve öz annesiyle üvey annesi arasında kalan bir genç kızın öyküsünü aktaran *Kris* (*Bunalım*, 1945) ilk yönetmenlik denemesi oldu. Helsingborg Tiyatrosu oyuncularıyla çekilen *Bunalım*, Fransız Şiirsel Gerçekçiliği'nin etkilerini taşır. Yönetmenin daha sonraki filmlerinde de gençlik bunalımları ve aşklarının ağırlıklı bir yer aldığı görülür. Gerçekten de, yönetmen meslek yaşamının ilk on yılı boyunca çekeceği filmlerde gençlerin yetişkinler dünyasına ve içinde yaşadıkları topluma bakışını ele alacaktır. *Bunalım*'ı *Der Regnar Pâ Vâr Kärlek* (*Aşkımızın Üstüne Yağmur Yağıyor*, 1946), *Kvinna Utan Ansikte* (*Yüzü Olmayan Kadın*, 1947), *Skepp Till Indialand* (*Hindistan'a Bir Gemi*, 1947), *Muzik i Mörker* (*Karanlıkta Müzik*, 1948), *Hamnstadt* (*Liman Kenti*, 1948) gibi filmler izledi. *Liman Kenti*, evden kaçınca bir ıslahevine koyulan bir genç kızın bunalımını aktarır ve toplumsal yapıya eleştiriler yöneltirken, yönetmenin daha önceki filmlerinin gerçekçi anlatımından "stilize" bir anlatıma yönelişin ilk belirtilerini verdi. Bu arada Bergman, Göteborg Devlet Tiyatrosu'nda yönetmenlik yaparak T. Williams, A. Camus gibi çağdaş yazarların oyunlarını sahneledi. Çok üretken bir yönetmen olan Bergman'ın yukarıdaki filmlerde olsun, bunları izleyen *Törst* (*Susuzluk*, 1949), *Sommarlek* (*Yaz Oyunları*, 1950), *Kvinnors Väntan* (*Kadınların Gizleri*, 1952), *Sommaren med Monika* (*Monika ile Yaz*, 1952), *Gycklarnas Afton* (*Çıplak Gece*, 1953) gibi filmlerde olsun kökleri kuzey ülkeleri edebiyatına uzanan hüzünlü bir romantizmi benimsediği görüldü. Yaşamın

tekdüzeliğinden kaynaklanan ve aşkın, tutkunun, inancın, hatta düşlerin bile değiştiremediği bir kötümserlik, yönetmenin sinemasının ana teması oldu. Böylece yönetmen, yer yer kendi yaşamından yansımalara da yer veren son derecede kişisel ama kapıları herkese açık öznel bir dünya yarattı. Max von Sydow, Gunnar Björnstrand, Bibi Andersson, Ingrid Thulin, Liv Ullmann gibi usta oyuncuların rol aldıkları bu filmler, cinsellik ve dinsel sorgulama gibi İsveç kültüründe önemli yeri olan konulara da değinirler. İsveç sinemasının natüralist anlayışı, Fransız sinemasının Şiirsel Gerçekçiliği ve Bergman'ın içli dışlı olduğu tiyatronun gelenekleri, yönetmenin sinema anlayışını biçimlendirerek, gerçekçilikle dışavurumculuğu kaynaştıran bir anlatıma ulaşır. Dramdan güldürüye, gelenek eleştirisinden toplumsal incelemeye uzanan bir konu yelpazesi ise yönetmenin değişik alanları aynı rahatlıkla kullandığını kanıtlar. Yukarıda anılan filmlerden, Birgit Tengroth'un öykülerinden uyarlanan *Susuzluk*, uyumsuz bir evlilikten yola çıkarak psikiyatri tedavisi, ırza geçme, lezbiyenlik gibi konulara değinirken yaşlanma korkusunu ve yalnızlığı gündeme getirir. İlk kez *Karanlıkta Müzik*'te Alfred Hitchcock gibi perdede kısaca görünen Bergman, bu filmde de seyirciye görünür. Bu film ayrıca Bergman'ın artık gençlerin konumunu ele almakla yetinmeyerek, kadın-erkek ilişkisi gibi daha geniş bir konuya geçişini de belgeler. Aynaya bakan bir kadının geçmişini anımsaması üzerine kurulu *Yaz Oyunları* kuzey ülkelerinin yaz mevsimini, yoğun bir hüzün ortamında yansıtırken yönetmenin biçeminin olgunluk döneminin de habercisi olur. Üçü geçmişten, biri günümüzden dört kadının kocalarını beklemelerini konu edinen *Kadınların Gizleri*, kadının toplum içindeki yerini sorgular. *Monika ile Yaz* iki gencecik sevgilinin bir yaz boyunca yaşadıkları aşkın tükenişini yönetmene özgü hüzünle verir. Harriet Andersson'un dişiliğini öne çıkaran filmin, İtalyan yönetmen Giuseppe De Santis'ten etkiler taşıdığını düşünen eleştirmenler de vardır. Harriet Andersson'un Ake Grönberg ile başrolleri paylaştığı *Çıplak Gece* ise bir aşk öyküsünden yola çıkarak sirk dünyasını gündeme getiren bir yalnızlık filmidir. Film, özlemlerini gerçekleştirmek isterken aşağılanan, cinsellikte aradıklarını bulamayan bir kadınla bir erkeğin öyküsünü aktarırken, insanın yazgısına karşı çıkamayacağını da, kusursuz bir anlatımla vurgular. Bu filmi izleyen *En Lektion i Karlek* (*Bir Aşk Dersi*, 1953) kadın erkek ilişkisini bu kez bir güldürü ortamında ele alır. Evli, iki çocuk sahibi bir kadın hastalıkları doktorunun, sevgilisinin kendisini terk etmesi üzerine yeniden karısının gönlünü kazanmaya çalışmasını anlatan filmde hem gerçekçi hem romantik bir anlatımın, yer yer güldürü, yer yer de dram havasında geliştiği görülür. *Kvinnodröm* (*Kadın Düşleri*, 1955) de duygusal düş kırıklığını güldürüyle dram karışımı bir anlatımla aktarır. İki kadının, iki düşünü konu edinen filmin özelliği, sanki seslendirilmiş bir sessiz film izlenimi uyandırmasıdır. *Sommearnattens Leende* (*Bir Yaz Gecesi Tebessümleri*, 1955) Fransız vodvillerinden esinlendiği izlenimini veren incelikli bir güldürüdür. Film, dört ka-

dınla dört erkeğin, bir yaz gecesi eğlencesi boyunca, kadın sütü ve aygır spermleri katılmış şarabın da etkisiyle, bastırılmış duygularını doya doya yaşamalarını konu edinir. Kadın erkek ilişkilerine "felsefi" bir yaklaşım olduğu da söylenebilecek film, Cannes Film Festivali'nde Şiirsel Mizah Ödülü'nü kazanarak yönetmenin uluslararası ortamda da tanınmasını sağladı.

Yaşam ve ölüm üzerine bir film olan ve kimi eleştirmenlerce yönetmenin *Faust*'u olarak da nitelendirilen *Det Sjunde Inseglet* (*Yedinci Mühür*, 1956) ise Bergman'ın ününü pekiştirdi. Max von Sydow, Gunnar Björnstrand, Bibi Andersson gibi oyuncuların da uluslararası alanda tanınmalarını sağlayan film, bir Haçlı seferinden dönmekte olan bir şövalyeyi, canını almaya gelen Azrail ile karşılaştırır. Ortaçağ'dan kalma kiliselerin duvarlarını bezeyen ölüm dansı, veba salgını, insanların çilesi gibi konulu resimlerden esinlenen film, vebanın kol gezdiği bir ortamda ölümle yaşam, umutla umutsuzluk, yaratanla yaratılan ilişkilerine değinir. Öykü, şövalyenin, ölümünü geciktirebilmek için Azrail ile satranç oynamasıyla başlar. Tanrı'nın varlığından kuşkuya düşen şövalyenin bu duygularını rahip kılığına girmiş Azrail'e anlatması, şeytanla yattığı için büyücü bir kadının ateşte yakılması gibi sahnelerle gelişip, bir papazın ölmüş bir kadının kolundaki bileziği çalması, şövalyenin karşılaştığı oyuncuları şatosuna götürmesi ve orada da Azrail ile karşılaşması ve ölüm dansına katılması ile noktalanır. İkinci Dünya Savaşının getirdiği büyük yıkımın ve teknolojinin ürettiği nükleer gücün insanlığın geleceğine yönelttiği tehditin hemen ertesinde çekilen *Yedinci Mühür*, felsefi bir manifesto olarak da değerlendirilebilir. Bergman şöyle der: "Ortaçağ'da insanlar vebadan korkuyorlardı, bugün de atom bombasından korkuyorlar. *Yedinci Mühür* insanın Tanrı'yı arayışı ve yaşamdaki tek kesin gerçeklik olan ölüm üzerine bir filmdir." (*Yedinci Mühür* Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Bu filmin Bergman'ın sanatında yeni bir dönemi başlattığı da görülür. Yaklaşık beş yıl boyunca kadın-erkek ilişkileri üzerine eğilmiş olan yönetmen, artık yaşamın anlamı, insanın yalnızlığı, Tanrı'nın varlığı ya da yokluğu gibi konuları da ele alacaktır. Nitekim Strindberg'in *Düş Oyunu* adlı oyunundan esinlenen bir sonraki filmi *Smultronstallet* (*Yaban Çilekleri*, 1957) de insanın yeryüzündeki varlığına ilişkin felsefi, ahlaksal ve dinsel sorunlara eğilir. Film, kendisi için düzenlenen onur törenine gelininin arabasıyla gitmekte olan yaşlı bir bakteriyoloji uzmanının geçmişiyle hesaplaşmasını konu edinir. Yol boyunca gençliğinde yaşadığı yerlerden de geçen doktor, zaman zaman kestirdiğinde gördüğü düşlerin de etkisiyle sevenlerini ve sevmeyenlerini, başarılarını ve hatalarını aklından geçirerek bencil ve benmerkezci bir yaşam sürmüş olduğunu kavrar. Ölümün eşiğinde yapabileceği tek olumlu iş, oğlu ile gelinini barıştırmak olacaktır. Yaşlı doktoru İsveç sinemasının kurucularından Victor Sjöström'ün olağanüstü bir duyarlıkla canlandırdığı film, yaşamın acımasızlığına karşın bireyin, eğer yaşlılığında yapayalnızlığın boşluğunda kalmak istemiyorsa, iyiliğe, dürüstlüğe, açık

yürekliliğe yönelmesini önerir. Sevecen anlatımıyla yaşamın kırılganlığı üzerine ayrıntılı gözlemler getiren *Yaban Çilekleri*, yalnızlık üzerine yazılmış yoğun bir roman tadı verir seyirciye. (*Yaban Çilekleri*, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü kazandı.) Ulla Isakkson'un romanından uyarlanan *Naera Livet* (*Yaşamın Eşiğinde*, 1958) bir kadın doğum kliniğinde yatan üç kadının gebelik serüvenini aktaran sıradan bir film oldu. (*Yaşamın Eşiğinde*, Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü kazandı.) Max von Sydow ile Ingrid Thulin'in başrolleri oynadıkları *Ansiktet* (*Yüz*, 1958) ise yönetmenin önemli filmleri arasında yer alır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında geçen film, bir hipnotizmacı ve büyücüyü eksen alarak doğru ile yalan, gerçek ile yanılsama arasındaki bağlantıya dışavurumcu bir anlatımla eğilir. (*Yüz*, Venedik Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Bir Ortaçağ baladından esinlenen ve görsel titizliğiyle dikkati çeken *Jungfrukaellan* (*Genç Bakire Pınarı*, 1959); dürüst bir kızın gönlünü çelmesi için Cehennem'den yeryüzüne gönderilen Don Juan'ın öyküsünü kaba bir güldürü ortamında anlatan *Djaevulens Dega* (*Şeytanın Gözü*, 1960) gibi filmlerden sonra Bergman, Strindberg'in "oda tiyatrosu" kavramından etkilenerek "oda filmleri" adını verdiği bir üçleme çekti. Filmlerin özelliği az kahramanlı olmaları, dış dünya ile bağlantısız kapalı bir ortamda geçmeleridir.

Üçlemenin insanın Tanrı ile ilişkilerini ele alan ilk filmi *Saasom* (*Aynanın İçinden*, 1961) oldu. Film, akıl dengesi bozuk bir kadının (Harriet Andersson) ailesiyle birlikte yaz tatilini geçirdiği bir adada, Tanrı'yı bir örümcek biçiminde gördüğünü sanmasını aktarır. Adada yaşanan 24 saatlik bir süreyi ele alan bu filmi, bir rahibin bir pazar sabahı iki ayini birbirinden ayıran 90 dakika boyunca yaşadıklarını aktaran *Nattvardsgaesterna* (*Kış Işıkları*, 1963) izledi. Film, bir kasaba rahibinin, az önce konuştuğu bir balıkçının intihar etmesinin de etkisiyle inancının sarsılmasını konu edinir. Başkalarının acılarını paylaşamayan, yaşamın anlamını kavrayamayan din adamı, ikinci ayine tek başına gelen kasabanın çirkin ve dinsiz öğretmeninin cinsel çekiciliğinden etkilenmeye başladığını duyumsar. Üçlemenin son filmi olan *Tystnaden* (*Sessizlik*, 1963) ise otuz yaşlarında, biri hastalıklı iki kızkardeşle (Ingrid Thulin ile Gunnel Lindblom) birinin sekiz on yaşlarındaki oğlunun, neresi olduğunu bilmedikleri ve dilini konuşmadıkları bir ülkeye yaptıkları bir yolculuğu aktarır. Tren yolculuğunun ardından, yollarından tanklar geçen ıssız ve garip bir kentin bomboş bir otelinde bir daireye yerleşirler. Burada kardeşler birbirlerine duydukları nefreti açığa vurur. Konuşmaların çok aza indirildiği filmde verilen gizemli kentin, anlayışsızlık, iletişimsizlik, yalnızlık, cinsel doyumsuzluk gibi olguların bireyin içinde yarattığı cehennemi yansıttığını düşünmek yanlış olmaz. Tanrı, *Sessizlik*'in dünyasını terk etmiştir. Bergman'ın üçlemesinden çıkan sonuç, bireyin Tanrı'yı kendi içinde araması gerektiğidir. Bergman'ın ilk renkli filmi *För Att Inte Tala om alla Dessa Kvinnor* (*Bütün Bu Kadınlar Üstüne*, 1964) yönetmenin yaşamından da izler içeren bir güldürüdür. Bergman bu filmi sanki üçlemenin

yoğunluğundan sıyrılabilmek amacıyla çekmiştir. Bu filmi izleyen ve adını Roma döneminde tiyatrocuların yüzlerine taktıkları maskeden alan *Persona* (1966) bir oyun sırasında dili tutulan bir kadın oyuncu (Liv Ullmann) ile bakıcısı (Bibi Andersson) arasındaki ilişkiyi ele alır. Kadınlardan birinin konuşup ötekinin dinlemesi, bakıcısında kendisini gören hastanın iyileşmesini sağlayacak, bakıcı ise yalnızlığının yoğunlaştığını duyumsayacaktır. Yer yer yine sessiz film izlenimi de uyandıran *Persona*'da iletişimsizliğin bu kez iletişime dönüştüğü görülür. *Vargtimmen* (*Kurtların Saati*, 1968) geceleri sanrılar ve hayaletler gören ünlü bir ressamın (Max von Sydow) bunalımını aktarır. Filmin toplumsal gerçeklikten kopuk bir sanatçının bunalımını verirken gerçek olanla sanal olanı iç içe geçirmesi Fellini'yi çağrıştırır. *Skammen* (*Utanç*, 1968) savaş karşıtı bir filmdir. Belki de bir iç savaşın bir adaya sığınmak zorunda bıraktığı keman sanatçısı bir çift (Liv Ullman ve Max von Sydow) burada da savaşın utanç verici yönleriyle karşılaşırlar. Film, savaşı, insanın şiddet eğilimini ve insanlığın son sığınağı olabilecek çevrenin yok edilmesini gündeme getirir. Bergman'ın deyişiyle *Utanç*, siyasal bilinçten yoksun kişilerin beklemedikleri olaylar karşısında şaşkınlıklarını gösterir. *Riten* (*Ayin*, 1969) yönetmenin tiyatro üzerine düşüncelerini özetler. Edebe aykırı bir oyun oynamakla suçlanan üç oyuncu, yargılama sırasında söz konusu oyunu oynarlar. Yargıç dayanamayıp ölür. Yine bir adada geçen *En Passion* (*Tutku*, 1970) karşılıklı anlayışa dayanan bir sevgi bağı oluşturamayan bir kadınla (Liv Ullman) bir erkeğin (Max von Sydow) öyküsünü aktarır. Yönetmenin tek İngilizce filmi olan *Beröringen* (*Temas*, 1971) evli bir kadının (Bibi Andersson) kocası (Max von Sydow) ve âşığı (Elliott Gould) arasında seçim yapmada zorlanışını psikanalizin verilerinden de yararlanarak incelemeyi dener. Harriet Andersson, Ingrid Thulin, Liv Ullmann gibi güçlü kadın oyuncuları bir araya getiren *Viskningar och Rop* (*Çığlıklar ve Fısıltılar*, 1973) ölümün eşiğinde bir kadınla iki kızkardeşini ve bir bakıcı kadını bir malikânede bir araya getirir. Yönetmenin sürekli olarak birlikte çalıştığı görüntü yönetmeni Sven Nykvist'in bir sonbahar ortamını ustaca görüntülediği film, kızkardeşler arasındaki sevgisiz ilişkinin ürkütücü boyutlara varmasını vurgularken, ölüm konusuna bir kez daha eğilir. Film, ölüm üzerine düşündürmekten çok, ölümün betimlenmesine dönüşür. Strindberg'in oyunlarını çağrıştıran bu filmin ardından gelen *Ansikte mot Ansikte* (*Yüzyüze*, 1976) ruh hastalıkları uzmanı ve evli bir kadının (Liv Ullmann), bir tatil sırasında karşılaştığı eşcinsel bir doktorla duygusal ilişkisini konu edinir. İntihar girişiminde bulunan kadın, duygusal yaşamının da meslek yaşamının da başarısızlığının bilincine varır. Liv Ullmann'ın olağanüstü bir oyunculuk örneği verdiği film, bir evlilik bunalımını deşerken, tarafların iç dünyalarındaki çelişkilere ayna tutmayı amaçlar. Yönetmenin Almanya'da çektiği *Das Schlangenei* (*Yılan Yumurtası*, 1977) nazizmin iktidara geliş yıllarına eğilirken, Bergman'ın Alman dışavurumcularına ve Fritz Lang'a saygı gösterisinde bulunduğu görülür.

Gerçekten de filmin cani bilim adamı, Fritz Lang'ın kahramanı Dr. Mabuse'yi çağrıştırır. Ingrid Bergman'ın ilk kez Ingmar Bergman'ın bir filminde rol almasını sağlayan *Höstsonaten* (*Güz Sonatı*, 1978) bir ana-kız çatışmasını perdeye getirir. Mesleğini her şeyin üstünde tutan ünlü bir kadın piyanist, uzun bir aradan sonra kızıyla (Liv Ullmann) karşılaştığında ana kız tartışırlar. Bergman, sinemanın yeterince önemsemediğini söylediği ana-kız ilişkisinden yola çıkarak "sevginin varlığı ve yokluğu, sevgi özlemi, sevgi yalanları" üzerine bir film yaptığını belirtir. Yönetmenin yaşamından da izler taşıyan *Fanny och Alexander* (*Fanny ve Alexander*, 1983) 20. yüzyılın başında Uppsala'da tiyatrocu bir ailenin öyküsünü, biri kız, biri erkek iki çocuğun gözlemlerinden yola çıkarak anlatır. Görüntülerinin güzelliği ve anlatımının ustalığıyla dikkati çeken bu üç saati aşkın uzunluktaki film, hata, pişmanlık, dinsel bağnazlık, cinsellik gibi yönetmenin önemsediği konulara değinir bir kez daha. *Fanny ve Alexander*'ın son filmi olduğunu, artık sinemayı bıraktığını açıklamasına karşın, yönetmenin çalışmalarını sürdürdüğü görüldü. *Efter Repetitionen* (*Provadan Sonra*, 1984) Strindberg'in bir oyununu sahnelemekte olan yaşlı bir yönetmenin (Erland Josephson) sanatı ile hesaplaşmasını konu edindi. Sanat ile yaşamı "yüzyüze" getiren filmdeki yönetmenle Bergman arasında bağlantı kurmak yanlış olmaz. *Larmar och Gör Sig Till* (*Bir Palyaçonun Önünde*, 1997) ise tiyatro ile yaşam arasındaki ilişkiyi, kara mizaha da yer veren bir anlayışla ele alan bir filmdir.

Bergman'ın, ticari sinemanın isterlerini önemsemeden, kişisel bir çizgi izleyerek bireyin kaygılarını gündeme getiren filmler yapması, onu sinemanın önemli yaratıcı yönetmenlerinden biri kılar. Strindberg'in tiyatrosunun yanı sıra Kierkegaard'ın felsefesinden de etkilendiği bilinen Bergman'ın kadın-erkek ilişkilerini, iletişimsizliği, sanatçının işlevini, insan-Tanrı, yaşam-ölüm sorunlarını ele alan çalışmaları, bireyin yeryüzündeki konumunu ele alır. Bergman'a göre birey bir yalnızlık ve umutsuzluk çemberi ile kuşatılmıştır. Toplumsal sorunlara ve çelişkilere ilgi duymayan yönetmenin, bireyin içsel dramını önemsediği, kimi filmlerinde dolaylı olarak yer alan siyasal sorunlara bile bu açıdan baktığı görülür. Ele aldığı konular ve bu konuları anlatım biçimiyle Bergman'ın filmi romana, sinemayı edebiyata yaklaştırdığını düşünmek yanlış olmaz. Bir başka deyişle Bergman, romanlarını sözcük yerine görüntü ile yazan, karamsar ama güçlü bir edebiyatçıdır.

Michelangelo Antonioni

İtalyan sinemasının en önemli yaratıcı yönetmenlerinden Michelangelo Antonioni (1912-2007) Ferara'da dünyaya geldi. Bologna'da ekonomi öğrenimi gördükten, *Cinema* dergisinde eleştiriler yayınladıktan, Roma'daki Centro Sperimentale di Cinematografia'da okuduktan sonra *Gece Ziyaretçileri*'nde Re-

né Clair'in yardımcılığını yaptı. Rossellini (*Bir Pilot Dönüyor*) ve Fellini'nin (*Beyaz Şeyh*) filmlerinin senaryo çalışmalarına katıldı. İlk filmi *Gente del Po* (*Po İnsanları*, 1943) Po vadisindeki yaşamı konu edinen kısa bir film oldu. Daha sonra *Nettezza Urbana* (*Çöpçüler*, 1948), *Sette Canne un Vestito* (*Yedi Baston Bir Ceket*, 1949), *La Villa dei Mostri* (*Canavarlar Villası*, 1949) gibi kısa filmler çeken Antonioni, *Cronaca di un Amore* (*Bir Aşkın Güncesi*, 1950) ile ilk kurmaca örneğini verdi. Lucia Bosé ve Massimo Girotti'nin başrolleri paylaştıkları film, varlıklı, kıskanç bir kocanın karısını özel bir detektife izlettirmesi üzerine kuruludur. Yeni Gerçekçiliğin duraksadığı bir dönemde çekilen film, toplumsal çözümlemeden ruhbilimsel çözümlemeye yönelişin ilk örneğini oluşturur. Yönetmenin uzun planlara dayanan çalışması, özellikle gece sahnelerinde etkileyici sonuçlara ulaşırken, film yozlaşmış burjuva ahlakının bencilliğini vurgular. Yönetmen, kendi deyişiyle "ele aldığı kişilerin yaşayışlarını değil, toplumsal olguların bu kişilerin iç dünyası üzerindeki yansımalarını" inceler. Milano burjuvazisinin ahlaksal çöküntüyü önleyemeyen bireylerini yansıtabilmek için, kişileri sürekli olarak alıcı ile izleyerek uzun planlar oluşturur. (Örneğin filmdeki köprü sahnesinin uzunluğu 87 metredir.) Avrupa gençliğinin konumuna eğilen üç bölümlü *I Vinti* (*Yenilmişler*, 1952), sinema ortamının içyüzüne eğilen *La Signora Senza Camelie* (*Kamelyasız Kadın*, 1953) ve Cesare Pavese'nin *Yalnız Kadınlar Arasında* adlı romanından uyarlanan *Le Amiche* (*Kadınlar Arasında*, 1955) yönetmenin biçeminin artık belirginleştiği çalışmalardır. *Yenilmişler*, savaş sonrası gençliğinin suça eğilimini vurgularken, yönetmen bu "yitik kuşağı" yetiştiren tarihsel ve toplumsal koşulları vurgulamayı dener. Pavese'nin dostlukları, başlamadan biten aşkları, umutsuzluğa dönüşen umutları ve yalnızlıkları aktaran romanını uyarlayan *Kadınlar Arasında* ise burjuva ortamının acımasızlığını verirken, yönetmene kadınların iç dünyasına eğilme olanağı sağlar. (Film, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan Ödülü kazandı.) Sevdiği kadın tarafından terk edilen bir işçinin, çeşitli ilişkiler denedikten sonra, sevgilisinin gözleri önünde intihar etmesini konu edinen *Il Grido* (*Çığlık*, 1957) sanki bir umutsuzluk bildirgesidir. Film, bir burjuvaya daha yakışacak iletişimsizlik ve yalnızlık bunalımını bir emekçide inceleme yanlışını içerse de, sinema dili açısından yönetmenin bu filmi izleyen ünlü dörtlemesinin ipuçlarını içerir. Po ovasının puslu görüntülerinin sağladığı hüzünlü ortam, Pavese'nin İtalyan edebiyatına getirdiği "yaşama uğraşı" kavramının, yine Pavese'nin yaptığı gibi intiharla noktalanmasını kolaylaştırır. Erkeğin boşluğa atlaması üzerine kadının attığı upuzun "çığlık" ortak bir yenilginin dışavurumudur. Ölüme doğru yapılan bir yolculuk olarak tanımlanabilecek *Çığlık*'ı izleyen *L'Avventura* (*Macera*, 1960), *La Notte* (*Gece*, 1961), *L'Eclisse* (*Batan Güneş*, 1962) ve *Il Deserto Rosso* (*Kızıl Çöl*, 1964) yönetmenin olgunluk döneminin dörtlemesini oluşturur. Bu filmler kadının, daha geniş bir bakış açısından kadın-erkek ilişkisinin çağdaş toplum içindeki yerini sorgulayarak "duygular

dünyasına" eğilir. Monica Vitti'nin ünlenmesini de sağlayan *Macera*, Sicilya dolaylarında ıssız bir adada aniden ortadan kaybolan bir kadının izini süren sevgilisiyle, bir kadın arkadaşı arasındaki duygusal yolculuğu konu edinir. Rossellini'nin *Stromboli* ya da *İtalya'da Yolculuk* gibi filmlerini çağrıştırsa da, *Macera* iletişimsizlik, kırılganlık ve kadının iç dünyası gibi konulara değinir. Sicilya görüntülerinin desteklediği film, aza indirilmiş konuşmaları, sinemasal zamanı neredeyse gerçek zamanla örtüştüren çok ağır akışı ve suskunluklarıyla yönetmenin en çetin filmlerinden birini oluşturur. Ortadan kaybolan kadının, yozlaşmış ilişkisinden yola çıkarak, yok oluşunun erkeği etkilemeyeceğine inandığı düşünülebilir. Nitekim erkek onu kız arkadaşı ile aldatacak ama bu yeni ilişki erkeğin bir sokak kadını ile yatmasını engellemeyecek ve kadın erkek ilişkisinin kırılganlığı bir kez daha vurgulanacaktır. (Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazanan filmi seyircilerin bir bölümü alkışlarken, bir bölümü de ıslıklamıştı.) Marcello Mastroianni, Jeanne Moreau, Monica Vitti ve Bernhard Wicki'nin başrolleri oynadıkları *Gece*, evli bir çifti ele alır. Ünlü bir yazarla karısının yaşamından, bir Cumartesi öğleden sonrasından, Pazar gün doğumuna dek uzanan bir kesit verirken, çağdaş burjuvazinin bunalımını yansıtır. Yönetmen, geleneksel anlatım kurallarına sırt çevirerek, dramatik içerikten yoksun sıradan günlük olayları uzun uzadıya gözlemleyerek, bu olayların gerisindeki anlamlara değinmeyi amaçlar. (Film, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü kazandı.) Monica Vitti ile Alain Delon'un başrolleri oynadıkları *Batan Güneş*, bir kez daha bireyin yazgısının yalnızlık olduğunu ve bu yalnızlığın aşkla dengelenemeyeceğini vurgular. Çağdaş insanın kendi elleriyle yarattığı bir dünyada işlevinin ne olduğunu kavrayamayışını gündeme getirir. Uzun sessizlikler, geometrik görüntüler ve filmin sonunda güneş tutulmasının (filmin özgün adı *Güneş Tutulması*'dır) yansıttığı solgun ışığın etkisiyle hayalete dönüşen ıssız kent sokakları, Antonioni'nin anlatımının en başarılı örneklerinden birini oluşturur. (*Batan Güneş*, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Yönetmenin ilk renkli çalışması *Kızıl Çöl* ise evli bir kadının bunalımını ele alır. Fabrika bacalarından çıkan dumanların donuklaştırdığı bir kuzey İtalya kentinde yaşayan evli ve beş altı yaşlarında bir erkek çocuk anası Giuliana (Monica Vitti), kocasında bulamadıklarını, geçici bir sevgilide de bulamaz. Canına kıymayı beceremediği bir gecenin sabahında karşılaştığı bir erkekle de arasında dil duvarı olduğunu görünce (adam Türkçe konuşmaktadır) kendini kimliğinden soyutlayarak bir robot gibi yaşamayı kabullenir. Filmin biçimsel özelliği, yönetmenin renklerle oynayarak, doğal renkler yerine, kişilerin iç dünyalarını da yansıtmayı amaçlayan renkler kullanmasında yatar. Böylece sanayileşmenin yok ettiği doğal ortamın yerini yapay bir ortam alırken, bu yapay ortamda yaşamak zorunda kalan bireylerin de her şeye yabancılaştıkları vurgulanır. (*Kızıl Çöl*, Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü alacak ama seyirciden ilgi görmeyecektir.) Yapımcı Dino De Laurentiis'in

İran şahından boşanan Prenses Süreyya'yı sinema oyuncusu yapmak isteğinin ürünü olan *I Tre Volti*'nin (*Üç Yüz*, 1965) *La Prefazione* (*Önsöz*) başlıklı bölümü Antonioni'nin meslek yaşamının en başarısız çalışması sayılır. (Filmin, *Famous Lovers* / *Ünlü Âşıklar* ve *Latin Lovers* / *Latin Âşıklar* başlıklı öbür bölümlerini Mauro Bolognini ve Franco Indovina yönetti.) Bu filmi izleyen *Blow Up* (*Cinayeti Gördüm*, 1966) ise Arjantinli yazar Julio Cortazar'ın bir öyküsünü sinemaya uyarladı. 1960'lar Londra'sını görüntülemeye çalışan genç bir fotoğrafçı, çektiği bir fotoğrafı büyütünce bir cinayetin ipuçlarına tanık olur ya da tanık olduğu izlenimine kapılır. Ama cinayetin, belki de düşsel olduğu sonucuna varılır. Çünkü fotoğraf büyütüldükçe yeni ayrıntılar ortaya çıkar ve gerçekliğe ulaşmanın olanaksızlığı anlaşılır. Algılamaların öznelliğini bir gerilim ortamında vermeyi başaran *Cinayeti Gördüm*, yönetmenin seyirciden de büyük ilgi gören ilk filmi oldu. (*Cinayeti Gördüm*, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) Yönetmenin ABD'de çektiği ve işlemediği bir cinayetle suçlanan bir öğrencinin ölümle noktalanan serüvenini konu edinen filmi *Zabriskie Point* (1970) Amerikan sinemasının bireysel başkaldırı, kaçış, ölüme yöneliş gibi öğelerini ustaca kullansa da, yine de Avrupalı bir yönetmenin Amerikan toplumuna bakışını yansıtır. Filmin sonunda havaya uçan villa tüketim toplumunun sonunu vurguladığı gibi, düşünsel bir tükenişe de gönderme yapar. Amerikalı eleştirmenlerin filmi tutmamalarını anlayışla karşılamak gerekir. RAI televizyonu adına Çin izlenimlerini saptayan dört saatlik *Chung Kuo-Cina* (*Çin*, 1972) belgeselinin ilk bölümü Beijing'in eski mahallelerini ve akupunkturla yapılan bir sezaryen doğumu gösterir. İkinci bölümde bir çiftlik, son bölümde ise Şanghay ele alınır. Film, akrobatların gösterisiyle sona erer. Yönetmenin bir sonraki filmi *Professione Reporter* (*Yolcu*, 1975) bir başkasının kimliğine bürünen bir gazetecinin (Jack Nicholson) serüvenini konu edindi. Kuzey Afrika çöllerinde başlayıp, Londra ve Münih'ten geçerek İspanya'da ölümle noktalanan bu serüven, bireyin gerçeklikle düzgün bir ilişki kurabilmesinin olanaksızlığına değinir. Filmin sonunda gazetecinin bir başkası sanılarak öldürüldüğü otelde noktalanan uzun plan, gerçekliği kavrayamayan bireyin kaçınılmaz sonunu vurgular. Jean Cocteau'nun *İki Başlı Kartal* adlı oyunundan uyarlanan ve yine Monica Vitti'nin başrolü oynadığı *Il Mistero di Oberwald* (*Oberwald'ın Gizemi*, 1980) bir kraliçenin polisten kaçan anarşist bir şairi, ölü kocasına benzetmesi üzerine kuruludur. Antonioni'nin gerçekliği yeniden yaratma denemesi sayılabilecek bu filmi izleyen *Identificazione di Una Donna* (*Bir Kadının Tanımlanması*, 1981) *Macera* ile başlayan çizgiyi sürdürür. Film, çevireceği bir film için kadın oyuncu arayan bir yönetmenin, bulduğu oyuncunun ortadan yok olması üzerine, tiyatro oyuncusu bir kadınla birlikte onu aramaya koyulmasını konu edinir. Böylece yönetmen iletişimsizlik ve kendi kimliğini arama gibi, sinema anlayışının temel sorunlarına bir kez daha eğilir. Çarpıcı görüntüleri, biçimsel ustalığı ve yönetmenin biçeminin en belirgin örneklerinden birini oluş-

turması, *Bir Kadının Tanımlanması*'nın Cannes Film Festivali'nde 35. Yıl Ödülü'nü almasını sağladı. Antonioni'nin, konuşma yeteneğini yitirmesine de yol açan uzun bir hastalığın ardından çektiği *Al di là delle Nuvole* (*Bulutların Ötesinde*, 1995) bir yönetmenin dört ayrı kentte çektiği dört ayrı aşk öyküsünden oluşur. İlk öykü genç bir kıza âşık bir erkeğin kararsızlığını vurgular. İkinci öyküde yönetmen babasını öldürdüğünü itiraf eden bir kadına ilgi duyar. Üçüncü öyküde iki çiftin eşlerinden ayrılmaları bir kadınla bir erkeği yanyana getirir. Son öyküde, tanrısal aşkla dünyasal aşk karşılaştırılır. Jeanne Moreau, John Malkovich, Marcello Mastroianni gibi oyuncuları bir araya getiren bu filmin çekimi sırasında Wim Wenders'in Antonioni'ye yardımcı olduğu biliniyor. (Film, Venedik Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü kazandı.) 1995 yılında Oscar Onur Ödülü, 1996 yılında da İstanbul Film Festivali'nde Onur Ödülü verilen Michelangelo Antonioni, bireyin kendini çevreleyen gerçekliğe yabancılaşmasının, tanıyamadığı, gelişen teknolojinin tanımasını olanaksız kıldığı bir dünyadaki yalnızlığının sinemacısıdır. Yönetmenin, geleneksel sinema dilinin kalıplarına, sinemanın seyirlik özelliklerine sırt çevirerek, duygusallıktan arınmış akılcı bir anlatıma yönelmesi ise biçeminin en belirgin özelliğidir.

Federico Fellini

İtalyan sinemasının belki de en özgün yaratıcı yönetmeni Federico Fellini (1920-1993) Rimini'de doğdu. Yönetmen, filmlerinde sık sık değindiği çocukluk dönemini hiç anımsamadığını, anılarını uydurduğunu söylese de, çocukluk dönemini etkileyen üç öğenin Katoliklik, faşizm ve sirk dünyası olduğu bilinir. Gazeteciliğe ve çizerliğe eğilimi, Fellini'nin genç yaşta, Roma'da yayımlanmakta olan haftalık mizah dergisi *Marc'Aurelio*'da yazar ve çizer olarak çalışmasını sağladı. Bu dergi aracılığıyla ünlü komik Macario'nun filmleri için gülütler üretmeye başlaması, sinema ile ilk ilişkisini oluşturdu. Yazdığı *Cico ile Palina* adlı radyo skeçlerinde oynayan ve ileride filmlerinde de rol alacak olan Giulietta Masina ile evlendikten sonra, Roma'nın merkezindeki Via Nazionale'de Amerikan askerlerinin karikatür çizdirip ufak tefek alışverişler yaptıkları Funny Face Shop adlı küçük bir dükkân açtı. Bu dükkânda tanıştığı Rossellini'nin önerisi üzerine *Roma Açık Şehir*'in, daha sonra da *Paisà*'nın senaryolarının yazılımına katıldı. Bunu Alberto Lattuada ve Pietro Germi ile yaptığı senaryo çalışmaları izledi. Alberto Lattuada ile birlikte yönettiği *Luci del Varietà* (*Varyete Işıkları*, 1950) ile yönetmenliğe başladı. Bu film olsun, Fellini'nin artık tek başına yönettiği *Lo Sceicco Bianco* (*Beyaz Şeyh*, 1952) ve *I Vitelloni* (*Aylaklar*, 1953) olsun, yönetmenin filmlerinin çoğunda sürekli bir biçimde yer alacak özyaşamsal öğelere yer verdi. Daha sonraki yılların büyük güldürü oyuncusu Alberto Sordi'nin başrolü oynadığı *Beyaz Şeyh*, taşralı bir çiftin Roma'da-

ki, araya bir fotoroman kahramanının da karıştığı balayı serüvenini konu edinir. *Aylaklar* ise Rimini'nin hüzünlü kış aylarında, ellerinden avarelik yapmaktan başka bir şey gelmeyen beş arkadaşın öyküsünü aktarır. Deniz kıyısında gezintiler, ıssız sokaklarda sonu gelmeyen gevezelikler, beceriksiz gönül ilişkileri, gece eğlenceleri bir taşra kentinin boğuntusunu verirken, bir baltaya sap olamamış burjuva çocuklarının sıkıntısını da aktarır. Yeni Gerçekçilikten henüz tümüyle kopamamış olan yönetmenin incelikli mizah duygusu da dikkati çeker. (*Aylaklar*, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan ödülünü kazandı.) Fellini, taşrayı ele alan, özyaşamsal öğeler içeren ve Yeni Gerçekçilik etkilerinden tümüyle arınmamış bu filmlerden sonra, *La Strada* (*Sonsuz Sokaklar*, 1954) ile ilk önemli filmine imza attı. Yoğun bir yalnızlık öyküsü olan *Sonsuz Sokaklar*, her şeyden önce "cesur" bir filmdir. Çünkü İtalyan sinemasının genel çizgisinin dışına çıkma yürekliliğini gösterir. Film, köy meydanlarında gösteriler yapan, her türlü duyarlıktan yoksun, dev yapılı Zampanò (Anthony Queen) ile para karşılığında satın aldığı, altın yürekli, sirk palyaçosu kılıklı, ufak tefek yardımcısı Gelsomina'nın (Giulietta Masina) hüzünlü öyküsünü aktarır. Ustasının sürekli aşağılamalarına büyük bir uysallıkla katlanan Gelsomina, hayatta ilk kez kendisini adam yerine koyan delinin (Richard Basehart) Zampanò tarafından öldürülmesi üzerine kaçar. Yıllarca sonra onun ölümünü öğrenen Zampanò da, hayatında ilk kez, bir hayvan gibi böğüre böğüre de olsa, ağlayacaktır. Kaba gücü (Zampanò), saf yürekli bir iyiliği (Gelsomina) ve şiirselliği (deli) simgeleyen bir üçlüyü bir araya getiren ve yer yer gerçekçi, yer yer de masalsı bir havada gelişen film, dinsel göndermeler de içerdiği gerekçesiyle İtalyan solunun tepkisine yol açtı. Kimi solcu eleştirmenler ise filmi savunarak, kadının toplum içindeki yerini vurguladığını belirttiler. Bugün seyredildiğinde *Sonsuz Sokaklar*, Charles Chaplin sinemasını çağrıştıran yoğun duyarlığıyla dikkati çeker. (Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan Ödülünü alan film, En İyi Yabancı Film Oscarı'nı da kazandı.) *Il Bidone* (*Kalpazanlar Çetesi*, 1955) ve *Le Notti di Cabiria* (*Cabiria'nın Geceleri*, 1957) da yönetmenin yeni gerçekçilikten sıyrılan, şiirsel öğelere yer veren, seyircinin duygusal katılımını önemseyen, küçük burjuva ahlakçılığını gündeme getirmekten gocunmayan çalışmalardır. *Kalpazanlar Çetesi*'nde artık eski becerisini yitirmiş bir üçkâğıtçının (Broderick Crawford), *Cabiria'nın Geceleri*'nde elindekini avcundakini bir erkeğe kaptıran bir sokak kadınının (Giulietta Masina) öyküsü, yönetmenin olgunluk dönemi çalışmalarının tohumlarını içerir. Yönetmenin bundan böyle, anılan filmlerinde sezilen laik yönü ağır basan bir Katoliklik anlayışının etkilerinden uzaklaşarak, düşgücünün, fantezinin, alışılmamışın, doğaçlamanın ağır bastığı bir anlatıma yöneldiği görülecektir. (*Cabiria'nın Geceleri* Fellini'ye ikinci kez En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazandırdı.) Bu anlatımın ilk örneği, sinema tarihinin de önemli filmlerinden birini oluşturan, yönetmenin ilk renkli filmi *La Dolce Vita*'dır (*Tatlı Hayat*, 1960). Yönetmenin Barok anlatımı-

nın kendini belli ettiği film, bir gazeteci yazarın (Marcello Mastroianni) Roma'nın seçkin kesimlerinden izlenimlerini verirken, birbirinden kopuk bir olaylar zinciri aracılığıyla, insanları yozlaşmaya yönelten bir toplumun soylularına, para babalarına, bunalan aydınlarına, dedikoducu basınına ayna tutar. Yeni zenginlerin görgüsüzlüğü, burjuvazinin duyarsızlığı, aydınların aymazlığı "tatlı" ama akıldan ve duygulardan yoksun "boş" bir hayatı vurgular. "İtalyan usulü yaşamın belgeselini" çekmeyi amaçladığını söyleyen Fellini, altı ay süren çalışmalar boyunca çektiği 56 saatlik negatifi ancak üç saatlik bir filme indirebilir. Roma'nın üzerinde helikopterle Vatikan'a taşınan İsa heykeli, cinsellik simgesi Anita Ekberg'in taşkın dişiliğiyle Trevi Çeşmesi'ne dalması, kırsal kesimin batıl inançları ve filmin sonundaki dev balık gibi unutulmaz sahneler içeren film, beklenmedik bir anda noktalanan bu türden sahneler toplamının oluşturduğu bir mozayik gibidir. Dramatik bir yapısı olmayan bu mozayik, siyasal kaygılar gütmeden de olsa, yaşamın özüne doğru bir yolculuk boyunca bireysel ve toplumsal yozlaşmayı yönetmenin kendine özgü anlatımıyla vurgular. (İtalyancaya ve dünya dillerine "*paparazzi*" sözcüğünü de kazandıran *Tatlı Hayat*, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye ile ödüllendirildi.) *Otto e Mezzo* (*Sekiz Buçuk*, 1963) ise birçok eleştirmence yönetmenin başyapıtı sayılır. Film, çekeceği yeni filmin konusunu belirlemekte zorlanan ünlü bir yönetmenin (Marcello Mastroianni) kaygılarını ve karar vermekte zorlanmasını anlatır. Fellini'nin *Tatlı Hayat*'taki söylemi bu filmde de sürdürdüğü görülür. Ama bu kez çağdaş toplum yerine bireysel bir bunalımı ele alır. *Sekiz Buçuk*'un kahramanı, yönetmenle özdeşleşerek onun çelişkilerini, özlemlerini, anılarını, yanılgılarını gündeme getirir. Düşüncelerin, anıların, gerçeklerin, düşlerin ve cinselliğin iç içe geçtiği film Barok bir anlatıma ulaşır. Yaşam, ölüm, aşk ve sanat üzerine gözlemlerin ustalıklı bir bireşimi olan *Sekiz Buçuk* ünlü yazar Dino Buzzati'nin değerlendirmesine göre "bir dahinin mastürbasyonudur". Buzzati'nin bu yargısına katılmak gerekir, çünkü Federico Fellini birkaç yıl sonra yaptığı bir söyleşide, film yönetmeyi "düşünsel bir mastürbasyon" olarak nitelendirecektir. Fellini'nin o güne dek çektiği filmlerin sayısından yola çıkarak (Lattuada ile birlikte yönettiği ilk filmini ve birer bölümlerini yönettiği *L'Amore in Città* / *Kentte Aşk* ile *Boccaccio 70*'i yarımşar film sayar) adlandırdığı *Sekiz Buçuk* Fellini'ye üçüncü kez En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazandırdı. *Giulietta degli Spiriti* (*Ruhların Giulietta'sı*, 1965) de bireysel bir öyküyü gündeme getirir. Film, anlayışsız kocası tarafından aldatılan küçük burjuva bir kadının bunalımlarını, özlemlerini, düşlerini ele alır. Gerçekle sanalı büyük bir ustalıkla uyumlu kılan film, içeriğinden çok, yönetmenin görselliğe getirdiği yeniliklerle dikkati çeker. *Fellini-Satyricon* (1969) 1. yüzyılda yaşayan Latin yazar Petronius'un Neron döneminde yazdığı sanılan ve günümüze ancak kimi bölümleri ulaşan *Satyricon* adlı kitabından esinlenir. Film, Roma İmparatorluğu döneminde iki genç erkeğin erotik, dramatik ve grotesk serüvenlerini aktarır. Fellini, lise yıl-

larında sevdiği bu romanı sinemaya uyarlarken bir tarihçi titizliğiyle davranmayarak kendi düşleminin ürünü bir Roma yaratır. Dönemin toplumsal yapısını ya da değerlerini incelemeye girişmeyerek, seyirciyi şaşırtıcı bir geziye çıkarır. Yine birbirinden bağımsız izlenimi uyandıran ve sefahat alemlerinin ağır bastığı bölümler bir araya gelince, ölüm duygusunun ve yozlaşmanın yol açtığı bir yokoluşun kendini duyumsattığı bir mozaik çıkar ortaya. Fellini'ye göre bu film "Roma dünyası üzerine değil, antikite üzerine bir filmdir ve antikite her birimizin içinde gizli bilinmeyen bir şeydir". Yönetmen "antikite üzerine bu filmin, günümüze ayna tuttuğunu düşünenlere de" karşı çıkmayacağını ekler. Fellini'nin, sinemasında ağırlıklı bir yer işgal eden sirk konusunda televizyon için çektiği *I Clowns* (*Palyaçolar*, 1970) belgeseli yeterince ilgi görmese de, yönetmenin *Roma* (1972) ve *Amarcord* (1974) adlı filmlerinin habercisi oldu.

Taşradan başkente gelen bir gencin kenti tanımasını konu edinen *Roma*, yönetmenin çocukluk yıllarına ve Roma'da geçirdiği ilk yıllara ilişkin anılarına değinerek, bir kez daha özyaşamsal öğelere yer verirken, yönetmenin güzelliklerini sevip, çelişkilerini eleştirdiği bu kenti, yer yer groteske kaçan bir anlatımla değerlendirmesini de sağlar. Vatikan'da moda defilesi, genelev deneyimleri, gecenin karanlığında motosiklet yarışı gibi bölümler birbirine eklendikçe, yönetmenin sevecen ve eleştirel bakışının gerisinde, çok yönlü bir gerçekliğin ve bir değerler karmaşasının vurgulandığı görülür. Fellini'ye göre "Roma çok çocuklu bir ana gibidir. Seninle ilgilenmez. Senden ne bir şey bekler ne de sana bir şey verir. Geldiğinde karşılar, gittiğinde engel olmaz, tıpkı Kafka'nın mahkemesinde olduğu gibi". Roma ile Kafka arasında bağlantı kurmak, ancak Fellini'ye özgü bir buluştur. Yönetmenin bir sonraki filmi *Amarcord*, seyirciyi bir kez daha *Aylaklar*'ın Rimini'sine götürür. Faşizmin yükseliş yıllarında bir yıl boyunca kentte olup bitenleri bir yeniyetmenin gözünden aktaran film, adını yerel ağızda "anımsıyorum" anlamına gelen sözcükten alır. Anımsanan çeşitli bireysel ve toplumsal olaylar (öğrenci-öğretmen ilişkileri, koca göğüslü tütüncü kadın, ağaca tırmanan akıl hastası amca, karanlık denizi aydınlatan transatlantik, Arap şeyhinin haremi, faşist yöneticinin karşılanması) birbirlerine eklendikçe, seyirlik bir bütün oluşturarak, filme beklenmedik dramatik bir güç kazandırırlar. Güldüren sahnelerle hüzünlü sahneleri aynı potada eriten *Amarcord*, geçmişin güzelliklerini özlemle anarken faşizmin gülünç yanlarını da vurgular. Dahası, Fellini'ye özgü bu anlatım anlayışının olaylara ve kişilere trajik bir boyut kazandırdığı bile söylenebilir. *Amarcord*, aktardığı ortamın günümüzde de gerçekleşebileceğini ve daha kötü sonuçlara yol açabileceğini çağrıştırır seyircide. Fellini'nin bu filmi için "rahatsız edici" değerlendirmesi yapması, kuşkusuz bu nedenledir. (*Amarcord* da En İyi Yabancı Film Oscarı'na değer görülecektir.) *Il Casanova di Federico Fellini* (*Federico Fellini'nin Kazanova'sı*, 1976) Venedikli ünlü çapkın Giacomo Casanova'nın anılarını perdeye uyarlar. Ne var ki Fellini anılara bağlı kalmayarak, "gülünç ve traji-ko-

mik" bulduğu bu kişinin "maskesini düşürmeyi" amaçlar. Yönetmene göre Casanova "şımarık, anasının kuzusu, sorumluluktan kaçan, her derdine anasının, kralın, Duçe'nin ya da Meryem'in çare bulmasını bekleyen ve mitoslarının tutsağı olduğu için kendisini gönüller fatihi sayan İtalyan erkeğinin" simgesidir. Filmin bir cinsellik aygıtına dönüşmüş, donuk yüzlü, duyarsız ve Venedik'te yaşanan çöküşten habersiz Casanova'sı (Donald Sutherland) Fellini'nin bu ünlü çapkından aldığı öcü simgeler sanki. Alberto Moravia bu filmi başyapıt sayar. Bir başka yazar Georges Simenon, filmi izlerken gözyaşlarını tutamadığını söyler. Amerikalı eleştirmen Pauline Kael bu filmden sonra Fellini'yi "İtalya'nın Orson Welles'i" ilan eder. Ama film, yönetmenin en az seyirci toplayan filmi olur. Çağdaş toplumu bekleyen yıkım tehlikesine gönderme yapan *La Prova d'Orchestra* (*Orkestra Provası*, 1979) ise yönetmenin bir yıl önce öldürülen İtalya Başbakanı Aldo Moro cinayetine tepkisini gündeme getirir. Film prova yapan bir orkestranın üyelerinin yöneticilerden yakınmalarını, Alman orkestra şefiyle uyumsuzluklarını aktarır. Kocaman demir bir yuvarın, salonun duvarlarından birine çarparak duvarı yıkması üzerine ortalık süt liman olur ve çalgıcılar sesi gittikçe daha sert çıkmaya başlayan şefin komutlarına uymaya başlarlar. Yönetmenin incelikli alaycılığının doruğa çıktığı filmin yansıttığı görsel kargaşa ile o yıllar İtalya'sının siyasal kargaşası arasında bağlantı kurmak yanlış olmaz. Marcello Mastroianni'nin başrolü oynadığı *La Città delle Donne* (*Kadınlar Şehri*, 1980) yaşlı bir çapkının bir kadınlar kentine yaptığı, cinsellik ağırlıklı düşsel bir geziyi aktarır. Kilisenin baskısı nedeniyle bir türlü olgunlaşamayan İtalyan erkeğinin kadınlara güvenmediğini söyleyen Fellini, bu filmde Casanova'nın karşıtı bir çizgiye yönelerek erkek egemenliğini yerle bir eder. *E la Nave Va* (*Ve Gemi Gidiyor*, 1983) Birinci Dünya Savaşı öncesinde, ünlü bir sopranonun küllerini denize savurmak amacıyla, bir gemiyle Ege Denizi'ne yapılan yolculuğu konu edinir. Opera sanatçılarını, dükleri, politikacıları ve koca bir gergedanı bir araya getiren gemiye, Saraybosna'dan kaçan Sırplar alınınca yolcuların yazgısı da değişecektir. Anlatımının olgun örneklerinden birini oluşturan ve *Belle Epoque* dönemine alaycı bir saygı gösterisine dönüşen bu filmde, Fellini *Orkestra Provası*'nda olduğu gibi, insanlığın aymazlıktan uyanabilmesi için başına bir felaketin gelmesi gerektiğini vurgular bir kez daha. Giulietta Masina ile Marcello Mastroianni'nin başrolleri oynadıkları ve adı bir dönem Hollywood'unun ünlü dansçıları Ginger Rogers ile Fred Astaire'in adlarını çağrıştıran *Ginger e Fred* (*Ginger ve Fred*, 1985) yıllar sonra televizyonun bir araya getirdiği iki eski dansçının öyküsünü aktarır. Film, hem gösteri dünyasının acımasızlığını hem de dostluk ve aşk gibi duyguların içeriklerinin boşalmasını vurgularken, televizyonu da eleştirir. Fellini'nin kendini canlandırdığı *Intervista* (*Görüşme*, 1987) ise Cinecittà'da Kafka'nın *Amerika* adlı yapıtını filme almakta olan Fellini ile Japon televizyoncuların yaptıkları görüşmeyi konu edinir. Film bir yandan Cinecittà'nın kapılarını izleyiciye açarken, bir yan-

dan da yönetmenin yaşamını ve sanatını gözden geçirmesine olanak tanır. Geçmişle bugün, düşlemle gerçeklik yine birbirine karışır ve kimi eleştirmenler *Görüşme* için yönetmenin "yaşlılık filmi" deseler de, film en azından iyimser çizgisiyle yaşlılıkla çelişir. (*Görüşme*, Cannes Film Festivali'nde 40. Yıl Ödülü ile Moskova Film Festivali En İyi Film Ödülü'nü kazandı.) Roberto Benigni'nin başrolü oynadığı, yönetmenin son filmi *La Voce della Luna* (*Ayın Sesi*, 1990) masalla düş arası anlatımıyla yukarıdaki değerlendirmeye daha uygun bir filmdir. Çünkü Ay'ın sesini dinleyen, romantik yapılı uçuk bir gencin serüvenini anlatan film, yönetmenin bildik anlatımına yeni hiçbir şey katmaz. Üstelik Fellini filmlerinin alışılmış tadından da yoksundur. Federico Fellini, coşkulu, taşkın, yer yer alaycı, kimi kez şaşırtıcı ve kendine özgü anlatımıyla filmlerinde İtalyan toplumunun çelişkilerini yansıtırken, İtalyan kültürünün değerlerine de sahip çıkar. Antonioni'nin sinemayı seyirlik özelliklerinden arındırmaya çalışmasına karşılık, Fellini bu özellikleri alabildiğine abartarak seyircide katarsis etkisi yaratmayı amaçlar. Öyle ki, Damian Pettigrew'ün sanatçı üzerine yaptığı belgeselin başlığının (*Je Suis un Grand Menteur / Ben Büyük Bir Yalancıyım*, 2001) yönetmenin kimliğini de tanımladığını söylemek yanlış olmaz. İtalyan sinemasının 1960 yılında *Macera* ve *Tatlı Hayat* gibi iki karşıt anlayışta film üretebilmiş olması ise hiç kuşkusuz o yılların İtalyan sinemasının yaratıcı gücünü simgeler. (Fellini'nin toplu yapıtlarına, Venedik Film Festivali Onur Ödülü [1985], Oscar Onur ödülü [1993] ve Avrupa Film Ödülü [1993] verildi.)

Joseph (Walton) Losey

Joseph Losey (1909-1984) Wisconsin'de (ABD) dünyaya geldi. Anglosakson kökenli, kültürlü bir aile ortamında yetişti. İngiliz edebiyatı öğrenimi gördükten sonra *New York Times*, *New York Herald Tribune* gibi gazetelerde tiyatro eleştirileri yazmaya başladı. Albert Bein'in *Little Ol'Boy* adlı oyununu sahneye koyarak tiyatro yönetmeni oldu. Avrupa ülkelerine ve Sovyetler Birliği'ne gitti (1935). Moskova'da Eisenstein'ın derslerini izledi. Bu arada Piscator, Ochlopkov, Meyerhold gibi tiyatro adamlarının görüşlerinden etkilendi. New York'a döndüğünde, o yıllarda ABD'de olan Bertold Brecht ile tanışması dünya görüşünün pekişmesini sağladı. Brecht'in yanı sıra Sinclair Lewis, Dalton Trumbo, John H. Lawson gibi solcu aydınlarla da dostluklar kurdu. Marx Study's Group'a katıldı. Komünist Parti'ye üye oldu. Brecht'in de etkisiyle, siyasal taşlamalara yer veren öncü bir tiyatro topluluğu olan Living Newspaper'i kurdu. Emekçi lokallerinde oyunlar sahneye koydu. NBC ve CBS radyoları için programlar hazırladı. Brecht'in *Galileo* adlı oyununu Hollywood'un Coronet Tiyatrosu'nda sonra da New York'ta sahneledi (1947). Büyük bir ilgi gören oyunda Galileo'yu İngiliz oyuncu Charles Laughton canlandırdı. (Yıllarca

sonra Losey aynı oyunu sinemaya da aktaracaktır.) Losey, sinema yönetmenliği yaparken kendisine büyük yarar sağlayacak olan tiyatro ile ilgili bu çalışmalar sırasında, Rockefeller Vakfı'nın bilimsel belgeselleri için senaryo yazıp, kurguculuk yaparak sinema ortamına da girdi. New York'ta düzenlenen dünya sergisi için çektiği *Pete Roleum and His Cousins* (*Pete Roleum ve Yeğenleri*, 1939) adlı kısa kukla filmi ilk yönetmenlik denemesi oldu. Birkaç kısa filmin ardından RKO Yapımevi adına ilk kurmaca filmi *The Boy With Green Hair*'i (*Yeşil Saçlı Çocuk*, 1950) çekti. Bu filmi *Lawless* (*Kanunsuz*, 1951), *The Prowler* (*Avcı*, 1951), M (*Düsseldorf Canavarı*, 1951), *The Big Night* (*Büyük Gece*, 1951) izledi. Bu beş film yönetmenin Hollywood çalışmalarını noktaladı. Çünkü Losey, İtalya'da Fransız yazar Noel Calef'in romanından uyarlanan ve başrolü Paul Muni'nin üstlendiği *Imbarco a Mezzanotte* (*Geceyarısı Binişi*, 1952) adlı bir ortakyapımı yönetirken, Hollywood'da esmekte olan McCarthy rüzgârı yönetmenin adının da kara listeye alınması sonucunu doğurdu. Losey'in adı soruşturma komitesine Leo Townsend adında bir muhbir tarafından verilmişti. Ayrıca, RKO'nun yapımcısı Howard Hughes de, *I Married a Communist* (*Bir Komünistle Evlendim*) adlı komünizm karşıtı bir senaryoyu çekmeyi reddeden yönetmenleri komünist olmakla suçlayarak komiteye bildirmişti. Senaryoyu reddedenler arasında Losey de vardı. Komisyon önünde ifade vermeye çağrılan Losey, İtalya'dan bu çağrıya uymayacağını bildirince adı kara listeye alınmıştı. Hollywood'da çalışabilme olanağının kalmadığını gören Losey, İngiltere'ye yerleşerek mesleğini, sanatsal kimliğinin ve radikal görüşlerinin engellenmediği bu ülkede sürdürmeye karar verdi. İtalya'da çektiği filmden de adı çıkarıldı. Filmin tanıtım yazılarında yönetmen olarak yapımcılardan Andrea Forzano'nun adı yazıldı. Filmin senaryo yazarı Ben Barzman da kara listeye alınmış olduğu için, onun da adı tanıtım yazılarında yer almadı.

Losey'in Hollywood'da çektiği ilk beş film, kimi kez öne sürüldüğü gibi sıradan filmler olmayıp, arayış içindeki bir yönetmenin sağlıklı dünya bakışının henüz gür sesli olmayan ilk örneklerini oluştururlar. Yönetmenin çok az sayıdaki renkli filminden biri olan *Yeşil Saçlı Çocuk*, bir sabah uyandığında saçlarının renginin yeşile dönüştüğünü gören, yetim bir çocuğun (Dean Stockwell) bu duruma alışarak, arkadaşlarının alaycı davranışlarına karşı koymayı öğrenmesini anlatır. Pat O'Brien ve Robert Ryan'ın da rol aldıkları film masalsı havasına karşın, barışçı iletisiyle dikkati çeker. Geoffrey Homes'un romanından uyarlanan *Kanunsuz*, Güney Kaliforniya'da elini kana bulayan Meksikalı genç bir tarım işçisinin öyküsünü aktarırken ırk ayrımcılığını gündeme getirir. Kamuoyunun ırkçı öfkesine genç bir gazeteci (Macdonald Carey) karşı çıkar. Film, henüz olgunlaşmamış anlatımına karşılık içeriğiyle dikkati çeker. Toplumsal içerikli bu filmlerin ardından gelen *Avcı*, sevdiği kadının kocasını öldürüp onunla evlenen bir polisin (Van Heflin) öyküsünü aktarır. Bir cinayet filmi ortamı Losey'e, amaç-araç ilişkisiyle iktidar sorununa değinme olanağını

sağlar. Film, Losey'in sık sık ele alacağı kendi kuyusunu kazan kahraman tiplemesinin ilk örneğini de verir. *Düsseldorf Canavarı* ise yıllarca önce Almanya'da Fritz Lang'ın yönettiği aynı konulu filmin yapımcılığını üstlenmiş olan Seymour Nebenzal'in önerisi üzerine gerçekleştirilir. Los Angeles'te geçen filmin, bu kez Hitler'den sonra yaşayan akıl hastası doktoru, yaşanmaz bir dünyadan kurtarmak amacıyla küçük çocukları öldürür. Bu ikinci yapımda Losey'in Fritz Lang'dan ayrılmak için psikanalize ve tiyatro ağırlıklı bir oyunculuğa öncelik verdiği görülür. Yönetmenin Amerika'da çektiği son filmi, Stanley Ellin'in romanından uyarlanan *Büyük Gece*, aşağılanan babasının (Preston Foster) öcünü almak için cinayet işleyen bir delikanlının bir gece boyunca yaşamın değişik yönleriyle karşılaşmasını ve şiddetle tanışmasını aktarır.

Losey'in İngiltere serüveni de kolay başlamadı. Amerikan dağıtımcıları ile bağlantılı olan İngiliz yapımevleri de Losey ile işbirliği yapmaktan çekindiler. Losey, kısa filmler için senaryolar yazmak, reklam filmleri çekmekle yetindi bir süre. İngiltere'de yönettiği ilk film olan *The Sleeping Tiger* (*Uyuyan Kaplan*, 1954) da tanıtım yazılarında yönetmen olarak Losey'in adı yerine yapımcı Victor Hanbury'nin adını kullandı. Dirk Bogarde ile Alexis Smith'in başrolleri paylaştıkları ve senaryosunu yine Hollywood'dan dışlanan Carl Foreman ile Harold Buchman'ın takma adla yazdıkları film, bir ruh doktoru ve karısı ile şiddete eğilimli bir genç arasındaki ilişkiyi ele alıyordu. Richard Basehart ve Mary Murphy'nin başrolleri üstlendikleri *The Intimate Stranger* (*Yakın Yabancı*, 1956) ise Joseph Losey yerine Joseph Walton imzasıyla gösterime sunuldu. Losey'in artık kendi adını kullanabildiği *Time Without Pity* (*İnsafsız Zaman*, 1955) bağımsız genç yapımcıların yönetmene sağladıkları olanaklarla gerçekleştirildi. Emlyn Williams'ın oyunundan uyarlanan ve senaryosunu Ben Barzman'ın yazdığı film, Losey'in meslek yaşamında bir dönüm noktası oldu. Melodram öğeleri de içeren bir gerilim filmi ortamında gelişen *İnsafsız Zaman*, alkol bağımlılığı ve ölüm cezası gibi iki önemli konuyu gündeme getirir. Alkol bağımlısı yazar bir babanın (Michael Redgrave) ölüm cezasına çarptırılan oğlunun (Alec McCowan) suçsuzluğunu kanıtlamak için gerçek katili ortaya çıkarma çabası, kendi yaşamını feda etmekle noktalanır. Büyük kentin yaşam üzerindeki olumsuz etkilerini de vurgulayan filme, özellikle Fransız eleştirmenlerin övgüler yağdırması Losey'in de önemsenmesini sağladı. Melina Mercouri'nin başrolü oynadığı ve 18. yüzyılda bir Çingene uğruna yaşamını altüst etmeyi göze alan soylu bir erkeğin öyküsünü aktaran *The Gypsy and The Gentleman* (*Kanlı Çingene*, 1958) ise yönetmenin daha sonra çekeceği *Aldatan Kadın*'ın öncüsü sayılabilecek bir geçiş filmi oldu. Senaryosunu yine Ben Barzman'ın yazdığı *Blind Date* (*Kaderin Cilvesi*, 1959), bir polis müfettişinin (Stanley Baker), sevgilisini (Micheline Presle) öldürmekle suçlanan bir ressamın (Hardy Kruger) dosyasını incelemesini konu edinir. Brecht etkisinin ağır bastığı filmde, kişilerin davranışlarını sınıfsal kökenlerinin belirlediği görülür. Cezaevin-

den çıkan bir genç adamın (Stanley Baker) yeniden soygun yapıp cezaevine dönmesini ve bir arkadaşıyla birlikte kaçmasını konu edinen *The Criminal* (*Suç Altında*, 1960) suçla sınıfsal köken arasında bağlantı kurar bir kez daha. Yönetmen ustalıklı bir anlatımla, cezaevi dışının da cezaevinden farklı olmadığını vurgular. Henry Lionel Lawrence'ın bilimkurgu romanından uyarlanan *The Damned* (*Lanetliler*, 1962) nükleer artık bulaştığı için bir yeraltı laboratuvarında yaşamak zorunda bırakılan kadınlarla çocuklarını ele alır. Konu, yönetmenin insanlığın geleceği konusunda kötümser bir ileti vermesini sağlar. Bu filmin Losey'in İngiltere'deki çalışmalarının ilk bölümünü noktaladığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü gerilim romanları yazarı James Hadley Chase'den uyarlanan bir sonraki film *Eva* (*Aldatan Kadın*, 1963) Losey'in en özgün çalışmalarından biri olacaktır.

Aldatan Kadın, ölen kardeşinin romanını kendi adıyla yayınlayarak ünlenen bir İngiliz yazarın (Stanley Baker), Venedik'te karşılaştığı ve büyük paralar karşılığında kendini satan bir Fransız kadına (Jeanne Moreau) tutku derecesinde bağlanarak, kadının elinde bir oyuncağa dönüşmesini konu edinir. Karısının (Virna Lisi) canına kıymasına seyirci kalan yazar, Eva'yı öldürmek isterse de bu cesareti bulamaz. Duyarsız bir kadının peşinden süreklenen iradesiz bir erkeğin öyküsünü aktaran film "lanetlenmiş bir ortamda" yaşayan "lanetlenmiş" iki kişiyi ele alır. Bir yanardağın püskürtüsü gibi karşısına çıkan her şeyi yok eden kadın kötülüğü simgeler. Kadının kötülük yapmak için bir gerekçeye gereksinmesi yoktur. Erkek de yine bir gerekçeye gereksinme duymadan, bu kötülüğün nesnesi olur. Aynı zamanda erotik bir film olan, Barok anlatımlı *Aldatan Kadın*'ın bu özelliğini, Gianni di Venanzo'nun bir kış mevsimi Venedik'ini de filmin kişileri arasına katan siyah beyaz görüntülerinin yanı sıra Billie Holliday'in sesi de destekler. Değişik ülkelerde 155 dakika ile 90 dakika arasında değişen uzunlukta kopyalarının gösterime girmesi, adının kimi kez *Eve* olarak belirtilmesi, yapımcının bu olağanüstü filme ilgisizliğinin sonucudur. Robin Maugham'ın romanından uyarlanan ve senaryosunu Harold Pinter'ın yazdığı *The Servant* (*Genç Hizmetçiler*, 1963) yönetmenin bir başka önemli filmini oluşturur. Film Londralı genç bir soylunun (James Fox) hizmetine aldığı bir uşak (Dirk Bogarde) ile uşağın kızkardeşi sandığı ama sevgilisi olduğu anlaşılan kadın (Sarah Miles) arasındaki sıra dışı ilişkiyi aktarır. Sınıf ilişkileri ve efendi-uşak karşıtlığı üzerine benzersiz bir çalışma olan filmde, soylu İngilizin uşağının boyunduruğu altına girdiği görülür. Ezilen sınıfın soylu sınıftan öç almasının vurgulandığı film, eşcinselliğe de değinir. (Joseph Losey'in de, kuşağının önemli yönetmenleri Visconti ve Pasolini gibi eşcinsel olduğu bilinir.) *Yedinci Mühür*'ün Ingmar Bergman'ın *Faust*'u sayılması gibi, *Genç Hizmetçiler* de Losey'in *Faust*'u sayılır. John Wilson'ın *Hamp* adlı oyunundan uyarlanan *King and Country* (*Kral ve Ülke*, 1964) Birinci Dünya Savaşı'nda ordudan kaçtığı için ölüm cezasına çarptırılan bir eri (Tom Courtenay) mahkemede savunan

bir subayın (Dirk Bogarde) çabasını aktarır. Savaş sonrasının en önemli antimilitarist filmlerinden biri olan *Kral ve Ülke*, Brecht anlayışına uygun bir biçimde gelişirken, incelikli bir mizaha da yer verir. Bir dişi James Bond (Monica Vitti) öyküsü olan *Modesty Blaise* (*Dişi James Bond*, 1966), kötü adam rolündeki Dirk Bogarde'ın başarılı oyunculuğuna karşın, yönetmenin casusluk filmlerini eleştirme amacını başarıya ulaştırmaz. Nicholas Mosley'in romanından uyarlanan ve senaryosunu yine Harold Pinter'ın yazdığı *Accident* (*Kaza Gecesi*, 1964) Oxford Üniversitesi'nin dingin ortamında, varlıklı ve güzel bir kız öğrencinin (Jacqueline Sassard) sevgilisinin ölümüne yol açan bir otomobil kazasından sonra bir öğretim üyesinin (Dirk Bogarde) evine sığınmasından yola çıkar. Geriye dönüşlerle gelişen film, üniversite kurumunun saygın bilinen geleneklerinin ve incelikli görünüşünün gerisinde yatan çelişkileri ve çirkinlikleri vurgular. İngiliz toplumu üzerine acımasız bir eleştiri getiren filmin özelliği, ele aldığı ortam gibi eleştirisini dingin bir anlatımla yapmasıdır. Elizabeth Taylor ile Richard Burton'ı bir araya getiren ve senaryosunu Tennessee Williams'ın (kendi oyunundan) yazdığı *Boom* (*Aşkı Arayan Kadın*, 1968) bir Akdeniz adasında, beş koca eskitmiş milyarder bir kadının, insanların son nefeslerini vermesine yardımcı olduğu için "ölüm meleği" adı verilen bir şairle serüvenini anlatır. Erotizme de yer veren bu filmi izleyen *Secret Ceremony* (*Gizli Merasim*, 1968) de, bir fahişeyle (Elizabeth Taylor) onu annesi sanan nemfoman bir genç kız (Mia Farrow) arasında sonu kanlı biten bir ilişkiyi aktarır. Konu piyasa romanı özelliği gösterirse de, Losey'in suçluluk duygusunun ölümü, cinselliği gündeme getiren Barok anlatımı çarpıcıdır. Barry England'ın romanından uyarlanan *Figures in a Landscape* (*Açık Arazide Yüzler*, 1970) elleri bağlı ve birbirinden nefret eden iki kişinin, kendilerini izleyen bir helikopterden korunmaya çalışarak, açık arazide bilinmeyen bir hedefe (belki bir sınıra) doğru koşmalarını anlatır. Losey bu filmde, özgürlük, yalnızlık ve toplumsal şiddet üzerine en soyut çalışmasını yapar. J. P. Hardley'in romanından uyarlanan ve senaryosunu yine Harold Pinter'ın yazdığı *The Go-Between* (*Arabulucu*, 1971) ise bir yeniyetmenin soylu bir kadınla (Julie Christie) kırsal kökenli bir erkeğin (Alan Bates) birbirlerine yazdıkları aşk mektuplarını götürüp getirmesi iki ayrı sınıfı, iki ayrı dünya görüşünü karşılaştırır. Pinter-Losey işbirliğinin en başarılı ürünü olan film, geçmişle bugünü iç içe geçirerek, Victoria Dönemi'nin cinsellik ve sınıf anlayışını, ruhbilimsel çözümlemelere de yer vererek sert bir biçimde eleştirir. Filmin başında anlatıcının söylediği "Geçmiş yabancı bir ülkedir" tümcesinden yola çıkan film, 20. yüzyıl başlarının soylular sınıfına ayna tutarken *Genç Hizmetçiler* ve *Kaza Gecesi*'nin başlattığı üçlemeyi tamamlar. (*Arabulucu*, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye ile ödüllendirildi.) *The Assassination of Trotsky* (*Troçki'nin Öldürülmesi*, 1972) Troçki'nin (Richard Burton), Stalin tarafından görevlendirilen bir kiralık katil (Alain Delon) tarafından Meksika'da öldürülmesini konu edinir. Troçki'nin

yaşamının son haftalarını ele alan film önemli bir olaya eğilirse de, Troçki-Stalin çekişmesine değinmekten kaçınır. Ibsen'in oyunundan uyarlanan ve başrolü Jane Fonda'nın oynadığı *A Doll's House* (*Bebek Evi*, 1973) ile bu filmdeki feminist kadın portresini bu kez Glenda Jackson ile sürdüren *The Romantic Englishwoman* (*Romantik İngiliz Kadını*, 1975) Losey'in önemli filmleri arasında yer almaz. Bu iki filmin arasında çekilen *Galileo* (1975) Brecht'in, yönetmenin daha önce sahnelemiş olduğu oyununu perdeye uyarlar. Galileo'yu canlandıran İsrailli şarkıcı-oyuncu (Haim) Topol'un yanı sıra John Gielgud, Margaret Leighton gibi önemli oyuncuların varlığına karşın, film sinemadan çok tiyatroya yakın olur. Senaryosunu Franco Solinas'ın yazdığı *Mr. Klein* (*Kaderi Arayan Adam*, 1976) ise Yahudi düşmanlığına değinen filmlerin en önemlileri arasında yer alır. Alman işgali altındaki Paris'te, Yahudilerden yok pahasına sanat ürünü toplayan varlıklı ve Katolik bir tacirin (Alain Delon), kendi adını taşıyan bir Yahudiyi araması, Kafka romanlarını çağrıştıran bir kimlik arayışına dönüşür. Yönetmenin deyişiyle *Kaderi Arayan Adam*, Fransızların Yahudi soykırımı karşısındaki umursamazlığı üzerine bir filmdir. Jorge Semprun'un romanından uyarlanan ve oğlu ile ters düşen eski İspanyol devrimcisi bir senaryo yazarının (Yves Montand) öyküsünü aktaran *Les Routes du Soleil* (*Güney Yolları*, 1978) yalnızca etkileyici görüntüleriyle dikkati çeker. Mozart'ın aynı adlı operasını Ruggero Raimondi ve Kiri Te Kanawa gibi dönemin ünlü opera sanatçılarıyla perdeye taşıyan *Don Gioavanni* (1979) ise opera-sinema işbirliğinin en başarılı örneklerinden biridir. Isabelle Huppert'in başrolü üstlendiği *La Truite* (*Alabalık*, 1982) yönetmenin güçlü bir kadın portresi çizerek bir kez daha "aldatan kadın" konusuna dönmesini sağlar. Fransa'da çevirdiği filmlerden sonra yeniden İngiltere'de çalışan Losey'in, Nell Dunn'ın oyunundan perdeye uyarladığı ve Vanessa Redgrave, Sarah Miles ve Diana Dors'u bir araya getiren son filmi *Steaming* (*Hamamda*, 1985) kapatılmak istenen eski bir Londra hamamının kapalı ortamında geçen buruk bir güldürüdür.

Amerika'dan getirdiği tekniği, İngiliz sinemasının incelikleriyle birleştirerek baroğa ulaşan karmaşık bir sinema dili kullanan Losey, filmlerinde İngiliz toplumunun adaletsizliklerini ve ikiyüzlülüğünü sorgular. Bireyler arası şiddetin köklerinin de toplumsal yapıdan kaynaklandığını vurgulayan yönetmenin İngiltere'ye bakışı da Amerika'ya bakışından farklı değildir. Özellikle Harold Pinter ile işbirliği yaptığı filmlerin içerdiği eleştiri, ele alınan kişiler ve aktarılan olaylarla sınırlı kalmayıp, burjuva toplum düzeninin çelişkilerini de vurgulamayı amaçlar. Ticari sinemanın ya da öncü sinema arayışlarının dışında yer alan Losey'in seyirciyle arasına mesafe koyan, deyim yerindeyse donuk anlatımlı sineması, değerleri yozlaşmış bir düzeni incelerken yaratıcı sinemanın önemli örneklerini verir.

Arka sayfada: Yılmaz Güney oyunculuğu, senaryo yazarlığı ve yönetmenliği ile Türk sinemasında bir dönemeç oluşturur.

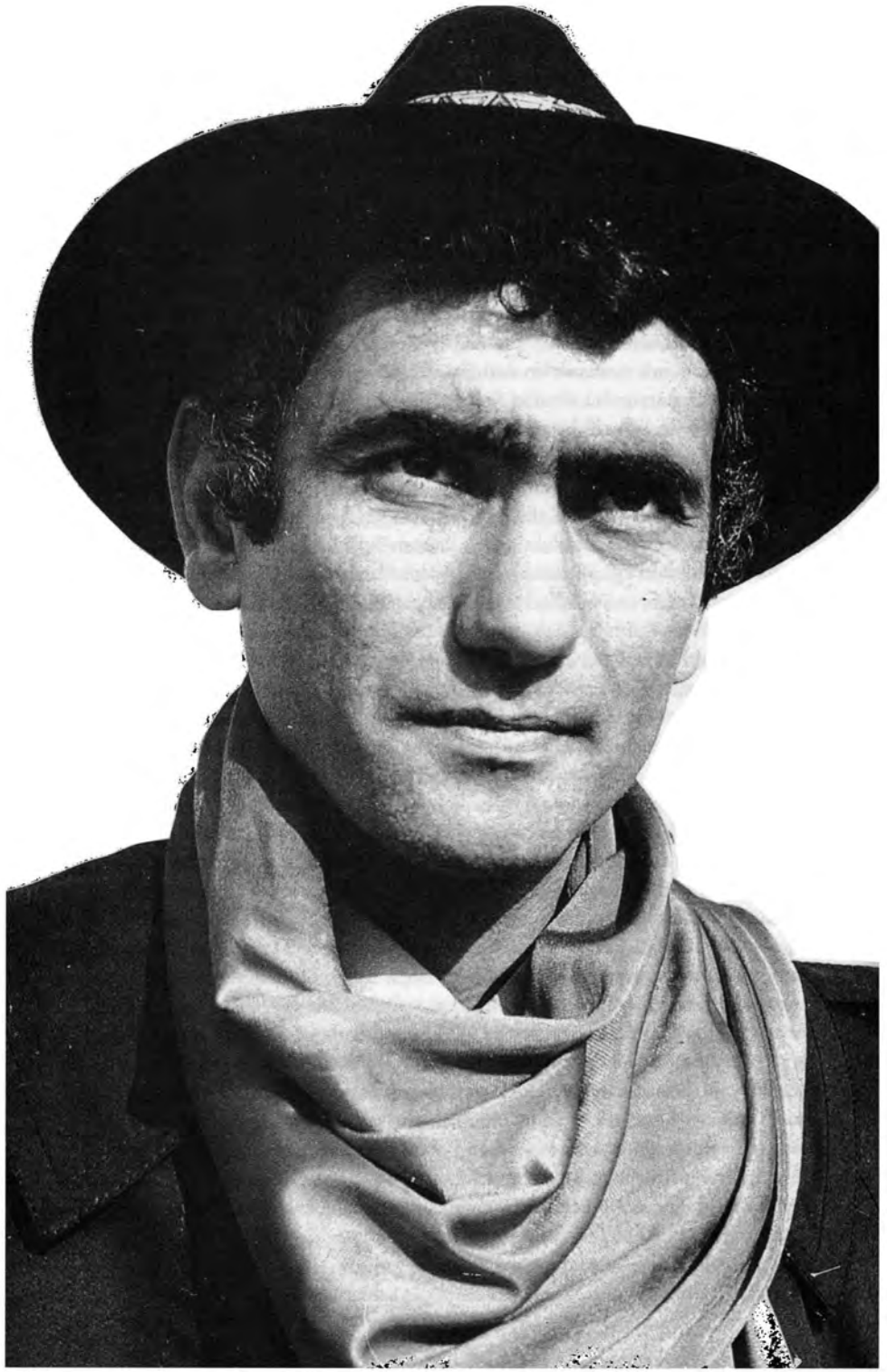

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YİRMİNCİ YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDEN BU YANA AVRUPA SİNEMASI

Almanya

Almanya'da yeni bir sinema anlayışının gündeme gelmesini, her yıl Oberhausen'de yapılmakta olan kısa film festivali sırasında yayınlanan bir bildiri sağladı. Aralarında Alexander Kluge, Herbert Vesely, Bodo Blüthner, Edgar Reitz gibi isimlerin de bulunduğu ve hemen tümü kısa filmci yirmi altı genç yönetmen, 1962 yılı festivali sırasında bir bildiri yayınladılar (28 Şubat). Fransız Yeni Dalga akımı ile İngiliz Özgür Sinema anlayışından esinlendiği anlaşılan ve sinema tarihine "Oberhausen Manifestosu" olarak geçen bildiri, Alman sinema sanayiinin çöküşünü vurguladıktan sonra, Alman sinemasının geleceğinin uluslararası festivallerde ödüller de almış olan kısa filmcilerin elinde olduğunu öne sürüyordu. Bildiride şöyle deniyordu: "Alman sinemasının geleceği yeni bir sinema dili ile konuştuklarını kanıtlamış olanların ellerindedir. Amacımız yeni Alman kurmaca sinemasını yaratmaktır. Eski sinema öldü. Bizler yeni sinemaya inanıyoruz." Gerçekten de, 1961'den bu yana Berlin Duvarı'nın batı ve doğu Almanya arasındaki ayrılığı daha da kesinleştirdiği ülkede, televizyonun da etkisiyle sinema büyük bir durgunluk yaşıyordu. Ülkenin 6300 sinema salonunda gösterilen Alman filmi sayısı, Amerikan filmlerinin üçte birini bulmuyordu. Yıllık seyirci sayısı da beş yıl içinde 800 milyondan 450 milyona düşmüştü. Romy Schneider, Maria Schell, Curt Jurgens, Horst Bucholz gibi oyuncular yabancı ülkelerde çalışmaya başlamışlardı. Böyle bir ortamda yayınlanan bildiri, Almanya dışında da yankılar buldu. Mesleği avukatlık olan Alexander Kluge'nin de çabasıyla 1965 yılında Kuratorium Junger Deutscher Film (Genç Alman Sinemasını Geliştirme Kurumu) adlı bir kuruluşun yapılanması sağlandı. Ertesi yıl da Berlin'de bir sinema ve televizyon akademisi kuruldu. Kuratorium ilk filmini çekecek yönetmenlere faizsiz para desteği (300 bin marka kadar) sağlayacaktı. İlk üç yıl boyunca sağlanan beş milyon markla yirmiyi aşkın belgeselle, birkaç kurmaca film çekildi. Kurmaca yönetmenleri arasında Alexander Kluge ve Werner Herzog da vardı. Bu arada televizyonun da katkısını belirtmek gerekir. Televizyon bir yandan genç yönetmenlerin filmlerine parasal destek sağlarken, bir yandan da yine genç yönetmenlere televizyon filmleri çektirdi. Böylece yeni Alman sineması doğmuş oldu. İlginç

olan, bu sinemanın Herzog, Fassbinder ya da Wenders gibi en önemli temsilcilerinin Oberhausen Manifestosu'nu imzalayanların dışından çıkmış olmasıdır. Bu yönetmenlerin geleneksel sinemaya karşı çıktığını öne sürdükleri çalışmaların, aslında sinemanın birikimini özümseyen ama seyircinin zaman zaman anlatılanlara yabancılaşarak filmi nesnel bir biçimde değerlendirmesini amaçlayan bir çizgi izleyeceği görülecektir. Bir başka ilginç nokta da, yeni Alman filmlerinin Alman seyircisinden yeterince ilgi görmemesi, kimi kez siyasal göndermeler de içeren bu filmlerin, yabancı ülkelerde daha büyük yankı uyandırmış olmasıdır. Yeni sinemanın ilk örneklerini Alexander Kluge verdi.

Romanlar yazan, Günther Grass ve Heinrich Böll'ün de üyesi olduğu 47'ler Topluluğu'na katılan, Fritz Lang'ın Almanya'da çektiği son filmlerde yönetmen yardımcılığı yapan **Alexander Kluge**'nin (d. 1932) ilk filmi, kendi romanından uyarladığı *Abschied von Gestern* (*Öyküsü Olmayan Kız*, 1966) oldu. Yahudi bir kızın amaçsız yaşamını aktaran film, ekonomik mucize yılları Almanya'sını Yeni Dalga etkileri de taşıyan Brecht'çi bir anlayışla eleştiriyordu. (Film, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan Ödülü aldı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Die Artisten in der Zirkuskuppel: Ratlos* (*Sanatçılar Sirk Çadırının Altında: Şaşkın*, 1968) bu kez düşlerindeki sirki kurmayı başaran sirk cambazı bir kadının portresini çizdi. Sirk kurulacaktır ama başarıya giden yol sistemle bütünleşmekten ve şiddete boyun eğmekten geçecektir. Sanatçının, aydının, dahası toplumun tümünün karşı karşıya olduğu baskıları gündeme getiren film, Venedik Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü kazanacaktır. *Gelegenheitsarbeit Einer Sklavin* (*Bir Esirenin Geçici İşleri*, 1973) büyük bir metropolde kadın olmanın zorluklarını vurgularken yeni kapitalizmin çelişkilerini feminist bir bakış açısından ele aldı. Eski bir emniyet görevlisinin düzen tutkusunun gitgide, güvenlik görevlisi olarak çalıştığı işyeri için tehlikeli olmaya başlamasını konu edinen *Das Starke Ferdinand* (*Sert Ferdinand*, 1978) da, toplumun geleneksel düzen tutkusunu eleştirdi. 1980'lerin başında Alman toplumunun karşı karşıya olduğu toplumsal ve siyasal sorunlara eğilen, çok yönetmenli (on iki yönetmen) *Deutschland um Herbst* (*Sonbaharda Almanya*, 1978) adlı filmin bir bölümünü çeken Kluge, *Der Kandidat* (*Aday*, 1979) ve *Die Patriotin* (*Yurtsever*, 1979) adlı filmlerinde ülkesinin siyasal geleneklerini ele almayı sürdürdü. *Die Macht der Gefühle* (*Duyguların Gücü*, 1983) Brecht'çi bir yaklaşımla bir tür melodram tarihçesi olurken, mutluluğun olanaksızlığını vurguladı. Yarı belgesel, yarı kurmaca *Der Angriff der Gegenwart auf die Ubrige Zeit* (*Şimdiki Zamanın Zamanın Geri Kalanına Saldırısı*, 1985) ise geçmişten ve gelecekten soyutlanmış bir şimdiki zamanı ele alırken yaşam ve sanat ilişkisine değindi. Kluge'nin kurguyu önemseyen, seyircinin filmle özdeşleşmesine olanak vermeyen, estetik kaygılara sırt çeviren, yer yer belgeselci bir anlayışa yer veren ve toplumsal çelişkileri incelikli bir alaycılıkla eleştiren çalışmaları, siyasal sinemanın ilginç bir örneğini oluşturur.

Kluge'nin ilk filminin görüntü yönetmenliğini de yapmış olan **Edgar Reitz** (d. 1932), birçok kısa film ve belgesel çektikten sonra, insan eti yiyen bir karı-kocanın öyküsünü anlattığı kurmaca filmi *Mahlzeiten* (*Yemekler*, 1967) ile yeni sinemanın önemli örneklerinden birini verdi. Bir sonraki filmi Hoffmann uyarlaması *Cardillac* (1969) sanatçı-toplum ilişkisini ele aldı. Reitz, yukarıda değinilen çok yönetmenli *Sonbaharda Almanya*'nın bir bölümünü çektikten sonra, Alman tarihine eğildi. *Der Reise Nach Wien* (*Viyana'ya Gezi*, 1973) Hitler dönemini ele alırken, *Der Schneider von Ulm* (*Ulm'lu Terzi*, 1978) 18. yüzyıl sonu Almanya'sına eğildi. Yönetmenin en çarpıcı filmi sayılan ve savaşla barış arasındaki 1945 Temmuz'una eğilen *Stunde Null* (*Sıfır Saati*, 1976) iki yeniyetmenin öyküsünü aktarırken, bütün bir toplumun portresini çizdi. Televizyon için çekilen ve daha sonra sinemalarda da gösterilen on bir bölümlük (toplam 15 saat uzunlukta) *Heimat* (*Vatan*, 1984) ise kırsal kesimde yaşayan üç ailenin öyküsünden yola çıkarak Birinci Dünya Savaşından günümüze Alman toplumunun tarihini ele aldı.

Fransız kökenli **Jean-Marie Straub** (d. 1933) yeni Alman sineması ile Godard sonrası Fransız sineması arasında bir köprü oluşturur. Cezayir Savaşı'na katılmak istemediği için ülkesini terk ederek Almanya'ya yerleşen yönetmen Heinrich Böll'den uyarladığı *Machorka-Muff* (1963) ve *Nicht Versöhnt* (*Uzlaşmaya Hayır*, 1965) adlı biri kısa, biri orta uzunlukta iki filmle yönetmenliğe başladı. Çalışmalarını eşi Danièle Huillet ile birlikte yürüttüğü bilinen yönetmen, adı geçen filmlerin ikincisinde, mimar babasının başyapıtını havaya uçuran bir gencin öyküsünden yola çıkarak 1930'larda nazizme direnişi ele aldı. Yönetmenin daha sonraki çalışmaları da, Alman tarihinin geçmişini ve bugününü belleğin ve yaşam öykülerinin desteğiyle ve eleştirel bir bakışla gündeme getiren bir bütünün bölümlerini oluşturacaktır. Sinemanın hem ekonomik düzenine hem de anlatım biçimlerine karşı çıkan yönetmene göre sinemanın amacı görsel bir öykü anlatmak olmayıp, senaryo aşamasından başlayarak her şeyi "tahrip etmektir". Sinemanın seyirlik özelliklerini ve estetik kurallarını yadsıyan Straub'un, seyircinin düşünsel katılımını gerektiren filmlerini yenilikçi bulan eleştirmenlerin varlığına karşın, yönetmenin anlayışının sinema dilinin gelişmesine katkıda bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bach'ın yaşamöyküsünü ele alan *Chronik der Anna Magdalena Bach* (*Anna Magdalena Bach'ın Öyküsü*, 1968) olsun, Ferdinand Bruckher uyarlaması *Der Braugitam, die Komödiantin und der Zuhäyter* (*Nişanlı, Oyuncu ve Arabulucu*, 1968) olsun, Bertold Brecht uyarlaması *Geschichtsunterricht* (*Tarih Dersleri*, 1972) olsun, Stéphane Mallarmé uyarlaması *Toute Révolution est un Coup de Dès* (*Her Devrim Bir El Zardır*, 1977) olsun, Friedrich Hölderlin uyarlaması *Der Tod des Empedokles* (*Empedokles'in Ölümü*, 1987) olsun yönetmenin yola çıktığı yapıtı yukarıdaki ilkelere göre yorumladığı filmlerdir. 1970'lerde İtalya'ya yerleşen yönetmen, Pierre Corneille uyarlaması *Othon* (1969) ile kendi deyişiyle "mater-

yalist bir sinemanın" en başarılı örneğini verdi. Sofokles'ten *Antigone*'yi (1992) uyarladıktan sonra *Sicilia* (1999), *Operai Contadini* (*Köylü İşçiler*, 2001), *Une Visite au Louvre* (*Louvre'a Bir Gezi*, 2004) gibi belgeseller çeken Marksist Straub'un, tıpkı Godard gibi kitlelerden kopuk bir sinema anlayışını geliştirmek istemesi ilginçtir.

Werner (Stipetic) **Herzog** (d. 1942) kısa filmler çekerek adım attığı sinema ortamında ilk kurmaca filmi *Lebenszeichen* (*Yaşam Belirtileri*, 1967) ile dikkati çekti. Bir Yunan adasında çekilen film, İkinci Dünya Savaşı sırasında bir Alman askerinin sanrılarını konu ediniyordu. (Film Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı Ödülünü kazandı.) Meksika ve Kanarya Adaları'nda çekilen ve cücelerin başkaldırısını ele alan *Auch Zverge Haben Klein Angefangen* (*Cüceler de Başta Küçüktü*, 1970) ile Büyük Sahra'da çekilen ve sanayileşmenin Afrika'nın doğal güzelliklerini nasıl yok ettiğini vurgulayan, fantastik belgesel *Fata Morgana* (1970) ise yönetmenin sinemasını niteleyecek olan gizem ve bunalım özelliklerinin tohumlarını içerir. Peru'da çekilen *Aguirre, der Zorn Gottes* (*Aguirre, Tanrı'nın Gazabı*, 1972) yönetmenin başyapıtı sayılır. Herzog'un ünlenmesini de sağlayan film, 16. yüzyılda İspanyol komutan Aguirre'nin (Klaus Kinski) And Dağları'nın eteğindeki ormanlarda, bir salla yaptığı ırmak yolculuğunu anlatır. Kızılderili söylencelerinin altın kenti El Dorado'ya ulaşmak amacıyla yapılan yolculuğun sonu yalnızlık, çılgınlık ve ölüm olacaktır. Ormanın da bir oyuncu gibi kullanıldığı ve seyirciyi alışılmadık bir ortama sürükleyen film, iktidar, delilik ve ölüm üzerine bir destana dönüşür. Yavaş yavaş çıldıran ve filmin sonunda kendini "Tanrı'nın gazabı" olarak niteleyen Aguirre'yi büyük bir ustalıkla canlandıran Klaus Kinski ile Herzog'un çekimler sırasında birbirlerine girdikleri, neredeyse ellerini kana bulamanın eşiğine geldikleri bilinir. Yönetmenin bir başka önemli filmi olan *Jeder für Sich und Gott Gegen Alle* (*Kaspar Hauser'in Gizemi*, 1974) bir söylenceyi aktarırken, Tanrı'nın yarattığı kula adil davranmadığını vurgular. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü ile Eleştirmenler Ödülü kazandı.) Yeni bir cam türü formülünün kaybedilmesi üzerine kurulu *Herz aus Glas* (*Sırça Kalp*, 1976) ise ağır anlatımı, kimi kez groteske varan içeriğiyle izlenmesi sabır isteyen bir filmdir. Filmlerini genellikle Almanya dışında çekmeyi sürdüren Herzog, *Stroszek*'te (1977) seyirciyi bu kez Wisconsin'e götürür. Almanya'da dikiş tutturamadıkları için ABD'ye gelen bir fahişe, sevgilisi ve bir erkek arkadaşları, gurbette de kendilerini kaçmak istedikleri koşulların beklediğini görürler. Fassbinder sinemasını çağrıştıran bir konuyu ele alan film, yönetmenin zaman zaman da olsa, çağdaş bir ortama da eğildiğini gösterir. Sessiz Alman sinemasının en başarılı örneklerinden biri olan Murnau'nun *Nosferatu*'sunu aynı adla ve Dracula rolünde Klaus Kinski ile perdeye getiren yeniden çevrim (1978) ise siyasal göndermeler de içeren bir vampir filmi denemesidir. Sessiz Alman sinemasına büyük bir saygı duyduğu bilinen Herzog, Murnau'nun vampirinin sanki ruhsuz

olmasına karşılık, kendisinin duyarlı, acı çeken, insancıl bir vampir yarattığını söyler. Başrolü yine Klaus Kinski'nin oynadığı Georg Büchner uyarlaması *Woyzeck* (1978) de, başarılı bir edebiyat uyarlamasıdır. *Fitzcarraldo* (1982) seyirciyi bir kez daha Amazon ormanlarına götürür. Ormanın ortasında bir opera salonu yaptırmak isteyen Verdi hayranı Fitzcarraldo'nun (Klaus Kinski) Aguirre'nin günümüzdeki temsilcisi olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Hedefe ulaşmak tutkusunu veren ve seyirciye düşlediklerine inanmasını öneren film Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü'nü kazandı. Avustralya'da çekilen *Wo die Grünen Ameisen Traumen* (*Yeşil Karıncaların Düş Gördüğü Yer*, 1984) Aborijinlerin kutsal bildikleri topraklara sahip çıkmalarını konu edinirken, Batı uygarlığının önlenemez çöküşünden kimi değerlerin kurtarılabileceğini vurgulamak ister. Bruce Chatwin'in romanından uyarlanan ve yine Klaus Kinski'nin başrolü oynadığı, Afrika'da köle ticaretini gündeme getiren *Cobra Verde* (1987) ise anlatımındaki kopukluklar nedeniyle rahat izlenmeyen bir filmdir. Patagonya'da bir dağa tırmanışı konu edinen *Schrei aus Stein* (*Taş Çığlığı*, 1991) sıradan bir serüven filmidir. *Little Dieter Needs to Fly* (*Küçük Dieter Uçmak İstiyor*, 1998) Vietnam Savaşı'nda esir düşüp kaçmayı başaran tek Amerikan pilotu Dieter'in serüvenini savaştan otuz yıl sonra gündeme getirir. *Invincible* (*Yenilmez*, 2001) Hitler iktidarı öncesinde, soydaşlarını kurtarmak için Tanrı tarafından görevlendirildiğine inanan bir Yahudi'nin öyküsünü anlatırken, Herzog filminden çok bir Hollywood yapımını çağrıştırır. Budizmin özelliklerini, ritüellerini vurgulayan, Dalai Lama ile konuşmalara yer veren *Wheel of Time* (*Zamanın Akışında*, 2003) yarı belgesel bir film oldu. Yine yarı belgesel nitelikteki *The Wild Blue Yonder* (*Uzaklardaki Vahşi Mavilik*, 2005) ise çok eski çağlarda dünyaya gelen uzaylıları konu edinirken bilimkurgu ile belgeseli bağdaştırdı. Herzog'un, sıra dışı kahramanlara yer veren önemli filmleri, çağdaş bireyin kimlik arayışını konu edinen yoğun bir romanın bölümleri olarak değerlendirilebilir.

Rainer Werner Fassbinder (1945-1982) aldığı aşırı alkol ve uyuşturucu etkisiyle noktalanan kısa yaşamına, kırkı aşkın film, onu aşkın oyun sığdırmayı başaran sıra dışı bir yönetmendir. Oyunculuk öğrenimi gördükten sonra Münih'teki Action Theater'de çalıştı. Bu tiyatronun güvenlik güçleri tarafından kapatılması üzerine, Hanna Schygulla'nın da aralarında bulunduğu arkadaşları ile birlikte, bir bölümünü de kendisinin yazdığı kışkırtıcı oyunlarla dikkati çeken *Antiteater*'ı kurdu. Tiyatro birikiminin ve tiyatrocu arkadaşlarının desteğiyle 1969-1971 yıllarında onu aşkın film yönetti. Çok kısıtlı bir bütçeyle, büyük bir hızla ve yer yer doğaçlamaya dayanan ve Alman toplumunun sorunlarına değinen bu filmlerin, başlangıçta Amerikan sinemasının (özellikle de yönetmenin hayran olduğu Douglas Sirk'ün), daha sonra da Jean-Luc Godard'ın ve Straub'un etkilerini taşısalar da, özgün bir yaratıcının ürünleri olduğu görüldü. Fassbinder'in ilk kurmaca filmi *Liebe ist Kälter als der Tod* (*Aşk Ölümden*

Soğuktur, 1969) olsun, bu filmi izleyen *Katzelmacher* (*Başbelası Göçmen*, 1969), *Götter der Pest* (*Veba Tanrıları*, 1969), *Warum Läuft der Herr R. Amok?* (*Bay R. Neden Çıldırdı?*, 1969), *Der Amerikanische Soldat* (*Amerikan Askeri*, 1970) olsun, Alman toplumunun çelişkilerine eğilirken, klasik ve çağdaş sinemayı bağdaştırmayı başaran örneklerdir. Bu örnekleri klasik yapan, yönetmenin duygu yansıtmayan donuk ifadeli bir oyunculuğa yer veren, seyirci ile film arasına mesafe koyan ama rahat izlenir sinema dilidir. Üretim ve kâr ilkelerine dayalı sınıflı bir kapitalist toplumda yaşamanın trajik sonuçlarını vurgulayan ve şiddeti mahkûm eden melodram eğilimli konuları ise Fassbinder'i yaratıcı bir yönetmen yaparak, filmleri çağdaş kılar. Yaşamın ve kurulu düzenin amansız "muhalifi" Fassbinder, olağanüstü bir çalışkanlık ve beceri ile (senaryo yazarlığının, yönetmenliğin, oyunculuğun yanı sıra gerektiğinde görüntü yönetmenliği, kurguculuk, bestecilik de yapar) çelişkilerle dolu özyaşamının da yansıdığı filmlerle Alman sinemasının "dahi çocuğu" sıfatını hak eder. Bir film setinde yaşananları konu edinen ve Fellini'nin *Sekiz Buçuk*'unu çağrıştıran *Warnung vor Einer Heiligen Nutte* (*Kutsal Fahişeden Sakın*, 1971) yönetmenin deyişiyle "sinemanın bir oyun ve yapay duygular dünyası" olduğunu ve bir "kutsal fahişeye" benzediğini vurgular. Hanna Schygulla'nın başrolu oynadığı *Der Händler der Vier Jahreszteit* (*Seyyar Satıcı*, 1971) bir küçük burjuvanın çöküşünü verir. Filmin sonunda kahramanın bir barda ölünceye dek içmesi, sanki yönetmenin kendi sonunu haberler. Fassbinder, Douglas Sirk'ün melodramları üzerine bir kitap yayınladıktan hemen sonra çektiği bu filmde, Amerikalı yönetmenden esinlendiğini saklamaz. Fassbinder'in, kendi oyunundan sinemaya uyarladığı *Die Bitteren Tränen der Petra von Kant* (*Petra von Kant'ın Acı Gözyaşları*, 1971) lezbiyen bir ilişkiyi sado-mazoşist bir ortamda ele alır. Tutku ve boyun eğdirme üzerine ilginç bir deneme olan ve yönetmenin en "filme alınmış tiyatro" izlenimi uyandıran çalışması olan bu filmin on gün içinde çekildiği bilinir. *Angst Essen Seele Auf* (*Korku Ruhu Kemirir*, 1973) yönetmenin melodram anlayışının en uç örneğidir. Film, üç çocuklu, altmışlık bir gündelikçi kadının (Brigette Mira), kendinden çok genç Faslı bir göçmenle (El Hedi Ben Salem) evlenmesine çevrenin tepkisini ele alır. Faşist ve ırkçı düşüncelerin kökeninde cinsel kıskançlığın da yattığını vurgulayan film, çirkinin güzel, geleneğin yenilik üzerindeki baskısını, çok yalın bir anlatımla ve usta bir oyunculukla görüntüler. (Film, Cannes Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü kazandı.) Ibsen uyarlaması *Nora Helmer*'i izleyen *Faustrecht der Freiheit* (*Özgürlüğün Zorbalık Hakkı*, 1974) bir eşcinsel ilişkiden yola çıkarak, sınıflararası sömürüyü gündeme getirir. Piyangodan büyük ikramiye kazanan genç bir işçinin (Fassbinder) parasını yönlendiren burjuva sevgilisi, para tükenince işçiden ayrılır. Filmin özelliği eşcinselliği olağan bir olgu olarak sunarken, proleter gencin bedeninin yanı sıra parasının da sömürülmesini vurgulamasıdır. Kendisinin de eşcinsel olduğunu gizlemeyen Fassbinder, bu filmde tıpkı Pasolini gibi, Freud ile

Marx'ı bir araya getirmeyi dener. *Chinesisches Roulette* (*Çin Ruleti*, 1976) ve *Bolwieser* (*İstasyon Şefinin Karısı*, 1976) gibi filmleri izleyen *Die Ehe der Maria Braun* (*Maria Braun'un Evliliği*, 1978) yönetmenin en önemli çalışmalarından biri oldu. Film, savaş sırasında fahişelik yaptıktan sonra başarılı bir iş kadını olan bir kadının (Hanna Schygulla) öyküsünü aktarırken, Alman toplumunun yakın yıllarına eleştirel bir bakış getirir. *In Einen Jahr mit Dreizehn Monden* (*On Üç Aylı Bir Yılda*, 1978) sevgilisinin gözüne girmek için cinsiyetini ameliyatla değiştiren bir transseksüelin yaşamının son beş gününü veren, deneysel yapıda bireysel bir tragedyadır. Yine Hanna Schygulla'nın başrolü oynadığı *Lili Marleen* (1980) yönetmene bir kez daha bir kadın kahramanın gözünden nazi Almanya'sını gündeme getirme olanağını sağlar. Fassbinder'in televizyon dizisi olarak hazırladığı *Berlin Alexanderplatz* (1980) da yönetmenin önemli çalışmaları arasında yer alır. Nazizm döneminde kitapları yakıldığı için ülkesini terk etmek zorunda kalan Alfred Doblin'in romanından uyarlanan, on beş buçuk saat uzunluktaki film, cezaevinden çıktıktan sonra düzgün bir yaşam kurmak isteyen Franz Biberkopf'un, büyük kentin acımasız ortamında yeniden suç işlemek zorunda kalışını anlatır. Filmin düş bölümleri, bilinçaltının perdedeki en başarılı örneklerinden birini oluşturur. Barbara Sukowa'nın başrolü oynadığı *Lola* (1981), Fassbinder'in savaş sonrası Almanya'sını kadın kahramanlar aracılığıyla veren bir başka çalışmasıdır. *Die Sehnsucht der Veronica Voss* (*Veronica Voss'un Tutkusu*, 1981) da aynı anlayışı sürdürerek, Alman toplumunun Amerikan modeline göre yeniden yapılanmasını konu edinir. (Film Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü kazandı.) Yönetmenin, ölümünden sonra gösterime giren, Jean Genet uyarlaması son filmi *Querelle* (1982) ise bir liman kentinde yaşanan eşcinsel ağırlıklı ilişkileri tiyatro etkisinin ağır bastığı bir anlatımla aktarır. Rosa Luxemburg üzerine bir film tasarlarken ölen Rainer Werner Fassbinder'in kimi kez tiyatro etkilerinin ağır bastığı, yalın anlatımlı ve çoğu kez sınıfsal sömürü ve eşcinsellik gibi konulara değinen filmleri, yönetmenin böyle bir iddiası olmasa da, onu savaş sonrası Alman sinemasının en önemli siyasal sinemacısı yapar. Godard ve Straub gibi Marksist oldukları bilinen yönetmenlerin kitlelerden kopuk filmlerine karşılık, anti-komünist ve anti-siyonist olmakla da eleştirilen Fassbinder'in Marksist anlayışa uygun ve geniş kitlelerce de benimsenen filmler çekmiş olması çelişkili yaşamının en olumlu çelişkisidir.

Wim (Wilhelm'in kısaltılmışı) **Wenders** (d. 1945) Münih'te sinema öğrenimi gördükten, kısa filmler çektikten sonra, ilk kurmaca filmi *Summer in The City*'yi (*Kentte Yaz*, 1970) yönetti. Cezaevinden çıkan bir gencin, yeniden yaşama ayak uydurma çabasını konu edinen film, yönetmenin sinema anlayışının ipuçlarını da içerir. Adenauer Almanya'sının sağladığı ekonomik gelişme yıllarında yetişen genç kuşağın Amerikan kültürüne, özellikle de Amerikan sinemasına ve müziğine duyduğu yakınlığın Wenders'i de etkilediği görülür. Ka-

tolik bir aile ortamında yetişmiş olmanın da etkisiyle Wenders, ilk filmlerinden başlayarak Amerikan yaşam biçimine özlemi, Hollywood'un B-serisi olarak adlandırılan filmlerine ve polis romanlarına duyduğu ilgiyi, serüven eğilimini, yolculukları ve rock tutkusunu dile getirecektir. Bu doğrultudaki ilk filmi, arkadaşı Peter Handke'nin romanından uyarladığı *Die Angst des Tormanns Beim Elfmeter* (*Kalecinin Penaltı Korkusu*, 1971) oldu. Film, hakeme küfredince kırmızı kart gören bir kalecinin, geceyi birlikte geçirdiği sinema kasiyeri kadını durduk yere öldürmesinden sonra polisten kaçışını konu edinir. Ne var ki kaçış, kalecinin polisten çok kendinden kaçmasıdır ve yakalanma penaltıdan yenilecek gol gibidir. Nathaniel Hawthorne'un romanından uyarlanan *Der Scharlachrote Buchstabe* (*Kırmızı Mektup*, 1972) daha önce Victor Sjöström'ün yapmış olduğu uyarlama ya da Arthur Miller'ın aynı konuyu ele alan oyunu *Cadı Kazanı* ile karşılaştırıldığında sıradan bir film olmaktan öteye geçmez. *Alice in Den Städten* (*Alice Kentlerde*, 1972), *Falsche Bewegung* (*Yanlış Hareket*, 1974) ve yönetmenin Fritz Lang'a adadığı *Im Lauf der Zeit* (*Yol Kralları*, 1976) başlıklarını taşıyan "sokak" ya da "gezi üçlemesi" ise Wenders'in ilk önemli çalışmasını oluşturur. İnsanların bir yerden bir yere gittikçe iç dünyalarının da değiştiğini, gerçekliği bir başka türlü algıladıklarını, sıradan olayların, günlük davranışların başka anlamlar yüklendiklerini öne süren yönetmenin bu anlayışı üçlemeye de yansır. *Alice Kentlerde* Amerika'dan dönmekte olan bir gazetecinin, Kennedy Havaalanı'nda tanıştığı dokuz yaşında bir kızla birlikte Amsterdam'a gelip, kızın ninesinin elinde yalnızca fotoğrafı olan evini bulmak için, Ruhr havzasında dolaşmasını anlatır. Goethe'nin *Wilhelm Meister* adlı romanından esinlenen *Yanlış Hareket*, yazar olmak için Baltık kıyısındaki evinden ayrılıp, diyar diyar dolaşan ve davranışları doğru ile yanlış arasında gidip gelen Meister'in karşılaştığı kişilerden yola çıkarak, çağdaş Almanya'ya ayna tutar. Kamyonuyla Almanya'yı dolaşan bir sinema makinesi tamircisinin, yolda rastladığı bir aydını da yanına alıp yolculuğunu sürdürmesini konu edinen *Yol Kralları*, yönetmenin deyişiyle iki erkek arasındaki dostluğa değinen ama "öykü anlatmayan" bir yol filmidir. (Film, Cannes Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü kazandı.) Belki de yeni bir kimliğin peşinde Almanya'da gezinen kahramanları ele alan bu filmlerin üçünde de başrolü Rüdiger Vogler oynar. Patricia Highsmith'in *Ripley's Game* adlı romanından uyarlanan ve yönetmenin Fransız Sinemateki'nin kurucusu Henri Langlois'ya adadığı *Der Amerikanische Freund* (*Amerikalı Dost*, 1977) kimlik arama ve erkekler arası dostluk temalarını daha da geliştirir. Ölümcül bir hastalığa tutulduğunu sanan birinin mafya ile işbirliği yaparak para karşılığında cinayet işlemesinden yola çıkan filmin bir özelliği de, Amerikalı yönetmenler Nicholas Ray ile Samuel Fuller'ın de oyuncu olarak rol almalarıdır. Wenders bu ilk renkli filminde gangster rollerini de dört Alman yönetmene (Peter Lilienthal, Jean Eustache, Daniel Schmid, Sandy Whitelaw) verir. *Yol Kralları*'ndaki dostluğun uyumlu olmasına

karşılık, yönetmenin Amerikan "kara" filmlerine öykünen bu çalışmasındaki dostluk yıkıcıdır. *Lightning Over Water / Nick's Movie* (*Su Üstünde Şimşek / Nick'in Filmi*, 1980) ise yönetmen Nicholas Ray'in ölümünün belgeseli oldu. Wenders, Nicholas Ray'e, parlak günleri geride kalmış yaşlı bir sanat galerisi yöneticisinin yaşamını konu edinen bir filmi birlikte yazıp yönetmeyi önerir (Nisan 1979). Ray öneriyi kabul eder ama hastadır. Wenders, çekimler boyunca sağlıklıymış gibi davranmaya çalışan yaşlı yönetmenin ölümüne dek (Mayıs 1979) yaşadıklarını belgelemekle yetinir. Wenders, bu filmi çekerek Ray'e saygısızlık etmekle eleştirilmiş olsa da, filmin sinema tarihi açısından önemli bir belgesel olduğunu kabul etmek gerekir. Wenders'in Hollywood'da Francis Ford Coppola için yönettiği *Hammett* (1982) ise ünlü polis romanları yazarı Dashiell Hammett'in adını sömürür. Film, yazar Hammett'e, 1929 yılı San Francisco'sunda polis hafiyeliği yaptırır. Filmin sonunun ve kurgusunun değiştirilmesi, tamamlanmasının dört buçuk yıl sürmesi Wenders için tatsız bir Hollywood deneyimi olur. Ama filmin anlatımı, zaten Amerikan sinemasının etkisindeki yönetmenin Hollywood'u yadırgamadığını gösterir. Eklemek gerekir ki, Dashiell Hammett filmde gösterildiği gibi bir yazar olsaydı, herhalde Dashiell Hammett olamazdı. Wenders'in bu filmin çekim süreci sırasında çektiği *Der Stand der Dinge* (*İşlerin Gidişi*, 1982) Amerikalı yapımcılarla yaşadığı tatsızlıklardan esinlenir. Portekiz'de film çeken bir sinemacı topluluğunun Amerikalı yapımcı tarafından parasız pulsuz bırakılmasını anlatan film, Avrupa-Amerika karşılaştırması yaparken sinema üzerine bir söyleşiye dönüşür. (Film, Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü kazandı.) Tıpkı bu film gibi, Wenders'in Japon yönetmen Ozu'nun ölümünden otuz yıl sonra Tokyo'ya giderek, Tokyo ve Ozu üzerine görüntülü bir tür "günce" çekmesi de, sinema üzerine bir söyleşiye dönüşecektir. *Tokyo-ga* (*Tokyo Görüntüsü*, 1983) adını taşıyan ve Ozu'nun görüntü yönetmeni Yuharu Atsuta, Ozu'nun ölümünden sonra hiçbir filmde rol almayan oyuncu C. Riyu ve Werner Herzog'un da katıldıkları film, Japon sinemasının da, yaşam biçiminin de Amerikanlaştığını vurgular. Wenders'in Amerika serüveninin son filmi, senaryosunu Sam Shepard'ın yazdığı *Paris Texas* (1984) ise Wenders'in başyapıtı sayılır. Konusu *Alice Kentlerde*'yi çağrıştıran film, bir babanın (Harry Dean Stanton) sekiz yaşındaki oğlunu (Hunter Carson) Texas'ın Paris kasabasından Houston'a götürüp, çocuğu kendilerini terk etmiş olan annesine (Nastassia Kinski) teslim etmesini konu edinir. Yönetmenin Avrupalı gözüyle Amerikan mitosuna bakışını özetleyen film, uçsuz bucaksız düzlüklerin, gökdelenli kentlerin insanlara aşıladığı yalnızlık duygusunu donuk bir gözlemcilikle aktarır. Yol filmi çizgisi içinde aile kavramını da yücelten filmde, bezginliğin konuşmaz kıldığı babayı sanki küçük çocuk yönlendirir. *Paris Texas*, anlatımının ve oyuncu yönetiminin kusursuzluğunun yanı sıra görüntüleri ve müziği ile de dikkati çeker. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye ve Eleştirmenler Ödülü kazandı.) Anlatımı olgunlaşan

Wenders Almanya'ya dönerek yine Peter Handke ile işbirliği yaptı: *Der Himmel über Berlin* (*Berlin Üzerindeki Gökyüzü*, 1987). Film, bir utanç duvarı ile ikiye ayrılmış Berlin'i gezmeye gelen iki "meleğin" romantik serüveninden yola çıkarak, Berlin'in bilinen ve bilinmeyen yönlerini masalsı bir havada aktarır. Yönetmen, iki melek konusunu, bu kez duvarın yıkılmasından sonra Berlin'e gelen iki iyilik meleğinin serüvenini aktaran *In Weiter Ferne so Nah!* (*Ne Kadar Uzak O Kadar Yakın!*, 1993) adlı filminde de sürdürdü. (Film Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Şiddet filmleri üreten bir yapımcı ile uydu aracılığıyla Los Angeles'teki şiddet olaylarını belirlemeye çalışan bir bilim adamının öyküsünü anlatan *The End of Violence* (*Şiddetin Sonu*, 1997) daha "seyredilebilir" olması için Avrupa sinemalarında (yönetmen tarafından) yarım saat kısaltılarak gösterime girdi. *Buena Vista Social Club* (1998) ise Kübalı yaşlı müzisyenlerin (Ry Cooder, Comay Segundo, İbrahim Ferrer vb) coşkulu müziğini verirken, Havana üzerine de bir belgesel oldu. Yönetmenin son filmlerinden, Los Angeles'te geçen *The Million Dollar Hotel* (*Sırlar Oteli*, 2000) bir polis filmi örgüsü içinde karşılıksız aşk temasına hüzünlü bir anlatımla eğildi. (Film, Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı Ödülü kazandı.) Amerikan kültürüne ve sinemasına büyük bir sevgi duyan Wim Wenders, Alman sinemasının en Amerikancı sinemacısıdır. Ne var ki, bağdaşamadıkları ilişkilerden, toplumsal ortamdan, belki de kendilerinden kaçarak bulamayacakları bir şeyin peşinde koşan kahramanları perdeye getiren filmlerinin, Amerikan filmlerine ne denli benzedikleri tartışmaya açıktır. Ama yönetmenin, *İşlerin Gidişi*'nde filmin kahramanlarından birine söylettiği "Amerikalılar ruhlarımızı sömürgeleştirdi" yargısı hiç kuşkusuz doğru bir değerlendirmedir.

Paris'te sinema öğrenimi gören **Volker Schlöndorff** (d. 1939), Louis Malle ve Alain Resnais gibi yönetmenlerin yardımcılığını yaptıktan sonra Almanya'da, Cezayir Savaşı'na değinen *Wen Kummert's* (1965) adlı kısa bir film çekti. (Film, Fransa'da yasaklandı.) Robert Musil'in romanından uyarlanan *Der Junge Törless* (*Genç Törless*, 1966) yönetmenin ilk kurmaca filmi oldu. Yirminci yüzyılın başında yatılı bir okulda, öğrenciler arası şiddeti, güçlünün zayıfı ezmesini, cinsel tacizi ve haksızlıklara katlanma eğilimini ele alan film, Hitler'i iktidara getirecek olan ortamı başarılı bir biçimde görüntülüyordu. Cannes Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülünü kazanan film yeni Alman sinemasının ilk önemli örneklerinden birini oluşturur. Ama bu filmi izleyen ve ahlak kurallarını hiçe sayan bir genç kızla iki delikanlının öyküsünü aktaran *Mord und Totschlag* (*Ölümcül Kavga*, 1967) da, Heinrich von Kleist'ın bir öyküsünden uyarlanan ve feodal düzene başkaldırıyı konu edinen *Michael Kohlhaas-der Rebell* (*Michael Kohlhaas-Asi*, 1969) de önemli çalışmalar olmadı. Yönetmenin, eşi Margarethe von Trotta'nın da katkısıyla çektiği *Der Plötzliche Reichtum der Armen Leute Kombach* (*Yoksul Kombach Halkının Ani Zenginliği*, 1970) ise köylülerin bir vergi tahsildarını soymalarından yola çıkarak, 19. yüzyıl kırsal kesi-

mine yeni bir bakış getirdi. Senaryosunu yine Margarethe von Trotta ile birlikte kaleme aldıkları *Strohfeuer* (*Saman Alevi*, 1972) erkek egemen bir toplumda kadının nasıl sömürüldüğünü vurguladı. Heinrich Böll'ün romanından uyarlanan ve yönetmenin Margarethe von Trotta ile birlikte yönettiği *Die Verlorene Ehre der Katharina Blum* (*Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru*, 1975) basının ürettiği yalan haberleri ve baskıcı iktidarları eleştiren önemli bir film oldu. Film, bir gazetecinin asılsız yere anarşist olmakla suçladığı bir genç kadının (Angela Winkler) yaşamından beş günü aktarırken, Katharina Blum'un nasıl isyan edip, gazeteciyi öldürerek elini kana buladığını gösterir. Margarethe von Trotta'nın hem senaryoyu yazıp hem başrolü üstlendiği, Marguerite Yourcenar uyarlaması *Der Fangschuss* (*Son Darbe*, 1976) Bolşevik Devrimi günlerinde Baltık ülkelerinde yaşanan trajik bir gönül ilişkisini aktardı. Bolşevikliği seçen bir genç kadın, milliyetçilerin eline düşünce kendisini eski sevgilisinin kurşuna dizmesini ister. Yukarıda değinilen *Sonbaharda Almanya*'nın bir bölümünü çektikten sonra Schlöndorff, başyapıtı sayılan *Die Blechtrommel*'i (*Teneke Trampet*, 1979) yönetti. Günther Grass'ın romanından uyarlanan film, 20. yüzyılın ilk yarısında Alman toplumunun tanık olduğu olayları, üç yaşından sonra fiziksel büyümeyi reddeden küçük Oskar'ın (David Bennent) gözlerinden verir. Almanlarla Polonyalıların bir arada yaşadıkları Dantzig'de yaşayan Oskar, nazizmin yükselişini ve çöküşünü donuk gözlerle izlerken, boynundan indirmediği trampetini tekdüze bir biçimde çalarak sanki uyarı görevini yerine getirir. Yönetmenin deyişiyle Oskar'ın "büyümeyi reddedecek denli karşı çıkışı, reddetmek ve karşı çıkmak gibi iki çağdaş özelliğin sonucudur". Filmin başarısında, oyuncu Heinz Bennent'in, on iki yaşında olmasına karşın Oskar'ı büyük bir ustalıkla canlandıran oğlu David'in belleklerden silinmeyen oyunculuğunun büyük katkısı vardır. (*Teneke Trampet*, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandığı gibi, En İyi Yabancı Film Oscarı'na değer görülen ilk Alman filmi oldu.) Yönetmenin Fransa'da çektiği *Un Amour de Swann* (*Swann'ın Bir Aşkı*, 1984) ise Marcel Proust'u sinemaya uyarlamak gibi, daha önce hiçbir yönetmenin cesaret edemediği bir deneme oldu. Peter Brook ve Jean Claude Carrière gibi senaryo yazarlarının, Jeremy Irons, Ornella Muti, Alain Delon, Fanny Ardant gibi oyuncuların varlığına karşın, özenli ama sıkıcı bir film çıktı ortaya. Arthur Miller uyarlaması *Der Tod Eines Handlungsreisenden* (*Satıcının Ölümü*, 1985) da tiyatro etkilerinin öne çıktığı bir film oldu. Yönetmenin, Kanadalı yazar Margaret Atwood'dan Natasha Richardson ve Faye Dunaway ve Robert Duvall'lı bir kadro ile uyarladığı ve senaryosunu Harold Pinter'in yazdığı *The Handmaid's Tale* (*Damızlık Kızın Öyküsü*, 1990) bilimkurgu türünün önemli bir örneği olamadı. Max Frisch'in romanından uyarlanan *Homo Faber* (1991) oyuncu kadrosunda Max Shepard'e yer vermesi ve Yorgos Arvanitis'in (Angelopoulos'un görüntü yönetmeni) görüntüleriyle dikkati çekti. *Legend of Rita* (*Rita'nın Öyküsü*, 2000) Berlin duvarının yıkılmasın-

dan önce, "halkın kurtuluşu için" silahlı mücadeleye katılan bir genç kızın, daha sonra geçmişinden sıyrılma çabasını aktardı. Film, başrol oyuncusu Bibiana Beglau'ya Berlin Film Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu Ödülü kazandırdı. Schlöndorff'un iyi bir anlatıcı olmasına karşın bir Fassbinder ya da Herzog gibi kişisel bir biçemi olduğu söylenemez.

Margarethe von Trotta (d. 1942) tiyatro oyunculuğundan sinema oyunculuğuna geçti. Fassbinder ve Schlöndorff'un filmlerinde oynadı. Schlöndorff ile birlikte yönettiği *Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru* ilk yönetmenlik denemesi oldu. Bu filmi tek başına yönettiği *Das Zweite Erwachen der Christa Klages* (*Christa Klages'in İkinci Uyanışı*, 1977), *Schwestern Oder die Balance des Glücks* (*Kızkardeşler ya da Mutluluğun Dengesi*, 1979), *Die Bleierne Zeit* (*Kurşun Yıllar*, 1981), *Heller Wahn* (*Parlak Delilik*, 1983) gibi filmler izledi. Kadın kahramanların iç dünyalarına eğilen bu filmlerin, Almanya'nın yakın geçmişine eleştirel bir bakış da getirdiği görüldü. Bir çocuk yuvasına yardım etmek için banka soyan bir kadının öyküsünü aktaran *Christa Klages'in İkinci Uyanışı*, yönetmenin daha sonraki filmlerinin temel öğelerine yer vermeye başlar. *Kızkardeşler ya da Mutluluğun Dengesi* biri sağlıklı, biri hastalıklı iki kızkardeşin ilişkilerini ele alırken, oyuncu yönetiminin başarısına karşılık, didaktik konuşmaların yoğunluğu filmi aksatır. Hanna Schygulla ile Angela Winkler'in başrolleri oynadıkları *Parlak Delilik*, evli iki kadın arasındaki dostluğun yol açtığı bunalımı aktarır ve yönetmenin en erkek karşıtı filmi olur. Gerçek bir olaydan yola çıkan ve cezaevinde intihar ettiği öne sürülen terorist kızkardeşinin ölümünü aydınlatmaya çalışan bir gazeteci kadının öyküsünü aktaran *Kurşun Yıllar* ise ekonomik kalkınma yıllarının genç kuşağın sırtına bindirdiği ağır yükü gündeme getirir. (Film Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü'nü kazanacaktır.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Rosa Luxemburg* (1985) Alman sosyalist hareketinin önde gelen politikacılarından Rosa Luxemburg'un (Barbara Sukowa) yaşam öyküsünü perdeye getirdi. Yönetmenin İtalya'da çektiği ve Çehov'un *Üç Kızkardeş*'ini çağrıştıran *Paura e Amore* (*Korku ve Aşk*, 1988) ünlü oyunun silik bir kopyası oldu. Kadın şair Ingeborg Bachmann'ın anısına adanan *L'Africana* (*Afrikalı Kadın*, 1990) Bergman etkileriyle pembe dizi anlayışını bağdaştırmayı denedi. Öldürülen yargıç kocasının işlevini yüklenen bir kadının (Carla Gravina) öyküsünü ele alan *Il Lungo Silenzio* (*Uzun Sessizlik*, 1993) yönetmenin başarısız İtalya çalışmalarının son örneğini oluşturur. *Das Versprechen* (*Vaat*, 1995) Berlin duvarının birbirinden ayırdığı ve otuz yıl boyunca ancak dört kez görüşebilecek iki sevgilinin öyküsünü aktarırken, hüzünlü bir aşk öyküsünü tarihsel bir belgesele dönüştürür. *Rosenstrasse* (*Güller Sokağı*, 2003) ise Hitler döneminde, kocalarının Yahudi oldukları için kapatıldıkları büyük bir evin önünde bekleşen kadınların öyküsüne eğilir. Gerçek bir olaydan yola çıkan film tekrarlamalara düşse de, Almanya tarihinin karanlık bir dönemini klasik bir anlatımla gündeme getirir. Yönetmenin kadın kahra-

manları ele alan, geleneksel anlatımlı filmlerinin ana eksenini aşk ile politikanın oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bir başka kadın yönetmen, Helma Sanders-Brahms, siyasal belgeseller çektikten sonra denediği kurmaca alanında *Shirins Hochzeit* (*Şirin'in Düğünü*, 1976) ile dikkati çekti. Köln'e gurbete gelen bir Anadolu kadınının dramatik öyküsünü çarpıcı bir dille aktaran bu filmi Heinrich von Kleist'in yaşamını perdeye getiren *Heinrich* (1977) izledi. Brecht'in bir şiirinden esinlenen *Deutschland Bleiche Mutter* (*Almanya Solgun Ana*, 1979) ise bir kadın kahramanın gözünden nazi dönemini aktardı. Doris Dörrie de, bir kadınla iki erkeğin ilişkisinden yola çıkan *Männer* (*Erkekler*, 1986) adlı güldürüsüyle büyük ilgi topladı. Siyasal sinemanın önemli temsilcisi Peter Lilienthal, Yahudi soykırımını ele alan *David* (1979) ile Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü kazandı. Yönetmen daha önce çekmiş olduğu *Malatesta*'da (1969) Londra'ya sığınan anarşistleri, *Es Herrscht Ruhe im Land*'da (*Ülkede Sükûn Var*, 1975) ise bir Latin Amerika diktatörlüğünde işkence konusunu ele almıştı. *Der Aufstand* (*İsyan*, 1980) Nikaragua'da Sandinist gerillalarını gündeme getirirken, *Das Autogramm* (*El Yazısı*, 1984) Arjantin'in cunta yönetiminde bir boksörle bir müzisyenin korku dolu günlerini aktardı. Bertold Brecht'in yakın arkadaşı, tiyatro kökenli Hans-Jürgen Syberberg, *Ludwig - Requiem für Einen Jungfräulichen König* (*Ludwig - Bakir Bir Kral İçin Ağıt*, 1972) ile başlattığı Almanya tarihi üçlemesini *Karl May* (1974) ve yedi saat uzunluktaki *Hitler, ein Film aus Deutschland* (*Hitler, Bir Almanya Filmi*, 1977) ile sürdürdü. Bu filmler dramatik yoğunluklarının yanı sıra oyuncu yönetimindeki ustalıkla da dikkati çekti. Yine tiyatro kökenli Werner Schroeter, opera tutkusunu, başrolü çoğu kez Magdalena Montezuma'nın üstlendiği Barok anlatımlı filmlere dönüştürdü. *Der Tod der Maria Malibran* (*Maria Malibran'ın Ölümü*, 1972) bu anlayışın en başarılı örneği olurken, *Napolitanische Geschwister* (*Napoli Krallığında*, 1978) bir kentin öyküsünü aktardı. Yönetmenin Ingeborg Bachmann'ın romanından uyarladığı *Malina* (1991) ise iki erkek arasında kalan bir kadının özgürlük savaşımını ele aldı.

Rolan Graf, Christoph Hein'ın romanından uyarladığı *Der Tangospieler*'de (*Tango Piyanisti*, 1990) Doğu Almanya sosyalizmine, aşağılayıcı bir bakışla yaklaştı. Ülkesi dışında da ünlenen Percy Adlon, *Fünf Letzte Tage* (*Son Beş Gün*, 1981) ve *Zuckerbaby* (*Şeker Bebek*, 1984) gibi filmlerden sonra *Bagdad Café* (*Bağdat Kafe*, 1987) ile dikkati çekti. Bir Alman turist kadının Las Vegas ile Disneyland arasındaki ıssız arazide zenci bir kadının işlettiği bir moteli benzersiz bir neşe kaynağına dönüştürmesini konu edinen filme, yönetmenin eşi Eleonore Adlon'un da büyük katkısı olduğu bilinir. Yönetmenin *Rosalie Goes Shopping*'den (*Rosalie Alışverişte*, 1989) sonra çektiği *Salmonberries* (*Kutup Çilekleri*, 1991) ise biri erkek görünüşlü iki kadın arasındaki fiziksel ve ruhsal bağlılığı, dramatik bir yapıya karşın, güleryüzlü bir anlatımla aktardı. Matthias Allary *Liebe Leben Tod*'da (*Aşk Yaşam Ölüm*, 1995) iç içe geçen üç öyküden

yola çıkarak, yalnızlık üzerine şiirsel bir çalışma yaptı. Caroline Link, Stefanie Zweig'ın romanından uyarladığı ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'dan Kenya'ya göçen bir Yahudi ailenin yeni ortama uyum serüvenini ele alan *Nigendwo in Afrika* (2001) ile En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazandı. Son olarak, eşcinsellik savunucusu, marjinal sinemacı Rosa von Praunheim'dan (asıl adı Holger Bernard Mischwitzki) da söz etmek gerekir. Eşcinsel altkültürü ele alan çok sayıdaki kışkırtıcı filme imza atan yönetmen, New York'ta yaşayan üç kadının öyküsünü aktaran *Survival in New York* (*New York'ta Hayatta Kalmak*, 1989) ile ünlendi. Bu filmi izleyen *Ich Bin Meine Eigene Frau* (*Kendi Kendimin Kadınıyım*, 1992) "Alman Eşcinsel Özgürlük Hareketinin" kurucusu sayılan Charlotte von Mahsdorf'un yaşam öyküsünü kurmaca ve belgesel karışımı bir anlatımla aktardı. *Neurosia: 50 Years of Perversity* (*Neurosia: Sapkınlığın 50 Yılı*, 1995) yönetmenin kendi yaşam öyküsünü alaycı bir biçimde ele aldı. *Der Einstein des Sex - Leben und Werk des Dr. Magnus Hirschfeld* (*Seksin Einstein'ı - Dr. Magnus Hirschfield'in Yaşamı ve Yapıtları*, 1999) ise 19. yüzyılın sonlarında Berlin'de siyasal eşcinsellik hareketini kuran cinselbilimci Dr. Hirschfeld'in yaşamını konu edindi. Wolfgang Becker'in yönettiği *Good bye Lenin* (*Elveda Lenin*, 2003) Berlin duvarının yıkılmasını annesinden gizlemek zorunda kalan bir çocuğun ikileminden yola çıkarak, yakın geçmişe eleştirel ama güleryüzlü bir bakış getirdi.

Göçmen bir Türk ailesinin Almanya doğumlu çocuğu **Fatih Akın** da sinema öğrenimi gördükten, oyunculuk yaptıktan, kısa filmler çektikten sonra ilk kurmaca filmi *Kurz und Schmerzlos*'u (*Kısa ve Acısız*, 1998) yönetti. Almanya'da yaşayan farklı kökenlerden gelme gençlerin kimlik bunalımını ele alan bu filmi *Im Juli* (*Temmuz'da*, 2000) izledi. Film, bir Alman öğretmenin Türkiye'ye yaptığı yolculuk boyunca iç dünyasını ve kendisine eşlik eden kadını tanımasını ele aldı. *Solino* (2002) daha mutlu bir yaşama kavuşabilmek için kasabaları Solino'yu terk edip Almanya'ya giden bir İtalyan ailenin iki çocuğunun öyküsünü aktardı. Göçmen kökenli Almanyalıları konu edinmeyi sürdüren yönetmen *Gegen die Wand* (*Duvara Karşı*, 2003) adlı filminde de, ikinci kuşak Türk gençlerinin anne babalarının gelenekleriyle çatışmalarına bir gönül ilişkisi çerçevesinde eğildi. (Film, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü aldı.)

Fransa

Yeni Dalga akımının ve özellikle de 1968 olaylarının ardından Fransız sinemasının bunalımlı bir dönem yaşadığı görüldü. Televizyonun rekabetinin gittikçe artması semt sinemalarının kapanmasına, bu arada birikimli sinema seyircisi yetiştirmekte büyük bir rol oynayan sinema kulüplerine duyulan ilginin bile azalmasına yol açtı. Seyirci sayısı on yıl öncesine göre yarı yarıya azalarak yıl-

da 180 milyona düştü. (Bu sayı 1990'ların ortasında 120 milyona inecektir. Televizyondaki sinema kuşaklarının ve videokaset satışlarının da etkilediği bu düşüşe karşın, Fransa yine de günümüzde Avrupa ülkeleri içinde yıllık 2,3 ortalama ile bireylerin en çok sinemaya gittikleri ülke olmayı sürdürmektedir. Bu oran İspanya'da 2,1; İngiltere'de 1,6; İtalya'da 1,4; Türkiye'de ise 0,3'tür. Üretimin sayıca azalmasına karşılık, ülkedeki 4000'e yakın sinema salonunda gösterime giren filmler içinde yerli yapım oranının yüzde otuz dolayında olması önemli bir sağlık işaretidir.) Jean-Luc Godard'ın daha önce değinilen siyasal sinema girişimleri, aralarında Agnès Varda'nın da bulunduğu feminist hareket etkinlikleri toplumda yankılar bulsa da, sinemanın canlanmasına bir katkıda bulunmadı. Bu koşulların, Fransız sinemasının siyasal kaygılardan uzaklaşarak, seyirciyi eğlendirmeye yönelik bir kaçış sinemasına yönelmesi sonucunu doğurduğu görüldü. Jean-Paul Belmondo, Yves Montand, Alain Delon gibi oyuncuların başrolleri üstlendikleri serüven ya da aşk filmleri, Louis De Funès'in oynadığı güldürü filmleri özellikle büyük kentlerde seyircinin yeniden sinemaya ilgi duymaya başlamasını sağladı. Claude Sautet, Claude Zidi, Claude Lelouch gibi yönetmenler "yaratıcı yönetmen" anlayışından uzaklaşarak ticari sinemanın kurallarına ayak uydurdular. 1980'lerde videonun yaygınlaşmaya başlaması sinemaya yeni bir darbe vurdu. Çok salonlu sinemaların ortaya çıkması, televizyonun film üretimini desteklemeye başlaması (1988 yılında üretimin % 53'ü televizyon kanalları ile ortakyapımdı) ve bu arada ilk kez Amerikan filmlerinin Fransız filmlerinden daha fazla seyirci çekmeye başlaması ise yapısal bir değişikliğin habercisi oldu. Devlet yardımının büyük bütçeli filmlere öncelik tanıması, yeni bir estetiğin de ortaya çıkmasına yol açtı. Örneğin reklamcılıktan gelen Jean-Jacques Beinex dekorun öne çıktığı *Diva*'dan (1980) sonra, yine dekorun ve renklerin öne çıktığı çılgın bir film olan *37.2* (1986) ile büyük ilgi topladı. Luc Besson'un aşağıda değinilecek filmi *Derinlik Sarhoşluğu* deniz ortamını ele aldı. Yine reklamcılıktan gelen Marc Caro ile Jean-Pierre Jeunet'nin birlikte yönettikleri *Delicatessen* (*Şarküteri*, 1986) hem çizgi roman hem de absürd Amerikan güldürülerinin etkilerini taşıyan yeni bir güldürü anlayışı getirdi. Jean-Jacques Annaud da, yine aşağıda değinilecek *Gülün Adı*'nda büyük bütçeli bir çalışma örneği verdi. 1990'dan sonra televizyon katkısının artması birçok genç yönetmene ilk filmini çevirme olanağını tanıdı. Bu arada 1976 yılından başlayarak verilmeye başlanan César ödüllerinin de itici bir etken olduğunu belirtmek gerekir. Bu yılların önemli yönetmenlerine gelince, yeni popülizm olarak tanımlanabilecek yukarıda değinilen kaçış sinemasının en önemli temsilcilerinden biri Claude Sautet'dir.

Claude Sautet (1924-2000) sinema öğrenimi gördükten sonra Becker ve Franju'ya yardımcılık yaparak sinema ortamına girdi. Lino Ventura ile Jean-Paul Belmondo'nun başrolleri oynadıkları ilk önemli çalışması *Classe Tous Risques* (*Büyük Riziko*, 1960) Amerikan gangster filmlerini örnek alan düzgün bir

film oldu. Yine Lino Ventura'nın başrolü oynadığı *L'Arme à Gauche* (*Tüfek Sola*, 1965) aynı çizgiyi sürdürdü. *Les Choses de la Vie* (*Hayat Bağları*, 1970) ise bir dörtlemenin ilk örneğini oluşturdu. Romy Schneider ile Michel Piccoli'nin başrolleri oynadıkları film, burjuvazinin orta yaş bunalımını geriye dönüşlere yer veren düzgün bir anlatımla aktardı. Yönetmenin ünlenmesini sağlayan bu filmin ardından gelen ve Romy Schneider ile Yves Montand'ın oynadıkları *César et Rosalie* (*Sen ve Ben*, 1972) iki erkek arasında kalan bir kadının, tıpkı Truffaut'nun *Jules et Jim* filminde olduğu gibi, çözümü üçlü birliktelikte bulmasını konu edindi. *Vincent, François, Paul et les Autres* (*Sen, Ben ve Diğerleri*, 1974) Yves Montand, Michel Piccoli ve Gérard Depardieu'yü bir araya getirirken, yine orta yaş bunalımını ele aldı. Dörtlemenin son filmi *Une Histoire Simple* (*Basit Bir Öykü*, 1978) ise orta yaşlı bir kadın kahramanın (Romy Schneider) bunalımına eğildi. Dörtlemenin arasında yer alan *Max et les Ferrailleurs* (*Şeref Yolu*, 1971) yine düzgün bir polisiye oldu. *Mado* (1978), *Un Mauvais Fils* (*Kötü Evlat*, 1980), *Garçon* (*Garson*, 1983) ve *Quelques Jours Avec Moi* (*Benimle Birkaç Gün*, 1987) yönetmenin Renoir ve Becker sinemasının izinden gittiğini gösteren filmlerdir. Yönetmenin başyapıtı sayılan *Un Coeur en Hiver* (*Ayazda Bir Yürek*, 1992) ise Ravel'in müziğinin de desteğiyle bir aşk ve müzik dramı oldu. (Film, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan Ödülü kazandı.) Yönetmenin son filmi *Nelly et Monsieur Arnaud* (*Nelly ile Bay Arnaud*, 1995) yeni boşanmış bir kadınla yeni bir emekli arasındaki ilişkiyi oldukça durağan bir anlatımla aktardı.

Claude Sautet ile aynı kuşaktan **Maurice Pialat** (1925-2003) oldukça geç başladığı yönetmenlik serüveninde, profesyonel olmayan oyuncularla gerçekleştirdiği *L'Enfance Nue* (*Çıplak Çocukluk*, 1969) ile ilgi çekti. Film, evlat edinilen kimsesiz bir çocuğun uyumsuzluklarını, duygusallığa yer vermeyen ve John Cassavetes'in sinemasını çağrıştıran bir gerçekçilikle aktarıyordu. Bu filmi izleyen *Nous ne Vieillerons pas Ensemble* (*Birlikte Yaşlanmayacağız*, 1972) bir kadının kendini cinsel bir nesne olarak gören evli sevgilisine başkaldırışını konu edinirken, *La Gueule Ouverte* (*Açık Ağız*, 1973) ölümün geride kalanlarda yarattığı boşluğu, uzun planlara dayanan hüzünlü bir anlatımla aktardı. *Passe Ton Bac D'abord* (*Önce Okulunu Bitir*, 1979) liseyi bitirme dönemindeki gençlerin yaşamına eğildi. Yönetmenin Sandrine Bonnaire ile birlikte başrolü de paylaştığı *À Nos Amours* (*Aşklarımıza*, 1983) cinsellikle aşk arasında bocalayan gencecik bir kızın yaşamı tanıma serüvenini işlerken, yönetmenin anlatım olgunluğuyla da dikkati çekti. Gérard Depardieu'nün bir polis müfettişini canlandırdığı *Police* (*Polis*, 1985) bir uyuşturucu kaçakçılığından yola çıkarak, yalanla gerçek çatışmasını gündeme getirmeyi denedi. Katolik yazar Georges Bernanos'un aynı adlı romanından uyarlanan *Sous le Soleil de Satan* (*Şeytanın Güneşi Altında*, 1987) bir din adamının (Gérard Depardieu) günah ile sevap arasında bocalamasını konu edindi. Film, sıkıcılığına ve Pialat'nın gerçekçi si-

nemasıyla çelişmesine karşın, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye ile ödüllendirildi. *Van Gogh* (1991) ise ünlü ressamın yaşam öyküsünden yola çıkarak, dışlanmış bir sanatçının trajik yazgısını perdeye getirdi. Pialat'nın kurmaca çalışmalarından önce çektiği belgeseller arasında *Pehlivan* ve *Maître Galip* (*Galip Usta*, 1964) adlı iki kısa film olduğunu ve *Galip Usta*'nın Nâzım Hikmet'in şiirini görüntülediğini de belirtmek gerekir.

Michel Deville (d. 1931) senaryolarını Nina Campaneez'in yazdığı hafif ama düzgün anlatımlı güldürülerle ünlendi. *Ce Soir ou Jamais* (*Bu Akşam ya da Asla*, 1960), *Adorable Menteuse* (*Şahane Yalancı*, 1961), *À Cause, à Cause d'une Femme* (*Bir Kadın Yüzünden*, 1962), *L'Appartement des Filles* (*Kızlar Apartmanı*, 1963), *L'Ours et la Poupée* (*Beni Seveceksin*, 1969) gibi çalışmaları, kadın kahramanların öne çıktığı tüketim sineması örnekleri oldu. On sekizinci yüzyılın erotik ortamına özenli bir anlatımla eğilen *Benjamin* (*Masum Bir Gencin İtirafları*, 1967) ile aynı dönemi bir çapkının serüvenlerinden aktaran *Raphael ou le Débauché* (*Kırmızı Mendil*, 1971) ise doyasıya aşka ve sevmenin zorluklarına değindi. *La Femme en Bleu* (*Mavili Kadın*, 1972) ile *Le Mouton Enragé* (*Çapkın Tilki*, 1973) güncel çapkınlık olaylarını ele alan biraz da buruk filmler oldu. *Le Dossier 51* (*51 Numaralı Dosya*, 1978) yönetmenden beklenmeyen bir bürokrasi eleştirisi getirdi. *Le Voyage en Douce* (*Tatlı Yolculuk*, 1979) iki kadının (Dominique Sanda ile Geraldine Chaplin) bir yolculuk boyunca birbirlerine anlattıkları öyküler aracılığıyla, cinsellik ve erotizm konusunda alaycılığa ve hüzne de yer veren bir film oldu. Bir gitar öğretmeninin genç öğrencisine âşık olmasının yol açtığı beklenmedik gelişmeleri aktaran *Péril en la Demeure* (*Yuvasında Öldü*, 1985) de hastalıklı denilebilecek bir erotizmi ele aldı. *La Lectrice* (*Okuyan Kız*, 1988) başkalarına kitap okuyan bir kızın (Miou-Miou) kendini dinleyenlerle ilişkilerine eğilirken, edebiyat dünyasına gizemli ve kimi kez gerçeküstücü bir yolculuğa yöneldi. (Film, yönetmene *Masum Bir Gencin İtirafı*'ndan sonra ikinci kez Louis Delluc Ödülünü kazandırdı.) Son olarak *La Maladie de Sachz* (*Sachz'ın Hastalığı*, 1999) ve *Un Monde Presque Paisible* (*Neredeyse Dingin Bir Dünya*, 2001) adlı filmleri yöneten Deville, yeni popülizmin önemli temsilcileri arasında yer alır.

Claude Zidi'nin (d. 1934) *Les Fous du Stade* (*Stadyum Çılgınları*, 1972), *La Course à l'Echalote* (*Çılgın Maraton*, 1975), *Aile ou la Cuisse* (*Eti Senin Kemiği Benim*, 1976), *La Zizanie* (*Çılgın Hayat*, 1978), *Les Sous-Doués* (*Şamatacılar*, 1980), *Inspecteur la Bavure* (*Gırgır Hafiye*, 1981) ve en iyi filmi sayılan ve Philippe Noiret'nin dalavereci bir komiseri büyük bir ustalıkla canlandırdığı *Les Ripoux* (1988) gibi çalışmaları popüler güldürünün seyirci toplayan örnekleri oldu. Aynı doğrultuyu sürdüren Claude Zidi, daha yakın yıllarda yönettiği ve başrolleri Christian Clavier ile Gérard Depardieu'nün üstlendikleri *Astérix et Obélix Contre César* (*Asteriks ve Oburiks Sezara Karşı*, 1999) ile Fransız güldürüsünün temsilcisi olmayı sürdürdü.

Güldürü sinemasının bir başka temsilcisi Yves Robert'in, Louis Pergaud'nun romanından uyarladığı *La Guerre des Boutons* (*Yumurcakların Savaşı*, 1962) seyirciden büyük bir ilgi gördü. *Alexandre le Bienheureux* (*Asi Kılıbık*, 1967), *Le Grand Blond avec une Chaussure Noire* (*Siyah Ayakkabılı Sarışın*, 1972) ve yönetmenin eşi Daniele Delorme'un da rol aldığı *Un Eléphant Ça Trompe Enormément* (*Damdaki Çapkın*, 1976) oyuncu kökenli bu yönetmenin yine seyirci ilgisi toplayan çalışmaları oldu. Gérard Oury *Le Cerveau* (*Büyük Reis*, 1968), güldürü oyuncuları Fernandel ile Bourvil'in ardılı sayılan Luis de Funès'in başrolü oynadığı *La Folie des Grandeurs* (*Büyük Soytarı*, 1971), *Les Aventures de Rabbi Jacob* (*Papaz Kaçtı*, 1973) ve Jean-Paul Belmondo'nun başrolü oynadığı *L'as des As* (*Asların Ası*, 1982) gibi filmlerle güldürü türüne katkıda bulundu. Yeni Dalga döneminden başlayarak sıradan filmler yöneten Edouard Molinaro da, Jean Poiret'nin Paris sahnelerinde büyük ilgi gören oyunundan uyarladığı ve Michel Serrault ile Ugo Tognazzi'nin başrolü oynadıkları *La Cage aux Folles*'de (*Çılgınlar Kulübü*, 1978) seyircinin ilgisini çekse de aynı sıradanlığı sürdürdü.

Claude Lelouch (d. 1937) da, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazanan ve eşleri ölmüş birer çocuklu bir kadınla bir erkek arasındaki gönül ilişkisini ele alan *Un Homme et une Femme*'dan (*Bir Kadın ve Bir Erkek*, 1966) başlayarak, seyircinin büyük ilgisini çeken, rahat anlatımlı duygusal filmleriyle tüketim sinemasının örneklerini verdi. *Vivre pour Vivre* (*Yaşamak İçin*, 1967) karısına ihanet ederek evliliğini bozan bir erkeğin pişmanlığını ele alırken, konuya yama gibi duran gereksiz yan öğelere de yer verdi. *La vie, l'Amour, la Mort* (*Hayat, Aşk, Ölüm*, 1969) ölüm cezasına karşı çıktı. *La Bonne Année* (*Yeni Yıl*, 1973) cezaevinden çıkan bir soyguncunun yıllarca önceki sevgilisinin yeniden gönlünü kazanmasını konu edinirken, yönetmenin anlatım rahatlığını bir kez daha kanıtlayan duygusal bir film oldu. Bir bölümü Türkiye'de çekilen *Toute une Vie* (*Tüm Bir Yaşam*, 1974) ise bir gönül ilişkisine beceriksiz siyasal göndermeler de katmaya kalkışınca, ticari açıdan da başarı elde edemedi. *Un Homme et Une Femme Vingt Ans Déjà* (*Bir Kadın ve Bir Erkek Yirmi Yıl Sonra*, 1986) yönetmenin ilk filminin kahramanlarını, yine Anouk Aimée ve Jean-Louis Trintignant'ın oyunculuklarıyla yirmi yıl sonra bir araya getirmeyi deneyen sıradan bir film oldu. Victor Hugo uyarlaması *Les Misérables* (*Sefiller*, 1995) romanın başkişilerinden komiser Javert'e yer vermeyen, yönetmene özgü, oldukça uzun ama rahat anlatımlı bir film oldu. *Hommes, Femmes, Mode d'Emploi* (*Erkekler Kadınlar: Kullanma Kılavuzu*, 1996) oldukça dağınık bir öyküden yola çıkarak, kadın erkek ilişkilerine yine yüzeysel bir yaklaşımla eğildi. *And Now Ladies and Gentleman* (*Ve Şimdi Bayanlar Baylar*, 2002) ise bir caz şarkıcısı ile bir mücevher hırsızının geçmişlerinden kaçma çabasını düzgün bir anlatımla aktardı.

Yunan bir anne ile Rus bir babadan Atina'da dünyaya gelen **Costa** (Konstantinos) **Gavras** (d. 1933) Paris'te edebiyat ve sinema öğrenimi gördükten,

René Clair, René Clement gibi yönetmenlere yardımcılık yaptıktan sonra, Yves Montand'ın bir polis müfettişini canlandırdığı *Compartiment Tueurs* (*Caniler Ekspresi*, 1965) adlı ilk filminde süratli anlatımı ile dikkati çekti. Fransa'nın direniş yıllarına eğilen yine düzgün anlatımlı *Un Homme de Trop*'dan (*On Üçüncü Adam*, 1966) sonra Costa-Gavras siyasal içerikli filmlere yönelerek *Z* (*Ölümsüz*, 1969) ile bu anlayışın ilk ürününü verdi. Senaryosunu Vassili Vassilikos'un romanından Jorge Semprun'ün yazdığı film, Albaylar cuntası Yunanistan'ında solcu milletvekili Lambrakis'in, araba kazası süsü verilerek polis tarafından öldürülmesi olayını perdeye getiriyordu. Yves Montand, Jean-Louis Trintignant ve Irene Papas üçlüsünün başrolleri oynadıkları film, Mikis Theodorakis'in müziğinin de desteğiyle, hem hiç eksilmeyen bir gerilim ortamı yaratıyor hem de neofaşist bir iktidarın kirli emellerini, geniş seyirci kitlelerinin ilgisini çekmeyi amaçlayan bir anlatımla aktarıyordu. Filmin başında yer alan "gerçek olaylarla ve yaşayan ya da ölü kişilerle benzerlikler rastlantısal değildir" açıklaması, filmin politik bir cinayetin anatomisi olduğunu doğruluyordu. (Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü'ne değer bulunan filmin, aldığı başka ödüller arasında Edgar Allan Poe Ödülü'nün de bulunması ilginçtir.) Costa-Gavras faşist Yunan cuntasının ardından, bu kez Çekoslovakya'daki baskıcı uygulamalara yönelerek, senaryosunu Çekoslovakyalı siyasetçi Arthur London'un kitabından yine Jorge Semprun'ün kaleme aldığı *L'Aveu*'yü (*İtiraf*, 1970) yönetti. Yine Yves Montand'ın başrolü üstlendiği film, gerçek bir olaydan yola çıkarak bu kez komünist sistemin başvurduğu düzmece yargılamaları gündeme getiriyordu. Solcu çevrelerden olumsuz eleştiriler alsa da, film komünist sistemin aksak bir yönünü gün ışığına çıkarma yürekliliğini gösteriyordu. Bu filmin ardından Costa-Gavras, yine gerçek bir olaydan yola çıkarak, ABD'nin Güney Amerika ülkelerindeki karanlık ilişkilerini konu edinen bir film çekti: *Etat de Siège* (*Sıkıyönetim*, 1973). Yves Montand'ın başrolü oynadığı film, Tupamaros (Uruguay Ulusal Kurtuluş Hareketi) gerillalarının 30 Temmuz 1970'te kaçırdıkları Amerikan iletişim uzmanı Don Mitrione'nin, gerçekte Uruguay polisine işkence yöntemlerini öğretmekle görevli bir FBI görevlisi olduğunu, yine akıcı bir dille vurguluyordu. (Film Louis Delluc Ödülü'nü kazandı.) Siyasal iktidarların insanlık onurunu aşağılayan uygulamalarını perdeye getirmeyi sürdüren Costa-Gavras *Section Spéciale*'de (*Özel Bölüm*, 1974) Mareşal Pétain Fransa'sındaki düzmece bir yargılamayı gündeme getirdi. Yalnız bir kadınla (Romy Schneider) yalnız bir erkeğin (Yves Montand) bir gece boyunca yaşamı paylaşmalarını konu edinen *Clair de Femme*'ın (*Kadın Işığı*, 1979) sıradanlığını unutturan *Missing* (*Kayıp*, 1982) ise yönetmenin en önemli filmlerinden biri oldu. Filmde Şili'nin sosyalist başkanı Salvador Allende'nin devrilmesinden sonra kaybolan oğlunun izini süren Amerikalı bir baba (Jack Lemmon) bir yandan faşist darbenin iğrenç uygulamalarına tanık olur, bir yandan da, yalnızca oğlunun yok edilmesinde değil, darbenin düzenlenme-

sinde de ABD'nin parmağının olduğunu kavrar. (*Kayıp*, Cannes Film Festivali'nde, Şerif Gören'in yönettiği *Yol* ile birlikte Altın Palmiye Ödülü'nü paylaştığı gibi En İyi Senaryo Oscarı'nı da kazandı.) Filistin-İsrail çatışmasına bir aşk öyküsü aracılığıyla değinen *Hanna K.* (1983), güldürmeyen bir güldürü olan *Conseil de Famille* (*Aile Konseyi*, 1986), yönetmenin önemli çalışmaları arasında yer almaz. Costa-Gavras'ın ABD'de çektiği *Music Box* (*Müzik Kutusu*, 1989) ise bir kadın avukatın (Jessica Lange) savaş suçlusu olmakla suçlanan Macar göçmeni babasını savunmasını konu edinir. Film bir yandan nazilerin toplukıyım uygulamalarını gündeme getirirken, bir yandan da genç kadının babasına inancının zayıflamasını vurgular. (Film Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülünü kazandı.) Costa-Gavras daha sonra yönettiği *Amen*'de (2002) yine nazilerin toplukıyım vahşetine değinerek, bu kez eleştiri oklarını olup bitenler kendisine iletildiği halde sessizliğini koruyan Vatikan'a, özellikle de dönemin papası XII. Pius'a yöneltir. Costa-Gavras, güldürü ve cinayet filmlerinin yaygın olduğu bir dönemde getirmeyi başardığı siyasal bakışla, Fransız sinemasında seçkin bir yere sahiptir.

Bertrand Blier (d. 1939) ise bu dönemin çizgi dışı yönetmenleri arasında yer alır. Romanlar da yazan ve babası ünlü oyuncu Bernard Blier'nin de etkisiyle sinemaya yönelen Blier *Hitler? Connais Pas!* (*Hitler mi? Tanımıyorum!*, 1963) adlı belgeselle ünlendi. Genç kuşağın faşizm konusundaki bilgisizliğini vurgulayan bu filmden sonra, kendi romanından uyarladığı *Les Valseuses* (*Taşaklar*, 1974) ile yeni kuşağın önemli yaratıcıları arasında yer aldı. Gérard Depardieu'nün de ilk kez perdede göründüğü film, iki serserinin serüvenini bir yol filmi ortamında verirken, neşe ile hüznü ustalıklı bir biçimde kaynaştırır. Orta yaşlı iki erkeğin kocalık görevlerini yerine getirmemek için karılarından kaçıp bir köye yerleşmelerini konu edinen *Calmos* (1976) yönetmenin kadın düşmanlığı ile suçlanmasına yol açtı. En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazanan *Préparez Vos Mouchoirs* (*Mendillerinizi Hazırlayın*, 1978) iki erkeğin tatmin edemediği bir kadının, sonunda aradığını bir yeniyetmede bulmasını ve ondan gebe kalmasını kışkırtıcı bir vodvil havasında verdi. Gerçeküstücü ve absürd öğeler taşıyan *Buffet Froid* (*Soğuk Büfe*, 1979) çağdaş kent yaşamının getirdiği yabancılaşmayı ve yozlaşmayı, Ionesco'nun oyunlarını da çağrıştıran bir kara güldürü ortamında ele aldı. Gencecik bir kızın üvey babasına duyduğu cinsel tutkuyu konu edinen *Beau-Père* (*Üvey Baba*, 1981) sorumluluk duygusundan yoksun, olgunlaşamamış bir erkek (Patrick Dewaere) portresi çizerken, yine mizahla absürdü harmanlamayı başarıyordu. *La Femme de Mon Pôte* (*Arkadaşımın Kadını*, 1983) sıradan bir film olurken, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazanan *Tenue de Soirée* (*Gece Kıyafeti*, 1986) yönetmenin önemli çalışmaları arasında yer aldı. Film, bir karı-koca ile hayatlarına giren bir üçkâğıtçı arasındaki cinsel bağları konu edinirken, her türlü cinsel sapkınlığı kışkırtıcı bir anlatımla gündeme getiriyordu. Yönetmenin, Alain Delon'un başrolü

oynadığı bir önceki filmi *Notre Histoire* (*Ayrı Odalar*, 1984) iç içe geçmiş öykülerden yola çıkıp, yine absürde ve gerçeküstücülüğe göndermeler yaparak, hem değerlerini yitiren bir toplumun taşlaması hem de yalnızlığın övgüsü oldu. Cinselliğin dürtüsünü özümsemeye çalışan iki genç kızın öyküsünü aktaran *Merci la Vie* (*Teşekkürler Yaşam*, 1991) yönetmenin ayrıksı çizgisinin en belirgin örneklerinden biri sayılır. Yönetmenin eşi Anouk Grinberg'e Berlin Film Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu Ödülü kazandıran *Mon Homme* (*Erkeğim*, 1996) ise "seks işçisi" bir sokak kadınının öyküsünü aktarırken, yönetmenin bu kez daha dingin bir anlatımı yeğlediği görülür. Alain Delon, Gérard Depardieu, Jean Paul Belmondo gibi birçok oyuncunun kendilerini canlandırdıkları *Les Acteurs* (*Oyuncular*, 2000) ise Fransız sinemasına ve sinema oyuncularına bir saygı gösterisi oldu. Blier'nin absürde, gerçeküstüne de yer veren, çoğu kez cinsellik ağırlıklı alaycı sinemasının amacının seyirciyi kışkırtmak olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Son dönem Fransız sinemasının en önemli temsilcilerinden **Bertrand Tavernier** (d. 1941) sinema yazarlığı yaptıktan, kısa filmler çektikten sonra, Georges Simenon'un romanından uyarladığı *L'Horloger de Saint-Paul* (*Saatçi*, 1974) ile ünlendi. Film, Lyon'da dingin bir yaşam süren bir saatçinin (Philippe Noiret), oğlunun bir cinayet işlemesi üzerine soruşturmayı yürüten komiserle (Jean Rochefort) ilişkisinden yola çıkar. Hem komiserin hem de oğlunun iç dünyalarına eğilen saatçi, iletişimsizliğin oğlu ile arasında açtığı uçurumu kavrar. Büyük bir gözlemciliğin, usta bir oyuncu yönetiminin dikkati çektiği film edebiyatla sinemayı da başarıyla bağdaştırır. (Film, Delluc Ödülü'nü alacaktır.) Amerikan sinemasına büyük bir sevgi beslediği bilinen Tavernier, Jean Renoir'ın çalışmalarını çağrıştıran bir sonraki filmi *Que la Fête Commence*'da (*Şenlik Başlasın*, 1976) Fransa tarihine eğildi. *Le Juge et l'Assassin* (*Yargıç ve Katil*, 1976) ise bir dizi cinayet işleyen bir akıl hastası (Michel Calabru) ile bir taşra yargıcı (Philippe Noiret) arasındaki ilişkiyi geliştirirken, suçlulukla toplumsal ortam arasındaki ilişkiye değindi. Ölümcül bir hastalığa tutulmuş bir kadının (Romy Schneider) öyküsünden yola çıkarak televizyonun olumsuz etkilerini bir tür bilimkurgu ortamı içinde ele alan *La Mort en Direct* (*Ölümü Beklerken*, 1980) duygusal yoğunluğuyla da dikkati çekti. Yirminci yüzyıl başlangıcında günlük yaşama eğilen *Un Dimanche à la Campagne* (*Kırda Bir Pazar*, 1984) ise izlenimci resim anlayışına özellikle de Monet ve Renoir'ın sanatına görsel bir saygı gösterisi oldu. Parisli bir saksofoncunun yaşamını konu edinen *Autour de Minuit* (*Geceyarısına Doğru*, 1986) yönetmenin caz müziğine özellikle *bebop*'a ve Amerikan sinemasına sevgisini vurguladı. Ortaçağ'a eğilen ve savaşta bütün inançlarını yitirmiş bir şövalyenin, tecavüz ettiği kızı tarafından öldürülmesini konu edinen *La Passion Béatrice* (*Béatrice Tutkusu*, 1987) yönetmenin başarılı filmleri arasında yer almadı. *La Vie et Rien d'Autre* (*Aslolan Hayattır*, 1989) 1920'ler Fransa'sında, savaşta kaybolan kocasının izini süren bir

kadınla (Sabine Azéma) kayıplardan sorumlu subay (Philippe Noiret) arasındaki çatışmanın, beceriksiz bir yakınlaşmaya dönüşmesini aktarırken, savaşın dehşetine de değindi. Yönetmenin yaşamöyküsünden izler taşıyan *Daddy Nostalgie* (1990) ise duygusal yönleriyle de dikkati çekti. *L627* (1992) Paris'te uyuşturucu satıcılarını izleyen polislerin yaşamını belgeselci bir anlayışla yansıtan bir detektif filmidir. Sıradan bir film olan *La Fille d'Artagnan*'ı (*Artagnan'ın Kızı*, 1994) izleyen *L'Appat* (*Yem*, 1995) gerçek bir olaydan yola çıkarak, asi gençlik sorununa eğildi. Televizyonun ve sinemanın aşıladığı şiddet duygusunun, gençleri ne denli soğukkanlı bir yaklaşımla cinayet işlemeye yönelttiğini vurgulayan film, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü kazandı. Bir kez daha Birinci Dünya Savaşı'na eğilen yönetmen, eski suçlulardan oluşan ve kendilerine asker yerine "savaşçı" demeyi yeğleyen gözü pek bir birimin komutanının serüvenini anlattığı *Capitaine Conan*'da (*Yüzbaşı Conan*, 1996) bir dönemin sona erişini de vurguladı. *Laisser-Passer* (*Geçiş İzni*, 2001) Alman işgali yıllarında her şeye karşın film üretmeyi sürdüren Fransız sinemacılarına bir saygı gösterisi oldu. Yönetmenin ABD'de çektiği ve James Lee Burke'ün romanından uyarladığı *In the Electric Mist* (2008) ise bir dizi cinayet işleyen bir katilin peşine düşen bir detektifin (Tommy Lee Jones) öyküsünü aktardı.

Sinemaya senaryo yazarı olarak adım atan **Jean-Paul Rappeneau** (d. 1932), Jean-Paul Belmondo'nun başrolü oynadığı *Les Mariés de l'An II* (*Kahraman Serseri*, 1971) ile bir dönem filmini mizahla iç içe geçirmeyi başaracağını gösterdi. Yves Montand ile Catherine Deneuve'ün başrolleri oynadıkları *Le Sauvage* (*Vahşi Dilber*, 1975) yönetmenin mizah becerisini bir kez daha kanıtladı. Gérard Depardieu'nün başrolü oynadığı *Cyrano de Bergerac* (1990) ise Edmond Rostand'ın oyununa ihanet etmeyen bir uyarlama oldu. Yönetmenin daha sonra, bu kez Jean Giono'nun romanından uyarladığı ve Juliette Binoche ile Gérard Depardieu'nün başrolleri paylaştıkları *Le Hussard sur le Toit* (*Damdaki Süvari*, 1995) de düzgün anlatımlı bir dönem filmi oldu.

Sinemaya belgesellerle başlayan **Philippe de Broca** (1933-2004) ilk kurmaca filmlerinden *Cartouche* (*Sevimli Haydut*, 1962) ile dikkati çekti. Jean-Paul Belmondo'nun *Üç Silahşörler*'i çağrıştıran bir silahşörü ustalıkla canlandırdığı bu filmi, yine aynı oyuncunun başrolü üstlendiği *L'homme de Rio* (*Rio Macerası*, 1964) ve *Les Tribulations d'un Chinois en Chine* (*Çin Macerası*, 1965) adlı serüven filmleri izledi. Oldukça sıkıcı bir *La Gitane* (*Çingenenin Aşkı*, 1986) ve Fransız devrimine eğilen sıradan bir *Chouans*'dan (*İsyancılar*, 1988) sonra, yönetmen *Mille et Une Nuits* (*Binbir Gece Masalları*, 1990) ve *Le Bossu* (*Kambur*, 1997), *Amazone* (2000) gibi önemsiz ama rahat anlatımlı filmlere imza attı.

Claude Berri (1934-2009) *Le Vieil Homme et l'Enfant* (*Yaşlı Adam ve Çocuk*, 1967), *Sex-Shop* (1972), *Je Vous Aime* (*Sizi Seviyorum*, 1980) gibi filmlerden sonra, eski bir polisin (Coluche) küçük dostunun kurban gittiği cinayeti aydınlatma çabasını ele alan *Tchao Pantin* (1983) ile düzgün bir film çekti.

Marcel Pagnol uyarlaması iki bölümlük kırsal kesim dramı *Jean de Florette* (1986) de aynı çizgiyi tutturdu. Şarkıcı Rénaud ile Gérard Depardieu'yü bir araya getiren *Germinal* (1993) ise Emile Zola'nın romanının en başarılı uyarlamalarından birini oluşturdu. *Une Femme de Ménage* (*Gündelikçi Kadın*, 2002) ise karısının kendisini terk etmesi üzerine bulduğu gündelikçi kadınla ilgilenmeye başlayan bir erkeğin açmazını bir güldürü ortamında ele aldı. Yönetmenin son filmi, Anna Gavalda'nın romanından uyarladığı *Ensemble C'est Tout* (*Bir Aradayız Hepsi Bu*, 2007) oldu. Film, aynı çatı altında bir araya gelen biri genç biri yaşlı iki kadınla iki erkeğin hem yaşamın zorluklarını hem de birbirlerini tanımalarını konu edindi.

Eleştirmenlik ve senaryo yazarlığı yaptıktan sonra *Pauline s'en Va* (*Pauline Gidiyor*, 1969) ile ilk kurmaca filmini yöneten **André Téchiné** (d. 1942) çoğu kez gönül ilişkilerini gündeme getiren daha sonraki filmlerinde her zaman başarılı bir çizgi tutturamadı. *Barocco* (*Şebeke*, 1976), *Hôtel des Amériques* (*Amerika Oteli*, 1981), *Le Lieu du Crime* (*Cinayet Yeri*, 1986), *Les Voleurs* (*Hırsızlar*, 1996) gibi filmlerinde sağlam öyküleri ve düzgün anlatımı ile dikkati çekti. *J'embrasse Pas* (*Öpme*, 1991) taşra büyük kent ilişkisinin yanı sıra, eşcinselliği ve yeraltı dünyasını incelikli bir anlatımla aktaran bir film oldu. Yönetmenin en iyi filmi sayılan ve Catherine Deneuve ile Daniel Auteuil'ün başrolleri üstlendikleri *Ma Saison Préférée* (*Sevdiğim Mevsim*, 1993) ise ölüm döşeğindeki annelerinin başucunda bir araya gelen iki kardeşin kimliklerini sorgulamalarını perdeye getiren olgun bir sinema örneği oldu. Catherine Deneuve ile Daniel Auteuil'ün başrolleri oynadıkları *Les Voleurs* (*Hırsızlar*, 1996) merakla izlenen bir cinayet filmi oldu. *Alice et Martin* (*Alice ve Martin*, 1998) Paris'te yaşanan umarsız bir aşkı bir melodram anlayışıyla ele aldı. Bir kamyon sürücüsünün Tanca kentinde yaşadığı bir gönül ilişkisini ele alan *Loin* (*Uzak*, 2001) da sıradan bir film oldu. Yönetmenin Gilles Perrault'nun romanından uyarladığı *Les Egarés* (*Yoldan Çıkanlar*, 2003) İkindi Dünya Savaşı sırasında Paris'ten güneye kaçmaya çalışan dul bir kadınla (Emmanuelle Béart) iki çocuğunun öyküsünü aktardı. *Les Temps qui Chantent* (*Geçmişte Kalan Aşk*, 2004) yıllarca önce sevdiği kadını (Catherine Deneuve) bulabilmek için Tanca'ya giden bir erkeği (Gérard Depardieu) konu edindi. Filmin klasik Fransız sinemasına bir saygı gösterisi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Sinema öğrenimi gördükten sonra *Le Combat Dans l'Ile* (*Adada Savaş*, 1962) ile yönetmenliğe başlayan Alain Cavalier (d. 1931) *Martin et Léa* (*Martin ve Léa*, 1978), *Un Étrange Voyage* (*Garip Bir Gezi*, 1980), *Thérèse* (1986) gibi filmlerinde biçime de öncelik tanıyan karamsar bir bakışı yansıttı. *Libera Me* (*Özgürlüğümü Ver*, 1993) ise konuşmalara yer vermeksizin, yalnızca görüntüler aracılığıyla, şiddetin kol gezdiği baskıcı bir düzene direnmeyi, felsefi göndermeler de yaparak gündeme getiren sıra dışı bir çalışma oldu. Yönetmen aynı çizgiyi, 150 kilo ağırlığında bir erkeğin zayıflama serüvenini ele alan *René*

(2002) adlı çalışmasında da sürdürdü. Paris'teki Le Soleil Tiyatrosu'nun kurucusu Ariane Mnouchkine (d. 1939) oyunlarını perdeye taşıyarak *1789*'da (1974) Fransız Devrimi'ni, *Molière*'de (1978) büyük yazarın yaşam öyküsünü ele aldı. *La Nuit Miraculeuse* (*Mucize Gecesi*, 1989) ise bir tiyatro uyarlaması oldu. Claude Miller (d. 1942) bir polis müfettişinin (Lino Ventura) bir sanığı (Michel Serrault) karakolda sorgulamasını konu edinen *Garde à Vue* (*Korkunç Şüphe*, 1981) ile oyuncu yönetimindeki ustalığını kanıtladı. Daha sonraki yıllarda Nina Berberova'nın romanından uyarladığı *L'Accompagnatrice* (*Eşlikçi Kız*, 1992) ise romandaki olayları devrim yılları Petersburg'undan Alman işgali altındaki Paris'e taşıyarak, direniş ve sanatta yaratıcılık üzerine bir film oldu. *Le Sourire* (*Gülümseme*, 1994) yaşlı bir doktorun genç bir kadına bağlanmasını, erotik göndermeler de içeren fantastik bir anlatımla aktardı. *La Classe de Neige* (*Kar Sınıfı*, 1998) genç bir öğrencinin karabasanlarını, etkileyici görüntüler eşliğinde verdi. *La Petite Lili* (*Küçük Lili*, 2003) ise Çehov'un oyunu *Martı*'nın Çehov atmosferinden uzak bir uyarlaması oldu. Alain Corneau (d. 1943) sinema öğrenimi gördükten, caz çalgıcılığı yaptıktan sonra başladığı yönetmenlikte, çevre betimlemesine ve kişilik incelemesine önem veren *La Menace* (*Tehdit*, 1977), *Série Noire* (*Kara Dizi*, 1978), *Le Môme* (*Piç Kurusu*, 1986) gibi filmlerle dikkati çekti. Antonio Tabucchi'nin aynı adlı romanından uyarlanan *Nocturne Indien* (*Hint Noktürnü*, 1988) Hindistan'da kaybolan bir arkadaşının izini süren bir erkeğin, gizemli bir ortamda kimlik arayışına dönüştü. On yedinci yüzyılda yaşamış iki viyola ustasının öyküsünü aktaran *Tous les Matins du Monde* (*Dünyanın Tüm Sabahları*, 1991) ise sanatta kalıcılık sorununu olağanüstü bir incelikle verdi. *Le Nouveau Monde* (*Yeni Dünya*, 1995) yaşam biçimini değiştirmek isteyen Amerikalı bir askerin öyküsünü aktaran sıradan bir film oldu. Polinezya adalarında geçen ve güldürüyle serüveni iç içe geçirmeyi amaçladığı belirtilen *Le Prince de Pacifique* (*Pasifik Prensi*, 2000) ise ne iyi bir serüven ne de iyi bir güldürü filmi oldu. Jean-Jacques Annaud (d. 1943) sömürgeciliği eleştiren ilk filmi *La Victoire en Chantant* (*Şarkı Söyleyerek Zafer*, 1976) ile En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazanarak tanındı. Umberto Eco'nun romanından uyarlanan ve başrolü Sean Connery'nin oynadığı *Le Nom de la Rose* (*Gülün Adı*, 1986) ise romanın felsefi içeriğinden soyutlanınca, görselliği öne çıkan bir serüven filmine dönüştü. Yaşlı bir ayının evlat edindiği yavru ayı ile avcılara direnmesini konu edinen *L'Ours* (*Ayı*, 1988) hayvanların duygu dünyasını neredeyse insanlarınkinin düzeyine yükseltirken, şiirsellik de içeren bir film oldu. Marguerite Duras'tan uyarlanan *L'Amant* (*Sevgili*, 1991) pervasız sevişme sahneleriyle ilgi topladı. *Seven Years in Tibet* (*Tibet'te Yedi Yıl*, 1997) Himalayalar'a tırmanan bir dağcının Dalai Lama ile kurduğu dostluğu gündeme getirdi. *Two Brothers* (*İki Kardeş*, 2004) ise birbirlerinden ayrılan ikiz kaplan yavrularının, daha sonra birer düşman olarak karşılaşmalarını *Ayı*'yı çağrıştıran bir anlatımla aktardı. Patrice Chéreau (d. 1944) da, Isabelle Adjani ile Daniel Au-

teuil'ün başrolleri oynadıkları *La Reine Margot* (*Kraliçe Margot*, 1994) ile Otuz Yıl Savaşlarına eğilerek trajik bir aşkı düzgün bir anlatımla verdi. *Ceux Qui M'Aiment Prendront le Train* (*Beni Sevenler Trene Binsin*, 1998) Paris'ten trenle Limoges'a götürülen bir cenazeye eşlik edenlerin yolculuğunu aktarırken, yaşam-ölüm çelişkisine değindi. *Son Frère* (*Erkek Kardeşi*, 2003) birbirlerinden kopmuş iki kardeşten birinin ölümcül bir hastalığa yakalanması üzerine kardeşlerin bir araya gelerek geçmişle hesaplaşmalarını ele alan karamsar bir film oldu. Daha sonraki kuşağın yönetmenleri arasında Luc Besson, Olivier Assayas, Léos Carax, gibi adlar dikkati çeker.

Luc Besson (d. 1959) nükleer bir yıkımın ardından Paris'te yaşananları konu edinen ilk filmi *Le Dernier Combat* (*Son Savaş*, 1982) ile başarılı bir bilimkurgu örneği verdi. Paris metrosunda geçen ve Isabelle Adjani ile Christopher Lambert'in başrolleri oynadıkları *Subway* (1985) yeraltını yansıtmadaki ustalığıyla dikkati çekti. Denizin daha derinine inme konusunda birbirleriyle yarışan iki dalgıcın öyküsünü konu edinen, belgesel ağırlıklı *Le Grand Bleu* (*Derinlik Sarhoşluğu*, 1989) seyircinin de büyük ilgisini çeken bir tür deniz güzellemesi oldu. Yine seyircinin büyük ilgisini çeken *Nikita* (1990) uyuşturucu tutsağı bir kadının (Anne Parillaud) devlet adına cinayetler işleyen bir katile dönüştürülmesini, kimi eleştirmenlere göre de bir çizgi roman anlayışıyla verdi. Yeniden deniz ortamına dönen Besson, oyuncu ve konuşmaların yer almadığı *Atlantis*'te (1991) bir insanın "balık olmak" düşünü yansıtan bir deniz operası ya da balesi gerçekleştirdi. *Leon* (*Sevginin Gücü*, 1995) bir kiralık katille komşunun küçük kızı arasındaki dostluğu ele alan, duyarlıklı yanları ağır basan bir film oldu. Yeniden bilimkurguya yönelen yönetmen, dünyanın geleceğine karamsar bir bakış getiren *The Fifth Element* (*Beşinci Güç*, 1997) ile başarılı bir fantastik ortam yarattı. Milla Jovovich'in başrolü oynadığı *Jeanne d'Arc* (1999) ise erkek egemenliğine de karşı çıkan bir azize portresi çizdi.

Olivier Assayas (d. 1955) eleştirmenlik yaptıktan ve kısa filmler çektikten sonra, ilk kurmaca filmi *Désordre*'da (*Karmaşa*, 1986) taşrada gençlik bunalımlarına eğildi. Yine yaşamın zorluklarına değinen *L'Enfant de l'Hiver*'i (*Kış Çocuğu*, 1989) izleyen *Paris s'Eveille* (*Paris Uyanıyor*, 1991) kuşaklar arasındaki çatışmayı, insanların iç dünyasına da eğilen bir yaklaşımla verdi. Yönetmenin, Hong Kong sinemasının kadın oyuncularından Maggie Cheung için tasarladığı *Irma Vep* (1996) aynı zamanda sessiz sinema döneminin ustalarından Louis Feuillade'a bir saygı gösterisi oldu. *HHH: Portrait of Hou Hsiao-Hsien* (*HHH: Hou Hsiao-Hsien'in Portresi*, 1997) Tayvanlı yönetmenin sanatı ve yaşamı üzerine bir belgesel oldu. Edebiyat uyarlaması *Les Déstinées Sentimantales* (*Duygusal Yazgılar*, 2001) ise Fransa'da yaşayan protestan bir ailenin otuz yıllık serüvenini veren bir dönem filmi oldu. *Clean* (*Sil Baştan*, 2004) eşi uyuşturucudan ölen bir çocuklu bir annenin (Maggie Cheung) ayakta kalabilme mücadelesini verdi. (Film, Cannes Film Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu Ödülü'nü ka-

zandı.) Léos Carax (d. 1962) kendi yaşamından da izler taşıyan ilk kurmaca filmi *Boy Meets Girl*'de (*Oğlan Kıza Rastlar*, 1984) dramatik gerilimin ustalığı ve başarılı görselliği ile dikkati çekti. Yalnızlığın ve bunalımın Seine kıyısında karşılaştırdığı bir genç kızla bir delikanlının karamsar ilişkisini aktaran bu siyah beyaz filmin, Godard'ın *Serseri Âşıklar*'ını çağrıştırdığı görüldü. Kanun kaçakları arasında erişilmez bir aşkı, gerçekçi olmayan bir ortamda dışavurumcu bir yaklaşımla aktaran *Mauvais Sang* (*Kötü Kan*, 1986) da, yönetmenin özgün anlatımını doğruladı. Paris'in ünlü köprüsüne sığınan yersiz yurtsuz bir delikanlı ile varlıklı bir kız arasındaki duygusal bağı konu edinen *Les Amants du Pont-Neuf* (*Köprü Üstü Âşıkları*, 1991) Carné'nin sinemasını çağrıştıran şiirsel bir gerçekçiliğe yer verdi. *Pola X* (1999) ise yönetmene umut bağlayanları düş kırıklığına uğratan bir melodram oldu. Son olarak, senaryosunu ve başrol oyunculuğunu da üstlendiği, ilk ve ne yazık ki son filmi *Les Nuits Fauves* (*Yırtıcı Geceler*, 1992) ile bir AIDS hastasının yaşamını gündeme getiren Cyril Collard'ı (1957-1993) da anmak gerekir. Yönetmenin yaşamından izler de taşıyan film, olağanüstü içtenliğiyle hem bir yaşam ve aşk ağıtı oldu hem de yönetmenin sinema tarihinde yer almasını sağladı.

İtalya

Fellini'nin *Tatlı Hayat*'ının seyirci rekoru kırdığı, Antonioni'nin *Macera*'sının Cannes'da Jüri Özel Ödülü aldığı, Visconti'nin *Düşman Kardeşler*'inin Venedik Festivali'nde ödül almasa da alkış aldığı 1960 yılı, İtalyan sinemasında üretimin doludizgin bir gelişme gösterdiği bir dönemde yer alır. Gerçekten de, üretilen film sayısı 188'den (1965) 254'e (1968) yükselecek, üretimde ortakyapımlar büyük bir yer tutacaktır. Bu artışta, Hollywood'un sanki rakiplerine soluklanma olanağı sağlamak istercesine bir durgunluk dönemi geçirmesinin de etkisi olmakla birlikte, bu gelişmeyi artık sanat değerlerini ispatlamış yönetmenlere yenilerinin eklenmesinin ve güldürüden, korku sinemasından, "*spaghetti western*" olarak adlandırılacak *western* türüne uzanan geniş bir yelpazede seyirci ile kolayca bağlantı kuran filmlerin üretilmiş olması sağlamıştır. Hıristiyan-demokratların iktidarı sırasındaki bu gelişmeyi değerlendirirken, sinemanın yeni gerçekçi içeriğinden uzaklaştığını ve "beyaz telefonlar" döneminin popülist çizgisini günün koşullarına uyarlamayı denediğini de belirtmek gerekir. Bu çizginin dışına çıkmak isteyen Florestano Vancini, Valerio Zurlini, Elio Petri, Francesco Rosi, Ermanno Olmi, Gillo Pontecorvo, Mauro Bolognini, Marco Ferreri, Taviani Kardeşler gibi gençlerle, bunlara eklenen Pier Paolo Pasolini ve Bernardo Bertolucci gibi edebiyatçılar, bireysel çıkışlarla İtalyan sinemasına yeni bir atılım getirmeyi denediler. Bu yönetmenler yeni bir akımın temellerini atmadılar ama her birinin kendi anlayışı doğrultusunda yaptığı

katkı, 1970'lerde televizyonun yol açtığı olumsuz gelişmeler karşısında İtalyan sinemasının ayakta kalmasını sağlayan bir birikim oluşturdu. Rossellini, De Sica, Visconti gibi ustaların ölümünün ardından, sinemasına daha önce değinilen Federico Fellini'nin hiçbir akıma sokulamayacak özgün filmlerinin bu dönemde de İtalyan sinemasının yüz akını oluşturmayı sürdürdüğünü belirtmek gerekir. Bu yıllarda İtalya'yı sarsan mafya bağlantılı terorizm ise Dino Risi, Elio Petri, Francesco Rosi gibi yönetmenlerin filmlerine konu olacaktır. Dönemin önemli yönetmenlerini ele almadan önce, yukarıda anılan İtalyan usulü *western* ile İtalyan usulü korku türlerine değinmek gerekir.

İtalyan sinemasının 1963 ile 1969 yılları arasında, büyük bölümü yabancı ülkelerde de gösterime giren 300 *western* filmi üretmiş olması, bu türün İtalyan sinemasında sanıldığından da önemli bir ağırlığa sahip olduğunu gösterir. Daha önce İspanyollarla Almanların Yugoslavya'da çektikleri filmlerle başlayan ama arkası gelmeyen denemelerden sonra, İtalya'da süreklilik kazanan bu türün ünlenmesinde, hiç kuşkusuz Sergio Leone'nin yönettiği *Bir Avuç Dolar*'ın dünya ölçeğinde gördüğü olağanüstü ilginin büyük payı oldu. ABD'de ancak televizyon seyircilerinin tanıdığı sıradan bir oyuncu olan Clint Eastwood'u da ünlendiren film, Hollywood dışında da başarılı *western* çekilebileceğini gösterdi. O zamana dek filmlerini İngilizce takma adlarla çeken İtalyan yönetmenler, artık kendi adlarını kullanmaya başladılar. (İlk filmlerinde Sergio Corbucci, Stanley Corbett; Carlo Lizzani, Lee Beaver; Sergio Sollima, Simon Sterling; Sergio Leone ise Bob Robertson takma adını kullanmıştı.) Unutmamak gerekir ki, Amerikan *western* sinemasının en iyi örneklerini vermiş olan John Ford, Fred Zinnemann, Fritz Lang gibi yönetmenler de Avrupa kökenli sanatçılardı. Dahası, Kızılderililerle ilgili en önemli serüven romanları (*Winnetou* vb) Alman yazar Karl May'ın (1842-1912) kaleminden çıkmıştı. Özetle, Amerikan sinemasının en özgün türü olduğu kabul edilen *western*'in mayasında da Avrupalı katkısı söz konusuydu. Ne var ki, İtalyan *western*'lerini Hollywood geleneğinden ayıran önemli bir fark vardı. Bu filmler perdeye bir kahraman getirmiyor, filmin ana kişisi bir anti-kahraman olarak sunuluyordu. Bu kişinin davranışlarını insancıl dürtüler yerine kişisel çıkar yönlendiriyordu. Böyle olunca da, "altın" insan ilişkilerinin temelini oluşturuyor ve Amerikan *western*'lerindeki iyimserlik, yerini kötümserliğe bırakıyordu. Bu yıllarda İtalya'nın ekonomik yapısının bir duraklama döneminden geçmekte olmasının da, bu çizginin ortaya çıkmasını etkilemiş olduğunu ileri sürmek yanlış olmaz. Yönetmenlere gelince, İtalyan *western*'lerinin öncülerinden Sergio Corbucci, Franco Nero'nun başrolü oynadığı *Django* (1966) ile tanındı. Çektiği *western*'leri, konuları Meksika'da geçtiği için Zapata-*spaghetti* olarak tanımlayan ve bu filmlerde "proleter masallar" anlattığını belirten Corbucci, yine Franco Nero'nun başrolü oynadığı öbür filmlerinde de ayrıntılara gösterdiği özenle dikkati çekti. Duccio Tessari, başrolü Giuliano Gemma'nın üstlendiği *Una Pis-*

tola per Ringo (*Ringo İçin Bir Tabanca*, 1965) ve *Il Ritorno di Ringo* (*Ringo'nun Dönüşü*, 1965) adlı filmlerinde, kendisinin de belirttiği gibi Amerikan *western*'lerinin kurallarına sıkı sıkıya bağlı kaldı. Sergio Sollima *La Resa dei Conti*'de (*Hesaplaşma*, 1966) Lee Van Cleef'i, *Faccia a Faccia*'da (*Yüzyüze*,1967) ise Gian Maria Volonté'yi oynattı. Ama türün en önemli yönetmeni hiç kuşkusuz Sergio Leone'dir.

Antifaşist fikirleri nedeniyle dışlanan sinema yönetmeni bir babanın (Roberto Leone Roberti) oğlu olarak dünyaya gelen **Sergio Leone** (1929-1989) hukuk öğrenimi gördükten sonra, De Sica'nın *Bisiklet Hırsızları*'nda figüranlık yaparak (yağmurdan kaçan Alman rahiplerden biri) sinemaya adım attı. Cinecittà'da film çeken Raoul Walsh, Robert Wise, William Wyler gibi Amerikan yönetmenlere yardımcılık yaptı. Yönetmen Mario Bonnard'ın rahatsızlanması üzerine *Gli Ultimi Giorni di Pompei* (*Pompei'nin Son Günleri*, 1959) adlı filmi (adı künyede yer almasa da) yönetti. Yunan-Fenike savaşlarını konu edinen *Il Colosso di Rodi*'nin (*Rodos Heykeli*, 1961) ardından Bob Roberton (= Roberto Roberti'nin oğlu) takma adıyla yönettiği *Per un Pugno di Dollari* (*Bir Avuç Dolar*, 1964) beklenmedik bir başarı kazanarak, İtalyan *western*'lerine dünya pazarının kapılarını açtı. Akira Kurosawa'nın *Jojimbo* (1961) adlı filminden esinlenen (Japon yapımcının dava açması üzerine filmin Uzakdoğu geliri tazminat olarak bu yapımcıya bırakıldı) *Bir Avuç Dolar*, Meksika sınırındaki bir kasabaya gelen bir silahşörün (Clint Eastwood) öyküsünü anlatır. Kasabanın kaçakçılık yapan iki ailesi arasındaki çatışmaya karışan silahşör, iki aileyi de saf dışı bırakır. Sınırlı bir bütçe ile İspanya'da Almeria vadisinde çekilen film, Batı'nın fethi yerine şiddete, ihanete, öç almaya, silahlı çatışmaya dayanan, kadın kimliğini dışlayan anlatımı ve Ennio Morricone'nin eşlik müziğinin de katkısıyla *western* türüne yeni bir soluk getirdi. İnsanın yaşayabilmek için başkalarını sömürmek zorunda kaldığı, ölümden çok ölüm karşısında takınılan tavrın önem kazandığı bir ortam yaratan Leone, çok yakın planlardan yararlanarak yarattığı gerilimli bölümlere dayanan bir biçem geliştirdi. Bu filmde oynayan Clint Eastwood ile Gian Maria Volonté'nin yanına Lee Van Cleef ile Klaus Kinski'yi ekleyen Leone bu kez *Per Qualche Dollari in Più* (*Birkaç Dolar İçin*, 1965) ile aynı anlayışı sürdürdü. Daha sonra "dolar üçlemesi" adı verilecek dizinin, yine Clint Eastwood'un başrolü oynadığı son filmi *Il Buono, il Brutto, il Cattivo* (*İyi, Kötü ve Çirkin*, 1968) öç alma duygusu ile para hırsını bu kez Amerika İç Savaşı yıllarına taşıdı. Henry Fonda, Claudia Cardinale, Charles Bronson gibi oyuncuları bir araya getiren ve yine İspanya'da Almeira vadisinde çekilen *C'era Una Volta il West* (*Batıda Kan Var*, 1968) yönetmenin ustalığının doruk noktası oldu. Özellikle gerilim anlarında Morricone'nin müziğinin yerini sessizliğe bırakması, Hollywood *western*'leri ile tam bir çelişki oluşturdu. Başka bir türe yönelen Leone, hazırlığı yıllar alan ve başrolü Robert De Niro'nun üstlendiği *Once Upon a Time in America* (*Bir Zamanlar Amerika*,

1984) ile New York'a eğilerek Yahudi kökenli iki gangsterin öyküsünü anlattı. Bilinen bir konuyu gerçeklikle fanteziyi iç içe geçirerek aktaran üç buçuk saati aşkın uzunluktaki film, yönetmenin *western* dışında da başarılı olabileceğini kanıtlasa da, Leone sinema tarihinde *western*'e yeni bir görsellik getiren yönetmen olarak yer aldı.

İtalyan usulü *western*'den sonra, İtalyan usulü korku sinemasına gelinecek olursa, İtalyan yönetmenlerin yine takma adlar kullanarak, İngiliz Hammer Yapımevi'nin ürettiği filmlere öykünen korku filmleri çektikleri görülür. Bu anlayışın öncüsü **Riccardo Freda** (1909-1999) on yılı aşkın süre değişik türlerde filmler yönettikten sonra *I Vampiri* (*Vampirler*, 1957) adlı bir korku filmi çekti. Paris'te geçen ve yaşlı bir düşesi sürekli genç kılmak için öldürülen kadınları konu edinen film, düzgün olmasına karşın ilgi görmeyince Freda yeni bir yöntem denedi. Seyircinin ve eleştirmenlerin korku türünü İngiliz sineması ile özdeşleştirdiğini dikkate alarak, bir sonraki filmi *Caltiki, il Mostro Immortale*'yi (*Caltiki, Ölümsüz Canavar*, 1959) Robert Hampton adıyla yönetti. Görüntü yönetmeni Mario Bava'nın adı John Foam, kurgucu Mario Serandrei'nin adı ise Sir Andrews yapıldı. Film bir öncekinden daha başarısız olsa da, büyük ilgi gördü. Freda bundan böyle birçok filminde, Robert Hampton'un yanı sıra Robert Davidson, George Lincoln, Willy Pareta gibi takma adlar kullanacaktı. *L'Orribile Segreto del Dottor Hitchcock* (*Doktor Hitchcock'un Korkunç Sırrı*, 1962) ile *Lo Spettro* (*Hayalet*, 1963) ve daha sonraki yılların ürünü *L'Ossessione Che Uccide* (*Öldüren Tutku*, 1980) yeterince değerlendirilmemiş olan yönetmenin bu türdeki en başarılı ürünleri oldu.

Terence Fisher'ın Hammer Yapımevi adına yönettiği *Drakula'nın Dehşeti*'nin gördüğü büyük ilgi İtalyan yönetmenleri korku sinemasına yöneltti. Giorgio Ferroni *Il Mulino delle Donne di Pietre* (*Taş Kadınlar Değirmeni*, 1960), Renato Polselli *L'Amante del Vampiro* (*Vampirin Sevgilisi*, 1960), Mario Bava *La Maschera del Demonio* (*Şeytanın Maskesi*, 1960), Piero Regnoli *L'Ultima Preda del Vampiro* (*Vampirin Son Kurbanı*, 1962) adlı filmleri çekti. Paolo Heutsch'ün *Lycanthropus* (1962), Antonio Margheriti'nin *La Strage dei Vampiri* (*Vampirlerin Kıyımı*, 1962) gibi örneklerin de eklenebileceği bu filmlerin ortak özellikleri, yönetmenlerin İngilizce bir takma ad kullanmaları ve melodram kaynaklı konuları korku ortamına dönüştürmeleridir. Uzun soluklu olmayan bu türün İtalyan sinemasına Mario Bava ve Dario Argento gibi iki yönetmen kazandırdığı görülür.

Mario Bava'nın (1914-1980) Gogol'un bir öyküsünden uyarladığı *La Maschera del Demonio* (*Şeytanın Maskesi*, 1960) özellikle Fransa'da büyük ilgi gördü ve korku sinemasına yeni bir soluk getiren bir film olarak değerlendirildi. Film, konusundan çok, dekoru, ışığın kullanımı, kamera hareketleri, barok ve gotik atmosferi ve ölçülü erotizmi ile dikkati çekiyordu. Çehov, Tolstoy ve Maupassant'dan birer öyküyü uyarlayan ve Boris Karloff'un da rol aldığı *I Tre Volti del-*

la Paura (*Korkunun Üç Yüzü*, 1963) da yönetmenin ilgi gören çalışmaları arasında yer alır. Son olarak *Cani Arrabbiati* (*Kudurmuş Köpekler*, 1974) ve *Schock* (*Şok*, 1977) adlı filmleri yöneten Mario Bava'nın en başarılı çalışması ise *Operazione Paura* (*Korku Operasyonu*, 1966) adını taşır. Transilvanya'da bir kasabada bir hayaletin işlediği söylenen cinayetleri konu edinen film, özellikle kasabayı yansıtmadaki ustalığı ile dikkati çeker. Mario Bava korku türüne yenilikler getirmese de, etkili görsel anlatımı ve türün özelliklerini abartmasıyla tanınır.

Dario Argento (d. 1940) senaryo yazarlığı yaptıktan sonra yönettiği *L'Uccello dalle Piume di Cristallo* (*Kristal Tüylü Kuş*, 1970), *Il Gatto a Nove Code* (*Dokuz Kuyruklu Kedi*, 1971) gibi filmleri izleyen *Profondo Rosso* (*Derin Kırmızı*, 1975) ile dikkati çekti. Parapsikoloji ile cinayet örgüsünü iç içe geçiren yönetmen, müziğin ve renklerin de desteğini önemseyen abartılı bir anlatımla kanlı bir ortam yaratmıştı. Bu filmi izleyen *Suspiria* (1977) aynı anlayışı daha da geliştirerek, gerilim öğesinin daha da öne çıktığı bir film oldu. Büyücülüğün ele alındığı bu filmden sonra çekilen *Inferno* (*Cehennem*, 1980) ise simya konusuna el atarken yine kırmızı ve siyah renklerin egemen olduğu bir ortam yarattı. *Tenebre* (*Karanlıklar*, 1982) yönetmenin psikopat bir katilin serüvenini yine kırmızının egemen olduğu ama daha yalın bir anlatımla aktardığı bir film oldu. Başrolü yönetmenin kızı Asia Argento'nun oynadığı *La Sindrome di Stendhal* (*Stendhal Sendromu*, 1996) sanrıların ağır bastığı bir konuyu ele alarak bir korku ve dehşet ortamı yarattı. Max von Sydow'un başrolü oynadığı *Non ho Sonno* (*Uykusuz*, 2001) bir komiser ile bir katil arasındaki kovalamacayı, yine bol kanlı bir anlatımla aktardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Il Cartaio* (*Rest*, 2004) bir kadın polisin (Stefania Rocca), öldürdüğü kadınları internette sergileyen bir katilin peşine düşmesini konu edindi. *La Terza Madre* (*Üçüncü Anne*, 2007) ise yönetmenin en başarılı filmleri sayılan *Suspiria* ve *Cehennem*'in çizgisine döndüğünü gösterdi. Sineması bütünlükten uzak olsa da, Grand Guignol etkileri taşısa da, groteske kaçsa da, Dario Argento korku sinemasının önemli temsilcilerinden biridir.

İtalyan usulü *western* ve İtalyan usulü korkuya değindikten sonra dönemin yönetmenlerine gelince, ilkin Florestano Vancini'yi (1926-2008) anmak gerekir. Yönetmenin ilk kurmaca filmi *La Lunga Notte del '43* (*1943'ün Uzun Gecesi*, 1960) savaş yıllarında faşizmin Ferrara'da uyguladığı baskıyı dramatik bir anlatımla perdeye getirdi. *La Banda Casaroli* (*Casaroli Çetesi*, 1962) ile *La Calda Vita* (*Sıcak Yaşam*, 1964) yönetmenin Yeni Gerçekçiliğin birikimini siyasal göndermelerle zenginleştiren anlayışının yeni örnekleri oldu. İtalyan birliğinin kuruluş yıllarına eğilen *Bronte: Cronaca di un Massacro che i Libri di Storia Non Hanno Raccontato* (*Bronte: Tarih Kitaplarının Anlatmadığı Bir Kıyımın Öyküsü*, 1972) ile siyasal bir cinayete eğilen *Il Delitto Matteotti* (*Matteotti Cinayeti*, 1973) yönetmenin aynı anlayışı daha sert bir biçimde sürdüren çalışmalarını oluşturdu. 1940'lar İtalya'sında toy bir delikanlı ile dul bir kadın arasındaki

tutkuyu ele alan *Amore Amaro* (*Acı Aşk*, 1974) erotik bir yaklaşımla siyasal göndermeleri bağdaştıran bir çalışma oldu. *Un Dramma Borghese* (*Bir Burjuva Dramı*, 1979) ise babasının ilgisini çekmeye çalışan yeniyetme bir kızın bunalımını ele aldı. Yönetmenin zamanla sinemadan uzaklaşarak televizyon çalışmaları yaptığı görüldü. Valerio Zurlini (1926-1982) Vasco Pratolini uyarlaması *Le Ragazze di San Frediano* (*San Frediano Kızları*, 1954) ile başladığı yönetmenliği, *La Ragazza con la Valigia* (*Valizli Kız*, 1961) ve yine Pratolini uyarlaması (Venedik Festivali'nde Altın Aslan kazanan) *Cronaca Familiare* (*Aile Günlüğü*, 1962) ile sürdürdü. Dino Buzzati'nin *Il Deserto dei Tartari* (*Tatar Çölü*, 1976) adlı romanını da sinemaya uyarlayan Zurlini, duygusal ilişkileri duyarlı bir biçimde işleyen bir yönetmen olarak dikkati çekti. Mauro Bolognini (1922-2001) Vitaliano Brancati'den *Il Bel Antonio* (*Acı Nikâh*, 1960), Mario Pratesi'den *La Viaccia* (*Toy Bir Delikanlı*, 1961), Italo Svevo'dan *Senilità* (*Yaşlılık*, 1962) ve Alberto Moravia'dan *Agostino*'yu (1962) sinemaya uyarlayarak, edebiyat-sinema bağlantısını önemseyen bir yönetmen olarak tanındı. Işığın, dekorun, renklerin büyük bir özenle kullanıldığı ve kimi eleştirmenlerin Visconti'nin estetiğinden etkilendiğini vurguladıkları filmlerinde oldukça karamsar bir bakış getirdi. Edebiyat uyarlamalarını sürdüren Bolognini, Ercole Patti'den *Un Bellissimo Novembre* (*Güzel Bir Sonbahar*, 1968), Charles-Louis Philippe'in popüler romanından *Bubù* (*Parisli Fahişe*, 1971), Gaetano Carlo Chelli'den *L'Eredità Ferramonti* (*Baba Oğul Gelin*, 1976), Alexandre Dumas Fils'den *La Vera Storia della Signora delle Camelie* (*Kamelyalı Kadının Gerçek Öyküsü*, 1982), Stendhal'dan *La Certosa di Parma*'yı (*Parma Manastırı*, 1983) sinemaya aktardı. Alberto Moravia uyarlaması *La Villa del Venerdi* (*Cuma Villası*, 1992) ise kocasının izniyle hafta sonlarını âşığı ile geçiren bir kadının ikilemini estetiğin ağır bastığı bir anlatımla perdeye getirdi. Bolognini'nin çok titiz bir anlatıma dayanan edebiyat uyarlamaları aracılığıyla görsel bir "kitaplık" oluşturmayı amaçladığını düşünmek yanlış olmaz.

Elio Petri (1929-1982) ilk filmi *L'Assassino*'da (*Katil*, 1961) bir küçük burjuvanın polis sorgulaması sırasında yaşadığı bunalımı ele alırken hem Kafka'yı çağrıştıran bir ortam yarattı hem de anlatımına ustalıklı bir mizah katmayı başardı. (Sansür, İtalyan polisinin aşağılandığı gerekçesiyle filmde kesintiler yaptı.) Bu filmi izleyen *I Giorni Contati* (*Sayılı Günler*, 1962) siyasal bir söylemi, çağdaş bireyin "şizofrenisini" de vurgulayarak, dolaylı bir biçimde aktarmak anlayışının başarılı bir örneği oldu. *Indagine su un Cittadino al di Sopra di Ogni Sospetto* (*Şüphe Edilmeyecek Bir Vatandaşın Soruşturulması*, 1970) İtalyan siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamının çeşitli yönlerine eğilen bir dörtlemenin ilk filmini oluşturdu. Film, sevgilisini öldüren bir emniyet görevlisinin (Gian Maria Volonté) kendini ele vermek için elinden geleni yapmasına karşın, üstlerine suçluluğunu kabul ettirememesini konu edinir. Yönetmen, kurulu düzenin kendini korumak içgüdüsünü, yine Kafka'yı çağrıştıran bir ortamda verir.

(Film En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazanacaktır.) Yine Gian Maria Volonté'nin başrolü oynadığı *La Classe Operaia Va in Paradiso* (*İşçi Sınıfı Cennete Gider*, 1971) bir işçinin devrim özlemi ile burjuva rahatlığı arasında bocalamasından yola çıkarak, yalnızça üretim ve kâr amacına yönelik bir anlayışı, erotik ve komik öğelere de yer vererek eleştirdi. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) *La Proprietà Non è Più Un Furto* (*Mülkiyet Artık Hırsızlık Değildir*, 1973) paranın yozlaştırıcı etkisi üzerinde durdu ve ne yazık ki önceki filmlerin düzeyine erişemedi. Leonardo Sciascia'nın romanından uyarlanan ve Gian Maria Volonté ile Marcello Mastroianni'yi bir araya getiren *Todo Modo* (1976) ise bir salgın hastalığın kırıp geçirdiği Roma'da, siyaset, ekonomi ve din dünyasının ileri gelenlerinin bir otelde düzenledikleri gizemli bir toplantıdan yola çıkarak, Barok denilebilecek bir anlatımla Hıristiyan-demokrat iktidarın dini siyasete alet etmesi üzerinde durdu. *Le Buone Notizie* (*İyi Haberler*, 1979) televizyonun insanları nasıl koşullandırdığını kaba güldürüye varan bir hiciv anlayışıyla eleştirdi. Petri'nin gerçekliği metaforlar yoluyla aktaran sineması, bireyin içinde yaşadığı toplumla ilişkilerini sorgularken, bu toplumun bireyi nasıl yozlaştırdığını da vurgular.

Siyasal sinemanın bir başka temsilcisi olan Damiano Damiani (d. 1922) ise Yeni Gerçekçiliğin izlerini taşıyan *Il Rossetto* (*Kırmızımsı*, 1960) ve *Il Sicario* (*Kiralık Katil*, 1961) gibi filmlerden, Elsa Morante'den (*L'Isola di Arturo / Arturo'nun Adası*, 1961), Alberto Moravia'dan (*La Noia / Sıkıntı*, 1963) uyarlamalar yaptıktan sonra, Leonardo Sciascia'dan uyarladığı *Il Giorno della Civetta* (*Baykuşun Günü*, 1968) ile Sicilya ve mafyayı konu edinen filmlere yöneldi. *Confessione di un Commissario di Polizia al Procuratore della Repubblica* (*Bir Polis Komiserinin Cumhuriyet Savcısına İtirafı*, 1970), *L'Istruttoria è Chiusa: Dimentichi* (*Soruşturma Bitti: Unut*, 1971), *Perché Si Uccide un Magistrato* (*Bir Yargıç Neden Kendini Öldürür*, 1974), *L'Avvertimento* (*Uyarı*, 1980), *L'Inchiesta* (*Soruşturma*, 1987), *L'Angelo Con la Pistola* (*Tabancalı Melek*, 1992), *Un Altro Mondo è Possibile* (*Bir Başka Dünya Mümkündür*, 2001) İtalyan toplum yapısının aksaklıklarını, her zaman başarılı olduğu söylenemeyecek bir gerilim ortamında sorgulayan filmler oldu. Siyasal sinemanın bir başka önemli temsilcisi olan Gillo (Gilberto) Pontecorvo (d. 1919) ise nazi toplama kamplarını konu edinen *Kapo*'dan (1960) sonra çektiği *La Battaglia di Algeri* (*Cezayir Savaşı*, 1966) ile ünlendi. Cezayir hükümetinin desteği ile Cezayir'de çekilen bu filme Cezayir sinemasından söz ederken değinilmişti. Pontecorvo, aynı anlayışı sürdürerek çektiği ve başrolü Marlon Brando'nun oynadığı *Queimada*'da (*İsyan*, 1968) sömürgeciliği gündeme getirdi. Antiller'in Queimada Adası'nda bir başkaldırıyı konu edinen ve senaryosunu yine Franco Solinas'ın yazdığı filmde, yönetmenin didaktik bir anlatıma yöneldiği görüldü. *Ogro* (*Canavar*, 1979) ise İspanya'da Franco yandaşı bir amirale yapılan saldırıyı konu edinirken, terorizm konusunu gündeme getirmeyi denedi. Sinemaya belgesellerle başlayan

Vittorio De Seta'nın (d. 1923) ilk kurmaca filmi *Banditi a Orgosolo* (*Orgosolo'da Haydutlar*, 1961) bir çobanı eşkıya olmak zorunda bırakan toplumsal koşulları bir belgeselci gözlemciliği ile verdi. *Un Uomo a Metà* (*Yarım Adam*, 1966) gerçeklikle bağlarını koparmış genç bir yazarın iç dünyasına eğildi. *Diario di un Maestro* (*Bir Öğretmenin Günlüğü*, 1972) ise Roma'nın kenar mahallelerindeki bir okula yine belgeselci bir anlayışla eğildi. Sıradan güldürü filmlerinin yönetmeni Nanni Loy (1925-1995) meslek yaşamının başlarında yönettiği *Le Quattro Giornate di Napoli* (*Napoli'nin Dört Günü*, 1962) adlı filminde Napoli halkının işgalci Alman birliklerine başkaldırısını konu edindi. Halkın dört gün süreyle işgalcilere direnmesini ve müttefiklerin gelmesi üzerine evlerine dönmesini belgeselci bir anlayışla destanlaştıran film, ne yazık ki yönetmenin ilk ve son önemli çalışması oldu.

Francesco Maselli (d. 1930) birçok sıradan film yönettikten sonra, *Lettera Aperta a Un Giornale di Sera*'da (*Bir Akşam Gazetesine Açık Mektup*, 1970) Vietnam Savaşı'nın, içlerine kapanmış komünist aydınlar arasında yol açtığı tartışmaları gündeme getirdi. Yönetmenin kişilerin iç dünyalarını yansıtmayı önemsediği görüldü. *Il Sospetto* (*Kuşku*, 1975) ise faşizm döneminde eski bir komünistin (Gian Maria Volonté) partiye yeniden üye olabilmek için Torino'da yaşadıklarını aktardı. Labirent gibi bir kentte, Kafka'yı çağrıştıran bir ortamda geçen öykü, içerikle görselliği başarılı bir biçimde birleştirmesiyle dikkati çekti. Siyasal çizgisini sürdüren yönetmen, *Storia d'Amore*'de (*Aşk Hikâyesi*, 1986) büyük kentin kenar mahallelerine eğildi. Bir işçi kızın hüzünlü gönül ilişkilerinden yola çıkarak hem güçlü bir kadın portresi çizdi hem de komünizmle romantizmin bağdaşabileceğini vurguladı. *L'Alba* (*Şafak*, 1990), *Codice Privato* (*Özel Yasa*, 1988) gibi filmlerin ardından Maselli on bir İtalyan yönetmenin Filistin'e giderek çektikleri *Lettere dalla Palestina* (*Filistin'den Mektuplar*, 2002) adlı belgeselin de bir bölümünü çekti.

Lina Wertmüller (d. 1928) sıradan filmlerden sonra çektiği *Mimi Metallurgico Ferito nell'Onore* (*Onuru Yaralanan Metal İşçisi Mimi*, 1972) ile toplumsal eleştiriyi güldürü ile bağdaştırmayı bildi. En İyi Yabancı Film Oscarı'na aday olan *Pasqualino Settebellezze* (*Yedi Güzeller*, 1975), *Fatto di Sangue Tra Due Uomini a Causa di Una Vedova* (*Bir Dul Yüzünden İki Erkek Arasında Kanlı Bir Olay*, 1979), *Scherzo del Destino in Agguato Dietro l'Angolo Come Un Brigante di Strada* (*Köşebaşında Haydut Gibi Tuzak Kuran Kaderin Oyunu*, 1983), *Notte d'Estate Con Profilo Greco, Occhi a Mandorla e Odori di Basilico* (*Grek Profilli Badem Gözlü Fesleğen Kokulu Yaz Gecesi*, 1987), *Metalmeccanico e Parrucchiera in Un Turbine di Sesso e di Politica* (*Metal İşçisiyle Berber Kadın Cinsellik ve Politika Türbininde*, 1996) *Ferdinando e Carolina* (*Ferdinando ve Carolina*, 1999) gibi ilginç adlar taşıyan filmlerinde, yüzeysel bir biçimde de olsa, kimi zaman kolaya kaçmaktan çekinmese de, feminist bir söylem geliştirdi.

Bir başka kadın yönetmen, Liliana Cavani (d. 1937) *Portiere di Notte* (*Ge-*

ce Bekçisi, 1973) ile uluslararası üne kavuştu. Viyana'da bir otelde çalışan eski bir nazinin (Dirk Bogarde), toplama kampında ırzına geçtiği kadınla (Charlotte Rampling) karşılaşıp sado-mazo bir ilişki kurmasını konu edinen film dramatik gerilimi, Visconti sinemasını çağrıştıran görsel kusursuzluğuyla cellat-kurban ilişkisini ele alırken, kimi eleştirmenlere göre örtülü bir nazizm övgüsüne de yer veriyordu. Yönetmenin daha önce çekmiş olduğu *Galileo* (1968) büyük bilim adamının yaşam öyküsünü tartışmaya açarken, Sofokles'in *Antigone* adlı oyunundan esinlenen *I Cannibali* (*Yamyamlar*, 1970) iktidar sorununu gündeme getirdi. Curzio Malaparte'nin *La Pelle* (*Can Pazarı*, 1981) adlı romanını da sinemaya uyarlayan Cavani, savaş sonrası Napoli'sinin sefaletini, erotizmi de öne çıkaran bir anlatımla verdi. Uzun aralarla film çekebilen yönetmen son olarak *Il Giuoco di Ripley*'i (*Ripley Oyunu*, 2001) yönetti. Tiyatro kökenli Franco Zeffirelli (d. 1923) Visconti'nin yardımcılığını yaptıktan sonra *La Bisbetica Domata* (*Hırçın Kız*, 1967), *Romeo e Giulietta* (*Romeo ve Jülyet*, 1968), *La Traviata* (1982), *Othello* (1986), *Hamlet* (1990) gibi titiz uyarlamalar yaptı. *Jane Eyre* (1996) Charlotte Brontë'nin ünlü romanını bir kez daha perdeye getirdi. *Un Te Con Mussolini* (*Mussolini ile Çay*, 1999) İkinci Dünya Savaşı öncesi Floransa'sına eğilirken yönetmenin kendi çocukluğundan kesitlere de yer verdi. Yine tiyatro kökenli Franco Brusati (1922-1993) bir kentin ve bir şirketin kargaşasını güldürü ortamında veren *Il Disordine* (*Düzensizlik*, 1962), ilk gençlik aşklarını konu edinen *I Tulipani di Harlem* (*Harlem'in Laleleri*, 1970) gibi filmlerden sonra çektiği *Pane e Cioccolata* (*Ekmek ve Çikolata*, 1974) ile en başarılı ürününü verdi. Film, İtalyan bir emekçinin İsviçre'deki hem acıklı hem gülünç serüvenini aktarıyordu. *Dimenticare Venezia*'yı (*Venedik'i Unutmak*, 1979) izleyen *Lo Zio Indegno* (*Bakımsız Amca*, 1989) ise bir amca-yeğen çatışmasına dayanan bir güldürü ortamında Vittorio Gassman ve Giancarlo Giannini gibi iki usta oyuncuyu bir araya getirdi.

Tinto Brass (d. 1933) ise *Chi Lavora è Perduto* (*Çalışan Kaybeder*, 1963) gibi anarşist, *Disco Volante* (*Uçan Daire*, 1964) gibi bir bilimkurgu parodisinden, *Col Cuore in Gola* (*Yüreği Boğazında*, 1967) gibi geleneksel düzene karşı çıkan bir filmden sonra, erotizm ağırlıklı filmlere yöneldi. Nazizm döneminde bir genelevi konu edinen *Salon Kity* (1975) ile başlayan bu yönelim erotizmle şiddeti birleştiren *Caligula* (1976) ile devam etti. Goldoni ile erotizmi harmanlayan *Miranda* (*Yumuşak Et*, 1985), yine bir genelev ortamını ele alan *Paprika* (*Acı Biber*, 1991), karısının ihanetini bağışlaması gerektiğini anlayan bir erkeğin öyküsünü aktaran *Così Fan Tutte* (*Bütün Kadınlar Bunu Yapar*, 1993), Alberto Moravia uyarlaması *L'Uomo Che Guarda* (*Göz Zevki*, 1994), çirkin kadınların da cinsel fantezileri olabileceğini vurgulayan *Fermo Posta Tinto Brass* (*Posta Kutusu*, 1995), gencecik bir kızla babası yaşındaki erkeğin ilişkisini işleyen *Monella* (*Lola*, 1996), araya lezbiyenliğin de karıştığı üçlü bir gönül ilişkisini aktaran *Trasgredire* (*Kışkırtma*, 1999), Visconti'nin başyapıtlarından *Günahkâr*

Gönüller'in yeni çevrimi *Senso'45* (*Kara Melek*, 2002) kimi kez erotizmin pornografi sınırlarını bile zorladığı filmler oldu. Brass'ın kadın bedenini estetik bir nesne olarak kullanabilen yönetmenlerin başında geldiğini belirtmek gerekir.

Visconti'nin yardımcılığını yaptıktan, senaryolar yazdıktan sonra yönetmenliğe başlayan **Francesco Rosi** (d. 1922) ilk filmi *La Sfida* (*Meydan Okuma*, 1958) ile belgeselci anlayışla kurmacayı birleştirmedeki ustalığı ile dikkati çekti. Yeni Gerçekçiliğin ilkelerini benimseyen film, yönetmenin doğup büyüdüğü Napoli'de mafyanın etkinliğini konu ediniyordu. Bu filmi izleyen *I Magliari* (*Dolandırıcılar*, 1959) bu kez İtalyan mafyasının Almanya'daki etkinliklerini konu edindi. Sicilya'da, profesyonel oyuncu kullanılmadan çekilen *Salvatore Giuliano* (1961) ise yönetmenin ünlenmesini sağlayan film oldu. Sicilyalı haydut ve halk kahramanı Salvatore Giuliano'nun yaşam öyküsünü geri plana iten film, Sicilya'nın geri kalmışlığı, mafya cinayetleri, siyasal şiddet ve mafya devlet işbirliği üzerine yalın bir soruşturma oldu. (Film, Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı Ödülü kazandı.) Rosi toplumsal soruşturma anlayışını bir sonraki filmi *Le Mani Sulla Città*'da (*Kentin Üzerindeki Eller*, 1963) da sürdürdü. Napoli'de Belediye Meclisi üyelerinin de desteği ile gerçekleşen arazi spekülasyonunu konu edinen film, savaş sonrası İtalya'sında demokrasinin göstermelik niteliğini gündeme getirdi. (Film Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan kazandı.) Toplumsal aksaklıklara değinirken, varılacak yargıyı seyirciye bırakan Rosi, *Il Caso Mattei* (*Mattei Olayı*, 1972) ve *Lucky Luciano* (1973) adlı filmlerinde *Salvatore Giuliano*'daki siyasal söylemini sürdürdü. *Mattei Olayı*, İtalya'nın yeraltı kaynaklarını değerlendirmeyi deneyen bürokrat Enrico Mattei'nin (Gian Maria Volonté) esrarengiz bir uçak kazasına kurban gitmesini ele alarak, yine belgelerden ve tanıklıklardan da yararlanarak, çıkarları zedelenen büyük petrol şirketleri ile uçak kazası arasında bağlantı kurmayı denedi. (Film Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) *Lucky Luciano* ise bir mafya babasının (Gian Maria Volonté) öyküsünü verirken, İtalya'da ve ABD'de mafya-siyasal iktidar işbirliğine değindi. Leonardo Sciascia'dan uyarlanan *Cadaveri Eccellenti* (*Muhteşem Cesetler*, 1975) toplumsal eleştirinin yer yer trajik, yer yer de grotesk bir boyuta ulaştığı bir film oldu. Carlo Levi'nin kendi yaşamını konu edinen romanından uyarlanan *Cristo Si è Fermato a Eboli* (*İsa Eboli'de Durdu*, 1979) Güney İtalya'nın geri kalmışlığını ve insanların çaresizliğini sürgündeki bir aydının (Gian Maria Volonté) gözünden verdi. *Tre Fratelli* (*Üç Kardeş*, 1981) babalarının ölümü üzerine doğdukları köye gelen biri yargıç, biri öğretmen, biri işçi üç kardeşin karşılaşmasını ele alırken, toplumsal yapısı aksak bir ülkede yaşamanın zorluklarını vurguladı. Operaya yönelen Rosi, Bizet'nin *Carmen*'ini (1984) başrolleri soprano Julia Migenes-Johnson ve tenor Placido Domingo'ya vererek, gerçekçiliğin ağır bastığı bir ustalıkla sinemaya uyarladı. Gabriel García Márquez uyarlaması *Cronaca di Una Morte Annunciata* (*Kırmızı Pazartesi*, 1987) bir namus cinayetini konu edinirken, yönet-

menin şiddet, ölüm, yaşam ve aşk üzerine görüşlerini perdeye getirdi. Primo Levi'nin özyaşamını yansıtan romanı *La Tregua* (*Ateşkes*, 1997) uyarlaması ise Auschwitz toplama kampından çıkan bir yazarın, İtalya'ya dönebilmek için yaptığı aylar süren bir yolculuğu aktarırken, yaşama sarılmanın, umudunu yitirmeyişin destanı oldu. (İstanbul Film Festivali, Francesco Rosi'ye 1998 yılında Yaşam Boyu Onur Ödülü verdi.)

Paolo (d. 1929) **ve Vittorio** (d. 1931) **Taviani Kardeşler,** daha önce ortak belgeseller çektikleri Valentino Orsini ile birlikte yönettikleri ilk filmleri *Un Uomo da Bruciare*'de (*Yakılacak Adam*, 1962) mafyanın öldüreceği Sicilyalı devrimci bir sendikacının (Gian Maria Volonté) öyküsünü siyasal göndermelere de yer veren şiirsel bir anlatımla perdeye getirdiler. Aynı üçlü *I Fuorileggi del Matrimonio* (*Evlilik Yasakları*, 1963) adlı çalışmada, İtalyan yasalarının boşanma konusundaki tutarsızlığını eleştirdi. Orsini ile yollarını ayıran Taviani Kardeşler, Komünist Parti lideri Palmiro Togliatti'nin cenaze töreni sırasında yaptıkları çekimleri de kullanarak *I Sovversivi* (*Yıkıcılar*, 1967) adlı bir film gerçekleştirdiler. Dört öyküyü iç içe geçiren film, "babasız" kalan komünistlerin ideolojik bunalımını gündeme getiriyordu. Masalsı bir anlatımla sınıf mücadelesi sorununa değinen *Sotto il Segno dello Scorpione* (*Akrep Burcu Altında*, 1969), Tolstoy'un bir öyküsünden yola çıkarak, ütopik sosyalizm ile bilimsel sosyalizm arasındaki çelişkiyi vurgulayan *San Michele Aveva un Gallo* (*San Michele'nin Bir Horozu Vardı*, 1971) ve Fransa tarihine eğilerek devrimci girişimin düşkırıklıklarını ele alan *Allonsanfan*'dan (1974) sonra, Taviani Kardeşler başyapıtları sayılan *Padre Padrone*'yi (*Babam ve Ustam*, 1977) çektiler. Gavino Ledda'nın özyaşam öyküsünü aktaran kitabından uyarlanan film, güneyli bir çobanın kırsal kesimin kültür geleneklerinin dışına çıkıp okur yazar bir aydın olabilmek için harcadığı çabayı konu edinirken, her türlü otoriteye direnmenin önemini de vurgular. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) Kuşaklar arası görüş ayrılıklarını ve eski ve yeni sol tartışmasını bir gönül ilişkisinden yola çıkarak ele almayı deneyen *Il Prato*'nun (*Çayır*, 1979) başarısızlığını ise *La Notte di San Lorenzo* (*San Lorenzo Gecesi*, 1982) dengeledi. İki yönetmenin anılarına de yer veren film, işgalci Almanların İtalya'dan çekilişi sırasında bir köy halkının yaşadığı gerçek olayları, önemli tarih olaylarını yaşayanların gözünden aktarma ilkesine uygun bir anlayışla perdeye getirdi. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Yeniden Sicilya'yı ele alarak *Kaos*'ta (1984) Pirandello'nun beş öyküsünü sinemaya uyarlayan Taviani Kardeşler, Sicilya'nın geri kalmışlığını, geleneklerini ve bu arada yaşama sevincini olağanüstü bir görsel anlatımla verdiler. Filmin son bölümünde yazar Pirandello'nun annesinin hayali ile yaptığı söyleşi ise sinemanın edebiyata saygı gösterisine dönüştü. (Televizyon için hazırlanan film sinemalarda gösterime girdiğinde bir öyküsü çıkarılarak kısaltıldı.) *Good Morning Babilonia* (*Günaydın Babil*, 1987) iki İtalyan göçmenin sinemanın başlangıç yıllarında Holly-

wood'da Griffth'in *Hoşgörüsüzlük* filminde çalışmasını konu edinirken, bireysel öykülerle sinemanın doğuşunu pek de olumlu karşılanmayan bir biçimde iç içe geçirmeyi denedi. Bir kez daha Tolstoy'un bir öyküsünü uyarlayan Taviani Kardeşler, *Il Sole Anché di Notte*'de (*Gece Güneşi*, 1990) keşişliği seçen bir soylunun dünya nimetlerine direnme çabasını verdiler. Bir efsaneden esinlenen *Fiorile* (1992) bir ailenin üç kuşak boyunca kutsanmışlıktan (*Benedetti*) lanetlenmişliğe (*Maledetti*) dönüşmesini, aynı oyuncuların oynadığı üç ayrı aşk öyküsünü iç içe geçirerek verdi. Yine Pirandello'dan uyarlanan ilki Roma'da, ikincisi Sicilya'da geçen iki bölümlü *Tu Ridi* (*Gülüyorsun*, 1998) yönetmenlerin ustalıklı anlatımının yeniden inandırıcı bir çizgiye yöneldiğini gösterdi. Sinema tarihinde benzeri olmayan bir ikili oluşturan marksist görüşlü Taviani Kardeşler'in, Yeni Gerçekçi bir birikimden yola çıkarak marksist dünya görüşünü estetik ilkelerle bağdaştırmayı amaçladıkları filmlerinin başarılı örneklerinde, lirizmin de öne çıktığı arı bir anlatıma ulaştıkları görülür. Geniş kitlelerle bağlantı kuramayan bu filmlerde zaman zaman mistik öğelerin de sezilmesi, akla bir önceki kuşaktan bir sinemacıyı, Pier Paolo Pasolini'yi getirir. (İstanbul Film Fesitvali 2000 yılında Taviani Kardeşler'e Yaşam Boyu Onur Ödülü verdi.)

Şair, romancı, oyun ve deneme yazarı **Pier Paolo Pasolini** (1922-1975) edebiyat kökenli sinemacılar (Jean Cocteau, Marguerite Duras, Alain Robbe-Grillet, Mario Soldati vb) arasında özgün bir yere sahiptir. Marksist dünya görüşünü benimseyen, marksizm ile Hıristiyanlık arasında bağlantı kurmaya çalışan, eşcinselliğini gizlemeyen ve Roma'nın sayfiye bölgesi Ostia'da karanlık bir cinayete kurban giden Pasolini, senaryo yazarı olarak adım attığı sinemayı "şiirin uzantısı" olarak değerlendirir. İlk filmi *Accattone* (*Dilenci*, 1961) yönetmenin *Ragazzi di Vita* (*Hayat Çocukları*) adlı ilk romanında ele aldığı Roma'nın kenar mahallelerine eğilerek kadın tellalları, fahişeler, hırsızlar üreten ve yaşayanlara ölümden başka bir çözüm önermeyen yoksul bir ortamı aktarır. Bach'ın eşlik müziği, yönetmenin, Hıristiyanlığın ilk döneminin arı ilkelerine göndermelerini desteklerken, film duygusallığa yer vermeyen donuk anlatımı ile yeni gerçekçilerin anlatımından ayrılır. Oğluna saygın bir küçük burjuva yaşamı sağlamak isteyen bir fahişenin çabasının başarısızlıkla sonuçlanmasını konu edinen *Mamma Roma* (1962) ise başrol oyuncusu Anna Magnani'nin baskın kişiliği nedeniyle Yeni Gerçekçi izlenimler içerir. *Il Vangelo Secondo Matteo* (*Aziz Matyas'a Göre İncil*, 1964) İsa'nın yaşam öyküsünü, edebiyat, resim ve müziği harmanlayarak, konuşmaları en aza indirerek ve sanki bir belgeselci yaklaşımıyla verirken ulaştığı yalınlık ve yoğunluk, Hollywood'un aynı konuyu ele alan filmleriyle büyük bir çelişki oluşturur. Gevezelik ederek bir yol boyunca yürüyen bir baba oğul ile karşılarına çıkan, konuşan bir "solcu" karganın söyleşilerini bir masal havası içinde aktaran *Uccellacci e Uccellini* (*Şahinler ve Serçeler*, 1966) hem başrolü oynayan Totò'nun da katkısıyla klasik güldürü sinemasına bir saygı gösterisine dönüşür hem de marksizmin bunalımı, iş-

çi sınıfının durumu, aydının sorumluluğu gibi konuları gündeme getirir. Pasolini siyasal olmaktan çok ahlaki ağırlıklı suçlamalarını yoğunlaştırdığı bu iddiasız başyapıtta, şiirde yaptığı gibi lirik ve dramatik öğeleri kaynaştırmayı başarır. Yönetmenin kendi Oidipus kompleksini de anlattığını belirttiği *Edipo Re* (*Kral Oidipus*, 1967) Sofokles'in tragedyasına çağdaş birer önsöz ve sonsöz ekleyerek, konuyu Fas'a götürür. Tüketim toplumunun yol açtığı yozlaşma ile üçüncü dünya ülkelerinde varlığının sürdüğünü vurguladığı arkaik değerleri karşılaştırır. Soprano Maria Callas'ın başrolü oynadığı ve Türkiye'de Göreme'de çekilen Euripides uyarlaması *Medea* (1970), yönetmene bir kez daha günümüzden uzaklaşarak, kendi deyişiyle "dinsel-metafizik düzenden laik-pragmatik düzene geçişin" sancılarını gündeme getirme olanağı verir. *Teorema* (*Teorem*, 1968) ile *Porcile* (*Domuz Ahırı*, 1969) ise burjuva değerlerinin eleştirisine yönelik iki kışkırtıcı filmdir. Yönetmenin "yaşam üçlemesi" adını verdiği ve Giovanni Boccaccio uyarlaması *Il Decameron* (*Dekameron*, 1971), Geoffrey Chaucer uyarlaması *I Racconti di Canterbury* (*Canterbury Öyküleri*, 1972) ve *Il Fiore delle Mille e Una Notte* (*Binbir Gece Masalları*, 1974) klasik metinlerden yola çıkarak, cinselliğin insan yaşamındaki önemini kapsamlı bir biçimde ele alır. "Eros üçlemesi" demenin belki de daha doğru olacağı bu üçlemede eski çağlarda cinselliğe gösterilen hoşgörüyü vurgulayan Pasolini'nin, öldürülmeden hemen önce tamamladığı *Salò o le 120 Giornate di Sodoma* (*Salo ya da Sodom'un 120 Günü*, 1975) ise günümüzde iktidar gücünün kötüye kullanılarak cinselliğin aşağılanmasını, sinemada bir benzeri olmayan bir kışkırtıcılıkla perdeye getirdi. Bir şatoya kapanan faşist yöneticilerin kızlı oğlanlı gencecik bedenlere ve bu arada birbirlerine uyguladıkları cinsel şiddeti, seyirciyi rahatsız etmekten çekinmeksizin veren film birçok ülkede sansür tarafından yasaklansa da, Pasolini bu filmin "en kusursuz" çalışması olduğu görüşündedir. Ne yazık ki kirli bir cinayet, yönetmenin bu çarpıcı çizgiyi sürdürmesine izin vermeyecektir.

Marco Ferreri (1928-1997) de tıpkı Pasolini gibi, biçim ve içerik açısından kışkırtıcı toplumsal içerikli filmlerinde bireysel bir anlatım geliştiren ayrıksı bir sinemacıdır. Ferreri, yönetmenliğe İspanya'da Rafael Azcona'nın bir öyküsünden uyarladığı *El Pisito* (*Küçük Apartman*, 1958) ile adım attı. Bu filmi yine İspanya'da çektiği *Los Chicos* (*Ufaklıklar*, 1959) ve *El Cochecito* (*Çocuk Arabası*, 1960) izledi. Daha bu filmlerinde yönetmenin Yeni Gerçekçi bir gözlemciliğe, kaba güldürüye varan bir hiciv anlayışı eklemeyi amaçladığı görüldü. İtalya'ya dönen yönetmen, ülkesinde çevirdiği filmlerde ilkin kadın erkek ilişkilerine değinen ve burjuva toplumunun bireysel özgürlük adı altında bireyi aile ve evlilik kavramlarının tuzağına düşürdüğünü savunan filmler çekti. Sansürle takışınca yönetmenin ünlenmesine yol açan *Una Storia Moderna: l'Ape Regina* (*Modern Bir Öykü: Arı Kraliçe*) çocuk sahibi olmak isteyen Katolik genç karısının (Marina Vlady) cinsel isteğine karşılık vermekte zorlanan bir erkeğin (Ugo Tognazzi) tükenişini aktardı. Yine sansürle çatışan (ve sonu

değiştirilen) *La Donna Scimmia* (*Maymun Kadın*, 1963) aynı çizgiyi sürdürerek sakalları çıkan bir kadını (Annie Girardot) panayırlarda sergileyen bir erkeğin (Ugo Tognazzi) öyküsünü anlattı. Dört bölümden oluşan evlilik eleştirisi *Marcia Nuziale* (*Düğün Marşı*, 1967) ile dört erkeğin bir eve kapattıkları bir kadınla mazoşist ilişkilerini konu edinen *L'Harem* (*Harem*, 1967) yönetmenin anlatımının daha da groteske kaçtığı ve kadının erkekler dünyasının dengesini bozma işlevinin daha da belirgin bir biçimde vurgulandığı filmler oldu. Mutfakta rastlantı sonucu bulduğu bir silahla, durduk yere karısını öldürüp, Tahiti'ye giden bir gemiye ahçı olan bir erkeğin öyküsünü aktaran *Dillinger è Morto* (*Dillinger Öldü*, 1968) ise değerleri ve işlevleri toplum tarafından yok edilmiş bireyin düştüğü durum olarak değerlendirilebilir. *Il Seme dell'Uomo* (*İnsan Tohumu*, 1969) bir yıkımın ardından yalnızca bir kadınla bir erkeğin sağ kaldığı bir gezegende, kadının yoz bir uygarlığı başlatmamak için çocuk doğurmaktan kaçınmasını konu edindi. Papa ile görüşebilme isteğine bir türlü olumlu yanıt alamayan bir Milanolunun öyküsünü aktaran *L'Udienza* (*Görüşme*, 1971) iktidarla ilişki kurabilmenin olanaksızlığını, Kafka'nın *Şato*'sunu çağrıştıran bir ortamda aktardı. Ennio Flaiano'nun bir öyküsünden uyarlanan *La Cagna* (*Çılgın Fahişe*, 1972) ıssız bir adada bir erkekle (Marcello Mastroianni) karşılaşan bir kadının (Catherine Deneuve) erkeğe bağlanmasını ve gitgide kendini erkeğin ölen köpeğinin yerine koyarak, bir "dişi köpek" işlevi yüklenmesini konu edindi. Seyircilerin tepkisine yol açtığı Cannes Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü kazanan *La Grande Abbuffata* (*Büyük Tıkınma*, 1973) ise yönetmenin en sert ve en kışkırtıcı filmidir. Film dört arkadaşın (Marcello Mastroianni, Ugo Tognazzi, Michel Piccoli, Philippe Noiret) bir eve kapanıp, sürekli yiyip içmelerini ve fahişelerle sevişmelerini ve teker teker "çatlayarak" ölmelerini anlatır. Bitmek bilmeyen tıkınmaya eşlik eden komik, erotik, dramatik anlatım, yarısı aç bir dünyada tüketim toplumuna yöneltilen en çarpıcı eleştirilerden birini oluşturur. *L'Ultima Donna* (*Son Kadın*, 1976) toplum düzeninin ve geleneklerin yaşamı nasıl anlamsız kıldığını vurgularken, New York'ta geçtiği izlenimini uyandıran ve bir erkeğin bir maymun yavrusunu evlat edinmesini aktaran *Ciao Maschio* (*Elveda Erkeklik*, 1978) kadın-erkek ilişkilerine ve bu arada toplumsal düzene daha da karamsar bir bakış getirir. Bir genç kızın yetişmesini ele alan *Storia di Piera* (*Piera'nın Öyküsü*, 1983) olsun, bir kadının doğurduğu çocuğu bir başka kadına vermesini anlatan *Il Futuro è Donna* (*Gelecek Kadındır*, 1984) olsun, Ferreri'nin daha yüzeysel filmleridir. Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü kazanan *La Casa del Sorriso* (*Tebessüm Evi*, 1990) bir huzur evinde yaşamakta olan yaşlı bir kadınla (Ingrid Thulin) yaşlı bir erkeğin (Dado Ruspoli) gönül ilişkisini ele alırken, yaşlılığın aynı zamanda tam bir özgürlük çağı olduğunu bir güldürü ortamında verir ve yönetmenin en rahat izlenir filmi olur. Yeniden çizgi dışı konulara dönen yönetmen *La Carne*'de (*Et*, 1991) durmadan cinsel ilişkiye girdiği kadın kendisini terk

etmeye kalkınca, onu öldürüp buzdolabına koyan ve etini yiyen bir erkeğin öyküsünü alabildiğine irkiltici bir biçimde anlatır. Ferreri'nin Macaristan'da çektiği ve iki yüz dolayında oyuncu ile bini aşkın figüranın rol aldığı son filmi *Nitrato d'Argento* (*Gümüş Nitrat*, 1996) ise hem bir tür sinema tarihi hem de büyük bir karmaşa ortamında savaşlara, diktatörlere, sınıf mücadelelerine, grevlere göndermeler yapan "çılgın" bir filmdir. Ferreri'nin estetik kaygılar gütmeyen, oyunculuğu önemsemeyen, en şaşırtıcı konuları kimi kez absürde varan grotesk bir anlatımla veren kışkırtıcı ve karamsar filmleri, sinema tarihinde bir benzeri olmayan görsel bir karşı çıkıştır.

Tıpkı Ferreri gibi eleştiri oklarını burjuvaziye yönelten **Marco Bellocchio** (d. 1939) ilk filmi *I Pugni in Tasca* (*Cepteki Yumruklar*, 1965) ile ünlendi. Film kırsal kesimde yaşayan gözleri görmeyen bir anne, biri saralı, biri geri zekalı, biri normal erkek çocukla nevrotik bir kız çocuktan oluşan bir burjuva ailenin parçalanışını şiirsel bir şiddetin yanı sıra alaycı bir bakışla perdeye getirirken Buñuel sinemasını da çağrıştırıyordu. Yönetmenin bir sonraki filmi *La Cina è Vicina* (*Çin Yakındır*, 1967) yine taşrayı ele alarak, bu kez merkez sol ve solcu partilerin uygulamalarını daha da kaba çizgili bir alaycılıkla aktardı. Bir Cizvit okulunda öğrencilerin öğretmenlere başkaldırısını konu edinen *Nel Nome del Padre* (*Kutsal Peder Adına*, 1971) Katolik eğitim sistemini eleştirirken, *Sbatti il Mostro in Prima Pagina* (*Canavarı Birinci Sayfada Döv*, 1972) sağcı basının düzmece haberciliğini ve iktidarla işbirliğini konu edindi. *Marcia Trionfale* (*Zafer Marşı*, 1976) kendi içine kapalı askerlik ortamının kurallarını eleştirirken, bu eleştiriyi bütün bir burjuvaziye yaydı. *Salto nel Vuoto* (*Boşluğa Atlayış*, 1979) bir kadının intiharının soruşturmasından yola çıkarak, adalet sisteminin boşluklarını gündeme getirdi. Yönetmenin ilk filminin devamı olan *Gli Occhi la Bocca* (*Gözler Ağız*, 1982) eleştiri oklarını yine aile müessesesine ama bu kez daha ılımlı bir yaklaşımla yöneltti. Anton Çehov uyarlaması *Il Gabbiano* (*Martı*, 1977), Pirandello uyarlaması *Enrico IV* (*IV. Henry*, 1984) ya da Raymond Radiguet uyarlaması *Il Diavolo in Corpo* (*İçimizdeki Şeytan*, 1986) yönetmenin biçeminin yumuşadığı örnekler oldu. Gerçek bir olaydan yola çıkan *La Condanna* (*Mahkûm*, 1991) ise bir müzede yaşanan bir tecavüz olayını konu edinerek, erkeğin kadının direnmesini akılcı bir davranışla aşabileceğini vurgulamayı denedi. Bibi Andersson'un oyunculuğu ile dikkati çeken *Il Sogno della Farfalla* (*Kelebeğin Düşü*, 1994) bir annenin sessizliğe gömülen tiyatro oyuncusu oğlunu yeniden sahneye çıkarabilmek çabasını konu edindi. *Il Principe di Homburg* (*Homburg Prensi*, 1997) Heinrich von Kleist'ın oyununu perdeye aktardı. *L'Ora di Religione: Il Sorriso di Mia Madre* (*Din Saati: Annemin Tebessümü*, 2002) yeni ölen annesinin Kilise tarafından azize ilan edilmek istenmesinin şaşkınlığını yaşayan bir ressamın öyküsünden yola çıkarak, gelenekleri eleştiren bir film oldu. *Buongiorno Notte* (*Günaydın Gece*, 2003) eski İtalya başbakanı Hıristiyan Demokrat Aldo Moro'nun Kızıl Tugaylar tarafından öldürül-

mesini konu edindi. Olayları terorist bir kadının (Maya Sansa) gözünden aktaran film, terorizmin bir ütopya olduğunu vurguladı. (Film, Avrupa Film Ödülleri'nde FIPRESCI ödülünü kazandı.) Bellocchio'nun özyaşamından izler de içeren filmleri sağlam senaryoları ile de dikkati çeker.

Ettore Scola (d. 1931) bir kuşak öncesi yönetmenlerinden Pietro Germi'nin dramdan güldürüye kayan çizgisinin karşıtı bir yol izleyerek, güldürüden drama yöneldi. Birçok güldürü filminin senaryosunu yazdıktan sonra *Se Permettete Parliamo di Donne* (*İzin Verirseniz Kadınlardan Söz Edelim*, 1964) ile yönetmenliğe başladı. Venedik yöresinin geleneklerini eleştiren *Il Commisario Pepe* (*Komiser Pepe*, 1969) ile bir aşk ilişkisinden yola çıkarak İtalyan toplumunun çeşitli aksaklıklarını eleştiren *Dramma di Gelosia* (*Kıskançlık Dramı*, 1970) gibi güldürüleri izleyen, Komünist Parti'nin desteği ile profesyonel oyuncu kullanmadan 16 mm olarak çektiği *Trevico-Torino* (1973) önemli bir militan sinema örneği oldu. Büyük kente çalışmaya gelen bir emekçinin bilinçlenmesini ele alan film, belgeselci anlatımı ile dikkati çekti. Bir dönem yeşeren umutların nasıl düşkırıklığına dönüştüğünü güleryüzlü ama buruk bir anlatımla veren *C'eravamo Tanto Amati* (*Birbirimizi Öyle Sevmiştik ki*, 1974) başta De Sica, bütün bir Yeni Gerçekçiliğe bir saygı gösterisine dönüştü. Adı Sergio Leone'nin ünlü filmini çağrıştıran *Brutti, Sporchi e Cattivi* (*Çirkinler, Kirliler ve Kötüler*, 1976) Roma'nın gecekondu mahallelerine eğildi. (Filme Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü verildi.) Yönetmenin en önemli filmlerinden *Una Giornata Particolare* (*Özel Bir Gün*, 1977) ise Hitler'in Roma'ya geldiği gün yapılan şenlikler sırasında, evli bir kadının (Sophia Loren) komşu erkekle (Marcello Mastroianni) tanıştığı "özel günü" anlatır. Bir halk kadını ile eşcinsel bir aydın arasındaki karşılaşma, yönetmene sıra dışı bir oyunculuğun da desteğiyle, dingin bir anlatımla faşizmin günlük yaşamdaki yerini vurgulamak olanağını da verir. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü'nü kazandı.) Artık yaşlanmış aydınların umutsuzluğunu konu edinen *La Terrazza* (*Teras*, 1979), Fransız Devrimi yıllarına alaycı bir bakış getiren *Il Mondo Nuovo / La Nuit de Varennes* (*Varennes Gecesi*, 1982) gibi filmleri izleyen *Ballando Ballando* (*Balo*, 1983) yönetmenin bir başka önemli filmi oldu. Film, Paris'te bir dans salonunda bir araya gelen kadınlı erkekli bir kalabalığın hiç konuşmaksızın, altmışa yakın şarkı eşliğinde yaptıkları danslar aracılığı ile Fransa'nın Halk Cephesi yıllarından, Alman işgaline, kurtuluşa ve sonrasına uzanan tarihini verir. Sekseninci yaş günü kutlanan bir erkeğin geçmişi anımsaması üzerine kurulu *La Famiglia* (*Aile*, 1987) ile yıllarca sonra karşılaşan bir baba oğulun hesaplaşmalarını konu edinen *Che Ora É* (*Saat Kaç*, 1989) yönetmenin anlatım ustalığının başka örnekleridir. *Mario, Maria e Mario* (*Mario, Maria ve Mario*, 1993) kocasını aynı adlı bir erkekle aldatan bir kadının aşkla kaçamak arasındaki ayrımı anlamasını konu edinir. *La Cena* (*Akşam Yemeği*, 1998) bir İtalyan lokantasını dolduran değişik kökenli müşterilerin bir akşam yemeği boyunca

konuşmalarını, tartışmalarını, eğlenmelerini konu edinirken toplumsal göndermelere de yer verdi. *Balo*'da olduğu gibi kapalı bir mekânda geçen filmin *Balo*'nun sürükleyiciliğine sahip olduğu söylenemez. *Concorrenza Sleale* (*Haksız Rekabet*, 2000) Yahudilerin baskı altına alındığı faşizm döneminde, ticaretle uğraşan birbirine rakip iki ailenin, rekabeti bırakıp dayanışma içine girmelerini ele alır. Yönetmen daha sonra *Altro Mondo é Possibile* (*Başka Dünya Mümkündür*, 2001) ve *Lettere dalla Palestina* (*Filistin'den Mektuplar*, 2002) adlı çok yönetmenli iki belgeselde yer aldı. Scola'nın sıradan insanları perdeye getiren filmlerinin çağdaş İtalyan toplumunun günlük yaşamını yansıttığını söylemek yanlış olmaz.

Pier Paolo Pasolini, Francesco Rosi, Taviani Kardeşler ve Marco Ferreri'nin siyasal göndermeler içeren anlayışına karşılık, sıradan insanların yaşamına duygusal bir yaklaşımla eğilen yönetmenlerin başında **Ermanno Olmi** (d. 1931) gelir. Belgeselleri ile sinemaya giren Olmi, kırsal kesimden geldiği Milano'da tutunmaya çalışan bir gencin uyum zorluklarını konu edinen *Il Posto* (*İş*, 1961), işçi kesiminde geçen bir gönül ilişkisini ele alan *I Fidanzati* (*Nişanlılar*, 1963) gibi filmlerden sonra, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazanan *L'Albero degli Zoccoli* (*Nalın Ağacı*, 1977) ile ünlendi. On dokuzuncu yüzyıl sonları kırsal kesiminin geleneklerini ve yaşam biçimini, sanayi toplumuna geçişin sancılarını şiirsel bir gerçekçilikle aktarırken olağanüstü plastik güzellikleriyle dikkati çeken film, örtülü bir dinselliğe de yer verir. Dinselliğin daha da belirginleştiği ve konusunu kutsal metinlerden alan *Cammina Cammina* (*Yürüye Yürüye*, 1983) adlı filmi izleyen *Lunga Vita alla Signora* (*Hanımefendiye Uzun Ömürler*, 1987) ise bir şatoda verilen bir yemek boyunca yaşananlardan yola çıkarak, çağrılıların yozlaşmışlığı ile hizmet edenlerin dürüstlüğü arasındaki çelişkiyi vurgular. *La Leggenda del Santo Bevitore* (*Ermiş Ayyaş Destanı*, 1988) Paris'te köprü altında yatıp kalkan eski bir katile, tanımadığı birinin bir hafta sonra kilisede iade etmesi koşuluyla verdiği paranın adamın yaşamını altüst etmesini aktarır. Yönetmen kendi deyişiyle "ölümle randevusuna giderek onun bileğini büken onurlu bir kahraman" portresi çizer. (Film, Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü kazandı.) Dino Buzzati uyarlaması *Il Segreto del Bosco Vecchio* (*Yaşlı Ormanın Gizi*, 1993) yazarın fantastik dünyasını yansıtırken, Eski Ahit'in ilk kitabından esinlenen *Genesi: La Creazione e il Diluvio* (*Tekvin: Yaratılış ve Tufan*, 1994) yalnızca görselliğiyle dikkati çeker. Askerliğin bir meslek sayıldığı bir döneme eğilen *Il Mestiere delle Armi* (*Savaş Mesleği*, 2001) ise Papalığa karşı yapılan savaşa katılan Giovanni de Medici'nin yaşamını ve ölümünü konu edinirken, belirli bir tarihsel dönemde insanın yalnızlığını yine usta bir görsellikle verir.

Şiirler yayınlayan, *Dilenci*'de Pasolini'nin yardımcılığını yapan, şair ve eleştirmen bir babanın oğlu **Bernardo Bertolucci** (d. 1941) bir sokak kadınının öldürülmesini konu edinen ilk filmi *La Commare Secca*'yı (*Ölüm*, 1962)

çektiği yıl, şiir kitabı (*In Cerca del Mistero / Gizem Peşinde*) da, İtalya'nın en önemli ödüllerinden Viareggio Ödülü'nü kazanıyordu. Pasolini'nin etkilerinin sezildiği bu filmi izleyen *Prima della Rivoluzione* (*Devrimden Önce*, 1964) burjuva kökeninden sıyrılıp komünist olmayı başaramayan bir aydının yenilgisini aktardı. Örgüsü Stendhal'in *Parma Manastırı*'ndan da izler taşıyan film, yalnız bir aydının değil, bütün bir sınıfın toplumun zincirlerini kıramayarak yenik düşmesini, "devrim öncesinde kalışını" beklenmedik bir olgunlukla anlatır. Jorge Luis Borges uyarlaması *La Strategia del Ragno* (*Örümceğin Stratejisi*, 1969) yıllarca önce öldürülen antifaşist babasının ölümünü araştırmak için küçük bir kasabaya gelen bir gencin öyküsünü aktardı. Direnişçi bir kahraman sayılan babanın, hain olduğunun ortaya çıkması "kahraman baba" mitosunu yıkarken, bir kimlik arayışını da perdeye getiriyordu. Alberto Moravia uyarlaması *Il Conformista* (*Konformist*, 1970) da, konusu Paris'te geçse de, İtalyan burjuvazisinin faşizme gönüllü kucak açışını ele aldı. *Ultimo Tango a Parigi* (*Paris'te Son Tango*, 1973) ise hem sağladığı getiriyle hem de yargının kopyalarının imha edilmesine kadar varan kararlarıyla, yönetmeni uluslararası üne kavuşturan film oldu. Film Paris'te kiralık bomboş bir apartman dairesinde karşılaşan, karısı bir otel odasında intihar etmiş orta yaşlı bir erkekle (Marlon Brando) bir genç kızın (Maria Schneider) büyük bir coşkuyla sevişmelerini aktarır. Cinselliği, erotizmi, baba-kız ilişkisini, kuşaklar arası çatışmayı görsel bir çarpıcılıkla harmanlayan film, Marlon Brando'nun unutulmaz bir biçimde canlandırdığı bir yalnızlık öyküsüdür aynı zamanda. Genç kızla cinselliğin ötesinde bir bağ kurmayı denediğinde, erkek düş kırıklığına uğrayacak, o zamana dek sözünden çıkmayan genç kız tarafından öldürülecektir. Bu filmin gördüğü olağanüstü ilgi, yönetmene ülkesinin yarım yüzyıllık tarihini ele alan *Novecento*'yu (*1900*, 1976) yapma olanağını sağladı. Toplam 310 dakika uzunlukta iki bölümden oluşan film, melodram geleneği ile siyasal sinema anlayışını birleştirerek, yirminci yüzyılın ilk yarısı İtalya'sının, sınıf mücadelesi ekseninde destansı bir panoramasını perdeye getirdi. *La Luna* (*Ay*, 1979) ise enseste de yer verdiği izlenimini uyandıran bir ana-oğul ilişkisini aktarırken, yönetmenin ustası Pasolini'ye en yakın çalışması oldu. *La Tragedia di Un Uomo Ridicolo* (*Gülünç Bir Adamın Trajedisi*, 1981) kaçırılan oğlu için fidye istenen bir sanayicinin (Ugo Tognazzi) açmazını ele alırken hem baba-oğul ilişkisine bir babanın gözünden bakar hem de kapitalizmle terör bağlantısı üstünde durur. Son Çin imparatoru Pu Yi'nin yaşamını perdeye getiren *L'Ultimo Imperatore* (*Son İmparator*, 1987) ise Çin'in yakın tarihine batılı gözüyle bakan bir üstünyapım oldu. (Film, En İyi Yönetmen Oscarı'nı aldı.) Paul Bowles'ten uyarlanan *Il Tè Nel Deserto* (*Çölde Çay*, 1990) seyirciyi kuzey Afrika'ya götürürken *Little Buddha* (*Küçük Buda*, 1994) Batı dünyasına budizmi tanıtmak amacıyla, geçmişle bugün arasında mistisizm yüklü bir yolculuk oldu. Yönetmenin *Gülünç Bir Adamın Trajedisi*'nden sonra ülkesinde çektiği ilk film olan *Io Ballo da Sola* (*Tek Başıma*

Dans Ederim, 1996) yaz tatili için İtalya'ya gelen bir genç kızın cinselliği tanımasını ele alırken, yönetmenin sanat ve toplum üzerine düşüncelerini yine melodram etkileri taşıyan bir anlatımla verdi. *L'Assedio* (*Kuşatma*, 1999) Roma'da Afrikalı bir genç kadınla bir İngiliz erkek arasındaki gönül ilişkisinin yol açtığı karşıtlıkları ele aldı. Gilbert Adair'in romanından uyarlanan *The Dreamers* (*Hayalciler: Tutkular ve Suçlar*, 2003) ise Henri Langlois'nın Sinematek'in yöneticiliğinden uzaklaştırılmasının Paris'i ayağa kaldırdığı 1968 olayları sırasında Amerikalı bir öğrencinin biri kız biri erkek iki kardeşle ilişkisini konu edindi. Yönetmen, Sinematek'te tanışıp birlikte yaşamaya başlayan üç gencin, birbirlerine sinema ile ilgili sorular sorduktan sonra, kaybedene "cinsel cezalar" vermelerini aktarırken, genç bedenleri kusursuz bir estetikle perdeye yansıtır. *Paris'te Son Tango* gibi bir apartman katında geçen film, bir yandan yönetmenin ustası Pasolini'nin izini sürerken bir yandan da Keaton'dan, Garbo'dan Godard'a ulaşan bir çizgide sinemanın geçmişine göndermeler yapar. Film, *Paris'te Son Tango*'nun arıtılmış erotizmine ulaşamasa da, Bertolucci'nin ayrıksı bir konuyu aktarmadaki ustalığını bir kez daha doğrular.

Ülke siyasetinin ve ekonomisinin bir geçiş dönemi yaşadığı 1980'lerde Maurizio Nichetti ile Nanni Moretti gibi yeni yönetmenlerin alışılmış kalıpların dışına çıkmayı amaçlayan bir sinema yapmayı denedikleri görüldü. Bu adlara eklenen Pupi Avati, Giuseppe Tornatore, Gabriele Salvatores, Francesca Archibugi, Massimo Troisi, Roberto Benigni gibi sinemacılar ise yeni bir atılımın habercisi oldu.

Pupi Avati (d. 1938) caz müziği ve fantastik edebiyat tutkusunun da katkısı ile ilk filmlerinde günlük olayları kimi kez groteske kaçan bir anlatımla ele alırken, daha sonra geçmişe özlemin ağır bastığı bir çizgiye yöneldiği görüldü. *La Casa delle Finestre che Ridono* (*Gülen Pencereli Ev*, 1976) ile bir korku filmi taşlaması çeken yönetmen, aynı anlayışı sürdürerek *Tutti Defunti Tranne i Morti*'de (*Herkes Gömülü Ölüler Hariç*, 1977) bir gerilim filmi taşlaması yaptı. En iyi filmleri arasında yer alan *Una Gita Scolastica* (*Bir Okul Gezisi*, 1983) yaşlı bir kadının lise son sınıfta katıldığı üç günlük bir okul gezisini belleğinde canlandırmasını konu edindi. Film anlatımının olağanüstü duyarlığı ile büyük ilgi gördü. *Noi Tre* (*Biz Üçümüz*, 1984) Mozart'ın gençlik yıllarında yönetmenin kenti Bologna'ya yaptığı geziyi konu edindi. *Festa di Laurea* (*Diploma Şenliği*, 1985) savaş sonrası İtalya'sını bir güldürü ortamında ele aldı. *Regalo di Natale* (*Noel Hediyesi*, 1986) poker üzerine bir film olurken, *Storia di Ragazzi e di Ragazze* (*Kızların ve Oğlanların Öyküsü*, 1989) faşizm döneminde bir aile yemeğini konu edinerek faşizme göndermeler yaptı. *Fratelli e Sorelle* (*Erkek Kardeşler Kız Kardeşler*, 1992) yönetmenin deyişiyle "aile konusunda her şeyi" anlatan bir film oldu. *La Via degli Angeli* (*Meleklerin Yolu*, 1999) 20. yüzyıl başları İtalya'sı kırsal kesiminde geleneksel bir dans şenliğini ele alarak aşka övgüye dönüştü. *I Cavalieri che Fecero l'Impresa* (*İşi Başaran Şövalyeler*, 2001) 13. yüz-

yılda kutsal bir emaneti Yunanistan'dan Fransa'ya getiren beş şövalyenin öyküsünü aktarırken dönemin yaşam koşullarını aktarmayı da denedi. *Il Cuore Altrove* (*Yüreği Başka Yerde*, 2003) aşkın insanları nasıl dönüştürebileceğini yalın bir anlatımla vurguladı. *La Rivincita di Natale* (*Noel Rövanşı*, 2004) aradan on yedi yıl geçtikten sonra *Noel Hediyesi*'ndeki beş oyuncuyu bir kez daha poker masasında bir araya getirdi.

Sinemaya belgeseller çekerek giren **Giuseppe Tornatore** (d. 1956) *Nuovo Cinema Paradiso* (*Cennet Sineması*, 1988) ile uluslararası üne kavuştu. En İyi Yabancı Film Oscarı'nın yanı sıra Cannes Festivali'nde de Jüri Özel Ödülü kazanan film, Sicilya'da bir kasaba sinemasının makinisti (Philippe Noiret) ile küçük bir çocuk arasındaki dostluğu konu edinerek, oldukça duygusal bir yaklaşımla sinemanın geçmişine nostaljik bir bakış getirdi. Güney İtalyalı emekli bir memurun (Marcello Mastroianni), evli barklı çocuklarını görmek için İtalya'nın değişik kentlerine yaptığı geziyi konu edinen *Stanno Tutti Bene* (*Herkesin Keyfi Yerinde*, 1990), herkesin keyfinin hiç de yerinde olmadığını gösterdi. Bir yazarın (Gérard Depardieu) bir komiser (Roman Polanski) tarafından sorgulanmasını konu edinen *Una Semplice Formalità* (*Basit Bir Formalite*, 1994) doğru ile yalan karşıtlığını kusursuz bir biçimsellikle verdi. Bu filmi izleyen *La Leggenda del Pianista sull'Oceano* (*1900 Efsanesi*, 1998) ömrü boyunca bir gemide yaşayan ünlü bir piyanistin öyküsünü Ennio Morricone'nin müziğinin de desteğiyle destansı bir anlatımla aktardı. *Malèna* (2000) ise İkinci Dünya Savaşı yıllarında, iç dünyasını ancak 14 yaşında bir yeniyetmenin anlayabildiği Sicilyalı genç bir kadının fahişelikle noktalanan tutkulu öyküsünü, yine çok düzgün bir anlatımla verdi. Yönetmenin bir sonraki filmi *La Sconosciuta* (*Esrarengiz Kadın*, 2006) Ukrayna'dan İtalya'ya göç etmiş olan bir kadının (Kseniya Rappoport) öyküsünü aktarırken, kadının nasıl sömürüldüğünü gizemli bir gerilim ortamında verdi. (Film Moskova Film Festivali'nde En İyi Yönetmen, Avrupa Film Ödülleri'nde En İyi Film ve En İyi Yönetmen ödüllerini aldı.)

Tiyatro kökenli **Gabriele Salvatores** (d. 1950) Shakespeare uyarlaması *Sogno di una Notte d'Estate* (*Bir Yaz Gecesi Rüyası*, 1982) ile başladığı yönetmenlikte, İtalyan güldürü anlayışını sürdürdü. *Marrakech Express* (*Marakeş Ekspresi*, 1988) ve *Turné* (*Turne*, 1990) ile başlattığı dostluk konusunu işlemeyi sürdürdüğü *Mediterraneo* (*Akdeniz*, 1991) ile En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazanmayı başardı. Film İkinci Dünya Savaşı yıllarında Ege Denizi'ndeki küçük bir Yunan adasına çıkan sekiz İtalyan askerinin, köylülerle kaynaşarak yaşamın tadını çıkarmaya başlamalarını, bir güldürü havası içinde verdi. *Sud* (*Güney*, 1993) güney İtalya'nın küçük bir kasabasında, mafya siyasetçi ilişkisini bir seçim ortamından yola çıkarak ele aldı. *Nirvana* (1997) bilgisayar oyunları üreten bir uzmanın yeni oyunundaki kahramanların, canlanıp insanların arasına karışmalarını konu edinen başarılı bir bilimkurgu filmi oldu. *I Denti* (*Dişler*, 2001) çirkin dişli bir erkeğin görünüşünü güzelleştirme çabasını,

gerçeküstücü göndermelere de yer vererek aktardı. *Amnesia* (*Bellek Yitimi*, 2002) bir ailenin parçalanmasını ele aldı. Niccolo Ammaniti'nin romanından uyarlanan *Io Non Ho Paura* (*Hiç Korkmuyorum*, 2003) ise yeniyetmeliğin masumiyeti ile erişkinliğin acımasızlığını bir gerilim ortamında aktarırken, iki küçük oyuncusunun (Giuseppe Cristiano ve Mattia di Piero) oyunculuğu ile de dikkate çekti.

Francesca Archibugi (d. 1960) sinema öğrenimi gördükten sonra *Mignon è Partita* (*Mignon Gitti*, 1988) ile başladığı yönetmenliği, *Verso Sera* (*Akşama Doğru*, 1990), *Il Grande Cocomero* (*Kocaman Balkabağı*, 1991), *L'Albero delle Pere* (*Armut Ağacı*, 1998) ve *Domani* (*Yarın*, 2000) gibi bireylerin iç dünyalarına eğilen filmlerle sürdürdü. Güldürü oyuncusu Roberto Benigni (d. 1952) *Tu Mi Turbi* (*Beni Rahatsız Ediyorsun*, 1982) ile başladığı yönetmenliği, tüketim alışkanlığı üzerine kurulu *Il Piccolo Diavolo* (*Küçük Şeytan*, 1988) ve bir benzerlik yüzünden karanlık işlere bulaşmak zorunda kalan birinin öyküsünü anlatan *Johnny Stecchino* (*Kürdan Co*, 1992) ile sürdürerek, kaba çizgili bir güldürünün başarılı örneklerini verdi. Yine başrolü de üstlendiği *La Vita è Bella* (*Hayat Güzeldir*, 1998) bir toplama kampının çirkinliklerini küçük oğluna hissettirmemeye çalışan bir babanın çabasını, büyük duyarlıklar içeren hüzünlü bir güldürü ortamında aktardı. Yönetmenin başrolü de oynadığı, Collodi'nin ünlü çocuk klasiği *Pinocchio* (2002) uyarlaması ise kitaba bağlı kalan ve özel efektlere de yer veren başarılı bir film oldu. Bir başka oyuncu kökenli yönetmen, Massimo Troisi (1953-1994) de, Eduardo De Filippo'nun Napoli güldürüsü anlayışını sürdürdü. *Ricominciamo da Tre* (*Üçten Başlayalım*, 1981), sınırlı üretiminin en başarılı ürünü oldu. Troisi sinema tarihinde, Michael Radford'un yönettiği *Postacı*'daki oyunculuğu ile yer aldı. Tiyatro alanında öncü çalışmalar yaptıktan sonra sinemaya da yönelen Mario Martone (d. 1959) ilk kurmaca filmi *Morte di un Matematico Napoletano* (*Napolili Bir Matematikçinin Ölümü*, 1992) ile Venedik Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü'nü kazanmayı başardı. Film Bakunin'in torunu, bir matematik öğretmeninin (Carlo Cecchi) intiharla noktalanan yaşamının son haftasını verirken, Napoli'ye yeni bir gözle bakışı ve ayrıntılara önem veren anlatımının ulaştığı dramatik yoğunlukla Visconti sinemasını çağrıştırıyordu. Bir tiyatro oyunundan uyarlanan *Rasoi* (*Ustura*, 1993) da, aynı çizgiyi sürdürerek Napoli'nin varsıl ve yoksul, sağlıklı ve hastalıklı, arkaik ve çağdaş yönlerini perdeye getirdi. Elena Ferrante'nin romanından uyarlanan *L'Amore Molesto* (*Sıkıntılı Aşk*, 1995) çalkantılı bir ana-kız ilişkisini aktarırken, yönetmenin Napoli'yi de üçüncü bir kadın gibi kullandığı görüldü. *Teatro di Guerra* (*Savaş Tiyatrosu*, 1998) Saraybosna'da sahnelenecek bir oyun hazırlayan Napolili bir tiyatro topluluğu ile aynı çatı altında bir Shakespeare oyunu hazırlayan topluluk arasındaki çekişmeyi ilginç bir kurgu ile verdi. *L'Odore del Sangue* (*Kan Kokusu*, 2003) ise evlilik dışı bir ilişkiyi duyarlıktan arınmış bir yaklaşımla verdi.

Oyunculuk ve reklam filmciliği yaptıktan sonra başrollerini de oynadığı filmlerini yönetmeye başlayan posbıyıklı güldürü oyuncusu **Maurizio Nichetti** (d. 1947) ilk filmi *Ratataplan*'da (1979) Milano'da yaşamanın tekdüzeliğini, birbirini izleyen skeçlerle gündeme getirirken, konuşmaya yer vermeyerek sessiz sinema ile *commedia dell'arte* geleneğini harmanlamayı başardı. İtalyan güldürü anlayışından uzaklaşarak Buster Keaton'ın sinemasını çağrıştıran bu filmi izleyen *Ho Fatto Splash* (*Splash Yaptım*, 1980) Milano'da bir arada yaşayan üç genç kızın arasına karışan bir delikanlının serüvenini, bu kez kaba güldürü ile şiirselliği bağdaştırarak verdi. *Domani si Balla* (*Yarın Dans Ediliyor*, 1982) iki TV görüntü yönetmeninin gülünç serüvenlerini, müziğin de önem kazandığı bir anlatımla ele aldı.Yönetmenin en önemli filmi sayılan *Ladri di Saponette* (*Sabun Köpüğü Hırsızları*, 1988) televizyon reklamlarını, gerçeküstücü göndermelere de yer vererek eleştirdi. Yönetmenin bir sonraki filmi *Volere Volare* (*Uçmak İstemek*, 1991) bir seslendirme sanatçısının, hastalıklı bir meslektaşına duyduğu ilgiyi, aza indirilmiş konuşmalar ve yer yer çizgi filme dönüşen bir anlatımla işledi. *L'Una e l'Altra* (*Biri ve Diğeri*, 1996) güneyden geldiği 1955'ler Milano'sunda gölgesini kaybeden bir kadının, artık fantezilerinin peşinden gitmesini konu edindi. Adını bir şarkıdan alan *Honolulu Baby* (2000) bilinmedik bir ülkeye görevli olarak gönderilen bir mühendisin serüvenini aktarırken, globalleşmenin ve İngilizce egemenliğinin sakıncalarını yine yer yer gerçeküstücü göndermelerle ele aldı.

Son dönemin en önemli yönetmeni **Nanni Moretti** (d. 1953) Süper 8 mm bir alıcı ile çektiği *Io Sono un Autarchico* (*Kendi Kendime Yeterim*, 1976) ile ilgi toplamayı başardı. İlkin sinema kulüplerinde, ardından 16 mm'lik kopyası sanat sinemalarında gösterilen film, bir tiyatro oyuncusunun serüvenini alaycı bir bakış açısından ele alıyordu. *Ecce Bombo* (1978) yönetmeni ünlendiren film oldu. Filmlerinin senaryolarını yazan, başrolünü üstlenen ve ilk filmlerinde Michele Apicella adını verdiği bir kahramanı perdeye getiren Moretti, bu filmde Roma'nın solcu gençlerinin avareliğini keskin bir mizah anlayışı ile işledi. 16 mm çekildikten sonra 35 mm'ye basılan film, Chaplin ve Keaton geleneğine Woody Allen'ın nevrozlarını ekleyen yaratıcı bir güldürü ustasının ilk önemli çalışması oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Sogni d'Oro* (*Altın Düşler*, 1981) *Freud'un Annesi* adlı bir film çekmeye hazırlanan bir yönetmenin arkadaşları ve annesi ile çekişmelerini yer yer düşsel bir ortama da yer vererek ve yine eğlenceli bir anlatımla aktardı. (Film, Venedik Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) *Bianca* (1984) Marilyn Monroe adını taşıyan bir lisenin nevrotik yapılı matematik öğretmeninin, başkalarının yaşamına karışmaya kalkınca cinayet sanığı durumuna düşmesini yine zeki buluşlara dayanan bir güldürü ortamında verdi. *La Messa è Finita* (*Ayin Bitti*, 1985) on yıl bir kasabada görev yaptıktan sonra büyük kente gelen bir rahibin, çıkarcılığın ve cinselliğin öne çıktığı bir ortam karşısında tepkisini konu edinirken, İtalyan

toplumuna alaycı bir bakış getirdi. (Film, Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı Ödülü kazandı.) Yönetmenin çocukluğundan beri süregelen sutopu tutkusuna da yer veren *Palombella Rossa* (*Kızıl Güvercin*, 1989) belleğini yitiren bir Komünist Parti adayının kendini bir sutopu yarışmasında bulmasını konu edindi. Geriye dönüşlere de yer veren film, bir aydının bunalımının yanı sıra politikadaki ve dildeki kirlenmeye de değindi. Yine yönetmenin yaşamından izler taşıyan üç bölüme ayrılmış *Caro Diario* (*Sevgili Günlüğüm*, 1993) ise İtalyanların yaşamak zorunda oldukları toplumsal düzenin alışkanlıkları, önyargıları ve tabuları üzerine bir soruşturma oldu. İlk bölümde Pasolini'nin öldürüldüğü Ostia'yı ele alan sekans, Pasolini'ye bir saygı gösterisi niteliği taşır. (Film, Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü kazandı.) Bu filmin devamı sayılabilecek *Aprile* (*Nisan*, 1998) yeni çocuk sahibi olan bir yönetmenin kararsızlıklarını yarı belgeselci bir anlatımla konu edinirken hem Moretti'nin kendi takıntılarını ve nevrozlarını gündeme getirir hem de birey, toplum ve devlet ilişkilerini ele almayı sürdürür. *La Stanza del Figlio* (*Oğul Odası*, 2001) ise yönetmenin geleneksel çizgisinin dışına çıkarak, oğlunu kaybeden bir babanın, eşinin ve kızının varlıklarında yaşama yeniden bağlanma savaşımını, şiirli bir dille aktardı. (Film Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) Gençlik yıllarının solcu militanlığını da sürdüren Moretti'nin filmlerinin büyük seyirci kitleleri ile bağlantı kuramaması, yönetmenin hınzır bir mizah ustası olmasını engellemez.

İtalya'da yaşayan ve filmlerini İtalya'da üreten Türk yönetmen **Ferzan Özpetek** (d. 1959) de *Il Bagno Turco* (*Hamam*, 1996) ile başlayan yönetmenlik çalışmalarında, kısa sürede İtalyan sinemasının önemli yönetmenleri arasında yer almayı başardı. Ferzan Özpetek'in filmlerine Türk sineması bölümünde değinilecektir.

İngiltere

1982 yılı Oscar dağıtımında Hugh Hudson'ın yönettiği *Chariots of Fire*'ın (*Ateş Arabaları*, 1980) beklenmedik bir biçimde en iyi film, en iyi senaryo, en iyi müzik ve en iyi giysi ödüllerini kazanması, İngiliz sinemasının yeni bir atılımının ilk belirtisi oldu. Tören sırasında, filmin senaryo yazarı Colin Welland'ın sevincini "İngilizler geliyor" sözleriyle açığa vurması da yerinde bir öngörü oldu. Çünkü bir yıl sonra, Richard Attenborough'nun yönettiği *Gandhi* sekiz, üç yıl sonra da James Ivory'nin yönettiği *A Room With a View* (*Manzaralı Oda*, 1985) dört Oscar kazanacaktı. Böylece İngiliz sineması "Özgür Sinema" anlayışının getirdiği atılımın ardından, özellikle de 1970'lerde yaşadığı durgunluk dönemini geride bırakarak, yeniden dünya pazarına açılabilme olanağına kavuşacaktı. 1982 yılında kurulan Channel Four televizyonunun üretimi desteklemesi, çekilen film sayısının artmasını sağlamıştı. Bu kanalın, öbür kanalların

reklam gelirinden ayrılan bir fonla ürettiği filmler (yılda 20 dolayında) sinema salonlarında da gösteriliyordu. Ayrıca video pazarının da büyük bir ilgi görmesi yapımcılar için beklenmedik bir ek kaynak oluşturmuştu. Daha önce de BBC televizyonunun film yapımını desteklemiş olduğunu, 1960'larda, aralarında John Schlesinger, Kenneth Loach, Ken Russell, Stephen Frears'ın da bulunduğu birçok genç yönetmenin, bu televizyonun sağladığı olanaklarla sinemaya adım atmış olduğunu unutmamak gerekir. Bu arada, reklamcılıktan gelen yapımcı David Puttnam'ı da anmak doğru olur. Filmin üretimini, konunun seçiminden başlayarak her aşamada denetleyen, neredeyse ikinci bir yönetmen gibi davranan Puttnam, biçemi ve içeriğiyle "İngiliz" sıfatını hak eden filmler üretmiş, Alan Parker, Ridley Scott, Adrian Lyne, Roland Joffé gibi yönetmenlerin yetişmesini sağlamıştır. David Puttnam'ın yapımcılığı öylesine başarılı olmuştur ki, ürettiği filmler en azından başlangıç yıllarında, yönetmenin adı yerine onun adıyla anılmış, söz gelimi yukarıda değinilen ve "İngiliz kahramanları konu edinen bir İngiliz filmi" olarak tanıtılan *Ateş Arabaları*'nın başarısı da ona bağlanmıştır. 1960'larda İngiltere'nin yabancı yönetmenlere açık bir ortam oluşturduğunu da anımsatmakta yarar var. Örneğin Michelangelo Antonioni, Roman Polanski, François Truffaut, Joseph Losey gibi önemli yönetmenler Londra'da film çekmişlerdir. Bu yönetmenler arasında Amerikalı Richard Lester'ın (d. 1932) ayrı bir yeri vardır. Çünkü Lester, o yıllar İngiliz pop kültürünün simgesi Beatles'ı beyazperdeye getirdi. Kennedy'nin öldürülmesinin ardından Amerikan gençliğinin de benimseyeceği bu topluluğun oynadığı *A Hard Day's Night* (*Gençlerin Sevgilisi*, 1964) yönetmenin ünlenmesini sağladı. Film Beatles'ın günlük yaşamını belgeselci olduğu izlenimini veren bir anlayışla filme aktarıyordu. Bu filmin gördüğü ilgi üzerine yönetmen ikinci Beatles filmi *Help*'i (1966) çekti. 1970'lerde yaşandığına yukarıda değinilen bunalımın ardında, artan televizyon rekabetinin yanı sıra, Amerikan sermayesinin İngiliz pazarından çekilmesinin de büyük etkisi olmuştu. Bu arada Hollywood, İngiliz sinemacıları için de çekim merkezi oluşturmuş, birçok teknik ve yönetmen Hollywood'a yerleşmişti. Bunların arasında Alan Parker, Ridley ve Tony Scott Kardeşler, Adrian Lyne gibi yönetmenler de vardı. Vietnam Savaşı, SSCB ile yaşanan gerginlikler ve petrol bunalımı gibi etkenler Amerikan sermayesinin kendi içine kapanması sonucunu getirince, İngiliz sineması da bundan payını almıştı. Bir İngiliz filmi, 1960'larda iç pazardan maliyetinin ortalama sekiz on katı gelir elde edebilirken, artan maliyet azalan gelir sonucunda, 1970'lerin sonunda bu oran film maliyetinin yarısına inmişti. Seyirci sayısı azalmış, 1945'te her İngiliz yılda otuz kez sinemaya giderken, 1970'lerin sonunda bu oran yılda birin bile altına düşmüştü. Üretim de düşmüş, örneğin 1981'de yalnızca 24 film çekilebilmişti. Aynı yıl genç yönetmenler "Sinema Endüstrimizi Kurtarın" başlıklı bir açık mektup yayınlamışlardı. Yeni bir kuşağın ilk habercisi ise televizyon kökenli Stephen Frears'dir.

Stephen Frears (d. 1941) senaryosunu daha sonra da işbirliği yapacağı Pakistan kökenli Hanif Kureishi'nin yazdığı *My Beautiful Laundrette* (*Benim Güzel Çamaşırhanem*, 1985) ile ülkesi dışında da büyük ilgi uyandırdı. Oyuncu Daniel Day-Lewis'in de ünlenmesini sağlayan film, iki erkek arasındaki eşcinsel bir ilişki ekseninde o yılların Londra'sına eğiliyor, işsizlik, şiddet ve ırkçılık sorunlarını yumuşak bir anlatımla ele alıyordu. Frears'ın bir sonraki filmi *Prick Up Your Ears* (*Kulaklarını Dik*, 1987) genç denilecek bir yaşta, başarısını kıskanan erkek arkadaşı tarafından öldürülen oyun yazarı Joe Orton'ın yaşamını perdeye getirirken hem eşcinsellik konusunu daha uç noktalara taşıdı hem de İngiliz ikiyüzlülüğüne ayna tuttu. Senaryosunu yine Kureishi'nin yazdığı *Sammy and Rosie Get Laid* (*Sammy ve Rosie İşi Pişirdi*, 1987) Thatcher iktidarı Londra'sının etnik, cinsel ve ahlaki karmaşasını bir kara komedi anlayışıyla ele aldı. John Malkovich, Michelle Pfeiffer ve Glenn Close üçlüsünü bir araya getiren, ABD yapımı, Choderlos de Laclos uyarlaması *Dangerous Liaisons* (*Tehlikeli İlişkiler*, 1988) ünlü romanın başarılı uyarlamalarından biri oldu. Yine ABD yapımı *The Grifters* (*Gizli İlişkiler*, 1990) ile *Accidental Hero* (*Zoraki Kahraman*, 1992) gibi sıradan iki filmden sonra, Frears İngiliz sinemasının tarihine eğilen *Typically British*'i (*Tipik İngiliz*, 1994) çevirdi. *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* öyküsüne yeni bir bakış getirmeyi deneyen *Mary Reilly* (1996) önemli bir film olmadı. Dünya Futbol Kupası sırasında seyyar büfecilik yapmaya kalkan İrlandalı iki gencin serüvenini aktaran *The Van* (*Karavan*, 1996) de sıradanlığın ötesine geçemedi. Yönetmenin ABD'de çektiği *western* denemesi *The Hi-Lo Country* (*İhtiras Tomurcukları*, 1998) "Batı"nın sonunun yaklaşmasına bir ağıt oldu. Film, içeriğinden çok anlatımının düzgünlüğü ile dikkati çekti. Yine ABD yapımı *High Fidelity* (*Sensiz Olmaz*, 2000) Chicago'da plakçılık yapan bir gencin öyküsünü biraz alaycı bir bakışla ve bol pop şarkıları eşliğinde verdi. Ülkesine dönen yönetmen, en iyi filmlerinden biri olan *Liam*'da (2000) 1930'lar Liverpool'una eğilerek, yedi yaşında kekeme bir çocuğun (Anthony Borrows) gözünden nazizme, Katolikliğe, ırkçılığa ve işsizliğe ilişkin çarpıcı gözlemlerde bulundu. *Dirty Pretty Things* (*Kirli İşler*, 2002) Nijeryalı kaçak bir göçmenin Londra'nın kirli yüzünü keşfetmesini konu edinirken, kadın kahramanını bir otelde görevli bir Türk kızı (Audrey Tautou) yaptı. *Mrs Henderson Presents* (*Mrs Henderson Sunar*, 2005) İkinci Dünya Savaşı yılları Londra'sında dul bir kadının ünlü bir tiyatroyu yeniden çalışır duruma getirmesini ve gerektiğinde çırılçıplak dansçıları sahneye çıkartmaktan gocunmamasını aktardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *The Queen* (*Kraliçe*, 2007) ise Prenses Diana'nın ölümünden sonra İngiltere kraliçesi Elizabeth'in (Helen Mirren) geleneklerle günceli bağdaştırma çabasını konu edindi. (Helen Mirren En İyi Kadın Oyuncu Oscar'ını kazandı.)

Peter Greenaway (d. 1942) Channel Four için çektiği *The Draughtsman's Contract* (*Ressamın Sözleşmesi*, 1982) ile ünlendiğinde yıllardır sinema ile uğ-

raşıyordu. Resim öğrenimi gördükten sonra 1965'ten başlayarak deneysel ağırlıklı kısa filmler çekmiş, sergiler açmış, kitaplar resimlemiş, roman yazmıştı. *Ressamın Sözleşmesi*, 17. yüzyıl İngiltere'sinde bir malikâneyi 12 resimle tuvale dökmeyi üstlenen bir ressamın öyküsünü ele alır. Film bir bilmece gibi gelişen ve cinselliğin de öne çıktığı konusunun yanı sıra, anlatımının simetriye ve tekrarlara yer veren, biçimsel özellikleri ile dikkati çeker. Sinemaya resmin özgürlüğünü getirdiğini vurgulayan yönetmen, yeryüzünü sapkın bir hayvanat bahçesine benzeten *A Zed and Two Noughts*'ta (*Hayvanat Bahçesi*, 1986) Vermeer'in resimlerine de gönderme yapan, bir kara komedi örneği verdi. Bir kibar hırsızın karısı ve çetesiyle birlikte dokuz akşam boyunca aynı lokantada yemek yemesini aktaran *The Cook, The Thief, His Wife and Her Lover* (*Aşçı Hırsız, Karısı ve Âşığı*, 1989) tüketim toplumunun cinsellikten şiddete uzanan doyumsuzluğunu, bu kez daha rahat izlenen bir anlatımla ele aldı. *The Belly of an Architect* (*Mimarın Göbeği*, 1986) bir sergi açmak için Roma'ya gelen bir mimarın (Brian Dennehy) içine kapanarak "Batı uygarlığının göbeği" bu kentte heykellerin göbeğini incelemesini ele alırken, yönetmenin saplantılara ilgisini de yine şaşırtıcı bir biçimsellikle vurguladı. Aynı adı taşıyan bir büyükanne, bir anne ve kızın dayanışmasını konu edinen *Drowning by Numbers* (*Sayılarda Boğulmak*, 1988) oyun oynamak üzerine bir film oldu. John Gielgud'un başrolü oynadığı ve öbür kişileri de seslendirdiği *Prospero's Books* (*Prospero'nun Kitapları*, 1991) ise Shakespeare'in *Fırtına*'sının görsel cambazlıklara da yer veren Barok bir "okunuşu" oldu. Eski bir oyunun sahnelenmesini konu edinen *The Baby of Macon* (*Macon Bebeği*, 1993) iktidarın çeşitli alanlarda nasıl kötüye kullanılabileceğini, yine yönetmenin damgasını taşıyan bir anlatımla aktardı. Bir Japon öyküsünden yola çıkan *The Pillow Book* (*Tual Bedenler*, 1996) hat sanatı ile insan bedeni arasında bağlantı kurarken, çıplaklığı erotik bir kavram olmaktan çıkarmayı önerdiği görüldü. Fellini'nin filminden yola çıkan *Eight and a Half Woman* (*Sekiz Buçuk Kadın*, 1999) dokuz dakikada bir aklına cinsellik gelen erkeklerin, geri kalan sekiz dakikada neler düşündüklerine yanıt aramayı denedi. *Death of a Composer* (*Bir Bestecinin Ölümü*, 1999) librettosunu da Greenaway'in yazdığı ağır akışlı bir opera-sinema denemesi oldu. *The Tulse Luper Suitcases* (*Tulse Luper'in Bavulları*, 2002) yetmiş yıl boyunca bir cezaevinden çıkıp bir başkasına giren, cezaevlerinde resim, edebiyat, sinema ve tiyatro ile ilgilenerek ünlenen ve her cezaevinde bir bavul bırakan birinin öyküsünü ele aldı. Ancak yönetmenin görüntülerle oynayarak yeni bir anlatım dili yaratma çabasının bu filmi de baştan sona izleyebilmenin büyük bir sabır gerektirdiğini belirtmek gerekir. Greenaway'in geleneksel sinemanın biçimsel ve dramatik yapısına sırt çeviren, sinemayı başta resim ve müzik olmak üzere başka sanatlarla iç içe geçirmeyi deneyen, seyirci ile bağlantı kuramayan filmlerinin, fildişi kulesine çekilmiş bir yaratıcının ürünleri olması, Greenaway'in çok yönlü bir kültür adamı sayılmasını engellemez.

Greenaway gibi ressam kökenli **Derek Jarman** (1942-1994) da, ilk filmlerinden başlayarak hem dramatik hem lirik hem Barok bir anlatımla karamsar bir dünya bakışını yansıtan ve kendi eşcinselliğinden izler taşıyan filmler çekti. Bir Katolik efsanesini ele alarak cinsellik-iktidar ilişkisini konu edinen ilk kurmaca filmi *Sebastiane* (1976) çıplak erkek vücuduna bir övgü oldu. Eşcinsellik sahnelerinin pervasızca kullanıldığı filmde konuşmalar Latince idi. İngiliz sinemasının ilk "*punk*" filmi sayılan *Jubilee* (*Kutlama*, 1978) Kraliçe I. Elizabeth'i günümüze getirerek, dişi *punk*'larla birlikte Londra'da dolaştırdı. Film şiddet ve antifeminizm içeren ilginç bir deneme oldu. Shakespeare uyarlaması *The Tempest*'i (*Fırtına*, 1979) izleyen *The Angelic Conversation* (*Masum Sohbet*, 1985) bu kez Shakespeare'in sonelerinden yola çıktı. Yazarın sonelerindeki eşcinsel kökenleri perdeye getirmeyi deneyen şiirsel bir anlatımla, yine erkek vücudunun övgüsünü yaptı. Baştan sona stüdyoda çekilen *Caravaggio* (1986) büyük ressamın yaşamını estetik kaygıların ağır bastığı ama donuk bir anlatımla ele aldı. Kilisenin eşcinsellik ve AIDS (Jarman AIDS'ten ölecektir) konusundaki tutumunu eleştiren yönetmen, *The Garden*'da (*Bahçe*, 1990) çağdaş bir eşcinsel çifte uygulanan baskı ile İsa'nın çarmıha gerilmesi arasında benzetmeler yaptı. Christopher Marlowe'un oyununu günümüze uyarlayan *Edward II* (*II. Edward*, 1991) tutkulu bir aşkı ve acımasız bir intikamı eşcinselliğe de değinerek perdeye getirdi. *Wittgenstein* (1993) Avusturyalı ünlü düşünürün yaşamından bir kesiti eğlenceli bir biçimde aktarırken, yine eşcinsel eğilimlere değinmemezlik etmedi. *Blue* (*Mavi*, 1993) ise film boyunca perdedeki mavi bir fona eşlik eden lirik düzyazılar ve şiirler okuyan seslerle müziği kaynaştıran, görüntüyü tasarlamayı belki de seyircinin düş gücüne bırakan, benzeri olmayan bir denemedir. Yönetmenin vasiyet filmi sayılan bu son derecede kişisel çalışmayı izleyen *Glitterbug* (*Ateşböceği*, 1994) ise hastalığı nedeniyle gözleri neredeyse görmeyen yönetmenin, vaktiyle çekmiş olduğu 8 mm filmlerden derlenen yorumsuz bir özyaşam öyküsü oldu.

Mike Newell (d. 1942) televizyon çalışmaları yaptıktan sonra çektiği ilk kurmaca filmi *Dance With a Stranger*'da (*Bir Yabancıyla Dans*, 1985) gerçek bir olaydan yola çıktı. Film, 1950'ler Londra'sında cinayetle sonuçlanan bir tutkuyu işlerken İngiltere'de idam edilen son kadın hükümlü konusunda değerlendirme yapmayı seyirciye bırakıyordu. Hong Kong'dan Londra'ya gelen Çinli bir ailenin ortama ayak uydurma çabasını konu edinen *Soursweet* (*Acıtatlı*, 1987) Londra'daki Çin azınlığı konu edinen ilk İngiliz filmi oldu. *Enchanted April* (*Büyülü Nisan*, 1991) dört İngiliz kadının bir İtalya tatili sırasında yaşama yeni bir açıdan bakmayı öğrenmelerini konu edindi. Evlilik kurumu ve evlenme törenleri üzerine bir taşlama olan *Four Weddings and a Funeral* (*Dört Nikâh Bir Cenaze*, 1994) salon güldürüsünün bilinen kalıplarını ustaca kullandığı için ABD'de de büyük ilgi gördü. (Film, İngiltere'de yılın en iyi iş yapan filmi oldu.) *An Awfully Big Adventure* (*Müthiş Serüven*, 1995) ise İkinci Dünya

Savaşı sonrası İngiltere'sinde tiyatro tutkunu genç bir kızın acımasız bir ortamla savaşımını, hüznü filmin sonunda ortaya çıkan bir anlatımla verdi. Yönetmenin bir sonraki filmi *Harry Potter and the Goblet of Fire* (*Harry Potter ve Ateş Kadehi*, 2005) Harry Potter dizisinin bildik bir örneği oldu. Gabriel Garcia Marquez'in romanından uyarlanan *Love in the Time of Cholera* (*Kolera Günlerinde Aşk*, 2007) ise iki erkekle bir kadın arasındaki gönül ilişkisini elli yılı aşkın bir süre boyunca ele aldı.

Mike Leigh (d. 1943) tiyatro yazarlığı, oyunculuğu, yönetmenliği yaptıktan sonra kendi oyunundan uyarladığı ve günlük yaşamın ürkütücü yönlerini güleryüzlü bir anlatımla veren ilk filmi *Bleak Moments* (*Kasvetli Anlar*, 1971) ile büyük ilgi topladı. *Nuts in May* (*Mayısta Deliler*, 1975), *Who's Who* (*Kim Kimdir*, 1978), *Home Sweet Home* (*Evim Tatlı Evim*, 1982) gibi filmlerden sonra çektiği *High Hopes* (*Büyük Umutlar*, 1988) Thatcher yönetimini eleştiren bir güldürü oldu. Yönetmenin oyuncularla birlikte doğaçlama yapmaya dayanan çalışma anlayışının, ele aldığı kişilere büyük bir derinlik verdiği görüldü. Filmlerinde ülkesinin günlük yaşamını yansıtmayı amaçlayan yönetmen *Naked* (*Çıplak*, 1993) adlı çalışmasında bir anti-kahramanın (David Thewlis) Londra'nın arka sokaklarında yaptığı bir gece yolculuğunu konu edindi. Yönetmenin "hem komik hem hüzünlü, hem sevimli hem iğrenç, hem anarşist hem sorumlu" bulduğu film Cannes Film Festivali'nde En iyi Yönetmen ve En İyi Erkek Oyuncu ödüllerini kazandı. *Topsy-Turvy* (*Karmakarışık*, 1999) geçen yüzyılın müzikal tiyatro ortamına eğilerek, başkalarını güldürmek isteyenlerin çektikleri çileyi konu edindi. *All or Nothing* (*Ya Hep Ya Hiç*, 2002) ise Londra'nın yoksul mahallelerinde sıradan insanların yaşamlarını sürdürebilme çabasına eğilirken kadın-erkek ilişkilerine egemen olan ikiyüzlülüğü de alaycı bir bakışla perdeye getirdi. *Vera Drake* (2004) kürtajın yasak olduğu 1950'ler İngiltere'sinde bir kadının (Imelda Staunton) hamile bırakılmış genç kızlara bir karşılık beklemeden kürtaj yapmasını konu edindi. Yönetmenin deyişiyle "feminist bir cadı avını" gündeme getirdi. Mike Leigh'in filmlerinde vurguladığı İngiltere'nin "parmaklıkları nezaket ve ikiyüzlülükten yapılmış bir tutukevini" çağrıştırdığını söylemek hiç kuşkusuz yerinde bir gözlemdir.

Reklamcılıktan sinemaya geçen **Alan Parker** (d. 1944) kısa filmler yönettikten sonra çektiği ilk uzun filmi *Bugsy Malone* (1976) ile dikkati çekti. Aralarında geleceğin yıldızı Jodie Foster'ın da bulunduğu çocukların rolleri üstlendikleri film, gangster filmlerine ve müzikallere hem nostaljik hem eleştirel bir bakış getiriyordu. Yönetmenin ünlenmesini sağlayan *Midnight Express* (*Geceyarısı Ekspresi*, 1978) ise uyuşturucu bulundurduğu için Türkiye'de hapse düşen bir İngilizin "çektiklerini" seyirciyi irkiltmeyi amaçlayan abartılı bir şiddet ve vahşet ortamı yaratarak verdi. Filmin, kimi Batılı çevrelerin görmek istedikleri sanal bir Türkiye'yi gündeme getirmek önyargısı bir yana bırakılırsa, yönetmenin konuyu çarpıcı bir biçimde anlattığını kabul etmek gerekir. (Film, En

İyi Senaryo Oscarı'nı aldı.) ABD'ye yerleşen Alan Parker, New York'ta bir sanat okulunu konu edinen, müzik ağırlıklı *Fame*'den (*Şöhret*, 1980) sonra çektiği *Pink Floyd-The Wall* (*Pink Floyd-Duvar*, 1982) adlı filminde, intiharın eşiğinde bir *rock* şarkıcısını ele alarak, Pink Floyd'un ünlü albümünü sinemaya aktardı. *Birdy* (1984) kuşlar gibi tünemek ve uçmak isteyen bir Vietnam gazisinin ruhsal bunalımını konu edindi. Mickey Rourke ile Robert De Niro'yu bir araya getiren *Angel Heart* (*Şeytan Çıkmazı*, 1986) Faust temasının bir gerilim filmi ortamına ustalıklı bir biçimde uyarlanması oldu. Yönetmenin en ilgi gören filmleri arasında yer alan *Mississippi Burning* (*Mississippi Yanıyor*, 1988) iki FBI görevlisinin, üç insan hakları savunucusunun kaybolmasını soruşturmalarını konu edindi. *The Commitments* (1991) Dublin'in kenar mahallelerinde bir *rock* orkestrası kurulmasını ustalıklı bir kurguyla verdi. *The Road to Wellville* (*Wellville'e Hoşgeldiniz*, 1994) 20. yüzyıl başları Amerika'sında köşeyi dönme tutkusunu, araya cinselliğin de katıldığı bir güldürü ortamında ele aldı. Eva Peron'un yaşamını konu edinen müzikalden uyarlanan ve başrolü Madonna'nın üstlendiği *Evita* (1996) siyasal içerikten yoksun ama çok hızlı anlatımı ile dikkati çekti. *Angela's Ashes* (*Angela'nın Külleri*, 1999) göç ettiği Amerika'da tutunamayan İrlandalı yoksul bir ailenin vatanına geri dönmeye karar vermesini konu edindi. *The Life of David Gale* (*Ölümle Yaşam Arasında*, 2003) ise ölüm cezasına çarptırılan bir profesör (Kevin Spacey) ile bir gazeteci kadının (Kate Winslet) röportajından yola çıkarak, ölüm cezasının gereksizliğini vurguladı.

Terence Davies (d. 1945) *Children* (*Çocuklar*, 1976), *Madonna and Child* (*Meryem ve Çocuk*, 1980) ve *Death and Transfiguration* (*Ölüm ve Değişim*, 1983) adlarını taşıyan siyah beyaz üçleme ile eleştirmenlerin dikkatini çekti. Yönetmenin daha sonra birbirine eklediği bu kısa filmler, eşcinsel eğilimler taşıyan Katolik bir kahramanın yeniyetmeliğini, annesiyle ilişkisini ve yaşlılığında kendisi ile hesaplaşmasını işliyordu. *Distant Voices Still Lives* (*Uzak Sesler Durgun Yaşamlar*, 1988) ise yönetmenin kendi çocukluk anılarından esinlenerek, 1950'ler Liverpool'ünde yaşayan bir ailenin dramını aktardı. Acımasız bir babanın aile ortamında estirdiği terörü veren filmin, İngiliz karakterinin özelliklerini büyük bir ustalıkla yansıttığı kabul edildi. Bu filmin devamı niteliğindeki *The Long Day Closes* (*Uzun Günün Sonu*, 1991) aynı ailenin daha sonraki yıllarını biçimciliğin de öne çıktığı nostaljik bir yaklaşımla aktardı. *The Neon Bible* (*Neon İncil*, 1995) bir yeniyetmenin bir tren yolculuğu sırasında, çalkantılı bir aile ortamında teyzesi ile yaşadığı mutlulukları anımsamasından yola çıkarak, bellek üzerine bir deneme oldu. Edith Wharton'ın romanından uyarlanan *The House of Mirth* (*Keyif Evi*, 2000) ise, 20. yüzyıl başları New York'unda varlıklı kesimin gönül ilişkilerini, önyargılarını ve ikiyüzlülüğünü olağanüstü yalın ve duyarlı bir anlatımla aktardı. Kişilerinin iç dünyalarını ele alırken geleneksel duygularla öyküyü sanki bir bestenin öğeleriymiş gibi kaynaştırması, Davies'in anlatımının en önemli özelliği sayılır.

Roland Joffé (d. 1945) bir okulda eşcinsellik konusunu ele alan ilk filmi *Another Country* (*Bir Başka Ülke*, 1983) ile dikkati çekti. *The Killing Fields* (*Ölüm Tarlaları*, 1984) iki gazeteci arasındaki dostluktan yola çıkarak, Kamboçya ve Kızıl Khemer'leri gündeme getirirken, Nixon yönetiminin sorumluluğunu vurguladı. Güney Amerika'da bir cizvit rahiple (Jeremy Irons) bir köle tacirinin (Robert de Niro) yerlilerden yana tavır almalarını konu edinen *The Mission* (*Misyon*, 1986) Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı. Adını Hiroşima ile Nagazaki'ye atılan atom bombalarına verilen adlardan alan *Fat Man and Little Boy* (*Şişman Adam ve Küçük Çocuk*, 1989) atom bombası yapımına Robert Oppenheimer'in karşı çıkmasını konu edindi. Dominique Lapierre'in çoksatan kitabından uyarlanan *City of Joy* (*Zevk Şehri*, 1992) ise aradığı mutluluğu Kalküta'da bulmaya çalışan Amerikalı bir doktorun serüvenini ticari kaygıların ağır bastığı basmakalıp bir olaylar örgüsüyle verdi. Nathaniel Hawthorne'un romanını bir kez daha sinemaya uyarlayan *The Scarlet Letter* (*Kırmızı Leke*, 1995) de romanın en iyi uyarlamalarından biri sayılmadı. Gérard Depardieu ile Uma Thurman'ı bir araya getiren *Vatel* (2000) ise 17. yüzyıla eğilen düzgün bir dönem filmi oldu. *Captivity* (*Dehşet Odası*, 2007) bir mankenin (Elisha Couthbert) kaçırılarak, tanımadığı bir erkekle bir odaya kapatılmasını konu edinen bir korku ve gerilim ortamı yarattı.

Michael Radford (d. 1946) ilk filmi *Another Time Another Place* (*Başka Bir Zaman Başka Bir Yer*, 1982) ile ilgi çekti. Film İkinci Dünya Savaşı yıllarında İskoçya'da bir köyde, yerli halkın savaş tutsağı üç İtalyanı dışlamasını, araya bir gönül ilişkisi de katarak aktaran bir melodramdı. Bu filmi George Orwell uyarlaması *1984* (1984) izledi. Film totaliter bir İngiliz sosyalizminin egemenliğindeki düşsel bir savaş sonrası Londra'sını başarıyla verirken, 1940'ların kırk yıl sonraya bakışını stilize bir fütürizmle aktardı. *White Mischief* (*Beyaz Yaramazlık*, 1987) İkinci Dünya Savaşı öncesinde Kenya'yı yöneten İngiliz soylularının yaşamını bir gerilim filmi havasında aktardı. Antonio Skarmeta'nın *Ateşli Sabır* adlı romanından uyarlanan *Il Postino* (*Postacı*, 1994) eşiyle birlikte Napoli açıklarındaki Salina adasında sürgünde yaşayan Şilili şair Pablo Neruda (Philippe Noiret) ile mektuplarını getiren postacı (Massimo Troisi) arasındaki dostluğu konu edindi. Şairle postacı arasında gelişen dostluk, postacının hem şiiri sevmesine hem de siyasal açıdan bilinçlenmesine yol açar. Yönetmenin başyapıtı sayılan bu yalın film, çekimin hemen ardından ölen kalp hastası Massimo Troisi'yi de ölümsüzleşirdi. Bu filmi izleyen *B. Monkey* (*Maymun*, 1998) Londralı genç bir öğretmenin, yaşamını altüst eden bir kadınla tanışmasını ele alan bir gerilim filmi oldu. Al Pacino ile Jeremy Irons'ı bir araya getiren *The Merchant of Venice* (*Venedik Taciri*, 2004) Shakespeare'in ünlü oyununu bir kez daha perdeye uyarladı. Film başarılı oyunculuğunun yanı sıra günümüze yaptığı göndermelerle de dikkati çekti.

İrlandalı **Neil Jordan**'ın (d. 1950) romanlar yayınladıktan sonra girdiği si-

nemada yönettiği ilk film *Angel* (*Melek*, 1982) Kuzey İrlanda olayları sırasında geçen ve şiddete yer vermeyen bir kara film örneği oldu. Angela Carter uyarlaması *The Company of Wolves* (*Kurtlar Sofrası*, 1984) yeniyetme bir kızın düşlerini aktarırken, cinselliğin ağır bastığı, Freud etkileri taşıyan yenilikçi bir film oldu. Londra'nın ayaktakımı arasında olanaksız bir aşkı konu edinirken, bu büyük kentin yaşam düzenini de eleştiren *Mona Lisa* (1986) Bob Hopkins'in de ünlenmesini sağladı. *The Miracle* (*Mucize*, 1991) iki yeniyetmenin büyüme sancılarını fantezilere de yer veren bir anlatımla aktardı. Yönetmenin yaşamından izler taşıyan *The Crying Game* (*Ağlatan Oyun*, 1992) Kuzey İrlanda Kurtuluş ordusunun bir İngiliz askerini kaçırmasından yola çıkarak, politika, ırkçılık ve cinsellik gibi konulara da değinen yoğun bir aşk filmi oldu. (Film, En İyi Senaryo Oscarı'nı kazandı.) Yönetmenin Hollywood'da çektiği *Interview With The Vampire* (*Vampirle Görüşme*, 1994) sinemanın zengin vampir birikimine bir yenilik getirmedi. Buna karşılık *Michael Collins* (*Özgürlüğün Bedeli*, 1996) İrlanda'nın bağımsızlık savaşımını, barıştan yana olanlarla barış karşıtları çatışmasını öne çıkararak veren çarpıcı bir film oldu. Yıllarca önce Jean-Pierre Melville'in çekmiş olduğu bir filmi yineleyerek bir kumarbazın (Nick Nolte) öyküsünü aktaran *The Good Thief* (*Hırsız*, 2002) ise bir soygun filmine zekice yaklaşımı ve getirdiği alaycı bakışla dikkati çekti

Yine İrlandalı **Jim Sheridan** (d. 1949) gerçek yaşamdan alınan *My Left Foot* (*Sol Ayağım*, 1989) ile ünlendi. Film beyni zedelenmiş olarak dünyaya gelen İrlandalı yazar ve rassam Christy Brown'ın sol ayağını kullanarak çevresiyle iletişim kurmayı başarmasını ele alıyordu. (Film Daniel-Day Lewis'e En İyi Erkek Oyuncu Oscarı'nı kazandırdı.) Yoksulluğun kol gezdiği bir ortamda toprağa bağlılığın önemini vurgulayan *The Field* (*Tarla*, 1990) ataerkil ilişkileri ve çaresizliği destansı bir anlatımla verdi. Daniel-Day Lewis ile Emma Thompson'ın başrolleri üstlendikleri *In The Name of The Father* (*Babam İçin*, 1993) on beş yıl boşuna hapis yatan bir IRA yandaşının öyküsünü aktarırken İngiliz adaletinin ve gizli servisinin yanlı tutumunu çarpıcı bir biçimde vurguladı. *The Boxer* (*Boksör*, 1997) uzun süre cezaevinde yattıktan sonra tahliye olan bir IRA yandaşının (Daniel-Day Lewis) yaşama ayak uydurma çabasını ele aldı. Politika ile ilgisini kesip gençlere boks dersi vermeye başlayan genç adam, geçmişinin gölgesinden kurtulamayacaktır. *In America* (*Yeni Bir Ülkede*, 2002) ise çocuklarından birinin ölümü üzerine New York'a göç eden İrlandalı bir ailenin yeni ortama ayak uydurma zorluklarını bir çocuğun gözünden verdi.

Televizyon kökenli **Ridley Scott** (d. 1937), ilk filmi Joseph Conrad uyarlaması *The Duellists*'te (*Düellocular*, 1976) Napolyon dönemine eğilerek iki subay arasındaki çekişmeyi ustalıklı bir biçimde işledi. Hollywood yapımı bilimkurgu denemesi *Alien* (*Yaratık*, 1979) görsel titizliği ile dikkati çekerken yönetmenin ünlenmesini sağladı. Bilimkurgu ortamına bir gangster filmi anlayışı getiren *Blade Runner* (*Bıçak Sırtı*, 1982) yine görsel düzenlemelerinin çarpıcılığı

ile dikkati çekti. (Yönetmen on yıl sonra bu filmi yeniden kurgulayıp adına *Director's Cut* / Yönetmenin Kurgusu ekini ekleyerek yeniden gösterime soktu.) İki genç kadının bir hafta sonu otomobilleriyle yaptıkları geziyi konu edinen ve büyük ilgi gören *Thelma and Louise* (*Thelma ve Louise* 1991) hem bir yol filmi oldu hem de kadın özgürlüğünü gündeme getirdi. *White Squall* (*Dostluk Denizi*, 1996) "beyaz kasırga" fırtınasında batan bir gemiden kurtulanların öyküsünü yine görselliğin önem kazandığı bir anlatımla aktardı. *Hannibal* (2000) ise *Kuzuların Sessizliği*'nin kahramanı Dr. Hannibal Lecter'ın (Anthony Hopkins) bir kez daha perdede ilgiyle izlenmesini sağladı.

Tiyatro öğrenimi gördükten, oyunculuk yaptıktan, oyunlar yazıp sahneledikten sonra sinema yönetmenliğine de başlayan **Kenneth Branagh** (d. 1960) özellikle Shakespeare'den yaptığı başarılı uyarlamalarla ünlendi. *Henry V* (*V. Henry*, 1988) ile başlayan bu uyarlamalar *Much Ado About Nothing* (*Kuru Gürültü*, 1993), *Othello* (1995), *Hamlet* (1996) ile sürdü. Yönetmenin de rol aldığı bu filmler, sinemanın en başarılı Shakespeare uyarlamaları arasında yer aldı. Robert De Niro'nun başrolü oynadığı (yönetmenin oyuncu olarak da katıldığı) Mary Shelley uyarlaması *Mary Shelley's Frankenstein* (*Mary Shelley'den Frankenstein*, 1994) ise romana eklemeler de yapan başarılı bir uyarlama oldu. Siyah beyaz *In The Bleak Midwinter* (*Kara Kışın Ortasında*, 1995) Hamlet'i sahnelemek isteyen bir tiyatro sevdalısının öyküsünü aktarırken, oyunculuk mesleğinin zorluklarını yönetmenin yaşamından da izler ekleyerek, güler yüzlü ama buruk bir anlatımla verdi. *Love's Labour's Lost* (*Aşkın Boşa Giden Emeği*, 1999) yine bir Shakespeare oyununu günümüze ve günümüzün müziğine uyarlayan danslı, şarkılı bir film oldu. *As You Like It* (*Size Nasıl Geliyorsa*, 2006) Shakespeare'in ünlü oyununun düzgün bir uyarlaması oldu. Anthony Shaffer'in oyunundan uyarlanan *Sleuth* (*Ölümcül Oyun*, 2007) yaşlı bir yazarın (Michael Caine) evine çağırdığı karısının sevgilisi ile zekâya dayanan "ölümcül bir oyun" oynamasını konu edinen ve tek bir mekânda geçen bir gerilim ortamı yarattı.

Yönetmen Terry Jones ile birlikte absürd televizyon dizisi Monthy Python'da çalıştıktan sonra çektiği *Brazil*'de (*Brezilya*, 1985) otoriter ve bürokratik bir sistemi Kafka'yı çağrıştıran bir ortamda veren Terry Gilliam, *The Adventures of Baron Munchausen*'de (*Baronun Serüvenleri*, 1988) yaratıcı gücünü kanıtlayan masalsı bir serüven anlattı. Sinema öğrenimi gördükten sonra çektiği ilk filmi *Sleep is for Sissies* (*Uyku Korkaklar İçindir*, 1980) ile dikkati çeken Alex Cox, *Walker*'da (1987) 19. yüzyılda Nikaragua'da iktidarı eline geçiren Amerikalı bir avukatın öyküsünü, olayların gülünç yanlarını da vurgulayarak aktarırken, ABD'nin bu ülkenin iç işlerini karıştırmasına da değindi. Bill Forsyth yeniyetmeler arasında bir gönül ilişkisini ele alan *Gregory's Girl* (*Gregory'nin Sevgilisi*, 1980) ile dikkati çekti. İskoçya'ya gelen Amerikalı bir petrolcünün (Burt Lancaster) karşılaştığı direnmeyi konu edinen *Local Hero* (*Yerel Kahraman*, 1983)

ise eski İngiliz güldürülerini çağrıştırdı. Mike Figgis alkolik bir erkekle (Nicolas Cage) bir sokak kadınının (Elisabeth Shue) hüzünlü ilişkisini aktaran *Leaving Las Vegas* (*Elveda Las Vegas*, 1995) ile ünlendi. (Film, Nicolas Cage'e En İyi Erkek Oyuncu Oscarı'nı kazandırdı.) *The Loss of Sexual Innocence* (*Cinsel Masumiyetin Kayboluşu*, 1999) bir erkeğin Kenya'da geçen çocukluğundan Londra'ya uzanan yaşamının çeşitli evreleri boyunca cinselliğe bakışını ele aldı. Strindberg'in oyunundan uyarlanan *Miss Julie* (*Bayan Julie*, 1999) ise Danimarkalı yönetmen Lars Von Trier'in "Dogma 95" anlayışına uygun bir biçimde tek bir mekânda, el kamerası ile on günde çekildi. Tiyatro kökenli Richard Eyre *The Ploughman's Lunch* (*Çiftçinin Yemeği*, 1983) adlı filminde Falkland Savaşı dönemine eğilerek, Thatcher yönetimini, medyanın kirlenmişliğini kötümser bir bakışla ele aldı. *The Insurance Man* (*Sigortacı*, 1985) iş kazası sonucu sakat kalan bir işçinin 1945'ler Prag'ında bürokrasi ile savaşımını bir Kafka ortamında verdi. Brian Gilbert, İranlı kocasıyla gittiği Tahran'daki İslami rejimden kaçmak isteyen Betty Mahmoudi'nin öyküsünü aktardığı *Not Without My Daughter* (*Kızım Olmadan Asla*, 1991) ile sağladığı başarıyı, T. S. Eliot'ın mutsuz aşkını konu edinen *Tom and Viv* (*Tom ve Viv*, 1994) ile sürdürdü. İskoçyalı Danny Boyle ikinci filmi *Trainspotting*'de (1995) uyuşturucu bağımlılığının sonuçlarını uç noktalara götürürken, alaycı bir bakış getirmeyi de denedi. Senaryo yazarlığından gelen Christopher Hampton, *Carrington*'da (1995) sıra dışı bir aşkı büyük bir özenle perdeye getirdi. Adı özellikle anılması gereken bir yönetmen ise James Ivory'dir.

Amerikalı **James Ivory** (d. 1928) Hindistanlı yapımcı Ismael Merchant ile kurduğu Merchant Ivory Productions adına ABD, İngiltere ve Hindistan'da çektiği filmlerde daha çok Anglosakson kültüründen esinlendi. Senaryolarını Alman kökenli kadın yazar Ruth Prawer Jhabvala'nın yazdığı, yönetmenin ünlenmesini sağlayan film, Hindistan'da çektiği ve Shakespeare oynayan bir tiyatro topluluğunu konu edinen *Shakespeare-Wallah* (1965) oldu. Film, bir sömürge imparatorluğunun artık tarihe karışmakta olduğunu da vurguluyordu. İki bölümlü *Bombay Talkie* (*Bombay Öyküsü*, 1970) Doğu ve Batı kültürleri arasında bir karşılaştırma yaptı. *Heat and Dust* (*Ateş ve Toz*, 1983) ise Hindistan'da yaşayan iki kadının öyküsünü aktarırken eski ile yeni arasındaki çatışmayı ele aldı ve sömürgeciliğe değindi. Üretken bir yönetmen olan Ivory'nin, Hindistan kaynaklı konuların ardından edebiyat uyarlamaları alanına yöneldiği görüldü. Bu doğrultudaki ilk filmi Henry James'ten uyarladığı *The Europeans* (*Avrupalılar*, 1979) oldu. Film, 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da yetişmiş Amerikalıların anavatanlarındaki akrabalarını ziyaret etmelerini anlatırken, iki kültür arasındaki çelişkileri vurguladı. Yine Henry James uyarlaması *The Bostonians* (*Bostonlular*, 1984) yine 19. yüzyıl sonları Amerika'sını ele aldı ve kadın haklarının da gündeme getirildiği bir ortamı, yine çok usta bir anlatımla verdi. Dört Oscar aldığı daha önce belirtilen, E(dward) M(organ) Fors-

ter uyarlaması *Manzaralı Oda*, 20. yüzyıl başlarında Floransa'ya tatile gelen soylu iki İngiliz kadının bu kentte yaşadıkları gönül ilişkilerini verirken, İngiliz tutuculuğuna ve önyargılarına da eleştirel bir gözle baktı. Yine Forster uyarlaması *Maurice* (1987) eşcinsel bir aşkı gündeme getirdi. Otobiyografik bir nitelik taşıdığı için yazarın ancak ölümünden sonra yayınlanmasına izin verdiği romanından yapılan bu uyarlama, yine kurallarla içgüdüler arasındaki çatışmayı ustalıklı bir anlatımla ele aldı. (Film, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan Ödülü kazandı.) Bir başka Forster uyarlaması olan *Howard's End* (*Howard'ların Sonu*, 1992) yönetmenin belki de en başarılı çalışması oldu. Yirminci yüzyıl başları İngiltere'sinde soylular sınıfının yaşam biçimine ve ahlak anlayışına eğilen film, yönetmenin bir dönemi canlandırmadaki ustalığını bir kez daha kanıtladı. (Emma Thompson'a En İyi Kadın Oyuncu Oscarı'nı kazandıran film, En İyi Senaryo Oscarı'nı da aldı.) Kazuo Ishiguro'nun romanından uyarlanan ve Anthony Hopkins ile Emma Thompson'ı bir kez daha bir araya getiren *The Remains of The Day* (*Günden Kalanlar*, 1993) kaçırılmış fırsatları, yaşanmamış aşkları ele alan ve yine anlatımı ve oyunculuğu ile kusursuz bir edebiyat uyarlaması oldu. *Surviving Picasso* (*Picasso ile Yaşamak*, 1996) Picasso'nun (Anthony Hopkins) yaşamından bir kesiti perdeye getirdi. *A Soldier's Daughter Never Cries* (*Asker Kızı Ağlamaz*, 1998) bu kez yazar James Jones'un yaşamından bir kesit getirdi perdeye. Yine Henry James uyarlaması *Golden Bowl* (*Altın Kap*, 2000) ise bir kez daha 20. yüzyıl başlarına dönerek, paranın mutluluk için yeterli olmadığını vurguladı. *Le Divorce* (*Boşanma*, 2003) ise Fransızlarla Amerikalıların geleneklerini ve ahlak anlayışlarını karşılaştırdı. Edebiyat ile sinemayı başarılı bir biçimde kaynaştıran James Ivory, yakın geçmişle günümüz arasında karşılaştırmalar yapan titiz bir çalışmanın ürünü filmlerinde, çağdaş bireyin kaygılarını da gündeme getiren bir yönetmendir.

Thatcher ve Major hükümetlerinin, sektörün kültürel özelliklerini göz ardı edip, sinemayı da herhangi bir üretim alanı gibi değerlendirerek her türlü destekten yoksun bırakmaları, 1980'lerde bir atılım yapmış olan İngiliz sinemasını, Avrupa'nın en elverişsiz sinema ortamına dönüştürdü. ABD politikalarının dümen suyunda giden iktidarlar, sinemayı kültürel ayrıcalık hakkından yoksun bırakınca, 1980'lerin sonunda İngiliz sinemasının "ölümünden" bile söz edenler oldu. Üretim azalırken, özellikle de kalitede büyük bir gerileme yaşandı. Üretilen film sayısı 1987'de 55'e, 1989'da ise 30'a düştü. 1991 yılında ülkede en iyi iş yapan ilk 50 filmin 48'inin Amerikan yapımı olması, iç pazarın ne denli Hollywood egemenliğine girdiğini gösterir. Ama 1993 Cannes Film Festivali'nde Mike Leigh'in *Çıplak*, Ken Loach'un *Yağan Taşlar* adlı filmlerinin ödül alması, ardından da James Ivory'nin *Howard'ların Sonu*'nun Oscar'lar kazanması yeni bir toparlanmanın habercisi oldu. Mike Newell'in *Dört Nikâh Bir Cenaze*'si, 1994 yılında Amerikan filmlerini geride bırakarak en çok getiri sağlayan film oldu. Amerikan sermayesinin de yeniden İngiliz yapımev-

lerine yatırım yapmaya başlaması üretimi canlandırdı. Amerikan sermayesi destekli bu yapımevlerinin, Avrupa sinemasını Amerikan sinemasına karşı korıma amacıyla kurulan örneğin Eurimages gibi Avrupa fonlarından mali destek sağlamaları ise ilginç bir çelişki yaratmaktadır. Her bunalımın ardından yeni bir çıkış yapmayı başaran, deyim yerindeyse "dokuz canlı" İngiliz sinemasının bir kez daha aynı beceriyi gösterdiği görülmektedir.

İspanya

Franco rejiminin sansürü, 1973 yılının ilk aylarında on binlerce İspanyolun, *Paris'te Son Tango*'yu görebilmek için, Pireneler'in öbür tarafındaki Fransız kenti Perpignan'a gitmesine yol açmıştı. Komşu ülkeye giderek sansür yasağını delmek, Vicente Escrivá'ya *El Vierde Empieza en los Pirineos* (*Yeşil Pirenelerde Başlar*, 1973) adlı bir güldürü filmi esinlendirmişti. Franco'nun ölümü (1975) kırk yıl süren rejimin "*Familia-Religión-Ejército*" (Aile-Din-Ordu) öncelikli kültürel baskısının da gevşemesi sonucunu doğurdu. Yasaklanan yerli ve yabancı filmler gösterime girmeye başlarken, yerel yönetimlerin üretimi desteklemeye başladıkları görüldü. Franco döneminde kurulan "cinemas d'arte y ensayo" (sanat ve deneme sinemaları) ağının nitelikli sinema seyircisi yetiştirmede önemli bir katkısı olmuştu. 1960'larda Hollywood sermayesinin İspanya'da film çekmeye başlaması (Nicholas Ray'in *Pekin'de 55 Gün*; Anthony Mann'in *Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü* vb) bu arada İtalya ve Almanya ile ortakyapım *spaghetti-western*'ler çekilmesi ise teknik kadroların yetişmesini sağlamıştı. 1970'lerin başında seyirci sayısının azalmasına karşılık, üretim (bu arada hafif porno üretimi) artmış ve elliye yakın yeni yönetmen sektöre katılma olanağı bulmuştu. Çoğu sinema öğrenimi görmüş olan bu yönetmenlerin İtalyanların Yeni Gerçekçilik, Fransızların Yeni Dalga akımlarından etkilenerek *western*, korku ve seks filmi üçgenine sıkışmış bir sinemaya, sansürün elverdiği ölçülerde liberal bir bakış getirmeyi denedikleri görüldü. Daha önce Franco döneminde kalıplaşmış sinemanın dışında bir sinema anlayışı geliştirmek amacıyla ortaya çıkan, Joaquin Jordá'nın öncülüğündeki Escuela de Barcelona (Barselona Okulu) geniş kitlelerle bağlantı kurmayı başaramamıştı. Yeni yönetmenler ise bu engeli aşmayı bildiler.

Buñuel, Bardem, Berlanga, Saura gibi daha önce ele alınan yönetmenler bir yana bırakılırsa, Franco sonrasında dikkati çeken ilk yönetmenlerin başında, *Las Largas Vacaciones del '36* (*1936'nın Uzun Tatilleri*, 1976) ile ilk kez küçük burjuvazinin bakış açısından iç savaşa değinen Jaime Camino gelir. Yönetmen *La Vieja Memoria* (*Yaşlı Bellek*, 1977) adlı belgeselinde de aynı konuyu ele alarak, Dolores Ibárruri gibi komünistlerin görüşlerini yansıttı. *Luces y Sombras* (*Işık ve Gölge*, 1988) ise Velasquez'in Prado'daki bir tablosu ile ilgili bir film

çekmek isteyen bir yönetmenin öyküsünü anlattı. Victor Erice *El Espiritu de la Colmena* (*Arı Kovanının Ruhu*, 1973) ile iç savaş yıllarını bir kız çocuğunun gözlerinden verirken, hüzünlü ve masalsı bir yalnızlık öyküsü anlattı. Yönetmen daha sonraki yıllarda çektiği *El Sur* (*Güney*, 1983) adlı filminde bir baba kız ilişkisinden yola çıkarak kuşaklar çatışmasına eğildi. Ressam Antonio Lopez'in bahçesinde çekilen *El Sol del Membrillo* (*Ayva Güneşi*, 1992) ise resim sanatının gizemli dünyasına bir yolculuk oldu. Kırsal kesimin terk edilmişliğini dokuz bölümde gündeme getiren *Nuove Cartas a Berta* (*Berta'ya Dokuz Mektup*, 1965) ile dikkati çekmiş olan Basilio Martín Patino, *Queridissimos Verdugos*'ta (*Sevgili Cellatlar*, 1974) yalın bir gerçekçilikle üç işkencecinin portresini aktardı. *Caudillo* (*Reis*, 1976) haber ve belge filmlerinden yararlanarak bir Franco portresi çizdi. *Madrid* (1986) ise Madrid'in direnişinin ellinci yıldönümü konusunda bir film çekmek isteyen bir Alman yönetmenin hazırlıklarından yola çıkarak, iç savaşı gündeme getirdi. Yönetmenin son filmi *Octavia* (2002) bir aile dramı ortamında geleneklere ve 1950'lerden bu yana ülkenin tanık olduğu siyasal gelişmelere değindi. Fernando Fernán Gomez'in yönettiği *Mi Hija Hildegart*'ın (*Kızım Hildegart*, 1977) feminist içeriği İspanyol sineması için önemli bir yenilik oluşturdu. Emilio Martinez-Lázaro'nun yönettiği *Las Palabras de Max* (*Max'ın Sözleri*, 1977) ile José Luis García Sánchez'in yönettiği *Las Truchas* (*Alabalık*, 1977) Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü paylaştılar. İlk film günümüz insanının yalnızlığını ve iletişimsizliğini ele alıyordu. İkinci film ise siyasal göndermeler de içeren bir güldürü oldu. Martinez-Lázaro *Sus Años Dorados* (*Altın Yılları*, 1980), *Lulú de Noche* (*Gecenin Lulu'su*, 1985), *Amo Tu Cama Rica* (*Güzel Yatağını Seviyorum*, 1991) ve *Carretteras Secundarias* (*Arka Yollar*, 1997) gibi düzgün filmler çekti. Jaime Chávarri *El Desencanto*'da (*Büyünün Bozulması*, 1976) Franco döneminin ünlü şairi Leopoldo Panero'nun yakınlarının içlerini dökmesini sağladı. Manuel Gutiérrez Aragon Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı Ödülü kazanan *Camada Negra* (*Kara Sürü*, 1976) adlı filminde sağcı gençlerin şiddet gösterilerini ele aldı. *Demonios en el Jardin* (*Bahçedeki Şeytanlar*, 1983) Franco döneminde kırsal kesimde yaşananları konu edindi. *Malaventura* (*Talihsizlik*, 1988) bir cinayete tanık olan bir gencin katille dost olmasını konu edindi. *Semana Santa* (*Kutsal Hafta*, 1992) Paskalya sırasında Sevilla'da düzenlenen kutlamaları belgeledi. *El Caballero Don Quijote* (*Don Kişot*, 2002) Cervantes'in kahramanını başarılı bir biçimde perdeye getirdi. Jordi Cadena *La Oscura Historia de la Prima Montes* (*Kuzin Montes'in Karanlık Hikâyesi*, 1977) ve edebiyat uyarlaması *Senyora*'da (1987) cinselliğin ağır bastığı iki melodramla dikkati çekti. José Luis Garci, sürgünden dönen yaşlı bir yazarın Asturias bölgesindeki kasabasını ziyaret ederek eski günlerini anmasını duyarlıklı bir anlatımla konu edinen *Volver a Empazar* (*Başlangıca Dönmek*, 1982) ile ülkesine ilk En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazandırdı.

Antonio Mercero bir ara İspanya'da gündeme gelen "Franco'nun dublörü

mü var?" sorusunun karşılığını *Esperame en el Cielo* (*Cennette Buluşalım*, 1987) adlı güldürüde aradı. Mario Camus, 20. yüzyıl başlarında Endülüs'te toprak ağaları ile köylüler arasındaki çatışmayı bir *western* havasında veren *La Cólera del Viento* (*Rüzgârın Öfkesi*, 1970) ile dikkati çekti. Franco döneminde bir Madrid barında toplanan aydınların yarım kalmış aşklarını, gerçekleşmeyen özlemlerini konu edinen *La Colmena* (*Arı Kovanı*, 1982) Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü kazandı. Kırsal kesimin geri kalmışlığına değinen *Los Santos Inocentes* (*Masum Azizler*, 1983) Cannes Film Festivali'nde En İyi Erkek Oyuncu (Francisco Rabal ve Alfredo Landa) ödülünü aldı. *La Casa de Bernarda Alba* (*Bernarda Alba'nın Evi*, 1986) ise Federico Garcia Lorca'nın en başarılı uyarlamalarından biri oldu. *El Color de las Nubes* (*Bulutların Rengi*, 1997) büyük bir köy evinin çevresinde gelişen olaylar dizisini aktarırken, paranın egemen olduğu bir ortamda mutluluk, tutku, şiddet gibi kavramları gündeme getirdi. Pedro Olea'nın yönettiği, Antonio Gala uyarlaması *Más Allá del Jardin* (*Bahçenin Ötesi*, 1997) titiz anlatımı ve başarılı oyuncu yönetimi ile dikkati çeken bir aile dramı oldu. Montxo Armerdariz, *Las Cartas de Alou*'da (*Alou'dan Mektuplar*, 1990) Afrikalı göçmenlerin İspanya'ya uyum sağlamada karşılaştıkları zorlukları konu edindi. Manuel Cusso-Ferrer'in yönettiği *La Ultima Frontiera* (*Son Sınır*, 1990) yaşamını kendi elleriyle noktalayan Alman Musevisi düşünür Walter Benjamin'in yaşamının son dönemini belgesellerin de desteğiyle perdeye getirdi. Antonio Hernández, *En la Ciudad Sin Limites*'te (*Sınırsız Kentte*, 2002) ölümün eşiğinde yaşlı bir erkeğin aile bireyleri ile kopukluğundan yola çıkarak, kahramanının geçmişi ile hesaplaşmasını konu edindi.

Kışkırtıcı çalışmaları ile dikkati çeken **Alejandro Amenábar** *Tesis*'te (*Tez*, 1995) bir sinema öğrencisinin yazdığı tezi konu edinerek gerçek ve kurmaca şiddet arasındaki ilişkiyi ele aldı. *Abre los Ojos* (*Aç Gözlerini*, 1997) bireyi çevreleyen yabancılaşmayı konu edindi. (Bu film 2001'de Cameron Crowe tarafından ilk filmin başrolündeki Pénelope Cruz'u aynı rolde kullanarak bir kez daha sinemaya *Vanilla Sky* adıyla aktarıldı.) *Los Otros* (*Diğerleri*, 2001) ise büyük ilgi gören bir hayalet filmi oldu. Alex De La Iglesia'nın yönettiği *La Comunidad* (*Halkımız Avanta Peşinde*, 2001) sahipsiz bir parayı sahiplenmek isteyen insanların birbirlerini atlatmaya kalkmalarını konu edinirken, son dönem Hollywood filmlerine alaycı göndermeler de yapan bir güldürü oldu.

José Juan Bigas Luna *Bilbao* (1978) ile ülkesi dışında da ünlendi. *Jamon Jamon* (1992), *Huevos de Oro* (*Altın Toplar*, 1995), *La Teta i la Luna* (*Meme ve Ay*, 1994), *Bambola* (1996) gibi filmler yönetmenin cinsellikle güldürüyü ustalıklı bir biçimde bağdaştırdığını gösterdi. Fernando Trueba, 1930'lar İspanya'sında bir asker kaçağının öyküsünden yola çıkarak yitik bir kuşağı ve siyasal çalkantıları gündeme getiren *Belle Epoque* (*Güzellik Çağı*, 1992) ile En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazandı. *Two Much* (*Çifte Oyun*, 1996) adlı bir güldürüyü, Franco döneminde Almanya'ya film çekmeye giden bir topluluğun öykü-

sünü yine güldürü ortamında aktaran ve son sahnesinde *Casablanca*'ya gönderme yapan *La Niña de Tus Ojos* (*Rüyaların Kızı*, 1998) izledi. *Calle 54* (*54.Sokak*, 2000) ise Latin cazı üzerine bir belgesel oldu.

Vicente Aranda (d. 1926) 1960'ların ortasında ortaya çıkan ve uzun ömürlü olamayan Barselona Okulu'nun en önemli temsilcisi sayılır. Borges ve Cortazar gibi yazarlardan ve Saura'nın filmlerinden etkilenen bu okulun yandaşları aşırı bir estetizmle gerçeküstücülüğü bağdaştırmaya çalışmışlardır. Aranda'nın ikinci filmi *Fata Morgana* (1966) bu anlayışın en başarılı örneği sayılır. Aranda'nın *Los Crueles* (*Zalimler*, 1968), *Tiempo di Silencio* (*Sessizlik Zamanı*, 1985) gibi filmlerden sonra yönettiği *Amantes* (*Âşıklar*, 1991) 1950'ler İspanya'sında iki kadın arasında kalan bir erkeğin öyküsünü ele alırken, cinsel tutkular ve erkeklerin korkaklığı üzerine kurulu bir melodram oldu. (Film Victoria Abril'e Berlin Film Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu Ödülü'nü kazandırdı.) Bir bomba patlaması sonucu yüzünde meydana gelen çirkinliği örtmek için maske kullanan bir şarkıcının öyküsünü konu edinen, edebiyat uyarlaması *El Amante Bilingue* (*İki Dil Bilen Âşık*, 1992) sıradan bir film oldu. Antonio Gala'nın romanından uyarlanan ve kimi bölümleri Türkiye'de çekilen *La Pasión Turca* (*Türk Tutkusu*, 1994) bir İspanyol kadının kocasıyla birlikte geldiği İstanbul'da bir Türke tutkulu bir biçimde bağlanmasını bir pembe dizi anlayışı ile işledi. Yönetmenin en başarılı filmi sayılan *Libertarias* (1996) iç savaş yıllarında bir geneleve sığınmak zorunda kalan ve bir din adamı aracılığı ile cinselliği de tanıyan bir rahibenin serüvenini işleyerek bir döneme eleştirel bir bakış getirdi. *La Mirada del Otro* (*Çıplak Bakış*, 1998) hayatında erotizme öncelik tanıyan bir kadının öyküsünü aktardı. *Juana la Loca* (*Çılgın Juana*, 2001) ise 15. yüzyılda kraliçe olması için Bruxelles'e gönderilen Juana'nın siyasal yükümlülükleri ile gönlünün sesi arasındaki çelişkiyi düzgün bir anlatımla işledi.

Tiyatro kökenli **Ventura Pons** (d. 1945) bir tiyatro sanatçısının yaşamını konu edinen *Ocaña Retrat Intermitent* (*Ocaña Kesintili Portre*, 1977) adlı belgeselle ünlendi. İngiliz Özgür Sinema akımının anlayışına uygun olarak çekilen film büyük ilgi görünce, yönetmen ilk kurmaca filmi *El Vicari de Olot*'u (*Olot Keşişi*, 1981) çekebilme olanağını buldu. Kalabalık kadrolu bu güldürüyü izleyen *La Rossa del Bar* (*Bardaki Sarışın*, 1986) sevginin önemini yine bir güldürü ortamında vurguladı. Edebiyat uyarlaması *Puta Misèria* (*Kahrolası Yoksulluk*, 1989) *Aquesta Nit o Mai* (*Bu Gece ya da Asla*, 1992) ve *Rosita Please* (*Rosita Lütfen*, 1993) gibi güldürülerin ardından Quin Monzó'nun öykülerinden uyarlanan *El Porqué de las Cosas* (*Herşeyin Aslı*, 1994) on beş öyküyü bir araya getirerek Katalanya burjuvazisinin kabuğuna çekilmişliğini yine bir güldürü havasında verdi. Film, yalnızlık duygusunu durmadan konuşarak aşmaya çalışan insanların sıradan ilişkilere, mastürbasyona, telefonla sekse yönelerek gerçek aşktan kaçtıklarını vurguladı. Tiyatro ortamına eğilen *Actrius* (*Oyuncular*, 1996) üç kadın oyuncunun ünlü bir oyuncuyu, *Rashomon*'u çağrıştırır bir bi-

çimde, kendilerine göre anlatmalarını aktardı. Sergi Belbel'in oyunundan uyarlanan *Caricies* (*Okşamalar*, 1997) birbirine bağlanan on bir öykü ile büyük bir kentin yalnızlığını, iletişim ve sevgi (bu arada okşama) eksikliğini vurguladı. Josep Maria Benet'in bir oyunundan uyarlanan *Amic / Amat* (*Sevgili / Dost*, 1998) ölümün eşiğindeki bir erkeğin yakınlarına ahlaki ilkeler içeren bir vasiyetname yazmasını ele aldı. Büyük bir duyarlıkla anlatılan film, dostluğun övgüsünü yaptı. Her biri ölümle sonuçlanan yedi öyküden oluşan *Morir o No* (*Ölmek ya da Ölmemek*, 1999) yaşamla ölüm arasındaki ilişkinin pamuk ipliğine bağlı olduğunu vurguladı. Edebiyat uyarlaması *Anita no Perd el Tren* (*Anita Treni Kaçırmadı*, 2001) yıllarca gişecilik yaptığı sinema yıkılınca emekli olan orta yaşlı bir kadının aşkı tanımasını, buruk bir güldürü ortamında anlatırken sinemanın geçmişine de göndermeler yaptı. Yönetmenin David Leavitt'ten uyarladığı ve İngilizce çektiği *Food of Love* (*Aşkın Gıdası*, 2001) ise eşcinsel bir delikanlının annesi ile ilişkisini ele aldı.

Yeni İspanyol sinemasının ünü en yaygın yönetmeni, kırsal kökenli **Pedro Almodóvar** (d. 1949) uzun süre Madrid'de bir telefon şirketinde çalıştıktan sonra, Süper 8 mm ile kısa filmler çekmeye başladı. *Dos Putas o Historia da Amor que Termina en Boda* (*İki Orospu ya da Evlilikle Sonuçlanan Bir Aşk Öyküsü*, 1974), *Sexo Va Sexo Viene* (*Seks Gelir Seks Gider*, 1977), *Folle, Folle, Folleme Tim* (*Düz, Düz, Düz Beni Tim*, 1978) gibi ilginç adlar taşıyan ve sonuncusu 16 mm çekilen bu filmlerin özel gösterileri büyük ilgi gördü. Bu arada öyküler yazan, bir *rock* grubuna katılan yönetmen, yine 16 mm çekip, daha sonra 35 mm'ye dönüştürdüğü ilk kurmaca filmi *Pepi, Lucy, Bom y Otras Chicas del Monton* (*Pepi, Luci, Bom ve Diğer Kızlar*, 1980) ile ilgi odağı olmayı başardı. Film, bir polisin balkonunda marihuana yetiştirdiğini belirlediği bir genç kıza, suçu görmezlikten gelme karşılığında tecavüz etmesini, genç kızın da bir arkadaşının polisin karısı ile yatmasını sağlayarak öç almasını aktarır. Film, konusundan çok, zaman zaman fotoromanları çağrıştıran anlatımının şenlikli havası ile ilgi topladı. Alaycı çizgisini sürdüren yönetmen, *Laberinto de Pasiones*'de (*İhtiras Labirenti*, 1982) Madrid'in travestiler, punklar, nemfomanlar ortamına eğilerek hepsi cinsellik saplantılı değişik kişilerin aşk öykülerini anlattı. Film, dağınıklığına ve kötü oyunculuğuna karşın, yönetmenin geleneksel sinemadan ayrılan anlatımı ile dikkati çekti. *Entre Tinieblas* (*Koyu Karanlıkta*, 1983) bir manastırda dinsel görevlerini aksatmadan yerine getiren rahibelerin uyuşturucu kullanmalarını, takma adla açık saçık romanlar yazmalarını, uyuşturucu kuryeliği yapmaya hazırlanmalarını aktardı. Film, sevapla günahın iç içe geçtiği bu ortama egemen kargaşayı, seyirciye benimsetmeyi başarıyordu. *Qué He Hecho yo Para Merecer Esto?* (*Bunu Hak Etmek İçin Ne Yaptım?*, 1984) kocasından kurtuluşu onu öldürmekte bulan iki çocuk anası bir kadının öyküsünü aktarırken, gerçeklikle gerçeküstünü iç içe geçiren grotesk bir dram oldu. Yönetmenin Buñuel'e adadığı *Matador* (1985) ise orgazm sırasında erkekleri öldüren

bir kadının sapkınlığından yola çıkarak, İspanyol arenalarına, cinselliğe ve ölüme övgü oldu. Eşcinsel bir erkeğin iki erkek arasında seçim yapmakta zorlanmasını konu edinen *La Ley del Deseo* (*Arzunun Kanunu* 1986) yine gerçeklikle gerçeküstünün, melodramla güldürünün bir araya gelerek yarattığı "*kitsch*" bir ortamda, kadınların yerini bu kez erkeklerin aldığı bir "*soap opera*" oldu. *Mujeres al Borde de un Ataque de Nervios* (*Sinir Krizinin Eşiğindeki Kadınlar*, 1987) ise Madrid'li üç kadının öyküsünü aktarırken Fransız vodvillerini aratmayan bir yanlışlıklar komedisine dönüştü. (Film, Venedik Film Festivali'nde En İyi Senaryo Ödülü kazandı.) *Atame* (*Bağla Beni*, 1990) psikolojik tadavi gören bir erkeğin (Antonio Banderas) erotik filmlerde oynayan bir kadın oyuncuya (Victoria Abril) âşık olmasından yola çıktı. Uyuşturucu da kullanan kadın, evine girerek onu karyolaya bağlayan erkeğe sonunda ilgi göstermeye başlar. Yönetmenin en düzgün anlatımlı filmi olan *Bağla Beni*, klasik Amerikan güldürülerini çağrıştırır. *Tacones Lejanos* (*Yüksek Topuklar*, 1992) ünlü pop şarkıcısı bir kadının yıllarca sonra Madrid'de televizyon sunucusu kızıyla buluşmasını konu edinir. Vaktiyle şarkıcının da sevgilisi olan damadın öldürülmesi, itirafları dikkate almayan bir sorgu hâkimini de olaylara katar. Kitle iletişim araçlarının yozlaşmasını konu edinen *Kika* (1994) sevgilisinin babasının isteklerine de boyun eğmek zorunda kalan bir berber kadını, hapisten çıkan tecavüzcü bir porno film yıldızını ve berbere tecavüz sahnesini yayınlayan bir TV programcısını bir araya getirir. Yine grotesk bir anlatımı benimseyen film, yine dağınık bir yapıya sahiptir. *Existe Alguna Posibilidad Por Pequeña Que Sea de Sealvar la Nuestra?* (*Bizimkini Kurtarmak İçin Az da Olsa Bir Olasılık Var mı?*, 1995) ise kocasının boşanmak istemesi üzerine eline kalem alamaz olan, intiharı bile düşünen ünlü bir pembe roman yazarının bunalımını, yine bir güldürü ortamında ama yönetmenden beklenmeyecek sevecen bir yaklaşımla aktardı. Aynı olgun çizgiyi sürdüren yönetmen *Carne Trémula*'da (*Çıplak Ten*, 1997) gerçek aşkın uzun bir birlikteliğin sonucu olabileceğini vurguladı. Yönetmenin en başarılı çalışmalarından *Todo Sopro mi Mar* (*Annem Hakkındaki Her Şey*, 1999) bir kadının, çocuğunun trafik kazasında ölmesi üzerine yıllarca önce boşanmış olduğu erkeği aramaya koyulmasını konu edindi. (Film, Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü kazandı.) Filmlerinde hep kadınların dünyasına eğilen yönetmen, *Hable Con Ella* (*Konuş Onunla*, 2002) adlı çalışmasında bu kez iki erkek arasındaki dostluğu, yalnızlığı ve ağlama cesareti gösterebilen erkekleri ele alsa da, kadın-erkek ilişkisine de değindi ve konuşmanın önemini vurguladı. Bir melodram duygusallığı içeren, güldürmekten çok hüzünlendiren film yönetmenin en olgun çalışması oldu. *La Mala Educacion* (*Kötü Eğitim*, 2004) Franco dönemine eğilerek, öğrencilerin okullarda karşılaştıkları baskıları ve tacizleri perdeye getirdi. Penelope Cruz'un başrolü oynadığı *Volver* (*Dönüş*, 2006) ise aynı ailenin kadınlarının üç kuşak boyunca gözlemlenmesini konu edinirken yönetmenin kadın dünyasına ilgisinin yeni bir

kanıtı oldu. (Film, Cannes Film Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu Ödülü'nü kazandı.) Eşcinsel olmasına karşın, filmlerinde eşcinselliğe ayırcalıklı bir yer ayırmayan Almodóvar, kimi kez groteske kaçan iğneleyici güldürülerinde yaşam, cinsellik, aşk ve şiddet konularındaki tabuları kendine özgü bir anlatımla sarsmayı dener. Her filmi aynı düzeyi tutturamasa da, sevenleri kadar sevmeyenleri de olsa, Almodóvar İspanyol sinemasının Luis Buñuel'den sonra en ünlü sinemacısıdır. İspanyol sinemasının son yıllardaki çizgisinin ticari sinemanın yanı sıra sinema sanatını da dikkate alan filmler üretmeye yöneldiği görülmektedir.

Portekiz

Salazar diktatörlüğü döneminde yılda birkaç film üretebilen Portekiz'de 1965 yılında tek bir film bile çekilmemişti. Kısa bir süre önce de, büyük ilgi görmeye başlayan sinema kulüpleri kapatılmış, yöneticileri kovuşturulmuştu. Salazar'ın rahatsızlığı nedeniyle iktidardan ayrılmasının (1968) ardından General Spinola'nın yaptığı askeri darbe (1974) Salazar rejiminin de sonunu getirdi. Ertesi yıl bir Devrim Konseyi Spinola'yı devirerek, yeni bir anayasa yapılmasını ve seçimlere gidilmesini sağladı. Diktatörlüğün kansız bir biçimde sona erdirilmesi sinema alanında da etkilerini gösterdi. Örneğin Alberto Seixas Santos'un ancak 1975'te gösterime girebilen filmi *Brancos Costumes* (*Tatlı Gelenekler*, 1972) otoriter bir aile babası portresi çizerken siyasal göndermeler de yapıyor, tutucu Salazar yönetiminin ülkede kök salabilmek için uyguladığı yöntemleri vurguluyordu. Gülbenkyan Vakfı'nın da desteklediği Portekiz Sinema Merkezi (Centro Português de Cinema) ise genç yönetmenlerin ilk filmlerini çekmelerine katkıda bulundu. Sinemaya kısa filmlerle giren José Fonseca e Costa'nın yönettiği *O Recado* (*İleti*, 1971) ancak sınırlı bir kitlenin ilgisini çekse de, *Kilas* (*Katil*, 1981) büyük iş yapan bir güldürü filmi oldu. Yönetmenin daha sonraki yıllarda çektiği *Os Cornos de Cronos* (*Ayrı Kalpler*, 1990) gencecik bir kıza âşık olan orta yaşlı bir yazarın, yaşlılığını hissedince kendini bir buzdolabına kapamasını aktaran bir başka duygusal güldürü oldu.

Domingo a Tarde (*Pazar Öğleden Sonra*, 1964) ile dikkati çekmiş olan Antonio de Macedo, *A promessa* (Vaat, 1972) adlı filminde din adamlarının cahil bir topluluğu nasıl yönlendirdiğini konu edindi. Rui Simões *Deus Pátria e Autorirade* (*Tanrı Vatan ve Otorite*, 1975) adlı filminde, haber filmlerinden de yararlanarak Salazar döneminin toplumsal ve ekonomik yapısına marksist bir bakışla eğildi. *Bom Povo Português* (*Portekiz'in İyi Halkı*, 1980) ise 1974 yılı olaylarını konu edindi. Thomas Harlan'ın gerçekleştirdiği *Cooperativa Agricola Torre Bela* (*Torre Bela Tarım Kooperatifi*, 1975) beş yüz kadar köylü ve işsizin bir çiftliği işgal ederek kurdukları komün yaşayışını belgeleyen militan bir sinema örneği oldu. Luis Galvão Teles'in yönettiği *A Confederaçao* (*Konfederas-*

yon, 1978) Salazar sonrasında solcuların tasfiyesini ele aldı. *Perdido por Cem* (*Yüzde Yüz Kayıp*, 1973) ile dikkati çeken António Pedro de Vasconcelos, *Oxalá* (*Tanrı İstersе*, 1980) adlı filminde demokrasiye geçiş yıllarına eğilerek antifaşist bir yazarın serüvenini aktardı. Antonio Campos, kısa filmler çektikten sonra yönettiği *Vilarinho das Furnas*, 1971) adlı uzun belgeselle kırsal kesimin yaşadığı dönüşüme eğildi. Yönetmenin *A Invençao do Amor* (*Aşkın İcadı*, 1965), *Falamos de Rio de Onor* (*Onor Irmağından Söz Edelim*, 1974) ve *Historias Selvagens* (*Vahşi Öyküler*, 1978) gibi belgeselleri de, kırsal kesimin yaşadığı ekonomik ve toplumsal değişimi yansıtan çalışmalar oldu. Eleştirmenlikten yönetmenliğe geçen João Botelho, Dickens'i günümüze uyarlayan *Tempos Dificeis* (*Zor Zamanlar*, 1988) ile düzgün anlatımının ilk örneğini verdi. Almeida Garrett'in oyunundan uyarladığı *Quem és Tu?* (*Kimsin Sen?*, 2001) ise hastalıklı bir genç kızın karabasanlı düşlerini ele alarak 18. yüzyıl Portekiz'inin zenginliğini ve çürümüşlüğünü perdeye getirdi. Josè Alvaro Morais, yıllarca süren bir çalışmadan sonra tamamlayabildiği ve sıra dışı bir aşk öyküsünü konu edinen *O Bobo* (*Kralın Soytarısı*, 1987) ile Locarno Film Festivali'nde Altın Leopar Ödülü'nü kazandı. Joaquim Pinto, bir güldürü gibi başlayan *Das Tripas Coraçao*'da (*Cesaret İki Ellidir*, 1992) kendi deyişiyle "öpecek birini bulamayınca kafalarının içi karışan insanların öyküsünü" aktardı. Saguenail (Serge Abramovici) bir film izlemekte olan bir kadının, filmin erkek kahramanı ile zihninde ikinci bir film geliştirmesini konu edinen *Ma's Sin* (*Sinemam*, 1996) ile avangard sinemanın ilginç bir örneğini verdi.

Paulo Rocha (d. 1935) Fransa'da sinema öğrenimi gördükten, Jean Renoir'ın yardımcılığını yaptıktan sonra ülkesine dönerek ilk filmi *Os Verdes Anos*'u (*Yeşil Yıllar*, 1963) yönetti. Portekiz dışında da ilgi gören bu filmi *Mudar de Vida* (*Yaşam Değiştirmek*, 1966) izledi. Bir balıkçı köyündeki yaşamı Yeni Gerçekçi bir anlayışla perdeye getiren bu filmin ardından uzun süre sessiz kalan yönetmen, *A Ilha dos Amores* (*Aşk Adası*, 1982) ile Portekiz sinemasının en pahalı yapımını gerçekleştirdi. Film, Budizmi benimseyen, Uzakdoğu tutkunu 19. yüzyıl Portekiz yazarı Wenceslau de Morais'in yaşam öyküsünü Barok ve simgesel bir anlatımla konu ediniyordu. Yazarın Uzakdoğu'ya yerleşmesini ve düşünsel evrimini veren bu filmi izleyen *A Ilha de Moraes* (*Moraes'in Adası*, 1984) aynı yazarın yaşamını, bu kez bir belgesel olarak ele aldı. Daha sonra Imamura ve Oliveira gibi yönetmenleri de konu edinen televizyon filmleri çeken yönetmen *O Raiz do Caroção* (*Kalbin Kökü*, 2000) adlı bir dramla yeniden sinemaya döndü.

Jõao César Monteiro (1939-2003) İngiltere'de sinema öğrenimi gördükten, şiir yazdıktan, yönetmen yardımcılığı yaptıktan sonra, orta uzunlukta *Quem Espera por Sapatos de Defunto Morre Descalço* (*Bekleyenler Ayakları Çıplak Ölür*, 1970) ile yönetmenliğe adım attı. Televizyon için de çalışan ve filmlerinin başrollerini de oynayan yönetmen, Silvestre'de (1982) bir Ortaçağ efsane-

sini titiz bir anlatımla aktardı. Yönetmenin yaşamından izler taşıyan *Recordações da Casa Amarela* (*Sarı Evden Anılar*, 1989) çevresiyle iletişim kuramayınca akıl hastanesine kapatılan orta yaşlı bir erkeğin, hastaneden kaçıp "özgürlüğüne" kavuşmasını konu edinirken, yoksulluk, yalnızlık ve dostluk gibi kavramları çizgi dışı bir mizah anlayışı ile verdi. (Film, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan Ödülü kazandı.) Aynı kahramanın (João de Deus) sıra dışı serüvenlerini sürdüren *A Comedia de Deus* (*Bir Tanrı Komedisi*, 1995), kadın cinsel organı kılları biriktiren ve genç kızlara bedensel ve zihinsel sağlık dersleri veren bir koleksiyoncunun öyküsünü aktardı. Kutsal bilinen kavramları uzun planlara dayanan incelikli bir erotizmin öne çıktığı bir güldürü ortamında eleştiren bu film de, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Ayı Ödülü kazandı. *A Bacia de John Wayne* (*John Wayne'in Kıvırması*, 1997) yönetmenin bir tiyatro oyunu sahneleyen kahramanının, rüyasında John Wayne'i göbek atarken görmüş olan biriyle birlikte intihar etmeden önce geçirdiği son geceyi ele aldı. *As Bodas de Deus* (*Tanrı'nın Düğünü*, 1998) yönetmenin değişmez kahramanını, bu kez kendisine bir bavul dolusu para veren Tanrı'nın bir elçisi ile karşılaştırırken, yönetmenin dinsel ve kutsal konulara eleştirel bakışını yansıttı. Monteiro, konuşmaları ve anlatımı yer yer absürde kaçan az sayıdaki çizgi dışı filmiyle, özgün bir sinemacıdır. Portekiz sineması sınırlı bir üretime sahip olsa da, filmlerini seyirci ile buluşturmakta zorluklarla karşılaşsa da, zaman zaman önemli ürünler verebilen bir sinemadır.

Kuzey Ülkeleri

Danimarka: Gabriel Axel'in yönettiği *Babette'in Ziyafeti* ile Bille August'ün yönettiği *Fatih Pelle*'nin üst üste iki yıl En İyi Yabancı Film Oscarları'nı kazanmaları bu sinemanın saygınlığını artırırken, ticari sinemanın kalıpları dışına çıkmak isteyen yapımcıları da cesaretlendirdi. Örneğin ünlü tiyatro yönetmeni Kaspar Rostrup'un yönettiği *Dansen met Regitze* (*Regitze ile Dans*, 1989) hem olumlu eleştiriler aldı hem de seyirciden büyük ilgi gördü. Martha Christensen'in romanından uyarlanan film, evli bir çiftin yazlık evlerinde verdikleri bir parti sırasında, erkeğin evlilik yıllarını belleğinden geçirmesini konu edinirken, mutluluğu karakterlerin çatışmasında arar. Daha önce *Drenge* (*Erkek Çocuklar*, 1977) ile dikkati çekmiş olan Nils Malmros *Arhus by Night*'ta (*Gece Arhus*, 1989) çocukluğu ile ilgili bir film çekmek isteyen bir yönetmenin öyküsünü aktarırken, yaratıcılığın zorluklarına değindi. Helle Ryslinge, *Sirup* (*Şurup*, 1990) adlı filminde sanat ortamına eğilerek bu ortama özgü kıskançlıkları ve ikiyüzlülükleri ele aldı. Eric Clausen, John Nehm'in romanından uyarladığı *De Frigjorte*'de (*Sudan Çıkmış Balık*, 1993) işinden çıkarılan bir işçinin kendi sınıfına inancını yitirmesini, mizaha da yer veren bir bakış açısından ak-

tarırken, her şeye karşın yılgınlığa düşülmemesi gerektiğini vurguladı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Min Fynske Barndom* (*Çocukluk Senfonim*, 1994) ünlü besteci Carl Nielsen'in yetişme yıllarını konu edinirken, görsel zenginliği ile dikkati çekti. Tomas Gislason'un ilk kurmaca filmi *P.O.V. Point of View* (*Bakış Açısı*, 2001) evlenmek için Las Vegas'a giden Danimarkalı bir çiftin serüvenini aktaran bir yol filmi oldu. Ama Danimarka sinemasının yeniden bir ilgi odağı olmasını sağlayan "Dogma" hareketi oldu.

1995'in ilkbaharında Lars von Trier ile Thomas Vinterberg'in öncülük yaptığı genç sinemacılar, Kopenhag'da Dogma 95 adını verdikleri bir topluluk oluşturdular. Bu yönetmenlere göre, ölmüş olan sinemayı diriltmek için eyleme geçmek gerekiyordu. Her şeyden önce sinema "bireysel bir sanat değildi". Yaratıcı yönetmen kavramı burjuva romantizminin gündeme getirdiği yanlış bir kavramdı. Teknoloji alanında yaşanan büyük devrim, sonunda sinemayı da demokratik kılacaktı. Bireysel sinemaya karşı çıkanların, on maddeden oluşan bir "dürüstlük andı" içmeleri gerekiyordu. 13 Mart 1995 tarihinde Dogma 95 adına yayınlanan ve Lars Von Trier ile Thomas Vinterberg'in imzalarını taşıyan bir bildiri, yönetmenlerin uymaları gereken ilkeleri şöyle belirliyordu: Film stüdyo dışında gerçek mekânlarda sesli ve renkli olarak çekilmeli, alıcı omuzda ya da elde taşınmalı, özel ışık ya da filtre kullanılmamalıydı. Filmde adam öldürmeye, silaha yer verilmemeli, belirli bir zaman ya da coğrafi mekân vurgulanmamalıydı. Özel efektlerden olabildiğince yararlanılmalı, müzik kuşağı da aynı anlayışla hazırlanmalıydı. Yönetmen estetik kurallara ödün vermemeliydi. Dahası, filmde yönetmenin adı da belirtilmeyecekti. Kısacası yönetmenin kimliğinin ürünün gerisinde kalması isteniyordu. Bu anlayışın en önemli yönetmeni Lars Von Trier oldu.

Lars Von Trier (d. 1956) daha sinema öğrenimini tamamlarken çektiği okul bitirme filmi *Befrielsesbilleder* (*Bir Rahatlamadan Görüntüler*, 1982) adlı orta uzunlukta kurmaca filmle dikkati çekti. Münih'te düzenlenen Avrupa Sinema Okulları yarışmasında ödül kazanan bu filmin ardından kısa filmler ve *rock* toplulukları için klipler çeken yönetmen, *Forbrydelsens Element* (*Suç Unsuru*, 1984) ile yönetmenliğe adım attı. Film, geleceğin bir cehennemi çağrıştıran Avrupa'sında, belleği bulanık bir polis müfettişinin bir cinayeti soruşturmasını konu ediniyordu. Baştan aşağı sarı bir rengin egemen olduğu film, kahramanının bilinçaltını gündeme getirirken, cinselliğe de büyük bir ağırlık veriyordu. Alman dışavurumcu sinemasından etkilendiği görülen ve ancak hoşgörülü bir seyircinin keyif alabileceği bu ayrıksı film, yönetmenin tekniğe verdiği önemi ve yabancılaşma öğesini kullanmadaki ustalığını gösterdi. (Film, Cannes Film Festivali'nde Teknik Ödül kazandı.) Bu filmi izleyen *Epidemic* (*Salgın*, 1987) ile *Europa* (*Avrupa*, 1991) bir üçleme oluşturdu. Bir salgını konu edinen bir senaryo üzerinde çalışan bir yazarla bir yönetmeni ele alan *Salgın*, büyük ilgi uyandırmadı. *Avrupa* ise yönetmenin ülkesi dışında da ünlenmesini sağladı.

Max von Sydow'un anlatıcı rolü üstlendiği film, savaşın hemen ardından Almanya'da yaşanan toplumsal çalkantılara eğilir. Nazizm karşıtı bir konuyu, gerilimle melodramı karıştırarak veren film, sinema hilelerinin alışılmadık bir biçimde kullanıldığı teknik ustalığı ile dikkati çekti. (Film Cannes Film Festivali'nde hem Jüri Özel Ödülü hem de Teknik Ödül kazandı.) İlkin televizyon için hazırlanıp, daha sonra sinemalarda da gösterilen dört buçuk saat uzunluktaki dört bölümlük *Riget* (*Krallık*, 1994) en yeni teknoloji ile donatılmış labirent gibi bir hastanede yaşanan garip olayları ele aldı. Beyin cerrahlarını, hastabakıcıları, medyumları, hayaletleri, modern tıpla büyücülüğü bir araya getiren filmin özelliği, olağan olmayanı olağanmış gibi ele almasıydı. Filmin gördüğü ilgi üzerine çekilen, bu kez 15 dakika daha da uzun devam filmi *Riget 2* (*Krallık II*, 1997) aynı hastanede gelişen garip olayları yine korku ve mizahın iç içe geçtiği bir anlatımla verdi. Daha önce çevrilen *Breaking The Waves* (*Dalgaları Aşmak*, 1996) iş kazası sonucu yatalak olan genç bir işçinin, iyileşebilmek amacıyla karısını başka erkeklerle yatmaya zorlamasını ele alır. Film melodrama yatkın bir konuyu yine teknik ustalığın öne çıktığı bir anlatımla aktardı. Dogma 95 kurallarına öncelik tanıyan *Idioterne* (*Geri Zekâlılar*, 1998) ise insanların ikiyüzlülüğüne ve hoşgörüsüzlüğüne karşı koymak için geri zekâlı taklidi yaparak, bulundukları ortamı altüst eden bir kadınla lokantada tanıdığı gençlerin öyküsünü anlatır. Film, varoluşun getirdiği acıları ve bunalımları bir güldürü havası içinde işlerken, gittikçe yozlaşan bir toplumda geri zekâlılığın belki de bir kurtuluş olacağını vurgular. *Dancer in The Dark* (*Karanlıkta Dans*, 2000) görme yetisini yitirme yolundaki genç bir kadının gönlünde yatan dans ve şarkı tutkusunu ele aldı. İzlandalı şarkıcı Björk ile Catherine Deneuve'ün başrolleri üstlendikleri film, yönetmenin en rahat izlenir çalışması olsa da, Amerikan müzikallerine öykünen duygusal bir melodram olmaktan öteye geçmedi. (Film Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) *Dogville* (2003) ise 1930'larda gangsterlerden kaçarak küçük bir Amerikan kasabasına sığınan genç bir kadının (Nicole Kidman) öyküsünü ele aldı. Bir süre sonra kasaba halkı kadının polis tarafından arandığını öğrenince, o zamana dek bağrına bastığı kadına karşı davranışı değişecek, kadın bir tür kurbana dönüşecektir. Dogma ilkelerini bir yana bıraktığı görülen yönetmenin bu filminde, bireyin içinde yatan faşizan eğilimlerin uygun bir fırsat karşısında nasıl ortaya çıktığını vurgulamayı amaçladığını öne sürmek yanlış olmaz. Yönetmenin daha sonra Jorgen Leth ile birlikte yönetip birlikte rol aldığı *De Fem Benspaend* (*Beş Engel*, 2003) belgeselci Leth'in 1967'de yönetmiş olduğu aynı adlı filmin, bu kez dogma kurallarına göre yeniden çekilmesi oldu. İki yönetmenin konuşmaları, doğaçlamaya da dayanan belgesel ağırlıklı filme felsefi bir tat da kattı. *Manderlay* (2005) ise 1930'larda ABD'nin güney eyaletlerinde yaşayan kara derililerin kölelikten kurtulamamış olduklarını gündeme getirdi.

İlk dogma filmi *Festen* (*Şölen*, 1998) ise Thomas Vinterberg'in imzasını ta-

şır. Film bir malikânede yapılan bir yaş günü toplantısını konu edinir. (Film Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü aldı.) Soren Kragh-Jacobsen'in yönettiği *Mifunes Sidste Sang* (*Dogme 3*) (*Mifune'nin Son Şarkısı* [*Dogma 3*], 1999) kentlilerle kırsal kesim insanlarını bir çiftlikte bir araya getirerek aradaki çelişkileri alışılmadık bir mizah ortamında vurgular. Dogma anlayışının dördüncü filmi Kristian Levring'in yönettiği *The King is Alive* (*Kral Yaşıyor*, 2000) Afrika'da bir çölde otobüsleri bozulan yolcuların, Shakespeare'in Kral Lear'ini oynamaya karar vermelerini konu edindi. Danimarka'nın dışında ABD, Kanada, İtalya, Arjantin, Norveç, İspanya, Belçika, İsviçre, İsveç, Kore gibi ülkelerde de Dogma anlayışını benimseyen filmler çekilmesi Dogma filmlerinin sayısının kısa süre otuzu aşmasını sağladı. Ake Sandgren'in yönettiği *Et Rgtigt Menneske* (*Gerçek Bir İnsan*, 2001) altıncı Dogma filmi oldu. Film aile içi ilişkileri gerçekle gerçek olmayanı kaynaştırarak masalsı bir havada verdi. Dogma'nın on ikinci filmi Lone Scherfig'in yönettiği *Italiensk for Begyndere* (*Yeni Başlayanlar İçin İtalyanca*, 2000) bir mahallenin sıradan insanlarının aşk kırgınlıklarını ele alan neşeli ve Dogma'nın seyircilerle en yoğun bağlantı kurmayı başaran filmi oldu. Dogma'nın yirmi sekizinci filmi Susanne Bier'in yönettiği *Elsker Dig for Evigit* (*Dogme*) (*Açık Kalpler*, (*Dogma*), 2002) üçlü bir aşk ilişkisinden yola çıkarak, öbür Dogma filmlerinde rastlanılmayan bir duyarlıkla yaşamın kırılganlığını vurguladı. Bir dönemin avangard sinema anlayışı ile benzer çıkış noktaları olan Dogma hareketinin, anti-Hollywood bir çizgiyle yetinmeyerek anti-sinema denilebilecek bir doğrultuya yönelmesi en azından şimdilik sinema tarihinde kalıcı bir iz bırakmayacağını düşündürmektedir.

İsveç: Bergman'ın anlayışsızlık ve iletişimsizlik kavramlarını gündeme getiren filmi *Sessizlik*'in içerdiği erotizmin ülkede tartışmalara yol açtığı yıl (1963), üretimin de büyük bir azalma gösterdiği bir yıl oldu. Televizyonun yaygınlaşmasının da etkisiyle seyirci sayısının azalması ve film üretiminin onlu sayılara düşmesi, devletin koruyucu önlemler almasına, bu arada vergi oranlarında indirime gidilmesine yol açtı. Eski sinema eleştirmeni Harry Schein'ın öncülüğünde 1963 yılında kurulan "Svenska Filminstitutet" (İsveç Film Enstitüsü) kaliteli film yapımını destekleme işlevini de yüklendi. Bütçesine, sinema biletlerinden ve daha sonraki yıllarda da video kasetlerden alınan vergilerin de eklendiği Enstitü, bir yönetmenlik bölümü de açarak, özellikle kısa film alanında genç yönetmenler yetişmesini sağladı. Enstitünün kuruluşunun dördüncü yılında yirmi yeni yönetmenin film çekmiş olması, bu girişimin ne denli yerinde olduğunu gösterir, Ingmar Bergman'ın metafizik ağırlıklı sinemasına karşı çıkan Bo Widerberg, Vilgot Sjöman, Jörn Tonner gibi genç yönetmenlerin, İsveç sinemasının ülke gerçekliğini eleştirel bir gözle yansıtması gerektiğini öne sürmeleri yeni bir atılımın tohumlarını oluşturdu. Bo Widerberg, *Expressen* ga-

zetesinde yazdığı yazılarda Bergman'ı "yabancıların görmek istedikleri bir İsveç yaratmakla" suçluyordu. Fransız Yeni Dalga akımından, İngiliz Özgür Sinemasından etkilendiği görülen bu yönetmenler, film çekebilme olanağı bulduklarında gençlik sorunları, evlilik dışı doğumlar, ülkede hâlâ etkisini sürdüren tabular gibi günlük yaşamda varlığını duyuran konulara yöneldiler.

Bo Widerberg (1930-1997) romanlar ve oyunlar yazdıktan sonra *Barnvagnen* (*Araba*, 1962) ile sinemaya girdi. Fransız sinemasının etkilerini taşıyan ve bir aşk öyküsü aktaran filmde, yönetmenin sahneleri ve konuşmaları daha sona ermeden kestiği, sahnelere beklenmedik giriş-çıkışlar yapıldığı ve gökdelenlerin Malmö'nün geleceğinin simgesi olarak kullanıldığı görüldü. Bu filmi izleyen *Kvarteret Korpen* (*Karga Mahallesi*, 1963) Hitler'in Avrupa'yı tehdit etmeye başladığı yıllarda Malmö'de işsizliğin kol gezdiği bir mahallede yaşananları konu edindi. *Kärlek 65* (*Aşk 65*, 1965) bir yönetmenin yaratıcılık sıkıntılarını ele alırken, mutluluğun kaynağının ailede bulunabileceğini vurguladı. Kır ve orman görüntülerinin sanki Bonnard'ın tablolarını çağrıştırdığı *Elvira Madigan* (1967) görsel titizliğiyle dikkati çekti. *Adalen 31* (1969) ise yönetmenin anlatımının ilk olgun örneği oldu. Film İsveç'in kuzeyinde 1930'larda yapılan ve kanlı bir biçimde bastırılan bir grevi ve grev boyunca yaşanan bir gönül ilişkisini görsel anlatımın ağır bastığı bir lirizmle verdi. *Joe Hill* (1971) "özgürlükler ülkesi" sandığı ABD'ye göç eden bir sendikacının sahte belgelerle suçlanmasını aktarırken, 20. yüzyıl başlarındaki işçi hareketlerine değindi. *Mannen Pataket* (*Damdaki Adam*, 1976) bir cinayet olayını alaycı bir bakışla işlerken, *Ormens Väg Pa Hälleberget* (*Yılanlı Yol*, 1986) 19. yüzyılda bir köylü kadının çocuklarını büyütebilmek için çiflik sahibinin isteklerine boyun eğmesini konu edindi. *Lust Och Fägring Stor* (*Aşk Dersleri*, 1995) ise İkinci Dünya Savaşı yıllarında mutsuz bir kadın öğretmenle öğrencisi arasındaki duygusal ilişkiyi ele aldı.

Vilgot Sjöman (1924-2006) romanlar, oyunlar yazdıktan sonra *Älskarinnan* (*Sevgili*, 1962) adını taşıyan ilk yönetmenlik denemesinde, bir ihanetin öyküsünü alaycı bir bakışla perdeye getirdi. Lars Görling'in romanından uyarlanan *491* (1964) eşcinsel bir eğitmenin gözetimine verilen suçlu çocuklara karşı toplumun ilgisizliğini vurguladı. Film, yargı mekanizmasının da, çocuklar kadar suçlu olduğunu belirtiyordu. Kurmaca ile belgeseli karıştıran ve başlıklarında İsveç bayrağının renklerine yer veren *Jag är Nyfiken-Gul* (*Ben Meraklı-Sarıyım*, 1968) ile *Jag är Nyfiken-Blu* (*Ben Meraklı-Maviyim*, 1969) Ingeborg Holm'un anılarını perdeye getirdi. Yönetmen bir genç kızın cinsel dürtüleri ile İsveç toplumunun tutuculuğunu alaycı bir anlatımla ele alırken, sosyal demokrasinin otuz yıl boyunca sınıfsız bir toplum yaratmayı başaramadığını vurguladı. Aynı anlatım anlayışını sürdüren yönetmen *Ni Ljuger*'de (*Yalan Söylüyorsunuz*, 1969) suçluyu ıslah ettiği söylenen gösterişli İsveç cezaevlerinin iç yüzünü gösterdi. Sevecenlikten yoksun yaklaşımın, suçluları yine suç işlemeye yö-

nelttiğini vurguladı. *En Handfull Kärlek* (*Bir İsveç Ailesinin Baştan Çıkarılması*, 1974) Widerberg'in de ele almış olduğu grevi konu edindi. *Linus* (1980) 1920'lerin Stockholm'ünde içinde bir de randevuevi bulunan ve varlıklı kişilerin oturduğu bir binanın, delikanlılığın eşiğindeki işçi kökenli bir çocuğun gözünden aktarılmasını konu edindi. *Alfred* (1999) ise dinamiti bulan ve Nobel ödüllerini kuran İsveçli mühendis Alfred Nobel'in yaşam öyküsünü perdeye getirdi.

Finlandiyalı **Jörn Donner** (d. 1933) ülkesinde belgeseller çektikten sonra yerleştiği İsveç'te, ilk filmi *En Söndag i September*'de (*Bir Eylül Pazarı*, 1963) zamansız yapılmış bir evliliğin çözülüşünü dört mevsim boyunca ele aldı. Başrolde yönetmenin eşi Harriet Andersson'un oynadığı film, porno olmayan bir İsveç filminde ilk kez bir cinsel birleşmenin gösterildiği film olarak da bilinir. (Film, Venedik Film Festivali'nde En İyi İlk Film Ödülü'nü kazandı.) Yönetmenin, Stiller'in etkileri sezilen filmi *Att Alska* (*Sevmek*, 1964) aynı konuyu bu kez daha da karamsar bir bakışla sürdürerek, evliliği bir tür boyun eğiş olarak tanımladı. (Film Harriet Andersson'a Venedik Film Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu Ödülü'nü kazandırdı.) *Här Borjar Aventyret*'in (*Macera Başlıyor*, 1965) başarısızlığı üzerine yönetmen Finlandiya'ya döndü.

Jan Troell (d. 1931) kısa filmler çektikten, Bo Widerberg'in görüntü yönetmenliğini yaptıktan sonra, ilk yönetmenlik denemesi *Här Har du Litt Liv* (*Bu Senin Hayatın*, 1966) ile ünlendi. Eyvind Johnson'un romanından uyarlanan ve uzunluğu üç saati bulan film, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kuzey İsveç'te bir delikanlının ayakları üstünde durmayı öğrenmesini lirik bir anlatımla konu ediniyordu. *Ole Dole Doff* (1968) öğrencilerine yaka silktiren, içine kapalı bir öğretmenin öyküsünü ele aldı. (Film Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü kazandı.) On dokuzuncu yüzyıl başlarında Amerika'ya göç eden İsveçli bir topluluğun serüvenini konu edinen *Utvandarna* (*Göçmenler*, 1971) ile *Indvandrarna* (*Yeni Toprak*, 1972) ise Wilhelm Moberg'in romanını destansı bir anlatımla perdeye uyarladı. Toplam uzunluğu altı saati bulan ve başrolleri Max von Sydow ile Liv Ullman'ın üstlendikleri birbirinin devamı bu iki film, insanın doğa ile mücadelesini verirken tarım işçilerinin çaresizliğini de vurguladı. Amerika'da *Zandy's Bride* (*Zandy'nin Gelini*, 1974) ve *Hurricane* (*Kasırga*, 1979) adlı iki önemsiz film yöneten Troell, ülkesine dönerek balonla Kuzey Kutbu'na gitmeyi deneyen İsveçli mühendis August Andrées'in serüvenini perdeye getirdi. *Ingenjör Andrées Luftfärd* (*Mühendis Andrées'in Uçuşu*, 1982) iki yardımcısı ile birlikte 1897 yılında Kartal adını verdiği bir balonla kutba giden Andrées'in aradan 33 yıl geçtikten sonra donmuş cesedinin bulunmasını aktarır. Gerçek bir cinayet olayından yola çıkan *Il Capitano* (*Kaptan*, 1991) suç ve sorumluluk ilişkisini ustalıklı bir gerilim ortamında işledi. *Dansen* (*Dans*, 1994) dans üzerine görselliğin ağır bastığı orta uzunlukta bir belgesel oldu. *Hamsun* (1996) Norveçli yazar Knut Hamsun'un (Max von Sydow) yaşamından bir kesiti perdeye getirdi. *Från Sä Vit Som En Snö* (*Kar Beyazı*, 2001)

ise paraşütle atlarken ölen İsveç'in ilk kadın pilotu Elsa Andersson'un yaşam öyküsünü perdeye getiren klasik anlatımlı ve hüzünlü bir aşk öyküsü oldu.

Mai Zetterling (1925-1994) tiyatro öğrenimi gördükten, tiyatro ve sinema oyunculuğu yaptıktan sonra İngiltere'de kısa filmler çekti. İlk kurmaca filmi Agnès von Krusensjerna uyarlaması *Alskande Par* (*Âşıklar*, 1964) ayrı sınıflardan üç kadının öyküsünü aktarırken, feminist söylemi ve erotik görüntüleri ile ilgi topladı. *Nattlek* (*Gece Oyunları*, 1966) yönetmenin kendi romanının uyarlaması oldu. Aristofanes'in *Lisistrata*'sını oynayan bir tiyatro topluluğundaki üç kadın oyuncunun bilinçlenmesini ele alan *Flickorna* (*Kızlar*, 1969) hem feminist hem de antimilitarist bir film oldu. Hjalmar Söderberg'in romanından uyarlanan *Doctor Glas* (1969) hiçbir kadın tarafından sevilemeyeceğini ancak ömrünün sonunda kavrayabilen bir doktorun öyküsünü anlattı. Yönetmenin en başarılı filmi sayılan *Amorosa* (1985), romanlarında soylular sınıfını gerçekçi bir bakış açısından eleştiren ve İsveç edebiyatının hem çok sevilen hem de çok eleştirilen kadın yazarı Agnes von Krusenstjerna'nın yaşam öyküsünü perdeye getirdi. Zetterling'in son filmi İngiltere'de çektiği *Sunday Pursuit* (*Pazar Takibi*, 1990) oldu. Filmlerinde genellikle kadın kahramanlara öncelik tanıyan yönetmenin, kadınları hep erkeklerin ve toplumsal koşulların kurbanı olarak ele aldığı görülür.

Ingmar Bergman'ın filmlerinin gözde oyuncusu **Liv Ullmann** (d. 1938) Henri Nathansen'in romanından uyarladığı *Sofie* (1992) ile yönetmenliği de denedi. Film 20. yüzyıl başlarında Kopenhag'da yaşayan Musevi bir kadının, sevdiği erkek yerine ailesinin baskısı sonucunda bir akrabası ile evlenmek zorunda kalmasını büyük bir duyarlıkla anlatıyordu. Senaryosunu Ingmar Bergman'ın yazdığı *Enskilda Samtal* (*Özel İtiraflar*, 1997) aşkın doğuşunda yaşanan coşkuyu ve sona erişinde yaşanan hüznü ele aldı. Film, Bill August'ün daha önce değinilen *İyi Niyetler* adlı çalışmasının devamı niteliğini taşıyordu. Senaryosunu yine Ingmar Bergman'ın yazdığı ve kendi yaşamından da izler taşıyan *Trolösa* (*Sadakatsiz*, 2000) yasak bir aşktan yola çıkarak tutkular, pişmanlıklar ve yaratıcılık üzerine yoğunlaşan bir film oldu.

Ünlü görüntü yönetmeni Sven Nykvist'in oğlu Carl-Gustaf Nykvist (d. 1953) ilk kurmaca filmi *Kvinnorna Pa Taket*'te (*Damdaki Kadınlar*, 1989) bir fotoğrafçıda çalışmaya başlayan bir genç kızla fotoğrafçı bir kadın arasındaki gizemli ilişkiden yola çıkarak, kuzey sinemasına özgü duygusal ve cinsel "keşfetme" konusuna eğildi. Yönetmen, *Ljuset Häller Mig Sälskap* (*Işık Bana Eşlik Eder*, 2000) adlı belgeselde ise Bibi Andersson, Harriett Andersson, Woody Allen, Richard Attenborough gibi sanatçıların tanıklıklarına da yer vererek, babası Sven Nykvist'in sanatını konu edindi. Başta Ingmar Bergman olmak üzere ünlü yönetmenlerin çoğuna görüntü yönetmenliği yapan, 120 filmde çalışan ve iki kez Oscar kazanan (Ingmar Bergman'ın yönettiği *Çığlıklar ve Fısıltılar* ile *Fanny ve Alexander*) Sven Nykvist'in yönettiği *Oxen* (*Sığır*, 1991) ise karısının ve çocuğunun karnını doyurmak için efendisinin hayvanını kesmek

zorunda kalan yoksul bir köylünün vicdan azabını, görselliğin öne çıktığı klasik bir anlatımla perdeye getirdi.

Tiyatro kökenli **Suzanne Osten**'in (d. 1944) ilk filmi *Mamma, Mit Liv Ar Nu* (*Anne, Şimdi Yaşıyoruz*, 1982) İkinci Dünya Savaşı öncesinde evlilik dışı çocuk doğuran sinema yönetmeni bir kadının öyküsünü, Fransız sinemasından etkiler taşıyan lirik bir anlayışla aktardı. *Bröderna Mozart* (*Mozart Kardeşler*, 1986) *Don Juan*'ı sahnelemeye hazırlanan bir tiyatro topluluğundan yola çıkarak, tiyatroda yaratıcılık sorununu bir güldürü ortamında işledi. *Livsfarlig film* (*Öldürücü Film*, 1988) aynı konuyu sinema ortamına taşıdı. Alman yazar Ricarda Huch'un romanından uyarlanan *Skyddsängeln* (*Koruyucu Melek*, 1990) 20. yüzyıl başları Avrupa'sında bir aileyi ele alarak, öğrenci hareketlerinden idam cezasına uzanan bir çizgide bir taşlama oldu. Irkçılık konusuna eğilen *Tala! Det Ar Sa Mörkt* (*Konuş! Çok Karanlık*, 1993) İsveçli bir dazlakla bir Musevi doktorun birbirlerini anlamayı denedikleri bir film oldu. Yaz tatilini evinde geçirmek zorunda kalan küçük bir kızın öyküsünü anlatan *Bengbulan* (1996) adlı çalışmadan sonra da yönetmen *Besvärliga Människor*'u (2001) çekti.

Anders Wahlgren, kadın yazar ve şair Moa Martinson'un çileli yaşamını ve Nobel Ödülü alacak olan ikinci kocası Harry Martinson'da bulduğu mutluluğu *Moa*'da (1986) belgeselci bir anlayışla perdeye getirdi. Marianne Ahrne Arjantinli bir göçmenin İsveç toplumunca dışlanmasını *Frihetens Murar* (*Özgürlük Duvarları*, 1979) adlı filminde işledi. Hakan Alexandersson'un *Werther*'i (1990) film yapımı ve sanatta dürüstlük konusuna eğilen bir melodram oldu. Göran Guner *Jag Skall Bli Sveriges Rembrandt Eller Dö* (*İsveç'in Rembrandt'ı Olmak İstiyorum Yoksa Ölürüm*, 1990) adlı filminde, İsveç resminin en önemli temsilcilerinden Ernst Josephson'un yaşam öyküsünü, yarı belgeselci bir anlayışla perdeye getirdi. İngiliz kökenli Colin Nutley *Sista Dansen*'de (*Son Dans*, 1993) bir dans yarışmasına katılan iki çiftin öyküsünü neşe ile hüznü iç içe geçirerek verdi. Michael Druker'in ilk filmi *Passageraren* (*Yolcu*, 1995) taksi çalan bir kadın hırsızla, taksiye zorla binen silahlı bir müşteri ve onları izleyen bir motosikletlinin ilişkisini ele alan gerilimli bir yol filmi oldu. Kjell-Äke Andersson, *Juloratoriet*'te (*Noel Oratoryosu*, 1996) bir ailenin üç kuşağını izleyerek, aşkın gücü üzerine hüzünlü bir film çekti. Lukas Moodysson'un ilk filmi *Fucking Ämal* (*Sev Beni*, 1998) yeniyetmeler arasında eşcinsel bir aşkı ustalıklı bir görsellikle aktardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Tillsammans* (*Birlikte*, 2000) çocuklarıyla birlikte bir komün hayatına katılmak zorunda kalan bir kadının öyküsünü ele alarak, 1970'lerin solcu akımlarına eleştirel bir gözle yaklaştı. Yine gençlerin dünyasına eğilen *Lilja 4-Ever* (*Daima Lilya*, 2002) ise yönetmenin deyişiyle "kalpleri dışında her şeylerini satmak zorunda kalan yoksul insanlarla, hiç bitmeyen bir dostluğu" konu edinen, düzgün anlatımlı bir film oldu. Roy Andersson, *Sanger Fran Andra Vaningan* (*İkinci Kattan Şarkılar*, 2000) adlı kara güldürüde, kırkı aşkın öyküyü bir araya getirerek, çağdaş kent yaşa-

mının gülünçlüklerini vurguladı. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Geir Hansteen Jörgensten biri Somalili, biri İranlı iki mülteci adayının İsveç serüvenini, ilk kurmaca filmi *Det Rya Landet*'te (*Yeni Vatan*, 2000) eleştirel bir bakışla perdeye getirdi.

Norveç: Bo Widerberg ve arkadaşlarının öncülüğünde başlayan "yeni sinema" anlayışı, biraz geç de olsa Norveç'i de etkiledi. Bu gecikmede televizyonun bu küçük ülkede seyirci sayısını iyice azaltmış olmasının yanında, üretimi sağlayan kamu kuruluşu Norsk Film'in yönetim kurulunda tek bir yönetmenin bile bulunmayışının da payı vardı. 1970'lerde devlet televizyonunun yeni kadrolar yetiştirmeye başlaması, özel girişimcilere de devlet desteği sağlanması, beklenen canlanmayı getirdi. Bu arada "Norskfilminstitutt" (Norveç Film Enstitüsü) geniş film arşivi ve kitaplığı ile bilinçli seyirci yetiştirmede önemli bir rol üstlendi. Daha önce değinilen Pal Lokkeberg ile Anja Breien'in filmleri, eski sinema anlayışı ile bağların koparılmasının ilk örnekleri oldu. Aynı çizgiyi izleyen Per Blom, *Anton*'da (1973) kırsal kesimde yaşayan bir yeniyetmenin öyküsünü verdikten sonra, *Mors Hus* (*Anne Evi*, 1974) adlı çalışmasında ensest konusuna eğildi. Sessizliklerin ve bakışların ağırlık taşıdığı film, annesinin kırsal kesimdeki evine dönen bir delikanlının, sevgilisi ile ilişkisinin annesinin etkisiyle bozulmasını ve filmin sonunda ana oğulun bir tür arınma havasında birleşmelerini aktarır. *Kvinnene* (*Kadınlar*, 1979) ise bir hastanede yatan ve biri ölü bir çocuk doğuran, öteki ise rahmini aldıran iki kadının yalnızlıklarını ve anılarını paylaşmalarını ele alır. *Is Slottet* (*Buz Sarayı*, 1987) ortak bir gecenin güzelliklerini paylaşan iki kadın arkadaşın, ertesi sabah birbirlerinden kopmalarını konu edinir. Lasse Glomm yargılama öncesinde sanıklara yapılan psikolojik baskıyı, bir otomobil hırsızının öyküsünü ele alan *At Dere Tor* (*Her Şeyi Durdurun*, 1980) adlı filminde perdeye getirdi. *Havlandet* (*Kuzey Işıkları*, 1985) ise 19. yüzyılda bir delikanlının ülkenin insan ayağı basmamış kuzey bölgesini keşfetme tutkusunu konu edindi. Leila Mikkelsen, *Liten İda*'da (*Küçük Ida*, 1980) Alman işgali yıllarını, bir işbirlikçinin küçük kızının gözünden aktardı. Marit Paulsen'in romanını sinemaya uyarlayan film, işbirlikçi olmak zorunda kalan bir anne ile kızının ayakta kalabilme savaşımını verirken, bütün bir kuşağın acılarını da dile getirdi. Aynı yönetmen daha önce de, *Oss* (*Bizler*, 1976) adlı filminde kent yaşamının yol açtığı haksızlıkları vurgulamıştı. Vibeke Lokkeberg *Loperjenten* (*İhanet*, 1981) adını taşıyan çalışmasında, yine küçük bir kızın dünyasına eğildi. Savaş sonrası yıllarının küçük bir liman kentinde, çocukların düş dünyalarını ancak büyüklerin anlayışsızlığının yıkabileceğini vurguladı. Çehov'un oyunundan esinlenen *Maker* (*Martı*, 1991) ise simgelerle yüklü anlatımının da etkisiyle, büyük yazarın oyununun sönük bir uyarlaması oldu. Norveç'e yerleşen İtalyan yönetmen Gianni Lepre'nin ilk filmi

Henry's Bekvarelse (*Henry'nin Arka Odası*, 1982) bir küçük burjuvanın öç alma tutkusunu işledi. *Oye For Oye* (*Göze Göz*, 1985) ise küçük bir kentte yabancı işçilerin karşılaştığı ırkçı davranışları konu edindi. Solve Skagen *Hard Asfalt* (1986) adlı filminde, hüzünlü bir anlatımla uyuşturucu ve alkol kullanımının sonuçlarını vurguladı. Ola Solum, büyük ilgi uyandıran *Orions Belte*'de (*Orion Kuşağı*, 1985) bir mağarada bir Sovyet casusluk üssünün varlığını keşfeden üç Norveçlinin serüvenini, James Bond filmlerini çağrıştıran bir gerilim ortamında aktardı. Yönetmenin Knut Hamsun'un romanından uyarladığı *Landstrykere* (*Avareler*, 1989) ise Norveç sinemasının en pahalı yapımı olmasına karşın, romanın şiirselliğini perdeye aktaramadı. Martin Asphaug *En Händfull Tid* (*Bir Avuç Zaman*, 1989) adlı filminde yaşlı bir erkeğin bir yolculuk boyunca belleğinin de kapılarını aralamasından yola çıkarak, pişmanlıklar ve aşk konusunda çarpıcı doğa görüntüleri de içeren, inceliklerle dolu bir çalışma yaptı. *Swampe* (1991) ise baba ocağını terk eden bir delikanlının yaşamı tanımasını aktarırken, yaşama sevincini vurguladı. Unni Straume'nin ilk filmi *Til En Ukjent* (*Bilinmeyen Birine*, 1990) de, genç bir kadının çocukluğunun geçtiği bölgeye gezisini ele aldı. İçsel bir yolculuğa dönüşen film, çocukluk anıları ile erginliğin gerçekliklerini karşılaştırdı. Berit Nesheim'ın yönettiği *Frida-Medhjertet i Handen* (*Frida-Yürekten*, 1991) yeniyetme bir kızın karşı cinse duyduğu merakı, mizah da içeren bir anlatımla aktardı. Eva Isaksen'in Ingvar Ambjornsen'in romanından uyarladığı ve Oslo Garı çevresinde yaşayan, suça ve uyuşturucuya yatkın gençleri konu edinen filmi *Doden pa Oslo S* (*Oslo Garı'nda Ölüm*, 1991) Amerikan filmlerinden daha fazla seyirci toplamayı başardı. Bent Hamer ilk kurmaca filmi *Eggs*'te (*Yumurtalar*, 1995) iki yaşlı erkek kardeşin tekdüze yaşamlarının, aralarına katılan beklenmedik bir konukla altüst oluşunu incelikli bir mizahla aktardı. Hans Petter Moland'ın yönettiği *Kjaerlighetens Kjötere* (*Sıfır Derece Kelvin*, 1995) Grönland'ın doğusunda avlanmaya giden üç kişinin öyküsünü, çarpıcı doğa görüntüleri eşliğinde ve bir *western* anlayışı ile ele aldı. *Ofelas* (*İz Sürücü*, 1987) ile dikkati çekmiş olan Nils Gaup, *Flugten Frajante*'de (*Acılar Limanı*, 1999) yazar Axel Sandemose'nin yaşamından bir kesiti, doğayı özellikle de denizi öne çıkaran bir anlayışla perdeye getirdi. Petter Naess'in, Ingvar Ambjornsen'in romanından uyarladığı *Elling* (2001) çekingen ve nevrotik bir yazar adayının, psikiyatri kliniğinde tanıştığı dışa dönük seks düşkünü biriyle aynı çatıyı paylaşmasını bir mizah ortamında aktardı. Norveç'in sinema seyircisi oranının komşu ülkelerden daha yüksek ve yaş ortalamasının da düşük olması, üretim için de bir güvence sayılmaktadır.

Finlandiya: Yedi yüzyıl boyunca İsveçle ayın çatı altında yaşamış olmasına karşın İskandinavlaşmayan, Slav da olmayan Finladiya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra köklü toplumsal değişiklikler yaşadığı görüldü. Ülke, Ameri-

kan kültürünün etkisine açılırken, ülke kültüründe bu arada edebiyat ve sinemada büyük bir ağırlığı olan kırsal kesim önemini yitirdi. İnsanlar doğadan koptu ve yaşam kentlerde yoğunlaşmaya başladı. 1960'larda nüfusun yüzde altmışı kırsal kesimde yaşarken, bu oran yirmi yıl içinde yüzde ellinin altına düştü. Ülke halkının yüzde onundan fazlası, başkent Helsinki ile çevresindeki Espoo, Vantaa, Kauniaienen gibi kentlerde yoğunlaştı. Sanayileşmenin de körüklediği bu hızlı değişimin yol açtığı kültür boşluğu, kent yaşamının yozluklarını ve sakıncalarını öne çıkardı. Kentlerin acımasız çarkının dışladığı insanların, kurtuluşu kentten kaçmakta aramaya başladıkları görüldü. İşte böyle bir ortamda gösterime giren *Arvottamat* (*Değersizler*, 1982) Finlandiya sinemasında bir dönüm noktası oluşturdu. Filmi Mika ve Aki Kaurismaki Kardeşler üretmişti. Bu iki kardeş, adını Jean-Luc Godard'ın *Alphaville* adlı filminden alan Villealfa adlı bir yapımevi kurmuşlardı. Yeni yapımevi 1980'lerde Finlandiya'da çekilen filmlerin yüzde yirmisini üretecek konuma gelmişti. *Değersizler*'in yönetmenliğini Mika yapmış, senaryoyu yazan Aki, filmde bir de rol üstlenmişti. Böylece İtalyanların Taviani, Amerikalıların Coen Kardeşlerine iki kardeş daha eklenmiş oluyordu. Anarşist bir mizah içeren *Değersizler*'in büyük kentten kaçan anti-kahramanları, bir türlü ulaşmak istedikleri cennete varamazlar. Çünkü mutluluk, erişildiğinde mutsuzluğa dönen bir kavramdır. Kaurismaki Kardeşler'in bu filmle Finlandiya'daki yaşam biçimine başkaldırdıkları görüldü. Yönetmenler Amerikan kültürünün ülkelerinde yol açtığı olumsuz etkilere karşı çıkıyorlardı. Kaurismaki Kardeşler'den önce Tapio Suominen (*Taalta Tullan Elama / İşte Hayat*, 1980), Mikko Niskanen (*Ajolahta / Zorunlu Dersler*, 1982) gibi yönetmenler de, fuhşun, uyuşturucunun, alkolün ve her türlü çirkinliğin yozlaştırdığı bir kent yaşamını perdeye getirmişlerdi. Ama bu doğrultuda en sert çıkışı yapan film *Değersizler* oldu.

Mika Kaurismaki (d. 1955) Almanya'da sinema öğrenimi gördükten sonra ülkesinde kısa filmler çekti. Yukarıda değinilen ilk kurmaca filmi *Değersizler*, sarışın sevgilisi ve bir arkadaşı ile birlikte haydutlardan kaçan bir erkeğin, bir kış günü Helsinki'de başlayıp, ilkbaharda bir Paris barında noktalanan serüvenini anlatır. Film *western* ve gangster filmlerinden Yeni Dalga'ya uzanan çağrışımlar içerse de, özgün bir yaratıdır. Filmin yazgısına boyun eğen suskun genç adamı, sarışın sevgilisi ve kaçış yolculuğu özellikle Aki'nin filmlerinin vazgeçilmez öğeleri olacaktır. *Değersizler*'i izleyen *Klaani, Tarina Sammakoitten Suvusta* (*Klan, Kurbağaların Öyküsü*, 1984) Helsinki'nin kenar mahallelerinde yaşayan delikanlıların topluma başkaldırışını konu edindi. Mahallenin az ötesindeki yemyeşil doğa, film boyunca herkesin özlediği ama bir türlü erişemediği "kirlenmemiş" bir yaşamı simgeler. *Rosso* (1985) *Değersizler*'in kaçış yönünü tersyüz eden bir başka "yol" filmidir. Bu kez, Sicilya'dan yola çıkan bir kiralık katil, yaz boyunca sevgilisi olan kadını öldürmek için Finlandiya'nın yolunu tutar. Öykü inandırıcı olmasa da, filmin kahramanı Rosso'nun yolculuğu, Fin-

landiya'nın yaşamakta olduğu dönüşümü inandırıcı bir biçimde aktarır. Film sona erince, yönetmenin filmin başında Dante'nin *İlahi Komedya*'sının *Cehennem* bölümünden yapmış olduğu alıntı doğrulanmış olur. *Helsinki Napoli All Night Long* (*Helsinki Napoli Bütün Gece Boyunca*, 1987) da bir yol filmidir. Bu kez Berlin'de oluşan bir kısır döngüde, iyilerle kötüler birbirlerini kovalar ve birbirlerine karışırlar. Yönetmenin *Zombie ja Kummitusjuna* (*Zombi ve Hayalet Tren*, 1993) ve *Viimeiselle Rajalla* (*Son Sınır*, 1993) gibi filmlerden sonra çektiği *Tigrero: A Film That Was Never Made* (*Tigrero: Asla Çekilmeyen Bir Film*, 1994) bir dönemin önemli yönetmenlerinden Sam Fuller'in John Wayne ve Ava Gardner'ın oynayacakları bir filmin hazırlığı için 1950'lerde Amazon ormanlarına gidişini konu edindi. Bir Tigrero'nun (kaplan avcısı) yaşamını ele alacak olan filmi çekemeyen Sam Fuller, aradan kırk yıl geçtikten sonra Jim Jarmusch ile aynı bölgeye döner ve çekemediği filmi anlatır. Brezilya'ya yerleşen ve belgeselci anlayışını sürdüren Mika Kaurismaki, *L. A. Without a Map* (*Haritasız Los Angeles*, 1998) adlı filminden sonra çektiği *Moro no Brasil*'de (*Brezilya Müziği*, 2002) bu ülkenin sokak müziğini bir yol filmi anlayışı ile perdeye getirdi. *Honey Baby* (2004) Eski Yunan'ın Orpheus ve Eurydice öyküsünden yola çıkan bir yol filmi oldu.

Aki Kaurismaki (d. 1957) film eleştirmenliği ve senaryo yazarlığı yaptıktan sonra Dostoyevski uyarlaması *Rikos ja Rangaistus* (*Suç ve Ceza*, 1983) ile ilk kurmaca filmini çekti. Dostoyevski'nin romanını günümüze uyarlayan yönetmen, Raskolnikov'u hayatını kazanmak için Helsinki mezbahasında çalışan bir hukuk öğrencisine dönüştürür. Ele alınan kişilerin çağdaşlığına karşılık, Helsinki sokak ve lokantaları bir karabasan ortamını yansıtır. Durduk yerde cinayet işleyen genç adamın bu davranışının ardında yatan, sürüden ayrılma içgüdüsüdür. Cinayetten sonra benimseyeceği yalnızlığın sınırlarını bir kadının aşkı bile zorlayamayacak, delikanlı bir başka ülkeye geçmiş olmasına karşın, geri dönüp polise teslim olacaktır. Çünkü cezaevinde kendini toplumdan daha iyi soyutlayacak, yalnızlığının daha derinine inebilecektir. Bu filmi izleyen *Calamari Union*'un (1984) on yedi kahramanının da adı Frank'tir. Oturdukları yoksul mahallenin boğucu havasından kurtulmak isteyen bu kişiler, kentin varlıklı bir semtine ulaşmak amacıyla yola çıkarlar. Ama kentin kurduğu tuzaklar, karşılaştıkları şiddet, birbirlerini kaybetmelerine yol açar. Ayakta kalmayı başaranlar, ne için yola çıktıklarını unutup büsbütün içlerine kapanırlar. Umutsuzluğun kol gezdiği film, yönetmenin mizah anlayışını da vurgular. Bir çöp kamyonu sürücüsü ile bir süpermarkette kasa görevlisi bir kızın umutsuz aşkını ele alan *Varjoja Paratiisissa*'yı (*Cennetteki Gölgeler*, 1986) izleyen *Hamlet Liikemaailmassa* (*Hamlet İş Başında*, 1987) yönetmenin kara mizahının doruğa çıktığı film oldu. Konuşmaların bir bölümü Shakespeare'den alınan, geri kalanları ise yönetmenin yazdığı film, burjuva kapitalizmine yöneltilmiş incelikli bir taşlamadır. *Hamlet*'ten esinlenen çağdaş bir yapı içinde, yönetmen serma-

yenin gücüne, politika ile ilişkilerine ve her ne pahasına olursa olsun kâr etme ilkesine değinir. Yönetmen, kahramanların hepsi öldüğü için bu filmini çok sevdiğini söyler. *Ariel* (1988) kent yaşamını yine bir cezaevine benzetir. Oturanlara kucak açmayan, dolandırıcıların, üçkâğıtçıların kol gezdiği büyük kentin karabasanından ancak kaçarak kurtulunabilir. Filmin kahramanları da, tükenmenin eşiğine geldiklerinde, çözümü Meksika'ya giden Ariel adlı gemiye binmekte bulurlar. Yönetmene göre kente akın Finlandiya'yı altüst etmiştir. Ülke sanki Florida'ya benzemeyi amaçlamaktadır. *Leningrad Cowboys Go America* (*Leningrad Kovboyları Amerika'ya Gidin*, 1989) amatör bir çalgıcı topluluğun ABD serüvenini konu edinir. Soğuktan donan arkadaşlarının tabutunu da yanlarına alarak ABD'nin yolunu tutan çalgıcılar, New Orleans cezaevini de tanıdıktan sonra, kendilerini Meksika'da bulurlar. Yönetmenin başlangıcını ve bitimini tasarladıktan sonra çekmeye başladığı filmin geri kalan bölümleri doğaçlamaya dayanır. *Tulitikkutehtaan Tyttö* (*Kibritçi Kız*, 1989) bir kez daha karamsarlığa yönelir. Bir kibrit fabrikasında çalışan içine kapanık bir genç kız, gebe kalınca üvey babası tarafından evden kovulur. Çocuğun babası da sırt çevirince, ana evini daha önce terk etmiş olan abisinin yanına sığınır. Yalnızlığı daha da yoğunlaşınca fare zehiri satın alır. Kapalı ortamlarda geçen film, yönetmenin düşlerin yıkılışı, yıkım, ölüm gibi konulara eğilen filmlerinin en karamsarıdır. Henri Murger'nin ünlü romanından uyarlanan *Boheemielamaa* (*Bohem Hayatı*, 1992) karmaşık olay örgüsüne karşılık, yönetmenin alaycı bakışının etkisiyle rahatça izlenir. *Pida Huivista Kiuni Tatjana* (*Tatyana Eşarbına Sahip Çık*, 1994) iki erkeğin dillerini bilmedikleri iki yabancı kadına içki ve kahveyi yeğlemelerini konu edinen bir güldürüdür. *Kauas Pilvet Karkaavat* (*Sürüklenen Bulutlar*, 1996) işsiz kalan bir karı-kocanın ayakta kalabilme serüvenini konu edinir. Kaurismaki, keskin bir mizahın egemen olduğu bu filminde ilk kez mutlu bir sona yer verir. Yönetmene göre *Sürüklenen Bulutlar*, Vittorio De Sica'nın *Bisiklet Hırsızları*'ndaki umutsuzluktan Frank Capra filmlerinin iyimserliğine uzanan bir filmdir. *Julia* (1999), kaba saba kocasından kaçan bir kırsal kesim kadınının, büyük kentte düştüğü sömürü ağını, siyah beyaz görüntüler eşliğinde ve neredeyse sessiz sinema anlayışıyla aktarır. *Mies Vailla Menneisyyttkä* (*Geçmişi Olmayan Adam*, 2002) ise belleğini yitiren orta yaşlı bir erkeğin, Helsinki'nin kenar mahallelerinde bir barakada yeni bir yaşama başlamasını, güldürüye de yer veren bir anlatımla aktarır. Film bürokrasiyi, dışlanmışlığı ve küreselleşmeyi de eleştirir. Kaurismaki'nin bu filmi de, yönetmenin "sıkıntılar, yorgunluklar ve acılar" sarmalındaki kahramanlarına daha iyimser bir bakışla yaklaşmaya başladığını gösterir. (Filme Cannes Film Festivali'nde Jüri Büyük Ödülü verildi.) *Laitakaupungin Valot* (*Alacakaranlıktaki Işıklar*, 2006) Helsinki'de yaşayan mutsuz ve içine dönük bir gece bekçisinin kendisine mutluluk getireceğini sandığı bir kadının da umudunu boşa çıkaracağını görecektir. Aki Kaurismaki'nin, uzunluğu 90 dakikayı aşmayan bu dar bütçeli ve

ayrıksı filmlerde, düzenli bir biçimde çağdaş toplumun birey üstündeki bunaltıcı baskısını vurguladığı görülür. Kaurismaki Kardeşler'in filmlerinin ülkeleri dışında daha büyük ilgi görmesinin, bu filmlerin yansıttığı Finlandiya gerçeğinin rahatsız edici niteliğinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Belgesellerle sinemaya giren, genç kuşak yöntmenlerinden Pirjo Honkasalo ise birçok festivalde ödüller alan *Tulennielijä* (*Ateş Yutan*, 1998) adlı filminde büyüme çağındaki bir kız çocuğunun iç dünyasına eğildi. Yaşama sevinci, ayrılık gibi temaların yanı sıra, kötülüğün de nasıl kuşaktan kuşağa aktarıldığını vurguladı Yine genç kuşaktan Olli Saarela, *Rukajärven*'de (*Pusu*, 1999) Fin-SSCB Savaşı'nı bir askerin gözünden verdi. İnsanın kendi isteği dışında katılmak zorunda kaldığı bu ortamda, insancıl duyguları koruyabilmenin zorluğunu, klasik bir anlatımla vurguladı. Matti Ijäs, *Sokkotanssi* (*Körebe*, 1999) adlı filminde dokuz yaşında iki çocuğun dünyalarından yola çıkarak, sevgi, sevgi özlemi ve dostluk konularına değindi. Taru Mäkellä *Pikkusisar*'da (*Küçük Hemşire*, 1999) savaş yıllarında gönüllü hemşirelik yapan genç bir kadının öyküsünden yola çıkarak, savaşın karabasanını kadın gözüyle verdi. Jarıno Lampela'nın *Joki*'si (*Nehir*, 2001) ise bir saat boyunca bir kasabada meydana gelen birbiriyle bağlantısız mutlu ve mutsuz olayları perdeye aktararak, yaşamın değişik yönlerine ayna tuttu.

Rusya

Kruşçev iktidarının ilk döneminde sinema alanında görülen canlanma uzun süreli olmadı. Bürokrasinin denetimi yeniden ağırlığını duyurarak, yenilikçi girişimleri engellemeye, daha önce de değinildiği gibi kimi filmleri yasaklamaya başladı. Genç yönetmen Marlen Kuçiev'in, Moskova'nın kenar mahallelerinde yaşayan bir gencin yaşamını ve kuşak çatışmasını ele alan *Zastava Il'ça* (*İliç'in Engeli*, 1963) adlı filmini bizzat Kruşçev'in yasakladığı bilinir. Film, daha sonra yeniden kurgulanarak, on sekiz ay sonra *Mne Dvatcat'let* (*Yirmi Yaşındayım*) adı altında gösterime girebildi. Kruşçev'in iktidardan uzaklaştırılmasının ardından 1982 yılına dek ülkeyi yönetecek olan Leonid Brejnev döneminde, sinema üzerindeki bürokratik baskı daha da yoğunlaştı. Yönetimin "kitleleri coşturacak" filmler yapılması isteği karşısında yönetmenlerin büyük bir bölümünün Stalin döneminin akademik anlayışını çağrıştıran filmler çekmek ya da çalışmamak zorunda kaldıkları görüldü. Tarkovski, Konçalovski, İosseliani gibi yönetmenler ise yurtdışına çıkabilme olanağı buldular. Mihail Gorbaçov'un iktidara gelmesi (1985) sinemanın yeniden canlanmasına yol açtı. Uygulamaya konulan *perestroyka* (yeniden yapılanma) ve *glasnost* (saydamlık) politikalarının kitle iletişim araçları üzerindeki etkileri sinema alanında da görüldü. Bir yandan stüdyolara özerklik tanınarak bürokrasi ile ilişkiler en az düzeye indirilirken, bir yandan da yirmi yıl boyunca yasaklanmış olan otuza yakın

filmin seyirci ile buluşması sağlandı. Böylece Tarkovski'nin *Andrey Rublev*, Panfilov'un *Tema*, Klimov'un *Acı* adlı filmleri de gösterime girebildi. Yönetmenlerin, sinemanın o zamana dek eğilmemiş olduğu konuları ele aldıkları, resmi anlayışın kalıplarından uzaklaşarak biçim ve içerik açısından Batı sinemasından da etkiler taşıyan ürünler vermeye başladıkları görüldü. Bu yılların sinemasına damgasını vuran yönetmenlerin başında Andrey Tarkovski gelir.

Andrey Tarkovski (1932-1986) müzik, resim ve sinema öğrenimi gördükten sonra ilk filmi *Ivanovo Dietsvo* (*İvan'ın Çocukluğu*, 1962) ile dikkati çekti. İkinci Dünya Savaşı sırasında annesinin öldürülmesine tanık olan 12 yaşında bir erkek çocuğun, Alman hatlarının gerisinde boyundan büyük sorumluluklar üstlenmesini konu edinen film, Sovyet savaş filmlerinin geleneğinden ayrılarak lirik bir anlatımla kişilerin iç dünyasına eğildi. Seyirciyi savaş üzerine düşünmeye davet eden film, belleğinden annesinin anılarını silemeyen küçük İvan'ın dehşete kanıksamasını verirken, bilinçten bilinçaltına geçişleriyle, uyanıkken görülen düşleriyle yönetmenin felsefi yaklaşımının ve simgesel anlatımının ilk örneği oldu. Çocukluğunu yaşayamayan, gerçekleşmeyecek bir mutluluğun, tütmeyecek bir aile ocağının peşindeki İvan'ın kaçınılmaz ölümü, bir anlamda mutlu bir son olur. Yevtuşenko'nun şiirlerini çağrıştıran bir lirizmle gelişen filmin, sanki savaşın ağırlığını vurgulayan ağır anlatımının, son bölümde barışın sevincini vurgulamak için hızlandığı görülür. Film, bu bölümde Goebbels ve ailesinin cesetlerinin de yer aldığı ve ilk kez yayımlanan görüntülere de yer vererek belgesel bir nitelik de kazanır. Yönetmenin bir sonraki filmi *Andrei Rubliov* (*Andrey Rublev*, 1966) 14. yüzyıl sonlarında yaşayan ikona ressamı Andrey Rublev'in yaşam öyküsünü ele aldı. Uzun süre yasaklanan film, Rublev'in manastırdan manastıra dolaşmasından yararlanarak bir dönemin koşullarını aktardığı gibi, baskıcı bir iktidara, haksızlıklara, ihanetlere karşı koymak zorunda kalan sanatçının kendisiyle hesaplaşması ile sanatsal, felsefi, toplumsal sorunları iç içe geçiren şiirsel bir fresk oluşturdu. (Film, Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü kazandı.) Polonyalı bilimkurgu yazarı Stanislaw Lem'in romanından uyarlanan *Solaris* (1971) bir uzay istasyonunda görevlendirilen bir bilim adamının serüvenini aktardı. Bilim adamı bu yeni ortamda insanların anılarının, düşlerinin, kaygılarının ve düşüncelerinin somut görüntülere dönüşmesine tanık olur. Yönetmen, bilimkurgu ortamından yararlanarak matematiğin katı kuralları ve teknolojinin dayattığı koşullarla bireyin iç dünyası arasındaki çelişkiyi yine metafizik bir yaklaşımla ele aldı. Yönetmenin kendi yaşamından izler taşıyan *Zerkalo* (*Ayna*, 1975) ise orta yaşlı hasta bir şairin anıları, düşleri ve düşünceleri arasında geriye dönüşlerle yapılan bir bilinç-bilinçaltı gezintisidir. Yönetmenin babası şair Aleksey Tarkovski'nin dizelerinin de okunduğu film, yönetmenin mistik dünya bakışını ve felsefi görüşlerini vurgular. Karamsar bakışını sürdüren Tarkovski, *Stalker* (1979) ile bir kez daha bilimkurguya dönerek, inançsız ve umutsuz bir ortamı perdeye getirdi.

Film, bilinmeyenin sınırlarını aşamayan ve yazgıya boyun eğen bireyin korkularına ve kaygılarına değinirken, mutluluğa erişmenin olanaksızlığını vurguladı. Yurtdışına çıkan yönetmenin İtalya'da çektiği *Nostalghia* (1983) bir Rus şairin, bir kadın rehber eşliğinde İtalya'da yaptığı geziyi konu edindi. On sekizinci yüzyılda yaşayan Rus besteci Sisnovski'nin İtalya gezisinin izini süren şairin yolculuğu boyunca Tarkovski bir yandan yurt özlemini, bir yandan da erişilmesi olanaksız ve belki de var olmayan bir hedefin özlemini büyük bir duyarlıkla ve karamsar bir bakışla aktarır. Yurduna dönemeyen yönetmenin bu kez İsveç'te küçük bir adada çektiği son filmi *Offret* (*Kurban*, 1986) ise bir bilim adamının evinde doğum günü kutlanırken, başbakanın televizyonda bir atom savaşının çıktığını söylemesi üzerine, bilim adamının dünyayı kurtarmak için kendini kurban etmesi gerektiğine karar vermesini konu edinir. Başlayan ve belki de yalnızca bilim adamının bilinçaltında gelişen savaş, yönetmene Ingmar Bergman'ın görüntü yönetmeni Sven Nykvist'in gerektiğinde siyah beyaza dönüşen görüntülerinin eşliğinde bir ağıt yakma olanağı verir. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Yönetmenin özellikle son iki filminde doğanın kullanımı, puslu görüntüler, ağır alıcı hareketleri gibi anlatım özelliklerinin daha da belirginleştiği görülür. Yönettiği yalnızca yedi filmle mistik eğilimlerin, felsefi sorgulamaların ve estetik kaygıların öne çıktığı bir evren yaratmayı başaran Tarkovski, bambaşka bir doğrultuda olsa da, Eisenstein'dan sonra Rus sinemasının yetiştirdiği en önemli yaratıcıdır. Tarkovski'yi sinemanın Kafka'sı saymak yanlış bir değerlendirme olmaz.

Andrey Mikhalkov Konçalovski (d. 1937) müzik ve sinema öğrenimi gördükten sonra Kırgızistan'da çektiği Cengiz Aytmatov uyarlaması *Pervyj Ucitel* (*İlk Öğretmen*, 1965) ile yönetmenliğe başladı. Daha önce de değinilen film, devrim yıllarında bir dağ köyüne atanan genç bir öğretmenin önyargılarla, tutucu geleneklerle savaşımını ve genç insanları bilgi ile donatma çabasını konu ediniyordu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Asino Scast'e* (*Asya'nın Mutluluğu*, 1966) bir kolhozda yaşayan bir ayağı aksak bir kadın işçinin duygusal dünyasını gerçekçi bir anlatımla aktardı. Film uzun süre gösterime giremeyince, yönetmen edebiyat uyarlamalarına yönelerek Turgenyev'den (*Dvorjanskoe Gnezdo / Asilzade Yuvası*, 1969) ve Çehov'dan (*Djadja Vanja / Vanya Dayı*, 1970) düzgün birer uyarlama yaptı. Bir askerin duygusal yalnızlığını konu edinen *Romans o Vljublennych* (*Âşıkların Romansı*, 1974) ise Batı sinemasının duygusal kalıplarını çağrıştıran sıradan bir film oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi, iki bölümlü *Sibiriada* (*Sibirya Destanı*,1980) iki ailenin öyküsünden yola çıkarak, destansı bir Sibirya tarihine dönüştü. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Yurtdışına çıkan Konçalovski'nin Hollywood'daki ilk filmi *Maria's Lovers* (*Maria'nın Âşıkları*, 1984) oldu. Film, kendisine ilgi gösteren üç erkek arasında bir seçim yapmanın zorluğunu yaşayan ve olgun bir kadın olmanın ne anlama geldiğini öğrenen bir genç kızın (Nastassia Kinski) öy-

küsünü aktardı. Yönetmenin Tom Kempinski'nin bir oyunundan uyarladığı *Duet For One* (*Tek Kişilik Düet*, 1986) ellerini kullanmakta zorlanmaya başlayan bir keman sanatçısının (Julie Andrews) bir psikiyatrın (Max Von Sydow) desteğiyle yeniden yaşama sevincine kavuşmasını sıradan bir melodrama düşmeden aktardı. *Shy People* (*Bataklık İnsanları*, 1987) görüntü yönetmeni Chris Menges'in başarılı çalışması ile dikkati çeken bir melodram oldu. *Tango and Cash* (*Tango ve Cash*, 1989) birbirlerinden nefret eden iki güvenlik görevlisinin (Sylvester Stallone ve Kurt Russell) bir kanun kaçağını yakalamak için işbirliği yapmak zorunda kalmalarını konu edindi. Gerçek bir olaydan aktarıldığı belirtilen *The Inner Circle* (*Projeksiyoncu*, 1991) Kremlin'in Stalin'e de filmler gösteren sinema makinistinin yaşamını verirken, Stalin döneminin baskılarını vurguladı. *Projeksiyoncu*, Kremlin Sarayı'nda çekim yapma izni alabilen ilk Hollywood yapımı oldu. Uzun bir aradan sonra ülkesine dönen yönetmen, Rus halkının "*perestroyka*"ya ayak uyduramayışını ele alan *Kurochka Ryaba* (*Altın Yumurtlayan Tavuk*, 1994) ile kırsal kesimde geçen başarılı bir güldürüye imza attı. Profesyonel oyuncuların yer almadığı film, yönetmenin deyişiyle "rizikolu zenginliğe güvenceli bir yoksulluğu" yeğleyen Rus halkının yeniliklere kapalı çizgisini eleştirdi. Gerçek bir olayı perdeye getiren *Dom Durakov* (*Deliler Evi*, 2002) Çeçen Savaşı sırasında yöneticilerin kaçması üzerine akıl hastalarının bir tımarhanenin yönetimini üstlenmelerini konu edindi. Akıl hastalarının da rol aldığı film, bambaşka bir dünyanın perdelerini aralarken, hasta bir kadınla bir er arasındaki gönül ilişkisine de yer verdi. (Film, Venedik Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Yönetmenin son filmi *Glyanets* (2007) ise manken olabilmek için bir taşra kasabasından Moskova'ya gelen bir genç kızın serüvenini aktarırken moda dünyasını eleştirdi.

Konçalovski'nin kardeşi **Nikita Mikhalkov** (d. 1945) genç yaşta sinema oyuncusu olarak ünlendikten ve sinema öğrenimi gördükten sonra *Svoj Sredi Çuzik Çuzoj Sredi Svojh* (*Düşmanlar Arasındaki Dost Dostlar Arasındaki Düşman*, 1974) ile yönetmenliğe başladı. Film, devrim yılları sırasında, bir trenin soyulmasına yardımcı olmakla suçlanan bir Kızılordu görevlisinin, gerçek suçlunun peşine düşerek yakalamasını konu edinir. Bir *western* havasında gelişen film, yönetmenin Doğu ve Batı sinemalarını kaynaştırma yeteneğinin ilk örneğini de oluşturur. Yönetmenin bir sonraki filmi *Baba Lioubvi* (*Aşk Kölesi*, 1976) ise geçimsiz bir sessiz sinema oyuncusunun (Elena Solovey) devrim yıllarındaki serüvenine eğilirken, melodramla taşlamayı iç içe geçiren özgün bir film olur. Çehov'un *Platanov* adlı oyunundan esinlenen *Neokonchennaya Pyesa Diva Mechanicheskogo Pianino* (*Mekanik Bir Piyano İçin Bitmemiş Parça*, 1977) yaşamın anlamını sorgularken Çehov'un dünyasını yansıtmadaki ustalığıyla dikkati çekti. Aleksandr Volodin'in oyunundan uyarlanan *Piats Vetcherov* (*Beş Akşam*, 1978) vaktiyle birbirlerini sevmiş olan bir kadınla bir erkeğin beş akşamını ele alırken hem 1950'ler Moskova'sından bir kesit verdi hem de yönet-

menin sinema dilinin ustalığını kanıtladı. *Neskolko Dnei Iz Zizni Oblomova* (*Oblomov'un Yaşamından Birkaç Gün*, 1979) İvan Gonçarov'un romanından esinlenerek "yaşamın elinin altından kayıp gittiğini" sezen ama elinden hiçbir şey gelmeyen edilgin bir erkek portresi çizdi. İki odalı bir apartman dairesinde geçen *Bezsvideteley* (*Tanıksız*, 1983) boşanmış bir karı-koca arasındaki hesaplaşmayı gündeme getirdi. Yeniden evlenmek üzere olan karısının mutluluğunu kıskanan erkek çatışmadan yenik çıkacak, kadın doğru bildiği yolda yürümeye devam edecektir. Mikhalkov'un, *Oblomov*'un temasını bir İtalyan ortakyapımı olan *Oci Cornie* (*Siyah Gözler*, 1987) adlı filmde de sürdürdüğü görüldü. Çehov'un kısa öykülerini birleştiren film, yazarın hüzünlü bakışıyla İtalya'nın neşeli ortamını olağanüstü bir başarıyla kaynaştırır. Marcello Mastroianni ve Silvana Mangano gibi İtalyan oyuncuların da rol aldığı filmin, İtalyan toplumunun yaşamın tadına vararak yaşama ilkesini, Çehov'un romantik yapılı duygu yüklü kahramanlarına da benimsettiği görülür. Moğolistan steplerine eğilen *Urga* (1991) ise Moğol bir besici ile Rus bir kamyon sürücüsü arasında gelişen dostluğu işlerken doğayı belgelemedeki ustalığı, ayrıntılara verdiği önem ve mizahi yaklaşımıyla dikkati çekti. (Film, Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü aldı.) *Anna 6-18* (1993) yönetmenin, kızı Anna ile yaptığı ve on iki yıllık bir zaman dilimini kapsayan söyleşilerden oluştu. Film, bir yandan baba-kız arasındaki ilişkinin gelişimini verirken bir yandan da yetişmekte olan bir çocuğun gözünden Sovyet toplumunda yaşanan değişiklikleri aktaran duygu yüklü alışılmadık bir belgesel olur. Yönetmenin başrolü de üstlendiği *Outemlionnye Solntsem* (*Güneş Yanığı*, 1993) Stalin dönemine eğilerek, kızı ve karısıyla dingin bir yaşam sürmekte olan emekli bir albayın evine, karısının eski erkek arkadaşının konuk gelmesiyle ailenin düzeninin altüst olmasını verir. Büyük kırsal kesimin güzelliklerini ve insan ilişkilerinin sıcaklığını yer yer hüzünlü yer yer sevinçli ve kusursuz bir anlatımla aktaran film, Stalin dönemine eleştirel bakışının sertliği ile dikkati çeker. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) *Sibirskiy Tsiryulnik* (*Sibirya Berberi*, 1998) ise 19. yüzyıl sonu Rusya'sına bir ağaç budama makinası satmaya gelen bir Amerikalının ve kızım diye tanıtarak yetkililere peşkeş çekmeye kalktığı bir genç kızın serüvenini aktarırken, yine düzgün anlatımlı ve çarlık Rusya'sına özlem de içerdiği söylenebilecek, ticari bir dönem filmi oldu.

Alexander Sokurov (d. 1951) sinema öğrenimi gördükten sonra, Leningrad stüdyolarında çektiği ve sessiz dönem Sovyet sinemasının öncü çalışmalarından esinlenen deneysel kısa filmleri ve belgeselleriyle dikkati çekti. *Moscu Elegy* (*Moskova Ağıtı*, 1987) Tarkovski'nin yaşam öyküsünü perdeye getirirken, bu önemli yönetmenin SSCB kültür yaşamındaki etkilerini vurguladı. Tarkovski sinemasının izini sürdüğü görülen ve filmlerinin çoğu "anti-sovyet" oldukları gerekçesiyle yasaklanan Sokurov, Platonov'un bir öyküsünden uyarladığı *Odinokij Golos Çeloveka* (*İnsanın Yalnız Yolu*, 1978) ile devrimden sonra

köyüne dönen bir askerin duygusal kırgınlığını, yine biçimsel arayışlara yer veren bir anlatımla aktardı. *Mat'i Syn* (*Ana ve Oğlu*, 1997) ıssız bir kulübede yaşayan ölümcül hasta bir ana ile oğlunun, ölüme meydan okuyan dayanışmalarını ele aldı. Doğa seslerinin, müziğin ve simgelerin önem taşıdığı ve seyircinin katkısını isteyen film, alışılmış anlatımın dışına çıkan görsel bir ağıt olarak değerlendirildi. *Moloch* (1998) Stalingrad bozgunundan kısa bir süre önce Hitler ve Eva Braun'un Bavyera Alpleri'nde geçirdikleri bir günün öyküsünü verirken, hastalıklı bir megoloman ile dünyaya bağlı bir kadın arasındaki ilişkiyi büyük bir ustalıkla aktardı. Sokurov'un görüntü yönetmenliğini de üstlendiği *Taleti* (*Boğa*, 2000) ise ölüm döşeğindeki Lenin'i konu edindi. Film Sovyet seyircisinin görmeye alışık olmadığı bir Lenin portresi çizdi. *Dolce* (*Tatlı*, 1999) Japon yazar Toshio Shimao'nun yaşamı üzerine deneysel bir belgesel oldu. Film, bir yazarın ve Japon insanının portresini çizerken, yazarın yaşlı dul eşi ve sakat kızı arasındaki yoğun sevgiyi de vurgulamadaki duyarlığı ile dikkati çekti. Rusya tarihi üzerine bir deneme olan *Russki Kovcbeg* (*Rus Hazine Sandığı*, 2002) ise dijital teknolojinin de katkısıyla, hiçbir kesmeye yer vermeyen, tek bir plandan oluşan bir film oldu. Bu olağanüstü teknik ustalığın yanı sıra, yönetmenin yine Tarkovski'nin izinden giderek zamanı şiirsel bir anlatımla ele aldığı görüldü. Yirminci yüzyılın önemli liderlerini perdeye getiren yönetmen, Hitler ve Lenin'den sonra *Solntse*'de (*Güneş*, 2005) Japon imparatoru Hirohito'yu ele aldı. İkinci Dünya Savaşı sonunda İmparatorun General Mac Arthur ile ateşkes anlaşması imzaladığını halkına duyurmasından yola çıktı. Güneş Tanrısının soyundan geldiğine inanılan imparatorun (Issei Ogata) ilk kez sesini duyan halkın düş kırıklığını ve mitos olmayı sürdüren imparatorun yeni koşullara ayak uydurmasını gerçeklere bağlı bir biçimde vurguladı. *Alexandra* (2007) ise askerliğini yapmakta olan torununu görebilmek umuduyla Çeçenistan'a giden yaşlı bir kadının (Galina Vishnevskaya) gözünden savaşın vahşetini usta işi bir anlatımla verdi.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya Cumhuriyeti'nin kurulması ise devlet desteğinden yoksun kalan sinemanın ekonomik zorluklarla karşılaşmasına yol açtı. 1990 başlarında yılda ortalama 300 film üretilirken 1995 yılına gelindiğinde bu sayı 50'ye düştü. Önemli bir değişiklik de, 1989'dan sonra iç pazarın Amerikan filmlerinin egemenliği altına girmesi oldu. 1995 yılına gelindiğinde, gösterime giren filmler içinde Amerikan filmlerinin payı yüzde 85'i bulmuştu. Öte yandan sinema salonu sayısı da yarı yarıya azalarak 1500'e düşmüştü. Yeni düzende geceleri sokağa çıkmanın tedirginliği, sinema salonlarının gösterim düzeninin yetersizliği ve bilet ücretlerinin yüksekliği, seyirciyi sinemadan uzaklaşarak televizyon ya da videodan film görmeye yöneltti. Bu olumsuz görünüşe karşılık seyircinin Amerikan filmlerine artık ilk yıllarda olduğu gibi ilgi göstermemesi ve devletin sinemaya yeniden destek olması olumlu gelişmelerdir. Gerçekten de, 1996 yılında 22 milyon dolar olan devlet katkısı 28 filmin çekilmesini sağlamışken, 2001 yılında bu katkı 33 milyon dola-

ra çıkmış ve çekilen film sayısı da 50'yi bulmuştur. Bu arada Rusya üye olmak için Eurimages'a da başvurmuştur. Sinema salonları da yenilenmeye başlamış, 1999'da Moskova'da ülkenin ilk *drive-in* sineması açılmıştır. Rus sinemasının dikkati çeken genç yönetmenleri ise şöyle sıralanabilir:

Alexei Balabanov'un (d. 1959) gerçekötesi bir St. Petersburg ortamı yaratmayı başaran ilk filmi *Stchastlivye Dni* (*Mutlu Günler*, 1992) Buñuel'den esintiler taşıyan bir çalışmadır. Yönetmenin bir sonraki filmi *Brat* (*Birader*, 1996) ise mafyanın kol gezdiği, suç batağına batmış "yeni" bir St. Petersburg portresi çizdi. Yirminci yüzyıl başlarında yine St. Petersburg'da sado-mazoşist fotoğraflar çekip dağıtan bir fotoğrafçıyı konu edinen *Pro Ourodov i Lioudiei* (*Mahlûklar ve İnsanlar Hakkında*, 1998) insancıl tutkuları yüzyıl başı fotoğraflarını çağrıştıran bir anlatımla perdeye getiren ilginç bir çalışmadır. Sergey Bodrov (d. 1948) ilk yönetmenlik denemesi *Neprofessionali* (*Amatörler*, 1987) ile bir güldürü ortamında gençlik sorunlarına eğildi. Babasını arayan bir çocuğun öyküsünü aktaran ve yönetmenin yaşamından izler de taşıyan *Svoboda Eto Ray* (*Özgürlük Bir Cennettir*, 1989) karanlık bir döneme eğilen hüzünlü bir film oldu. *Ya Kotela Uvidet Angelov* (*Melekleri Görmek İstiyordum*, 1992) çağdaş Moskova'da yozlaşan ahlaki değerleri vurguladı. Vasily Pichul (d. 1961) Sovyetler Birliği'nde elli milyonu aşkın seyirciye ulaşarak rekor kıran *Malen'kaya Vera* (*Küçük Vera*, 1988) ile özgürlüğüne düşkün bir genç kız portresi çizerken hem cinselliğe yaklaşımı hem de bir döneme eleştirel bakışı ile ilgi topladı. Yönetmenin bir sonraki filmi *V Gorode Sotchi Tiomnye Notchi* (*Karadeniz'in Geceleri Ne Kadar Da Karanlıktır*, 1990) ülkenin değişen koşullarını bir güldürü ortamında ele aldı. Fransa ile ortakyapım *Nebo v Almazakh* (*Elmaslı Gökyüzü*, 1998) ise Çehov adı verilen bir çocuğun yazar olma serüvenini cinayetlerin ve beklenmedik durumların yer aldığı bir olaylar örgüsüyle veren önemsiz bir film oldu. Pavel Lounguine'in (d. 1949) ilk yönetmenlik denemesi *Taxi Blues* (1989) geleneklere bağlı bir taksi sürücüsü, Yahudi düşmanı ev arkadaşı ve Yahudi bir müzisyen arasındaki sevgi ve nefret ilişkilerini ele alarak, değişmekte olan günümüz Rusya'sının yapısını ustalıklı bir kara mizah anlayışı ile verdi. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Luna Park* (1992) "*perestroyka*"dan sonra Moskova'da ortaya çıkan ve ülkeyi Yahudilerden, eşcinsellerden ve yabancılardan arındırmayı amaçlayan dazlakları konu edindi. Film, yine kara mizahın öne çıktığı bir anlatımla, kimlik arayışı ve neo-faşizmin tehlikeleri üstünde durdu. Fransa ile ortak yapım *Liniya Zhinzi* (*Yaşam Çizgisi*, 1996) Moskova'dan İstanbul ve Paris'e uzanan bir serüven aracılığı ile yeni Rusya'daki mafya olgusuna değindi yine. *Svadba* (*Düğün*, 2000) Moskova'da modellik yaptıktan sonra kasabasına dönen genç bir kadının öyküsünden yola çıkarak, komünizmin sona ermesinin mafya dışında kalanların yaşamına bir yenilik getirmediğini vurguladı. Yuly Dubov'un romanından uyarlanan ve bir mafya babasının yükselişini veren *Oligarkh* (*Büyük*

Patron, 2002) ise yeni doğmakta olan Rus kapitalizminin mafya ile ilişkilerini bir siyasal gerilim ortamında ele aldı. Alexander Rogozhkin (d. 1949) *Karaoul* (*Gardiyan*, 1989) adlı filminde çalışma kamplarına götürülen tutuklulara eşlik eden muhafızların uyguladıkları acımasız şiddeti perdeye getirdi. *Tchekist* (*Gizli Polis*, 1992) ise SSCB gizli servisinin uyguladığı şiddetin başlatıcısının Stalin olmayıp Lenin olduğunu vurguladı. *Blockpost* (*Kontrol Noktası*, 1998) Çeçen Savaşı'na gönderme yaparak, insanın içindeki şiddet eğilimi ile askerlik arasında bağlantı kurmayı denedi. Yönetmenin, bir Rus yüzbaşıyı, Finli bir keskin nişancıyı ve Lapon bir kadını bir evde buluşturan filmi *Kukushka* (*Guguk Kuşu*, 2002) ise savaş karşıtı filmlerin en etkileyici örnekleri arasında yer aldı. Vitali Kanevski'nin (d. 1935) ilk filmi *Zamri, Oumi, Voskresni* (*Kımıldama, Öl ve Diril*, 1989) İkinci Dünya Savaşı ertesinde Sibirya'nın unutulmuş bir kasabasında yaşayan on iki yaşlarında bir kız ve erkek çocuk arasındaki çıkarsız dayanışma ile erişkinler dünyası arasındaki çelişkileri olağanüstü görüntüler eşliğinde verdi. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Kamera Ödülü'nü aldı.) *Samostoyatelnaya Shizn* (*Bağımsız Bir Yaşam*, 1991) ise bir önceki filmin erkek kahramanının erişkinler dünyasına katılmasını ve mutluluk arayışını konu edindi. Valeri Todorovski'nin (d. 1962) Truffaut'dan esinlendiğini belirttiği ilk filmi *Liubov* (*Aşk*, 1991) ilk aşk, ilk cinsel deneyim, ilk düş kırıklığı ve ilk ayrılma üzerine düzgün bir çalışma oldu. Ivan Vladimirovic Dykhovitchny'nin (d. 1947) yönettiği *Prorva* (*Moskova'da Geçit Töreni*, 1992) Stalin dönemine eğilerek, gizli polis çalışanlarının ayrıcalıklı dünyasını, duyarlıklı bir alaycılıkla eleştirdi. Aynı yönetmenin *Muzyka Dlia Dekabria* (*Aralık Müziği*, 1995) adlı filmi, aynı erkeğe ilgi duymuş olan bir ana-kızın, erkeğin yıllarca sonra geri gelmesi üzerine, artık var olmayan bir ülke ve sona ermiş bir aşkla yeniden bağlantı kurma yolundaki umutsuz çabalarını ele aldı. Sergey Ovtchrov'un (d. 1955) yönettiği *Barabaniada* (*Davul*, 1993) sihirli bir davula sahip bir davulcunun gözünden, dağılmakta olan eski Sovyetler Birliği'nin portresini çizdi. Buster Keaton'ı çağrıştıran başrol oyuncusu Aleksandr Polovtsev'in de katkısıyla, bu konuşmasız film karaborsacıların, gangsterlerin, orospuların kol gezdiği yeni bir Rusya'nın içinde yaşadığı kargaşayı bir güldürü anlayışı ile verdi. Vladimir Khotnenko'nun (d. 1953) yönettiği *Musulmanin* (*Müslüman*, 1995) Afganistan mücahitlerine esir düşüp Müslüman olan bir Rus askerinin köyüne dönünce yadırganmasını konu edindi. Film komünizm sonrasının inanç bunalımına değinirken, bireyin iç dünyası ile toplumsal değerlerin yitirilişi arasındaki çelişkiyi de vurguladı. Aynı yönetmenin *Strastnoy Boulevard* (*Arzu Bulvarı*, 1999) adlı filmi bir işçi ile konuşup içki içebilen bir kuzgun arasındaki dostluktan yola çıkarak, işçinin bir önceki yaşamına eğilen simgesel bir film oldu. Alexander Proschkin (d. 1940) Puşkin'den uyarladığı *Russkij Bunt* (*Yüzbaşının Kızı*, 2000) ile on dokuzuncu yüzyıl Rusya'sını destansı bir anlatımla perdeye getirdi.

Başka Avrupa Ülkeleri

Avusturya: 1980'lerde yeni bir sinemacı kuşağının, Avusturya sinemasına canlılık getirdiği görüldü. Genç sinemacılar, özgün çalışmalar yaparak, tüketim toplumu özleminin yol açtığı sakıncaları vurgulayan filmler çekmeye başladılar. Örneğin, sinemaya belgesellerle adım atan Walter Bannert'in *Was Koster der Sieg?* (*Zaferin Bedeli Ne?*, 1981) ve *Herzklopfen* (*Yürek Çarpıntısı*, 1984) adlı filmlerinin, yoğun bir toplumsal eleştiri içerdiği görüldü. Yine tiyatro kökenli Axel Corti (1933-1993) *Verveigerung*'da (*Red*, 1972) Hitler ordusunda askerlik yapmayı reddettiği için idam edilen Katolik bir köylünün dramını perdeye getirdi. Bu filmi izleyen *An Uns Glaubt Gott Nicht Mehr* (*Tanrı Artık Bize İnanmıyor*, 1981) Fransa'daki sığınmacı kamplarını ele alırken, *Santa Fe* (1985) senaryo yazarı Georg Toller'in yaşadıklarından yola çıkarak, Amerika'ya göç etmek zorunda kalan Avusturyalıların serüvenini aktardı. Aynı çizgiyi sürdüren *Welcome in Vienna* (*Viyana'ya Hoşgeldin*, 1986) ise Yahudi olduğu için ülkesinden kaçan bir delikanlının, bu kez Amerikan askeri olarak Viyana'ya dönüşünü konu edindi. Savaşın son ve barışın ilk dönemini ele alan filmde, Amerikalı asker yine düşkırıklıkları ile karşılaşır. Yine belgesel kökenli Wolfgang Glück duyarlı bir çalışma olan *Der Schüler Gerber*'den (*Öğrenci Gerber*, 1981) sonra çektiği *38* (1985) adlı filminde ülkenin Almanlarca işgalinin ardından bir Yahudi gazetecinin yaşadıklarını yansıttı. Xaver Schwarzenberger'in Macaristan'da geçen bir aşk öyküsünü konu edinen *Der Donauwaltzer*'de (*Tuna Valsi*, 1984) Forst'un sinema anlayışını benimsediği görüldü. Sinema eleştirmenliği yaptıktan sonra belgesellerle sinemaya adım atan Gerald Kargl, gerçek bir olaydan yola çıkan filmi *Angst*'ta (*Korku*, 1983) içine kapanık psikopat bir gencin yaşamından yirmi dört saatlik bir kesiti ele aldı. Film sapık katilin bir ailenin bütün bireylerini öldürdüğü kapalı ortamı bir mikrokosmos olarak sunuyordu. Yazar Peter Handke, *Das Mal des Todes* (*Ölümün İşareti*, 1985) adlı filminde ölümcül bir aşkın öyküsünü perdeye getirdi. Niki List, gençlik sorunlarına eğilen *Malaria* (1982), gangster filmlerini taşlayan ve büyük ilgi toplayan *Müllers Büro* (*Müller'in Bürosu*, 1986) gibi filmlerden sonra yönettiği *Der Schatten des Schreibers*'te (*Ozanın Gölgesi*, 1994) çağdaş bir *Pygmalion* öyküsü işledi. Sinema öğrenimi gören Fritz Lehner ilk filmi *Notturno*'da (*Noktürn*, 1988) Schubert'in yaşam öyküsünü ve frengi ile boğuştuğu günleri etkileyici bir görsellikle perdeye getirdi. Wolfram Paulus, *Nachsaison*'da (*Ölü Mevsim*, 1988) bir kaplıcada çalışan bir emekçinin korkularını, umutlarının ve beklentilerinin düşman bir ortam tarafından yok edilişini işledi. Anton Peschke, Türk oyuncuların (Tuncel Kurtiz, Cumhur Vural) da rol aldıkları *Zeit der Rache* (*İntikam Vakti*, 1990) adlı filminde, farklı kültürlere sahip insanlar arasında uyum sağlanabileceğini vurguladı. İlk filmi *Tempo* (1996) ile ilgi uyandıran Stefan Ruzowitsky, ikinci filmi *Die Siebtelbauern*'de (*Mirasçı-*

lar, 1997) kırsal kesimin geleneklerine değindi. Barbara Albert ilk filmi *Nordland*'da (*Kuzey Varoşları*, 1999) Saraybosna göçmeni beş genç kızın Viyana'nın kenar mahallelerinde kesişen hüzünlü yazgısını ele aldı. Yönetmen, 1999 seçimlerini aşırı sağcı Jörg Haider'in kazanması üzerine ülkenin durumunu saptamak amacıyla çekilen *Zur Lage* (*Ulusun Hali*, 2002) adlı dört bölümlü belgeselin bir bölümünü de yönetti. Belgeselci Nikolaus Geyrhalter de Saraybosna'ya eğilerek, ateşkesten sonraki ilk yılı *Dar Jahr nach Dayton* (*Dayton'dan Sonraki Yıl*, 1997) adlı çalışmasında değerlendirdi. Belgesel kökenli Ulrich Seidl, ilk kurmaca filmi *Hundstage*'de (*Zor Günler*, 2001) Viyana'nın bir banliyösüne eleştirel bir gözle bakarak altı öykü getirdi perdeye. André Heller ile Othmar Schmiderer'in birlikte çektikleri *Im toten: Hitlers Sekretärin* (*Kör Nokta: Hitler'in Sekreteri*, 2002) ise 22 yaşında iken Hitler'in sekreteri olan ve filmin ilk gösteriminin hemen ardından ölen Traudl Junge ile yapılan ilginç söyleşiyi belgeledi. Avusturya sinemasının belki de başlangıcından bu yana en önemli yönetmeni ise Michael Haneke'dir.

Michael Haneke (d. 1942) sinema ve edebiyat eleştirileri yazdıktan, oyunlar sahneledikten, televizyon filmleri yönettikten sonra *Der Siebente Kontinente* (*Yedinci Kıta*, 1989) ile "duygusal buzlaşma" diye adlandırdığı üçlemenin ilk örneğini verdi. Bu şaşırtıcı film, genç bir karı-kocanın, herkese tatile gideceklerini söyleyip, kızlarıyla birlikte evlerine kapanarak dünya ile ilişkilerini kesmelerini konu edinir. Yavaş yavaş eşyalarını yok etmeye başlayan evdekiler, sonunda kendilerini de yok edeceklerdir. Film sanki, gösterimden önce salondaki seyircilere "rahatsız bir gece" dileyen Haneke'nin bu dileğini doğrulamak için çekilmiştir. Seyirci, gün boyunca yapılan sıradan işleri izlese de, karşı koyulamaz bir tedirginlik duygusuna kapılır. Tedirginlik filmin sonuna doğru yoğunlaşarak ürkütücü bir boyuta ulaşır. İnsanı kendisine ve başkalarına karşı anlayışsızlığa yönelten ilgisizliğin çözümü, yoksa olmayan bir yedinci kıtada mıdır? Üçlemenin ikinci filmi *Benny's Video* (*Benny'nin Videosu*, 1992) aradığı duygusal ortamı video dünyasında bulan bir yeniyetmenin cinayetle noktalanan öyküsünü ele alır. Film görsel medyanın şiddet kültürünü, yönetmene özgü ürperti ortamını yaratarak eleştirir. Haneke şöyle der: "Duygusal ve düşünsel destek vermeksizin televizyonla başbaşa bırakılan bir çocuk için, *Terminatör*'deki bir cesetle Saraybosna'daki bir ceset arasında bir fark kalmaz. Videoyu geri sarınca ölülerin canlanması, cinayeti cinayet olmaktan çıkarır." Üçlemenin son filmi *71 Fragmenteeiner Chronologie des Zufalls* (*Tesadüfi Bir Kronolojinin 71 Parçası*, 1994) adını taşır. Bir delikanlının bir bankada çevresine rastgele ateş etmesiyle başlayan film, kurbanların ve katilin kimliklerine eğilerek, bir kez daha şiddet olgusunu irdelemeyi dener. Kafka'nın en başarılı uyarlamalarından biri sayılan *Das Schloss* (*Şato*, 1997) ise duvarları ve prangaları olmasa da, yaşamın da bir cezaevi gibi acımasız olduğunu vurgular. Yönetmenin bir sonraki filmi *Funny Games*'in (*Ölümcül Oyunlar*, 1997) kahramanları, bir ge-

ce sabaha dek komşularına "ölümcül oyunlar" aracılığıyla psikolojik işkence yaparak, onları sabaha sağ çıkmayacaklarına inandıran iki genç insandır. Haneke'nin, şiddet olgusunu vurgulamak için, seyirciyi de şiddetin öğelerinden biri kılmaktan çekinmediği görülür. Bu filmdeki şiddetten uzak duran *Code Inconnu: Récit Incomplet de Divers Voyages* (*Bilinmeyen Kod: Çeşitli Gezilerin Bitmemiş Öyküsü*, 2000) Afrikalı ve Balkanlı göçmenlerin günümüzün Paris'inde karşılaştıkları ırkçı ve hoşgörüsüz davranışlara eğilir. Juliette Binoche'un başrolü üstlendiği ve birkaç öyküden oluşan filmin uzun planlara öncelik tanıyan donuk bir anlatıma yer verdiği görülür. Elfriede Jelinek'in romanından uyarlanan *La Pianiste* (*Piyanist*, 2001) annesiyle (Annie Girardot) birlikte yaşayan cinselliği bastırılmış bir konservatuvar öğretmeninin (Isabelle Huppert) bir öğrencisiyle (Benoit Magimel) ilişkisini anlatır ve yönetmenin alışılmış çizgisinden bir sapma olarak değerlendirilebilir. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Ödülü ile En İyi Kadın ve En İyi Erkek Oyuncu Ödüllerini kazandı.) Yine Isabelle Huppert'in başrolü oynadığı *Le Temps du Loup* (*Kurt Zamanı*, 2003) tatilden dönen bir ailenin evini yabancılar tarafından işgal edilmiş bulmasını konu edinir. İnsanın içgüdüleriyle davranışını ele aldığı belirtilen film, ağır gelişmesi ve kavranması zor anlatımıyla, ancak yönetmenin hayranlarının ilgisini çekebilecek bir çalışmadır. Juliette Binoche ile Daniel Auteuil'ün başrolleri paylaştıkları *Caché* (*Saklı*, 2005) bir televizyon yapımcısına gönderilen geçmişiyle ilgili video kasetlerle yaşamının alt üst olmasını konu edindi. Film seyirciyi koltuğuna mıhlayan bir gerilim ortamı yarattı. (Film Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen ve FIPRESCI ödüllerini kazandı.) *Funny Games* (*Ölümcül Oyunlar*, 2007) yönetmenin daha önce çekmiş olduğu aynı adlı filmin yeniden yapımı oldu. Robert Bresson'un sinemasını benimsediği bilinen Haneke, kendi deyişiyle "seyirciyi düşünmesine olanak tanımadan şaşırtmayı amaçlayan Amerikan sinemasına karşı çıkan ve aceleye getirilip yanlış yanıtlar almamak için sürekli sorgulamayı yeğleyen" özgün bir sinemacıdır.

İsviçre: İsviçre'nin yetiştirdiği en önemli yönetmen, hiç kuşkusuz daha önce incelenen Jean-Luc Godard'dır. 1960'lardan sonra özellikle ülkenin Fransızca konuşulan bölgesinde, genç sinemacıların Godard'ın izinden giderek, içine kapanık bir toplumsal yapıya sahip İsviçre'nin yerleşik değerlerini sorgulamaya yönelik filmler çekmeye başladıkları görüldü. Henry Brandt'ın *La Suisse S'interroge* (*İsviçre Kendini Sorguluyor*, 1964) başlığı altında topladığı beş kısa filmin bu konuda atılan ilk adım olduğu söylenebilir. Ama daha önce de değinildiği gibi, İsviçre sinemasının canlanmasını sağlayan, 1969 yılında Alain Tanner, Michel Soutter, Jean-Louis Roy, Claude Goretta ve Jean-Jacques Lagrange adlı yönetmenlerin kurdukları Groupe 5 Yapımevi oldu.

Alain Tanner (d. 1929) Londra'da British Film Institute'ta çalıştıktan, ar-

kadaşı Claude Goretta ile birlikte, daha önce değinilen *Nice Time* (*Güzel Zaman*, 1957) adlı belgeseli çektikten sonra, ilk kurmaca filmi *Charles Mort ou Vif*'i (*Charles Ölü ya da Diri*, 1969) yönetti. İsviçre sinemasında bir dönüm noktası oluşturan bu film, büyük kentteki işini ve ailesini bırakıp, kırsal kesimde gönlünce yaşamayı deneyen ve sonunda akıl hastanesine kapatılan bir saatçinin öyküsünü aktarırken, ülkenin yapay mutluluğunu tartışmaya açıyordu. Yönetmenin 16 mm olarak çekmek zoruda kaldığı bir sonraki filmi *La Salamandre* (*Semender*, 1971) yönetmenin eleştirel bakışını daha da yoğunlaştırdı. İki aydınla, içine kapanık bir genç kızı bir araya getiren film, genç kızın topluma katılmaktan kaçınmasını, ülkenin tekdüze ve anlamsız yaşamına tepki olarak değerlendiriyordu. Afrika'ya yerleşmeye karar veren genç bir karı-kocanın, yola çıkmadan önce bir hafta süreyle evlerine kapanıp iç dünyalarını keşfetmeye çalışmalarını konu edinen *Le Retour d'Afrique* (*Afrika'dan Dönüş*, 1973) de, benzer bir eleştirel bakışı gündeme getirdi. *Le Milieu du Monde* (*Dünyanın Ortası*, 1974) küçük bir kasabada, varlıklı bir erkekle garsonluk yapan İtalyan göçmeni bir kadın arasındaki gönül ilişkisini ele alırken, özgürlüğünü aşkı uğruna bile feda etmeyen bir kadın portresi çizdi. Yönetmen, *Jonas Qui Aura 25 Ans en l'An 2000* (*2000 Yılında 25 Yaşında Olacak Jonas*, 1976) ile en olgun filmlerinden birini verdi. Sekiz kişinin öyküsünün kesiştiği film, bu kişilerin yeni doğacak Jonas'ın 25 yıl sonra paranın egemenliğinden kurtulmuş bir dünyada yaşaması için çaba harcamalarını konu edinir. Uzun planlara öncelik tanıyan, yumuşak, yer yer lirik ve alaycı bir anlatımla "68 kuşağının" özlemlerini vurgular. İrlanda'da geçen ve yaptığı kanatlarla uçabilmeyi düşleyen garip bir kişinin öyküsünü aktaran *Les Années Lumières* (*Işık Yılları*, 1981) ise inandırıcılıktan uzak bir çalışmadır. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü aldı.) Bir denizcinin Lizbon'daki yalnızlığını aktaran *Dans la Ville Blanche* (*Beyaz Kentte*, 1983) yönetmenin lirik yönlerinin daha da yoğunlaştığını gösterir. *La Vallée Fantôme* (*Hayaletler Vadisi*, 1987) çekeceği filmin hazırlıklarını tamamlamaya çalışan bir yönetmeni ele alır. Karaderili bir kadının çocuğunun toplumca dışlanmasını konu edinen *La Femme de Rose Hill* (*Rose Hill'li Kadın*, 1989) çağdaş İsviçre'de çok yaygın olan ırkçı bakış açısını gündeme getirir. Adı Fransız düşünür Jean Baudrillard'a gönderme yapan *L'Homme Qui a Perdu Son Ombre* (*Gölgesini Yitiren Adam*, 1991) artık ne için yaşadığını bilmeyen, bir başka deyişle "gölgesini yitiren" yaşlı bir komünistin öyküsü aracılığıyla, yönetmenin yirminci yüzyılın son yıllarına karamsar bakışını yineler. *Le Journal de Lady M* (*Lady M'nin Günlüğü*, 1993) sevdiği yabancı erkeğin evli olduğunu öğrenen bir şarkıcı kadının, onsuz yaşayamayacağını anlayınca sevgilisini eşi ve çocuğuyla birlikte yanına çağırmasını konu edinirken, melodrama dönüşmemeyi başarır. Antonio Tabucchi uyarlaması *Requiem* (1998) Portekizli ünlü yazar Fernando Pessoa'nın hayaleti ile karşılaşmayı bekleyen bir erkeğin Lizbon sokaklarında dolaşmasını yoğun bir lirizmle verirken, şiir sanatına

bir övgüye dönüşür. *Jonas et Lila à Demain* (*Jonas ve Lila Yarına*, 1999) artık büyüyüp 25 yaşına gelmiş ve sinemacı olmuş Jonas'ı bir kez daha ele alarak, yönetmenin sinema ve yaşam konusundaki düşüncelerini yine şiirsel bir anlatımla perdeye getirir, *Fleurs de Sang* (*Kan Çiçekleri*, 2002) ise orta yaşlı sevgilisini öldüren yeniyetme bir kızın, gece kulüplerinde çalışan annesi ile birlikte geçirdiği yılları anımsaması üzerine kuruludur. Tanner'in filmleri, özlemleri mutlu olmalarını engelleyen, ayakları yere bassa da ütopyalarından vazgeçmeyen insanları gündeme getirir.

Claude Goretta (d. 1929) da Alain Tanner gibi Londra'da British Film Institute'ta çalıştıktan, belgeseller çektikten sonra *Le Fou* (*Deli*, 1970) ile yönetmenliğe başladı. Filmin erken emekli edilen kahramanı, emeğini çaldığına inandığı toplumdan öç almak ve kişiliğini ispat etmek için hırsızlık yapmaya başlar. Yönetmenin bir sonraki filmi *L'invitation* (*Davet*, 1973) asık suratlı bürokratların bir davet boyunca bastırılmış duygularını ve içyüzlerini açığa vurmalarını yumuşak bir anlatımla aktarır. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Ödülü'nü kazandı.) Yönetmenin başyapıtı sayılan *La Dentellière* (*Dantelci Kız*, 1977) ile *La Provençiale* (*Taşralı Kız*, 1980) unutulmaz iki kadın portresi çizer. Sınıf farkının sevgilisinden ayırıp bir akıl hastanesinde yalnızlığa mahkûm ettiği "dantelci kız" (Isabelle Huppert) bir aşk öyküsünün kahramanı olmanın yanı sıra, bir yıkılışın da öyküsünü simgeler. *Taşralı Kız* ise çağdaş toplumun kadını bir tüketim nesnesi olarak değerlendiren bakışını bir kez daha gündeme getirir. *La Mort de Mario Ricci* (*Mario Ricci'nin Ölümü*, 1983) trafik kazasında ölen İtalyan bir işçinin, küçük bir İsviçre kasabasının dingin yaşamını sarsmasını konu edinir. Bir gazetecinin (Gian-Maria Volonté) katkısıyla, kasabanın dingin görünümünün gerisinde gizlenen şiddeti ve ırkçılığı vurgular. Yönetmenin, Monteverdi'nin operası *Orfeo*'yu (1985) sinemaya aktardıktan sonra Charles-Ferdinand Ramuz'den uyarladığı *Si le Soleil Ne Revenait Pas* (*Güneş Geri Gelmezse*, 1987), bir köy bilicisinin (Charles Vanel) güneşin artık doğmayacağı yolundaki öngörüsü üzerine yaşananları şiirsel bir dille aktarır. *L'Ombre* (*Gölge*, 1992) saygın bir gazetecinin, mesleki kıskançlık yüzünden yaşamının altüst olmasını konu edinir. Daha sonraki yıllarda televizyon için çalışan Goretta'nın, Georges Simenon'un ünlü kahramanı Maigret'yi küçük ekrana getiren filmler (*Maigret et les Caves du Majestic* / *Maigret ve Majestic'in Mahzenleri*, 1992; *Maigret a Peur* / *Maigret Korkuyor*, 1995 vb) çektiği görüldü. Goretta toplumsal çelişkilere Alain Tanner'e oranla daha yumuşak bir bakışla yaklaştığı izlenimini verse de, bireyin içine kapanmasına, dahası aklını yitirecek duruma gelmesine toplumsal baskıların yol açtığını vurgular.

Michel Soutter (1932-1991) de ilk filmlerini 16 mm olarak çekmek zorunda kaldı. Godard etkileri taşıyan bir gerilim filmi olan *La Lune Avec les Dents*'dan (*Dişli Ay*, 1967) sonra çektiği *Haschich* (*Haşhaş*, 1968) uzaklara kaçmak isteyen iki gencin başarısızlıkla noktalanan serüvenini aktardı. *La Pomme*

(*Elma*, 1969) Lenin'in Cenevre'de geçirdiği günleri, gerçeklere uygun bir biçimde olmasa da, perdeye getirdi. Yönetmen bu filmlerde olsun, daha sonra çektiği *L'Escapade* (*Kaçış*, 1974), *Adam et Eve* (*Adem ile Havva*, 1983), *Signé Renart* (*İmza Renart*, 1985) adlı filmlerinde olsun, rastlantıların karşı karşıya getirdiği insanların öykülerini gerçekle düş arası bir anlatımla ve varoluşun sorunlarını vurgulayarak verdi.

Alman İsviçre'sinin en önemli yönetmenlerinden **Daniel Schmid** (1941-2006) Berlin'de sinema öğrenimi gördükten sonra başladığı yönetmenlikte, Barok ve grotesk çalışmaları ile ilgi topladı. Yönetmenin ikinci kurmaca filmi *Heute Nacht Oder Nie* (*Bu Gece ya da Asla*, 1972) soylularla uşakların birbirlerinin yerine geçtikleri geleneksel bir eğlenceyi ele alarak, içine kapanık katı bir toplumu simgelerin de desteğiyle eleştirdi. *La Paloma* (1974) doğa yasalarına bile boyun eğmemek için ölüme meydan okuyan şarkıcı bir kadının öyküsünü, müziğin de desteği ile perdeye getiren ayrıksı bir film oldu. Senaryosunu Fassbinder'in yazdığı ve uzun planların öne çıktığı *Schatten der Engel* (*Meleklerin Gölgesi*, 1976) bir sokak kadınının ölümle noktalanan serüvenini tiyatro etkileri taşıyan bir anlatımla aktardı. Besteci Verdi'nin evi konusunda bir belgesel olan *Il Bacio di Tosca*'yı (*Tosca'nın Öpücüğü*, 1984) izleyen *Jenatsch* (1987) 17. yüzyılda işlenen bir cinayeti konu edinirken, geçmiş zamanla şimdiki zamanı iç içe geçirmedeki ustalığı ile dikkati çekti. Yönetmenin çocukluk anılarından da izler taşıyan *Hors Saison* (*Ölü Mevsim*, 1992) yıkılacak bir otelin geçmiş günlerini, Fellini filmlerini çağrıştıran neşeli bir ortamda anlattı. Kabuki sanatçısı Tamassburo üzerine bir belgesel olan *Das Geschriebene Gesicht* (*Yazılı Yüz*, 1995) yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bir sanat dalı üzerine çarpıcı bir çalışma oldu. *Beresina Oder die Letzten Tage der Schweiz* (*Seresina ya da İsviçrenin Son Günleri*, 1999) ise yönetmenden beklenmeyen siyasal bir film oldu. Rusya'dan gelen bir telekızın İsviçre'de yükselişinden yola çıkan film, İsviçre'de darbe olsaydı nasıl olurdu sorusuna bir kara güldürü ortamında yanıt ararken, aşırı milliyetçiliğin tehlikelerini vurguladı.

Dany Levy (d. 1957) oyunculuk ve senaryo yazarlığı yaptıktan sonra başladığı yönetmenlikte, senaryolarını yazıp başrollerini de Maria Schrader ile birlikte oynadığı ilginç filmleriyle tanındı. İlk filmi *Du Mich Auch* (*Bugün Bana Yarın Sana*, 1986) aşkları küllenmeye yüz tutmuş iki sevgilinin Berlin sokaklarında yeniden birbirlerini tanımaya çalışmalarını konu edinirken, Godard'ın *Serseri Âşıklar*'ını çağrıştıran taze soluklu bir çalışma oldu. Bu filmi izleyen *Robbykallepaul* (1988) kız arkadaş edinmek isteyen üç gencin serüvenini, zekice geliştirilmiş bir güldürü ortamında aktarırken, erkeklerin yaşam biçimini eleştirel bir gözle perdeye getirdi. *I Was on Mars* (*Ben Merihteyken*, 1991) elinde bavuluyla New York sokaklarında başına gelecekleri bekleyen, tek kelime İngilizce bilmeyen Polonyalı bir kızın traji-komik serüvenini aktarırken, bu büyük kentin taşının toprağının altın olmadığını vurguladı. *Meschugge* (*Zürra-*

fa 1998) New York'ta karşılaşan Alman Yahudisi bir kadınla Amerikalı bir erkeği, kökü Almanya'ya uzanan bir cinayet örgüsü içine soktu. *Väter* (2002) boşanma durumunda Alman yasalarının babanın haklarını yeterince gözetmemesini vurguladı.

Markus Imhoof'un gerçek bir olayı perdeye getiren filmi *Das Boot Ist Vool* (*Tekne Doludur*, 1980) Berlin Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü kazandı. Film karlar arasında kaybolmuş bir meteoroloji istasyonunda işlenen bir cinayeti konu ediniyordu. Daha önce Meinrad Inglin'in iki romanını başarıyla sinemaya uyarlamış olan Xavier Coller'in, bu kez gerçek bir olaydan yola çıkarak çektiği ve kaçak olarak Türkiye'den İsviçre'ye gitmeyi deneyen bir ailenin umutlarını Alpler'in karlarına gömmesini konu edinen filmi *Reise des Hoffnung* (*Umuda Yolculuk*, 1989) ise En İyi Yabancı Film Oscarı'na değer bulundu. İsviçre'ye ilk kez Oscar kazandıran ve senaryosunu yönetmenin Feride Çiçekoğlu ile birlikte yazdığı filmde başrolleri Necmettin Çobanoğlu, Yaman Koray, Nur Sürer paylaşıyordu. Christof Schertenleib *Liebe Lügen* (*Sevgili Yalanlar*, 1995) adlı filminde dört arkadaşın gerçek duygularını birbirlerinden gizlemelerini konu edindi. Aralarında Clemens Klopfenstein (*Das Schweigin der Manner / Erkeklerin Suskunluğu*, 1997), Fredi Murer (*Der Grüne Berg / Yeşil Dağ*, 1990; *Vollmond/ Dolunay*, 1998), Christoph Schaub (*Stille Liebe / Sessiz Aşk*, 2001), Jacob Berger (*Aime Ton Père / Babanı Sev*, 2002) gibi yönetmenlerin de bulunduğu yeni bir kuşağın düzgün çalışmalar yapmakta olduğunu belirtmek gerekir. İsviçre'nin Fransızca bölgesinde çekilen filmlerin Almanca konuşulan bölgede de ilgi çekmesine karşılık, Almanca konuşulan kuzeyde çekilen filmlerin anadili Fransızca olan bölgede ilgi görmemesi ise ilginç bir çelişkidir.

Belçika: 1964 yılında sinemayı desteklemek amacıyla yapılan yasal düzenlemeler sonucunda canlanan üretim Roland Verhavert (*Het Afschied / Elveda*, 1966) Harry Künel (*Monsieur Hawarden*, 1968), Emile Degelin (*Palabre / Gevezelik*, 1969), Frans Buyens (*Chacun de Nous / Herbirimiz*, 1971) gibi yönetmenlerin film çekmelerine olanak sağladı. Ama Belçika sinemasının ilk önemli yönetmeni André Delvaux oldu.

André Delvaux (1926-2002) felsefe, hukuk ve müzik öğrenimi gördükten, kısa filmler çektikten sonra ilk kurmaca filmi Johann Daisne'nin romanından uyarladığı *L'Homme au Crâne Rasé* (*Kafası Kazınmış Adam*, 1966) ile ünlendi. Bir kara sevda öyküsünü, düşle gerçeği iç içe geçirerek veren film, karasevda, ölüm, çılgınlık gibi kavramları duyarlı, yenilikçi ve karamsar bir anlatımla ele alıyordu. Bir üniversite hocasının (Yves Montand) bir tren yolculuğundan yola çıkan, yine Johan Daisne uyarlaması *Un Soir Un Train* (*Bir Akşam Bir Tren*, 1968) bu anlatımı daha da geliştirdi. Düşlerin, anıların, karabasanların birbirine karıştığı film, bir kimlik arayışına trajik bir boyut kazandırdı. Julien Gracq'ın

romanından uyarlanan *Rendez-vous à Bray* (*Bray'de Randevu*, 1973) ise düşlerle erotizmi birleştiren, sözden çok sessizliklerin ve nesnelerin önem kazandığı şiirsel bir filmdir. *Belle* (*Güzel*, 1972) orta yaşlı evli bir yazarın, dilini bilmediği ve gerçek mi, yoksa düş ürünü mü olduğu anlaşılamayan bir kadına tutkusunu konu edinen, gerçeküstücü göndermeler içeren ve gizemli tanımlamasını hak eden bir filmdir. *Femme Entre Chien et Loup* (*Köpekle Kurt Arasındaki Kadın*, 1973) biri sağcı, biri solcu iki erkeğin aşkı arasında kalan bir kadının öyküsünü aktaran sıradan bir filmdir. Filmin özelliği nazi işgali dönemini ele alan ilk Belçika filmi olmasıdır. Televizyon için yapılan *To Woody Allen From Europe With Love* (*Woody Allen'a Avrupa'dan Sevgilerle*, 1980) bir sanatçının bir başka sanatçıya bakışını yansıtan bir film oldu. Suzanne Lilar'ın romanından uyarlanan *Benvenuta* (1983) bir kadın yazarın (Fanny Ardant) gözünden biri gerçek, biri düşsel iki gönül ilişkisine eğilirken, yaratıcılık sorununa ve Fransız ve Flaman kültürleri arasındaki çatışmaya da değinir. *Babel Opéra* (*Babil Operası*, 1985) *Don Giovanni* operasının sahnelenmesinin yol açtığı kültürel çatışmayı yine gerçekle düşseli karıştırarak verdi. Yönetmenin Marguerite Yourcenar'ın romanından uyarlanan son filmi *L'oeuvre au Noir* (*Kara Yapıt*, 1988) 16. yüzyılda bir simyacının (Gian Maria Volonté) engizisyon tarafından ölüm cezasına çarptırılmasından yola çıkarak düşünce özgürlüğü sorununa eğilen ve görsel zenginliğiyle dikkati çeken bir film oldu. Kendine özgü bir dünya yaratmayı başaran Delvaux, Belçika sinemasının ilk yaratıcı yönetmeni sayılabilir.

Chantal Akerman (d. 1950) Paris ve New York'ta deneysel sinemacılarla bağlantılar kurduktan, deneysel kısa filmler çektikten sonra ilk uzun filmi *Hôtel Monterey*'den (*Monterey Oteli*, 1971) başlayarak öyküye, kurguya karşı çıkan, sinemasal zaman yerine gerçek zamanı kullanan, seyircinin algılama yeteneğine yönelik filmler üretti. Bir kadının bir günlük yaşamını ele alan *Je, Tu, Il, Elle* (*Ben, Sen, O*, 1974) kadının günümüz toplumundaki yerini ve yalnızlığını bu anlayışla vermeyi deneyen bir film oldu. Akerman'ın kendisi de filmde anlatıcı rolünü üstlendi. Adını dul bir kadının ev adresinden alan *Jeanne Dielmann, 23 Quai du Commerce, 1080 Bruxelles* (1975) ise bir kadının (Delphine Seyrig) üç gününün öyküsünü anlatır. Oğlu okula gidince ev işlerini yapan, öğle üzeri çocuk bakan, öğleden sonra evinde erkek müşteri kabul eden kadının her günü bu şaşmaz düzene göre geçer. Yönetmen bu karşı koyulamaz yazgıyı, yerinden kıpırdamayan bir alıcıyla ve konuşmaları ve sesleri en aza indirgeyerek aktarır. Kadının, elini kana bulamaya varan isyanı, yine dingin bir bekleyişle noktalanır. Süresi üç saati aşan ve "feminist" bir sinemanın en önemli örneklerinden biri sayılan film, tekdüzeliğine karşın büyük bir çekiciliğe sahiptir. Köln'den Paris'e giden bir kadın yönetmenin (Aurore Clément) erkeklere bakışını ele alan *Les Rendez-Vous d'Anna* (*Anna'nın Randevuları*, 1979) kurmaca yanı ağır basan bir filmdir. Ama aktarılan kırık dökük ilişkiler sonunda kadın yine odasında tek başına kalır. *The Golden Eighties* (*Altın Sek-*

senler, 1985) ise müzikli bir güldürü olmasına karşın, sıradan olayları gözlemleyerek varoluşun sorunlarına değinmekten geri kalmaz. New York'taki Yahudi kültürünü ele alan *Histoire d'Amérique*'i (*Amerika Öyküsü*, 1988) izleyen *Nuit et Jour* (*Gece ve Gündüz*, 1993) iki erkeği aynı oranda sevdiğine inanan bir genç kızın öyküsünü aktardı. Paris gecelerinin de belgelendiği film, gençlik heyecanlarını ve tutkularını incelikli bir anlatımla perdeye getirdi. *Un Divan à New York* (*New York'ta Bir Çılgın*, 1995) Amerikalı bir erkekle Fransız bir kadını karşı karşıya getiren tekdüze bir güldürü denemesi oldu. Marcel Proust'un romanından uyarlanan *La Captive* (*Tutsak*, 2000) Paris'te birlikte yaşadığı kadının iç dünyasına da sahip olmayı amaçlayan bir erkeğin öyküsünü aktardı. Erkeğin sorgulamalarının ağırlık kazandığı filmin oldukça uzun tutulmuş sekanslarının seyirciden sabır istediğini belirtmek gerekir.

Marion Hänsel (d. 1949) tiyatro eğitimi aldıktan, tiyatro ve sinema oyunculuğu yaptıktan, belgeseller çektikten sonra yönettiği ilk kurmaca filmi *Le Lit* (*Yatak*, 1982) ile ilgi çekti. Film ölümün eşiğindeki kocasının başını beklemekte olan bir kadının, yirmi dört saat boyunca mutlu günlerini anımsamasını, sarsıcı bir anlatımla aktarır. Bir Güney Afrika çiftliğinde babasını öldüren bir kızın (Jane Birkin) öyküsünü aktaran *Dust* (*Toz*, 1984) bir kadının çılgınlığa ulaşan yalnızlığını oldukça ağır bir anlatımla aktardı. (Film, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan Ödülü'nü kazandı.) Yan Queffelec'in romanından uyarlanan ve cinayetle noktalanan *Les Noces Barbares* (*Vahşi Düğün*, 1987) bir annenin evlilik dışı çocuğuna sevgisizliğini konu edindi. Mario Soldati uyarlaması *Il Maestro* (*Maestro*, 1989) İtalya'ya bir opera sahnelemeye gelen Amerikalı bir orkestra şefinin, geçmişte bu ülkede karşılaşmış olduğu bir erkekle dramatik ilişkisine eğildi. Karnında taşıdığı çocuğuyla konuşan bir anneyi konu edinen *Sur la Terre Comme au Ciel* (*Yerde de Gökte de*, 1991) "çocuğumuzu nasıl bir dünyaya getiriyoruz" sorusunun yanıtını arayan feminist bir bilimkurgu filmi oldu. Damon Galgut'un romanından uyarlanan *La Faille* (*Taş Ocağı*, 2000) Güney Afrika'da bir çobanın bir rahibi öldürüp onun kimliğine bürünmesinin yol açtığı olayları ele alan bir gerilim filmi oldu.

1970'lerin sonundan başlayarak ülkenin birçok kentinde çok salonlu sinemaların açılması, bunlara 1988'de Brüksel'de açılan ve dünyanın en büyük çok salonlu işletmesi olan Kinepolis'in eklenmesi seyircinin sinemaya yeniden ilgi duymasında önemli bir rol oynadı. Üretim de, seyirci ilgisine karşılık vermeye çalışan bir doğrultuya girdi. Yeni yönetmenlerden Gérard Corbeau'nun *Le Maître de Musique* (*Müzik Öğretmeni*, 1988) adlı çalışması, sanatta yaratıcılığın bir kuşaktan bir kuşağa aktarılmasını opera ile sinemayı kaynaştırarak verdi. Stijn Coninx, *Daens*'te (1992) sanayi toplumuna geçiş yıllarında sömürülen işçilerden yana tavır alan bir rahibin öyküsünü aktardı. (Bu iki film de, En İyi Yabancı Film Oscarı'na aday seçildi.) Luc ve Jean-Pierre Dardenne Kardeşler'in *Karamazov Kardeşler*'den esinlenerek birlikte yönettikleri *La Promesse* (*Söz*,

1996) suç işleyen bir gencin kendisiyle hesaplaşmasını belgeselci bir anlayışla konu edindi. Alain Berliner *Le Mur*'de (*Duvar*, 1988) ülkede konuşulan iki ayrı dilin oluşturduğu "duvar" konusunu ele alan, siyasal içerikli bir çalışma yaptı. Yazarlıktan yönetmenliğe geçen Jean-Philippe Toussaint *La Patinoire*'da (*Buz Pisti*, 1988) buz pistinde film çeken bir yönetmenin öyküsünü, bir kara komedi anlayışı ile aktardı. Jaco von Dormael'in yönettiği ve doğumevinde bir başka çocukla karıştırılması sonucunda varlıklı bir yaşam yerine yoksul bir yaşam sürmek zorunda kaldığına inanan birinin serüvenini aktaran *Toto le Héros* (*Kahraman Toto*, 1991) ülke dışında da büyük ilgi gördü. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Kamera Ödülü kazandı.) Dominique Deruddere'in, medyanın üne kavuşturduğu "yıldızları" ele alan filmi *Iederleen Beroemd* (*Herkes Ünlü*, 2000), ana babaların çocuklarını ünlü kılmak için nasıl yarıştıklarını da vurguladı. Philippe Blasband ise *Un Honnête Commerçant*'da (*Namuslu Bir Tüccar*, 2002) bir uyuşturucu kaçakçısının kendisini nasıl gördüğü sorusuna yanıt aradı.

Belçika sinemasından söz ederken canlandırma sineması ustası **Raoul Servais**'ye de değinmek gerekir. Güzel Sanatlar öğrenimi gören Raoul Servais (d. 1928) ilk önemli filmi olan *Chromofobia*'da (*Renk Korkusu*, 1965) mutlu bir ülkeyi istila eden bir kötülük ordusunun renkleri yok edişine kırmızı bir palyaçonun direnmesiyle işgalcilerin kovulmasını, geometrik bir estetiğin egemen olduğu bir anlatımla aktardı. Büyük vinçlerin ve dev sürüngenlerin bir araya geldiği bir limanda yaşayan bir balıkçının bir deniz kızına âşık olmasını konu edinen *Sirène (Deniz Kızı*, 1968) hem bir özgürlük türküsü hem de çağdaş düzenin sert bir eleştirisi oldu. Eleştirel bakışını sürdüren yönetmen *Goldframe*'de (*Altın Çerçeve*, 1969) çok iddialı bir sinema yapımcısının gölgesine yenik düşmesini konu edindi. *To Speak or Not To Speak* (*Konuşmak ya da Konuşmamak*, 1970) tüketim toplumunu ve kitle iletişim araçlarının toplumu yönlendirmesini alaycı bir biçimde eleştirdi. Vietnam Savaşı sırasında çekilen *Operation X-70* (*X-70 Operasyonu*, 1971) savaş karşıtı bir taşlama oldu. Gustave de Smet, Constant Permeke gibi dışavurumcu Flaman ressamlarına göndermeler yapan *Pegasus* (1973) yaygınlaşan makineleşmenin emekçileri nasıl sömürdüğünü konu edindi. Yönetmenin en önemli çalışmaları arasında yer alan *Harpya* (*Kuş Kadın*, 1978) ise bir korku filmi ortamı ile oda tiyatrosu ortamını kaynaştırdı. *Nachtvlinders* (*Gece Kelebekleri*, 1998) yönetmenin Paul Delvaux'nun resimlerine duyduğu sevgiyi yansıttı. *Atraksion* (*Atraksiyon*, 2001) bir ışık kaynağı arayan bir tutuklunun öyküsünü konu edindi. Disney filmlerinin kaçıp kovalamacaları yerine resim ağırlıklı kurmaca öyküler aktaran sanatçının özgürlük, baskıcı iktidarlar, gelişen uygarlığın toplum üzerindeki olumsuz etkileri gibi konuları ele aldığı görülür. Canlandırma sinemasına militan bir işlev getiren Servais'nin filmlerinin birbirine benzememesi ise sanatçının her filmi için o konunun gerektirdiği biçemi seçmesinden kaynaklanır.

Hollanda: 1955 yılında üç film üretebilmiş olan Hollanda sinemasının, 1974'te ürettiği film sayısının onu geçmesi, yeni bir kuşağın çabalarının sonucudur. Yeni kuşağın ilk önemli yönetmeni Paul Verhoeven'dir.

Paul Verhoeven (d. 1938) matematik öğrenimi gördükten, deniz kuvvetlerinde görev yaparken belgeseller çektikten, televizyon dizileri yönettikten sonra, ilk kurmaca filmi *Wat Zien Ik*'i (*Ne Görüyorum?*, 1971) yönetti. Jan Wolkers'in romanından uyarladığı ve bir heykel sanatçısı ile genç bir kızın gönül ilişkisini ele alan *Turks Fruit* (*Türk Lokumu*, 1973) cinselliğin öne çıktığı bir film oldu. Çeşitli kişilerin bakış açısından İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarını ele alan *Soldaat van Orange* (*Orange'li Asker*, 1975) yönetmenin ülkesi dışında da ünlenmesini sağladı. *De Vierde Man* (*Dördüncü Adam*, 1979) gerçeküstücü göndermeler de içeren erotik bir gerilim filmi oldu. Çalışmalarını Hollywood'da sürdüren yönetmen, *Robocop* (1987) ve *Total Recall* (1990) gibi serüven ve bilimkurgu denemelerinden sonra *Basic Instinct* (*Temel İçgüdü*, 1992) ile erotik gerilim sinemasının başarılı örneklerinden birini verdi. Las Vegas'ın gece kulüplerinden kesitler getiren *Showgirls* (1995) yine erotizmin ağır bastığı bir film oldu. *Starship Troopers* (*Yıldız Gemisi Askerleri*, 1995) dev böceklerin dünyaya saldırmasını konu edinen bir bilimkurgu filmi oldu. *Hollow Man* (*Görünmeyen Tehlike*, 2000) insanları görünmez kılmayı başaran bir bilim adamının öyküsünü, yine cinsellik ağırlıklı bir bilimkurgu ortamında verdi. *Zwartboek* (*Kara Kitap*, 2006) İkinci Dünya Savaşı yıllarında Yahudi olduğu için Nazilerden kaçan Hollandalı genç bir kadın şarkıcının (Carice van Houten) direnişçilere katılmasını, yenilikler içermeyen bir savaş filmi ortamında perdeye getirdi.

Yönetmen Jos Stelling, konuşmalara yer vermeyen *De Illusionist* (*Gözbağcı*, 1983) adlı çalışmasında, biri sanatçı, biri geri zekâlı iki kardeşin çatışmasını müzik ve pantomim eşliğinde veren ilginç bir deneme yaptı. Aynı yönetmen daha sonra çektiği, bir Ortaçağ efsanesinden esinlenen *De Vliegende Hollander*'de (*Uçan Hollandalı*, 1995) düş gücü, bireycilik, ölüm ve uçma tutkusu gibi kavramları, görsel zenginliğin ağır bastığı masalsı bir ortamda ele aldı. Danniel Danniel'in yönettiği *El* (*Yumurta*, 1987) saf bir köy delikanlısının mektupla tanıştığı bir genç kıza bağlanmasını masalsı bir sevgi filmi havasında verdi. Paul Ruven, Amsterdam Limanı çevresinde yaşayan değişik kökenli insanları konu edinen ilk filmi *How To Survive a Broken Heart*'ta (*Kırık Bir Kalp Nasıl Sarılır*, 1990) kendi deyişiyle "aşkla ve kırık kalplerle nasıl başa çıkılacağını keşfetmeye" çalıştı. Theo Van Gogh, *Terug Naar Oegtgeest* (*Oegtgeest'e Dönüş*, 1987) ve *Vals Licht* (*Yeşil Işık*, 1992) gibi edebiyat uyarlamalarından sonra, bir tiyatro oyunundan uyarladığı O6 (1994) ile telefonlu seks hatlarını gündeme getirdi. Bu hatlarda tanışan bir kadınla bir erkeğin ilişkisini ele alan film, ikiyüzlülüğe dayanan bir ilişkiyi bir güldürü ortamında verirken, kadınların bastırılmış cinselliği üzerinde de durdu. Robert Jan Westdijk, *Zusje*'de (*Küçük Kızkardeş*, 1995) kızkardeşini sürekli videoya çeken uyumsuz bir deli-

kanlının bu saplantısının kökenine inmeyi denedi. Marleen Garris'in yönettiği *Antonia's Line* (*Antonia'nın Çizgisi*, 1995) ayrı kuşaklardan üç kadının öyküsünü anlattı. (Film, En İyi Yabancı Film Oscarı'nı kazandı.) Alex Van Warmerdam, *De Jurk*'ta (*Elbise* 1996) giyen kadınlarda ve gören erkeklerde cinsel dürtülere yol açan bir elbisenin öyküsünü aktardı. Arno Kranenborg ilk kurmaca filmi *De Kersenpluk*'ta (*Vişne Hasadı*, 1996) kırsal kesimden bir kesiti perdeye aktardı. Paula Van Der Oest ilk kurmaca filmi *De Nieuwe Moeder*'de (*Başka Bir Anne*, 1996) annesi öldüğü için konuşamayan bir çocuğa, babasının "başka bir anne" bulabilmek çabasını duyarlı bir dille ele aldı. Mijke De Jong, *Broos*'ta (*Kırılgan*, 1997) bir anne ile kız çocuğunun ilişkileri nasıl olmalı sorusuna karşılık aradı.

Hollanda'da 1980'lerde azalan sinema seyircisi sayısında son yıllarda, yeni salonların da açılmasıyla bir artış gözlense de, bu ülkenin yine de Avrupa'nın en az sinemaya gidilen ülkelerinden biri olduğunu belirtmek gerekir. Her Hollandalı yılda en çok bir kez sinemaya gitmektedir. Üstelik seyircinin yerli filmlere gösterdiği ilginin daha da sınırlı olması, yerli filmlerin giderlerini iç pazardan karşılayabilme olanağını sınırlamaktadır. Bu nedenle yapımcıların ortakyapımlara yöneldikleri gözlenmektedir.

Yunanistan: İkinci Dünya Savaşından sonra oldukça yoğun bir üretimin görüldüğü Yunanistan'da, 1961 yılında çıkarılan bir destek yasası film üretiminin daha da artmasına yol açtı, 1961'de 58, 1963'te 93, 1966'da ise 117 film üretildi. Yıllık sinema seyircisi sayısı 81 milyondan (1963) 137 milyona (1968) yükseldi. Hiç kuşkusuz sinemanın gösterdiği bu gelişmede, henüz televizyon rekabetinin söz konusu olmayışının etkisi olduğu gibi, tarım toplumundan sanayi toplumuna yönelişin sağladığı göreceli refahın da katkısı vardı. Filopoemin Finos'un kurduğu Finos Film'in Dimos Dimopoulos ve Yannis Dalianidis gibi yönetmenlere (Türk seyircisinin de sevdiği) Aliki Vuyuklaki gibi oyuncularla çektirdiği tüketime yönelik güldürüler ve dramlar büyük ilgi görüyordu. Değişik türlerdeki bu filmlerin yanında, Cacoyannis'in yardımcılığını yapmış olan Takis Kanellopulos'un İtalyan saldırısını konu edinen *Uranos* (*Gökyüzü*, 1963), Vassilis Georgiadis'in eski ile yeninin çatışmasını konu edinen *To Homa Vaftike Kokkino* (*Toprak Kırmızıya Boyandı*, 1965), Aleksis Damianos'un iç göç konusuna değinen *Mehri to Plio* (*Gemiye Kadar*, 1966) ya da Roviros Mahthulis'in yoksul bir öğretmenin bir burjuva ortamıyla çatışmasını konu edinen *Prosopo me Prosopo* (*Yüzyüze*, 1966), Giorgos Stambulopulos'un 1960'lar Yunanistan'ını ele alan *Anikti Epistoli* (*Açık Mektup*, 1968) gibi toplumsal göndermeler içeren filmler de çekiliyordu. Fransa'da yaşayan gerçeküstücü Ado(nis) Kyrou'nun (1923-1985) yurduna dönerek çektiği Alman işgaline ilişkin *Bloko* (1965) ise sansür engeline takıldı. Albayların darbe yaparak ikti-

dara el koymaları (Nisan 1967) Yunanistan'ın sorunlarına değinmeye çalışan filmlerin yapımını da noktaladı. Stambulopulos'un *Açık Mektup*'u hem sansüre takıldı hem de Selanik Festivali'nin programından çıkarıldı. 1966'da Atina çevresine yayın yapmaya başlayan televizyonun 1971'den sonra ülke ölçeğinde yaygınlaşması, seyircinin de azalmasına yol açtı. Öyle ki 1984'e gelindiğinde üretilen film sayısı 40'a düştü. 1990'larda ise bu sayı onun altına inecekti. Seyirci sayısı da yüzde doksana ulaşan bir oranda azaldı. Buna karşılık, Albaylar cuntasının yıkılmasından (1974) önce, halkçı ve çağdaş bir sinemayı savunan sol eğilimli *Sinkronos Kinematogrofos* dergisinin yönlendirmesiyle yeni bir yönetmenler kuşağının ortaya çıkmaya başladığı görüldü. Bu yönetmenlerin en önemlisi Theo Angelopoulos'tur.

Theo (Theodoros) **Angelopoulos** (d. 1936) Atina'da hukuk, Paris'te edebiyat öğrenimi gördükten, ülkesinde eleştirmenlik yaptıktan sonra yönettiği ilk filmi *Anaparastassi*'den (*Yeniden Kurma*, 1970) başlayarak özgün bir yönetmen olduğunun belirtilerini verdi. Bir kadının âşığının yardımıyla kocasını öldürmesini konu edinen film, kırsal kesimin yoksulluğu, aşırı nüfus artışı, köklü bir kültürün can çekişmesi gibi konulara da değiniyor, cinayetin toplumsal sorumluluğunu vurguluyordu. Bu filmin, Visconti'nin benzer bir konuyu işleyen filmi *Tutku*'nun İtalyan sinemasına getirdiği yeni soluğun benzerini Yunan sinemasına getirdiğini söylemek yanlış olmaz. Yönetmenin ülkesinin son kırk yılının tarihine eğilen üçlemesinin ilk filmi ise *Meres Tou '36* (*'36 Günleri*, 1972) oldu. Film, siyasal bir tutuklunun kendisini cezaevinde görmeye gelen, tanıdığı bir milletvekilini hücresinde rehine almasını konu edinir. Bu kapalı ortamda geçen öykü, 1936'da büyük sermayenin desteği ile iktidarı ele geçiren General Metaksas diktatörlüğünün siyasal ortamını verirken, hiç kuşkusuz filmin çekildiği günlerin "albaylar" yönetimine de göndermeler yapar. Yönetmenin en önemli filmlerinden *O Thiassos* (*Kumpanya*, 1975) gezici bir tiyatro kumpanyasının sahnelediği mitolojik oyunlar aracılığıyla, ülkenin uzak tarihinden yola çıkarak yakın tarihine eğilir. Süresi üç buçuk saati aşan film boyunca, olaylar zaman içinde ileriye geriye gidip gelir. Bireysel olaylardan toplumsal olaylara geçilir, toplumsal bellek çözümlenir. İşgal yılları, kurtuluş ve sonrası, iç savaş ele alınır. Yönetmenin Brecht tiyatrosundan esinlenen anlatım anlayışı, Macar yönetmen Miklos Jancso'ya öykünen, şarkılı, danslı uzun planlarla desteklenir. Konu, bireysel eylemlerin konuşmalarla, duvarlara yazılan yazılarla ya da şarkılarla yorumlanmasına dayanarak gelişir. Tiyatro, mitoloji ve tarih iç içe geçerek, yönetmenin deyişiyle "mitolojiyi yükseklerden indirip, halkın ayağına getirir". "Epik" sinemanın en önemli örneklerinden biri sayılan *Kumpanya*, olaylara marksist bir görüş açısından baksa da, yenilikçi ve yer yer lirik olsa da, gereksiz uzunluğunun ve didaktik yönünün anlatımı hantallaştırdığını belirtmek gerekir. Üçlemenin son filmi *I Kinighoi* (*Avcılar*, 1977) ülkenin 1945 ile 1977 yılları arasına eğilir. Karlı bir havada ava çıkan bir otel-

ci, bir sanayici, bir bürokrat, bir milletvekili, bir subay ve bir eski devrimcinin, hâlâ kanayan bir direnişçi cesedi bulmaları bir iç hesaplaşmaya yol açar. Hesaplaşma sonunda cesedin gömülmesi, burjuvazinin kirli bir geçmişi gömme isteğini vurgular. Film, yönetmenin dairesel alıcı hareketlerine ve uzun kaydırmalara dayanan anlatımının en başarılı örneklerinden birini oluşturur. Yirminci yüzyıl başları Atina'sında haksızlık yapanları cezalandırarak adalet dağıtmaya kalkan bir kabadayının yaşamını konu edinen *O Megaleksandros* (*Büyük İskender*, 1980) yine gereksiz bir uzunluğun (210 dakika) sakıncalarını taşır. (Film, Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü'nü kazandı.) *Taksidi Sta Kithira* (*Kitera'ya Yolculuk*, 1984) ise yönetmenin anlatım özelliklerinin yoğunlaştığı bir filmdir. Film, yıllarca SSCB'de sürgünde yaşadıktan sonra ülkesine dönen eski bir direnişçinin, cunta döneminin ardından pazar ekonomisine açılan yeni düzene ayak uyduramayışını konu edinir. Ege Denizi'ndeki Kitera Adası'na gitmeye karar veren yaşlı adamın her şeye yabancı yaşamı, belki de ülke tarihinin yeni bir dönüm noktasını vurgular. *O Melissikomos* (*Arıcı*, 1986) babası gibi arıcılık yapmaya karar veren eski bir öğretmenin (Marcello Mastroianni) içine kapanmasını ele alır. Bilinçli bir ölüm yolculuğu aracılığıyla toplumsal yozlaşmaya göndermeler yapar. *Topio Stin Omichli* (*Puslu Manzaralar*, 1988) Almanya'da olduğunu sandıkları babalarını bulmak için yollara düşen, biri kız, biri oğlan iki çocuğun serüvenini anlatır. Çocuklar yol boyunca, yönetmenin deyişiyle "aşk ve ölüm, gerçekler ve yalanlar, güzellikler ve çirkinlikler konusunda her şeyi öğrenerek" yaşamın değişik yönleriyle tanışırlar. (Film, Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan Ödülü kazandı.) Marcello Mastroianni ile Jeanne Moreau'nun başrolleri oynadıkları *To Meteoro Vima Tu Pelargu* (*Leyleğin Geciken Adımı*, 1991) bir sınır köyünde yaşayan sığınmacılar ve sürgünler arasındaki bir politikacının kimliğinin araştırılmasını konu edinir. Film, ülkeleri, ırkları, dinleri birbirinden ayıran siyasal sınırlarla, insanları birbirinden ayıran sınırlar üzerinde durur. İnsanlığın mutluluğunun iç ve dış sınırların kalkmasına bağlı olduğunu vurgular. *To Vlema tu Odissea* (*Ulis'in Bakışı*, 1995) bir sinema yönetmeninin, Manaki Kardeşler'in çektiği bir filmi bulabilmek için Balkan ülkeleri boyunca yaptığı geziyi konu edinir. Film, Homeros'un kahramanını günümüze taşıyarak, Balkanlar'ın yüz yıllık tarihine eğilir. Yönetmenin her zamanki ağır anlatımlı, sanki zamanı filme alan biçemiyle, nefretin kol gezdiği bir ortamda sığınılacak tek şeyin belki de sanat olduğunu vurgular. (Film, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) *Mia Eoniotita Ke Mia Mera* (*Sonsuzluk ve Bir Gün*, 1998) ise ölümcül bir hastalığa yakalanmış bir yazarın anılarına, teğet geçtiği mutluluklara, sonsuzluğa dek yaşatmak istediği güzelliklere yaptığı yolculuğu ele alır. Karısının yıllarca önce yazmış olduğu bir mektubu okuduktan sonra evinden ayrılan yazar, çıktığı amaçsız yolculukta kaçak bir Arnavut çocukla dost olur. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) *To livadi pou dakryzei* (*Ağlayan Çayır*, 2004)

Sovyet Devrimi sırasında Odesa'dan kaçarak Selanik dolaylarında bir ırmağın ağzına yerleşen Yunanların dramatik öyküsünü aktardı. İkinci Dünya Savaşı'na dek uzanan film, küçük Eleni'yi eksen alır. Büyüyen Eleni'nin evlenmesini, kocasının iş bulabilmek için ABD'ye gidişini ve Yunan İç Savaşı sırasında karşıt cephelerde vuruşan iki oğlunun birbirlerini vurmasını ve yaşamda yeniden tek başına kalışını aktarır. Yönetmenin plan sekanslara ve görselliğe dayanan ağır anlatımı, Eleni'yi canlandıran Aleksandra Aidini'nin oyunculuğunun ve Nino Rota'nın müziğinin de desteğiyle, özellikle son bölümlerine doğru bir trajediyi getirir perdeye. (Film, Avrupa Film Ödülleri'nde Fipresci Ödülü'nü kazandı.) Angelopoulos'un, günümüzü anlayabilmek için geçmişi ve belleği uzun planlarla sorgulayan, geçmişle şimdiki zamanı aynı sahnede yan yana getirebilen sineması, Antonioni ve özellikle de Miklos Jancso etkileri taşısa da, hiç kuşkusuz özgün bir sinemadır. Yönetmenin her filminde, sanki önceki filmlerini tekrarladığı izlenimini vermesi de, kendine özgü bir dünya yaratmayı başarmasının sonucudur. Avrupa kültürünün etkilerini yansıtan bu sinemanın Amerikan sinemasına koşullanmış seyircileri yadırgatmasının doğal olduğunu belirtmek gerekir. (Necati Sönmez, *Theo'nun Bakışı* (2003) adlı belgeselinde Angelopoulos'un sanatını inceledi.)

1970'lerde Angelopoulos'un yanı sıra başka yönetmenlerin de sinemaya girdikleri görüldü. Bu yönetmenlerin en önemlilerinden biri olan Pandelis Vulgaris, *To Proksenio Tis Annas* (*Anna'nın Nişanlanması*, 1972) adlı filminde bir hizmetçi kızın evlendirilmek istenmesinden yola çıkarak, burjuva geleneklerini eleştirdi. *Happy Day* (*Mutlu Gün*, 1976) ülkenin yakın geçmişine eğilerek, solcuların ıslah edildiği bir toplama kampına dönüştürülen bir ada ile diktatörlük arasında bağlantı kurdu. *Petrina Kronia* (*Taş Yılları*, 1988) siyasal görüşleri nedeniyle ağır baskılar gören bir çiftin, ancak yirmi yıl sonra birleşebilmesini konu edindi. Costas Ferris, tarihe eğilen *Prometheus se Deutero* (*Prometheus İkinci Kişi*, 1974) adlı çalışmasından sonra çektiği *Rembetiko*'da (1983) Anadolu bozgunundan sonra Atina'ya göçen Rumların, Anadolu müziği eşliğinde ülkenin kırk yıllık yakın tarihini yansıtmayı denedi. (Film, Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı Ödülü kazandı.) Yanis Smaragdis, *To Keli Miden*'de (*Sıfır Numaralı Hücre*, 1975) albaylar cuntası döneminde işkence gören bir subayın öyküsünü işledi. Costas Vrettakos, *To Paidia tis Helidonas* (*Helidonya Çocukları*, 1987) adlı filminde bir gazetecinin parçalanmış bir ailenin bireylerini aramasından yola çıkarak, toplumsal bir panorama oluşturmayı denedi. Belgeselci Lefteris Xanthopoulos, iç savaş yıllarında Macaristan'a sığınanların yurda dönüşlerini *Kali Patritha Syntrofe*'de (*Yuvana Hoş Geldin Yoldaş*, 1986) belgeledi. Aynı yönetmen, kurmaca filmi O *Drapetis*'te (*Gölge Ustası*, 1991) yok olmakta olan bir sanat dalı ile ülkesinin toplumsal konumu arasında benzerlikler kurdu. Nikos Papatakis *I Photographia*'da (*Fotoğraf*, 1986) diktatörlük döneminde elinde bir fotoğrafla Paris'e göçmen olarak gelen bir kürkçünün öyküsünü aktardı. Giorgos Karipidis'in *Stin Skia Tou Fovou* (*Korkunun Gölge-*

sinde, 1988) adlı filmi, kalpazanlıkla suçlanan bir bestecinin yaşadıklarını gerçeküstücü bir yaklaşımla verirken, çağdaş uygarlığın getirdiği yozlaşmayı da vurguladı. Patrice Vivancos ilk kurmaca filmi *Xenia*'da (1990), bir Fransız oyuncu ile çocuk bekleyen bir Yunan kadının Fransa'dan Yunanistan'a yolculuğunu aktarırken, yalnızlık ve yazgı gibi konulara şiirli bir dille değindi. Pericles Hoursoglou'nun yönettiği *Lefteris Dimakopoulos* (1993) bir aydının, bir yılbaşı gecesi evine gelen eski bir arkadaşı aracılığıyla kendisiyle hesaplaşmasını konu edindi. Nikos Panayotopoulos *Onirevome Tous Filous Kou*'da (*Dostlarımı Düşlüyorum*, 1993) bir aydının Almanya'dan Atina'ya uzanan yazgısını bir yol filmi anlayışı ile verdi. Tonia Marketaki'nin yönettiği *Kristallines Nichtes* (*Kristal Geceler*, 1991) erotizm ve mistisizmi öne çıkaran bir aşk ilişkisinden yola çıkarak Yunanistan'daki Yahudi düşmanlığı konusuna değindi. Panos Karkanevatos, Angelopoulos sinemasının etkilerini taşıyan filmi *Metechmio*'da (*Sınır Çizgisi*, 1993) bir kimlik arayışını ve iç hesaplaşmayı konu edindi. Sotiris Goritsas'ın *Ap'to Hioni*'si (*Kardan Gelenler*, 1993) Arnavutluk'tan anavatanları Yunanistan'a gelen üç kişinin yolculuğunu şiirsel bir anlatımla aktarırken, Yunan toplumunun "kalbine" yapılan bir yolculuğa dönüştü. Kostas Aristopoulos'un *Antigone* ile *Oedipus*'tan esinlenen filmi *Enastros Tholos* (*Yıldızlı Kubbe*, 1993) insan düşüncesinin yaratıcılığına bir övgü oldu. Stelios Haralambopoulos'un mitolojiden yola çıkan filmi *Hades* (1996) kayıp bir kadının izini süren bir erkeğin öyküsünden yola çıkarak, belki de cehennemde sonuçlanacak bir iç dünya yolculuğuna dönüşür. Constantinos Giannaris *Apo Tin Akri Tis Polis*'te (*Kentin Kıyısından*, 1998) gençlerin sorunlarına eğildi. Vangelis Serdaris'in büyük ilgi uyandıran filmi *Vassiliki* (1997) iç savaş yıllarında bir direnişçinin karısı ile kadını sorgulayan bir subay arasında, işkencelerin gölgesinde gelişen bir gönül ilişkisini konu edindi. Aynı yönetmenin *O Evdomos Ilios Tou Erota* (*Aşkın Yedinci Güneşi*, 2001) adlı filmi, bir hizmetçi kızla bir subay, subayın eşi ve emireri arasındaki ilişkileri bir aşk öyküsü ortamında ele alırken, Yunan ordusunun Anadolu bozgununu da oldukça nesnel bir biçimde aktardı. Dimos Avdeliodis, üç saate yakın uzunluktaki *I Earini Synaxis Ton Agrofylakon*'da (*Adaletin Dört Mevsimi*, 1999) küçük bir adanın tarım işleri sorumlusunun ölmesi üzerine yerine geçenlerin beceriksizliklerini, dört ayrı öyküde şiirli bir dille aktardı.

Türkiye

Türkiye'ye demokratik açılımlar getirdiğine daha önce değinilen 1961 Anayasası ne yazık ki uzun ömürlü olamadı. Anayasanın olanaklarından yararlanarak iktidara gelenlerin "bu anayasayı Türkiye için bir lüks saymaları" 12 Mart 1971'de yapılan askeri darbeye gerekçe hazırlamış oldu. Öğrenci ve işçi gösterilerinin (15/16 Haziran 1970) yükselişini ve anarşik bir ortamın meydana ge-

YILMAZ GÜNEY

SEYYİTHAN

TOPRAĞIN GELİNİ

NEBAHAT ÇEHRE
HAYATİ HAMZAOĞLU
DANYAL TOPATAN
SAMİ TUNÇ
VE
NİHAT ZİYALAN

REJİ VE SENARYO:
YILMAZ GÜNEY
KAMERA:
GANİ TURANLI
MÜZİK DİREKTÖRÜ:
NEDİM OTYAM

ŞEREF FİLM

HALICI KIZ

yeni sinema

sinema dergisi • haziran/temmuz 1968 • 8 lira

türk sineması üstüne soruşturma

siyasal sinema

hisar yarışması

19/20

NİLÜFER AYDAN • EFGAN EFEKAN

Cahit IRGAT • Suphi KANER • Şükran SABUNCU

UĞUR FİLM

YASAK AŞK

REJİ Salih Sefiğ

Filim 70

sinematek
KASIM ► ARALIK
1970
VISCONTI
GENERAL
OSSESSIONE
BOGART
INTOLERANCE
BUSTER
KEATON
GENERAL

सारथी

FOCUS FILMS of Turkey presents
a film directed by ERDEN KIRAL

BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE
THE FERTILE LAND
SUR LES TERRES FERTİLES

from a novel by ORHAN KEMAL
a DOĞA FİLM & POLAR FİLM production

Starring by :	Tuncel Kurtiz	Story by	: Orhan Kemal
	Erkan Yücel	Music by	: Sarper Özcan - Yavuz Tok
	Yaman Okay	Camera operator	: Salih Dikişçi
	Nur Sürer	Director of photography	: Jan Perhson
	Menderes Samancı	Screenplay by	: Tuncel Kurtiz
	Özcan Özgür	Directed by	: Erden Kıral
	Selçuk Uluergüven		

Eastmancolor, 130 minutes

KARARTMA GECELERİ

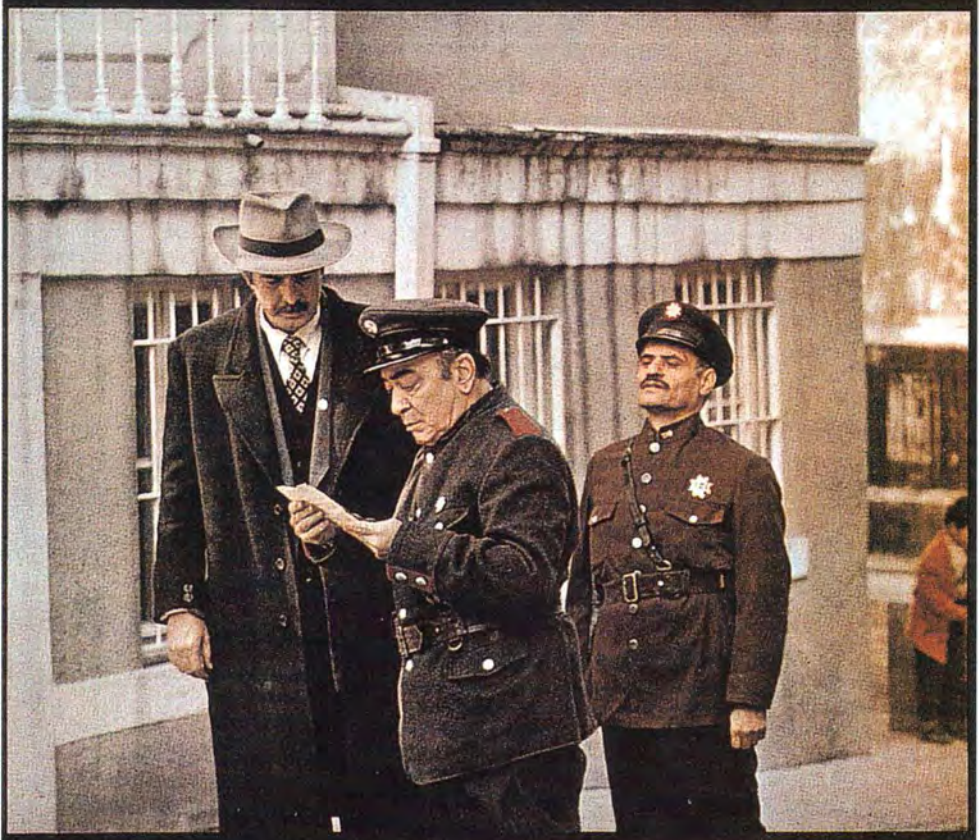

TARIK AKAN

BÜLENT BİLGİÇ NURSELİ İDİZ MENDERES SAMANCILAR
GÖKHAN METE EROL GÜNAYDIN

Görüntü yönetmeni COLIN MOUNIER Müzik CEM İDİZ Yapımcı SENAR TURGUT

Eser **RIFAT ILGAZ** Yönetmen **YUSUF KURÇENLİ**

ORAYA GÜZEL ŞEYLER DE GELİRDİ...
AMA HİÇBİRİ UZUN SÜRE KALMAZDI.

VİZONTELE Tuuba

YILMAZ ERDOĞAN DEMET AKBAĞ ALTAN ERKEKLİ ve TARIK AKAN

23 OCAK'TA SİNEMALARDA

(Üstte) Uzak Nuri Bilge Ceylan
(Altta) Dönersen Islık Çal Orhan Oğuz

(Üstte) İki Genç Kız Kutluğ Ataman
(Altta) Yazı Tura Uğur Yücel

(Üstte) Yazgı Zeki Demirkubuz
(Altta) Duvara Karşı Fatih Akın

(Üstte) Takva Özer Kızıltan
(Altta) Cenneti Beklerken Dervis Zaim

(Üstte) Gönül Yarası Yavuz Turgul
(Altta) Hiçbiryerde Tayfun Pirselimoğlu

(Üstte) Zıkkımın Kökü Memduh Ün
(Altta) Okul Taylan Kardeşler (Yağmur Taylan-Durul Taylan)

MÜJDE AR NURGÜL YEŞİLÇAY ONUR ÜNSAL

Bir ATIF YILMAZ Filmi

EĞRETİ GELİN

FÜSUN DEMİREL-ŞEVKET ÇORUH-EYLEM YILDIZ ve FİKRET HAKAN

Konuk Sanatçı METİN AKPINAR

www.egreti-gelin.com

lişini, siyasetçiler "sosyal uyanışın ekonomik kalkınmayı aştığı" gerekçesine dayandırırken, silahlı kuvvetler 12 Mart 1971 tarihinde bir muhtıra vererek "parlamento ile hükümeti süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini ağır bir tehlike içine" düşürmekle suçladı ve anayasanın öngördüğü reformları partiler üstü bir anlayışla yapacak bir hükümetin kurulmaması durumunda, yönetime el koyulacağını bildirdi. Genelkurmay Başkanı (Memduh Tağmaç), Kara Kuvvetleri Komutanı (Faruk Gürler), Hava Kuvvetleri Komutanı (Muhsin Batur), Deniz Kuvvetleri Komutanı (Celal Eyicioğlu) imzalı bu muhtıra üzerine Demirel hükümeti istifa etti. Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa eden Nihat Erim başkanlığında kurulan ara rejim hükümeti, ilkin ordu içinde geniş bir tasfiye yaparak, muhtıradan önce solcu aydınlarla birlikte darbe yapmaya hazırlandıkları öne sürülen kadroları emekliye sevk etti. "Balyoz Harekâtı" adı verilen bir uygulama sonucunda solcu aydınlar tutuklandı. Türkiye İşçi Partisi kapatıldı. Öğrenci liderleri ve Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu kurucusu Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan idam edildi. (İdamları önleyebilmek amacıyla Mahir Çayan ve arkadaşlarının üç İngiliz teknikeri kaçırma eylemi, Kızıldere'de kanlı bir biçimde bastırıldı.) 14 Eylül 1973'te yapılan seçimlerle ara rejim sona erdi. Ama 1970'lerin sonlarına doğru, Başbakan Demirel'e "70 sente muhtacız" dedirten ekonomik bunalımın da etkisiyle, terör olaylarının ülke çapında yaygınlık kazanması (milliyetçi komandolarla sol fraksiyonlar arasındaki çatışmalar; DİSK'in 1 Mayıs 1977 kutlamalarında İstanbul'da Taksim Meydanında 37 kişinin ölmesi; Abdi İpekçi, Cavit Orhan Tütengil, Bedrettin Cömert, Kemal Türkler, Nihat Erim suikastları; Kahramanmaraş ve Çorum'da Alevi mahallelerine saldırılar vb) 12 Eylül 1980'de ordunun bir kez daha yönetime el koyması sonucunu doğurdu. Görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yerine aylarca yeni bir cumhurbaşkanının seçilememesi, ayak sesleri duyulan darbeyi hızlandırmıştı. Genelkurmay Başkanı (Kenan Evren), Kara Kuvvetleri Komutanı (Nurettin Ersin), Hava Kuvvetleri Komutanı (Tahsin Şahinkaya), Deniz Kuvvetleri Komutanı (Nejat Tümer) ile Jandarma Genel Komutanının (Sedat Celasun) oluşturduğu Milli Güvenlik Konseyi ülke yönetimini eline aldı. Washington'daki yöneticilerin "Bizim çocuklar yaptılar" tümcesiyle destekledikleri darbe, on binlerce kişinin tutuklanarak sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmasına yol açtı. (21.764 kişi örgüt üyesi olmaktan hüküm giydi.) Devlet Başkanı Kenan Evren'in "Asmayalım da besleyelim mi?" tümcesinde açığa vurulan anlayış, 49 kişiyi idam ettirdi. Türk-İslam sentezi uygulaması, toplumcu akımların ezilmesi ve politikayla ilgilenmeyen kuşakların yetiştirilmesi sonucunu doğurdu. Yeni bir anayasanın yürürlüğe girmesinin (1982) ardından yapılan seçimlerde (1983) iktidara gelen Turgut Özal'ın başlattığı "sürekli zam" ile "sürekli devalüasyona" ve üretim yerine paradan para kazanmaya dayalı tüketim ekonomisi, Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla (15 Ağustos 1984) ayrılıkçı hare-

keti başlatan PKK örgütüne karşı yürütülen savaşın getirdiği yükün de etkisiyle, ülkeyi altından nasıl kalkılacağı hâlâ bilinmeyen ağır bir dış ve iç borç yükü ile başbaşa bıraktı. Türkiye'de sinemanın 1960'tan sonraki gelişmesini bu siyasal olayların doğrultusunda ele almak gerekir.

1960 sonrasının ilk önemli filmi Metin Erksan'ın yönettiği *Gecelerin Ötesi*'dir. Daha sonra "Toplumsal Gerçekçilik" olarak nitelendirilecek anlayışı başlattığı kabul edilen film, paranın tek değer ölçüsü olmaya başladığı bir dönemde, özlemlerini gerçekleştirmek için toplumsal kuralları çiğnemeyi de göze alan gençlerin serüvenini aktarır. Yeni Gerçekçi İtalyan sinemasını çağrıştıran bir anlayışın ürünü olan filmin, kalıplaşmış Yeşilçam çizgisinin dışına çıkmayı denediği görülür. Metin Erksan aynı anlayışı sürdürerek, Fakir Baykurt'un romanından *Yılanların Öcü*'nü (1962) uyarladı. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in araya girmesiyle sansür engelini aşabilen film, bir köy ortamındaki çekişmeyi gerçekçi bir yaklaşımla ve düzgün bir anlatımla aktarır. Film, özellikle Irazca Ana rolünü üstlenen Aliye Rona'nın oyunculuğuyla belleklerde yer etti. Ayhan Işık ile Türkan Şoray'ın başrolleri üstlendikleri yönetmenin bir sonraki filmi *Acı Hayat* (1963) yönetmenin deyişiyle "alışılmışın dışında bir aşk filmi yapma" kaygısının ürünüdür. Film, piyangodan ikramiye kazanıp zengin olmak, kadını bir öç alma nesnesi olarak kullanmak gibi, Yeşilçam geleneklerine uygun öğeler içerse de, siyah beyazı kullanımı, açıları ve anlatımıyla yönetmenin en başarılı çalışmalarından birini oluşturur. Necati Cumalı'nın kırsal kesimde suyun paylaşımı konusunu ele alan öyküsünden uyarlanan *Susuz Yaz* (1963) ise Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü kazanma başarısını gösterdi. Anlatımının *Acı Hayat* düzeyinde olduğu söylenemeyecek filmde, öyküye eklenen gereksiz erotizmin, su sorununun önüne geçtiğini belirtmek gerekir. (Necati Cumalı'nın aynı öyküden yaptığı tiyatro uyarlamasını görenler ya da okuyanlar bu değerlendirmeyi onaylayacaklardır.)

Yönetmenin bir sonraki filmi *Suçlular Aramızda* (1964) varlıklı bir kişinin gelinine armağan ettiği sahte bir kolyenin çalınmasından yola çıkar. Film, izlenmesi zor öyküsünden çok, kimi çarpıcı planlara yer veren biçim arayışları ile dikkati çeker. Yönetmen, sinema eleştirmenlerini bu filmi anlamamakla suçlasa da, filmin anlaşılmaz olduğu da bir gerçektir. Yönetmenin en ilginç filmlerinden *Sevmek Zamanı* (1965) bir boyacının (Müşfik Kenter) bir köşkün duvarında resmini gördüğü genç kızın (Sema Özcan) önce suretine, sonra da kendisine sevdalanmasını konu edinir. Eleştirmenlerin bir karasevda öyküsü olarak değerlendirdikleri filmi ilginç kılan, estetik kaygıların ağır bastığı bir anlatımla aktarılan masalsı konusunun, Alain Resnais sinemasının soyutlamalarını çağrıştırmasıdır. Tıpkı, yönetmenin daha sonraki yıllarda TRT için çekeceği Sait Faik uyarlaması *Müthiş Bir Tren*'deki (1973) kıpırtısız insan görüntülerinin, yine Alain Resnais'nin *Geçen Yıl Marienbad'da* filminin bahçe sahnesindeki kıpırtısız insanları çağrıştırması gibi. Gerçek bir olaydan esinlendiği

belirtilen *Kuyu* (1968) ise kendisini kaçıran erkeği (Hayati Hamzaoğlu), indiği kuyuya taş yağdırarak öldüren bir kadının (Nil Göncü) öyküsünü yine plastik kaygıların öne çıktığı ama insafsız bir şiddetin egemen olduğu bir anlatımla aktarır. Bu kez ilginç olan, Buñuel sinemasını çağrıştıran bu filmin *Kuran-ı Kerim*'in Nisa Suresi'nin kadınlarla "hoş geçinin" denilen ayetini yorumladığının öne sürülmesidir. Shakespeare'in kahramanı Hamlet'i kadına (Fatme Girik) dönüştüren *İntikam Meleği* (1976) oyunun yalnızca intikam öğesine bağlı kalan bir uyarlamasıdır. (Muhsin Ertuğrul'un daha önceki yıllarda Küçük Sahne'de yönettiği *Hamlet*'te başrolü kadın oyuncu Nur Sabuncu'ya vermiş olduğunu da unutmamak gerekir.) *Şoför Nebahat* (1962), *İstanbul Kaldırımları* (1976), *Eyvah* (1970), *Makber* (1971) ve son filmi *Sensiz Yaşayamam* (1977) gibi sıradan çalışmaları bir yana bırakılacak olursa, Metin Erksan'ın estetik kaygıları önemseyen sinema anlayışının ele aldığı kahramanların duygu ve davranışlarına sıra dışı bir gelişme yüklemeyi yeğlediği görülür. Bu özellik, yönetmenin ilk filmlerindeki toplumcu bakış açısının daha sonra bireyci bir anlayışa yönelmesine yol açar. Yine de, Erksan'ın filmlerinin, Türk sinemasının "sinema sanatı" kavramıyla bağdaşan ilk örnekleri olduğunu kabul etmek gerekir.

Ertem Göreç'in *Otobüs Yolcuları* (1961) ve *Karanlıkta Uyananlar* (1964), Halit Refiğ'in *Gurbet Kuşları* (1964) ve *Haremde Dört Kadın* (1965), Duygu Sağıroğlu'nun *Bitmeyen Yol* (1965), Lütfi Akad'ın *Hudutların Kanunu* (1966) adlı filmleri, Erksan'ın öncülük ettiği toplumsal gerçekçi anlayışın başka örnekleri oldu. Hemen belirtmek gerekir ki, bu filmlerin Yeşilçam geleneğinden ayrılan içerikleri sinema yazarlarının iyi niyetli bir yaklaşımla "toplumsal gerçekçi" tamlamasını kullanmalarına yol açmıştır. Yoksa, toplu bir hareket, bir akım söz konusu değildir. Zaten bir akımın doğmasına ne ekonomik koşullar ne ülkenin sinema geçmişi, ne de sinema adamlarının birikimi elverişlidir. Anılan filmlere gelince, senaryosunu Vedat Türkali'nin yazdığı *Otobüs Yolcuları* başlarını sokacak bir ev edinmek isteyenlerin sömürülmesini engellemeye çalışan bir otobüs biletçisinin (Ayhan Işık) çabasını konu edinirken, *Karanlıkta Uyananlar* emekçilerin dünyasına eğilmeyi deneyen ilk Türk filmi oldu. Senaryosunu yine Vedat Türkali'nin yazdığı ve başrolleri Fikret Hakan, Ayla Algan ve Beklan Algan'ın üstlendikleri film, emekçilerin bilinçlenmesi, yabancı sermaye, sendika, grev, aydın-işçi dayanışması gibi konuları şematik ama etkileyici bir anlatımla aktardı. *Gurbet Kuşları* kırsal kesimden, "taşı toprağı altın" İstanbul'a göç eden bir ailenin parçalanmasını konu edindi. (Film, Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü aldı), Senaryosunu Kemal Tahir'in yazdığı *Haremde Dört Kadın* ise Abdülhamit döneminde bir paşa konağındaki yaşamı ele alırken, geçmişle günümüz arasında benzerlikler de kuran bir çağ filmi oldu. Kırsal kesim kökenli altı delikanlının büyük kentte ayakta kalabilme mücadelesini konu edinen *Bitmeyen Yol*, hem içeriği hem de anlatımıyla, dönemin bugün de ilgiyle izlenebilen sayılı filmlerinden biridir.

Yılmaz Güney'in başrolü oynadığı ve eleştirmenlerce aşırı bir övgüyle değerlendirilen *Hudutların Kanunu* ise güneydoğu insanını kaçakçılığa zorlayan feodal koşulları, yönetmenin durağan anlatımıyla aktarır. Bu arada, Fransa'da sinema öğrenimi gören Atilla Tokatlı'nın, başrolü Ulvi Uraz'ın oynadığı, Fransız sineması etkileri taşıyan filmi *Denize İnen Sokak*'ın (1960) seyircinin hiç ilgi göstermediği deneysel bir çalışma olduğunu belirtmek gerekir. Daha sonraki yıllarda, yine Fransa'da sinema öğrenimi gören Alp Zeki Heper'in yönettiği *Soluk Gecenin Aşk Hikâyeleri* (1966) de aynı yazgıyı paylaşacaktır. Senaryo yazarlığından sonra yönetmenliği de deneyen öykü ve roman yazarı Tarık Dursun K. ise ilk filmi *Aramıza Kan Girdi* (1962) ile başarılı bir serüven filmi örneği verdi. *Kelebekler Çift Uçar* (1964) gibi duyarlıklı bir film de çeken yönetmen ne yazık ki, yönetmenlik serüvenini erken noktaladı.

Hudutların Kanunu'nun yönetmeni Lütfi Akad, *Ana*'da (1967) kırsal kesimde geçen bir kan davasını ele aldı. Karadenizli bir ananın (Türkan Şoray) çocuklarını kan davası güden düşmanlarından korumak amacıyla elini kana bulamasını konu edinen film, düzgün anlatımı ile dikkati çekti. Daha önce Muhsin Ertuğrul'un Nâzım Hikmet'in senaryosundan sinemaya aktarmış olduğu *Kızılırmak Karakoyun* (1967) ise bir halk efsanesini Akad'ın sakin anlatımı ile perdeye getirdi. Akad'ın *Vesikalı Yarim* (1968), *Seninle Ölmek İstiyorum* (1969), *Bir Teselli Ver* (1971) gibi filmleri bir yana bırakılırsa, *Gelin* (1973), *Düğün* (1974) ve *Diyet* (1975) üçlemesinin yönetmenin en önemli çalışmasını oluşturduğu görülür. Üçleme, Anadolu insanının kendine daha iyi yaşam koşulları sağlayabilme umuduyla büyük kent İstanbul'a göç etmesini ve yeni ortama ayak uydurma çabasını ele alır. Üç filmin de senaryosu Akad'ın kaleminden çıkmış, üç filmde de başrolü Hülya Koçyiğit oynamış, üç filmin de görüntü yönetmenliğini Gani Turanlı yapmıştır. *Gelin*, Yozgat'tan İstanbul'a gelen kalabalık bir ailenin, bir bakkal dükkânı işletmeye başlamasından yola çıkar. Ataerkil anlayış ve sınıf atlama kaygısı, ailenin torununun hastalığının küçümsenmesine ve çocuğun ölümüne yol açınca, geleneksel değerlere karşı çıkan gelin bir fabrikada işçilik yapmaya karar verir. Durağan anlatımına ve çocuğun ölümünden sonra senaryonun uzamasına karşılık *Gelin*, içeriği ve ayrıntılara verdiği önemle üçlemenin en başarılı filmi olur. *Düğün*, Urfa'dan büyük kente göçen bir ailenin öyküsünü ve çözülüşünü aktarırken, ailenin büyük kızının, kızların başlık parası için satılmasına karşı çıkışını vurgular. *Diyet*, kırsal kesim kökenli insanları bu kez işçi yaparak, işçi-işveren ilişkileri, sendika, grev kırıcılığı gibi konulara değinir, sendikanın önemini vurgular. Ülkenin kırsal kesimden göç gibi çok önemli bir olgusuna eğilen, benzer konulu bu filmler, yönetmenin sakin, tekdüze çizgili, akılcı anlatımının en önemli örneklerini oluşturur. Daha sonra TRT için de filmler (*Ferman*, *Topuz* vb) çekecek olan Akad, Yılmaz Güney öncesi Türk sinemasında, Metin Erksan ile birlikte kendine özgü bir anlatım yaratmayı ve sürdürmeyi başarmış bir yönetmendir.

Gurbet Kuşları ve *Haremde Dört Kadın*'ın yönetmeni Halit Refiğ (1934-2009) ilk yönetmenlik denemesi *Yasak Aşk*'ı (1961) "Visconti, Freud ve sürrealizm etkilerinin birbirine karıştığı" bir film olarak değerlendirir. Bir "ilk filmden" beklenmeyecek ölçüde düzgün olan bu filmi izleyen *Seviştiğimiz Günler* (1961) İstanbullu üç genç kızın iş ve gönül ilişkilerini konu edinir. Senaryosunu Vedat Türkali'nin yazdığı *Şehirdeki Yabancı* (1963) Zonguldak'ın kömür ocakları ortamında bir gönül ilişkisini ele alırken, bir aydının kendi toplumuna yabancılaşmasını da vurgular. Bir pilot üsteğmenle (Göksel Arsoy) bir ağa kızının (Leyla Sayar) ilişkisinden yola çıkan *Şafak Bekçileri* (1963) kırsal kesim geleneklerini eleştirmeyi de dener. Bu filmlerin ve yukarıda değinilen *Gurbet Kuşları* ile *Haremde Dört Kadın*'ın seyirciden ilgi görmemesinin de etkisiyle Halit Refiğ'in Batı sinemasına, Batılılaşmaya, bu arada Batı sinemasının ürünlerini övmekle suçladığı sinema yazarlarına cephe alarak "ulusal sinema" adını verdiği bir anlayışın sözcülüğünü yapmaya başladığı görüldü. "Türk sinemasının milli kapitalizm tarafından kurulmadığı için burjuva sineması olmadığı, Türk halkının film seyretme ihtiyacından doğan ve sermayeye değil emeğe dayandığı için bir halk sineması olduğu" gibi tutarsız bir varsayımdan yola çıkan bu görüşe göre sinema adamları, her şeyin en iyisini bilen halkın isteklerine karşılık veren filmler yapmalıydılar. Bu popülist görüş etrafında birleşen Yeşilçam yönetmenleri, o yıllarda solcu çevrelerde gündeme gelmiş olan Karl Marx'ın Asya Tipi Üretim Tarzı anlayışını kendilerine gerekçe yaparak, Kemal Tahir'in görüşlerinin de etkisiyle, cumhuriyetin kazanımlarını tepeden inmecilikle ve köklerinden kopmakla suçlayarak, Batılılaşma öncesi Osmanlı dönemine abartılı övgüler düzen bir anlayışı benimsediler. Halit Refiğ'in bu anlayışa uygun ilk filmi *Bir Türke Gönül Verdim* (1969) oldu. Film, çocuğunun babasını aramak için Kayseri'ye gelen genç bir Alman kadının öyküsünü aktarır. Çocuğunun babasının evli olduğunu öğrenen kadın, Müslüman olur ve bir başka Türkle evlenir. Kocası öldürüldükten sonra da, yönetmenin deyişiyle "bu topluluğun çilesine ortak olmanın mutluluğa daha yakın bir yol olduğunu anladığı için" Almanya'ya dönmez. Düzgün anlatımına karşılık, filmin din değiştirmeyi ve kırsal kesime yerleşmeyi gündeme getiren içeriği inandırıcılıktan uzaktır. Kan davasından kaçarak geldiği İstanbul'da kapıcılık yaparak çocuklarını yetiştirmeye çalışan, kocası öldürülmüş bir kadının (Yıldız Kenter) öyküsünü anlatan *Fatma Bacı* (1972) da, bir ailenin dağılışını yukarıdaki filmin şematik anlatımıyla verdi. Yönetmen aynı görüşü, bu kez Halide Edip Adıvar'dan uyarladığı *Vurun Kahpeye*'de (1973) sürdürdü. Romanın, gericilere direnen kahramanı Kuvayı Milliyeci Aliye öğretmeni, kendi deyişiyle "İslamın dışına düşmeyen milli bir devrimci" olarak ele aldı. Refiğ'in TRT için yaptığı Halit Ziya Uşaklıgil uyarlaması *Aşk-ı Memnu* (1975) dizisi ise yine bir yasak aşk öyküsü anlatsa da hem geçmişle bugün arasında kurduğu bağlarla hem de titiz düzenlemeleri ile yönetmenin en düzgün çalışması oldu. (Yönetmenin yi-

ne TRT için Kemal Tahir'den uyarladığı *Yorgun Savaşçı* ise yıllarca yasaklandıktan sonra gösterildiğinde aynı ilgiyi uyandırmadı.) Ümit Ünal'ın senaryosundan çekilen ve küçük bir çocuğun gözünden teyzesinin şizofreniye ulaşan sıkıntılı yaşamını anlatan *Teyzem* (1986), altmışın üstünde film çeken yönetmenin çok sayıdaki ticari filmlerinden ayrılsa da, konunun inceliklerine eğilmediği görüldü. Bir imamın (Talat Bulut), camiye dua etmeye gelen eski bir sokak kadınına (Gülşen Bubikoğlu) bağlanarak onunla evlenmesini konu edinen *Kurtar Beni* (1987) dinsel motiflerin öne çıkarıldığı bir melodram oldu. Yönetmenin en başarılı filmlerinden *Hanım* (1988), gün görmüş, yaşlı ve kanser hastası bir kadınla (Yıldız Kenter) bir kaptan (Eşref Kolçak) arasındaki dostluğu geçmişe özlem, yaşlılık, yalnızlık, anlayışsızlık gibi konuları yönetmenin daha önceki filmlerinde rastlanmayan bir duyarlıkla aktardı. Yönetmenin, Fethullah Gülen cemaatine yakınlığı bilinen Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı adına çektiği ve bir adada kendilerini toplumdan soyutlayan iki erkeğin öyküsünü anlatan son filmi *Köpekler Adası* (1997) ise izlenmesi sabır isteyen bir film oldu. Özgün bir sinema anlatımı olmayan Halit Refiğ'in sinema tarihindeki yerinin, bir dönem tartışmalara yol açan "ulusal sinema" görüşünü ortaya atmış olmakla sınırlı olduğunu söylemek yanlış sayılmamalı.

"Ulusal sinema" tamlaması çok geçmeden İslamcı yönetmenler tarafından İslam dinine ve ahlakına uygun bir yaşam biçimini (şeriat) öneren "milli sinema" tamlamasına dönüştürüldü. Bu yönetmenlerin öncülüğünü yapan Yücel Çakmaklı (1937-2009) İslamcı yazar Şule Yüksel Şenler'den uyarladığı ilk filmi *Birleşen Yollar*'da (1970) inançlarından kopmuş bir genç kızla (Türkan Şoray) dinine bağlı bir üniversite öğrencisi (İzzet Günay) arasındaki çatışmayı ele aldı. Yönetmen daha sonra yönettiği *Oğlum Osman* (1973), Necip Fazıl Kısakürek uyarlaması *Diriliş* (1974), *Kızım Ayşe* (1974), *Memleketim* (1974), *Minyeli Abdullah* (1989), *Kurtoğlu* (1991), *Bışr-ı Hafi* (1992), *Kanayan Yara Bosna* (1994) gibi melodram yapılı filmlerinde İslami değerlerin övgüsünü yaptı. Mesut Uçakan (d. 1952) da *Yapayalnız* (1986), Necip Fazıl Kısakürek uyarlaması *Reis Bey* (1988), *Yalnız Değilsiniz* (1990), *İskilipli Atıf Hoca* (1993), *Ölümsüz Karanfiller* (1995) gibi filmlerinde İslamcı ve milliyetçi bir sinemanın en sivri örneklerini verdi. İsmail Güneş'in (d. 1961) *Gün Doğmadan* (1986), *Çizme* (1991), *Beşinci Boyut* (1994) ve *T.H.E. IMAM* (2006) adlı filmleri de aynı çizgiyi sürdürdü.

Daha önce ilk filmlerine değinilen Memduh Ün, Osman Seden ve Atıf Yılmaz, üretken birer yönetmen olmak özelliğini sürdürdüler. Memduh Ün'ün Orhan Kemal'in *Devlet Kuşu* adlı romanından uyarladığı *Avare Mustafa* (1961) varlıklı bir kızla evlenen yoksul bir gencin, yeniden eski yaşamına dönmesini konu edindi. *Üç Arkadaş*'ın çizgisini sürdüren filmin, yönetmenin deyişiyle "para mutluluk getirmez" ilkesini savunmak isterken, avareliğin övgüsünü yaptığı görüldü. Reşat Nuri Güntekin'den uyarlanan *Yaprak Dökümü* (1967) ise bir ailenin çözülüşünü düzgün bir anlatımla verdi. Yaşar Kemal'den

uyarlanan *Ağrı Dağı Efsanesi* (1975) bir aşk öyküsünü, yazarın şiirli anlatımını yansıtmasa da, yine düzgün bir anlatımla aktardı. Orhan Kemal'in romanını bu kez özgün adıyla uyarlayan *Devlet Kuşu* (1980) ise bildik bir Kemal Sunal filmi oldu. Siyasal bir suç nedeniyle yattığı cezaevinden çıkan genç bir kadının yeniden yaşama ayak uydurabilme çabasını aktaran *Bütün Kapılar Kapalıydı* (1989) yönetmenin siyasal göndermeler içeren tek filmini oluşturdu. Muzaffer İzgü'nün romanından uyarlanan ve Adana'da bir gecekonduda yaşayan küçük bir çocuğun düşlerini, sinema sevdasını ve ilk gençlik heyecanlarını büyük bir duyarlıkla anlatan *Zıkkımın Kökü* (1990) yönetmenin belki de en olgun filmini oluşturdu. Memduh Ün'ün çekim sırasında rahatsızlanması üzerine Tunç Başaran'ın tamamladığı *Sinema Bir Mucizedir* (2005) ise Ülkü Tamer'in 1950 yıllarının Gaziantep'ine eğilen bir öyküsünden yola çıkarak sinemaya Giuseppe Tornatore'nin *Cennet Sineması*'nı (*Cinema Paradiso*, 1988) çağrıştıran nostaljik bir bakış getirdi.

Osman Seden, Amerikan sinemasının hızlı anlatımını benimseyen, biçimsel arayışları önemseyen, yakın planları ve sık sık "zoom" yapmayı seven akıcı sinema dilini, ne yazık ki sıradan filmler çekmek için kullandı. Yönetmenin sayısı 150'yi aşan ve zaman zaman kendisinin de rol aldığı filmleri arasında dikkati çekenler *Namus Uğruna* (1960), *İki Aşk Arasında* (1961), Reşat Nuri Güntekin uyarlaması *Çalıkuşu* (1966) ve *Akşam Güneşi* (1966) olarak sıralanabilir. Melodramdan, güldürüden, maceradan arabeske uzanan bir çizgide her türden film çeken Osman Seden'in, Türkan Şoray, Fatma Girik, Tarık Akan, Kadir İnanır gibi yıldız oyunculara, Feridun Karakaya, Kemal Sunal, Zeki Alasya ve Metin Akpınar gibi komedi oyuncularına yer veren kalabalık kadrolu filmlerinde, belki aynı zamanda yapımcı olmasının da etkisiyle, hep gişe kaygısının önemsendiği görüldü. Bu filmlerin kimi bölümlerinde Osman Seden'in sinema tekniğini, büyük bir ustalıkla kullandığını belirtmek gerekir.

Atıf Yılmaz da yarım yüzyılı aşkın bir süre boyunca yönettiği yüzü aşkın filmde, değişik türleri deneyerek ve her türe uygun bir anlatım dilini kullanmayı başararak Türk sinemasının en uzun soluklu yönetmeni oldu. Bu filmlerden, Haldun Taner'in, müziği Yalçın Tura'ya ait epik oyununu perdeye getiren *Keşanlı Ali Destanı* (1964), başrolleri oynayan Fikret Hakan-Fatma Girik ikilisi yerine, keşke oyunun tiyatroda büyük ilgi görmesini sağlayan Engin Cezzar-Gülriz Sururi ikilisi oynatılmış olsaydı dedirten bir uyarlama oldu. Yönetmenin daha sonraki yıllarda Vasıf Öngören'in, müziği Sarper Özsan'a ait epik oyunu *Asiye Nasıl Kurtulur*'dan (1986) yapacağı uyarlama daha başarılı bir şarkılı film olacaktır. Senaryosunu Yaşar Kemal'in yazdığı *Muradın Türküsü* (1965) bir köy delikanlısının kızını sevdiği ağanın oyununa gelmeyişini anlatır. Senaryosunu yine Yaşar Kemal'in yazdığı *Ölüm Tarlası* (1966) güneydoğudaki kaçakçılık olgusunu gündeme getirir. Düzgün anlatımlı bu filmleri izleyen *Ah Güzel İstanbul* (1966) içkici bir sokak fotoğrafçısı (Sadri Alışık) ile artist ol-

mak için geldiği İstanbul'da kötü yola düşen bir genç kadının (Ayla Algan) öyküsünü, geçmişe özlemin de ağır bastığı sevimli bir güldürü ortamında verir. Yılmaz Güney'in başrolü oynadığı *Kozanoğlu* (1967) ise ezilenlerden yana tavır koyan bir eşkıyanın öyküsünü aktarırken pek de inandırıcı olmaz. En başarılısı *Güllü* (1971) başlıklı bir güldürü olan sıradan filmlerden sonra çektiği *Selvi Boylum Al Yazmalım* (1977), Atıf Yılmaz'ın en önemli filmleri arasında yer alır. Cengiz Aytmatov'un romanından uyarlanan film, hayırsız kocasının (Kadir İnanır) bir başka kadınla ilişki kurması üzerine, çocuğu ile birlikte kendisine kucak açan gönlü yüce bir erkeğin (Ahmet Mekin) sevgisine karşılık veren bir kadının (Türkan Şoray) öyküsünü anlatır. Bertold Brecht'in *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ni çağrıştıran konunun, gerçek babalığın kan bağına mı, yoksa çocuğa verilen emeğe mi dayandığı sorusuna aradığı yanıtı yönetmen, büyük bir duyarlıkla ve başarılı bir oyuncu yönetimi ile verir. Gerçek bir olaydan yola çıkarak, küçücük çocuğunu Tanrı'ya kurban eden bir köylünün öyküsünü konu edinen *Adak* (1979) ise kör inançları da gündeme getiren patolojik bir durumu ele alırken, anlatıma katılan tanıklıkların da etkisiyle bir tür soruşturmaya dönüşür. Necati Cumalı'nın aynı adlı oyunundan uyarlanan *Mine* (1982) de, yönetmenin önemli filmleri arasında yer alır. Bir kasabada anlayışsız bir erkekle evli mutsuz bir kadının (Türkan Şoray), kasabaya yolu düşen bir yazarın (Cihan Ünal) zamanla sevgiye dönüşen dostluğunu paylaşmasını konu edinen film, çevrenin baskısına boyun eğmeyerek "özgür seçim" yapmayı başaran bir kadın portresi çizer. Yönetmen aynı çizgiyi sürdürerek *Bir Yudum Sevgi*'de (1984), bu kez evli ve dört çocuklu mutsuz bir kadınla (Hale Soygazi), evli ve bir çocuklu bir erkek (Kadir İnanır) arasındaki mutlu sonla noktalanan sevgiyi bir fabrika ortamında işler. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü kazandı). Necati Cumalı'nın öykülerinden uyarlanan *Adı Vasfiye* (1985) yine bir kasaba ortamını ele alarak, bir kadının (Müjde Ar) kişiliğini dört erkeğin gözünden çizen çok başarılı bir güldürü olur. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü paylaştı). Reşat Nuri Güntekin uyarlaması *Değirmen* (1986), yirminci yüzyıl başlarında bir kaymakamı (Şener Şen) eksen alan ve siyasal göndermeler de içeren bir güldürüdür. Güldürüyü bu kez fantezi ile birleştiren *Aaahh Belinda*'da (1986) ünlü bir tiyatro oyuncusu (Müjde Ar) televizyon reklamında canlandırdığı orta halli bir aile kadınıyla özdeşleştirilince, yönetmenin en başarılı güldürülerinden biri çıkar ortaya. (Film, Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.) Bir delikanlının hayran olduğu bir sinema oyuncusunu (Türkan Şoray) tanıma çabasını konu edinen *Hayallerim Aşkım ve Sen* (1987) Demir Özlü'nün öyküsünden aktarılan "*Bir Beyoğlu Düşü*" bölümünde şiirsel bir anlatım yakalar. Duygu Asena'nın büyük ilgi gören romanından uyarlanan *Kadının Adı Yok* (1987) geçmişini eleştirerek, toplumsal baskılara karşın hayatta tek başına ayakta durabilme bilincine erişen bir kadının (Hale Soygazi) öyküsünü akta-

rır. İsteklerini gerçekleştirebilmek için ruhunu şeytana (Ali Poyrazoğlu) satan bir şarkıcının (Mazhar Alanson) öyküsünü aktaran *Arkadaşım Şeytan* (1988) yine fantezi ağırlıklı bir güldürü olur. *Düş Gezginleri* (1992), *Gece, Melek ve Bizim Çocuklar* (1993), *Nihavent Mucize* (1997) gibi filmleri izleyen *Eylül Fırtınası* (2000) ise 12 Eylül'de yaşananları küçük bir çocuğun gözlerinden veren ve "iyi niyetli" tamlamasının ötesinde bir değer taşımayan bir filmdir. Yönetmenin son filmi *Eğreti Gelin* (2005) evlilik arifesindeki bir delikanlının (Onur Ünsal) cinselliğe alıştırılması için ailesince kiralanan bir genç kadınla (Nurgül Yeşilçay) yaşadığı deneyimi yer yer de güldüren bir duyarlıkla aktaran rahat izlenen bir film oldu. Ekonomik ve siyasal bunalım dönemlerinde bile film yapmayı sürdürebilen, en sıradan filmlerinde bile düzgün bir anlatım çizgisinin altına düşmeyen Atıf Yılmaz örnek bir sinema adamıydı.

Türk sinemasının tarihinde bir dönüm noktası oluşturan Yılmaz Güney'e değinmeden önce, 1965 yılında İstanbul'da kurulan Türk Sinematek Derneği'nin önemini vurgulamak gerekir. (Sinematek'in kurucu üyeleri: Aziz Albek, Hüseyin Baş, Adnan Benk, Cevat Çapan, Adnan Çoker, Şakir Eczacıbaşı, Muhsin Ertuğrul, Sabahattin Eyüboğlu, Macit Gökberk, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Tuncan Okan, Nijat Özön, Onat Kutlar, Semih Tuğrul, Tunç Yalman.) Onat Kutlar'ın yönettiği (Şakir Eczacıbaşı'nın sponsorluğunu üstlendiği) Sinematek, on yıl boyunca düzenlediği film gösterileri ve yayınladığı *Yeni Sinema* dergisi aracılığıyla, sinema sanatının tanınması ve bilinçli sinema seyircisi yetiştirilmesi konusunda büyük katkıda bulundu. Dünya sinemasının, bu arada o yıllardaki adıyla "demir perde" ülkeleri sinemasının seçkin örneklerini sunan Sinematek gösterileri, Türk seyircisinin de sinemanın her şeyden önce bir sanat dalı olduğunu kavramasını sağladı. Türk seyircisi sessiz sinemanın başyapıtlarını, Sovyet klasiklerini, Alman dışavurumcu sinemasını, Yeni Gerçekçilik ve Yeni Dalga akımlarını, İsveç, Polonya, Meksika, Brezilya, Japonya sinemalarını hep Sinematek aracılığıyla tanıdı. Türk Sinematek Derneği'ne katkısını esirgememiş olan Fransız Sinematek'inin kurucusu (İzmir doğumlu) Henri Langlois'nın Fransa'da tanıtacağı Yılmaz Güney'in, meslektaşlarının düşman bellediği, hatta Halit Refiğ'in CIA tarafından kurdurulduğunu öne sürmeye kalktığı Türk Sinematek'inin "dostu" olması ise hiç kuşkusuz bilinçli bir seçimdir.

Türk sinemasının ülke dışında da tanınmasını sağlayan ilk yönetmen Yılmaz Güney (Yılmaz Pütün) (1937-1984) Adana'nın Yenice köyünde doğdu. Lise öğrenimini Adana'da tamamladıktan sonra İstanbul İktisat Fakültesi'ne yazıldı. Atıf Yılmaz'ın filmlerinde (*Bu Vatanın Çocukları, Alageyik, Karacaoğlan'ın Kara Sevdası* vb) senaryo yazarlığı, yönetmen yardımcılığı ve oyunculuk yaptı. Lise yıllarında öyküler yazmaya başlayan Yılmaz Güney, *Onüç* adlı edebiyat dergisinde yayınlanan "Üç Bilinmeyenli Eşitsizlik Sistemleri" başlıklı öyküsü nedeniyle, bilirkişi Doç. Dr Sahir Erman'ın raporuna dayanılarak komünizm propagandası yapmak suçundan önce yedi yıl altı ay, Yargıtay'ın bu kara-

rı bozması üzerine de, bir buçuk yıl ağır hapis cezasına çarptırılınca çalışmalarına ara vermek zorunda kaldı (1961). Cezasını çektikten sonra, küçük yapımevleri adına yazdığı senaryolarda oyuncu (kimi kez de yönetmen) olarak çalıştı. Bu filmlerde, kendi deyişiyle "durmadan kaçan, istemediği olaylara karışan, yabanın kadınına bakmayan, isyan eden ve sonunda yenik düşen ezik insanları" canlandırdı. Yönetmenin özel yaşamının da perdede canlandırdığı kahramanların davanışlarıyla bütünleşmesinin de etkisiyle, özellikle büyük kentlerin varoşlarında ve kasabalarda yaşayan seyircinin, kendisine yakın bulduğu ve "çirkin kral" adını verdiği, yakışıklı jönlere benzemeyen, çökük avurtlu bu aykırı "yıldıza" olağanüstü bir ilgi gösterdiği görüldü. Sinema sanatı açısından değer taşımayan ama hep kötülüklere karşı çıkan mert bir "Anadolu delikanlısını" perdeye getiren altmış dolayında vurdulu kırdılı filmde oynadıktan ve *At Avrat Silah* (1966), *Benim Adım Kerim* (1967) gibi filmler yönettikten sonra, Yılmaz Güney ilk önemli filmi *Seyyit Han*'ı (1968) yönetti. Yönetmenin başrolü de oynadığı film, masalsı öğeler içeren hüzünlü bir aşk öyküsünü perdeye getiren konusundan çok, destansı bir anlatım denemesiyle dikkati çekti. Kendi yaşamından izler de taşıyan *Umut* (1970) ise yönetmenin sanat çizgisinde bir dönüm noktası oluşturdu. Film, karısı, beş çocuğu ve anasıyla birlikte Adana'da bir gecekonduda yaşayan yoksul faytoncu Cebbar'ın (Yılmaz Güney) hüzünlü öyküsünü anlatır. Ekmeğini çıkarmak için gecesini gündüzüne katan Cebbar, bir özel arabanın atlarından birine çarpıp atı öldürmesi üzerine gittiği karakolda, kurulu düzenin polisince neredeyse suçlu çıkarılır. İşinden olan, umut bağladığı piyangodan biletine ikramiye çıkmayan, soygun yapmayı becceremeyen Cebbar, hamallık yapan bir arkadaşının (Tuncel Kurtiz) da önerisiyle umudunu, yerini bir hocanın belirlediği bir defineyi aramaya bağlar. Günlerce süren kazılar sonucunda yavaş yavaş akıl dengesini yitirir. Filmi önemli kılan, özellikle ilk yarısında, nesnel bir gözlemciliğe yer vermesi, yönetmenin yakından tanıdığı insanların yaşamına sevecen ve yalın bir bakışın ürünü olmasıdır. "Her gün gezindiğimiz sokaklarda, içinden hızla geçtiğimiz caddelerde durup, gerçekliğe bakmak onu kavramak ve yansıtmak gerekir" diyen yönetmenin, bu filmde gerçekliği, Yeşilçam geleneklerine hiçbir ödün vermeksizin kavramayı denediği görülür. *Ağıt* (1971), *Acı* (1971), *Umutsuzlar* (1971) ve *Baba* (1971) Yılmaz Güney'in aynı çizgiyi sürdürdüğü filmlerdir. Ürgüp'te çekilen *Ağıt*, dağa çıkan kaçakçı Çobanoğlu'nun (Yılmaz Güney) ölümle noktalanan hüzünlü serüvenini verirken, asıl suçun düzende olduğunu vurgular. *Western* sinemasından etkiler taşıyan filmin, doğayı da ustalıklı bir biçimde kullandığı görülür. *Western* özelliklerinin daha da belirginleştiği *Acı* ise kan davasının geleneksel kurallarına karşı çıkmayı deneyen bir delikanlının öyküsünü, düzgün ama şiddetin ağır bastığı bir anlatımla verir. Bir gangsterle (Yılmaz Güney) bir dansçı kız (Filiz Akın) arasındaki tutkulu aşkı konu edinen *Umutsuzlar* ile Almanya'ya gidebilmek için bir başkasının yerine hapse girme-

yi göze alan bir emekçinin öyküsünü aktaran *Baba*, yönetmenin anlatımının olgunlaştığının örnekleridir. *Baba*'nın Altın Koza Film ve Sanat Şenliği'nde en iyi film, Yılmaz Güney'in de en iyi erkek oyuncu seçildikten ve sonuçlar ilan edildikten bir gün sonra jürinin yeniden toplanarak sonuçları değiştirmesi ve o sırada cezaevinde bulunan Güney'e ve filmine verilen ödülleri iptal etmesi ise festivaller tarihinde benzeri görülmemiş bir örnektir. 27 Mart 1972'de sıkıyönetim mahkemesince tutuklanan Yılmaz Güney, genel aftan yararlanarak 20 Mayıs 1974'te özgürlüğüne kavuşunca yönettiği ilk film, senaryosunu da yine kendisinin yazdığı *Arkadaş* (1974) oldu. Film, birlikte mühendislik öğrenimi gören kırsal kökenli Azem (Yılmaz Güney) ile Cemil'in (Kerim Afşar) yıllarca sonra İstanbul'da karşılaşmalarını ve Cemil'in yazlık evinde birkaç gün geçirmelerini anlatır. Burjuva yaşam biçimini titiz bir gözlemcilikle aktaran film, (büyük bir olasılıkla) intihar edecek olan Cemil'in burjuvaziye teslim oluşunu vurgular. Film, Türk sinemasının burjuvaziye yönelttiği ilk ciddi eleştirel bakışı oluşturur. *Endişe* (1974) ise yönetmenin filmi çekmekte olduğu Adana'nın Yumurtalık ilçesinde, bir gazinoda yemek yerken tartıştığı bir yargıcı öldürmekle suçlanarak tutuklanması üzerine, yönetmenin yardımcısı Şerif Gören tarafından tamamlandı. Film Adana'da pamuk işçilerinin çetin koşullarını ve nasıl sömürüldüklerini verirken kan davası, grev, grev kırıcılığı gibi konulara da değinir ve belgeselci anlatımı ile dikkati çeker. Büyük bölümü Atıf Yılmaz tarafından tamamlanan *Zavallılar* (1974) cezaevinden çıkan üç dostun, geçmişlerini ve kendilerini cezaevine düşüren olayları aktarmalarını konu edinir. Film toplumun dışladığı "ezilmiş" insanlardan bir kesit getirir perdeye. Yılmaz Güney'in senaryolarını yazdığı *Sürü* (1978), *Düşman* (1979) ve *Yol* (1982) yönetmenin tutuklu olması nedeniyle Zeki Ökten ve Şerif Gören tarafından yönetildi. Yurtdışına kaçmak zorunda kalan Yılmaz Güney, *Yol* ile katıldığı Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye Ödülü'nü (Costa Gavras'ın *Kayıp / Missing* adlı filmiyle paylaşarak) kazandı. Yönetmenin Fransa'da yönettiği *Duvar* (1983) ise *Arkadaş*'tan sonra bütün sorumluluğunu yüklendiği ilk (ve ne yazık ki son) filmi oldu. Bir cezaevinde yaşananları, özellikle de çocukların karşı karşıya kaldıkları şiddeti gündeme getiren, cezaevini ülkenin mikrokosmosu olarak veren filmin, ilk yarısındaki belgeselci anlatımın, ikinci yarıda abartılı bir eleştiriye dönüştüğü görülür. Ülkesinde yaşadığı haksızlıkların biriktirdiği öfkenin de etkisiyle, yönetmen seyirciyi rahatsız eden gereksiz bir şiddete yer verince film gösterime girdiği ülkelerde beklenen ilgiyi görmedi. Mide kanserinden ölen Yılmaz Güney Paris'te Père Lachaise Mezarlığı'nda toprağa verildi. Yılmaz Güney oyunculuğu, senaryo yazarlığı ve yönetmenliği ile Türk sinemasında bir dönemeç oluşturan bir sanatçıdır. Yılmaz Güney'in önemi, dünya görüşü ile sinema sanatını iç içe geçirmesinde, senaryolarını da yazdığı filmlerinde sosyalist dünya görüşünden yola çıkan bir gerçekçilik anlayışını benimsemesinde yatar. Kendisinden önce gerçekçi filmler yapmayı de-

nemiş olan yönetmenlerde bulunmayan bu özellik, Yılmaz Güney'i Türk sinemasının ilk siyasal yönetmeni de yapar. Yönetmenin en önemli ürünleri arasında yer alan (ileride değinilecek) *Sürü*, *Düşman* ve *Yol*'un başka yönetmenlerce filme alınmış olmalarına karşın, Yılmaz Güney sinemasının özelliklerini taşımaları, yönetmenin bu seçiminin sonucudur. Yılmaz Güney'in *Umut*'tan başlayarak getirdiği bakışta, hiç kuşkusuz onun aynı zamanda iyi bir yazar olmasının da katkısı büyüktür. (Yılmaz Güney'in Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazanan *Boynu Bükük Öldüler*'den başka *Hücrem*, *Salpa*, *Sanık*, *Ölüm Beni Çağırıyor*, *Selimiye Mektupları* gibi edebiyat ürünleri vardır.) Yılmaz Güney, yalnız sinema "sanatçısını" sinema "zanaatçısından" ayıran sinema sezgisiyle değil, kafasındakileri görüntüye aktarmadaki ödünvermezliği ve düşündükleri ile ürettikleri arasındaki uyum nedeniyle de büyük bir sinemacıdır. Ölümünden yıllarca sonra (2000) kimi yazarların (Fatih Altaylı, Serdar Turgut, Engin Ardıç vb) yazılı basında, sanatçının özel yaşamından yola çıkarak bir karalama kampanyası başlatmaları ise burjuvazinin Yılmaz Güney sinemasından duyduğu rahatsızlığın ne denli köklü olduğunu gösterir. Yılmaz Güney'in Türk sinema tarihindeki seçkin yeri yarattığı bu rahatsızlıktan kaynaklanır. Yılmaz Güney'in *Umut* ile başlayan "aykırı" sinemasının Zeki Ökten, Şerif Gören, Erden Kıral, Ali Özgentürk gibi yönetmenleri de değişik ölçülerde etkilediği görüldü. Hatta Ömer Kavur ve Yavuz Özkan vb gibi çizgileri Yılmaz Güney'in sinema anlayışından uzak yönetmenlerin bile, onun getirdiği yenilikçi ortamdan etkilendiklerini söylemek yanlış olmaz.

Zeki Ökten (d. 1941) yönetmen yardımcısı olarak adım attığı sinemada, senaryosunu Selim İleri'nin yazdığı *Bir Demet Menekşe* (1973) ile dikkati çekti. Film, varlıklı bir erkeğin sevdiği yoksul kıza kavuşabilmek için fabrikasını karısına bağışlaması gibi inandırıcılıktan uzak bir konuyu ele alsa da, duyarlıklı ve düzgün bir anlatıma sahiptir. Senaryosunu yine Selim İleri'nin yazdığı *Askerin Dönüşü* (1974) de, aynı çizgiyi sürdürdü. Kemal Sunal'ın başrolleri oynadığı *Kapıcılar Kralı* (1976) ile *Çöpçüler Kralı* (1977) adlı popüler güldürüleri izleyen *Sürü* (1978) ise Türk sinema tarihinin en önemli filmlerinden birini oluşturur. Daha önce de değinildiği gibi, senaryosunu Yılmaz Güney'in cezaevinde yazdığı *Sürü*, Güney'in tutuklu olması nedeniyle Ökten tarafından yönetildi. Film, çatıştığı oğlu (Tarık Akan) ve uğursuz saydığı, dili tutulmuş gelini (Melike Demirağ) ile birlikte doğu Anadolu'dan trenle Ankara'ya koyun sürüsü götüren bir aşiret reisinin (Tuncel Kurtiz) yolculuk serüvenini aktarırken, Doğu Anadolu'nun çetin yaşam koşullarını, feodal ilişkileri, rüşvetten fuhuşa uzanan çirkinlikleri destansı bir anlatımla verir. Başkentte trajik ve karamsar bir sonla noktalanan *Sürü*, Güney'in deyişiyle "çözülmekte olan feodal yapıyla, gelişmekte olan kapitalist düzenin iç içeliğini yansıtan" siyasal bir sinema örneğidir. Tuncel Kurtiz'in olağanüstü oyunculuğunun da katkısıyla, film Türk sinemasının değerleri zamana karşı dayanmayı bilmiş sayılı örneklerin-

den birini oluşturur. (Film, Berlin Film Festivali'nde Interfilm Ödülü'nü; Locarno Film Festivali'nde Altın Leopar Ödülü'nü; Londra Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü kazandı.) Yine Yılmaz Güney'in senaryosundan uyarlanan *Düşman* (1979) ise ekonomik baskının dayanılmazlığını ve acımasızlığını aktarır. Bu acımasızlığı vurgulamak amacıyla, emeklerini satmak için birbirleriyle didişmek zorunda kalan emekçilerden, kurtuluşu ölümde arayan hayat kadınlarından, yerli düşmanların yanı sıra yabancı düşmanlardan ve her şeye karşın yok edilemeyen dostluklara uzanan geniş bir alandan bir kesit verilir. Acılar karşısında yılgınlığa düşecek yerde acıyı "göğüslemenin" önemi vurgulanır. (Film, Berlin Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü, En İyi Senaryo Ödülü ve Katolik Sinema Örgütü (OCIC) Ödülü'nü kazandı.) Ökten'in bir sonraki filmi *Faize Hücum* (1982) aylık faiz alabilmek için birikimlerini bankerlere kaptıranları konu edindi. Bir bankerzedenin (Genco Erkal) acıklı öyküsünü aktaran film, toplumsal bir olayı incelikli bir mizahla birleştirme başarısını gösterdi. (Film, Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü kazandı.) Aile babası işsiz bir erkeğin (Tarık Akan) baba mesleği yağlı güreşçiliğe soyunmasını konu edinen *Pehlivan* (1984), yönetmenin titiz düzenlemeleri ve oyuncu yönetimi ile dikkati çekti. Eski bir tutuklunun cezaevinden çıktıktan sonra duyduğu seslerle, gördüğü işkence arasında bağlantı kurarak işkencecisini aramasını konu edinen başarısız bir *Ses*'ten (1986) sonra gelen *Düttürü Dünya* (1986) Ankaralı bir klarnetçinin (Kemal Sunal) ayakta kalabilmek için mesleği dışında işler yapmak zorunda kalışını hüzünlü bir güldürü anlayışı ile verdi. Bozcaadalı beş yaşlı dostun özlemlerini, dayanışmalarını gündeme getiren *Güle Güle* (2000) ise düzgün anlatımlı ama aşırı bir duyarlığa yer veren bir film oldu. Aynı çizgi, yönetmenin kuşaklar arası çelişkilere eğilen *Gülüm* (2003) adlı çalışmasında da sürdü. *Çinliler Geliyor* (2006) ise, yatırım yapmak amacıyla Çinlilerin geldiği söylentisinin, kurtuluş gününü kutlamaya hazırlanan bir Ege kasabasında yaşamı nasıl altüst ettiğini konu edinen bir güldürü oldu.

Şerif Gören (d. 1944) kurguculuk ve yönetmen yardımcılığı yaptıktan sonra, daha önce de değinildiği gibi Yılmaz Güney'in *Endişe* (1974) adlı filmini tamamlayarak yönetmenliğe başladı. (Film, Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü kazandı.) *Deprem* (1976) gibi bir melodram, *Almanya Acı Vatan* (1978) gibi kurtuluşu Almanya'ya kapağı atmakta görenlerin dramını gündeme getiren düzgün anlatımlı bir çalışmadan sonra, senaryosunu cezaevindeki Yılmaz Güney'in yazdığı *Yol*'u (1981) yönetti. Yılmaz Güney, ilkin Erden Kıral'ı *Yol*'u yönetmekle görevlendirmiş, Kıral, filmi çekmeye başladıktan sonra yönetmenliği Gören'e vermişti. Kurgusu İsviçre'de Yılmaz Güney tarafından yapılan *Yol*, İmralı yarı açık cezaevinden izne çıkan hükümlülerden beşinin (özgün senaryodaki on bir kişinin öyküsünü Gören azaltmıştır) izin öyküsünü aktarır. Beş hükümlünün evlerine gitmek için değişik araçlarla yaptıkları yolculuklar, büyük bir baskının egemen olduğu bir ülkeden görüntüler ge-

tirir perdeye. Kendisine ihanet ettiğini öğrendiği karısını (Şerif Sezer) öldürmeye giden Seyit Ali'nin (Tarık Akan), sırtına vurduğu karısıyla karlarla kaplı dağlarda ölümcül bir yolculuğa çıkması, destansı bir anlatıma bürünerek filmin ağırlıklı bölümünü oluşturur. Cezaevinin içi ile dışının farklı olmadığını, bütün bir ülkenin büyük bir cezaevine dönüştüğünü vurgulayan ve sonunda bir çözüm "yolu" da öneren *Yol*, Yılmaz Güney'in dünya görüşünü ustalıklı bir anlatımla aktaran bir filmdir. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) *Tomruk* (1983), *Derman* (1983) ve *Katırcılar* (1987) adlı çalışmalarında doğa-insan ilişkilerini öne çıkaran Şerif Gören'in, Osman Şahin'in öyküsünden uyarladığı *Kurbağalar*'da (1985) bir köy ortamına belgeselci bir yaklaşımla eğildiği görüldü. Yönetmen aynı anlayışı *Beyoğlu'nun Arka Yakası*'nda (1986) da sürdürdü. Almanya'da çekilen *Polizei* (1988) çöpçülük yapan bir Türk'ün (Kemal Sunal) polis kimliğine bürünmesini konu edindi. Amerikalılaştıktan sonra ülkesine dönen bir işadamının (Şener Şen) serüvenini aktaran *Amerikalı* (1993) ise bir yandan ülkede gittikçe artmakta olan Amerikan biçimi yaşam anlayışını, bir yandan da kimi Hollywood filmlerini eleştiren, gülütlere dayalı bir taşlama oldu. Bu filmin, yönetmenin mizaha yatkınlığının yanı sıra kıvrak sinema dilinin bir göstergesi olduğunu belirtmek gerekir.

Erden Kıral (d. 1942) kısa filmler çektikten, yönetmen yardımcılığı yaptıktan sonra yönettiği ilk filmi *Kanal* (1978) ile dikkati çekti. Gerçek bir olaydan yola çıkan film, bir kaymakamın çeltik ağalarına karşı mücadelesini, bir ilk filmden beklenmeyen düzgünlükte ve akıcılıkta aktarıyordu. Orhan Kemal uyarlaması *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1979) emeğini satmak için Çukurova'ya gelen ırgatların dünyasına eğildi. Emek pazarının acımasız koşullarını aktaran film, köy emekçilerinin acılarının, umutlarının ve altın yüreklerinin yalın bir destanı oldu. Ferit Edgü'nün O adlı romanından Onat Kutlar'ın senaryosunu yazdığı *Hakkâri'de Bir Mevsim* (1982) ise yönetmenin başyapıtı oldu. Filmin Yakup Kadri'nin *Yaban*'ını çağrıştıran konusu, büyük kentli bir aydının (Genco Erkal) bir kış mevsimi boyunca, karlarla kaplı bir dağ köyünde öğretmenlik yapmasını ele alır. Yönetmenin, birbirine yabancı iki dünya arasındaki çelişkiyi yalın, şiirsel ve etkileyici bir anlatımla verdiği görülür. (Film, Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı ve Sinema Yazarları ödüllerinden başka iki ödül daha kazandı.) Osman Şahin'in "*Beyaz Öküz*" adlı öyküsünden uyarlanan *Ayna* (1984) kırsal kesimde geçen bir kıskançlık öyküsünden yola çıkarak, ölüm ve simgeler üzerine ve yönetmenin deyişiyle "Hakkâri'de Bir Mevsim'den çok değişik" bir film oldu. Öldürülen sevgilisini ağıla gömüp, ağıldaki öküzle sevgilisini özdeşleştiren köylü kadının öyküsü, Latin Amerikalı yazarları çağrıştıran modern bir trajedi oluşturuyordu. Ömer Polat'ın aynı adlı romanından uyarlanan ve yönetmenin deyişiyle "allegorik bir masalı ve direnişin öyküsünü" aktaran *Dilan* (1986) yine yönetmenin deyişiyle "beklemek üzerine bir film" oldu. *Av Zamanı* (1987), 12 Eylül dönemi öncesinin anarşik ortamına

eğilmeyi denedi. Yılgın bir yazarın (Aytaç Arman) yeniden yazabilmek için gittiği Cunda Adası'nda kendisiyle hesaplaşmasını konu edinen film, yönetmenin uzun planlara dayanan durağan anlatımının olgun bir örneğini oluşturdu. Kitaplarını Halikarnas Balıkçısı adıyla yayımlayan Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın yaşamından bir kesiti perdeye getiren *Mavi Sürgün* (1992), Ankara'dan Bodrum'a sürgüne giden yazarın (Can Togay) uzun tren yolculuğu boyunca geçmişiyle hesaplaşmasını konu edindi. Bodrum bölümü yolculuk bölümüyle çelişen film, çarpıcı görüntüleri ve aralarında Hanna Schygulla'nın da bulunduğu oyuncuların düzgün oyunculuğu ile dikkati çekti. (Film, İstanbul Film Festivali'nde Altın Lale Ödülü'nü aldı.) Senaryosunu Osman Şahin'in yazdığı *Avcı* (1998) ise bir ormanda geçen bir tecavüz olayını iki kişinin ağzından, iki değişik biçimde aktarırken, müziğin (Arto Tunçboyacıyan) konunun önüne geçen bir ağırlık kazandığı görüldü. Yılmaz Güney'in (Halil Ergün) otomobille bir cezaevinden bir başka cezaevine götürülmesini aktaran *Yolda* (2005) ise yönetmenin deyişiyle "özgürlük ve tutsaklık üzerine bir film" olup kahramanı olumsuz koşullara rağmen ayakta kalmaya çalışan ama kaybeden bir adamdır". Yönetmenin bir sonraki filmi *Vicdan* (2008) aynı erkeği (Murat Han) seven iki kadın (Nurgül Yeşilçay ve Tülin Özen) arasında kıskançlık ve nefrete dayanan hastalıklı ilişkiyi ele aldı. Yönetmen "zor şartlar içinde yaşayan, moralsiz, hayattan bir beklentisi olmayan yorgun insanların öyküsünü" anlattığını söylese de, film bu açıklamayı pek doğrulamayan, dağınık olaylar dizisi getirdi perdeye.

Ali Özgentürk (d. 1945) kısa filmler çektikten sonra ilk kurmaca filmi *Hazal*'ı (1979) yönetti. Necati Haksun'un *Kutsal Ceza* adlı kitabından uyarlanan film, başlığı verilip köy muhtarının oğlu için satın alınan köylü kızı Hazal'ın (Türkan Şoray) damat adayının ölmesi üzerine, töreler gereğince damadın on yaşlarındaki kardeşi ile evlendirilmesinden yola çıkar. Hazal'ın bu tutsaklıktan kurtulma denemesi ölümle noktalanır. Film ana-oğul-gelin üçgeninden kaynaklanan tragedyayı, "naif" resimleri çağrıştıran plastik bir anlatımla feodal bir toplum yapısına yerleştirir. Çocuğunu okutmak için geldiği İstanbul'da, ancak babası ölmüş çocukların parasız yatılı okuyabileceklerini öğrenen bir köylünün (Genco Erkal) öyküsünü aktaran *At* (1981) dağınık anlatımına karşılık, gerçeküstücü öğeleri ve içerdiği siyasal göndermelerle dikkati çekti. (Film, Tokyo Film Festivali'nde Ozu Ödülü'nü kazandı.) Orhan Kemal'in *Murtaza* adlı romanından uyarlanan ve başrolü Müjdat Gezen'in oynadığı *Bekçi* (1984) ise Orhan Kemal'in gerçekçi dünyasına soyut bir bakış açısı getirdi. Nâzım Hikmet üzerine bir film yapmak isteyen, sevgilisi ile karısı arasında kararsız bir yönetmenin (Tarık Akan) kendisiyle hesaplaşmasını konu edinen *Su da Yanar* (1986) yönetmenin simgesel anlatım eğiliminin ve soyutlama tutkusunun doruğa çıktığı bir çalışma oldu. Yönetmenin filmini "konformizmi seven aydının rahatını bozan, sorgulayan" bir çalışma olarak değerlendirmesinin oldukça iyimser bir yorum olduğunu belirtmek gerekir. Güzel Sa-

natlar Akademisi'nde çıplak modellik yapan iki kadının öyküsünü aktaran ve "çıplaklığın gizli tarihine bir yolculuk" iddiasındaki *Çıplak* (1996) da, yönetmenin aynı çizgiyi sürdürdüğünü gösterdi. Yönetmenin düz çizgili konulardan kaçınma kaygısı, yıllarca ABD'de yaşadıktan sonra döndüğü ülkesinde, babasının izini süren bir fizikçinin (Tarık Akan) kendi kimliğini de aramasını konu edinen *Mektup*'ta (1996) uç noktasına ulaştı. Babalarının cenazesini, bir otobüs dolusu Rus kadınla birlikte Batum'dan Türkiye'ye getiren üç kardeşin yolculuğunu aktaran *Balalayka* (2000) sevimli bir yol filmi oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Kalbin Zamanı* (2004) İstanbul'un ünlü oteli Pera Palas'ta elli yıl arayla geçen olaylar zincirine eğildi. Yönetmen filmini şöyle tanımlıyor: "Üç erkek bir kadını sevdi, kadın da onları. Aşk elli yıl sürdü. İçlerinden biri öldürüldü. Hepsi bu."

Tunç Başaran (d. 1938) yönetmen yardımcılığı yaptıktan ve en başarılısı, başrolü Müşfik Kenter'in oynadığı Orhan Kemal uyarlaması *Murtaza* (1965) olan kırk dolayında film yönettikten sonra yıllarca ara verdiği yönetmenliğe, *Biri ve Diğerleri* (1986) ile döndü. Bir barda, bir kadınla (Meral Oğuz) bir erkeğin (Aytaç Arman) karşılaşmasını konu edinen filmin tek bir mekânda geçmesine karşın, yönetmenin konuyu beklenmedik bir duyarlık ve ustalıkla anlattığı görüldü. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.) Senaryosunu Feride Çiçekoğlu'nun yazdığı ve uyuşturucu satıcısı annesine eşlik eden küçük bir çocuğun (Ozan Bilen) gözünden bir cezaevi ortamını ve çocuğun siyasi bir kadın tutuklu (Nur Sürer) ile dostluğunu veren *Uçurtmayı Vurmasınlar* (1989) ise yönetmenin deyişiyle "alışılmadık türden bir sevda öyküsüdür". Yönetmenin duygusal anlatımının egemen olduğu filmin, özgürlüğe göndermeler yaptığı da görülür. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.) Bu filmi izleyen ve Kemal Demirel'in kitabından uyarlanan *Piano Piano Bacaksız* (1990) da aynı duyarlıkla ve yine bir çocuk kahramanı öne çıkararak, 1940'larda büyük bir konağın kiracıları arasındaki ilişkileri nostaljik bir bakışla ele aldı. *Uzun İnce Bir Yol*'u (1991) izleyen ve Ayla Kutlu'nun romanından uyarlanan *Sen de Gitme* (1996) ise 1930'lar Antakya'sının kozmopolit ortamından bir kesit getirdi. Akıl yaşı gelişmemiş güzel Triyandafilis'in (Olivia Bonamy) hüzünlü öyküsünü, yönetmen klasik bir sinema dilini büyük bir ustalıkla kullanarak aktardı. Gerçek bir yaşam öyküsünden yola çıkarak manik depresif bir hastanın (Ayda Aksel) tedavi sürecini aktaran *Kaçıklık Diploması* (1998) önceki filmlerin sıcaklığından yoksun bir çalışma oldu. Yönetmenin daha sonraki çalışması *Abuzer Kadayıf* (2000) tinerci çocuklara yardım etmek için gerekli parayı sağlamak amacıyla geceleri türkücülük yapan bir üniversite profesörünün (Metin Akpınar) öyküsünü anlatan inandırıcılıktan uzak bir film oldu.

Ömer Kavur (1944-2005) Paris'te sinema öğrenimi gördükten sonra döndüğü ülkesinde, Refik Halit Karay'dan uyarladığı *Yatık Emine* (1974) ile yönet-

menliğe başladı. Yirminci yüzyıl başlarında, fahişelikle damgalanarak bir kasabaya sürgün edilen genç bir kadının (Necla Nazır) öyküsünü aktaran düzgün anlatımlı film, yönetmenin deyişi ile "yalnızca bir kadının öyküsü değil, bir kasabanın da öyküsüdür". Babalarının öldürülmesi üzerine amcalarını bulmak için İstanbul'a gelen kırsal kökenli iki erkek çocuğun büyük kentteki serüvenini anlatan ve çocuk oyuncuların rol aldığı *Yusuf ile Kenan* (1979) görüntüleri ile de dikkati çeken düzgün bir film oldu. Füruzan'ın öyküsünden uyarlanan ve yönetmenin "en kötü ama en çok iş yapan filmi" saydığı *Ah Güzel İstanbul* (1981) bir genelev kadını ile bir uzun yol sürücüsü arasındaki ilişkiyi verirken, yönetmenin kahramanlarına mesafeli bakışının yoğunlaştığı bir film oldu. Yönetmenin bu döneminin en başarılı ürünü olan *Kırık Bir Aşk Hikâyesi* (1982) Ayvalık'ta yaşanan, mutlu sona ulaşması olanaksız bir aşk öyküsü anlattı. Yönetmenin durgun anlatımının sürdüğü filme, senaryoyu yönetmenle birlikte yazan Selim İleri'nin özenli diyaloglarının katkısını vurgulamak gerekir. Senaryosunu Selim İleri'nin yazdığı *Göl* (1982) ise fantastik bir film denemesidir. Saplantılı bir erkeğin tutkulu aşkını aktaran ve yönetmenin deyişiyle "sinemamızda ilk kez fantezi ile gerilimi karıştıran" filmin bir anlatım denemesi olmanın ötesinde bir önemi olduğu söylenemez. Dul bir kadının (Türkan Şoray) kaçırılan küçük kızının izini sürmesini konu edinen *Körebe*'yi (1985) izleyen *Amansız Yol* (1985) da, bir uzun yol sürücüsü ile bir fahişeyi ele aldı. İstanbul'dan Mardin'e uzanan bu yol filmi de yönetmenin gerilim, kuşku ve yabancılaşma öğelerine verdiği önemi doğrular. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü paylaştı.) Yusuf Atılgan'ın romanından uyarlanan *Anayurt Oteli* (1986) ise yönetmenin belki de en önemli çalışmasını oluşturur. Film küçük bir kasaba otelinin yaşamdan kopuk yöneticisi Zebercet'in (Macit Koper) otelde bir tek gece kalan bir kadına (Şahika Tekand) bağlanarak, dönüşünü beklemesini konu edinir. Kadının dönmek bilmeyişi, saplantıları ve yalnızlığı gittikçe artan Zebercet'i çılgınlığa ve ölüme sürükler. Yönetmen bu içsel yolculuğu, yer yer sessizliklerin öne çıktığı sakin bir anlatımla aktarır. (Film, Venedik Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü'nü, İstanbul Film Festivali'nde de En İyi Türk Filmi Ödülü'nü kazandı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Gece Yolculuğu* (1987) bir yönetmenle bir senaryo yazarının çekecekleri filme yer bakmak için yaptıkları bir otomobil yolculuğu ile başlar. Ege bölgesinde terk edilmiş bir Rum köyüne (Kayaköy) kapanan yönetmen (Aytaç Arman) intiharla noktalanan bir içsel hesaplaşma yolculuğuna çıkar. *Anayurt Oteli*'nin sürükleyici gerginliğini yakalayamayan filmde, yönetmenin hem yolculuk temasını hem üstü kapalı anlatımını hem de estetik düzenleme anlayışını yoğunlaştırdığı görülür. (Film Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü aldı.) Senaryosunu Orhan Pamuk'un (*Kara Kitap* adlı kendi romanından) yazdığı *Gizli Yüz* (1990), gizemli bir kadının (Zuhal Olcay) genç bir fotoğrafçıya (Fikret Kuşkan) İstanbul'un eğlence yerlerinde fotoğraflar çektirme-

sini ve fotoğraflardan birinde yer alan kişiyi bulmakla görevlendirmesini konu edinir. Fotoğrafçının ortadan kaybolan gizemli kadını da aramasına yol açan serüveni, gitgide, bir kez daha içsel bir yolculuğa dönüşecektir. Soyutlamaları ve ne anlattığı ya da anlatmak istediği bir yana bırakılırsa film düzenlemeleri, çekimleri ve renkleriyle Türk sinemasının estetik değerleri en yüksek örneklerinden birini oluşturur. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü kazandı.) Bir saat tamircisinin, tanımadığı bir kişinin verdiği bir adresle bir Anadolu kasabasının (Gölköy) saat kulesine gitmesiyle başlayan gizemli olayları aktaran *Akrebin Yolculuğu* (1997), yönetmenin bilinmeyenlerin kol gezdiği gizemli bir ortam yaratma eğilimini daha da uç noktalara ulaştırdı. Bir gerilim filminin bütün öğelerinin serpiştirildiği film, olayları mantıklı bir çözüme ulaştırmak yerine, seyirciyi "zaman" sorununun sorgulandığı anlaşılan bir kısır döngünün içine sokarak gerilim türünden ayrılır. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.) *Melekler Evi* (2000) bir fotoğrafçının Şanlıurfa'da tanık olarak görüntülediği bir cinayet olayından yola çıkar. Ama görüntülenen katil iki yıl önce ölmüştür, kızı ise babasının yaşadığına inanmaktadır. Yine gerilim konulu bu filmin, yönetmenin "en kötü çalışmam" dediği *Ah Güzel İstanbul*'un bu özelliğini tartışmasız bir biçimde elinden alabileceğini belirtmek yanlış sayılmamalı. *Karşılaşma* (2002) ise kendini yeni bir yaşamın eşiğinde bulduğuna inanan bir erkeğin öyküsünü, yönetmenin deyişiyle "sıra dışı durumların yer aldığı tuhaf bir arayışın öyküsünü, içinde gerçeküstücü dokunuşlar barındıran yalın bir üslupla" anlatmayı dener. (Film, Antalya'da Altın Portakal Ödülü ile SİYAD'ın yılın En İyi Türk Filmi Ödülü'nü kazandı.) Ömer Kavur, Türk sinemasında kendine özgü bir anlatış biçimi yaratmayı başaran çok az sayıdaki yönetmenlerin başında gelir. Seçkinci sinemasının, içeriğinden çok estetik kaygılara ağırlık veren anlatış biçimiyle dikkati çekmesi yönetmenin bu özelliğini değiştirmez.

Yavuz Özkan (d. 1942) bir maden ocağında işçilerin bilinçlenmesini konu edinen *Maden* (1978) ile dikkati çekti. (Film Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü kazandı.) Bu filmi izleyen ve demiryolu işçilerinin grevini konu edinen *Demiryol* (1979) da, ilk filmin çizgisini sürdürdü. Sinemaya uzun bir süre ara veren yönetmenin *Yağmur Kaçakları* (1987) ile başlayan ve *Umut Yarına Kaldı* (1988), *Büyük Yalnızlık* (1989), *Ateş Üstünde Yürümek* (1991) ve daha sonraki yıllarda da *Bir Kadının Anatomisi* (1995) ile *Bir Erkeğin Anatomisi* (1996) gibi filmlerle süren çalışmalarında, ruhbilimsel incelemelere de yer veren bir anlayışla burjuvaziyi eleştirmeyi, iletişimsizliği, sevgisizliği ve bireyin yalnızlığını öne çıkarmayı denediği görüldü. Bu amacın yansımasını bulduğu pek söylenemeyecek bu filmlerin en başarılısı *Yengeç Sepeti* (1994) bir yazlıkta bir araya gelen aile bireylerinin yansıttığı mutluluğun ne denli aldatıcı olduğunu vurgular. Film, özenli görsel düzenlemeleri ve Sadri Alışık'ın olgun oyunculuğu ile de dikkati çeker. (Film, Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi

Film Ödülü'nü kazandı.) Tarık Akan, Pelin Batu, Serap Aksoy gibi oyuncuların rol aldıkları *Hayal Kurma Oyunları* (2004) ise yeni açılımlar yapabilmek için mesleğini bırakan evli ve iki çocuklu bir öğretmenin kentle köy arasında gidip gelirken aile bireyleriyle birlikte oyadığı "hayal kurma oyunlarını" ele aldı.

Süreyya Duru (1930-1988) on yılı aşkın bir yönetmenlik deneyiminden sonra çektiği *Bedrana* (1974) ile kırsal çevrenin geleneksel namus anlayışına eğildi. Bekir Yıldız'ın aynı adlı öyküsünden uyarlanan film, kaçırılan bir kadının namusunun temizlenmesi için öldürülmesi gerektiği geleneğini yalın bir sinema diliyle gündeme getirdi. Bu filmin gerçekçi çizgisini sürdüren yönetmen, yine Bekir Yıldız'ın öykülerinden yola çıkarak *Kara Çarşaflı Gelin*'i (1975) yönetti. Film bu kez toprak ağalığı kurumunu yine dingin bir anlatımla eleştirdi. (Film Antalya Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü kazandı.) *Güneşli Bataklık* (1977) ise büyük kente eğilerek, işçi-işveren ilişkilerinden, sarı sendikacılığa, sınıf atlama tutkusuna uzanan dağınık bir olaylar dizisini hüzünlü bir aşk öyküsünü de ele alarak aktardı. Necati Cumalı'nın aynı adlı oyunundan uyarlanan *Derya Gülü* (1979), yine aynı yazarın bir öyküsünden uyarlanan *Uzun Bir Gece* (1986), *Fatmagül'ün Suçu Ne?* (1986) ve *Ada* (1988) yönetmenin düzgün anlatımlı filmleridir.

Oyunculukla sinemaya adım atan Tunç Okan'ın (d. 1942) ilk filmi *Otobüs* (1974) iş bulabilmek umuduyla bir otobüsle kaçak olarak İsveç'e gitmeye kalkan emekçilerin Stockholm'de yaşamak zorunda kaldıkları dramı aktardı. Yönetmenin deyişiyle "tüketim toplumu insanları ile az gelişmiş ülke insanlarını karşı karşıya getirmeyi" amaçlayan film, yer yer groteske kaçan anlatımının ve ayrıntılara önem veren gözlemciliğinin de etkisiyle önemli bir siyasal sinema örneği oldu. Yönetmenin daha sonra İsviçre'de çektiği ve bir Fransız filmi etkisi uyandıran *Cumartesi Cumartesi* (1984) ile Adalet Ağaoğlu'nun *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanından uyarladığı *Sarı Mercedes*'te (1993) aynı çizgiyi sürdürmediği görüldü.

Ertem Eğilmez (1929-1989) yapımcılıktan sonra başladığı yönetmenlikte, güldürü sinemasının geniş seyirci kitlelerince benimsenen örneklerini verdi. Kemal Sunal, Şener Şen, Münir Özkul, İlyas Salman, Adile Naşit, Ayşen Gruda gibi güldürüye yatkın oyuncuların rol aldığı ve senaryolarını genellikle Sadık Şendil'in yazdığı (Rıfat Ilgaz uyarlaması) *Hababam Sınıfı* (1975), *Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı* (1975), *Süt Kardeşler* (1976), *Şabanoğlu Şaban* (1977), *Banker Bilo* (1980), *Hababam Sınıfı Güle Güle* (1981) gibi filmleri, tuluat tiyatrosu ve ortaoyunu geleneklerinden de izler içeren ve seyircinin büyük ilgi gösterdiği filmler oldu. Yönetmenin ölümcül bir hastalığa direnirken çektiği *Arabesk* (1988) ise hem yönetmenin başyapıtı hem de Türk sinemasında benzeri olmayan bir taşlama örneğidir. Film, yazgının çocukluklarından başlayarak birbirlerini seven bir kadınla (Müjde Ar) bir erkeğin (Şener Şen) bir araya gelmelerini engellemesini, sevgililerin cennette bile kavuşamamalarını konu edinir.

Yeşilçam sinemasının geleneklerini, arabesk sinemayı ve melodramları kahkahalarla izlenen bir kara güldürü anlayışı ile eleştiren *Arabesk*, yönetmenin kıvrak zekâsının (ne yazık ki) son örneği oldu.

Bilge Olgaç'ın (1940-1994) Yılmaz Güney'in başrolü oynadığı ilk filmi *Üçünüzü de Mıhlarım* (1965) bir kadın yönetmenden beklenmeyen bir şiddete yer verdi. Aynı çizgiyi sürdüren yönetmenin Kerim Korcan'ın romanından uyarladığı *Linç* (1970) ise bir cezaevi ortamından gerçekçi bir kesit getirdi. Senaryosunu Yılmaz Güney'in yazdığı ve sansür engeline takılan *Bir Gün Mutlaka* (1975) yönetmenin deyişiyle "işçi, öğrenci ve emekçilerin toplumun çeşitli kesimleri ile ilişkilerine" eğiliyordu. Belgeselci bir anlayışla gerçekleştirilen film, anlatım dilinin aksaklıklarına karşılık siyasal içeriği ile dikkati çekti. Gerçek bir olaydan yola çıkan *Kaşık Düşmanı* (1984) bir tüp patlaması sonucu kadınları ölen bir köyde, kadın-erkek ilişkilerine alaycı bir bakış getirdi. Osman Şahin uyarlaması *Gülüşan* (1985) iki karılı çocuksuz bir köy erkeğinin, çocuk sahibi olabilmek için kaçırdığı bir genç kızın kör çıkmasından yola çıkarak, kadının kırsal kesimdeki konumunu sorguladı. Bir köye yerleşen kimliği bilinmeyen güzel bir kadının (Perihan Savaş) köyün erkeklerinin, bu arada bir nakış ustasının (Berhan Şimşek) gönüllerini çelmesini aktaran *İpekçe* (1987) masalsı ve lirik anlatımı ile yönetmenin en iyi filmini oluşturdu. Yine Osman Şahin'den *Gömlek* (1988) ve *Aşkın Kesişme Noktası* (1990) adlı iki uyarlama yapan yönetmen, ilk filmde ağalık sorununa değinirken, ikincide bir köylü kadınla, kentten kaçan bir erkeğin gönül ilişkisini ele aldı. *Bir Yanımız Bahar Bahçe* (1994) yönetmenin son filmi oldu. Türk sinemasının düzenli film üreten ilk kadın yönetmeni olan Bilge Olgaç'ın, kadının toplum içindeki konumuna öncelik tanıyan filmleri, sosyalist dünya görüşlü bir yönetmenin iyi niyetli sinema örnekleridir.

Bu arada Türk sinemasının ilk kadın yönetmeninin bir dönemin ünlü tiyatro ve sinema oyuncusu Cahide Sonku (1916-1981) olduğunu belirtmek gerekir. Sonku, *Vatan ve Namık Kemal* (1951) ile başladığı yönetmenliği *Beklenen Şarkı* (1953) ile sürdürdü. Daha sonraki yılların ünlü sinema oyuncusu Türkan Şoray da yönetmenliği denedi (*Bodrum Hâkimi*, 1976 vb). Türk sinemasının kadın yönetmenleri arasında, filmlerine daha sonra değinilecek olan Yeşim Ustaoğlu ile Handan İpekçi'nin yanı sıra Nisan Akman (*Beyaz Bisiklet*, 1986; *Dünden Sonra Yarından Önce*, 1988 vb), Mahinur Ergun (*Met ve Cezir Manzaraları*, 1990; *Ay Vakti*, 1990 vb), Füruzan ve Gülsün Karamustafa (*Benim Sinemalarım*, 1990), Işıl Özgentürk (*Seni Seviyorum Rosa*, 1991), Seçkin Yasar (*Sarı Tebessüm*, 1993), Canan Gerede (*Robert's Movie*, 1991; *Parçalanma*, 1999, vb), Tomris Giritlioğlu (*Yaz Yağmuru*, 1994; *Salkım Hanımın Taneleri*, 1999; *Güz Sancısı*, 2008), Canan Evcimen İçöz (*Solgun Bir Sarı Gül*, 1996) ve Biket İlhan (*Kayıkçı*, 1999; *Ayın Karanlık Yüzü*, 2005; *Mavi Gözlü Dev*, 2007) vb anılabilir.

1980 öncesinde, Semih Evin'in yönettiği *Parçala Behçet*'in (1972) tetikle-

diği seks filmlerinin kısa sürede olağanüstü bir artış gösterdiği görüldü. Erotizmin sınırlarını aşarak pornografi alanına girmekte sakınca görmeyen bu üretim, pornografi ile güldürüyü iç içe geçirmeyi denedi. Yer yer yabancı filmlerden alınan açık sahnelerin de eklendiği ve lümpen seyircinin büyük bir ilgi gösterdiği bu filmlerin (Oksal Pekmezoğlu'nun *Beş Tavuk Bir Horoz*; Semih Evin'in *Ben Arnudu Dişlerim*; Nazmi Özer'in *Civciv Çıkacak Kuş Çıkacak*; Aram Gülyüz'ün *Hasan Almaz Basan Alır*, *Leyla Necla Mücella*; Ülkü Erakalın'ın *Fırçana Bayıldım Boyacı* vb) 1979 yılında sayısal olarak üretimin dörtte üçünü oluşturduğu görüldü. Seyircide erotik çağrışımlar yapacak adlar taşıyan bu filmlerde Zerrin Egeliler, Arzu Okay, Mine Mutlu, Dilber Ay gibi vücutlarını cömertçe sergileyen kadın oyunculara Aydemir Akbaş, Ali Poyrazoğlu, Hadi Çaman gibi erkek oyuncular eşlik etti. 1980 darbesinin de etkisiyle duraksayan bu anlayış, yerini "arabesk"e bıraktı. Gecekondu kültürünün ürünü olan ve ilkin müzik alanında ortaya çıkan arabesk, çok geçmeden sinemayı da etkileyerek, kırsal kesimden gelerek yerleştikleri büyük kentte geleneklerini ve göreneklerini sürdürenlerin beğenisine yönelik filmler yapılmasına yol açtı. Orhan Gencebay, İbrahim Tatlıses, Ferdi Tayfur, Müslüm Gürses gibi arabesk şarkıcı ve türkücülerin başrolleri oynadıkları (kimi kez yönetmenliği de üstlendikleri) ve acıları, yarım kalmış sevdaları, çaresizlikleri dile getiren melodram ağırlıklı bu filmler, hedef kitleden büyük ilgi gördü. Öyle ki, 1980 yılında üretilen 68 filmden 27'sinin bu çizgiyi izlediği görüldü. Ertem Eğilmez'in yukarıda değinilen filmi *Arabesk*, bu anlayışın en çarpıcı eleştirisini yapmıştır. Seks filmleri ve arabeskin ciddi seyircinin sinemadan uzaklaşmasına yol açtığını öne sürmek yanlış olmaz. Türk sinemasında 1980'den sonra yeniden artmaya başlayan yıllık film üretimi (1982'de 72; 1985'te 127; 1987'de 185 film) televizyonun yaygınlaşmasının etkisiyle 1990'larda büyük bir azalma gösterdi. Amerikalı dağıtımcıların Türkiye'de şubeler açarak kendi filmlerini dağıtmak amacıyla sinema salonlarının büyük bir bölümünü kapamaları da, bu azalışta etkili oldu. Bir yandan Türk filmleri gösterime girebilmek için salon bulmakta zorlanırken, bir yandan da son dönemin vurdulu kırdılı Amerikan filmlerinin şartlandırdığı yeni bir seyirci kuşağı yerli filmlere ilgi göstermez oldu. Sinemaya yeni katılan yönetmenlerin genellikle bireyin içsel bunalımını, içsel yolculuğunu gündeme getiren filmlere yönelmelerinin, sıradan insanın sorunlarına değinen konulardan kaçınmalarının da, yerli filmlerin seyirciden ilgi görmemesinin önemli bir nedeni olduğunu belirtmek gerekir.

1980 sonrası yönetmenlerinden Yusuf Kurçenli (d. 1947) *Ve Recep ve Zehra ve Ayşe* (1983) ile başladığı yönetmenlikte Sabahattin Ali uyarlaması *Gramofon Avrat* (1987) ile dikkati çekti. 1930'ların Konya'sında oturak âlemlerine katılan genç bir kadını (Türkan Şoray) eksen alan film, yalın bir anlatımla kadının toplumdaki yerini de sorguluyordu. Melih Cevdet Anday uyarlaması *Raziye*'yi (1990) izleyen Rıfat Ilgaz uyarlaması *Karartma Geceleri* (1990) ise

İkinci Dünya Savaşı sonunun "geceleri karartmalı" İstanbul'unda, yazdığı bir şiir kitabı nedeniyle polisçe aranan bir aydının (Tarık Akan) kaçış öyküsünü düzgün bir anlatımla aktardı. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü kazandı.) *Çözülmeler* (1994) 12 Eylül darbesinin aydınlar üzerindeki etkisini ve solun çözülmesini konu edindi. Yıllarca sonra döndüğü kasabasında, onun öldüğünü sanarak evlenmiş olan eski sevgilisiyle (Türkan Şoray) karşılaşan orta yaşlı bir erkeğin (Kadir İnanır) öyküsünü aktaran *Gönderilmemiş Mektuplar* (2002) ise sağlam bir melodram kurgusunun bir filmi seyredilir kılmaya yetmediğini doğrulayan bir örnek oldu.

İrfan Tözüm (d. 1951) *Çağdaş Bir Köle*'yi (1986) izleyen Oktay Arayıcı uyarlaması *Rumuz Goncagül*'de (1987) gazete ilanı ile koca arayan bir kadının (Türkan Şoray) öyküsünü anlatırken, yazarın Brecht'e göndermelerini dikkate almasa da, düzgün bir film çekti. Kırsal kökenli genç bir kadının büyük kentte varlıklı bir ailenin yanında çalışarak bambaşka bir dünyaya ayak uydurma çabasını konu edinen *Fazilet* (1989) hem düzgün anlatımı hem de bilinçaltını başarılı bir biçimde kullanmasıyla dikkati çekti. Bilgesu Erenus'un oyunundan uyarlanan *İkili Oyunlar* (1989) devrimci eylemlere karışmış bir çiftin (Tarık Akan ile Zeliha Berksoy) geçmişleriyle hesaplaşmasını oldukça ağır akışlı bir anlatımla aktardı. Kadın kahramanların iç dünyasına yönelen yönetmen, *Cazibe Hanımın Gündüz Düşleri* (1992) adlı çalışmasında cinsel istekleri bastırılmış bir kadının düşsel bir dünyaya sığınmasını ve zamanla bu dünya ile gerçekliği iç içe geçirmesini konu edindi. Filmin Freud'cu bir konuyu yürekli bir biçimde ele aldığı görüldü. (Film Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.) Mitolojik bir konuya eğilmek iddiasındaki *Kız Kulesi Âşıkları* (1993) ise yanlış oyuncu (Nurseli İdiz ve Beklan Algan) seçiminin de etkisiyle estetik duyguları rahatsız eden hantal bir film oldu. Yine kadınlar dünyasına eğilen *Mum Kokulu Kadınlar* (1996) İstanbul'da bir konakta oturan bir ailenin yaşamına eğilerek, kadın-erkek ilişkilerini yer yer erotizme varan bir anlayışla ele alırken yönetmenin deyişiyle "doğum-ölüm, ölüm-doğum temasını" gündeme getirdi.

Samanyolu (1967), *Kezban* (1968) gibi melodramların yönetmeni Orhan Aksoy (1930-2008) daha sonraki yıllarda da Necati Cumalı uyarlaması *Dila Hanım* (1977), *Altın Şehir* (1978), Sabahattin Ali uyarlaması *Hasan Boğuldu* (1990) gibi filmler yönetti. Feyzi Tuna (d. 1939) *Aşka Susayanlar* (1963) ile başladığı yönetmenlikte asi gençlerin yaşam biçimine eğilen *Yasak Sokaklar* (1965) ile dikkati çekti. Osman Şahin'in öyküsünden uyarlanan *Kızgın Toprak* (1973) ise kırsal kesimin törelerini, yer yer *western* sinemasını çağrıştıran bir anlatımla eleştirdi. Senaryosunu Selim İleri'nin yazdığı *Seninle Son Defa* (1978) bir yasak aşk öyküsünü, diyaloglarının da desteğiyle düzgün bir biçimde aktardı. Senaryosunu yine Selim İleri'nin yazdığı *Seni Kalbime Gömdüm* (1982), Necati Cumalı uyarlaması *Tutku* (1984) ve Sabahattin Ali uyarlama-

sı *Kuyucaklı Yusuf* (1985) düzgün anlatımlı çalışmalardır. TRT kurumu için yapılan Mithat Cemal Kuntay uyarlaması *Üç İstanbul* (1983) ise hem bir dönemi canlandırmadaki başarısı hem de oyuncu yönetimi ile yönetmenin en düzgün çalışmasını oluşturur. Başarılı bir ilk film olan *Son Kuşlar*'ın (1965) yönetmeni Erdoğan Tokatlı (d. 1939) piyasa filmlerinin yanı sıra Oktay Akbal uyarlaması *Suçumuz İnsan Olmak* (1986) ve Orhan Kemal uyarlaması *Yetmiş İkinci Koğuş* (1987) gibi düzgün filmler de çekti. Tiyatro oyunculuğundan sinema oyunculuğuna geçen Kartal Tibet (d. 1939) Kemal Sunal'ın oynadığı *Tosun Paşa* (1978), *Zübük* (1980), *Gol Kralı* (1980) gibi güldürülerle ilgi topladı. Aynı çizgiyi sürdüren yönetmen *Hababam Sınıfı Merhaba*'da (2004) da geniş kitlelere yönelik güldürü anlayışının bir başka örneğini verdi. Cüneyt Arkın ile Mehmet Ali Erbil'in başrolleri oynadıkları devam filmi *Dünyayı Kurtaran Adamın Oğlu* (2006) ise özel efektleriyle dikkati çekti.

Nesli Çölgeçen (d. 1955) ilk filmi *Kardeşim Benim*'de (1983) duyarlıklı bir anlatımla, artık gözden düşmüş bir sinema oyuncusunun (Özcan Özgür) yaşamından kesitler getirdi perdeye. Bu filmi izleyen *Züğürt Ağa* (1985) güreş tutkunu bir toprak ağasının (Şener Şen) büyük kente göç etmek zorunda kalmasını ele aldı. Film, ağanın kent düzenine ayak uydurabilmek için katlandığı sıkıntıları başarılı bir kara güldürü anlayışı ile verirken, ilk kez olumlu bir ağa portresi de çizmiş oldu. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü paylaştı.) Aynı anlayışı sürdüren yönetmen *Selamsız Bandosu*'nda (1987) bir kasaba belediye başkanının (Şener Şen) trenle kasabaya geleceğini sandığı cumhurbaşkanını karşılamak için bir bando kurma girişimini konu edindi. Necati Cumalı'nın *Bakanı Bekliyoruz* (1972) adlı oyununu çağrıştıran filmin, bürokrasinin yerleşik kurallarına alaycı bir bakış getirmeyi denediği görüldü. Çingenelerin yaşamından bir kesit yansıtan *İmdat ile Zarife*'yi (1990) izleyen *Oyunbozan* (2000) mafya ve siyaset ilişkilerine de göndermeler yapan ama ne denli başardığı tartışma götürür bir film oldu. *Son Buluşma* (2008) ise Kurtuluş Savaşı'nın yaşamakta olan son üç gazisinin yaşamlarını ve anılarını perdeye getiren önemli bir belgesel oluşturdu.

Tiyatro yazarı ve oyuncusu Başar Sabuncu (d. 1943) ilk yönetmenlik denemesi *Çıplak Vatandaş*'ta (1985) geçim sıkıntısı çeken sıradan bir vatandaşın (Şener Şen) çırılçıplak sokağa çıkması üzerine reklam dünyasının ilgi odağı olmasını, güncel siyasal göndermelere de yer veren dağınık bir anlatımla aktardı. Yönetmenin, Luis Buñuel'in *Gündüz Güzeli*'nden esinlenen bir sonraki filmi *Kupa Kızı* (1986) evli bir kadının (Müjde Ar) cinsélliği bir randevu evinde keşfetmesini konu edinirken görsel düzenlemelerinin titizliği ile dikkati çekti. Pınar Kür uyarlaması *Asılacak Kadın* (1986) genç bir kadınla (Müjde Ar) iktidarsız ve fetişist yaşlıca bir erkek (İsmet Ay) arasındaki sıra dışı ilişkiyi düzgün bir anlatımla verdi. Evliliğin getirebileceği tekdüzelikten "kaçmayı" ele alan *Kaçamak*'ı (1987) izleyen *Zengin Mutfağı* (1988) ise yönetmenin en başa-

rılı çalışması oldu. Vasıf Öngören'in oyunundan uyarlanan film, varlıklı bir ailenin mutfağında çalışan bir aşçının (Şener Şen) günlük çalışma yaşamını aktarırken, 1970'li yılların toplumsal olaylarına yaptığı göndermelerle ve anlatımındaki ustalıkla dikkati çekti. Nâzım Hikmet'in oyunundan uyarlanan *Yolcu* (1993) ise yalnızca iyi niyetli bir uyarlama oldu.

Tevfik Başer (d. 1951) Almanya'da yönettiği ilk filmi *Kırk Metrekare Almanya*'da (1986) Almanya'da çalışan bir Türk işçisinin (Yaman Okay) Türkiye'den getirdiği bir kadını (Özay Fecht) işe giderken küçücük apartman dairesine kapatmasından yola çıkarak iki kültür arasındaki çatışmayı bir ilk filmden beklenmeyen ustalıklı bir anlatımla aktardı. (Film Almanya, İsviçre ve Hollanda'da birçok ödül aldı.) Yönetmenin yine Almanya'da çektiği bir sonraki filmi *Yanlış Cennete Elveda* (1988) Almanya'da kocasını öldürdüğü için cezaevine düşen genç bir Anadolu kadınının (Zuhal Olcay) cezaevinde kimliğini ve özgürlüğünü bulmasını konu edindi. *Elveda Yabancı* (1991) ise sürgünde bir Türk yazarla (Müşfik Kenter) bir Alman kadının Kuzey Denizi'nin ıssız bir adasında karşılaşmalarını ve birbirlerinin dillerini konuşmasalar da, iletişim kurmayı başarmalarını aktardı. Fotoğraf sanatçısı Şahin Kaygun (1951-1992) *Afife Jale*'de (1987) Türk tiyatrosunun ilk Müslüman kadın oyuncusunun yaşam öyküsünü perdeye getirdi. Yönetmenin bir sonraki (ve son) filmi, Günseli İnal'dan uyarlanan *Dolunay* (1992) evli, mutsuz ve resim tutkunu bir kadının (Aslı Altan), kökeni çocukluk günlerine inen bunalımını, plastik düzenlemelerin öne çıktığı soyut bir ortamda aktardı. Zülfü Livaneli (d. 1946) ilk filmi Yaşar Kemal uyarlaması *Yer Demir Gök Bakır*'da (1987) yakaladığı çarpıcı görselliği, 12 Eylül öncesine eğilen *Sis*'te (1989) olsun, masalsı bir konuyu perdeye getiren *Şahmaran*'da (1993) olsun yineleyemedi.

Engin Ayça (d. 1941) ilk filmi *Bez Bebek*'te (1987) kocasının cezaevinden çıkmasını bekleyen bir kırsal kesim kadınının (Hülya Koçyiğit) unuttuğu cinselliği evini onaran bir işçide bulmasını, çok düzgün bir anlatımla aktardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Soğuktu ve Yağmur Çiseliyordu* (1990) bir şarkıcı (Türkan Şoray) ile bir udi (Ekrem Bora) arasındaki gönül ilişkisini, yine düzgün bir anlatımla verdi. *Suna* (2007) ise 68 kuşağından ikisi kadın (Türkân Şoray ve Gülsen Tuncer) ikisi erkek (Demir Karahan ve Erol Mütercimler) dört arkadaşın, bir güz ortamında, ıssızlaşmış bir Ege kasabasında bir araya gelmelerini konu edindi. Dört arkadaşın geçmişleriyle hesaplaşmasını yer yer hüzünlü yer yer lirik bir anlatımla aktarmayı denedi. Reha Erdem (d. 1960) halası, dedesi ve topal martısıyla birlikte Boğaziçinde bir evde yaşamakta olan on yaşlarında bir kızın (Yeşim Tozan) gözlemlerini 16 mm ve siyah beyaz olarak çektiği *A Ay*'da (1989) yoğun bir lirizmle aktardı. Yönetmenin yıllarca sonra çektiği *Kaç Para Kaç* (1999) bir çanta dolusu para bulunca düzeni değişen ve paranın tutsağı durumuna gelen bir erkeğin (Taner Barlas) öyküsünü yine düzgün bir anlatımla verdi. *Korkuyorum Anne* (2003) belleğini yitirmiş bir erke-

ğin (Ali Düşenkalkar) yaşama ayak uydurma çabasını bilinçaltını da gündeme getiren eğlenceli bir anlatımla aktardı. *İnsan Nedir Ki* (2004) kaza sonucu belleğini yitiren bir erkeğin çevresinde yaşanan karmaşadan yola çıkarak, insan "bedeninin" öyküsünü de aktarmayı denedi. *Beş Vakit* (2006) ise yaşamın her gün ezan sesiyle beşe bölünen zaman dilimine göre aktığı bir köyde, delikanlılığın eşiğindeki üç yeniyetmenin yaşamı tanıma deneyimini aktardı. Senfonik müziklerin yapısını çağrıştıran filmin, zamanın akışıyla umutların, sevinçlerin yeşermesini, hüzünlerin kaçınılmazlığını sakin bir anlatımla iç içe geçirmesi, olgun bir sinema anlatımının çok önemli bir örneği oldu. (Film İstanbul Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü aldı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Hayat Var* (2008) yoksul bir ailenin gençliğin eşiğindeki kızının (Elif İşcan) haksızlıklara karşı hayata bağlanıp umudunu yitirmemesini konu edindi. Fehmi Yaşar (d. 1954) ilk (ve son) filmi *Camdan Kalp*'te (1990) bir senaryo yazarının (Genco Erkal) hizmetçisinin (Şerif Sezer) sorunlarını çözmek için gittiği güney doğu Anadolu köyündeki şaşkınlığını kusursuz bir kara güldürü anlayışı ile aktardı. (Film İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.) Oğuzhan Tercan (d. 1963) ilk filmi *Uzlaşma*'da (1991) gazeteci Abdi İpekçi'nin öldürülmesi olayına değindi. Yönetmenin daha sonraki filmleri *Hırsız Var* (2004) ile *Avanak Kuzenler* (2008) sıradan filmler oldu. Ersin Pertan'ın (1943-2009) Kemal Tahir uyarlaması *Kurt Kanunu* (1991), Orhan Kemal uyarlaması *Tersine Dünya* (1993) ve Bizans'ta geçen bir aşk öyküsünü anlatan *Kuşatma Altında Aşk* (1997), *Acı Gönül* (2001) ve *Şarkıcı* (2001) adlı filmleri yalnızca iyi niyetli çalışmalar oldu.

Görüntü yönetmenliğinden sonra yönetmenliği deneyen Orhan Oğuz (d. 1948) ilk filmi *Her Şeye Rağmen*'de (1987) cezaevinden çıktıktan sonra bir kilisenin cenaze arabası sürücülüğünü yapmaya başlayan bir erkeğin (Talat Bulut) yalnızlığını yeni tanıştığı bir kadının (Şerif Sezer) çocuğu ile paylaşmayı denemesini duyarlıklı ve yalın bir anlatımla verdi. Aynı başarıyı tutturamayan *Üçüncü Göz* (1988) ile *İki Başlı Dev*'i (1990) izleyen *Dönersen Islık Çal* (1992) ise Beyoğlu'nun arka sokaklarında yaşayan bir cüce (Mevlüt Demiray) ile bir travesti (Fikret Kuşkan) arasındaki dayanışmayı düzgün bir anlatımla aktardı. Doğanın korunması konusuna eğilen *Manisa Tarzanı* (1993) ile bir gençlik filmi olma iddiasındaki *Kara Kentin Çocukları* (2000) sıradan çalışmalar oldu. *Büyü* (2004) ise yönetmenin cinler gibi yerel korku öğelerini öne çıkararak bir korku ortamı yaratmayı denediği bir film oldu. *Aura* (2006) ise masalsı bir gönül ilişkisini ele aldı.

Yazar Selim İleri (d. 1949) ilk (ve son) yönetmenlik denemesi *Hiçbir Gece*'de (1990), ünlü bir sinema oyuncusunun (Hülya Koçyiğit) iç dünyasını bir edebiyatçı duyarlığı ile perdeye getirdi. Senaryo yazarlığından yönetmenliğe geçen Barış Pirhasan (d. 1951) ilk filmi *Küçük Balıklar Üzerine Bir Masal*'da (1990) bir çocuklu genç bir çiftin yaşamından bir kesit getirirken, küçük bur-

juva ortamının kadın-erkek ilişkilerine eğildi. Savaşın eşiğinde bir Orta Avrupa ülkesinde geçen ve yabancı oyuncu (Julien Brendler, Hugh O'Connor vb) ağırlıklı, Bilge Karasu uyarlaması *Usta Beni Öldürsene* (1996) bir sirk cambazı ile sirkteki "denizkızına" gönlünü kaptıran çırağı arasındaki ilişkiyi çok düzgün bir anlatımla aktardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *O da Beni Seviyor* (2001) ilk gençlik aşklarını konu edinirken, Alevi kültürüne de değindi. *Adem'in Trenleri* (2007) Ramazan ayı boyunca imamlık yapmak için karısı (Nurgül Yeşilçay) ve kızıyla birlikte bir köye gelen bir imamın (Cem Özer) dramını aktardı. Kadın vaktiyle bir başkası tarafından hamile bırakılıp terk edilmiş, imam korumak amacıyla onu yanına almış, doğan çocuğa babası gibi davranmıştır. Çocuğun babasının da aynı köyde olmasının yarattığı dramatik gerilimi yönetmen olgun bir sinema diliyle perdeye getirdi.

Televizyonlar için başarılı edebiyat uyarlamaları da yapan tiyatro kökenli Tunca Yönder'in (d. 1938) Ahmet Hamdi Tanpınar uyarlaması *Bir Tren Yolculuğu* (1988) da düzgün bir edebiyat uyarlaması oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi *İlk Aşk* (1991) İkinci Dünya Savaşının hemen öncesinde İstanbul'da geçen bir gönül ilişkisini ele aldı. Tarık Buğra'dan uyarlanan ve önce televizyon dizisi yapılan *Yağmur Beklerken* (1992) Serbest Fırka günlerine eğildi. *Ağrı'ya Dönüş* (1993) bir emekli albayın, oğlu ve gelini ile birlikte, yıllarca önce karısının kaybolduğu Doğu Beyazıt'a yaptığı yolculuğu duyarlıklı bir anlatımla aktardı. Tolstoy'un *Anna Karenina*'sından uyarlanan ve yine önce televizyon dizisi olarak hazırlanan *Bir Aşk Uğruna* (1994) İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye'sinde üç gönül ilişkisini iç içe geçirerek yönetmenin edebiyat örneklerini sinemaya aktarmadaki rahatlığını bir kez daha doğruladı. Ege bölgesinin deve güreşi geleneğine eğilen *Çökertme* (1997) ise yönetmenin daha önceki filmlerinin düzeyine erişemedi.

Televizyon kökenli Osman Sınav'ın (d. 1956) ilk yönetmenlik denemesi *Kapıları Açmak* (1992) kötü yola düşen bir genç kadının yeniden yaşama bağlanmasını düzgün bir anlatımla aktardı. Bedii Faik uyarlaması *Yalancı* (1993) küçük bir çocuğun gözünden, yalancı ama sevecen bir dayı (Fikret Hakan) portresi çizdi. Bir silah kaçakçılığı öyküsünü ele alan *Gerilla* (1994) ile bir televizyon dizisinden uyarlanan *Deli Yürek-Bumerang Cehennemi* (2001) ise sıradan serüven filmleri oldu. Osman Sınav yapımcılığını üstlendiği *Kurtlar Vadisi*, *Acı Hayat* gibi popüler televizyon dizileriyle dikkati çekti.

1990'lardan sonra sinemanın genel yapısının yeni bir doğrultuya girdiği görüldü. Yeşilçam düzeninin çökmesi, yapımcılığın da sonu oldu. Bu durumda, yönetmenler çekecekleri filmin giderlerini karşılayacak kaynağı da bulmak zorunda kaldılar. Üretimi yapımcılar yerine yönetmenlerin yönlendirmesi, çok sayıda yeni yönetmenin, sinemayı ciddiye alan filmler üretmesi gibi beklenmedik bir sonuca da yol açtı. Eurimages'dan sağlanan mali desteğin de katkısıyla, uluslararası festivallerde ilgi uyandıran ve ödüller alan filmler üretilir-

ken, reklamcılık ve televizyon kökenli yeni yönetmenlerin de geniş seyirci kitlelerine yönelik filmler çektikleri görüldü. Geniş seyirci kitlelerinin ilgisini çeken filmlerin öncüsü Yavuz Turgul'un yönettiği ve iki buçuk milyon seyirciye ulaşan *Eşkıya* oldu. Yılmaz Erdoğan ile Ö. Faruk Sorak'ın birlikte yönettikleri *Vizontele* ise bu rekoru kırarak üç milyonu aşkın seyirciye ulaştı. Gani Müjde'nin yönettiği *Kahpe Bizans*'ın iki buçuk milyon, Mustafa Altıoklar'ın yönettiği *O Şimdi Asker*'in bir buçuk milyon seyirciyi aşması, daha sonraki yıllarda Ömer Faruk Sorak'ın yönettiği *G.O.R.A.*'nın ve Çağan Irmak'ın yönettiği *Babam ve Oğlum*'un dört milyon seyirciye ulaşması popüler sinemanın geniş kitlelerle bağlantı kurmayı başardığının göstergesidir. Bu filmlerin Amerikan filmlerinden daha fazla seyirci çekmesi ne denli sevindirici ise Nuri Bilge Ceylan gibi, Zeki Demirkubuz gibi yönetmenlerin bol ödüllü filmlerinin çok sınırlı bir seyirci kitlesince izlenmesi o denli olumsuz bir göstergedir. Bu sonuçta, medyanın popüler sinema örneklerine verdiği desteği, bu anlayışın dışında kalan örneklerden esirgemesinin de önemli bir payı olduğunu vurgulamak yanlış olmaz. 1990 sonrasında sinema seyircisi sayısında da artış olmuş, 1999 yılında 23 milyon 900 bin olan bu sayı, 2001'de 28 milyona çıkmıştır. Seyirci artışında salonların yenilenmesi ve çok salonlu sinema sayısının çoğalması da etkili olmuştur. Nitekim 2004'e gelindiğinde, sinema sayısı bir bölümü çok salonlu olmak üzere 443'e, koltuk sayısı ise 198,782'ye ulaşmıştır. Ne var ki, seyirci artışı 2001'den sonra düşüşe geçmiş ve 2003 yılında 23 milyona inmiştir. Bu azalmada, bilet fiyatlarının yükselmesinin yanı sıra, Amerikan filmlerine kanıksanmanın payının da olduğu düşünülebilir. 2006'da ise seyirci patlaması yaşanmış, seyirci sayısı 35 milyona yaklaşmıştır. Sevindirici olan, bu sayının 18 milyonunu yerli filmlerin sağlamış olmasıdır. Yukarıda da değinildiği gibi, geniş kitlelerin ilgisini çekmeyi başaran yönetmenlerin öncüsü Yavuz Turgul oldu.

Gazetecilik ve senaryo yazarlığı yaptıktan sonra Ahmet Muhip Dranas'ın aynı adlı şiirinden esinlenen ve bir ilk filmin kusurlarını taşıyan *Fahriye Abla* (1984) ile yönetmenliğe başlayan Yavuz Turgul'un (d. 1946), bir sonraki filmi *Muhsin Bey* (1986) yönetmenin en önemli filmi oldu. Türk müziği tutkunu düşkün bir organizatör (Şener Şen) ile Urfalı bir türkücü adayı (Uğur Yücel) arasındaki ilişkiyi hüzünlü bir mizah anlayışı ile veren film, sıradan insanlara sevecen bakışı, insancıl yaklaşımı, yitip giden değerlere özlemi vurgulaması ve yalın anlatımı ile dikkati çekti. Toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde, yok olan değerlerle bunların yerini almaya aday yozluklar arasındaki çelişkiyi gündeme getirdi. Yönetmenin bir sonraki filmi *Aşk Filmlerinin Unutulmaz Yönetmeni* (1990) gözden düşmüş bir "aşk filmleri yönetmeninin" (Şener Şen) günün değişen koşullarına ayak uydurabilme çabasını, yine geçmişe özlemin öne çıktığı bir anlatımla verdi. Beyoğlu pavyonlarında çalışan iki güldürü oyuncusu (Şener Şen ve Şevket Altuğ) ile evlerine aldıkları sağır dilsiz bir genç kızın masalsı öyküsünü aktaran *Gölge Oyunu* (1992) da, kaybolma yolun-

daki değerleri vurgulayan hüzünlü bir film oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Eşkıya* (1996) ise gördüğü olağanüstü ilgiyle Türk filmlerini yeniden seyirci ile buluşturdu. Otuz beş yıl yattığı cezaevinden çıktıktan sonra İstanbul'a gelen doğulu bir eşkıyanın (Şener Şen) büyük kentteki serüvenini yine masalsı bir yaklaşımla aktaran filmin, hareketli Amerikan sinemasından ve televizyon kliplerinden de etkilenen ve ayrıntılara da önem veren anlatımının yine belirli bir hüzün içerdiği görüldü. Doğu edebiyatında, folklorunda var olan efsane geleneğine dayanan *Eşkıya*, yönetmenin deyişiyle "bir yanıyla masal olan, öbür taraftan da masalın kendi gerçekliğini içinde taşıyan" bir film oldu. *Gönül Yarası* (2005) ise öğretmenlikten emekli olduktan sonra İstanbul'a dönen bir erkeğin (Şener Şen) bir bar kadınına destek olmasını ele alırken, toplumsal yapının kadını hor gören bakış açısına da, *Muhsin Bey*'i çağrıştıran düzgün bir anlatımla değindi. Film yönetmenin deyişiyle "hesaplaşmaların filmi olup dünyanın en doğru, en sağlam, en hoş adamı sanılan bir adamın, inançları ve eylamleriyle başka hayatları nasıl mahvettiğini" vurgular.

Sinan Çetin'in (d. 1953) yönetmen yardımcılığı yaptıktan sonra yönettiği, bir maden ocağında çalışanların yaşamına eğilen ilk filmi *Bir Günün Hikâyesi* (1980) sansür tarafından önemli kesintilere uğramasının da etkisiyle boşluklar içeren bir film oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Çiçek Abbas* (1981) iki minübüsçünün (Şener Şen ve İlyas Salman) çekişmesini ele alırken, kenar mahalle koşullarına ve sıradan insanların yaşamına sevecen bir bakış getirdi. *Çirkinler de Sever* (1982) bir sinema oyuncusuna (Müjde Ar) âşık olan bir köy delikanlısının (İlyas Salman) öyküsünü aktarırken, toplumu oyalamak için değersiz şöhretler yaratılmasını ve basının bu doğrultudaki rolünü eleştirdi. (Film, Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü kazandı.) İrfan Yalçın'ın romanından uyarlanan *14 Numara* (1985) bir genelev ortamının olanca çirkinliğini, sömürüsünü ve şiddetini neredeyse bir belgeselci gerçekliği ile aktarmayı başardı. *Prenses* (1986) ise yönetmenin bir zamanlar ilgi duyduğu anlaşılan sol dünya görüşünü ve devrimci hareketleri aşağılayarak eleştirdiği bir film oldu. Filmde devrimci bildiri basılışı ile ırza geçercesine yapılan bir cinsel ilişki arasında paralel kurgu yöntemiyle kurulan benzetme, eleştirinin düzeyi konusunda yeterli bir örnek oluşturur. Reklamcılık sektöründe çalışan yönetmenin uzun bir aradan sonra, bir bölümünü Berlin'de çektiği *Berlin in Berlin* (1992) gurbetçi bir ailenin geleneklere bağlı psikopat oğlunun (Cem Özer), dul yengesinin (Hülya Avşar) gönlünü çelen bir Almanı cezalandırmaya kalkmasını hızlı bir akışla ama abartılı bir anlatımla aktardı. Bir otomobil yolculuğu sırasında karısı tarafından terk edilen ve işlemediği bir cinayetle suçlanan bir televizyon programı yapımcısının (Mehmet Ali Erbil) "maceralarını" konu edinen *Bay E* (1994) mizah dergilerinden çıkmış izlenimi uyandıran kahramanları ile son dönem Amerikan filmlerine öykünen, skeçlere dayanan bir film oldu. Bir Anadolu kasabasında yaşayan iki arkadaşın

(Metin Akpınar ve Kemal Sunal) kasabanın telörgü ile ikiye bölünmesi üzerine çekişmelerini konu edinen *Propaganda* (1999) da, bir önceki filmde olduğu gibi birbirine eklenmiş skeçlerden oluştuğu izlenimini uyandırdı. Bir komiserin, ölümcül bir hastalığa yakalanan kızının gönlünü etmek için görevli olduğu karakolda *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*'i sahnelemeye kalkışmasını konu edinen *Komser Şekspir* (2000) yönetmenin popüler sinema anlayışının bir başka örneği oldu. Yurt dışında yaşadıktan sonra döndüğü kasabasında lokanta açan bir erkeğin öyküsünü aktaran *Banka* (2002), kız kardeşine âşık olduğunu anlayan bir gencin ikilemini ele alan *Romantik* (2004) de sıradan filmler oldu. Yönetmenin bir televizyon kanalında yaptığı ve dargın insanları birbirleriyle barıştırmayı amaçlayan *Film Gibi* adlı programının, son filmlerinden çok daha insancıl bir içeriği olduğunu belirtmek yanlış olmaz.

Tıp öğrenimi gördükten, kısa filmler çektikten sonra *Denize Hançer Düştü* (1992) ile yönetmenliğe başlayan Mustafa Altıoklar, (d. 1958) Jean Genet'nin *Balkon* adlı oyununu sahneye koyan bir tiyatro topluluğunu konu edinen bu filmde sevgi ve sevgisizlik, cinsellik ve iktidar gibi kavramları simgesel bir anlatımla gündeme getirdi. Bir ilk filmin aksaklıklarının da etkisiyle sınırlı bir ilgi gören bu filmi izleyen *İstanbul Kanatlarının Altında* (1995) ise geniş seyirci kitlelerince benimsendi. On yedinci yüzyıla eğilerek, Hezarfen Ahmet Çelebi'nin yapma kanatlar aracılığıyla Galata Kulesi'nden Üsküdar'a uçma girişimini konu edinen film, bir dönemi canlandırmada gereken titizliğe önem vermese de, Çelebi'nin uçma tutkusunu yeterince vurgulamasa da, yönetmenin rahat anlatımının ve kamuoyunun gündeminde olan oyuncularının (Zuhal Olcay, Okan Bayülgen, Savaş Ay vb) da etkisiyle, Amerikan seyirliklerine öykünen bir film oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi, Metin Kaçan'ın aynı adlı romanından uyarlanan ve yine seyirciden büyük ilgi gören *Ağır Roman* (1997) Kasımpaşa'da çingenelerin oturduğu bir sokakta yaşamı konu edindi. Kabadayıların, fahişelerin, eşcinsellerin, küfrün ve şiddetin kol gezdiği bir ortamı, yönetmenin rollerinin hakkını veren oyuncuların (Müjde Ar, Okan Bayülgen, Mustafa Uğurlu vb) da desteğiyle ve yer yer müzikal filmlerin düzenlemelerini çağrıştıran sahneleriyle rahat izlenir bir filme dönüştürdüğü görüldü. Medyaya kin besleyen bir kadının (Arzu Yanardağ) bir televizyon yapımcısını (Mustafa Uğurlu) dört gün boyunca bir asansör kabininde tutmasını konu edinen *Asansör* (1999) ise yönetmenin popüler sinemadan yaratıcı sinemaya geçme isteğinin, erotizmi öne çıkaran başarısız bir denemesi oldu. Bedelli askerlik yapılan bir eğitim tugayına katılan, değişik katmanlardan acemi erlerin öyküsünü eğlenceli bir yaklaşımla ele alan *O Şimdi Asker* (2002) yönetmenin yeniden popüler sinema anlayışına döndüğünü gösterdi. *Banyo* (2005) ise komşu dairelerde oturan çiftlerin banyolarında birbirlerini aldatmalarını, araya olup bitenleri videoya alan röntgenci bir öğrenciyi de katarak vurgulayan, laf kalabalığının ağır bastığı önemsiz bir komedi denemesi oldu. Yönetmenin gerilim-

korku filmi karışımı *Beyza'nın Kadınları* (2006) adlı çalışması ise, belleğinde boşluklar yaşamaya başlayan bir kadının (Demet Evgar), İstanbul'da işlenen cinayetlerin kurbanlarıyla kendisi arasında bir bağlantı kurdu. Bol bol kanlı sahnelerin ve şiddetin yer aldığı filmin, türün bilinen kalıplarını yinelemekten öte bir yenilik taşımadığını belirtmek gerekir.

İtalya'da yaşayan ve filmlerini İtalya'da üreten Türk yönetmen Ferzan Özpetek (d. 1959) de *Hamam* (*Il Bagno Turco*, 1996) ile başlayan yönetmenlik çalışmalarında, kısa sürede İtalyan sinemasının önemli yönetmenleri arasında yer almayı başardı. *Hamam*, teyzesinden miras kalan bir hamamı görmek için Roma'dan İstanbul'a gelen genç bir İtalyan mimarın (Alessandro Gassman), burada yeni bir kültürü keşfetmesini, bu arada eşcinsel bir ilişki yaşamasını konu edinir. İstanbul'dan çok Napoli'yi çağrıştıran bir bölümle başlayan film, sağlam senaryosu ve düzgün anlatımı ile dikkati çeker. (Film Antalya Altın Portakal Yarışması'nda En İyi Film ve En İyi Yönetmen ödüllerini kazandı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Harem Suare* (1999) yirminci yüzyıl başlarında Osmanlı sarayı hareminde, bir haremağası (Alex Descas) ile padişahın kadınlarından biri (Marie Gillain) arasında yaşanan aşkı konu edinirken, haremin de sona erişini vurgular. Yan öykülerin çokluğu nedeniyle izlenmesi güçleşen film, yine de yönetmenin klasik sinema dilini kullanmadaki rahatlığını kanıtlar. *Cahil Periler* (*Fate Ignoranti*, 2000) ölen kocasının gizli bir ilişkisi olduğunu keşfeden bir kadının, kocasının eşcinsel olduğunu öğrenmesini aktarır. (Film, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü ve New York ve Austin Gay ve Lezbiyen Film Festivalleri'nde En İyi Film Ödüllerini kazandı.) Yönetmenin olgun anlatımının bir sonraki ürünü *Karşı Pencere* (*Finestra di Fronte*, 2003) karşı penceredeki bir erkeği gözetleyerek avunan evli bir genç kadının, evine konuk ettiği belleğini yitirmiş yaşlı bir kişi (Massimo Girotti) aracılığı ile yaşama yeniden bakmayı öğrenmesini konu edinir. Faşizm döneminde Yahudilere yapılan baskıya da değinen film, yine bir eşcinsel ilişkiye de yer verir. (Film, Davide di Donatello En İyi Film Ödülü'nü ve Karlovy Vary Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü'nü kazandı.) *Kutsal Yürek* (*Cuore Sacro*, 2005) başarılı iş kadını Irene'nin (Barbara Bobulova) çocukluğunun geçtiği ve son olarak ölmeden önce annesinin oturduğu evde geçmişi anımsayarak bir iç yolculuğa çıkmasını ele aldı. Etik değerlerin yitirildiği bir dünyanın çirkinliklerinin bilincine varan Irene yepyeni bir yaşam çizgisi benimseyecek, yoksulların ve ezilenlerin yanında yer alacaktır. Film, Özpetek'in kusursuz anlatımının ve oyuncu yönetiminin yeni bir örneği oldu. (Film David di Donatello En İyi Film Ödülü'nü kazandı.) Bu filmi izleyen *Saturno Contro* (*Bir Ömür Yetmez*, 2007) gençliklerini geride bırakmış bir arkadaş topluluğunun yaşamlarını, dostluklarını ve sevgilerini sorgulamalarını ele aldı. Geçmişinden kopamayan, sevdiklerini yitirmekten korkan bireyin, kendisini incelemeye yönelmesini işledi. Aşklar ve dostluklar için bir ömür yeterli midir sorusunu gündeme getirdi. Me-

lania Gaia Mazzucco'nun romanından uyarlanan *Un Giorno Perfetto* (*Mükemmel Bir Gün*, 2008) ise Roma'da karısından ve iki çocuğundan ayrı yaşamakta olan bir erkeğin dairesinden silah sesi duyulması üzerine gelen polisin kapıyı açmaya çalışması sırasında, o günün yirmi dört saat öncesinden başlayarak gelişen olayları aktardı. Parçalanmış bir aile ortamında, aile içi şiddetin psikolojisine eğilen film, yönetmenin anlatım biçeminin ve oyuncu yönetiminin başarılı bir örneği oldu.

Göçmen bir Türk ailesinin Almanya doğumlu çocuğu Fatih Akın (d. 1973) da sinema öğrenimi gördükten, oyunculuk yaptıktan, kısa filmler çektikten sonra ilk kurmaca filmi *Kısa ve Acısız*'ı (*Kurz und Schmerzlos*, 1998) yönetti. Almanya'da yaşayan farklı kökenlerden gelme gençlerin kimlik bunalımını ele alan bu filmi *Temmuzda* (*Im Juli*, 2000) izledi. Film, bir Alman öğretmenin Türkiye'ye yaptığı yolculuk boyunca iç dünyasını ve kendisine eşlik eden kadını tanımasını ele aldı. *Solino* (2002) daha mutlu bir yaşama kavuşabilmek için kasabaları Solino'yu terk edip Almanya'ya giden bir İtalyan ailenin iki çocuğunun öyküsünü aktardı. Göçmen kökenli Almanyalıları konu edinmeyi sürdüren yönetmen *Duvara Karşı* (*Gegen die Wand*, 2003) adlı filminde de, ikinci kuşak Türk gençlerinin anne babalarının gelenekleriyle çatışmalarına bir gönül ilişkisi çerçevesinde eğildi. (Film, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü aldı.) *İstanbul Hatırası: Köprüyü Geçmek* (*Crossing the Bridge: The Sound of İstanbul*, 2005) ise doğu ve batı müziklerinin kesiştiği İstanbul'u Baba Zula'dan, Erkin Koray'dan, Sezen Aksu'ya, Müzeyyen Senar'a uzanan sesler eşliğinde ve en seçkin mekânlarından kenar mahallelerine dek belgeleyen bir çalışma oldu.

Yeşim Ustaoğlu'nun (d. 1960) kısa filmler (*Magnafatagna*, 1989; *Düet*, 1990; *Otel*, 1992) çektikten sonra yönettiği ilk filmi *İz* (1994) bir güvenlik görevlisinin (Aytaç Arman) intihar eden bir klarnetçinin izini sürmesini konu edindi. Yönetmenin Beyoğlu'nun arka sokaklarını, pavyonlarını mimarlık öğrenimi görmüş olmasının da katkısıyla büyük bir ustalıkla kullanarak boğucu bir atmosfer yaratmayı başardığı görüldü. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü kazandı.) *Güneşe Yolculuk* (1999) ise İstanbul'un acımasız koşullarına direnmeye çalışan biri Türk, biri Kürt iki yoksul delikanlının dayanışmasını konu edindi. Kürt sorununa eğilen film, sanki ezilmişliğin savunmasını yapsa da, Kürtlerin oturdukları evlerin kapılarının Almanya'da Nazilerin Yahudilere yaptıkları uygulamaya benzer bir biçimde işaretlenmesi gibi gerçekle bağdaşmayan bölümlere yer verse de, yönetmenin yer yer belgesel anlayıştaki sinema dilinin daha da olgunlaştığının bir göstergesi oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Bulutları Beklerken* (2004) Karadeniz kıyılarında doğup büyüyen Rum kökenli bir kadının, anavatanı bildiği Yunanistan'ı tanıma özlemini konu edindi. Film iki halkın acılı geçmişine uzanırken, yönetmenin doğayı kullanmadaki başarısıyla da dikkati çekti. *Pandora'nın Kutusu* (2008) ise

Alzheimer hastası yaşlı bir anne ile iki kızı, oğlu ve torunundan oluşan bir aileyi ele aldı. Ailenin birbirlerinden kopuk bireylerinin geçmişleri konusunda bilgi vermeksizin iletişim kopukluğunu vurgulayan film, büyük kent doğa karşıtlığına değinirken, özenle seçilmiş kent ve doğa görüntüleri getirdi perdeye. "Unutmaya, belleğimizi yok etmeye çalışıyoruz, Alzheimer olmuş bir toplum gibiyiz" diyen yönetmene, 90 yaşındaki Fransız oyuncu Tsilla Chelton'un büyük katkıda bulunduğunu belirtmek gerekir. (Film Uluslararası San Sebastian Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü kazandı.)

Handan İpekçi (d. 1956) ilk yönetmenlik denemesi *Babam Askerde* (1994) adlı çalışmasında, 12 Eylül darbesinin ardından babaları tutuklanan değişik sınıflardan üç küçük çocuğun yazgılarını bir tutukevinin bekleme salonunda kesiştirdi. Bir ilk filmin acemiliklerine karşılık, film insancıl yaklaşımı ve tutarlı içeriği ile dikkati çekti. Yönetmenin, emekli bir yargıçla (Şükran Güngör) evine sığınan ve Kürtçeden başka dil bilmeyen küçük bir kız çocuğu (Dilan Erçetin) arasındaki dostluğa dönüşen çatışmadan yola çıkan ikinci filmi *Büyük Adam Küçük Aşk* (2001) ise son yılların en önemli filmlerinden biri oldu. Film 12 Eylül sonrası koşullarını, yargısız infazları, önyargıları düzgün bir anlatımla verirken insancıl yaklaşımıyla dikkati çekti. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü kazandı.) Bu filmi izleyen *Saklı Yüzler* (2007) ise törelerden kaynaklanan namus cinayeti olgusuna eğildi. Film, başarısız kaldığını öğrendikleri bir namus cinayetini tamamlamak için Almanya'dan Türkiye'ye dönmeye karar veren bir ailenin büyüklerinin yolculuğu boyunca, geriye dönüşlerle dramatik bir olaylar dizisini aktardı. Kadına yönelik şiddetin yanı sıra öfke, öç alma, vicdan azabı gibi sorunlara da değinen *Saklı Yüzler*, sağlam senaryosuna karşın, yönetmenin bir önceki filminin uyandırdığı ilgiyi yinelemedi.

Kutluğ Ataman (d. 1961) ilk filmi *Karanlık Sular*'da (1994) elyazmalarının ve vampir hikâyelerinin de karıştığı gizemli ve karmaşık bir aile öyküsünü, İstanbul'un Boğaz yalılarından, Bizans mahzenlerine ve mezarlıklara uzanan alışılmadık görüntüler eşliğinde ve bir ilk filmden beklenmeyen bir ustalıkla aktardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Lola ve Bilidikid* (1998) Berlin'de yaşayan Türk gençlerinin özel yaşamlarına eğilerek eşcinselliği, travestiliği melodrama kaçan yine düzgün bir anlatımla verdi. *Semiha B. Unplugged* (2003) Türk operasının ilk sopranolarından Semiha Berksoy'un yaşam öyküsünü sanatçının ağzından perdeye getiren sekiz saat uzunlukta bir video çalışması oldu. Kurmaca tadında bir belgesel olan film, 90'ını aşmış bir sanatçının renkli kişiliğini ve çeşitli sanat dallarıyla bağlantısını belgeledi. Perihan Mağden'in aynı adlı romanından uyarlanan *İki Genç Kız* (2006) ise, birbirlerine yoğun duygusal bağlarla bağlı çağdaş iki genç kızın öyküsünü aktardı. Geçim sıkıntısı çeken bir aileden gelen sert görünüşlü Behiye (Feride Çetin) ile vaktiyle varlıklı olduğu anlaşılan bir ailenin kızı Handan'ın (Vildan Atasever) başarısızlığa yazgılı başkaldırılarını yönetmen bir önceki filminde olduğu gibi konuyla örtüşen, yer

yer süratli, yer yer amatör izlenimi uyandıran ama iki genç kızı sarmalayan iğrenç dünyayı ustalıkla yansıtan bir anlatımla verdi.

Derviş Zaim'in (d. 1964) çok sınırlı olanaklarla gerçekleştirdiği ilk filmi *Tabutta Rövaşata* (1995) geceleri çaldığı otomobillerle dolaşmayı seven bir otomobil hırsızının (Ahmet Uğurlu) eroin bağımlısı bir genç kıza (Ayşen Aydemir) bağlanmasını anlatırken, ezilmiş, dışlanmış insanların dünyasına büyük bir sevecenlikle eğildi. Anlatımı amatörlük koksa da, Ahmet Uğurlu'nun oyunculuğunun da etkisiyle yoğun bir insancıllık içeren film, Nesli Çölgeçen'in *Kardeşim Benim*'de yakaladığı duyarlığı yineledi. (Film Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü aldı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Filler ve Çimen* (2001) ise Susurluk olayından esinlenerek toplumsal ve siyasal çürümeyi perdeye getirmeyi amaçlayan, düzgün anlatımına karşılık dağınık öyküsü nedeniyle amacına ulaştığı kuşkulu bir film oldu. *Çamur* (2003) Kıbrıs'ta askerliğini yaparken bilinmeyen bir hastalığa yakalanarak konuşma yeteneğini kaybeden bir gencin şifalı bir çamurla iyileşmesini bir kara güldürü anlayışı ile ele alırken, dolaylı bir biçimde Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne de değindi. Yönetmenin "kavganın ve aşkın imparatorluğunda gerçeğin büyülü masalı" olarak tanıtılan bir sonraki filmi *Cenneti Beklerken* (2006) 17. yüzyılda yaşayan bir nakkaşın yaşamını konu edinen bir dönem filmi oldu. Tuz Gölü kıyısında çekilen ve tek bir plandan oluştuğu belirtilen *Nokta* (2008) ise yönetmenin deyişiyle "geçmişte işlediği bir cinayetin acısıyla hırpalanan ve günahının bağışlanmasını isteyen bir erkeğin öyküsü" oldu. Geçmişte ve günümüzde geçen olayların gerçek zamanda geçiyormuş gibi anlatıldığı film, suç ve ceza kavramlarına eğilirken Osmanlı hat sanatını da gündeme getirdi. (Film, Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü'nü kazandı.)

Reis Çelik (d. 1961) ilk filmi *Işıklar Sönmesin*'de (1996) bir yüzbaşı ile bir ayrılıkçı örgüt üyesinin zoraki birlikteliğini konu edindi. Kürt sorununa yansız bir gözle eğilme dürüstlüğünü gösteren film, güneydoğunun çetin doğa koşullarını yansıtmadaki başarısı ile de dikkati çekti. *Hoşçakal Yarın* (1997) Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam öyküsünü perdeye getirdi. Yakın geçmişin en büyük ayıplarından birine eğilen film, kusursuz bir çalışma olmasa da, yönetmenin sinemaya siyasal yaklaşımının bir başka iyi niyetli örneği oldu. Ardahan'ın dağlık yöresinde çekilen ve anlatıcının (Tuncel Kurtiz) dışındaki oyuncuların yöre halkından seçildiği *İnat Hikâyeleri* (2003) ise üç yerel öyküyü iç içe geçirdi. Belgeselci bir anlayışla halk kültürünün zenginliklerine eğilen filmin yörenin çetin koşullarını da vurguladığı görüldü. *Mülteci* (2007) işlemediği bir suç nedeniyle kovuşturmaya uğrayan güneydoğulu bir delikanlının, Almanya'ya giderek bir mülteci kampına sığınmasını konu edindi. Almanya'da mülteci kamplarında çekilen film, ülkelerinden kaçan sığınmacıların karşılaştıkları çetin koşulları vurguladı.

Sinema öğrenimi gören Serdar Akar'ın (d. 1964) büyük bölümü boğucu

bir gemi ortamında geçen ilk filmi *Gemide* (1998) sürekli küfür eden, şiddete başvurmaktan çekinmeyen, esrar kullanan ama inandırıcılıktan uzak dört gemicinin yaşamından bir kesit getirirken, yönetmenin alışılmış kalıplara karşı çıkma eğilimini vurguladı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Dar Alanda Kısa Paslaşmalar* (2000) amatör bir futbol takımının serüvenini daha rahat bir anlatımla aktarsa da, ilk filmin yenilikçi sayılabilecek çizgisinden uzak bir çalışma oldu. *Hamlet*'in çatısını bir Doğu Anadolu köyüne uyarlayan *Maruf* (2001) özellikle hayalet sahnelerinin yetersizliğinin de etkisiyle bir önceki filmin düzeyini de yakalayamadı. Televizyonda iki yıl süreyle büyük ilgi gören *Kurtlar Vadisi* dizisinin kahramanı Polat Alemdar'ı (Necati Şaşmaz) Irak savaşının ortamına taşıyan *Kurtlar Vadisi-Irak* (2006) ise akıcı anlatımı ve savaş karşıtı anti-Amerikan çizgisiyle yurt içinde ve yurt dışında büyük ilgi topladı ve türün Hollywood yapımı örnekleriyle boy ölçüşebilecek bir serüven filmi oldu. (Film 4 milyonu aşkın seyirciye ulaştı.) Yönetmenin ilk filmi *Gemide*'yi çağrıştıran *Barda* (2007) bir gece kulübünde eğlenmekte olan bir arkadaş topluluğunun beş kişinin saldırısına uğramasını konu edindi. Şiddetin ve işkence sahnelerinin öne çıktığı filmin, iletişimsizliği, toplumsal ve ahlaksal yozlaşmayı, adalet sisteminin çürümüşlüğünü vurgulamayı amaçladığı söylenebilirse de, aşırı şiddete dayalı biçeminin seyirciyi rahatsız ettiğini belirtmek gerekir.

Kudret Sabancı'nın (d. 1966) senaryosunu Serdar Akar ile birlikte yazdığı ve *Gemide*'yi tamamlayan ilk filmi *Laleli'de Bir Azize* (1998) üç kadın tellalının öyküsünü aktarırken, yönetmenin *Gemide*'ye oranla çok daha hareketli bir anlatımının olduğu görüldü. Kudret Sabancı beş yönetmenli *Anlat İstanbul'un* (2005) da bir bölümünü yönetti.

Ümit Elçi (d. 1948) Tarık Dursun K. uyarlaması *Kurşun Ata Ata Biter* (1985) ve Çetin Altan uyarlaması *Bir Avuç Gökyüzü*'nden (1987) sonra yönettiği Erhan Bener uyarlaması *Böcek*'te (1995) mesleğini ve insanları sevmeyen bir polis memurunun (Halil Ergün) öyküsünü ele aldı. Komşusu genç kızın (Meltem Cumbul) gösterdiği yakınlığın bile önleyemeyeceği bir çöküşün öyküsünü geriye dönüşlerin ağır bastığı tutarlı bir anlatımla aktardı. (Film Antalya Altın Portakal'da En İyi Film Ödülü'nü aldı.) *Hoşgeldin Hayat* (2004) ise sekiz yıl yurt dışında yaşadıktan sonra ülkesine dönen bir erkeğin yeni bir yaşam kurma öyküsünü konu edindi.

TRT için düzgün filmler (*Bugünün Saraylısı*; *Ateşten Günler*; *Kurtuluş* vb) çekmiş olan Ziya Öztan (d. 1946) yine aynı kurumun desteğiyle çektiği *Cumhuriyet*'te (1998) cumhuriyet döneminin ilk on yılını ele alırkan Mustafa Kemal'in yaşamından da bir kesit getirdi perdeye. Ülkenin yakın tarihine eğilmeyi sürdüren yönetmenin Nahit Sırrı Örik'ten uyarladığı *Abdülhamit Düşerken* (2002) de yine klasik anlatımlı bir dönem filmi oldu. Sinema eğitimi de gören mizah yazarı Gani Müjde'nin (d. 1959) yönettiği *Kahpe Bizans* (1999) Bizanslılarla bir Türk oba beyini karşı karşıya getirirken, ünlü oyuncularının da

(Mehmet Ali Erbil, Cem Davran, Hande Ataizi vb) katkısıyla, Yeşilçam'ın tarihi filmlerine yönelik, skeçlere ve mizah dergilerinin gülmece anlayışına dayalı bir hiciv denemesi oldu. *Osmanlı Cumhuriyeti* (2008) ise Kurtuluş Savaşı yapılmasaydı günümüz Türkiye'si ne olurdu sorusuna yanıt olarak Osmanlı Cumhuriyeti'ni verdi. Film, başında bir padişahın bulunduğu böyle bir cumhuriyetin ülkeye nelere mal olacağını yer yer mizahi bir anlayışla aktardı. Kazım Öz'ün (d. 1973) yönettiği ve biri askerliğini yapmak için birliğine katılmaya giden, biri de ayrılıkçı harekete katılacak iki delikanlının bir otobüs yolculuğu boyunca geliştirdikleri sıcak dostluktan yola çıkan ve trajik bir sonla noktalanan *Fotoğraf* (2001) yakaladığı insancıl konuya, yönetmenin amatör oyuncuları yönetmedeki ustalığına karşın, siyasal mesajını yer yer kalın çizgilerle vurgulama hatasına düşen bir film oldu. Filmin tanıtma yazılarının Kürtçe olması ve Türkçe karşılıklarının verilmemesi ise yönetmenin bu bilgiyi Kürtçe bilmeyenlerden esirgediğini düşündürüyordu. Yönetmen Tunceli'deki köyü Kümeş'e yıllar boyunca yaptığı ziyaretler sırasında yaptığı çekimlerden de yararlandığı *Dûr* (2005) adlı belgeselinde, büyük kente ve yurt dışına göçü konu edindi. Köyde kalan yaşlıların burukluğunu, göç edenlerin özlemlerini duyarlı bir dille aktardı. (Film, Nurnberg Türkiye Almanya Film Festivali'nde En İyi Belgesel Ödülü'nü aldı.) *Fırtına* (2008) ise 1990'larda üç üniversite öğrencisinin siyasal bilinçlenmesini konu edindi. Yönetmenin deyişiyle film "dünyayı değiştirme ütopyasının bireyde yarattığı sancıları, ortaya çıkardığı karakterleri ve olağandışı olayları sinematografik bir dille işlemeye çalıştı."

Semih Kaplanoğlu'nun (d. 1963) ilk filmi *Herkes Kendi Evinde* (2001) yıllarca SSCB'de yaşadıktan sonra ülkesine dönen orta yaşlı bir erkekle (Erol Keskin) Amerika'ya gitmeye hazırlanan yeğeni (Tolga Çevik) ve babasını aramak için geldiği İstanbul'da fahişelik yapmak zorunda kalan bir Rus kızı arasındaki ilişkiyi ele aldı. Film yönetmenin düzgün anlatım diliyle dikkati çekti. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü paylaştı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Meleğin Düşüşü* (2004) ise bir otelde temizcilik yapan genç bir kızın (Tülin Özen) öyküsünü aktardı. Film, babasının taciziyle karşı karşıya kalan ve içine kapanan genç kızın yaşamının beklenmedik bir doğrultuya girmesini yarı karanlık bir atmosferin öne çıktığı ağır bir anlatımla aktardı. Yönetmenin *Bal*, *Süt*, *Yumurta* başlıklarını verdiği Yusuf Üçlemesi'nin kronolojik olarak son bölümünü oluşturan *Yumurta* (2007) annesinin ölümü üzerine kasabasına dönen orta yaşlı Yusuf'un (Nejat İşler) annesine bakmış olan bir genç kızla (Saadet Işıl Aksoy) karşılaşmasını ve zaman ve mekânın yanı sıra geçmişiyle de hesaplaşmasını konu edindi. Film çekmeyi "metafizik ve felsefi bir etkinlik" olarak değerlendiren yönetmenin, anlattıkları kadar anlatmadıklarına da dayanan minimalist biçeminin, seyirciyi oldukça zorladığını belirtmek gerekir. (Film Antalya Altın Portakal Festivali'nde Altın Portakal, Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde Altın Lale ödüllerini kazandı.) Üçlemenin ikinci

filmi *Süt* (2008) üniversiteye giriş sınavını kazanamayan, dergilerde şiirleri yayımlanan Yusuf'un (Melih Selçuk) evinden ve annesinden kopmasını konu edindi. Yine uzun sessizliklere, simgesel bir anlatıma yer veren film, "sinemayı metafizik alana geçmek için bir yol" olduğunu söyleyen yönetmenin seyirciyi zorlamayı sürdüren bir çalışması oldu.

Moskova'da sinema öğrenimi gördüğü yıllarda bir ilk filmin acemiliklerini taşıyan *Vagon*'u (1993) çekmiş olan Semir Aslanyürek (d. 1956) *Şellale*'de (2001) çocukluk yıllarının Antakya'sına eğilerek, kaçmaca kovalamacaların birbirini izlediği neşeli bir ortam yaratmayı başardı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Eve Giden Yol 1914* (2006) Birinci Dünya Savaşı yıllarında güneydoğu Anadolu'da geçen bir kahramanlık ve gönül ilişkisini dağınık bir anlatımla aktardı.

Yılmaz Erdoğan (d. 1968) ile filmin görüntü yönetmenliğini de yapan Ömer Faruk Sorak'ın (d. 1964) birlikte yönettikleri *Vizontele* (2001) bir Doğu Anadolu köyüne televizyonun gitmesini konu edinen popüler bir güldürü örneği oldu. *Vizontele*'nin kendi yaşamından izler taşıdığını belirten Yılmaz Erdoğan'ın yönettiği devam filmi *Vizontele Tuuba* (2004) da ilk filmdeki çizgiyi sürdürdü. Yılmaz Erdoğan'ın bir sonraki filmi *Organize İşler* (2005) ise ilk iki filmin tersine büyük kentte geçer. Film, bir otomobil hırsızlığının karşı karşıya getirdiği iki çeteyi yola getirmeye çalışan bir Süpermen'in (Tolga Çevik) serüvenini aktarır. Yılmaz Erdoğan, kendisinin de rol aldığı filmin "mutlu son" ile noktalanan ilk filmi olduğunu vurgular.

Ömer Faruk Sorak ise Cem Yılmaz, Rasim Öztekin gibi oyuncuların rol aldıkları G.O.R.A. (2004) ile dekorları ve görsel efektleri ile Hollywood filmleriyle boy ölçüşebilecek ve sıradan seyirciye yönelik bir uzay serüveni filmi çekti. Yönetmenin bir sonraki filmi *Sınav* (2006) ise öğrenci seçme sınavına eleştirel bir bakış getirdi. G.O.R.A.'nın senaryosunu yazmış olan Cem Yılmaz ise aynı konuyu sürdürerek yine başrolü üstlendiği A.R.O.G'u yönetti. Seyirciyi zaman içinde bir milyon yıl geriye götürerek taş devri dünyasına ulaştıran film, yönetmenin popüler kültür anlayışını yansıtan bir güldürü oldu.

Ömer Vargı'nın (d. 1953) sıradan bir serüven güldürüsü olan *Her Şey Çok Güzel Olacak* (1998) adlı ilk filminden sonra çektiği *İnşaat* (2003) iki inşaat işçisinin çalıştıkları inşaata getirilen cesetleri gömmek zorunda kalmalarını bu kez daha olgun bir anlatımla aktardı. Senaryosunu Yavuz Turgul'un yazdığı *Kabadayı* (2007) ise kendini emekli etmiş bir kabadayının (Şener Şen) eski sevgilisinden bir oğlu olduğunu öğrenmesi üzerine yeniden yer altı dünyasına dönmek zorunda kalışını konu edindi. Kendine göre kuralları olan eskinin kabadayısıyla, günümüzün acımasız mafyasını karşılaştıran film, bir gerilim ve aksiyon ortamını duyarlıkla bağdaştırmayı başardı.

Tayfun Pirselimoğlu'nun (d. 1959) kayıp oğlunun izini büyük bir inatla süren bir annenin (Zuhal Olcay) İstanbul'dan Mardin'e uzanan öyküsünü aktaran ilk filmi *Hiçbiryerde* (2001) siyasal bir içeriğin insancıl bir yaklaşımla da aktarı-

labileceğini gösterdi. (Film, Montréal Dünya Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Rıza* (2008) İstanbul-Adana arasında taşımacılık yapmasını sağlayan tek varlığı kamyonu bozulunca umutsuzluğa kapılan parasız bir kamyon sürücüsünün öyküsünü ağır tempolu, ama düzgün bir anlatımla aktardı. Sürücü tamir parası bulabilmek için suç işlemeyi bile göze alacaktır. (Film Uluslararası Ankara Film Festivali'nde En İyi Film ve En İyi Yönetmen ödüllerini, Montpellier Festivali'nde ise Eleştirmenler Ödülü'nü aldı.)

Senaryolar (*Teyzem*; *Hayallerim Aşkım ve Sen* vb) yazdıktan sonra yönetmenliği deneyen Ümit Ünal (d. 1965) dijital video ile çektikten sonra 35 mm'ye bastırdığı ilk filmi 9'da (2002) bir cinayetin soruşturmasını konu edindi. Bir mahalleden altı kişinin aynı mekânda bir iskemleye oturarak ifade vermelerine dayanan film, usta bir oyunculuğun (Ali Poyrazoğlu, Cezmi Baskan, Fikret Kuşkan vb) da katkısıyla tekdüzeliğe düşmeyen ve yönetmenin deyişi ile "sıradan insanların gündelik ilişkilerindeki faşizmi vurgulayan" yenilikçi bir deneme oldu. (Film İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.) Yönetmenin Kudret Sabancı, Selim Demirdelen, Yücel Yolcu ve Ömür Atay ile birlikte yönettiği *Anlat İstanbul* (2005) İstanbul'un kargaşasını ve yeraltı ortamını beş ayrı öyküde anlatırken öykülerin her birini ayrı bir yönetmen yönetti. Beş yönetmenli olmasına karşın sanki tek bir yönetmenin elinden çıkmış izlenimi uyandırması filmin önemli bir özelliği oldu. (Film, İstanbul Film Fetivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.) *Ara* (2007) iki kadınla iki erkeği, zaman zaman reklam filmlerinin çekildiği yarı boş bir apartman dairesinde bir araya getirdi. Orta sınıfın ahlak anlayışının didik didik edildiği filmin kişileri aşk, sorumluluk, dostluk, ihanet gibi konuları, yoğun bir cinselliğe de tanık olan o apartman dairesinin duvarları arasında çözümlemeyi denerler. Birbirini izleyen ve geçmiş olaylara da uzanan öyküçüklerden oluşan filmin "avangard" bir anlayışın başarılı bir ürünü olduğunu belirtmek gerekir.

Oyuncu Uğur Yücel'in (d. 1957) ilk yönetmenlik denemesi *Yazı Tura* (2004) askerlikleri sırasında güney doğuda çarpışmalara katılan iki gencin öyküsünü ele aldı. Göremeli futbolcu Şeytan Rıdvan (Olgun Şimşek) çarpışmalarda bir bacağını, İstanbullu Hayalet Cevher (Kenan İmirzalioğlu) ise bir kulağını kaybetmiştir. Film bu iki savaş yorgununun hayata yeniden ayak uydurma çabalarını bir ilk filmden beklenmeyecek bir ustalıkla aktarırken ülkenin toplumsal kargaşasını da vurguladı. Yönetmenin deyişiyle *Yazı Tura* "klasik, geleneksel ve popüler olmaktan uzak" bir film olup, hiçbir yere sempatik gözükmeye çalışmadan yönetmenin bağımsız iç dünyasını üretime dönüştürür. (Film Antalya Altın Portakal Yarışmasında En İyi Film ve En İyi Yönetmen Ödüllerinin de aralarında olduğu 11 ödül aldı.) Yönetmenin Türkan Şoray ile birlikte başrolü de oynadığı bir sonraki filmi *Hayatımın Kadınısın* (2006) parlak günleri geride kalmış, orta yaşlı mutsuz bir kadın şarkıcı ile karşı komşusu bir erkek arasındaki gönül ilişkisini aktarırken yalnızlığı da vurguladı.

Ezel Akay'ın (d. 1961) ilk filmi *Neredesin Firuze?* (2003) geniş kitlelere yönelik oyuncu kadrosunun (Haluk Bilginer, Özcan Deniz, Demet Akbağ, Cem Özer) da desteğiyle, popüler müzik dünyasının iç yüzüne eğlenceli bir yaklaşımla eğildi. Yönetmenin ikinci filmi *Hacivat Karagöz Neden Öldürüldü* (2006) ise Bizanslılarla bölgeye yeni gelen Müslümanların bir arada yaşadıkları 14. yüzyıl Bursa'sına eğilerek inşaat işçisi karagöz (Haluk Bilginer) ile Hacivat'ın (Beyaz) serüvenini yine eğlenceli bir dille aktardı. Film Haluk Bilginer'in oyunculuğu ve yönetmenin seyirci tepkisini çok iyi hesaplayan anlatımıyla dikkati çekti.

Kırsal kökenli Ahmet Uluçay amatör bir tutkuyla belgeseller çektikten sonra ilk kurmaca filmi *Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak* (2004) adlı çalışmasında köylü iki delikanlı adayının sinema tutkularını ele aldı. (Film İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.) Sinema yazarlığı da yapan Aydın Sayman (d. 1953) *Güneşteki Leke* (1984) ve *Gelincik Tarlası*'ndan (1994) sonra, Ümit Cin Güven (d. 1972) ile birlikte *Sır Çocukları*'nı (2002) yönetti. Değişik nedenlerle sokaklarda yaşamak zorunda kalan çocukları konu edinen film, duyarlıklı bir anlatımla bu çocukların dünyasına eğildi. Ümit Cin Güven ise ilk filmi *Sır Çocukları*'ndan sonra, büyük kentlerde yaygın olan kapkaç olayına değinen *Metropol Kâbusu*'nu (2003) ve sinemacı olmak isteyen bir gencin öyküsünü konu edinen *Kayıp Cennet İnsanları*'nı (2004) yönetti. Yağmur Taylan (d. 1966) ve Durul Taylan (d. 1969) kardeşler "gençler için çevirdiklerini" vurguladıkları *Okul*'da (2004) seyredenleri pek de korkutmayan bir korku filmi denemesi yaptılar. Yönetmenlerin bir sonraki filmi *Küçük Kıyamet* (2006) ise Marmara depreminden yola çıkarak insanın korkularını ve doğa karşısındaki güçsüzlüğünü vurgulayan bir gerilim filmi oldu. Yüksel Aksu'nun (d. 1966) ilk filmi *Dondurmam Gaymak* (2006) Muğla kasabalarında motosikletiyle el yapımı ürününü satan bir dondurmacının motosikletinin çalınması üzerine kurulu bir güldürü oldu. Muğla yöresinde çekilen ve profesyonel oyunculara yer vermeyen film, yeni gerçekçi İtalyan sinemasını çağrıştıran bir anlayışın başarılı bir örneğini oluşturdu.

Uzun yıllar kaldığı Paris'te şan öğrenimi de gören, Paris Operasında temsillere katılan Ulaş İnan İnaç (d. 1972) ilk filmi *Türev*'de (2005) Cervantes'in bir öyküsünü günümüze uyarlayarak iki kadınla bir erkeğin, yalanlarla yanılmaların öne çıktığı duygusal dünyalarına eğildi. (Film, Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı.)

Çağan Irmak'ın (d. 1970) ilk filmi *Bana Şans Dile* (2002) gençlerin aileleri ve toplumla çatışmalarını bir gerilim ortamında vermeyi deneyen sıradan bir film oldu. *Mustafa Hakkında Her Şey* (2004) imrenilecek bir yaşamı olan bir erkeğin (Fikret Kuşkan) karısının bir trafik kazasında yanındaki bir erkekle birlikte ölmesi üzerine hayatının alt üst olmasını konu edindi. Yönetmenin hasılat rekoru kıran ve aşırı övgülerle karşılanan filmi *Babam ve Oğlum* (2006) ise siyasal olaylara karışmış babası (Fikret Kuşkan) tarafından dedesinin (Çe-

tin Tekindor) çiftliğine götürülen yedi sekiz yaşlarında bir çocuğun (Ege Tanman) gözünden aile bireyleri arasındaki çelişkilere ve kırgınlıklara eğildi. Siyasal göndermeler de yaptığı izlenimini veren filmin baskın özelliği melodram kalıplarını başarıyla kullanması oldu. (Film SİYAD'ın En iyi Film ve En İyi Yönetmen ödüllerini kazandı.) Bir masalcı babanın (Çetin Tekindor) bir köyün çocuklarına masal anlatmasını konu edinen *Ulak* (2008) iyilik ve kötülük karşıtlığını mistik bir yaklaşımla ele aldı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Issız Adam* (2008) bir kitapçıda karşılaşan genç bir kadınla (Melis Birkan) çapkın bir erkeğin (Cemal Hünal) tutkulu gönül ilişkisini aktardı. Cinselliği ve duygusallığı öne çıkararak özellikle kadın seyirciyi etkileyen bir melodram oldu.

Yeni kuşağın en ilgi toplayan yönetmenlerinden Zeki Demirkubuz (d. 1964) bir ilk filmin acemiliklerini içeren *C Blok*'ta (1994) İstanbul'da blok apartmanlardan oluşan bir sitede oturan genç bir kadının bunalımını öne çıkarırken, filme adını veren yerleşme düzeninin baskısını vurguladığı görüldü. Bu filmi izleyen *Masumiyet* (1997) yönetmenin deyişiyle "yoksul insanlara, sorgulayan insanlara, duygularını dinleme cesareti gösteren insanlara dayatılan çıkışsızlık" üzerine bir film oldu. Başarılı oyuncularının (Derya Alabora, Haluk Bilginer, Güven Kıraç) da desteğiyle, film yönetmenin konuşmalara ve az hareketli bir kameraya ağırlık veren ve kapalı mekânları yeğleyen anlatımının ilk önemli örneğini oluşturdu. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü kazandı.) Horlanmış insanları gündeme getirmeyi sürdüren yönetmen, yine sınırlı bir bütçe ile çektiği bir sonraki filmi *Üçüncü Sayfa*'da (1999) bir figüranla (Ruhi Sarı) komşusu gündelikçi kadın (Başak Köklükaya) arasındaki ortak yazgıyı ele aldı. Yine dar mekânların yarattığı boğucu bir ortamı perdeye getiren filmin, dışlanmışların şiddete dayanan dünyasını yansıtırken anlatımına Brecht'çi öğeler de kattığı görüldü. Albert Camus'nün *Yabancı* adlı romanından uyarlanan *Yazgı* (2001) yaşamanın anlamsızlığına inanan bir küçük memurun (Serdar Orçin), işlemediği bir cinayetle suçlandığında da, kendini savunmayıp yazgısına boyun eğişini konu edindi. Film, yönetmenin deyişiyle "yaşadığı suçluluk duygusunu ve imtiyazlılara karşı duyduğu nefreti" anlatıyordu. Ancak, yönetmenin daha da belirgenleşen uzun konuşmalara dayalı anlatımının ikinci bölümde tekrarlamalara yer vermesinin, filmi sarkıttığını belirtmek gerekir. *İtiraf* (2001) ise karısının (Başak Köklükaya) ihanetini belirleyen bir erkeğin (Taner Birsel) bu ihaneti itiraf ettirme çabasını konu edindi. İstediği sonuca ulaştığında, erkek yıllarca önce kendisinin yaptığı bir ihanetin gerçeği ile de yüzyüze gelir. Bu kez varlıklı sınıftan bir kadınla bir erkeğin belki de bir iktidar mücadelesi vermelerini, iç dünyalarını ve pişmanlıklarını yansıtan konuşmaların, oyuncuların da katkısıyla *İtiraf*'ı daha rahat izlenir kıldığı görüldü. Yönetmenin başrolü de üstlendiği *Bekleme Odası* (2003) ise Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* adlı romanını filme aktarmak isteyen bir yönetmenin hazırlık sürecini ele aldı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Kader*

(2006) ise *Masumiyet*'in kahramanlarının geçmişine eğilerek, tutkulu bir gönül ilişkisini yalın bir anlatımla perdeye getirdi. (Film Antalya Altın Portakal Festivali'nde En İyi Film ödülünü aldı.) Yönetmenin "*Karanlık Üstüne Öyküler*" toplu başlığını verdiği son üç filminde suçluluk, umutsuzluk, kötülük, yalnızlık gibi temaların toplumsal düzenden kopuk bir biçimde ele alındığı, yönetmenin bireylerin ruhsal dünyalarına ağırlık tanıdığı görülmektedir.

Kendine özgü bir anlatım biçimi yaratma başarısını gösteren Nuri Bilge Ceylan'ın (d. 1959) *Koza* (1995) adlı bir kısa filmin ardından yönettiği ilk kurmaca filmi *Kasaba* (1998) bir kasaba yaşamını çocukların gözünden verdi. Yönetmenin (çoğu kendi ailesinin bireyleri) amatör oyuncular kullanarak ve siyah beyaz olarak çektiği film, olağanüstü görüntüleri, doğayı da filmin kahramanları arasına katması, doğal konuşmaları, Çehov'un oyunlarını çağrıştıran sessizlikleri ve doğa sesleri ve gösterişsiz yalın anlatımı ile Türk sinemasında bir benzeri olmayan bir çalışma oldu. Aynı anlayışı sürdüren yönetmenin bu kez renkli olarak çektiği bir sonraki filmi *Mayıs Sıkıntısı* (1999) Çehov'a adadığı bir filmi çekmek için doğup büyüdüğü kasabaya dönen genç bir sinemacının gözünden bir kasabadan kesitler verdi. Film, büyüttüğü ağaçlarının görevlilerce kesilmesini önleme mücadelesi veren yaşlı bir babanın, evin temel direği bir annenin, müzikli bir saat sahibi olmayı düşleyen küçük bir öğrencinin özlemlerini ve umutlarını yine yaprakların hışırtısının, böcek seslerinin eşliğinde ve yine Çehov'un oyunlarına özgü sessizlikler ve incelikli bir mizah eşliğinde veren bir çalışma oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Uzak* (2002) ise karlar altında bir İstanbul'a eğildi. Gemilerle uzaklara gitmeyi düşleyen yeğenini (filmin çekiminden sonra bir trafik kazasında ölen Mehmet Emin Toprak) evinde konuk etmek zorunda kalan bir fotoğrafçının (Muzaffer Özdemir) kendisiyle hesaplaşmasını konu edindi. Film, olağanüstü İstanbul görüntülerine eşlik eden bakışların ve suskunlukların ağır bastığı bir anlatımla, yönetmenin deyişi ile "bireylerin kendi tutukevlerini örmeye çalıştıkları bir kentin yaşamını" verirken, bireyi çevreleyen yalnızlığı ve boşluğu da vurguluyordu. (Film, İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldığı gibi Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü ile En İyi Erkek Oyuncu (Mehmet Emin Toprak ve Muzaffer Özdemir) Ödülü'nü kazandı.) Nuri Bilge Ceylan'ın bu kez eşi Ebru Ceylan ile birlikte başrolleri de üstlendiği *İklimler* (2006) birbirlerine söyleyecek sözleri kalmamış bir erkekle bir kadın arasındaki iletişimsizliği bir yaz, bir sonbahar bir kış boyunca ele aldı. Baştan sona görsel bir estetiğin öne çıktığı, sıra dışı doğa görüntülerinin şiirsel bir anlatım kazandırdığı ve Antonioni'nin kadın-erkek ilişkilerini çağrıştıran film, yaratıcı yönetmen sinemasının Türkiye'deki en önemli temsilcilerinden Ceylan'ın yalın anlatımının en olgun örneğini oluşturdu. (Cannes Film Festivali'nde Fipresci Ödülü Kazanan Film, Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü, Antalya Altın Portakal Festivali'nde de Altın Portakal Ödülü'nü aldı). Yönetmenin bir sonraki filmi *3 Maymun* (2008) trafik kazası yapan

patronunun suçunu, para karşılığında üstlenerek cezaevine giren bir şoförü (Yavuz Bingöl) eksen aldı. Bireyler arasındaki iletişimsizliği, şiddeti, ihaneti Bergman'ın filmlerini de çağrıştıran bir anlatımla aktardı. (Film Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü'nü kazandı.)

Yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarında birçok yeni yönetmenin ilk filmlerini çekmesi, hiç kuşkusuz olumlu bir gelişmedir. Bir bölümüne daha önce değinilen bu yönetmenlerin hangilerinin kalıcı olacağını zaman gösterecek. Ama Ömer Uğur'un (d. 1954) 12 Eylül 1980 darbesi günlerini konu edinen filmi *Eve Dönüş*'ün (2006) şimdiden Türk sinemasının tarihinde yer aldığını söylemek yanlış olmaz. Film, hiçbir siyasal etkinliği olmayan, ikisi de işçi genç bir karı kocanın (Sibel Kekilli ve Mehmet Ali Alabora) faşizmle tanışmasını konu edinir. Ülkenin karanlık bir dönemine eğilen *Eve Dönüş* Türkiye'de örneklerine çok az rastlanan siyasal sinemanın çok başarılı bir örneği oldu. Sırrı Süreyya Önder (d. 1962) ile Muharrem Gülmez'in (d. 1968) birlikte yönettikleri *Beynelmilel* (2006) 12 Eylül ertesinde yaşadığı Adıyaman'da bir bando kurmakla görevlendirilen Abuzer'in (Cezmi Baskın), yüksek rütbeli subayları karşılama töreninde bandosuna, siyasal kimliğini bilmediği "enternasyonal" marşını çaldırmasını konu edindi. Film darbe ertesi günlerini, mizahi bir yaklaşımla eleştirmeyi başardı. (Film İstanbul Uluslararası Film Festivali'nde Altın Lale ve En İyi Kadın Oyuncu ödüllerini kazandı.) Özcan Alper'in (d. 1975) ilk yönetmenlik denemesi *Sonbahar* (2008) da benzer bir doğrultu izledi. On yıl kaldığı cezaevinde ölüm orucuna da yatan ve sağlığının bozulması gerekçesiyle salıverilen eski üniversite öğrencisi Yusuf'un (Onur Saylak) ölümle sonuçlanacak "eve dönüşünü" aktardı. Karadeniz'in ucundaki bir köyde yaşamakta olan annesinin yanına giden Yusuf, düşlerinin yok olmasının sarsıntısından çıkmaya çalışırken, Gürcü hayat kadını Eka (Megi Kobaladze) ile tanışır. Sosyalizmin çökmesi üzerine, küçük çocuğunu geride bırakıp karnını doyurmak için Türkiye'ye gelen Eka, yalnızlığını ve yıkılmışlığını Yusuf'un varlığıyla gidermeyi düşler. Yönetmen görselliği öne çıkaran yalın bir anlatımla hem ülkenin karanlık bir dönemine göndermeler yapar hem de mutlu sonu olmayacak duygusal bir ilişkiyi perdeye getirir. (Film Adana Altın Koza Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü kazandı). Belgeseller yaptıktan sonra, gerçek bir olaya dayanan ilk kurmaca filmi *Gitmek*'i (2008) çeken Hüseyin Karabey (d. 1970) tiyatro oyuncusu genç bir kadının (Ayça Damgacı) bir film setinde tanışıp sevdiği bir Kürt oyuncuya (Hama Ali Khan) kavuşabilmek için ABD işgali başlarken Irak'a gitmeyi göze almasını konu edindi. Filmin yolculuğu belgeleyen bölümlerinin, dramatik yapının önüne geçtiği görüldü. Belgesel kökenli Tolga Örnek'in (d. 1972) yönettiği *Devrim Arabaları* (2008) ise 1961 yılında Eskişehir'de 23 mühendisin yerli otomobil üretebilmek amacıyla yaptıkları işbirliğini konu edinen düzgün bir film oldu.

Özer Kızıltan'ın (d. 1963) ilk filmi *Takva* (2006) dinsel bir ortama eğile-

rek, bir tarikata katılan dini bütün bir genç adamın inandığı değerlerin nasıl yok olduğunu vurguladı. Film içeriğinin yanı sıra görsel anlatımının düzgünlüğüyle de dikkati çekti. Belgeseller de çekmiş olan Mehmet Güreli'nin (d. 1949) Peyami Safa'nın Server Bedi takma adıyla yazdığı *Selma ve Gölgesi* adlı romanından uyarladığı *Gölge* (2008) çevresindeki erkekler intihar eden bir kadını eksen aldı. Kısa film kökenli Selim Evci'nin (d. 1975) ilk uzun filmi *İki Çizgi* (2008) birlikte yaşayan genç bir kadınla erkeğin, bir otomobil yolculuğunu konu edindi. Çiftlerin birbirleriyle çelişen yönlerini, uzun planlara dayanan bir anlatımla aktardı. Seyfi Teoman'ın (d. 1977) Silifke'de çektiği ilk filmi *Tatil Kitabı* (2008) yönetmenin deyişiyle "Türkiye'deki kolektif taşra psikolojisine" eğildi. Film, bir ilkokul öğrencisinin gözünden bir yaz tatili boyunca bir ailenin ve giderek bir kasabanın büyük olaylara gebe olmayan sıradan yaşamını aktardı. (Film Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde En İyi Türk Filmi Ödülü'nü aldı). Toğan Gökbakar'ın (d. 1984) yönettiği *Recep İvedik* (2008) güldürüsü ise dört milyonu aşkın seyirciye ulaşsa da, ülkenin Nasreddin Hoca'dan Aziz Nesin'e uzanan köklü mizah geleneğine ihanet eden bir film oldu. Kapkara kaşlı, kapkara sakallı, garip görünüşlü, göbekli bir kahramanın (Şahan Gökbakar) bol argolu skeçlerine dayanan filmin uyandırdığı aşırı ilgiyi, toplumsal değerlendirmenin ne denli yozlaştırılmış olduğunun göstergesi saymak gerekir.

Belgesel Sinema: Türkiye'de sinema çalışmaları belgeselle başlasa da (Manaki Kardeşler'in ve Fuat Uzkınay'ın daha önce değinilen çalışmaları) daha sonraki yıllarda belgesel sinema önemli bir gelişme gösterememiştir. Daha önce kuruluşuna değinilen Merkez Ordu Sinema Dairesi adına Fuat Uzkınay'ın 1916 yılında çektiği *Sultan Reşat'ın Cenaze Merasimi*, *Vahdettin'in Kılıç Alayı* gibi günümüze ulaşan örnekleri, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan ordusunun İzmir'e doğru kaçışını saptayan *İstiklâl* (1922) izledi. Yine Fuat Uzkınay, *Ordunun İstanbul'a Girişi* (1922) adlı belgeseli de gerçekleştirdi. Kemal Film de, savaş sırasında yapılan çekimleri kurgulayarak *Zafer Yolları* (1923) adlı bir belgesel oluşturdu. Nâzım Hikmet'in, Naşit Özcan, Kavuklu Ali, Fahri Gülünç ve Necdet İnce gibi oyuncularla bir ortaoyununu (*Kanlı Nigâr*) sinemaya aktaran çalışması *Düğün Gecesi*'ni (1933) de belgesel bir çalışma saymak yanlış olmaz. Nâzım Hikmet'in *İstanbul Senfonisi* (1934) ve *Bursa Senfonisi* (1934) adlı iki belgesel daha çektiği biliniyor. Ha-Ka Filmin, yeni çekimler de yaptırarak hazırladığı *Türk İnkilâbında Terakki Hamleleri* (1937) ise ülkenin Meşrutiyet'ten bu yana tanık olduğu gelişmeleri perdeye getirmeyi denedi. Türkiye'nin Kore Savaşına katılması Seyfi Havaeri'nin çektiği *Kore Gazileri* (1951) ve Kenan Erginsoy'un çektiği *Mehmetçik Kore*'de (1951) belgesellerinin yapılmasını sağladı. İlhan Arakon'un yönettiği *Bir Şehrin Hikâyesi* (1954) ise İstanbul'u ele alan düzgün bir çalışma oldu. Belgesel alanına beklenmedik bir ivmeyi İstan-

bul Üniversitesi Film Merkezi getirdi. Film Merkezi, örnek bir kararlılıkla Anadolu uygarlıklarını tanıtmak, Anadolu tarihinin sanat değerlerine ışık tutmak amacıyla filmler üretti. Aynı üniversitenin Edebiyat Fakültesi öğretim kadrosunun gerçekleştirdiği bu filmlerden ilki, Sabahattin Eyüboğlu ile Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun ortaklaşa yönettiği *Hitit Güneşi* (1955) oldu. (Film, Berlin Film Festivali Belgesel bölümünde Gümüş Ayı Ödülü kazandı.) Sabahattin Eyüboğlu'nun *Antalya Ormanları* (1956) adlı belgeselinin ardından Eyüboğlu-İpşiroğlu ikilisi Fatih Albümü'nde yer alan Mehmet Siyah Kalem'in resimlerini *Siyah Kalem* (1957) başlığı altında belgelediler. Bu filmi, Nakkaş Osman'ın çizimlerini perdeye getiren *Surname* (1959), Göreme'nin kaya kiliselerindeki resimleri konu edinen *Karanlık Renkler* (1959) ve Antakya'daki Roma mozayiklerini ele alan *Anadolu'da Roma Mozayikleri* (1959) izledi. İkilinin son çalışması *Anadolu Yolları* (1960) oldu. İpşiroğlu bu kez Adnan Benk ile birlikte Van Gölü üstündeki adada yer alan *Aktamar* (1963) kilisesini belgeledi. Eyüboğlu ise Aziz Albek ile birlikte Nemrut dağının tepesinde Kommagene Kralı Antiokhos'un yaptırdığı heykelleri konu edinen *Nemrut Tanrıları*'nı (1964) çekti. Eyüboğlu-Albek işbirliğinin son ürünü *Karagöz'ün Dünyası* (1972) oldu. Adnan Benk, Aslantaş kalıntılarını konu edinen *Ben Asitavandas*'ı (1965) çekti. İpşiroğlu'nun Nazan İpşiroğlu ile birlikte yönettiği *Kapalıçarşı* Aziz Albek'in yönettiği *Çini* (1978) ve sinema yazarı Altan Küçükyalçın'ın, Kemal Özer'in aynı adlı şiirinden yola çıkarak yönettiği *Haliç* (1978) bu merkezin saygı ile anılması gereken çalışmalarını noktaladı. (Son yıllarda ülkemizde iletişim öğretiminin büyük bir yaygınlık kazanmasına, video alıcı ile çekim yapmanın giderleri çok azaltmış olmasına karşın, onlarca iletişim fakültesinden hiçbirinin, İstanbul Üniversitesi Film Merkezi'nin çalışmalarını canlandırmayı denememesini "görevi ihmal" olarak değerlendirmek, abartılı bir eleştiri sayılmamalıdır.) Şakir Eczacıbaşı'nın Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte yönettiği *Yaşamak İçin* (1963) ile yapımcılığını üstlendiği *Renk Duvarları* (1962), *Göreme* (1963) ve *Kırkpınar* (1964) da Anadolu'nun tanıtımına yönelik çalışmalar oldu. Metin Erksan'ın Ege uygarlıklarını ele alan *Nehir ve Uygarlık* (1959); Şadan Kâmil'in bir kamyonun yolculuğu aracılığıyla Anadolu'yu tanıtan filmi *Dağları Delen Ferhat* (1959); Lütfi Akad'ın orman-insan ilişkilerine eğilen filmi *Tanrının Bağışı Orman* (1964); Behlül Dal'ın *Güneşin Bittiği Yer* (1975) vb; Ali Özgentürk'ün *Yasak* (1975); Nesli Çölgeçen'in *Tarih Boyunca Anadolu* dizisi için çektiği bölümler (1981-83) ise profesyonel sinemacıların belgesel ve kısa film çalışma örnekleridir. Belgesel sinemayı meslek olarak benimseyen ilk yönetmen Suha Arın'dır.

Washington'daki Howard Üniversitesinde sinema-televizyon yapımcılığı ve yönetmenliği öğrenimi gören Suha Arın'ın (1942-2004) ilk belgesel çalışması Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adına çektiği *Hattilerden Hititlere* (1974) oldu. Hitit kültürüne eğilen bu filmi Friglerle ilgili *Midasın Dünyası* (1975) izledi. *Saf-*

ranbolu'da Zaman (1977) ise Safranbolu evlerinin özelliklerini ve mimarlık tarihimizdeki yerini perdeye getirdi. (Film, Antalya'da Altın Portakal Ödülü aldı.) *Urartu'nun İki Mevsimi* (1977) Urartu kültürüne eğildi. Aynı yıl *Likya'nın Sönmeyen Ateşi*'ni çeken yönetmen, *Tahtacı Fatma*'da (1979) orman işçilerinin sorunlarına eğildi. (Film, Antalya'da Altın Portakal Ödülü aldı.) *Kapalıçarşı'da Kırk Bin Adım* (1980) ise gün boyunca Kapalıçarşı'yı dolaşarak şerbet satan bir şerbetçinin gözünden çarşının renkli dünyasını yansıttı. Yerel bir düğünü perdeye getiren *Kula'da Üç Gün* (1983) aynı zamanda Kula'nın mimari özelliklerini de yansıttı. (Film, Antalya'da Altın Portakal Ödülü aldı.) *Kariye* (1984) aynı adı taşıyan müzeyi belgeledi. Suha Arın çalışmalarını *Camın Teri* (1985), *Geçti Bu Demde Dünyadan Mimarların Piri Sinan* (1988), *Mimar Sinan'ın Anıları* (1989), *Topkapı Sarayı* (1991), *Kıbrıs'ta Bir Özgürlük Anıtı* (1997) gibi filmlerle sürdürdü.

Hisar Kısa Film Yarışması'nda *Çirkin Ares* (1968) ile ilgi toplayan Artun Yeres, *Hiroshige ve Hokusai'de Mevsimler* (2002) adlı belgeseli de çekti. Aynı yarışmada *İstanbul Hatırası* (1967) adlı çalışmasında Eminönü Meydanı'nı usta bir gözlemcilikle perdeye getiren ressam Özer Kabaş, ne yazık ki sinema çalışmalarını sürdürmedi. Fotoğraf sanatçısı Ara Güler, Türk donanmasının amiral gemisi Yavuz zırhlısının sökülmesini *Kahraman Yavuz (Film Kahramanının Sonu)* (1975) adı altında belgeledi. Güner Sarıoğlu'nun ilk belgeseli Fakir Baykurt'un bir metninden yola çıkarak çektiği *Ladik 76* (1976) oldu. *Beritanlı* (1980) ise bir aşiretin günlük yaşam biçimini belgeledi. Sarıoğlu *Kapadokya* (1982) ve *Keçe* (1983) gibi belgeselleri de çekti. Özcan Arca, *Merhaba* (1977) ve yurt dışında da ödüller kazanan *Üç Bölümlü Kısa Film* (1979) ile dikkati çektikten sonra, Ruhi Su'nun yaşamına ve müziğine eğilen *Ezgili Yürek Ruhi Su* (1995) belgeselini çekti. Bu filmi deniz dibindeki batıkları konu edinen *Zaman Kapsülleri* (1999) izledi. Yönetmenin eşi Nurdan Arca'nın yönettiği *Dostların Otuzuncu Yılı* (1999) ise Genco Erkal'ın Dostlar Tiyatrosu'nun kuruluşunun otuzuncu yıldönümü nedeniyle hazırlandı. Mehmet Güreli, *Vapurlar* (1987) adlı belgeselinden yıllarca sonra çektiği *Necdet Mahfi Ayral*'da (2003) ünlü oyuncunun yaşamını tanıklıklara da yer vererek perdeye getirdi. Ahmet Soner, *Adana-Paris'te* (1995) Yılmaz Güney'in yaşam öyküsüne ve sanatına eğilerken, *İsmail Beşikçi: 36 Kitap = 13 Cezaevi*'nde (1997) bir bilim adamının kimliğini ele aldı. Enis Rıza Sakızlı *Zamana Karışmak* (1991), *Modernleşen Türkiye* (1992) gibi belgeseller çekti. Hilmi Etikan *Tarlabaşı Tarlabaşı*'nda (1999) İstanbul'un tarihi bir semtinin yok edilişini belgeledikten sonra bir *Ruhi Su* (2002) belgeseli hazırladı. Mehmet Eryılmaz *Nazım Hikmet Şarkıları*'nda (2002) şairin şiirlerinden yapılan besteleri sinema ile bağdaştırdı. Necati Sönmez, *Theo'nun Bakışı* (2003) adlı belgeselinde Theo Angelopoulos'un sinemasını konu edindi. Tolga Örnek'in *Tanrıların Tahtı Nemrut* (1999) gibi belgeseller sonra yönettiği *Hitler* (2002) ile *Gelibolu* (2005) ise belgeselle kurma-

ca karışımı filmler oldu. Televizyon programcısı Can Dündar'ın yönettiği *Mustafa* (2008) ise, Atatürk'ün yaşam öyküsünü perdeye getirmeyi denedi. Belgeselden çok doküdrama anlayışındaki film, hem Atatürk'ün kimliği konusunda hem de tarih olaylarını aktarmada yanlışlara düştüğü gerekçesiyle eleştirildi.

Belgesel üretimini destekleyecek kurumların olmayışı, belgesel çalışmaların ancak bireysel çabalar sonucunda gerçekleşebilmesi bu türün Türkiye'de yaygınlaşmasını engellemiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından bu yana ülkenin yaşadığı siyasal çalkantıların ne denli zengin bir belgesel kaynağı olduğu dikkate alınırsa, bu olayların belgelenememiş olmasını ya da belgeselin çok yatkın olduğu militan bir sinema örneğinin ortaya koyulamamasını kaçırılmış önemli bir fırsat olarak değerlendirmek yanlış olmaz.

Arka sayfada: Martin Scorsese'nin yönettiği ve Robert De Niro'nun başrolü oynadığı ***Raging Bull*** (***Kızgın Boğa***) mafyanın denetimindeki boks dünyasına eğilir.

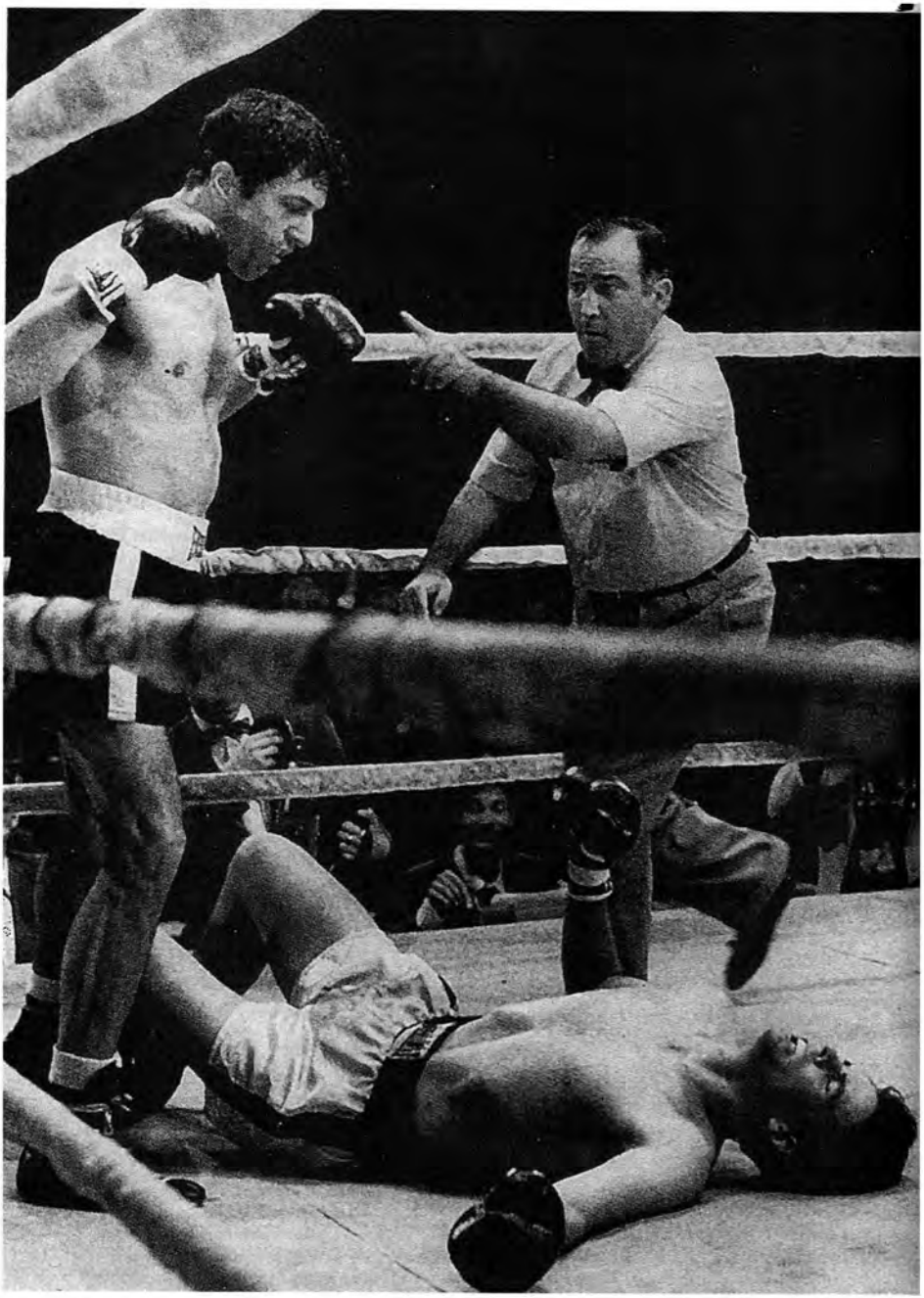

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

1960 SONRASINDA AMERİKAN SİNEMASININ YARATICI YÖNETMENLERİ

Sam Peckinpah

Amerikan sinemasının önemli öğelerinden biri de şiddettir. Şiddeti, bu arada ölümü olağanüstü bir görsellikle neredeyse lirik bir anlatımla perdeye getiren yönetmen ise Hollywood ile yıldızı barışmayacak olan Sam Peckinpah'tır (1926-1984). Kızılderili bir kabile reisinin torunu olan Peckinpah, küçük yaşta batıyı tanımış olmanın da etkisiyle *western* türüne anarşist, dahası nihilist bir bakış getirirken, toplumsal gerçekleri, geçmişe özlemi de içeren eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeyi dener. Peckinpah'ın geleneksel *western*'e aşırı bir şiddet getirmesini, başyapıtlarını Sergio Leone'nin verdiği "*spaghetti western*"in tetiklediğini öne sürenlerin bulunması, Peckinpah'ın John Ford'un, özellikle de Ford'un ilk döneminin çizgisini sürdürdüğü gerçeğini değiştirmez. Ama Peckinpah'ın sineması *western*'in toplumsal gelişmenin gerisinde kaldığının ve tarihin sayfalarına gömülmesinin de kaçınılmaz olduğunun göstergesidir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında donanmada görev yaptıktan sonra tiyatro öğrenimi gören Peckinpah, yönetmen Don Siegel'in yardımcısı oldu. Televizyon için *western* dizileri çektikten sonra (*Gunsmoke*, *The Westerner* vb) ilk filmini yönetti. *The Deadly Companions* (*Ölümcül Arkadaşlar*, 1961) adını taşıyan film, eski bir subayın yanlışlıkla vurduğu çocuğunun ölüsünü Apache'lerin bölgesindeki aile mezarlığına götüren bir kadının (Maureen O'Hara) öyküsünü anlatırken, bir ilk filmin acemiliklerine karşın, yönetmenin şiddet tutkusunun ipuçlarını da veriyordu. Yönetmenin "yalnızlık üzerine bir film" olarak tanımladığı ikinci filmi *Ride The High Country* (*Iz Peşinde*, 1962) artık yaşlanmış eski bir şerifle (Randolph Scott) yardımcısının (Joel McCrea) bir bankanın altınını tehlikeli bir bölgeden geçirmelerini aktardı. İki ahbap geçmişi özlemle anar, geleceğe kuşkuyla bakarken, filmin sanayileşmenin eşiğindeki Batı'ya çağdaş bir bakış getirdiği görülür. Yönetmenin bir sonraki çalışması *Major Dundee* (*Kahraman Binbaşı*, 1965) ise Peckinpah'ın önemli filmlerinden biri oldu. Hemen belirtmek gerekir ki, yapımevi (Columbia) filmde kesintiler yapmış, yer yer kurguyu değiştirmiş ve yönetmenin filmi reddetmesine yol açmıştır. Ama Amerikan İç Savaşı'nın sona ermek üzere olduğu yıllara eğilen ve *western* klasiklerinin izini süren filmin yine de saldırgan bir militarizmin şidde-

tini vurgulamayı başardığı görülür. Apache'lerin izini sürmek için adamlarıyla birlikte Meksika'ya giren Kuzeyli Binbaşı Dundee (Charlton Heston) Güneylilerin zencilere, Meksikalıların Fransızlara, Kuzeylilerin Apache'lere diş biledikleri bir ortamda bulur kendini. Herkesin birbirine karşı olduğu bu ortamda Binbaşı Dundee, Rio Grande Irmağı'ndan geçmeyi başaracak, ama ırmağın suları da kan rengine boyanacaktır. (Peckinpah'a, Bloody Sam / Kanlı Sam sanı yakıştırılacaktır.) Yönetmenin yapımevi ile arasının açılması, çekmeye başladığı *The Cincinnati Kid*'in (*Kumarbazlar Kralı*, 1965) yönetmenliğinden alınmasına yol açtı. (Bu filmi Norman Jewison çekti.) Bir süre televizyonlar için çalışmak zorunda kalan Peckinpah'ın sinemaya dönüşü *The Wild Bunch* (*Vahşi Belde*, 1969) ile oldu. Peckinpah'ın en önemli filmleri arasında yer alan *Vahşi Belde* yönetmenin bir önceki filmine oranla hem daha fazla şiddet içerir hem de daha karamsar olur. Batı'nın artık *western* ortamına elverişsiz olması filmin konusunu Meksika'ya taşır. Meksika devrimi yıllarında bu ülkeye kaçmak zorunda kalan bir banka soyguncusu (William Holden) ile onu kovalayan bir kanun kaçağı (Robert Ryan) arasındaki hesaplaşmayı konu edinen film, kaçınılmaz bir şiddetin yol açtığı bir toplu kıyımla başlar ve yine bir toplu kıyımla noktalanır. Filmin başkişisi, yavaşlatılmış çekimlerle, fışkıran kanlarla verilen ölüm olurken, film Batı'nın fethi mitoslarını ve ahlaki değerlerini de altüst eder. Ayrıntılara ve tarihi gerçeklere uygun davranmadaki titizliği ile de dikkati çeken yönetmenin, şiddetin egemen olduğu bir döneme eleştirel ve biraz da alaycı bir bakışla yaklaştığı görülür. Arkadaşları tarafından bir çölde terk edilen bir altın arayıcısının (Jason Robards) bir su kaynağı bulup zengin olmasını, gönül ilişkilerini ve bir otomobilin altında kalarak ölmesini konu edinen *The Ballad of Cable Hogue* (*Çöl Şeytanı*, 1970) ise şiddete yer vermez. Film, kapitalizmin gelişmesine ayak uyduramayanların tarih sahnesinden dışlanmalarını mizahi bir yaklaşımla aktarır. Aynı anlayışı sürdüren yönetmen, *Junior Bonner*'de (*Vahşi Sürücü*, 1971) bu kez çağdaş yaşama ayak uyduramayarak geçmişe özlem duyan bir rodeocu (Steve McQueen) ile babasının (Robert Preston) öyküsünü, yine şiddete yer vermeyen duyarlı ve güler yüzlü bir anlatımla ama karamsar bir bakış açısıyla aktarır.

Yönetmenin önemli çalışmaları arasında yer alan *Straw Dogs* (*Köpekler*, 1971) ile *Bring Me The Head of Alfredo Garcia* (*Bana Onun Kellesini Getirin*, 1974) *western* olmamakla birlikte bu türü çağrıştıran iki filmdir. Yönetmenin *western* olmayan ilk filmi *Köpekler*, İngiltere'ye yerleşen Amerikalı barışçıl bir aydının (Dustin Hoffman) canını ve malını savunmak için şiddete başvurmak zorunda kalmasını ele alır. Peckinpah'ın "en sevmediğim filmim" dediği filmde içgüdüsel şiddetin yerini, yavaş yavaş yükselen akılcı bir şiddetin aldığı görülür. Meksika barlarında ekmeğini kazanan bir piyanistin (Warren Oates) bir toprak ağasının koyduğu büyük ödülü kazanmak için bir tecavüzcünün kellesi peşinde koşmasını konu edinen *Bana Onun Kellesini Getirin* de, Amerika dışın-

daki yaşamın da Peckinpah'ın kahramanlarını şiddetten korumadığını gösterir. Yeniden *western* türüne dönen Peckinpah, *Pat Garrett and Billy The Kid*'de (*Pat Garrett ve Billy The Kid*, 1973), Batı'nın iki ünlü haydutunun son yıllarına eğilerek, daha önce King Vidor, Howard Hughes ve Arthur Penn'in de işlemiş oldukları bir konuyu ele aldı. Şerifliği seçerek artık bir kanun adamı olan Pat Garrett (James Coburn) eski davranışını sürdüren Billy The Kid'i (Kris Kristofferson) bir evde kıstırarak öldürecek, geceyi dostunun ölüsü başında geçirdikten sonra, ertesi sabah oradan uzaklaşırken küçük bir çocuğun taş yağmuruna tutulacaktır. Destansı *western* anlatımına sırt çeviren film, toplumsal gelişmenin bireyciliği artık geçersiz kılmaya başladığını vurgular. Ağır bir tempo ile gelişen film, bir dostluğun kanlı bir biçimde sona ermesinin hüznünü duyumsatırken, yönetmenin şiddet tutkusu ölüm sahnesini yine şiirsel bir dille aktarır. Peckinpah'ın *western*'leri akan kanın sorumluluğunu büyük toprak sahiplerine, batıya gelen büyük sermayeye ve bankalara yükleyerek benzerlerinden ayrılır. Peckinpah için *western* artık tarihin sayfalarına gömülmüş bir efsaneden arta kalmış bir ortamdır. Jim Thompson'un romanından uyarlanan *The Getaway* (*Sonsuz Firar*, 1973) ise yönetmenin tek gangster filmi denemesidir. Film, bir gangsterin (Steve McQueen) cezaevinden çıkıp bir bankayı soyduktan sonra, sevgilisi (Ali McGraw) ile birlikte Meksika'ya kaçma girişimini konu edinir. *Sonsuz Firar* çağdaş Amerika'nın cezaevlerini, bankalarını, otoyollarını yansıtırken mafyanın adaleti etkileme gücünü de vurgular. İki kaçağın Meksika sınırından geçmeyi başararak yeni bir yaşama adım atmasıyla noktalanan filmin ahlak kurallarına ters düşen sonunu, bireyin toplumsal adaletsizliğe ve acımasızlığa başkaldırışının desteklenmesi olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Kişisel ve sıra dışı çizgisini sürdüren Peckinpah'ın Robert Rostand'ın romanından uyarladığı *Killer Elite* (*Katil*, 1975) ustalıklı sayılmayacak bir casusluk filmi oldu. Willi Heinrich'in romanından uyarlanan ve James Coburn, Maximilian Schell, James Mason gibi oyunculara yer veren *Cross of Iron* (*Şeref Madalyası*, 1976) ise yönetmenin tek savaş filmini oluşturur. İkinci Dünya Savaşı'nı Sovyetlere saldıran Almanların gözünden veren film, bir "şeref madalyası" hak etmenin bedelini gösterirken, cephede vuruşanların tek düşüncesinin hayatta kalmak, hayatta kalmanın bedelinin de karşısındakini öldürmek olduğunu vurgular. Üç kamyon sürücüsünün politikacılara ve yasalara karşı çıkışını konu edinen *Convoy* (*Konvoy*, 1978) ise alaycı bir bakışın da yer aldığı bir yol filmidir. Filmin *Köpekler*'deki anarşist bakış açısını sürdürdüğü görülür. Yönetmenin Robert Ludlum'un romanından uyarladığı son çalışması *Osterman Weekend* (*Belalı Hafta Sonu*, 1983) yine bir casusluk filmidir. Yılda bir kez bir araya gelen üç gizli servis görevlisinin aralarına bir de gazeteci alarak yaptıkları hafta sonu tatili, teknolojideki gelişmelerin sağladığı yanlış yönlendirmeleri vurgular. Çağdaş toplumun aldatma ve aldanma üzerine biçimlendiğini, gerçekliğin ise filmin kahramanlarından birinin deyişiyle "henüz keşfedil-

memiş bir yalan olduğunu" öne sürer. Çünkü günümüz toplumunda gerçekliği, ancak video kameraların süzgeçinden geçerek bize ulaşan görüntüler oluşturur. Peckinpah'ın şiddeti yavaşlatılmış çekimlerle, sanki bölümlere ayırarak çarpıcı bir görsellikle veren sineması, Johnson ve Nixon gibi ülkede düş kırıklığı yaratan yöneticilerin iktidarda olduğu yıllar Hollywood'unu sarsıcı bir işlev görmüştür.

Martin Scorsese

Yirminci yüzyıl başlarında Sicilya'dan ABD'ye göç eden bir İtalyan ailenin üçüncü kuşak temsilcisi Martin Scorsese'nin (d. 1942) New York'un Little Italy sokaklarında geçen çocukluğunun ve ilk gençliğinin izlerini taşıyan filmleri, yirminci yüzyıl sonu Amerikan sinemasının en önemli örnekleri arasında yer alır. Kendilerini Little Italy'nin sınırları içine hapseden, İngilizce bile öğrenmekten kaçınan, esnaflık ve işçilik yaparak geçimlerini sağlayan, 1930'larda da gangsterliğe bulaşan İtalyan göçmenlerinin ancak üçüncü kuşağının yeni vatanlarına uyum sağlamaya başladığı görülür. Bu yeni açılımın sinemadaki yansıması ise Amerikan sinemasına Francis Ford Coppola, Brian De Palma, Michael Cimino ve Martin Scorsese gibi yönetmenlerin, Al Pacino, Robert De Niro, Sylvester Stallone gibi oyuncuların katılması olmuştur. Katoliklik ve şiddet gibi iki karşıt etkinin egemen olduğu Little Italy'de yetişen Martin Scorsese, çocuk yaşta astım olmasının da etkisiyle bedensel etkinliklerden kaçınınca, babası ile birlikte haftada iki kez gittiği sinemaya büyük bir ilgi duyar. Öyle ki, yıllarca sonra kendisiyle yapılan bir söyleşide, çocukluk anılarını anımsamaya çalıştığında, gerçek olaylarla John Ford'un ya da Samuel Fuller'ın filmlerindeki sahneleri birbirine karıştırdığını söyleyecektir.

14 yaşına geldiğinde çevrenin de etkisiyle din adamı olmaya karar veren ve bu amaçla bir din okuluna yazılan Scorsese'nin bu eğilimi bir yıl sürer. Sinema tutkusuna eklenen "*rock'n'roll*" sevgisi okuldan uzaklaştırılmasına yol açar. (Scorsese yine de düzenli olarak Pazar ayinlerine katılacak ama bir rahibin Vietnam Savaşı'na övgüler düzen vaazını dinledikten sonra kiliseden ayağını keşecektir.) İngiliz edebiyatı okumak için New York Üniversitesine yazılan Scorsese, bölüm değiştirerek sinema tarihi okumaya başlayınca, Brian De Palma ve Robert De Niro ile de tanışma olanağını bulur. New York Film Festivali sırasında (1963) Fransız Yeni Dalga akımının örneklerinin ilk kez Amerikan seyircisi ile buluşması, Amerikan aydınları, bu arada Scorsese üzerinde büyük etki yapacaktır. Klasik Hollywood anlatımı ile çelişen bu özgürlükçü anlayış Scorsese'yi de deneysel kısa filmler çekmeye yöneltir. New York Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak sinema dersleri de vermeye başlayan Scorsese'nin ilk filmi, otobiyografik özellikler de taşıyan *Who's That Knocking at My Door*'da (*Kapıma Vuran Kim?*, 1969) yeni Fransız yönetmenlerinin etkileri gö-

rülür. Üç gencin avarelik günlerini ele alan ve erotik bir bölüm de içeren filmin başrolünü Harvey Keitel oynar. Tamamlanması üç yıla yakın bir süre alan bu filmin ardından Scorsese, Hollanda'ya giderek görüntü yönetmenliği yapar, reklam filmleri çeker. Daha sonra New York Üniversitesi School of The Arts bölümü öğrencilerinin gerçekleştirdiği ve Kamboçya Savaşı'nı protesto eden öğrenci gösterilerini konu edinen *Street Scenes* (*Sokak Sahneleri*, 1970) adlı belgeselin danışmanlığını üstlenir ve filmin bir bölümünü de (filmin sonundaki tartışma) çeker. Kurguculuk yapmak üzere gittiği Hollywood'da Roger Corman ile tanışması, Scorsese'ye ikinci kurmaca filmi *Boxcar Bertha*'yı (*Soygun ve Aşk*, 1972) çekebilme olanağını sağlar. Yapımcılığını Roger Corman'ın üstlendiği ve Boxcar Bertha Thompson'ın *Sister of The Road* adlı yaşam öyküsü kitabını perdeye getiren film, ekonomik bunalım yıllarına eğilir. *Soygun ve Aşk*, güney eyaletlerinden yollara düşüp sığır vagonlarında yolculuk eden Bertha'nın (Barbara Hershey) öyküsünü aktarır. Bertha'nın büyük kentte katıldığı çetenin soygundan elde edilecek parayı sendikaya verme hayali suya düşecek, anarşist sendikacı (David Carradine) bir sığır vagonunda çarmıha gerilecek, Bertha ise yaşayabilmek için orospuluk yapmak zorunda kalacaktır. Mafya olgusu ile dinsel motifleri kaynaştıran filmin düzgün anlatımı, Scorsese'yi ünlendirecek olan *Mean Streets*'in (*Belalı Sokaklar*, 1973) çekilmesini sağladı. Yönetmenin çok iyi tanıdığı Küçük İtalya'da, Katolikliğin katı kuralları ile mafyanın çekiciliği arasında seçim yapmaya zorlanan ikinci göçmen kuşağının ikilemini ele alan film, Michael Curtiz'in ünlü filmi *Kirli Yüzlü Melekler*'i çağrıştırsa da, toplumsal koşulları da vurgulamaya verdiği önemle ondan ayrılır. Çok sınırlı bir bütçeyle (550 bin dolar) gerçekleştirilen ve yönetmenin deyişiyle "gerçeklikle örtüşen yoğun bir operayı çağrıştıran" filmde, yine Harvey Keitel yönetmenin alter-egosunu canlandırırken, yönetmenin daha sonraki filmlerinin gözde oyuncusu olacak Robert De Niro da ilk kez Scorsese'nin bir filminde rol alır. Scorsese'nin karanlıkta söylediği "insan günahlarından kilisede arınmaz, sokakta arınır" sözleriyle başlayan film, bir yandan Katolik inançlarından sıyrılmaya çalışan, bir yandan borç batağına saplanmış en iyi arkadaşını doğru yola çekmeye çalışan, bir yandan da saralı sevgilisine yörenin kurallarına göre davranan bir gencin öyküsünü aktarır. Günahlardan arınma yerinin sokaklar, başka bir deyişle New York sokakları, Manhattan ve Little Italy olduğunu vurgulayan film, büyük kentin ayaktakımının kendi içine kapalı ve bireylerini yok etmeye yönlendiren dünyasına ayna tutar. Gece sahnelerinin ağırlıkta olduğu filmin Rolling Stones'tan Eric Clapton'a dek dönemin önemli şarkıcılarının müziği ile desteklenmesi, pop müziğinin o yıllardaki etkisini vurgular. Film, alıcının çoğu kez elde kullanıldığı çekimleriyle, renk kullanımına verilen önemle ve kanlı bir biçimde noktalanan içeriğiyle modern Amerikan sinemasının ilk örneklerinden birini oluşturur.

Bu filmi izleyen ve adını 1930'ların sevilen bir şarkısından alan *Alice Do-*

esn't Live Here Anymore (*Alice Artık Burada Yaşamıyor*, 1974) ise mutluluk peşinde koşan bir kadının öyküsünü Hollywood kalıplarına uygun bir yol filmi ortamında aktardı. Kocası ölen genç bir kadın (Ellen Burstyn) şarkıcı olup genç kızlık günlerinin düşünü gerçekleştirebilmek için küçük oğlu ile birlikte New Mexico'dan Arizona'ya gitmek için yola çıkar. Yol boyunca tanık olduğu olaylar ve karşılaştığı kişiler genç kadını gönlünün sesi ile özlemleri arasında seçim yapmak zorunda bırakır. Yönetmeni büyük kentten kırsal kesime götüren film, melodramla Frank Capra usulü komediyi bağdaştırmaya çalışan konusuyla Ellen Burstyn'e En İyi Kadın Oyuncu Oscarı'nı kazandırsa da, yönetmenin sıradan bir çalışması olur. Bu filmi izleyen *Italianamerican* (*İtalyan Amerikalı*, 1975) ise yönetmenin annesi ve babası ile yaptığı bir söyleşiyi konu edinen orta uzunlukta (48 dk) bir belgeseldir. Film, göç olgusunu ve kırk yıl süreyle bir arada yaşayan iki insanın birbirleriyle ve yönetmenle ilişkilerini aktarır. Scorsese, *Taxi Driver* (*Taksi Şoförü*, 1976) ile yeniden New York gecelerine döner. *Belalı Sokaklar*'ın çizgisini sürdüren film, uykusuzluk çektiği için geceleri çalışan taksi şoförü Travis'in (Robert De Niro) öyküsünü aktarır. Geceleri New York batakhanelerinin bulunduğu sokaklarda direksiyon sallayan, içinde yaşadığı kentin çirkinliklerini güncesine aktaran, boş vakitlerinde porno filmler izleyen Travis, tanık olduğu yozlaşmanın ancak kaba kuvvetle giderilebileceği sonucuna varınca, silahıyla adalet dağıtmaya başlar. Orospuluktan kurtarmaya karar verdiği gencecik bir kızın (Jodie Foster) pezevenklerini öldürdükten sonra intihar etmeyi denerse de, kurşunu bittiği için başaramaz. Çatışmada aldığı yaraları iyileştikten sonra yeniden işine döndüğünde, kamuoyunun gözünde artık bir kahramandır. Kokuşmuş bir ortamı gözlemenin tetiklediği öfkesi Travis'i çılgınlığın eşiğine getirirken, dünyayı ve insanı kirleten her şeyi kanla "temizlemeye" yönelmesi, şiddetin Amerikan mitosunda sahip olduğu yeri de vurgular. New York sokaklarını da konunun kahramanları arasına katan filmde, Robert Taylor'ın yakışıklılığını James Cagney'in acımasızlığı ile birleştiren Robert De Niro'nun, Marlon Brando'nun ustalığına yaklaştığı görülür. (*Taksi Şoförü*, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) Yönetmenin çocukluk dönemini besleyen Amerikan müzikallerine bir saygı gösterisi olan *New York New York* (1977) aynı zamanda bir döneme duyulan özlemi de vurgular. İkinci Dünya Savaşının sona ermesinin kutlanmasıyla başlayan film, bir saksofoncu (Robert De Niro) ile bir şarkıcının (Liza Minnelli) gönül ilişkisini aktarır. Birlikte müzik yapıp evlenen çift, mutluluğun sanat dünyasının çekişmeleri ile bağdaşmadığını görecektir. Vincente Minnelli ya da George Cukor gibi yönetmenlerin filmlerine gönderme yapan *New York New York*, yönetmenin deyişiyle fantezi ile (yönetmenin belleğindeki filmler) gerçekliği (yönetmenin yaşadığı kent) kaynaştıran bir New York yaratmayı amaçlar. Tümü stüdyoda çekilen, dördü yeni olmak üzere 28 şarkı içeren filmin dört buçuk saati bulan uzunluğu, yapımcı tarafından iki buçuk saate indirilince hem

Scorsese'nin vurgulamak istediği ayrıntılar ve psikolojik derinlikler işlevini yitirir hem de filmin ikinci yarısında Robert de Niro neredeyse perdeden silinir. Geriye, dönemin popüler şarkılarını birbirine bağlamak için aktarılan hüzünlü bir öykü ve "*showbusiness*" dünyasına ilişkin gözlemler içeren Hollywood kurallarına uygun bir film kalır. *New York New York*'ta bir önceki kuşağın müziğine eğilen Scorsese *The Last Waltz*'ta (*Son Vals*, 1978) kendi kuşağının müziğini filme aktarır. Film, The Band orkestrasının San Francisco'da Winterland'da verdiği son konseri görüntüleyen bir yarı belgeseldir. Dinleyicilerden çok orkestrayı öne çıkaran, söyleşiler aracılığı ile çalgıcılar ve şarkıcılar arasındaki ilişkileri vurgulayan film bir müzik (*rock*) ve kültür döneminin sona ermekte oluşunu belgeler.

Yönetmenin en önemli filmleri arasında yer alan *Raging Bull* (*Kızgın Boğa*, 1980) Amerikan sinemasının sık sık ele aldığı boks ortamına eğilirse de bu türün kalıplarına bağlı kalmaz. Film İtalyan kökenli orta siklet boksör Jake La Motta'nın anılarından yola çıkarak, bu boksörün yaşamını perdeye getirir. Mafyanın denetimindeki boks dünyasına eğilen film, La Motta'nın (Robert De Niro) Marcel Cerdan'ı yenerek dünya şampiyonu olmasını, daha sonra unvanını en büyük rakibi Ray Sugar Robinson'a kaptırmasını, boksörlüğü bıraktıktan sonra bir gece kulübü işletmesini ve cezaevine girip çıkmasını aktarır. Boks ortamında çeşitli dolapların döndüğüne değinen yönetmen bu filmi "ringlerde ayakta kalabilmenin koşullarını belirtmek, bir boksörün kendisini çevreleyen nefret ve şiddet duygularını nasıl alt edebileceğini, ring dışında normal bir insan olmayı nasıl öğrenebileceğini vurgulamak için" çektiğini söyler. Boksör burnuna benzetmek için burnunu ameliyat ettiren, La Motta'nın yaşlılığını yansıtabilmek için yirmi kilo şişmanlayan Robert de Niro'nun olağanüstü oyunculuğunun ve görüntü yönetmeni Michael Chapman'ın siyah beyaz görüntülerinin desteklediği *Kızgın Boğa* Scorsese'ye bir kez daha Little Italy'ye ve kültürler arası çatışmaya değinmek olanağı verir. Erkek egemen İtalyan kültürünün yeni vatanına ayak uydurmada zorlanışını ele alır. Geleneklerinden kopmadan yeni ortama ayak uydurmaya çalışan La Motta, kurallara uydukça başarıya ulaşacak ama tıpkı Dostoyevski kahramanları gibi, bir bölümünü de kendi içinde barındırdığı "şer güçleri" başarı merdivenlerinden aşağıya inmesine yol açacaktır. Bu açıdan film, bir boks filmi olmaktan çok içsel bir yolculuğu vermeye çalışan, simgesel anlamlarla yüklü dışavurumcu bir anlatıdır. Filmin sonunda aynaya bakan La Motta, yönetmenin deyişiyle "artık iç dünyasını görebilmektedir". Kendisinin ve dış çevrenin gözleri önüne çektiği perde artık kalkmıştır. Filmin boks sahnelerinin kurgu ustalığını de belirtmek gerekir. (Robert De Niro bu filmdeki rolüyle En İyi Erkek Oyuncu Oscarı'nı kazandı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *The King of Comedy* (*Kahkahalar Kralı*, 1982) medya dünyasında şöhrete ulaşmanın kirli yönleri üzerine eğildi. Bir televizyon programına çıkabilmek için ünlü bir televizyon programcısı-

nı (Jerry Lewis) kaçırmaya kalkan amatör bir *stand-up* sanatçısının serüvenini aktaran film, Cannes Film Festivali'nin açılış gecesinde bile yeterince ilgi görmese de, önemli bir konuya değindiğini ve Jerry Lewis'in ciddi bir rolü büyük bir başarıyla canlandırdığını kabul etmek gerekir. Bu filmin başarısızlığı üzerine Scorsese, *After Hours* (*Geç Saatlerde*, 1986) ile yine New York gecelerine döndü. Bir bilgisayar programcısının (Griffin Dunne) bütün bir gece boyunca New York'un bohem çevrelerinde yaşadıklarını konu edindi. Büyük kentin çelişkilerini ve tuzaklarını, gerçeklikten yola çıkıp karabasana varan bir çizgide aktaran filmde, Amerikan toplumunun ekonomik düzeninin acımasızlığı vurgulanır. Belirli bir mizah içeren filmde yönetmenin Henry Miller, Franz Kafka, Edward Munch gibi sanatçılara göndermeler yaparken, Gershwin ve Porter gibi çağdaş bestecilerle Bach ve Mozart'ın müziğini harmanladığı ve böylece belki de Amerikan toplumu ile arasındaki kültür uçurumunu vurgulamak istediği düşünülebilir. Ertesi sabah işyerine dönen filmin kahramanını bilgisayarının ekranı "günaydın" sözcüğüyle karşılayacaktır ama gece yaşananların gerçek mi düş mü olduğuna karşılık verebilmek kolay değildir. (Scorsese bu filmle Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü kazandı.)

The Color of Money (*Paranın Rengi*, 1986) Robert Rossen'ın yıllarca önce çekmiş olduğu *The Hustler*'ın (*Bilardocu*, 1961) devam filmi olmak özelliğini taşır. İlk filmde bilardo şampiyonunu canlandırmış olan Paul Newman bu kez şampiyonun yaşlılığını canlandırır. Film bilardo salonlarında geçse de ele alınan konu, eski bir şampiyonun genç bir bilardocuyu yetiştirirken kendini daha iyi tanımaya çalışmasıdır. Yönetmenin bir kez daha, arınmak için kendini yok eden bir kahramanı ele almasının, filmi *Bilardocu*'dan çok *Belalı Sokaklar*'ın devamı kıldığını söylemek yanlış olmaz. (Paul Newman bu filmdeki rolüyle En İyi Erkek Oyuncu Oscarı'nı kazandı.) Nikos Kazancakis'in romanından uyarlanan *The Last Temptation of Christ* (*Günaha Son Çağrı*, 1988) ise İsa'nın yaşam öyküsüne geleneksel yorumlardan ayrılan bir bakış getirdi. Filmde çarmıha gerilen İsa'nın (Willem Dafoe) herkes gibi bir yaşam sürmüş olmayı düşlemesi, ilk kez gösterildiği Venedik Film Festivali'nden başlayarak tutucu çevrelerin tepkilerine yol açtı. Gerçekten de çarmıhtaki İsa, Maria Maddelena ile evlenmiş, onunla sevişmiş, çoluk çocuğa karışmış olmayı düşler. Scorsese'nin gözünde İsa bir mesihtir ama her şeyden önce bir insandır ve ruhla ten arasındaki karşıtlıkta her insan gibi o da acı çeker. Bu insancıl yaklaşım hiç kuşkusuz Hollywood'un söz gelimi Cecil B. De Mille imzalı *Kitab-ı Mukaddes* kaynaklı filmleriyle büyük bir çelişki oluşturur. Martin Scorsese, Francis Ford Coppola ve Woody Allen'ı bir araya getiren *New York Stories* (*New York Üçlemesi*, 1989) ise bir zamanlar İtalyan sinemasının sık sık başvurduğu üç ayrı yönetmenin, aynı konuya eğilen üç kısa filmini bir araya getirdi. Martin Scorsese'nin yönettiği ve *Life Lessons* (*Hayat Dersleri*) başlığını taşıyan ilk bölümü, *rock'n'roll* dinleyerek resim yapan orta yaşlı bir ressamla (Nick Nolte) kendi-

sinden ayrılmak isteyen genç kız arkadaşının (Rosanna Arquette) ilişkisini aktarır. Ressamın çekiciliğine kapılan genç kız, erkeğin gözünde cinsel bir nesne olmaktan öte bir değeri olmadığını kavrayacaktır. New York'un sanat ortamını da gündeme getiren ve yönetmenin sarmal alıcı hareketlerinin öne çıktığı filmin, üçlemenin en başarılı bölümünü oluşturduğu kabul edilir. Yönetmenin en önemli filmleri arasında yer alan *GoodFellas* (*Sıkı Dostlar*, 1990) bir kez daha New York'un yeraltı dünyasına eğildi. Nicholas Pleggi'nin *Wiseguy* adlı anı ve gözlem kitabını perdeye uyarlayan film, çocukluğundan beri yeraltı dünyasına katılmayı düşleyen bir gangster (Ray Liotta) ile iş arkadaşlarının (Robert de Niro ve Joe Pesci) öyküsünü aktarır. Çeyrek yüzyıllık bir dönemi, *Baba*'nın romantizmine kaçmadan yer yer destansı bir anlatımla veren film sinemadan edebiyata dek 20. yüzyıl Amerika'sını etkileyen bir kültürel altyapıyı gözler önüne sermeyi amaçlar. Gerektiğinde altın yürekli olabilen, gerektiğinde şeytana külahını ters giydirebilen bu insanların iç dünyalarına eğilirken, bu kültürün değerleri, ilişkileri, seçimleri nasıl yönlendirdiğini vurgular. Filmin etkileyici görsel anlatımı da *Sıkı Dostlar*'ı hem yönetmenin hem de gangster sinemasının en önemli örnekleri arasına katar. (Joe Pesci, bu filmdeki rolüyle En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu Oscarı'nı kazanırken, Venedik Film Festivali'nde de filme Gümüş Aslan Ödülü verildi.)

John D. MacDonald'ın romanını perdeye getiren *Cape Fear* (*Korku Burnu*, 1991) daha önce Lee Thompson'ın 1962 yılında Gregory Peck ve Robert Mitchum'lı bir kadroyla sinemaya uyarladığı gerilim filminin yeniden çevrimi oldu. Film, yıllarca cezaevinde yattıktan sonra salıverilen psikopat bir suçlunun (Robert De Niro) kendisini iyi savunamadığı gerekçesiyle avukatından (Nick Nolte) avukatın karısından (Jessica Lange) ve kızından (Juliette Lewis) öç almaya kalkışmasını konu edinir. İlk çevrimde rol almış olan Gregory Peck ile Robert Mitchum'ı da yan rollerle filmin oyuncuları arasına katan yönetmen, vücudu dövmelerle kaplı psikopat suçlunun acımasız sadizmini Hitchcock filmlerini çağrıştıran bir gerilim ortamında verir. (Filmin ilk çevrimi için başlangıçta Hitchcock düşünülmüş, ancak anlaşma sağlanamamıştı.) Ama iki çevrimi karşılaştıran eleştirmenlerin çoğunun ilk çevrimi daha başarılı bulduklarını da belirtmek gerekir. Edith Wharton'un Pulitzer ödüllü romanından uyarlanan *Age of Innocence* (*Masumiyet Çağı* 1993) 19. yüzyıl sonları New York'unda varlıklı kesimin yaşam biçimine eğilen bir dönem filmidir. Daniel Day-Lewis, Michelle Pfeiffer ve Winona Ryder gibi oyuncuların rol aldıkları film, toplumsal baskının olanaksız kıldığı bir yasak aşkı konu edinirken toplumun ikiyüzlülüğüne de değinir. Duygularla sorumluluklar arasındaki çelişkiyi bağdaştırmaya çalışan kişilerin davranışlarını yönetmenin damgasını taşıyan bir anlatımla verir. Dönemi yansıtan dekorları, giysileri ve renk kullanımındaki özenle de dikkati çeken filmde, Scorsese'nin Visconti gibi Avrupalı yönetmenlerin izinden gitmeyi denediği görülür. (Film, En iyi Giysi Oscarı'nı kazan-

dı.) Değişik türleri denemeyi sürdüren Scorsese, *Casino*'da (1995) Las Vegas'ın 1970'li yıllarına eğilerek bir kumarhane sahibinin (Robert de Niro) yükselişini ve çöküşünü konu edindi. Joe Pesci ve Sharon Stone gibi oyuncuların da katkısıyla film, Las Vegas'ın pırıl pırıl ışıklı gazinolarının perde arkasına eğilerek müşterilerin sağılması için çevrilen dolapları ve mafyanın sektör üzerindeki etkisini vurgular. Üç saate yakın uzunluğuna karşılık, yönetmenin dinamik anlatımı seyircinin ilgisini uyanık tutmayı başarır. Yönetmenin televizyon için çektiği *A Personal Journey with Martin Scorsese Through American Movies* (*Martin Scorsese ile Amerikan Filmlerinde Kişisel Bir Yolculuk*, 1995) ise Amerikan sinemasının yönetmenin gözüyle değerlendirilmesidir. Griffth ile başlayıp kendisinin sinemaya başladığı 1969 yılına uzanan dönemi ele alan Scorsese, Amerikan sinemasının türlerini ve teknolojinin getirdiği yenilikleri inceler. Eski filmlerden alıntıların yanı sıra yönetmenlerle (Coppola, De Palma, Fuller, Lucas vb) yapılan söyleşilere de yer veren belgesel, ticari sinemanın gerekleriyle yaratıcı yönetmenliğin çelişkilerinin nasıl bağdaştırılabileceği sorusuna da karşılık arar.

On dördüncü kez dünyaya döndüğüne inanılan Dalai Lama'nın yaşam öyküsünü aktaran ve Tibetli amatör oyuncuların rol aldıkları *Kundun* (1997) inanç konusuna eğilen ama *Günaha Son Çağrı*'nın değerlerinden yoksun sıradan bir Hollywood filmi oldu. Amerikan sineması üzerine bir belgesel yapmış olan Scorsese, bu kez ailesinin ana vatanı İtalya'nın sinemasına yönelir. Kültür birikiminin beşiği İtalyan sinemasının beş büyük ustasının (Rossellini, De Sica, Vicconti, Antonioni, Fellini) filmleri üzerine *Il Mio Viaggio in Italia* (*İtalya Seyahatim*, 1999) adını taşıyan belgeseli çeker. Scorsese çocukluk döneminde ilk kez televizyon kanallarında izleme olanağını bulduğu bu yönetmenlerin filmlerini, kırk beşer dakikalık bölümlerde değerlendirir. Mutlu sonla noktalanmayan, yoksulluğun ve yoksunluğun yanı sıra ahlaki sorunları da perdeye getiren bu filmler Scorsese'nin sinema kültürünün de tohumlarını oluşturacaktır. Jöe Connelly'nin romanından uyarlanan *Bringing Out of The Dead* (*Yaşamın Kıyısında*, 1999) yönetmeni yeniden çok sevdiği New York sokaklarına döndüren film oldu. Film, bir cankurtaran sürücüsünün (Nicolas Cage) taşıdığı hastaların hastaneye varmadan ölmesi üzerine bunalıma girmesi, yemeden içmeden kesilmesi, ölen hastaların bu arada özellikle de genç bir kızın hayallerini görmeye başlamasını konu edinir. Yönetmenin birçok kahramanı gibi vicdan azabından kurtulmaya, bir başka deyişle günahlarından arınmaya çalışan sürücünün yaşamından üç gecelik bir kesiti ele alan film, *Taksi Şoförü*'nde olduğu gibi New York gecelerine etkileyici bir görsellikle eğilir. Her türlü şiddetin egemen olduğu, suçluların, sarhoşların, dışlanmışların, uzanacak bir yardım eli bekleyenlerin kol gezdiği sokaklarda cankurtaran sürücüsü, Hıristiyan mitolojisinde ölü ruhları Akheron Irmağı'ndan kayığı ile taşıyan Kharon gibi hastaneye ölü taşır. Film noktalandığında, sürücü yine huzursuz vicdanı ile başbaşadır. Yönetmenin yıllarca süren bir sürüncemeden sonra çekebildiği

Gangs of New York (*New York Çeteleri*, 2002) ise New York kentinin kuruluş yıllarına eğilir. Daniel Day-Lewis, Leonardo DiCaprio ve Cameron Diaz'ın başrolleri üstlendikleri film, günümüz Amerikan toplumunun artık ülke sınırları dışına da taşan özelliği şiddetin tohumlarının atıldığı, mafyanın emeklemeye başladığı günleri bir öç alma öyküsü ortamında perdeye getirir. On dokuzuncu yüzyıl ortaları New York'una destansı bir anlatımla ayna tutan *New York Çeteleri*, görsel açıdan da yönetmenin en iddialı çalışmalarından birini oluşturur. Leonardo DiCaprio, Cate Blanchett, Alec Baldwin gibi oyuncuların rol aldıkları *The Aviator* (*Göklerin Hakimi*, 2004) Howard Hughes'in yaşam öyküsünden bir kesiti perdeye getirdi. Hollywood'un en önemli yapımcılarından olan Hughes havacılığa da büyük ilgi göstermiş, kurduğu TWA hava yolları ile okyanus ötesi uçuşları başlatmıştı. Film Hughes'ün iktidar hırsını ve geçirdiği bir uçak kazasının tetiklediği psikolojik rahatsızlığını akıcı bir anlatımla perdeye getirdi. Büyük ilgi uyandıran Çin yapımı *Internal Affairs*'den (*Kirli İşler*) esinlenen *The Departed* (*Köstebek*, 2006) ise bireylerin yapmak isteyip de yapamadıklarından kaynaklanan çelişkiye eğildi. Boston polisi mafyayı çökertmek için suç örgütünün içine köstebek görevi görecek bir ajan (Leonardo DiCaprio) sokarken, mafya reisi (Jack Nicholson) de aynı yöntemle bir polisten köstebek olarak yararlanır. Scorsese'nin en önemli filmlerinin (*Taksi Şoförü*, *Kızgın Boğa*, *Günaha Son Çağrı*, *Yaşamın Kıyısında*) senaryolarının inançlı bir Kalvinci olan Paul Schrader'ın kaleminden çıkmış olmasının, yönetmenin genellikle Robert De Niro ile işbirliği yapmış olmasının yapıtının tutarlı çizgisi üzerinde önemli bir katkısı olduğunu belirtmek gerekir. Filmleri olağanüstü bir ilgi görmese de, tıpkı Orson Welles, Stanley Kubrick ya da Alfred Hitchcock gibi kendisinden Oscar ödülleri esirgense de, Scorsese'nin filmleri Amerikan sinemasının en önemli ürünleri arasında yer alır. Sinemada ideal bir toplum yaratmanın insanlar arasındaki uçurumu daha da derinleştireceğine inanan Scorsese'nin kendi dünyası ile Hollywood türlerini bağdaştırmayı başaran sineması, sanatsal değerinin yanı sıra çağdaş Amerikan kültürü ve yaşamı üzerine çok önemli bilgiler verir.

Francis Ford Coppola

İtalyan göçmeni bir ailenin çocuğu olan Francis Ford Coppola'nın (d. 1939) çocukluğu New York'ta geçti. Babası Carmine Coppola flütçü, orkestra yönetmeni ve besteci, annesi Italia Coppola ise De Sica'nın kimi filmlerinde de ufak roller alan bir oyuncu idi. On yaşında çocuk felci sonucunda sol elini kullanamaz duruma gelince zamanının büyük bölümünü televizyon ve radyo karşısında geçiren Coppola, kendi deyişiyle o dönemde "yapay bir dünya" oluşturur ve 8 mm'lik filmler çeker. Coppola ilkin tiyatro, ardından da Los Angeles Üniversitesi'nde (UCLA) sinema öğrenimi gördü. Öğrencilik yıllarında birçok

oyunu sahneye koydu. Yine öğrencilik yıllarında dönemin en önemli bağımsız yapımcı ve yönetmeni Roger Corman'ın yanında çalışmaya başladı. Erotizm ağırlıklı birkaç filmin yapımına katıldıktan, bir Sovyet filminin (*Nebo Zovyot*) Amerikan pazarı için yeniden kurgulanmasını yaptıktan sonra, Corman'ın desteği ile ilk kurmaca filmini çekti. *Dementia 13* (1963) adını taşıyan ve senaryosu üç gün içinde yazılarak, çok kısa süre içinde çok sınırlı olanaklarla çekilen bu siyah beyaz film, Corman sinemasının izinden giden ve fantastik bir ortam yaratmayı başaran bir korku filmi oldu. Seven Arts Yapımevi için senaryolar yazmaya başlayan Coppola bu yapımevinin desteğiyle ilk önemli çalışması olan *You're a Big Boy Now* (*Artık Büyük Bir Çocuksun*, 1966) adlı bir film çekti. David Benedictus'un romanından uyarlanan ve büyük bölümü New York sokaklarında çekilen film, artık erkekliğe doğru ilk adımlarını atan bir delikanlının öyküsünü aktarıyordu. New York'taki Public Library'de çalışan delikanlı (Peter Kastner) ailesinin isteği üzerine artık tek başına yaşamaya başlayınca, yaşamın çeşitli zorluklarıyla boğuşmak zorunda kalır. Yönetmenin oyuncuları yönetmedeki başarısı ile dikkati çeken film, kadın egemen Amerikan ailesi üzerine incelikli bir hiciv denemesi de oluşturdu. Bu eğlenceli filmin ABD adına Cannes Film Festivali'ne katılması Warner Bros.'un Coppola'yı Fred Astaire ile Petula Clark'in başrolleri oynadıkları *Finian's Rainbow*'un (*Finian'in Gökkuşağı*, 1968) yönetmenliğine getirmesini sağladı. İlk kez New York'ta oynandığında (1947) büyük ilgi uyandıran bir müzikali uyarlayan film, aynı başarıya ulaşamadı. Konunun sinemaya uygun olmayışının, şarkıların çok uzun sürmesinin, stüdyonun filmi 70 mm'ye basması üzerine kimi bölümlerde Fred Astaire'ın ayaklarının görüntü dışında kalması gibi aksaklıkların da etkili olduğu bu başarısızlık üzerine Coppola bir başka müzikal çekmesi için yapılan öneriyi reddetti. Bunun yerine, senaryosunu kendisinin yazdığı ve avarelik ve iletişimsizlik üzerine bir yol filmi olan *The Rain People*'ı (*Buhranlı Yıllar*, 1969) çekti. Büyük stüdyodan ağzı yandığı için Coppola'nın yapımcılığı da üstlendiği film, New York'tan yola çıkan genç bir kadının (Shirley Knight) otoyollarda yaptığı amaçsız yolculuğu konu edinir. Günün birinde kocasına "beni merak etme" diye bir not bırakan genç kadın, kendisini ayak uydurmak istemediği bir düzenden uzaklaştıran yolculuğu boyunca yeni insanlar tanır, yeni serüvenler yaşar. Film Coppola'nın çok sevdiği sorumluluk konusunu da gündeme getirir. Çocuk bekleyen genç kadın kocasına, doğacak çocuğuna ve yolda tanıdığı erkeğe (James Caan) karşı duyduğu sorumluluklar arasında bocalarken, kendi kişiliğini de keşfetmeye başlar. San Sebastian Festivali'nde En İyi Film ve En İyi Yönetmen ödüllerini kazanan *Buhranlı Yıllar* bağımsızlık özlemi ve sorumluluk duygusu arasındaki çatışmayı duyarlı bir dille aktarır. Bu filmin çekimi sırasında yönetmenin yardımcılığını yapmakta olan George Lucas'ın, Coppola'nın onay vermesi üzerine filmin New York'tan Colorado'ya dek süren çekimini *Filmmaker* adı altında belgelediğini de belirtmek gerekir.

Coppola'nın bu filmde Yeni Dalga akımından etkilenerek doğaçlamaya önem verdiği ve görüntü, kurgu, müzik ilişkisine de aynı akımın anlayışı ile yaklaştığı görülür. *Buhranlı Yıllar*'ın çekimi sırasında Coppola ile Lucas genç sinemacıları destekleyecek bağımsız bir yapımevi kurmayı da kararlaştırırlar. American Zoetrope adını verdikleri yapımevi için hem Hollywood'un etkisinde kalmamak hem de sendikaların sıkı kurallarından kurtulabilmek amacıyla San Francisco'yu merkez seçerler (1969). Yeni yapımevine gençlerin yanı sıra Orson Welles ve Stanley Kubrick gibi yönetmenler de ilgi gösterir. Coppola, Warner Bros.'a aralarında *THX 1138* ile *Kıyamet* ve *Konuşma*'nın da bulunduğu yedi film önerisi götürür. Warner Bros. bu filmlere destek vermeyi kabul eder. Ne var ki Warner yetkilileri George Lucas'ın yönettiği bilimkurgu filmi *THX 1138*'i görünce büyük bir düşkırıklığına uğrarlar. Bu aykırı filmi yeniden kurgulatırlar ve Zoetrope ile yapılan sözleşmeyi iptal ederler. Zoetrope, reklam filmleri ve eğitsel filmler üreterek ayakta kalmaya çalışır. Yapımevinin içinde bulunduğu mali sıkıntı, Coppola'yı Paramount altı ay önce önerdiğinde reddettiği bir filmin yönetimini üstlenmek zorunda bırakır. Böylece yönetmenin başyapıtlarından *The Godfather* (*Baba*, 1974) ortaya çıkar.

Baba, İtalyan kökenli Amerikalı yazar Mario Puzo'nun aynı adlı romanından uyarlandı. Puzo'nun Amerikan mafyasını konu edinen, mafyanın Sicilya kökenli geleneklerini vurgulayan ve finans çevreleriyle ve politikacılarla bağlantılarına değinen romanları o yıllarda büyük bir ilgi uyandırmıştı. Senaryosunu Puzo ile Coppola'nın birlikte yazdıkları *Baba*, mafya babası İtalyan kökenli Don Vito Corleone'nin (Marlon Brando) yaşamının son dönemini perdeye getirir. 1940'ların ortasında yeraltı dünyasına egemen beş aileden birinin reisi olan Don Corleone'nin kızının düğünü ile başlayan film, uyuşturucu işine girmek istemeyen Don Corleone'nin, öbür ailelerin baskısı sonucunda bu işi kabul etmek zorunda kalmasını ve kirli işlerden uzak tutmak istediği oğlunun (Al Pacino) ailenin rakiplerini bir bir saf dışı bıraktıktan sonra babasının yerini almasını anlatır. Aralarında James Caan, Robert Duvall, Sterling Hayden, Diane Keaton'ın da bulunduğu kalabalık bir oyuncu kadrosuna yer veren ve uzunluğu üç buçuk saate yaklaşan film hem aile kurumunu yüceltir hem de şiddeti ve şiddetin saldığı korkuyu etkileyici bir görsellikle vurgular. Yönetmene göre "şiddet kapitalist düzenin ürünü olan Amerikan toplumunun da, mafyanın da ortak özelliği olup, bu iki kurum da iktidarlarını güçlendirmek ve daha fazla kazanmak için kan dökmekten kaçınmazlar". Filmin başarısı, Coppola'nın bir dönemi ve bir ahlak anlayışını ayrıntılara önem veren bir titizlikle ve destansı bir anlayışla canlandırırken, duygusal bölümlerle şiddet içeren bölümleri büyük bir ustalıkla kaynaştırmayı başarmasında yatar. O yıllarda yıldızı sönmeye yüz tutmuş Marlon Brando ile henüz sinemada bir başarısı bulunmayan Al Pacino'nun ustalıklı oyunculuklarının ve Nino Rota'nın duyarlı müziğinin de filmin gördüğü olağanüstü ilgide payı olduğunu belirtmek gere-

kir. Gösterime girdiğinde günde bir milyon dolar getirdiği belirtilen *Baba*, popüler sinema ile yaratıcı yönetmen sinemasını bağdaştıran en önemli örneği oluşturur. (*Baba*, En İyi Film ve En İyi Senaryo Oscar'larını kazanırken Marlon Brando'ya da En İyi Erkek Oyuncu Oscarı verildi.)

Sinemaya ara vererek San Francisco'da Noel Coward'ın *Private Lives* (*Özel Yaşamlar*) adlı oyunu ile Gottfried von Einem'in *The Visit of The Old Lady* (*Yaşlı Kadının Ziyareti*) adlı operasının dünya prömiyerini sahneye koyan Coppola'nın bir sonraki filmi, senaryosunu da kendisinin yazdığı *The Conversation* (*Konuşma*, 1974) oldu. Filmin yapımcılığını Coppola'nın Paramount ile birlikte kurduğu Directors Company üstlendi. Amerika'da Watergate olayının patlak verdiği sırada çekimi tamamlanan *Konuşma*, Hitchcock'un sinemasını çağrıştıran bir gerilim filmidir. Film, karısının kendisine ihanet ettiğinden kuşkulanan bir işadamı adına kadının ve erkek arkadaşının konuşmalarını gizlice banda alan bir uzmanın (Gene Hackman) öyküsünü anlatır. Dinlediği bantlardan çiftin ölüm tehlikesi içinde olduğu sonucunu çıkaran "kulakçı", bandı müşterisine teslim etmekten kaçınınca, kendisinin de dinlenmeye başladığı kuşkusuna kapılır. Coppola yıllarca önce üç perdelik bir tiyatro oyunu olarak tasarladığı bu konuyu Marlon Brando'ya oynatmayı düşünürse de, Brando ile anlaşamaz. Rolü üstlenen Gene Hackman ise teknolojinin sağladığı olanakların nasıl kötüye kullanılabileceğini vurgulayan filmin, neredeyse paranoyak kulakçısının bilinçlenmesini büyük bir inandırıcılıkla canlandırır. "Yerin kulağı vardır" deyişine gönderme yaparken Antonioni'nin *Cinayeti Gördüm*'ü ile Hitchcock'un *Arka Pencere*'sini çağrıştıran *Konuşma*, saksofonundan başka dostu olmayan yalnız bir adamın paranoyaya varan gözetlemek tutkusunu karamsar bir bakışla aktarır ve o yıllar Amerika'sına egemen toplumsal korkuyu da hissettirir. Amerikan sinemasından çok Avrupa sinemasını çağrıştıran film, Coppola'nın ilk "yaratıcı" yönetmenlik ürününü de oluşturur. (*Konuşma*, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) Senaryosunu yine Mario Puzo ile Coppola'nın birlikte yazdıkları *The Godfather, Part II* (*Baba 2*, 1975) ise bir devam filmi oldu. Film paralel kurgu yöntemiyle iki öykü anlatır. Bir yandan genç Vito Corleone'nin (Robert De Niro), ailesinin öldürülmesi üzerine Sicilya'dan Amerika'ya göç edişini, New York yeraltı dünyasının en güçlü gangsterlerinden biri oluşunu ve Sicilya'ya dönerek hesap sormasını aktarır. Bir yandan da Don Vito'nun yerini alacak olan oğlu Michael'ın (Al Pacino) yükselişini ve ağır ağır içine gömüldüğü yalnızlığı vurgular. Film, Corleone ailesinin iş dünyasında Amerikan kapitalizminin kurallarına şiddeti de ekleyerek yükselişini ustalıklı bir anlatımla verir. Coppola'nın daha da olgunlaşmış klasik anlatımı ve oyuncu yönetimi, oldukça karamsar bir bakış açısı getirir. *Baba* ile *Baba 2*'nin seyirciden gördüğü olağanüstü ilgiyi, başka gangster filmlerinde görülmeyen bir özelliğe bağlamak yanlış olmaz. Bu özellik, iki filmin de aile kurumuna verdiği önemde ve Corleone ailesi için "iyi" olanın Amerika için de

"iyi" olduğunun vurgulanmasında yatar. Filmin müziğine Nino Rota'nın yanı sıra Coppola'nın babası Carmine Coppola da katkıda bulunur. (*Baba 2*, En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu [Robert De Niro], En İyi Uyarlama Senaryo, En İyi Dekor, En İyi Müzik Oscar'larını kazandı.)

Coppola'nın yapımcılığı da üstlendiği ve Filipinler'de yapılan çekimi üç yıl süren *Apocalypse Now* (*Kıyamet*, 1979) ise yönetmenin sinemasının en olgun örneği olduğu gibi, o dönem Amerikan sinemasının da en önemli filmlerinden birini oluşturur. Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* adlı romanından esinlenen film, 1890 yılında Afrika'da geçen romanı Vietnam'a uyarlar. Kamboçya sınırında yerleştiği bir ormanda dehşet saçan başına buyruk bir albayı (Marlon Brando) ortadan kaldırmakla görevlendirilen bir yüzbaşı (Martin Sheen) küçük bir tekneyle bir ırmak boyunca yapacağı yolculuğun sonunda kendisine verilen görevi yerine getirecektir. *Kıyamet*'i bir "ırmak filmine" dönüştüren yolculuk boyunca Wagner müziği eşliğinde Vietnam köylerine yapılan helikopter saldırılarına, ormanlara napalm bombası atılmasına da tanık olan yüzbaşının albayla yapacağı uzun konuşma felsefi ve edebi tatlar da içerecektir. Karanlığın "yüreğine" yapılan yolculuk sona erdiğinde, seyircinin aklına gelen soru yüzbaşının da bir gün iktidar tutkunu albayın kimliğine bürünüp bürünmeyeceğidir. İktidar tutkusunun yol açtığı çılgınlığı sorgulayan *Kıyamet*'i Vietnam Savaşı konusunda yapılan başka filmlerden ayıran özelliği, neredeyse gerçeküstücü bir savaş ortamı yaratmış olmasında ve bu ortamın savaşın dehşetini, savaşı yaratanların alçaklığını gerçekçi bir yaklaşımdan daha çarpıcı bir biçimde vurgulamasında yatar. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye Ödülü kazandı.) *Kıyamet*'in 35 milyon dolar gibi çok büyük bir harcama gerektirmesine karşın, Coppola, Zoetrope'yi daha güçlü kılmak için Hollywood General Stüdyosu'nu da satın aldı. Birçok oyuncu ve senaryo yazarını kadrosuna kattı. Kurosawa'nın yeni filmi *Kagemusha*'nın dünya dağıtımını üstlendi. *Kıyamet*'i izleyen ve baştan sona stüdyoda çekilen *One From The Heart*'ta (*Yürekten Biri*, 1982) kullanılan elektronik yenilikler ile, Zoetrope'nin sinemaya sağladığı önemli bir katkı oldu. Las Vegas'ta geçen sıradan bir gönül ilişkisini ele alan *Yürekten Biri*, yönetmenin deyişiyle "erişkinler dünyasına yönelik bir Disney filmidir". Bu masalsı filmden geriye, çekim sırasında kullanılan video gibi yeni teknoloji ürünlerinin sağladığı kolaylıklar kalır. Bu filmin de ticari açıdan başarılı olmaması Coppola'yı borçlarını ödeyebilmek için stüdyolarını satmak zorunda bıraktı. Yönetmenin bir sonraki filmi Susan E. Hinton'ın romanından uyarlanan *The Outsiders* (*Sokaktakiler*, 1983) Hollywood'un zaman zaman eğildiği "asi gençlik" konusunu ele aldı. Oklahama'nın bir kasabasında biri varsıl, öbürü yoksul ailelerin çocuklarından oluşan iki çetenin çatışmasını aktardı. Aynı yazardan uyarlanan ve siyah beyaz çekilen *Rumble Fish* (*Siyam Balığı*, 1984) ise motosikletli gençlik çetelerini ele aldı. Yönetmenin, kendilerini büyüklerin dünyasından dışlanmış sayan yeniyetmelerin kimlik arayışını

lirik ve kahramanların iç dünyalarına eğilen bir anlayışla verdiği görüldü. Bu iki filmin ardından gelen *The Cotton Club* (1984) ise 1925'lerde Harlem'in en ünlü gece kulübünü konu edindi. Çalgıcıları ve şarkıcıları zencilerden, müşterileri varlıklı beyazlardan oluşan kulübü eksen alan film, gangster filmi ile müzikali bir melodram ortamında bağdaştırmayı denedi. Duke Ellington gibi caz ustalarının müziğine de yer veren film, ırk ayrımı, paranın gücü, şiddetin yaygınlığı gibi olguları da vurgular. Bu filmin ardından gelen *Peggy Sue Got Married* (*Peggy Sue Evlendi*, 1984) boşanmanın eşiğinde bir kadının (Kathleen Turner) geçmişini gözden geçirerek kocasına (Nicolas Cage) yeniden bağlanmasını aktaran duygusal bir film oldu. Filmin büyük ilgi görmesinde, kadının alışageldiği sınırların dışına çıkabilme yürekliliğini gösteremeyerek ellili yılların etik değerlerine bağlı kalmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Nicholas Profitt'in romanından uyarlanan *Gardens of Stone* (*Taş Mezarlar*, 1987) Coppola'ya bir kez daha Vietnam Savaşı'na değinme olanağı sağladı.Vietnam'da ölen bir erin Arlington Mezarlığı'na gömülmesi sırasında bir çavuş (James Caan) yetiştirdiği erle ilişkisini belleğinde canlandırır. Bu ölümün hiçbir işe yaramadığını ölenin de anlamış olduğu sonucuna varır. Bu savaş karşıtı film aynı zamanda insanlar arası ilişkilere, özellikle de usta-çırak ilişkisine değinir. Bu filmi izleyen *Tucker* (1988) otomobil yapımına getirdiği yenilikler büyük sanayinin direnişi ile karşılaşan bir yapımcının öyküsünü aktarırken, Coppola'nın Hollywood'da karşılaştığı güçlükleri çağrıştırır. Öbür bölümlerini Martin Scorsese ile Woody Allen'ın yönettikleri *New York Üçlemesi*'nin *Life Without Zoe* (*Zoe'siz Yaşam*) adlı bölümünü çektikten sonra Coppola, *The Godfather, Part III* (*Baba 3*, 1990) ile *Baba* üçlemesini noktaladı. Al Pacino'nun bir kez daha unutulmaz bir oyunculuk örneği verdiği film, artık yaşlanmış Michael Corleone'nin kaynağı kirli servetini toplum içinde saygın kılma çabasını ve Vatikan'ın bu doğrultudaki desteğini aktarır. Katolik Kilisesi'nin Corleone'ye ödül verdiği bir törenle başlayan filmde Coppola, bir kez daha iktidar, öç ve gelenek sorunlarına eğilir. Bu filmin gösterime girmesinden bir süre sonra Vatikan Bankası'nda mali bir skandalın patlak vermesi Coppola'nın getirdiği bakışın gerçeklikle nasıl uyumlu olduğunu gösterir. Ticari sinema anlayışı ile yaratıcı yönetmen kavramını ustalıkla bağdaştıran *Baba* üçlemesinin yalnız gangster sinemasının değil, sinema tarihinin de en etkileyici ve en başarılı destansı film örneği olduğunu kabul etmek gerekir. Ünlü bir romanı bir kez daha perdeye uyarlayan *Bram Stoker's Dracula* (*Bram Stoker'dan Dracula*, 1992) ise yüzyıllarca önce kendisini öldü sanarak intihar eden karısını (Winona Ryder) bir başka bedende bulduğuna inanan Dracula'nın (Gary Oldman) öyküsünü aktarırken, Dracula'ya yeni bir boyut kazandırdı. Coppola'nın geleneksel Dracula çizgisinden ayrılarak korku filmi yerine bir aşk filmi yaptığı görüldü. Gerçekten de yönetmen, Kraliçe Victoria İngiltere'sinde tasarladığı gerçek dışı bir ortamda, zaman zaman erotik göndermelerin de yer aldığı bir lirizm yaratır.

Vampiri insana dönüştürmeyi, sevgiyi ölümden güçlü kılmayı başarır. Bedeni aşırı bir hızla büyüdüğü için arkadaşlarınca yadırganan bir çocuğun öyküsünü konu edinen *Jack* (1996), Robin Williams gibi bir oyuncunun varlığına karşın yönetmenin en sıradan filmi oldu. John Grisham'ın romanından uyarlanan *The Rainmaker* (*Yağmurcu*, 1997) ise genç bir avukatın (Matt Damon) mesleğinde ilerleme çabasını aktarırken, adalet sisteminin aksaklıklarına değindi. Lösemili bir çocuğun tedavisi için gereken ödemeden kaçınmak isteyen sigorta şirketini dava eden avukat, yasalara direnen güçleri tanıma olanağını bulacaktır. Coppola'nın, *Peggy Sue Evlendi*'nin duyarlığını çağrıştıran bir yaklaşımla aktardığı bu film ile kendisinin Hollywood'da karşılaştığı engellemeler arasında da bir bağlantı kurulabilir. Yönetmenin uzun bir aradan sonra çektiği *Youth Without Youth* (*Geç Gelen Gençlik*, 2008) İkinci Dünya savaşı yıllarında yaşlı bir dilbilim uzmanının (Tim Roth) yıldırım çarpması sonucu kaldırıldığı hastanede gençleşmeye başlamasını konu edindi. Elektrik enerjisi de yüklenen dilbilimci bu ikinci yaşamında gençlik sevgilisiyle de karşılaşacaktır. Coppola'nın ticari sinema ile yaratıcı yönetmen sinemasını bağdaştırmayı amaçlayan inişli çıkışlı sinema yaşamında Hollywood'a Avrupa'nın sinema anlayışını getirmeye çalıştığı görülür. Hollywood'un geleneksel üretim anlayışında yaptığı yenilikler ise daha sonraki yıllarda sonuçları alınacak birer tohum işlevi görmüştür. Coppola'nın büyük stüdyoların boyunduruğu altına girmemek için birçok filminin yapımcılığını da üstlenmesi, yapımcı-yönetmen kavramını gündeme getirmiş, Scorsese, Spielberg ve daha sonraki yıllarda da Spike Lee ve Tim Burton gibi yönetmenlere yol göstermiştir. Coppola'nın 20. yüzyıl sonları Amerikan sinema sanatına damgasını vuran en önemli yönetmen olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Steven Spielberg

Kimi sinema eleştirmenlerinin Amerikan sinemasının "dahi çocuğu" olarak nitelendirdikleri Steven Spielberg'in (d. 1946) seyirci rekorları kıran değişik türlerdeki filmlerinde, geleneksel Hollywood sinemasını, kendinden önceki sinemacıların ulaştırdıkları noktalardan daha da ileriye götürmeyi amaçladığı görülür. Cincinnati'de dünyaya gelen Spielberg'in sinemaya ilgisi küçük yaşlarda başlar. Daha 12 yaşındayken *The Last Gun* (*Son Silah*, 1959) adını verdiği bir *western* filmi çeker. Sinema öğrenimi görürken çektiği bir belgeselin (*Amblin*, 1969) Atlanta Film Festivali'nde ödül kazanması üzerine Universal Yapımevi'nde televizyon dizileri yönetmeye başlar. (Yönetmen daha sonraki yıllarda kuracağı yapımevine Amblin adını verecektir.) Yine televizyon için çektiği *Duel* (*Bela*, 1971) ise biraz uzatılarak sinemalarda da gösterildiğinde olağanüstü bir ilgi uyandırır. Bilimkurgu yazarı Richard Matheson'ın bir öykü-

sünden uyarlanan film, bir sabah evinden çıkıp otomobiliyle yola koyulan bir sürücünün (David Mann) otoyolda sürekli olarak büyük bir kamyon tarafından "taciz edilmesini" konu edinir. Kim olduğunu bilmediği, yüzünü bile görmeyi başaramadığı (belki de var olmayan) bir yabancı tarafından öldürülmek istenmesi karşısında, sürücü büyük bir telaşa kapılır. Sıradan bir kişiye yönelik tehlikenin neyi simgelediği, kimin tarafından yönlendirildiği, kişinin kendini nasıl kurtarabileceği gibi soruları gündeme getiren film, 24 yaşında bir yönetmenden beklenmeyecek bir anlatım rahatlığına sahipti. Yönetmen, Hitchcock'u çağrıştıran bir gerilim ortamı yaratıyor, bu ortama fantastik öğeler katıyor, üstelik film sona erdiğinde bile tehlikenin "niteliğini" açıklamaktan kaçınıyordu. Bu filmin başarısı Spielberg'e bir sinema filmi çekme olanağını sağladı: *Sugarland Express* (*Sugarland Ekspresi*, 1974). Film, kocasını cezaevinden kaçıran bir kadının (Goldie Hawn) küçük çocuklarını bulmak için kocasıyla Sugarland'e gidişini konu edinir. Bir polisi de rehine olarak otomobillerine alan karı koca, peşlerinde bir sürü polis arabası olduğu halde otoyollarda yol alırlar. Film, bilinen konusuna karşın, komedi gibi başlayıp dramatik bir biçimde sonuçlanması ve suçluların takibinin bir karnaval havasına dönüşmesiyle benzerlerinden ayrılır. (Film, Cannes Film Festivali'nde En iyi Senaryo Ödülü'nü kazandı.) Bu filmi izleyen *Jaws* (*Denizin Dişleri*, 1975) ise seyirci rekoru kırarak Spielberg'in ünlenmesine yol açan film oldu. Peter Benchley'nin aynı adlı çok satan romanından uyarlanan bu filmde de Spielberg, *Bela*'nın çizgisini sürdürür. Film, bir balinanın bir sahil kasabasına korku salmasını konu edinir. Kasabanın emniyet müdürü (Roy Scheider) bir okyanusbilimci (Richard Dreyfus), bir de Hemingway'in kahramanlarını çağrıştıran bir balina avcısı (Robert Shaw) katil balinayı öldürmek için seferber olurlar. Özel efektlerin ustaca kullanıldığı filmi başarılı kılan, yönetmenin toplumu tehdit eden bir tehlikenin yol açtığı korku ortamını gittikçe artan bir gerilimle yansıtırken, zaman zaman öznel bakış açısına başvurmasında da yatar. Watergate olayının yol açtığı toplumsal tedirginlik ortamında gösterime giren filmin, iyiler arasındaki dayanışmanın tehlikeyi alt edebileceğini vurgulamasının da, gördüğü olağanüstü ilgide payı olduğu düşünülebilir. (Film, En İyi Kurgu, Ses ve Müzik Oscar'larını kazandı.) Yönetmenin çizgi romanlara, çocuk edebiyatına, masal dünyasına ve serüven sinemasına sevgisinin ürünü olün *Close Encounters of The Third Kind* (*Tehlikeli İlişkiler*, 1977) "uzaylılar" konusunu neredeyse mistik ve romantik bir yaklaşımla ele aldı. George Lucas'ın *Yıldız Savaşları* ile birlikte fantastik Amerikan sinemasına yeni bir atılım getiren film, yeryüzünde meydana gelen garip olaylardan yola çıkarak, uzaylıların uçan dairelerle dünyaya yaptıkları bir ziyareti anlatır. Film, bir çocuğun, üç çocuk babası bir erkeğin ve bir bilim adamının (François Truffaut) tanık oldukları sıradışı olayları aktarırken, uzaylıların dünyaya geldikleri sahnede anlatımının doruk noktasına ulaşır. İnsanın bilinmeyene ilişkin merakını özel efektlerin de desteğiyle yer

yer gerçeküstücü bir anlatımla aktaran filmin, günlük gerçekliklere bağlı kalmaya da özen gösterdiği görülür. O zamana dek çekilen bilimkurgu filmlerinin tersine uzaylıların kötü yaratıklar olmayışı, insanlara dostluk eli uzatmaları ise türün klasikleri arasında yer alan bu filmin çocukların yanı sıra yetişkinlerden de gördüğü olağanüstü ilginin bir başka nedeni olabilir. Yönetmenin bir sonraki filmi *1941* (1979) Pearl Harbour baskınının hemen ardından Los Angeles kıyılarında bir Japon denizaltısının görülmesinin yol açtığı kargaşayı mizahi bir yaklaşımla verdi.

George Lucas'ın bir konusundan yola çıkan ve beyaz perdeye Indiana Jones adında yeni bir kahraman kazandıran *Raiders of The Lost Ark* (*Kutsal Hazine Avcıları*, 1981) ise geleneksel serüven sinemasının önemli bir örneği oldu. Film, arkeoloji uzmanı Indiana Jones'un (Harrison Ford) bir kutsal tableti Hitler'in ajanlarından önce ele geçirebilmek için Himalayalar'ın eteğinden Mısır'a uzanan yolculuğu boyunca yaşadıklarını, özel efektlerle desteklenmiş çizgi roman kalıplarına uygun bir biçimde aktarır. *Western*, korku sineması, casusluk filmleri gibi türlerden de etkiler taşıyan film, eski Hollywood seriyallerinde olduğu gibi kahramanını bitip tükenmek bilmeyen ve aniden ortaya çıkan tehlikelerle karşı karşıya getirirken, yer yer alaycı bir bakış açısına da yer verir. Lucas-Spielberg işbirliğinin bilinen bir türe yeni bir soluk katan bu ürünü, özellikle Amerikan seyircisinden büyük ilgi gördü. Bilimkurgu türüne ilgisini sürdüren Spielberg, *E.T. The Extra-Terrestrial* (*E.T.*, 1982) ile türün en duyarlıklı örneklerinden birini verdi. Film, uzay gemisini kaçırdığı için gezegenine dönemeyip dünyada kalan küçük bir uzaylı (E.T.) ile on yaşlarında bir erkek çocuğun dostluğunu aktarır. Bahçesinde karşılaştığı uzaylıyı evine alan, onunla iletişim kurmanın yolunu bulan çocuk, arkadaşlarının da desteğiyle küçük uzaylıyı polisin ve bilim adamlarının takibinden kurtarıp, uzay gemisine ulaştırmayı başaracaktır. Carlo Rambaldi'nin kedisinden ve vaktiyle yapmış olduğu bir kadın portresinden esinlenerek gerçekleştirdiği ve 150 hareket yapabilen sevimli robot E.T. hiç kuşkusuz filmin gördüğü olağanüstü ilginin en önemli nedenidir. Bu bilimkurgu filminin uzaylılara sevecen yaklaşımı da, türün öbür örneklerinden ayrılan bir özelliktir. Anlatımının ağır olmasına karşın, film Spielberg'in Disney'in izini süren bir masal anlatıcısı olduğunu kanıtlar. Bu filmin ardından yeniden Indiana Jones'a dönen Spielberg, yine George Lucas'ın bir öyküsünden yola çıkarak *Indiana Jones and The Temple of Doom*'u (*Kamçılı Adam*, 1984) çekti. Indiana Jones (Harrison Ford) bu kez Çin'de başlayan ve Himalayalar'ın eteğinde süren bir serüvende kutsal bir elmasın peşine düşer. *Kutsal Hazine Avcıları*'nda olduğu gibi yine soluk soluğu izlenen sahneler, Spielberg'in geniş seyirci kitlelerinin beğenisine karşılık vermekteki ustalığını bir kez daha doğrular. Alice Walker'ın çoksatan romanından uyarlanan ve 20. yüzyılın ilk yarısında Güney Amerikalı zenci bir kadınla (Whoopi Goldberg) kızkardeşinin öyküsünü aktaran *The Color Purple* (*Mor Yıllar*, 1986)

ise karaderili oldukları için daha da ezilen kadınların konumunu destansı bir anlatımla aktaran bir filmdir. J. G. Bollard'ın kendi yaşamını aktaran romanından uyarlanan *Empire of The Sun* (*Güneş İmparatorluğu*, 1987) İkinci Dünya Savaşı öncesinde Şanghay'da yaşayan varlıklı bir İngiliz ailesinin uçak meraklısı yeniyetme oğlunun serüvenini aktarır. Kentten kaçmaları gerektiğinde kalabalıkta ailesini kaybeden çocuk, kendini bir toplama kampında bulacak, savaşın ne demek olduğunu ve hayatta kalabilmenin yollarını öğrenecek ama bir yandan da uçak tutkusundan vazgeçmeyecektir. Şanghay'a geri dönebildiğinde de, Nagazaki'ye atılan atom bombasının, bir başka deyişle "güneş imparatorluğunun" ışımasına tanık olacaktır. Film toplama kampındaki yaşamla çocuğun uçak tutkusunu yansıtan düşler dünyasını iç içe geçirmedeki ustalığıyla dikkati çeker. Yine Lucas'ın bir öyküsünü uyarlayan *Indiana Jones and The Last Crusade* (*Indiana Jones Son Macera*, 1989) ise ilk iki filmin çizgisini izleyen bir devam filmidir. Kutsal bir nesnenin peşinde kentten kente dolaşarak akıl almaz maceralar yaşayan Indiana Jones'a (Harrison Ford) bu kez arkeolog babası (Sean Connery) da eşlik eder.

Orman yangınlarını söndüren bir pilotun (Richard Dreyfus) öyküsünü konu edinen *Always* (*Daima*, 1989) duygusal bir film olurken, Audrey Hepburn'ün de perdede göründüğü son film oldu. Dustin Hoffman ve Robin Williams'ın rol aldıkları *Hook* (*Çengel*, 1992) ise İskoçyalı yazar J. Barrie'nin yarattığı "büyümek istemeyen çocuk" Peter Pan'ı konu edindi. "Peter Pan büyüseydi ne olurdu?" sorusuna karşılık aradı. Ortaya kaçıp kovalamacaların birbirini izlediği sıradan bir serüven filmi çıktı. Michael Crichton'ın romanından uyarlanan *Jurassic Park* (1993) küçük bir adada kurulmak istenen fantastik bir hayvanat bahçesi için bilim adamlarının yüzyıllarca önce yaşamış olan dinozorları yeniden üretmeyi başarmalarını konu edindi. Film, özel efektlerin desteğiyle dinozorların dehşet saçmasını verirken, ancak yeniyetmelerin ya da kültür birikimleri o düzeyde kalmış büyüklerin dünyasına hitap eder. Bu nedenledir ki, filmin korkutucu olmayı amaçlayan kimi sahneleri birikimli seyircide korku yerine gülümseme uyandırır. Filmde ne *Denizin Dişleri*'nin gerilimi ne *E.T.*'nin duyarlıkları ne de *Indiana Jones*'un sürükleyiciliği vardır. O zamana dek siyasal konulardan uzak duran yönetmen, *Schindler's List* (*Schindler'in Listesi*, 1993) ile İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Yahudi soykırımına eğildi. Spielberg'in, soyundan geldiği ırka gönül borcunu ödemesi olarak değerlendirilebilecek film, Avustralyalı yazar Thomas Keneally'nin tanıklıklara dayanan kitabını sinemaya uyarlar. Film, Krakov'daki fabrikasında çalıştırdığı Yahudi işçilerin gaz odalarına gönderilmesini engellemeyi başaran, Nasyonal Sosyalist Partisi'ne de üye işadamı Oskar Schindler'in (Liam Neeson) öyküsünü aktarır. Schindler gerektiğinde rüşvet vererek, gerektiğinde ikna gücünü kullanarak bini aşkın Yahudi'nin hayatını kurtarır. Polonyalı görüntü yönetmeni Januzs Kaminski'nin puslu, az ışıklı siyah beyaz görüntüleri, insanların yıkanacakları

aldatmacasıyla götürüldükleri gaz odalarında duşlardan akan suya katılan gazla zehirlendikleri bölümde olağanüstü bir çarpıcılığa ulaşır. Bu bölümün Spielberg sinemasının doruk noktası olduğunu öne sürmek yanlış olmaz. Film bilinen bir konuya eğilse de, gereğinden fazla uzatılmış olsa da, renkli olarak çekilen finalde bilinen Hollywood kalıplarına dönse de, ele aldığı kişiyi bir kahraman düzeyine yüceltmemesi ve belgesel izlenimi de veren anlatımının yer yer trajediye dönüşmesi ile erdemleri kusurlarına ağır basan bir çalışmadır. (Film, aralarında En İyi Film, En iyi Yönetmen Oscar'ları olmak üzere yedi dalda Oscar kazandı.) *The Lost World: Jurassic Park* (*Kayıp Dünya: Jurassic Park*, 1997) ile bir kez daha dinozorlar dünyasına dönen Spielberg'in, bu devam filminde ilk filmin özelliklerini sürdürdüğü görüldü. Yönetmenin bir sonraki filmi *Amistad* (1997) 19. yüzyıl ortalarında Afrika'dan koparılıp köle olarak satılmak amacıyla bir İspanyol gemisine bindirilen 53 karaderilinin serüvenini konu edindi. Karaderililer isyan edip geminin yönetimini ele geçirirlerse de, Amerika kıyılarında tutuklanıp korsanlık ve adam öldürmekle suçlanırlar. Amerikan tarihinin karanlık bir olayını perdeye getiren film, yargılama boyunca kamuoyunun karaderililerden yana ve onlara karşı çıkan iki kanadının çatışmasını verirken, Spielberg'in Afrikalılardan yana tavır aldığı sezilir.

Saving Private Ryan (*Er Ryan'ı Kurtarmak*, 1998) İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'ya yapılan çıkarmanın ardından kaybolan bir erin bulunmasından yola çıkarak savaşı sorguladı. Film Hollywood'un İkinci Dünya Savaşına ilişkin filmlerinin genel çizgisini izlese de, savaşın dehşetini vurgulamadaki ustalığı ve kahramanlarının iç dünyalarını yansıtmadaki başarısıyla dikkati çekti. Filmin başında yarım saate yakın bir süre boyunca verilen Normandiya çıkarmasının hem teknik ustalığını hem de savaşın dehşetini yansıtmadaki başarısını özellikle vurgulamak gerekir. (Film En İyi Yönetmen Oscarı'nı kazandı.) Spielberg *Artificial Intelligence: AI* (*Yapay Zekâ* , 2001) ile yeniden *E.T.*'nin ortamına döndü. Stanley Kubrick'in çekmek istediği bilinen öykü, bir ailenin bakımına verilen, sevebilmek yetisine sahip bir çocuk robotun öyküsünü aktarır. Bir tür Pinokyo öyküsü olan bu bilimkurgu masalı, büyük bölümü sular altında kalmış gelecekçi bir dünya ortamı yaratırken, robot çocuğun robot karşıtlarıyla savaşımını ve gerçek bir insana dönüşmek özlemini verir. Film, insancıl içerikli bir bilimkurgu örneği olur. Bilimkurgu yazarı Philip K. Dick'in bir öyküsünden uyarlanan *Minority Report* (*Azınlık Raporu*, 2002) geleceğin Washington'unda geçen bir kara film olarak gelişir. Film, suçluları daha suç işlemeden yakalamayı başaran bir kurumun yöneticisi (Max von Sydow) ile bir detektifin (Tom Cruise) serüvenini aktarır. Suç işlemekle suçlanan detektif kendini sistemden korumak zorunda kalacaktır. Spielberg'in serüven çizgisini başarılı bir biçimde sürdüren film, 21. yüzyıl ortalarının Washington'unu tasarlamaktaki başarısıyla dikkati çekti. Gerçek bir olaydan yola çıkan *Catch Me If You Can* (*Sıkıysa Yakala*, 2002) ile Spielberg yıllarca sonra bir kez daha bir ko-

medi filmi çevirdi. Film pilot, doktor, avukat kimliklerine bürünen, milyonlarca dolarlık karşılıksız çek veren bir dolandırıcının (Leonardo DiCaprio) peşine düşen bir FBI görevlisinin (Tom Hanks) serüvenini aktaran ama eğlenceli olmaktan öteye geçemeyen bir çalışma oldu. Yönetmenliğinin yanı sıra yapımcılık da yapan Spielberg'in, sinemanın seyirlik yönünü öne çıkararak geniş kitlelerin, özellikle de genç seyircilerin ilgisini çekmeye yönelik masalsı filmler yönetmeyi başardığını belirtmek gerekir. Bu anlamda Spielberg'in, Cecil B. De Mille'in sinema anlayışını, teknolojinin yeniliklerinden de yararlanarak sürdürdüğünü söylemek yanlış olmaz.

Woody Allen

Konuları New York'ta geçen, çağdaş Amerikan burjuvazisini karamsar bir bakışla eleştiren ve her biri bir bütünün parçalarını oluşturan filmlerin yönetmeni Woody Allen (Allen Stewart Konigsberg) (d. 1935) Amerikan sinemasının komedi geleneğinin son büyük ustasıdır. Hemen belirtmek gerekir ki, adı ustaya çıkmış hiç bir güldürü sanatçısı, insan ilişkilerine ve Amerikan toplumunda geçerli davranış biçimlerine Woody Allen kadar kötümser bir bakış getirmemiştir. Woody Allen, Brooklyn'de (New York) doğdu. (Woody sanını kimilerine göre okulda arkadaşları takmış, kimilerine göre de bu san oturduğu Midwood mahallesinden ya da kendisi gibi saksofon ve klarnet çalan ünlü sanatçı Woody Herman'ın adından kaynaklanmıştır.) Woody Allen düzenli bir öğrenim görmedi. New York Üniversitesi'nden atıldı. Çok genç yaşta yazdığı gülütleri satarak eğlence dünyasına adım attı. Kabarelerde çalıştı, senaryo yazdı, mizah öyküleri yayınladı. Televizyonlar için skeçler hazırladı. Sinemayla tanışması, senaryosunu da yazdığı *What's New Pussycat?* (*Evlenmekten Korkmuyorum*, 1965) adlı filmde Peter Sellers, Peter O'Toole, Romy Schneider gibi oyuncularla birlikte rol almasıyla oldu. Hong Kong yapımı *What's Up, Tiger Lily*'nin (*Tiger Lily'ye Ne Oldu*, 1966) kurgusunu değiştirip birkaç plan ekleyerek gösterime sokması, yönetmenliğe giden yolun başlangıcı oldu. Senaryosunu yazdığı, yönettiği ve başrolü oynadığı ilk film *Take The Money and Run* (*Parayı Al ve Kaç*,1969) ise bir kabare güldürüsünü perdeye getirdi. Film, Amerikan rüyasını gerçekleştirmek için banka soymaya kalkışan şaşkın bir New York'lunun serüvenini gülütlerin birbirini izlediği ama belgeselci bir anlayışla aktardı. Yönetmenin bu filmden başlayarak, senaryolarını yazıp başrolü de üstlendiği bütün filmlerinde kent ve özellikle de New York yaşamını, bu yaşamın insanlarda yol açtığı paniğe ve kuşkuya ulaşan güvensizliği ve bunalımı, Marx Kardeşler'in (Üç Ahbap Çavuşlar) anarşist sinemasını çağrıştıran bir anlayışla işlediği görüldü. Güney Amerika devletlerinden birinde yapılan bir darbeye bulaşan bir New York'lunun öyküsünü aktaran *Bananas* (1971) dağınık anlatı-

mına karşılık, televizyon reklamlarını ve burunlarından kıl aldırmayan New York aydınlarını bir kabare anlayışı içinde eleştirdi. *Play It Again Sam* (*Bir Daha Çal Sam*, 1972) Woody Allen'in yazdığı ve Diane Keaton ile birlikte New York'un Broadhurst Tiyatrosu'nda uzun süre oynadığı oyunu perdeye uyarladı. İlginç olan, filmde de aynı oyuncular rol aldığı, senaryo Woody Allen'in kaleminden çıktığı halde yönetmen olarak Herbert Ross'un görülmesidir. Film, karısı tarafından terk edilen içine kapanık bir sinema eleştirmeninin (Woody Allen), Humphrey Bogart'ın (Jerry Lacy) yönlendirmesiyle hayata sarılmasını ve arkadaşının karısına (Diane Keaton) âşık olduğunu anladığında da, *Casablanca*'da olduğu gibi aşkını içine gömmesini anlatır. Yönetmenliği üstlenmese de, tipik bir Allen filmi olan *Bir Daha Çal Sam*'in Woody Allen'ın sanat çizgisinde önemli bir yeri vardır. Çünkü yönetmenin daha sonraki filmlerinin de kahramanı olacak, yaşama ayak uyduramayan, takıntılı, nevrozlu, saçları dökülmeye yüz tutmuş, kocaman gözlüklü ve kadınlarla ilişkileri rast gitmeyen New York'lu Yahudi "Woody Allen kimliği" ilk kez belirgin bir biçimde bu filmde ortaya çıkar. Yönetmenin birçok filminde rol alacak Diane Keaton da, ilk kez bu filmde Allen ile başrolleri paylaşır.

Woody Allen'ın yönettiği ve Dr. David Reuben'in büyük ilgi gören seksoloji kitabından uyarlanan *Everything You Always Wanted To Know About Sex* (*Seks Hakkında Bilmek İstediğiniz Her Şey*, 1972) ise cinselliğin çeşitli sorunlarına değinen yedi bölümden oluştu. Yönetmen, kraliçesine gönlünü kaptıran bir soytarı, koyununa âşık olan bir çoban, bir spermanın gözünden cinselliğe bakış gibi bölümleri pornografiye ödün vermeden işlerken, cinsellik konusuna yine gülütlere ve söze dayalı eleştirel bir bakış getirir. Bir bilimkurgu taşlaması olan *Sleeper* (*İkiyüz Yıl Sonra*, 1973) dondurulduktan iki yüzyıl sonra yeniden hayata döndürülen bir erkeğin, kendisine düşman bu ortamdan robot kılığına bürünerek kaçmaya çalışmasını konu edindi. Kimi eleştirmenlerin Chaplin'in *Asri Zamanlar*'ını çağrıştıran bölümler içerdiğini belirttikleri filmde, Allen'ın ilk kez sinema dilinin kurallarına uygun bir senaryo kaleme aldığı görülür. Yönetmenin bir sonraki filmi *Love and Death* (*Aşk ve Ölüm*, 1975) klasik Rus edebiyatından esinlendi. Stüdyo bölümleri Paris'te, savaş sahneleri Sovyet birliklerinin katılımıyla Macaristan'da çekilen film, Napolyon'un Rusya seferi sırasında, askere gitmek zorunda kalan barışsever Rus aydını Boris'in (Woody Allen) serüvenini aktarır. Zorla kahraman olup sevgilisine (Diane Keaton) kavuştuktan sonra Napolyon'u öldürmeye kalkışan Boris, onca korktuğu ölümle tanışır ve ölüm meleğinin eşliğinde son kez sevgilisini görmeye gider. Woody Allen'ın ilk dönem çalışmalarını noktalayan *Aşk ve Ölüm*, düzgün senaryosu ve Eisenstein'ın, Chaplin'in, Bergman'ın sinemalarına yaptığı göndermelerle de dikkati çeker. *Annie Hall* (1977) ise yönetmenin sanat yaşamında bir dönüm noktası oluşturur. Film, yönetmenin kendi yaşamından izler taşıyan, günlük yaşamın yükünü yüreğinde hisseden, kadınlarla mutlu ilişki kuramayan

New York'lu kavruk Yahudi tiplemesini artık daha belirgin çizgilerle verir. *Annie Hall*, New York'lu başarılı güldürü yazarı Alvy Singer'ın (Woody Allen) kendisi gibi güvensizlik duygusu içindeki Annie'nin (Diane Keaton) kişiliğini değiştirmeye kalkışmasını konu edinir. Ama kadın kendisine benzeyince, onunla birlikte olmanın artık çekici bir yanı kalmadığını fark edecektir. Alvy Singer, Woody Allen'dan başkası olmadığı gibi, Annie Hall da yönetmenin bir süre birlikte yaşadığı ve asıl soyadı Hall olan Diane Keaton'dır. Bu iki oyuncu arasındaki sözlü espri düellosunun fonunu ise Manhattan'ın evleri, sokakları, sinema kuyrukları, ruh doktoru muayenehaneleri, kültür üzerine olmadık konuşmalar yapılan toplantılar ve sıkıcı aile ziyaretleri oluşturur. Bir gönül ilişkisini sürdürmenin ve bitirmenin inişli çıkışlı gelişmesini ustalıkla anlatan film, sona erdiğinde onca kahkahaya karşın seyircide buruk bir tat bırakır. Çünkü yönetmenin asıl amacı güldürmek olmayıp, işlediği dramı yumuşatmak için güldürmeden yararlanmaktır. (*Annie Hall*, En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Kadın Oyuncu ve En İyi Senaryo Oscar'larını kazandı. Woody Allen'ın Oscar törenine katılmayarak o gece New York'ta bir *pub*'ta klarnet çalmayı yeğlediği bilinir. Törene niçin katılmadığı sorusuna da "Nerede yapıldığını bilmiyorum, ödülümü posta ile gönderirler elbette" yanıtını verir.)

Yönetmenin bir sonraki filmi *The Interiors* (*İç Mekânlar*, 1978) Ingmar Bergman'ın sinemasına bir saygı gösterisi oldu. Sinema çizgisinde beklenmedik bir dönüş yapan Woody Allen, bu çalışmasında üç kız babası bir erkeğin evini terk etmesini konu edinir. Babalarının davranışı üç kızın kişisel sorunlarını gündeme getirirken, annenin mutlu geçmişinin dürtüsüyle intihar etmesi, aile bireylerini yeniden birleştirir. Woody Allen, senaryo yazarlığı ve yönetmenlikle yetindiği, kızlardan birini Diane Keaton'ın canlandırdığı bu filmi için "yaptığım en önemli film" der. Dram alanında da ustalığını kanıtlayan Woody Allen, *Manhattan* (1979) ile yeniden *Annie Hall*'ün ortamına döndü. Film kırkını aşmış, evlilikte mutluluğu bulamamış ünlü bir televizyon yazarının (Woody Allen) genç bir kızla, arkadaşının sevgilisi olgun bir kadın (Diane Keaton) arasında seçim yapmaya kalkınca, her ikisini de kaybetmesini konu edinir. Woody Allen bir kez daha aydınların benmerkezciliğine, kaygılarına, bitip tükenmek bilmeyen gevezeliklerine ve kendilerine yarattıkları sorunlara değinir. George Gershwin'in müziğiyle desteklenen ve zaman zaman plan sekanslara yer veren bu siyah beyaz film hem yalnızlık üzerine hüzünlü bir anlatı hem de yönetmenin Manhattan sevgisinin bir göstergesidir. *Stardust Memories* (*Stardust Anıları*, 1980) ise yönetmene kendi sanatını sorgulama olanağını verir. Stardust Oteli'nde hayranlarının sorularını yanıtlarken bunalımlı gecelerinin ölüm korkusu içeren düşlerine, üç değişik kadınla yaşadığı başarısız ilişkilere, yaşamına ve sanat anlayışına değinen New York'lu Yahudi güldürü yazarı, Woody Allen'den başkası değildir. Sinema eleştirmenleri bu filmle Fellini'nin *Sekiz Buçuk*'u arasında bağlantı kurarlar. *A Midsummer Night's Sex Co-*

medy (*Bir Yaz Gecesi Seks Komedisi*, 1982) yönetmenin Bergman sevgisini bir kez daha kanıtlar. Bergman'ın *Bir Yaz Gecesi Tebessümleri* adlı incelikli filminin yanı sıra, Shakespeare'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'na da göndermeler yapan film, 20. yüzyıl başları New York dolaylarında, bir yaz gecesi boyunca üç çiftin kendilerini erotik oyunlara kaptırmalarını konu edinir. Yahudi kültürünün yoğurduğu geleneksel kişilerini bir yana bırakan yönetmen, bireyin ve toplumun bunalımına yalnızca mizahi değil, sanki felsefi bir bakış da getirmek ister bu filminde. Filmin bir özelliği de, Diane Keaton'dan kopan Woody Allen'ın ilk kez Mia Farrow ile birlikte çalışmasıdır. Yönetmenin bir sonraki filmi *Zelig* (1983) *Parayı Al ve Kaç*'ın belgeselci anlatımını daha da geliştirir. Film, yanında bulunduğu kişinin görünüşüne girebilme yeteneğine sahip, Çinli ile Çinli, doktorla doktor, şişmanla şişman olabilen Zelig'in (Woody Allen) öyküsünü aktarır. Ünlü yazar F. S. Fitzgerald'ın da değinmiş olduğu Zelig, yakalandığı "bukalemunluk" hastalığından doktorunun (Mia Farrow) yardımıyla kurtularak herkes gibi biri olur. Kurmaca bir öyküyü bir belgesel gibi aktaran, ünlülerin tanıklıklarına, haber filmlerinden alıntılara yer veren ve kurgusu iki yıl süren *Zelig*, yönetmenin güldürme yeteneğini beklenmedik bir doğrultuda kullanırken, Zelig'in hangi kimliğinin gerçek hangisinin sahte olduğu sorusunun yanıtını seyirciye bırakır. Aslında Zelig, toplumsal baskının bireysel kimliği yok ettiği bir ortamın ürünüdür. Bu anlamda Zelig ile Orson Welles'in Kane'i arasında benzerlik kurmak ve "Yurttaş Zelig"den söz etmek yanlış olmaz. (Film, Venedik Film Festivali'nde İtalyan Eleştirmenler Ödülünü kazandı.) *Broadway Danny Rose* (1984) ise altın yürekli emprezaryo Danny Rose'un yaşlanmış, çaptan düşmüş bir şarkıcının yeniden sahneye dönebilmesi için gösterdiği çabayı konu edindi. Birçok eski oyuncuyu bir Broadway barının tezgâhında bir araya getiren bu siyah beyaz ve nostaljik film, bir tür güncel Don Kişot portresi çizer ve insanlardan nefret etmemeyi önerirken, Woody Allen'ın mesleğinin ilk günlerine de göndermeler yapar.

The Purple Rose of Cairo (*Kahire'nin Mor Gülü*, 1985) mutsuz evliliğini sinema tutkusu ile dengelemeye çalışan bir kadının (Mia Farrow), üst üste seyrettiği bir filmin oyuncusuna (Jeff Daniels) âşık olmasını ve oyuncu perdeden çıkıp yanına gelince düzeninin altüst olmasını konu edinir. Woody Allen, *Bir Daha Çal Sam*'de denediği kurmaca ile gerçekliği iç içe geçirme oyununu bu kez daha da geliştirerek, gerçeklerden kaçan bir kadınla, gerçekte var olmayan bir film kahramanını yan yana getirir. Sonuç Allen sinemasının en çarpıcı örneklerinden biri olur. (Film, Cannes Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü'nü kazandı.) *Hannah and her Sisters* (*Hannah ve Kızkardeşleri*, 1986) yönetmenin bir kez daha *Annie Hall*, *İç Mekânlar* ve *Manhattan*'ın temalarına döndüğü film oldu. Bergman'ın *Çığlıklar ve Fısıltılar*'ından olduğu kadar, Henrik Ibsen ve Anton Çehov'dan da esinlenen film, Manhattan'da yaşayan üç kızkardeşin iki yıl boyunca birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkilerini aktarır. Woody Al-

len ve Mia Farrow'un yanı sıra, Maureen O'Sullivan ve Lloyd Nolan gibi Hollywood'un unutulmuş oyuncularının da rol aldıkları film, New York burjuvazisinin ikiyüzlülüğüne, pişmanlıklarına, özlemlerine buruk bir güldürü ortamında değinirken, yaşanan her günün tadının çıkarılmasını önerir sanki. (Film, En İyi Senaryo Oscarı'nı kazandı.) *Radio Days* (*Radyo Günleri*, 1987) yönetmenin çocukluk yıllarını besleyen radyo yayınlarına bir saygı gösterisidir. Sigara satıcısı bir genç kızın (Mia Farrow) mikrofonda ünlenmek tutkusunu aktaran filmde, yönetmen çocukluk anılarını popüler kültürün öğeleriyle, bu arada dönemin müziği ile ustaca harmanlar. Film, aksaklıklarına, çarpıklıklarına karşın, yine de daha insancıl olan bir döneme yönetmenin sevecen bakışını yansıtır. *September* (*Eylül*, 1987) Woody Allen'ın Bergman'ın *Güz Sonatı* adlı filminden esinlendiği izlenimini verir. Bir yaz bitiminde üç kadınla üç erkeği bir çiftlik evinde bir araya getiren ve bir ana kız çatışmasını öne çıkaran filmin, Çehov'un oyunlarını çağrıştırdığını söylemek yanlış olmaz. (Filmin kurgusu da yapıldıktan sonra Maureen O'Sullivan, Christopher Walken ve Sam Shepard'ın oyunculuklarını yeterli bulmayan Allen'ın, bu oyuncuları değiştirerek filmin büyük bölümünü yeniden çekmesi, yönetmenin titizliğine örnek olarak gösterilir.) Felsefe öğretmeni bir kadının (Gena Rowlands) yeni kitabını yazabilmek için taşındığı mahallede tanıştığı hamile bir kadının (Mia Farrow) psikanalize gitmesinden esinlenerek yaşamını sorgulamasını konu edinen *Another Woman* (*Bir Başka Kadın*, 1988) bu kez Bergman'ın *Yaban Çilekleri*'ni akla getirir. Filmi Bergman'ın ünlü görüntü yönetmeni Sven Nykvist'e çektiren Allen, mutsuz bir evliliği incelerken, dramatik bir konuyu da ustalıkla işleyebileceğini bir kez daha kanıtlar.

Öbür bölümlerini Martin Scorsese ile Francis Ford Coppola'nın yönettikleri, daha önce değinilen *New York Üçlemesi*'nin son bölümünü oluşturan *Oedipus Wrecks*'i (*Oedipus Kompleksi*) çeken Woody Allen'ın bir sonraki filmi *Crimes and Misdemeanors* (*Suçlar ve Kabahatler*, 1989) oldu. Film, ünlü bir göz doktorunun (Martin Landau) karısından (Claire Bloom) vazgeçemediği için ayrılmak istediği sevgilisinin (Anjelica Huston) tehditleri karşısında onu öldürmeye karar vermesinden yola çıkar. Woody Allen'ın da bir belgesel yönetmeni olarak rol aldığı bu kara komedi "kendi esenliğimiz için başkalarının yaşamını hiçe sayabilir miyiz" sorusunu gündeme getirir. Film bu soruya "hayır" yanıtını vermez. Bu filmi izleyen *Alice* (*Alis*, 1990) mutlu bir evliliği olan bir kadının, tekdüzelikten sıkılıp bir falcıdan görünmez olmanın yollarını öğrenmesinden yola çıkan duygusal bir güldürüdür. Bir kez daha varlıklı New York'luların doyumsuzluklarına eğilen yönetmen, Alis'i "harikalar diyarından" alıp, New York gökdelenlerinin her şeyi para ile değerlendiren ortamına getirdiği bu filmde rol almaz. Kadını ise yine o zamanki eşi Mia Farrow canlandırır. Mia Farrow'un perdede sanki dişi bir Woody Allen izlenimi verdiği filmde, yönetmenin eski filmlerinin değişmez psikanalistinin yerini Doğulu bir falcının

aldığı görülür. *Shadows and Fog* (*Gölgeler ve Sis*, 1992) ise yönetmenin dışavurumcu Alman sinemasına ve Franz Kafka'ya bir saygı gösterisi oldu. Neresi olduğu bilinmeyen, ancak sisli sokakları görülen küçük bir kentte, geceyarısı uykusundan uyandırılan ve adı Kafka kahramanlarını çağrıştıran Kleinmann (Woody Allen) bir katilin kovalanmasına katılmak zorunda kalınca, sisin içinde kaybolur. Bir geneleve ve bir sirke girmek zorunda kaldığında Mia Farrow, John Malkovich, John Cusack, Madonna, Jodie Foster gibi Hollywood ünlüleri de perdede boy gösterir. Ne var ki, filmin yukarıda değinilen saygı göndermelerinin dışında Allen'ın sinemasına bir katkıda bulunduğu söylenemez. *Husbands and Wives* (*Kocalar ve Karılar*, 1992) Woody Allen'ın Mia Farrow ile işbirliğinin son filmidir. Film, bir kez daha Manhattan'a eğilir, bir kez daha sevgi, karı-koca ilişkileri, kendine güven, yalnızlık korkusu gibi konuları ele alır. Ayrıca televizyonun günlük yaşamımızdaki etkisini ve günümüz insanının televizyonun en kötü yanlarını benimsemesini vurgular. *Manhattan Murder Mystery* (*Bir Cinayet Sırrı*, 1993) komşuları kadının beklenmedik ölümü üzerine, cinayetten kuşkulanan Manhattan'lı bir karı kocanın (Diane Keaton ve Woody Allen) polis hafiyeliğine soyunmalarını aktarır. Billy Wilder'ın (*Çifte Tazminat*), Alfred Hitchcock'un (*Arka Pencere*), Orson Welles'in (*Şanghaylı Kadın*) filmlerine göndermeler de yapan film, yönetmenin konuşmalara dayalı güldürme ustalığının başarılı bir örneğidir. Yönetmenin rol almadığı *Bullets on Broadway* (1994) ise yetenekli bir oyun yazarının (John Cusack) oyununu Broadway'de oynatabilmek için gangsterlerle bile işbirliği yapmak zorunda kalışını aktarır. Film, yaratıcı sanatçının ahlak kuralları karşısındaki konumunu, Allen'a özgü güldürme anlayışı içinde ele alır. *Mighty Aphrodite* (*Sevimli Fahişe*, 1995) ise Manhattan'da yaşayan aydın bir çiftin yeni doğmuş bir çocuğu evlat edinmelerinden yola çıkar. Çocuk biraz büyüyünce onu dünyaya getiren kadını merak etmeye başlayan erkek (Woody Allen), çocuğun annesinin bir porno film oyuncusu olduğunu öğrenir. Filmi yönetmenin öbür filmlerinden ayıran özellik, Yunan tragedyalarında olduğu gibi bir koroya yer vermesidir.

Her yıl bir film çevirmeyi sürdüren yönetmen yine beklenmedik bir deneme yaparak *Everyone Says I Love You* (*Herkes Seni* Seviyorum *Der*, 1996) adlı bir müzikal yönetti. Şarkıcı olmayan oyuncuların (bu arada Woody Allen'ın) kendi sesleriyle şarkılar söyleyip dans ettikleri film, Allen güldürüsünün müzikal türüne saygı gösterisi oldu. Yönetmenin bir sonraki filmi *Deconstructing Harry* (*Yaramaz Harry*, 1997) kitapları çok satan ve kahramanlarını çevresinden seçen bir yazarın (Woody Allen) kişiliğini inceledi. Geriye dönüşlerle gelişen film, yazarın üç karısıyla ve çevresiyle ilişkilerini gündeme getirirken, medyayı, kadın-erkek ilişkilerini, cinselliği ve Yahudi toplumunun kalıplarını yönetmene özgü mizah anlayışı içinde eleştirir. Kimi bölümleri siyah beyaz olan *Celebrity* (*Ünlüler*, 1998) bir yazarın (Kenneth Branagh) başarıya ulaşma çabasını verirken, yine yönetmenin daldan dala atlayan anlatımıyla manken-

liğin ve sinema oyunculuğunun ünlenmenin en kolay yolu olduğunu vurgular. *Small Time Crooks* (*Ufak Sahtekârlıklar*, 2000) bir bankayı soyabilmek amacıyla bankanın bitişiğinde bir kurabiyeci dükkânı açan bir karı-kocanın (Tracey Ullman ve Woody Allen) işleri iyi gidince zengin olmalarını konu edinir. Ne var ki, zenginler dünyası, paranın mutluluk getirmediğini gösterecektir. *The Curse of The Jade Scorpion* (*Akrebin Laneti*, 2001) başarılı bir detektifin (Woody Allen) hipnotizma etkisiyle mücevher hırsızlığı yapmasını konu edinir. Tekdüzeliğe düşen filmin, yönetmenin bildik filmlerinin sevimliliğine ulaştığı söylenemez. *Hollywood Ending* (*Hollywoodvari Bir Son*, 2002) çaptan düşmüş ünlü bir film yönetmeninin (Woody Allen) eski karısı aracılığıyla yeni bir iş teklifi alınca gözlerinin geçici olarak görmez oluşu ve bu durumu gizlemeye kalkışmasından yola çıkar. Film sinema endüstrisi ve Allen'ın kendi kişiliği üzerine bir taşlama olarak değerlendirilebilse de, yine tekdüzeliğe düştüğünü söylemek yanlış olmaz. *Melinda and Melinda* (*Melinda ve Melinda*, 2004) yaşamın, bireyin yaklaşımına göre bir güldürü ya da bir tragedya olabileceğini, aynı öyküyü iki oyun yazarına değişik açılardan yazdırarak vurguladı. Melinda'nın (Radha Mitchell) güleç yüzü Allen'in her zamanki karamsarlığını bir güldürü ortamında ustaca yinelerken, trajedi eksenli ikinci öykünün inandırıcı olmadığı görüldü. Londra'da geçen ve yönetmenin yine rol almadığı *Match Point* (*Maç Sayısı*, 2005) yönetmenden beklenmeyen dramatik bir gerilim filmi oldu. Suç ve ceza kavramlarına eğilen ve toplumsal yapıyı da eleştiren Allen, film müziği olarak da ilk kez caz yerine opera aryalarına yer verdi. Yine Londra'da geçen ve yine bir gerilim ortamını perdeye getiren *Cassandra's Dream* (*Cassandra'nın Rüyası*, 2007) zengin bir yaşam sürmenin hayali peşindeki iki erkek kardeşin bu amaçla cinayet işlemeyi bile göze almalarını konu edindi. Yaz aylarını geçirmek için Barselona'ya gelen Amerikalı iki kadının aynı erkeğe gönüllerini kaptırmasını konu edinen ve yönetmenin yine rol almadığı *Vicky Cristina Barcelona* (*Barselona Barselona*, 2008) ise yönetmenin yine geleneksel biçemine dönüşünün örneği oldu. Woody Allen'ın, daha önce de değinildiği gibi her biri bir romanın ayrı bir bölümünü oluşturduğu izlenimini veren filmleri, özellikle Vietnam Savaşı sırasında ve sonrasında Amerikan toplumunu sarsan kimlik arayışını anarşist bir güldürü ortamı içinde gündeme getirdiği için önem kazanırlar. Hollywood'un genel çizgisine ayak uydurmayan Allen'ın filmlerinin çoğunun Manhattan'da geçmesinde, yönetmenin bu yöreyi iyi tanıması kadar, kendisini Avrupa sinemasına daha yakın bulmasının da etkisi olabilir. Yönetmenin bir gece kulübünde anlattığı aşağıdaki fıkra, Allen'ın sinemasının özünü de yansıtır. Woody Allen, parasızlık günlerinde, votka reklamı yapması önerisiyle karşılaştığında karar veremez. Ruh hekimine, dostlarına, en son da hahama danışır. Haham, "Sakın bu öneriyi kabul etme, yoksa günaha girersin" der. Bir süre sonra Allen sokaklarda votka ile serinleyen bikinili bir dilberi gösteren bir afişle karşılaşır. Afişte ağzının suyu akarak kadına bakan erkek, Allen'ın danıştığı hahamdan başkası değildir. Allen'in sineması işte bu toplum-

sal ikiyüzlülüklerin ve çelişkilerin üzerine gider. Woody Allen'ı sinemanın yeni Chaplin'i olarak değerlendiren eleştirmenler vardır. Bu değerlendirme onun da Chaplin gibi, filmlerinin senaryolarını yazması, yönetmenliğini yapması ve başrolü üstlenmesi açısından doğrudur. Ama perdedeki çizgisinin Chaplin'den çok Buster Keaton geleneğini çağrıştırdığı da bir başka doğrudur. Yapıtının tümüne bakıldığında ise Woody Allen ile Molière arasında bağlantı kurmak belki daha doğru olur.

Arka sayfada: Robert Altman'ın yönettiği *McCabe and Mrs Miller* filminde Warren Beatty ve Julie Christie.

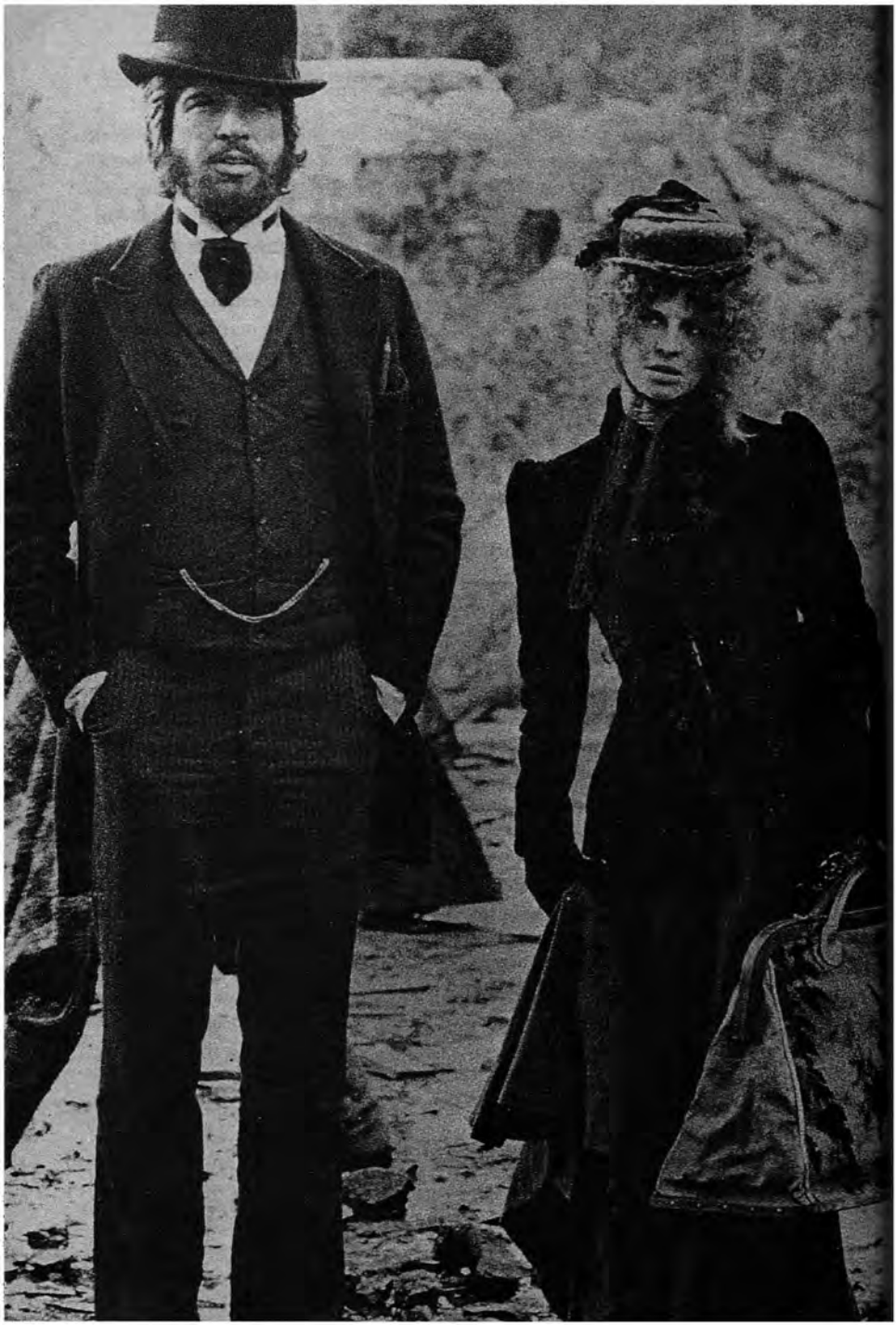

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

YİRMİNCİ YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDEN BU YANA AMERİKAN SİNEMASI

Değişen Amerika ve Değişen Hollywood

1960'tan sonra Avrupa'da bir yandan Fransız, İtalyan, İngiliz, İsveç sinemaları, bir yandan da Macaristan ve Çekoslovakya gibi demir perde ülkelerinin sinemaları önemli ürünler verirken, Hollywood sisteminin sarsıldığı görülür. Bu sarsıntı hiç kuşkusuz ülkenin genel siyasal ve ekonomik gelişmeleriyle de bağlantılıdır. Gerçekten de, soğuk savaşın sona ermesi, ülkenin yanı başındaki Küba'da sosyalist bir devrim olması, SSCB'nin uzaya ilk Sputnik'i göndermesi, üçüncü dünya ülkelerinin uyanışı, ABD'nin dünya ölçeğindeki üstünlüğünü sarsmıştı. 1960 seçimini kazanan ülkenin Protestan olmayan ilk başkanı Demokrat Partili John Kennedy reformcu bir politika izleyerek ülkeyi eski konumuna getirmeyi amaçladı. İç politikada toplumsal adalete, ırk ayrımına son vermeye, uzayın fethine öncelik tanırken, dış politikada da SSCB ile barış içinde bir arada yaşamayı öngördü. Eisenhower döneminin iyimser çizgisinden uzaklaşan ekonomiyi canlandırmak için, bir yandan Vietnam Savaşı'nı körüklerken, bir yandan da karaderililerin ve öğrencilerin başı çektiği toplumsal muhalefetin isteklerine karşılık verecek yenilikleri gündeme getirmeye çalıştı. Ne var ki, Kennedy'nin Dallas'ta, aydınlığa kavuşturulamayan bir biçimde öldürülmesi (1963) uygulamaya çalıştığı politikanın ne denli kırılgan olduğunu gösterdi. Kennedy'nin öldürülmesi üzerine başkanlık koltuğuna oturan Lyndon B. Johnson iç politikada ırk ayrımına son veren bir yasanın (Civil Rights Act / Medeni Haklar Yasası) çıkmasını sağlasa da, toplumsal barışı sağlayamadı. Şiddete dayalı politikaları (*black power*) onaylamayan karaderili lider Martin Luther King'in öldürülmesi (1968), genç kuşakların "Amerikan yaşam biçimine" karşı çıkmaları ve Vietnam Savaşı'nın tırmandırılması, Johnson'ın bir sonraki seçimlerde aday olmaması sonucunu doğurdu. Cumhuriyetçi Richard Nixon ise iktidar için yasadışı yollara bile başvurmayı göze alan bir politika izleyince, görevinden istifa etmek zorunda kalan ilk cumhurbaşkanı olarak ABD tarihine geçti. Demokrat Parti'nin seçim kampanyasını yürüttüğü Washington'un Watergate adlı binasındaki telefonların mahkeme kararı olmaksızın, Nixon'ın isteği üzerine dinlenmesi ve benzer uygulamaların ortaya çıkması, Nixon'ı görevinden istifa etmek zorunda bıraktı (1974). Demokrat Jimmy

Carter'ın ardından başkan olan eski sinema oyuncusu Cumhuriyetçi Ronald Reagan döneminde bu kez "Irangate" olayı yaşandı. Irak-İran Savaşı sırasında ABD'nin, Humeyni rejiminden sonra ilişkilerini kesmiş olduğu İran'a gizlice silah sattığı ortaya çıktı. Ancak Kongre kararlarıyla çelişen bu satışta başkan Reagan'ın bir sorumluluğu olmadığı sonucuna varıldı. 1989 yılında Cumhuriyetçi Parti adayı olarak başkan seçilen George Bush ise Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine 425 bin kişilik bir orduyla Irak'a müdahale etti. Körfez Savaşı adıyla anılacak bu savaşın ardından yapılan seçimlerde Demokrat Parti adayı William J. Clinton iktidara geldi (1993) ve Franklin D. Roosevelt'ten sonra üst üste iki seçim kazanan ilk Demokrat Parti adayı oldu. Enflasyonun düşmesi, işsizliğin azalması, ırk ayrımcılığına karşı yeni düzenlemeler getirmesi gibi olumlu gelişmelere karşılık, Beyaz Saray görevlilerinden Monica Lewinsky ile kurduğu ilişki, Clinton hakkında Temsilciler Meclisi'nde soruşturma açılması sonucunu doğurdu. Clinton Senato'da aklansa da, halktan özür dilemek zorunda kaldı. 2001 seçimlerini kazanan George W. Bush (2001) döneminde ise New York'taki ikiz ticaret kulelerinin uçaklarla yapılan terorist saldırılar sonucunda yıkılması, büyük bir iç güvenlik kaygısına yol açtı. ABD, ilkin saldırıları düzenlediği öne sürülen Usame Bin Ladin'in barındığı Afganistan'ı işgal etti. Ardından da, kitle imha silahları ürettiğini öne sürdüğü Irak'ı, bu kez Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kararına da gerek duymadan, işgal etti ve Saddam rejimini devirdi. Hollywood'un 20. yüzyılın son döneminden günümüze gelişmesini, ülkenin yukarıda özetlenen siyasal çizgisini de dikkate alarak değerlendirmek gerekir.

Yukarıda değinildiği gibi Avrupa sinemalarının 1960'larda ilgi odağı olmasına karşılık Hollywood'un sıkıntılı bir dönemden geçmesinde iki kıtada uygulanan sistemlerin farklı olmasının da etkisi vardır. Avrupa ülkelerinde Hollywood'dakine benzer bir stüdyo sistemi olmadığı için, yönetmenlerin bireysel yaratıcılıkları o ülkelerin sinemalarının adını da gündeme getirmeye yeter. Türlere göre film üreten bir stüdyo sistemini benimseyen Hollywood'da ise bireysel yaratıcılıktan çok endüstrinin yıl sonu bilançoları önem kazanır. Bu açıdan bakıldığında 1960'lar Hollywood'unun finansal sıkıntılar içinde olduğu görülür. 1945 yılında 80 milyon olan haftalık sinema seyircisi sayısı 1960'lara gelindiğinde haftada 40 milyona düşmüştür. Bu büyük düşüşte televizyonun etkisi olduğu kadar, bir antitröst yasasının yapımevlerinin işletmeyi denetlemesini engellemesi de etkili olmuştur. Bu durumda kimi yapımevleri giderlerini düşürmek için, maliyetin daha ucuz olduğu İtalya ya da İspanya gibi Avrupa ülkelerinde çektikleri filmlerin sayısını çoğaltma yoluna gitmiştir. Bir yandan da, bağımsız yapımcıların sayısı artmıştır. Bunun yanı sıra, endüstrinin dayandığı "star sisteminin" örneğin John Wayne, Marlon Brando ya da Gary Cooper gibi oyuncuları, bağlı oldukları stüdyonun her önerisini eskiden olduğu gibi hemen kabul etmeyip, katılacakları film konusunda söz sahibi olmak istemeye başlamışlardır. 1960'larda yıllık film üretimi 200'ün altına düşmüştür. Bu dü-

şüş kimi yapımcıları, bunalımı atlatmak için filmlerinde cinselliği ve şiddeti öne çıkarmaya yöneltti. Artık eskimiş olan Will H. Hays yasasının değiştirilmesi de bu gelişmeyi destekledi. Gerçekten de, Motion Picture Producers Association (Film Yapımcıları Derneği) İngiltere'dekine benzer bir sınıflandırma sistemi benimseyerek "otosansür" anlayışına son verdi. Yeni sisteme göre filmler G (*general*=herkese açık), PG (*parental guidance*=ana baba denetiminde), R (*restricted*=17 yaşından küçükler yanlarında bir büyük olmadan gidemezler), X (18 yaşından küçükler gidemezler) harfleriyle belirlenen sınıflara ayrıldı. Uygulamada küfür içeren filmlerin R, şiddet içeren filmlerin PG, cinselliğin öne çıktığı filmlerin ise X belgesi aldıkları görüldü. Şiddet ve cinsellik içeren filmler özellikle *drive-in* denilen, otomobille girilen açıkhava sinemalarında büyük ilgi gördü. Küçük yapımcıların ürettikleri cinsellik ağırlıklı filmlerde ise ilk kez kadın ve erkek cinsel organlarının ve cinsel birleşmenin hem de yakın planlarla perdeye getirildiği görüldü. Bu filmlerin gördüğü ilgi üzerine Twentieth Century-Fox, X belgeli filmlerin ilk önemli yönetmeni Russ Meyer'ın yönettiği ve artist olmak amacıyla geldikleri Hollywood'da cinselliklerini kullanmak zorunda kalan üç genç kızın öyküsünü anlatan *Beyond The Valley of The Dolls*'un (*Bebekler Vadisinin Ötesinde*, 1970) dağıtımını üstlenmekten çekinmedi. Gerard Damiano'nun yönettiği *Deep Throat* (*Derin Boğaz*, 1972) ile *The Devil in Miss Jones* (*Bayan Jones'un İçindeki Şeytan*, 1973) ise büyük getiri sağlayan filmler oldu. Cinsellik ağırlıklı bu filmlerden ilki, klitorisi boğazında olduğu için cinsel doyuma ulaşamayan bir kadının (Linda Lovelace) derdine nasıl çare bulunduğunu anlatıyordu. İkinci film ise intihar edip de cehenneme gönderileceğini öğrenen bir kadının (Georgia Spelvin) dünyaya dönerek işlemediği günahları işlemesini konu ediniyordu.

Bu olumsuz gelişmelere karşılık, akademik çevrelerin ve yayıncıların sinema sanatına büyük bir ilgi göstermeye başladıkları görüldü. Amerikan seyircisinin Avrupa sineması ile tanışması, daha önce de değinildiği gibi "*art houses*" adı verilen salonlar aracılığıyla olmuştu. 1950'lerden başlayarak, Yeni Gerçekçi İtalyan filmleri, Jean Renoir, Ingmar Bergman gibi yönetmenlerin filmleri, Alec Guiness'in başrolü oynadığı İngiliz güldürüleri ve Fransız Yeni Dalga akımının örnekleri bu salonları dolduran üniversite öğrencilerinin ve büyük kent aydınlarının büyük ilgisini çekmişti. Televizyon etkisinde yetişen kuşakların üniversite sıralarında ya da sinema kulüplerinde, televizyonun sunduğunun dışında bir sinemayı "keşfetmeleri" Avrupa filmlerinin yanı sıra, söz gelimi Marx Kardeşler, Humphrey Bogart ya da John Ford gibi sanatçıların önemini kavramaya başlamaları yeni bir seyirci kitlesi oluşturdu. Hollywood, oluşmakta olan bu kitlenin gereksinmelerini dikkate almakta gecikmedi. Arthur Penn'in yönettiği *Bonnie and Clyde* (*Bonnie ve Clyde*, 1967), Mike Nichols'ın yönettiği *The Graduate* (*Aşk Mevsimi*, 1967) ile Franklin J. Schaffner'in yönettiği *Planet of The Apes* (*Maymunlar Cehennemi*, 1968) Hollywood'un yine geleneksel tür-

ler aracılığıyla bu gereksinmeye karşılık vermeye çalıştığını gösterdi. Bu filmler Hollywood'un değerlerinin eskimiş olduğuna, türlerin sona erdiğine inanan genç kuşaklarla sinema arasında yeni bir bağlantı kurdu. Adı geçen filmlerden ilki bir gangster öyküsünü perdeye getirir. İkincisi bir güldürü, üçüncüsü ise bir bilimkurgu filmidir. Üç filmin ortak özelliği, olabildiğince geniş kitlelere ulaşmayı amaçlamaları ama bunu yaparken de yeni kuşağın toplumsal ve siyasal bakış açısını dikkate almaya çalışmalarıdır. İçerdiği aşırı şiddet nedeniyle basının eleştirdiği *Bonnie ve Clyde*'ın bireyci anarşizmi olağanüstü bir ilgi görünce, 1968 sinema mevsimi uzun yıllardan sonra ilk kez seyirci sayısının artmasına tanık oldu. *Aşk Mevsimi* ise olgun bir kadının (Anne Bancroft) kızıyla evlenmek isteyen delikanlıya (Dustin Hoffman) gönlünü kaptırmasından yola çıkan bir kahkaha tufanı oldu. (Film, En İyi Yönetmen Oscarı'nı kazandı.) Bilimkurgu yazarı Pierre Boulle'un romanından uyarlanan *Maymunlar Cehennemi*, üç arkadaşı ile birlikte bilmediği bir gezegene inen Amerikalı bir uzay adamının (Charlton Heston) bu gezegenin uygarlıktan yoksun ortamında maymun-insanlarla karşılaşmasını konu edinir. Uzay adamı New York limanı girişindeki Özgürlük Anıtı'nın yıkıntısını bulduğunda, ayak bastığı gezegenin kendi gezegeninden başka bir yer olmadığını anlayacaktır. Maymun-insanların İngilizce konuşması, çözümünün ipuçlarını verse de, film yine de düzgün anlatımının yanı sıra siyasal göndermeleriyle de dikkati çeker. (J. Lee Thompson'ın yönettiği *Conquest of The Planet of The Apes / Maymunlar Cehenneminin Fethi*, 1972 ve Din Taylor'ın yönettiği *Escape from The Planet of The Apes / Maymunlar Cehenneminden Kaçış*, 1971 gibi devam filmleri olsun, yıllarca sonra Tim Burton'un yöneteceği yeniden yapım *Planet of The Apes / Maymunlar Cehennemi*, 2001, olsun aynı başarıya ulaşamadı.) Dennis Hopper'ın yönettiği *Easy Rider* (1969) ise bir dönüm noktası oluşturdu. Film, uyuşturucu satıp para elde ettikten sonra New Orleans karnavalına katılmak için motosikletle yola çıkan iki arkadaşın (Peter Fonda ve Dennis Hopper) ölümle sonuçlanan serüvenini aktarır. Film ilk bakışta bir yol filmi izlenimi verirse de, *hippy* kültürünün, toplumsal kurallara karşı çıkışın, uyuşturucu kullanımının ağırlık kazandığı bir dönemde, o yılların en sevilen *rock* şarkılarına yer veren ses kuşağının da desteğiyle gençliğin önemsediği değerleri ustalıklı bir biçimde bir araya getirir. İki arkadaşın yolculuğu kapitalist düzenin baskısından kaçma çabası olarak yorumlanabileceği gibi, öldürülmelerini de Amerika'nın "kendi çocuklarına yaşama hakkı tanımadığı" biçiminde yorumlayan eleştirmenler de vardır. Yorumlar bir tarafa bırakılırsa, genç insanların, 400 bin dolar gibi sınırlı bir bütçeyle yaptıkları bu filmin 30 milyon getiri sağlaması beklenmedik bir başarı oldu ve genç sinemacıların önünü açtı. Hemen belirtmek gerekir ki, Fransa'dan bütün dünyaya yayılan 1968 öğrenci olaylarının simgelediği yenilikçi isteklerin de bu açılımda önemli bir etkisi olmuştur. Hollywood geniş kitlelere yönelik geleneksel seyirlik anlayışının yanına, daha çağdaş ve yenilikçi bir anlayış katma-

8 NOMINATIONS AUX OSCARS
MEILLEUR FILM • MEILLEUR RÉALISATEUR : BARRY LEVINSON • MEILLEUR ACTEUR : DUSTIN HOFFMAN
DUSTIN HOFFMAN
TOM CRUISE
Ils sont différents.
Ils sont frères.
Ils se rencontrent
pour la première fois.
UN FILM DE BARRY LEVINSON
RAIN MAN

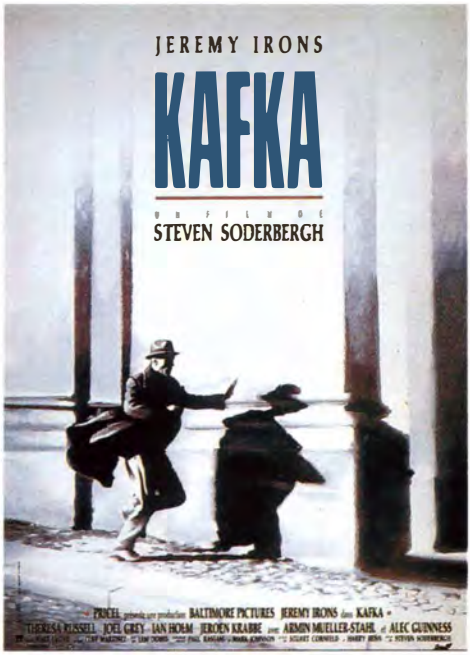
JEREMY IRONS
KAFKA
UN FILM DE
STEVEN SODERBERGH
BALTIMORE PICTURES JEREMY IRONS dans KAFKA
JOEL GREY IAN HOLM JEROEN KRABBE
ARMIN MUELLER-STAHL et ALEC GUINNESS

DENZEL WASHINGTON
A SPIKE LEE film
Malcolm X

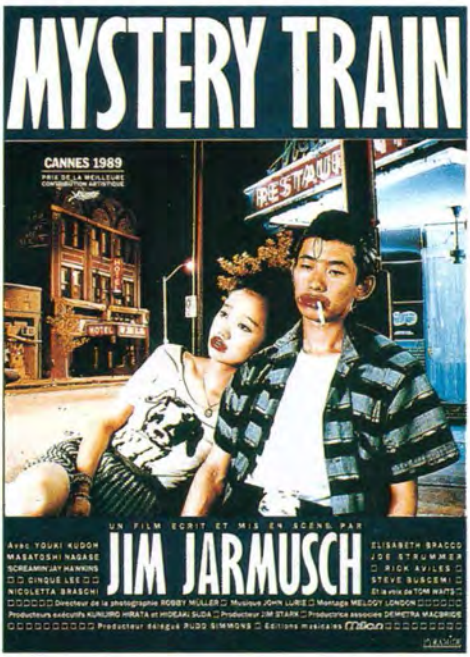
MYSTERY TRAIN
CANNES 1989
PRIX DE LA MEILLEURE
CONTRIBUTION ARTISTIQUE
UN FILM ECRIT ET MIS EN SCENE PAR
JIM JARMUSCH
Avec YOUKI KUDOH
MASATOSHI NAGASE
SCREAMIN' JAY HAWKINS
CINQUE LEE
NICOLETTA BRASCHI
ELISABETH BRACCO
JOE STRUMMER
RICK AVILES
STEVE BUSCEMI
Et la voix de TOM WAITS

JEAN-PAUL BELMONDO
MICHEL BOUJENAH
ALESSANDRA MARTINES
ANNIE GIRARDOT · CLEMENTINE CELARIE · PHILIPPE LEOTARD · RUFUS
Les Misérables
un film de
CLAUDE LELOUCH
NICOLE CROISILLE

ISABELLE HUPPERT
Madame Bovary
UN FILM DE
CLAUDE CHABROL
JEAN-FRANÇOIS BALMER
JEAN YANNE

MIOU MIOU
RENAUD
JEAN CARMET
JUDITH HENRY
JEAN-ROGER MILO
GERARD DEPARDIEU
CLAUDE BERRI
Germinal
EMILE ZOLA
BERNARD FRESSON
JEAN-PIERRE BISSON
JACQUES DACQMINE
ANNY DUPEREY

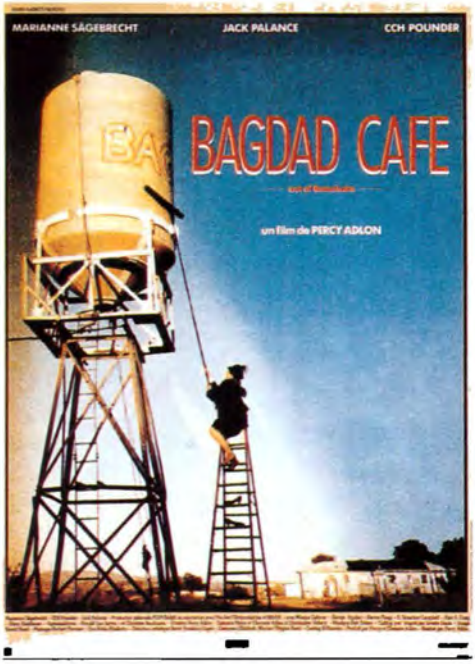
MARIANNE SÄGEBRECHT
JACK PALANCE
CCH POUNDER
BAGDAD CAFE
un film de PERCY ADLON

Julia ORMOND
Oleg MENSHIKOV
Richard HARRIS
Alexey PETRENKO
le BARBIER de SIBÉRIE
Un film de NIKITA MIKHALKOV

Ils sont jeunes.
Ils veulent réussir vite.
Elle est...
L'APPAT
Un film de
BERTRAND TAVERNIER
MARIE GILLAIN OLIVIER SITRUK BRUNO PUTZULU
avec CLOTILDE COURAU MARIE RAVEL PHILIPPE DUCLOS

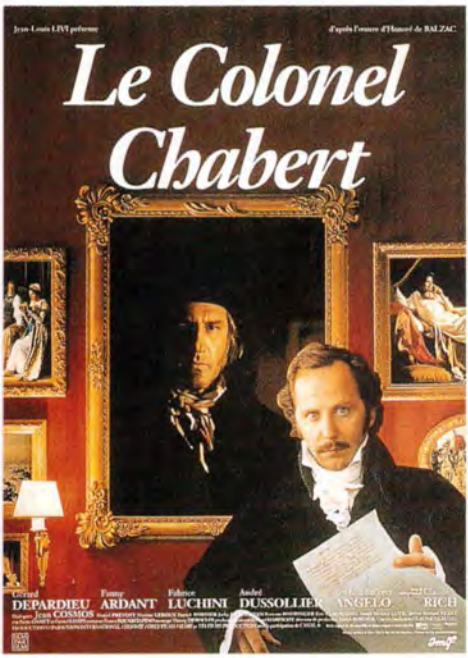
Jean-Louis LIVI présente
d'après l'œuvre d'Honoré de BALZAC
Le Colonel Chabert
Gérard DEPARDIEU
Fanny ARDANT
Fabrice LUCHINI
André DUSSOLLIER
ANGELO
RICH

CHRISTIAN CLAVIER
CLAUDE BERRI PRÉSENTE
ROBERTO BENIGNI
DANS LE RÔLE DE DÉTRITUS
GERARD DEPARDIEU
Astérix & Obélix
CONTRE CÉSAR
UN FILM DE CLAUDE ZIDI

Il est de retour. Et, cette fois-ci, avec son père.
HARRISON FORD SEAN CONNERY
INDIANA JONES et la DERNIÈRE CROISADE

Palme d'Or Cannes 1994
John Travolta . Samuel L. Jackson . Uma Thurman . Harvey Keitel
Tim Roth . Amanda Plummer . Maria de Medeiros . Ving Rhames
Eric Stoltz . Rosanna Arquette . Christopher Walken & Bruce Willis
Pulp Fiction
Un film de
Quentin Tarantino

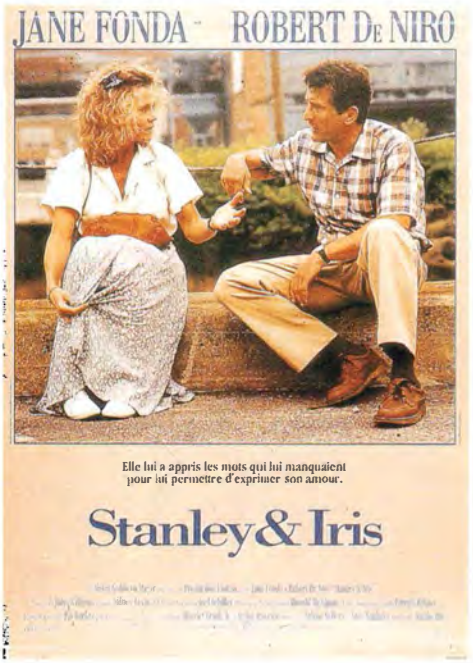
JANE FONDA - ROBERT DE NIRO
Elle lui a appris les mots qui lui manquaient
pour lui permettre d'exprimer son amour.
Stanley & Iris

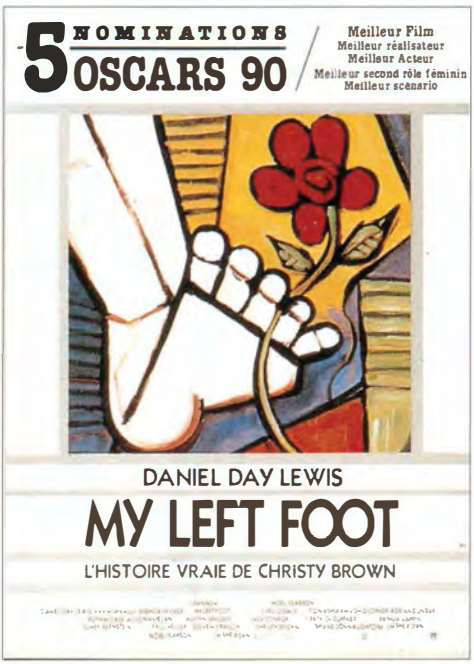
5 NOMINATIONS
OSCARS 90
Meilleur Film
Meilleur réalisateur
Meilleur Acteur
Meilleur second rôle féminin
Meilleur scénario
DANIEL DAY LEWIS
MY LEFT FOOT
L'HISTOIRE VRAIE DE CHRISTY BROWN

IBRAHIM MOUSSA et MICHEL VIEYTE
ALJOSHA COMPANY
FEDERICO FELLINI
INTERVISTA

SELECTION OFFICIELLE / FESTIVAL DE CANNES 1989
PHILIPPE NOIRET
JACQUES PERRIN
CINEMA
Paradiso
Un Film de
GIUSEPPE TORNATORE
Produit par FRANCO CRISTALDI

MARIN KARMITZ PRESENTE
ZBIGNIEW ZAMACHOWSKI
JULIE DELPY
TROIS COULEURS
BLANC
UNE TRILOGIE DE
KRZYSZTOF KIESLOWSKI

PALME D'OR CANNES 2000
BJÖRK - PRIX D'INTERPRÉTATION
LARS VON TRIER
DANCER IN THE DARK
BJÖRK
CATHERINE DENEUVE
DAVID MORSE
PETER STORMARE
JEAN-MARC BARR
JOEL GREY

DENZEL WASHINGTON · SPIKE LEE
TONIGHT
STAGE
a spike lee joint
mo' better
blues

Kenneth Branagh Julie Christie Billy Crystal Gérard Depardieu Charlton Heston
Derek Jacobi Jack Lemmon Rufus Sewell Robin Williams Kate Winslet
SELECTION OFFICIELLE
CANNES 1997
UN FILM DE KENNETH BRANAGH
HAMLET
D'APRÈS WILLIAM SHAKESPEARE

13 NOMINATIONS aux OSCARS
dont
MEILLEUR FILM
MEILLEUR RÉALISATEUR : JOHN MADDEN
MEILLEURE ACTRICE : GWYNETH PALTROW
MEILLEUR SCÉNARIO : MARC NORMAN/TOM STOPPARD
GWYNETH PALTROW
JOSEPH FIENNES
GEOFFREY RUSH
COLIN FIRTH
BEN AFFLECK
JUDI DENCH
Shakespeare in Love

"Un Grand COSTA-GAVRAS"
JESSICA LANGE
L'amour peut-il prouver l'innocence ?
MUSIC BOX

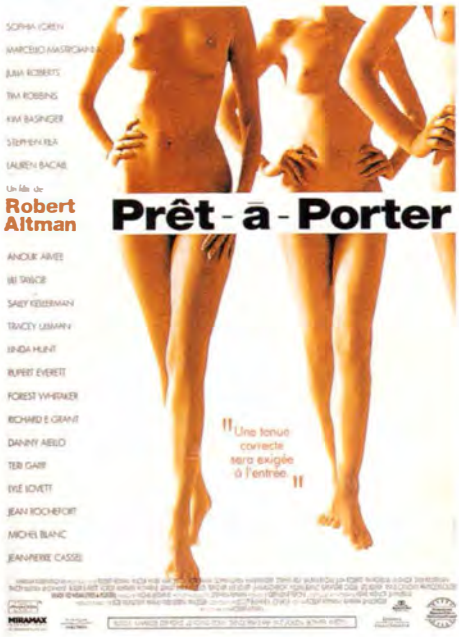
SOPHIA LOREN
MARCELLO MASTROIANNI
JULIA ROBERTS
TIM ROBBINS
KIM BASINGER
STEPHEN REA
LAUREN BACALL
Un film de
Robert Altman
Prêt-à-Porter
ANOUK AIMÉE
LIZ TAYLOR
SARY KEEBERMAN
TRACEY ULLMAN
LINDA HUNT
RUPERT EVERETT
FOREST WHITAKER
RICHARD E. GRANT
DANNY AIELLO
TERI GARR
EVE LOVETT
JEAN ROCHEFORT
MICHEL BLANC
JEAN-PIERRE CASSEL
"Une tenue correcte sera exigée à l'entrée"
MIRAMAX

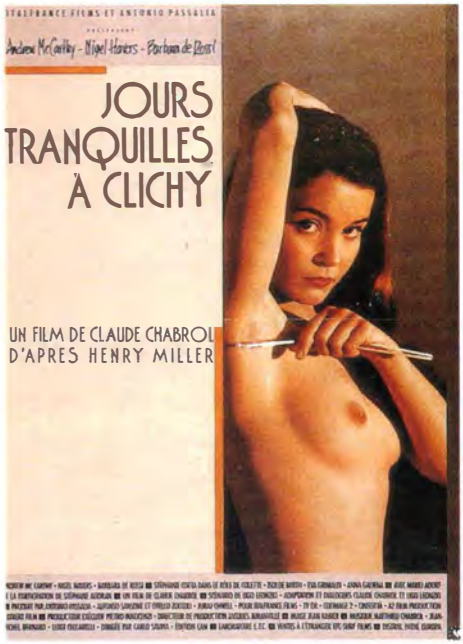
STUDIOFRANCE FILMS ET ANTONIO PASSALIA
Andrew McCarthy - Miguel Herzers - Barbara de Rossi
JOURS TRANQUILLES À CLICHY
UN FILM DE CLAUDE CHABROL
D'APRES HENRY MILLER

DUSTIN HOFFMAN
ROBIN WILLIAMS
JULIA ROBERTS
BOB HOSKINS
Hook
ou la revanche du Capitaine Crochet

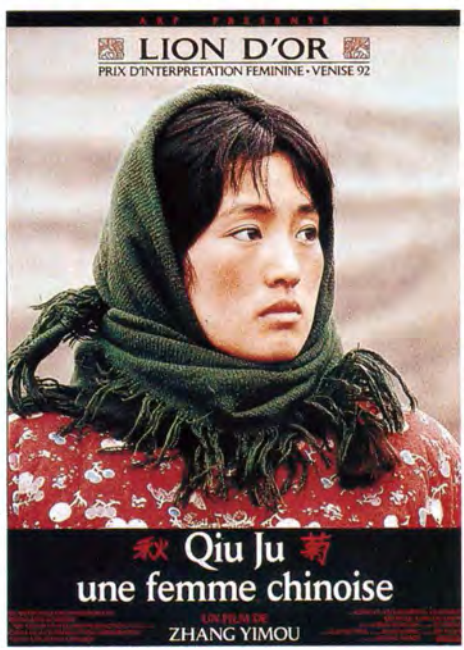
ARP PRÉSENTE
LION D'OR
PRIX D'INTERPRETATION FEMININE • VENISE 92
秋 Qiu Ju 菊
une femme chinoise
UN FILM DE
ZHANG YIMOU

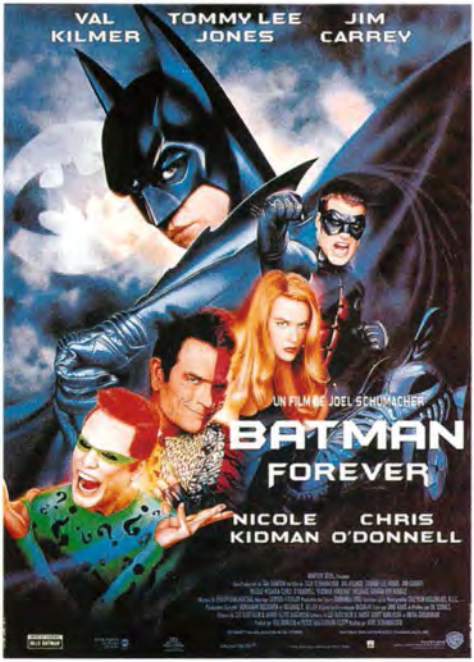
VAL KILMER
TOMMY LEE JONES
JIM CARREY
UN FILM DE JOEL SCHUMACHER
BATMAN FOREVER
NICOLE KIDMAN
CHRIS O'DONNELL

KEANU REEVES
LAURENCE FISHBURNE
MATRIX
Croire à l'incroyable

WARREN BEATTY
DICK TRACY

Reservoir Dogs
un film de QUENTIN TARANTINO
Sélection Officielle
Hors Compétition
Cannes 92

yı denemeye başlamıştır. Sistem yine aynı sistemdir. Eski yıldızların yerini Jane Fonda, Liza Minnelli, Barbra Streisand gibi kadın, Dustin Hoffman, Jack Nicholson, Gene Hackman gibi erkek oyuncular almıştır. Yine geleneksel türler söz konusudur. Ama ayrıntıların öne çıktığı bir anlatımın, toplumsal yapıyı ve siyasal gelişmeleri, daha önce tanık olunmadık bir ölçüde sinemaya yansıtmayı denediği görülür. Bu gelişmenin sağlanmasında yeni bir sinemacı kuşağının etkisinin önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Gerçekten de 1970'lerde, çoğu sinema öğrenimi görmüş olan genç yönetmenlerin film çekmeye başlaması Hollywood için bir dönüm noktası oluşturdu. Robert Altman, Martin Scorsese, Francis Ford Coppola, George Lucas, Robert Altman, John Cassavetes, Woody Allen gibi yönetmenlerin, Vietnam Savaşı ile Watergate olayının damgasını vurduğu bir dönemin toplumsal yapısına eleştirel bir bakışla yaklaştıkları görüldü. Bir bölümüne daha önce değinilen bu yönetmenler kuşağını ele almadan önce, eski kuşaktan kimi yönetmenlere de değinmek gerekir.

Sinema çalışmalarına başladığı Almanya'dan Yahudi olduğu için ilkin Fransa'ya, oradan da Hollywood'a geçen **Robert Siodmak** (1900-1973) polisiye sinemanın önemli temsilcilerinden biri oldu. Dışavurumculuktan da izler taşıyan dramatik yapısı sağlam filmleriyle dikkati çekti. Hemingway'in bir öyküsünden uyarladığı ve türün klasikleri arasında yer alan *The Killers* (*Katiller*, 1946) bir sigortacının (Edmund O'Brien) bir cinayet kurbanının (Burt Lancaster) ölümünün ardındaki nedenleri ortaya çıkarmasını konu edindi. Gece sahnelerinin ağırlık kazandığı ve ışık gölge oyunlarının öne çıktığı film boğucu bir atmosfer yaratmayı başarırken, Lancaster'ın yanı sıra Ava Gardner'ın da ilk önemli filmi oldu. İkiz kızkardeşlerden hangisinin katil olduğuna yanıt arayan *The Dark Mirror* (*Karanlık Ayna*, 1947) Olivia De Havilland'ın iki kardeşi de canlandırmadaki başarısı ile dikkati çekti. Burt Lancaster'ın bu kez Yvonne de Carlo ile başrolleri paylaştığı soygun filmi *Criss-Cross* (1948) şiddeti daha öne çıkarırken, yazgının önüne geçilmezliğini de vurguladı. Daha sonra *The Crimson Pirate* (*Kahraman Korsan*, 1951) ile gösterişli filmlere yönelen Siodmak, 1950'lerin ortalarında Almanya'ya dönerek çalışmalarını orada sürdürdü.

Hollywood soruşturması sonucunda kara listeye alınınca, senaryo yazarı ve yönetmen olarak çalıştığı sinemadan yıllarca uzaklaşmak zorunda kalan **Abraham Polonsky** (1910-1999) dramatik yapısının sağlamlığı ve ideolojik içeriğiyle dikkati çeken iki filmle sinema tarihine adını yazdırdı. *Force of Evil* (*Şeytanın Gücü*, 1948) adını taşıyan ilk film, bir gangster öyküsünden yola çıkarak kapitalist düzeni sert bir biçimde eleştirir. Harry Lawton'ın gerçek bir olayı aktaran romanından uyarlanan ve *western* sinemasının kalıcı örnekleri arasında yer alan *Tell Them Willie Boy is Here* (*Ya Sen ya Ben*, 1969) ise 20. yüzyıl başlarında bir Kızılderili avını konu edindi. Bir cinayet işledikten sonra sevgilisiyle birlikte kaçan Kızılderili Willie Boy'un peşine düşen şerif (Robert Redford) avını öldürmeyi başarırsa da, içine düşen kuşkuya yanıt bulmakta zorlanır.

Haklıdır, çünkü Amerikan sisteminin Kızılderili sorununu çözmek için Kızılderilileri ortadan kaldırmayı amaçlaması dehşet verici bir uygulamadır.

Don Siegel (1912-1991) başka türlerde de filmler çevirmesine karşılık, görselliği öne çıkan gangster filmlerindeki başarısıyla dikkati çekti. On dokuz iş gününde ve 175 bin dolarlık bir bütçeyle tamamlanan, Mickey Rooney'nin ünlü bir gangsteri canlandırdığı *Baby Face Nelson* (*Masum Yüzlü Gangster*, 1957) yönetmenin hızlı ve ekonomik çalışmasının ilk önemli örneği oldu. Hemingway'in bir öyküsünden uyarlanan ve daha önce Siodmak'ın çekmiş olduğu bir konuyu perdeye getiren *The Killers* (*Ölüm Saçanlar*, 1964), Ronald Reagan'ın son kez perdede görüldüğü film oldu. Yasanın sınırlarını zorlamaktan çekinmeyen bir güvenlik görevlisinin (Richard Widmark) New York batakhanelerindeki serüvenini aktaran *Madigan* (1968) da gangster sinemasının önemli bir örneğidir. Yönetmenin başyapıtı sayılan *Dirty Harry* (*Kirli Adam*, 1971) ise acımasız bir polis müfettişinin (Clint Eastwood) San Francisco'da, dehşet saçan psikopat bir katilin (Andy Robinson) peşine düşmesini konu edinir. Film, kanun adamlarının gerektiğinde şiddete başvurmalarına hoşgörüyle yaklaşsa da, gittikçe temposu artan ve neredeyse konuşmasız takip sahnelerinin yarattığı gerilim ve müfettiş Harry Callaghan'ı canlandıran Eastwood'un düzgün oyunculuğu ile dikkati çeker. (Müfettiş Callaghan devam filmlerinin konusu olacaktır.) Yönetmenin *The Beguiler* (*Kadın Affetmez*, 1970) adlı filminde *western*'in geleneksel yapısına karşı çıktığı görülürken, *Telefon* (1977) gerilimli bir casusluk filmi olur. San Francisco'nun ünlü cezaevi Alcatraz'dan kaçmayı deneyen bir tutuklunun (Clint Eastwood) gerçeklere dayanan öyküsünü aktaran *Escape from Alcatraz* (*Alcatraz'dan Kaçış*, 1979) ise bildik bir cezaevi serüveni olurken, Clint Eastwood'un ölçülü oyunculuğu ile dikkati çekti. Don Siegel'ın mesleğinin ilk yıllarında çektiği ve bir Amerikan kasabasında, uzaylıların insanların bedenlerine girerek onları duygulardan yoksun bireylere dönüştürmesini konu edinen *Invasion of The Body Snatchers* (*Beden Yiyenlerin İstilası*, 1956) ise bilimkurgu sinemasının klasikleri arasında yer alır. Yönetmen son olarak sevgilisini öldürmeyi tasarlayan orta yaşlı bir kadın şarkıcının öyküsünü anlatan *Jinxed* (1982) adlı bir komedi çevirdi. Don Siegel'ın sinemaya bir katkısı da, Clint Eastwood'un yönetmenliğe başlamasını sağlamasıdır.

Clint Eastwood (d. 1930) ilkin Sergio Leone'nin *spaghetti western*'leri, sonra da Don Siegel'in filmlerindeki Müfettiş Callaghan rolüyle dönemin en önemli oyuncuları arasına girdikten sonra yönetmenliği de denedi. Kendini ünlendiren yönetmenlerin izinden giderek, başrollerini de oynadığı *western* (*The Outlaw Josey Wales* / *Yasadışı Josey Wales*, 1976) ve polisiye (*The Gauntlet* / *Kanun Yolunda*, 1977) türünde filmler yönetti. *Bird* (1988) ise yönetmenin ilk önemli filmi oldu. Film, genç yaşta ölen ve uyuşturucu kullandığı da bilinen ünlü saksofoncu Charlie "Bird" Parker'ın (Forest Whitaker) çileli yaşam öyküsünün son günlerini perdeye getirdi. Bu filmi izleyen *White Hunter Black*

Heart (*Beyaz Avcı Kara Yürek*, 1990) Afrika'da film çeken bir yönetmenin (Clint Eastwood), fil avlamak tutkusunu ele aldı. Tanıtma yazılarında filmdeki kişilerin kurmaca olduğu belirtilse de, ele alınan yönetmenin *Afrika Kraliçesi*'nin yönetmeni John Huston olduğu bilinir. Eastwood bu filmini "ödün vermeyen bir adam üzerine ödün vermeyen bir film" olarak tanımlar. *Unforgiven* (*Affedilmeyen*, 1992) ise yönetmenin en önemli filmlerinden birini oluşturdu. Eastwood'un yanı sıra Gene Hackman ve Morgan Freeman'ın da rol aldıkları bu *western*, adaletten, dürüstlükten yana kovboy efsanesini yıkarak, kovboyun çıkar sağlamak için de şiddete başvurabileceğini vurguladı. Sergio Leone sinemasını çağrıştıran ve sakin bir anlatımın ardından *western* sinemasının dinamizmine ulaşan film, aykırı bir *western* olmanın yanı sıra, şiddetin Amerikan toplumunun en belirgin özelliklerinden biri olduğunun da altını çizdi. (Film, En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Kurgu Oscar'larını alırken, Gene Hackman'a da En İyi Yardımcı Oyuncu Oscarı'nı kazandırdı.) *A Perfect World* (*Kusursuz Dünya*, 1993) bir cezaevi kaçağı (Kevin Costner) ile yedi sekiz yaşlarında bir erkek çocuk arasındaki dostluğu ve dayanışmayı duyarlı bir anlatımla veren hüzünlü bir film oldu. *The Bridges of Madison County* (*Yasak İlişki*, 1995) köprü fotoğrafları çekmek için gittiği Iowa'da yolunu kaybeden bir fotoğrafçı (Clint Eastwood) ile rastladığı evdeki evli kadın (Meryl Streep) arasındaki duygusal yakınlığı, oyunculuğun öne çıktığı ölçülü bir anlatımla aktardı. John Berendt'in gerçek bir olaya dayanan aynı adlı romanından uyarlanan *Midnight in The Garden of Good and Evil* (*İyiliğin ve Kötülüğün Bahçesinde Geceyarısı*, 1997) bir Noel partisine katılan bir gazetecinin (John Cusack) tanık olduğu bir cinayeti çözme çabasını konu edinirken, ustalıklı bir oyunculuk eşliğinde iyi-kötü çatışmasını gündeme getirdi. *True Crime* (*Gerçek Suç*, 1999) bir idam mahkûmunun suçsuzluğuna inanan bir gazetecinin (Clint Eastwood) idamı durdurma çabasını ele aldı. Film idam cezasına karşı çıkmasa da, bir adli hatanın düzeltilemezliğini başarılı bir gerilim ortamında verdi. *Space Cowboys* (*Uzay Kovboyları*, 2000) rahat izlenen bir uzay filmi olurken, Michael Connelly'nin romanından uyarlanan ve bir FBI ajanını (Clint Eastwood) bir gerilim ortamına yerleştiren *Blood Work* (*Kan Borcu*, 2002), yönetmen Eastwood'un da, oyuncu Eastwood'un da belki en başarısız çalışmasını oluşturdu. Dennis Lehane uyarlaması *Mystic River* (*Gizemli Nehir*, 2003) ise Sean Penn, Tim Robbins ve Kevin Bacon üçlüsünün de desteğiyle suç ve ceza konusuna eğilen kusursuz bir gerilim filmi oldu.

Televizyon kökenli **Robert Mulligan** (1925-2008) Rock Hudson ile Gina Lollobrigida'nın oynadığı *Come September* (*Sonbahar Hatıraları*, 1961) gibi önemsiz filmlerden sonra, Harper Lee'nin *Bülbülü Öldürmek* adlı romanından uyarladığı ve güneyli bir avukatın (Gregory Peck) ırza tecavüzden sanık bir karaderiliyi (Brock Peters) savunmasını konu edinen *To Kill a Mockingbird* (*Uğursuz Kuş*, 1962) ile ırkçılık sorununa eğildi. (Gregory Peck'e En İyi Erkek

Oyuncu Oscarı'nı kazandıran film, En İyi Senaryo Oscarı'nı da aldı.) *Love With The Proper Stranger* (*Aradığım Aşk*, 1963) düzgün bir melodram olurken, cezaevinden çıktıktan sonra da şiddet eğiliminden sıyrılamayan bir erkeğin (Steve McQueen) öyküsünü aktaran *Baby The Rain Must Fall* (*Kaderin Oyunu*, 1965) aynı düzeyi tutturamadı. Gregory Peck ile Eva Marie Saint'in başrolleri oynadıkları *The Stalking Moon* (*Gülümseyen Düşman*, 1969) hem düzgün bir *western* denemesi hem de yönetmenin en önemli filmlerinden biri oldu. Yönetmenin yaşamından izler de taşıyan *Summer of '42* (*Yaz Günüydü*, 1971) 15 yaşlarında bir yeniyetme ile olgun bir kadın (Jennifer O'Neill) arasındaki bir gecelik ilişkiyi duyarlı bir dille aktardı. Yönetmenin en başarılı çalışmalarından *The Other* (*İblisin Kurbanları*, 1971) ölen bir ikiz kardeşin geride kalanları sanki yaşarmışcasına etkilemesini ele alırken, parapsikolojiye ve çocuk şizofrenisine değindi. Jorge Amado uyarlaması *Kiss Me Goodbye* (*Veda Busesi*, 1982) bir salon komedisi olurken, yönetmenin son filmi *The Man in The Moon* (*Aydaki Adam*, 1991) ise iki yeniyetmenin aşkı tanımalarını duygusal bir anlatımla aktardı.

Robert Mulligan'ın filmlerinin yapımcılığını üstlenen ve bu yönetmenle ortak bir yapımevi de kuran **Alan J. Pakula** (d. 1928-1998) gencecik bir Liza Minnelli'nin başrolü oynadığı *The Sterile Cuckoo* (*Bahar Rüzgârı*, 1969) ile yönetmenliğe başladı. *Klute* (*Fahişe*, 1971) bir gerilim ortamı yaratarak olağanüstü bir sokak kadını (Jane Fonda) portresi çizdi. *The Parallax View* (1974) ile *All The President's Men* (*Başkanın Bütün Adamları*, 1976) ise yönetmeni ünlendiren iki siyasal sinema örneği oldu. Bir senatörün öldürülmesini soruşturan bir gazetecinin (Warren Beatty) öyküsünü aktaran ilk film, ülkeyi saran "paralel" yozlaşmaları gündeme getirirken Kennedy cinayetine göndermeler yaptı. Bu siyasal gerilim filmini izleyen *Başkanın Bütün Adamları* ise Watergate olayını bir gerilim filmine dönüştürdü. Başkan Nixon'ın başını yiyen Watergate olayını soruşturan Washington Post'un iki muhabirinin (Robert Redford ile Dustin Hoffman) iz sürmeleri, ağır ağır gelişerek kusursuz bir gerilim filmi ortamı oluşturur. Yönetmen, *Fahişe* ile başlayan ve bu iki filmle süren toplumsal çözümlemesinde, gelecek için umut içermeyen bir toplumsal yapı çizer. Yönetmenin sıradan çalışmaların ardından William Styron'un romanından uyarladığı *Sophie's Choice* (*Sophie'nin Seçimi*, 1982) Meryl Streep'in oyunculuğu üzerine kurulu bir melodram oldu. Görüntü yönetmeni Nestor Almendros'un da katkısıyla, yönetmenin dönemin çok satan bir romanını Hollywood kalıplarına uygun bir biçimde perdeye aktardığı görüldü. (Film, Meryl Streep'e En İyi Kadın Oyuncu Oscarı'nı kazandırdı.) Bir kişinin işlemediği bir cinayetle suçlanmasını konu edinen *Presumed Innocent* (*Şüphe Altında*, 1990) Harrison Ford'un başarılı oyunculuğu ile ilgi çekerken, *Consenting Adults* (*Komşunun Karısı*, 1992) sıradan bir gerilim filmi olmaktan öteye geçemedi. John Grisham uyarlaması *The Pelican Brief* (*Pelikan Dosyası*, 1993) ile yeniden siyasal içerikli çizgisine dönen yönetmen, karmaşık bir olaylar örgüsü içinde yine toplumsal yozlaşma-

yı ele almayı denedi. Ancak eski eleştirel yoğunluğuna ulaşamadı. Pakula'nın bir otomobil kazasında ölmeden önce tamamladığı *The Devil's Own* (*Sessiz Düşman*, 1997) ise New York'a kaçan İrlandalı bir eylemci (Brad Pitt) ile evinde kaldığı güvenlik görevlisi (Harrison Ford) arasındaki ilişkiyi, İrlanda sorununa göndermeler de yaparak ele alırken, iki iyi oyuncunun varlığının da bir filmi kurtarmaya yetmeyeceğini göstermiş oldu.

Hollywood soruşturması sırasında kara listeye alındığı için uzun süre çalışma olanağı bulamayan **Martin Ritt** (1920-1990) karaderili bir gençle (Sidney Poitier) beyaz arkadaşı (John Cassavetes) arasındaki dayanışmayı işleyen ilk filmi *Edge of The City* (*Kenar Mahalle*, 1956) ile ırk ayrımına ve hoşgörüsüzlüğe karşı çıktı. William Faulkner'den uyarladığı *The Long Hot Summer* (*Aşk Mevsimi*, 1957) ile *The Sound and The Fury* (*Ses ve Öfke*, 1959) yazarın dünyasını yansıtmasa da, yönetmenin Actor's Studio birikiminin de desteğiyle oyuncu yönetimiyle dikkati çekti. Sophia Loren ile Anthony Queen'i bir araya getiren *The Black Orchid* (*Siyah Orkide*, 1958) duygusal bir film oldu. *Western* sinemasına yönelen yönetmen *The Hud* (*Çılgınların Günahı*, 1962) adlı filminde Uzakbatı'ya yerleşen bir baba (Melvyn Douglas) oğul (Paul Newman) arasındaki çekişmeyi aktardı. (Film, Patricia Neal'a En İyi Kadın Oyuncu, Melvyn Douglas'a En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu Oscar'larını kazandırdı.) Yine bir *western* olan ve yine Paul Newman'ın başrolü oynadığı *Hombre* (*Asi Kabadayı*, 1967) Kızılderililer tarafından yetiştirilen beyaz bir delikanlının bir posta arabasını haydutların saldırısından korumasını konu edindi. Bilinen bir konuyu işleyen film etkileyici görüntüleri ile dikkati çekti. John Le Carré'nin romanından uyarlanan *The Spy Who Came in From The Cold* (*Soğuktan Gelen Casus*, 1965) inandırıcı bir casus portresi (Richard Burton) çizerken *The Molly Maguires* (1970) toplumcu bir bakış açısı getirdi. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Pennsylvania'da örgütlenen İrlanda göçmeni maden işçilerinin nasıl ihanete uğradıklarını anlatan film, emekçilerin günlük yaşamını ve siyasal bilinçlenmeyi ele alır. Kara listeye alınan yazarların yazdıkları senaryolarda adını kullanmalarına izin vererek para ve ün sahibi olan bir vezne görevlisinin (Woody Allen) öyküsünü aktaran *The Front* (*Cephe*, 1976) yönetmenin de kurbanları arasında bulunduğu bir döneme eğilir. Yine emekçilerin dünyasına eğilen *Norma Rae* (1979) ise Alabama'lı dokuma işçisi dul bir kadının (Sally Field) işyeri koşullarına başkaldırıp, baskılara göğüs gererek sendikalaşma mücadelesi başlatmasını aktardı. (Film, Sally Field'e En İyi Kadın Oyuncu Oscarı'nı kazandırdı.) *Cross Creek* (1983) 1920'lerde Florida'da *Cross Creek*'e yerleşen yazar Marjorie Kinnan Rawlings'in yaşamından bir kesiti duyarlı bir yaklaşımla perdeye getirdi. Yönetmenin son filmi *Stanley and Iris* (*Stanley ve Iris*, 1990) ise çocuklu dul bir kadının (Jane Fonda) okuma yazına bilmediği için işinden olan bir erkeğe (Robert De Niro) okuma yazına öğretmeyi denerken gönlünü de kaptırmasını konu edinir. Bu arada erkek yeni bir düzenek icat

edince eski işine dönecektir. Yönetmen bir kez daha toplumsal bir soruna eğilirse de, *Norma Rae*'nin eleştirel bakışından uzaklaşınca, film Amerikan yaşam biçiminin isteyen herkesi başarılı kılabileceğini vurgulayan bir gönül serüvenine dönüşür.

Martin Ritt gibi New York'lu ve televizyon kökenli olan **John Frankenheimer** (1930-2002) de toplumsal içeriğe önem veren filmleriyle tanındı. Martin Ritt'in daha klasik bir anlatım benimsemesine karşılık, Frankenheimer'ın önemli filmlerinin anlatım açısından da çarpıcılığa ulaştığı görüldü. Toplumsal koşulların baskısından bunalan ve çoğu kez özsaygısını yitirmek zorunda kalan bireylerin serüvenini ele alan yönetmen, *The Young Stranger* (*Genç Yabancı*, 1957) ve *The Young Savages* (*Genç Serseriler*, 1961) gibi ilk filmlerinde asi gençlerin sorunlarına ruhbilimsel bir bakışla yaklaştı. *Birdman of Alcatraz* (*Alcatraz Kuşçusu*, 1962) ise yönetmeni ünlendiren film oldu. Ömür boyu hapis cezasına çarptırılan bir suçlunun (Burt Lancaster) cezaevinde kuşlara merak sarmasını konu edinen film, yönetmenin daracık bir mekânda çalışma ustalığını gösterirken, filmlerini uzun tutmak (147 dk) eğiliminin de ilk örneği oldu. Bu filmi Richard Condon'ın romanından uyarlanan *The Manchurian Candidate* (*Casuslara Karşı*, 1962) izledi. Komünist devletlerin ABD başkanlık seçimine müdahale etmelerini konu edinen film hem sağ hem de sol görüşlü yazarlarca eleştirildi. Sağ görüşlü yazarlar, Amerikan sağı başkana karşı bir komploya katıldığı için, sol görüşlü yazarlar ise antikomünist buldukları için filmi eleştirdiler. *Seconds* (*Saniyeler*, 1966), *The Gypsy Moths* (*Cesur Paraşütçüler*, 1969) ve *I Walk The Line* (*Sevgilimin Oyunu*, 1970) yönetmenin 1960'larda yönettiği önemli filmler oldu. İlk filmin bilimkurgu ortamında yüzünün görünüşünü değiştirten bir ressam (Rock Hudson), toplum değişmediği için aradığı mutluluğu bulamaz. İkinci filmde, ölümle burun buruna gelmekten kaçınmayan paraşüt göstericisinin (Burt Lancaster) beceriksiz bir gönül ilişkisini intiharla noktalaması ise kusursuz bir melodram ortamı yaratır. Son filmde, yasak aşkı uğruna sevgilisiyle birlikte kasabasından kaçan bir şerif (Gregory Peck), doğru zamanı doğru yönü seçmeyi bilmediği için, peşinen kabullendiği sisteme yenik düşecektir. Yönetmenin Macaristan'da çektiği ve devrim öncesi Rusya'sında Yahudilere yapılan baskıya eğilen filmi *The Fixer* (*Kiev'deki Adam*, 1968) ise eleştirmenlerce sıkıcı bulundu. Joseph Kessel'in romanından uyarlanan *The Horsemen* (*Vahşi Atlılar*, 1971) de, Afganistan'dan bir kesit getirirken ilgi uyandırmayan bir film oldu. Bir çizgi roman uyarlaması olan ve iki gangster çetesinin çekişmesini ele alan *99 and 44/100 % Dead* (*Yüzde Doksan Dokuz Ölüm*, 1974) yanlış oyuncu (Richard Harris) seçiminin etkisini taşıyan; *The Challenge* (*Büyük Düello*, 1982) ise Japonya'ya ve geleneklerine egzotik bir bakış getiren sıradan bir film oldu. Son yıllarında daha çok televizyon film ve dizileri çeken yönetmenin son filmleri Robert De Niro'nun başrolü oynadığı gerilim filmi *Ronin* (1998) ile bir polisiye olan *Reindeer Games* (*Soygun*, 2000)

düşkırıklığı yaratan filmlerdir. Düş kırıklığının, Frankenheimer'ın çalışmalarında başarı ile atbaşı gittiğini söylemek yanlış olmaz. Yönetmenin ölmeden önce tamamladığı son filmi *Path To War* (*Savaş Yılları*, 2002) ise Vietnam Savaşı yıllarına özgün bir bakış getirerek, bu yıllar boyunca Başkan Johnson (Michael Gambon) ve çalışma arkadaşlarının Beyaz Saray'da ürettikleri politikalara eleştirel bir bakışla yaklaştı.

Tiyatro kökenli **Sidney Lumet** (d. 1924) Reginald Rose'un televizyon oyunundan uyarladığı *Twelve Angry Men* (*On İki Öfkeli Adam*, 1957) ile dikkati çekti. Bir idam cezası için karar verecek bir jürinin tartışmasını konu edinen film, Henry Fonda ve Lee J. Cobb gibi oyuncuların da desteğiyle kusursuz bir gerilim ortamı yaratırken, jüri sistemine eleştiriler de getirdi. (Film, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü kazandı.) Yönetmen, Tennessee Williams, Arthur Miller, Eugene O'Neill, Anton Çehov gibi yazarlardan yaptığı uyarlamaların (*Fugitive Kind / Kaçak*, 1959; *A View from The Bridge / Köprüden Görünüş*, 1961; *Long Day's Journey Into Night / Günden Geceye*, 1962; *The Sea Gull / Martı*, 1968) yanı sıra, polisiye filmlerdeki sağlam anlatımı ile ünlendi. Daha önce de değinilmiş olan *Fail Safe* (*Dönüşü Olmayan Nokta*, 1964) olası bir atom savaşına değindi. Rod Steiger'in başarılı bir oyunculuk örneği verdiği *The Pawnbroker* (*Tefeci*, 1964) bir nazi toplama kampında ailesinin yok edilmesine tanık olan bir öğretmenin, acımasız bir tefeciye dönüşmesini aktaran nazizm karşıtı bir film oldu. (Film, Berlin Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülü'nü kazandı.) Evlendiği kadının (Anouk Aimée) eski bir fahişe olmasından kuşkulanan bir erkeğin (Omar Sharif) açmazını ele alan *Appointment* (*Randevu*, 1969) sıradanlığı aşamazken, *Serpico* (1973) gerçek bir olaydan yola çıkarak, polisin rüşvet almasını gündeme getirdi. Film, dürüst bir polisin (Al Pacino) çevresini saran çirkinliklere karşı tek başına direnmesini belgeselci bir anlatımla aktardı. Albert Finney, Lauren Bacall, Ingrid Bergman, Sean Connery gibi ünlü oyuncuların rol aldığı *Murder in The Orient* Express (*Şark Ekspresinde Cinayet*, 1974) Agatha Christie'nin romanını uyarlarken, İstanbul'da geçen bölümlerde, Batılıların görmek istedikleri yapay bir ortam yarattı. Brooklyn'de yapılan gerçek bir banka soygununu perdeye getiren *Dog Day Afternoon* (*Köpeklerin Günü*, 1975) ise yönetmenin en önemli filmlerinden biri oldu. Yönetmen filmi, ayrıntılara verdiği önemin yarattığı bir gerilimle aktarır ve medyanın olayı nasıl abarttığını vurgularken, insanları rehine alan, polisle konuşmaya giren eşcinsel banka soyguncusunun (Al Pacino) kişiliğine saygı gösterilmesini önemsemesi, büyük bir yenilik oluşturdu. Yönetmenin en önemli filmleri arasında yer alan ve senaryosunu Paddy Chayefsky'nin yazdığı *Network* (*Şebeke*, 1976) televizyon dünyasının iç yüzüne eğildi. Bu yeni iletişim aracının, geliştikçe nasıl yozlaşarak, kitleleri istediği gibi yönlendirerek öncülerinin düşlerini yerle bir ettiğini vurguladı. (Film, Peter Finch'e En İyi Erkek Oyuncu, Faye Dunaway'e En İyi Kadın Oyuncu Oscar'larını kazandırır-

ken En İyi Senaryo Oscarı'nı da aldı.) Peter Shaffer'in oyunundan uyarlanan *Equus* (*Küheylan*, 1977), oyunu sahnede canlandırmış olan Richard Burton ve Peter Firth'in de katkısıyla, bir ruh hekimi ile hastası arasındaki ilişkiyi ele alırken seyirciyi bilinçaltının gizlerine götürmeyi denedi. *Prince of The City* (*Kentin Prensi*, 1981) yönetmenin *Serpico*'dan sonra bir kez daha Amerikan polisinin iç yüzüne eğildiği film oldu. Uyuşturucu masasında görevli New York'lu bir güvenlik görevlisinin (Treat Williams), Federal Polisin oyunlarına kurban olmasını anlatan film, gerçekçi bir anlatımla polis örgütünü sert bir biçimde eleştirdi. (Film, Venedik Film Festivali'nde Pasinetti Ödülü'nü kazandı.) David Mamet'in romanından uyarlanan *The Verdict* (*Karar*, 1982) bu kez adalet sisteminin yozluklarını ve adalet üzerine kilisenin yapabildiği baskıyı yine kusursuz bir anlatımla aktardı. *Guilty as Sin* (*Günahkârlar*, 1993) yönetmenin artık yaşlandığını da belgeleyen sıradan bir "mahkeme filmi" olurken, Yahudi kökenli yönetmenin *A Stranger Among Us* (*İçimizdeki Yabancı*, 1992) adlı filminde, bir cinayet olayından yola çıkarak, bir Musevi tarikatının erdemlerini övdüğü görüldü. *Critical Care* (*Özel İlgi*, 1997) doktor-hasta-hastane-sigorta güvencesi ilişkisine dramla kara güldürü arasında bir yaklaşımla eğildi. *Gloria* (1999) ise cezaevinden çıkmış bir kadınla (Sharon Stone) kimsesiz bir çocuk arasındaki dayanışmayı konu edindi.

Yunan göçmeni bir ailenin çocuğu **John Cassavetes** (1929-1989) ise Hollywood'dan bağımsız bir sinema anlayışının en önemli temsilcilerinden biridir. Yönetmen Hollywood filmlerinde oynayarak kazandığı parayla New York'ta filmler çeker. Filmlerinde eşi Gena Rowlands ile Peter Falk, Ben Gazzara, Seymour Cassel gibi dostları rol alır. Yönetmenin, oyunculuk öğrenimi gördükten, sinemaya oyuncu olarak girdikten sonra, kendi olanaklarıyla çektiği *Shadows* (*Gölgeler*, 1959) beklenmedik bir ilgi gördü. Yönetmenin oyunculuk dersi verdiği Actor's Workshop öğrencilerinin rol aldığı ve 16 mm olarak çekildikten sonra 35 mm basılan bu siyah beyaz filmin en önemli özelliği doğaçlama bir oyunculuğa dayanmasıdır. Film, Manhattan'da yaşayan ikisi erkek biri kız, karaderili üç kardeşin sevinçlerini, hüzünlerini, avareliklerini, gönül ilişkilerini, çalışma yaşamlarını ve yalnızlıklarını adım adım izlerken bütün bir kuşağın da özlemlerini yansıtır. Bu arada, karaderili olmanın zorluklarını da gündeme getirir. Yeni Dalga ve Özgür Sinema akımlarından izler taşıyan film, 1960'lar Amerikan sinemasının en yenilikçi filmi sayılır. Hollywood'da oyunculuğunu sürdüren, bu arada stüdyo sistemine uygun iki film (*Too Late Blues / Geç Kalan Blues*, 1961; *A Child Is Waiting/ Bekleyen Çocuk*, 1963) yöneten Cassavetes, *Faces* (*Yüzler*, 1968) ile ikinci önemli filmini verdi. İlk kurgusu altı saat süren filmi iki saatte indirdikten sonra 35 mm olarak basan yönetmen, orta yaşlı bir çiftin evlilik bunalımından yola çıkarak cinsel sömürü konusunu ele alır. Yönetmenin ilk renkli filmi olan ve Ben Gazzara ve Peter Falk ile birlikte kendisinin de rol aldığı *Husbands* (*Kocalar*, 1970) orta yaşlı üç erkeğin,

bir arkadaşlarının ölümü üzerine kendilerini avutmaya çalışmalarını konu edindi. *Yaşam Ölüm ve Özgürlük Üzerine Bir Komedi* alt başlığını taşıyan film, Cassavetes'in perdeye getirdiği bol bol yakın planlara da yer veren nevrotik oyunculuk anlayışının en iyi örneklerinden biridir. *Minnie and Moskowitz* (*Minnie ve Moskowitz*, 1971) iddiasız bir güldürü olurken, *A Woman Under The Influence* (*Etki Altında Bir Kadın*, 1974) orta yaşlı evli bir kadının (Gena Rowlands) aniden çıldırmasını ele alan ve yönetmenin oyunculuk anlayışını bir kez daha vurgulayan bir film oldu. Kumar borcundan kurtulmak için adam öldürmeyi kabul eden birini (Ben Gazzara) ele alan *The Killing of a Chinese Bookie* (*Çinli Muhasebecinin Öldürülmesi*, 1977) yine oyunculuğun öne çıktığı bir gangster filmi denemesi oldu. Yaşlanmakta olan bir kadını oynamaya hazırlanan bir tiyatro oyuncusunun (Gena Rowlands) alkol bağımlılığını ele alan *Opening Night* (*Açılış Gecesi*, 1977) yönetmenin şiirsel anlatımının en önemli örneklerinden birini daha oluşturdu. *Gloria* (1980) mafya ile de ilişkisi olmuş bir kadının (Gena Rowlands) tehlikelerden korumak zorunda kaldığı bir küçük çocuk karşısında analık duygularının uyanmasını verirken, yine bir oyunculuk gösterisi oldu. (Film, Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü aldı.) Sıra dışı davranışlı bir yazarla (John Cassavetes) kızkardeşi (Gena Rowlands) arasındaki iletişimsizliği ele alan *Love Streams* (*Aşk Akıntısı*, 1984) de oyunculuğun öne çıktığı karamsar bir film oldu. (Film, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü aldı.) Son filmi *Big Trouble* (*Büyük Bela*, 1986) ise yönetmenin yoğun bir güldürü ortamı da yaratabileceğini gösterdi. Cassavetes'in plan sekanslara ağırlık veren anlatımında doğaçlamaya dayanan oyunculuk anlayışının, oyuncu ile yönetmen arasında yarattığı ortak üretimin yönetmenin sinemaya yaptığı önemli bir katkı olduğunu belirtmek gerekir.

John Cassavetes'in bağımsız sinema anlayışının kökenine inildiğinde Litvanya göçmeni Jonas Mekas'ın kurduğu (1955) *Film Culture* dergisine ulaşılır. Sinemanın sanat yönüne ağırlık veren ve ABD'de yayımlanan ilk ciddi sinema dergisi olan bu dergide sinema tarihçisi Lewis Jacobs'un 1959'da yayımladığı bir yazıda deneysel filmler için kullandığı "*underground*" (yeraltı) sözcüğü, çok geçmeden Hollywood anlayışına karşı çıkan bağımsız ürünleri tanımlamak için kullanılmaya başladı. Bağımsız filmlerin dağıtımını sağlamak için New York'ta Jonas Mekas'ın öncülüğünde Film-Makers Cooperative (Film-Yapımcıları Kooperatifi) adlı bir kuruluş oluşturuldu. Bağımsızlık anlayışının ilk temsilcilerinden Jack Smith'in yönettiği ve Manhattan'daki travestileri konu alan *Flaming Creatures* (*Tutuşmuş Varlıklar*, 1963) güvenlik güçlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının tepkisini çekince, filmin kopyalarının imha edilmesine karar verildi. Ama açılan davada Yüksek Mahkeme'nin sansürün anayasaya aykırı olduğu sonucuna varması, Amerikan sinema tarihinde bir dönüm noktası oluşturdu. Jonas Mekas (d. 1922) ise *Guns of The Trees* (*Ağaçların Tüfekleri*, 1964) adını taşıyan ilk filminin ardından, Kenneth Brown'un Living Theat-

re'da sahnelenen oyunu *The Brig*'i (*Cezaevi*, 1964) filme aldı. Japonya'da askeri bir cezaevinin bir gününü aktaran filmde yönetmenin alıcıyı oyunun kişilerinden biri gibi kullandığı görüldü. Daha sonra yönetmen *Notes on The Circus* (*Sirk Notları*, 1966), *Diaries Notebooks and Sketches* (*Günceler Not Defterleri ve Karalamalar*, 1969), *Reminiscences of a Journey to Lithuania* (*Bir Litvanya Gezisinden Kalanlar*, 1972), *Scenes From The Life of Andy Warhol* (*Andy Warhol'un Yaşamından Sahneler*, 1982) gibi, çoğu kısa süreli bir tür "sinema güncesi" oluşturdu. Bu filmler belgesel içeriklerinin yanı sıra, biçimsel güzellikleriyle de dikkati çekti. Kenneth Anger (d. 1930) çoğu kısa süreli filmlerinde bir yandan eşcinselliğin öne çıktığı bir cinsel kimlik arayışını ele alan (*Eaux d'Artifice / Su Oyunları*, 1947; *Fireworks / Şenlik Fişekleri*, 1947; *Inauguration of The Pleasure Home / Randevuevinin Açılışı* 1964), bir yandan da okültizme değinen (*Invocation of My Demon Brother / Şeytan Kardeşimin Yakarısı*, 1969) çarpıcı filmler çekti.

Pop art anlayışının en önemli ressamı **Andy Warhol** (1928-1987) ise *underground* sinemanın da en önemli temsilcisi sayılır. Çekoslovak göçmeni bir ailenin çocuğu olan Andy Warhol'un (asıl adı Andrew Warhola) Manhattan'da kurduğu ve Factory adını verdiği stüdyosu yenilikçi aydınların buluşma ortamı oldu. Resim alanında Marilyn Monroe, Elizabeth Taylor, Jackie Kennedy gibi ünlülerin serigrafileriyle ünlenen Warhol'un sinemada da aynı anlayışı benimsediği görüldü. Warhol, Hollywood çizgisinin dışına çıkabilmek için sinemadan "öyküyü" dışlamayı denedi. Yönetmenin ilk filmi *The Kiss* (*Öpüşme*, 1963) bir kadınla bir erkeğin 30 metrelik film boyunca öpüşmesini gösterir. Yönetmen, sessiz sinemada olduğu gibi saniyede 16 kare olarak oynatılan bu filmi 40 dakika süreyle perdede yineler. *Sleep* (*Uyku*, 1964) yine hareketsiz bir alıcı ile uyuyan bir insanı altı saat süreyle görüntüler. *Empire* (1964) ise New York'un ünlü gökdeleni Empire State Building'i sekiz saat süreyle hareketsiz bir alıcı ile görüntüler. "Yapısalcı" bir sinemanın ilk örneklerini oluşturan bu filmlerde yönetmen seyircinin tepkisinin "yapısını" süreye göre belirlemeyi dener. Sürenin uzunluğunun seyirciyi yeni bir görsel algılama bilincine yönelteceğini düşünür. *Couch* (*Kanape*, 1964) bir kadınla iki erkeği başkalarının ilgisiz bakışları arasında seviştirerek porno filmlerle dalga geçer. Jean Harlow'un travesti olduğunu öne süren *Harlot* (1965) ise beş yıl içinde altmış dolayında film çeken yönetmenin ilk sesli filmi oldu. Hepsi Joe adını taşıyan kadınlı erkekli bir topluluğu bir araya getiren ve hareketsiz bir alıcı ile çekilen *Kitchen* (*Mutfak*, 1965) Hollywood yıldızlarını taklit ederek süslenen kadın oyuncusunu (Edie Sedgewick) alıcının arkasındakilerle de konuşturarak, seyircinin alışık olduğu sinemasal "uzam" kavramını yıkar. Süresi 195 dakikayı bulan ve yan yana iki perdede gösterilen *Chelsea Girls* (*Chelsea Kızları*, 1966) bir perdede aralarında ya da telefonla konuşan kadınları gösterirken, öbür perdede aynı kadınlara bir başka ortamda benzer konuşmalar yaptırır. *Lonesome Cowboys* (*Yalnız Kovboylar*, 1969) yönetmeni *western* ortamına götürürken,

Blue Movie (*Mavi Film*, 1969) bir kadınla bir erkeğin yalnızlıklarını cinsel arayışlarla gidermeyi denemelerini ele alır. Warhol'un nesneleri, bireyleri ve eylemleri yansız bir biçimde saptamakla yetinen alıcısı uyumak, yemek yemek, saç kestirmek gibi sıradan eylemleri saptarken, cinselliğin değişik yönlerini de hiçbir etik ya da estetik kaygı gütmeksizin yansıtır. *Yalnız Kovboylar*'dan sonra kimi filmlerde Warhol'un adı da yönetmen olarak görünse de, bu filmleri yönetmenin yetiştirmesi Paul Morrisey (d. 1939) yönetmiştir.

Edebiyat öğrenimi gördükten sonra Warhol'un yanında çalışmaya başlayan ve bir süre sonra Factory'nin yönetimini üstlenen **Paul Morrisey**, *Flesh* (*Et*, 1968), *Trash* (*Çöp*, 1970) ve *Heat* (*Ateş*, 1972) adını verdiği üçlemede, ustasının sinema anlayışından yola çıkarak seyircinin daha kolay izleyebileceği bir anlatımı benimsedi. Toplumun dışladığı kişilerin, sokak kadınlarının, esrarkeşlerin, eşcinsellerin dünyasına karamsar bir bakışla eğildi. Üçünde de başrolü Joe Dallesandro'nun üstlendiği bu filmlerden ilki erkek bir fahişeyi perdeye getirir. İkinci film, bir uyuşturucu bağımlısı ile bir travestiyi ele alır. Üçlemenin en karamsar filmi *Ateş* ise geleneksel anlatıya oldukça yakınlaşır. Üç travestiyi konu edinen *Women in Revolt* (*İsyancı Kadınlar*, 1972) feminist akımlarla dalga geçer. Yönetmenin İtalya'da Antonio Margheriti ile birlikte yönettiği ve ikisinde de başrolü yine Joe Dallesandro'nun oynadığı *Flesh for Frankenstein* (*Frankenstein İçin Et*, 1973) ile *Blood for Dracula* (*Dracula İçin Kan*, 1974) korku sinemasının klasiklerine alaycı bir yaklaşım oldu. (İkinci filmde Vittorio De Sica'nın da küçük bir rolü vardır.) Bir başka korku klasiği olan ve İngiltere'de çekilen Arthur Conan Doyle uyarlaması *The Hound of Baskervilles* (*Baskerviller'in Köpeği*, 1978) ise konuya yine alaycı bir bakışla yaklaştı. *Mixed Blood* (*Karışık Kan*, 1984) ile yeniden New York ortamına dönen yönetmen, göçmen çocuklarının nasıl suç ortamına itildiklerini ele aldı. *Le Neveu de Beethoven* (*Beethoven'in Yeğeni*, 1985) bestecinin yetiştirmekte olduğu yeğeni üzerinde baskı uygulamasını ele alırken, Beethoven'in müziğine hiç yer vermedi. *Spike of Bensonhurst* (*Bensonhurst'un Çubuğu*, 1988) ise bir güldürü oldu. Morrisey'in yer yer ilginç özellikler gösteren filmlerinin bir toplumun olumsuz yönlerine yansız bir bakış getirdiği de söylenebilir.

Blake Edwards (d. 1922) ise Jerry Lewis'in artık geçmişte kaldığı bir dönemde Amerikan güldürüsüne yeni bir soluk getiren yönetmen oldu. Senaryo yazarı olarak sinemaya adım atan Edwards, *Operation Petticoat* (*Donanmanın Melekleri*, 1959) ile dikkati çekti. Savaş sırasında bir denizaltının boğucu ortamına kadınları da katan film erkeklik ve kahramanlık kavramlarıyla dalga geçer. Truman Capote'un romanından uyarlanan ve zengin bir koca bulabilmek umuduyla Texas'tan New York'a gelen genç bir kadının öyküsünü aktaran *Breakfast at Tiffany's* (*Çılgınlar Kraliçesi*, 1961) ise duygusallık ve romantizmle gülüte ve savruklamaya dayanan güldürme anlayışını kaynaştırma ustalığını gösterdi. Peter Sellers'ın başrolü oynadığı ve beceriksiz, sakar bir komiserin serü-

venlerini konu edinen *Pembe Panter* dizisi ise yönetmeni ünlendirdi. Dizinin ilk filmi *The Pink Panther* (*Pembe Panter*, 1964) komiser Clouseau'nun (Peter Sellers) Avrupa'nın kayak merkezi Cortina d'Ampezzo'da Ortadoğulu bir prensesin (Claudia Cardinale) "pembe panter" adlı elmasını çalmaya çalışan kibar hırsızlarla mücadelesini konu edindi. James Bond filmlerinin ortamlarına benzeyen bir ortamda, Feydeau'nun vodvillerini çağrıştıran bir konuyu pantomime, çizgi romanlara, reklamlara gördermeler de yaparak geliştiren film, anlamsızla inceliği ustaca kaynaştırır. Peter Sellers'ın oyunculuğunun da katkısıyla olağanüstü bir ilgi gören bu filmi izleyen *The Return of The Pink Panther* (*Pembe Panterin Dönüşü*, 1975), *The Pink Panther Strikes Again*, (*Pembe Panter Coşuyor*, 1976), *The Revenge of The Pink Panther* (*Pembe Panterin İntikamı*, 1978) de yönetmenin hem gülütlere hem sözcük oyunlarına dayanan güldürme anlayışını sürdürdü. Peter Sellers'in ölümünden sonra çekilen ve başrolü David Niven'in oynadığı *Curse of The Pink Panther* (*Pembe Panterin Laneti*, 1983) ile Roberto Benigni'nin Clouseau'nun oğlunu canlandırdığı *Son of The Pink Panther* (*Pembe Panterin Oğlu*, 1993) ise bir başarıyı sürdürme girişiminin başarılı örnekleri olmadı. Jack Lemmon ve Tony Curtis'in başrolleri oynadıkları ve dünya çevresinde yapılan bir otomobil yarışını konu edinen *The Great Race* (*Büyük Yarış*, 1965) yine usta işi gülütleri, sessiz sinemaya yaptığı göndermeler ve gerçeküstücü bir bölümüyle dikkati çekti. Savaş üzerine bir taşlama olan *What Did You Do in The War, Daddy?* (*Savaşta Ne Yaptın Baba?* 1966) ise Vietnam Savaşı'na göndermeler yapmasına karşın fazla ilgi görmedi. *The Party* (*Tatlı Budala*, 1968) ise yönetmenin en önemli filmlerinden biri oldu. Hindistanlı bir figüranın (Peter Sellers) Hollywood'da verilen bir partinin altını üstüne getirmesini konu edinen film, bitip tükenmek bilmeyen gülütlere yer verirken, bir ortamın yüzeyselliğini de vurgular. (Yönetmenin, bu filmde Laurel-Hardy çiftinin oynamış olduğu *From Soup to Nuts* / *Çorbadan Cevize* adlı filmin yemek sahnesini tekrarladığını da belirtmek gerekir.) Yönetmenin, filmlerinde artık başrol oynayacak yeni eşi Julie Andrews'ün ilk filmi *Darling Lili* (*Sevgili Lili*, 1970) büyük bir ilgisizlikle karşılaştı. Oysa film, Birinci Dünya Savaşı'nda casusluk yapan bir kadın şarkıcı ile bir subayın ilişkisini aktaran düzgün bir çalışmaydı. *Ten* (*On*, 1979) orta yaş bunalımına giren bir bestecinin (Dudley Moore) bir görüşte âşık olduğu genç bir kızın (Bo Derek) ne kadar kolay elde edilebildiğini gördüğünde uğradığı düş kırıklığını aktardı. Yaşlanma ve tutkular üzerine romantik yanları ağır basan bu film de yönetmenin güldürü anlayışının parlak bir örneği oldu. Yönetmen *Tatlı Budala* ile denediği Hollywood eleştirisini, *S.O.B.* (*Onun Çocuğu*, 1981) adını verdiği filmde daha da ileri bir boyuta taşıdı. Ünlü bir film yapımcısının (Richard Mulligan) son filminin başarısızlığa uğraması üzerine karısı (Julie Andrews) ve dostlarınca dışlanmasını konu edinen ve hüzünlü bir biçimde noktalanan bu güldürü, Hollywood'un ikiyüzlülüğüne ve değerbilmezliğine yönelik en acımasız

eleştirilerden birini oluşturur. Yönetmenin, Alman yönetmen Reinhold Schünzel'in 1930'larda çektiği bir filmin yeniden yapımı olan bir sonraki filmi *Victor Victoria* (1982) işsiz kalan bir kadın şarkıcının (Julie Andrews) eşcinsel bir erkek kimliğine bürünerek Paris kabarelerinde ünlenmesini konu edindi. Film, cinselliğin farklı tercihlerini bir vodvil havası içinde ele aldı. Yönetmenin kendi evinde çekilen ve eşinin (Julie Andrews) aile bireylerinin yanı sıra Jack Lemmon'ın oynadıkları *That's Life* (*İşte Hayat* 1986) yaşlanmanın kaygılarını ve korkularını ele alan otobiyografik bir film oldu. Kokteyle birlikte gittiği kadının (Kim Bassinger) içki içince bambaşka bir kimliğe büründüğünü unutan bir erkeğin (Bruce Willis) başına gelenleri aktaran *Blind Date* (*Kör Talih*, 1987) ise yönetmenin güldürü anlayışının yeni bir örneği oldu. *Skin Deep* (*Çapkın*, 1989) Pulitzer ödüllü bir yazarın doyumsuz çapkınlığını konu edinirken aynı çizgiyi daha da uçlara götürerek sürdürdü. *Switch* (*Eskiden Erkektim*, 1991) *Victor Victoria*'daki durumu tersyüz ederek, bu kez ölen bir erkeği, günahlarını bağışlatmak için bir kadın (Ellen Barkin) bedeninde yeniden dünyaya gönderdi. Bu film de cinsellik eksenli bir güldürü oldu.

Güldürünün bir başka yönetmeni de **Mel Brooks**'tur (d. 1926). Brooklyn'de yoksul bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak büyüyen, annesinin kızlık soyadı Brookman'dan esinlenerek asıl adı Melvin Kaminsky'yi Mel Brooks'a dönüştüren yönetmen, varyete tiyatrolarında çalıştıktan, tıpkı arkadaşı Woody Allen gibi televizyonlar için gülütler yazdıktan sonra sinemaya geçti. Çoğu kez başrolü de üstlendiği gülütlere dayanan filmlerinde, geleneksel Yahudi mizahını güncelleştirerek günümüz Amerikan toplumuna uyarlamayı denedi. Kimi kez güldürünün sınırlarını zorlayarak kabalığa, zevksizliğe, hatta bayağılığa düşmekten kaçınmasa da, geleneksel güldürü anlayışının dışına çıkan bir yönetmen olarak dikkati çekti. Sınırsız bir düş gücüne dayanan gülünç durumların büyük bir hızla birbirini izlediği ve Amerikan sinemasının türlerini hicveden filmleri özellikle genç kuşakların ilgi odağı oldu. İlk filmi *The Producers* (*Yapımcılar*, 1968) Hitler ve Eva Braun'u konu alan bir opereti sahnelemek için sermaye arayan iki kafadarın öyküsünü konu edindi. Tiyatro ortamını eleştiren ve Zero Mostel ile Gene Wilder gibi iki usta güldürü oyuncusunun rol aldığı film yönetmenin coşkulu mizah anlayışının ilk örneği oldu. (Film, En İyi Senaryo Oscarı'nı kazandı.) Bu filmi, Rus yazarlar İlya İlf ile Yevgeni Petrov'un ortak romanından uyarlanan ve Yugoslavya'da çekilen *The Twelve Chairs* (*On İki İskemle*, 1970) izledi. Yönetmenin de rol aldığı film, devrimden sonra, ailesinin mücevherlerinin saklı olduğu iskemlelerin peşine düşen bir bürokratın öyküsünü aktardı. Gogol'un öykülerini çağrıştıran bir konuyu yönetmenin bu kez ölçülü bir güldürü anlayışı ile işlediği görüldü. Karaderili bir şerife (Cleavon Little) de yer veren *Blazing Saddles* (1974) *western* sinemasının klasiklerine alaycı bir anlayışla öykündü. *Young Frankenstein* (*Genç Frankenstein*, 1974) ise yönetmenin ününü artıran film oldu. James Whale'ın 1931'de yö-

nettiği ve başrolü Boris Karloff'un oynadığı *Frankenstein* gibi siyah beyaz çekilen film, yönetmenin en başarılı çalışmaları arasında yer aldı. Gene Wilder'in Dr. Frankenstein'ı ustalıklı bir oyunculukla canlandırdığı film, James Whale'ın çalışmasını neredeyse olduğu gibi aktarırken, her sahneye güldürücü öğeler katar, bu arada başka türlere de göndermeler yapar. *Silent Movie* (*Deli Dolu*, 1976) alkol tedavisini tamamlayan bir yönetmenin (Mel Brooks) bir stüdyoyu iflastan kurtarmak için sessiz bir film çekmek istemesini konu edindi. Müzikalleri, savaş filmlerini, gangster sinemasını ve büyük sermayeyi eleştiri oklarının hedefi yapan film, sözden çok harekete dayanan güldürme anlayışının parlak bir örneği oldu. Yönetmenin yine başrolü de üstlendiği bir sonraki filmi *High Anxiety* (*Yükseklik Korkusu*, 1978) ise Hitchcock sinemasına alaycı bir yaklaşım denemesi oldu. Hitchcock'un birçok filminin en ünlü sahnelerini bir güldürü havası içinde yineledi. Mağara devrinden yakın çağlara uzanan dönemin kahramanlarına yer veren *History of The World, Part One* (*Dünya Tarihi, Birinci Bölüm*, 1981) ise kaba çizgili bir güldürü denemesi oldu. *Spaceballs* (1987) ile bilimkurguya el atarak *Yıldız Savaşları*'nın parodisini yapmayı deneyen yönetmenin, yer yer güldürmesine karşılık yer yer de sıkıcı bir film yaptığı görüldü. *Robin Hood: Men in Tights* (*Robin Hood'un Çılgın Dünyası*, 1993) efsane kahramanı Robin Hood'dan ve Ortaçağ İngiltere'sinden yola çıkarak, Haçlı Seferleri'ne, feminizme, bekârete, *rap* müziğine dek birçok kavramı bir fars anlayışı içinde eleştiri odağı yaptı. Yönetmenin başarı hanesine yazılamayacak bu filmi izleyen *Dracula: Dead and Loving It* (*Dracula: Ölü ve Mutlu*, 1995) de, düş kırıklığını sürdürdü. *Frankenstein*'dan sonra korku sinemasının bir başka ünlüsünü perdeye getiren Mel Brooks, bu kez de sinema tarihinin zengin Dracula örneklerinin en sevimsizlerinden birine imza atmış oldu. Mel Brooks'un dengeli bir gelişme gösteren bir senaryo yerine çoğu kez skeçlere dayanan güldürü anlayışını soğuk bulanların sayısının hiç de az olmadığını eklemek yanlış olmaz.

Yukarıda adı anılan **Jerry Lewis** (d. 1926) ise geleneksel Amerikan güldürüsünün en önemli temsilcileri arasında yer alır. Oyuncu olarak adım attığı sinemada Dean Martin ile oluşturduğu ikili Laurel-Hardy ve Bud Abbott-Lou Costello ikilisinin izinden gider. Lewis-Martin ikilisinin filmlerinin bir bölümünü yöneten Frank Tashlin (1913-1972) Laurel-Hardy, Bob Hope, Marx Kardeşler gibi güldürü oyuncularının yönetmenidir. *That's My Boy* (*Canciğer Kardeşler Futbolcu*, 1951). *Scared Stiff* (*Canciğer Kardeşler Perili Evde*, 1953), *Artists and Models* (*Çılgın Modeller*, 1955) gibi filmlerden sonra Jerry Lewis, Dean Martin'den ayrılarak *Rock a Bye Baby* (*Üç Bebekli Gelin*, 1958), *It's Only Money* (*Para Budalası*, 1962), *The Geisha Boy* (*Jerry Lewis Kore'de*, 1958), *Disorderly Orderly* (*Jerry Lewis Gönüllü Doktor*, 1964) gibi filmlerde Dean Martin olmaksızın oynadı. *The Bellboy* (*Jerry Lewis Asansörcü*, 1960) ile başladığı yönetmenliği ise *The Nutty Professor* (*Aşk Hocası*, 1963), *The Family Jewels* (*Jerry Lewis Yedi Yüzlü Adam*, 1965), *The Big Mouth* (*Geveze Hafiye*, 1967) *One Mo-*

re Time (*Tuz, Biber ve Elmas*, 1970), *Hardly Working* (*Zor İş*, 1980) ile sürdürdü. Martin Scorsese'nin yönettiği ve daha önce değinilen *Kahkahalar Kralı*'nda Robert de Niro ile birlikte oynadıktan sonra Emir Kusturica'nın yönettiği *Arizona Düşü*'nde de rol aldı. Buster Keaton'ın çizgisini izleyen Jerry Lewis'in Dean Martin ile çevirdiği filmlerde Laurel Hardy çiftinden de esinlendiği görülür. Sessiz sinemanın büyük güldürü oyuncuları gibi Lewis de iyi bir pantomimcidir. Yine sessiz dönemde olduğu gibi Lewis de yarattığı bir dünyanın merkezidir. Başka bir deyişle güldürü onun çevresinde gelişir. Canlandırdığı saf, çocuksu, başı beladan kurtulmayan kişiler geleneksel güldürünün geleneklerine uygun olmakla birlikte, çağdaş Amerikan toplumunun özelliklerine göndermeler yaparlar. Günlük yaşamın gülünç ve anlamsız yanlarını ve Amerikan toplumunun tutucu ve çirkin yönlerini vurgularlar. Özetle, Keaton'dan sonraki dönemde Amerikan sinemasının en kişisel güldürü oyuncusu olan Lewis'in, gülütlere dayanan eski geleneklerden yola çıkarak ruhbilimsel incelemelere yer veren ve teknoloji toplumunu eleştiren bir güldürü anlayışına ulaştığı görülür.

Yukarıda değinilen *Bonnie ve Clyde*'ın yönetmeni **Arthur Penn** (d. 1922) ise şiddetin ruhbilimsel kökenine inmeye çalışan ve toplum üzerindeki etkilerine değinen filmleriyle önem kazandı. İlk filmi, Gore Vidal'dan uyarladığı *The Left Handed Gun* (*Solak Silahşör*, 1957) oldu. Film, Batı'nın ünlü haydutu Billy The Kid'in (Paul Newman) trajik öyküsünü, toplumsal koşulların yönlendirmesini de vurgulayarak perdeye getirir. Yukarıdaki tümcede trajik sıfatı yerinde kullanılmıştır, çünkü yönetmenin deyişiyle film "Oidipus Batı'da" olarak özetlenebilir. William Gibson'ın oyunundan uyarlanan *The Miracle Worker* (*Karanlığın İçinden*, 1962), sağır dilsiz ve kör bir küçük kızı (Petty Duke) eğitmeye çalışan ve zaman zaman şiddet uygulamaktan kaçınmayan genç bir kadının (Anne Bancroft) çabasını aktardı. Küçük kızın dış dünya ile iletişim kurmayı başarmasıyla noktalanan filmin, şiddetin kimi kez olumlu etkileri de olabileceğini vurguladığı söylenebilir. (Anne Bancroft, bu filmdeki rolüyle En İyi Kadın Oyuncu, Petty Duke ise En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu Oscarı'nı kazandı.) *Mickey One* (1964) yeni bir kimliğe bürünerek geçmişinin korkularından arınmak isteyen uyumsuz bir gösteri sanatçısının (Warren Beatty) öyküsünü, simgelere ağırlık veren bir anlatımla aktardı. Horton Foote'un oyunundan uyarlanan *The Chase* (*Kaçaklar*, 1966) ise Texas'taki kasabasına sığınan bir cezaevi kaçağının (Robert Redford) şerifin (Marlon Brando) engelleme çabasına karşın kasaba halkı tarafından linç edilmesini konu edindi. Bu olaydan sonra şerif, tıpkı Fred Zinnemann'ın *Kahraman Şerif*'inde olduğu gibi kasabayı terk eder. Yapımcı Sam Spiegel'in kurguyu değiştirerek filmin sonunu yumuşatmasına karşın *Kaçaklar*, kasabanın sakin görünüşü altında gizlenen toplumsal önyargıyı ve öfkeyi ustalıklı bir anlatımla verir. Bu filmi izleyen *Bonnie ve Clyde* ise yönetmenin başyapıtı sayılır. Yeni Dalga akımının Fransız sinemasına getirdiği atılımın bir benzerinin Amerikan sinemasında gerçekleşmesini sağlayan

film, 1930'ların ekonomik bunalım günlerinde cezaevinden yeni çıkmış Clyde (Warren Beatty) ile sevgilisinin (Faye Dunaway) bir yandan piknikler, geziler yaparken, bir yandan da dükkân soyup adam öldürmelerini konu edinir. Bir aşk öyküsünü, yol filmi ağırlıklı bir gangster öyküsüne yerleştiren yönetmen, şöhret, başarı, para ve cinsellik gibi "Amerikan rüyasının" en önemli bileşenlerini iç içe geçirir. Anarşist bir bireycilikle, dostlar arası dayanışmayı gündeme getirirken, ardında ölüler bırakarak gelişen filmin trajik sonundaki beyaz giysilerin kana bulandığı "yavaşlatılmış" bölümü, yönetmenin dört ayrı alıcı ile (ilki normal hızlı, ötekiler iki, üç ve dört kat hızlı) çektiği bilinir. (Film, Estelle Persona'ya En İyi Yardımcı Kadın Oscarı'nı kazandırırken, En İyi Görüntü Oscarı'nı da aldı.) Ünlü folk şarkıcısı Woody Guthrie'nin oğlu Arlo Guthrie'nin bir baladından uyarlanan *Alice's Restaurant* (*Alice'in Lokantası*, 1969) askere gitmek istemeyen genç bir *rock* şarkıcısının (Arlo Guthrie) bir lokantanın kazancı ile geçinen *hippy*'lere katılmasını konu edinir. Folk ve *country* müziği ile desteklenen film, genç kuşağın toplumsal düzene başkaldırmasını ve ütopyalarının yıkılışını yer yer eleştirel, yer yer duygusal bir anlatımla aktarır. Yönetmenin bir başka önemli filmini oluşturan ve Thomas Berger'ın romanından uyarlanan *Little Big Man* (*Küçük Dev Adam*, 1970) Kızılderililerce büyütülmüş yüz yaşını aşmış bir beyazın (Dustin Hoffman) ağzından, General Custer'ın Kızılderilileri kıyıma uğrattığı ve kendisinin de öldüğü Little Big Horn Savaşı'nı (1876) konu edinir. Vietnam'daki My Lai kırımına bir gönderme ile başlayan ve geriye dönüşle gelişen film, Kızılderili-beyaz adam çatışmasını körükleyerek uzlaşmayı engelleyen anlayışı güler yüzlü bir anlatımla vurgulamayı dener. *Western*'in bütün özelliklerine yer vererek görselliği öne çıkaran filmin, iki kültür arasındaki çatışmada beyazlara oldukça sevecen bir biçimde yaklaştığı ve bir Peckinpah'ın ya da bir Polonsky'nin eleştirel bakışından kaçındığı görülür. *Night Moves* (*Gece Kımıltıları*, 1975) ise bir özel detektifin (Gene Hackman) konusu pek de ilgi çekmeyen serüvenini ele aldı. Alışılmadık bir *western* olan *The Missouri Breaks* (*Bozgun*, 1976) kiralık silahşörleri (Marlon Brando) hayvan hırsızlarını (Jack Nicholson), büyük toprak sahiplerini bir araya getirerek, bir dönemin toplumsal yapısına eğilmeyi denedi. Yönetmenin yine uzun bir suskunluğun ardından yönettiği *Four Friends* (*Dört Arkadaş*, 1981) biri Yugoslav göçmeni, biri kadın dört arkadaşın tadına varamadan yaşadıkları gençliklerini konu edindi. Özlemlerle gerçekler arasındaki çelişkiyi duyarlı bir dille vurguladı. *Target* (*Hedef*, 1985) bir CIA görevlisinin (Gene Hackman) Avrupa serüvenini aktaran sıradan bir casusluk filmi oldu. Yine sıradanlığı aşamayan bir gerilim filmi olan *Dead of Winter* (*Kış Ölümü*, 1987) ile artık yaşlanan anne babasının yaşam öykülerini saptamaya çalışan bir kadının çabasını ele alan *The Portrait*'yi (*Portre*, 1993) izleyen *Inside* (*İçerde*, 1996) yönetmenin eski günlerini çağrıştıran bir çalışma oldu. Film, *apartheid* yıllarında bir albayın siyasal bir tutukluyu konuşturmak için başvurduğu fiziksel ve psi-

kolojik işkenceyi konu edindi. Arthur Penn'in duyarlıkları, ütopyaları, kaygıları gülümser bir bakışla harmanlayan sinemasının, döneminin Amerikan toplumunun çelişkilerini vurgulamayı amaçladığı görülür. Yenilenen Amerikan sinemasının iki önemli temsilcisi ise Stanley Kubrick ile Robert Altman'dır.

Stanley Kubrick ve Robert Altman

Stanley Kubrick (1928-1999) geleneksel sinemanın kalıplarını zorlayan konuları ve yenilikçi anlatımıyla yalnız Amerikan sineması için değil, Avrupa sineması için de yol gösterici bir yönetmen olmuştur. Sıra dışı filmlerinin içeriğinin ve bu içeriği veriş biçiminin yol açtığı tartışmaları, sinemasının toplumsal, siyasal ve ideolojik öneminin göstergesi olarak da değerlendirmek yanlış olmaz. Stanley Kubrick, Orta Avrupa göçmeni bir Yahudi ailenin çocuğu olarak New York'ta doğdu. Başarısız bir öğrenci olmasına karşın, (Kubrick, okulda bir şey öğrenmediğini, kitap okuma alışkanlığını ise ancak 19 yaşında edindiğini söyler) on üç yaşına bastığında babasının aldığı bir fotoğraf makinesi ile başarılı resimler çekmeye başladı. İleride sinemacılığına büyük yardımı olacak satranca da bu yıllarda merak sardı. Daha on yedi yaşındayken okula giderken çektiği, Roosevelt'in ölüm haberini veren gazetelere bakan bir gazete satıcısının yüzündeki hüznü belgeleyen fotoğrafı *Look* dergisine 25 dolara satarak profesyonel fotoğrafçılığa başladı. Birkaç yıl boyunca foto muhabirliği yaptıktan sonra, New York Modern Sanatlar Müzesi'nde gördüğü filmlerin de etkisiyle sinemaya yöneldi. Bir boksörün yaşamını veren *Day of The Fight* (*Dövüş Günü*, 1951) ile Meksikalı bir rahibin yaşamını veren *Flying Padre* (*Uçan Rahip*, 1951) adlı iki belgesel çekti. Bu filmleri kendi birikimleriyle gerçekleştirdi. Bir akrabasının sağladığı sınırlı bir sermaye ile çektiği *Fear and Desire* (*Korku ve Arzu*, 1953) ise ilk kurmaca filmi oldu. Soyut bir düşmana karşı savaşan dört erin öyküsünü aktaran bu film, tek bir sinemada gösterilse de, eleştirmenlerin ilgisini çekince Kubrick yeni bir film daha yönetebildi: *Killer's Kiss* (*Katilin Öpücüğü*, 1954). New York'lu bir boksörün öyküsünü aktaran bu filmi izleyen *The Killing* (*Son Darbe*, 1956) ise yönetmenin ilk önemli filmi oldu. Bir hipodromun kasasının soyulmasını konu edinen film, soyguna katılanların kimliklerini geriye dönüşlerle aktarırken ve böylece seyircinin olayı filmin her bir kahramanının gözünden görmesini sağlarken, sanki bir bilmecenin bilinmeyenlerini tamamlar. Sterling Hayden'in başrolü oynadığı ve John Huston'ın *Elmas Hırsızları* ile René Clair'in *Özgürlük Bizimdir*'ine göndermeler yapan film, yönetmenin anlatım ustalığının yanı sıra karamsar bakışının da ilk örneği oldu. Bu filmin Hollywood'lu yapımcıların dikkatini çekmesi üzerine, Humphrey Cobb'un romanından uyarlanan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransız birliklerine egemen olan acımasız ve umutsuz ortamı yansıtan *Paths of Glory* (*Za-*

fer Yolları, 1957) adlı filmin yönetmenliğine getirildi. Başrolü Kirk Douglas'ın oynadığı film, antimilitarist sinemanın en önemli örneklerinden biri oldu. Gözünü kan bürümüş bir generalin, ilerici bir teğmenin ve ibret olsun diye kurşuna dizilen üç erin bireysel öykülerini aktaran film, gangster sinemasından savaş sinemasına geçen yönetmenin savaşı soyut bir ortama dönüştüren çarpıcı anlatımının yanı sıra dünya görüşünü de vurguladı. (Filmin Fransa'da gösterime girmesi yıllarca yasaklandı.)

Howard Fast'ın çok satan romanından uyarlanan *Spartacus* (1960) ise Roma'nın Hıristiyanlık öncesi tarihine eğilerek köle Spartacus'un öncülüğündeki ünlü başkaldırıyı konu edindi. Filmin senaryosunu Hollywood On'larından Dalton Trumbo yazmış ve yıllardan sonra ilk kez takma ad kullanmamıştı. Filmin çekimine Anthony Mann ile başlanmış ama yapımcılığı da üstlenen başrol oyuncusu Kirk Douglas kısa bir süre sonra yönetmen değişikliğine gitmişti. (Filmin ilk sekansı, Anthony Mann tarafından çekilmiştir.) Laurence Olivier, Charles Laughton, Peter Ustinov gibi usta oyuncuların da rol aldıkları ve savaş sahneleri İspanya'da çekilen film, Kubrick'in de Cecil B. De Mille'den aşağı kalmayan bir seyirlik yönetmeni olduğunu kanıtlar. Ama De Mille'in tek amacının seyirlik olmasına karşılık, Kubrick'in filmi özgürlükçü, dahası sosyalist denilebilecek bir görüşün savunmasını yapar. (Film Peter Ustinov'a En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu Oscarı'nı kazandırırken, En İyi Görüntü ve En İyi Giysi Oscar'larını da aldı.) Hollywood'u terk ederek İngiltere'ye yerleşen Kubrick, bundan sonraki filmlerinin tümünü bu ülkede çekti. İngiltere'de çektiği ilk film, Vladimir Nabokov'un romanından uyarlanan ve senaryoyu da yazarın kaleme aldığı *Lolita* (1962) oldu. Film, orta yaşlı bir edebiyat öğretmeninin (James Mason) gencecik bir kıza (Sue Lyon) duyduğu tutku sonucunda, kıza yakın olabilmek için onun dul annesiyle (Shelley Winters) evlenmesinden yola çıkarak, sonu kanlı biten bir yasak aşkı konu edindi. Yeniden siyah beyaza dönen yönetmen, yaşlılık ve yeniyetmelik çelişkisi gibi yeni bir konuya el atarken dramdan çok kara komediye yakın bir film çekti. Geriye dönüşle anlatılan filmde, Lolita'ya daha önce sahip olacak yazarı oynayan Peter Sellers kusursuz bir oyunculuk örneği verirken, filmin çekildiği sırada 13 yaşında olan Sue Lyon birkaç yaş daha büyük gösterdiğinden, romandaki erotizmin zedelendiğini öne sürenler de oldu. Yönetmenin kara mizah anlayışı yine siyah beyaz olarak çekilen *Dr. Strangelove or How I Learned to Stop Worrying and Love The Bomb* (*Dr. Strangelove ya da Nasıl Endişe Etmekten Vazgeçip Bombayı Sevdim*, 1963) adlı bir sonraki filminde kusursuzluğa ulaştı. ABD ile SSCB arasında bir nükleer savaş olasılığı üzerine grotesk bir güldürü olan filmde üç ayrı rol üstlenen Peter Sellers, özellikle nazi kökenli bilim adamı rolünde olağanüstü bir oyunculuk gösterir. Yönetmen, bir yanlışlık sonucu patlak verebilecek nükleer bir savaşın yol açacağı sorunlar üzerine ciddi bir film yapmak amacıyla yola çıktığını, ancak bir kara güldürünün, daha da doğrusu bir karabasan güldürü-

sünün, bir nükleer savaşa ulaşacak çelişkileri daha iyi vurgulayabileceği sonucuna vardığını söyler. Film, ABD-SSCB gerginliğinin yoğunlaştığı bir dönemde silahlanma yarışını ve yöneticilerin duyarsızlığını bir kaba güldürü ortamında verirken, insanlığın geleceğine ilişkin kaygıları da vurgular. Bu kaygıların yoğunlaştığı *2001: A Space Odyssey* (*2001: Uzay Macerası*, 1968) ise bilimkurgu türünün de başyapıtları arasında yer aldı. Bilimkurgu yazarı Arthur C. Clarke'ın bir öyküsünden uyarlanan film insan öncesi yeryüzünü, insan aklının oluşumunu ve gelişmiş insanın doğuşunu ele alır. Uzayın fethi kavramından yola çıkarak insanın kökenine eğilen filmin gündeme getirdiği bir dizi sorunun özünde, insan ile dünya dışı yaratıklar arasındaki ilişki yatar. Uzayda başka canlılar var mı? Varsa bunlar bize benzer canlılar mı? Yoksa vücudu olmayan biçimler mi, bir tür enerji mi? NASA arşivinin de tarandığı beş yıllık bir hazırlık döneminden sonra çekilen film, geleneksel bilimkurgu edebiyatı ile sinemasının anlayışını tersyüz ederek, evrenin ve insanlığın temel sorunlarından ve bu sorunların siyasal uzantılarından kaynaklanan bir kuşku ve kaygı ortamı yaratır. Konuşmaların en aza indirildiği film, görsel efektlerin ve Strauss, Haçaturyan gibi klasik bestecilerin müziğinin de desteğiyle seyircinin bilinçaltını görselliğin ağır bastığı felsefi bir yolculuğa çıkarır. (Film, En İyi Özel Efekt Oscarı'nı aldı.)

Anthony Burgess'ın romanından uyarlanan *A Clockwork Orange* (*Mekanik Portakal*, 1971) geleceğin İngiltere'sinde geçen bir konuyu ele alsa da, çağdaş Batı toplumunun belirgin özelliği şiddeti gündeme getiren bir film oldu. Film, insan öldüren, ırza geçen şiddet tutkunu genç bir erkeğin (Malcom McDowell) tedavi görerek bu tutkudan arınmasını ama bu kez de kendisinin şiddetin kurbanı olmasını aktarıyordu. Bireysel şiddetle toplumsal şiddeti karşılaştıran ve toplumsal şiddetin daha da ürkütücü olduğunu vurgulayan Kubrick, görselliği desteklemek için yine Rossini, Korsakov, Purcell gibi klasik bestecilerin müziğinden yararlanır. Yönetmenin bir sonraki filmi W. M. Thackeray'den uyarladığı *Barry Lyndon* (1975) oldu. On sekizinci yüzyıl İrlanda ve İngiltere'sine eğilen film, evlendiği kadının soyadını alarak soylular arasına katılan eyyamcı bir erkeğin (Ryan O'Neal) yoksullukla noktalanan öyküsünü aktarır. Film, her şeyden önce olağanüstü görsel anlatımıyla dikkati çeker. Yönetmenin, özel bir mercek kullanarak gerçek mum ışığında çekmeyi başardığı gece sahneleri, bir dönemin loşluğun egemen olduğu gecelerini daha önce örneği olmayan bir doğallıkla yansıtır. Bunun yanı sıra film, soyluluk kurallarının yüzeysel inceliklerinin gerisinde yine şiddetin yatmakta olduğunu vurgular. (Film En İyi Görüntü, En İyi Giysi, En İyi Müzik, En İyi Sanat Yönetmeni Oscar'larını aldı.) Stephen King'in romanından uyarlanan *The Shining* (*Pırıltı*, 1980) başladığı bir romanı bitirebilmek için, karısı ve oğlu ile birlikte Kayalık Dağlar'daki bir otelin kış boyunca bekçiliğini üstlenen bir yazarın (Jack Nicholson) yavaş yavaş çıldırmasını konu edindi. Parapsikolojiye de eğilen film, görüntüleri, dekoru ve müziği (Liszt, Bartok vb) ile yoğun bir karabasan orta-

mı yaratırken, bireyi ve dünyayı sarmalayan gizemlerin perdesini aralamayı denedi. Yönetmenin yer yer uzun kaydırmalara, yer yer de sabit alıcıya yer veren anlatımı ise sinema dilini kullanmadaki ustalığının yeni bir örneği oldu. Gustav Hasford'un romanından uyarlanan *Full Metal Jacket* (1987) ise yönetmenin *Zafer Yolları*'nda benimsediği antimilitarist tavrın daha da uç bir örneği oldu. Filmin ilk bölümü, eğitildikten sonra Vietnam'a gönderilecek deniz piyadelerinin eğitim merkezini verir. Erlerden biri, kendilerine âdeta işkence eden acımasız başçavuşu öldürecek ve intihar edecektir. Filmin ikinci bölümünde ise eğitilerek artık birer robota dönüştürülen erler Vietnam'da görünmeyen bir düşmana karşı savaşırlar. Film savaşı ele alsa da, bir savaş filmi olmayıp savaş ve militarizm üzerine felsefi göndermeler yüklü bir denemedir. Bu anlamda gerçekçi de olmayıp, deyim yerindeyse gerçekötecidir. Her karesinde ölümün soluğunun duyumsandığı film, savaşın anlamsızlığının ve yararsızlığının yanı sıra toplumun bastırması karşısında bireyin yalnızlığını ve zayıflığını da vurgular. Yönetmenin Arthur Schnitzler'den uyarladığı ve ölümünden birkaç gün önce tamamladığı *Eyes Wide Shut* (*Gözü Tamamen Kapalı*, 1999) ise Manhattan'da yaşayan varlıklı bir doktorla (Tom Cruise) eşinin (Nicole Kidman) bir Noel eğlencesi sırasında ve ertesinde katıldıkları yeni cinsellik deneyimlerini ele aldı. Evlilik, aşk, cinsellik ve cinsel fanteziler üzerine bir çeşitleme olan film, toplumsal kurallara ve Freud'a göndermeler yaparken, çıplaklığı görüntülemedeki estetik titizliğiyle de dikkati çekti. İlk filmleri dışında hep edebiyat uyarlaması yapan Stanley Kubrick'in sınırlı sayıdaki filmleri hem tarihsel ve toplumsal bakış açılarıyla hem de anlatım ustalıklarıyla yirminci yüzyıl sonu dünya sinemasının en önemli örnekleri arasında yer alırlar.

Robert Altman (1925-2006) matematik öğrenimi gördükten, İkinci Dünya Savaşında bombardıman uçağı pilotluğu yaptıktan sonra Kansas'taki bir sanayi kuruluşu için belgeseller çekerek sinemaya adım attı. Daha sonra *Bonanza*, *Maverick*, *Alfred Hitchcock Sunar* gibi televizyon dizilerinin birçok bölümünü çekti. Televizyon için çalıştığı sırada *The James Dean Story* (*James Dean'in Öyküsü*, 1957) adlı bir de sinema belgeseli hazırladı. İlk kurmaca filmi, sevgilisinden ayrılan bir delikanlının bir çeteye katılmasını ele alan *The Delinquents* (*Suçlular*, 1957) oldu. Televizyonla işbirliğini sürdüren yönetmenin uzun bir aradan sonra Warner Bros. adına çektiği ve nevrotik bir genç kızla sokakta tanıdığı bir delikanlı arasındaki ilişkiyi ele alan *That Cold Day in The Park* (*Parktaki O Soğuk Gün*, 1969) biçim arayışları, yarattığı atmosfer ve teknik ustalığı ile yönetmenin daha sonraki çalışmalarının temel özelliklerinin ilk örneği oldu. Altman'ın ünlenmesini ve 1970'ler Amerikan sinemasının en önemli yaratıcıları arasına katılmasını sağlayan film ise *M.A.S.H.* (*Cephede Eğlence*, 1970) oldu. Film Kore Savaşı sırasında cephe gerisindeki bir sahra hastanesinde görevli üç cerrahın yarattığı kargaşayı bir kara güldürü anlayışı içinde verir. Film Kore'de geçse de, eleştirinin okları Vietnam Savaşı'na yöneliktir. Kub-

rick'in *Strangelove*'da yapmış olduğu gibi, savaşın anlamsızlığını vurgulamak için seçilen yol yine kara güldürüdür. Filmin önemi, yönetmenin çok gerçekçi bir anlatımla taşlamayı büyük bir ustalıkla harmanlayarak seyirciyi şaşırtmasında yatar. Vietnam Savaşı karşıtlığının arttığı, feminist hareketin, temel hak ve özgürlük isteklerinin yükseldiği bir dönemde, kurulu düzenin kahramanlık, yurtseverlik, din gibi temel kavramlarını bir kara güldürü konusu yapması, filmin görülmedik bir ilgi uyandırmasına yol açtı. Donald Sutherland ile Elliott Gould'un çok başarılı oyunculuklarının da desteklediği film, Altman'ın geleneksel Hollywood anlatımından ayrılarak, konuşmaları üst üste bindiren, doğaçlama oyunculuğa yer veren, sık sık teleobjektif kullanan ve dar mekânlara çok sayıda oyuncu yerleştiren anlatımının ilk önemli örneğini de oluşturdu. (Film, Cannes'da Altın Palmiye kazandığı gibi, En İyi Senaryo Oscarı'nı da aldı.) Bu sıra dışı başarıyı izleyen *Brewster Mac Cloud* (1970), vücuduna kanat takıp uçarak, bağdaşamadığı toplumdan uzaklaşmak isteyen bir delikanlının öyküsünü aktardı. *Western* sinemasına yeni bir bakış getirmeyi deneyen *McCabe and Mrs Miller* (1971) bir kumarbazla (Warren Beatty) sevgilisinin (Julie Christie) bir kasabada nasıl zengin olup, sonra nasıl bunun bedelini ödediklerini, *western* filmlerinde rastlanmayan karlı bir ortamda aktardı. Raymond Chandler uyarlaması *The Long Goodbye* (*Uzun Veda*, 1973) yönetmene bu kez polisiye türünün kalıplarını zorlama olanağını verdi. *Thieves Like Us* (*Bizim Gibi Hırsızlar*, 1974) bir banka soygununda yaralanan bir soyguncu ile kız arkadaşının hüzünlü gönül ilişkisini öne çıkarırken, güney eyaletlerinin tutuculuğunu ve yoksulluğunu da vurguladı. Kumar tutkusuna eğilen *California Split* (1974) kumar ortamına bir belgeselci gibi yaklaşırken, iki çapkın erkeğin gerçek dostluğu birbirlerinde bulmasını vurguladı. *Nashville* (1975) ise yönetmenin en önemli filmlerinden biri oldu. Adını ülkenin *country* ve *western* müziği ile plak üretiminin merkezi sayılan Nashville kentinden alan film, yönetmene gösteri dünyasının yanı sıra, Amerikan toplumunun genel yapısını ve mitoslarını ele alma olanağını da verir. Yirmi dört oyuncunun rol aldığı değişik öyküleri işleyen film, yükselen sağın başkanlık seçimi kampanyası ile başlar. ABD'nin iki yüzüncü yıldönümü için şarkı söyleyen bir ses yıldızını, kayıt yapmaya gelmiş bir BBC muhabirini, ilahiler okuyan bir zenci korosunu, striptiz yapan bir şarkıcı adayını ve çapkınlığı meslek belleyen erkekleri beş gün süren bir kutlama boyunca ele alırken, siyasal bir cinayetin öyküsünü de aktarır. Film, Kennedy'yi bir cinayete kurban vermiş Amerikan toplumunun siyasal bir cinayete, siyasal partilere ve bu arada *country* müziğine bakışını yansıtır. Cinayetin ardından eğlence devam eder. Müzikle politikanın örtüşmesinin yansıttığı şizoid görüntü, yansız bir gözlemcinin bütün bir ülkeye bakışını vurgular. Yönetmenin oyuncularını kentin havaalanında tanıtmasıyla başlayan film, çok sayıdaki kişinin öyküsünü bir arada verebilme başarısını gösterirken yönetmenin anlatım tekniğinin ustalığını da kanıtlar. Bu filmi izleyen *Buffalo Bill and The Indians* (*Buffalo*

Bill, 1976) attığını vuramayan ve ayyaş bir Buffalo Bill (Paul Newman) tiplemesi çizerek geleneksel söylenceye ters düşünce ilgi görmedi.

Three Women (*Üç Kadın*, 1977) kadınların dünyasına eğildi. Bilmeden aynı erkeği seven iki kadın, erkek bir kaza sonucu ölünce, onun dul kalan karısını da yanlarına alarak hep birlikte yaşamaya başlarlar. Filmin Kaliforniya gelenekleri ve davranışları üzerine bir inceleme olduğu söylenebilir. Nashville'den de kalabalık bir kadrosu olan *A Wedding* (*Bir Düğün*, 1978) ise bu kişilerin gözünden bir düğünün hazırlığını ve düğün törenini verdi. Bir bilimkurgu ortamında insanın varlığına ilişkin felsefi sorunlara değinen *Quintet* (1979), kadın erkek ilişkisine bir güldürü ortamında eğilen *A Perfect Couple* (*İdeal Bir Çift*, 1979) ve başrolü Robin Williams'ın üstlendiği sevimli bir çizgi roman uyarlaması olan *Popeye* (*Temel Reis*,1980) gibi filmlerden sonra Altman, oyuncu yönetiminin öne çıktığı tiyatro ağırlıklı üç çalışma yaptı. Bu filmlerden ilki *Come Back to The Five and Dime, Jimmy Dean, Jimmy Dean* (*Dön James Dean, Dön James Dean*, 1982) beş kadının kapalı bir ortamda ölümünün yirminci yıldönümünde James Dean'i anmalarını konu edinirken popüler kültürün bir mitosuna değindi. *Streamers* (1983) Vietnam'a gitmeyi bekleyen ırkları, sınıfları, alışkanlıkları ve cinsel tercihleri farklı dört genci yine tek bir odada bir araya getirdi. Sam Shepard'in oyunundan uyarlanan ve başrolü de Sam Shepard'in üstlendiği *Fool for Love* (*Aşk Delisi*, 1985) ise Sam Shepard'ın otoyollara, motellere, çöllere ağırlık tanıyan ortamında bir çiftin bunalımını ele alırken, bir toplumun özlemlerine ve kaygılarına da göndermeler yaptı. *Vincent and Theo* (*Vincent ve Theo*, 1990) Van Gogh ile destekçisi kardeşi Theo arasındaki ilişkiyi konu edindi. Gerçeklikle bağlantısı zayıfladıkça ruhsal dengesi bozulan Van Gogh'un sanat tacirleri tarafından sömürülmesini de ele alan film, yönetmenin deyişiyle "ünlü bir sanatçının değil, yaptığı işin önemini bilmeyen bir sanatçının karmaşık başarısızlığının öyküsü" oldu. Yönetmen bundan sonra çağdaş toplum düzeninin temel değerlerinde yaşanan bunalım üzerine bir üçleme sayılabilecek *The Player* (*Oyuncu*, 1992), *Short Cuts* (*Sosyeteden İnsan Manzaraları*, 1993) ve *Prêt à Porter* (*Hazır Giyim*, 1994) adlı filmlerini çevirdi. Michael Tolkin'in romanından uyarlanan ve baştan sona incelikli bir mizahın egemen olduğu *Oyuncu*, bir yapımevine gönderilen senaryoları okuyup değerlendiren bir görevlinin (Tim Robbins) öyküsünden yola çıkarak Hollywood'un iç dünyasına ayna tuttu. Angelica Huston, Cher, Nick Nolte gibi elliye yakın sanatçının kendilerini canlandırdıkları film, sinema dünyasının merkezine sanki bir büyüteç tutarak stüdyo sisteminin uygulamalarını, çevrilen dolapları, ayak oyunlarını, ikiyüzlülükleri alaycı bir biçimde eleştirdi. Hollywood filmlerinin başarısının şiddet, gerilim, cinsellik ve mutlu sona bağlı olduğunu, bu kurallara karşı çıkmak isteyenlerin sistemin dışına itildiklerini vurguladı. Filmin başındaki yedi dakika uzunluktaki plan sekans ise yönetmenin teknik ustalığının göstergesi oldu. (Film Cannes Film Festiva-

li'nde En iyi Yönetmen Ödülü'nü aldı.) *Sosyeteden İnsan Manzaraları*, Raymond Carver'in dokuz "kısa" öyküsünü bir araya getirerek Amerika'da günlük yaşam üzerine gözlemler yaptı. *Nashville*'in yapısını çağrıştıran film, yine bir kenti (Los Angeles), bu kentin halkını ve günlük yaşayışlarını ele alır. Dokuz öykünün 22 kahramanının gönül ilişkilerini, cinsel sorunlarını, bunalımlarını, çıkar sürtüşmelerini gözlemleyen yönetmen bir mozaiğin taşlarını birleştirircesine Amerikan toplumuna ayna tutar. Son derecede gelişmiş olan bu toplumda insanların, düzene boyun eğerek, sanki birer nesneye dönüştükleri görülür. Filmin başında helikopterlerle yapılan böcek ilaçlamasının vurguladığı gibi, hayat bir pamuk ipliğine bağlıdır. Filmin sonunda kenti yerle bir eden deprem de bunu doğrular. Bu yıkım belki de, bu yanlış yaşama anlayışına ilahi adaletin verdiği bir derstir. Film, başarılı oyuncu yönetimi ve görsel titizliğiyle de dikkati çeker. (Film, Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan Ödülü aldı.) Yine kalabalık oyuncu kadrolu *Hazır Giyim* ise moda dünyasına eğildi. Avrupa ve Amerika sinemasının birçok ünlü kadın ve erkek oyuncusunu bir araya getiren film, Paris'te düzenlenen defilelerin kargaşa ortamına yine alaycı bir bakışla yaklaştı. *Nashville*'de BBC muhabirinin (Geraldine Chaplin) yüklendiği bağlantı işlevini, bu filmde bir moda gazetecisi (Kim Basinger) yüklenir.

Yönetmenin bir sonraki filmi *Kansas City* (1996) ise 1930'ların ekonomik bunalım ortamında mafyanın egemenliği altına giren Kansas'a eğildi. İki kadın arasındaki ilişkiyi ele alırken ırk ayrımcılığı, kumar gibi öğeleri caz müziği eşliğinde vurguladı. John Grisham'ın bir romanından uyarlanan *Gingerbread Man* (*Kaybetme Zamanı*, 1998) Kenneth Branagh'ın oyunculuğunun öne çıktığı bir film oldu. *Cookie's Fortune* (*Kurabiyenin Talihi*, 1999) ise bir güney kasabasında yaşayan ve dostlarının Cookie diye adlandırdıkları yaşlı bir kadının (Patricia Neal) hayatına son vermesi üzerine, yeğeninin (Glenn Close) cinayet kuşkusuna kapılmasını konu edindi. Yönetmen, filmi güneye özgü bir ağırlıkla aktarırken, yine oyuncu yönetimindeki ustalığı ile dikkati çekti. *Dr. T and The Women* (*Dr. T ve Kadınları*, 2000) bir kadın hastalıkları uzmanının (Richard Gere) çevresini saran kadınlarla ilişkilerini ele aldı. Doktorun mesleğinde, ailesinde, dost ortamında tanıdığı genç, yaşlı, güzel, çirkin kadınların dertlerini paylaşmasına bir güldürü ortamında eğilen film "kadınlar ne ister?" sorusunu gündeme getirdi. Alan Bates, Stephen Fry, Derek Jacobi'nin de aralarında bulunduğu kalabalık bir oyuncu kadrosunun rol aldığı *Gosford Park* (2001) 1930'larda taşrada işlenen bir cinayetten yola çıkarak İngiliz aristokrasisinin bencilliğini, kendini beğenmişliğini ve ikiyüzlülüğünü yine bir güldürü ortamında eleştirirken yönetmenin son yıllardaki en iyi filmi oldu. Altman'ın bir sonraki filmi *The Company* (2003) genç bir bale sanatçısının (Neve Campbell) öyküsünü aktarırken bale ortamının zorluklarını etkileyici bale görüntüleri eşliğinde verdi. Hollywood'un geleneksel tür anlayışını kırarak, düz çizgili bir öykü anlatmaktan kaçınan Altman, alaycı bir bakışla ele aldığı konuların-

da Amerikan toplumunun siyasal ve ideolojik bunalımını metaforlar aracılığıyla gündeme getirir. Kalabalık kişili filmleriyle ünlenen ve kadın kahramanlara öncelik tanıyan yönetmenin, birilerini sömürürken, kendileri de başkaları tarafından sömürülen kişileri Amerikan toplumunun mitoslarıyla çelişirler. Bütün filmleri aynı önemde olmasa da, Robert Altman gerçeklikle düşselin yoğun bir mizahın gölgesinde bir araya geldiği filmleriyle Amerikan sinemasının en önemli yaratıcıları arasında yer alır.

Başka Yönetmenler

Daha önce de değinildiği gibi Irangate olayı ile sarsılan Reagan iktidarının yaratmak istediği güçlü Amerika görüntüsünün dayandığı "muhafazakâr" anlayışın, kültürün her alanını olduğu gibi sinemayı da etkilediği görüldü. 1960'lar sinemasının toplumda başarıya ulaşamamış kahramanlarının yerini ideolojik göndermeler de içeren güçlü kahramanlar aldı. Bu çizginin ilk örneklerinden birini oluşturan, John G. Avildsen'ın yönettiği *Rocky* (1976) küçük bir çocukla bir zoraki boksörün (Sylvester Stallone) dayanışmasını duyarlı bir anlatımla vurgularken, Amerikan yaşam biçiminin isteyen bireyi başarıya ulaştıracağı görüşünü bir kez daha vurguladı. (Film, En İyi Film, En İyi Yönetmen ve En İyi Kurgu Oscar'larını kazandı.) *Rocky*'nin gördüğü beklenmedik ilgi Sylvester Stallone yönetiminde devam filmlerinin yapılmasına yol açtıysa da, bu filmler aynı başarıya ulaşamadı. Ted Kotcheff'in yönettiği *First Blood* (*İlk Kan*, 1982) ise eski Vietnam savaşçısı Rambo'nun (Sylvester Stallone) öyküsünü perdeye getirdi. Peşine düşen yüzlerce polise gerilla taktikleri uygulayarak tek başına karşı koyabilen "süper kahraman" Rambo'yu, Vietnam Savaşı'nın kurbanı olarak sunan film görülmedik bir şiddetin övgüsünü yaptı. Filmin gördüğü ilgi, yine aynı oyuncunun oynadığı ve yine şiddetin yüceltildiği devam filmlerine yol açacaktır. John Milius'un bir çizgi romandan uyarladığı *Conan* (1981) babasından kalma kılıcıyla cellada dönüşen bir tarih öncesi kahramanını (Arnold Schwarzenegger) üstün insanın simgesi yaptı. Bu arada bir başka çizgi roman kahramanı Süpermen de önce Richard Donner (*Superman The Movie*, 1978) ardından Richard Lester tarafından (*Superman II*, 1980 ve *Superman III*, 1983) sinemaya uyarlanarak, seyircinin moralinin yükseltilmesi amaçlandı. Tim Burton'ın yönettiği yine çizgi roman uyarlaması *Batman* (1989) geleceğin Gotham kentinde asit kazanına düşüp yüzü yanınca Joker (Jack Nicholson) adını alan azılı suçlu ile adalet dağıtan yarasa adam Batman (Michael Keaton) arasındaki çekişmeyi özel efektlerin öne çıktığı bir anlatımla verdi. Devam filmi *Batman Returns* (*Batman Dönüyor*, 1992) aynı ilgiyi uyandırmadı. Warren Beatty'nin yönettiği *The Reds* (*Kızıllar*, 1981) ise başka ülkelerde olup bitenlere duyulan ilginin ciddi bir örneği oldu. Film Sovyet Devrimi üzerine *Dünyayı*

Sarsan On Gün adlı kitabın yazarı gazeteci John Reed'in (Warren Beatty) yine gazeteci sevgilisiyle (Diane Keaton) birlikte Sovyet devrimine tanıklığını dürüst bir yaklaşımla aktardı. (Film, En İyi Yönetmen Oscarı'nı aldı.) Roger Spottiswoode da *Under Fire* (*Ateş Altında*, 1983) ile üç gazetecinin tanıklığından Nikaragua'da Sandinistlerin Somoza iktidarına başkaldırışını hareketli bir anlatımla perdeye getirdi. Amerika'nın "kanayan yarası" Vietnam'a ilk kez yılların oyuncusu John Wayne eğildi. Aşırı milliyetçi tutumu bilinen John Wayne'in hem yönettiği hem de başrolü oynadığı *The Green Berets* (*Son Hücum*, 1968) Vietnamlı komünistlerin ne denli aşağılık olduklarını *western* filmlerini çağrıştıran bir anlatımla vurgulamaya çalıştı. Avrupa'da Ho Şi Minh adının saygınlık kazandığı, Amerikan üniversitelerinde Vietnam Savaşı'nın kirli yüzünün vurgulanmaya başladığı bir dönemde çekilen, bu inandırıcılıktan uzak aşırı milliyetçi film, gösterime girdiği birçok Avrupa ülkesinde protestolara yol açtı. Vietnam Savaşı'nı ciddi bir biçimde ele alan üç film ise Francis Ford Coppola'nın yönettiği ve daha önce değinilen *Kıyamet* ile Michael Cimino'nun yönettiği *Avcı* ve Oliver Stone'un yönettiği *Müfreze* oldu. (Son iki filme aşağıda değinilecektir.) Amerikan seyircisini psikolojik olarak rahatlatmak amacına yönelik bu filmlerin ortak çizgisi, savaşı içerde uygulanan yanlış politikaların bir sonucu olarak ele alacak yerde, düşsel bir dış düşman yaratmaya kalkmalarıdır. Böylece savaşın dehşetine katlanmak zorunda kalan Amerikan askerleri, Vietkong kimliğinde somutlaşan soyut bir kötülük kavramının kurbanları olmaktadır. (Yıllarca sonra Bush yönetiminin de, Irak'ta kitle imha silahları bulunduğu yanlış varsayımı ile bu ülkeyi istila etmesi, aynı görüşün ABD dış politikasına yansımasının bir başka örneğidir.)

İtalyan kökenli **Michael Cimino** (d. 1939) senaryo yazarı olarak girdiği sinema ortamında Clint Eastwood'un başrolü oynadığı bir gangster filmi olan *Thunderbolt and Lightfoot* (1974) ile yönetmenliğe başladı. Bu filmi izleyen *The Deer Hunter* (*Avcı*, 1978) ise Amerikan sinemasının Vietnam Savaşı üzerine yaptığı en önemli filmlerden biri oldu. *Avcı*, Pennsylvania'da bir fabrikada çalışan ve boş zamanlarında geyik avlayan Slav kökenli üç arkadaşın, kendilerini Vietnam'da başka bir av ortamında bulmalarının öyküsünü aktarır. Filmin bir saate yaklaşan ilk bölümünde Ortodoks evlenme törenleriyle, geyik avlarıyla, John Ford'un filmlerinden bu yana belki de ilk kez Amerikan toplumunun geleneksel yaşam biçimini yücelten bir panorama çizilir. Yönetmenin aniden geçiverdiği Vietnam ise teknolojinin ölüm saçtığı bir cehennemdir. Kalabalık sahnelerdeki dinamik anlatımı ve Amerikan askerlerine yönelik şiddet sahnelerinin, Peckinpah filmlerini çağrıştıran kanlılık dozu, yönetmenin bir cehennem ortamı yaratmasını sağlar. Savaşın insanların iç dünyası üzerindeki etkilerine de eğilen filmin üç kahramanından biri (Christopher Walken) Rus ruletinde şakağına kurşun sıkarak ölecek, biri (John Savage) ayaklarını kullanamayacak duruma düşecek, üçüncüsü (Robert De Niro) ise evine dönecek

ama eski arkadaşlarından yoksun kalacaktır. Geyik avı ile Vietkong avı arasında paralellik kuran, savaşı para karşılığında oynanan Rus ruletine indirgeyen yönetmenin, Kuzey Vietnamlıları insancıl değerlerden yoksun işkenceciler olarak göstermesi ise milliyetçi Amerikan sinemasının Kızılderililere bakış açısının uzantısı olarak değerlendirilebilir. (Film, En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu [Christopher Valken] En İyi Kurgu, En İyi Ses Oscar'larını kazandı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Heaven's Gate* (*Cennetin Kapısı*, 1980) Amerikan tarihine eğilerek Johnson County Sığır Savaşı olarak bilinen olayı, yine destansı bir anlatımla perdeye getirdi. Bankaların desteğini alan büyük toprak sahiplerinin, küçük sürü sahiplerini nasıl ezdiğini, *Rüzgâr Gibi Geçti*'yi çağrıştıran bir anlayışla işleyen üç buçuk saat uzunluktaki bu film, Batı'nın fethine ilişkin yerleşik değerleri altüst eden bir *western* olunca, seyirciden ilgi görmedi. Bir önceki filmin düğün sahnesinin bir benzerini, bu kez buz pateni yaptırarak yineleyen yönetmenin, ilk filmindeki milliyetçi yaklaşımının bu kez yerini liberal bir bakış açısına bırakmış olması ilginçtir. Yönetmenin uzun bir aradan sonra yönettiği *Year of The Dragon* (*Ejderin Yılı*, 1985) ise New York'un Çin Mahallesi'nde geçen bir gangster filmi oldu. Mario Puzo'nun romanından uyarlanan *The Sicilian* (*Sicilyalı*, 1987) Sicilyalı haydut Salvatore Giuliano'nun (Christopher Lambert) yaşam öyküsünü, kurmaca yanı ağır basan bir yaklaşımla perdeye getirdi. Yıllarca önce William Wyler'ın çevirmiş olduğu bir filmin yeniden yapımı olan *Desperate Hours* (*Ümitsiz Bekleyiş*, 1990) bir cezaevi kaçağının bir ev halkını rehine almasını konu edinen bir gerilim filmi oldu. Yönetmenin son filmi *The Sunchaser* (1996) da kanun kaçağı genç bir Kızılderili ile dağa kaldırdığı bir doktor arasında gelişen dayanışmayı konu edindi.

Vietnam Savaşı'na gönüllü olarak katılan **Oliver Stone** (d. 1946) senaryo yazarı olarak girdiği sinema ortamında *Geceyarısı Ekspresi*'nin senaryosu ile Oscar kazandıktan sonra *The Hand* (*El*, 1980) ile yönetmenliğe başladı. Çolak bir katilin serüvenini aktaran şiddet ağırlıklı bu filmi izleyen *Salvador* (1986) bir gazeteci (James Wood) ile alkolik arkadaşının (James Belushi) El Salvador'da yaşadıklarından yola çıkarak, işkencenin, siyasal cinayetlerin, rüşvetin kol gezdiği, komünizm korkusuyla halkın sindirildiği bir ortamın gerisindeki ABD desteğini vurguladı. *Platoon* (*Müfreze*, 1986) ise Vietnam Savaşı'na eğildi. Genç bir gönüllünün büyükannesine yazdığı mektupların okunması biçiminde gelişen film, bütün bir köy halkını yok eden gözünü kan bürümüş bir çavuş (Tom Berenger) ile insancıl bir çavuş (Willem Dafoe) arasındaki çatışmayı geliştirerek, cehennemi bir savaş ortamını yansıtır. Ayrıntıları vurgulayan, teleobjektif kullanımına, yavaşlatılmış çekimlere ağırlık veren film, Amerikan değerlerine inanmış bir gencin gözünden, bir müfrezenin yakılan yıkılan ormanlar, köyler, kurulan tuzaklar arasındaki ölüm kalım mücadelesini belgeselci bir anlayışla aktarır. Amerika'nın biri savaştan yana, biri savaşa karşı iki yüzünü

vurgulamayı dener. (Film En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Kurgu ve En İyi Ses Oscar'larını, Berlin Film Festivali'nde de Gümüş Ayı Ödülü'nü kazandı.) *Wall Street* (1987) Amerikan sermaye dünyasının merkezine eğilerek, yasadışı yollardan zengin olmayı amaçlayan bir yatırım uzmanının (Michael Douglas) öyküsünü aktardı. Filmin adının çağrıştırdığının aksine, yönetmenin borsanın iç yüzüne eğilmeyip, bir önceki filminde olduğu gibi, iyi-kötü çatışmasını ele alarak, borsayı yalnızca bir dekor olarak kullandığı görüldü. Kalp krizi geçiren baba ile oğlunun hastanede karşılaşmaları gibi melodramları çağrıştıran sahnelere yer verse de, yönetmenin yine çok akıcı ve sürükleyici bir sinema dili kullandığını belirtmek gerekir. (Michael Douglas bu filmdeki rolüyle En İyi Erkek Oyuncu Oscarı'nı kazandı.) Savaşta yaralanıp yürüme yeteneğini ve cinselliğini yitiren deniz piyadesi Bon Kovic'in anılarına dayanan *Born on The Fourth of July* (*Doğum Günü Dört Temmuz*, 1989) yönetmene bir kez daha Vietnam Savaşı'na eğilme olanağını verdi. Kennedy politikalarının etkisiyle savaşa katılan Kovic'in (Tom Cruise) yurduna döndükten sonra yaşadığı düş kırıklıkları, savaş karşıtı akımların öncülüğünü yapmasına yol açacaktır. Film savaşı desteklemiş olan politikacıları, yazarları eleştirirken, Amerikan toplumunun aile bağlarına, yurtseverliğe ilişkin değer yargılarını da sorgular. Vietnam üzerine yapılan bütün Amerikan filmleri gibi, bu filmin de Vietnamlıları görmezden geldiği söylenebilirse de, Stone'un yönetmenliğine övgüden başka bir şey söylenemez. (Film En İyi Yönetmen ve En İyi Kurgu Oscar'larını kazandı.) *JFK* (*JFK Kapanmayan Dosya*, 1991) ise John Foster Kennedy'nin öldürülmesinin ardındaki esrar perdesini aralamayı denedi. Senaryosu, resmi açıklamaları doyurucu bulmayan savcı Jim Garrison'ın (Kevin Costner) başlattığı soruşturma sonucunda ulaştığı bilgilere dayanan film, cinayetin örtbas edilmesinden kendilerine yarar sağlayacak ekonomik ve siyasal çıkar çevrelerinin bulunduğunu ortaya çıkarmayı denedi. Stone'un, cinayet sırasında çekilen görüntüleri neredeyse kare kare inceleyerek olağanüstü bir gerilim yaratmayı başardığı görüldü. *Heaven and Earth* (*Cennet ve Yeryüzü*, 1993) ise yönetmenin Vietnam Savaşı üçlemesinin son filmi oldu. Film, Amerikan destekli Güney Vietnam'ın da Vietkong'un da eziyet ettiği bir köyde yetişen bir genç kızın (Hiep Thi Le) Saygon'da orospuluk yaptıktan sonra Amerikalı bir erle (Tommy Lee Jones) evlenip ABD'ye gitmesini konu edinir. İrkiltici işkence sahneleri de içeren film, Stone'un "savaşta kazanan olmaz görüşünü" yineler. Senaryosunu Quentin Tarantino'nun yazdığı *Natural Born Killers* (*Katil Doğanlar*, 1994) medyanın şiddet olaylarını nasıl sömürdüğüne değindi. Elliyi aşkın cinayet işleyen iki katilin *Amerikan Manyakları* adlı televizyon programı aracılığıyla ünlenmesini konu edinen film, yönetmenin çeşitli anlatım ustalıkları (siyah beyaz bölümler, yavaşlatılmış, hızlandırılmış çekimler, değişik açılar, filtre kullanımı) ile ilgi topladı. (Film, Venedik Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı.) *Nixon* (1995) ise Watergate olayı sonucunda istifa etmek zo-

runda kalan başkan Nixon'ı (Anthony Hopkins) konu edindi. Dünya siyasetini yönlendiren bir kişinin davranışlarının gerekçelerini belirlemeye yönelik bir içsel yolculuk olarak gelişen film, Orson Welles'in *Yurttaş Kane*'ine benzer bir yapılanma gösterir. Filmde Nixon'ın Kennedy'nin portresine bakarak "Amerikalılar senin resmine bakınca olmak istediklerini, bana bakınca kendilerini görüyorlar" demesi, iki başkan arasındaki farkı vurgular. *U Turn* (*Kaybedenler*, 1997) siyasal konulardan uzaklaşan yönetmenin, sınırlı bir bütçe ile çektiği bir şiddet filmidir. Film, otomobili bozulduğu için sapa bir kasabaya yolu düşen bir yolcunun (Sean Penn) burada karşılaştığı kör bir yerli (Jon Voight), uyumsuz bir karı-koca (Nick Nolte ve Jennifer Lopez) ile ilişkisini aşırı bir şiddetin öne çıktığı bir anlatımla verir. *Any Given Sunday* (*Kazanma Hırsı*, 1999) bir Amerikan futbolu takımının teknik direktörünün (Al Pacino) takımını eski düzeyine getirme çabasından yola çıkarak, spor ortamının kirli yüzünü vurgulamayı dener. *Comandante* (*Son Efsane: Comandante*, 2003) ise Castro'nun 75. doğum günü nedeniyle yönetmenin 2002 yılı Şubat ayında Küba'da üç gün boyunca Fidel Castro ile yaptığı bir söyleşiden oluştu. Söyleşi, Amerikan ambargosuna karşın, kırk yılı aşkın bir süredir ülkesinde komünist sistemin ayakta kalmasını sağlayan bir politikacının siyasal görüşlerinin ve anılarının yanı sıra özel yaşamına ilişkin bilgiler de verdi.

Otomobil yarışçısı olmak isterken, geçirdiği bir kaza yüzünden bu isteğinden vazgeçip sinema öğrenimi gören **George Lucas** (d. 1945), Francis Ford Coppola'nın yardımcılığını yaparak sinemaya adım attı. Coppola ile birlikte genç yönetmenleri desteklemek amacıyla kurdukları American Zoetrope adlı yapımevinin ilk filmi, Lucas'ın yönettiği *THX 1138* (1971) oldu. Film, Lucas'ın öğrencilik yıllarında 16 mm olarak çekmiş olduğu ve öğrenci festivalinde ödül alan bir bilimkurgu filminin yeniden yapımı idi. Orwell'in etkilerini taşıyan bu film, dağıtımı üstlenmiş olan Warner yetkililerini düş kırıklığına uğratınca yeniden kurgulandı. 1973'te Lucasfilm Ltd. adlı bir yapımevi kuran Lucas, bu kez kendi yaşamından izler de taşıyan *American Graffiti* (*Gençlik Yılları*, 1973) adında bir film çekti. Vietnam Savaşı döneminde küçük bir kentte liseyi bitiren gençlerin büyüklerin yaşamına adım atışlarını konu edinen ve ses kuşağında dönemin ünlü *rock* şarkılarına da yer veren film, türleri iç içe geçiren yer yer grotesk, yer yer duygusal ve geçmişe özlemi de dile getiren bölümleriyle genç kuşaktan olağanüstü bir ilgi gördü. Bu filmin, Peter Bogdanovich'in aşağıda değinilecek filmi *Son Gösteri*'nin çizgisini izlediğini söylemek yanlış olmaz. Yönetmenin bir sonraki filmi *Star Wars* (*Yıldız Savaşları*, 1977) ise sinema tarihinin en büyük getirisini sağlayan filmlerden biri oldu. Flash Gordon (Baytekin), James Bond, *western* sineması ve Errol Flynn'in başrolü oynadığı serüven filmlerinin özelliklerini teknolojik yeniliklerle birleştiren film, geçmişte mi, gelecekte mi olduğu bilinmeyen bir zamanda gezegenler arası bir savaşı konu edinir. Çocuklara (ve çocuk kalmış büyüklere) yönelik bir

bilimkurgu masalı olarak nitelendirilebilecek filmin bilgisayarla gerçekleştirilen uzay çarpışmaları, iyilerin kötülere karşı zaferi ile sonuçlanır. Sinemada ilk kez kullanılan özel efektler filmi bir ses ve görüntü cümbüşüne dönüştürürken, soyut resim örneklerini çağrıştıran düzenlemelere de yer verilir. Yönetmenin başarısı düşsel bir ortamı, kendi mantığı içinde kusursuz bir biçimde canlandırmasında yatar. Kubrick'in *Uzay Yolu Macerası*'nda özel efektli plan sayısı 35 iken bu sayı *Yıldız Savaşları*'nda 380'e çıkmıştır (Film, teknik dallarda yedi Oscar Ödülü aldı.) Ne var ki, yönetmenliğinden çok, bol para getiren filmlerin yapımcılığı ile ünlenen Lucas, ön hazırlığı üç yıl süren *Yıldız Savaşları*'nı dokuz bölüm olarak tasarlamıştı. Kendini yapımcılığa veren, bu arada Steven Spielberg ile birlikte *Indiana Jones* dizisini hazırlayan Lucas, *Yıldız Savaşları*'nın ikinci filmi *The Empire Strikes Back* (*Yıldız Savaşları: İmparator*, 1980) için Irvin Kershner'in, dizinin bir sonraki bölümü *The Return of The Jedi* (*Jedi'nin Dönüşü*, 1983) için de Richard Marquand'ın yönetmenliğine başvurdu. Dizinin yönetmenliğini yeniden üstlenen Lucas, bu kez *Star Wars: Episode I - The Phantom Menace* (*Yıldız Savaşları Bölüm 1 - Gizli Tehlike*, 1999) adlı bölümü çekti. Bu bölümü *Star Wars: Episode II - Attack of The Clones* (*Yıldız Savaşları Bölüm 2 - Klonların Saldırısı*, 2002) izledi. Lucas yapımcılığını ya da yönetmenliğini üstlendiği filmlerde başta çocuklar olmak üzere, sinemayı yalnızca vakit geçirmek için gidilen bir seyirlik olarak değerlendiren bir kitleyi hedef aldı. Çizgi romanlardan, Rudyard Kipling, J. R. R. Tolkien, Edgar Rice Burroughs, Rafael Sabatini gibi serüven romanı yazarlarının romanlarından esinlenerek, sinema hilelerinin, sesin ve müziğin görselliği öne çıkardığı filmler üretti. Bu filmlerin, yapımcının kâr hanesi dışında, sinema sanatına bir şey kattığını söylemek mümkün değildir.

Robert Zemeckis (d. 1952) Spielberg'in yapımevi için senaryolar yazarak girdiği sinema ortamında, bir macera romanları yazarının (Michael Douglas) kadın arkadaşı (Kathleen Turner) ile birlikte değerli bir taşın peşine düşmesini konu edinen *Romancing The Stone* (*Amazon'da Fırtına*, 1982) ile başarılı bir yönetmenlik denemesi yaptı. Yönetmeni ünlendiren *Back to The Future* (*Geleceğe Dönüş*, 1985) ise bilimkurgu ile güldürüyü geçmişe özlemle kaynaştırmayı başaran bir film oldu. Film, zaman makinesinin katkısıyla otuz yıl öncesine dönebilen bir delikanlının (Michael J. Fox) gencecik annesi ve babasıyla karşılaşmasını ve onları evlendirmeye çalışmasını konu edindi. Yapımcılığını Spielberg'in üstlendiği film, bu yönetmenin sinemasının izlerini taşırken anne-oğul arasındaki ilişkide Oidipus kompleksini de gündeme getirir. Filmin gördüğü ilgi Zemeckis'in iki devam filmi çekmesine yol açtı (*Back to The Future, Part II*, 1989/ *Back to The Future, Part III*, 1990). Disney Stüdyoları ile Spielberg'in işbirliğinin ürünü olan *Who Framed Roger Rabbit* (*Roger Rabbit*, 1988) ise gerçek oyuncularla canlandırma sineması kahramanlarını bir araya getirme başarısını gösterdi. Canlandırma yönetmenliğini Richard Williams'ın üstlen-

diği film, Roger Rabbit'in işlemediği bir cinayetle suçlanmasından yola çıkarak, 1950'ler Hollywood'unun canlandırma kahramanlarını gündeme getiren kusursuz bir seyirlik oldu. Winston Groom'un romanından uyarlanan *Forrest Gump* (1994) zekâ düzeyi yeterince gelişmemiş bir gencin (Tom Hanks) tanıklığından, Amerikan toplumunun son otuz yılının Vietnam Savaşı'ndan Watergate olayına uzanan gelişmelerini güler yüzlü bir yaklaşımla perdeye getirdi. Carl Sagan'ın romanından uyarlanan *Contact* (*Mesaj*, 1997) bir başka gezegenle bağlantı kurulması konusuna mistik ve felsefi bir yaklaşımla eğilen bir bilimkurgu filmi oldu. *What Lies Beneath* (*Gizli Gerçek*, 2000) bir doktorla (Harison Ford) evli bir kadının (Michelle Pfeiffer) gaipten sesler duyup, hayaller görmeye başlamasından yola çıkan sıradan bir korku filmi oldu. *Cast Away* (*Yeni Hayat*, 2000) uçağı Büyük Okyanus'a düşünce kendini ıssız bir adada bulan bir erkeğin (Tom Hanks) yaşamını sürdürebilme çabasını aktardı. Zemeckis'in yapımcı olarak sinemaya katkısının, yönetmenliğine oranla daha önemli olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Televizyon kökenli **Sydney Pollack** (1934-2008) *The Slender Thread* (*Seni Yaşatacağım*, 1965) adını taşıyan ilk filmini izleyen Tennessee Williams uyarlaması *This Property is Condemned* (*Lanetli Kadın*, 1966) ile dikkati çekti. Hüzünlü bir romantizmin egemen olduğu film hem akıcı bir anlatıma hem de başarılı bir oyuncu yönetimine yer veriyordu. Burt Lancaster'ın başrolü oynadığı *The Scalphunters* (*Kafatası Avcıları*, 1968) efendi-köle ilişkisini ele alan bir *western* oldu. Horace McCoy'un romanından uyarlanan *They Shoot Horses, Don't They?* (*Atları da Vururlar*, 1969) ise yönetmenin ünlenmesini sağladı. Film, ekonomik bunalımın yaşandığı 1930'lar Amerika'sında, bir dans salonunda düzenlenen dans maratonuna 1500 dolar kazanabilmek umuduyla katılanların dramatik öyküsünü, kapalı bir mekânın oluşturduğu boğucu bir ortamda aktarır. Yönetmen, toplumsal koşulların bireyi böylesine aşağılamasının acısını duyumsayan bir kadın kahramanı (Jane Fonda) öne çıkarırken, büyük bir ustalıkla verdiği dansçıların tükenişi ile toplumsal tükeniş arasında bağlantı kurar. (Film, Gig Young'a En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu Oscarı'nı kazandırdı.) Nostaljik bir bakış içeren *Jeremiah Johnson* (1972) düzgün bir *western* filmi oldu. *The Way We Were* (*Bulunduğumuz Yol*, 1973) McCarthy dönemi Hollywood'unda yaşanan bir gönül ilişkisini ele alırken, yine kadın kahramanı (Barbra Streisand) öne çıkararak, yine toplumsal bir eleştiri getirdi. *The Yakuza* (1975) Japonya'da geçen bir mafya öyküsü oldu. *Three Days of The Condor* (*Akbabanın Üç Günü*, 1975) bir CIA görevlisinin (Robert Redford), canını kurtarmak için bağlı olduğu örgütten kaçmak zorunda kalmasını bir gerilim filmi ortamında verirken, CIA'nin kirli ilişkilerine değindi. Bir kadın gazetecinin (Sally Field) yanlış bir bilgiyi yazmasından yola çıkarak basının kötüye kullanılmasını gündeme getiren *Absence of Malice* (*Yanlış Karar*, 1981) ise sıradan bir film oldu. Bu filmi izleyen *Tootsie* (1982) geçimsiz olduğu için işsiz ka-

lan bir tiyatro oyuncusunun (Dustin Hoffman) kadın kılığına girerek bir dizide ünlenmesini konu edinen başarılı bir güldürü oldu. (Film Jessica Lange'e En iyi Yardımcı Kadın Oyuncu Oscarı'nı kazandırdı.) Karen Blixen'ın kendi yaşamına eğilen romanından uyarlanan ve Meryl Streep, Robert Redford ve Klaus Maria Brandauer gibi oyuncuların rol aldıkları *Out of Africa* (*Benim Afrikam*, 1985) mutsuz bir gönül ilişkisinden çok, kara kıtanın doğasını vurgulayan çarpıcı görselliğiyle ilgi çekti. (Film, aralarında En İyi film ve En İyi Yönetmen de olmak üzere yedi Oscar Ödülü kazandı.) *Casablanca*'nın konusunu devrim öncesinin Küba'sına taşıyan *Havana* (1990), John Grisham'ın romanından uyarlanan ve bir hukuk bürosunda dönen dolapları ele alan *The Firm* (*Şirket*, 1993), Billy Wilder'ın ünlü filmine gönderme yapan *Sabrina* (1995) ve eşleri aynı uçak kazasında ölen bir erkekle bir kadının eşleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarınca birbirlerine yakınlaşmalarını konu edinen *Random Hearts* (*Gerçeğin Peşinde*, 1999) yönetmenin artık eski yaratıcılığından uzaklaştığını gösteren örnekler oldu.

Tiyatro kökenli **Monte Hellman** (d. 1932) Roger Corman ile birlikte çalıştıktan sonra sınırlı bir bütçe ile çektiği ve ikisinde de başrolü Jack Nicholson'ın oynadığı iki *western* ile dikkati çekti. Jack London'dan uyarlanan ve *The Shooting* (*Atış*, 1967) adını taşıyan ilk film, bir çölde kaçanla kovalayanı gitgide özdeşleştiren alışılmadık bir *western* oldu. Bu filmi izleyen *Ride in The Whirlwind* (*Kasırga Kovboyları*, 1967) üç kovboyun yanlışlıkla linç edilmesini konu edindi. *Two-lane Blocktop* (*Çift Gidişli Yol*, 1974) iki gencin otomobil yolculuğundan yola çıkarak büyük alanların desteklediği özgürlük duygusunu vurgulayan bir yol filmi oldu. İspanya'da çekilen *China 9, Liberty 37* (*Özgürlük Yolu*, 1978) ise sıradan bir *western* oldu. *Iguana* (1988) ile bu filmi izleyen bir dizinin devam filmi *Silent Night Deadly Night 3* (*Dehşet Gecesi*, 1989) sıradan olmanın ötesine geçemeyen korku filmleridir. Monte Hellman, ilk filmlerinin verdiği umudu sürdüremeyen bir yönetmen oldu.

Bob Rafelson (d. 1934) ikisinde de başrolü Jack Nicholson'ın oynadığı *Five Easy Pieces* (*Beş Kolay Parça*, 1970) ve *The King of Marvin Gardens* (*Marvin Gardens'ın Kralı*, 1972) ile tanındı. Birbirini tamamlar nitelikteki bu filmler sağlam senaryoları ile ilgi topladı. *Stay Hungry* (*Aç Kal*, 1977) bir erkek güzeli seçimini konu edinen bir güldürü oldu. Jack Nicholson'ın Jessica Lange ile birlikte başrolü üstlendiği *The Postman Always Rings Twice* (*Postacı Kapıyı İki Kere Çalar*, 1981) James Cain'in romanını sinemaya uyarladı. Film, daha önce Pierre Chenal, Luchino Visconti ve Tay Garnett'in yapmış oldukları uyarlamaların düzeyini tutturamasa da, romanın ilk renkli uyarlaması oldu. Yine Jack Nicholson'ın başrolü oynadığı iki filmden *Man Trouble* (*Kadın İstemese de*, 1992) sıradan bir güldürü, *Blood and Wine* (*Kan ve Şarap*, 1996) ise sıradan bir polisiye oldu. Yönetmenin her biri yaklaşık yarım saat uzunlukta iki erotik filmi de vardır. Filmlerden *Wet* (*Islak*, 1994) adını taşıyan ilki, bir banyo küveti satın almak is-

teyen genç bir kadının küveti satıcı ile birlikte denemek istemesini konu edinir. *Porn Com* (2002), ödül almak için Almanya'ya gelen bir film yönetmeninin (Bob Rafelson) yarım kalan bir porno filmi tamamlamak zorunda kalmasını anlatır. Bu iki filmi de yönetmenin başarı hanesine eklemek gerekir.

Sinema eleştirmenliğinden, Roger Corman'ın desteği ile yönetmenliğe geçen **Peter Bogdanovich** (d. 1939) geçmişe ve sinemanın geçmişine özlemin ağır bastığı filmleriyle ünlendi. Boris Karloff'un oynadığı ilk filmi *Targets* (*Hedefler*, 1968) düzgün bir gerilim filmi oldu. *The Last Picture Show* (*Son Gösteri*, 1971) ise Amerikan kırsal kesiminin 1950'li yıllarına ve sinemaya bir saygı gösterisine dönüştü. Bir Texas kasabasının içine dönük ortamında yetişen ve tek eğlenceleri sinemaya gitmek olan gençlerin duygusal dünyasına eğilen bu siyah beyaz film, çeşitli ilişkileri birbirine bağlayarak Çehov'un oyunlarını çağrıştıran bir atmosfer yaratmayı başarır. Sinema salonu son gösterisini yapıp kapandığında, gençlerden biri de Kore Savaşı'na gönderilecektir. (Film, Ben Johnson'a En İyi Yardımcı Erkek, Cloris Leachman'a En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu Oscar'larını kazandırdı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *What's Up, Doc?* (*Aşka Vakit Yok*, 1972) ise Barbra Streisand ile Ryan O'Neal'i temposu hiç düşmeyen bir güldürü ortamında bir araya getirdi. Küçük oyuncu Tatum O'Neal'e En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu Oscarı kazandıran *Paper Moon* (1973) yine yönetmenin yakın geçmişin kırsal kesimine özlemini ele alırken, 1930'ların çocuk oyuncularına da gönderme yaptı. Henry James uyarlaması *Daisy Miller* (1974) Amerikalı bir kadının (Cybill Shepherd) Avrupa'daki gönül ilişkilerini aktarırken, bir dönemi yansıtmadaki başarısı ile dikkati çekti. *Nickelodeon* (*Sihirli Kutu*, 1976) sinemanın başlangıç yıllarına eğilirken, gezici bir tiyatro topluluğunu ele alan *Noises Off* (*Sahne Işıkları*, 1992) tempolu bir güldürü oldu. Film yapımcısı Thomas Ince'in basın kralı Randolph Hearst'ın yatında ölmesi (ya da öldürülmesi) olayını konu edinen *Cat's Meow* (*Kedi Miyavlaması*, 2001) ise yönetmene sinemanın yükseliş günlerine bir kez daha dönme olanağını verdi.

Fotoğrafçı olarak ünlendikten sonra sinemaya geçen **Jerry Schatzberg** (d. 1927) *Puzzle of a Downfall Child* (*Şöhretin Bedeli*, 1970) ile sinemaya adım attı. Depresyon geçiren bir fotomodelin (Faye Dunaway) yaşamının dökümünü yapmasını geriye dönüşlerle aktaran film, etkileyici bir kadın portresi çizer. Bu filmi izleyen ve James Mills'in romanından uyarlanan *The Panic in The Needle Park* (*Esrar Bitti*, 1971) belgeselci bir yaklaşımla uyuşturucu bağımlılarının dünyasına eğildi. Sinemaya Al Pacino'yu da kazandıran film, New York'lu iki sevgilinin uyuşturucu bataklığında çırpınışlarını çarpıcı bir anlatımla aktardı. *Scarecrow* (*Korkuluk*, 1973) iki aylağın (Gene Hackman ile Al Pacino) özlemlerini gidermek için Kaliforniya'dan Detroit'e yolculuklarını ve yalnızlıklarını ele alan hüzünlü bir yol filmi oldu. Film plastik güzellikleri, şiirsel anlatımı ve oyuncu yönetimi ile dikkati çekti. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Pal-

miye kazandı.) *Dandy The All American Girl* (*Tam Amerikalı Kız Dandy*, 1976) otomobil parası biriktirebilmek için otomobil hırsızlığı yapan bir genç kızın öyküsünü aktardı. *The Seduction of Joe Tynan* (*Joe Tynan'in Baştan Çıkışı*, 1979) görevi, ailesi ve gönlünün sesi arasındaki çelişkilerin bunalıma soktuğu bir senatörün (Alan Alda) öyküsünü mizahla dramı harmanlayarak verdi. *Misunderstood* (*Yanlış Anlaşılmış*, 1984) Luigi Comencini'nin büyük ilgi gören ve babasının kendisine yeterince ilgi göstermemesinden yakınan bir çocuğun dramını aktaran *Incompreso* adlı filminin yeniden yapımı oldu. Fred Uhlman'ın romanını uyarlayan ve senaryosunu Harold Pinter'ın yazdığı *Reunion* (*Buluşma*, 1989) nazizmin iktidara geliş günleri üzerine yapılmış en önemli filmlerden birini oluşturdu. Biri Yahudi, biri Alman iki çocuğun dostluğundan yola çıkan ve geriye dönüşlere de yer veren film yalın anlatımı ile dikkati çekti. *The Day The Ponies Come Back* (2001) ise hiç tanımadığı Amerikalı babasının New York'ta izini süren bir Fransızın (Guillaume Canet) serüvenini aktardı. Filmleri büyük kitlelere ulaşamasa da, Schatzberg oyuncu yönetimi, plastik ağırlıklı görsel anlatımı ve insan ilişkilerini yansıtmadaki ustalığı ile genç kuşakların beklentilerine karşılık veren Amerikan yönetmenleri arasında önemli bir yere sahiptir.

İlk filmlerinden sonra eleştirmenlerin Godard'a, bir süre sonra da Hitchcock'a benzetmeye kalktıkları **Brian De Palma** (d. 1941) teknolojinin olanaklarını da ustalıkla kullandığı korku, şiddet ve bunalım ağırlıklı filmlerinde, ticari sinemanın başarılı örneklerini verdi. İlk filmlerinden *Murder a la Mod* (*Modaya Uygun Cinayet*, 1968) bir cinayet filmi olurken, *Greetings* (*Selamlar*, 1968) Vietnam Savaşı yıllarında New York'lu üç gencin (gençlerden biri henüz ünlenmemiş Robert De Niro'dur) avare yaşamlarını Yeni Dalga akımını çağrıştıran bir anlayışla perdeye getirdi. Robert De Niro'nun başrolü oynadığı *Hi Mom* (*Merhaba Anne*, 1970) ise bir önceki filmin gençlerinden birini yine aynı anlayışla ama bu kez Vietnam dönüşünde ele aldı. *Get to Know Your Rabbit* (*Tavşanını Tanı*, 1972) uçuk bir güldürü filmi olurken, *Sisters* (*Kızkardeşler*, 1973) parapsikolojiye de yer veren bir gerilim öyküsünü, Hitchcock'un *Sapık* ve *Arka Pencere* filmlerine göndermeler de yaparak işledi. *Phantom of The Paradise* (*Cennetteki Hayalet*, 1974) sinemanın zaman zaman ele aldığı *Operadaki Hayalet* ve *Faust* konularını birleştirerek *rock* dünyasına eğildi ve özellikle genç seyircilerden büyük bir ilgi gördü. Bir erkeğin (Clift Robertson) kızı olduğunu bilmediği genç bir kadına (Geneviève Bajold) âşık olmasını konu edinen *Obsession* (*Saplantı*, 1976) Hitchcock'un *Ölüm Korkusu*'na göndermeler yaparken, yönetmenin anlatımının kusursuzluğa erişmesinin de ilk örneği oldu. Stephen King uyarlaması *Carrie* (*Günah Tohumu*, 1976), doğaüstü güçlere sahip bir genç kızın, cinsel dürtülerinin de etkisiyle arkadaşlarının aşağılamalarına karşı koymasını konu edinen bir korku ve gerilim filmi oldu. Bu filmin başarısı üzerine çekilen *The Fury* (*Gizli Kuvvet*, 1978) benzer bir konuyu bu kez

siyasal bir ortama taşıdı ama aynı derecede inandırıcı olamadı. *Dressed to Kill* (*Öldürmeye Hazır*, 1980) bir kez daha Hitchcock sinemasına da göndermeler yapan bir gerilim filmi oldu. Bir ses mühendisinin (John Travolta) ses kayıtlarını inceleyerek bir cinayeti aydınlatmaya çalışmasını konu edinen *Blow Out* (*Patlama*, 1981) ise bu kez Antonioni'nin *Cinayeti Gördüm*'üne gönderme yaptı. *Scarface* (*Yaralı Yüz*, 1983) Howard Hawks'un ünlü filminin kahramanı Al Capone'yi (Al Pacino) Chicago'dan günümüz Miami'sine ve Küba göçmenleri ortamına taşırken, ilk filmin bol kanlı ama aynı tatları vermeyen bir kopyası oldu. Her gece evinde striptiz yapan komşusu kadını gözetleyen bir erkeğin kendini bir cinayet ortamında buluvermesini konu edinen *Body Double* (*Sahte Vücutlar*, 1984) bir kez daha Hitchcock'a gönderme yaptı. *Yaralı Yüz*'ün devamı sayılabilecek olan ve Al Capone (Robert De Niro) ile mücadele ederken güvenlik görevlileri arasındaki yozlaşmaya da karşı çıkmak zorunda kalan bir güvenlik görevlisinin (Kevin Costner) serüvenini aktaran *The Untouchables* (*Dokunulmazlar*, 1987) başarılı bir gangster filmi olurken, bu kez Eisenstein'ın *Potemkin Zırhlısı*'nın Odesa merdivenleri sahnesine gönderme yaptı. Kişilik parçalanmasından yola çıkan ve sıradan bir gerilim filmi olan *Raising Cain* (*İçimizdeki Şeytan*, 1992) ise yönetmenin kendi filmleri *Günah Tohumu* ile *Dokunulmazlar*'a göndermeler yaptı. *Carlito's Way* (*Carlito'nun Yolu*, 1993) Al Capone'den on yıl sonra bu kez Latin Amerika kökenli gangster Carlito Brigante'nin yaşam öyküsünü yine yoğun bir şiddet ve gerilim ortamında perdeye getirdi. Büyük ilgi uyandıran televizyon dizisinden esinlenen *Mission Impossible* (*Görevimiz Tehlike*, 1996) yönetmenin anlatım ustalığını vurgulayan kusursuz bir gerilim ve serüven filmi oldu. *Snake Eyes* (*Yılan Gözler*, 1998) siyasi bir cinayetten yola çıkarak, gerçeğin bakış açısına göre değişik olabileceğini vurgulamayı denedi. *Mission to Mars* (*Görev Mars*, 2000) bildik gerilim ortamından uzaklaşan yönetmenin sıradan bir bilimkurgu denemesi oldu. *Femme Fatale* (*Öldüren Kadın*, 2002) ise Cannes Film Festivali'nde yapılan bir mücevher hırsızlığından yola çıkarak, cinselliğin ağır bastığı ve konuşmaların en aza indirgendiği bir gerilim filmi oldu. Sineması Amerikan B-filmlerinden beslenen Brian De Palma'nın olağanüstü bir hıza dayanan ve seyircinin filmi soluk soluğa izlemesini sağlayan ve psikolojik gerilime de yer veren anlatımı, onu son dönem Amerikan sinemasının önemli yönetmenlerinden biri yapar.

Brian De Palma'nın Hitchcock'tan etkilenmesi gibi, korku sinemasının önemli temsilcileri arasında yer alacak **John Carpenter**'ın (d. 1948) da Howard Hawks'un izinden gittiği görüldü. Gerçekten de, yönetmenin ilk filmlerinden *Assault on Precinct 13* (1976) Hawks'ın *Rio Bravo* adlı *western*'ini bir gerilim filmine dönüştürdü. Carpenter, Hawks'un çekmiş olduğu John Campbell uyarlaması *The Thing From Another World* (*Başka Bir Dünyanın Nesnesi*, 1951) adlı bilimkurguyu da, *The Thing* (*Nesne*, 1982) adıyla ve korkuya da ağırlık vererek tekrarladı. *Halloween* (*Yabancı*, 1978) ise filmlerinin müziğini de bestele-

yen yönetmenin ilk önemli filmi oldu. Film, Illinois'in Middle West kasabasında, cadılar yortusu gecesinde, sevişirken gördüğü ablasını öldüren altı yaşında bir erkek çocuğun, 15 yıl kaldığı klinikten kaçarak yine cadılar yortusu öncesinde kasabasına dönüp, yine cinayet işlemesini konu edinir. Filmin başarısı yönetmenin "öznel göz" kullanarak, seyirciye olup bitenleri katilin gözünden izlettirmesinde yatar. Üç yüz bin dolar gibi sınırlı bir bütçeyle çekilmesine karşılık, 60 milyon dolar getiri sağlayan ve şiddetten çok gerilime öncelik tanıyan filmin, korku sinemasını gotik atmosferden arındırarak kent ortamına taşıması da bir yenilik sayılır. (Filmin başarısı üzerine Rick Rosenthal, Tommy Lee Wallace vb yönetmenlerin çektikleri devam filmlerinin özellikleri ise daha kanlı olmalarıdır.) Yönetmenin bir sonraki filmi *The Fog* (*Sis*, 1980) bu kez bir sahil kasabasını ele alır. Yüz yıl önce kasabalıların ilgisizliği yüzünden batmış olan bir gemide boğulan cüzamlılar, kasabanın kuruluşunun yüzüncü yılı kutlanırken sis bastırınca, dirilip öç almak için kasabaya inerler. Carpenter bu filmde Hollywood'un en has korku filmlerini aratmayan bir korku atmosferi yaratmayı başarır. *Escape From New York* (*New York'tan Kaçış*, 1981) ise 1997 yılının New York'unu tasarlar. Manhattan'ın duvarlarla çevrili ve içinde üç milyon tutuklunun bulunduğu bir cezaevine dönüştürüldüğü bir ortam yaratarak, uçağı kaçırılınca kendini burada bulan cumhurbaşkanının kurtarılmasını konu edinir. Konunun sıradanlığına karşılık, acımasız bir diktatörlüğün yönetiminde olduğu anlaşılan ve şiddetin, kargaşanın, şenlik ateşlerinin öne çıktığı New York görüntüleri filme akıcılık kazandırır. Yönetmen bir masaldan farksız bu filmle, sanki yakın bir gelecekte gerçekleşecek bir kıyametin uyarısını yapmak ister. Stephen King uyarlaması *Christine* (1983) içine şeytan girmiş bir otomobilin, sahibini egemenliği altına almasını perdeye getirdi. *Prince of Darkness* (*Karanlıklar Prensi*, 1987) bir kilisede saklanan bir sıvıda gizlenen şeytanın oğlunun, dünyayı egemenliği altına almak istemesini konu edindi. Gerilimin sürekli arttığı film, yönetmenin müziğinin de desteğiyle fantastik sinemanın önemli örneklerinden biri oldu. Filmin adının Terence Fisher'ın *Dracula*'sını çağrıştırması, ayrıca senaryoyu yazan Carpenter'ın Hammer Films'in ürettiği *Quatermass and The Pit* (*Quatermass ve Kuyu*, 1967) adlı filmden esinlenerek Martin Quatermass takma adını kullanması, yönetmenin ünlü korku filmleri yapımcısı İngiliz Hammer Films'e saygı gösterisi olarak değerlendirilir. Bilimkurgu ile korkuyu birleştiren *They Live* (*Yaşıyorlar*, 1988) iş arayan bir işçinin eline geçen bir güneş gözlüğünü takınca birçok insanın ruhunun ve bedeninin dünyayı işgal eden "yaratıkların" eline geçtiğini görmesini aktarır. İnsanlığın kurtuluşunun iki işçi tarafından sağlanması ise filmin solcu bir görüş açısına sahip olduğunu düşündürebilir. *Memoirs of an Invisible Man* (*Görünmeyen Adamın Maceraları*, 1992) teknolojik bir kaza sonucunda görünmez olan bir adamın bir yandan CIA ajanlarından kaçmasını, bir yandan da bir gönül ilişkisi yaşamasını ele aldı. *In The Mouth of Madness* (*Çılgınlığın Ötesinde*, 1995)

bir korku romanı yazarının, yaşanacakları önceden kestirmesinden yola çıkarak kurmaca, karabasan ve gerçeklik ilişkisini gündeme getiren sıradan bir korku filmi oldu. John Wyndham'ın romanından uyarlanan ve yıllarca önce Wolf Rilla tarafından İngiltere'de filme alınmış olan *Village of The Damned* (*Lanetliler Köyü*, 1995) bilimkurgu ile korkuyu birleştirdi. 2000 yılında bir Amerikan köyünün kadınları bilinmeyen bir güç tarafından gebe bırakılır. Doğan ve hepsi sarışın olan çocuklar büyüdükçe insanların düşüncelerini okuyabildikleri anlaşılır. Anne babalarla çocuklar arasındaki yabancılaşmanın gittikçe artması üzerine kurulu filmin, kaynak filmin düzeyinde olmadığı öne sürülür. *Escape from L.A.* (*Los Angeles'ten Kaçış*, 1996) deprem sonucu bir adaya dönüştükten sonra Güney Amerikalı bir diktatör tarafından yönetilen ve cezaevi olarak kullanılan bir Los Angeles yaratarak, *New York'tan Kaçış*'ı aynı kahramanla (Kurt Russell) yineleyen bir devam filmi olurken yönetmenin son döneminin en iyi çalışmalarından birini oluşturdu. *Vampires* (*Vampirler*, 1998) bir vampirler topluluğu ile "ilk vampir" arasındaki mücadeleyi, gittikçe artan bir şiddetle ve araya cinsellik de katarak aktardı. *Ghosts of Mars* (*Marslı Hayaletler*, 2001) günümüzden iki yüzyıl sonra Mars gezegeninde gezegenin eski sahiplerinin hayaletleriyle yapılan mücadeleyi ele aldı. Görsel efektlerin konuyu geri plana ittiği filmin yönetmenin eski filmlerinin düzeyinde olmadığı görüldü.

David Lynch (d. 1946) de resim öğrenimi gördükten, kısa filmler çektikten sonra beş yıllık bir çalışma sonucunda gerçekleştirdiği ilk filmi *Erasehead*'den (1976) başlayarak geleneksel kalıplara ters düşen bir sinemacı oldu. Sevgilisinin doğurduğu canavar başlı bir çocukla başbaşa kalan bir erkeğin öyküsünü aktaran bu film, nesneleri biçim bozumuna uğratarak gerçekdışı bir ortam yaratırken dışavurumcu Alman sinemasından da izler taşır. Yönetmenin gerçek bir olaydan yola çıktığı belirtilen bir sonraki filmi *Elephant Man* (*Fil Adam*, 1980) ise Victoria Dönemi Londra'sına eğilerek bir doktorun (Anthony Hopkins) az rastlanır bir hastalık sonucunda yüzü biçim bozumuna uğramış bir fil adamı (John Hurt) topluma kazandırma çabasını konu edindi. Yönetmen büyük bir sevecenlikle yaklaştığı kahramanının yüzünü filmin ilk bölümünde seyirciden saklarken, insanların ayrıksı bir görünüş karşısındaki anlayışsızlığını büyük bir duyarlığın ağır bastığı bir anlatımla vurguladı. *Notre Dame'ın Kamburu*'nu çağrıştıran *Fil Adam*, siyah beyazın ustalıkla kullanılması ve John Hurt'ün bakışlarına ve sesine dayanan oyunculuğu ile de dikkati çekti. Frank Herbert'ın çok satan romanından uyarlanan *Dune* (1984) ise 10191 yılında Dune adlı gezegende iyilerle kötüler arasında yapılan bir savaşı, perdede olup bitenleri izlemenin çok zor olduğu bir anlatımla aktardı. *Fil Adam*'ın gördüğü ilgi üzerine 40 milyon dolarlık bir bütçeyle çekilen ve Lucas ile Spielberg'den etkiler taşıyan bu filmin, yapımcı De Laurentiis'i büyük zarara uğrattığı bilinir. Dingin bir kasabada yaşanan beklenmedik olayları konu edinen *Blue Velvet* (*Mavi Kadife*, 1986) yönetmenin hem en olgun hem de daha sonraki filmleri-

ne göre daha rahat izlenebilir filmini oluşturdu. Kesik bir insan kulağı bulan bir delikanlı (Kyle MacLachlan), olayı araştırmaya başlayıp da, bir şarkıcı (Isabella Rossellini) ile psikopat belalısının (Dennis Hopper) peşine düşünce, kendini şiddetin, cinsel sapkınlığın ve gizemin egemen olduğu bir ortamda bulur. Kokuşmuş bir ortamı gerçeküstücü denilebilecek bir anlayışla aktaran ve seyirciyi sarsmayı amaçlayan film, fantastik sinemanın önemli bir örneği sayılır. Barry Gifford'un romanından uyarlanan *Wild at Heart* (*Vahşi Yürek*, 1990) genç bir kızla (Laura Dern) sevgilisinin (Nicolas Cage) engellerle karşılaşan gönül ilişkisini, kiralık katillerin de boy gösterdiği bir yol filmi ortamında ele aldı. Yine sağlıksız bir ortamı, çizgi dışı kişilikleri bir araya getiren bu "çetin" filmin, Amerikan toplumunun kaygılarını yönetmenin biçim bozucu aynasından yansıttığı düşünülebilir. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) Yönetmenin televizyon için yaptığı dizideki olayların öncesini ele alan *Twin Peaks Fire Walk With Me* (*İkiz Tepeler Ateş Benimle Yürür*, 1991) ise bir cinayet soruşturmasından yola çıkarak, enseste de uzanan karmaşık bir ilişkiler ağını hem zor anlaşılır hem de seyircinin sinirlerini yıpratmayı amaçlayan bir anlatımla aktardı. *Lost Highway* (*Kayıp Otoban*, 1996) aynı bedene sahip farklı kimlikleri gündeme getirerek, yönetmenin deyişiyle "bir ruhsal kimlik kaybını" ele aldı. İzlenmesi yine son derecede zor bu filmin, olsa olsa yönetmeni gereğinden fazla yücelten dar bir kitlenin ilgisini çektiğini söylemek yanlış sayılmamalı. *Dr. Mulholland* (2001) da, Los Angeles ile Hollywood'un gizemini birbirinden ayıran anayolu eksen aldığı söylenebilecek ve çoğu özgün güzellikler içeren bir görüntüler labirenti oldu. (Film, Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü aldı.) Mantıklı bir olaylar dizisi yerine gerçeklikle düşsel arasında gidip gelen, gizemin, düşlerin, kimi kez gerilimin öne çıktığı, her seyircide ayrı çağrışımlara yol açabilen, yer yer plastik güzelliği tartışılmaz görüntülerin içinden çıkılmaz şizofrenik bir örgü oluşturduğu bir sinemaya ilgi duyanlar için, resim ve heykel de yaptığı bilinen Lynch'in sineması benzersiz bir örnek oluşturur.

Abel Ferrara (d. 1952) da David Lynch gibi, rahatsız edici filmleriyle tanınan ayrıksı bir bağımsız sinemacıdır. Öğrencilik yıllarında 8 mm'lik filmler çektiği bilinen Ferrara, başrolü de oynadığı *The Driller Killer* (*Matkaplı Katil*, 1979) adlı ilk kurmaca filminde, aklını kaçırmaya başlayan New York'lu bir ressamın işlediği cinayetleri ele aldı. Yine kendisinin de rol aldığı *Angel of Vengeance* (*İntikam Meleği*, 1981) kendine üst üste tecavüz eden erkeği öldüren bir kadının serüvenini aktarırken, New York'un yol açtığı tedirginliği gündeme getirdi. *Fear City*'yi (*Korku Kenti*, 1984) izleyen *China Girl* (*Çinli Kız*, 1987) New York'ta bir İtalyan delikanlı ile Çinli bir genç kız arasındaki aşkı konu edinen, şiddet ağırlıklı çağdaş bir Romeo Jüliette öyküsü oldu. *King of New York* (*New York Kralı*, 1989) New York'ta uyuşturucu kullanımını ele alırken, *Bad Lieutenant* (*Kötü Teğmen*, 1992) bir güvenlik görevlisinin (Harvey Keitel)

yasa dışı işlere bulaşmasını ve uyuşturucu kullanmasını konu edindi. Yine Harvey Keitel'in başrolü oynadığı ve Madonna'nın da bir yıldız adayını canlandırdığı *Snake Eyes* (*Yılan Gözler*, 1993) huzursuz bir sinema yönetmenini gündeme getirdi. MGM Yapımevi'nin siparişi üzerine çekilen *The Body Snatchers* (*Parazit*, 1994) görüntülerinin çarpıcılığı ile dikkati çeken bir bilimkurgu filmi oldu. *The Addiction* (*İptila*, 1995) Nietzsche'nin görüşlerinden yola çıkarak, "kötülüğün" insanlık için bir gereksinme olduğunu vurgulayan bir vampir filmi oldu. *The Funeral* (*Cenaze Töreni*, 1996) New York'lu İtalyan aileler arasında bir öç alma konusunu ele alırken *Baba*'yı çağrıştırdı ve Christopher Walken'ın oyunculuğu ve filmin sonundaki dehşet bölümüyle dikkati çekti. *The Blackout* (*Karartma*, 1997) uyuşturucu ve alkol kurbanı bir sinema oyuncusunun geçmişini anımsayabilmek için bilinçaltında yaptığı yolculuğu büyük bir ustalıkla aktardı. *Rose Hotel* (1998) de, insanın genetik yapısına eğilerek benzer bir araştırmayı sürdürdü. Amansız bir yazgının zor duruma düşürdüğü ve gelecekleri hiçbir umut ışığı içermeyen kahramanlara yer veren konularını, şiddetin öne çıktığı karamsar ve kışkırtıcı bir bakış açısıyla işlemesi, yarı İtalyan yarı İrlanda kökenli Ferrara'nın sinemasının temel özelliğidir.

Bağımsız sinemanın bir başka temsilcisi **Jim Jarmusch** (d. 1953) bir yıl süreyle kaldığı Paris'te Fransız sinemasından etkilendikten sonra, New York'ta sinema öğrenimi gördü. Yönetmen Nicholas Ray'in desteği ile 16 mm olarak çektiği ilk kurmaca filmi *Permanent Vacation* (*Sürekli Tatil*, 1980) bir delikanlının kimilerinin kaçmak, kimilerinin kavuşmak istediği New York'ta avarelik yaptığı iki günü aktardı. Yönetmenin, *New World* (*Yeni Dünya*) başlıklı 30 dakikalık diploma filmini uzatarak çektiği *Stranger Than Paradise* (*Cennetten de Garip*, 1984) müzik ve kumar tutkunu iki erkekle Macar göçmeni bir genç kızın New York, Cleveland ve Florida'da yaşamlarına bir anlam katabilme çabasını, hareketsiz bir kamera ve sınırlı konuşmalarla aktarırken Amerika'daki yaşamın yüzeyselliğini vurguladı. Wim Wenders'in desteği ile gerçekleşen filmde yönetmenin tıpkı Wenders gibi yakın geçmişin Avrupa sinemasına özlemle yaklaştığı ve bu arada Cassavetes'in sinemasından da etkilendiği görüldü. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Kamera Ödülü'nü kazandı.) *Down by Law* (*Kodestekiler*, 1986) aynı hücrede kalan iki Amerikalı bir İtalyan tutuklunun öyküsünü aktarırken, Roberto Benigni'nin oyunculuğunun da katkısıyla polisiye sinemaya alaycı bir bakışla eğildi. *Mystery Train* (*Gizem Treni*, 1989) bir Japon çiftin Memphis'i ziyaretinden yola çıkarak üç öyküyü iç içe geçirdi. (Filın, Cannes Film Festivali'nde Sanatsal Katkı Ödülü'nü kazandı.) *Night on Earth* (*Dünyada Bir Gece*, 1990) geceleri çalışan New York'lu beş taksi sürücüsünün öyküsünü ele aldı. *Dead Man* (*Ölü Adam*, 1991) bir Kızılderilinin, istemeden adam öldüren bir erkeği (Johnny Depp) ahret yolculuğuna hazırlamasını konu edindi. *Ghost Dog: The Way of The Samurai* (*Hayalet Köpek: Samuray Tarzı*, 1999) mafyayı, samurayları ve hip-hop'u iç içe geçirerek bir kiralık

katilin öyküsünü aktarırken, Amerikanın çok kültürlülüğünü yine alaycı bir bakışla vurguladı. Roberto Benigni ile Cate Blanchett'in başrolleri oynadıkları *Coffee and Cigarettes* (*Kahve ve Sigara*, 2003) birçok ünlünün de katıldığı skeçlerden oluşan bir anlatımla kafein ve nikotin bağımlılığı ile dalga geçen sevimli bir film oldu. Jarmusch'un Amerika'nın çok kültürlü yapısına eğilen filmlerinin özgün bir sinemacının ürünleri olduğunu belirtmek gerekir.

Reklamcılıktan sinemaya geçen **Adrian Lyne** (d. 1941) dansçı olmak isteyen bir genç kızın başarıya ve mutluluğa erişmesini konu edinen *Flashdance* (1983) ile ilgi çekti. Bu filmi izleyen *Nine 1/2 Weeks* (*Dokuz Buçuk Hafta*,1986) New York'lu bir çapkının (Mickey Rourke) bir kadını (Kim Basinger) cinsel bir nesneye dönüştürmesini konu edinerek cinselliği ustalıkla sömüren bir film oldu. *Fatal Attraction* (*Öldüren Cazibe*, 1987) ise evli bir erkeğin (Michael Douglas) yaşamının, geçici bir ilişki kurduğu bir kadın (Glenn Close) tarafından altüst edilmesini konu edindi. Bir gerilim ortamı yaratan film, erkeği öldürmeye kalkışan "meşum kadının" erkeğin karısı tarafından vurulmasıyla sonuçlanarak püriten ahlaktan yana tavır alınca, özellikle Anglosakson ülkelerinde büyük ilgi gördü. *Indecent Proposal* (*Ahlaksız Teklif*, 1993) mali durumu bozuk genç bir karı-kocanın, varlıklı bir erkeğin (Robert Redford) kadınla (Demi Moore) bir gece beraber olabilmek için önerdiği bir milyon doları kabul etmelerini konu edindi. Milyonerle yattıktan sonra ona ilgi de göstermeye başlayan kadın, sonunda kocasını sevdiğini anlayacaktır. Film, yönetmenin ticari kaygıları öne çıkaran anlayışının bir başka örneğini oluşturdu. Vladimir Nabokov'un daha önce Stanley Kubrick tarafından sinemaya uyarlanan romanını bir kez daha perdeye getiren *Lolita* (1997), romanı titizlikle görüntüleyen bir çalışma oldu. Orta yaşlı profesörle (Jeremy Irons) yeniyetme bir kız (Dominique Swain) arasındaki yasak aşkı aktaran filmin, Kubrick'in filminin aksine romana sıkı sıkıya bağlı kalarak sıra dışı bir ilişkiyi ustalıkla anlattığı görüldü. Claude Chabrol'un *Vefasız Kadın* adlı filminin yeniden çevrimi olan *Unfaithful* (*Sadakatsiz*, 2002) sevdiği kocasına ihanet eden bir kadının (Diane Lane) öyküsünü erotik bir gerilim ortamında aktardı.

Paul Schrader (d. 1946) sinema eleştirmenliği yaptıktan, aralarında Scorsese ve De Palma'nın da bulunduğu yönetmenler için senaryolar yazdıktan sonra sendikaların mafya ile ilişkilerini vurgulayan *Blue Collar* (*Mavi Kolye*, 1978) ile yönetmenliğe başladı. Bu filmi izleyen *Hardcore* (1979) muhafazakâr bir ailenin kızının (Season Hubley) porno film yıldızı olmasını konu edindi. *American Gigolo* (*Amerikan Jigolosu*, 1980) bir senatörün eşiyle bir jigolo (Richard Gere) arasındaki sonu mutlu biten ilişkiye değindi. Jacques Tourneur'ün 1942'de yönetmiş olduğu aynı adlı filmin yeniden yapımı olan *Cat People* (*Kedi Kız*, 1980) ile yönetmen fantastik bir konuya el attı. Bir erkekle birleşince atalarının ruhu pantere dönüşen bir kadının (Nastassia Kinski) öyküsünü aktaran film, insan-panter sevişmesini ustalıkla vererek, erotizmle korkuyu bağ-

daştırdı. Yönetmenin bir sonraki filmi *Mishima* (1985) harakiri yaparak yaşamına son veren gelenekçi Japon yazar Yukio Mishima'nın (Ken Ogata) üç romanından yola çıkarak yazarın kimliğini, tragedyaları çağrıştıran bir anlatımla aktardı. Senaryosunu Harold Pinter'ın yazdığı *The Comfort of Strangers* (*Yabancıların Rahatı*, 1990) Amerikalı bir çiftin Venedik gezisine mistik göndermelere de yer vererek eğildi. Robert Graysmith'in gerçek bir olaya dayanan romanından uyarlanan *Auto Focus* (2002) Amerikan erkeğinin cinsel kimliği üzerine bir sorgulama oldu.

Steven Soderbergh (d. 1963) kısa filmler çektikten sonra yönettiği ilk kurmaca filmi *Sex, Lies and Videotape* (*Seks Yalanları*, 1989) ile büyük ilgi uyandırdı. Senaryosu bir haftada yazılan, sınırlı olanaklarla ve tanınmamış oyuncularla çekilen film, iki kadınla iki erkeğin cinselliklerini sorgular. Evli çiftin kadını cinsellikten kaçınmakta, kocası ise baldızı ile sevişmektedir. Eve konuk olarak gelen bir erkek de "güçsüz" olup, kadınların cinsel fantezilerini videosuna kaydedip daha sonra izleyerek, cinsel doyumu beyninde yaşamaktadır. Film, çağdaş toplumda cinselliğin ve teknolojinin abartılı etkisine alaycı bir bakış getirirken, kendi yalanlarına inanan bir toplum portresi çizmeyi dener. Filmin özenli konuşmaları ve modern anlatımı ile dikkati çektiğini belirtmek gerekir. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) Yönetmenin bir sonraki filmi *Kafka* (1991) Prag'da bir sigorta şirketinde çalışmakta olan yazar Kafka'yı (Jeremy Irons) kaybolan bir arkadaşının izini sürerken, kenti bir "şatodan" yönetenlerin işledikleri cinayetlerle yüz yüze getirir. Film, Kafka'nın romanlarına özgü bir ortamı, dışavurumcu Alman sinemasından izler taşıyan bir anlatımla aktarır. Yönetmenin başrolü de üstlendiği *Schizopolis* (1996) ise değişik diller konuşulsa da yanıtların hep İngilizce verildiği, iletişimsizliği ele alarak seyirciyi kışkırtmayı amaçlayan ve absürd özellikleri ağır basan bir filmdir. *King of The Hill* (*Tepenin Kralı*, 1993) terk edildiği bir otel odasında tek başına yaşamakta olan bir çocuğun (Jesse Bradford) aklını ve düşgücünü kullanarak yalnızlığın ve yoksulluğun üstesinden gelişini büyük bir duyarlıkla perdeye getirdi. Elmore Leonard'ın romanından uyarlanan *Out of Sight* (*Aşk ve Para*, 1998) kibar bir banka soyguncusu (George Clooney) ile güvenlik görevlisi bir kadının (Jennifer Lopez) başka koşullar altında karşılaşsalardı ne olurdu sorusunu, sözcüklerin ve bakışların duyumsattığı bir erotizmle ve masalla gerçek arası bir anlatımla ustaca aktardı. *The Limey* (*Denizci*, 1999) cezaevinden çıktıktan sonra, kızının katilinin izini sürmek için Los Angeles'e gelen bir İngilizin (Terence Stamp) soluk kesen serüvenini konu edindi. *Erin Brockovich* (*Tatlı Bela*, 2000) üç çocuklu dul bir kadının (Julia Roberts) bir avukatın (Albert Finney) yanında çalışmaya başlayınca, çevre kirliliği ile ilgili bir davayı benimsemesini konu edinen sıradan bir film oldu. *Traffic* (*Trafik*, 2000) üç öyküyü iç içe geçirerek ABD-Meksika sınırında uyuşturucu kaçakçılığına ve kullanımına yine ustalıklı bir anlatımla eğildi. (Film, En İyi Yönetmen Oscarı'nı

kazandı.) *Full Frontal* (2000) Hollywood'da verilen bir partiyi skeçler biçiminde gündeme getirdi. Polonyalı yazar Stanislaw Lem'in romanından uyarlanan *Solaris* (2002) vaktiyle Tarkovski'nin yapmış olduğu uyarlamaya oranla daha az kasvetli ve daha akıcı bir bilimkurgu örneği oldu. Kimi filmlerinin görüntü yönetmenliğini ve kurgusunu da yapan Soderbergh, insanlar arasındaki ilişkilerin karmaşık yapısına ve teknolojinin bu ilişkiler üzerindeki etkisine eğilen filmlerinde ustalıklı anlatımı ile dikkati çeker.

Joel Coen (d. 1954) ile **Ethan Coen** (d. 1957) birlikte yazıp yönettikleri değişik türlerdeki filmleriyle ünlendiler. Film tanıtımlarında yönetmen olarak Joel'in, yapımcı olarak da Ethan'ın adının gösterilmesine karşın, iki kardeşin senaryo yazımını, yönetmenliği, dahası kurguyu birlikte yaptıkları bilinir. Bu yüzden de "iki başlı yönetmen" olarak da adlandırılan Coen Kardeşler ilk yönetmenlik denemelerini kusursuz bir gerilim filmi taşlaması olan *Blood Simple* (*Kansız*, 1984) ile yaptılar. Bu filmi izleyen *Raising Arizona* (1987) cezaevinden çıkınca bir kadın polise (Holly Hunter) âşık olan bir erkeğin (Nicolas Cage) kısır olduğunun anlaşılması üzerine bir çocuk kaçırmaya kalkışmasını konu edinen bir güldürü oldu. *Miller's Crossing* (1990) içki yasağı yılları Amerika'sında küçük bir kentte çeteler arası çatışmayı bir gönül ilişkisi ile de karıştırarak verirken, gangster filmlerine nostaljik bir bakış getirdi. Filmin konuşmalarının büyük bölümünün Dashiell Hammett'in *The Glass Key* (*Sırça Anahtar*) adlı romanından alındığını da belirtmek gerekir. *Barton Fink* (1991) ise yönetmen kardeşlerin ilk önemli filmi oldu. Film, Hollywood'da kapandığı bir otel odasında senaryo yazmaya çalışan bir yazarın (John Turturro) oda komşusunun aracılığıyla yaşamak zorunda kaldığı karabasanı, Coen Kardeşler'e özgü mizah anlayışı içinde aktarır. Kafka'nın *Şato*'suna benzer bir Hollywood'a saldırmaya kalkan yazar, otelin de bir film kişisi olarak ele alındığı postmodern bir korku filminin kahramanı olur. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye ve En İyi Yönetmen ödüllerini alırken, John Turturro da En İyi Erkek Oyuncu Ödülü kazandı.) *The Hudsucker Proxy* (*Bir Şirket Komedisi*, 1994) iflas ettirmesi için bir şirketin başına getirilen deneyimsiz kişinin (Tim Robbins) beklenmedik başarısını Frank Capra filmlerinin iyimser havasını çağrıştıran bir yaklaşımla verirken, kapitalizmin sırrının iyilerin başarısında yattığını vurguladı. Gerçek bir olayı perdeye getiren *Fargo* (1996) kayınpederinden kurtarmalık sızdırabilmek için karısını kaçırtmaya kalkan bir erkeğin öyküsünü, karlarla kaplı bir ortamda güldürüyü, şiddeti ve gerilimi ustalıklı bir biçimde kaynaştırarak verdi. (Film En İyi Senaryo Oscarı'nı ve Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü'nü kazandı.) İsim benzerliğinin yol açtığı karmaşık bir olaylar dizisini aktaran *The Big Lebowski* (*Büyük Lebowski*, 1998) yönetmenlerin güldürme yeteneklerinin belki de en başarılı örneği oldu. *O Brother Where Art Thou?* (*Nerdesin Be Birader?* 2000) Homeros'un *Odisseia*'sına göndermeler yaparak, bir cezaevinden kaçan üç kafadarın serüvenini aktaran bir eğlencelik

oldu. Klasik anlatımlı kusursuz bir gerilim filmi olan *The Man Who Wasn't There* (*Orada Olmayan Adam*, 2001) Hitchcock sinemasına bir saygı gösterisi olarak değerlendirildi. (Film, Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü'nü kazandı.) *Intolerable Cruelty* (*Dayanılmaz Zulüm*, 2003) Hollywood'un romantik güldürü anlayışından yola çıkarak, evlilik ve boşanma üzerine dört dörtlük bir güldürü oldu. Bu filmi izleyen *The Ladykillers* (*Kadın Avcıları*, 2004) ise yıllar önce Alexander Mackendrick'in çekmiş olduğu aynı adlı filmin yeniden çevrimi oldu. Mackendrick'in, kendilerini müzisyen olarak tanıtan beş soyguncunun yaşlı bir kadının oyununa gelmelerini, gangster filmleriyle dalga geçerek aktaran filmi kara komedi anlayışının parlak bir örneğini oluşturmuştu. Coen Kardeşler, olayları Londra'dan küçük bir Amerikan kasabasına taşıyıp, ilk filmde başrolü oynamış olan Peter Sellers'ın yerine Tom Hanks'i oynatarak, ilk filmin başarı düzeyine yaklaştılar. *No Country for Old Men* (*İhtiyarlara Yer Yok*, 2007) Texas'ın Meksika sınırında hesaplaşan uyuşturucu kaçakçılarından geriye kalan ve içinde iki milyon dolar bulunan bir çantayı sahiplenen bir erkeğin (Josh Brolin) peşine düşen psikopat bir katille (Javier Bardem) artık yaşlanmış bir şeriften (Tommy Lee Jones) kaçışını aktardı. Corman McCarthy'nin çok satan romanından uyarlanan film kara mizahı, gerilimi, beklenmedik gelişmeleri bir yol filmi ortamında birleştirirken, insanların birbirlerini "avladığı" günümüz toplumunda yaşlılara yer olmadığını vurgular. Coen Kardeşlerin başyapıt düzeyindeki bu çalışmalarında oyuncuların, özellikle de Tommy Lee Jones'un katkısı büyük. (Film, En İyi Film, En İyi Yönetmen Oscar'ları dahil dört Oscar Ödülü aldı.) Bağımsız bir sinema anlayışını sürdürmeyi başaran Coen Kardeşler'in önemi kara mizah anlayışını özgün bir biçimde kullanmalarından kaynaklanır.

Quentin Tarantino (d. 1963) Los Angeles'te porno filmler gösteren bir sinemada yer göstericiliği yaptıktan, çalıştığı bir video arşivinde sürekli olarak film izledikten sonra senaryo yazarak sinema ortamına girdi. Yazdığı *Katil Doğanlar*'ı kendisi çekemeyince Oliver Stone'a satmak zorunda kaldı. Yapımcılığı da üstlendiği ve senaryoyu çok seven Harvey Keitel'ın ücret almaksızın başrolü oynadığı ilk yönetmenlik denemesi *Reservoirs Dogs* (*Rezervuar Köpekleri*, 1991) Sundance Film Festivali'nde büyük bir ilgi uyandırdı. Birbirlerini ancak kod adlarıyla tanıyan altı kişilik bir çetenin Los Angeles'te başarısız bir kuyumcu dükkânı soygunu düzenlemesini konu edinen film, geriye dönüşlere dayanan ve şiddeti toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir öğesi olarak ele alan akıcı ve akılcı anlatımı ile dikkati çekti. Pop kültürüne göndermeler yaparken, şiddetin yanı sıra alaycı bir bakış açısına da yer verdi. Yönetmenin ikinci filmi *Pulp Fiction* (*Ucuz Roman*, 1994) ise 1930'ların üçüncü hamur kâğıda basılan polis öyküleri derlemesi *pulp magazine*'lere bir saygı gösterisi oldu. Kronolojik olarak gelişmeyen üç öyküyü iç içe geçiren ve filmin başı ile sonunu büyük bir ustalıkla bağlayan yönetmenin gangster, korku ve melodram türlerini hiç eksik olmayan aşırı bir şiddetin gölgesinde birleştirdiği görüldü. Film, üç gangs-

terle bir boksörün yaşamından iki günlük bir kesiti soygun, uyuşturucu, adam öldürme, Vietnam, sadizm gibi öğelerin desteğiyle ve John Travolta, Bruce Willis ve (perukalı) Uma Thurman gibi oyuncuların katkısıyla perdeye getirdi. (Film, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazandı.) Los Angeles'teki bir otelde bir yılbaşı gecesini konu edinen *Four Rooms* (*Dört Oda*, 1995) başlıklı ve dört yönetmenli filmin son bölümü olan ve yönetmenin oyunculuk da yaptığı *The Man From Hollywood* (*Hollywood'lu Adam*) sıradan bir kısa film oldu. Elmore Leonard'ın romanından uyarlanan *Jackie Brown* (1997) bir havayolları hostesinin (Parm Grier) kara para işine bulaşmasını konu edindi. Robert De Niro, Michael Keaton gibi güçlü oyuncuların da varlığına karşın, aynı olayı üç ayrı bakış açısından aktarmayı deneyen bu az "kanlı" filmin yönetmenin ilk iki filminin çekiciliğine erişemediği görüldü. *Kill Bill: Vol. 1* (*Kill Bill: Bölüm 1*, 2003) ile onu izleyen *Kill Bill: Vol. 2* (*Kill Bill: Bölüm 2*, 2004) ise Uzakdoğu sinemasından esinlenerek, nikâh töreni sırasında eski çete arkadaşları tarafından kocası öldürülen ve kendisi yaralanan bir gelinin (Uma Thurman) iyileştikten sonra öç almasını konu edindi. Olayları kronolojik sıra izlemeyen beş bölümde aktaran film *kung-fu*, *anime*, *spaghetti-western* gibi türlere göndermeler yapan ve olağanüstü şiddet içeren sahneleri ve perdeyi zaman zaman ikiye, üçe bölen anlatımıyla yönetmenin sinema anlayışının en belirgin örneklerinden biri oldu. Sevenleri olduğu kadar sevmeyenleri de olan Tarantino'nun, Amerikan sinemasına yeni bir soluk getiren yönetmenler arasında özgün bir yeri vardır..

Bu arada bir bölümü melodram ağırlıklı kimi filmleri de anmak gerekir. Bu filmlerin başında Erich Segal'ın aynı adlı romanından Arthur Hiller'ın sinemaya uyarladığı *Love Story* (*Aşk Hikâyesi*, 1970) gelir. Kan kanserinden ölecek bir genç kadınla (Ali McGraw) sevgilisinin (Ryan O'Neal) acımasız bir baba (Ray Milland) tarafından engellenen aşklarını, Francis Lai'nin müziğinin de desteğiyle aktaran bu düzgün melodram seyirciden olağanüstü bir ilgi gördü. (Film, En İyi Müzik Oscarı'nı kazandı.) Avery Corman'ın çoksatan romanından Robert Benton'ın sinemaya uyarladığı *Kramer versus Kramer* (*Kramer Kramer'e Karşı*, 1979) da, aynı çizgiyi sürdürerek New York'lu bir kadının (Meryl Streep) bunalıma girerek evini terk etmesi üzerine, kocasının (Dustin Hoffman) küçük oğlu ile dayanışmasını ele aldı. Evlilik kurumuna ve Amerikan yaşam biçimine eleştirel bir bakış getiren film, oyuncularının ve bu arada küçük oyuncu Justine Henry'nin inandırıcılığı ile dikkati çekti. Melodramın bütün kalıplarını yan yana getirerek, annesiz kalan çocuğun sevgi gereksinmesi, babanın annelik görevini de üstlenmesi ve çocuğundan uzaklaşan annenin ruhsal bunalımı gibi, her kesimden seyircinin duygularına yönelik bir yapı geliştirdi. (Film, En İyi Film, En iyi Yönetmen, En İyi Kadın ve Erkek Oyuncu Oscar'larını kazandı.) Yıllarca oyunculuk yapan Robert Redford'un Judith Guest'in romanından uyarladığı ilk yönetmenlik denemesi *Ordinary People* (*Sıra-*

dan İnsanlar, 1980) da, ölümlere, intiharlara, terk etmelere ve psikanalize yer veren bir aile melodramı oldu. (Film, En İyi Film ve En İyi Yönetmen Oscar'larını kazandı.) Televizyon kökenli James L. Brooks da, ilk yönetmenlik denemesi *Terms of Endearment*'ta (*Sevgi Sözcükleri*, 1983) otoriter, benmerkezci, nevrotik bir anne (Shirley MacLaine) ile geleceğini istediği gibi kurmaya çalışan kızı (Debra Winger) arasındaki çatışmayı ele aldı. Film hiçbir yenilik içermese de, Amerikan toplumunun çok duyarlı olduğu aile içi ilişkilere eğilmesi, başarılı oyuncuları ve pişmanlık ve bağışlama gibi duyguları ustaca sömürmesiyle ilgi topladı. (Film, En İyi Film ve En İyi Yönetmen Oscar'larını kazandı.) John Landis'in yönettiği *Blues Brothers* (*Cazcı Kardeşler*, 1980) cezaevinden yeni çıkmış kara gözlüklü, kara şapkalı, kara giysili ve asık suratlı iki kardeşin (John Belushi ve Dan Aykroyd) kendilerini yetiştirmiş olan öksüzler yurdunun kapanmaması için gerekli parayı sağlama çabalarını ele aldı. Film yönetmene, müzikal filmlerden gangster filmlerine dek Hollywood'un birçok kalıbını ve bir tüketim toplumunu, Amerikan güldürüsünün en başarılı öğelerini bir araya getirerek alaya alma fırsatını verdi. Otomobilli polislerin, atlı birliklerin, hatta tankların yalnızca iki kişinin peşine düştükleri benzersiz bir insan avı parodisiyle sona eren filmin çekiminden bir süre sonra Belushi'nin uyuşturucu zehirlenmesinden ölmesi, Aykroyd ile oluşturduğu ikilinin çalışmalarını noktaladı.

Terminator (1984) ve *Aliens* (*Yaratık*, 1986) gibi filmlerin yönetmeni James Cameron'un yönettiği *Titanic* (1997) 1912 yılında Amerika'ya giderken buz dağına çarparak Atlas Okyanusu'nda batan ünlü transatlantiğin öyküsünü bir kez daha perdeye getirdi. Bir genç kızla (Kate Winslet) üçüncü mevkide seyahat eden bir delikanlı (Leonardo DiCaprio) arasındaki ağdalı bir gönül ilişkisini de geliştirerek, geminin batışını veren film, melodram etkilerinden yararlanarak seyircinin duygularını sömürmeyi de amaçlayan bir felaket filmi oldu. Film, bilgisayarlarla sağlanan görsel efektlerin desteğiyle geminin batış bölümünü yansıtmadaki başarısıyla dikkati çekti. (Film, En İyi Film ve En İyi Yönetmen Oscar'larını kazandı.) Barry Levinson'ın yönettiği *Rain Man* (*Yağmur Adam*, 1988) babasının ölümü üzerine otistik bir erkek kardeşi (Dustin Hoffman) olduğunu öğrenen bir otomobil satıcısının (Tom Cruise) kardeşi ile yapacağı bir yolculuğu konu edindi. Otistik olmasına karşılık olağanüstü düşünsel yeteneklere sahip kardeşle, babasının mirasını ele geçirmeyi amaçlayan kardeş arasındaki ilişkinin gelişmesini, yönetmen düzgün bir anlatımla verdi. (Film, En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Senaryo Oscar'larını, Dustin Hoffman da En İyi Erkek Oyuncu Oscar'ını kazandı.) Aynı yönetmenin bir önceki filmi *Good Morning Vietnam* (*Günaydın Vietnam*, 1987) ise Vietnam'da ordu radyosunda görevlendirilen bir erin (Robin Williams) savaşın anlamsızlığı konusunda bilinçlenmesini bir güldürü ortamında aktardı. Oyuncu Kevin Costner'in ilk yönetmenlik denemesi, *Dances with Wolves* (*Kurtlarla Dans*, 1990) İç

Savaş günlerine eğilerek, artık sona erdiği düşünülen *western* sinemasına başarılı bir örnek kattı. Bir süvari subayının bir kurtla dostluğunu ve Kızılderili Sioux kabilesiyle kaynaşmasını ele alan üç saat uzunluktaki duygusal anlatımlı bu destansı filmin özelliği, Hollywood'un geleneksel bakışının tersine Kızılderililere sevecen bir biçimde yaklaşması oldu. (Film, En İyi Film ve En İyi Yönetmen Oscar'larını kazandı.) Roger Corman'ın yanında sinemaya başlayan Jonathan Demme'nin Thomas Harris'in aynı adlı romanından uyarladığı *The Silence of The Lambs* (*Kuzuların Sessizliği*, 1990) sıradan bir korku filminin sınırlarını genişletip, hastalıklı bir kişiliği incelerken, ruhbilimsel derinliklere inip, psikanalize başvurarak, inanılmaz bir öyküyü olağanüstü bir inandırıcılıkla aktardı. Film, bir kadın polisin (Jodie Foster) insan eti yiyen tutuklu bir ruh doktorunun (Anthony Hopkins) başkalarının düşüncelerini okuyabilme yeteneğinden yararlanarak, psikopat bir katilin izini sürmek istemesini, gerilimi hiç düşürmeden verirken, gerilim ve korku türünün önemli örneklerinden biri oldu. (Film, En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Kadın Oyuncu ve En İyi Erkek Oyuncu Oscar'larını kazandı.) Yine Jonathan Demme'nin yönettiği *Philadelphia* (*Filadelfiya*, 1993) AIDS'li olduğu için işine son verilen bir avukatın (Tom Hanks) bir başka avukat (Denzel Washington) aracılığıyla hakkını aramasını konu edinirken, AIDS'e değinen ilk Hollywood filmi oldu. Paul Verhoeven'in yönettiği *Basic Instinct* (*Temel İçgüdü*, 1992) ise yoğun bir cinsellikle bir gerilim ortamını ustaca kaynaştırdı. Bir güvenlik görevlisinin (Michael Douglas) cinayet işlediğinden kuşkulandığı bir kadın yazarın (Sharon Stone) tuzağına düşmesini konu edinen film, Hitchcock'un *Ölüm Korkusu* ile benzerlikler taşır. Ne var ki, ilk filmin önemli bir gerilim filmi olmasına karşılık, *Temel İçgüdü* ticari kaygıların ağır bastığı bir filmdir.

Mel Gibson'ın başrolü de oynadığı ilk yönetmenlik denemesi *Braveheart* (*Cesur Yürek*, 1995) İskoçya tarihine eğilerek, İngilizleri yenilgiye uğratan özgürlük savaşçısı William Wallace'ın kahramanlık öyküsünü destansı bir anlatımla aktardı. (Film, En İyi Film ve En İyi Yönetmen Oscar'larını kazandı.) Mel Gibson'un daha sonraki yıllarda yönettiği *The Passion of The Christ* (*Tutku: Hz İsa'nın Çilesi*, 2004) ise Musevi karşıtı çizgisi ve Amerikan sinemasının şiddet öğesini, İsa'nın çarmıha geriliş bölümüne uygulamasıyla dikkati çekti. Anthony Minghella'nın yönettiği *The English Patient* (*İngiliz Hasta*, 1996) aşk, ihanet, bağışlama ve ırk ayrımcılığı gibi konuları durağan bir anlatımla aktarırken, Büyük Sahra'yı kullanımıyla Bertolucci'nin *Çölde Çay*'ını çağrıştırdı. (Film, En İyi Film ve En İyi Yönetmen Oscar'larını kazandı.) Yine Anthony Minghella'nın yönettiği *Cold Mountain* (*Soğuk Dağ*, 2003) Amerikan İç Savaşı yıllarına eğilerek, bir savaşçının (Jude Law) sevdiği kadına (Nicole Kidman) kavuşmak için yaptığı çetin "eve dönüş" yolculuğunu destansı bir anlatımla aktardı. Sam Mendes'in ilk yönetmenlik denemesi *American Beauty* (*Amerikan Güzeli*, 1999) yetişkin bir kız çocuğu sahibi orta yaşlı bir erkekle (Kevin Spa-

cey) karısı (Annette Bening) arasındaki kopukluktan yola çıkarak, orta halli bir Amerikan ailesinin hiç de imrenilmeyecek bir portresini çizdi. (Film, En İyi Film ve En İyi Yönetmen Oscar'larını kazandı.) Ridley Scott'ın yönettiği *Gladiator* (*Gladyatör*, 2000) bir köle tacirinin eline düşüp arenalarda gladyatörlük yapmak zorunda kalan Romalı bir generalin serüvenini aktarırken, Hollywood'un çok işlediği şiddet içerikli bu konuya yenilik katmayan bir film oldu (Film, En İyi Film Oscarı'nı kazandı.) Ron Howard'ın yönettiği ve gerçek bir olayı ele alan *A Beautiful Mind* (*Akıl Oyunları*, 2001) yeni bir matematik kuramı geliştirmek isteyen bir bilim adamının (Russel Crowe) eşinin (Jennifer Connelly) de desteğiyle şizofreniye direnmesini oldukça kalın çizgili bir anlatımla konu edindi. (Film, En İyi Film Oscarı'nı kazandı.) Rob Marshall'ın yönettiği *Chicago* (2002) da, gerçek bir olaydan yola çıkarak cinayetten sanık iki kadın tutuklunun, becerikli bir avukatın desteğiyle şarkıcı olmasını konu edinen 1970'lerden kalma bir müzikali perdeye getirdi. (Film, En İyi Film Oscarı'nı kazandı.) New York'ta sinema öğrenimi gören karaderili yönetmen Spike Lee ise senaryosunu da yazıp, oyuncu olarak bir pizzacı çırağını canlandırdığı *Do The Right Thing* (*Doğru Olanı Yap*, 1989) ile ünlendi. Sıcak bir New York gününde değişik kökenli Amerikalıların yaşadığı bir sokakta patlak veren çatışmayı konu edinen film, herkesin doğru olanı yapması durumunda barış içinde bir arada yaşanabileceğini vurguluyordu. Filmin sonunda görüntülerine yer verilen karaderili özgürlük mücadelecisi Malcolm X, yönetmenin üç yıl sonra çektiği *Malcolm X* (1992) adlı filmin de konusu oldu. Film, ırk ayrımına karşı çıkan, karaderililerin haklarının tanınması için mücadele eden ve 1965 yılında Harlem'de öldürülen, Malcom X sanıyla tanınan Malcolm Little'in (Denzel Washington) yaşam öyküsünü aktardı. Film, Amerikan yakın tarihinin bu önemli kişisini düzgün bir anlatımla perdeye getirirken, Denzel Washington'un başarılı oyunculuğu ile dikkati çekti. *Jungle Fever* (*Orman Ateşi*, 1991) karaderili bir mimarla beyaz bir kadın arasındaki duygusal ilişkiye çevrenin gösterdiği tepkiyi konu edindi. *25th Hour* (*Yirmi Beşinci Saat*, 2002) ise bir suçlunun (Edward Norton) cezaevine girmeden önce New York'ta geçirdiği son yirmi dört saati verirken, 11 Eylül sonrasının kente getirdiği tedirginliği vurguladığı görüldü.

Teknolojinin Dayanılmaz Çekiciliği ya da Moneywood

Yirminci yüzyıl sonları Amerikan sinemasını teknolojik yeniliklere dayalı üstünyapımların sineması olarak tanımlamak yanlış olmaz. Yirminci yüzyılın başında kitlesel iletişime büyük bir ivme getiren sinema, kısa sürede olgunluğunun doruğuna ulaşan ve geniş kitlelerce de benimsenen bir sanat dalı olmuştu. Ama daha sessiz sinema döneminden başlayarak Amerikan sinemasının

dünya ölçeğinde bir hegemonya kurmayı başarması, yüzyılın sonuna gelindiğinde çoksesli bir kültürden teksesli bir kültüre geçişi dayatmaya başlamıştır. İletişimin başka dallarında olduğu gibi, sinema alanında da tek yönlü bir akış ağırlık kazanmıştır. Sözgelimi 1990'ların ortasında ABD'de üretilen görsel ve işitsel ürünlerin yüzde 77'si Avrupa ülkelerine pazarlanmıştır. Sinema salonlarında gösterilen filmler ele alındığında bu oran daha da yükselmekte Avrupa sinemalarında gösterilen filmlerin yüzde 81'ini Amerikan yapımları oluşturmaktadır. (Ülkemiz sinemaları da bu oranın içindedir.) 1990 yılı verilerine göre ABD'nin Avrupa ülkelerine sattığı görsel-işitsel ürünlerin toplam değeri üç milyar 710 milyon dolar, Avrupa'nın ABD'ye satabildiği ürün değeri ise 247 milyon dolardır. Altı yıl sonra bu rakamlar sırasıyla altı milyar 281 milyon ve 623 milyon dolara yükselecek, bir başka deyişle ABD lehine kabaca beş buçuk milyar dolarlık bir fark gösterecektir. Dengenin bu denli ABD üretiminden yana olmasına karşılık, tekelci sermayenin bununla yetinmediği, pazar payını daha da artırabilmek için sürekli baskı yaptığı görülmektedir. Nitekim Avrupa Birliği'nin televizyon yayınlarında Avrupa yapımlarına öncelik ve ağırlık tanınması yolundaki kararı, okyanusun karşı kıyısında büyük bir tepki doğurmuştur. Avrupa ülkelerinin 1992 yılında görsel-işitsel üretimi desteklemek için bu sektöre yarım milyar dolar yardım yapması da serbest ticarete vurulan bir darbe olarak değerlendirilmiştir. Sinema destekleme fonları da aynı eleştirilere konu olmuştur. ABD'nin görsel-işitsel ürünlerini Avrupa pazarına Avrupa ürünleriyle eşit koşullarda sürebilme isteği ise 15 Aralık 1993'te Cenevre'de imzalanan ve uluslararası ticareti düzenleyen GATT sözleşmesince engellenmiştir. Böylece Avrupa ülkeleri görsel-işitsel alanda kendi politikalarını üretmek özgürlüğünü korumuşlardır. Bu duruma "bireyin istediği filmi ve televizyon programını seçebilme hakkını sınırladığı" gerekçesiyle karşı çıkan ABD'nin, kültürel tekseslilliğin bir süre sonra birbirine benzeyen örnekler dışında bir seçime olanak vermeyeceğini gözardı ettiği görülmektedir. Oysa, bugün ülkemizde yayın yapan onlarca televizyon kanalında sunulan programların hep aynı çizginin, hep aynı kültür anlayışının ürünü olması böyle bir tekseslilliğin ürkütücü örneklerinden biridir.

Sinemanın temelinde hiç kuşkusuz teknoloji yatar. Yaratıcı sinemacılar teknoloji ile sanat arasındaki hassas dengeyi ustalıklı bir biçimde korumayı bilmişler, teknolojiyi yaratıcılığın aracı olarak kullanmışlardır. Ama 20. yüzyıl sonlarında Amerikan sinemasının teknolojiyi araç olmaktan çıkarıp amaca dönüştürmesi, teknolojinin öne çıktığı filmlere öncelik tanıması, sinema filmini sanatsal kaygılar içeren bir "yapıt" olmaktan çıkarıp rastgele bir "ürün" olmaya yöneltmektedir. Sinemanın başlangıç yıllarında Georges Méliès tarafından kullanılan masum sinema hileleri, daha sonra özellikle korku ve bilimkurgu filmlerinde kullanıldı. Bilgisayar teknolojisi ise hemen her türün bu hilelerden yararlanmasını sağlayarak gerçeklikten kopuk ürünlerin çoğalması sonu-

cunu doğurdu. Sinemayı yalnızca vakit geçirmeye yönelik bir eğlence aracı olarak gören bu anlayış, patlamış mısır yiyip, kola içerek film seyreden bir seyirciyi hedef kitle almakta, filmin tek amacının para kazandırmak olduğu görüşünü benimsemektedir. Bir başka deyişle, sinema sanatına büyük katkısı olan Hollywood'u, deyim yerindeyse "Moneywood"a dönüştürerek paranın boyunduruğu altına sokmaktadır. Oysa sinema bir endüstri dalı olmanın yanı sıra çok önemli bir kültür olayıdır. Unutulmaması gereken, sinema filminin rastgele bir sanayi ürünü olmadığı, bir sanat işlevi yüklendiği ve bu nedenle serbest piyasanın sunu-istek ilkesiyle başbaşa bırakılmaması gerektiğidir. Bugün Amerikan sinemasının öncülüğünde yaşanan gelişme, filmin "yapıt" özelliğinin "ürüne" dönüştürülmesidir. Bu durum karşısında özellikle Avrupa ülkelerinin "sanat, kültür ve düşünce özgürlüğü" ilkesine işlerlik kazandırarak, ulusal kültürlerin bu arada sinemanın korunması, desteklenmesi, geliştirilmesi için önlemler almalarını yerinde bir davranış olarak değerlendirmek gerekir.

Bilgisayar ve benzeri teknolojilerin sağladığı görsel yenilikleri öne çıkaran 20. yüzyıl sonları Amerikan sineması büyük bütçeli üstünyapımların ağırlık taşıdığı bir döneme tanıklık eder. Sözgelimi *Jurassic Park* ilk kez dijital ses bandı kullanmış, *Forrest Gump*'ta dijital yöntemlerle fotomontaj yapılmış, *Yıldız Savaşları Bölüm 1 - Gizli Tehlike* ilk kez dijital yollardan yaratılan kahramanlara da yer vermiştir. *Yıldız Savaşları Bölüm 2 - Klonların Saldırısı* ise baştan sona dijital video ile saniyede 24 görüntü ilkesine göre çekilmiştir. Bu tür filmlerin maliyeti genellikle 50 milyon doları bulmakta, kimi örneklerde ise 100 milyon dolara yaklaşmaktadır. Bu filmlerin gösterildiği çok salonlu sinema sayısı ise hızlı bir artış göstermiştir. ABD'de 1990 yılında 23 bin olan sinema salonu sayısı 2000 yılında 35 bini aşmıştır. Buna karşılık bir dönem büyük ilgi gören *drive-in* (açık hava otomobil sineması) sayısı aynı dönem içinde 910'dan 667'ye düşmüştür. Salon sayısının artması seyirci artışını getirdiği gibi, DVD'nin (dijital video disk) gündeme gelmesi video pazarını kamçılamış, öyle ki bir filmin video geliri sinema salonları gelirini aşmaya başlamıştır. Dahası, ABD'de yılda üretilen 450-500 dolayındaki filmin önemli bir bölümünün sinema salonlarında gösterime girmeyip yalnızca video ve televizyon pazarına sunulduğu bilinmektedir. DVD'lerin kamera arkası bölümlere yer vermesinin, kimi kez, gösterime sürülen kopyadan değişik bir kopya içermesinin de, ilginin artmasına katkıda bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu arada Hollywood'a Japon sermayesi de girmiş, Japon Matsushita Industrial Inc. şirketi MCA/Universal Yapımevi'ni satın almıştır. Ama Japonlar, altı milyar dolara satın aldıkları bu yapımevini 1995 yılında 400 milyon dolar daha az bir karşılıkla Seagram'a devredecekler, yapımevinin adı da Universal Studios olacaktır. Bu arada uzun yıllardan sonra, 1994'te Hollywood'da yeni bir yapımevi kurulmuş (Dreamworks) bu yapımevi aralarında *Er Ryan'ı Kurtarmak*'ın da bulunduğu iddialı filmler üretmiştir. 1994'te kurulan Independent Film Channel adlı televizyon kanalı-

nın da desteklemesine karşılık, bağımsız yapımcıların önemli bir bölümünün zamanla Hollywood kurallarını benimsemeye yöneldikleri görülmüştür. Bağımsız yapımları desteklemek için 1974 yılında Bob ve Harvey Weinstein'ın anneleri Miriam ile babaları Max'ın adlarını birleştirerek kurdukları Miramax Studios ise aralarında *Seks Yalanları*, *Rezervuar Köpekleri*, *Ucuz Roman* ve İngiltere ile ortakyapım *Sol Ayağım* gibi filmlerin de bulunduğu önemli yapımları gerçekleştirmiştir. Bu yapımevi 1993 yılında, Disney's Buena Pictures Distribution tarafından 65 milyon dolara satın alınacaktır. Francis Ford Coppola'nın daha önce de değinilen yapımevi Zoetrope ise 1990 yılında iflas etti.

Son yılların Amerikan sinemasının belirgin özelliği harekete dayalı bir serüven sinemasına öncelik tanımasıdır. Sık sık devam filmlerine de yer veren bu sinemanın kaynağı çizgi romanlar, televizyon dizileri ve popüler edebiyattır. Teknolojinin sağladığı olanakların ölçüsüz bir biçimde kullanıldığı bu filmlerin, televizyon tutsağı Amerikan seyircilerini hedef kitle aldığı görülmektedir. Seyirciye, küçük ekranda görmeye alıştığı konuları, bu kez gelişmiş ses donanımlarına sahip dev perdeli sinema salonlarının rahat koltuklarında ve isterse evinde yaptığı gibi yine patlamış mısır ve kola eşliğinde görebilme olanağı sunulmaktadır. Bryan Singer'ın yönettiği *X-Men* (2000) Sam Raimi'nin yönettiği *Spider-Man* (*Örümcek Adam*, 2002) ve Ang Lee'nin yönettiği *Hulk* (*Yeşil Dev*, 2003) çizgi roman kaynaklı filmlerin en yeni örnekleri arasında yer alır. 1960'lardan kalma bir çizgi roman olan *X-Men*, yakın bir gelecekte ABD'de kromozom değişinimi nedeniyle olağanüstü güçlere sahip olarak dünyaya gelenleri ele alır. Film, X kromozomu taşıyan bu insanların da diğer insanlarla birlikte barış içinde yaşayabileceklerini vurgulamaya çalışır. Filmi benzerlerinden ayıran özelliği, tek bir kahraman üstünde odaklanmamasıdır. Yine 1960'lardan kalma bir çizgi roman olan *Örümcek Adam*'ın kahramanı, bir örümceğin elini ısırması sonucunda olağanüstü güçlere sahip olan bir delikanlıdır (Tobey Maguire.) Delikanlı bir yandan gazetecilik yapar, ortalığı kasıp kavuran Yeşil Cin'le (Willem Dafoe) savaşırken, bir yandan da bir genç kızın (Kirsten Dunst) gönlünü kazanmaya çalışır. *Yeşil Dev* ise bilimsel bir çalışma sırasında aldığı ışınım sonucunda, sinirlenince yeşil derili ve olağanüstü yeteneklere sahip bir yaratığa dönüşen bir doktorun (Eric Bana) serüvenlerini aktarır. Eski kuşak seyircilere *King Kong*'u çağrıştıran film, bilgisayar destekli çekimlerinin bolluğu ile dikkati çeker. Daha önce değinilen *Kaçak* ve *Görevimiz Tehlike* ise televizyon kaynaklı filmlerin en bilinen örnekleridir. Amerikan sinemasının son yıllarda ürettiği yüzlerce ve yüzlerce şiddet içerikli filmden kimi örnekleri bile sıralamanın bir anlamı yoktur. Belirtilmesi gereken, görüntülerinin çarpıcılığı ile seyirciyi etkilemeyi amaçlayan bu filmlerin yücelttiği kan, dövüş, ölüm, dehşet ağırlıklı ve günlük gerçeklerle bağlantısı olmayan ortamın, bütün bir toplumu ve bu arada yeni yetişenleri şiddete yönelttiğidir. Yeni yetişen kuşaklarda suçluluk oranının görülmemiş oranda artmasında bu

filmlerin etkisi görmezden gelinemez. Çocuk yaştaki öğrencilerin okullarda cinayetler işlemesi, örneğin iki öğrencinin Littleton kentinde (Colorado) on iki arkadaşlarını ve bir öğretmenlerini silahlarla tarayarak öldürmeleri, hiç kuşkusuz sinema filmlerinde övgüsü yapılan silah kullanımının ve şiddetin gerçek yaşama yansımasından başka bir şey değildir. Bireylerin kolayca silah sahibi olabildikleri ve yeryüzünün en çok cinayet işlenen ülkelerinden biri olan ABD toplumunda, tehlikelerden korunmanın en güvenilir yolu silahlanmadan geçmekte, silah özel yaşamın önemli bir öğesi olunca, çocuklar da bu araca kolayca erişebilme olanağına kavuşmaktadırlar. Michael Moore'un yönettiği *Bowling for Columbine* (*Benim Cici Silahım*, 2002) bu durumu belgeleyen çok önemli bir çalışmadır. Film, Amerikan toplumunun abartılı korkularını ve şiddet eğilimini araştırırken, silah tacirlerinin ve yöneticilerin silahlanmayı nasıl desteklediklerini de vurgular. (Film, En İyi Belgesel Oscarı'nı kazandı.) Eleştirel bakışını sürdüren yönetmen *Fahrenheit 9/11* (2004) adlı filminde Başkan Bush'un seçim kampanyası ile başlayıp Irak Savaşı'na uzanan dört yıllık bir dönemin dökümünü yaparken, Amerikan ordusunun Irak'ta uyguladığı vahşet ve işkenceyi vurguladı. Bush politikalarını sert bir biçimde eleştiren bu filmin de doğruladığı gibi, Amerikan dış politikasının izlemeye başladığı saldırgan çizginin, abartılı toplumsal kaygıların şiddetle bastırılması eğiliminin bir uzantısı olduğunu düşünmek yanlış olmaz.

Amerikan sinemasının 21. yüzyıl başındaki durumunu değerlendirmek için üç diziye (*The Matrix*, *Harry Potter* ve *Yüzüklerin Efendisi*) değinmek yeterli olur. Serüven temelli bu dizilerin ortak özelliği, seyirciyi yeryüzü gerçekleriyle ilgili olmayan ortamlara götürmeleri, büyü, sihir, dövüş gibi öğelere yer vermeleri, bilek gücüne dayanan erkek egemen bir kahramanlık ortamını masalsı bir anlatımla yüceltmeleridir. İlginç olan, ancak çocukların ilgi duyabileceği bu masalların, yoğun tanıtım kampanyalarının ve yıllardır dünyaya yayılan "hamburger" kültürünün desteğiyle, büyükler tarafından da paylaşılmasıdır. Andy ile Larry Wachowski Kardeşler'in birlikte senaryosunu yazıp yönettikleri *The Matrix* (1999) Hong Kong sinemasının dövüş sanatlarına öncelik tanıyan gerilimli bir bilimkurgu filmidir. Wachowski Kardeşler'in ilk filmleri *Bound* (*Tuhaf İlişkiler*, 1997) eğlenceli bir kara film taşlaması olmuştu. *The Matrix* (1999) insanların bilgisayarların boyunduruğu altına girdiği ve beyinlerinin Matrix adlı bir programa bağlandığı bir ortamda, bu düzene başkaldıran Neo'nun (Keanu Reeves) serüvenini aktarır. Film, Hıristiyan inançlarıyla da benzerlikler kurarak, insanlığı yok olmaktan kurtaracak post-modern bir "mesih" mitolojisi kurgularken, ağırlığı dijital efektlerle desteklenen ve etkileyici koreografisi ile dikkati çeken hareketli bir anlatıma yer verir. 60 milyon dolara mal olan bu filmin yalnızca iç pazarda üç kat getiri sağlaması üzerine yine Wachowski Kardeşler'in yönettiği devam filmi *The Matrix Reloaded* (2003) çekildi. Film, Neo'nun, özgür insanların yaşadığı yeraltındaki Zion kentini Mat-

rix'in robotları tarafından yok edilmesini önlemeye çalışmasını konu edinir. Dövüş sanatlarının yine ağırlık taşıdığı filme, Wachowski Kardeşler yine ilk filmde olduğu gibi yer yer yaşanan yaşamla bu yaşamın ötesine, inançlara, yazgıya ilişkin felsefi ve mistik konuşmalar katarlar. Böylece, temelde iyi ile kötünün çatışması gibi bildik bir konuyu ele alan bu stilize filme başka boyutlar ve derinlikler eklemeyi denerler. Filmin akışını ağırlaştıran bu konuşmaların, üstelik yönetmenlerin sıradan seyircinin bu dizinin derin anlamını kavramasının güç olduğu yolundaki açıklamalarının, kimi yazarları dizide felsefi değerler ve yorumlar aramaya yöneltmesi, dahası İslamcı kalemlerin Matrix dizisi ile "tasavvuf" arasında bağlantı kurmaya kalkışmaları ilginçtir. Üçlemenin son filmi *The Matrix Revolutions* (2003) ise insanlığın son kalesi Zion kentine 250 bin robotun saldırısını konu edinir. Yeni mesih Neo, kendini feda ederek, robotların insanları yok etmesini engelleyecektir. Yine özel efektleri ve dövüş sahneleri ile sürükleyicilik kazanan film, Hıristiyanlık akidelerine uygun bir biçimde noktalanırsa da, "her başlangıcın bir sonu vardır" saptamasıyla kötümser bir bakış getirir. Siberpunk kültürünün başarılı bir örneği olan bu üçlemenin, sinema sanatına hiçbir katkısı olmadığını söylemek yanlış olmaz.

İngiliz kadın yazar Joanne Kathleen Rowling'in çocuklar için yazdığı ama büyük bir tanıtım kampanyasının desteğiyle yetişkinlerin de ilgisini çekerek, dünya ölçeğinde satış rekorları kıran *Harry Potter* dizisinin ilk bölümü, Chris Colombus tarafından *Harry Potter and The Philosopher's Stone* (*Harry Potter ve Felsefe Taşı*, 2001) adı altında sinemaya aktarıldı. Colombus daha önce *Home Alone* (*Evde Tek Başına*, 1990) ve *Home Alone 2* (*Evde Tek Başına 2*, 1992) adlı filmlerinde, evde tek başına kalıp tehlikelere göğüs germeyi başaran bir afacanın (Maculey Culkin) serüvenlerini bir güldürü ortamında aktararak ünlenmişti. *Harry Potter ve Felsefe Taşı*, yatılı bir büyücülük okulunda öğrenim gören, anasız babasız Harry Potter (Daniel Radcliffe) ile biri kız (Emma Watson) biri erkek (Rupert Grint) iki arkadaşının serüvenlerini konu edinir. Harry Potter'in, ailesini öldüren büyücünün, ölümsüzlük sağlayan felsefe taşını ele geçirmesini engellemeye çalışmasını aktarır. Kitabın ilgi görmesinde yazarın fantastik bir serüvenle ölçülü bir dram ve güldürü anlayışını birleştirmesi ve basit bir dil kullanması etkili olmuştu. Yönetmenin de, kitaba ve bu özelliklerine bağlı bir seyirlik çektiği görülür. Oyuncular arasına öğretmen rolünde Kenneth Branagh'ı da katan dizinin ikinci filmi *Harry Potter and The Chamber of Secrets* (*Harry Potter ve Sırlar Odası*, 2002) ise yaz tatilinden sonra okuluna dönen Harry'nin "sırlar odasının" ardında yatan gerçeği yine aynı arkadaşlarıyla birlikte ortaya çıkarmasını konu edinir. Yönetmenliği Meksikalı Alfonso Cuaròn'un üstlendiği *Harry Potter and The Prisoner of Azkaban* (*Harry Potter ve Azkaban Tutsağı*, 2004) ise bir cezaevinden kaçan azılı bir haydutun Harry'nin peşine düşmesini konu edindi. Mike Newell'in yönettiği Harry Potter and the *Goblet of Fire* (*Ateş Kadehi*, 2006); David Yates'in yönettiği *Harry Potter and the Or-*

der of the Phoenix (*Harry Potter ve Zümrüdüanka Yoldaşlığı*, 2007); *Harry Potter and the Half-Blood Prince* (*Harry Potter ve Melez Prens*, 2008) dizinin aynı anlayışı ve çizgiyi sürdüren devam filmleri oldu. Büyü ve sihiri gündeme getirerek çocuklara yönelik masalsı bir ortam yaratan bu filmlerin yetişkin seyircilerden de ilgi gördüğünü belirtmek gerekir.

İngiliz dilbilimci ve yazar John Ronald Reuel Tolkien fantastik romanlarıyla tanınır. Yazarın 1937 yılında yayımlanan romanı *The Hobbit*, bu adı taşıyan cücelerin yaşadığı bir dünyada iyilikle kötülüğün çatışmasını ele alır. Yazar aynı cüceleri, 1944 ile 1955 yılları arasında yayımladığı *Yüzüklerin Efendisi* adlı üçlemesinin de kahramanları arasına katar. Tarih öncesine dayanan yeni bir dünya, yeni bir mitoloji yaratan yazar, çirkinle güzelin, iyi ile kötünün, sevinçle hüznün birlikte var olduğu sanal bir ortam çizer. Muhafazakâr görüşlü koyu bir Katolik olduğu bilinen Tolkien bu üçlemede iyilerden yana yer alır ve kötülerin er geç cezalandırılacaklarını vurgular. Bu destansı üçlemenin sinema uyarlamasının ilk bölümü Yeni Zelanda kökenli yönetmen Peter Jackson'ın yönettiği *The Lord of The Rings: The Fellowship of The Ring* (*Yüzüklerin Efendisi: Yüzük Kardeşliği*, 2001) oldu. Film, yeryüzünün bambaşka bir görünüşe sahip olduğu bir dönemde Orta Dünya adı verilen anakarada yaşayan değişik ırktan canlıları ele alır. Taşıyanı görünmez kılan sihirli bir yüzüğü ele geçirmek için Frodo'nun (Elijah Wood) verdiği mücadeleyi aktarır. (Kitapta elli yaşlarında olan Frodo filmde gençleştirilmiştir.) Yönetmen, kendi içinde tutarlı ama gerçek dışı bir dünya oluşturarak, kılıçların, palaların, okların havada uçuştuğu bir serüven filmi çıkarır ortaya. Üçlemenin, savaş sahneleri ile dikkati çeken ikinci bölümü *The Lord of The Rings: The Two Towers* (*Yüzüklerin Efendisi: İki Kule*, 2002) sihirli yüzüğün ve Karanlıklar Efendisi ile Büyücü'nün kulelerinin insan ırkını yok etmelerini önlemek için yaşananları, yine uzun ve titiz bir serüven filmi anlayışı içinde aktarırken, bilgisayar teknolojisinin daha da öne çıktığı ve ilk filme oranla kitaba daha az bağlı bir masal film olur. *The Lord of The Rings: The Return of The King* (*Yüzüklerin Efendisi: Kralın Dönüşü*, 2003) ise olayların akışı ile kahramanların içsel dönüşümü arasında bir sentez yapmayı amaçlarsa da, gereksiz uzunluğu seyircide yer yer ilk iki filmin tekrarı izlenimini uyandırır. (Film, En İyi Film ve En İyi Yönetmen Oscar'ları ile birlikte on bir dalda Oscar kazandı.) Görüntü ve ses efektlerinin ustaca kullanılmasından başka bir özelliği olmayan üçleme, "mavi gözlü beyazların" simgelediği iyilerle, derileri koyu renkli ve yüzlerine kezzap dökülmüş gibi korkunç görünüşlü kötüler arasında yapılan ve mutlu sonla noktalanan bir iyi-kötü çarpışmasını bir masal havası içinde aktarır. Erkek egemenliğine dayanan üçlemede, cinselliği dışlayan ve savaşı yücelten bir dünyanın övgüsü yapılır. Teknolojik gelişmenin dünyayı bir uygarlıklar çatışmasının eşiğine getirdiği bir dönemde, bu dizinin yansıttığı bakış açısının neo-nazi bir doğrultuda olması şaşırtıcı değildir. Dizide kişilerin, yalnızca "iyi" ya da "kötü" olarak ele alınma-

sı Walt Disney filmlerini çağrıştırdığı gibi, Başkan Bush yönetiminin dünya halklarını sınıflandırma görüşüne de uygun düşmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya'da kurulan neo-faşist Movimento Sociale Italiano'nun, daha sonra da Alleanza Nazionale'nin yönlendirdiği sağcı militanların 1970'lerde düzenlediği kültürel muhalefet etkinliklerinin Tolkien'in kitabından esinlenerek "Campo Hobbit" adını taşıması, hiç kuşkusuz kitabın içeriğinin hangi ideolojiyle örtüştüğünün somut bir göstergesidir.

Seyirciyi içinde yaşadığı dünyanın gerçekliklerinden uzaklaştırarak düşlerin, büyülerin vurdulu kırdılı sanal ortamına götüren *Harry Potter*, *The Matrix* ya da *Yüzüklerin Efendisi* gibi teknoloji ağırlıklı masal-filmlerin en değerli ürünler olarak öne çıktığı bir üretim anlayışı, Hollywood sinemasının bugünü konusunda olumlu bir değerlendirmeyi engellemektedir. Hollywood'un bu çıkmazdan nasıl çıkacağını (ya da çıkamayacağını) sinemanın bir sanat dalı olduğunu ve her şeyden önce insanı, sorunlarını ve içinde yaşadığı toplumla ilişkilerini ele alması gerektiği gerçeğini anımsayıp anımsamayacağını zaman gösterecek. Unutulmaması gereken, büyük sermayenin egemenliğindeki Hollywood sinemasının oldum olası acımasız bir ortama da kaynaklık ettiğidir. Yeteneğiyle başarının doruğuna ulaşan ve bir dönemin Amerikan sinemasını simgeleyen Marilyn Monroe'nun intihar etmek zorunda bırakılması, Hollywood'un "yıldız sisteminde" başarı ile acının nasıl at başı gittiğinin hazin bir göstergesidir. Marilyn Monroe'nun intiharı üzerine, Pier Paolo Pasolini'nin yazdığı ve kapitalist sinema anlayışının iç yüzünü de sorgulayan aşağıdaki ağıt ise, sinemaya siyasetin merceğinden bakmayı deneyen bir "sinema tarihi"ne yaraşan en anlamlı sondur.

Şiirli Ses

(*Marilyn Monroe için*)
Geçmiş dünya ile gelecek dünyadan
yalnızca güzellik kalmıştı geriye, bir de sen
çaresiz küçük kardeş,
abilerinin peşinden koşan,
onlara öykünüp, onlarla gülüp ağlayan.
Sen, en küçük kardeş,
alçakgönülle taşıdın sırtında güzelliği
ve halkın içinden gelen kızın ruhu
hiç bilmedi güzel olduğunu,
bilseydi güzellik olmazdı ki.
Dünya öğretti sana güzelliğini
ve güzelliğin dünyanın oldu.
Korku salan geçmiş dünya ile korku salan gelecek dünyadan
yalnızca güzellik kalmıştı geriye, bir de sen,

uysal bir gülücük gibi sürükledin onu peşinden.
Uysallık bol gözyaşı dökmeyi,
kendini vermeyi, gülen gözlerle
acıma dilenmeyi gerektirdi.
Ve alıp götürdün güzelliğini,
Yitip gitti bir altın zerresi gibi.
Aptal geçmiş dünya ile
yabanıl gelecek dünyadan,
bir güzellik kalmıştı geriye, küçük kardeşin
küçük göğüslerini, kolayca açılan göbeğini
vurgulamaktan utanmayan.
Güzellik bunun için vardı,
senin dünyanın tatlı kızlarının...
Miami'de, Londra'da yarışmalar kazanan
tacir kızlarının güzelliklerinin aynı.
Yitip gitti altın bir güvercin gibi.
Dünya öğretti sana güzelliğini,
ve güzelliğin güzellik olmaktan çıktı.
Ama sen çocuk olmayı sürdürüyordun,
geçmiş gibi aptal, gelecek gibi acımasız,
ve seninle İktidarın sahip çıktığı güzelliğin arasında,
yer aldı bugünün olanca aptallığı, acımasızlığı.
Gözyaşları arasında bir gülücük gibi sürüdün onu hep peşinden,
edilgenliğinle arsız, uysallığınla ahlaksız.
Yitip gitti ak bir altın güvercin gibi.
Geçmiş dünyadan arta kalan,
gelecek dünyanın istediği, şimdiki dünyanın
sahip çıktığı güzelliğin, ölümcül bir kötülük oldu.
Şimdi artık abiler dönüp geriye bakıyorlar,
rezil oyunlarına bir an ara veriyorlar,
sağır dalgınlıklarından sıyrılıp
soruyorlar kendilerine: "Marilyn, küçük Marilyn,
yol mu gösterdi yoksa bize?"
Şimdi sen,
hiçbir değeri olmayan, gülümseyen çaresiz kız,
ilk sensin, dünyanın kapılarının ötesinde
ölüm yazgısına terk edilen.

Pasolini'nin, *Gramsci'nin Külleri* kitabından.
(Türkçesi Rekin Teksoy, Nisan Yayınları, İstanbul, 1993)

KRONOLOJİ

Paleolitik Çağ
- Altamira (İspanya) ve Lascaux (Fransa) mağaralarının duvarlarına av resimleri yapıldı.

İÖ 11. Yüzyıl
- Çin'de ışık kullanılarak duvara gölgeler yansıtıldı.

İÖ 6. Yüzyıl
- Japonya'da büyü törenlerinde yansıtıcı aynalar kullanıldı.

İÖ. 3. Yüzyıl
- Platon, *Devlet* adlı yapıtının yedinci kitabında, ışığın duvara yansıttığı gölgelerin hareket ettiğini yazdı.

İÖ 1. Yüzyıl
- Gölge oyunu Çin'de yaygınlık kazandı.
- Latin şair Titus Lucretius, *Carus De Rerum Natura* adlı şiir kitabında ağtabaka izlenimine değindi.

2. Yüzyıl
- İskenderiyeli Batlamyus (Ptolemaios) ağtabaka izlenimini buldu (130).

10. Yüzyıl
- Arap matematik, gökbilim ve fizik araştırmacısı İbnü'l-Haytam (Al-Hazin) Latinceye de çevrilen kitaplarında ağtabaka izlenimine değindi.

11. Yüzyıl
- 70 m uzunlukta, 50 cm enindeki Bayeux Halısı, Normanlar'ın İngiltere'yi işgal edişini bir çizgi roman anlayışıyla resimledi.

13. Yüzyıl
- İngiliz keşiş Roger Bacon optik alanında buluşlar yaptı.
- Guillaume de Saint-Cloud karanlık odayı tanımladı.

15. Yüzyıl
- Leonardo Da Vinci, bir mercek aracılığıyla ışığın bir noktaya odaklanabileceğini buldu.

16. Yüzyıl
- Leonardo Da Vinci ve Jerome Cardan, karanlık odayı tanımladılar.

17. Yüzyıl
- İngiliz oyun yazarı Ben Jonson'ın yazdığı *A Tale of Tub* adlı oyunun bir sahnesinde gölge oyunu oynatıldı.
- Cizvit rahip Athanasius Kircher büyülü feneri (*lanterna magica*) buldu (1645).
- Fransız rahip Claude François Milliet des Châles, cam üstüne yaptığı resimleri büyülü fener yöntemiyle duvara yansıttı.
- İtalyan Giovanni Battista Alberti, *Magia Naturalis* adlı kitabında karanlık odayı açıkladı.
- Fransız Richelet, *Dictionnaire Philosophique* adlı yapıtında büyülü feneri "mum ışığını yansıtan parabolik bir ayna" olarak tanımladı.
- Danimarkalı Thomas Rasmunsen Walgenstein yapay ışık kaynaklı bir büyülü fener yaptı (1660).
- Büyülü fener Londra'da satışa sunuldu (1663).
- Kircher'in *Ars Magna Lucis et Umbrae* adlı kitabında ilk kez bir büyülü fener resmi basıldı (1671).
- Claude-François Milliet des Châles'in *Cursus Seu Mundus Mathematicus* adlı kitabında ayrıntılı bir büyülü fener resmi basıldı (1674).
- İngiliz Newton, Newton Çarkı deneyini yaptı.

18. Yüzyıl

- Willem Jakob Gravesande'nin Leiden'de basılan *Physices Elementa Mathematica* adlı kitabında büyülü fener konusunda ayrıntılı bilgi verildi (1721).
- Alman araştırmacı J. H. Schülze, ışığın gümüş tuzları üzerindeki etkisini inceledi (1727).
- Chevalier d'Arcy, ağtabaka izlenimini inceledi (1765).
- Philippe-Jacques de Loutherbourg, "eudophusikon" adını verdiği bir ışık oyunu geliştirdi (1781).
- Rahip Nollet, *Leçons de Physique Expérimentale* adlı kitabında ağtabaka izlenimini anlattı.
- F. D. Séraphin, Paris'te, Palais Royal'de gölge oyunu (Çin kökenli) gösterisi düzenledi (1784).
- Robertson, *Phantscope*'un buluş belgesini aldı ve Paris'te Phantasmagoria adlı bir gösteri salonu açtı (1798).

19. Yüzyıl

- Thomas Wedgwood ile Humphry Davy, duyarlı kâğıt üzerinde fotoğraf görüntüsü elde ettiler ama görüntüyü tespit edemediler (1800).
- Joseph-Nicéphore Niépce metal levha üzerine fotoğraf çekmeyi başardı (1822).
- Daguerre, Paris'te Diorama'yı açtı (1822).
- Peter Mark Roget, Londra'da ağtabaka izlenimi konusunda bir bildiri sundu (1824).
- İngiliz doktor John Ayrton, Paris'te "Thaumatrope" adını verdiği bir oyuncak geliştirdi (1825).
- İngiliz araştırmacı P. M. Roget, Londra'da Royal Society'de ağtabaka izlenimi konusunda bir bildiri sundu (1825).
- Belçikalı araştırmacı Ferdinand Plateau, "Phenakistiscope"u buldu (1832).
- Plateau'nun buluşunu geliştiren İngiliz matematikçi William George Horner "Zoetrope"u buldu.
- Daguerre ile Niépce'in karanlık odada çekilen resimleri duyarlı taban üstünde saptayan Daguerréotypie yöntemi Fransız Bilimler Akademisi'nde tanıtıldı (1839).
- İngiliz Wheatstone ilk kez *photography* sözcüğünü kullandı.
- Amerikalı Hyatt Kardeşler selüloit üretimine başladılar (1865).
- Amerikalı Hyatt Kardeşler, selüloiti ticari bir marka olarak tescil ettirdiler (1871).
- Fransız gökbilimci Pierre-Jules César, "fotoğraf tabancası" adını verdiği aletle Venüs'ün Güneş'in önünden geçişinin çeşitli evrelerinin fotoğraflarını çekti (1876).
- Eadweard James Muybridge, 40 fotoğraf makinesi kullanarak, koşan bir atın ayaklarının yerden kesilip kesilmediğini saptadı (1877).
- Eadweard James Muybridge, *Animals in Motion* ve *The Human Figure in Motion* adlı iki kitap yayımladı.
- Edison fonografı (gramofon) buldu (1877).
- Emile Reynaud, Praxinoscope'u yaptı (1878).
- Jules-Etienne Marey, "fotoğraf tüfeği" adını verdiği fotoğraf makinesini yaptı (1882).
- ABD'de Eastman Walker Company makaraya sarılı fotoğraf filmi üretti (1885).
- Eastman Walker Company makara film kullanan ilk Kodak fotoğraf makinesini satışa sundu (1888).
- Edison, West Orange'daki laboratuvarında National Federation of Women's Club üyelerine kinetoskop gösterisi yaptı (22 Mayıs 1891).
- Emile Reynaud, Paris'te Grévin Müzesi'nde "optik tiyatro" gösterisi yaptı (28 Ekim 1892).
- Edison'un West Orange'daki stüdyosu Black Maria (Kara Maria) tamamlandı (1 Şubat 1893).
- Edison kineteskobun toplu üretimine başladı (1893).
- Riley Kardeşler'in New York'ta Beekman Street 16 numaradaki optik aletler dükkânında Thomas Edison'un çektiği filmler gösterildi (5 Şubat 1894).
- New York City'de ilk kinetoskop salonu açıldı (14 Nisan 1894).
- Senatör Bradley, Edison için W. K. Laurie Dickson'ın çektiği *The Serpentine Dance* adlı filmin Washington'da gösterilmesini, dansçı Carmencita'nın iç çamaşırlarının görüldüğü gerekçesiyle yasakladı (17 Temmuz).
- Warner Brothers, Paris'te Poissonnière Bulvarı 20 numarada bir kinematoskop dükkânı açtı.

- Etienne-Jules Marey, kronofotoğraf çalışmalarını *Mouvement* (*Devinim*) adlı bir kitapta derledi (1894).
- Laurie Dickson ile kızı Antonia'nın yazdıkları *History of The Kinetograph, Kinetoscope and Kineto-Phonograph* New York'ta yayımlandı (31 Aralık).

1895

- Charles Pathé, Paris'te Cours de Vincennes 20 numarada bir fonograf dükkânı açtı (14 Ocak).
- Auguste ve Louis Lumière, alıcı, gösterici ve baskı makinesinden oluşan sinematografın buluş belgesini aldılar (13 Şubat).
- Louis Lumière, sinematograf ile *La Sortie des Usines Lumière* (*Lumière Fabrikası'ndan* Çıkış) filmini çekti (19 Mart).
- Lumière sinematografı, Paris'te Société d'Encouragement pour l'Industrie Nationale'e tanıtıldı (22 Mart).
- Birt Acres, Robert William Paul ile birlikte geliştirdiği alıcıyla Oxford ve Cambridge üniversiteleri arasındaki kürek yarışını filme aldı (30 Mart).
- Lumière, İngiltere'de sinematografın kullanım hakkını tescil ettirdi (9 Nisan).
- Lumière sinematografı, Sorbonne'da gösterildi (17 Nisan).
- Woodville Latham Kinetoskop Şirketi'nin, kinetoskop film gösteren aygıtı "panoptikon" basına tanıtıldı (21 Nisan).
- Lumière sinematografı, Lyon'da Sociétés Française de Photographie Kongresi'nde tanıtıldı (12 Haziran).
- Edison, kinetoskopla fonografın birleştirilmesinden oluşan "kinetofon"u, temsilcileri Raff ve Gammo'ya gönderdi (15 Haziran).
- Kiel Kanalı'nın açılışı Acres tarafından filme alındı (Haziran).
- Max ve Emil Skladanowski Kardeşler, Berlin'de, Wintergarten'de bioskopla çektikleri filmleri gösterdiler (1 Kasım).
- Brüksel'deki Association Belge De Photographie'de Lumière sinematografı tanıtıldı (10 Kasım).
- Sorbonne'daki amfitiyatroda Lumière sinematografı gösterildi (16 Kasım).
- Magnusson, Norveç Kralı Haakon'un İsveç gezisini filme aldı (25 Kasım).
- American Mutoscope Company kuruldu (27 Aralık).
- Paris'te, Capucines Bulvarı'ndaki Grand Café'nin altındaki Salon des Indiens'de, Lumière Kardeşler halka açık ilk sinema gösterisini düzenlediler (28 Aralık).

1896

- İskenderiye'de Zawani Kahvesi'nde sinematograf gösterisi yapıldı (5 Ocak).
- Edison vitaskobun buluş belgesini aldı (19 Şubat).
- American Mutoscope Company, Broadway'de, 841 numaralı binanın tepesindeki taraçada film çekmeye başladı (25 Şubat).
- Brüksel'de Galerie du Roi 7 numaralı binada halka açık ilk sinematograf gösterisi düzenlendi (1 Mart).
- Londra'da, Leicester Square'da Lumière sinematografı açıldı (9 Mart).
- New York'ta, Herald Square'daki Koster and Bial's Music Hall'da Edison'un vitascope göstericisi tanıtıldı (23 Nisan).
- Lumière'in operatörlerinden Charles Moisson St. Petersburg'da Rus Çarı II. Nikola'nın tahta çıkış törenini filme aldı (14 Mayıs).
- Hollanda'da Schveningen'de ilk sinematograf gösterisi yapıldı (6 Haziran).
- Edison'un, New York'ta gösterilen *The Kiss Between May Irwin and John Rice* adlı filminde kadın ve erkek oyuncuların dudak dudağa öpüşmeleri tepkilere yol açtı (15 Haziran).
- Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Félix Mesguich, New York'ta, Keith's Theater adlı müzikholde sinematograf gösterisi yaptı (25 Haziran).
- New Orleans'ta film göstermek amacıyla Vitascope Hall açıldı (26 Haziran).
- Lumière Kardeşler'in operatörleri, Montreal'de Palace Tiyatrosu'nda sinematograf gösterisi yaptılar (27 Haziran).
- Rio de Janeiro'da halka açık sinematograf gösterisi yapıldı (6 Temmuz).

- Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Eugène Promio, St. Petersburg'da Rus Çarı'na film gösterdi (7 Temmuz).
- Uruguay'ın başkenti Montevideo'da ilk sinematograf gösterisi yapıldı (18 Temmuz).
- Arjantin'in başkenti Buenos Aires'te sinematograf gösterisi yapıldı (28 Temmuz).
- Şanghay'da sinematograf gösterisi yapıldı (11 Ağustos).
- Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Gabriel Veyre ile Ferdinand Born Bernard, Mexico'da bir eczanenin bodrum katında halka açık sinema gösterisi düzenlediler (14 Ağustos).
- Santiago de Chile'de sinematograf gösterisi yapıldı (25 Ağustos).
- Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Eugène Promio, İstanbul'da filmler çekti (Yaz ayları).
- Avustralya'nın Victoria eyaletinde sinematograf gösterisi düzenlendi (Eylül).
- Charles ve Emile Pathé, 40 bin frank sermayeli Pathé Frères Yapımevi'ni kurdular (1 Ekim).
- Auckland'de (Yeni Zelanda) ilk sinematograf gösterisi yapıldı (13 Ekim).
- Lumière Kardeşler, New York'ta, East 30th Street 13 numarada bir acente açtılar (1 Kasım).
- Japonya'nın Kobe kentinde ilk kinetoskop gösterisi yapıldı (21 Kasım).
- Edison'un çektiği *Dolorita's Passion Dance* (*Dolorita'nın Tutkulu Dansı*) adlı film, Atlantic City'de belediye başkanı tarafından müstehcen olduğu gerekçesiyle yasaklandı.
- İstanbul'da, Yıldız Sarayı'nda saray hokkabazı Bertrand film gösterileri düzenledi (Yıl sonuna doğru).

1897

- Filipinler'in başkenti Manila'da sinematograf gösterisi yapıldı (1 Ocak).
- Venezüella'nın Maracaibo kentinde kinetoskop gösterisi yapıldı (27 Ocak).
- Rusçuk'ta (Bulgaristan) sinematograf gösterileri yapıldı (Şubat).
- Peru'nun başkenti Lima'da halka açık vitascope gösterisi yapıldı (2 Mart).
- Sigmund Weinberg, İstanbul'da Beyoğlu'ndaki Sponeck Birahanesi'nde halka açık sinema gösterileri düzenledi (Yılın ilk aylarında).
- İstanbul'da, Tepebaşı'ndaki Théâtre des Petits Champs'da sinematograf gösterileri başladı (27 Mart).
- Karikatürcü J. Stuart Blackton ile vantrilog Albert Smith, Edison'un filmlerini göstermek amacıyla New York'ta Vitagraph Company'yi kurdular (31 Mart).
- Paris'te, St. Denis Bulvarı 6 numarada kentin beşinci Lumière sinematografı açıldı (Mart).
- Léon Gaumont, Buttes Chaumont'da Alouettes Sokağı'ndaki stüdyosunda film çekmeye başladı (Nisan).
- Paris'te, Bazar de la Charité'de film gösterimi sırasında yangın çıktı, 140 kişi öldü (4 Mayıs).
- Lumière'in operatörlerinden Eugène Promio, İsveç Kralı II. Oscar'ın tahta çıkışını filme aldı ve aynı gün krala gösterdi (15 Mayıs).
- Lyon'daki Lumière firması, sinematografın satış fiyatını 1650 frank olarak belirledi (Mayıs).
- Rio de Janeiro'nun ilk sinema salonu Nuovonutés Paris açıldı (31 Temmuz).
- Amerikalı James Ricalton, Şanghay'da çayhanelerde Edison'un filmlerini gösterdi (Temmuz).
- Méliès, Montreuil-sous-Bois'da bir stüdyo kurdu (31 Ağustos).
- Lumière Kardeşler, Paris'te, Saint-Denis Bulvarı 10 numarada bir sinematograf tiyatrosu açtılar (Ekim).
- Charles Urban, Warwick Trading Company'yi kurdu (11 Aralık).
- Cecil M. Hepworth'ün yayımladığı *The ABC of Cinematography* ilk sinema kitabı oldu (11 Aralık).
- Edison telif hakkı davaları açmaya başladı (Aralık).
- Atina'da sinematograf gösterileri düzenlendi.
- Robert William Paul, ilk İngiliz filmi *The Soldier's Courtship*'i (*Askerin Flörtü*) çekti.
- İstanbul'da, Şehzadebaşı'ndaki Feyziye Kıraathanesi'nde film gösterilmeye başlandı.

1898

- Leopoldo Fregoli, Napoli'de Gran Circo della Varietà'da kısa filmler gösterdi (18 Ocak).
- Monte Carlo'da, Société des Bains de Mer tarafından düzenlenen bir yarışma sonucunda Clément Maurice sinema tarihinin ilk ödülünü kazandı (25 Mart).

- Dickson, Papa XIII. Leo'nun filmini çekti (Nisan).
- Jan Krizinecky, Prag'da, kendi çektiği bir haber filmini gösterdi (19 Haziran).
- Pathé'nin Vincennes'deki stüdyosu açıldı (Haziran).
- Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Félix Mizoguchi, Rusya'dan sınır dışı edildi (27 Eylül).
- Méliès, Paris'te, Passage de l'Opéra'da bir laboratuvar kurdu (Eylül).
- Lumière Kardeşler'in operatörlerinden Vittorio Calcina, Monza'da, İtalya kraliyet ailesine filmler gösterdi (18 Ekim).
- J. Stuart Blackton, *Tearing Down The Spanish Flag*'i (*İspanyol Bayrağının İndirilmesi*) çekti.
- İstanbul'da, Beyoğlu'ndaki Variétés Sirki ve Tiyatrosu'nda Cambon tarafından film gösterileri yapıldı.

1899
- Paris'te, Léon Gaumont 600 m uzunlukta film gösterebilen bir göstericinin tanıtımını yaptı (1 Ocak).
- Méliès, Cumhurbaşkanı Félix Faure'un cenaze törenini filme aldı (23 Şubat).
- Fransa'nın Cognac kasabasında vitagraph ile gösteri yapılırken yangın çıktı (4 Mayıs).
- Pathé'nin bir yıllık kazancının 360 000 frank olduğu açıklandı (13 Temmuz).
- R. W. Paul, New Southgate'te (İngiltere) bir stüdyo kurdu (1 Eylül).
- Lumière Kardeşler'in Cupucines Bulvarı'ndaki salonlarında çıkan yangın büyümeden söndürüldü (1 Kasım).
- American Mutoscope Company, adını American Mutoscope and Biograph Company olarak değiştirdi.
- Georges Méliès, *L'Affaire Dreyfus* (*Dreyfus Olayı*) adlı filmi çekti.

1900
- Lucien Nonguet, Transwaal Savaşı ile ilgili bir haber filmini Paris'te Vincennes Ormanı'nda çekti (1 Ocak).
- Paris'te, Rue de Clignancourt 21 numaradaki Dufayel mağazasında, Charles Pathé'nin fonografı kullanılarak sesli film gösterisi yapıldı (15 Mart).
- Paris Sergisi (Exposition Universelle) açıldı (14 Nisan).
- Pekin'de, T. Shibata ile K. Fukaya, Çin'deki Boxer Ayaklanması'nı konu edinen bir film çektiler (14 Haziran).
- 8 Temmuz 1899'da Paris'te kurulan Cinéorama firmasının iflas ettiği bildirildi (18 Ağustos).
- Melbourne'da, Town Hall'da, bin metre uzunluktaki *Soldiers of The Cross* (*Haçın Askerleri*) gösterildi (13 Eylül).
- Georges Méliès, 160 metre uzunlukta, dokuz dakika süreli yeni filmi *Rêve de Noël*'i (*Noel Düşü*) 435 frank fiyatla satışa çıkardı (1 Aralık).
- İstanbul'da, Beyoğlu'ndaki Odeon Tiyatrosu'nda sinema gösterileri düzenlendi.

1901
- Edison'un New York'ta, 41 East 21th Street adresindeki yeni stüdyosu açıldı (Ocak).
- Edison, American Mutoscope and Biograph Company'ye karşı açtığı davayı kazandı (15 Temmuz).
- Edwin Stanton Porter, Edison'un New York'taki stüdyosunun yöneticisi oldu (14 Eylül).
- Pathé, Rus Çarı Nikola'nın Paris'e gelişini filme aldı (21 Eylül).
- Pathé Yapımevi'nin yıl boyunca, çoğunu Ferdinand Zecca'nın yönettiği toplam 3000 metre uzunlukta 70 film çektiği açıklandı (31 Aralık).
- Pathé Yapımevi, Vincennes'de Rue de Bois'da bir stüdyo yaptırdı.

1902
- Lumière Kardeşler, Paris'te, Rue de Clichy 18 numarada bir photoroma açtılar (15 Ocak).
- Los Angeles'te, yalnızca sinema filmi gösterilen 200 koltuklu Electric Theater açıldı (16 Nisan).
- Vitagraph, Edison ve Stuart Blackton aleyhine New York'ta açtığı davayı kazanarak yeniden film üretme hakkını elde etti (2 Mayıs).
- Georges Mendel, Zola'nın cenaze törenini belgeleyen filmi Paris'te satışa sundu (16 Ekim).
- Méliès, New York'ta East 38th Street 204'te Star Film'in şubesini açtı (27 Aralık).

- Méliès, *Le Voyage dans la Lune*'ü (*Ay'a Seyahat*) çekti.

1903
- Biograph, New York'ta East 14th Street 11'deki yeni stüdyosunda yapay ışık kullanarak film çekimine başladı (Mayıs).
- Albay Bromhead, Londra'da Gaumont Ltd.'i kurdu (Mayıs).
- Méliès, başrolü de oynayacağı Berlioz'un *Faust* operasını çekmeye başladı (Ekim).
- Biograph, 70 mm'lik yerine 35 mm'lik film kullanmaya başladı.
- Londra'da, Charles Urban Trading Company kuruldu.
- Tokyo'da ilk sinema salonu açıldı.
- Edwin S. Porter, western sinemasının öncüsü *The Great Train Robbery* (*Büyük Tren Soygunu*) adlı filmi çekti.

1904
- Filoteo Alberini, Roma'nın ilk sinema salonunu (Cinema Moderno) açtı (20 Ocak).
- Emil Stahlberg, Helsinki'de kentin ilk sinema salonunu açtı (4 Nisan).
- Pathé, Joinville'de bir laboratuvar kurdu.

1905
- İngiliz Warwick Trading Company, Rus-Japon Savaşı'nı yerinde belgeleyen dört filmi piyasaya çıkardı (7 Ocak).
- Charles Pathé, Paris'te, Boulevard des Italiens 31 numaralı binada, sinema işletmecileri için bir film gösterim odası açtı (16 Şubat).
- Sirk işletmecisi Ole Olsen, Kopenhag'da ilk sinema salonunu açtı (23 Nisan).
- Adolph Zukor, New York'ta Union Square'da bir Hale's Tour açtı (1 Haziran).
- Harry Davis, Pittsburgh'da ilk Nickelodeon'ı açtı (Kasım).
- *Variety* dergisinin ilk sayısı yayımlandı (16 Aralık).
- Brüksel'in ilk yerleşik sinema salonu Le Théâtre du Cinématographe açıldı.
- Filoteo Alberini, ilk İtalyan kurmaca filmini çekti (*La Presa di Roma / Roma'nın Alınması*).
- Pathé, Vincennes'de bir stüdyo yaptırdı.

1906
- Montréal'in ilk sinema salonu Ouimetoscope açıldı (1 Ocak).
- Frankfurt-am-Main'da ilk sinema salonu açıldı (21 Şubat).
- Alman göçmeni Carl Laemmle, Chicago'da ilk Nickelodeon'ı açtı (25 Şubat).
- Adolph Zukor, Hale's Tour'larını Nickelodeon'lara dönüştürmeye başladı (Mart).
- Macar göçmeni bir ailenin çocuğu olan William Fox, New York Broadway'de 700 numaralı binada bir projeksiyon odası açtı (Mayıs).
- Vitagraph'ın, Brooklyn'de yaptırdığı yeni stüdyo için yeni oyuncularla sözleşmeler imzaladığı açıklandı (25 Ağustos).
- Laemmle, Chicago'da bir dağıtım şirketi kurdu (Ekim).
- Vitagraph'ın Brooklyn'deki yeni stüdyosu açıldı (Kasım).
- Danimarka'da Ole Olsen, Nordisk Film Compagni'yi kurdu (Kasım).
- Paris'te, Montmartre Bulvarı'nda dönemin en gösterişli sineması Omnia Cinéma Pathé açıldı (1 Aralık).

1907
- Berlin'de yayımlanan *Der Komet* gazetesi, sinemanın fotoğrafçı Max Skladamowsky tarafından bulunduğunu öne sürdü (1 Şubat).
- İngiltere'de Lancashire'da, ülkenin sinema olarak yapılan ilk salonu Central Hall açıldı (22 Şubat).
- ABD'nin ilk sinema alıcısı, göstericisi ve mercek üreticisi Bell & Howell kuruldu (Mart).
- Paris'te, son bir hafta içinde, 15 sinema salonu açıldığı açıklandı (20 Mayıs).
- Edison, New York'ta, Decatur Avenue 2826 numarada yeni bir stüdyo açtı (11 Temmuz).
- Paris'te, Sinema Yönetmenleri Birliği kuruldu (12 Temmuz).
- Kanada Montréal'de 1200 koltuklu ikinci Ouimetescope sinema salonu açıldı (31 Ağustos).
- Charles Pathé'nin yabancı ülkelerdeki 18. şubesi Singapur'da açıldı (Ağustos).

- Gaumont'un Paris'teki stüdyosunda 650 kişinin çalıştığı ve stüdyoda günde 15 000 metre film çekildiği açıklandı (31 Ekim).
- Chicago Şehir Meclisi, "ahlaka aykırı" sahnelerin halka gösterilmesini yasakladı (4 Kasım).
- Londra'da, yalnızca film gösterecek Balham Empire açıldı.

1908

- İşadamı Paul Lafitte, mimar Jean-Camille Formigé ve oyuncu Charles Le Bargy, Paris'te, Société des Films d'Art'ı kurdular (14 Şubat).
- Avrupalı yapımcılar, Edison'a karşı ortak bir tavır takınmak için Paris'te Continental Oteli'nde bir toplantı yaptılar (9 Mart).
- New York'ta bir mahkeme, sinema filmlerinin de telif hakları kapsamına girdiğine karar verdi (5 Mayıs).
- Mario Caserini'nin yönettiği *Hamlet* uyarlaması *Amleto*, Roma'da gösterildi (31 Mayıs).
- New York'ta, oyuncu D. W. Griffith, *The Adventure of Dollie* (*Dollie'nin Serüveni*) adlı filmle yönetmenliğe başladı (18 Haziran).
- D. W. Griffith, 50 dolar haftalıkla Biograph'ın başyönetmeni oldu (18 Haziran).
- Paris'te Georges Dureau yönetimindeki haftalık *Ciné-Journal* dergisinin ilk sayısı yayımlandı (15 Ağustos).
- İstanbul'da Beyoğlu'nda Weinberg, ilk yerleşik sinema salonu Pathé'yi açtı (Yaz ayları).
- Emile Cohl, Paris'te Gymnase Tiyatrosu'nda ilk çizgi film olan *Fantasmagorie*'yi gösterdi (17 Ağustos).
- André Debrie, 120 m film alabilen ve "Le Parvo" adını verdiği alıcıyı tescil ettirdi (19 Eylül).
- Vladimir Romakhkov'un yönettiği ilk Rus kurmaca filmi *Stenka Razin* gösterime girdi (15 Ekim).
- Berlin'de toplanan Uluslararası Telif Hakları Kongresi, "kişisel ve özgün" bir biçimi olan sinema filmlerinin de, Berne Sözleşmesi'nin kapsamı içine alınmasını kararlaştırdı (13 Kasım).
- Paris'te, *L'Assassinat du Duc de Guise*'in (*Guise Düku'nün Öldürülmesi*) galası yapıldı (17 Kasım).
- New York Belediye Başkanı, New York City'deki bütün Nickelodeon'ların kapatılmasına karar verdi (24 Aralık).
- New York'ta, Motion Pictures Patents Company kuruldu (Aralık).
- Louis Feuillade, *Les Aventures de Nick Carter*'ı (*Nick Carter'ın Serüvenleri*) çevirdi.
- Sofya'da ilk sinema salonu açıldı.
- Paris'te, sinemalarda reklam yapmak amacıyla Publicitée Animée kuruldu.

1909

- Pathé ve Edison'un operatörleri, Yasnaya Polyana'daki (Rusya) evinde Tolstoy'un filmini çektiler (1 Ocak).
- Paris'te, Méliès'nin başkanlığında, Congrès International des Producteurs et Distributeurs de Films (Uluslararası Film Üreticileri ve Dağıtımcıları Kongresi) toplandı (Şubat).
- 16 yaşındaki Mary Pickford, D. W. Griffith yönetiminde ilk filmini çevirdi (Şubat).
- Pathé, Roma'da, Film d'Arte Italiano'yu kurdu (2 Mart).
- Uluslararası Film Üreticileri ve Dağıtımcıları Kongresi'nde alınan kararlar uyarınca, filmlerin dört ay süreyle kiralanması ve bu sürenin sonunda yapımcıya iade edilerek imha edilmesi uygulaması başlatıldı (15 Mart).
- Edwin S. Porter, Edison'dan ayrılarak, New York'ta, Rex Motion Pictures'ı kurdu (1 Ağustos).
- Berlin Alexanderplatz'da 1000 koltuklu bir sinema salonu açıldı (4 Eylül).
- Amerikalı tiyatro yöneticileri Klaw ve Erlanger, sözleşmeli oyuncularının film çevirmelerini yasakladılar (Kasım).
- New York'ta, National Board of Censorship of Motion Pictures kuruldu.
- Gaumont, *Gaumont-Actualités* adı altında haber filmleri yapmaya başladı.
- Atina'da ilk yerleşik sinema salonu açıldı.
- İzmir'de Kramer Sinematografhanesi açıldı.
- İstanbul Beyoğlu'nda Éclair Sineması açıldı.
- Paris'teki Odéon Tiyatrosu oyuncularından Harry Baur, *La Légende du Bon Chevalier* (*İyi Şövalye Efsanesi*) adlı filmle sinemaya adım attı.

1910

- İngiltere'de filmlerin denetlenmesini öngören sinema yasası (*Cinematograph Act*) yürürlüğe girdi (1 Ocak).
- D. W. Griffith, Biograph adına bir film çekmek için Los Angeles'e geldi (20 Ocak).
- Gaumont da, Pathé gibi, filmleri artık satmayıp kiralamaya karar verdi (28 Şubat).
- Biograph Yapımevi'nin filmlerinde "The Biograph Girl" adı altında oynayan oyuncunun adının Florence Lawrence olduğunun açıklanması "yıldız sistemi"ni başlattı (12 Mart).
- J. Searle Dawley'nin yönettiği ve başrolü Charles Ogle'nin oynadığı *Frankenstein or Modern Prometheus* (*Frankenstein ya da Modern Prometheus*) New York'ta gösterildi (18 Mart).
- Vitagraph'ın Fransa'ya göndereceği filmlerin, artık yanmayan Eastman-Kodak ile çekileceği açıklandı (23 Nisan).
- Pathé'nin, Pathé-American adıyla New York'ta çektiği *The Girl From Montana* (*Montanalı Kız*) piyasaya sunuldu (16 Mayıs).
- Pathé, Gaumont, Raleigh ve Eclipse'in operatörleri, Londra'da Kral VII. Edward'ın cenaze törenini filme aldılar (20 Mayıs).
- Berlin'deki sinema işletmecileri, belediyenin koyduğu eğlence harcını protesto ettiler (3 Haziran).
- New York'taki Vitagraph Stüdyoları yandı (2 Temmuz).
- Seul'da ilk sinema salonu açıldı (31 Aralık).

1911

- Vitagraph, Los Angeles'te bir stüdyo açtı (31 Ocak).
- Kanada'da 15 yaşından küçüklerin yalnız olarak sinemaya gitmelerini yasaklayan yasa yürürlüğe girdi (24 Mart).
- Eclair Yapımevi'nin çektiği *Nick Carter* filmlerinin gördüğü ilgi üzerine, Pathé'nin de *Nick Winter Contre Nick Winter* (*Nick Winter, Nick Winter'a Karşı*) adlı bir film çekmeye başladığı bildirildi (5 Ağustos).
- Fransız Eclair Yapımevi, New York'ta bir şube açtı (30 Ağustos).
- İsveç'te, sansür kurulu (Statens Biogratbyra) oluşturuldu (4 Eylül).
- Paris'in Clichy bölgesindeki hipodromun sinemaya dönüştürülmesiyle dünyanın en büyük sineması Gaumont Palace işletmeye açıldı (30 Eylül).
- İsveçli kadın yönetmen Anna Hofman Uddgren, *Blott en Drom* (*Yalnızca Bir Düş*) adlı bir film çekti.
- *Photoplay* dergisi yayımlanmaya başladı.
- Yanaki ve Milton Manaki Kardeşler, Sultan Reşat'ın Selanik ve Manastır gezilerini filme aldılar.
- İstanbul'da, Beyoğlu'nda Ciné Centrale açıldı.

1912

- Macaristan'da Hunnia Film Stüdyoları açıldı (1 Şubat).
- Berlin Belediyesi sinema salonlarında sigara içilmesini ve salonlara çocukların girmesini yasakladı (15 Mayıs).
- Lyon Belediye Başkanı Edouard Herriot, cinayet sahnesi içeren filmlerin gösterilmesini yasakladı (15 Haziran).
- Başrolü Fransız Sarah Bernhardt'ın oynadığı *Queen Elizabeth*'in (*Kraliçe Elizabeth*) New York galası yapıldı (12 Temmuz).
- Adolph Zukor, New York'ta Famous Players Şirketi'ni kurdu (1 Eylül).
- Mack Sennett'in yeniden düzenlenen Keystone Stüdyosu açıldı (22 Eylül).
- Budapeşte'de, Sandor (Alexander) Korda bir gazetede sinema yazıları yazmaya başladı (1 Ekim).
- Louis Feuillade, 77 filmde oynayan küçük oyuncu Anatole Clément Mary'nin (Bébé) sözleşmesini sona erdirdi (13 Aralık).
- Mutual Film Company kuruldu.
- Roma'da, Enrico Guazzoni *Quo Vadis?*'i çekti.
- İstanbul'da, Beyoğlu'nda Cinéma Orientaux açıldı.

1913

- İngiltere'de, filmleri "herkes görebilir" ve "yetişkinler görebilir" olarak sınıflandıracak sansür kurulu (British Board of Film Censors) çalışmaya başladı (1 Ocak).
- Din adamlarının şehirdeki sinemalara gitmelerini yasaklamış olan Vatikan'da, rahipler için bir sinema salonu açıldı (7 Şubat).
- Vitagraph, New York'tan Santa Monica'ya taşındı (1 Mart).
- Isidore Moray, Brüksel'de bir evin infilak sonucunda yerle bir oluşunu görüntüledi ve olaydan beş saat sonra gösterime sundu (4 Mart).
- Fransa İç İşleri Bakanlığı, güncel bir suçu ya da bir idam cezasını konu edinen filmlerin gösterimini yasakladı (19 Nisan).
- Enrico Guazzoni'nin yönettiği İtalyan filmi *Quo Vadis?*, Broadway'de, Astor Theater'da gösterime girdi (21 Nisan).
- Eclair Yapımevi'nin 1912 yılında 7 milyon 300 bin frank kâr ettiği açıklandı (26 Haziran).
- Japonya'da sansür yasası yürürlüğe girdi (Temmuz).
- Charles Chaplin, Keystone Cops'la sözleşme imzaladı (25 Eylül).
- Louis Feuillade, beş filmlik *Fantoma* dizisine başladı.
- *Kinematograph Year Book*'ta belirtildiğine göre dünyada film gösteren tiyatro sayısı, 15 700'ü ABD'de olmak üzere 60 bine ulaştı.

1914

- Charles Chaplin'in ilk filmi *Making a Living* (*Ekmek Parası*) gösterime girdi (2 Şubat).
- Broadway'de Vitagraph Theater salonu açıldı (7 Şubat).
- İstanbul'da, Şehzadebaşı'nda Milli Sinema açıldı (19 Mart).
- Broadway'de 3000 koltuklu Strand Theater salonu açıldı (11 Nisan).
- Paris'te sinema işletmecileri, parlamentonun kabul ettiği eğlence vergisi yasasını protesto ettiler (18 Nisan).
- Giovanni Pastrone'nin yönettiği 4500 metre uzunluktaki *Cabiria* Torino'da gösterime girdi (18 Nisan).
- ABD'nin ilk *drive-in* sineması Ebbets Field Theater açıldı (8 Haziran).
- İstanbul'da, Sirkeci'de Ali Efendi Sineması açıldı (6 Temmuz).
- Avusturya'da düşman ülkelerden getirilen filmlerin gösterimi yasaklandı (16 Ağustos).
- St. Petersburg'da, Vladimir Gardine'in Tolstoy'dan uyarladığı *Anna Karenina* gösterime girdi (7 Ekim).
- Fuat Uzkınay *Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı*'nı filme aldı (14 Kasım).
- Charles Chaplin Keystone'dan ayrılarak Essanay ile sözleşme imzaladı (Kasım).
- Kostas Bahatoris, ilk Yunan kurmaca filmi *Golfo*'yu yönetti.
- İstanbul'da, Beyoğlu'nda Ciné Palace ve Ciné Magique sinemaları açıldı.

1915

- William Fox, Los Angeles'te Fox Film Corporation'ı kurdu (1 Şubat).
- San Fernando Valley'de (California) Universal City Stüdyoları açıldı (15 Mart).
- Fransız film yönetmenleri, filmlere gösterim izni alınması zorunluğu getirilmesi üzerine yasaklanan kimi filmleri Palais des Fêtes'de özel bir gösteride gösterdiler (17 Nisan).
- *Bir Ulusun Doğuşu*'nun yasaklanması için Boston Valiliği'ne 6000 imzalı bir dilekçe verildi (2 Haziran).
- Triangle Film Corporation kuruldu (20 Temmuz).
- Roma'da Bartolomeo Pagano'nun başrolü oynadığı *Maciste* (*Masist*) gösterime girdi (31 Temmuz).
- Oyun yazarı Sacha Guitry'nin yönettiği ve Paris'te Variétés Théâtre'da gösterime giren *Ceux de Chez Nous* (*Bizimkiler*) adlı filmde, Auguste Rodin, Camille Saint-Saens, Edmond Rostand gibi sanatçılarla yapılan söyleşilere yer verildi (22 Kasım).
- Giovanni Pastrone'nin yönettiği *Cabiria*, Paris'te, Vaudeville Théâtre'da gösterime girdi (25 Kasım).
- Fransa Millet Meclisi'nde eğitim sisteminde film kullanımını desteklemek için bir komisyon kuruldu (23 Aralık).
- D. W. Griffth *The Birth of a Nation*'ı (*Bir Ulusun Doğuşu*) yönetti.
- Fransa'da Section Photographique et Cinématographique de l'Armée (Ordu Fotoğraf ve Sinema Bölümü) kuruldu.

- Belçika'da Service Cinématographiqie de l'Armée Belge (Belçika Ordusu Sinema Servisi) kuruldu.
- İstanbul'da Merkez Ordu Sinema Dairesi (MOSD) kuruldu.
- Merkez Ordu Sinema Dairesi operatörleriyle Alman ve Avusturyalı operatörler, cephelerde haber filmleri çektiler.

1916

- Belçikalı oyuncu Jacques Feyder, Gaumont'ta yönetmenliğe başladı (22 Ocak).
- MOSD, *Çanakkale Muharebeleri*'ni çekti (Ocak).
- Charles Chaplin Los Angeles'te Mutual Film Corporation ile 150 bin dolar peşin ödeme ve 10 bin dolar haftalık karşılığında sözleşme imzaladı (26 Şubat).
- Gloria Swanson ile Wallace Beery, Chicago'da evlendiler (27 Mart).
- Paris'te adam öldürmekten yargılanan iki genç kız, bir filmden etkilenerek cinayet işlediklerini söylediler (22 Nisan).
- İngiltere'de eğlence vergisi yürürlüğe girdi (Nisan).
- MOSD, *Von der Goltz Paşa'nın Cenaze Merasimi*'ni filme aldı (Nisan).
- MOSD, *Galiçya Harekâtı* ve *Galiçya'da 19 Süvari Müfrezesi* adlı haber filmlerini çekti (Ağustos).
- D. W. Griffith'in yeni filmi *Intolerance* (*Hoşgörüsüzlük*) New York'ta Liberty Theater'da gösterime girdi (5 Eylül).
- Roma'da Filippo Tommaso Marinetti, *Manifesto del Cinema Futuristico*'yu (*Fütürist Sinema Manifestosu*) yayımladı (11 Eylül).
- 21 Kasım'da ölen İmparator Franz Joseph'in, Alexander Kollovrath tarafından filme çekilen cenaze töreni, Viyana sinemalarında gösterime girdi (30 Kasım).
- Los Angeles'te, Samuel Goldfish, Goldwyn Pictures Corporation adlı bir şirket kurdu (16 Aralık).
- Famous Players-Lasky, 1000 dolar ödüllü bir senaryo yarışması düzenledi (Aralık).

1917

- Victor Sjöström'ün yönettiği Ibsen uyarlaması *Terje Vigen* Stockholm'de gösterime girdi (29 Ocak).
- Roma'da, Giovanni Pastrone'nin sinemadan çekildiği açıklandı (27 Şubat).
- Los Angeles'te, 2000 salonu işleten yirmi yedi yerel dağıtımcı bir araya gelerek First National Exhibitors Circuit adında yeni bir yapımevi kurdular (14 Nisan).
- Charles Chaplin, First National Exhibitors Circuit ile bir milyon dolarlık bir sözleşme imzaladı (25 Nisan).
- ABD'nin savaşa girmesi üzerine *Hoşgörüsüzlük* gösterimden çekildi (30 Nisan).
- Yönetmen Jacques Feyder, Françoise Rosay ile Paris'te evlendi (26 Temmuz).
- Charles Chaplin, First National ile film başına 125 bin dolar karşılığında, 18 ayda sekiz film çekmek için anlaştı (Eylül).
- Abel Gance'ın yeni filmi *La Zone de la Mort* (*Ölüm Bölgesi*) Paris'te gösterime girdi (12 Ekim).
- Budapeşte'de Corvina Stüdyoları açıldı (31 Aralık).
- Almanya'da UFA (Universum Film Aktien Gesellschaft) kuruldu.
- Motion Pictures Engineers Derneği, sinema filminin hızının saniyede 16 kare olmasını kararlaştırdı.
- Mack Sennett, Keystone'dan ayrılarak bağımsız yapımcı oldu.
- İstanbul'da Sedat Simavi ilk kurmaca Türk filmleri *Pençe* ile *Casus*'u çekti.
- MOSD, *Alman İmparatoru'nun Dersaadete Gelişi* ve *Alman İmparatoru'nun Çanakkale'yi Ziyareti*'ni filme aldı.

1918

- Canlandırma sinemasının öncüsü Emile Reynaud, Paris'te öldü (9 Ocak).
- Charles Chaplin, Hollywood'da Sunset Boulevard üstündeki yeni stüdyosuna taşındı (21 Ocak).
- Scott Sidney'in yönettiği ve Elmo Lincoln'un oynadığı *Tarzan of The Apes* (*Tarzan Maymun Adam*) Los Angeles'te gösterime girdi (2 Nisan).
- Fransız film yapımcıları, ülkeye ham film ve yabancı film getirmede karşılaşılan zorlukları protesto amacıyla, bir aylık bir "iş tatili" eylemi başlattılar (20 Nisan).

- Bir sinema salonu ile 7000 kitabın bulunduğu bir kitaplık da içeren ilk "sinema treni" Moskova'dan Kazan'a doğru yola çıktı (13 Ağustos).
- Wilfred Lucas'ın yönettiği ve yine Elmo Lincoln'ın başrolü oynadığı *The Romance of Tarzan* (*Tarzan'ın Aşkı*) New York'ta gösterime girdi (13 Ekim).
- Charles Chaplin, 16 yaşındaki Mildred Harris ile evlendi (23 Ekim).
- Mary Pickford, First National ile 150 bin dolar peşin ödeme ve film başına 250 bin dolar karşılığında üç film çekmek için anlaştı (9 Kasım).
- Ernst Lubitsch'in yönettiği ve Pola Negri'nin başrolü oynadığı *Carmen* Berlin'de gösterime girdi (20 Aralık).
- Winsor McCay'in çizgi filmi *Gertie The Dinosaur* (*Dinozor Gertie*) New York'ta büyük ilgi gördü (28 Aralık).

1919

- Fransız Sinema Yönetmenleri Birliği 15 yıl süreyle Alman ve Avusturya filmlerinin gösterilmemesini kararlaştırdı (20 Şubat).
- Macaristan'da sinema devletleştirildi (12 Nisan).
- Charles Chaplin, Mary Pickford, D. W. Griffith ve Douglas Fairbanks United Artists'i kurdular (17 Nisan).
- Charles Chaplin'in *Shoulder Arms* (*Şarlo Asker*) filmi Paris'te Gaumont Palace'ta ve ayrıca 10 sinemada gösterime girdi (20 Nisan).
- Askeri sansürün yasaklamış olduğu, Griffith'in *Intolerance* (*Hoşgörüsüzlük*) adlı filmi, yaklaşık üç yıl gecikmeyle Paris'te gösterime girdi (12 Mayıs).
- Savaşta yıkılan sinemaların yeniden yapılmasını desteklemek amacıyla Paris'te üç milyon frank sermayeli bir sinema bankası kuruldu (15 Haziran).
- Los Angeles'te, Charles Chaplin dört yaşındaki Jackie Coogan ile birlikte oynayacağı *The Kid* (*Yumurcak*) adlı yeni filminin çekimine başladı (1 Temmuz).
- SSCB'de sinema devletleştirildi (27 Ağustos).
- New York'ta sekiz bin koltuklu Capitol Sineması açıldı (31 Ağustos).
- Moskova'da sinemacılık okulu VGIK açıldı (1 Eylül).
- Louis Lumière, Fransız Bilimler Akademisi üyeliğine seçildi (15 Aralık).
- Robert Wiene, *Das Cabinet des Dr. Caligari*'yi (*Dr. Caligari'nin Muayenehanesi*) çevirdi.
- Ahmet Fehim, *Mürebbiye* ve *Binnaz*'ı çevirdi.
- Muhsin Ertuğrul Almanya'da *Samson*'u çevirdi.
- Universal Yapımevi'nin *The Virgin of Stamboul* (*İstanbul Bakiresi*) adlı filminin dış sahneleri İstanbul'da çekildi).
- Ahmet Fehim'in yönettiği *Mürebbiye*'nin Anadolu'da gösterilmesi İşgal Kuvvetleri Komutanlığı tarafından yasaklandı.

1920

- Paris'te Louis Delluc, *Journal du Ciné-Club*'ü yayımlamaya başladı (14 Ocak).
- Washington'da Savunma Bakanı F. K. Lane, film yapımcılarından bolşevikliği eleştiren filmler yapmalarını istedi (5 Şubat).
- Robert Wiene'nin yönettiği *Das Cabinet des Dr. Caligari* (*Dr. Caligari'nin Muayenehanesi*) Berlin'de gösterime girdi (26 Şubat).
- Douglas Fairbanks ile Mary Pickford evlendiler (29 Mart).
- *Paris Midi* gazetesi, sinema salonlarında ağırlıklı olarak Amerikan filmlerinin gösterilmesini eleştirdi (5 Nisan).
- Paris'te Pépinière Sineması'nda Louis Delluc'ün kurduğu ilk sinema kulübü açıldı (12 Haziran).
- New York'ta Astoria Stüdyoları açıldı (22 Eylül).
- Charles Chaplin'in 18 ayda tamamladığı yeni filmi *The Kid*'in (*Yumurcak*) maliyetinin 300 bin doları bulduğu açıklandı (19 Kasım).
- Paris'e gelen "şişko" güldürü oyuncusu Roscoe Arbuckle, Saint Lazare Garı'nda büyük bir kalabalık tarafından karşılandı (30 Kasım).
- Dışsatımın azalması nedeniyle Amerikan sinemasında üretimin yüzde elli oranında düştüğü ve 5000 çalışanın işten çıkarıldığı açıklandı (28 Aralık).
- Muhsin Ertuğrul Almanya'da, *Der Fest der Schwerzen Tulpe* (*Kara Lale Bayramı*) ve *Die Teufelsanbetern* (*Şeytana Tapanlar*) adlı filmleri çevirdi.

- İstanbul'da, Beyoğlu'nda Elektra Sineması açıldı.

1921
- Charles Chaplin'in yönettiği *The Kid* (*Yumurcak*) New York'ta gösterime girdi (5 Ocak).
- Paris'te Madeleine Sineması açıldı (26 Mart).
- Louis Delluc'ün Paris'te yayımladığı *Cinéa* dergisinde "cinéaste" sözcüğü kullanıldı (6 Mayıs).
- Brüksel'de Ciné-Club de Belgique (Belçika Sinema Kulübü) kuruldu (5 Haziran).
- Aşırı sıcaklar nedeniyle, Paris'te sinema seyircisi sayısında büyük bir azalma görüldüğü açıklandı (10 Haziran).
- Roscoe Arbuckle, kadın alıkoymak ve ölüme yol açmakla suçlandı (5 Eylül).
- Yıllarca aradan sonra anavatanını ziyaret eden Charles Chaplin, Londra'nın Waterloo İstasyonu'nda coşkuyla karşılandı (10 Eylül).
- Paris'te Louis Delluc'ün *Charlot* adlı kitabı yayımlandı (20 Eylül).
- Paris'te Jean Epstein'ın ilk kitabı *Bonjour Cinéma* yayımlandı (15 Ekim).
- Berlin'de, Alman sinemasının yıl içinde 600 film ürettiği açıklandı (31 Aralık).
- Hollywood'da Paramount Pictures yıl içinde 101 film ürettiğini açıkladı (31 Aralık).
- Leonid Trauberg ve Grigori Kozintsev, St. Petersburg'da FEKS'i (Eksantrik Oyuncu Fabrikası) kurdular (Aralık).
- Prag'da Vinohrady Stüdyoları yapıldı.
- Şadi Fikret Karagözoğlu, *Bican Efendi Vekilharç*'ı çekti.

1922
- Marsilya'da gösterime girdikten üç gün sonra yasaklanan *Dr. Caligari'nin Muayenehanesi*'nin bazı sahnelerinin kesilerek gösterilmesine izin verildi (31 Mart).
- Dziga Vertov, haber filmi *Kinopravda*'nın ilk sayısını çekti (21 Mayıs).
- Rin Tin Tin adlı köpek ilk kez bir filmde oynadı (Mayıs).
- New York'ta düzenli radyo yayını başladı (28 Ağustos).
- Hollywood'da Egyptian Theater açıldı (10 Ekim).
- Ernst Lubitsch'in yönettiği *Madame du Barry*'nin, Fransa'da Sansür Kurulu tarafından yasaklanması, Millet Meclisi'nde sert tartışmalara yol açtı (11 Aralık).
- Pasteur'ün doğumunun yüzüncü yıldönümü nedeniyle Jean Epstein'ın çektiği *Pasteur* adlı film Sorbonne'da gösterildi (27 Aralık).
- Paris'te 207 sinema salonu olduğu açıklandı (31 Aralık).
- Almanya'da yıl içinde gösterilen filmlerin yüzde altmış dördünün yerli yapım olduğu açıklandı (31 Aralık).
- Robert Flaherty, *Nanook of The North*'u (*Kuzeyli Nanook*) çekti.
- Japonya'da kadın rollerinin artık erkekler yerine kadınlar tarafından oynanmaya başlaması üzerine erkek oyuncular başarısız bir grev girişiminde bulundular.
- Muhsin Ertuğrul *İstanbul'da Bir Facia-i Aşk* ve *Boğaziçi Esrarı* filmlerini çekti.
- İstanbul'da Kemal Film Stüdyosu kuruldu.
- İstanbul'da, Beyoğlu'nda Elhamra Sineması açıldı.

1923
- Adolph Zukor, Paris'te, Paramount'un artık Roscoe Arbuckle ile film çevirmeyeceğini açıkladı (20 Şubat).
- Sekiz sinema filmi de çevirmiş olan ünlü tiyatro oyuncusu Sarah Bernhardt, Paris'te öldü (26 Mart).
- Marlene Dietrich, Wilhelm Dieterle'nin yönettiği *Der Mensche am Wege* adlı filmle, sinemaya adım attı (12 Haziran).
- Mary Pickford'un hem başrolü oynayıp hem de yapımcılığı üstlendiği, Ernst Lubitsch'in Amerika'da yönettiği ilk film *Rosita*, New York'ta gösterime girdi (3 Eylül).
- Augusto Genina'nın yönettiği ve başrolü Pierre Magnier'nin oynadığı *Cyrano de Bergerac*, Paris'te gösterime girdi (16 Ekim).
- Paris'te gösterilmekte olan *Bir Ulusun Doğuşu*, ırkçı içeriği nedeniyle Emniyet Müdürlüğü'nce yasaklandı (20 Ekim).
- Cecil B. De Mille'in yönettiği *The Ten Commandments*'ın (*On Emir*) galası New York'ta George M. Cohan Theater'da yapıldı (21 Aralık).

- Muhsin Ertuğrul *Ateşten Gömlek*, *Leblebici Horhor* ve *Kız Kulesinde Bir Facia* filmlerini çekti.

1924
- Güldürü oyuncusu Harry Langdon, Mack Sennett ile çalışmaya başladı (4 Şubat).
- Raoul Walsh'ın yönettiği ve başrolü Douglas Fairbanks'in oynadığı *The Thief of Bagdad*'ın (*Bagdat Hırsızı*) galası, New York'ta Liberty Theater'da yapıldı (18 Mart).
- Yazar ve yönetmen Louis Delluc, Paris'te öldü (21 Mart).
- New York'ta 428 926 koltuklu 578 sinema salonu bulunduğu açıklandı (10 Mayıs).
- Mauritz Stiller ile Greta Garbo İstanbul'a geldiler (Ekim).
- Paris'te, Le Vieux Colombier Salonu açıldı (Ekim).
- Vitagraph, Warner Bros.'a katıldı (1 Kasım).
- Paris'te, Max Linder, Amerikan filmlerinin piyasayı istila etmesini protesto etti (12 Kasım).
- William Randolph Hearst'ün düzenlediği yat gezisinde Thomas Ince'in aniden ölmesi, Hollywood skandallarına bir yenisini ekledi (19 Kasım).
- Sinema sektöründeki bunalım nedeniyle İngiltere'de stüdyolar bir ay süreyle kapatıldı (Kasım).
- Paris'te Henri Clouzot bir sinematek ve sinema müzesi kurulmasını önerdi (3 Aralık).
- F. W. Murnau'nun yönettiği ve başrolü Emil Jannings'in oynadığı *Der Letste Mann* (*Son Adam*) Berlin'de gösterime girdi (23 Aralık).
- İtalya'da yıl boyunca yalnızca 20 film çekildiği açıklandı (31 Aralık).
- Muhsin Ertuğrul *Sözde Kızlar*'ı çekti.
- Beyoğlu'nda Opera ve Melek sinemaları açıldı.

1925
- İstanbul Şehremaneti'nin (Belediye), veremin tükürük ve balgamla bulaştığına ilişkin bir film hazırlatıp, İstanbul ve Anadolu sinemalarında ücretsiz olarak göstereceği açıklandı (7 Ocak).
- Berlin'de Robert Wiene'nin yeni filmi *Orlacs Hände*'nin (*Orlac'ın Elleri*) galası yapıldı (31 Ocak).
- Sinema tarihinin başrolü bir oyuncu yerine kitleye veren ilk filmi, Eisenstein'ın *Grev*'i Leningrad'da gösterildi (1 Şubat).
- *Fantoma* dizisinin yaratıcısı Louis Feuillade öldü (25 Şubat).
- Charles Chaplin'in yeni filmi *The Gold Rush*'ın (*Altına Hücum*) galası, Hollywood'da Egyptian Theater'da yapıldı (26 Haziran).
- Greta Garbo, yönetmen Maritz Stiller ile birlikte, Hollywood'a gitmek üzere İsveç'ten New York'a geldi (5 Temmuz).
- Georges Michel Coissac'ın yazdığı *L'histoire du Cinématographe* (*Sinematografın Tarihi*) Paris'te yayımlandı (15 Temmuz).
- Max Linder, Paris'te bir otel odasında karısını öldürdükten sonra intihar etti (30 Ekim).
- Warner Bros., Vitagraph'ı satın aldı (1 Kasım).
- Hollywood'da, Central Casting Corporation kuruldu (4 Aralık).
- Moskova'da, Bolşoy Tiyatrosu'nda Eisenstein'ın *Potemkin Zırhlısı*'nın ilk gösterimi yapıldı (21 Aralık).
- Muhsin Ertuğrul SSCB'de *Tamilla*'yı çevirdi.

1926
- Armand Tallier, Paris'in Quartier Latin bölgesinde, öncü filmlerin oynatıldığı Studio des Ursilines'i açtı (21 Ocak).
- Berlin'de, Gloria Palast'ın açılışı, F. W. Murnau'nun Molière uyarlaması *Tartuffe* ile yapıldı (25 Ocak).
- Londra gazeteleri *The Pleasure Garden* (*Zevk Bahçesi*) ile yönetmenliğe başlayan Alfred Hitchcock'tan övgü ile söz etti (1 Mart).
- Roma'da sinemalara LUCE'nin ürettiği haber filmlerini gösterme zorunluğu getirildi (3 Nisan).
- Germaine Dulac, Association des Ciné-Clubs Français'yi (Fransız Sinema Kulüpleri Birliği) kurdu (14 Mayıs).
- Macar yönetmen Mihaly Kertesz (Michael Curtiz) Hollywood'a geldi (4 Temmuz).

- Douglas Fairbanks ve Mary Pickford Moskova'da görüştükleri Eisenstein'ı film çevirmek için Hollywood'a davet ettiler (21 Temmuz).
- Vitaphone yöntemiyle seslendirilen *Don Juan*, New York'taki Warner Theater'da davetlilere gösterildi (6 Ağustos).
- Rudolph Valentino, 31 yaşında peritonitten öldü (23 Ağustos).
- Moskova'da Pudovkin'in yönettiği *Ana*'nın ilk gösterimi yapıldı (4 Ekim).
- Fritz Lang, beş milyon marka çıktığı belirtilen *Metropolis*'i tamamladı (5 Ekim).
- New York'ta, 5. Cadde'de açılan Playhouse ilk "art house" oldu (8 Ekim).
- Ivan Mosjoukine Hollywood'a gitmek üzere Fransa'dan New York'a geldi (7 Aralık).
- Buster Keaton, *The General*'ı (*General*) yönetti.
- SSCB'de Pudovkin'in *Film Tekniği* adlı kitabı yayımlandı.
- Fransız yönetmen Marco de Gastyne İstanbul'da *Mon Coeur Brisé* (*Muhtasar Kalbim*) filminin dış sahnelerini çekti.

1927

- Montréal'de Laurier Palace sinemasında çıkan yangında 78 çocuk öldü (9 Ocak).
- New York'ta, American Motion Pictures Arts and Sciences'ın (Sinema Sanatları ve Bilimleri Akademisi) kurulması karara bağlandı (11 Ocak).
- New York'ta 5920 koltuklu, dünyanın en büyük sinema salonu Roxy Theater açıldı (11 Mart).
- Paris Operası'nda Abel Gance'ın yönettiği *Napoléon*'un galası yapıldı (7 Nisan).
- Hollywood'da, Chinese Theatre'ın açılış töreni yapıldı (19 Mayıs).
- Greta Garbo, MGM ile sözleşmesini 5000 dolar haftalık karşılığında uzattı (28 Haziran).
- Charles Chaplin üç yıl önce evlendiği Lita Grey'den boşandı (21 Ağustos).
- ABD'de Sacco ve Vanzetti'nin idam edilmesi üzerine Cenevre'de Amerikan filmleri gösteren sinemalar tahrip edildi (23 Ağustos).
- New York'ta ilk sesli film *The Jazz Singer*'ın (*Caz Şarkıcısı*) galası yapıldı (6 Ekim).
- Fred Niblo'nun yönettiği *Ben-Hur*, Paris'te Madeleine Opéra sinemasında 32. gösterim haftasına girdi (19 Kasım).
- Kilise, Kanada'nın Québec eyaletinde yaşayan Katoliklerin Pazar günleri sinemaya gitmelerini yasakladı (4 Aralık).

1928

- İngiltere'de yabancı film ithaline kota getiren *Cinematograph Film Act* (*Sinema Filmleri Yasası*) yürürlüğe girdi (1 Ocak).
- Walt Disney'in ilk *Mickey Mouse* (*Miki Fare*) filmi *Plane Crazy* (*Uçak Delisi*) gösterime girdi (15 Mayıs).
- Walt Disney'in ilk sesli canlandırma filmi *Steamboat Willie* (*Miki Kaptan*) New York'ta, Colony Theater'da gösterildi (29 Temmuz).
- Londra'da Piccadilly Theater'da *Caz Şarkıcısı*'nın galası yapıldı (27 Eylül).
- RKO Radio Pictures kuruldu (22 Ekim).
- Paris'te *Cinémonde* dergisinin ilk sayısı yayımlandı (28 Ekim).
- Berlin'de 1791 koltuklu Universum Sineması açıldı (30 Ekim).
- Maritz Stiller, Stockholm'de öldü (8 Kasım).
- Haftalık haber filmi *Movietone News*'ün ilk sayısı, ABD sinemalarında gösterime girdi (3 Aralık).
- Berlin'de UFA stüdyolarında çıkan bir yangında birçok film yandı (6 Aralık).
- Germaine Dulac'ın yönettiği *La Coquille et le Clergyman*'in (*Kabuk ve Din Adamı*) Studio des Ursilines'deki ilk gösterimi sırasında, senaryo yazarı Antonin Artaud ve arkadaşları filmi protesto ettiler (8 Aralık).
- Luis Buñuel ve Salvador Dali, *Un Chien Andalou*'yu (*Bir Endülüs Köpeği*) çektiler.
- Viyana'daki Schweden Kino'da *Caz Şarkıcısı* gösterime girdi.
- İstanbul'da İpek Film kuruldu.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* William Wellman'ın *Wings* (*Kanatlar*) • *En İyi Yönetmen:* Frank Borzage (*7th Heaven* / *7. Cennet*)

1929

- *Variety* dergisinde çıkan bir yazıda sinemaların sesli sisteme geçmeleri için üç milyon dolarlık bir yatırım gerektiği belirtildi (1 Ocak).
- Paris'te Aubert-Palace'ta *Caz Şarkıcısı*'nın galası yapıldı (1 Şubat).
- Luis Buñuel ile Salvador Dali'nin ortak filmi *Un Chien Andalou* (*Bir Endülüs Köpeği*) Paris'te Studio des Ursilines'de gösterime girdi (1 Nisan).
- Moskova'da Vertov'un deneysel filmi *Kameralı Adam*'ın ilk gösterimi yapıldı (9 Nisan).
- Hollywood'da Roosevelt Oteli'nde ilk Akademi Ödülleri dağıtıldı (16 Mayıs).
- Paris'te Salle Pleyel'de, Méliès onuruna bir gece düzenlendi (16 Mayıs).
- İngiliz sinemasının ilk sesli filmi, Alfred Hitchcock'un yönettiği *Blackmail* (*Şantaj*) Londra'da gösterime girdi (30 Haziran).
- King Vidor'un yönettiği ve oyuncuların tümünün karaderili olduğu *Hallelujah*, New York'ta gösterime girdi (20 Ağustos).
- Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Ankara Postası*, İstanbul'da Melek ve Elhamra sinemalarında gösterime girdi (2 Ekim).
- Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Kaçakçılar*'ın çekimi sırasında meydana gelen kazada oyunculardan Karakaş (Savak Gözüryan) öldü, Sait Köknar ağır yaralandı (11 Kasım).
- Sesli sinemaya geçişin ABD'de seyirci sayısını yaklaşık ikiye katladığı açıklandı (31 Aralık).
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Harry Beaumont'un *The Broadway Melody* (*Broadway Melodisi*) • *En İyi Yönetmen:* Frank Lloyd (*The Divine Lady / Kutsal Lady*)

1930

- Londra'daki Islington Stüdyoları yandı (18 Ocak).
- Cenevre'deki Uluslararası Ticaret Örgütü'nün açıklamasına göre sinemaya yatırılan sermaye, yarısı ABD'de olmak üzere dört milyar doları buldu (31 Ocak).
- Moskova'da Mosfilm Stüdyosu açıldı (9 Şubat).
- John Gilbert'ın ses tonunun, sesli sinemaya uygun olmadığı açıklandı (10 Mart).
- *Hollywood Reporter*'ın ilk sayısı yayımlandı (3 Nisan).
- Vladimir Mayakovski öldü (14 Nisan).
- Léon Gaumont, Société Gaumont'un yöneticiliğini bırakarak, onursal başkan oldu (17 Nisan).
- Paris'te, ressam Marc Chagall renkli filmin sinemanın çekiciliğini yok edeceğini öne sürdü (29 Nisan).
- Los Angeles'te, Ambassador Hotel'de düzenlenen bir törenle Akademi Ödülleri verildi (4 Kasım).
- Darryl F. Zanuck, Warner Bros.-First National'ın üretim bölümünün yöneticiliğine getirildi (15 Kasım).
- Çin'de sansür yasası yürürlüğe girdi (30 Kasım).
- Mustafa Kemal Paşa, Beyoğlu'ndaki Elhamra Sineması'nda Fox Şirketi'nin çektiği *Ankara* belgeselini ve *All Quiet on The Western Front'u* (*Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*) gördü (3 Aralık).
- Buñuel'in *L'âge d'Or* (*Altın Çağ*) adlı filminin gösterildiği Paris'teki Studio 28, Katolik Gençler Birliği militanlarının saldırısına uğradı ve film yasaklandı (3 Aralık).
- Berlin'de gösterime giren *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* için naziler protesto gösterisi düzenledi (11 Aralık).
- Fransa'daki 4221 sinemada yıl boyunca 484 film gösterildiği açıklandı (31 Aralık).
- Çekoslovakya'da Barrandov Stüdyoları açıldı.
- İstanbul'da, Beyoğlu'nda, Gloria Sineması açıldı.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Lewis Milestone'un *All Quiet on The Western Front (Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok)* • *En İyi Yönetmen:* Lewis Milestone (*Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*)

1931

- Los Angeles'te, Chaplin'in, çekimden sonra seslendirilen filmi *City Lights*'ın (*Şehir Işıkları*) galası yapıldı (30 Ocak).
- Alman yönetmen F. W. Murnau, Hollywood'da Santa Barbara otoyolunda geçirdiği trafik kazasında öldü (11 Mart).

- Tokyo'da 4000 koltuklu Nippon Gekkyo Salonu açıldı (25 Mart).
- Lon Chaney öldü (26 Ağustos).
- Thomas Alva Edison, New Jersey'de öldü (18 Ekim).
- İstanbul'da, Muhsin Ertuğrul'un çektiği ilk sesli film *İstanbul Sokaklarında* gösterime girdi (1 Aralık).
- Bela Lugosi, Dracula'yı, Boris Karloff, Frankenstein'ı canlandırarak korku sinemasının iki önemli örneğini verdiler.
- Karaderililerin kurduğu Oscar Michauux Yapımevi, karaderililerin yönetip oynadığı ilk Amerikan filmi *The Exile*'ı (*Sürgün*) çekti.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Wesley Ruggles'ın *Cimarron* • *En İyi Yönetmen:* Norman Taurog (*Skippy*)

1932

- Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Kaçakçılar* Elhamra Sineması'nda gösterime girdi (3 Şubat).
- Japon bombardımanı sonucunda Şanghay'da sinemalar ve stüdyolar yıkıldı (3 Mart).
- Eastman-Kodak'ın kurucusu George Eastman Rochester'da intihar etti (14 Mart).
- 1924 ve 1928 olimpiyatlarında beş altın madalya kazanan yüzücü Johnny Weissmuller, yedi Tarzan filminde oynamak üzere MGM ile sözleşme imzaladı (24 Mart).
- Eisenstein'ın *Que Viva Mexico* filminin Moskova'ya gönderilen negatifine, yazar Upton Sinclair'in başvurusu üzerine Hamburg'da el koyuldu ve negatif Hollywood'a iade edildi (1 Haziran).
- Türkiye'de, *Sinema Filmlerinin Kontrolü Hakkında Talimatname* yürürlüğe girdi (9 Haziran).
- Venedik Biennale'si kapsamında ilk Venedik Film Festivali düzenlendi (15 Ağustos).
- Atatürk Beyoğlu'nda Gloria Sineması'nda George Hill'in yönettiği *The Big House* (*Demir Kapı*) filmini gördü (16 Eylül).
- Moskova'da Pudovkin'in *Sinemada Oyuncu* adlı kitabı yayımlandı (Eylül).
- Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Bir Millet Uyanıyor* gösterime girdi (7 Aralık).
- Paris'te, Boulevard Poissonnière'de Rex Sineması açıldı (8 Aralık).
- Eastman-Kodak 8 mm alıcı ve göstericiyi piyasaya sürdü.
- İngiltere'de *Sight and Sound* ve *Film Quarterly* dergilerinin ilk sayıları yayımlandı.
- Muhsin Ertuğrul *Kaçakçılar* ve *Bir Millet Uyanıyor*'u çekti.
- İstanbul'da, Nişantaşı'nda İpek Film Stüdyosu açıldı.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Edmund Goulding'in *Grand Hotel* (*Büyük Otel*) • *En İyi Yönetmen:* Frank Borzage (*Bad Girl / Kötü Kız*)
- ***Venedik Film Festivali*** Yarışma yapılmadı.

1933

- Los Angeles'te, RKO Yapımevi'nin iflası ilan edildi (23 Ocak).
- MGM Yapımevi, Buster Keaton ile sözleşmesini feshettiğini açıkladı (2 Şubat).
- Almanya'da sinema, Joseph Goebbels'e bağlandı (13 Mart).
- Son filmi *Das Testament der Dr. Mabuse*'nin (*Dr. Mabuse'nin Vasiyeti*) yasaklanması üzerine yönetmen Fritz Lang Almanya'yı terk ederken, eşi ve senaryonun yazarı Thea von Harbou ülkesinde kaldı (29 Mart).
- Fransa'da sansür, Jean Vigo'nun *Zéro de Conduite* (*Hal ve Gidiş Sıfır*) filminin gösterimini yasakladı (7 Nisan).
- Darryl F. Zanuck, Warner Bros.'tan ayrılarak, Joseph Schenck ile birlikte Twentieth Century Pictures'ı kurdu (15 Nisan).
- New Jersey'de 400 otomobil alan ilk "drive-in" (The World's First Automobile Movie Theater) açıldı (6 Mayıs).
- Fransız yazar Georges Simenon İstanbul'a geldi (1 Haziran).
- Almanya'da Yahudiler'in sinema sanayiinde çalışmaları Goebbels imzalı bir karamameyle yasaklandı (6 Haziran).
- Roscoe Arbuckle (Fatty) öldü (29 Haziran).
- Londra'da British Film Institute kuruldu (1 Eylül).
- Hollywood'da *Daily Variety* yayımlanmaya başladı (6 Eylül).
- Sergey Yutkeviç, Ankara'da, Atatürk'ün cumhuriyetin onuncu yıldönümü nutkunu filme aldı (29 Ekim).

- Stockholm'de, dünyanın ilk ulusal sinemateği Svenska Filmsamfundet açıldı (31 Ekim).
- Louis Jouvet'nin yönettiği ve başrolü oynadığı Jules Romains uyarlaması *Dr. Knock Paris*'te gösterime girdi (8 Kasım).
- Ekonomik bunalım nedeniyle ABD'deki sinemaların üçte birinin kapandığı açıklandı (Aralık).
- Muhsin Ertuğrul *Karım Beni Aldatırsa*, *Söz Bir Allah Bir*, *Cici Berber* ve *Fena Yol* filmlerini çekti.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Frank Lloyd'un *Cavalcade* • *En İyi Yönetmen:* Frank Lloyd (*Cavalcade*)

1934

- Jean Renoir'ın yeni filmi *Madame Bovary*'nin galası, Paris'te Ciné-Opera'da yapıldı (4 Ocak).
- Almanya'da Goebbels tarafından hazırlanan sinema yasası yürürlüğe girdi (16 Şubat).
- Los Angeles'te William H. Hays, onaylanan senaryolarda değişiklik yapılması durumunda 25 bin dolar para cezası verileceğini açıkladı (12 Temmuz).
- Jean Renoir'ın yönettiği *Nana*, Almanya'da sansür tarafından yasaklandı (22 Temmuz).
- Fransız Gaumont-Franco Film-Aubert tasfiye edildi (31 Temmuz).
- Jean Vigo, Paris'te 29 yaşında septisemiden öldü (5 Ekim).
- Vasiliev Kardeşler'in yönettikleri *Çapayev*'in galası Moskova'da yapıldı (7 Kasım).
- Muhsin Ertuğrul *Milyon Avcıları* ile *Leblebici Horhor Ağa*'yı çekti.
- İstanbul'da, Beyoğlu'nda Sümer Sineması açıldı.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Frank Capra'nın *It Happened One Night* (*Bir Gecede Oldu*) • *En İyi Yönetmen:* Frank Capra (*Bir Gecede Oldu*)
- ***Venedik Film Festivali*** *En İyi İtalyan Filmi Mussolini Kupası:* Guido Brignone'nin *Teresa Confalonieri*

1935

- Mary Pickford ile Douglas Fairbanks boşandılar (10 Ocak).
- Moskova'da Sovyet sinemasının 15. yıldönümü kutlandı (11 Ocak).
- Haftalık haber filmi *March of Time*'ın ilk sayısı gösterime girdi (1 Şubat).
- Almanya'da Film Arşivi (Reichsfilmarchiv) kuruldu (4 Şubat).
- Birinci Moskova Film Festivali yapıldı (21 Şubat).
- Akademi Ödülleri Oscar adıyla anılmaya başladı (27 Şubat).
- Roma'da Centro Sperimentale di Cinematografia açıldı (13 Nisan).
- Fransa'da ilk televizyon yayını yapıldı (26 Nisan).
- Paris'te, Abel Gance'ın *Napoléon*'unun seslendirilmiş kopyası gösterime girdi (11 Mayıs).
- New York'ta Museum of Modern Art Library açıldı (Mayıs).
- Almanya'da 30 Ocak 1933'ten önce çekilmiş bütün filmlerin yeniden sansür edilmesini öngören bir kararname yayımlandı (2 Temmuz).
- Kahire'de Mısır Stüdyoları açıldı (10 Ekim).
- Alman filmlerinin yapım giderlerinin, son iki yıl içinde bir kat arttığı açıklandı (31 Aralık).
- Muhsin Ertuğrul *Aysel Bataklı Damın Kızı*'nı çevirdi.
- Alfred Hitchcock'un *The Thirty Nine Steps* (*Otuz Dokuz Basamak*) adlı filmi Londra'da, New Gallery Theater'da gösterime girdi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Frank Lloyd'un *Mutiny on The Bounty* (*Gemide İsyan*) • *En İyi Yönetmen:* John Ford (*The Informer / Muhbir*)
- ***Venedik Film Festivali*** *En İyi İtalyan Filmi Mussolini Kupası:* Carmine Gallone'nin *Casta Diva*

1936

- Mussolini Roma'da Cinecittà Stüdyoları'nın temelini attı (29 Ocak).
- Chaplin'in yeni filmi *Modern Times* (*Asri Zamanlar*) New York'ta, Rivoli Theater'da gösterime girdi (5 Şubat).
- Paris'te Pathé-Nathan Şirketi'nin iflasına karar verildi (17 Şubat).
- Senaryo yazarı Dudley Nichols, Oscar Ödülü'nü reddeden ilk sanatçı oldu (5 Mart).

- Tiyatro ve sinema oyuncusu Kemal Küçük, İstanbul'da öldü (23 Nisan).
- Fritz Lang'ın Hollywood'da yönettiği ilk film *Fury* (*Öfke*) New York'ta gösterime girdi (4 Haziran).
- Tokyo'da 500 bin yen sermayeli Toho Stüdyoları kuruldu (1 Temmuz).
- Sinema yazarı Louis Delluc adına konulan ilk ödül, Jean Renoir'ın *Les Bas Fonds* (*Ayak Takımı Arasında*) filmine verildi (Temmuz).
- Henri Langlois, Georges Franju ve Jean Mitry Paris'te Fransız Sinemateki'ni (Cinémathèque Française) kurdular (9 Eylül).
- MGM'in yöneticilerinden Irving Thalberg, Los Angeles'te öldü (14 Eylül).
- Ankara Devlet Konservatuvarı açıldı (1 Kasım).
- William H. Hays, Papa XI. Pius tarafından kabul edildi (17 Kasım).
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Robert Z. Leonard'ın *The Great Ziegfield* (*Büyük Ziegfield*) • *En İyi Yönetmen:* Frank Capra (*Mr. Deeds Goes to Town* (*Mr. Deeds Şehre Gidiyor*)
- ***Venedik Film Festivali*** *En İyi İtalyan Filmi Mussolini Kupası:* Augusto Genina'nın *Lo Squadrone Bianco* (*Beyaz Müfreze*)

1937
- 20th Century Fox Stüdyoları'nda çıkan yangın büyük hasara yol açtı (27 Ocak).
- Mussolini, Roma'da, Avrupa'nın en büyük stüdyosu Cinecittà'yı açtı (21 Nisan).
- Jean Harlow öldü (7 Haziran).
- Milyoner Edward Judson'la evlenen Rita Corsini'nin, yeni filminde Rita Hayworth adını kullanacağı açıklandı (30 Haziran).
- Oyuncu Ronald Reagan, Warner Bros. ile 200 dolar haftalıkla yedi yıllık bir sözleşme imzaladı (30 Haziran).
- George Gershwin öldü (11 Temmuz).
- Jean Renoir'ın *La Grande Illusion* (*Büyük Yanılsama*) filmi Beyaz Saray'da Roosevelt'e gösterildi (11 Kasım).
- Sinema tarihinin ilk uzun canlandırma filmi, Walt Disney'in *Snow White and The Seven Dwarfs* (*Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*) Los Angeles'te gösterime girdi (24 Aralık).
- İngiltere'de yıl boyunca 227 film çevrildiği açıklandı (31 Aralık).
- Danimarka'da sinematek işlevi görecek Dansk Film Archiv kuruldu.
- Nâzım Hikmet *Güneşe Doğru*'yu çevirdi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* William Dieterle'nin *The Life of Emile Zola* (*Emile Zola'nın Hayatı*) • *En İyi Yönetmen:* Leo McCarey (*The Awful Truth / Korkunç Gerçek*)
- ***Venedik Film Festivali*** *En İyi İtalyan Filmi Mussolini Kupası:* Carmine Gallone'nin *Scipione l'Africano* (*Afrikalı Scipione*)

1938
- Georges Méliès öldü (21 Ocak).
- Emile Cohl öldü (26 Ocak).
- Paris'te, Boulevard des Capucines'de Olympia Sineması açıldı (9 Şubat).
- Eşi yönetmen Henri Decoin ile birlikte ABD'den dönen Danielle Darrieux, Paris'in Saint Lazare Garı'nda coşkulu bir kalabalık tarafından karşılandı (23 Mayıs).
- Paris'te Fédération Internationale des Archives du Film (FIAF) kuruldu (15 Haziran).
- Paris'te Marignan Sineması'nda gösterilmekte olan *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*'i yedi haftada 150 bin kişinin gördüğü açıklandı (23 Haziran).
- Robert Wiene öldü (17 Temmuz).
- Washington'da, Amerikan Karşıtı Etkinlikler Komitesi'nde konuşan Senatör Sullivan, Hollywood'un, komünist propagandasına elverişli bir ortama dönüştüğünü öne sürdü (15 Ağustos).
- Nâzım Hikmet 28 yıl dört ay hapis cezasına çarptırıldı (29 Ağustos).
- Bu yıl üçüncüsü verilen Louis Delluc Ödülü, Marcel Carné'nin *Quai des Brumes* (*Sisler Rıhtımı*) filmine verildi (22 Aralık).
- Muhsin Ertuğrul *Aynaroz Kadısı*'nı çevirdi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Frank Capra'nın *You Can't Take It With You* (*Para Beraber Gitmez*) • *En İyi Yönetmen:* Frank Capra (*Para Beraber Gitmez*)
- ***Venedik Film Festivali*** *En İyi İtalyan Filmi Mussolini Kupası:* Goffredo Alessandrini'nin *Luciano Serra Pilota* (*Luciano Serra, Pilot*) ve Leni Riefenstahl'ın *Olympia*

1939

- Ivan Mosjoukine, Neuilly'de (Fransa) öldü (18 Ocak).
- Hollywood'da çalışan Alman oyuncu Marlene Dietrich Amerikan vatandaşı oldu (9 Haziran).
- Chaplin'in 50. doğum günü nedeniyle, Paris Üniversitesi'nde bir tören düzenlendi (20 Haziran).
- Brüksel'de Carl Vincent'in *Sinema Tarihi* yayımlandı (10 Temmuz).
- Türkiye'de, *Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamname* yayımlandı (19 Temmuz).
- FIAF'ın ilk genel kurulu New York'ta yapıldı (28 Temmuz).
- Cannes'da düzenlenecek festival iptal edildi (1 Eylül).
- Savaş nedeniyle İngiltere'deki sinemalar kapandı (3 Eylül).
- İngiltere'de sinemalar yeniden açıldı (11 Eylül).
- Frank Capra'nın siyasal içerikli yeni filmi *Mr. Smith Goes To Washington* (*Mr. Smith Washington'a Gidiyor*) kimi politikacılar tarafından soğuk karşılandı (20 Ekim).
- Atlanta'da *Gone With The Wind*'in (*Rüzgâr Gibi Geçti*) galası yapıldı (14 Aralık).
- İngiltere'de yıl boyunca 40 film çevrildiği açıklandı (31 Aralık).
- İstanbul'da, Beyoğlu'nda Lale Sineması açıldı.
- Muhsin Ertuğrul *Bir Kavuk Devrildi*, *Allah'ın Cenneti* ve *Tosun Paşa*'yı çekti.
- Türkiye'de dört film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Victor Fleming'in *Gone With The Wind* (*Rüzgâr Gibi Geçti*) *En İyi Yönetmen:* Victor Flemming (*Rüzgâr Gibi Geçti*).
- ***Venedik Film Festivali*** *En İyi İtalyan Filmi Mussolini Kupası:* Goffredo Alessandrini'nin *Abuna Messias*

1940

- New York'tan yayın yapan WNBT, ulusal televizyon yayıncılığını başlattı (12 Ocak).
- Orta oyuncusu Kavuklu Hamdi, İstanbul'da öldü (12 Şubat).
- Cinecittà Stüdyoları'nda çıkan yangın hasara yol açtı (14 Şubat).
- Alman işgalinin ardından Paris'te ilk sinemalar açıldı (15 Haziran).
- Ben Turpin, Hollywood'da öldü (1 Temmuz).
- Venedik Film Festivali'ne yalnız Mihver devletlerinin filmleri katıldı (1 Eylül).
- Comédie Française oyuncuları Madeleine Renaud ile Jean-Louis Barrault, Paris'te evlendiler (5 Eylül).
- Tom Mix, Arizona'da öldü (12 Ekim).
- Chaplin'in yeni filmi *The Great Dictator* (*Büyük Diktatör*) New York'ta gösterime girdi (15 Ekim).
- Vichy hükümeti ABD'ye giden René Clair'i Fransız vatandaşlığından çıkardı (29 Ekim).
- Fransa'da Yahudiler'in sinema sektöründe çalışması yasaklandı (2 Kasım).
- Disney'in yeni stereofonik ses sistemleri kullandığı *Fantasia* gösterime girdi (13 Kasım).
- Almanya'da üretilecek yeni filmlerin Goebbels tarafından denetleneceği açıklandı (21 Kasım).
- Jean Renoir, Siboney transatlantiği ile Bordeaux'dan ABD'ye gitti (20 Aralık).
- Muhsin Ertuğrul *Şehvet Kurbanı* ile *Akasya Palas*'ı; Faruk Kenç *Taş Parçası*'nı çekti.
- Türkiye'de dört film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Alfred Hitchcock'un *Rebecca* • *En İyi Yönetmen:* John Ford (*The Grapes of Wrath* / *Gazap Üzümleri*)
- ***Venedik Film Festivali*** *En İyi İtalyan Filmi Mussolini Kupası:* Augusto Genina'nın *L'Assedio dell'Alcazar* (*Alkazar Kuşatması*)

1941

- MGM yöneticisi Louis B. Mayer'in maaşının yılda 700 bin dolar olduğu açıklandı (8 Mart).
- Moskova'da Eisenstein'a, son filmi *Aleksandr Nevski* nedeniyle Stalin Nişanı verildi (15 Mart).
- Orson Welles'in yönettiği *Citizen Kane* (*Yurttaş Kane*) New York'ta gösterime girdi (1 Mayıs).
- Fransa'da, İngilizce sözlü filmlerin gösterilmesi yasaklandı (21 Mayıs).

- Vichy hükümeti, Yahudi olduğu öne sürülen Abel Gance'tan Ari ırktan olduğunu kanıtlamasını istedi (30 Haziran).
- İlk Türk kadın tiyatro oyuncusu Afife Jale, İstanbul'da öldü (23 Temmuz).
- Altı yıldır Fransa'da yaşayan G. W. Pabst, Goebbels'in daveti üzerine Berlin'e döndü (5 Eylül).
- Roberto Rossellini'nin ilk filmi *La Nave Bianca* (*Beyaz Gemi*) Roma'da gösterime girdi (4 Ekim).
- Moskova'daki film stüdyoları Alma Ata'ya taşındı (16 Ekim).
- Greta Garbo artık film çevirmeyeceğini açıkladı (31 Aralık).
- Arjantin'de ilk sinema kulüpleri kuruldu.
- Muhsin Ertuğrul *Kahveci Güzeli*'ni çevirdi.
- Türkiye'de iki film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* John Ford'un *How Green Was My Valley* (*Vadim O Kadar Yeşildi Ki*) • *En İyi Yönetmen:* John Ford (*Vadim O Kadar Yeşildi Ki*)
- ***Venedik Film Festivali*** *En İyi İtalyan Filmi Mussolini Kupası:* Alessandro Blasetti'nin *La Corona di Ferro* (*Demir Taç*)

1942

- Kömür sıkıntısı nedeniyle, Fransa'da negatif film üretimi durdu (1 Ocak).
- Alman film sektörü, Universum Film Industrie adı altında birleştirildi (3 Ocak).
- Carole Lombard, uçak kazasında öldü (16 Ocak).
- David O. Selznick, genç oyuncu Jennifer Jones (Phyllis Walker) ile sözleşme imzaladı (24 Ocak).
- Paris'te sinema seyircisi sayısının bir yıl önceye göre yüzde 68 arttığı açıklandı (31 Ocak).
- Vichy hükümeti, sinema sektöründe Yahudilerin ve yabancıların takma ad kullanmalarını yasakladı (10 Şubat).
- Kömür sıkıntısı nedeniyle, Cezayir'de sinemaların hafta içi matineleri iptal edildi (16 Şubat).
- Belgesel dalında Oscar verilmeye başlandı (4 Mart).
- Aralarında Danielle Darrieux, Viviane Romance ve Albert Préjean'ın da bulunduğu Fransız oyuncular Goebbels'in daveti üzerine Berlin'e geldiler (25 Mart).
- Rita Hayworth'un, milyoner eşi Edward Judson'dan boşanacağı açıklandı (29 Mayıs).
- John Barrymore, Hollywood'da öldü (29 Mayıs).
- Yazar ve yönetmen Germaine Dulac, Paris'te öldü (19 Temmuz).
- Paris'te, Alman askerlerine film gösteren Rex Sineması'nda bir bomba patladı (16 Eylül).
- Chaplin'in, katil Landru'nun yaşamından film yapmasını öneren Orson Welles'e 5000 dolar ödediği açıklandı (31 Ekim).
- Mareşal Pétain, Vichy'de Louis Lumière'e, Légion d'Honneur Nişanı verdi (11 Aralık).
- Michael Curtiz, *Casablanca*'yı yönetti.
- Türkiye'de dört film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* William Wyler'ın *Mrs. Miniver* (*Bayan Miniver*) • *En İyi Yönetmen:* William Wyler (*Bayan Miniver*)
- ***Venedik Film Festivali*** *En İyi İtalyan Filmi Mussolini Kupası:* Augusto Genina'nın *Bengasi* (*Bingazi*)

1943

- Elektrik enerjisinden tasarruf etmek için Paris'te salı günleri sinemaların kapalı kalmasına ve stüdyoların haftada iki gün çalışmamasına karar verildi (12 Ocak).
- Reşit olmayan bir kızı iğfal etmekten Los Angeles'te yargılanan Errol Flynn beraat etti (6 Şubat).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Neyyire Neyir, İstanbul'da öldü (13 Şubat).
- Conrad Veidt, Hollywood'da öldü (3 Nisan).
- İtalya'da, Visconti'nin *Ossessione* (*Tutku*) filminin kopyalarına resmi makamlarca el koyuldu (16 Nisan).
- Paris'te IDHEC (Institut des Hautes Etudes Cinématographiques) açıldı (1 Haziran).
- Bindiği uçağın Almanlar tarafından düşürülmesi üzerine Leslie Howard öldü (1 Haziran).
- 54 yaşındaki Charles Chaplin, oyun yazarı Eugene O'Neill'in 18 yaşındaki kızı Oona O'Neill ile evlendi (15 Haziran).

- Hollywood stüdyoları, savaştan sonra Avrupa'da gösterime sokmak amacıyla yeni filmlerinin Fransızca ve İtalyanca seslendirilmiş kopyalarını hazırlamaya başladılar (22 Ağustos).
- Genç senaryo yazarı Federico Fellini ile oyuncu Giulietta Masina Roma'da evlendi (30 Ekim).
- Necip Erses, İstanbul'da Ses Film Stüdyosu'nu kurdu.
- Muhsin Ertuğrul *Nasrettin Hoca Düğünde*'yi; Faruk Kenç *Dertli Pınar*'ı çevirdi.
- Türkiye'de iki film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Michael Curtiz'in *Casablanca* • *En İyi Yönetmen:* Michael Curtiz (*Casablanca*)
- ***Venedik Film Festivali*** Yapılmadı.

1944

- Roma'nın kurtarılması üzerine Roberto Rossellini *Roma Città Aperta*'nın (*Roma Açık Şehir*) çekimine başladı (17 Ocak).
- Hüseyin Rahmi Gürpınar, İstanbul'da öldü (8 Mart).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Hazım Körmükçü, İstanbul'da öldü (1 Nisan).
- Fransa'da, De Gaulle saflarına geçen Jean Gabin'in filmleri yasaklandı (22 Nisan).
- İtalyan direniş güçleri, San Gregorio Cezaevi'nde tutuklu bulunan yönetmen Luchino Visconti'yi özgürlüğe kavuşturdu (3 Haziran).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Sait Köknar öldü (4 Haziran).
- Henri Langlois'nın sinematekte gösterdiği *Gone With The Wind (Rüzgâr Gibi Geçti)*, savaş sonrasında Paris'te gösterilen ilk Amerikan filmi oldu (22 Ağustos).
- Sacha Guitry, düşmanla işbirliği yapmakla suçlanarak Paris'te tutuklandı (23 Ağustos).
- Fransa'da, Cayatte, Carné, Clouzot, Decoin gibi yönetmenler, düşmanla işbirliği yapmış olmakla suçlandı (4 Eylül).
- Fransız sinema tarihçisi Robert Brasillach, düşmanla işbirliği yaptığı gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırıldı (15 Eylül).
- Harry Langdon, Los Angeles'te öldü (22 Aralık).
- Almanya'da, savaşa karşın yıl boyunca 75 film çevrildiği açıklandı (31 Aralık).
- Baha Gelenbevi *Deniz Kızı*'nı çevirdi.
- Türkiye'de dört film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Leo McCarey'nin *Going My Way* (*Yoluma Giderken*) • *En İyi Yönetmen:* Leo McCarey (*Yoluma Giderken*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Yapılmadı.

1945

- Dört yıldır Güney Amerika'da yaşayan Louis Jouvet Paris'e döndü (11 Şubat).
- Fransız sinema tarihçisi Robert Brasillach idam edildi (Şubat).
- Hollywood'da 15 bin sinema işçisi grev yaptı (13 Mart).
- Halit Ziya Uşaklıgil, İstanbul'da öldü (27 Mart).
- Judy Garland ve Vincente Minnelli, Los Angeles'te evlendiler (15 Haziran).
- Paris'te haftalık *L'Ecran Français* dergisinin ilk sayısı yayımlandı (4 Temmuz).
- Çekoslovakya'da sinema devletleştirildi ve Prag'da sinemacılık okulu FAMU kuruldu (Ağustos).
- Varşova'da Film Polski kuruldu (13 Kasım).
- Laurel ve Hardy film çevirmeye son verdiler.
- Muhsin Ertuğrul *Yayla Kartalı*'nı, Şadan Kâmil *On Üç Kahraman*'ı, Faruk Kenç *Hasret*'i, Talat Artemel *Hürriyet Apartmanı*'nı çekti.
- Türkiye'de dört film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Billy Wilder'ın *The Lost Weekend* (*Yaratılan Adam*) • *En İyi Yönetmen:* Billy Wilder (*Yaratılan Adam*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Yapılmadı.

1946

- Brezilya'da sansür yasası çıktı (24 Ocak).
- Fransız sansürü Jean Vigo'nun yasaklı filmi *Zéro de Conduite*'e (*Hal ve Gidiş Sıfır*) gösterim izni verdi (15 Şubat).

- Atlantic City'deki Club 500'de çalışmakta olan Jerry Lewis, Dean Martin adlı genç bir şarkıcıyla işbirliği yapmaya başladı (3 Temmuz).
- Fox Yapımevi, 20 yaşındaki fotomodel Norma Jean Baker (Marilyn Monroe) ile haftalığı 75 dolardan sözleşme imzaladı (16 Temmuz).
- Fransız sinemasının öncülerinden yapımcı Léon Gaumont öldü (10 Ağustos).
- Alfred Hitchcock'un yeni filmi *Notorious*'ta, (*Aşktan da Üstün*) Ingrid Bergman ile Cary Grant'in öpüşme sahnesinin iki buçuk dakika sürerek sinema tarihinin en uzun öpüşmesi olacağı açıklandı (22 Ağustos).
- SSCB'de Komünist Parti Merkez Komitesi, Eisenstein, Pudovkin, Kozinztsev ve Trauberg'in son filmlerine eleştiriler yöneltti (4 Eylül).
- Amerikan Emek Federasyonu Başkanı Matthew Woll, Hollywood'un ABD'deki en güçlü üçüncü "komünist yuvası" olduğunu öne sürdü (30 Eylül).
- Uluslararası Cannes Film Festivali yapıldı (28 Eylül).
- Yayınına 1931'de ara vermiş olan Fransız *Revue du Cinéma* dergisi yeniden yayımlanmaya başladı (1 Ekim).
- Fransa'da sinema sektörünü düzenlemek amacıyla Centre National de la Cinématographie (Ulusal Sinema Merkezi) kuruldu (25 Ekim).
- Paris Radyosu'nda Yahudileri aşağılayan programlar yaptığı gerekçesiyle oyuncu Robert Vigan on yıl hapis cezasına çarptırıldı (16 Kasım).
- Hollywood'un sekiz büyük yapım şirketinin yıllık toplam kârının 120 milyon dolar olduğu açıklandı (31 Aralık).
- Doğu Almanya'da sinema sektörü devletleştirildi.
- İstanbul'da Yerli Filim Yapanlar Cemiyeti kuruldu.
- İstanbul'da Atlas Film Stüdyosu kuruldu.
- Muhsin Ertuğrul *Harman Sonu*'nu, Faruk Kenç *Günahsızlar*'ı, Şadan Kâmil *Toros Çocuğu*'nu çekti.
- Türkiye'de altı film çekildi.
- **Oscar Ödülleri** *En İyi Film:* William Wyler'ın *The Best Years of Our Lives* (*Hayatımızın En Güzel Yılları*) • *En İyi Yönetmen:* William Wyler (*Hayatımızın En Güzel Yılları*)
- **Cannes Film Festivali** *Büyük Ödül:* Alf Sjöberg'in *Hets* (*Sıkıntı*), İsveç; Billy Wilder'ın *The Lost Weekend (Yaratılan Adam)*, ABD; Bodil Ipsen ve Lau Lauritzen'in *La Terre Sera Rouge* (*Toprak Kızıl Olacak*), Danimarka; Chetan Anand'ın *Neecha Nagar*, Hindistan; David Lean'in *Brief Encounter* (*Kısa Tesadüfler*), İngiltere; Emilio Fernandez'in *Maria Candelaria*, Meksika; Fridrich Ermler'in *Velikij Perolom* (*Kesin Dönüş*), SSCB; Jean Delannoy'nın *La Symphonie Pastorale* (*Pastoral Senfoni*), Fransa; Leopold Lindtberg'in *La Dernière Chance* (*Son Şans*), İsviçre; Frantisek Cap'ın *Muzi Bez Krídel* (*Kanatsız İnsanlar*), Çekoslovakya; Roberto Rossellini'nin *Roma Città Aperta (Roma Açık Şehir)*, İtalya.
- **Venedik Film Festivali** *Gazeteciler Birliği En İyi Film Ödülü:* Jean Renoir'ın *The Southerner* (*Güneyli Adam*)

1947

- Stalin, Eisenstein ve oyuncu Çerkasov'u kabul ederek *Korkunç İvan*'ın ikinci bölümüyle ilgili görüşlerini belirtti (24 Şubat).
- Ferdinand Zecca, Paris'te öldü (23 Mart).
- Fransız sinema oyuncusu Martine Carol, Paris'teki Alma Köprüsü'nden Seine Irmağı'na atlayarak intihar etmek istediyse de, kurtarılarak hastaneye kaldırıldı (10 Nisan).
- Los Angeles'teki komünist eğilimlileri saptamak amacıyla HUAC (House Committee on Un-American Activities / Amerika Karşıtı Etkinlikler Parlamento Komitesi) kapalı oturumlar yapmaya başladı (7 Mayıs).
- Eisenstein, Sovyet Bilimler Akademisi Sinema Bölümü başkanlığına getirildi (19 Haziran).
- Lee Strasberg, Cheryl Crawford ve Elia Kazan, New York'ta Actors Studio'yu kurdular (3 Temmuz).
- Cannes'daki sinema sahipleri, festivalin seyirci azalmasına yol açtığı gerekçesiyle mali yardım isteklerini desteklemek için iki saat süreyle salonlarını kapadılar (12 Eylül).
- Washington'da HUAC, komünizmin film sektörü üzerindeki etkilerini araştırmak için soruşturma başlattı (20 Ekim).

- "Hollywood On'ları", anayasal haklarını kullanıp HUAC'ın "komünist olup olmadıkları" sorusuna cevap vermeyince Kongre'ye hakaretle suçlandılar (24 Kasım).
- Hollywood'da 50 yapımcı, HUAC ile işbirliği yapmayacak olanları ya da komünist eğilimli oldukları anlaşılanları işten çıkaracaklarını açıkladılar (24 Kasım).
- Yönetmen Ernst Lubitsch, Hollywood'da öldü (29 Kasım).
- Polonya'da, Lodz'da sinema okulu kuruldu.
- Prag'da Jiri Trnka, kukla filmi stüdyosu kurdu.
- Muhsin Ertuğrul *Kızılırmak Karakoyun*'u; Ferdi Tayfur *Senede Bir Gün* ile *Kerim'in Çilesi*'ni; Şadan Kâmil *Seven Ne Yapmaz*'ı; Turgut Demirağ *Bir Dağ Masalı*'nı ve Kâni Kıpçak *Yuvamı Yıkamazsın*'ı çevirdi.
- Türkiye'de 12 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Elia Kazan'ın *Gentleman's Agreement* (*Namus Sözü*) • *En İyi Yönetmen:* Elia Kazan (*Namus Sözü*)
- ***Cannes Film Festivali*** *En İyi Psikolojik ve Aşk Filmi:* Jacques Becker'in *Antoine et Antoinette* (*Antoine ve Antoinette*) • *En İyi Serüven ve Polisiye Filmi:* René Clement'ın *Les Maudits* (*Lanetliler*) • *En İyi Toplumsal Film:* Edward Dmytrik'in *Cross Fire* (*Çapraz Ateş*) • *En İyi Müzikal Film:* Vincente Minnelli'nin *Ziegfeld Follies* (*Güzeller Revüsü*) • *En İyi Canlandırma Filmi:* Walt Disney'in *Dumbo*
- ***Venedik Film Festivali*** *Uluslararası Büyük Ödül:* Karel Stek-ly'nin *Sirena*

1948

- Aralarında Simone Signoret ve Jean Marais'nin de bulunduğu sinema sanatçıları, sinemalarda ağırlıklı olarak Amerikan filmlerinin gösterilmesini protesto etmek için Paris'te bir yürüyüş yaptılar (4 Ocak).
- Henry Verdoux adında Parisli bir bankacı, Chaplin'in *Monsieur Verdoux* filminin yapımcıları aleyhine dava açtı (13 Ocak).
- Eisenstein, Moskova'da geçirdiği bir kalp krizi sonucunda öldü (11 Şubat).
- Macaristan'da sinema sektörü devletleştirildi (21 Mart).
- Sabahattin Ali öldürüldü (2 Nisan).
- Bulgaristan'da sinema devletleştirildi (5 Nisan).
- HUAC'a ifade vermeyen senaryo yazarı John Howard Lawson, Amerikan Kongresi'ne hakaretle suçlandı (19 Nisan).
- Jacques Feyder, Prangins'te (İsviçre) öldü (25 Mayıs).
- Louis Lumière, Bandol'da (Fransa) öldü (6 Haziran).
- Yerli Filim Yapanlar Cemiyeti'nin İstanbul'da düzenlediği yarışmada, Şakir Sırmalı'nın yönettiği *Unutulan Sır* en iyi film seçildi (9 Temmuz).
- David W. Griffith, Los Angeles'te öldü (23 Temmuz).
- Robert Mitchum "marihuana" bulundurmak ve kullanmak suçundan Los Angeles'te çarptırıldığı 21 gün hapis cezasını tamamladı (30 Eylül).
- Henri Langlois, Paris'te, Avenue de Messine'de ilk sinema müzesini açtı (26 Ekim).
- Alexandre Astruc, *La Nef* dergisinde yayımlanan *L'Avenir du Cinéma* (*Sinemanın Geleceği*) başlıklı yazıda "yaratıcı yönetmenliğin" ilkelerini açıkladı (1 Kasım).
- Fred Niblo, New Orleans'ta öldü (11 Kasım).
- Vittorio De Sica'nın *Ladri di Biciclette* (*Bisiklet Hırsızları*) filmi Roma'da gösterime girdi (26 Kasım).
- Rita Hayworth ile Orson Welles boşanmak için Los Angeles'te mahkemeye başvurdular (30 Kasım).
- İşgal Kuvvetleri'nce kara listeye alınan yönetmen Leni Riefenstahl, nazilerle işbirliği yapmak suçundan aklandı.
- Yıl boyunca Türkiye'de 18 film çevrildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Laurence Olivier'in *Hamlet* • *En İyi Yönetmen:* John Huston (*The Treasure of The Sierra Madre*/Altın Hazineleri)
- ***Cannes Film Festivali:*** Yapılmadı.
- ***Venedik Film Festivali*** *Uluslararası Büyük Ödül:* Laurence Olivier'nin *Hamlet*

1949

- Alfred Hitchcock, Warner Bros. ile altı yıl içinde dört film çekmesini öngören bir sözleşme imzaladı (3 Ocak).

- Victor Fleming, Hollywood'da öldü (6 Ocak).
- Roberto Rossellini, Stromboli Adası'nda, başrolü Ingrid Bergman'ın oynadığı yeni filminin çekimine başladı (4 Nisan).
- Wallace Beery, Hollywood'da öldü (15 Nisan).
- Rita Hayworth, Ali Han ile evlendi (27 Mayıs).
- Devlet Tiyatro ve Operası kuruldu ve genel müdürlük görevine Muhsin Ertuğrul getirildi (16 Haziran).
- İtalya'da sansür yasası çıktı (26 Temmuz).
- İkinci Cannes Film Festivali başladı (2 Eylül).
- Emniyet güçlerinin düzenlediği, eşcinselliğine ilişkin yazı üzerine Pier Paolo Pasolini, "ahlaken ve siyaseten kabul edilemez davranış" gerekçesiyle İtalyan Komünist Partisi'nden ihraç edildi (26 Ekim).
- HUAC eski başkanı Senatör J. Parnell Thomas, devleti dolandırmak suçundan on ay hapis cezasına çarptırıldı (9 Aralık).
- Lütfi Ö. Akad, *Vurun Kahpeye*'yi yönetti.
- Türkiye'de 19 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Robert Rossen'in *All The King's Men* (*Kralın Bütün Adamları*) • *En İyi Yönetmen:* Joseph L. Mankiewicz (*A Letter to Three Wives/Üç Kadına Bir Mektup*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Festival Büyük Ödülü:* Carol Reed'in *The Third Man* (*Üçüncü Adam*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Uluslararası Büyük Ödül:* Henry-Georges Clouzot'nun *Manon*

1950

- Emil Jannings, Stroblhof'ta (Avusturya) öldü (2 Ocak).
- Cannes Film Festivali'nin bundan böyle ilkbaharda yapılmasına ve bu nedenle bu yıl düzenlenmemesine karar verildi (25 Şubat).
- Walter Huston, Hollywood'da öldü (7 Nisan).
- Depresyon geçiren şarkıcı Judy Garland, Los Angeles'te boğazını camla keserek intihar girişiminde bulundu (20 Haziran).
- Nâzım Hikmet, 12 yıl yedi ay hapis yattıktan sonra tahliye edildi (15 Temmuz).
- Rex Ingram, Hollywood'da öldü (22 Temmuz).
- Charles Chaplin ile Mary Pickford, United Artists'teki 4000 hisselerinin 3600'ünü satmaya karar verdiler (30 Temmuz).
- Akira Kurosawa'nın yönettiği *Rashomon*, Tokyo'da gösterime girdi (25 Ağustos).
- Al Jolson, San Francisco'da öldü (23 Ekim).
- 17 yaşında bir kızı iğfal etmekle suçlanan oyuncu Errol Flynn, yargılandığı Monaco mahkemesinde beraat etti (31 Ekim).
- Mexico'da gösterime giren Luis Buñuel'in yönettiği *Los Olvidados* (*Unutulmuşlar*), kamuoyunun tepkisi üzerine dördüncü günün sonunda gösterimden kaldırıldı (23 Kasım).
- Dünyadaki sinema sayısının, 11 300'ü ABD'de olmak üzere 71 500 olduğu açıklandı (31 Aralık).
- Fransa'da Unifrance Film kuruldu.
- Yıl boyunca ABD'de 383, Hindistan'da 241, Japonya'da 215, Fransa'da 110, İngiltere'de 83, Batı Almanya'da 82, İtalya'da 74, Mısır'da 45, Türkiye'de 22 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Joseph L. Mankiewicz'in *All About Eve* (*Perde Açılıyor*) • *En İyi Yönetmen:* Joseph L. Mankiewicz (*Perde Açılıyor*)
- ***Cannes Film Festivali*** Yapılmadı.
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* André Cayatte'ın *Justice est Faite* (*Hak Yerini Buldu*)

1951

- ABD'de Hays Yasası'nda yapılan bir değişiklikle filmlerde cinsel hastalıklara, çocuk aldırmaya ve uyuşturuculara değinilmesi yasaklandı (27 Mart).
- Paris'te *Cahiers du Cinéma* dergisinin ilk sayısı yayımlandı (1 Nisan).
- İkinci kez HUAC'ta ifade veren Edward Dmytrik, 24 komünistin adını açıkladı (Nisan).
- Üçüncü Cannes Film Festivali açıldı (3 Mayıs).
- Birinci Berlin Film Festivali açıldı (6 Haziran).
- Robert Flaherty öldü (21 Temmuz).
- Nâzım Hikmet, Türk vatandaşlığından çıkarıldı (26 Temmuz).

- Louis Jouvet, Paris'te öldü (14 Ağustos).
- Akira Kurosawa'nın yönettiği *Rashomon*'un Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan kazanması, Japon sinemasını ilgi odağı yaptı (18 Eylül).
- *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* kabul edildi (5 Aralık).
- Fransa'da yıl boyunca 411 milyon sinema bileti satıldığı açıklandı (31 Aralık).
- Vedat Ar *Üçüncü Selim'in Gözdesi*'ni; Orhon Arıburnu *Yüzbaşı Tahsin*'i; Cahide Sonku *Vatan ve Namık Kemal*'i çekti.
- Türkiye'de 36 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Vincente Minnelli'nin *An American in Paris* (*Paris'te Bir Amerikalı*) • *En İyi Yönetmen:* George Stevens (*A Place in The Sun/İnsanlık Suçu*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Festival Büyük Ödülü:* Vittorio De Sica'nın *Miracolo a Milano* (*Milano'da Mucize*) ve Alf Sjöberg'in *Fröken Julie* (*Bayan Julie*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Akira Kurosawa'nın *Rashomon*
- ***Berlin Film Festivali*** *Dramatik Filmlerde Altın Ödül:* Leopold Lindtberg'in *Die Vier im Jeep* (*Jeep'te Dört Kişi*) • *Komedi Filmlerinde Altın Ödül:* Jean-Paul le Chanois'nın *Sans Laisser d'Adresse* (*Adres Bırakmadan*) • *Cinayet ve Serüven Filmlerinde Altın Ödül:* André Cayatte'ın *Justice est Faite* (*Hak Yerini Buldu*) • *Müzikal Filmlerde Altın Ödül:* Walt Disney'in *Cinderella* (*Külkedisi*)

1952

- Bombay'da, Asya kıtasının ilk uluslararası sinema festivali başladı (24 Ocak).
- Ronald Reagan Hollywood'da, Nancy Davis ile evlendi (4 Mart).
- Howard Hughes, komünist eğilimli oldukları sanılan yüz çalışanın işlerine son verilmesini kolaylaştırmak amacıyla Hollywood'daki RKO Stüdyoları'nın geçici olarak kapatıldığını açıkladı (9 Nisan).
- Daha önce Komünist Parti üyesi olduğunu kabul etmiş olan Elia Kazan, Washington'da HUAC'a verdiği yeni ifadede 15 komünist arkadaşının adlarını açıkladı (10 Nisan).
- Fransa'da sinema dergisi *Positif*'in ilk sayısı yayımlandı (1 Mayıs).
- John Garfield, New York'ta öldü (21 Mayıs).
- Roma'da yayımlanan *Bianco e Nero* dergisinde Giovanni Scognamillo'nun *Cinema Turco: Dalle Origini ad Oggi* (*Türk Sineması: Başlangıcından Günümüze*) başlıklı yazısı yayımlandı (Mayıs).
- New York'ta Broadway Theater'da ilk cinerama gösterisi yapıldı (1 Temmuz).
- Adalet Bakanı James McGranery, siyasal etkinlikleriyle ilgili soruşturma sonuçlanıncaya dek Charles Chaplin'e ABD'ye giriş izni verilmeyeceğini açıkladı (19 Eylül).
- 21 yıllık bir ayrılıktan sonra yurduna dönen Charles Chaplin için Londra'da büyük bir karşılama töreni düzenlendi (23 Eylül).
- Charles Chaplin'in son filmi *Limelight* (*Sahne Işıkları*) Londra'da, Odeon Sineması'nda davetlilere gösterildi (23 Ekim).
- 18 yaşındaki oyuncu Brigitte Bardot ile yönetmen Roger Vadim Paris'te evlendiler (20 Aralık).
- Fred Zinnemann *High Noon*'u (*Kahraman Şerif*) çekti.
- Lee Strasberg, Actors Studio'nun müdürü oldu.
- Lütfi Ö. Akad *Tahir ile Zühre*'yi; Metin Erksan *Âşık Veysel'in Hayatı*'nı; Kâni Kıpçak *İstanbul Kan Ağlarken*'i çekti.
- Türkiye'de 56 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Cecil B. De Mille'in *The Greatest Show on Earth* (*Harikalar Sirki*) • *En İyi Yönetmen:* John Ford (*The Quiet Man/Kadın Satılmaz*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Büyük Ödül:* Renato Castellani'nin *Due Soldi di Speranza* (*İki Paralık Umut*) ve Orson Welles'in *Othello*
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* René Clement'ın *Jeux Interdits* (*Yasak Oyunlar*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Arné Mattson'un *Hon Dansade en Sommer* (*Bir Mutluluk Yazı*)

1953

- Rita Hayworth ile Ali Han, Reno'da boşandılar (25 Ocak).
- 20th Century Fox, Fransız Henri Chrétien'in geliştirdiği anamorfik merceklerin telif hakkını satın aldığını ve artık bütün filmlerini sinemaskop olarak çekeceğini açıkladı (1 Şubat).

- Eisenstein'ın *Potemkin Zırhlısı* ilk kez Paris sinemalarında gösterime girdi (13 Mart).
- Orson Welles, dekoratör Alexandre Trauner'in *Othello* filminin dekorları için iki milyon frank alacağı olduğu iddiasıyla ilgili olarak tahkim kurulunda ifade verdi (24 Mart).
- Jean Epstein, Paris'te beyin kanaması sonucunda öldü (3 Nisan).
- Charles Chaplin, bir daha ABD'ye dönmeyeceğini açıkladı (17 Nisan).
- Vedat Örfi Bengü öldü (26 Mayıs).
- Yapımcı Robert Rossen, Washington'da HUAC'a verdiği ifadede Komünist Parti üyesi olduğunu kabul ederek 57 üye arkadaşının adını açıkladı (4 Haziran).
- Vsevolod Pudovkin, Riga'da öldü (30 Haziran).
- İlk sinemaskop film, Henry Koster'in yönettiği *The Robe* (*Zincirli Köle*), New York'ta, Roxy Sineması'nda davetlilere gösterildi (15 Eylül).
- Charles Chaplin, 1918'de yaptırmış olduğu stüdyoyu sattı (Eylül).
- Sedat Simavi, İstanbul'da öldü (11 Aralık).
- İtalya'da, Parma'da, Yeni Gerçekçilik Kongresi toplandı (Aralık).
- Çin'de sinema sektörü devletleştirildi.
- Muhsin Ertuğrul ilk renkli Türk filmi *Halıcı Kız*'ı; Lütfi Ö. Akad *Altı Ölü Var*'ı; Sami Ayanoğlu *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor*'u; Çetin Karamanbey *İstanbul Canavarı*'nı çekti.
- Türkiye'de 42 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Fred Zinnemann'ın *From Here to Eternity* (*İnsanlar Yaşadıkça*) • *En İyi Yönetmen:* Fred Zinnemann (*İnsanlar Yaşadıkça*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Büyük Ödül:* Henri-Georges Clouzot'nun *Le Salaire de la Peur* (*Dehşet Yolcuları*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Henri-Georges Clouzot'nun *Le Salaire de la Peur* (*Dehşet Yolcuları*)

1954

- Amerikan NBC televizyonu, Festival of Roses törenini renkli olarak yayımlayarak ilk renkli TV yayınını gerçekleştirdi (1 Ocak).
- François Truffaut, *Cahiers du Cinéma*'nın 31. sayısında Fransız sinemasını eleştiren yazısını yayımladı (1 Ocak).
- Buster Keaton, Paris'te Medrano Sirki'nde rol aldı (8 Ocak).
- New York eleştirmenleri André Cayatte'ın *Justice est Faite* (*Hak Yerini Buldu*) filmini yılın en iyi yabancı filmi seçtiler (8 Ocak).
- Sydney Greenstreet, Hollywood'da öldü (19 Ocak).
- Marilyn Monroe, Kore'de, cephedeki askerlere bir konser verdi (1 Şubat).
- Dziga Vertov, Moskova'da öldü (12 Şubat).
- Clark Gable, 23 yıldır çalıştığı ve son olarak yılda 500 bin dolar ücret aldığı Metro Goldwyn'den ayrıldı (2 Mart).
- Auguste Lumière, Lyon'da öldü (10 Nisan).
- Robert Bresson, *New York Times* gazetesinde yayımlanan bir mektubunda, Amerikalı dağıtımcının yaptığı kısaltmaların, gösterimdeki *Journal d'un Curé de Campagne* (*Bir Taşra Papazının Günlüğü*) adlı filmini anlaşılmaz kıldığını vurguladı (2 Mayıs).
- RKO ile dağıtım sözleşmesi sona eren Walt Disney'in, filmlerini bundan böyle kendi kuruluşu Buena Vista aracılığıyla dağıtacağı açıklandı (20 Eylül).
- Lionel Barrymore öldü (15 Kasım).
- Fellini *La Strada*'yı (*Sonsuz Sokaklar*), Visconti *Senso*'yu (*Günahkâr Gönüller*) çekti.
- Lütfi Ö. Akad *Öldüren Şehir*'i; Ali İpar renkli film *Salgın*'ı çekti.
- Türkiye'de 48 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Elia Kazan'ın *On The Waterfront* (*Rıhtımlar Üzerinde*) • *En İyi Yönetmen:* Elia Kazan (*Rıhtımlar Üzerinde*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Büyük Ödül:* Teinosuke Kinugasa'nın *Jigokumon* (*Cehennemin Kapısı*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Renato Castellani'nin *Giulietta e Romeo* (*Romeo ve Juliet*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* David Lean'in *Hobson's Choice* (*Hobson'un Seçimi*)

1955

- Dorothy Dandrige en iyi kadın oyuncu Oscar'ına aday gösterilen ilk karaderili oyuncu oldu (23 Şubat).

- Warner'ın sinemaskop filmlerin renkli olmasını kararlaştırması üzerine yönetmen Nicholas Ray, siyah beyaz olarak çekimine başladığı *Rebel Without a Cause* (*Asi Gençlik*) adlı yeni filmini renkliye dönüştürdü (6 Nisan).
- Theda Bara, Los Angeles'te öldü (7 Nisan).
- Billy Wilder'ın son filmi *The Seven Year Itch*'in (*Yaz Bekârı*) tanıtımı için New York'ta Loew's State Theater'ın önüne asılan Marilyn Monroe'nun bacaklarını çıplak gösteren büyük afiş, tutucu çevrelerin baskısı sonucunda beş gün sonra kaldırıldı (30 Mayıs).
- Anaheim'da (California) Disneyland eğlence parkı açıldı. Frontierland, Adventureland, Fantasyland ve Tomorrowland adlı dört bölümden oluşan parkı, ilk üç ayda dört milyon kişinin gezmesi bekleniyor (17 Temmuz).
- Carmen Miranda, Hollywood'da öldü (5 Ağustos).
- James Dean, otomobille Hollywood'dan Salinas'a giderken aşırı sürat nedeniyle yaptığı kaza sonucunda 24 yaşında öldü (30 Eylül).
- BBC, Ealing Stüdyoları'nı satın aldı (19 Ekim).
- Robert Hossein ile Marina Vlady, Paris'te evlendiler (23 Aralık).
- Lütfi Ö. Akad *Beyaz Mendil*'i yönetti.
- Türkiye'de 61 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Delbert Mann'ın *Marty* • *En İyi Yönetmen:* Delbert Mann (*Marty*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Delbert Mann'ın *Marty*
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Carl Theodor Dreyer'in *Ordet* (*Söz*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Robert Siodmak'ın *Die Ratten*

1956

- Alexander Korda, Londra'da öldü (23 Ocak).
- Sendikalarla varılan anlaşma sonucunda, Hollywood'da ilk kez stüdyolarda cumartesi günü çalışılmadı (4 Şubat).
- Fuat Uzkınay öldü (29 Mart).
- Oscar ödüllü oyuncu Grace Kelly, Monaco Prensi Rainier ile Monaco'da evlendi (18 Nisan).
- Geçen hafta evlendiği yeni eşi Arthur Miller ile birlikte Londra'ya gelen Marilyn Monroe, coşkulu bir kalabalık tarafından karşılandı (14 Temmuz).
- Bertold Brecht, Berlin'de öldü (14 Ağustos).
- Bela Lugosi, Los Angeles'te öldü (16 Ağustos).
- Japon yönetmen Mizoguchi, Kyoto'da öldü (24 Ağustos).
- Cecil B. De Mille'in yönettiği *Ten Commandments* (*On Emir*) Los Angeles'te gösterime girdi (5 Ekim).
- Yönetmen Aleksandr Dovçenko, Moskova'da öldü (26 Kasım).
- İtalya'nın 17 bin salonla Avrupa'nın en çok sinemasına sahip ülkesi olduğu açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 51 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Michael Anderson'ın *Around The World in 80 Days* (*80 Günde Devriâlem*) • *En İyi Yönetmen:* George Stevens (*Giant/Devlerin Aşkı*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Jacques-Yves Cousteau ve Louis Malle'in *Le Monde du Silence* (*Sessiz Dünya*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Gene Kelly'nin *Invitation to The Dance* (*Dansa Davet*)

1957

- Tiyatro ve sinema oyuncusu Settar Hazım Körmükçü öldü (6 Ocak).
- Humphrey Bogart, Hollywood'da kanserden öldü (14 Ocak).
- Yapımcı David O. Selznick, Hemingway uyarlaması *A Farewell to Arms*'ı (*Silahlara Veda*) Roma'da çekmeye başlamış olan John Huston'un işine son vererek yönetmenliğe Charles Vidor'u getirdi (21 Mart).
- Max Ophüls, Hamburg'da öldü (27 Mart).
- *Cahiers du Cinêma* dergisinin 70. sayısında André Bazin'in "La Politique des Auteurs" (Yaratıcı Yönetmenler Politikası) başlıklı yazısı yayımlandı (1 Nisan).
- Çin Halk Cumhuriyeti, Tayvan'ın da katılması üzerine Cannes Film Festivali'nden çekildiğini açıkladı (22 Nisan).

- Eric von Stroheim, Paris'te öldü (12 Mayıs).
- Bela Balazs, Budapeşte'de öldü (17 Mayıs).
- HUAC'a, komünist eğilimli yazarların adlarını vermeyen oyun yazarı Arthur Miller, Washington'da Kongre'ye hakaretten suçlu bulundu (1 Haziran).
- Paris'teki Rex Sineması'na yapılan yürüyen merdivenin açılışını Gary Cooper ile Mylene Demongeot yaptı (7 Haziran).
- ABD'de altı bin *drive-in* bulunduğu ve bu sayının iki yıl içinde 10 bine ulaşmasının beklendiği açıklandı (9 Haziran).
- Sacha Guitry, Paris'te öldü (24 Temmuz).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu ve yönetmeni Talat Artemel öldü (4 Ağustos).
- Oliver Hardy öldü (7 Ağustos).
- Yedi yıllık evli Ingrid Bergman ile Roberto Rossellini, Roma'da, boşanmaya karar verdiklerini açıkladılar (7 Eylül).
- 23 yaşındaki sinema oyuncusu Sophia Loren 46 yaşındaki yapımcı Carlo Ponti ile Mexico'da evlendi (17 Eylül).
- Augusto Genina, Roma'da öldü (18 Eylül).
- Louis B. Mayer, Los Angeles'te öldü (29 Ekim).
- Charles Pathé, Monte Carlo'da öldü.
- Lütfi Ö. Akad *Ak Altın*'ı; Şakir Sırmalı *Kamelyalı Kadın*'ı; Atıf Yılmaz *Gelinin Muradı*'nı çekti.
- Türkiye'de 61 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* David Lean'in *The Bridge on The River Kwai* (*Kwai Köprüsü*) • *En İyi Yönetmen:* David Lean (*Kwai Köprüsü*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* William Wyler'ın *Friendly Persuasion* (*Kan Dökmeyeceksin*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Satyajit Ray'in *Aparajito*
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Sidney Lumet'in *Twelve Angry Men* (*On İki Öfkeli Adam*)

1958

- Edna Purviance, Hollywood'da öldü (13 Ocak).
- Paramount, 1948 öncesinde çevirmiş olduğu 750 filmin gösterim hakkını 50 milyon dolar karşılığında MCA televizyonuna sattı (6 Şubat).
- Washington'da Yüksek Mahkeme, kara listeye alınarak işten çıkarılan 23 sinema çalışanının stüdyolara karşı açtıkları davayı reddetti (3 Mart).
- Seslendirme sanatçısı ve yönetmen Ferdi Tayfur, İstanbul'da öldü (21 Mart).
- Ronald Colman öldü (19 Mayıs).
- Claude Chabrol'un Paris'te, sinematekte gösterilen filmi *Le Beau Serge* (*Yakışıklı Serge*), Yeni Dalga akımının ilk örneği oldu (18 Haziran).
- Boşanmanın olmadığı İtalya'da, Roberto Rossellini ile Ingrid Bergman'ın evlilik akdi Vatikan tarafından iptal edildi (10 Temmuz).
- Venedik Film Festivali yarışmasına katılan film sayısının azalmaya devam ederek, bu yıl 14'e düştüğü görüldü (1 Eylül).
- Eisenstein'ın *Korkunç İvan*'ının 1946'dan bu yana yasaklı olan ikinci bölümü Moskova'da gösterime girdi (1 Eylül).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Nevin Seval, İstanbul'da öldü (19 Ekim).
- Fransız sinema yazarı André Bazin, Paris'te öldü (10 Kasım).
- Tyrone Power, Madrid'de öldü (15 Kasım).
- Boris Karloff'un 10 ve 13 yaşlarındaki iki yeğeni Londra'da boğazları kesilerek öldürüldü (18 Aralık).
- Ingrid Bergman, Londra'da yapımcı Lars Schmidt ile evlendi (21 Aralık).
- ABD Hazine Bakanlığı, Charles Chaplin'in vergi borcu olarak yaptığı 425 bin dolarlık ödemenin tahsil edildiğini açıkladı (31 Aralık).
- Memduh Ün, *Üç Arkadaş*'ı yönetti.
- Türkiye'de 81 film çekildi.
- İstanbul'da yıllık sinema seyircisi sayısının 28 milyonu geçtiği açıklandı.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Vincente Minnelli'nin *Gigi* • *En İyi Yönetmen:* Vincente Minnelli (*Gigi*)

- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Mikhail Kalatazov'un *Letjat Zhuravli* (*Leylekler Geçerken*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Hiroshi Inagaki'nin *Muho-Matsu no Issho*
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Ingmar Bergman'ın *Smultronstallet* (*Yaban Çilekleri*)

1959

- İngiliz oyuncu Alec Guiness'e kraliçe tarafından "şövalye" sanı verildi (1 Ocak).
- Kara listeye alınmış olan yazar Dalton Trumbo, Los Angeles'te bir televizyon programında, 1956 yılında en iyi senaryo Oscar'ı verilen Robert Rich'in, senaryoyu takma adla yazan kendisi olduğunu açıkladı (16 Ocak).
- Cecil B. De Mille, Hollywood'da öldü (21 Ocak).
- Lou Costello, Hollywood'da öldü (4 Mart).
- Mısır sansürü, İsrail devletine parasal destek sağlayan Elizabeth Taylor'ın filmlerinin Mısır'da yasaklanmasına karar verdi (18 Mart).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Suavi Tedü, İstanbul'da öldü (27 Mart).
- Protestan olan Elizabeth Taylor, Hollywood Sinagogu'nda yapılan bir törenle Musevi oldu (29 Mart).
- Benjamin Christensen, Kopenhag'da öldü (2 Nisan).
- William Wyler'ın yönettiği *Ben-Hur*, 12 Oscar ödülünün 11'ini aldı (4 Nisan).
- İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin düzenlediği Türk Film Festivali başladı (20 Mayıs).
- Ethel Barrymore, Beverly Hills'te öldü (18 Haziran).
- Giovanni Pastrone, Torino'da öldü (27 Haziran).
- İstanbul Belediyesi'ne ait depoda çıkan yangın sonucunda Türk filmlerinin önemli bir bölümü yandı (19 Temmuz).
- Roma'da Cinecittà Stüdyoları'nda çıkan yangında yirmi kişi yaralandı (30 Temmuz).
- Preston Sturges, New York'ta öldü (6 Ağustos).
- Mario Lanza, Roma'da öldü (7 Ekim).
- Errol Flynn, Vancouver'da öldü (14 Ekim).
- Victor McLaglen, Hollywood'da öldü (7 Kasım).
- Oyuncu Gérard Philipe, Paris'te öldü (25 Kasım).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Halide Pişkin, İstanbul'da öldü (1 Aralık).
- Lütfi Ö. Akad *Yalnızlar Rıhtımı*'nı; Atıf Yılmaz *Bu Vatanın Çocukları*'nı çekti.
- Türkiye'de 76 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* William Wyler'ın *Ben-Hur* • *En İyi Yönetmen:* William Wyler (*Ben-Hur*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Marcel Camus'nün *Orfeu Negro* (*Siyah Orfe*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Roberto Rossellini'nin *Il Generale Della Rovere* (*General Della Rovere*) ve Mario Monicelli'nin *La Grande Guerra* (*Büyük Savaş*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Claude Chabrol'un *Les Cousins* (*Kuzenler*)

1960

- Victor Sjöström, Stockholm'de öldü (3 Ocak).
- Jacques Becker, Paris'te öldü (21 Şubat).
- Oyuncular Sendikası'nın Hollywood'da 22 Nisan'da başlattığı grev sona erdi (7 Mart).
- New York'taki Roxy Theater yıkılmak üzere kapandı (29 Mart).
- John F. Kennedy'yi destekleyen Frank Sinatra, Dean Martin ve Sammy Davis Jr., Los Angeles'te toplanan Demokrat Parti Kurultayı'na katılarak, Amerikan Ulusal Marşı'nı söylediler (11 Temmuz).
- *Cahiers du Cinéma* dergisi, Joseph Losey özel sayısı çıkardı (1 Eylül).
- 1956'dan bu yana film çevirmeyen Ronald Reagan ve eşi Nancy, Sinema Oyuncuları Sendikası'ndan istifa ettiler (7 Eylül).
- Mack Sennett, Hollywood'da öldü (5 Kasım).
- Clark Gable geçirdiği kalp krizi sonucunda Hollywood'da öldü (17 Kasım).
- Japonya'da yıl boyunca 547 film çekildiği açıklandı (31 Aralık).
- Antonioni *L'Avventura*'yı (*Macera*); Visconti *Rocco e i Suoi Fratelli*'yi (*Düşman Kardeşler*) çekti.
- Memduh Ün *Kırık Çanaklar*'ı; Osman Seden *Namus Uğruna*'yı; Atilla Tokatlı *Denize İnen Sokak*'ı çekti.

- Türkiye'de 85 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Billy Wilder'ın *The Apartment* (*Garsonyer*) • *En İyi Yönetmen:* Billy Wilder (*Garsonyer*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Federico Fellini'nin *La Dolce Vita* (*Tatlı Hayat*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* André Cayatte'ın *Le Passage du Rhin* (*Rhin Geçişi*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Cesar Ardavin'in *El Lazarillo de Tormes* (*Tormes'in Kılavuzu*)

1961

- Jean-Luc Godard, Danimarkalı oyuncu Anna Karina ile evlendi (3 Mart).
- Gary Cooper, Hollywood'da öldü (13 Mayıs).
- Marlon Brando'nun başrolü de üstlendiği ilk yönetmenlik denemesi *One Eyed Jack*'in (*Aşk ve İntikam*) 128 sinemada gösterime gireceği açıklandı (31 Mayıs).
- Peyami Safa, İstanbul'da öldü (15 Haziran).
- TWA Havayolları, uçuş sırasında yolculara film göstermeye başladı (18 Temmuz).
- Maurice Tourneur, Paris'te öldü (4 Ağustos).
- Sinema oyuncusu Turan Seyfioğlu, İstanbul'da öldü (16 Ağustos).
- Andrzej Munk, Varşova'da öldü (20 Eylül).
- Chico Marx, Hollywood'da öldü (11 Ekim).
- Pier Paolo Pasolini'nin yeni filmi *Accatone*'nin (*Dilenci*) Roma'daki galası Nuova Europa adlı neofaşist kuruluşun militanları tarafından basıldı (23 Kasım).
- Halit Refiğ *Yasak Aşk*'ı; Ertem Göreç *Otobüs Yolcuları*'nı; Atıf Yılmaz *Dolandırıcılar Şahı*'nı çekti.
- Türkiye'de 113 film çekildi.
- İstanbul'da bir yıllık sinema seyircisi sayısının 29.873.726 olduğu açıklandı.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Robert Wise ve Jerome Robins'in *West Side Story* (*Batı Yakasının Hikâyesi*) • *En İyi Yönetmen:* Robert Wise ve Jerome Robins (*Batı Yakasının Hikâyesi*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Luis Buñuel'in *Viridiana* ve Henri Colpi'nin *Une Aussi Longue Absence* (*Uzun Bir Ayrılık*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Alain Resnais'nin *L'Année Dernière à Marienbad* (*Geçen Yıl Marienbad'da*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Michelangelo Antonioni'nin *La Notte* (*Gece*)

1962

- Visconti'nin yönettiği *Rocco e i Suoi Fratelli*'de (*Düşman Kardeşler*) başrolleri oynayan Annie Girardot ile Renato Salvatori Roma'da evlendiler (6 Ocak).
- Paris'teki Empire Sineması, Empire-Abel Gance adıyla yeniden açıldı (5 Şubat).
- Oberhausen Kısa Film Festivali sırasında 26 Alman sinemacı Oberhausen Manifestosu'nu yayımladı (28 Şubat).
- Metin Erksan'ın yeni filmi *Yılanların Öcü*, sansür tarafından reddedildi (Mart).
- *Yılanların Öcü*'nü Çankaya Köşkü'nde gören Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel sanatçıları kutladı (16 Mart).
- Michael Curtiz, Hollywood'da öldü (11 Nisan).
- Frank Borzage, Hollywood'da öldü (19 Haziran).
- Marilyn Monroe, Los Angeles'teki evinin yatak odasında ölü olarak bulundu (5 Ağustos).
- Pier Paolo Pasolini'nin yeni filmi *Mamma Roma*'nın (*Roma Ana*) Roma'daki Quattro Fontane Sineması'nda yapılan galası faşist militanların saldırısına uğradı (22 Eylül).
- Tod Browning, Hollywood'da öldü (6 Ekim).
- Charles Laughton öldü (15 Aralık).
- Metin Erksan *Yılanların Öcü*'nü; Halit Refiğ *Sevişiğimiz Günler*'i çekti.
- Türkiye'de 131 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* David Lean'in *Lawrence of Arabia* (*Arabistanlı Lawrence*) • *En İyi Yönetmen:* David Lean (*Arabistanlı Lawrence*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Anselmo Duarte'nin *O Pagador de Promessas* (*Verilen Söz*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Andrei Tarkovski'nin *Ivanovo Deitsvo* (*İvan'ın Çocukluğu*) ve Valerio Zurlini'nin *Cronaca Familiare* (*Aile Günlüğü*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* John Schlesinger'ın *A Kind of Loving* (*Bir Tür Sevgi*)

1963

- *Variety* dergisi, Fox Yapımevi'nin, yeni filmi Joseph Mankiewicz'in yönettiği *Cleopatra* için işletmecilerden sekiz milyon dolar avans topladığını yazdı (6 Şubat).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Salih Tozan öldü (16 Şubat).
- Peter Lorre, Hollywood'da öldü (23 Mart).
- Alfred Hitchcock'un yeni filmi *The Birds* (*Kuşlar*) New York'ta gösterime girdi (28 Mart).
- San Francisco'daki Southern California Üniversitesi'nde Jean Renoir'a fahri doktora verildi (4 Nisan).
- Nâzım Hikmet, Moskova'da öldü (3 Haziran).
- Paris'te, Palais de Chaillot'da Sinematek'in yeni salonu Chaplin'in filmleriyle açıldı (5 Haziran).
- Kanser olduğunu öğrenen oyuncu Pedro Armendariz, Los Angeles'teki evinde kalbine kurşun sıkarak intihar etti (17 Haziran).
- Oyun ve senaryo yazarı Clifford Odets, Hollywood'da öldü (14 Ağustos).
- Sinema oyuncusu Suphi Kaner intihar etti (25 Ağustos).
- New York'ta, Lincoln Center'da, ilk New York Film Festivali'nin açılışı yapıldı (10 Eylül).
- Jean Cocteau ile Edith Piaf, Paris'te birkaç saat ara ile öldüler (11 Ekim).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Behzat Butak öldü (26 Ekim).
- Adolphe Menjou, Beverly Hills'te öldü (29 Ekim).
- John Foster Kennedy'nin üç gün önce öldürülmesi üzerine Hollywood stüdyoları, başkana saygı olarak gün boyunca kapalı kaldı (25 Kasım).
- Sabu (Sabu Dastagir), Hollywood'da öldü (2 Aralık).
- Frank Sinatra'nın Los Angeles'te kaçırılan oğlu Frank Sinatra Jr., 240 bin dolar fidye karşılığında serbest bırakıldı (11 Aralık).
- Japon yönetmen Ozu, 60. doğum gününde Tokyo'da öldü (12 Aralık).
- Yıl boyunca haftalık İtalyan dergilerinin kapaklarında 32 kez Claudia Cardinale'nin, 30 kez Sophia Loren'in, 11 kez de Gina Lollobrigida'nın resminin yayımlandığı açıklandı (31 Aralık).
- Metin Erksan *Susuz Yaz* ile *Acı Hayat*'ı; Nevzat Pesen *İkimize Bir Dünya*'yı çekti.
- Türkiye'de 117 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Tony Richardson'ın *Tom Jones* • *En İyi Yönetmen:* Tony Richardson (*Tom Jones*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Luchino Visconti'nin *Il Gattopardo* (*Leopar*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Francesco Rosi'nin *Le Mani Sulla Città* (*Kentin Üzerindeki Eller*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Gian Luigi Polidoro'nun *Il Diavolo* (*Şeytan*) ve Tadashi Imai'nin *Bushidô Zankoku Monogatari*

1964

- Halide Edip Adıvar, İstanbul'da öldü (9 Ocak).
- Oyuncu Alan Ladd, Palm Springs'te intihar etti (29 Ocak).
- Paramount, 1948'den önce ürettiği 200 filmin televizyonda gösterim hakkını 60 milyon dolara NBC televizyonuna sattı (19 Şubat).
- İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde kurulan Kulüp Sinema 7, film gösterimine başladı (10 Nisan).
- Sidney Poitier, en iyi erkek oyuncu Oscar'ını alan ilk karaderili oyuncu oldu (13 Nisan).
- 1963 Temmuz'undan bu yana Roma'da 24 *spaghetti western* filmi çekildiği açıklandı (30 Nisan).
- Cezayir'de, Ulusal Sinema Merkezi açıldı (8 Haziran).
- Necati Cumalı'nın aynı adlı öyküsünden Metin Erksan'ın sinemaya uyarladığı *Susuz Yaz*, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü kazandı (7 Temmuz).
- Sir Cedric Hardwicke, New York'ta öldü (6 Ağustos).
- "Üç Ahbap Çavuşlar"dan Harpo Marx, Hollywood'da öldü (28 Eylül).
- Charles Chaplin, *My Autobiography* adlı kitabının yayımlanması nedeniyle Londra'ya geldi (29 Eylül).
- Ahmet Tarık Tekçe öldü (4 Ekim).
- Birinci Antalya Altın Portakal Film Şenliği başladı (6 Ekim).
- Eddie Cantor, Hollywood'da öldü (10 Ekim).

- Besteci Cole Porter, Los Angeles'te öldü (16 Ekim).
- İstanbul'da, Birinci Türk Sineması Şurası toplandı (9 Kasım).
- Sergio Leone, *Per un Pugno di Dollari*'yi (*Bir Avuç Dolar*) çekti.
- Metin Erksan *Suçlular Aramızda*'yı; Halit Refiğ *Gurbet Kuşları*'nı çekti.
- Türkiye'de 182 film çekildi.
- İstanbul'da bir yıllık sinema seyircisi sayısının 34 milyonu aştığı açıklandı.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* George Cukor'un My *Fair Lady* (*Benim Güzel Meleğim*) • *En İyi Yönetmen:* George Cukor (*Benim Güzel Meleğim*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Jacques Demy'nin *Les Parapluies de Cherbourg* (*Cherbourg Şemsiyeleri*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Michelangelo Antonioni'nin *Deserto Rosso* (*Kızıl Çöl*)
- ***Berlin Film Festivali:*** *Altın Ayı:* Metin Erksan'ın *Susuz Yaz*
- ***Antalya Altın Portakal:*** *En İyi Film:* Halit Refiğ'in *Gurbet Kuşları*

1965

- Jeanette MacDonald, Texas'ta öldü (14 Ocak).
- Fransız Sinema Merkezi, 1957'de 423 milyon olan yıllık sinema seyircisi sayısının, 273 milyona düştüğünü açıkladı (2 Şubat).
- Richard Brooks'un Joseph Conrad'dan uyarladığı *Lord Jim*'in Londra'da, Odeon Sineması'nda yapılan galasına Kraliçe Elizabeth de katıldı (15 Şubat).
- Stan Laurel geçirdiği kalp krizi sonucu, Santa Monica'daki evinde öldü (23 Şubat).
- Vergilerin artırılmasını protesto etmek için, işletmeciler Fransa ölçeğinde bedava film gösterdiler (30 Mart).
- Linda Darnell, uykuya dalarken söndürmediği sigarasının çıkardığı yangın sonucunda Chicago'da öldü (10 Nisan).
- Çin Halk Cumhuriyeti, ilk kez Cannes Film Festivali'ne katıldı (10 Mayıs).
- Yapımcı David O. Selznick, geçirdiği kalp krizi sonucunda Los Angeles'te öldü (22 Haziran).
- *Cahiers du Cinéma* dergisinin yöneticisi Eric Rohmer görevden alınarak, yerine Jacques Rivette getirildi (1 Temmuz).
- George Stevens, 12 Mart 1966'da televizyonda gösterilecek olan A *Place in The Sun* (*İnsanlık Suçu*) filminde kesinti yapılması durumunda NBC televizyonu ile Paramount'tan bir milyon dolar tazminat isteyeceğini açıkladı (26 Ekim).
- İstanbul'da, Türk Sinematek Derneği kuruldu (25 Ağustos).
- Clara Bow, Los Angeles'te öldü (27 Eylül).
- Türk Sinematek Derneği film göstermeye başladı (8 Kasım).
- Atıf Yılmaz *Muradın Türküsü*'nü; Halit Refiğ *Haremde Dört Kadın*'ı çekti.
- Türkiye'de 215 film çekildi.
- İstanbul'da yıllık sinema seyircisi sayısının 40 milyonu aştığı açıklandı.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Robert Wise'ın *The Sound of Music* (*Neşeli Günler*) • *En İyi Yönetmen:* Robert Wise (*Neşeli Günler*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Richard Lester'ın *The Knack and How to Get It*
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Luchino Visconti'nin *Le Vaghe Stelle dell'Orsa* (*Büyük Ayının Soluk Yıldızları*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Jean Luc Godard'ın *Alphaville*
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Turgut Demirağ'ın *Aşk ve Kin*

1966

- Hedy Lamarr, New York'ta bir alışveriş merkezinde hırsızlık yapmakla suçlanarak tutuklandı (30 Ocak).
- Buster Keaton, Hollywood'da öldü (1 Şubat).
- Duygu Sağıroğlu'nun yönettiği *Bitmeyen Yol* sansür tarafından ikinci kez reddedildi (8 Şubat).
- Türk Sinematek Derneği'nin yayımladığı *Yeni Sinema* dergisinin ilk sayısı çıktı (1 Mart).
- Melina Mercouri, Jules Dassin ile Lausanne'da evlendi (18 Mayıs).
- İstanbul'da Sinematek Derneği'nde yapılan ve Halit Refiğ, Duygu Sağıroğlu, Onat Kutlar, Ali Gevgilili, Sezer Tansuğ, Tuncan Okan ve Giovanni Scognamillo'nun katıldıkları "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Türk Sineması ve Geleceği" konulu açık oturum, Yeşilçam ile sinema yazarları arasındaki çelişkiyi pekiştirdi (21 Temmuz).

- Montgomery Clift, New York'ta öldü (23 Temmuz).
- Nikolay Çerkasov, Moskova'da öldü (14 Eylül).
- Clifton Webb, Beverly Hills'te öldü (13 Ekim).
- François Truffaut'nun Alfred Hitchcock ile yaptığı konuşmayı içeren kitabı *Le Cinéma Selon Hitchcock* (*Hitchcock'a Göre Sinema*) Paris'te yayımlandı (5 Kasım).
- Cumhuriyetçi Parti adayı Ronald Reagan, California Valisi oldu (9 Kasım).
- Kartaca Film Festivali başladı (11 Aralık).
- Walt Disney öldü (15 Aralık).
- İhsan İpekçi öldü (20 Aralık).
- Duygu Sağıroğlu *Bitmeyen Yol*'u; Lütfi Ö. Akad *Hudutların Kanunu*'nu; Metin Erksan *Sevmek Zamanı*'nı; Alp Zeki Heper *Soluk Gecenin Aşk Hikâyeleri*'ni çekti.
- Türkiye'de 241 film çekildi.
- İstanbul'da yıllık sinema seyircisi sayısının 41 milyonu aştığı açıklandı.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Fred Zinnemann'ın *A Man for All Seasons* (*Her Devrin Adamı*) • *En İyi Yönetmen:* Fred Zinnemann (*Her Devrin Adamı*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Claude Lelouch'un *Un Homme et une Femme* (*Bir Kadın ve Bir Erkek*) ve Pietro Germi'nin *Signore e Signori* (*Bayanlar ve Baylar*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Gillo Pontecorvo'nun *La Battaglia di Algeri* (*Cezayir Savaşı*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Roman Polanski'nin *Cul de Sac* (*Çıkmaz*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Haldun Dormen'in *Bozuk Düzen*

1967

- Ann Sheridan, Hollywood'da öldü (21 Ocak).
- Martine Carol, Monte Carlo'da öldü (6 Şubat).
- Totò, kalp krizi sonucunda Roma'da öldü (15 Nisan).
- Anthony Mann, film çekimi sırasında Almanya'da öldü (29 Nisan).
- Claude Rains, New Hampshire'da öldü (30 Mayıs).
- Spencer Tracy, Hollywood'da öldü (10 Haziran).
- Jane Mansfield, bir otomobil kazası sonucunda New Orleans'ta öldü (29 Haziran).
- Vivien Leigh, Londra'da tüberkülozdan öldü (7 Temmuz).
- Basil Rathbone, New York'ta öldü (21 Temmuz).
- Paul Muni, Santa Barbara'da öldü (25 Ağustos).
- Sinema tarihçisi Georges Sadoul, Paris'te öldü (13 Ekim).
- Julien Duvivier, bir otomobil kazasında öldü (26 Ekim).
- Türkiye'de 209 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Norman Jewison'un *In The Heat of The Night* (*Gecenin Sıcağında*) • *En İyi Yönetmen:* Mike Nichols (*The Graduate*/*Aşk Mevsimi*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Michelangelo Antonioni'nin *Blow-Up* (*Cinayeti Gördüm*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Luis Buñuel'in *Belle de Jour* (*Gündüz Güzeli*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Jerzy Skolimowski'nin *Le Départ* (*Gidiş*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Dram Filmi:* Yılmaz Duru'nun *Zalimler* • *En İyi Tarihi Film:* Ertem Eğilmez'in *Bir Millet Uyanıyor* • *En İyi Komedi Filmi:* Haldun Dormen'in *Güzel Bir Gün İçin*

1968

- Roman Polanski ile Sharon Tate, Londra'da evlendiler (20 Ocak).
- Fransız Sinemateki'nin kurucusu ve yöneticisi Henri Langlois görevinden alındı (9 Şubat).
- Kırk yönetmen, *Le Monde* gazetesinde yer alan bir bildiriyle Langlois'nın görevden alınmasını protesto ederek filmlerinin Sinematek'te gösterilmesine izin vermeyeceklerini belirtti (10 Şubat).
- Henri Langlois yeniden Fransız Sinemateki'nin yöneticiliğine getirildi (30 Nisan).
- Dört jüri üyesinin (Louis Malle, Roman Polanski, Monica Vitti, Terence Young) istifası üzerine Cannes Film Festivali iptal edildi (19 Mayıs).
- New York'ta, arkadaşı Valerie Solanis tarafından vurulan Andy Warhol hastaneye yatırıldı (3 Haziran).

- Dorothy Gish, Rapallo'da (İtalya) öldü (4 Haziran).
- Dan Duryea, Los Angeles'te öldü (7 Haziran).
- Pier Paolo Pasolini'nin yeni filmi *Teorema*'ya savcılık müstehcen olduğu gerekçesiyle el koydu (13 Eylül).
- Pier Paolo Pasolini'nin *Teorema*'sına Venedik Film Festivali'nde Katolik Sinema Ödülü verildi (18 Eylül).
- Franchot Tone, New York'ta öldü (18 Eylül).
- Ramon Novarro, Hollywood'daki evinde öldürüldü (30 Ekim).
- Paris Emniyet Müdürlüğü, seks filmleri gösterdikleri gerekçesiyle, Bosphore, Rex ve Strasbourg sinemalarını 45 gün süreyle kapadı (22 Aralık).
- Türkiye'de 177 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Carol Reed'in *Oliver* • *En İyi Yönetmen:* Carol Reed (*Oliver*)
- ***Cannes Film Festivali:*** Festival tamamlanamadı.
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Alexander Kluge'nin *Die Artisten in der Zirkuskuppel: Ratlos* (*Sanatçılar Sirk Çadırının Altında: Şaşkın*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Jan Troell'in *Ole Dole Doff*
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi film:* Yılmaz Duru'nun *İnce Cumali*

1969

- Boris Karloff, Londra'da öldü (2 Şubat).
- Robert Taylor, Hollywood'da öldü (8 Haziran).
- Judy Garland, Londra'da öldü (22 Haziran).
- Cezayir'de sinema devletleştirildi (1 Temmuz).
- Sharon Tate, Hollywood'daki villasında öldürüldü (9 Ağustos).
- Joseph von Sternberg, Hollywood'da öldü (22 Aralık).
- Jiri Trnka, Prag'da öldü (30 Aralık).
- Türkiye'de 232 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* John Schlesinger'in *Midnight Cowboy* (*Geceyarısı Kovboyu*) • *En İyi Yönetmen:* John Schlesinger (*Geceyarısı Kovboyu*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Lindsay Anderson'ın *If* (*Eğer*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Zelimir Zilnik'in *Rani Radovi*
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Verilmedi.

1970

- New Jersey Organize Suçlar Soruşturma Komisyonuna ifade veren Frank Sinatra, mafya ile ilişkisi olduğu suçlamasını red etti (17 Şubat).
- Lev Kuleşov, Moskova'da öldü (29 Mart).
- Orhan Kemal, Sofya'da öldü (2 Haziran).
- Sharon Tate ve arkadaşlarını öldürmekle suçlanan Charles Manson'un yargılanması Los Angeles'te başladı (19 Haziran).
- Parin'in ilk *drive-in* sineması, Rungis'te açıldı (5 Ağustos).
- Bourvil (André Raimburg) Paris'te öldü (23 Eylül).
- Sonja Henie. Norveç'te öldü (13 Ekim).
- General De Gaulle'un ölümü nedeniyle, Paris sinemalarında bir gün süreyle gösterim yapılmadı (12 Kasım).
- Joseph von Sternberg, Hollywood'da öldü (22 Aralık).
- Hollywood çalışanlarının yüzde 38'inin işsiz olduğu açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 224 film çekildi
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Franklin J. Schaffner'in *Patton* (*General Patton*) • *En İyi Yönetmen:* Franklin J. Schaffner (*General Patton*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Robert Altman'ın M*A*S*H* (*Cephede Eğlence*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Ödül verilmedi.
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Yılmaz Güney'in *Bir Çirkin Adam*

1971
- Fernandel (Fernand Joseph), Paris'te öldü (26 Şubat).
- Harold Lloyd, Beverly Hills'te öldü (8 Mart).
- Başkan Nixon, Samuel Goldwyn'e Özgürlük Madalyası verdi (2 Nisan).
- Atlanta'da, ilk "kara sinema" festivali yapıldı (10 Nisan).
- Cannes'da ilk videokaset pazarı açıldı (30 Nisan).
- Öldürülen Yunan milletvekili Lambrakis'in eşi, özel hayata tecavüz gerekçesiyle Z filminin yapımcısı aleyhine Paris'te dava açtı (11 Mayıs).
- Van Heflin, Hollywood'da öldü (23 Temmuz).
- Kaliforniya Valisi Ronald Reagan, Başkan Nixon'a bir mektup yazarak sinema sektöründeki vergi yükünün azaltılmasını istedi (27 Ağustos).
- Florida'da Walt Disney World açıldı (23 Ekim).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu ve yönetmeni Sami Ayanoğlu öldü (7 Kasım).
- Pier Paolo Pasolini'nin Boccaccio'dan uyarladığı *Decameron*'a Ancona Savcılığı el koydu (13 Kasım).
- Yıl boyunca Fransız televizyonlarında 392 filmin gösterildiği, bu filmlerden 196'sının Fransız yapımı olduğu açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 265 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* William Friedkin'in *The French Connection* (*Kanunun Kuvveti*) • *En İyi Yönetmen:* William Friedkin (*Kanunun Kuvveti*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Joseph Losey'in *The Go-Between* (*Arabulucu*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Vittorio De Sica'nın *Il Giardino dei Finzi Contini* (*Finzi Continiler'in Bahçesi*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Muzaffer Aslan'ın *Ankara Ekspresi*

1972
- Maurice Chevalier, Paris'te öldü (1 Ocak).
- İtalyan oyuncu Gian Maria Volonte, bir Hollywood filminde oynaması için önerilen büyük bir ücreti, solcu dünya görüşü ile bağdaşmadığı gerekçesiyle reddettiğini açıkladı (27 Ocak).
- New York'ta düzenlenen Küba Filmleri Festivali'nin açılışı sağcı göstericiler tarafından basıldı (25 Mart).
- Paris'in Clichy Meydanı'ndaki Avrupa'nın en büyük sineması Gaumont Palace, yıkılıp iş merkezine dönüştürülmek için kapandı (31 Mart).
- Charles Chaplin'e "sinema sanatına olağanüstü katkısı" nedeniyle Los Angeles'te özel bir Oscar ödülü verildi (10 Nisan).
- George Sanders, Barselona yakınlarında bir otelde uyku ilacı alarak intihar etti (25 Nisan).
- Frank Tashlin, Hollywood'da öldü (5 Mayıs).
- Asta Nielsen, Kopenhag'da öldü (24 Mayıs).
- Jane Fonda, Hanoi'de yaptığı radyo konuşmasında Amerikan askerlerine seslenerek, "size silahlarınızı kullanmayı emreden komutanlarınız, uluslararası hukuka göre suçludurlar" dedi (4 Temmuz).
- Pierre Brasseur, Brunica'da (İtalya) öldü (14 Ağustos).
- Max Fleischer, Los Angeles'te öldü (11 Eylül).
- Akim Tamiroff, Palm Springs'te öldü (17 Eylül).
- Miriam Hopkins, New York'ta öldü (9 Ekim).
- Sinema dünyasının dedikodularını yazmakla ünlü Louella Parsons, Hollywood'da öldü (9 Aralık).
- Türkiye'de 301 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Francis Ford Coppola'nın *The Godfather* (*Baba*) • *En İyi Yönetmen:* Bob Fosse (*Cabaret/Kabare*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Elio Petri'nin *La Classe Operaia Va in Paradiso* (*İşçi Sınıfı Cennete Gider*) ve Francesco Rosi'nin *Il Caso Mattei* (*Mattei Olayı*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Pier Paolo Pasolini'nin *I Racconti di Canterbury* (*Canterbury Öyküleri*)

- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Atıf Yılmaz'ın *Zulüm*

1973
- *Last Tango in Paris* (*Paris'te Son Tango*) adlı filminin müstehcen olduğu iddiasıyla Roma'da yargılanmakta olan yönetmen Bernardo Bertolucci beraat etti (2 Şubat).
- Edward G. Robinson, Hollywood'da öldü (26 Şubat).
- Yönetmen Nevzat Pesen, İstanbul'da intihar etti (10 Şubat).
- Robert Siodmak, İsviçre'de öldü (10 Mart).
- Ken Maynard, Woodland Hills'te öldü (22 Mart).
- Mikhail Kalatozov, Moskova'da öldü (27 Mart).
- American Film Institute, ilk "Yaşam Boyu Başarı Ödülü"nü John Ford'a verdi (31 Mart).
- Kemal Tahir, İstanbul'da öldü (21 Nisan).
- Grigori Kozintsev, Leningrad'da öldü (11 Mayıs).
- Senaryo Yazarları Sendikası'nın 7 Mart'ta Hollywood'da başlatmış olduğu grev sona erdi (24 Haziran).
- Joe E. Brown, Hollywood'da öldü (6 Temmuz).
- Veronica Lake, Vermont'ta öldü (7 Temmuz).
- Bruce Lee, Hong Kong'da öldü (20 Temmuz).
- John Ford öldü (31 Ağustos).
- Anna Magnani, Roma'da öldü (26 Eylül).
- Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkçısı) İzmir'de öldü (13 Ekim).
- Sessue Hayakawa, Tokyo'da öldü (23 Kasım).
- Laurence Harvey, Londra'da öldü (25 Kasım).
- Türkiye'de 209 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* George Roy Hill'in *The Sting* (*Belalılar*) • *En İyi Yönetmen:* George Roy Hill (*Belalılar*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Alan Bridges'in *The Hireling* (*Paralı Asker*) ve Jerry Schatzberg'in *Scarecrow* (*Korkuluk*)
- ***Venedik Film Festivali:*** İptal edildi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Satyajit Ray'in *Ashani Sanket* (*Uzaktaki Fırtına*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Orhan Aksoy'un *Hayat Mı Bu?*

1974
- Meksika Sinemateki açıldı (17 Ocak).
- Samuel Goldwyn, Los Angeles'te öldü (31 Ocak).
- Fransız Sinemateki'nin kurucusu ve yöneticisi Henri Langlois'ya Onur Oscar'ı verildi (2 Nisan).
- Marcel Pagnol, Paris'te öldü (18 Nisan).
- Bud Abbott, Hollywood'da öldü (24 Nisan).
- Hollywood'da, Samuel Goldwyn Stüdyoları'nda çıkan yangın üç milyon dolarlık hasara yol açtı (6 Mayıs).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu İsmail Galip Arcan, İstanbul'da öldü (8 Ağustos).
- Yusuf Şahin'in bir yılı aşkın bir süredir sansür engelini aşamayan filmi *El Usfur* (*Serçe*) Kahire'de gösterime girdi (26 Ağustos).
- Fransa Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing, bir televizyon söyleşisi sırasında sinema sansürünün yakın bir gelecekte kaldırılacağını söyledi (27 Ağustos).
- Yılmaz Güney, Adana'nın Yumurtalık ilçesinde tartıştığı yargıcı tabancayla vurdu (14 Eylül).
- Vittorio De Sica. Paris'te öldü (13 Kasım).
- Pietro Germi, Roma'da öldü (5 Aralık).
- MGM Yapımevi'nin kârının bir yıl önceye göre yüzde 190 arttığı, bu artışta şirketin Las Vegas'taki otel-gazinosunun etkili olduğu açıklandı (11 Aralık).
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara'da öldü (13 Aralık).
- Anatole Litvak, Paris'te öldü (15 Aralık).
- Türkiye'de 191 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Francis Ford Coppola'nın *The Godfather-Part II* (*Baba 2*) • *En İyi Yönetmen:* Francis Ford Coppola (*Baba II*)
- ***Cannes Film Festivali*** Altın Palmiye: Francis Ford Coppola *The Conversation* (*Konuşma*)

- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Ted Kotcheff'in *The Apprenticeship of Duddy Kravitz* (*Duddy Kravitz'in Çıraklığı*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Lütfi Ö. Akad'ın *Düğün*

1975
- Pierre Fresnay, Neuilly-sur-Seine'de (Fransa) öldü (9 Ocak).
- Ümmü Gülsüm, Kahire'de öldü (3 Şubat).
- Susan Hayward, Los Angeles'te öldü (14 Mart).
- Frederic March, Los Angeles'te öldü (14 Nisan).
- Ingmar Bergman'a, Stockholm Üniversitesi'nde onursal felsefe doktoru sanı verildi (17 Eylül).
- Elizabeth Taylor, geçen yıl boşandığı kocası Richard Burton'la, Botswana'da yeniden evlendi (10 Ekim).
- Pier Paolo Pasolini, Roma'nın sahil kasabası Ostia'da öldürüldü (2 Kasım).
- İtalyan Komünist Partisi, Pier Paolo Pasolini'nin cenaze töreninin parti tarafından düzenleneceğini açıkladı (5 Kasım).
- William Wellman, Hollywood'da öldü (12 Aralık).
- Türkiye'de 226 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Milos Forman'ın *One Flew Over The Cuckoo's Nest* (*Guguk Kuşu*) • *En İyi Yönetmen:* Milos Forman (*Guguk Kuşu*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Muhammed Lakhdar-Hamina'nın *Chronique des Années de Braise* (*Ateş Yıllarının Öyküsü*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Marta Meszaros'un *Örökbefogadas* (*Evlat Edinme*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Şerif Gören'in *Endişe*

1976
- Paris'te Jean Renoir'a, Légion d'Honneur Nişanı verildi (2 Ocak).
- Paul Robeson, Philadelphia'da öldü (23 Ocak).
- Busby Berkeley, Hollywood'da öldü (13 Mart).
- Luchino Visconti, Roma'da öldü (17 Mart).
- Yontucu César tarafından tasarlanan ve meslekte çalışanların oylarıyla belirlenen ilk César Ödülleri Paris'te verildi (3 Nisan).
- Stockholm'de bir açıklama yapan Ingmar Bergman, vergi oranlarının yüksekliği nedeniyle artık yurtdışında çalışacağını söyledi (22 Nisan).
- Carol Reed, Londra'da öldü (25 Nisan).
- Yapımcı Adolf Zukor, Hollywood'da 103 yaşında öldü (10 Haziran).
- Fritz Lang, Los Angeles'te öldü (2 Ağustos).
- Amerikan Kongresi'nin kabul ettiği yeni telif hakları yasası, bir filmin sahibinin yapımcı olduğu hükmünü getirdi (6 Ekim).
- Jean Gabin, Paris'te öldü (15 Kasım).
- Rosalind Russell, Los Angeles'te öldü (28 Kasım).
- Paris'te yayımlanan *L'Express* dergisinin yaptığı bir soruşturmaya katılanların yüzde 65'i, sinemada denetimin gerekli olduğu konusunda görüş bildirdi (27 Aralık).
- Türkiye'de 165 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* John G. Avildsen'ın *Rocky* • *En İyi Yönetmen:* John G. Avildsen (*Rocky*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Martin Scorsese'in *Taxi Driver* (*Taksi Şoförü*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Robert Altman'ın *Buffalo Bill and The Indians* (*Buffalo Bill*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Atıf Yılmaz'ın *Deli Yusuf*

1977
- Groucho Marx, Los Angeles'te öldü (1 Ocak).
- Henri-Georges Clouzot, Paris'te öldü (12 Ocak).
- Henri Langlois, Paris'te öldü (13 Ocak).
- Luis Buñuel'in yönettiği *Viridiana*, çevrilmesinden 16 yıl sonra Madrid'de gösterime girdi (9 Nisan).

- Jacques Prévert, Omonville-la-Rogue'da (Fransa) öldü (11 Nisan).
- Atıf Kaptan, Amman'da öldü (22 Nisan).
- Sinema yazarı Semih Tuğrul, geçirdiği kalp krizi sonucunda Ankara'da öldü (10 Mayıs).
- Joan Crawford, New York'ta öldü (10 Mayıs).
- Roberto Rossellini, Roma'da öldü (3 Haziran).
- John Howard Lawson, San Francisco'da öldü (11 Ağustos).
- Elvis Presley, Memphis'te, geçirdiği kalp krizi sonucu öldü (16 Ağustos).
- Delmer Daves, Hollywood'da öldü (17 Ağustos).
- Leopoldo Torre-Nilsson, Buenos Aires'te öldü (8 Eylül).
- Maria Callas, Paris'te öldü (16 Eylül).
- Reşit olmayan bir kızı iğfal etmekle suçlanan Roman Polanski'nin, 90 gün süreyle Los Angeles'te psikiyatrik gözetim altında tutulmasına karar verildi (19 Eylül).
- Bing Crosby, Madrid'de öldü (14 Ekim).
- İspanya hükümeti bir kararname ile film sansürünü kaldırdı ve ülkeye film ithalini serbest bıraktı (11 Kasım).
- American Film Institute'un yaptırdığı bir oylama sonucunda *Gone With The Wind (Rüzgâr Gibi Geçti)* en "büyük" Amerikan filmi seçildi (18 Kasım).
- Jacques Tourneur, Bergerac'ta (Fransa) öldü (19 Aralık).
- Charles Chaplin, Vevey'de (İsviçre) öldü (24 Aralık).
- Howard Hawks, Hollywood'da öldü (26 Aralık).
- Türkiye'de 125 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Woody Allen'ın *Annie Hall* • *En İyi Yönetmen:* Woody Allen (*Annie Hall*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Paolo ve Vittorio Taviani'nin *Padre Padrone* (*Babam ve Ustam*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Larisa Shepitko'nun *Voskhozdenie* (*Yokuş*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Süreyya Duru'nun *Kara Çarşaflı Gelin*

1978

- Jack Oakie, Hollywood'da öldü (23 Ocak).
- Oscar Homolka, Sussex'te (İngiltere) öldü (27 Ocak).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Aziz Basmacı, İstanbul'da öldü (14 Mart).
- Filistinli belgeselciler İbrahim Mustafa Nasır ile Abdülhafit el-Asmar, Lübnan'da bir İsrail askeri operasyonunu belgelerken öldürüldüler (15 Mart).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Muammer Karaca, İstanbul'da öldü (28 Nisan).
- Charles Chaplin'in, fidye almak amacıyla Vevey Mezarlığı'ndan çalındığı sanılan cesedi, birkaç kilometre ötedeki Noville'de bulundu (17 Mayıs).
- Türkiye, *Midnight Express* (*Geceyarısı Ekspresi*) filmi nedeniyle İngiltere'yi protesto etti (23 Mayıs).
- Vanessa Redgrave'in İsrail'i eleştiren belgeseli *The Palestinian*'ı programına alan Los Angeles'teki Dohoney Plaza Sineması'na bomba atıldı (15 Haziran).
- Jack L. Warner, Los Angeles'te öldü (9 Ağustos).
- Alan Parker'ın Türkiye'deki cezaevi koşullarını eleştiren *Midnight Express* (*Geceyarısı Ekspresi*) adlı filmi Londra'da gösterime girdi (10 Ağustos).
- Charles Boyer, Arizona'da öldü (26 Ağustos).
- Jacques Brel, Paris'te öldü (9 Ekim).
- Oscar ödüllü oyuncu Gig Young, üç hafta önce evlendiği karısını New York'ta öldürdükten sonra intihar etti (19 Ekim).
- Paris'teki Pompidou Kültür Merkezi'nde Eisenstein'ın çizimlerinden oluşan bir sergi açıldı (5 Aralık).
- Aralık ayının üçüncü haftası boyunca Fransa'daki üç televizyon kanalında 28 film gösterildiği açıklandı (26 Aralık).
- Türkiye'de 126 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Michael Cimino'nun *The Deer Hunter* (*Avcı*) • *En İyi Yönetmen:* Michael Cimino (*Avcı*)

- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Ermanno Olmi'nin *L'Albero degli Zoccoli* (*Nalın Ağacı*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* José Luis García Sánchez'in *Las Truchas* (*Alabalık*), Emilio Martinez Lazaro'nun *Las Palabras de Max* (*Max'ın Sözleri*) ve Tomas Munoz'un *Ascensor* (*Asansör*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Yavuz Özkan'ın *Maden*

1979

- Carlo Ponti aleyhine, yasalara aykırı biçimde yurtdışına sermaye transfer etme suçlamasıyla, Roma'da dava açıldı (23 Ocak).
- Jean Renoir, Los Angeles'te öldü (12 Şubat).
- SSCB ve komünist ülkeler, Michael Cimino'nun *The Deer Hunter* (*Avcı*) adlı filmini protesto amacıyla Berlin Film Festivali'nden çekildiler (22 Şubat).
- American Film Institute, Alfred Hitchcock'a Onur Ödülü verdi (7 Mart).
- Oscar töreninin ardından Jane Fonda, Michael Cimino'nun *Avcı*'sının Vietnam Savaşı'na ilişkin resmi Amerikan görüşünü yansıtan ırkçı bir film olduğunu söyledi (9 Nisan).
- Nino Rota, Roma'da öldü (10 Nisan).
- Muhsin Ertuğrul, İzmir'de öldü (29 Nisan).
- Mary Pickford, Santa Monica'da öldü (29 Mayıs).
- Nicholas Ray, New York'ta öldü (2 Haziran).
- John Wayne, Los Angeles'te öldü (11 Haziran).
- Ayhan Işık, İstanbul'da öldü (16 Haziran).
- Jean Seberg, Paris'te intihar etti (8 Eylül).
- Marcel Carné, Paris'te öldü (5 Kasım).
- Amedeo Nazzari, Roma'da öldü (7 Kasım).
- Dimitri Tiomkin, Londra'da öldü (11 Kasım).
- Merle Oberon, Los Angeles'te öldü (23 Kasım).
- Marcel L'Herbier, Paris'te öldü (26 Kasım).
- Darryl Zanuck, Palm Springs'te öldü (22 Aralık).
- Joan Blondell, Santa Monica'da öldü (25 Aralık).
- Türkiye'de 195 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Robert Benton'un *Kramer vs Kramer* (*Kramer Kramer'e Karşı*) • *En İyi Yönetmen:* Robert Benton (*Kramer Kramer'e Karşı*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Francis Ford Coppola'nın *Apocalypse Now* (*Kıyamet*) ve Volker Schlöndorff'un *Die Blechtrommel* (*Teneke Trampet*)
- ***Venedik Film Festivali:*** Ödül verilmedi.
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Peter Lilienthal'ın *David*
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Yapımcılar yarışmadan çekilince verilmedi.

1980

- İngiltere, Alfred Hitchcock'a Şövalyelik unvanı ve Sir sanı verdi (3 Ocak).
- Jimmy Durante, Los Angeles'te öldü (29 Ocak).
- Francis Ford Coppola, Hollywood General Studios'u altı milyon 700 bin dolara satın aldı (11 Mart).
- Fransa'da sinema filmlerinin gösterime girdikten ancak üç yıl sonra televizyonda gösterilebileceği karara bağlandı (2 Nisan).
- Helmut Käutner, Castellina'da (İtalya) öldü (20 Nisan).
- Alfred Hitchcock, Los Angeles'te öldü (29 Nisan).
- Peter Sellers, Londra'da öldü (24 Temmuz).
- Fransız Sinemateki'nin deposunda çıkan yangın, başka kopyası olmayan birçok filmin yanmasına yol açtı (3 Ağustos).
- Lewis Milestone, Los Angeles'te öldü (25 Eylül).
- Oyuncular Sendikası'nın geçen yıl 21 Temmuz'da başlattığı Hollywood tarihinin en uzun süreli grevi, tarafların video ve televizyon gelirleri konusunda anlaşması üzerine sona erdi (23 Ekim).
- Eski sinema oyuncusu Ronald Reagan, ABD Cumhurbaşkanı oldu (4 Kasım).
- Steve McQueen, Mexico'da öldü (7 Kasım).

- Mae West, Los Angeles'te öldü (22 Kasım).
- George Raft, New York'ta öldü (24 Kasım).
- Raoul Walsh, Kaliforniya'da öldü (31 Aralık).
- Türkiye'de 68 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Robert Redford'un *Ordinary People* (*Sıradan İnsanlar*) • *En İyi Yönetmen:* Robert Redford (*Sıradan İnsanlar*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Akira Kurosawa'nın *Kagemusha* (*Savaşçının Gölgesi*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Louis Malle'in *Atlantic City* ve John Cassavetes'in *Gloria*
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Richard Pierce'ın *Heartland* ve Werner Schroeter'in *Palermo oder Wolfsburg* (*Palermo ya da Wolfsburg*)
- ***Antalya Altın Portakal:*** Sıkıyönetim nedeniyle festival yapılmadı.

1981

- Mario Camerini öldü (6 Şubat).
- Disney Pictures paralı bir TV kanalı kuracağını açıkladı (10 Mart).
- René Clair, Neuilly-sur-Seine'de (Fransa) öldü (15 Mart).
- Cahide Sonku, İstanbul'da öldü (18 Mart).
- Georges Franju, Fransız Sinemateki'nin sanat yönetmenliği görevinden istifa etti (30 Mart).
- Münir Nurettin Selçuk, İstanbul'da öldü (27 Nisan).
- Fransa'da Jack Lang, kültür bakanı oldu (28 Mayıs).
- İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Bülent Ersoy'un sahneye çıkmasını yasakladı (11 Haziran).
- Zarah Leander, Stockholm'de öldü (23 Haziran).
- William Wyler öldü (27 Temmuz).
- Paddy Chayevski, New York'ta öldü (1 Ağustos).
- Melvyn Douglas, New York'ta öldü (4 Ağustos).
- Glauber Rocha, Rio de Janeiro'da öldü (22 Ağustos).
- Robert Montgomery, New York'ta öldü (27 Eylül).
- Yılmaz Güney, Türkiye dışına çıktı (1 Ekim).
- Erden Kıral'ın yönettiği *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Strasbourg'da düzenlenen Avrupa Filmleri Festivali'nde birinci oldu (11 Ekim).
- William Holden, Kaliforniya'da öldü (16 Ekim).
- Yunanistan'da Melina Mercouri Kültür Bakanı oldu (18 Ekim).
- Abel Gance, Paris'te öldü (11 Kasım).
- Claude Autant-Lara, kitaplığını ve belgelerini İsviçre Sinemateki'ne bağışladı (17 Kasım).
- Lotte Lenya, New York'ta öldü (27 Kasım).
- Natalie Wood, Hollywood'da öldü (29 Kasım).
- Hollywood'da bir filmin ortalama yapım giderinin dokuz milyon 750 bin dolar olduğu açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 72 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Hugh Hudson'ın *Chariots of Fire* (*Ateş Arabaları*) • *En İyi Yönetmen:* Warren Beatty (*Reds/Kızıllar*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Andrzej Wajda'nın *Człowiek z Żelaza* (*Demir Adam*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Margarethe von Trotta'nın *Die Bleierne Zeit* (*Kurşun Yıllar*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Carlos Saura'nın *Deprisa Deprisa* (*Çabuk Çabuk*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Verilmedi.

1982

- Costa Gavras, Fransız Sinemateki'nin yöneticiliğine getirildi (10 Şubat).
- Actor's Studio'nun kurucularından Lee Strasberg, New York'ta öldü (17 Şubat).
- John Belushi. Los Angeles'te öldü (5 Mart).
- Columbia Yapımevi, Coca Cola tarafından 750 milyon dolara satın alındı (19 Mart).
- Türkiye, Fransa'dan, Yılmaz Güney'in iade edilmesini istedi (19 Mayıs).
- Senaryosunu Yılmaz Güney'in yazdığı, Şerif Gören'in yönettiği *Yol*, Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye aldı (25 Mayıs).
- Romy Schneider, Paris'te öldü (29 Mayıs).
- Rainer Werner Fassbinder, Münih'te öldü (5 Haziran).

- Henry King, Toluca Lake'te (ABD) öldü (29 Haziran).
- Isa Miranda, Roma'da öldü (3 Temmuz).
- Henry Fonda, Los Angeles'te öldü (12 Ağustos).
- Alberto Cavalcanti, Paris'te öldü (23 Ağustos).
- Ingrid Bergman, Londra'da öldü (29 Ağustos).
- Grace Kelly, Monaco'da geçirdiği bir otomobil kazası sonucunda öldü (14 Eylül).
- Valerio Zurlini, Trento'da öldü (27 Ekim).
- King Vidor, Paso Robles'te (ABD) öldü (1 Kasım).
- Jacques Tati, Paris'te öldü (5 Kasım).
- Elio Petri, Roma'da öldü (10 kasım).
- Türkiye'de 73 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Richard Attenborough'nun *Gandhi* • *En İyi Yönetmen:* Richard Attenborough (*Gandhi*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Yılmaz Güney'in *Yol* ve Costa Gavras'ın *Missing* (*Kayıp*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Wim Wenders'in *Der Stand der Dinge* (*İşlerin Gidişi*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Rainer Werner Fassbinder'in *Die Sehnsucht der Veronika Voss* (*Veronika Voss'un Tutkusu*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Sinan Çetin'in *Çirkinler de Sever*

1983

- Los Angeles Savcılığı, Marilyn Monroe'nun öldürüldüğü iddiasının geçersiz olduğunu, sanatçının aşırı barbitürat almaktan kaynaklanan kalp krizi sonucunda öldüğünü açıkladı (2 Ocak).
- George Cukor, New York'ta öldü (24 Ocak).
- Erden Kıral'ın yönettiği *Hakkâri'de Bir Mevsim*, Berlin Film Festivali'nde dört ödül aldı (1 Mart).
- Gloria Swanson, New York'ta öldü (4 Nisan).
- Buster Crabbe, Arizona'da öldü (23 Nisan).
- Cannes'da yeni Festival Sarayı açıldı (7 Mayıs).
- Norma Shearer, Kaliforniya'da öldü (12 Haziran).
- Luis Buñuel, Mexico City'de öldü (29 Haziran).
- Abel Gance'ın ünlü filmi *Napoléon*'un yeni bir kopyası, Paris'te bir senfoni orkestrası eşliğinde 3700 kişilik bir davetli topluluğuna gösterildi (22 Temmuz).
- David Niven, Cenevre'de öldü (29 Temmuz).
- Tino Rossi, Neuilly-sur-Seine'de öldü (27 Eylül).
- Fransa İletişim Bakanı Georges Filloud, yeni kurulacak Canal Plus adlı televizyon kanalının programlarının yüzde kırkının sinema filmlerinden oluşacağını açıkladı (25 Ekim).
- TRT Genel Müdürü Macit Akman, Halit Refiğ'in TRT için Kemal Tahir'den uyarladığı *Yorgun Savaşçı* filminin 17 Kasım tarihinde yaktırıldığını açıkladı (22 Kasım).
- Sinema tarihçisi Lotte H. Eisner, Paris'te öldü (25 Kasım).
- Robert Aldrich, Los Angeles'te öldü (5 Aralık).
- Grigori Aleksandrov, Moskova'da öldü (19 Aralık).
- Hindistan'da yıl boyunca 27 yerel dilde 741 film çekildiği açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 78 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* James L. Brooks'un *Terms of Endearment* (*Sevgi Sözcükleri*) • *En İyi Yönetmen:* James L. Brooks (*Sevgi Sözcükleri*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Shohei Imamura'nın *Narayama Bushi-Ko* (*Narayama Türküsü*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Jean-Luc Godard'ın *Prénom Carmen* (*Adı Carmen*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Edward Bennet'in *Ascendancy* ve Mario Camus'nün *La Colmena* (*Arı Kovanı*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Zeki Ökten'in *Faize Hücum*

1984

- Johnny Weissmuller, Acapulco'da öldü (20 Ocak).
- Walt Disney, erişkinlere yönelik filmler üretmek amacıyla Touchstone adıyla yeni bir şirket kurduğunu açıkladı (15 Şubat).

- William Powell, Kaliforniya'da öldü (5 Mart).
- Walt Disney Productions ile Fransız hükümeti arasında, Paris dolaylarındaki Marne-la-Vallée'de bir Disneyland kurulması için sözleşme imzalandı (24 Mart).
- Diana Dors, İngiltere'de öldü (4 Mayıs).
- Fransız Ulusal Sinema Merkezi, seyirci sayısında geçen yıla oranla yüzde beş oranında azalma olduğunu, buna karşılık çekilen film sayısının arttığını açıkladı (17 Mayıs).
- Joseph Losey, Londra'da öldü (22 Haziran).
- TRT televizyonu renkli yayına başladı (1 Temmuz).
- Andrey Tarkovski, Milano'da, artık SSCB'ye dönmeyeceğini açıkladı (10 Temmuz).
- James Mason, İsviçre'de öldü (24 Temmuz).
- Richard Burton, İsviçre'de öldü (27 Temmuz).
- Yönetmen Baha Gelenbevi, İstanbul'da öldü (7 Ağustos).
- Yılmaz Güney, Paris'te öldü (9 Eylül).
- Yılmaz Güney, Paris'in Père Lachaise Mezarlığı'nda toprağa verildi (14 Eylül).
- Richard Basehart, Los Angeles'te öldü (17 Eylül).
- Walter Pidgeon, Hollywood'da öldü (26 Eylül).
- François Truffaut, Paris'te öldü (21 Ekim).
- Eduardo De Filippo, Roma'da öldü (31 Ekim).
- 200 bin abonesi olduğu belirtilen Fransız Canal Plus televizyonu yayına başladı (4 Kasım).
- Sam Peckinpah, Hollywood'da öldü (28 Aralık).
- Türkiye'de 126 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Milos Forman'ın *Amadeus* • *En İyi Yönetmen:* Milos Forman (*Amadeus*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Wim Wenders'in *Paris Texas*
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Krzysztof Zanussi'nin *Rol Spokojnego Slonca* (*Güneş Yılı*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* John Cassavetes'in *Love Streams* (*Aşk Irmakları*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Atıf Yılmaz'ın *Bir Yudum Sevgi*

1985

- Henry Hathaway, Hollywood'da öldü (11 Şubat).
- Tarık Akan, Zeki Ökten'in yönettiği *Pehlivan*'daki rolüyle Berlin Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazandı (25 Şubat).
- American Film Institute, Gene Kelly'ye Onur Ödülü verdi (7 Mart).
- Michael Redgrave, Denham'da (İngiltere) öldü (21 Mart).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Şaziye Moral, İstanbul'da öldü (9 Nisan).
- Sergey Yutkeviç, Moskova'da öldü (23 Nisan).
- Woody Allen, Orion Pictures ile imzaladığı iki filmlik sözleşmeye, yöneteceği filmlerin *apartheid* uygulanan Güney Afrika'da dağıtılmasını yasaklayan bir koşul koydurdu (23 Temmuz).
- Rock Hudson, AIDS tedavisi için, Neuilly'de (Fransa) Amerikan Hastanesi'ne yattı (25 Temmuz).
- Elizabeth Taylor, geliri AIDS mücadelesinde kullanılmak üzere, Los Angeles'te bir gala gecesi düzenledi (19 Eylül).
- Simone Signoret, Neuilly-sur-Seine'de öldü (30 Eylül).
- Rock Hudson, Beverly Hills'te öldü (2 Ekim).
- Orson Welles, Hollywood'da öldü (10 Ekim).
- Yul Brynner, New York'ta öldü (10 Ekim).
- Francesca Bertini, Roma'da öldü (13 Ekim).
- Basın kralı Rupert Murdoch, 20th Century Fox Yapımevi'ni 575 milyon dolara satın aldı (15 Ekim).
- Renato Castellani, Roma'da öldü (28 Aralık).
- Türkiye'de 123 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Sydney Pollack'ın *Out of Africa* (*Benim Afrikam*) • *En İyi Yönetmen:* Sydney Pollack (*Benim Afrikam*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Emir Kusturica'nın *Otac na Sluzbenom Putu* (*Babam İş Gezisinde*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Agnès Varda'nın *Sans Toit Ni Loi* (*Yersiz Yurtsuz*)

- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* David Hare'in *Wetherby* ve Rainer Simon'un *Die Frau und Der Fremde* (*Kadın ve Yabancı*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Atıf Yılmaz'ın *Dul Bir Kadın*
- ***Uluslararası İstanbul Sinema Günleri*** *Altın Lale:* Michael Radford'un *1984* • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Atıf Yılmaz'ın *Bir Yudum Sevgi*

1986

- *Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu* kabul edildi (23 Ocak).
- Lilli Palmer, Los Angeles'te öldü (27 Ocak).
- Ray Milland, Torrance'ta (ABD) öldü (10 Mart).
- James Cagney, New York'ta öldü (30 Mart).
- Clint Eastwood, oyların yüzde yetmiş beşini alarak Carmel (Kaliforniya) Belediye Başkanlığı'na seçildi (4 Nisan).
- Otto Preminger, New York'ta öldü (23 Nisan).
- Broderick Crawford, Hollywood'da öldü (26 Nisan).
- Sterling Hayden, Hollywood'da öldü (23 Mayıs).
- Vincente Minnelli, Los Angeles'te öldü (25 Temmuz).
- *Sinema ve Müzik Sanatını Destekleme Fonu Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete*'de yayımlandı (4 Eylül).
- Fransız Canal Plus televizyonu, Paramount ve Universal yapım-evlerinin 80 filminin gösterim hakkını satın aldı (8 Eylül).
- Brigitte Bardot ile Catherine Deneuve, *D'Une Étoile à l'Autre* adlı kitabında kişilik haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle, Paris'te, Roger Vadim aleyhine 200 bin franklık birer tazminat davası açtılar (22 Eylül).
- Hasta olmasına karşın Los Angeles'te bir basın toplantısı düzenleyen John Huston, *The Maltese Falcon* (*Malta Şahini*) adlı siyah beyaz filminin, WTBS televizyonunda renklendirilmiş olarak gösterilmesini protesto etti (13 Kasım).
- Cary Grant, Ohio'da öldü (29 Kasım).
- Andrey Tarkovski, Paris'te öldü (29 Aralık).
- Fransa'da yıl boyunca 63 milyon kişinin sinemaya gittiği açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 185 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Oliver Stone'un *Platoon* (*Müfreze*) • *En İyi Yönetmen:* Oliver Stone (*Müfreze*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Roland Joffe'nin *The Mission* (*Görev*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Eric Rohmer'in *Le Rayon Vert* (*Yeşil Işın*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Reinhard Hauff'un *Stammheim* (*Baader Meinhof Yargılanıyor*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Atıf Yılmaz'ın *Aahh Belinda*
- ***Uluslararası İstanbul Sinema Günleri*** *Altın Lale:* Radoslaw Piwowarski'nin *Yesterday* (*Dün*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Nesli Çölgeçen'in *Züğürt Ağa*, Ömer Kavur'un *Amansız Yol* ve Atıf Yılmaz'ın *Adı Vasfiye*

1987

- Isabelle Adjani, AIDS'ten ölmek üzere olduğuna ilişkin haberleri Fransız İkinci Kanalı'nın canlı haber programına katılarak yalanladı (18 Ocak).
- Norman McLaren, Montréal'de öldü (26 Ocak).
- Yves Allegret, Paris'te öldü (31 Ocak).
- İstanbul Elmadağ'daki Şan Sineması yandı (7 Şubat).
- Andy Warhol, New York'ta öldü (22 Şubat).
- Emlakçı Henderson Wilcox'un, bir yıl önce satın aldığı bir araziyi, 1887 yılında tapuya Hollywood Ranch adıyla tescil ettirmesinin 100. yıldönümü Hollywood'da kutlandı (27 Şubat).
- Randolph Scott, Los Angeles'te öldü (2 Mart).
- Danny Kaye, Los Angeles'te öldü (3 Mart).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Gülistan Güzey, İstanbul'da öldü (5 Mart).
- Robert Preston, Santa Barbara'da öldü (21 Mart).
- Rita Hayworth, New York'ta öldü (14 Mayıs).
- Brigitte Bardot'nun giysi, makyaj malzemesi, gitar gibi özel eşyaları, geliri hayvanların korunması amacıyla kullanılmak üzere Paris'te açık artırma ile satıldı (18 Haziran).

- Fred Astaire, Los Angeles'te öldü (22 Haziran).
- Pola Negri, Texas'ta öldü (1 Ağustos).
- John Huston, Rhode Island'da öldü (28 Ağustos).
- Lee Marvin, Arizona'da öldü (29 Ağustos).
- Mervyn LeRoy, Beverly Hills'te öldü (13 Eylül).
- Bob Fosse, Washington'da geçirdiği kalp krizi sonucunda öldü (23 Eylül).
- Madeleine Carroll, İspanya'da öldü (2 Ekim).
- Lino Ventura, Saint-Cloud'da (Fransa) öldü (23 Ekim).
- Georges Franju öldü (5 Kasım).
- Rouben Mamoulian, Los Angeles'te öldü (4 Aralık).
- Ömer Kavur'un yönettiği *Anayurt Oteli*, Nantes Üç Kıta Festivali'nde Büyük Ödül'ü aldı (8 Aralık).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Adile Naşit, İstanbul'da öldü (11 Aralık).
- Danimarka'da ayda iki sinema salonunun kapanmakta olduğu açıklandı (15 Aralık).
- ABD'de video satışından elde edilen yıllık gelirin yedi milyar doları aşarak sinema salonu gelirini ikiye katladığı açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 187 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Bernardo Bertolucci'nin *The Last Emperor* (*Son İmparator*) • *En İyi Yönetmen:* Bernardo Bertolucci (*Son İmparator*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Maurice Pialat'nın *Sous le Soleil de Satan* (*Şeytanın Güneşi Altında*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Louis Malle'in *Au Revoir les Enfants* (*Hoşçakalın Çocuklar*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Gleb Panfilov'un *The Theme* (*Tema*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Yavuz Turgul'un *Muhsin Bey*
- ***Uluslararası İstanbul Sinema Günleri*** *Altın Lale:* Roman Balayan'ın *Hrani Menya Moi Talisman* (*Tılsımım Koru Beni*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Ömer Kavur'un *Anayurt Oteli*

1988

- Trevor Howard, Londra'da öldü (7 Ocak).
- Jane Fonda, 16 yıllık eşi Tom Hayden'dan boşandı (16 Şubat).
- Yönetmen Süreyya Duru, İstanbul'da öldü (20 Şubat).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu karikatürist Altan Erbulak, İstanbul'da öldü (1 Mayıs).
- Paolo Stoppa, Roma'da öldü (1 Mayıs).
- Raj Kapoor, Yeni Delhi'de öldü (2 Haziran).
- Fransız Canal Plus televizyonu, film yapımcılarıyla gece saat 11'den önce film göstermeme konusunda anlaştı (7 Haziran).
- Aldo Tonti, Roma'da öldü (7 Temmuz).
- Joshua Logan, New York'ta öldü (12 Temmuz).
- Hollywood'da beş aydır süren senaryo yazarları grevi sona ererken, stüdyoların grev nedeniyle 150 milyon dolar zarar ettikleri açıklandı (7 Ağustos).
- Londra'da South Bank'te, Moving Image Müzesi Prens Charles tarafından açıldı (15 Eylül).
- Berlin'de yapılan Avrupa Sinema Ödülleri töreninde, Ingmar Bergman'a Onur Ödülü verildi (28 Kasım).
- Hal Ashby, Malibu'da (ABD) öldü (27 Aralık).
- *Le Monde* gazetesinin yaptığı bir söyleşide Jean-Luc Godard sinemanın öldüğünü söyledi (30 Aralık).
- *E. T.* filminin videokaset satışının on beş milyonu bulduğu açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 117 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Barry Levinson'ın *Rain Man* (*Yağmur Adam*) • *En İyi Yönetmen:* Barry Levinson (*Yağmur Adam*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Bille August'ün *Pelle Erobreren* (*Fatih Pelle*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Ermanno Olmi'nin *La Leggenda del Santo Bevitore* (*Ermiş Ayyaş Destanı*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Zhang Yimou'nun *Hong gao liang* (*Kızıl Darı Tarlaları*)

- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Ömer Kavur'un *Gece Yolculuğu*
- ***Uluslararası İstanbul Sinema Günleri*** *Altın Lale:* Jean Charles Tacchella'nın *Travelling Avant (Öne Kaydırma)* • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Tunç Başaran'ın *Biri ve Diğerleri*

1989

- Salvador Dali, Figueras'ta (İspanya) öldü (23 Ocak).
- *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin renkleri elden geçirilmiş yeni kopyası New York'ta gösterime girdi (30 Ocak).
- John Cassavetes, Los Angeles'te öldü (3 Şubat).
- Bernard Blier, Paris'te öldü (29 Mart).
- Uluslararası İstanbul Sinema Günleri FIAPF (Uluslararası Film Yapımcıları Dernekleri Federasyonu) tarafından tanınca, adını İstanbul Uluslararası Film Festivali olarak değiştirdi (1 Nisan).
- Şair, sinema oyuncusu ve yönetmeni Orhon Murat Arıburnu, İstanbul'da öldü (11 Nisan).
- Charles Vanel, Cannes'da öldü (15 Nisan).
- Lucille Ball, Los Angeles'te öldü (26 Nisan).
- Sergio Leone, Roma'da öldü (30 Nisan).
- Joris Ivens, Paris'te öldü (28 Haziran).
- Franklin J. Schaffner, Los Angeles'te öldü (2 Temmuz).
- Laurence Olivier, Steyning'de (İngiltere) öldü (11 Temmuz).
- Rex Harrison'a, İngiltere Kraliçesi tarafından Şövalyelik sanı verildi (25 Temmuz).
- ABD'nin Çekoslovakya Büyükelçisi görevine getirilen Shirley Temple, Prag'a geldi (23 Ağustos).
- Ertem Eğilmez, İstanbul'da öldü (21 Eylül).
- *Cahiers du Cinéma* dergisi kurucularından Jacques Doniol-Valcroze, Cannes'da öldü (5 Ekim).
- Bette Davis, Paris'te öldü (6 Ekim).
- Yazar Yusuf Atılgan, İstanbul'da öldü (9 Ekim).
- Cesare Zavattini, Roma'da öldü (12 Ekim).
- Cornel Wilde, Los Angeles'te öldü (16 Ekim).
- Japon Sony Şirketi, Columbia Pictures'ı üç milyar dolara satın aldı (25 Kasım).
- Sinema oyuncusu Ali Şen, İstanbul'da öldü (15 Aralık).
- Silvana Mangano, Madrid'de öldü (16 Aralık).
- Lee Van Cleef, Oxnard'da (ABD) öldü (16 Aralık).
- Seyirci sayısındaki artış sonucunda, bu yıl ABD'de gişe hasılatının beş milyar doları aşmasının beklendiği açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 99 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Bruce Beresford'un *Driving Miss Daisy (Bayan Daisy ve Şoförü)* • *En İyi Yönetmen:* Oliver Stone *(Born on The Fourth of July/Doğum Günü Dört Temmuz)*
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Steven Soderbergh'in *Sex, Lies and Videotape (Seks Yalanları)*
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Hou Hsiao-Hsien'in *Beiqing Chengshi (Hüzün Kenti)*
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Barry Levinson'ın *Rain Man (Yağmur Adam)*
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Tunç Başaran'ın *Uçurtmayı Vurmasınlar*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Sırdjan Karanovic'in *Za Sada Bez Dobrog Naslova (Filmin Adı Yok)* • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Tunç Başaran'ın *Uçurtmayı Vurmasınlar*

1990

- Barbara Stanwyck, Los Angeles'te öldü (20 Ocak).
- Mahkeme, borçlarının tutarı 20 milyon doları bulan Francis Ford Coppola'nın iflasına karar verdi (25 Ocak).
- Ava Gardner, Londra'da öldü (25 Ocak).
- Yılmaz Güney'in yönettiği *Umut*, Danıştay kararıyla İstanbul'da gösterime girdi (14 Şubat).
- Oscar töreninin canlı yayını sırasında 30 saniyelik TV reklamının bedelinin üç buçuk milyon dolar olduğu açıklandı (26 Mart).
- Greta Garbo, New York'ta öldü (15 Nisan).

- Paulette Goddard, İsviçre'de öldü (23 Nisan).
- Rex Harrison, New York'ta öldü (2 Haziran).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Reşit Gürzap, İstanbul'da öldü (9 Temmuz).
- Sergey Paradjanov, Ermenistan'da öldü (21 Temmuz).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Agâh Hün, İstanbul'da öldü (24 Temmuz).
- Irene Dunne, Hollywood'da öldü (4 Eylül).
- Leonard Bernstein, New York'ta öldü (14 Ekim).
- Joel McCrea, Hollywood'da öldü (20 Ekim).
- Jacques Demy, Paris'te öldü (27 Ekim).
- Ugo Tognazzi, Roma'da öldü (27 Ekim).
- MGM Yapımevi, bir milyar 300 milyon dolar karşılığında İtalyan banker Giancarlo Parretti'ye satıldı (1 Kasım).
- Moskova'da ağırlıklı olarak Fransız filmleri gösterecek 1200 koltuklu Mir Sineması açıldı (3 Aralık).
- Martin Ritt, Hollywood'da öldü (8 Aralık).
- İtalya'daki 1300 sinema salonundan 200'ünün "sanat sineması" olduğu ve bu salonlara giden seyirci sayısının toplam seyirci sayısının yüzde onunu bulduğu açıklandı (21 Aralık).
- Türkiye'de 77 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Kevin Costner'ın *Dances With Wolves (Kurtlarla Dans)* • *En İyi Yönetmen:* Kevin Costner (*Kurtlarla Dans*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* David Lynch'in *Wild at Heart (Vahşi Duygular)*
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Tom Stoppard'ın *Rosencrantz and Guildestern Are Dead (Rosencrantz ve Guildestern Öldüler)*
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Costa Gavras'ın *Music Box (Müzik Kutusu)* ve Jiri Menzel'in *Skrivanci Na Nitich (Öksedeki Tarlakuşları)*
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Halit Refiğ'in *Karılar Koğuşu*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Sait Ebrahimifar'ın *Nar O Nay (Narına Yandım)* • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Yusuf Kurçenli'nin *Karartma Geceleri*

1991

- Serge Gainsbourg, Paris'te öldü (2 Mart).
- Yirmi üç yıl süreyle *New Yorker*'da sinema eleştirileri yazan Pauline Kael, artık eleştiri yazmayacağını açıkladı (7 Mart).
- Fransız Canal Plus televizyonunun sinema birimi Studio Canal Plus kuruldu (13 Mart).
- Graham Greene, Corseaux-sur-Vevey'de (İsviçre) öldü (2 Nisan).
- David Lean, Londra'da öldü (16 Nisan).
- Unesco'dan yapılan bir açıklama Amerikan filmlerinin Afrika pazarını ele geçirdiğini, örneğin Mısır sinemalarında gösterilen ABD filmleri oranının yüzde 86'ya yükseldiğini belirtti (22 Nisan).
- Sinema oyuncusu Feriha Tevfik öldü (22 Nisan).
- Jean Arthur, Hollywood'da öldü (19 Haziran).
- Frank Capra, Hollywood'da öldü (3 Eylül).
- Viviane Romance, Nice'te öldü (26 Eylül).
- Elizabeth Taylor, Los Angeles'te Michael Jackson'ın çiftliğinde yapılan bir düğünle inşaatçı Larry Fortenski ile sekizinci evliliğini yaptı (6 Ekim).
- Japon Toshiba-Itoh grubu, Time-Warner Entertainment'ın yüzde 12.5 hissesini 100 milyon dolara satın aldı (25 Ekim).
- Fred MacMurray, Hollywood'da öldü (5 Kasım).
- Gene Tierney, Texas'ta öldü (6 Kasım).
- Yves Montand, Paris'te öldü (9 Kasım).
- Tony Richardson, Los Angeles'te öldü (14 Kasım).
- Klaus Kinski, Lagunitas'ta (ABD) öldü (23 Kasım).
- Türkiye'de 33 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Jonathan Demme'nin *The Silence of The Lambs (Kuzuların Sessizliği)* • *En İyi Yönetmen:* Jonathan Demme (*Kuzuların Sessizliği*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Joel Coen ve Ethan Coen'in *Barton Fink*

- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Nikita Mikhalkov'un *Urga*
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Marco Ferreri'nin *La Casa del Sorriso* (*Tebessüm Evi*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Ömer Kavur'un *Gizli Yüz*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Sabine Prenczina'nın *Farendj* • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Fehmi Yaşar'ın *Camdan Kalp*

1992

- José Ferrer, Florida'da öldü (26 Ocak).
- Nestor Almendros, New York'ta öldü (4 Mart).
- Richard Brooks, Hollywood'da öldü (11 Mart).
- Vilma Bánky, Los Angeles'te öldü (18 Mart).
- Paul Henreid, Los Angeles'te öldü (29 Mart).
- New York'ta, Museum of Modern Art'ta *Casablanca* filminin ellinci yıldönümü kutlandı (7 Nisan).
- Satyajit Ray, Kalküta'da öldü (23 Nisan).
- Marlene Dietrich, Paris'te öldü (6 Mayıs).
- Oyuncu, yazar ve yönetmen Yavuzer Çetinkaya, İstanbul'da öldü (21 Temmuz).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Toto Karaca, İstanbul'da öldü (22 Temmuz).
- *The Encyclopedia of Film* adlı kaynak kitabın yazarı Ephraim Katz, New York'ta öldü (2 Ağustos).
- Anthony Perkins, Hollywood'da öldü (12 Eylül).
- Vasfi Rıza Zobu, İstanbul'da öldü (22 Kasım).
- Yönetmen Şahin Kaygun, İstanbul'da öldü (7 Aralık).
- Dana Andrews, Los Alamitos'ta (ABD) öldü (17 Aralık).
- Türkiye'de 39 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Clint Eastwood'un *Unforgiven* (*Affedilmeyen*) • *En İyi Yönetmen:* Clint Eastwood (*Affedilmeyen*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Bille August'ün *Den Goda Viljan / The Best Intentions* (*İyi Niyetler*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Zhang Yimou'nun *Qui Ju da Guansi* (*Qui Ju'nun Öyküsü*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Lawrence Kasdan'in *Grand Canyon* (*Büyük Kanyon*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* İrfan Tözüm'ün *Cazibe Hanım'ın Gündüz Düşleri*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Chen Kaige'nin *Bian Zou Bian Chang* (*Telin Ucundaki Yaşam*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Ömer Kavur'un *Gizli Yüz*

1993

- Audrey Hepburn, İsviçre'de öldü (20 Ocak).
- Joseph Mankiewicz, New York'ta öldü (5 Şubat).
- Eddie Constantine, Paris'te öldü (25 Şubat).
- Lilian Gish, Manhattan'da öldü (27 Şubat).
- Cyril Collard, Paris'te AIDS'ten öldü (5 Mart).
- Buena Vista Pictures Distribution, Miramax'i satın aldı (30 Nisan).
- Bir New York mahkemesi, Woody Allen ile Mia Farrow'un çocuklarının velayet davasını Mia Farrow lehine karara bağladı (7 Haziran).
- Rıfat Ilgaz, İstanbul'da öldü (7 Temmuz).
- Jean Negulesco, İspanya'da öldü (18 Temmuz).
- Stewart Granger, Los Angeles'te öldü (16 Ağustos).
- Samim Kocagöz, İzmir'de öldü (5 Eylül).
- Vincent Price, Hollywood'da öldü (25 Ekim).
- Federico Fellini, Roma'da öldü (31 Ekim).
- Don Ameche, Arizona'da öldü (6 Aralık).
- Myrna Loy, New York'ta öldü (14 Aralık).
- Vivien Leigh'in *Rüzgâr Gibi Geçti* ile kazandığı Oscar heykelciği, New York'ta açık artırma ile kimliği açıklanmayan bir alıcıya 510 bin dolara satıldı (15 Aralık).
- Chaplin'in filmlerinde kullandığı şapkası ile bastonu, Londra'da açık artırma ile 55 bin sterline satıldı (17 Aralık).

- Türkiye'de 82 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Steven Spielberg'in *Schindler's List* (*Schindler'in Listesi*) • *En İyi Yönetmen:* Steven Spielberg (*Schindler'in Listesi*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Chen Kaige'nin *Bawang Bieji* (*Elveda Cariyem*) ve Jane Campion'ın *The Piano* (*Piyano*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Robert Altman'ın *Short Cuts* (*Sosyeteden İnsan Manzaraları*) ve Krzysztof Kieslowski'nin *Trois Couleurs: Bleu* (*Üç Renk: Mavi*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Xie Fei'nin *Xiang Hun Nu* (*Susam Gölü Kadınları*) ve Ang Lee'nin *Hsi Yen* (*Düğün Yemeği*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Erden Kıral'ın *Mavi Sürgün*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Daniele Segre'nin *Manila Paloma Blanca* (*Manila Beyaz Güvercin*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Yavuz Özkan'ın *İki Kadın*

1994

- Sinema oyuncusu Nubar Terziyan, İstanbul'da öldü (14 Ocak).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Bedia Muvahhit, İstanbul'da öldü (20 Ocak).
- Jean-Louis Barrault, Paris'te öldü (22 Ocak).
- Derek Jarman, Londra'da AIDS'ten öldü (19 Şubat).
- Tarık Buğra, İstanbul'da öldü (26 Şubat).
- Sinema yönetmeni Bilge Olgaç, evinde çıkan yangın sonucunda, İstanbul'da öldü (2 Mart).
- American Film Institute, Jack Nicholson'a Yaşam Boyu Onur Ödülü verdi (4 Mart).
- Melina Mercouri, New York'ta öldü (6 Mart).
- Tengiz Abuladze, Tiflis'te öldü (6 Mart).
- Giulietta Masina, Roma'da öldü (23 Mart).
- *Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun* kabul edildi (13 Nisan).
- Besteci Manos Hacidakis öldü (15 Haziran).
- Zoltan Fabri, Budapeşte'de öldü (23 Ağustos).
- Madeleine Renaud, Paris'te öldü (23 Eylül).
- Burt Lancaster, Century City'de (ABD) öldü (20 Ekim).
- Sergey Bondarçuk, Moskova'da öldü (20 Ekim).
- Gian Maria Volonté, Angelopoulos'un filminde oynamak üzere bulunduğu Florina'da, geçirdiği kalp krizi sonucunda öldü (6 Aralık).
- Rossano Brazzi, Roma'da öldü (24 Aralık).
- Türkiye'de 82 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Robert Zemeckis'in *Forrest Gump* • *En İyi Yönetmen:* Robert Zemeckis (*Forrest Gump*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Quentin Tarantino'nun *Pulp Fiction* (*Ucuz Roman*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Milcho Manchevski'nin *Before The Rain* (*Yağmurdan Önce*) ve Tsai Ming-Liang'in *Aiqin Wansui* (*Yaşasın Aşk*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Jim Sheridan'ın *In The Name of The Father* (*Babam İçin*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Yavuz Özkan'ın *Yengeç Sepeti*
- ***İstanbul Film Festivali:*** *Altın Lale:* Erden Kıral'ın *Mavi Sürgün* • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Yavuz Özkan'ın *Bir Sonbahar Hikâyesi*

1995

- Fransa'da, seslendirme sanatçılarının üç ay önce başlayan grevi sona erdi (4 Ocak).
- İstanbul'da, Marmara Oteli'nin kahvesinde, 30 Aralık 1994'te patlayan bomba sonucunda yaralanan Onat Kutlar öldü (11 Ocak).
- Lars von Trier ile Thomas Vinterberg'in öncülük ettiği genç sinemacılar, Kopenhag'da "Dogma" başlıklı bir bildiri yayımladılar (13 Mart).
- Sadri Alışık öldü (18 Mart).
- Belgin Doruk öldü (26 Mart).
- Greer Garson, Dallas'ta öldü (25 Nisan).
- Ginger Rogers, Los Angeles'te öldü (25 Nisan).
- İngiliz Ealing Studios çalışmalarına son verdi (2 Haziran).
- *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun* kabul edildi (7 Haziran).

- Lana Turner, Century City'de (ABD) öldü (29 Haziran).
- Aziz Nesin, Çeşme'de öldü (6 Temmuz).
- Miklos Rosza, Los Angeles'te öldü (27 Temmuz).
- Ida Lupino, Los Angeles'te öldü (3 Ağustos).
- Dorothy Lamour, Los Angeles'te öldü (22 Eylül).
- Kadir Savun öldü (10 Ekim).
- Yılmaz Zafer öldü (9 Kasım).
- Louis Malle, Londra'da öldü (23 Kasım).
- Çetin Karamanbey öldü (Aralık).
- Türkiye'de 37 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Mel Gibson'ın *Braveheart* (*Cesur Yürek*) • *En İyi Yönetmen:* Mel Gibson (*Cesur Yürek*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Emir Kusturica'nın *Underground* (*Yeraltı*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Tran Ahn Hung'un *Cyclo* (*Bisikletçi*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Bertrand Tavernier'nin *L'Appat* (*Yem*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Ümit Elçi'nin *Böcek*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Moufida Tlatli'nin *Silences of The Palais* (*Sarayın Sessizliği*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Yeşim Ustaoğlu'nun *İz*

1996

- Sinema yazarı Çetin A. Özkırım öldü (6 Şubat).
- Marguerite Duras, Paris'te öldü (3 Mart).
- Krystztof Kieslowski, Varşova'da öldü (13 Mart).
- Tomas Gutierrez Alea, Küba'da öldü (16 Nisan).
- İngiltere'de, yılın ilk üç ayında sinema seyircisi sayısının 36,5 milyon gibi rekor bir düzeye ulaştığı açıklandı (1 Mayıs).
- Gérard Depardieu'ye Légion d'Honneur Nişanı verildi (31 Mayıs).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Zihni Küçümen, İstanbul'da öldü (27 Haziran).
- Claudette Colbert, Barbados'ta öldü (30 Temmuz).
- Aliye Rona öldü (29 Ağustos).
- Zeki Müren, İzmir'de öldü (25 Eylül).
- Marcel Carné, Clamart'da (Fransa) öldü (31 Ekim).
- Marcello Mastroianni, Paris'te öldü (19 Aralık).
- Dean Martin, Los Angeles'te öldü (25 Aralık).
- Türkiye'de 37 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Anthony Minghella'nın *The English Patient* (*İngiliz Hasta*) • *En İyi Yönetmen:* Anthony Minghella (*İngiliz Hasta*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Mike Leigh'nin *Secrets and Lies* (*Sırlar ve Yalanlar*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Neil Jordan'ın *Michael Collins* (*Michael Collins- Özgürlüğün Bedeli*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Ang Lee'nin *Sense and Sensibility* (*Aşk ve Yaşam*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Derviş Zaim'in *Tabutta Rövaşata*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Robert Jan Westdijk'in *Little Sister* (*Küçük Kızkardeş*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Tomris Giritlioğlu'nun *80. Adım*

1997

- *Time* dergisi, ABD'de gösterime giren İngilizce olmayan film oranının yüzde bire düştüğünü açıkladı (10 Ocak).
- 87 yaşındaki yönetmen Akira Kurosawa, Tokyo'da bir reklam filmi çekti (18 Ocak).
- Roma'da, İtalya ile Küba arasında bir ortakyapım anlaşması imzalandı (7 Şubat).
- Amerikan NBC televizyonunda, kesintisiz olarak ve ilk kez araya reklam girmeden yayınlanan *Schindler'in Listesi*'ni 65 milyon kişinin izlediği açıklandı (24 Şubat).
- Fred Zinnemann, Londra'da öldü (14 Mart).
- Anthony Minghella'nın yönettiği *The English Patient* (*İngiliz Hasta*) dokuz dalda Oscar ödülü kazandı (25 Mart).
- Marco Ferreri, Paris'te geçirdiği kalp krizi sonucunda öldü (9 Mayıs).
- Giuseppe De Santis, Roma'da öldü (16 Mayıs).

- Jacques-Yves Cousteau, Paris'te öldü (25 Haziran).
- Robert Mitchum, Santa Barbara'da öldü (1 Temmuz).
- James Stewart, Los Angeles'te öldü (2 Temmuz).
- Griffith, John Ford, De Mille gibi yönetmenlerin de filmlerinin dış sahnelerini çekmiş oldukları Inversion Movie Location Ranch (Los Angeles) kapandı (28 Temmuz).
- Humphrey Bogart'ın ölümünün 20. yılı nedeniyle Amerikan Posta İdaresi özel bir pul çıkardı (31 Temmuz).
- Amerikan *Forbes* dergisi, 1996-97 döneminde en çok kazanan sanatçının Steven Spielberg (330 milyon dolar) olduğunu, onu George Lucas'ın (241 milyon dolar) izlediğini açıkladı (9 Eylül).
- Red Skelton, Rancho Mirage'de öldü (17 Eylül).
- Orhan Çağman öldü (18 Eylül).
- Film de çevirmiş olan tiyatro oyuncusu ve oyun yazarı Dario Fo'ya Nobel Edebiyat Ödülü verildi (9 Ekim).
- Asuman Arsan öldü (11 Ekim).
- Samuel Fuller, Hollywood'da öldü (30 Ekim).
- Görüntü yönetmeni Manasi Filmeridis öldü (Ekim).
- Seslendirme sanatçısı Sadettin Erbil öldü (18 Kasım).
- Toshiro Mifune, Tokyo'da öldü (25 Aralık).
- Türkiye'de 25 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* James Cameron'ın *Titanic* • *En İyi Yönetmen:* James Cameron (*Titanic*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Abbas Kiarostami'nin *Tami Guilass* (*Kirazın Tadı*) ve Shohei Imamura'nın *Unagi* (*Yılan Balığı*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Takeshi Kitano'nun *Hana-bi* (*Havai Fişekler*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Milos Forman'ın *The People vs Larry Flynt* (*Larry Flynt: Skandalın Adı*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Ferzan Özpetek'in *Hamam*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Wu Tianming'in *The King of Masks* (*Maskeler Kralı*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Ömer Kavur'un *Akrebin Yolculuğu*

1998

- Yapım ve tanıtım giderleri 320 milyon doları bulan *Titanic*'in gösterime girişinin ilk ayında (bütün dünyada) 360 milyon dolar getiri sağladığı açıklandı (16 Ocak).
- Ölümünün ellinci yıldönümü nedeniyle, Moskova'da, Eisenstein'ın 800 çizimini içeren bir sergi açıldı (9 Şubat).
- Sinema yazarı Hayri Caner, İstanbul'da öldü (Nisan).
- Frank Sinatra, Los Angeles'te öldü (14 Mayıs).
- İngiliz oyuncu Christopher Lee, Roma'da yaptığı bir konuşmada ailesinin Modenalı, asıl adının da Francesco Corandini olduğunu açıkladı (6 Haziran).
- *New York Times* gazetesi, New York'ta Çince film gösteren son sinema salonunun da kapandığını yazdı (14 Haziran).
- İngiliz *Daily Telegraph* gazetesi yazar George Orwell'ın 1949 yılında Dışişleri Bakanlığı'na 35 tehlikeli komünistin adını bildirdiğini, bunlar arasında Bernard Shaw, Sean O'Casey, Charles Chaplin ve Orson Welles'in de bulunduğunu açıkladı (22 Haziran).
- Francis Ford Coppola, 1991'den beri üzerinde çalıştığı *Pinocchio* tasarısından vazgeçilmesi üzerine Warner Bros. aleyhine açtığı 80 milyon dolarlık maddi ve manevi tazminat davasını kazandı (10 Temmuz).
- Mısırlı oyuncu Ferit Şevki, Kahire'de öldü (28 Temmuz).
- Yazar Bekir Yıldız, Silivri'de öldü (8 Ağustos).
- Metro Goldwyn Mayer hisselerinin çoğunluğuna sahip olan Kirk Kerkorian, Avustralyalı Seven Network'un elinde bulunan hisseleri de 389 milyon dolara satın alarak şirketin yüzde 90'ına sahip oldu (20 Ağustos).
- Osman F. Seden, İstanbul'da öldü (1 Eylül).
- Akira Kurosawa, Tokyo'da öldü (6 Eylül).
- Senaryosunu Yılmaz Güney'in yazıp Şerif Gören'in yönettiği *Yol*, Cannes'da Altın Palmiye kazandıktan 16 yıl sonra Türkiye'de gösterime girdi (11 Eylül).

- Gene Autry, Los Angeles'te öldü (2 Ekim).
- Manchester Trafford Center'da İngiltere'nin 20 salonlu en büyük *megaplex*'i açıldı (18 Ekim).
- Jean Marais, Cannes'da öldü (8 Kasım).
- Erol Taş öldü (9 Kasım).
- Edwige Feuillère, Nantes'da öldü (14 Kasım).
- Alan Pakula, New York'ta öldü (19 Kasım).
- *Wall Street Journal*, New York, Boston gibi büyük kentlerde 70 kişilik "VIP" sinema salonları açılacağını, yatabilir deri koltuklu bu salonlarda içkili yemek yenilebileceğini, bilet fiyatlarının da 25 ile 100 dolar arasında değişeceğini yazdı (23 Aralık).
- Görüntü yönetmeni Ali Uğur öldü (Aralık).
- Türkiye'de 22 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* John Madden'ın *Shakespeare in Love* (*Âşık Shakespeare*) • *En İyi Yönetmen:* Steven Spielberg (*Saving Private Ryan/Er Ryan'ı Kurtarmak*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Theo Angelopoulos'un *Mia Eoniotita Ke Mia Mera* (*Sonsuzluk ve Bir Gün*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Gianni Amelio'nun *Cosi Ridevano* (*Böyle Gülüyorlardı*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Walter Salles'nin *Central do Brasil* (*Merkez İstasyonu*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Murat Kadıoğlu'nun *Yara*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Cafer Panahi'nin *Ayneh* (*Ayna*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Zeki Demirkubuz'un *Masumiyet*

1999

- Öztürk Serengil, İstanbul'da öldü (11 Ocak).
- İtalyan Yargıtayı, erotik filmlerin ilanlarının aksi sabit oluncaya dek müstehcen sayılamayacağını karara bağladı (19 Ocak).
- *New York Post* gazetesi, Brentford'daki ünlüler mezarlığında (Los Angeles) Marilyn Monroe'nun mezarının bitişiğindeki yerin 145 bin dolara satılık olduğunu, Burt Lancaster, Dean Martin, Natalie Wood'un mezarlarının yanlarındaki yerlerin fiyatının ise 22 bin dolar olduğunu yazdı (19 Ocak).
- McCarthy soruşturmaları sırasında arkadaşlarını ihbar etmiş olan Elia Kazan'a Yaşam Boyu Oscar Ödülü verileceğinin açıklanması, soruşturmadan zarar görenlerin kurmuş olduğu Committee Against Silence tarafından protesto edildi (12 Şubat).
- Avrupa'da 3570 salonlu 341 *multiplex* bulunduğu açıklandı (14 Şubat).
- Stanley Kubrick, Londra yakınlarındaki malikânesinde öldü (7 Mart).
- Muharrem Gürses öldü (7 Nisan).
- İtalya'da yılın ilk üç ayında satılan sinema bileti sayısında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde on beş oranında azalma olduğu açıklandı (30 Nisan).
- *Sunday Times* gazetesi, Alfred Hitchcock'un 1967 yılında on dakikalık bölümünü çektikten sonra Universal'in isteği üzerine tamamlanmayan *Kaleidoscope* adlı bir filminin bulunduğunu yazdı (2 Mayıs).
- Dirk Bogarde, Londra'da öldü (8 Mayıs).
- Papa Giovanni Paolo, içerdikleri yüksek ahlaki değerler nedeniyle Robert Bresson'un filmlerini kutsadığını açıkladı (13 Mayıs).
- World Press Trends'in açıkladığına göre televizyon reklamlarının reklam pastasının tümüne oranı İtalya'da yüzde 55'e, İspanya'da yüzde 38'e, Fransa'da yüzde 34'e, Almanya'da yüzde 23'e ulaştı (14 Mayıs).
- Jack Lang, *Le Monde* gazetesinin birinci sayfasında yer alan bir yazısında, Avrupa sinemasının değerlerinin korunmasının önemini vurguladı (15 Mayıs).
- 15 Nisan 1990'da New York'ta ölen Greta Garbo'nun kemikleri, Stockholm'deki Skogskyrkogaard Mezarlığı'na nakledildi (16 Haziran).
- Edward Dmytrik, Los Angeles'te öldü (1 Temmuz).
- *Baba*'nın yazarı Mario Puzo, Long Island'da (New York) öldü (2 Temmuz).
- Küba'da çıkan *Juventud Rebelde* gazetesi, Wim Wenders'i *Buena Vista Social Club* filminde turistik bir Küba'ya yer vermekle suçladı (19 Temmuz).
- Los Angeles Mahkemesi'ne yapılan bir başvuruda, Walt Disney'in filmlerinde sigara ve al-

kol kullanımının desteklendiği öne sürülerek, Disney'in her filminin sonuna "sigara ve alkol sağlığa zararlıdır" uyarısının eklenmesi istendi (23 Temmuz).
- Fakir Baykurt, Almanya'da öldü (11 Ekim).
- Sinema yazarı Mahmut Tali Öngören, İstanbul'da öldü (13 Ekim).
- Neriman Köksal öldü (23 Ekim).
- New York'taki Christie's Müzayede Evi'nde Marilyn Monroe'nun 19 Mayıs 1969'da John Kennedy'nin doğum günü partisinde giydiği tuvalet bir milyon 267 bin dolara alıcı buldu (27 Ekim).
- Fransız *Le Monde* gazetesi, aralarında Tavernier, Lelouch, Leconte'un da bulunduğu elliye yakın yönetmenin, 4 Kasım'da yaptıkları bir toplantıda, sinema eleştirmenlerini, "insanı mesleğinden soğutan" zekâ ve yetenek yoksunu yazılar yazmakla suçladıklarını açıkladı (26 Kasım).
- Pier Paolo Pasolini'nin Roma'nın Monteverde semtinde dört yıl oturduğu evin duvarına, sanatçının "Yaşlı Monteverde güneşte nasıl da yeniydi" dizesi yazılı bir plaket çakıldı (30 Kasım).
- Robert Bresson, Paris'te öldü (11 Aralık).
- Paris'in IX. Bölgesi'nde bir meydana, iki yıl önce ölen Lino Ventura'nın adı verildi (17 Aralık).
- Türkiye'de 20 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Sam Mendes'in *American Beauty* (*Amerikan Güzeli*) • *En İyi Yönetmen:* Sam Mendes (*Amerikan Güzeli*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Luc Dardenne ve Jean-Pierre Dardenne'in *Rosetta*
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Zhang Yimou'nun *Yi Ge Dou Bu Neng Shao* (*Bir Eksik Olmaz*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Terrence Malick'in *The Thin Red Line* (*İnce Kırmızı Hat*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Tomris Giritlioğlu'nun *Salkım Hanımın Taneleri*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Alejandro Agresti'nin *El Viento Se Llevo lo Que* (*Geçti Gibi Rüzgâr*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Yeşim Ustaoğlu'nun *Güneşe Yolculuk*

2000
- Nezihe Becerikli öldü (11 Ocak).
- Hedy Lamarr, Orlando'da öldü (19 Ocak).
- Claude-Autant Lara, Antibes'de öldü (5 Şubat).
- Roger Vadim, Paris'te öldü (11 Şubat).
- Chicago'da döküldükten sonra Oscar töreni için Los Angeles'e gönderilen, her biri 300 dolar değerinde 55 Oscar heykelciği postada kayboldu (10 Mart).
- İngiliz *Sunday Times* gazetesi Burt Lancaster'ın biseksüel olduğunu yazdı (12 Mart).
- Çalınan Oscar heykelcikleri bir otoparkın çöp kutularında sağlam bir biçimde bulundu (20 Mart).
- İtalyan Sinemateki, son bir yıl içinde 60 eski filmi elden geçirerek temizlediğini açıkladı (12 Nisan).
- Greta Garbo'nun ölümünden on yıl sonra Philadelphia'da açılan bir sergide, Garbo'nun, Hollywood'daki her kadın oyuncu ile yatabileceğini iddia etmekle ünlü kadın senaryo yazarı Mercedes de Acosta ile yazışmaları sergilendi (15 Nisan).
- Douglas Fairbanks Jr., Manhattan'da öldü (7 Mayıs).
- Faruk Kenç öldü (11 Mayıs).
- Hayati Hamzaoğlu öldü (15 Mayıs).
- Sir John Gielgud, Buckinghamshire'da öldü (21 Mayıs).
- *American Medical Association* dergisinde yayımlanan bir incelemede, Walt Disney'in son 60 yılda ürettiği 75 canlandırma filmi değerlendirilerek, bu filmlerin çocukları şiddete yöneltiği sonucuna varıldı (25 Mayıs).
- Vittorio Gassman, Roma'da öldü (29 Haziran).
- Walter Matthau, Santa Monica'da öldü (1 Temmuz).
- Kemal Sunal, İstanbul'da öldü (3 Temmuz).
- Sean Connery'ye, *Sir* unvanı verildi (5 Temmuz).
- Claude Sautet, Paris'te öldü (22 Temmuz).
- Alec Guiness, Midhurst'ta (Güney İngiltere) öldü (5 Ağustos).

- İtalya'da 1999 yılında 92 film üretildiği, bu sayının 1996'dan bu yana en yüksek sayı olduğu açıklandı (31 Aralık).
- Türkiye'de 29 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Ridley Scott'ın *Gladiator* (*Gladyatör*) • *En İyi Yönetmen:* Steven Soderbergh (*Traffic/Trafik*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Lars von Trier'in *Dancer in The Dark* (*Karanlıkta Dans*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Cafer Panahi'nin *Dayire* (*Daire*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Paul Thomas Anderson'ın *Magnolia* (*Manolya*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Zeki Ökten'in *Güle Güle*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Nuri Bilge Ceylan'ın *Mayıs Sıkıntısı* • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Nuri Bilge Ceylan'ın *Mayıs Sıkıntısı*

2001

- Necati Cumalı, İstanbul'da öldü (10 Ocak).
- Jean Pierre Aumont, Gassin'de (Fransa) öldü (29 Ocak).
- Stanley Kramer öldü (19 Şubat).
- Vedat Ar, İstanbul'da öldü (11 Mart).
- Sinema yazarı Turhan Gürkan öldü (Mart).
- Fransız *Cahiers du Cinéma* dergisi elli yaşına girdi (1 Nisan).
- Mauro Bolognini, Roma'da öldü (14 Mayıs).
- Anthony Quinn, Boston'da öldü (3 Haziran).
- American Film Institute'un 1800 uzman arasında yaptığı bir soruşturma sonucunda, Hitchcock'un yönettiği *Psycho* (*Sapık*), sinema tarihinin en iyi gerilim filmi seçildi (14 Haziran).
- Jack Lemmon, Los Angeles'te öldü (27 Haziran).
- Francisco Rabal, Bordeaux'da öldü (29 Ağustos).
- Dorothy McGuire, Santa Monica'da öldü (13 Eylül).
- Grigori Çukray, Moskova'da öldü (29 Ekim).
- Beş yıl süren bir yasağın ardından, Kabil'de 600 koltuklu Bakhtar Sineması yeniden film göstermeye başladı (18 Kasım).
- Türkiye'de 20 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Ron Howard'ın *A Beautiful Mind* (*Akıl Oyunları*) • *En İyi Yönetmen:* Ron Howard (*Akıl Oyunları*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Nanni Moretti'nin *La Stanza del Figlio* (*Oğul Odası*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Mira Nair'in *Monsoon Wedding* (*Muson Düğünü*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Patrice Chereau'nun *Intimacy* (*Mahremiyet*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Handan İpekçi'nin *Büyük Adam Küçük Aşk*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Oskar Roehler'in *Die Unberühbare* (*Çıkış Yok*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Serdar Akar'ın *Dar Alanda Kısa Paslaşmalar* ve Semih Kaplanoğlu'nun *Herkes Kendi Evinde*

2002

- Serpil Gül öldü (1 Ocak).
- Henri Verneuil öldü (11 Ocak).
- Görüntü yönetmeni İzzet Akay, Almanya'da öldü (12 Ocak).
- Hildegard Knef, Berlin'de öldü (1 Şubat).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Birsen Kaplangı öldü (26 Mart).
- Billy Wilder, Beverly Hills'te öldü (27 Mart).
- Sinema yazarı Erman Şener, İstanbul'da öldü (29 Mart).
- Savaş Yurttaş öldü (8 Nisan).
- Abdurrahman Palay öldü (14 Nisan).
- Orhan Elmas öldü (26 Nisan).
- Steven Spielberg, 1968 yılında öğrenimine ara vermiş olduğu California State University'nin Sinema Bölümü'nden diploma aldı (30 Mayıs).
- American Film Institute'un uzmanlar arasında yaptığı bir soruşturmada, Michael Curtiz'in yönettiği *Casablanca* sinema tarihinin en iyi aşk filmi seçildi (12 Haziran).
- Behlül Dal öldü (19 Haziran).

- Nüvit Özdoğru öldü (20 Haziran).
- Turgut Özatay öldü (26 Haziran).
- John Frankenheimer, Los Angeles'te öldü (6 Temmuz).
- Rod Steiger, Los Angeles'te öldü (9 Temmuz).
- Hollywood ile CIA arasındaki ilişkilerden sorumlu Chase Brandon, Fransız *Le Monde* gazetesinde yayımlanan söyleşisinde, görevinin, yönetmenlerin CIA'i Amerikalıların güvenliğini sağlamaya ve terörü önlemeye yönelik bir kuruluş olarak göstermelerini sağlamak olduğunu açıkladı (22 Temmuz).
- Sami Hazinses öldü (23 Ağustos).
- Şükran Güngör, İstanbul'da öldü (15 Eylül).
- Roberto Benigni'nin yeni filmi *Pinocchio*, İtalya'da 900 salonda gösterime girerek bir rekor kırdı (11 Ekim).
- Oyuncu Sean Penn, *Washington Post* gazetesine verdiği, 56 bin dolar tutarında yarım sayfalık bir ilanda Başkan Bush'a bir açık mektup yazarak Irak Savaşı'ndan vazgeçmesini istedi (16 Ekim).
- Juan Antonio Bardem, Madrid'de öldü (30 Ekim).
- Raf Vallone, Roma'da öldü (31 Ekim).
- Karel Reisz, Londra'da öldü (25 Kasım).
- Mehmet Emin Toprak öldü (2 Aralık).
- Roma'nın Cola di Rienzo Meydanı'nda Totó'nun tunçtan büstünün açılış töreni yapıldı (14 Aralık).
- George Roy Hill, Manhattan'da (New York) öldü (20 Aralık).
- Türkiye'de 22 film çekildi.
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Rob Marshall'ın *Chicago* • *En İyi Yönetmen:* Roman Polanski (*The Pianist/Piyanist*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Peter Mullan'ın *Magdalene Sisters* (*Günahkâr Rahibeler*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Roman Polanski'nin *Piyanist*
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Hayao Miyazaki'nin *Sen to Chihiro No Kamikakushi* (*Uzaklaşan Ruhlar*) ve Paul Greengrass'ın *Bloody Sunday* (*Kanlı Pazar*)
- ***Antalya Altın Portakal*** *En İyi Film:* Nuri Bilge Ceylan'ın *Uzak*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Ineke Smiths'in *Magonia* (*Magonya*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Ümit Ünal'ın 9

2003

- Sinema araştırmacısı Mustafa Gökmen öldü (1 Ocak).
- Massimo Girotti, Roma'da öldü (5 Ocak).
- Maurice Pialat, Paris'te öldü (11 Ocak).
- Orson Welles'in kızı Beatrice Welles, Los Angeles Mahkemesi'nde RKO Pictures aleyhinde dava açarak *Citizen Kane*'in (*Yurttaş Kane*) telif hakkının babasıyla yaptığı 1944 tarihli bir sözleşme uyarınca kendisine ait olduğunu iddia etti (3 Şubat).
- Alberto Sordi, Roma'da öldü (25 Şubat).
- Yapımcı Hürrem Erman, İstanbul'da öldü (8 Mart).
- *New York Post* gazetesi, Irak Savaşı'na karşı çıkan Tim Robbins, Richard Gere, Jessica Lange, Kim Basinger, Susan Sarandon gibi oyuncuların filmlerinin boykot edilmesini önerdi (19 Mart).
- *Tarzan* filmlerinin başoyuncularından şempanze Cheeta (Çita), 71 yaşına bastı (27 Nisan).
- Ciccio Ingrassia, Roma'da öldü (28 Nisan).
- Nuri Bilge Ceylan'ın yönettiği *Uzak*, Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü aldı (25 Mayıs).
- Bob Hope'un yüzüncü yaş günü, Başkan G. W. Bush'un da katıldığı bir törenle kutlandı (29 Mayıs).
- Gregory Peck, Los Angeles'te öldü (12 Haziran).
- Katharine Hepburn, Connecticut'ta öldü (29 Haziran).
- Yönetmen Fikret Uçak öldü (11 Temmuz).
- Bob Hope, Toluca Lake'te öldü (27 Temmuz).
- Sinema yazarı Sadi Konuralp, Beyoğlu'nda bir binadan üstüne beton düşmesi sonucu öldü (Temmuz).

- Imperio Argentina, Banalmádena'da (İspanya) öldü (22 Ağustos).
- Leni Riefenstahl, Poecking'de (Almanya) öldü (8 Eylül).
- Yapımcı ve yönetmen İstepan Melikyan öldü (17 Eylül).
- *Toprak* adlı kısa filminde "halkı düşmanlığa tahrik ettiği" gerekçesiyle yargılanmakta olan yönetmen Kazım Öz aklandı (19 Eylül).
- Kerim Afşar öldü (26 Eylül).
- Elia Kazan, Manhattan'da öldü (28 Eylül).
- Aysel Tanju öldü (4 Ekim).
- Sinema oyuncusu Arnold Schwarzenegger, Kaliforniya Valisi oldu (5 Ekim).
- Derya Arbaş öldü (21 Ekim).
- Beyoğlu'nda Ayhan Işık Sokağı ile Gazeteci Erol Dernek Sokağı'nın kesiştiği (ve Yeşilçam Sokağı ile ilgisi olmayan) yere Yeşilçam Meydanı adı verildi (14 Kasım).
- Kerem Yılmazer, İstanbul Levent'te HSBC bankasına yapılan intihar saldırısı sırasında öldü (20 Kasım).
- ***Oscar Ödülleri*** *En İyi Film:* Peter Jackson'ın *The Lord of The Rings: The Return of The King* (*Yüzüklerin Efendisi: Kralın Dönüşü*) • *En İyi Yönetmen: Peter Jackson* (*Yüzüklerin Efendisi: Kralın Dönüşü*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Andrej Zvjagintsev'nin *Vozvrascenje* (*Dönüş*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Gus Van Sant'ın *Elephant* (*Fil*)
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Michael Winterbottom'ın *In This World* (*Bu Dünyada*)
- ***Antalya Altın Portakal*** Ömer Kavur'un *Karşılaşma*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Diego Lerman'ın *Tan de Repente* (*Aniden*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Nuri Bilge Ceylan'ın *Uzak*

2004

- Atom Egoyan'ın yönettiği *Ararat*'ı Türkiye'ye ithal eden Belge Film, kamuoyunun tepkisi üzerine filmi gösterimden kaldırdığını açıkladı (5 Ocak).
- Ingrid Thulin, Stockholm'de öldü (7 Ocak).
- Samim Değer, İstanbul'da öldü (23 Ocak).
- Suha Arın, İstanbul'da öldü (2 Şubat).
- Jean Rouch, Nijerya'da otomobil kazasında öldü (18 Şubat).
- *Telif Hakları ve Sinemaya Destek Yasası* TBMM'de kabul edildi (3 Mart).
- Ludmilla Tchérina, Paris'te öldü (21 Mart).
- Peter Ustinov, İsviçre'de öldü (28 Mart).
- Şakir Sırmalı, İstanbul'da öldü (6 Nisan).
- Feridun Karakaya, İstanbul'da öldü (23 Nisan).
- Alfred Hitchcock'un yönettiği *Sapık*'ın duş altında işlenen cinayet sahnesi *Total Film* dergisinin eleştirmenler arasında yaptığı soruşturmada sinema tarihinin en iyi cinayet sahnesi seçildi (23 Mayıs).
- Nino Manfiredi, Roma'da öldü (4 Haziran).
- Necdet Mahfi Ayral, İstanbul'da öldü (5 Haziran).
- On yıldır Alzheimer hasta olan Ronald Reagan, Los Angeles'te öldü (5 Haziran).
- American Film Institute, Meryl Streep'e Yaşam Boyu Onur Ödülü verdi (11 Haziran).
- Engin İnal, İstanbul'da öldü (20 Haziran).
- Hüseyin Baradan, İzmir'de öldü (30 Haziran).
- Marlon Brando, Los Angeles'te öldü (2 Temmuz).
- Fransız *Le Monde* gazetesi, Necati Cumalı'nın *Le Dernier Seigneur des Balkans* adıyla Fransa'da yayımlanan romanı *Viran Dağlar*'ın Arte televizyonu tarafından Michel Favard yönetiminde dört bölümlük bir diziye dönüştürüldüğünü ve 10 milyon euro bütçeli yapımın çekimlerinin Bulgaristan'da yapılmakta olduğunu yazdı (3 Temmuz).
- Yönetmen Burhan Bolan, İstanbul'da öldü (4 Temmuz).
- Venedik Film Festivali'nin bu yıl Manoel de Oliveira ile Stanley Donen'e Onur Ödülü vereceği açıklandı (7 Temmuz).
- *Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun* TBMM'de kabul edildi (14 Temmuz).
- Kübalı Manuel Perez'in hazırladığı, Ernesto Che Guevera'nın hiç yayımlanmamış görüntü-

lerini içeren *Donde Nunca Jamas Selo Imaginan* (*Asla Hayal Edemeyeceğimiz Bir Yerde*) adlı 55 dakikalık belgeselin galası Havana'da yapıldı (17 Temmuz).

- Yönetmen Feyturiye Esen, Milas'ta öldü (18 Temmuz).
- Antonio Gades, Madrid'de öldü (20 Temmuz).
- Serge Reggiani, Paris'te öldü (22 Temmuz).
- Kâmran Usluer, İstanbul'da öldü (26 Temmuz).
- Laura Betti, Roma'da öldü (30 Temmuz).
- Baki Tamer öldü (4 Ağustos).
- Fay Wray, New York'ta öldü (8 Ağustos).
- Semiha Berksoy, İstanbul'da öldü (15 Ağustos).
- Oscar Ödüllü besteci Elmer Bernstein öldü (18 Ağustos).
- Dilaver Uyanık öldü (26 Ağustos).
- Russ Meyer öldü (18 Eylül).
- Haluk Kurdoğlu, İstanbul'da öldü (27 Eylül).
- Janet Leigh, Beverly Hills'te öldü (3 Ekim).
- İsmet Ay, Şile'de öldü (7 Ekim).
- Christopher Reeve, New York'ta öldü (10 Ekim).
- Tevfik Gelenbe, İstanbul'da öldü (22 Ekim).
- Howard Keel, Palm Desert'ta öldü (7 Kasım).
- Philippe De Broca, Paris'te öldü (27 Kasım).
- *Yeni Aktüel* dergisinin oluşturduğu 14 kişilik jüri *Muhsin Bey* ile *Selvi Boylum Al Yazmalım*'ı Türk sinema tarihinin en iyi filmi seçti. *Yol* ikinci, *Sevmek Zamanı* üçüncü oldu (8 Aralık).
- İstanbul'da bir basın açıklaması yapan Oliver Stone, senaryosunu yazmış olduğu *Geceyarısı Ekspresi* filminin "Türkiye'de pek çok kalbin kırılmasına" yol açmış olması nedeniyle "üzüntü ve pişmanlık duyduğunu" belirtti (14 Aralık).
- Orhan Oğuz'un yönettiği *Büyü*'nün galasının yapıldığı İstanbul'daki çok salonlu G-Mall'da, gösterimin başlamasının hemen ardından yangın çıktı (14 Aralık).
- Ankara'daki Cineplex-Odeon sinemalarında Imax sistemiyle film gösterimi başlatıldı (21 Aralık).
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Michael Moore'un *Fahrenheit 9/11*
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Mike Leigh'nin *Vera Drake*
- ***Berlin Film Festivali*** *Altın Ayı:* Fatih Akın'ın *Gegen die Wand* (*Duvara Karşı*)
- ***Antalya Altın Portakal:*** Uğur Yücel'in *Yazı Tura*
- ***İstanbul Film Festivali*** *Altın Lale:* Tsai Ming Liang'ın *Bu San* (*Elveda Sinema*) • *N. F. Eczacıbaşı Vakfı En İyi Türk Filmi:* Ahmet Uluçay'ın *Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak*

2005

- Rekin Teksoy'un yazdığı, "Türkiye'de yazılmış ve yayımlanmış en kapsamlı sinema kitabı" olarak tanıtılan dünya sinema tarihi *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi*, Oğlak Yayınları tarafından yayımlandı (1 Ocak).
- Steven Spielberg Asya'da Tsunami felaketine uğrayanlar için 1,5 milyon dolar bağışladı (6 Ocak).
- Martin Scorsese ile Leonardo DiCaprio'ya Paris'te Legion d'Honneur nişanı verildi (7 Ocak).
- Onat Kutlar terorist bir saldırı sonucu ölümünün onuncu yıldönümünde, İstanbul'da Yeni Melek Gösteri Merkezinde düzenlenen "Bahar Hâlâ İsyancı" başlıklı bir toplantıyla anıldı (11 Ocak).
- Clint Eastwood, "gelecek çalışmalarından birinde kamerasını Eastwood'a yöneltecek olursa" yaşamının tehlikeye girebileceği konusunda, belgeselci Michael Moore'u uyardı (13 Ocak).
- Castro'yu konu edinen *Comandante* belgeselinin ardından kendisine yöneltilen eleştirilerin *Büyük İskender*'den sonra daha da artması üzerine, Oliver Stone ABD'yi terk ederek bir süre Fransa'da yaşayacağını açıkladı (13 Ocak).
- Ruth Warrick New York'ta öldü (15 Ocak).
- Yıldırım Gencer, Akyazı'da (Sakarya) öldü (17 Ocak).
- Oyuncu Virginia Mayo, Thousand Oaks'ta (California) öldü (17 Ocak).

- Ahmet Uluçay'ın yönettiği *Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak* SİYAD'ın En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Senaryo ödüllerini kazandı (17 Ocak).
- Fatih Akın'ın yönettiği *Duvara Karşı* New York'ta gösterime girdi (22 Ocak).
- Oyuncu Ann Miller, Los Angeles'te öldü (22 Ocak).
- *Hürriyet* gazetesindeki köşe yazısında *Hırsız Var* ve *Hababam Sınıfı Askerde* filmlerine değinen Ahmet Hakan "akla ilk gelen saçmalıkların sinema filmi adı altında beyazperdeye aktarılmaması için" okurlarını "bu iki filmden uzak durmaya" davet etti (23 Ocak).
- Fatih Altaylı *Hürriyet* gazetesindeki köşesinde sinema eleştirmenleri için "Ben bir gazetenin başında olsam bu eleştirmenlere bir satır yazı yazdırmam, çünkü belli ki kimse bunları adam yerine koymuyor" diye yazdı (25 Ocak).
- Seyirci sayısının azalması nedeniyle, Kanada'nın Ontario eyaletinde sinema bileti fiyatları 13.95 Kanada dolarından 9.95 dolara indirildi. Yaşlılar ve çocuklar yine 8.50 dolara film görebilecekler (27 Ocak).
- Moskova'da, Putin'in de katıldığı bir törenle, Francis Ford Coppola'ya, sinema sanatına katkısı nedeniyle Altın Kartal Ödülü verildi (29 Ocak).
- Yönetmenlik de yapmış olan mizah yazarı Ephraim Kishon İsviçre'de öldü (30 Ocak).
- Sinema ve tiyatro oyuncusu İsmail Hakkı Şen öldü (31 Ocak).
- Japonya'da sinema bileti gelirlerinin, 2004 yılında bir yıl önceye göre yüzde 3,8 oranında artış göstererek 2.03 milyar dolara ulaştığı açıklandı (1 Şubat).
- 20th Century Fox'un, Bombay'da 73 yıldır sürdürdüğü dağıtımcılık etkinliğine son vererek Hindistan piyasasından çekildiği açıklandı (2 Şubat).
- Oyuncu Ossie Davis, Miami'de öldü (5 Şubat).
- Emir Kusturica, kendisini Miloşeviç yandaşı olmakla suçlayan Sırbistan-Karadağ'da yayımlanan haftalık *Monitor* gazetesi aleyhine 130 bin dolarlık tazminat davası açtı (6 Şubat).
- Yazar Arthur Miller Connecticut'ta öldü (10 Şubat).
- Broadway tiyatroları oyun başlamadan önce bir dakika süreyle ışıklarını karartarak Arthur Miller için saygı gösterisinde bulundular (10 Şubat).
- *Potemkin Zırhlısı*'nın, vaktiyle Alman sansürü tarafından kesilen sahneleri de eklenerek üç yıllık bir çalışma sonucunda restore edilen ve Lenin'in ölümünden sonra SSCB'de filmden çıkarılan Trotsky'nin filmin başında yer alan açıklamasını da içeren yeni kopyası, Berlin Film Festivali sırasında, Edmund Meisel'in özgün müziğini seslendiren bir orkestra eşliğinde gösterildi (12 Şubat).
- Brunei yönetimi, Keanu Reeves'in yönettiği *Constantine* adlı filmin gösterimini, filmde değinilen Tanrı ve şeytan kavramlarının İslami anlayışla bağdaşmaması gerekçesiyle yasakladı (17 Şubat).
- *The Adventures of Robinson Crusoe*'daki rolüyle 1954'te En İyi Erkek Oyuncu Oscar'ına aday olan İrlanda kökenli oyuncu Dan O'Herlihy, Malibu'da (Kaliforniya) öldü (17 Şubat).
- Sinema filmlerini, içerdikleri cinsellik, korku ve şiddeti dikkate alarak izlenebilirlik ve yaş açısından sınıflandıracak olan "Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi (18 Şubat).
- Sandra Dee, Thousand Oaks'ta (Kaliforniya) öldü (19 Şubat).
- Oyuncu Simone Simon Paris'te öldü (23 Şubat).
- Hindistanlı yönetmen Vinod Pande'nin yönetmiş olduğu ve bir rahiple bir genç kız arasındaki gönül ilişkisini konu edinen *Sins* (*Günahlar*) filmini protesto etmek için Bombay'da Katolikler gösteri düzenlediler (23 Şubat).
- Merkezi Ankara'da bulunan Ses-Bir (Seslendirme Sanatçıları Meslek Birliği) çalışma koşullarının düzenlenmesi amacıyla iş durdurma kararı aldı (24 Şubat).
- İngiliz sinema dergisi *Empire*, Mel Gibson'ın yönettiği *Braveheart*'ı (*Cesur Yürek*) En İyi Film Oscar'ı kazanan filmlerin "en kötüsü" olarak seçti (24 Şubat).
- Jennifer Lopez, salsa şarkıcısı Marc Anthony ile evlenmiş olduğunu açıkladı (25 Şubat).
- Ferzan Özpetek'in yeni filmi *Cuore Sacro*'nun (*Kutsal Yürek*) galası Roma'da Barberini sinemasında yapıldı (26 Şubat).
- Arnold Schwarzenegger, ABC televizyonunda yaptığı bir söyleşide gençlik yıllarında vücudunu geliştirmek için steroid kullanmış olduğunu açıkladı (27 Şubat).
- Hollywood'da Kodak Theater'da 77. Oscar Ödülleri dağıtım töreni yapıldı (27 Şubat).

- Pakistanlı sinema oyuncusu Meera'nın, Hindistan'da çevrilen *Nazar* adlı filmde Hindistanlı oyuncu Ashmit Patel ile İslam geleneklerine aykırı bir biçimde öpüştüğü gerekçesiyle tehditler alması üzerine, Pakistan Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref'ten can güvenliğinin sağlanmasını istediği açıklandı (2 Mart).
- Bill Cosby, Andrea Constand adında Kanadalı bir kadının cinsel taciz suçlamasıyla açtığı davada delil yetersizliği nedeniyle beraat ettikten sonra ailesinden ve seyircilerinden özür diledi (2 Mart).
- Brad Pitt'ten boşanan Jennifer Aniston, lezbiyen olduğu ve ünlü bir oyuncunun karısına âşık olduğu için eşinden ayrıldığı yolundaki dedikoduları yalanladı (2 Mart).
- Bağımsız yönetmen ve yapımcı Morris Engel Brooklyn'de (New York) öldü (5 Mart).
- Bugün başlayan 19. Fribourg Film Festivalinin Ustalara Saygı bölümünde "Ömer Kavur: Yeniden Oluşturulmuş Zaman" başlığı altında, sağlık sorunları nedeniyle festivale katılamayan, festivalin onur konuğu Ömer Kavur'un beş filmi gösterilecek (6 Mart).
- EWTN televizyon kanalında bir programa katılan Mel Gibson, Oscar törenlerinin "yozluğu ödüllendirdiğini" söyledi ve Akademi üyelerinin son filmi *The Passion of Jesus Christ*'ı (*Hz İsa'nın Çilesi*) "siyasal bir futbol maçı" gibi değerlendirdiklerini öne sürdü (7 Mart).
- Oscar ödüllü oyuncu Teresa Wright, New Haven'da öldü (6 Mart).
- New York Daily News, Robin Williams'ın, Patrick Stettner'ın yöneteceği *The Night Listener* adlı filmdeki eşcinsel DJ rolünü oynamak için ücretini yarıya indirerek 65 bin dolara sözleşme imzaladığını yazdı (8 Mart).
- İngiltere'de yayınlanan *Screen Digest* dergisinin yaptığı bir inceleme, dünyada en ucuz sinema bileti ücretinin Hindistan'da olduğunu, bu ülkede asgari ücretli bir işçinin 16 dakikalık ücretiyle bir sinema bileti alabildiğini gösterdi. Bu sürenin ABD'de 24, Çin'de 26, Bulgaristan'da ise 126 dakika olduğu belirtildi. Dünya ortalaması ise 57 dakika (9 Mart).
- *Hürriyet* gazetesi, 24. Uluslararası İstanbul Film Festivali'nin açılış gecesinde Sinema Onur Ödülü verilecek olan Emmanuelle Béart'ın, İstanbul polisinin Kadınlar Günü nedeniyle yapılan gösterilerde kadınlara uyguladığı şiddeti vurgulayarak "kadınlara şiddet uygulayan bir ülkenin festivaline katılmak istemediğini" bu nedenle İstanbul'a gelmeyeceğini yazdı (12 Mart).
- BBC'nin bildirdiğine göre, Lars Von Trier, son filmi *Manderlay*'den, bir eşeğin kesildiği sahneyi, hayvan hakları savunucularının tepkilerinden çekindiği için çıkardı (14 Mart).
- Jane Fonda, hayatını anlattığı My *Life So Far* adlı kitapta, altı yıl evli kaldığı eski eşi Roger Vadim'in, kendisini birlikte alem yapmak için başka kadınlara aracılık yapmaya zorladığını yazdı (15 Mart).
- Amerikan NBC televizyonu Yönetim Kurulu Başkanı John Wells, Türkiye'nin Washington Büyük Elçiliğine bir mektup yazarak, *The West Wing* adlı dizide Türk kadınlarının aşağılanmasının yanlış bilgilenmeden kaynaklandığını belirterek özür diledi ve "hayran oldukları bir ülke olan Türkiye'yi" hem ziyaret edeceklerini hem de ileride "Türkiye'yi gerçeklere daha uygun bir biçimde ekrana yansıtacaklarını" belirtti (29 Mart).
- Sinema oyunculuğu da yapmış olan Erol Özkök İstanbul'da öldü (31 Mart).
- Sophia Loren 24. İstanbul Film Festivalinin, Lütfi Kırdar Kongre Merkezinde yapılan açılış törenine katılarak, kendisine verilen Yaşam Boyu Başarı Ödülünü aldı (1 Nisan).
- Erden Kıral'ın yönettiği ve Yılmaz Güney'in bir cezaevinden bir başka cezaevine götürülmesini konu edinen *Yolda*'yı izleyen Fatoş Güney, *Sabah* gazetesinde yaptığı açıklamada "Bu film beni, bizi yansıtmıyor, Erden Kıral, *Yol* filmini ona çektirmediği için Yılmaz'dan intikam almış" dedi. (2 Nisan).
- Yunan Kültür Bakanlığı hiçbir gerekçe göstermeden, Selanik Film Festivali Başkanı Theo Angelopoulos'un görevine son verdi (4 Nisan).
- Yönetmen Yavuz Yalınkılıç İzmit'te öldü (6 Nisan).
- Rekabet Kurulu "hâkim durumunu Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunun ilgili maddeleri çerçevesinde kötüye kullandığı" gerekçesiyle Warner Bros. Şirketine 155 bin 735 YTL tutarında para cazası verdi (6 Nisan).
- Film müziği de bestelemiş olan Melih Kibar İstanbul'da öldü (7 Nisan).
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun, 2 Mayıs'ta düzenleyeceği bir ihalede hacizli olan G.O.R.A filmini 820 bin, *Vizontele*'yi 410 bin, *Abuzer Kadayıf*'ı 210 bin, *Şarkıcı*'yı 30 bin YTL muhammen bedelle satışa çıkaracağı açıklandı (7 Nisan).

- Greta Garbo'nun doğumunun yüzüncü yılı nedeniyle Hollywood'da bir anma toplantısı düzenlendi (7 Nisan).
- Hollywood'un beş büyüklerinden MGM yapımevinin hisse senetlerinin, Japon medya ve elektronik devi Sony tarafından 2.9 milyar doları peşin, 1.9 milyarı da vadeli olmak üzere Kirk Kerkorian'dan satın alındığı açıklandı (11 Nisan).
- 2004 yılında İtalya'da 134 film çekildiği ve bu filmlerin 104'ünün gösterime girdiği açıklandı (11 Nisan).
- Uluslararası İstanbul Film Festivali'nin kapanış gecesine katılan Harvey Keitel'e Yaşam Boyu Başarı ödülü, Neil Jordan'a da Sinema Onur Ödülü verildi (16 Nisan).
- Yönetmen George Pan Cosmatos British Columbia'daki Victoria'da (Kanada) öldü (19 Nisan).
- Güney Kore'de, Korean Film Co. 2004 yılında 62 ülkeye 194 film satıldığını açıkladı (23 Nisan).
- Oscar ödüllü İngiliz oyuncu Sir John Mills Buckinghamshire'da (İngiltere) öldü (23 Nisan).
- Oyuncu Maria Schell Preitenneg'de (Avusturya) öldü (26 Nisan).
- Turizm ve Kültür Bakanlığının, Eurimages'daki Türkiye temsilciliğine Ahmet Boyacıoğlu ile İhsan Kabil'in atandığı açıklandı. Bu görevi yedi yıldır Faruk Günaltay yürütmekteydi (27 Nisan).
- Görüntü yönetmeni Gani Turanlı İstanbul'da öldü (6 Mayıs).
- Disney stüdyolarında çalışmış olan canlandırma sinemacısı Joe Grant 96 yaşında Glendale'de (Kaliforniya) öldü (6 Mayıs).
- Pier Paolo Pasolini'yi tek başına öldürdüğünü itiraf edip 9 yıl hapis yatan Pino Pelosi'nin, bir TV kanalında Pasolini'yi tanımadığı üç kişinin döverek öldürmüş olduğunu açıklaması üzerine, Pasolini'nin ailesi yeniden soruşturma yapılması için adli mercilere başvurdu (9 Mayıs).
- New York'ta Sotheby'ın düzenlediği açık artırmada Andy Warhol'un yapmış olduğu Elizabeth Taylor portresi 12 milyon 600 bin dolara Londralı kuyumcu Laurence Graff'a satıldı (9 Mayıs).
- 11 Mayısta başlayan Uluslararası Cannes Film Festivali'nin, Emir Kusturica'nın başkanlığındaki jürisinin üyeleri arasında Fatih Akın da yer aldı (11 Mayıs).
- Ömer Kavur İstanbul'da öldü (12 Mayıs).
- Müjde Ar ile Ercan Karakaş Türkiye'nin Paris Başkonsolosluğu rezidansında evlendiler (13 Mayıs).
- Jack Nicholson, otuz yıl boyunca komşuluk ettiği Marlon Brando'nun Beverly Hills'teki evini 5 buçuk milyon dolara satın aldı (16 Mayıs).
- George Lucas gösterime yeni giren *Star Wars* dizisinin *Episode III-Revenge of The Sith*'in (*Yıldız Savaşları III-Sith'in İntikamı*) kalabalık bir sahnesinde, çocuklarının ısrarı üzerine çocuklarıyla birlikte kendisinin de göründüğünü açıkladı (18 Mayıs).
- Jane Fonda'nın Jennifer Lopez'in kayınvaldesini canlandırdığı *Monster in Love* adlı filmi, sanatçının Vietnam Savaşı sırasında ABD karşıtı tutumu gerekçe gösterilerek Kentucky'deki iki sinemada gösterimden kaldırıldı (19 Mayıs).
- Amerikalı oyuncu Frank Gorshin, Burbank'ta (Kaliforniya) öldü (19 Mayıs).
- Yeni Delhi'de *Jo Bole So Nihal* adlı filmin gösterildiği bir sinemada bomba patlaması sonucunda yedi kişi öldü, birçok kişi de yaralandı (23 Mayıs).
- Yapımcı ve yönetmen İsmail Merchant Londra'da öldü (25 Mayıs).
- Eddie Albert Los Angeles'te öldü (26 Mayıs).
- Beverly Hills'te bir trafik denetimi sırasında otomobilinde uyuşturucu bulunduğu gerekçesiyle göz altına alınan Oliver Stone, 15 bin dolar kefalet karşılığında serbest bırakıldı (27 Mayıs).
- *Star Wars Episode III-Revenge of The Sith*'in (*Yıldız Savaşları III-Sith'in İntikamı*) gösterime girişinin sekizinci gününde 200 milyon dolar getiri sağladığı açıklandı (28 Mayıs).
- Beverly Hills'te alkollü araç kullandığı ve aracında uyuşturucu bulunduğu için göz altına alınan Oliver Stone, 15 bin dolar kefalet karşılığında serbest bırakıldı (29 Mayıs).
- Kanada'nın Ontario Eyaleti Yüksek Mahkemesi, bir filmin ceza yasasını ihlal etmedikçe sansür edilemeyeceğine karar verdi (30 Mayıs).
- Uzun bir süredir kesintiye uğramış olan Adana Altın Koza Film Kültür ve Sanat Festivali başladı (31 Mayıs).

- Westminster Abbey yöneticileri Ron Howard'ın yönettiği *The Da Vinci Code* (*Da Vinci Şifresi*) için Westninster Abbey'de çekim yapılmasına izin vermediler (1 Haziran).
- Kırk yıldır Milano Fuarı tarafından düzenlenmekte olan Avrupa'nın ve İtalya'nın en eski film pazarı Mifed kapandı (1 Haziran).
- İngiltere'de yayımlanan *Empire* adlı sinema dergisinin on bin okurunun yaptığı oylama sonucunda Steven Spielberg sinema tarihinin en iyi yönetmeni seçildi. Spielberg'i Hitchcock, Scorsese, Kubrick, Ridley Scott, Kurosawa, Peter Jackson, Tarantino, Welles ve Woody Allen izledi. İtalyan yönetmen Sergio Leone 17. olurken, Fellini ilk elliye giremedi (3 Haziran).
- Anne Bancroft New York'ta öldü (5 Haziran).
- *Cahiers du Cinéma* dergisinin arşivi *www.cahiersducinema.com* başlığı altında internet ortamına taşındı (6 Haziran).
- Rhode Island'da yapılan bir açık artırmada Marilyn Monroe'nun telefon defteri 90 bin dolara satıldı (7 Haziran).
- Sinema yazarı Kâmi Suveren İstanbul'da öldü (13 Haziran).
- Oyuncu Lane Smith Kaliforniya'da öldü (14 Haziran).
- İtalyan tiyatro ve sinema oyuncusu Valeria Moriconi öldü (15 Haziran).
- İlk sinema tarihi yazarlarından Joseph-Marie Lo Duca'nın 6 Ağustos 2004 tarihinde Fontainebleau'da (Fransa) ölmüş olduğu açıklandı (20 Haziran).
- 1952 yılında açılmış olan New York'un ilk sanat sineması Manhattan'daki Beekman Theater'ın bu hafta sonunda kapanacağı açıklandı (21 Haziran).
- Hint filmlerinde sigara içildiğini gösteren sahnelere yer verilmesini yasaklayan uygulamanın Hindistan'da gösterime girecek yabancı filmlere de uygulanacağı açıklandı (21 Haziran).
- Woody Allen 11 Eylül'ün abartılmaması gerektiğini söyledi. "11 Eylül'de bazı fanatikler bazı Amerikalıları öldürdü. Şimdi de bazı Amerikalılar bazı Iraklıları öldürüyor. Ben çocukken bazı Naziler Musevileri öldürüyordu. Şimdi de bazı Museviler ile bazı Filistinliler birbirlerini boğazlıyor. Tarih binlerce yıldır kendini tekrarlıyor" (29 Haziran).
- New York'ta Christie'de yapılan bir açık artırmada Marlon Brando'nun *Baba* filmine ait çalışma senaryosu 312 800 dolara satıldı. Mario Puzo'nun Marlon Brando'ya yazdığı ve filmde oynamasını isteyen mektubu ise 132 000 dolara alıcı buldu (30 Haziran).
- Senaryo yazarı Ernest Lehman öldü (3 Temmuz).
- Alberto Lattuada Roma'da öldü (3 Temmuz).
- Sinema Yazarları Derneği (SİYAD) başkanı Atilla Dorsay, Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) Quentin Tarantino'nun yönettiği *Kill Bill*'i abonelerine gösteren Digitürk kanalını para cezasına çarptırmasını kınadı (8 Temmuz).
- İsveçli yönetmen Lukas Moodysson'un, bir evde porno film çeken dört kişinin öyküsünü ele alan *Hål i mitt hjärta*, *Ett* (*Yüreğimde Bir Delik*, 2004) adlı filminin Türkiye'de gösterime girmesine Sinema Eserlerini Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu tarafından izin verilmedi (12 Temmuz).
- Geraldine Fitzgerald, Manhattan'da (New York) öldü (17 Temmuz).
- Oyuncu ve seslendirme sanatçısı Alev Koral İstanbul'da öldü (18 Temmuz).
- Harry Potter dizisinin altıncı kitabı *Harry Potter And The Half Blood Prince*'in (*Harry Potter ve Melez Prens*) satışa çıktığı ilk gün iki milyon kişi tarafından satın alındığı ve kitabın yazarı J. K. Rowling'in bu satıştan 36 milyon dolar telif hakkı kazandığı açıklandı (18 Temmuz).
- Hulki Saner İstanbul'da öldü (20 Temmuz).
- Sean Connery tatil yapmak amacıyla eşiyle birlikte İstanbul'a geldi (21 Temmuz).
- *Star Trek* (*Uzay Yolu*) dizisinde Mühendis Scotty'yi canlandıran James Doohan Washington'da öldü. Sanatçının küllerinin uzaya serpilmesini vasiyet ettiği açıklandı (21 Temmuz).
- *Radikal* gazetesi, Sinema Destekleme Kurulu üyesi Uğur Kutay'ın, Mayıs ayında yapılan değerlendirme toplantısında, bir film projesine destek vermemeleri için MİT'ten uyarı aldıklarını ve bu olayı kimseye söylememelerinin istendiğini açıkladığını yazdı. Kurulun oy çokluğu ile reddettiği projenin Kutluğ Ataman'ın yöneteceği *Palto* olduğu sanılıyor (25 Temmuz).
- Oyuncu Edward Bunker Burbank'ta (Kaliforniya) öldü (25 Temmuz).
- Geçen yıl Kasım ayında, Hollandalı yönetmen Theo Van Gogh'u, *Submission* adlı filminde Müslümanlığı küçük düşürdüğü gerekçesiyle öldüren Muhammed Bouyen, Amsterdam'da yargılandığı mahkeme tarafından ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı (26 Temmuz).

- Tiyatro ve sinema oyuncusu Mete Sezer Ankara'da öldü (3 Ağustos).
- Alman oyuncu Ilse Werner Lübeck'te (Almanya) öldü (8 Ağustos).
- Türkiye'de Dallas dizisiyle ünlenen sinema oyuncusu Barbara Bel Geddes Maine'de öldü (8 Ağustos).
- Amerikan ABC televizyonunun Çeçen lider Şamil Basayev ile yaptığı bir röportajı yayınlaması üzerine, Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü adı geçen kanalı terörü desteklemekle suçladı (11 Ağustos).
- Marilyn Monroe'nun (Norma Jean Baer) 16 yaşındayken evlenip dört yıl evli kaldığı ilk eşi, emekli detektif James Dougherty San Rafael'de (Kaliforniya) öldü (16 Ağustos).
- İtalyan görüntü yönetmeni Tonino Delli Colli Roma'da öldü (16 Ağustos).
- ABD'li zenci oyuncu Brock Peters Los Angeles'te öldü (24 Ağustos).
- Tom Hanks, Academy Of Motion Picture Arts And Sciences Başkan Yardımcılığına getirildi (26 Ağustos).
- Tiyatro sinema oyuncusu yönetmen Nihat Akçan İstanbul'da öldü (29 Ağustos).
- Oyuncu Bob Denver North Carolina'da öldü (6 Eylül).
- Efgan Efekan İstanbul'da öldü (7 Eylül).
- Roger Corman'ın, çoğunu kendisinin yönettiği 400'ü aşkın filminin DVD hakkını Disney Buena Vista Home Entertainment'e verdiği açıklandı (9 Eylül).
- Yönetmen Robert Wise Los Angeles'te öldü (14 Eylül).
- Pekcan Koşar Çınarcık'ta (Yalova) öldü (16 Eylül).
- Oyuncu Tanju Korel İstanbul'da öldü (21 Eylül).
- France Presse Ajansı, George Méliès'nin 1899 yılında çekmiş olduğu ve kayıp olduğu sanılan iki dakika uzunluktaki *Cléopatre* (*Kleopatra*) filminin bulunduğunu açıkladı (22 Eylül).
- Attila İlhan İstanbul'da öldü (11 Ekim).
- Oyuncu Bilal İnci İstanbul'da öldü (13 Ekim).
- Nobel Edebiyat Ödülü Harold Pinter'a verildi (13 Ekim).
- Steven Spielberg'in, interaktif üç video oyunu hazırlamak için Electronic Arts firmasıyla bir sözleşme imzaladığı açıklandı (17 Ekim).
- İslam Mahkemeleri Birliği adlı bir örgütün silahlı militanları, Somali'de Hint filmlerinin Somali dilinde seslendirmesini yapan bir stüdyoyu basarak tahrip ettiler (18 Ekim).
- Hindistan'da internet kullanıcılarının yüzde yirmi ikisinin, sinema biletlerini internetten satın aldıkları açıklandı (19 Ekim).
- George Lucas'ın, Amerikalı insan hakları savunucusu Dr Martin Luther King için yapılacak anıt heykelin yapım giderleri için 1 milyon dolar bağışladığı açıklandı (24 Ekim).
- Harry Potter filmlerinin uçan arabasının (1962 model Ford Anglia) İngiltere'de Cornwall'daki South West stüdyosundan çalındığı açıklandı (31 Ekim).
- George Lucas'ın Singapur'da kurduğu televizyon ve dijital canlandırma stüdyosu açıldı (31 Ekim).
- Paris'te yayımlanan *Le Parisien* gazetesine bir açıklama yapan Gerard Depardieu, Michou D'Auber yönetiminde çekilmekte olan 175. filminden sonra sinemayı bırakacağını açıkladı (31 Ekim).
- 1972 yılında çekilen ve Vietnam Savaşı'na katılmış olanların tanıklıklarını belgeleyerek savaş sırasında insan haklarının nasıl ihlal edildiğini gösteren ve New York'ta Lincoln Center'da gösterildiğinde tartışmalara yol açan *Winter Soldier* adlı belgesel Boston'da gösterime girdi (3 Kasım).
- Yazar John Fowles, Lyme Regis'te (İngiltere) öldü (5 Kasım).
- Sulhi Dölek İstanbul'da öldü (7 Kasım).
- Amman'da üç otele yapılan intihar saldırılarında yaralanan Suriyeli yönetmen Mustafa Akkad öldü (11 Kasım).
- Gloria Swanson ile Rudolph Valentino'nun başrolleri oynadıkları ve 83 yıldır kayıp olan *Beyond the Rocks*, San Francisco'da düzenlenen özel bir gösteride, orkestra eşliğinde gösterildi (13 Kasım).
- Fritz Lang'ın ünlü filmi *Metropolis*'in, Heinz Shulz-Heudamm tarafından yapılan özgün afişi London Reel Poster Gallery'de 690 bin dolara satıldı (16 Kasım).
- *London Sunday Times* 16 yaşındaki oyuncu Daniel Radcliffe'in yeni bir Harry Potter filminde oynamak için 14 milyon dolarlık bir sözleşme imzaladığını yazdı. Genç oyuncunun dizinin ilk filminde 250 bin dolar aldığı biliniyor (21 Kasım).

- Irk ayrımcılığını da kınamak amacıyla Bosna'da bir parka dikilen Bruce Lee heykeli, açılışının yapıldığı günün gecesinde holiganların saldırısına uğradı (29 Kasım).
- *Hollywood Reporter*, ABD sinemasının en pahalı kadın oyuncusunun film başına 20 milyon dolar alan Julia Roberts olduğunu açıkladı. Roberts'ı Nicole Kidman (16-17 milyon), Reese Witherspoon ile Drew Barrymore'un (16 milyon) izledikleri belirtildi (30 Kasım).
- David Loehr tarafından iki yıl önce Gas City'de (Indiana) açılan James Dean Müzesi'nin, mali sıkıntı nedeniyle yıl sonunda kapatılacağı açıklandı (14 Aralık).
- 25 Avrupa ülkesinde yapılan bir araştırma Türkiye'de sinema bileti ücretinin (ortalama 6.80 Avro), İsviçre (11.02 Avro), Norveç (10.87 Avro), Finlandiya (10 Avro), Hollanda (9.16 Avro), Fransa (8.85 Avro) Avusturya (8.09 Avro), Almanya (7.90 Avro), İtalya (7.75 Avro), Belçika (7.40 Avro) gibi ülkelerden daha ucuz olduğunu gösterdi. Bosna Hersek'in ise 2.29 Avro ile Avrupa'nın en ucuz sinema bileti satılan ülkesi olduğu belirtildi (19 Aralık).
- Karakter oyuncusu Vincent Schiavelli, Generosa'da (Sicilya) öldü (26 Aralık).
- Woody Allen ve topluluğu (New Orleans Jazz Band) İstanbul'da Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı'nda bir konser verdi (29 Aralık).
- Amerikan *Newsweek* dergisi 2005 yılının en iyi on filmi seçiminde ilk sırayı Fatih Akın'ın yönettiği *Duvara Karşı*'ya verdi. *Time Out NY* dergisinin seçiminde de *Duvara Karşı* yılın en iyi filmi oldu (29 Aralık).
- İstanbul'un en eski sinema salonlarından, Kadıköy'deki Süreyya Sineması'nın 31 Aralık'ta kapanacağı, Kadıköy Belediyesi'nin binayı onararak Süreyya Paşa Kültür Merkezi olarak hizmete açacağı açıklandı (30 Aralık).
- ***Oscar Ödülleri:*** *En İyi Film:* Clint Eastwood'un *Million Dollar Baby* (*Milyonluk Bebek*) • *En İyi Yönetmen:* Clint Eastwood (*Milyonluk Bebek*)
- ***Cannes Film Festivali*** *Altın Palmiye:* Jean-Pierre ve Luc Dardenne Kardeşlerin *L'Enfant* (*Çocuk*)
- ***Venedik Film Festivali*** *Altın Aslan:* Ang Lee'nin *Brokeback Mountain* (*Brokeback Dağı*)
- ***Berlin Film Festivali:*** *Altın Ayı:* Mark Dornford-May'in *U-Carmen eKhayelitsha* (*Carmen Khayelitsha'da*)
- ***Antalya Altın Portakal:*** *En İyi Film:* Ulaş İnanç'ın *Türev*; ***Uluslararası Avrasya Film Festivali:*** *En İyi Film:* Wang Xiaoshuai'nin *Qing Hong* (*Şanghay Düşleri*)
- ***İstanbul Film Festivali:*** *Altın Lale:* Frederick Fonteyne'in *La Femme de Gilles* (*Gilles'in Karısı*) ve Kohi Jikou'nun *Café Lumière* • *Ulusal Yarışma: En İyi Türk Filmi:* Ümit Ünal, Kudret Sabancı, Selim Demirdelen, Yücel Yolcu ve Ömür Atay'ın *Anlat İstanbul*

2006

- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kamu alacakları nedeniyle haczetmiş olduğu *Abuzer Kadayıf* ve *Rus Gelini* filmlerinin gösterim haklarını Zero Film Ltd Şirketine 60 bin ve 90 bin YTL karşılığında sattı (3 Ocak).
- Karakter oyuncusu Patrick Cranshaw, Fort Worth'ta (Texas) öldü (3 Ocak).
- B-filmleri yönetmeni ve yapımcısı Roger Corman, *Vancouver Sun* gazetesine yaptığı bir açıklamada 400 filmden oluşan filmlerinin DVD dağıtım hakkını, başka firmalardan daha az ücret önermesine karşın daha güvenilir bulduğu Disney'in Buena Vista Home Entertainment firmasına verdiğini açıkladı (3 Ocak)
- Yılbaşından altı hafta önce gösterime giren, Çağan Irmak'ın yönettiği *Babam ve Oğlum* filmini yıl sonuna dek 1 milyon 685 bin 931 kişinin, Yılmaz Erdoğan'ın yönettiği *Organize İşler* filmini ise ilk on günlük gösterimi boyunca 1 milyon 255 bin 410 kişinin seyrettiği açıklandı (4 Ocak).
- 2005 yılı boyunca Kapadokya'da 19'u yerli, 23'ü de yabancı olmak üzere 42 kurmaca ve belgesel film çekildiği açıklandı (5 Ocak).
- Penelope Cruz'a Paris'te düzenlenen bir törenle "şövalye" (Chevalier Dans L'Ordre Des Arts et Des Lettres) sanı verildi (11 Ocak).
- Oyuncu Shelley Winters Beverly Hills'te öldü (14 Ocak).
- Yılda ortalama 200 filmin çevrildiği Filipinler'de devlet yardımının kesilmesi üzerine 2006 yılında ancak 25 dolayında film çekilebileceği açıklandı (16 Ocak).
- SİYAD (Sinema Yazarları Derneği) bir bildiri yayımlayarak Mehmet Ali Erbil'in bir TV programında Atilla Dorsay için sarfettiği sözleri kınadığını ve eleştirmenlik mesleğini küçümser ifadeler kullanılmasını protesto ettiğini açıkladı (17 Ocak).

- Oyuncu Tony Franciosa Hollywood'da öldü (22 Ocak).
- Oyuncu ve seslendirme sanatçısı Mümtaz Sevinç, Üsküdar'daki evinde kadın arkadaşı tarafından bıçaklanarak öldürüldü (23 Ocak).
- The Academy of Motion Picture Art and Sciences yıllardır süren bir tartışmayı sonlandırarak, Hollywood'da Akademi'ye ait Pickford Center'da bir sinema müzesi kurulacağını ve müzenin ancak 2008 yılında açılabileceğini açıkladı (25 Ocak).
- Balerin ve sinema oyuncusu Moira Shearer Oxford'da (İngiltere) öldü (31 Ocak).
- Rob Marshall'ın yönettiği *Memoirs of a Geisha* (*Bir Geyşanın Anıları*) adlı filmin Çin'de 9 Şubat'ta yapılacak galası, filmin ülkede gösterilmesinin yasaklanması üzerine iptal edildi. Yetkililerin yasaklama kararının, Çin sinemasının birçok ünlü kadın oyuncusunun filmde Japon kimlikleri canlandırmalarının tepki yaratabilme olasılığına dayandığı sanılıyor (1 Şubat).
- Oyuncu Chris Penn Santa Monica'da (Kaliforniya) öldü (24 Ocak).
- Görüntü yönetmeni İlhan Arakon İstanbul'da öldü (3 Şubat).
- 1500 Güney Koreli sinemacı ülkeye daha çok sayıda Amerikan filmi girmesi için yapılan müzakereleri protesto amacıyla Seul'daki Amerikan Büyük Elçiliği önünde bir gösteri yaptı (7 Şubat).
- *Jaws*'un yazarı Peter Benchley, Princeton'da öldü (11 Şubat).
- Geçen yıl Eylül ayında yapılan Montreal Film Fest'in, karşılaştığı zorluklar nedeniyle etkinliğine son verdiği açıklandı (13 Şubat).
- George Lucas sinema teknolojisine, bu arada görsel efektlere yaptığı katkı nedeniyle ABD Başkanı Bush tarafından Ulusal Bilim ve Teknoloji Madalyası (*National Medal of Science and Technology*) ile ödüllendirildi (14 Şubat).
- Andrzej Wajda seyircinin siyasal konulara eski yıllarda olduğu kadar ilgi göstermemesine karşın 1940 yılında Katin ormanında 15 bin Polonyalı subayın öldürülmesini ele alan bir senaryo üzerinde çalıştığını açıkladı (15 Şubat).
- Almanya'nın Bavyera Eyaleti Başbakanı Edmund Stoiber, sinema işletmecilerinden *Kurtlar Vadisi–Irak*'ın ırkçı ve Batı karşıtı olduğu gerekçesiyle gösterimden kaldırmalarını istedi (20 Şubat).
- Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı ödülü kazanan, Michael Winterbottom'un yönettiği *The Road To Guantanamo* (*Guantanamo Yolu*) filminin oyuncuları Farhad Harun, Rizwan Ahmed, Shafiq Rusul ve Rhuhel Ahmed, Berlin dönüşü Londra'nın Luton Havaalanı'nda İngiliz polisi tarafından Terör Yasası gerekçe gösterilerek uzun süre sorgulandılar (21 Şubat).
- Oyuncu Don Knotts, Beverly Hills'te (Los Angeles) öldü (24 Şubat).
- Senaryo yazarı, yönetmen, yapımcı Richard Fleischer, Woodland Hills'te (Los Angeles) öldü (25 Şubat).
- Potter dizisinin dördüncü filmi *Harry Potter And The Goblet Of Fire* (*Harry Potter ve Ateş Kadehi*) uluslararası hasılatta 600 milyon dolar barajını geçerek "tüm zamanların en çok izlenen beşinci filmi" oldu (27 Şubat).
- Çağan Irmak'ın senaryosunu da yazıp yönettiği *Babam ve Oğlum* SİYAD'ın En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Senaryo, En İyi Erkek Oyuncu (Çetin Tekindor), En İyi Kadın Oyuncu (Hümeyra) ve En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu (Şerif Sezer) ödüllerini aldı (27 Şubat).
- İngiliz sinema oyuncusu Jack Wild Londra'da öldü (1 Mart).
- Hintli görüntü yönetmeni S. Kumar 74 dakika uzunluktaki *Atbhutam* (*Mucize*) adlı filmin çekiminin 2 saat 14 dakikada tamamlandığını açıkladı. Çekimi sırasında üç kamera kullanılan filmin Guiness Rekorlar kitabına alınması için başvuruda bulunulduğu da belirtildi (3 Mart).
- Hollywood'un ilk karaderili yönetmenlerinden Gordon Parks New York'ta öldü (7 Mart).
- ABD'de seyirci sayısının 2005 yılında bir yıl öncesine göre yüzde dokuz azalarak son on yılın en düşük düzeyine indiği açıklandı (10 Mart).
- Oyuncu Maureen Stapleton öldü (12 Mart).
- TRT2 televizyon kanalında Atilla Dorsay'ın Alin Taşçıyan ile birlikte hazırlayıp sunduğu haftalık Sinema Büyüsü kuşağı TRT tarafından yayından kaldırıldı. TRT'nin bu kararında Atilla Dorsay'ın, aynı kuşakta gösterdiği Buster Keaton'ın *General* adlı filminin müziklendirilmiş kopyası yerine sessiz kopyasının yayına verilmiş olmasını eleştiren yazısının etkili olduğu sanılıyor (27 Mart).
- Marlon Brando'nun 1947 yılından kalma bir deneme çekiminin bulunduğu açıklandı.

Brando'nun, daha sonraki yıllarda Nicholas Ray'in yönetip James Dean'in baş rolü oynayacağı *Rebel With-out a Cause* (*Asi Gençlik*) filminden bir sahneyi canlandırdığı belirtildi (28 Mart).

- *Daily Variety*'de, geçen yıl Çin'de en çok getiri sağlayan ilk on filmin Çin yapımı olduğu açıklandı (29 Mart).
- Bahama hükümeti, Ang Lee'nin yönettiği *Brokeback Mountain*'in (*Brokeback Mountain*) eşcinsel içeriği nedeniyle gösterimini yasakladı (31 Mart).
- Oyuncu Gay Gray, Bruce Praire'de (Washington) öldü (4 Nisan).
- Amerikan Yazarlar Sendikasının üyeleri arasında yapılan bir oylama sonucunda Julius J. Epstein, Philip G. Epstein ve Howard Koch'un yazmış oldukları *Casablanca* sinema tarihinin en iyi senaryosu seçildi. Mario Puzo ile Francis Ford Coppola'nın yazdıkları *Godfather* (*Baba*) ikinci, Robert Towne'nin yazdığı *Chinatown* (*Çin Mahallesi*) üçüncü, Herman Mankiewicz ile Orson Welles'in yazdıkları *Citizen Kane* (*Yurttaş Kane*) dördüncü, Joseph Mankiewicz'in yazdığı *All About Eve* (*Perde Açılıyor*) beşinci oldu (7 Nisan).
- *King Kong*'un DVD'si satışa sunulduğunun ilk haftasında 6 buçuk milyon adet satarak 100 milyon dolar getiri sağladı (9 Nisan).
- İstanbul Film Festivali'nin yönetmeni Hülya Uçansu, 25 yıldır sürdürdüğü görevinden ayrıldı. Festivalin yönetmenliğine Hülya Uçansu'nun yardımcısı Azize Tan getirildi (12 Nisan).
- 1 Nisan ile 16 Nisan arasında yapılan Uluslararası İstanbul Film Festivali'ni bu yıl (biletli ve davetiyeli) 150 bin kişinin izlediği açıklandı. Geçen yıl 90 bin olan seyirci sayısındaki artışta, bilet fiyatlarının matinelerde 2,5 YTL olmasının da etkili olduğu sanılıyor (18 Nisan).
- Paris'te yayımlanan *Le Monde* gazetesi Türk sinemasının "kendi evinin efendisi" olduğunu, yılda yirmi beş kadar filmin çekildiği ülkede, gişe gelirinin yüzde ellisini yerli filmlerin sağladığını, 2005 yılında ülkedeki 440 sinemaya 25 milyon seyircinin gittiğini yazdı (18 Nisan).
- Türkân Şoray, Hülya Koçyiğit, Fatma Girik ve Filiz Akın'a, Isparta'daki Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından fahri doktora verildi (18 Nisan).
- Oscar ödül töreninin önümüzdeki yıl, kış olimpiyatlarıyla çakışmaması için öne alınarak 25 Şubat'ta Hollywood'da Kodak Theatre'da yapılacağı açıklandı (18 Nisan).
- İngiliz yönetmen Paul Greengrass'ın 11 Eylül'de Pennsylvania'ya düşen uçakta yaşananları konu edinen filmi *United 93*'te hava korsanı rolünü üstlenen Iraklı oyuncu Lewis Alsamari'ye, filmin New York'ta yapılacak galasına katılabilmesi için gerekli ABD vizesi verilmedi (21 Nisan).
- Oyuncu Alida Valli (Alida Maria Laura Barones von Altenburger) Roma'da öldü (22 Nisan).
- Pakistan yönetimi altmış yıldan bu yana ilk kez bir Hint filminin Pakistan sinemalarında gösterime girmesine izin verdi. Bu kararda geçen yıl Keşmir'de meydana gelen deprem ertesinde Hindistan'ın Pakistan'a yaptığı yardımın etkili olduğu düşünülüyor (24 Nisan).
- İtalyan Sinema Eleştirmenleri Sendikası 1990 ile 2004 yılları arasında İtalya'da 460 yönetmenin ilk filmlerini çektiklerini, bu yönetmenlerden yüzde 30'unun ikinci, yüzde 22'sinin ise üçüncü filmlerini gerçekleştirebildiklerini açıkladı (1 Mayıs).
- Senaryo yazarı Jay Presson Allen, New York'ta öldü (1 Mayıs).
- Atıf Yılmaz İstanbul'da öldü (4 Mayıs).
- *Rush Hour 3* adlı filmde başrol oynamak için 25 milyon dolarlık bir sözleşme imzalayan Chris Tucker'ın Hollywood'un en pahalı oyuncusu olduğu açıklandı (11 Mayıs).
- Catholic Secular Forum üyeleri önümüzdeki hafta gösterime girmesi beklenen *The Da Vinci Code*'un (*Da Vinci Şifresi*) gösteriminin, filmin Hz İsa'yı aşağıladığı gerekçesiyle yasaklanması için Bombay'da bir gösteri düzenlediler (11 Mayıs).
- Oscar ödüllü oyuncu Morgan Freeman'a Mississippi'deki Delta State University tarafından onursal sanat ve edebiyat doktoru sanı verildi (13 Mayıs).
- *Los Angeles Business Journal*, iki yıl önce MGM'deki hisselerini 5 milyar dolara Sony'ye satan Kirk Kerkorian'ın Los Angeles'in en varlıklı kişisi olduğunu ve servetinin 9 milyar doları aştığını yazdı (16 Mayıs).
- Birçok filmin koreografisini de yapmış olan dansçı Katherine Dunham New York'ta öldü (21 Mayıs).
- Oscar ödüllü oyuncu Sidney Poitier'ye Cannes Film Festivali sırasında Fransa Kültür Bakanı Renaud Donnedieu De Vabres tarafından Sanat ve Edebiyat nişanı verildi (17 Mayıs).
- Bilimkurgu filmleri yönetmeni Val Guest, Palm Desert'te (Kaliforniya) öldü (23 Mayıs).

- *The Da Vinci Code* (*Da Vinci Şifresi*) Filipinler Hindistan ve Tayland'dan sonra Sri Lanka'da da yasaklandı (25 Mayıs)
- Cannes Film Festivali'nin yarışma bölümüne katılan Nuri Bilge Ceylan'ın *İklimler* filmi, Uluslararası Sinema Eleştirmenleri Federasyonu (FIPRESCI) ödülünü kazandı. Paraguaylı Paz Ercina'nın *Hamaca Paraguaya* ve ABD'li William Friedkin'in *Bug* filmi de aynı ödüle değer görüldü (27 Mayıs).
- Oyuncu Mübeccel Vardar İstanbul'da öldü (27 Mayıs).
- Amerikalı oyuncu Paul Gleason Burbank'ta (Kaliforniya) öldü (27 Mayıs).
- *European Audiovisual Observatory*'nin açıkladığına göre, Avrupa'da 2005 yılında gösterime giren filmlerin yüzde 59,9'u ABD yapımı; yüzde 13,3'ü ABD sermayeli Avrupa yapımı; yüzde 9,8'i Fransız yapımı; yüzde 4,2'si İngiliz yapımı; yüzde 3,1' i Alman yapımı; yüzde 2,9'u İtalyan yapımı; yüzde 2,1'i İspanyol yapımı; yüzde 2,7'si başka Avrupa ülkelerinin, yüzde 2,2'si de başka kıta ülkelerinin yapımı oldu (29 Mayıs).
- Japon yönetmen Shohei Imamura Tokyo'da öldü (30 Mayıs).
- Fransız senaryo yazarı Stephanie Vergniault, Stephen Gaghan'ın yönettiği Oscar ödüllü *Syriana*'nın senaryosunun kendisinin 1997-2002 yılları arasında yazdığı *Oversight* adlı senaryodan çalındığı gerekçesiyle Paris'te Warner Bros aleyhine 2 milyon avroluk tazminat davası açtı (30 Mayıs).
- *National Enquirer* gazetesinin, Alzheimer hastalığından ölüm döşeğinde olduğunu öne sürdüğü Elizabeth Taylor CNN televizyonunda Larry King'in canlı yayınına çıkarak haberi yalanladı (30 Mayıs).
- Amerikalı oyuncu Robert Sterling, Brentwood'da (Kaliforniya) öldü (30 Mayıs).
- Uluslararası Meslek Birlikleri Federasyonu CISAC, Paris'te yaptığı toplantıda Türkiye'nin Sinema ve Televizyon Eseri Sahipleri Meslek Birliği SETEM'I üyeliğe kabul etti (1 Haziran).
- Venezuela devlet başkanı Chavez, Caracas'ta yaptırılan yeni bir stüdyonun açılışını yaparken Güney Amerikalıları aşağılayan filmler üreten Hollywood'u sinema ortamının diktatörü olarak tanımladı ve çocukların Superman gibi sahte kahramanların filmlerini görmelerinin engellenmesini önerdi (4 Haziran).
- *The Da Vinci Code*'un (*Da Vinci Şifresi*) gösterimi Pakistan'da da yasaklandı (5 Haziran).
- Angelina Jolie ile Brad Pitt'in yeni doğan kızları Shiloh Nouvel'in fotoğraflarını çeken Getty Images'in (Namibiya) telif hakkı olarak 4 milyon dolar ödediği, bu paranın hayır kurumlarına bağışlanacağı açıklandı (7 Haziran).
- Macar kökenli film müziği bestecisi György Ligeti Viyana'da öldü (12 Haziran).
- Catherine Deneuve'ün Venedik Film Festivali'nde jüri başkanlığı yapacağı açıklandı (15 Haziran).
- İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin düzenlediği "Yerdeğiştiren Manzaralar: Avrupa Bağlamında Film ve Medya" konulu uluslararası konferansın onur konuğu olarak İstanbul'a gelen Theo Angelopoulos, Üniversite'nin Dolapdere kampüsünde bir söyleşi yaptı (17 Haziran).
- Oyuncu ve yönetmen Vincent Sherman, Woodland Hills'te (Los Angeles) öldü (19 Haziran).
- Rekin Teksoy'un TR2 televizyonunda hazırlayıp sunduğu Sinema ve Edebiyat kuşağına TRT yönetimince son verildi. Sinema ve Edebiyat kuşağı 601 haftadır kesintisiz olarak sürüyordu (21 Haziran).
- Michael Moore'un *Fahrenheit 9/11* adlı belgeselinde perdede görülmüş olan Çavuş Raymond J. Plouhar, direnişçilerin yerleştirdikleri bir bombanın patlaması üzerine Irak'ta öldü (26 Haziran).
- İşletmeci İsmet Kurtuluş İstanbul'da öldü (28 Haziran).
- *London Times* gazetesinin belirttiğine göre, Rus ekonomisinin olumlu yönde gelişmesi ve ülkede çok salonlu birçok yeni sinemanın yapılması sonucunda, seyirci sayısında ve gişe getirisinde büyük bir artış sağlandı (28 Haziran).
- İngiliz Bonhams and Butterfields açık artırma evinde Charles Chaplin'in bambu bastonu ile Chapelier marka şapkası adını vermek istemeyen bir alıcıya 139 bin 250 dolara satıldı (28 Haziran).
- Lizbon'da toplanan Eurimages Genel Kurulu 12 ortak yapıma 4 milyon 158 bin Avro tutarında maddi yardım yapmaya karar verdi. Bu 12 film arasında Ferzan Özpetek'in *Saturno Contro* ve Abdullah Oğuz'un *Mutluluk* adlı filmleri de yer alıyor (30 Haziran).

- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2006 yılında 14 filme 3 milyon 444 bin YTL tutarında destek vereceği açıklandı (30 Haziran).
- Yapımcı Nusret İkbal İstanbul'da öldü (3 Temmuz).
- İtalyan Pirelli firmasının her yılbaşında hazırladığı resimli takvim için Sophia Loren'in de çıplak fotoğraflarının çekildiği açıklandı. 71 yaşındaki Loren'in, bu takvimde yer alan en yaşlı kadın olacağı belirtiliyor (6 Temmuz).
- Oyuncu Kasey Rogers, Los Angeles'te öldü (6 Temmuz).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Mehmet Akan İstanbul'da öldü (8 Temmuz).
- Oyuncu June Allyson Ojai'de (Kaliforniya) öldü (8 Temmuz).
- Amerikalı oyuncu Barnard Hughes New York'ta öldü (11 Temmuz).
- Alman kökenli oyuncu Kurt Kreuger Los Angeles'te öldü (12 Temmuz).
- Bir Tokyo mahkemesi, Paramount Pictures'ın 1953'ten önce çevrilen filmlerin kamu malı sayılamayacağı, 2004 yılında çıkan bir yasanın telif hakkı süresini 20 yıl daha uzattığı yolundaki itirazını, yasanın geçmişe uygulanamayacağı gerekçesiyle reddetti. Söz konusu filmlerin DVD'leri Paramount tarafından 37 dolara satılırken First Trading Co 4.40 dolara satışa sunuyor (12 Temmuz).
- Amerikalı oyuncu Red Buttons, Century City'de (Kaliforniya) öldü (13 Temmuz).
- Amerikalı oyuncu Carrie Nye, New York'ta öldü (14 Temmuz).
- Yazar Mickey Spillane, Murrels Inlet'te (Kaliforniya) öldü (17 Temmuz).
- Amerikalı oyuncu Jack Warden, New York'ta öldü (19 Temmuz).
- Yılda 18 film üretmekte olan The Walt Disney Co.'nin bundan böyle yılda 10 film üreteceği ve bu filmlerin sekizinin aileye yönelik konular içereceği açıklandı (19 Temmuz).
- Japon kökenli Amerikalı oyuncu Mako (Mako Iwamatsu) Ventura County'de (Kaliforniya) öldü (21 Temmuz).
- Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi tarafından yayımlanmakta olan aylık *Altyazı* dergisini basan kimliği belirsiz iki kişi, derginin imtiyaz sahibi Yamaç Okur'u tehdit ederek derginin yayınına son verilmesini istediler (24 Temmuz).
- SİYAD (Sinema Yazarları Derneği) yayımladığı bir protesto bildirisinde "Mithat Alam Film Merkezi ve *Altyazı* dergisine yapılan saldırıyı şiddetle protesto ederek, bu çirkin hareketin tüm sinema yazarlarına ve onların ifade özgürlüğüne yapılmış bir saldırı olduğunu ve Türkiye'de gündelik hayatın her noktasında boy göstermeye çalışan faşizan yaklaşımın bir parçası olarak gördüklerini" vurguladı (25 Temmuz).
- Türkiye'de "mavi yolculuk" yapmakta olan ABD'li sinema oyuncusu Demi Moore Ölüdeniz'e geldi (28 Temmuz).
- Yönetmen Atıf Yılmaz'ın bir milyon YTL'yi bulduğu belirtilen vergi borçları nedeniyle, eşi Deniz Türkali ve kızı Kezban Arca'nın reddi miras davası açtıkları açıklandı (28 Temmuz).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Baykal Saran İstanbul'da öldü (28 Temmuz).
- Alkollu araç kullandığı için Malibu'da (Los Angeles) tutuklanan Mel Gibson 5000 dolar kefalet karşılığında serbest bırakıldı (29 Temmuz).
- Yazar Duygu Asena İstanbul'da öldü (29 Temmuz).
- *Cumhuriyet* gazetesinin haberine göre, AKP'li Adana Büyükşehir Belediyesi'nin de ortak olduğu Altınkoza Aş'nin düzenlediği Yazlık Aile Sineması Gösterileri programında yer alan Semir Aslanyürek'in yönettiği *Şellale* filminin gösteriminde, öpüşme ve sevişme sahneleri sırasında görevliler elleriyle projeksiyon makinesinin önünü kapatarak bu sahneleri sansürlediler (30 Temmuz).
- TRT Genel Müdür Vekili Ali Güney 31 Temmuz gecesi TRT1'de yayınlanacağı ilan edilen Roman Polanski'nin İkinci Dünya Savaşında Yahudi bir piyanistin ölüm kalım savaşımını konu edinen Oscar Ödüllü filmi *Piyanist*'in yayından kaldırılmasını "son dönemde Ortadoğuda yaşanan üzücü olaylar nedeniyle yayın planının yeniden gözden geçirilmesi gereğine" bağladı (3 Ağustos).
- Devlet Tiyatrosu sanatçısı Zekâi Müftüoğlu İstanbul'da öldü (5 Ağustos).
- *New York Times* gazetesi *Da Vinci Şifresi* (*The Da Vinci Code*) filminin yabancı ülkelerde tanıtımı için Sony firmasının 70 milyon dolar harcadığını yazdı (7 Ağustos).
- Çin Telif Hakları Kurumu ülke televizyonlarında, yılda telif hakkı ödenmeksizin 1500 dolayında korsan film gösterildiğini açıkladı (14 Ağustos).
- Karakter oyuncusu Bruno Kirby, Los Angeles'te öldü (14 Ağustos).

- Tiyatro ve sinema oyuncusu Tuncer Necmioğlu, İstanbul'da öldü (20 Ağustos).
- İngiltere'de yayımlanmakta olan sinema dergisi *Empire*, Sidney Lumet'in yönettiği *Dog Day Afternoon*'u (*Köpeklerin Günü*, 1975) sinema tarihinin en iyi banka soygunu filmi seçti (25 Ağustos).
- Hintli yönetmen Hrishikesh Mukherjee, Bombay'da öldü (27 Ağustos).
- Oyuncu Glenn Ford, Beverly Hills'te (Los Angeles) öldü (30 Ağustos).
- Senaryo yazarı Gérard Brach Paris'te öldü (9 Eylül).
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Necdet Yakın, İstanbul'da öldü (20 Eylül).
- Görüntü yönetmeni Sven Nykvist, Stockholm'da öldü (20 Eylül).
- Oyuncu Edward Albert, Malibu'da (Kaliforniya) öldü (22 Eylül).
- Oyuncu Tim Rooney, Hemet'te (Kaliforniya) öldü (23 Eylül).
- İstanbul'da düzenlenen 1001 Belgesel Film Festivali programında yer alan *Köpeklerden Nefret Ederim* adlı belgeselin Ermeni soykırımını konu edindiği gerekçesiyle programdan çıkarılması üzerine Belgesel Sinemacılar Birliği başkan yardımcısı Necati Sönmez yönetim kurulundan istifa etti (3 Ekim).
- İngiliz Film Konseyi 2001 yılından bu yana İngiliz yazarlarından yapılan edebiyat uyarlamalarının 13 milyar dolar getiri sağladığını açıkladı (5 Ekim).
- 2006 Nobel Edebiyat Ödülünün Orhan Pamuk'a verildiği açıklandı (12 Ekim).
- Yönetmen Gillo Pontecorvo, Roma'da öldü (12 Ekim).
- Oyuncu Phyllis Kirk, Kaliforniya'da öldü (19 Ekim).
- Televizyon Yayıncıları Derneği, RTÜK'e bir yazı göndererek, kurulun TV ve radyolarda Fransız yapımlarına yer verilmemesini öneren kararından, sansür niteliği taşıdığı için bir an önce vaz geçmesini istedi (20 Ekim).
- Oyuncu Jane Wyatt, Bel-Air'de (Kaliforniya) öldü (20 Ekim).
- Savaş Ay, Cem Yılmaz'ın senaryosunu yazıp yönettiği *Hokkabaz*'ın, 1999 yılında yazmış olduğu *Şeytan Torbası* adlı senaryodan çalıntı olduğunu öne sürdü ve Cem Yılmaz'ı dava edeceğini belirtti (24 Ekim).
- Oyuncu Jack Palance, Montecito'da (Kaliforniya) öldü (10 Kasım).
- Yönetmen Robert Altman, Los Angeles'te öldü (20 Kasım).
- Oyuncu Philippe Noiret, Paris'te öldü (23 Kasım).
- Orhan Pamuk Nobel Edebiyat Ödülünü aldı (10 Aralık).
- Oyuncu Peter Boyle, New York'ta öldü (12 Aralık).
- Canlandırma sinemacısı Joseph Barbera, Studio City'de (Kaliforniya) öldü (18 Aralık).
- Luc Besson yeni filmi *Arthur et les Minimoys*'un (*Arthur ile Minimoylar*) gösterime girmesi ve kitaplarının Türkçe çevirilerinin yayımlanması nedeniyle İstanbul'a geldi (21 Aralık).
- ***Oscar Ödülleri:*** *En İyi Film:* Paul Haggis'in *Crash* (*Çarpışma*) • *En İyi Yönetmen:* Ang Lee (*Brokeback Mountain / Brokeback Dağı*)
- ***Cannes Film Festivali:*** *Altın Palmiye:* Ken Loach'un *The Wind That Shakes The Barley*
- ***Venedik Film Festivali:*** *Altın Aslan:* Jia Zhang Ke'nin *Still Life* (*Durgun Hayat*)
- ***Berlin Film Festivali:*** *Altın Ayı:* Jasmila Zbanic'in *Grbavica*
- ***Antalya Altın Portakal:*** *En İyi Film:* Zeki Demirkubuz'un *Kader*; ***Uluslararası Avrasya Film Festivali:*** *En İyi Film:* Radu Muntean'ın *The Paper Will Be Blue* (*Kâğıt Mavi Olacak*)
- ***İstanbul Film Festivali:*** *Altın Lale:* Michael Winterbottom'un *Tristram Shandy* (*Uyduruk Bir Öykü*) • *Ulusal Yarışma: En İyi Türk Filmi:* Reha Erdem'in *Beş Vakit*

2007

- Japon sinema oyuncusu Fumiko Kawabata öldü (2 Ocak)
- Sinema oyuncusu Yvonne de Carlo, Woodland Hills'de (Kaliforniya) öldü (8 Ocak)
- İtalyan yapımcı Carlo Ponti, Cenevre'de öldü (10 Ocak)
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Lale Oraloğlu İstanbul'da öldü (15 Ocak)
- Gazeteci Hrant Dink İstanbul'da öldürüldü (19 Ocak)
- Sinema Yazarları Derneği (SİYAD) bir bildiri yayımlayarak Hrant Dink'in öldürülmesini kınadı (20 Ocak)
- Reha Erdem'in yönettiği Beş Vakit Sinema Yazarları Derneğinin En İyi Film ödülünü kazanırken, Reha Erdem de En İyi Yönetmen ödülünü aldı (22 Ocak)
- İtalyan yönetmen Emanuele Luzzati, Cenova'da öldü (26 Ocak)

- İstanbul'daki Bayrampaşa Cezaevi ve Paşakapısı Tutukevinde yapılan Hayal Kurmak Serbest başlıklı film gösterilerinde Ulaş Ak'ın yönettiği *Dün Gece Bir Rüya Gördüm* en iyi Türk filmi seçildi (30 Ocak)
- Besteci Gian Carlo Menotti, Monte Carlo'da öldü (1 Şubat)
- Yönetmen Kadri Roshi, Tiran'da öldü (6 Şubat)
- Su altı belgeselcisi Haluk Cecan İstanbul'da öldü (8 Şubat)
- Oyuncu Yunus Parvez, Mambai'da (Hindistan) öldü (11 Şubat)
- Oyuncu Dino Sarti, Bolonya'da öldü (12 Şubat)
- Kültür Bakanlığının sinema projelerine vereceği toplam 11 milyon YTL tutarındaki parasal destekten yararlanmak için, uzun metrajlı kurgu film dalında 90 başvuru yapıldığı açıklandı (16 Şubat)
- Özer Kızıltan'ın yönettiği *Takva* Berlin Film Festivali'nde Fipresci Ödülünü kazandı (17 Şubat)
- Oyuncu Orçun Sonat İstanbul'da öldü (24 Şubat)
- Oyuncu Hideo Takamatsu, Kanagawa'da (Japonya) öldü (26 Şubat)
- Yazar Henry Troyat, Paris'te öldü (2 Mart)
- Türkiye'nin Eurimages temsilciliğine, Ankara Sinema Kültürü Derneği yöneticisi Bülent Gündüz ile Kanal 7 Dış Kaynaklı Program Müdürü Mehmet Demirhan atandılar. Bu görevi iki yıldır Dr Ahmet Boyacıoğlu ile İhsan Kabil yürütüyordu (14 Mart)
- AC Nielsen Türkiye tarafından Fida Film için yapılan Sinema İzleyici Profili araştırmasına göre, 2006 yılında Türkiye'de sinema seyircisi sayısının 34.9 milyon olduğu belirlendi. 13 ilde, 50 sinemada ve 3 bin 652 izleyici ile gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre, sinema seyircilerinin en büyük kısmını üst ve orta gelir grubu oluşturuyor (5 Nisan)
- Sadri Alışık ölümünün 12. yıldönümünde İstanbul Zincirlikuyu'daki mezarı başında anıldı (5 Nisan)
- Yönetmen Luigi Comencini, Roma'da öldü (6 Nisan)
- Yönetmen Nuri Bilge Ceylan'ın, ağırlıklı olarak *İklimler* filminin mekân araştırmaları sırasında çektiği fotoğraflardan oluşan "Sinemaskop İstanbul" başlıklı fotoğraf sergisi İstanbul'daki Milli Reasürans Galerisi'nde açıldı (11 Nisan)
- 15 Nisanda sona eren 26. Uluslar arası İstanbul Film Festivali'ni bu yıl 170 bin kişinin izlediği açıklandı (16 Nisan)
- Oyuncu Jean-Pierre Cassel, Paris'ta öldü (19 Nisan)
- Sırrı Süreyya Önder'in yönettiği *Beynelmilel* Ankara Film Festivalinde En İyi Film Ödülünü aldı (23 Nisan)
- Sinema Yazarları Derneği (SİYAD) bir bildiri yayımlayarak "1977 yılı 1 Mayıs'ında 36 kişinin öldürülmesinin 30. yıldönümünde dün Taksim Meydanı'nda bir anma etkinliği düzenlemek dışında hiçbir amacı olmayan sendika ve demokratik kitle örgütlerine yönelik emniyet güçlerinin tutumunu" kınadı (2 Mayıs)
- Anadolu Üniversitesi, 9. Eskişehir Uluslararası Film Festivali'nin açılış töreninde, İstanbul Film Festivali'nin eski yöneticisi Hülya Uçansu'ya Sinemaya Emek Ödülü verdi (5 Mayıs)
- Oyuncu Yolanda King, Santa Monica'da (Kaliforniya) öldü (15 Mayıs)
- İtalyan yönetmen Bruno Mattei, Ostia'da (Roma) öldü (21 Mayıs)
- Yıldıray Çınar Samsun'da öldü (29 Mayıs)
- Hollywood'un Kodak Tiyatrosunda düzenlenen bir törenle Al Pacino'ya Yaşam Boyu Başarı Ödülü verildi (7 Haziran)
- Sırrı Süreyya Önder ile Muharrem Gülmez'in yönettikleri *Beynelmilel*, Altın Koza Film Festivali'nde En İyi Film, En İyi Senaryo, En İyi Görüntü Yönetmeni, En İyi Erkek Oyuncu, En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu Ödüllerini kazandı (9 Haziran)
- Senegalli yönetmen Ousmane Sembene, Dakar'da öldü (9 Haziran)
- Senaryo yazarı Erdoğan Tünaş İstanbul'da öldü (29 Haziran)
- Oyuncu Barış Akarsu Bodrum'da öldü (4 Temmuz)
- İstanbul Caz Festivali kapsamında İstanbul'a gelen yönetmen Spike Lee, Sepetçiler Kasrı'nda düzenlenen film müzikleri ağırlıklı konserin ev sahipliğini ve sunuculuğunu yaptı (17 Temmuz)
- Beyoğlu İstklal Caddesindeki Sakız Ağacı sokağının adı Atıf Yılmaz Sokağı olarak değiştirildi (19 Temmuz)
- 75. Venedik Film Festivali'nin yönetmenlerden oluşacak Jürisinde, yönetmen Ferzan Özpetek'in de yer alacağı açıklandı (19 Temmuz)

- Oyuncu Michel Serrault, Calvados'ta (Fransa) öldü (29 Temmuz)
- Yönetmen Michelangelo Antonioni, Roma'da öldü (30 Temmuz)
- Yönetmen Ingmar Bergman, Faro'da (İsveç) öldü (30 Temmuz)
- Kültür Bakanlığı Sinema Destekleme Kurulu, yılın ikinci yarısında uzun metrajlı 26 filme 5 milyon 400 bin YTL tutarında katkıda bulunmaya karar verdi (4 Ağustos)
- Gözde Filmin sahibi Hüseyin Baydar İstanbul'a öldü (6 Ağustos)
- Oyuncu ve yönetmen Pierre Jourdan, Fleurines'de (Fransa) öldü (16 Ağustos)
- Özer Kızıltan'ın yönettiği *Takva* Saraybosna Festivalinde Saraybosna'nın Kalbi Ödülünü kazandı (25 Ağustos)
- Oyuncu Kenan Artun İstanbul'da öldü (25 Ağustos)
- PMP Yayıncılık, Oğuz Adanır'ın "İşitsel ve Görsel Anlatım Üretimi" başlıklı kitabını yayımladı (18 Ağustos)
- Oyuncu Jane Wyman, Palm Spirings'te (Kaliforniya) öldü (10 Eylül)
- Sinema sektöründeki dernek ve vakıfların katılımıyla oluşturulan Ulusal Sinema Platformu Türk sinemasının üretim, dağıtım, pazarlama, denetim sorunlarının ele alındığı bir toplantı düzenledi (18 Eylül)
- Karga Kemal sanıyla bilinen karakter oyuncusu Ali Kemal Asıliskender İstanbul'da öldü (21 Eylül)
- Pandomim oyuncusu Marcel Marceau, Cahors'ta (Fransa) öldü (22 Eylül)
- Macar yönetmen Istvan Gaal, Budapeşte'de öldü (25 Eylül)
- Oyuncu Deborah Kerr, Suffolk'ta (İngiltere) öldü (16 Ekim)
- Agora Kitaplığı, yönetmen Atıf Yılmaz ile yapılan söyleşileri derleyen "Rejisör Atıf Yılmaz" başlıklı bir kitap yayımladı (19 Ekim)
- Avrupa Parlamentosu'nun bu yıl ilk kez sinema alanında verdiği Lux ödülü yönetmen Fatih Akın'ın *Yaşamın Kıyısında* filmine verildi (24 Ekim)
- Sinema yazarı ve karikatürist Metin Demirhan İstanbul'da öldü (1 Kasım)
- Oyuncu Mümtaz Yener İstanbul'da öldü (2 Kasım)
- Yeşilçam'ın emektar oyuncularından Cafer Atalay İstanbul'da öldü (2 Kasım)
- Yönetmen Artun Yeres İstanbul'da öldü (3 Kasım)
- Yönetmenliğini Tayfun Pirselimoğlu'nun yaptığı *Rıza*, 29. Montpellier Akdeniz Film Festivali'nde Eleştirmenler Ödülünü kazandı (4 Kasım)
- Yazar Enzo Biagi, Milano'da öldü (6 Kasım)
- Ankara Sinema Derneği'nin düzenlediği 13. Avrupa Filmleri Festivali/Gezici Festival'in bir hafta sürecek olan Kars gösterimleri başladı (6 Kasım)
- Yazar ve yönetmen Norman Mailer, New York'ta öldü (10 Kasım)
- Oyuncu Guiseppe Rinaldi, Roma'da öldü (15 Aralık)
- Tiyatro ve sinema oyunsu Savaş Dinçel İstanbul'da öldü (20 Aralık)
- Oscar Ödülleri En İyi Film: Martin Scorsese'nin *The Departed* (*Köstebek*)• En İyi Yönetmen: Martin Scorsese
- ***Cannes Film Festivali:*** *Altın Palmiye:* Cristian Mungiu'nun *4 mois, 3 semaines, 2 jours* (*4 ay, 3 hafta, 2 gün*)
- ***Venedik Film Festivali:*** *Altın Aslan:* Ang Lee'nin *Se Jie* (*Dikkat Şehvet*)
- ***Berlin Film Festivali:*** *Altın Ayı:* Wang Quan An'ın *Tuya de Hun She* (*Tuya'nın Evliliği*)
- ***Antalya Altın Portakal:*** *En İyi Film:* Semih Kaplanoğlu'nun Yumurta; ***Uluslararası Avrasya Film Festivali:*** *En İyi Film:* Eran Kolirin'in *Bandonun Ziyareti*
- ***İstanbul Film Festivali:*** *Altın Lale:* Joachim Trier'in (*Reprise/Tekrar*) • N. F. Eczacıbaşı Vakfı *En İyi Türk Filmi:* Nuri Bilge Ceylan'ın *İklimler*

2008

- Haftalık Antrakt Sinema Dergisinin yayımladığı Türkiye Sinema Sektörü Verilerine göre, 2007 yılında Türkiye'de 40'ı yerli 208'i yabancı toplam 248 film gösterime girdi. Bu filmleri 29.528.296 seyirci 231.493.480 YTL ödeyerek seyretti (15 Ocak)
- İtalyan senaryo yazarı Ugo Pirro, Roma'da öldü (18 Ocak)
- Yönetmen Orhan Aksoy İstanbul'da öldü (22 Ocak)
- Oyuncu Heath Ledger, Manhattan'da öldü (23 Ocak)
- Oyuncu Margaret Truman, Chicago'da öldü (29 Ocak)

- Yönetmen Sırrı Gültekin İstanbul'da öldü (7 Şubat)
- Seyfi Teoman'ın yönettiği *Tatil Kitabı* bugün başlayan Berlin Film Festivali'nin Forum bölümünde gösterilecek (7 Şubat)
- Montajcı Nevzat Dişiaçık İstanbul'da öldü (11 Şubat)
- Besteci Henri Salvador, Paris'te öldü (13 Şubat)
- İzmir'de bu yıl yedincisi düzenlenen ve konusu Öyküden Sinemaya olarak belirlenen İzmir Öykü Günleri başladı (14 Şubat)
- Söz yazarı ve oyuncu Aysel Gürel İstanbul'da öldü (17 Şubat)
- Yazar ve yönetmen Alain Robbe-Grillet Caen'de (Fransa) öldü (18 Şubat)
- Oyuncu Giuseppe Di Stefano, Santa Maria Hoe'de (İtalya) öldü (3 Mart)
- Oyuncu Taichiro Hirokawa, Tokyo'da öldü (3 Mart)
- Sinema Yazarları Derneği (SİYAD), sinema sektörüne katkıları nedeniyle işletmeci ve yapımcı Üstün Karabol'a "Emek Ödülü" verdi (3 Mart)
- Besteci Nedim Otyam İstanbul'da öldü (7 Mart)
- Almanya'nın Nurmberg Şehrinde düzenlenen Türkiye-Almanya Filmleri Festivalinde en iyi film ödülünü Semih Kaplanoğlu'nun yönettiği *Yumurta* aldı (8 Mart)
- Oyuncu Kenan Pars İstanbul'da öldü (10 Mart)
- 19. Uluslararası Ankara Film Festivali başkadı (13 Mart)
- İstanbul Levent Kültür Merkezi'nde 3 gün sürecek Japon Film Festivali başladı (13 Mart)
- Oyuncu John Hewer, Londra'da öldü (16 Mart)
- SİYAD'ın 40. kuruluş yıldönümü nedeniyle hazırlanan "40 Yılın Serüveni" başlıklı kitap yayımlandı (17 Mart)
- Yazar ve yönetmen Anthony Minghella Londra'da öldü (18 Mart)
- Oyuncu Paul Scofield, West Sussex'te (İngiltere) öldü (19 Mart)
- Oyuncu Virginia Paris, New York'ta öldü (23 Mart)
- Oyuncu Richard Widmark, Connecticut'ta öldü (24 Mart)
- Oyuncu Dina Sassoli, Roma'da öldü (24 Mart)
- Beyoğlu Belediyesi'nin TÜRSAK ile işbirliği yaparak düzenlediği Yeşilçam Ödülleri'nde Abdullah Oğuz'un yönettiği *Mutluluk* En İyi Film seçildi. Fatih Akın *Yaşamın Kıyısında* ile en iyi yönetmen, Şener Şen *Kabadayı*'daki rolüyle En İyi Erkek Oyuncu, Özgü Namal *Mutluluk*'taki rolüylr En İyi Kadın Oyuncu ödülüne değer bulundular (24 Mart)
- Oyuncu Robert Sidney, Los Angeles'te öldü (26 Mart)
- Yönetmen Jules Dassin, Atina'da öldü (31 Mart)
- Sinema Yzaraları Derneği'nin (SİYAD)internıet sitesi www.siyad.com. yenilendi (31 Mart)
- İstanbul Film Festivali'nin onur konuğu Claudia Cardinale bir basın toplantısı yaptı (4 Nisan)
- Oyuncu Charlton Heston, Beverly Hills'te (Kaliforniya) öldü (5 Nisan)
- Perihan Altındağ Sözeri İstanbul'da öldü (7 Nisan)
- Oyuncu Andrey Tolubeyev, Moskova'da öldü(7 Nisan)
- Oyuncu Bülent Ufuk Yalova'da öldü (12 Nisan)
- İstanbul Film Festivali kapsamında Fitaş sinemasında gösterilen *Hadisa İçin Savaş* filminin sonunda perdenin altyazı bölümünde "İşgalci Amerika işbirlikçi AKP" yazısı yer aldı. Yazıyı yazan görevlinin görevine son verildiği bildirildi (16 Nisan)
- Rus yönetmen Aleksander Sokurov, Boğaziçi Üniversitesi'nde "sinema, tarih ve yönetmenlik" konusunda bir konferans verdi (16 Nisan)
- 20 Nisanda somna eren İstanbul Uluslararası Film Festivali'ni bu yıl 170 bin sinemaseverin izlediği açıklandı (21 Nisan)
- Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin Sentezler başlığı altında düzenlediği ve Türkiye üniversitelerinde sinema konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin sunumunu amaçlayan ve iki gün sürecek toplantı Haydarpaşa Yerleşkesinde başladı (24 Nisan)
- Yapımcı Kadri Yurdatap İstanbul'da öldü (3 Mayıs)
- Ömer Kavur ölümünün üçüncü yıldönümünde İstanbul'daki Zincirlikuyu'daki mezarı başında anıldı (12 Mayıs)
- Kars'ta kurulan Filarmoni ve Sinema Derneği açılışını Fellini'nin *Amarcord* filmiyle yaptı (21 Mayıs)
- Nuri Bilge Ceylan 61. Cannes Film Festivalinin yarışmalı bölümüne katılan *3 Maymun* filmiyle En İyi Yönetmen Ödülünü kazandı. Ödülünü Faye Dunaway'in elinden alan Ceylan, yaptığı konuşmada "Bu ödülü, yalnız ve güzel ülkeme adıyorum" dedi (25 Mayıs)

- Yönetmen Sydney Pollack, Los Angeles'te öldü (26 Mayıs)
- Alma-Ata Uluslararası Film Festivalinin canlandırma sineması bölümünde, Ayçe Kartal'ın *Bu Da Benim Kentim* adlı filmi En İyi Canlandırma ödülünü aldı (27 Mayıs)
- Gaziantep'in ilk sinemasını kuran Nakip Ali'nin adı, Fiba Holding tarafından bu kentte yaptırılan Sinepark Nakip Ali Sinemaları sinema merkezine verildi (30 Mayıs)
- Modacı Yves Saint-Laurent Paris'te öldü (1 Haziran)
- Adana 15. Altın Koza Film Festivali başladı (2 Haziran))
- Yönetmen Dino Risi Milano'da öldü (7 Haziran)
- Kırgız yazar Cengiz Aytmatov, Nurmberg'te öldü (10 Haziran)
- Oyuncu Jean Desailly, Paris'te öldü (10 Haziran)
- Oyuncu Cyd Charisse, Los Angeles'te öldü (17 Haziran)
- Yönetmen Jean Delannoy, Noisy-le-Sec'te (Fransa) öldü (18 Haziran)
- Oyuncu Joanna Ladynska, Varşova'da öldü (19 Haziran)
- Semih Kaplanoğlu'nun yönettiği *Yumurta* Uluslararası Seul Film Festivalinde En İyi Film Ödülünü aldı (22 Haziran)
- Oyuncu Alla A. Kazanskaya Moskova'da öldü (25 Haziran)
- Datça Belediyesi'nin düzenlediği Ustaya Saygı Sinema Günleri Hülya Koçyiğit'in oynadığı filmlere ayrıldı. Koçyiğit'in oynadığı 9 filmin yer alacagı gösteriler 5 Temmuzda sona erecek (28 Haziran)
- Sinema yazarı Henri Agel, Decazaville'de (Fransa) öldü (1 Temmuz)
- Nijat Özön'ün "Sinema Sanatına Giriş" kitabı Agora Kitaplığı yayınları tarafından yayımlandı (1 Temmuz)
- Oyuncu Vittorio Casagrande, Münih'te öldü (10 Temmuz)
- Tiyatro ve sinema oyuncusu Suna Pekuysal İstanbul'da öldü (22 Temmuz)
- Aydın Kudu ve Rüya Köksal'ın çektikleri *Son Kumsal* belgeselinin gösteriminin İnebolu ve Abana'da yerel yöneticiler tarafından yasaklanması üzerine SİYAD (Sinema Yazarları Derneği) bir kınama bildirisi yayımladı (25 Temmuz)
- Yönetmen Yusuf Şahin, Kahire'de öldü (27 Temmuz)
- Semih Kaplanoğlu'nun yönettiği *Süt*'ün 65. Venedik Film Festivali'nin yarışmalı bölümüne seçildiği açıklandı (30 Temmuz)
- Yapımcı Osman Yağmurdereli İstanbul'da öldü (2 Ağustos)
- Yazar Aleksandr Soljenitsin Moskova'da öldü (3 Ağustos)
- Filmlerde de oynamış olam halk müziği sanatçısı Ahmet Sezgin İstanbul'da öldü (10 Ağustos)
- Yönetmenliğini Alper Özcan'ın yaptığı *Sonbahar* 61. Locarno Festivali'nde CICAE (Uluslararası Sanat ve Deneysel Sinema Konfederasyonu) ödülünü kazandı (12 Ağustos)
- Orhan Günşiray İstanbul'da öldü (28 Ağustos)
- Londra'da yayımlanmakta olan sinema dergisi *Empire* okurları, film yapımcıları ve sinema yazarları arasında yaptığı soruşturma sonucunda sinema tarihinin en iyi filminin Francis Ford Coppola'nın yönettiği *The Godfather* (*Baba*) olduğunu açıkladı Baba'yı, Steven Spielberg'in yönettiği *Raiders of the Lost Ark* (*Kutsal Hazine Avcıları*) ve George Lucas'ın yönettiği *Star Wars-The Empire Strikes Back* (*Yıldız Savaşları-İmparator*) izledi (1 Eylül 2008)
- Seyfi Teoman'ın ilk filmi *Tatil Kitabı* Montreal Film Festivali'nin İlk Filmler bölümünde Bronz Zenith Ödülü'nü kazandı (1 Eylül)
- Kübalı yönetmen Humberto Solás, Havana'da öldü (17 Eylül)
- Tiyatro ve Sinema oyuncusu Hadi Çaman İstanbul'da öldü (22 Eylül)
- 56. San Sebastian Film Festivali'nde, Yeşim Ustaoğlu'nun yönettiği *Pandora'nun Kutusu* en iyi filme verilen Altın İstridye Ödülünü kazandı (26 Eylül)
- Oyuncu Paul Newman Westport'ta (Connecticut) öldü (26 Eylül)
- Suna ve İnan Kıraç Pera Müzesinde, Alman sinemasında 1930-1943 yılları arasında üretilmiş on sesli filmin gösterileceği etkinlik başladı (7 Ekim)
- Altyazı Aylık Sinema Dergisi Kasım sayısında, Nuri Bilge Ceylan'ın *Üç Maymun*'un kurgusu sırasında tuttuğu günlüğü ek olarak verdi (1 Kasım)
- Oyuncu Marcelle Derrien, Daint-Leu-la Foret'de (Fransa) öldü (2 Kasım)
- Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sinema-TV Merkesi'nde Atatürk'ün filmlerden seçilmiş karelerden fotoğrafa dönüştürülen Resimler,nden oluşan Fotoğraflarla Sinemada Atatürk başlıklı bir sergi açıldı (4 Kasım)

- İstanbul'daki Cemal Reşit Rey konser salonunda, 200 dolayında filmde oynayan Türkan Şoray'ın filmlerde giydiği giysilerden oluşan bir sergi açıldı (7 Kasım)
- Sinema Yazarları Derneği (SİYAD) Altın Portakal Film Festivali sonrasında sinema yazarı Alin Taşçıyan'ın, festival sırasında yaşanan tatsız bir olayı Milliyet gazetesinde yazması üzerine TÜRSAK tarafından hakkında dava açılmasını kınayan bir bildiri yayınladı (9 Kasım)
- Nesli Çölgeçen'in Kurtuluş Savaşı'nın hayatta olan 3 gazisini konu edinen belgeseli *Son Buluşma*'nın galası, gazi ailelerinin de katılımıyla Çorum'da yapıldı (11 Kasım)
- Görüntü yönetmeni, belgeselci Bülent Arınlı Bodrum'da öldü (12 Kasım)
- Ankara Sinema Derneği'nin düzenlediği 14. Avrupa Filmleri Festivali/Gezici Festival'de Özcan Alper'in yönettiği *Sonbahar* Gümüş Kaz ve SİYAD ödüllerini kazandı (13 Kasım)
- Bugün başlayan Selanik Film Festivali'nin jürisinde yönetmen Yeşim Ustaoğlu da yer alıyor (14 Kasım)
- Paris'te film müziğinin yüzüncü yılı kutlandı. 17 Kasım 1908'te Paris'te gösterime giren André Calmettes'in yönettiği *L'Assassinat du Duc de Guise* (*Guise Dükü'nün Öldürülmesi*) için Saint Saens özel bir beste yapmıştı (17 Kasım)
- İstanbul Gayrettepe'deki Astoria Cinebonus sinemalarında Salı günleri kadın seyircilere yüzde elli indirim uygulanacağı açıklandı (17 Kasım)
- Halit Refiğ'in yazdığı Gazi ile Latife başlıklı senaryo Alfa Yayınları tarafından yayımlandı (21 Kasım)
- Yeşilçam filmlerinin figüranlarından Ahmet Ziya Çıtakoğlu Kırklareli'nde öldü (8 Aralık)
- Ulusal Sinema Platformu temsilcileri Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ı ziyaret ederek bir sinema kurumu kurulması konusunda hazırladıkları yasa tasarısını sundular (26 Kasım)
- Fransa'nın Strasbourg kentindeki Odysée sinemasında 20 yıldır düzenlenmekte olan Türk Sineması Günleri, Can Dündar'ın *Mustafa* filminin gösterimi ile başladı (3 Aralık)
- Cem Yılmaz ile Ali Taner Baltacı'nın yönettikleri A.R.O.G filmi ilk gösterim haftasında 2 milyon 50 bin kişi izleyiciye ulaşarak bir rekor kırdı (12 Aralık)
- TÜRSAK tarafından düzenlenen 11. Sinema Tarih Buluşması'nın Onur Ödülü, düzenlenen bir basın toplantısında Zülfü Livaneli'ye verildi (17 Aralık)
- Senaryo Yazarları Derneğinin (SENDER) düzenlediği ve 20 hafta boyunca Pazar günleri yapılacak Ustalarla Buluşma ve Temel Tasarım atölyeleri başladı (14 Aralık)
- TÜRSAK tarafından düzenlenen ve bu yıl Tarih Boyunca Mülteciler konusunu ele alan Uluslararası Sinema Tarih Buluşması başladı (19 Aralık)
- Senaryolar da yazmış olan İngiliz oyun yazarı Harold Pinter Londra'da öldü (24 Aralık)
- Sonbahar adlı TV dizisinin setinden evlerine dönerken trafik kazası sonucu ölen Tülay Ergeldi ve Zehra Sezgin toprağa verildi (26 Aralık)
- Oyuncu Eartha Kitt, Weston'da (Connecticut) öldü (25 Aralık)
- Bu yıl Türkiye'de gösterime giren yerli ve yabancı filmlerin toplamı 257'yi buldu. En çok getiri sağlayan ilk on film yerli yapımlar oldu (31 Aralık)
- Bu yıl Türkiye'de 47 film üretildi.
- ***Oscar Ödülleri:*** *En İyi Film:* Joel ve Ethan Coen Kardeşlerin *No Country for Old Men* (*İhtiyarlara Yer Yok*)• En İyi Yönetmen: Joel ve Ethan Coen Kardeşler
- ***Cannes Film Festivali:*** *Altın Palmiye:* Laurent Cantet'in *Entre les murs* (*Sınıf*)
- ***Venedik Film Festivali:*** *Altın Aslan:* Darren Aronofsky'nin The Wrestler (Güreşçi)
- ***Berlin Film Festivali:*** *Altın Ayı:* José Padilha'nın *Tropa da Elite*
- ***Antalya Altın Portakal:*** *En İyi Film:* Ben Hopkins'in *Pazar-Bir Ticaret Masalı* ***Uluslararası Avrasya Film Festivali:*** *En İyi Film:* Karim Dridi'nin *Khamsa*
- ***İstanbul Film Festivali:*** *Altın Lale:* Semih Kaplanoğlu'nun *Yumurta* • N. F. Eczacıbaşı Vakfı *En İyi Türk Filmi:* Seyfi Teoman'ın *Tatil Kitabı*

KAYNAKÇA

Türkçe

Adalı, Bilgin, *Belgesel Sinema*, Hil Yayın, İstanbul, 1986

Akçura, Gökhan, *Muhsin Ertuğrul*, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1992

Altmışıncı Sanat Yılında Muhsin Ertuğrul'a Saygı, İstanbul, 1969

Boyacıoğlu, Ahmet, *Oscar Filmleri*, AFA Yayınları, İstanbul, 1991

Dorsay, Atilla, *Sinemayı Sanat Yapanlar*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1985

Dorsay, Atilla, *Beyaz Perdede Kırmızı Filmler*, Cep Kitapları, İstanbul, 1986

Dorsay, Atilla, *Yönetmenler, Filmler, Ülkeler*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1986

Dorsay, Atilla, *Yönetmenler, Filmler, Ülkeler-2*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1988

Dorsay, Atilla, *Yılmaz Güney Kitabı*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1988

Dorsay, Atilla ve Turhan Gürkan, *Türk ve Dünya Sinema Ansiklopedisi*, Hürriyet Gösteri Yayınları, İstanbul

Dorsay, Atilla, *Yüz Yılın Yüz Yönetmeni*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995

Dorsay, Atilla, *Yılmaz Güney Kitabı*, Güney Yayınları, İstanbul, 2000

Evren, Burçak, *Türk Sinemasının Doğum Günü*, Antrakt, İstanbul, 2003

Filmer, Cemil, *Hatıralar*, İstanbul, 1984

Gevgilili, Ali, *Çağımı Sorgulayan Sinema*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1969

Güçhan, Gülseren, *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması*, İmge Kitabevi, Ankara, 1992

Kakınç, T., *Ünlü Sinema Rejisörleri*, Elif Yayınları, İstanbul, 1963

Kutlar, Onat, *Sinema Bir Şenliktir*, De Yayınevi, İstanbul, 1985

Küçükyalçın, Altan, *Yılmaz Güney Dosyası*, Yöntem, İstanbul, 1974

Makal, Oğuz, *Sinemada Yedinci Adam*, İzmir, 1987

Makal, Oğuz, *Sinemaskop Düşünmek*, İzmir, 1992

Makal, Oğuz, *Tarihin Penceresinden İzmir Sinemaları*, Alo Bilgi, İzmir, 1992

Onaran, Âlim Şerif, Prof. Dr., *Muhsin Ertuğrul'un Sineması*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981

Onaran, Âlim Şerif, Prof. Dr., *Sinemaya Giriş*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986

Onaran, Âlim Şerif, Prof. Dr., *Lütfi Ö. Akad*, AFA Yayınları, İstanbul, 1990

Onaran, Âlim Şerif, Prof. Dr., *Sessiz Sinema Tarihi*, Kitle Yayınları, Ankara, 1994

Onaran, Âlim Şerif, Prof. Dr., *Türk Sineması*, Kitle Yayınları, Ankara, 1994

Öngören, Mahmut Tali, *Sinema Diye Diye*, Kalem, Ankara, 1985

Özgüç, Agâh, *Türk Sineması Sansür Dosyası*, Koza Yayınları, İstanbul, 1976

Özgüç, Agâh, *Türk Filmleri Sözlüğü*, 1914-1973, Sesam Yayınları, İstanbul

Özgüç, Agâh, *Türk Filmleri Sözlüğü*, 1974-1990, Sesam Yayınları, İstanbul

Özgüç, Agâh, *Türk Filmleri Sözlüğü*, 1991-1996, Sesam Yayınları, İstanbul, 1997

Özgüç, Agâh, *Türk Filmleri Sözlüğü*, 1997-2002, Sesam Yayınları, İstanbul, 1997

Özgüç, Agâh, *Türk Sinemasında Cinselliğin Tarihi*, Antrakt Yayınları, İstanbul, 1994

Özgüç, Agâh, *80. Yılında Türk Sineması*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994

Özön, Nijat, *Ansiklopedik Sinema Sözlüğü*, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1958

Özön, Nijat, *Türk Sineması Tarihi*, Artist Reklam Ortaklığı, İstanbul, 1962

Özön, Nijat, *Sinema Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1963

Özön, Nijat, *Türk Sineması Kronolojisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968

Özön, Nijat, *Fuat Uzkınay*, Türk Sinematek Derneği Yayınları, İstanbul, 1970

Özön, Nijat, *Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981

Özön, Nijat, *Sinema, Uygulayımı Sanatı Tarihi*, Hil Yayın, İstanbul, 1985

Özön, Nijat, *Karagözden Sinemaya*, Kitle Yayınları, Ankara, 1995

Özön, Nijat, *Türk Sineması Tarihi, Dünden Bugüne 1906-1960*, Antalya Kültür Sanat Vakfı, 2003

Scognamillo, Giovanni, *Cadde-i Kebir'de Sinema*, Metis Yayınları, İstanbul, 1991

Scognamillo, Giovanni, *Amerikan Sineması*, Ağaç Yayıncılık Ltd., İstanbul, 1994

Scognamillo, Giovanni, *Yeşilçamdan Önce Yeşilçamdan Sonra*, Antrakt, İstanbul, 1996
Scognamillo, Giovanni, *Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996
Scognamillo, Giovanni, *Dünya Sinema Sanayii*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997
Scognamillo, Giovanni, *Türk Sinema Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998
Scognamillo, Giovanni ve Metin Demirhan, *Fantastik Türk Sineması*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999
Scognamillo, Giovanni ve Metin Demirhan, *Erotik Türk Sineması*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000
Şener, Erman, *Sinema Seyircisinin El Kitabı*, Koza Yayınları, İstanbul, 1976
Şener, Erman, *Kurtuluş Savaşı ve Sinemamız*, Dizi Yayınları, 1970
Teksoy, Rekin (yöneten) *Arkın Sinema Ansiklopedisi*, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1975

İngilizce
Altman, Rick, *Genre: The Musical*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1981
Andrew, Geoff, *The Director's Vision*, A Cappella Books, Chicago, 1999
Aranda, Francisco, *Luis Buñuel*, A De Capo Paperback, New York, 1985
Armes, Roy, *French Film*, Studio Vista Ltd., Londra, 1970
Arnheim, Rudolf, *Film as Art*, University of California Press, Berkeley, 1957
Barr, Charles, *Laurel and Hardy*, Studio Vista, Londra, 1967
Bergman, Ingmar, *The Magic Lantern, An Autobiography*, Penguin, New York, 1987
Blum, Daniel, *A Pictorial History of The Talkies*, Spring Books, Londra, 1958
Brode, Douglas, *The Films of Robert De Niro*, Citadel Press, Secaucus N. J., 1993
Brosnan, John, *The Primal Screen, A History of Science Fiction Film*, Orbit Books, Londra, 1991
Cameron, Ian ve Robin Wood, *Antonioni*, Studio Vista, Londra, 1970
Chaplin, Charles, *My Autobiography*, Penguin, Londra, 1987
Cowie, Peter, *Antonioni, Bergman, Resnais*, The Tantivy Press, Londra, 1963
Deschner, Donald, *The Films of Cary Grant*, Citadel Press, Secaucus, N. J., 1973
Dickens, Homer, *The Films of James Cagney*, Citadel Press, Secaucus, N. J., 1972
Dickinson, Thorold, *A Discovery of Cinema*, Oxford University Press, New York, 1971
Donner, Jörn, *The Films of Ingmar Bergman*, Dover Publications Inc., New York, 1972
Durgnat, Raymond, *Luis Buñuel*, Studio Vista, Londra, 1968
Eisenstein, Sergei, *Film Form, The Film Sense*, Meridian Books, New York, 1960
Elley, Derek, *The Epic Film*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1984
Everson, William K., *Love in The Film*, Citadell Press, Secaucus, N. J., 1979
Everson, William K., *American Silent Film*, Oxford University Press, New York, 1978
Finler, Joel W., *Silent Cinema*, B. T. Batsford Ltd., Londra, 1997
Frayling, Christopher, *Spaghetti Westerns*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1981
Gebert, Michael, *The Encyclopedia of Movie Awards*, St. Martin's Paperback, New York, 1996
Gifford, Denis, *Movie Monsters*, Studio Vista, Londra, 1969
Green, Stanley, *The World of Musical Comedy*, A Da Capo Press, New York, 1986
Griffith, Richard ve Arthur Mayer, *The Movies*, Spring Books, Londra, 1964
Guarner, José Luis, *Roberto Rossellini*, Studio Vista, Londra, 1970
Higham, Charles, *Cecil B. De Mille*, A Da Capo Paperback, New York, 1973
Houston, Penelope, *The Contemporary Hollywood*, Penguin, Londra, 1963
Houston, Penelope, *The Contemporary Cinema*, Penguin, Londra, 1963
Jacobs, Lewis, *Introduction to The Art of Movies*, Noonday, New York, 1960
Jacobs, Lewis, *The Emergency of Film Art*, Hopkinson & Blake, New York, 1970
Karney, Robyn, *Chronicle of Cinema*, Dorling Kindersley, Londra, 1997
Katz, Ephraim, *The International Film Encylopedia*, Macmillan, Londra, 1984
Kenneth, Anger, *Hollywood Babylon*, Dell Publishing, New York, 1981
Knight, Arthur, *The Liveliest Art*, The MacMillan Co., New York, 1957
Kracauer, Siegfried, *Theory of Film: The Redemption of Physical Reality*, Oxford University Press, New York, 1960
Lebrun, Dominique, *Hollywood*, Gingko Press, Hamburg, 1996
Leyda, Jay, *Films Beget Films*, George Allen and Unwin, Londra, 1964
Leyda, Jay, Kino, *A History of The Russian and Soviet Film*, George Allen and Unwin Ltd., Londra, 1960

Lindgren, Ernest, *The Art of The Film*, George Allen and Unwin Ltd., Londra, 1963
Lyon, Christopher, *The International Dictionary of Films and Filmmakers*, Papermac, Londra, 1987
Lloyd, Ann, *Movies of The Forties*, Orbis, Londra, 1985
Lloyd, Ann, *Movies of The Fifties*, Orbis, Londra, 1985
Lloyd, Ann, *Movies of The Sixties*, Orbis, Londra, 1985
Lloyd, Ann, *Movies of The Seventies*, Orbis, Londra, 1985
Manvell, Roger, *New Cinema in Europe*, Studio Vista Ltd., Londra, 1966
Manvell, Roger, *New Cinema in The USA*, Studio Vista, Londra, 1968
Milne, Tom, *Mamoulian*, Thames and Hudson, Londra, 1969
Montagu, Ivor, *Film World*, Penguin, Londra, 1964
Nemeskürty, István, *Word and Image, History of The Hungarian Cinema*, Corvina Press, Budapeşte, 1974
Nizhny, Vladimir, *Lessons with Eisenstein*, George Allen and Unwin Ltd., Londra, 1962
O'Leary, Liam, *The Silent Cinema*, Studio Vista Ltd., Londra, 1965
Ott, Frederick W., *The Great German Films*, Citadel Press, Secaucus N. J., 1986
Petrie, Graham, *Hollywood Destinies*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1985
Phillips, Gene D., *Hemingway and Film*, Frederic Ungar Publishing Co., New York, 1980
Richards, Jeffrey, *Swordsmen of The Screen*, Routledge and Kegan Paul Ltd., Londra, 1977
Robertson, Patrick, *The Guiness Book of Movie*, Guiness Books, Londra, 1988
Robinson, David, *The Chronology of Cinema*, Sight and Sound, Londra 1995
Rosten, Leo C., *Hollywood*, Harcourt, Brace and Company, New York, 1941
Rotha, Paul, *Documentary Film*, Faber and Faber, Londra, 1939
Sarris, Andrew, *Hollywood Voices*, Secker and Warburg, Londra, 1971
Shipman, David, *The Story of Cinema*, St. Martin's Press, New York, 1984
Spottiswoode, Raymond, *A Grammar of The Film*, University of California Press, Berkeley, 1951
Springer, John, *The Fondas*, Citadel Press, New York, 1974
Thompson, Kristin ve David Bordwell, *Film History, An Introduction*, McGraw-Hill, New York, 1994
Vermilye, Jerry, *The Great British Films*, Citadel Press, Secaucus, N. J., 1978
Vermilye, Jerry, *The Great Italian Films*, Citadel Press, Secaucus, N. J., 1994
Vronskaya, Jeanne, *Young Soviet Film Makers*, George Allen and Unwin Ltd., Londra, 1972
Wheller, Leslie J., *Principles of Cinematography*, Fountain Press, Londra, 1953
Williams, Chester, Gable, *New American Library*, New York, 1975
Willis, John, *Screen World 1983*, Frederick Muller Limited, Londra, 1983
Willoughby, Bob, *The Hollywood Special*, Takarajima Books, New York, 1993
Wyver, John, *The Moving Image*, Basil Blackwell Ltd., Oxford, 1989
Young, Jeff, *Kazan*, Newmarket Press, New York, 1999

Fransızca

Agel, Henri, *Le Cinéma*, Casterman, Tournal, Belçika, 1954
Agel, Henri, *Vittorio De Sica*, Editions Universitaires, Paris, 1955
Agel, Henri, *Précis d'Initiation au Cinéma*, Les Editions de l'Ecole, Paris, 1957
Agel, Henri, *Les Grands Cinéastes*, Editions Universitaires, Paris, 1959
Agel, Henri, *Le Cinéma a-t-il une Ame?*, Editions du Cerf, Paris, 1952
Amengual, Barthélémy, *Le Cuirassé Potemkine*, Nathan, 1992
Amiel, Vincent, *Les Ateliers du 7. Art Après le Clap*, Gallimard, Paris, 1995
Anderson, Lindsay, *John Ford*, Hatier, Paris, 1985
Arijon, Daniel, *Grammaire du Langage Filmé*, Editions Dujarric, Paris, 1986
Assayas, Olivier ve Charles Tesson, *Hong Kong Cinéma*, Editions de l'Etoile, Paris, 1984
Aumont, J. ve A. Bergala, M. Marie, M. Vernet, *Esthétique du Film*, Nathan, Paris, 1983
Bardèche, Maurice ve Robert Brasillach, *Histoire du Cinéma*, Les Sept Couleurs, Paris, 1964
Barrot, *René Clair ou le Temps Mésuré*, Hatier, Paris, 1965
Basutçu, Mehmet (yöneten) *Le Cinéma Turc*, Centre Georges Pompidou, Paris, 1996
Bazin, André, *Qu'Est-Ce Que le Cinéma? I- Ontologie et Langage*, Editions du Cerf, Paris, 1958

Bazin, André, *Qu'Est-Ce Que le Cinéma? II- Le Cinéma et les Autres Arts*, Editions du Cerf, Paris, 1959
Bazin, André, *Qu'Est-Ce Que le Cinéma? III- Le Cinéma et Sociologie*, Editions du Cerf, Paris, 1959
Bazin, André, *Qu'Est-Ce Que le Cinéma? IV- Une Esthétique de la Réalité: Le Néo-Réalisme*, Editions du Cerf, Paris, 1962
Bazin, André, *La Politique des Auteurs*, Ramsay Poche Cinéma, Paris, 1972
Benayoun, Robert, *Alain Resnais*, Ramsay Poche Cinéma, Paris, 1980
Belmondo, Jean-Paul, *Trente Ans et Vingt-Cinq Films*, Union Générale d'Editions, Paris, 1963
Bellour, Raymond, *L'Analyse du Film*, Albartross, Paris, 1979
Bessy, Maurice, *Orson Welles*, Editions Seghers, Paris, 1963
Bessy, Maurice, *Histoire en 1000 Images du Cinéma*, Pont Royal, Paris, 1962
Bessy, Maurice ve Jean-Louis Chardans, *Dictionnaire du Cinêma et de la Télévision*, Jean-Jacques Pauvert Editeur, Paris, 1966
Beylie, Claude, *Max Ophuls*, Editions Seghers, Paris, 1963
Billard, Pierre, *Vamps*, Editions R. T. M. Levallois, 1958
Bosséno, Christian-Marc, *Hollywood l'Usine à Rêves*, Gallimard, Paris, 1992
Bouineau, Jean-Marc, *Les 100 Chefs-D'Oeuvre du Film Musical*, Marabout, Alleur, Belçika, 1989
Bouineau, Jean-Marc ve Alain Charlot, Jean-Pierre Frimbois, *Les 100 Chefs-D'Oeuvre Du Western*, Marabout, Alleur, Belçika, 1989
Bouineau, Jean-Marc ve Alain Charlot *Les 100 Chefs-D'Oeuvre du Film Fantastique*, Marabout, Alleur, Belçika, 1989
Bounoure, Gaston, *Alain Resnais*, Editions Seghers, Paris, 1962
Bourget, Jean-Loup, *Hollywood Années 30*, Hatier, Paris, 1986
Bourget Jean Loup, *Le Mélodrame Hollywoodien*, Stock, Paris, 1985
Buache, Freddy, *Le Cinéma Américain* 1955-1970, L'Age d'Homme, Lauzanne, 1974
Buache, Freddy, *Le Cinéma Américain* 1971-1983, L'Age d'Homme, Lauzanne, 1985
Buache, Freddy, *Le Cinéma Français des Années 70*, Hatier, Paris, 1990
Buache, Freddy, *Le Cinéma des Années 60*, Hatier, Paris, 1987
Buchka, Peter, *Wim Wenders*, Rivages, Paris, 1986
Cauliez, Armand, *Le Film Criminel Le Film Policier*, Editions du Cerf, Paris, 1956
Cauliez, Armand, *Jean Renoir*, Editions Universitaires Paris, 1962
Chaillet, Jean-Paul ve Elizabeth Vincent, *Francis Ford Coppola*, Edilig, Paris, 1984
Chaillet, Jean Paul ve Christian Viviani, *Coppola*, Rivages, Paris, 1987
Charlot, Alain, *Les 100 Chefs-D'Oeuvre du Suspense*, Marabout, Alleur, Belçika, 1989
Chaumeton, Borde, *Panorama du Film Noir Américain*, Flammarion, Paris, 1988
Chion, Michel, *Écrire un Scénario*, Cahiers du Cinéma, Paris, 1985
Chirat, Raymond, *La IV. République et ses Films*, Hatier, Paris, 1985
Cieutat, Michel, *Martin Scorsese*, Rivages, Paris, 1986
Ciment, Michel, *Le Dossier Rosi*, Ramsay Poche Cinéma, Paris, 1987
Ciment, Michel, *Le Crime à l'Écran*, Gallimard, Paris, 1992
Claude, Robert ve Victor Bachy, Bernard Taufour, *Panoramique sur le 7me Art*, Editions Universitaires, Paris, 1959
Collet, Jean, Jean Luc Godard, Éditions Seghers, Paris, 1963
Coursedon, Jean-Pierre, *Keaton and Co.* Editions Seghers, Paris, 1964
Cowie, Peter, *Le Cinéma des Pays Nordiques*, Centre Georges Pompidou, Paris, 1990
Cowie, Peter, *Ingmar Bergman*, Seghers, Paris, 1986
Cucca, Antoine, *L'Écriture du Scénario*, Editions Dujarric, Paris, 1986
Danvers, Louis ve Charles Tatum Jr., *Nagisa Oshima*, Cahiers du Cinéma, 1986
Daquin, Louis, *Le Cinéma, Notre Métier*, Les Éditeurs Français Réunis, Paris, 1960
Dazat, Olivier, *Marilyn Monroe*, Seghers, Paris, 1989
Debrix, Jean R. *Les Fondements de l'Art Cinématographique*, Éditions du Cerf, Paris, 1960
Durant, Philippe, *Jean-Paul Belmondo*, Éditions J'Ai Lu, Paris, 1990
Eisenstein, S. M. *Mémoires / 1*, Union Générale D'Éditions, Paris, 1978
Eisenstein, S. M. *Mémoires / 2*, Union Générale D'Éditions, Paris, 1980

Eisenstein, S. M. *Mémoires / 3*, Union Générale D'Éditions, Paris, 1985
Eisenstein, S. M. *Réflexions d'un Cinéaste*, Moskova
Esnault, Philippe, *Chronologie du Cinéma Mondial*, Les Grands Films Classiques, Paris, 1963
Ezratty, Sacha, *Kurosawa*, Éditions Universitaires, Paris, 1964
Faure, Elie, *Fonction du Cinéma*, Éditions Gonthier, Paris, 1953
Ferrara, Giuseppe, *Luchino Visconti*, Éditions Seghers, 1963
Ferro Marc (yöneten) *Révoltes Révolutions*, Centre Georges Pompidou, Paris, 1989
Ford, Charles, *Dictionnaire des Cinéastes Contemporins*, Marabout, Verviers, Belçika, 1974
Fordin, Hugh, *La Comédie Musicale Américaine*, Éditions Ramsay, Paris, 1987
Frimbois, Jean-Pierre, *Les 100 Chefs-D'Oeuvre du Film Historique*, Marabout, Alleur, Belçika, 1989
Frimbois, Jean-Pierre, *Les 100 Chefs-D'Oeuvre du Film d'Auteur*, Marabout, Alleur, Belçika, 1989
Garnett, Tay, *Un Siècle de Cinéma*, Hatier, Paris, 1981
Gili, Jean A., *Howard Hawks*, Éditions Seghers, 1971
Godard, Jean-Pierre, *Spielberg*, Rivages, Paris, 1987
Grazzini, Giovanni, *Fellini par Fellini*, Flammarion, Paris, 1983
Gressard, Gilles, *Sergio Leone*, Éditions J'Ai Lu, Paris, 1989
Guerand, Jean-Philippe, *Woody Allen*, Rivages, Paris, 1989
Horvilleur, Gilles, *Dictionnaire des Personnages du Cinéma*, Bordas, Paris, 1988
Hovald, Patrice G., *Le Néoréalisme Italien et ses Créateurs*, Éditions du Cerf, Paris, 1959
Jeancolas, Jean-Pierre, *Cinéma Hongrois 1963-1988*, Éditions du CNRS, Paris, 1989
Jeanne, René ve Charles Ford, *Le Cinéma et la Presse*, Armand Colin, Paris, 1961
Katz, Robert, *Une Vie de Rainer Werner Fassbinder*, Presses de la Renaissance, Paris, 1988
Král, Petr, *Le Burlesque ou Morale de le Tarte à la Crème*, Stock, Paris, 1984
Kyrou, Ado, *Le Surréalisme au Cinéma*, Éditions Arcanes, Paris, 1953
Kyrou, Ado, *Amour-Erotisme et Cinéma*, Le Terrain Vague, Paris, 1957
Kyrou, Ado, *Luis Bunuel*, Éditions Seghers, 1962
Lacassin, Francis ve Raymond Bellour, *Le Procès Clouzot*, Le Terrain Vague, Paris, 1964
L'Afrique Littéraire Cinémas Noirs d'Afrique, Paris, 1983
Lagarde, Hélène, *Clint Eastwood*, Éditions J'Ai Lu, Paris, 1988
Lagny, Michèle, *Senso Luchino Visconti*, Nathan, Paris, 1992
Langlois, Georges Patrick ve Glenn Myrent, *Henri Langlois*, Denoël, Paris, 1986
Ledieu, Christian, *Joseph Losey*, Éditions Seghers, Paris, 1963
Leirens, Jean, *Le Cinéma et le Temps*, Éditions du Cerf, Paris, 1954
Leirens, Jean, *Le Cinéma et la Crise de Notre Temps*, Éditions du Cerf, Paris 1960
Leprohon, Pierre, *Histoire du Cinéma*, Éditions du Cerf, Paris, 1961
Leprohon, Pierre, *Michelangelo Antonioni*, Éditions Seghers, Paris, 1961
Leprohon, Pierre, *Jean Epstein*, Éditions Seghers, Paris, 1964
Lherminier, Pierre, *L'Art du Cinéma*, Seghers, Paris, 1960
Leutrat, Jean-Louis, *Le Western Quand la Légende Devient Réalité*, Gallimard, Paris, 1995
Lizzani, Carlo, *Le Cinéma Italien*, Les Editeurs Français Réunis, Paris, 1955
Lourcelles, Jacques, *Dictionnaire du Cinéma*, Robert Laffont, Paris, 1992
Maarek, Philippe J., *De Mai 68 Aux Films X*, Éditions Dujarric., Paris, 1979
Mareschal, Georges, *Les Techniques Cinématographiques*, IDHEC, Paris, 1963
Marinucci, Vinicio, *Tendances du Cinéma Italien*, Unitalia Film, Roma, 1959
Mars, François, *Le Gag*, Éditions du Cerf, Paris, 1964
Martin, Marcel, *Le Cinéma Français Depuis la Guerre*, Edilig, Paris, 1984
Maheo, Michel, *Marco Ferreri*, Edilig, Paris, 1986
Maherzi, Lotfi, *Le Cinéma Algérien*, Sned, Cezayir, 1980
Martin, Marcel, *Le Langage Cinématographique*, Éditions du Cerf, Paris, 1962
Mesnil, Michel, *Kenji Mizoguchi*, Éditions Seghers, Paris, 1965
Morin, Edgar, *Les Stars*, Éditions du Seuil, Paris, 1957
Ministère de la Culture et du Tourisme, *Images et Visages du Cinéma Algérien*, Cezayir, 1984
Mitry, Jean, *John Ford*, Éditions Universitaires, Paris, 1954
Mitry, Jean, *S. M. Eisenstein*, Éditions Universitaires, Paris, 1956

Mitry, Jean, *Charlot et la Fabulation Chaplinesque*, Éditions Universitaires, Paris, 1957
Mitry, Jean, *René Clair*, Éditions Universitaires, Paris, 1960
Mitry, Jean, *Introduction à l'Esthétque du Cinéma*, IDHEC, Paris, 1960
Moussinac, Léon, *Sergei Michailovitch Eisenstein*, Éditions Seghers, 1964
Nacache, Jacqueline, *Le Film Hollywoodien Classique*, Nathan, Paris, 1995
Navasky, Victor, *Les Délateurs*, *Ramsay*, Poche Cinéma, Paris, 1980
Passek, Jean Loup, *Dictionnaire du Cinéma*, Librairie Larousse, Paris, 1986
Passek, Jean Loup (yöneten), *Le Cinéma Portugais*, Centre Georges Pompidou, Paris, 1982
Passek, Jean Loup (yöneten), *Le Cinéma Danois*, Centre Georges Pompidou, Paris, 1979
Passek, Jean Loup (yöneten), *Le Cinéma Indien*, Centre Georges Pompidou, Paris, 1983
Périsset, Maurice, *Simone Signoret*, Éditions J'Ai Lu, Paris, 1988
Perrin, Claude, *Carl Th. Dreyer*, Éditions Seghers, Paris, 1969
Philippe, Claude-Jean, *François Truffaut*, Seghers, Paris, 1988
Philippe, Claude-Jean, *Jean Cocteau*, Seghers, Paris, 1989
Pilard, Philippe, *Le Nouveau Cinéma Britannique*, Hatier, Paris, 1989
Questerbert, Marie-Christine, *Les Scénaristes Italiens*, Hatier, Paris, 1988
Radvanyi, Jean (yöneten), *Le Cinéma Georgien*, Centre Georges Pompidou, Paris, 1988
Ray, Satyajit, *Ecrits sur le Cinéma*, Ramsay Poche Cinéma, Paris, 1976
Rebolledo, Carlos, *Buñuel*, Éditions Universitaires, Paris, 1964
Rieupeyrout, Jean-Louis, *La Grande Aventure du Western*, Ramsay Poche Cinéma, 1987
Rohmer, Eric ve Claude Chabrol, *Hitchcock*, Éditions Universitaires, Paris, 1957
Roob, Jean-Daniel, *Alain Resnais Qui Etes-Vous?* La Manufacture, Lyon, 1986
Ross, Philippe, *Le Film d'Epouvante*, Éditions J'Ai Lu, Paris, 1989
Ross, Philippe, *Dracula*, Éditions J'Ai Lu, Paris, 1989
Rossellini, Roberto, *Fragments d'une Autobiographie*, Éditions Ramsay, Paris, 1987
Sadoul, Georges, *Histoire Générale du Cinéma*, Les Éditions Denoel, Paris, 1947
Sadoul, Georges, *Histoire du Cinéma Mondial*, Flammarion, Paris, 1959
Sadoul, Georges, *Georges Méliès*, Éditions Seghers, Paris, 1962
Sadoul, Georges, *Le Cinéma Français*, Flammarion, Paris, 1962
Sadoul, Georges, *Les Merveilles du Cinéma*, Les Editeurs Français Réunis, Paris, 1957
Sadoul, Georges, *Dictionnaire des Films*, Microcosme/Seuil, Paris, 1990
Sadoul, Georges, *Dictionnaire des Cinéastes*, Seuil Paris, 1965
Salachas, Gilbert, *Federico Fellini*, Éditions Seghers, Paris, 1963
Schnitzer, Luda ve Jean, *Vingt Ans de Cinéma Soviétique*, Éditions CIB, Paris, 1963
Schnitzer, Luda ve Jean ve Marcel Martin, *Le Cinéma Soviétique Par Ceux Qui L'Ont Fait*, Les Editeurs Français Réunis, Paris, 1966
Sémolue, Jean, *Dreyer*, Éditions Universitaires, Paris, 1962
Siclier, Fabien ve Jacques Levy, *Jules Dassin*, Edilig, Paris, 1986
Siclier, Jacques, *Le Mythe de la Femme Dans le Cinéma Américain*, Éditions du Cerf, Paris, 1956
Siclier, Jacques, *Ingmar Bergman*, Éditions Universitaires, Paris, 1960
Siclier, Jacques, *Nouvelle Vague*, Éditions du Cerf, Paris, 1961
Stirling, Monica, *Visconti*, Éditions Pygmalion, Paris, 1982
Tassone, Aldo, *Akira Kurosawa*, Flammarion, Paris, 1990
Tessier, Max, *Le Cinéma Japonais*, Lherminier, Paris, 1984
Tornabene, Francesco, *Federico Fellini*, Benedikt Taschen, Berlin, 1990
Toulet, Emmanuelle, *Cinématographe Invention du Siècle*, Gallimard, Paris, 1988
Tulard, Jean, *Dictionnaire des Films*, Robert Laffont, Paris, 1982
Tulard, Jean, *Guide des Films*, Robert Laffont, Paris, 1990
Vê-Hô, *Mizoguchi*, Éditions Universitaires, Paris, 1963
Veillon, Olivier René, *Le Cinéma Américain*, *Les Années Trente*, Éditions du Seuil, Paris, 1986
Veillon, Olivier René, *Le Cinéma Américain*, *Les Années Cinquante*, Éditions du Seuil, Paris, 1984
Veillon, Olivier René, *Le Cinéma Américain*, *Les Années Quatre-Vingt*, Éditions du Seuil, Paris, 1988
Verdone, Mario, *Rossellini*, Éditions Seghers, 1963
Weyergens, Franz, *Mais Oui Vous Comprenez le Cinéma*, Les Éditions du Jour, Paris-Brüksel

Zalzman, A., *Joris Ivens*, Éditions Seghers, 1963
Zimmer, Jacques, *Cinéma et Politique*, Seghers, Paris, 1974
Zimmer, Jacques, 007 *James Bond Story*, Éditions J'ai Lu, Paris, 1989

İtalyanca

Argentieri, Mino, *Il Cinema Italiano dal Dopoguerra a Oggi*, Editori Riuniti, Roma, 1998
Aristarco, Guido, *Storia delle Teoriche del Film*, Einaudi, Torino, 1951
Aristarco, Guido, *Su Antonioni*, Di Babele, Roma, 1988
Balázs, Bela, *Estetica del Film*, Edizioni di Cultura Sociale, Roma, 1954
Balázs, Bela, *Il Film*, Giulio Einaudi, Torino, 1952
Bianchi, Pietro, *L'Occhio del Cinema*, Garzanti, Milano, 1957
Bono, Francesco, *Aki Kaurismaki*, Bergamo Film Meeting, 1990
Gian Piero Brunetta (yöneteni) *Storia del Cinema Mondiale*, Giulio Einaudi, Milano, Vol. Quarto, 2001
Canevacci, Massimo, *Antropologia del Cinema*, Feltrinelli Economica, Milano, 1982
Chiarini, Luigi, *Il Film Nei Problemi dell'Arte*, Ateneo, Roma, 1949
Costa, Antonio, *La Meccanica del Visibile*, La Casa Usher, 1983
Costa, Antonio, *Saper Vedere il Cinema*, Bompiani, Milano, 1989
Costa, Enrico, *Il Cinelibro*, Hoepli Editore, Milano, 1955
Cuccu, Lorenzo, *Michelangelo Antonioni*, Ente Autonomo di Gestione per il Cinema, 1988
Di Carlo, *Michelangelo Antonioni*, Ente Autonomo per il Cinema, Roma, 1988
Di Giammatteo, Fernaldo, *Essenza del Film*, Edizioni di il Dramma, Torino, 1947
Di Giammatteo, Fernaldo, *Dizionario del Cinema Italiano*, Editori Riuniti, Roma, 1995
Di Giammatteo, Fernaldo, *Dizionario del Cinema Americano*, Editori Riuniti, Roma, 1996
Duca, Lo, *Storia del Cinema*, Garzanti, Milano, 1954
Eisenstein, S. M., *Tecnica del Film*, Giulio Einaudi, Torino, 1950
Eisenstein, Bleiman, *Kosinzev, Iutkevic, La figura e l'Arte di Charlie Chaplin*, Giulio Einaudi, Torino, 1952
Fellini, Federico, *Fare un Film*, Einaudi, Torino, 1980
Gomes, Sales, *Jean Vigo*, Feltrinelli, Milano, 1979
Gromo, Mario, *Cinema Italiano*, Mondadori, Milano, 1954
Huston, John, *Cinque Mogli e Sessanta Film*, Editori Riuniti, Roma, 1982
Jacobs, Lewis, *L'Avventurosa Storia del Cinema Americano*, Giulio Einaudi, Torino, 1952
Kracauer, Siegfried, *Cinema Tedesco*, Arnaldo Mondadori, Milano, 1947
Lawson, John Howard, *Il Film nella Battaglia delle Idee*, Feltrinelli Editore, Milano, 1953
Lawson, John Howard, *Teoria e Tecnica della Sceneggiatura*, Bianco e Nero Editore, Roma, 1951
Margrave, Seton, *Come Si Scrive un Film*, Bompiani, Milano, 1945
Martini, Emanuela, *Hammer e Dintorni*, Bergamo Film Meeting, 1990
Mingozzi, Gianfranco, *Con il Cuore Fermo Sicilia*, Dino Audino Editore, Roma, 1995
Pilard, Philippe, *Breve Storia del Cinema Britannico*, Lindau, Torino, 1998
Ragghianti, Carlo L., *Cinema Arte Figurativa*, Einaudi Editore, Torino, 1952
Rognoni, Luigi, *Cinema Muto*, Bianco e Nero Editore, Roma, 1952
Rondolino, Gianni, *Storia del Cinema*, Utet Libreria, Torino, 2000
Sklar, Robert, *Cinemamerica*, Feltrinelli Editore, Milano, 1982
Sorlin, Pierre, *Sociologia del Cinema*, Aldo Garzanti Editore, 1979
Spagnoletti, Giovanni, *Wim Wenders*, Edizioni di Europa Cinema, Roma, 1991
Tessier, Max, *Breve Storia del Cinema Giapponese*, Lindau, Torino, 1998
Verdone, Mario, *Gli Intellettuali e il Cinema*, Bianco e Nero Editore, Roma, 1952
Viazzi, Glauco, *Chaplin e la Critica*, Editori Laterza, Bari, 1955
Vincent Carl ve G. Fofi, M. Morandini, G. Volpi, *Storia del Cinema*, Garzanti Editore, Milano, 1995

Ansiklopediler

Filmlexicon Degli Autori e Delle Opere, Edizioni di Bianco e Nero, Roma, 1958
Il Cinema, Grande Storia Illustrata, Istituto Geografico De Agostini, Novara, 1981
El Cine. Enciclopedia del 7. Arte, Buru Lan S. A. Ediciones, San Sebastian, 1972

Süreli Yayınlar

Yeni Sinema (Türk Sinematek Derneği Yayını, İstanbul)
Sight and Sound (Londra)
Cahiers du Cinéma (Paris)
Positif (Paris)
L'Avant-Scène du Cinéma (Paris)
Bianco e Nero (Roma)
Cinema Nuovo (Roma)
Cineforum, (Bergamo)
İstanbul Film Festivali Katalogları
Türsak Sinema Yıllıkları

FİLM ADLARI DİZİNİ

... Karası 715
10 752
11.09.01. Eylül 11 724, 738, 743, 755
11.09.01. September 11 724, 738, 743, 755
13 Numaralı Fütürist Kabaresinde Dram 65
14 Numara 940
141 Perc a Befejezetlen Mondatbol 432
17'de Kurtuldular 742
1810 o Los Libertadores de México 679
1810 ya da Meksika'nın Kurtarıcıları 679
1900 851
1900 Efsanesi 853
1906 Ağustosunda Havana 670
1934 Modelleri 382
1936'nın Uzun Tatilleri 868
1941 977
1943'ün Uzun Gecesi 838
1984 862, 1089
20 000 Years in Sing Sing 245
20 Temmuzda Oldu 168
2000 Yılında 25 Yaşında Olacak Jonas 900
2001: A Space Odyssey 1008
2001: Uzay Macerası 1008
24 Numaralı Tepe Yanıt Vermiyor 740
25'ten Önceki Gecenin Gizemi 61
25th Hour 1038
26'sı İçin Üç Yer 501
33 Doğulunun Çıkarması 663
36 Günleri 909
38 897
4 ay, 3 hafta, 2 gün 1115
4 mois, 3 semaines, 2 jours 1115
400 Coups, Les 484, 486
400 Darbe 484, 486-487, 495
44 ou les Récits de la Nuit 712
44 ya da Gece Öyküleri 712
48 Oras 619
48 Saat 619
491 880
51 Numaralı Dosya 825
54. Sokak 871
55 Days at Peking 375
67 Model Tanrıça 612
7. Cennet 1060
71 Fragmenteeiner Chronologie des Zufalls 898
7th Heaven 1060
8 1/2 559
80 Günde Devriâlem 1073
80. Adım 1095
81 Topluluğu 621
9 949, 1100
92 Minutter of 1 Gaar 422
92. Sokak'taki Ev 249
9297 Numaralı Taksi 202
99 and 44/100% Dead 998
A Ay 936
A Bacia de John Wayne 876
A Banna 719
A Beautiful Mind 1038, 1099
A Becsapott Ujsagiro 195
A Bell for Adano 257, 354
A Cançao da Terra 418
A Carta 419
A Casa Assassinada 649
A Castela das Berlengas 203
À Cause, à Cause d'une Femme 825
A Chairy Tale 691
A Champ at Oxford 116
A Child is Waiting 1000
A Clockwork Orange 1011
A Comedia de Deus 876
A Confederaçao 874
A Cool Sound From Hell 691
A Corps Perdu 694
A Countess from Hong-Kong 394
A Cry in The Dark 608
A Cure for Pokeritus 102
A Dangerous Age 691
A Diary for Timothy 316
A Dog's Life 109
A Doll's House 124, 807
À Double Tour 495
A Face in The Crowd 368
A Falecida 650
A Fan's Notes 694
A Farewell to Arms 243, 1073
A Fool There Was 103
A Gai Waak 590
A Game of Death 257, 587
A Girl in Every Port 235
A Grande Cidade 650
A Guy Named Joe 252
A Hard Day's Night 857
A Hauntin We Will Go 116
A Hero of The Dardanelles 210
A Historia do Brasil 647
A Hole in The Head 242
A Hora e a Vez de Augusto Matraga 645
A Idade de Terra 648
A Ilha de Moraes 875
A Ilha dos Amores 875

A Invençao do Amor 875
A Kek Balvany 429
A Kind of Loving 513, 1076
A King in New York 394
A la Conguête du Pôle 39
A la Sombra del Sol 666
A Lady in Love 186
A Letter to Three Wives 1070
A Little Phantasy on a 19th Century Painting 690
A Little Romance 258
A Los Cinco de la Tarde 416
A Luta Contunua 725
A Man for All Seasons 365, 1079
A Married Couple 692
A Midsummer Night's Sex Comedy 982
A Modern Hero 168
A Munition Girl's Romance 193
A Night Out 102
À Nos Amours 824
A Nous Deux, France 721
A Nous la Liberté 180
A Nyarola 437
A Passage to India 405
A Paty Jezdec Je Strach 439
A Perfect Couple 1014
A Perfect World 995
A Period of Adjustment 258
A Personal Journey with Martin Scorsese Through American Movies 968
A Pesti Riporter 195
A Place in The Sun 1071, 1078
A Pocketful of Miracles 242
A Promessa 874
A Propos de Nice 277
A Queda 648
A Részleg 437
A Room with a View 856
A Sailor Made Man 112
A Sentimental Journey 512
A Severa 203, 418
A Sipolo Macskako 437
A Small Town Idol 88
A Soldier's Daughter Never Cries 867
A Star is Born 253, 256
A Stolen Face 408
A Stranger Among Us 1000
A Streetcar Named Desire 368
A Tanç 195
A Tanu 431
A Tasarımı 590
A Taste of Honey 508
A Time To Love and a Time To Die 377
A Tiszti Kardbojit 195
A Tormenta 202
À Tout Prendre 692
A Tree Grows in Brooklyn 367
A Trip to Palestine 739
A View from The Bridge 999
A Voros Grofno 431, 434
A Voz de Carnaval 643
A Walk in the Sun 355
A War Story 695
A Wedding 1014
A White Dry Season 729
A Woman 103
A Woman of Paris 103, 107
A Woman Under The Influence 1001
A Woman's Tale 603
Aaahh Belinda! 920, 1089
Aag 557
Aamaar Bhuvan 566
Aan 557
Aanslag, De 469
Abandonadas, Las 682
ABC Africa 752
ABC da Greve 650
ABC do Amor 657
ABD'de Seks Saati 505
Abdülhamit Düşerken 946
Abenteuer des Prinzen Achmed, Die 170
Abi ve Rabi 747
Abismos de Pasiòn 784
Ablakon 721
Abracadabra 454
Abraham Lincoln 83
Abre los Ojos 870
Abschied von Gestern 810
Absence of Malice 1022
Abuna Messias 309, 713, 1065
Abussuan 721
Abuzer Kadayıf 928, 1104, 1108
Abwege 167
Acabaram-se Os Otários 643
Accattone 845
Accident 806
Accidental Hero 858
Accompagnatrice, L' 832
Acele Bilgi 762
Achtung Banditi 343
Achtung Haydutlar 343
Acı 463, 890, 922
Acı Ağız 779
Acı Aşk 579, 839
Acı Ay 452
Acı Biber 842
Acı Ekmek 470
Acı Günler 481
Acı Hayat 914, 938, 1077
Acı Nikâh 839
Acı Pirinç 343
Acılar Limanı 885

Acılı Ana 175
Acılı Aşk Çorbası 583
Acımadan 667
Acımasız Dilber 172
Acıtatlı 860
Acque di Primavera 448
Acre Şatosunda Dram 175
Act of The Heart 694
Acta General del Chile 658
Actas de Marusia 658
Acteurs, Les 829
Acto de Primavera 418
Actrius 871
Actualidades Habaneras 670
Actualuzación Politica e Doctrinaria 639
Aç Gözlerini 870
Aç Kal 1023
Aç Köpekler 667
Açalya Dağı 578
Açık Ağız 824
Açık Arazide Yüzler 806
Açık Kalpler 879
Açık Mektup 841, 908-909
Açılış Gecesi 1001
Açış Konuşması 691
Açlık 420-421
Ad Gunu 770
Ada 601, 931
Ada Öyküleri 593
Adada İlkyaz 545
Adada Savaş 831
Adak 920
Adalar Sürgünü 313
Adalen 31 880
Adaletçi Devrim 639
Adaletin Dört Mevsimi 912
Adalı Kız 207
Adam et Eve 902
Adam's Rib 238, 256
Adamotu 345
Adana-Paris 956
Adangaman 721
Aday 727
Addiction, The 1030
Addio Kira 309
Âdem ile Havva 902
Âdem'in Kaburga Kemiği 238
Adem'in Trenleri 938
Adhikar 556
Adı Carmen 494, 1087
Adı Suche-Bator İdi 322
Adı Vasfiye 920, 1089
Adımlarını İzlemek 666
Adieu Bonaparte 737
Adieu Plancher des Vaches 763
Adjo Solidaritet 428
Admi 556
Admiral Nakimov 140
Admiral Usakov 462
Adorable Menteuse 825
Adres Bırakmadan 398, 1071
Adsız Film 409
Adua e Le Compagne 349
Adua ve Arkadaşları 349
Adventurer, The 109
Adventures of Baron Munchausen, The 865
Adventures of Barry McKenzie, The 606
Adventures of Dolly, The 79
Adventures of Pimple, The 193
Adventures of Priscilla Queen of The Desert, The 612
Adventures of Robin Hood 245
Adventures of Robinson Crusoe 1103
Adventures of Tarzan, The 123
Advise and Consent 343
Advokat Chudych 438
Aerograd 147-148
Affaire Dreyfus, L' 36, 1051
Affaires Publiques, Les 400
Affare Blum 412
Affedilmeyen 995, 1093
Affet Beni Allahım 481
Afgrunden 56
Afife Jale 473, 936, 1066
African Queen, The 370
Africana, L' 820
Afrika Benim Afrikam 723
Afrika Gezimiz 465
Afrika Kameraları 709
Afrika Kazanında Mayalanan Aşk 725
Afrika Kraliçesi 370, 995
Afrika Şarkısı 727
Afrika Tüylerini Yolacağım 723
Afrika'da Av Oyunu 700
Afrika'da Nasıl Seyahat Edilir 700
Afrika'dan Dönüş 900
Afrika'nın Büyük Göllerinden Bir Mektup Bize Nasıl Ulaşır 700
Afrika'nın Rodosları 310
Afrikalı Kadın 820
Afrikalı Scipione 309, 1064
Afrique Je Te Plumerai 723
Afrique Mon Afrique 723
Afrique sur Seine 714
Afters Hours 966
Afyon Savaşı 579
Afyon ve Sopa 704
Afyonlu Ruhlar 572
Age d'Or, L' 174
Age du Coeur, L' 43
Age of Consent 605
Age of Innocence 967

Agence Matrimoniale 398
Ag-o 601
Agonia 463
Agostino 839
Agrippina 51
Aguas Bajan Turbias, Las 635
Aguila y el Nopal, El 679
Aguirre, der Zorn Gottes 812
Aguirre, Tanrı'nın Gazabı 812
Agulha no Palheiro 644
Ağa Düşen Kadın 683
Ağabeyim 538
Ağaçların Altındaki Ev 398
Ağaçların Tüfekleri 1001
Ağdaki Güneş 439
Ağır Roman 941
Ağır Su Savaşı 427
Ağıt 432, 526, 922
Ağız Mızıkası 437
Ağla Sevgili Yurdum 729
Ağlamak İstediğimde Ağlamam 669
Ağlamak Zamanı Değil 657
Ağlatan Oyun 864
Ağlayan At 323
Ağlayan Çayır 910
Ağrı Dağı Efsanesi 919
Ağrı'ya Dönüş 938
Ağustos Balinaları 509
Ağustos Pazarı 348
Ağustosböceği 345, 460
Ağustosta Papatyalar 727
Ağustosta Rapsodi 532
Ağzın Suyu 500
Ah Güzel İstanbul 919, 929-930
Ah Ying 592
Ahasin Palawatha 570
Ahbar-ı İran 749
Ahlak Dışı Öyküler 666
Ahlaksız 346
Ahlaksız Teklif 1031
Ahlâmu Sagîre 739
Ahmaklar 422
Ahot zara 742
Ahtapotun Kolları 481
Ai ni Tsuite Tokyo 551
Ai no Borei 536
Ai no Corrida 536
Ai Nu 589
Ai Nu Xin Zhuan 589
Ai to Kibo no Machi 533
Ai Zai Biexiang de Jijie 612
Aide des Colonies à la France, L' 700
Aigle a deux Têtes, L' 268
Aile 577, 721, 849
Aile Gözlemleri 697
Aile Günlüğü 839, 1076
Aile Hayatı 510
Aile Komplosu 391
Aile Konseyi 828
Aile ou la Cuisse 825
Aile Portresi 316
Aile Tablosu 342
Aile Uyuşmazlığı 666
Aile Yaşamı 448
Ailenin Nenesi 590
Aime Ton Père 903
Ainé Des Ferchaux, L' 399
Aini Yomigaeru Hi 521
Aiqin Wansui 598, 1095
Air de Paris, L' 282
Air Raid Wardens 116
Aisai Monogatari 544
Ajan 77 733
Ajándék ez a Nap 437
Ajani Ogun 725
Ajantrik 560
Ajolahta 886
Ak Altın 1074
Ak Kemi 777
Ak Saçlı Kız 576, 578
Ak Yeleli Aslan 442
Akağaçlar Altında Gezinti 206
Akai Hashi Noshitanonurui Mizu 540
Akai Satsui 539
Akai Tenshi 551
Akaki Tseretlis Mogzauroba Ratcha-Letchkhumchi 759
Akaki Tseretlis'in Ratcha-Letchkhumchi Yolculuğu 759
Akaler Sandhaney 566
Akasen Chitai 522
Akasen Kichi 545
Akash Kusum 564
Akasya Palas 475, 1065
Akatsuki no Dasso 545
Akbabanın Düşüşü 661
Akbabanın Kanı 654
Akbabanın Üç Günü 1022
Akdeniz 853
Akhalgazida kokpozitoris mogzauroba 762
Akıl Oyunları 1038, 1099
Akıl, Tartışma ve Bir Masal 560
Akılsızlıkla Donanmış Bir Hayvan 500
Akibiyori 525
Akrebin Laneti 986
Akrebin Yolculuğu 930, 1096
Akrep Burcu Altında 844
Aksuat 773
Akşam Güneşi 919
Akşam Yemeği 849
Akşama Doğru 854
Aktamar 955

Aktivistit 424
Aktorzy Prowincjonalni 452
Al di là delle Nuvole 797
Ala Arriba 418
Alaatin'in Sihirli Lambası 262
Alabalık 807, 869, 1085
Alacakaranlıktaki Işıklar 888
Alaca Kaplan 620
Aladdin and His Wonderful Lamp 262
Alageyik 921
Alam Ara 205, 554
Alamo Bay 497
Alamo Körfezi 497
Alanlarda Yaşam 61
Alarm 64
Alaska Fatihi 376
Alay 31
Alba, L' 841
Albay Bogey 408
Albay Redl 435
Albaya Mektup Yok 764
Albayları İstiyoruz 348
Albeniz 634
Albero degli Zoccoli, L' 850, 1085
Albero delle Pere, L' 854
Alcatraz Kuşçusu 998
Alcatraz'dan Kaçış 994
Alçak Toprak 301
Aldanan Gazeteci 195
Aldatan Kadın 804-805
Aldatan Kız 783
Aldea Maldita, La 201
Aldermaston Yürüyüşü 507
Aleksandr Nevski 145, 1065
Alev 232, 427
Alevler İçinde Dağlar 296
Alevler İçinde Gençlik 593
Alevlerin Romanı 52
Alexandra 894
Alexandre le Bienheureux 826
Alexandrie-New York 738
Alfred 881
Alfred Hitchcock Sunar 1012
Alfredo, Alfredo 346
Algérie en Flammes 703
Algiers 285, 703
Ali au Pays des Mirages 704
Ali Baba et les 40 Voleurs 43
Ali Baba ve Kırk Haramiler 43, 776
Ali Baba'nın Rüyası 382
Ali Hayaller Ülkesinde 704
Ali Zaoua 712
Alias Gardelito 637
Alice 984
Alice Artık Burada Yaşamıyor 964
Alice Doesn't Live Here Anymore 963
Alice et Martin 831
Alice in Cartoonland 259
Alice in Den Städten 816
Alice in Wonderland 260
Alice Kentlerde 816-817
Alice ve Martin 831
Alice'in Lokantası 1008
Alice's Restaurant 1008
Alien 864
Aliens 1036
Alila 743
Alis 984
Alis Canlı Resimler Dünyasında 259
Alis Harikalar Diyarında 260
Alitet Dağlara Gidiyor 323
Alitet Ukhodit v Gori 323
Alkazar Kuşatması 308, 1065
Alkışlar 470
Alkolizm Kurbanları 43
All About Eve 1070
All or Nothing 861
All Quiet on The Western Front 250, 1061
All That Heaven Allows 377
All The King's Men 1070
All The President's Men 996
Allá en el Rancho Grande 681
Allah Adına 700, 769
Allah'ın Cenneti 474, 1065
Allahsız Kız 238
Allegro 690
Allegro Barbaro 433
Allemagne Année 90 Neuf Zero 494
Alleman 469
Allonsanfan 844
Alma del Bandoneón, El 635
Almadozasok Kora 435
Alman İmparatoru'nun Çanakkale'yi Ziyareti 1056
Alman İmparatoru'nun Dersaadete Gelişi 1056
Almanya 90 Yılı Dokuz Sıfır 494
Almanya Acı Vatan 925
Almanya Sıfır Yılı 330, 332
Almanya Solgun Ana 821
Almanya'da Dört Yılım 90
Almas de la Costa 662
Almendares Irmağı Kıyısında Bir Düello 670
Almobadon de Plumas 664
Aló Aló Brasil 643
Alou'dan Mektuplar 870
Alouette 690
Aloverdoba 762
Alpha 725
Alphaville 493, 886, 1078
Als Twee Druppels Water 469
Alsino ile Akbaba 658

Alsino y el Condor 658
Alskande Par 882
Älskarinnan 880
Alte Gesetz, Das 170
Altı Haziran Şafağı 289
Altı Numaralı Kapı 576
Altı Ölü Var 479, 1072
Altın Adam 195
Altın Ağız 645
Altın Araba 275
Altın Arayan Adam 440
Altın Arayıcıları 1933 382
Altın Aşkına 79
Altın Başlık 287
Altın Çağ 174, 782, 785-786, 1061
Altın Çerçeve 906
Altın Dağlar 319, 322
Altın Derenin Kahramanı 662
Altın Düşler 855
Altın Eller 764
Altın Güz 776
Altın Hançer 618
Altın Hazineleri 369, 1069
Altın İpek Kan ve Güneş 679
Altın Kafes 480
Altın Kap 867
Altın Kâse 664
Altın Kent 297
Altın Kırlangıç 589
Altın Kollu Adam 373
Altın Nalınlar 710
Altın Rüyalar 453
Altın Saç Örgüsü 613
Altın Seksenler 904
Altın Şehir 934
Altın Toplar 870
Altın Vadi 760
Altın Yılları 869
Altın Yumurtlayan Tavuk 892
Altına Hücum 27, 92, 107, 109-110, 1059
Altıncı Gün 737
Altıncı İz 721
Altıncı Koğuş 458
Altıncı Parmak 721
Altınkent Kralı 438
Altin Kirgol 777
Altitude 3200 286
Altmış Sekiz Davası 734
Altmış Yıllık Kraliçe 191
Altona Mahkûmları 337
Altri Tempi 307
Altro Mondo é Possibile 850
Alvin Purple 606
Alyye Maki İssik Kulya 777
Amachua Kurabu 207
Amadeus 442, 1088
Amadi 725
Amaneció de Golpe 670
Amansız Yol 929, 1089
Amant de Lady Chatterley, L' 285
Amant, L' 832
Amante Bilingue, El 871
Amante del Vampiro, L' 837
Amantes 871
Amants de Vérone, Les 397
Amants du Pont-Neuf, Les 834
Amants, Les 496
Amar Jyoti 553, 556
Amarcord 800, 1116
Amator 449
Amatör 449
Amatörler 895
Amatörler Kulübü 207
Amazon'da Fırtına 1021
Amazone 830
Ambavi Suramis Tsikhitsa 765
Amber 373
Amblin 975
Amcam 403
Amélie'yi Gözet 396
Amen 828
America 83
America America 367-368
America Terra Incognita 669
American Beauty 1037
American Gigolo 1031
American Graffiti 1020
American Madness 240
Amerika 83
Amerika Bilinmeyen Toprak 669
Amerika Oteli 831
Amerika Öyküsü 905
Amerika Serüveni 444
Amerika'daki Kalp 592
Amerika'dan Söz Ederken 316
Amerika'daki Amcam 490
Amerikalı 926
Amerikalı Dost 816
Amerikalı Yeğenim 592
Amerikan Askeri 814
Amerikan Çılgınlığı 240
Amerikan Gecesi 488
Amerikan Güzeli 1037
Amerikan İmparatorluğunun Çöküşü 693
Amerikan Jigolosu 1031
Amerikan Malı 493
Amerikan Rüyası 244
Amerikanische Freund, Der 816
Amerikanische Soldat, Der 814
Amérique Insolite, L' 505
Amerykanska Awantura 444
Amic / Amat 872

Amiche, Le 794
Amici Miei 348
Amijama'nın Çifte İntiharı 548
Amin Baba 736
Amiral Nakimov 140
Amiral Usakov 462
Amistad 979
Amleto 1053
Amnesia 854
Amo Tu Cama Rica 869
Amok 269, 712
Amor Andaluz 201
Amor Brujo, El 417
Amor de Perdiçao 202, 419
Amor Fatal 202, 457
Amor Fuera de Hora 663
Amor Tu Eres la Vida 668
Amor, Carnaval e Sonhos 650
Amora in Città 339
Amore Amaro 839
Amore e Chiacchiere 307
Amore in Città, L' 799
Amore Molestro, L' 854
Amore, L' 330
Amores Perros 687
Amorosa 882
Amour à Mort, L' 491
Amour En Fuite, L' 487
Amour Fou, L' 498
Amour l'Après-Midi, L' 499
An American in Paris 380, 1071
An American Romance 244
An American Tragedy 232
An Angel at My Table 611
An Awfully Big Adventure 860
An Be Nodo 719
An Magrit 427
An Oriental Dance 48
An Outcast of The Island 313
An Uns Glaubt Gott Nicht Mehr 897
Ana 138, 323, 461, 526, 582
Ana Baba Yüreği 585
Ana ile Kız 186
Ana Okulu 286
Ana ve Kurtlar 416-417
Ana ve Oğlu 894
Ana y los Lobos 416
Anadolu Yolları 955
Anahit 766
Anahtar 541
Anak Dalita 619
Analar ve Kızlar 324
Ananse İçin Gözyaşı Yok 724
Anaparastassi 909
Anatahan Destanı 232
Anatomy of a Murder 373
Anatsu 548
Anayurt Oteli 929, 1090
Anbane 766
Ancêtre, L' 40
Anchieta, José do Brasil 650
Anchors Aweigh 381
And Now Ladies and Gentleman 826
And Then There Were None 180
Andaz 557
Andernes Hus 421
Andjeo Cuyar 456
Andrei Rubliov 890
Andrey Rublev 890
Andrieş 764
Andy Warhol'un Yaşamından Sahneler 1002
Ang Aswang 618
Ang Lalaki Sa Buhay ni Selya 621
Ang Maya 618
Ange de Goudron, L' 694
Angel 234, 864
Angel Baby 612
Angel de Fuego 687
Angel Exterminador, El 785
Angel Face 373
Angel Heart 862
Angel of Vengeance 1029
Angela Markada 620
Angela'nın Külleri 862
Angela's Ashes 862
Angeles Terribles 669
Angelic Conversation, The 860
Angelo Bianco, L' 350
Angelo Con la Pistola, L' 840
Angels with Dirty Faces 245
Anges du Péché, Les 400
Angriff der Gegenwart auf die Ubrige Zeit, Der 810
Angst 897
Angst des Tormanns Beim Elfmeter, Die 816
Angst Essen Seele Auf 814
Ani Imoto 543
Ani Ohev Otach Rosa 741
Ani Şafak 670
Aniden 1101
Aniki-Bobo 418
Anikti Epistoli 908
Anima Persa 347
Animaux, Les 504
Anita no Perd el Tren 872
Anita Treni Kaçırmadı 872
Anjo'ların Evinde Şölen 528
Anjoke no Buto Kai 527
Ankara Ekspresi 1081
Ankara Postası 473, 1061
Ankara, Serdce Turcii 322

Ankur 567
Anlaşılmaz Hastalık 348
Anlatılamaz Don Leandro 668
Anna 426
Anna Boleyn 232
Anna Christie 219, 283
Anna Karenina 293, 461, 938, 1055
Anna Magdealena Bach'ın Öyküsü 811
Anna Proleterka 438
Anna Zaccheo'ya Bir Koca 343
Anna'nın Nişanlanması 911
Anna'nın Randevuları 904
Anne Evi 884
Anne İzin Vermiyor 505, 508
Anne Trister 693-694
Anne ve Babama Günce 436
Anne, Şimdi Yaşıyoruz 883
Année Dernière à Marienbad, L' 489, 1076
Années Lumières, Les 900
Annem, Babam, Hizmetçi ve Ben 398
Annem Hakkındaki Herşey 873
Annemiz 100 Yaşında 417
Annemle Gece Konuşmaları 441
Anni Difficili 344
Annie Hall 981-983, 1084
Anno Uno 332
Año de la Peste, El 685
Ano Natsu Ichiban Shizukana Umi 546
Anonim Şirket 563
Anónimo, El 681
Another Country 863
Another Time Another Place 863
Another Woman 984
Ansikte mot Ansikte 792
Ansiktet 791
Antalya Ormanları 956
Antar ile Abla 733
Antar ve'l-Abla 733
Antareen 566
Antigone 470, 812, 842
Antoine Amcam 692
Antoine et Antoinette 1069
Antoine ve Antoinette 1069
Anton 884
Antonia'nın Çizgisi 908
Antonia's Line 908
Antonio das Mortes 647
Antonio Gaudi 547
Anuschka 409
Anuş 766
Any Given Sunday 1020
Ao Sul do Meu Corpo 650
Aoi Tori 523
Ap'to Hioni 912
Apa 435
Apache 374
Apando, El 685
Aparajito 561-562, 1074
Apariencias Angañan, Las 685
Apartment, The 372, 1076
Apaş Bébé 46
Apaşides Ton Athinon 470
Apen Framtid 428
Apo Tin Akri Tis Polis 912
Apocalypse Now 973, 1085
Apostol, El 260, 633
Appartement des Filles, L' 825
Appat, L' 830, 1095
Appointment 999
Apprentice, The 692
Apprenticeship of Duddy Kravitz, The 694, 1083
Appunti Su Un Fatto di Cronaca 339
Aprile 856
Aprili 762
Apu Üçlemesi 561-562
Apu'nun Dünyası 562
Apur Sansar 561
Aquesta Nit o Mai 871
Ara 949
Araba 880
Arabacı 715
Arabanın Türküsü 520
Arabesk 931-933
Arabeskebi Pirosmanis Temaze 765
Arabistanlı Lawrence 405, 1076
Arabulucu 806, 1081
Aradığım Aşk 996
Âraf Kahramanlığı 548
Arahan 602
Arahan jangpung daejakjeon 602
Arais mis Kassab 712
Arajin Siro Yerge 767
Arakveulebrivi Gamopena 761
Aralık 704
Aralık Müziği 869
Arameş der Hazure Digeran 749
Aramıza Kan Girdi 916
Aran'lı Adam 474
Aranyer Din Ratri 563
Arap Düşü 746
Arap Sineması 709
Ararat 697, 1101
Ararat Vadili Kız 766
Araratyan Daşti Agşike 766
Araya 668
Arayış 364
Arc of Triumph 251
Archibaldo de la Cruz'un Suçlu Yaşamı 784
Ardente Pacienza 661
Arevik 768
Argent 174

Argent de Poche, L' 485
Argentina Latente 640
Argent, L' 402
Arhus by Night 876
Arı Gökyüzü 461
Arı Kovanı 870, 1087
Arı Kovanının Ruhu 869
Arıcı 910
Ari Irktan 84
Aria Prerie 443
Arian 157
Ariel 888
Arizona Dream 457
Arizona Düşü 1007
Arjantin Bayrağı 633
Arjantin Tangosu 456
Arjantin Yolu 361
Arjantin'de Siyasal İşkence 640
Arka Bahçe 760
Arka Pencere 390, 972, 985, 1025
Arka Yollar 869
Arkadaş 923
Arkadaşım Hakkında 767
Arkadaşım Manolo'nun Boşuna Ölümü 677
Arkadaşım Şeytan 921
Arkadaşımın Evi Nerede? 751
Arkadaşımın Kadını 828
Arkadaşlar 666
Arkadaşlık 167-168, 296
Armağan 443
Armata Brancaleone, L' 348
Arme à Gauche, L' 824
Arme Jenny, Die 55
Armut Ağacı 854
Arne'nin Hazinesi 186, 424
Arnulf Rainer 465
A.R.O.G. 948, 1118
Arohan 568
Around The World in 80 Days 1073
Arpacıktaki Kelebek 549
Arrangement, The 369
Arreglo, El 640
Arrivée d'un Train, L' 31
Arrivistes, Les 399
Arroseur Arrosé, L' 34
Arrowsmith 191 227
Arroyo Seco Velodromunda Bisiklet Yarışı 662
Arsen 760
Arsenal 147
Arsenic and Old Lace 241
Arsenik Kurbanları 241
Arşın Mal Alan 767, 769-770
Arşimed'in Sarayında Çay 706
Artagnan'ın Kızı 830
Arte Di Arrangiarsi, L' 344
Artık Aşka İnanmıyorum 332
Artık Büyük Bir Çocuksun 970
Artık Çok Geç 481
Artık Devir Değişti 324
Artık Kaçmamak 465
Artificial Intelligence: AI 979
Artigas Protector de los Pueblos Libres 663
Artisten in der Zirkuskuppel: Ratlos, Die 810, 1080
Artists and Models 1006
Arturo'nun Adası 840
Arven 428
Arvottamat 886
Aryan, The 84
Arzu 243, 733
Arzu Bulvarı 898
Arzu ile Kamber 479
Arzu Kumsalı 648
Arzunun Hareketleri 694
Arzunun Kanunu 873
Arzunun Şu Karanlık Nesnesi 786-787
Asbe-du-pa 756
As Bodas de Deus 876
As des As, L' 826
Asansör 941, 1085
Ascendancy 1087
Ascenseur Pour L'Echafaud, L' 498
Ascensor 1085
Asfalt 169
Ashad Ka Ek Din 568
Ashani Sanket 1082
Ashizuri Burnu 528
Ashizuri Misaki 528
Asılacak Kadın 935
Asılmışlar Ormanı 458
Así Te Deseo 663
Asi 296
Asi Cengaver 374
Asi Es la Vida 686
Asi Gençlik 375, 1073
Asi Generalin Son Emri 251
Asi Kabadayı 997
Asi Kılıbık 826
Asi Patagonya 640
Asilzade Yuvası 891
Asino Scast'e 891
Asiye Nasıl Kurtulur 919
Asker Kızı Ağlamaz 867
Askerin Babası 760
Askerin Dönüşü 49, 994
Askerin Flörtü 48, 1050
Askerin Türküsü 461
Askerler Nasıl Yetiştirilir 48
Asla Bilmeyeceksin 466
Asla Hayal Edemeyeceğimiz Bir Yerde 1102
Asla Öldürmeyeceksin 396

Aslan Asker Şvayk 199, 438, 443, 573, 704
Aslan Avcıları 700
Aslan Avı 58
Aslan Burcu 499
Aslanların Aşkı 501
Asların Ası 826
Aslolan Hayattır 829
Asphalt Jungle, The 369
Asphalt 169
Asri Âşıklar 380
Asri Zamanlar 180, 224, 391-392, 981, 1063
Assasin Habite au 21, L' 287
Assassinat du Duc De Guise, L' 40, 1053, 1118
Assassination of Trotsky, The 806
Assassino, L' 839
Assassins de l'Ordre, Les 282
Assatsu no Mori 543
Assault on Precinct 13 1026
Assedio dell'Alcazar, L' 308, 1065
Assedio, L' 852
Assunta Spina 53
Asteriks ve Oburiks Sezara Karşı 825
Astérix et Obélix Contre César 825
Asya Üstüne Fırtına 139, 197
Asya'nın Işığı 205
Asya'nın Mutluluğu 891
As You Like It 865
Aş Yeterli mi? 315
Aşağıların Köpeği 210
Aşağılık Adam 601
Aşamadan Aşamaya 197
Aşçı 113
Aşçı, Hırsız, Karısı ve Âşığı 859
Âşık Garib 729, 765
Âşık Kadın 186
Âşık Shakespeare 1097
Âşık Veysel'in Hayatı 479, 1071
Âşıklar 496
Âşıkların Âşığı 585
Âşıkların Romansı 891
Aşk 157, 330, 431, 896
Aşk 65 880
Aşk Adası 875
Aşk Akıntısı 1001
Aşk Arzuları 380
Aşk Bahçesi 368
Aşk Delisi 1014
Aşk Dersleri 880
Aşk Filmi 435
Aşk Filmlerinin Unutulmaz Yönetmeni 939
Aşk Gecesi 123
Aşk Hikâyesi 841, 1035
Aşk Hocası 1006
Aşk Irmakları 1088
Aşk Kaftanı 712
Aşk Karnavalı 665
Aşk Kölesi 892
Aşk Köpüğü 685
Aşk Kurbanları 441, 733
Aşk Mektubu 544, 559
Aşk Mektupları 396
Aşk Mevsimi 991-992, 997, 1079
Aşk Nöbeti 754
Aşk Ölümden Soğuktur 813
Aşk Öyküsü 269, 464
Aşk Resmigeçiti 234
Aşk Romanı 43
Aşk Rüyası 655
Aşk Rüzgâr Toz 596
Aşk Rüzgârları 377
Aşk Sen Yaşamsın 668
Aşk Susuzluğu 645
Aşk Şarkısı 191
Aşk Şiiri 772
Aşk Uğruna 380
Aşk Üstüne Tokyo 551
Aşk Üzerine Küçük Bir Film 450
Aşk ve Gevezelik 307
Aşk ve İnsan Kalıntıları 693
Aşk ve İntikam 1076
Aşk ve Kin 1078
Aşk ve Ölüm 981
Aşk ve Para 1032
Aşk ve Umut Mahallesi 533
Aşk ve Yaşam 597, 1095
Aşk Yalanları 686
Aşk Yaşam Ölüm 821
Aşk Yıldızı 366
Aşk Zinciri 270, 486
Aşk, Karnaval ve Düşler 650
Aşk-ı Memnu 917
Aşka Gidiş Bileti 548
Aşka Övgü 494
Aşka Susayanlar 934
Aşka Vakit Yok 1024
Aşkı Arayan Kadın 806
Aşkımızın Üstüne Yağmur Yağıyor 788
Aşkın ABC'si 657
Aşkın Acıları 481
Aşkın Boşa Giden Emeği 865
Aşkın Gıdası 872
Aşkın Gözyaşları 733
Aşkın İcadı 875
Aşkın Kesişme Noktası 932
Aşkın Mantosu 469
Aşkın Meyvesi 146
Aşkın Mucizesi 618
Aşkın Yedinci Güneşi 912
Aşkın Yeniden Doğuşu 520
Aşkın Zaferi 51, 60
Aşklarımıza 824

Aşkların Ölü Mevsimi 500
Aşktan da Üstün 389, 1068
Aşktan Söz Edelim 432
Aşnan Arev 768
Aşugi Keribi 765
At 927
At Avrat Silah 922
At Dere Tor 884
At Hırsızı 582
At Zije Rapublika 439
Ata 40
Ata Toprağı 772
Atahualpa Definesi 666
Atalante, L' 278
Atalarımızın Toprakları 426
Atamanın Ölümü 772
Atame 873
Atayurdu 510
Ateş 53, 190, 452, 557, 1003
Ateş Altında 1017
Ateş Arabaları 856-857, 1086
Ateş Deneyi 185
Ateş Meleği 687
Ateş Toprağı 659
Ateş Üstünde Yürümek 930
Ateş ve Toz 866
Ateş Yıllarının Öyküsü 705, 1083
Ateş Yutan 889
Ateş! 49
Ateşböceği 860
Ateşe Övgü 776
Ateşin Geçiti Yoktur 461
Ateşin Ortasında 610
Ateşkes 844
Ateşle Oyun 502
Ateşli Sabır 661, 863
Ateşten Gömlek 472-473, 1059
Ateşten Günler 946
Atış 1023
Atina Apaşları 470
Atividades Politicas em São Paulo 644
Atlantic City 497, 1086
Atlantid 168, 701
Atlantide, L' 268, 283, 701
Atlantik Adamı 502
Atlantis 833
Atlantis'li Kadınlar 701
Atları da Vururlar 1022
Atlı Karınca 432
Atlılar 309
Atmaca 456
Atmacalar 435
Atraksion 906
Atraksiyon 906
Atrof Korga Burkandi 780
Att Alska 881
Attack 355, 374
Attack on a China Mission Station 48
Attila 74 471
Au Coeur de l'Orage 398
Au Coeur du Mensonge 496
Au Hasard, Balthazar 401
Au Pays des Mages Noirs 503, 718
Au Revoir Les Enfants 497, 1090
Au Secours 45
Au-Dela Des Grilles 397
Aube des Damnés, L' 704
Aube Noire 718
Aube, L' 708
Auch Zverge Haben Klein Angefangen 812
Auckland Sergisinin Açılışı 614
Auf Wiedersehen Franziska 409
Aufstand, Der 821
Augen der Mumie Ma, Die 232
Augustina de Aragon 201
Augusto Matraga'nın Sesi ve Saati 645
Aujourd'hui ou Jamais 693
Aurat 557
Aures Rüzgârı 704
Austernprinzessin, Die 233
Austrebung 159
Auto Focus 1032
Autobiyografia Dimyonit 744
Autogramm, Das 821
Autumn Leaves 374
Automóvil Gris, El 679
Autour de Minuit 829
Av 190, 416
Av Zamanı 926
Avanak 113
Avanak Kuzenler 937
Avant le Déluge 397
Avantaj 460
Avanti 372
Avare 557-558, 567
Avare Atlının Romanı 573
Avare Mustafa 480, 918
Avareler 885
Avcı 803, 927, 1017, 1084-1085
Avcılar 909
Ave Caesar 196
Avenging Conscience, The 80
Aventuras de Juan Quin Quin, Les 674
Aventuras de Robinson Crusoe, Las 783
Aventure en France 722
Aventures d'un Héro, Les 706
Aventures de Nick Carter, Les 46, 1053
Aventures de Rabbi Jacob, Les 826
Aventures de Till L'Espiegle, Les 468
Aveu, L' 827
Aviator, The 969
Avlu 646

Avocats du Diable, Les 397
Avrupa 422, 877
Avrupa 51 331
Avrupada Bir Yer 430
Avrupalılar 866
Avuç Avuç 460
Avustralya Makisinin Öyküsü 209
Avventura, L' 794, 1075
Avventure di Gérard, Le 448
Avvertimento, L' 840
Awaara 557
Awful Truth, The 1064
Ay 851
Ay Carmela 417
Ay Işığı 448
Ay Işığı Serenadı 548
Ay Mavidir 373
Ay'a Seyahat 36-37, 1052
Ay'daki Adam 443
Ay'ın Gözdeleri 763
Ayak Takımı Arasında 273, 531, 575, 1064
Ayaktakımı 510
Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı 1055
Ayazda Bir Yürek 824
Ayda Delik 741
Aydaki Adam 996
Aydınlanma 448
Aydınlık Bir Yaz Günü 595
Ayer Fue Primavera 637
Ayı 832
Ayı Avı 58
Ayı Yüreği 770
Ayın Batışı 746
Ayın Karanlık Yüzü 932
Ayın Sesi 802
Ayin 792
Ayin Bitti 855
Aylaklar 797-798
Aymara Kalbi 653
Ayna 926
Aynadaki Ay 661
Aynadaki Kadınlar 548
Aynanın İçinden 791
Aynaroz Kadısı 474, 1064
Ayneh 756, 1097
Aynü'l-Gazal 709
Ayrı Bir Dünya 729
Ayrı Dünyalar 478
Ayrı Kalpler 874
Ayrı Odalar 829
Ayrık Otları 31
Ayrılma 551
Ayrılmanın Altı Derecesi 608
Ays Kanaş Karmir Aşkharbe 767
Aysa 654
Aysel Bataklı Damın Kızı 474, 1063
Ayşecik 480
Ayudame a Vivir 634
Ayva Güneşi 869
Az Aranyember 195
Az én XX. Stazadom 336
Azar Azar 503
Azgelişmişlik Anıları 675
Azghiyn Uştikzan Azabiy 773
Azınlık Raporu 979
Aziz Matyas'a Göre İncil 845
Aziz ve Ittu 712
Azize 708

B. Monkey 863
Baader Meinhof Yargılanıyor 1089
Baap Beti 559
Baara 720
Baazi 558
Bab el-Oued City 706
Baba 2 972-973, 1082
Baba 3 974
Baba 922
Baba Amin 736
Baba ile Oğul 532
Baba Kız 559
Babalar ve Oğulları 608-609
Baba Lioubvi 892
Baba Oğul Gelin 839
Babai Zhuangshi 575
Babam Ağaca Tünedi 732
Babam Askerde 944
Babam İçin 864, 1094
Babam İş Gezisinde 456, 1088
Babam ve Ustam 844, 1084
Babamı Arıyorum 380
Babanı Sev 903
Babasını Kurtaran Kız 594
Babasının Oğlu 732
Babel Opéra 904
Babes in Arms 382
Babes on Broadway 382
Babette'in Ziyafeti 421, 876
Babettes Gaestebud 421
Babi Ryazanskiye 149
Babil Operası 904
Babu'l-Hadid 736
Babuşka Generala 780
Babü'ş-Şems 738
Baby Doll 368
Baby Face Nelson 994
Baby Ghana 724
Baby of Macon, The 859
Baby The Rain Must Fall 996
Baby Thief 725
Babylon'dan Dönüş 423

Bacaların Tüttüğü Yer 525
Bachelor Party, The 362
Bacio di Tosca, Il 902
Back of Beyond, The 604
Back Stage 113
Back to God's Country 639
Back To The Future 1021
Back To The Future, Part II 1021
Back To The Future, Part III 1021
Bad and The Beautiful, The 380
Bad Boy Bubby 612
Bad Girl 1062
Bad Lieutenant 1029
Bad Ma Ha Hahad Bord 752
Bad Seed, The 250
Baddegama 570
Bademler Çiçek Açınca 761
Badiaga 722
Badjao 619
Badkonak-i Sefid 756
Bagdad Café 821
Bagdasar Bazhanvum e Knoyits 768
Bagdasar Karısını Boşuyor 768
Bagno di Diana, Il 50
Bagno Turco, Il 856, 942
Bague qui Tue, La 47
Bağ 664
Bağbozumu 762
Bağdat Hırsızı 92, 102, 122, 162
Bağdat Kafe 821
Bağımsız Bir Yaşam 896
Bağımsızlık Savaşı 457
Bağışçı 454
Bağışlamanın Yasası 43
Bağla Beni 873
Bağlı Gözler 416, 431
Bahar Ayini 418
Bahar Çiçekleri 382
Bahar Rüzgârı 996
Baharda Hücum 229
Bahçe 698 860
Bahçedeki Şeytanlar 869
Bahçenin Ötesi 870
Bahçesaray Çeşmesi 64
Bahçeye Bakan Pencere 346
Bahçisarayski Fontan 64
Baie des Anges, La 501
Baignade de Nègres 699
Baija Zai 501
Bailarina Loca, La 666
Baimao Nü 576, 578
Baisers Volés 478
Baishe Shravana 564
Baj Ganju 459
Bajaja 443
Bajecni Muzi s Kikou 440
Bajo le Piel 667
Bakanı Bekliyoruz 735
Bakımsız Amca 842
Bakış Açısı 877
Bakışlar ve Tebessümler 510
Bakian Li Lu Yin He Yue 575
Bakire Jeanne 498
Baks 716
Bakuon 517
Bal 947
Balalayka 928
Balandra Isabel Llegó Esta Tarde, La 668
Balanta 458
Balaton'da Fırtına 429
Balayı 421
Balığın Karaya Vurduğu Gün 471
Balıkçı Tekneleri 314-315
Balıkçıların Türküsü 574
Balina İnsanları 505
Balint Fabian'ın Tanrı ile Karşılaşması 432
Blaise Pascal 332
Baliseurs du Désert, Les 709
Ballad of Cable Hogue 960
Ballada o Soldate 461
Ballet Mécanique, Le 172
Balletdanserinden 58
Ballondo Ballondo 849
Balmumu Bebeğin Bahar Mırıltıları 521
Balmumu Heykeller Kulübesi 155
Balo 849
Balo Karnesi 285
Balon 240
Bambi 260
Bambini Ci Guardano, I 327
Bambola 870
Bamunan 719
Ban Jin Ba Liang 591
Bana Aşktan Söz Et 651
Bana Kozah Derler 773
Bana Onun Kellesini Getirin 960
Bana Yalanlar Söyle 513
Bana Yazık 494
Bananas 980
Band Concert, The 252
Banda Casaroli, La 838
Bandera Argentina, La 633
Bandera del Pueblo, La 656
Bandera, La 284
Banderas del Amanecer, Las 654
Banditi a Milano 344
Banditi a Orgosolo 841
Bandito, Il 345
Bando Konseri 259
Bandoneon'un Ruhu 635
Bandonun Ziyareti 1115
Bandwagon, The 380

Bangiku 526
Bank, The 108, 612
Banka 108, 612
Banker Bilo 931
Banshun 525
Banu 750
Banu-yi Urdibihişt 758
Banyo 584, 941
Banyo Mahremiyetleri 685
Baochou 589
Baoliandeng 577
Baowei Women de Tudi 575
Bara En Mor 423
Barabaniada 896
Baragan'ın Dikenleri 896
Baraja de la Muerte, La 655
Barbanegra 202
Barbara Worth'un Zaferi 257
Barbarella 486
Barbaros Hayrettin Paşa 478
Barbarossa 608
Barbe Bleue 38
Barbora Hlavsova 438
Barda 946
Bardaki Sarışın 871
Bardelys The Magnificent 122
Barev Yes Em 767
Bargain, The 84
Barış İçinde Doğsunlar 461
Barış İçinde Yaşamak 344
Barış Vadisi 453
Barış Zamanı Şarapneller 758
Bari There Paliye 560
Bariera 448
Barişnya i Chuligan 65
Barnvagnen 880
Barocco 831
Baronun Serüvenleri 865
Barraca, La 683
Barrage Contre le Pacifique 398
Barravento 646
Barriera a Settentrione 296
Barrierata 460
Barrio Gris 635
Barry Lyndon 1011
Barry McKenzie Dayanıyor 606
Barry McKenzie Holds His Own 606
Barry McKenzie'nin Serüvenleri 606
Barselona Barselona 986
Barska Sokağının Beşleri 445
Barteniewa Olayı 198
Barton Fink 1033, 1092
Baruch 170, 211
Bas Fonds, Les 1064
Basınç Denemesi 449
Basic Instinct 907, 1037
Basit Bir Formalite 853
Basit Bir Öykü 824
Baskerviller'in Köpeği 1003
Baskı Ormanı 543
Bassin de Tuileries 31
Baş Dönmesi 439
Baş Düşman 654
Baş Sayfa 251
Başarı En İyi Öçtür 448
Başarılı Bir Adam 677
Başarılı Gecesi 219
Başbelası Göçmen 814
Başıboş Günce 526
Başka Bir Anne 908
Başka Bir Dünya 697
Başka Bir Dünyanın Nesnesi 1026
Başka Bir Kentte 92 Dakika 422
Başka Bir Zaman Başka Bir Yer 863
Başka Dünya Mümkündür 850
Başka Zamanlar 307
Başkaları Karşısında Huzur 749
Başkalarının Çocukları 760-761
Başkan 181
Başkan Yoldaş 658
Başkanın Bütün Adamları 996
Başkanın Ölümü 445
Başkasının Çocuğu 722
Başkasının Suratı 547
Başkasının Toprağı İçin 658
Başlangıca Dönmek 869
Başlangıç 461, 676, 734
Başlangıç mı, Son mu? 353
Başlangıç ve Son 686, 734
Baştan Çıkarılmış ve Terk Edilmiş 346
Baştan Çıkartan Ay 581
Başu Garibe-i Kuçek 750
Bataan 354
Bataille des Dix Millions, La 504
Bataille Du Rail, La 397
Bataille, La 268
Bataklı Göl 275
Bataklık 641
Bataklık İnsanları 892
Bataklıklar Kızı 184
Bataklıklar Üstündeki Gökyüzü 308
Batalla de Chile, La 660
Batalla de Los Tres Reyes, La 712
Batalla di Maipù, La 633
Batan Gemiden Son Görüntüler 640
Batan Güneş 794-795
Batch 81 621
Batı Cephesi 1918 167, 296
Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok 168, 250, 1061
Batı Kervanı 90, 226
Batı Yakasının Hikâyesi 257, 382, 1076

Batıda Kan Var 836
Batıdan Gelen Adam 376
Batının Fethi 229
Batman 1016
Batman Dönüyor 1016
Batman Returns 1016
Battaglia di Algeri, La 485, 704, 840, 1079
Battle of Long-Stault, The 688
Battle of Midway, The 354
Battle of Sexes, The 80
Battle of the Century, The 116
Battle of The Somme, The 192
Battle, The 79
Battleground 355
Bawang Bieji 580, 1094
Baxter Véra Baxter 502
Bay 420 558
Bay Batı'nın Bolşevikler Ülkesinde Olağanüstü Serüvenleri 138
Bay Beyzbol 608
Bay Böcek Kente Gidiyor 262
Bay E 940
Bay Hulot'un Tatili 402
Bay Lange'ın Cinayeti 273
Bay Max 307-308
Bay R. Neden Çıldırdı? 814
Bay Ripois 398
Bay Shome 565
Bay Tadeusz 199, 444
Bay Travet'in Sefaleti 349
Bay ve Bayan 558
Bayan Daisy ve Şöförü 607
Bayan Doktor 168, 268
Bayan Else 157
Bayan Forbes'in Yazı 685
Bayan Herlinda ve Oğlu 685
Bayan Hiç Kimse 447
Bayan Jones'un İçindeki Şeytan 991
Bayan Julie 60, 423, 866, 1071
Bayan Ko 620
Bayan Miniver 254, 1066
Bayan Öğretmen 204
Bayan Pimple 193
Bayan Şeytan 238
Bayan Taş 454
Bayanlar ve Baylar 346, 1079
Baykuş 769
Baykuşun Günü 840
Bayron i Baladeia Enos Daimonismenu 471
Baysikleran 754
Bazıları Sıcak Sever 372
Be My Wife 45
Beatrice Cenci 189
Béatrice Tutkusu 829
Beau Geste 702, 253
Beau Mariage, Le 499
Beau Serge, Le 485, 495, 1074
Beau-Père 828
Beauté du Diable, La 181
Bébé Apache 46
Bébé en Vacances 46
Bébé Tatilde 46
Bebeğin Kavgası 31
Bebek 233
Bebek Evi 124
Bebekler 546
Bebekler Vadisinin Ötesinde 991
Becerikli Eller 597
Becky Sharp 248
Beden ve Kan 656
Beden Yiyenlerin İstilası 994
Bedenin Kapısı 549
Bedevinin Şerefi 731
Bedraget i Doden 59
Bedrana 931
Beethoven'in Yeğeni 1003
Before The Rain 457, 1094
Befrielsesbilleder 877
Beg 462
Beggar's Opera, The 512
Beginning or The End?, The 353
Begone Dull Care 691
Beguiler, The 994
Beiguo jiangnan 578
Beijing Zazhong 583
Beijing'i Seviyorum 583
Beijo da Mulher Aranha, O 651
Beiqing Chengshi 596, 1091
Beira Kadınları 202
Bejin Çayırı 145, 318, 325
Bekâr 349
Bekârlar Partisi 362
Bekârlık Sultanlıktır 663
Bekçi 927
Bekleme Odası 951
Beklenen Şarkı 932
Beklenmeyen 556
Beklenmeyen Misafir 363
Bekleyen Çocuk 1000
Bekleyenler Ayakları Çıplak Ölür 875
Bekötött Szemmel 431
Bel Âge, Le 500
Bel Ami 399, 464
Bel Antonio, Il 839
Bela 975-976
Belalı Haftasonu 961
Belalı Sokaklar 963-964, 966
Belalılar 1082
Belediye Seçimleri 660
Belirsizlik İlkesi 420
Belki Bir Başka Vakit 750
Bella Donna 78

Bellboy, The 1006
Belle 904
Belle Captive, La 502
Belle Dame Sans Merci, La 172
Belle de Jour 786, 1079
Belle Équipe, La 285
Belle et la Bête, La 267
Belle Ma Povere 347
Belle Noiseuse, La 498
Bellek 648, 726, 737
Bellek Yitimi 854
Belles de Nuit, Les 181
Bellissima 338
Beloved Rogue, The 122
Belye Belye Ajsty 779
Belye Noçi 325, 461
Bemani 750
Ben Armudu Dişlerim 933
Ben Asitavandas 955
Ben Bir Karaderili 503, 718
Ben Bir Pranga Kaçağıyım 250
Ben Büyük Bir Yalancıyım 802
Ben Büyükanne Iliko ve Ilarion 760
Ben Claudius 232
Ben Çağırmadım 404
Ben Kimim 590
Ben Küba'yım 676
Ben Meraklı-Maviyim 880
Ben Meraklı-Sarıyım 880
Ben Merihteyken 902
Ben Min Nian 579
Ben Özgür Bir Kadınım 734
Ben, Bir Karaderili 721
Ben, Sen, O 904
Ben-Hur 1060, 1075
Bend of The River 376
Bengal Avcı Taburu 249
Bengasi 308, 1066
Bengbulan 883
Beni Gizliyorsun 724
Beni Rahatsız Ediyorsun 854
Beni Seveceksin 825
Beni Sevenler Trene Binsin 833
Beni Ya Hep Ya Hiç Sev 651
Benilde ou a Virgem Mae 419
Benilde ya da Bakire Anne 419
Benim Afrikam 1023, 1088
Benim Adım Joe 511
Benim Adım Joker 558
Benim Adım Kerim 922
Benim Cici Silahım 1042
Benim Güzel Çamaşırhanem 858
Benim Güzel Meleğim 1078
Benim Küçük Tatlı Köyüm 440
Benim Sinemalarım 932
Benim Tatlı Meleğim 256
Benim Üniversitelerim 323
Benim XX. Yüzyılım 436
Benimle Birkaç Gün 824
Benimle İçmeye Gel 588
Benjamin 825
Benjamin'in Kadını 687
Benny'nin Videosu 898
Benny's Video 898
Bensonhurst'un Çubuğu 1003
Bent 175
Bent Ailesi 710
Bent Familia 710
Benvenuta 904
Berber 29
Berduş 480
Bereket Dünyası 315
Bereketli Topraklar Üzerinde 926, 1086
Berenice'ye Göre Tutku 685
Berg-Ejvind Och Hans Hustru 185
Berg-Ejvind ve Yoldaşı 185
Berge in Fiammen 296
Beritanlı 956
Berlangas'ların Şatosu 203
Berlin Alexanderplatz 815, 1053
Berlin Baladı 410
Berlin in Berlin 940
Berlin Jerusalem 742
Berlin Kudüs 742
Berlin Üzerindeki Gökyüzü 818
Berlin'in Düşüşü 324, 760
Berlin, Büyük Bir Kentin Senfonisi 171
Berlin, die Sinfonie der Grosstadt 171
Berlin-Alexanderplatz 169-170
Berliner Ballade 410
Bernarda Alba'nın Evi 870
Beröringen 792
Berta'ya Dokuz Mektup 869
Besle Kargayı 416
Beslemek 534, 537
Best Intentions, The 1093
Best Years of Our Lives 254, 1068
Besvärliga Människor 883
Beş 353
Beş Akşam 892
Beş Engel 878
Beş Keşif Eri 517
Beş Kolay Parça 1023
Beş Numaralı Mezbaha 258
Beş Para Etmez 346
Beş Tavuk Bir Horoz 933
Beş Vakit 937, 1113
Beşinci Atlının Adı Korku 439
Beşinci Boyut 918
Beşinci Derece 504
Beşinci Güç 833
V. Henry 406, 865

Beşkempir 777
Bête Humaine, La 273
Bethulia'lı Judith 79-80
Betrogen Bis Zum Jüngsten Tag 412
Better Than Chocolate 695
Betty 496
Beyaz 450
Beyaz Avcı Kara Yürek 995
Beyaz Balon 756
Beyaz Bereler 78
Beyaz Beyaz Leylekler 779
Beyaz Bisiklet 932
Beyaz Esire 58
Beyaz Geceler 195, 325, 339, 401, 461
Beyaz Gemi 329, 777, 1066
Beyaz Gül 196, 733
Beyaz Güvercin 659
Beyaz Hemşire 257
Beyaz İnci 78
Beyaz Karanlık 438
Beyaz Kentte 900
Beyaz Kervan 761
Beyaz Kürklü Kadın 234
Beyaz Melek 350
Beyaz Mendil 479, 1073
Beyaz Müfreze 308, 1064
Beyaz Oda 693, 695
Beyaz Pençeler 289
Beyaz Ren Geyiği 425
Beyaz Ruhlu Zenci 201
Beyaz Sarhoşluk 299
Beyaz Şeyh 794, 797
Beyaz Takımlı Adam 407
Beyaz Yaramazlık 863
Beynelmilel 953, 1114
Beyoğlu'nun Arka Yakası 926
Beyond a Reasonable Doubt 166
Beyond Rangoon 515
Beyond The Valley of The Dolls 991
Bez Bebek 936
Bez Strakha 779
Bez Top 635
Bez Vini Vinovatye 324
Bez Zwieczulenia 447
Bezhin Lug 145
Bezness 710
Bezvideteley 893
Bhakta Vidur 205
Bharat Mata 557
Bhavantarana 568
Bhumika 567
Bhuvan Shome 565
Bıçak 469
Bıçak Sırtı 864
Bıçaklı Kadın 721
Bırak Güneş İçeri Girsin 442
Bırakalım George Yapsın 603
Bırakın Gülsünler 116
Bırakma 584
Bışr-ı Hafi 918
Bi'r-Ruh bi'd-Dem 745
Bian Zou Bian Chang 580, 1093
Bianca 855
Biao 575
Bible, The 370
Bican Efendi Mektep Hocası 68
Bican Efendi Vekilharç 68, 1058
Bican Efendi'nin Rüyası 68
Bice Skoro Propast Sveta 454
Biçem Alıştırmaları 347
Bidaye ve Nihaye 734
Bidone, Il 798
Bidyapati 556
Bienvenido Mr. Marshall 414
Big Boss, The 587
Big Business 116
Big Carnaval, The 371
Big Heat, The 165
Big House, The 1062
Big Jim MacLain 356
Big Knife, The 374
Big Lebowski, The 1033
Big Mouth, The 1006
Big Night, The 803
Big Parade, The 243
Big Sleep, The 236
Big Trail, The 221, 248
Big Trouble 1001
Bigamo, Il 348
Bij de Beesten af 469
Bila Tma 438
Bilans Kwartalny 449
Bilardocu 966
Bilbao 870
Bileği Bükülmez 323
Bilenler İçin 717
Biletler 752
Bilgeliğe Erişmek 606
Bilinçaltı İmgeleri 650
Bilinen Şarkı 491
Bilinmeyen 251
Bilinmeyen Amerika 505
Bilinmeyen Birine 885
Bilinmeyen Kod: Çeşitli Gezilerin Bitmemiş Öyküsü 899
Bilinmeyen X 409
Bill of Divorcement 255
Billion Dollar Brain 511
Billur Köşk 252
Billy Liar 513
Bin El Bir El 711
Binbir Gece Masalları 170, 709, 749, 754, 830, 846

Bingazi 308, 1066
Bin Jip 601
Binnaz 68, 1057
Bintü'n-Nil 732
Bir 19. yy Resmi Üzerine Küçük Bir Fantezi 690
Bir Adam 567
Bir Adam Kayboldu 539
Bir Adam, Bir İdeal, Bir Yaşam 715
Bir Akşam Bir Tren 903
Bir Akşam Gazetesine Açık Mektup 841
Bir Amerikan İtfaiyecisinin Yaşamı 76
Bir Amerikan Trajedisi 122, 144, 232
Bir Ananın Destanı 773
Bir Ananın Ezgisi 585
Bir Anlık Masumiyet 754
Bir Aradayız Hepsi Bu 831
Bir Asker Öyküsü 780
Bir Askerin Hayatı 203
Bir Aşk Dersi 789
Bir Aşk Hikâyesi 478, 929
Bir Aşk Kenti 683
Bir Aşk Uğruna 938
Bir Aşk Yetmez 513
Bir Aşkın Güncesi 794
Bir Aşkın Sevinçli ve Hüzünlü Öyküsü 527
Bir Av Zamanı 693
Bir Avuç Dolar 531, 835-836, 1078
Bir Avuç Toprak 430
Bir Avuç Zaman 885
Bir Baba Vardı 518, 524
Bir Balenin Öyküsü 673
Bir Balıkçının Tehlikeli Yaşamı-Denizde Dram 62
Bir Başka Dünya 442
Bir Başka Dünya Mümkündür 840
Bir Başka Kadın 984
Bir Başka Ülke 863
Bir Berlin Romansı 412
Bir Bestecinin Ölümü 859
Bir Bilete İki Film 757
Bir Bisikletlinin Ölümü 415
Bir Burjuva Dramı 839
Bir Bürokratın Ölümü 674
Bir Canup Şaharında 770
Bir Cinayet Sırrı 985
Bir Cinayetin Anatomisi 373
Bir Cinayetin Öyküsü 43
Bir Çin Çamaşırhanesinde Eğlence 29
Bir Çirkin Adam 1080
Bir Çocuğun Yetişmesi 545
Bir Dağ Masalı 478, 1069
Bir Daha Çal Sam 247, 981, 983
Bir Delikanlının Öyküsü 62
Bir Demet Menekşe 924
Bir Deniz Manzarası 546
Bir Dilim Ekmek 481
Bir Doğu Dansı 48
Bir Dönemin Sonu 570
Bir Dövmelinin Öyküsü 549
Bir Dul Yüzünden İki Erkek Arasında Kanlı Bir Olay 841
Bir Düğün 1014
Bir Düğün Günü 600
Bir Düzenbazın Romanı 286
Bir Ekim Pazarı 434
Bir Eksik Olmaz 1098
Bir Endülüs Köpeği 174, 781-782, 1060-1061
Bir Erkeğin Anatomisi 930
Bir Esirenin Geçici İşleri 810
Bir Eylül Pazarı 881
Bir Fabrikanın Öyküsü 453
Bir Fahişenin Günlüğü 746
Bir Frakın Romanı 285
Bir Garip Üçlü 254
Bir Gecede Oldu 240, 242, 1063
Bir Gecelik Düş 208
Bir Gecenin Öyküsü 634
Bir Gecenin Tutsakları 637
Bir Genç Kız Yetişiyor 367
Bir Genç Kızın Romanı 324
Bir Gönül Meselesi ya da PPT'ci Kızın Tragedyası 455
Bir Görüşte Âşık 414
Bir Gün Aniden 566
Bir Gün Mutlaka 932
Bir Günahın Öyküsü 199
Bir Güney Kentinde 770
Bir Günlük Kadın 240, 242
Bir Günlük Milyoner 457
Bir Günün Ekmeği 568
Bir Günün Hikâyesi 940
Bir Halk Düşmanı 563
Bir Hayalcinin Dört Gecesi 401
Bir Hayaletin Fotoğrafının Çekilmesi 49
Bir Hayduta Ağıt 416
Bir İki 595
Bir İki Kez 684
Bir İnsanın Yaşamı 398
Bir İsveç Ailesinin Baştan Çıkarılması 881
Bir İşçinin Güncesi 426
Bir İşe Yaramaz 547
Bir İtalyan Hasır Şapkası 179
Bir Japon Trajedisi 527
Bir Kadın 103
Bir Kadın Kayboldu 284
Bir Kadın Meselesi 496
Bir Kadın Öldürdü 350
Bir Kadın Tuzağı 481
Bir Kadın ve Bir Erkek 826, 1079
Bir Kadın ve Bir Erkek Yirmi Yıl Sonra 826

Bir Kadın Yüzünden 825
Bir Kadın, Bir Erkek, Bir Kent 676
Bir Kadının Anatomisi 930
Bir Kadının Gençliği 734
Bir Kadının Öyküsü 613
Bir Kadının Portresi 611
Bir Kadının Tanımlanması 796-797
Bir Kahramana Dört Kadın 636
Bir Kahramanın Serüvenleri 706
Bir Kartal Yuvasından Kurtarma 78-79
Bir Kasım Günü 677
Bir Kavuk Devrildi 474, 1065
Bir Kayboluşun Güncesi 746
Bir Kedi, Shozo ve İki Kadın 545
Bir Kez Yaşanır 667
Bir Kır Eğlencesi 273, 337
Bir Kıtanın Kazanılması 726
Bir Kız Böyle Düştü 481
Bir Komünistle Evlendim 355, 803
Bir Konsomatrisin Ağzından Savaş Sonrası Japonyasının Tarihi 539
Bir Köpeğin Yaşamı 109
Bir Köyün Öyküsü 565
Bir Kraliçenin Gençlik Yılları 465
Bir Kuşak 446, 450
Bir Lise Öğrencisinin İlk Eğlencesi 44
Bir Litvanya Gezisinden Kalanlar 1002
Bir Mahallalı İki Oglan 770
Bir Maori'yi Sevmek 614
Bir Millet Uyanıyor 474, 476, 1062, 1079
Bir Milyon Vereceğim 307, 333
Bir Mutluluk Yazı 1071
Bir Nazi Casusunun İtirafları 355
Bir Noktaya Dek 675
Bir Oda Hizmetçisinin Güncesi 275, 785
Bir Okul Gezisi 852
Bir Ortaçağ Yolculuğu 616
Bir Oyuncunun Yaşamı 43, 518
Bir Öğretmenin Günlüğü 841
Bir Ömür Yetmez 942
Bir Öpüşmenin Zehiri 671
Bir Palyaçonun Önünde 793
Bir Palyaçonun Yaşamının Yirmi Dört Saati 398
Bir Parmak Bal 508
Bir Pilot Dönüyor 329, 794
Bir Polis 399
Bir Polis Komiserinin Cumhuriyet Savcısına İtirafı 840
Bir Polis Şefinin Dönüşümü 658
Bir Rahatlamadan Görüntüler 877
Bir Ruhun Gizleri 167
Bir Rüzgâr Öyküsü 468
Bir Sarışının Aşkları 442
Bir Savaş Öyküsü 695
Bir Savaşın Betimlenmesi 504
Bir Savaşın Öyküsü 673, 676
Bir Sergiden Tablolar 266
Bir Sinema Dersi 714
Bir Sonbahar Hikâyesi 1094
Bir Su Damlası 620
Bir Subayın Kılıcı 195
Bir Suçlunun Yaşamı 784
Bir Sürgün İçin Konçerto 721
Bir Şairin Kanı 267-268
Bir Şehrin Hikâyesi 954
Bir Şiddet Zamanı 728
Bir Şirket Komedisi 1033
Bir Şöförün Gizli Defteri 480
Bir Taksi Şoförünün Anıları 656
Bir Tanrı Komedisi 876
Bir Taşra Papazının Günlüğü 400, 1072
Bir Taşra Yargıcının Günlüğü 735
Bir Teselli Ver 916
Bir Tren Yolculuğu 938
Bir Trenin Gelişi 31, 34, 49
Bir Tür Dans Etmek 664
Bir Tür Sevgi 513, 1076
Bir Türke Gönül Verdim 917
Bir Ulus Doğdu 722
Bir Ulusun Doğuşu 78-82, 89, 116, 1055, 1058
Bir Venedik Gecesi 55
Bir Yabancı Gibi 363
Bir Yabancıyla Dans 860
Bir Yandaşın Notları 694
Bir Yangın Örneği 670
Bir Yanımız Bahar Bahçe 932
Bir Yargıç Neden Kendini Öldürür? 840
Bir Yaşam 484, 715
Bir Yaşamdan Beş Gün 720
Bir Yaz Gecesi Seks Komedisi 983
Bir Yaz Gecesi Rüyası 443, 853, 983
Bir Yaz Gecesi Tebessümleri 789, 983
Bir Yaz Güncesi 503
Bir Yıldız Doğuyor 253, 256
Bir Yılın Dokuz Günü 462
Bir Yıllık Bağımsızlık 726
Bir Yudum Sevgi 920, 1088-1089
Bir Zamanlar Amerika 836
Bir Zamanlar Bir Karatavuk Vardı 762
Bir Zamanlar Çin 591
Bir Zamanlar Savaşçıydılar 616
Birader 895
Biraz Ölmek 657
Birbirimizi Öyle Sevmiştik ki 849
Bird 383, 994
Birdman of Alcatraz 998
Birds, The 391, 1077
Birer Hiçtiler 661
Biri Şarkı Söylüyor, Öbürü Söylemiyor 501
Biri ve Diğeri 855

Biri ve Diğerleri 928, 1091
Birinci Türden Tehlikeli Nesneler 592
Birj Bahu 559
Birkaç Dolar İçin 836
Birleşen Kalpler 236
Birleşen Yollar 918
Birleşik Kızıl Ordu 550
Birlikte 505, 581, 883
Birlikte Yaşlanmayacağız 824
Birmanya Harpı 541
Birth of a Nation, The 80, 1055
Birth of New Zealand, The 614
Biruma no Tadegoto 541
Biruni 779
Bisbetica Domata, La 842
Bisiklet Hırsızları 335, 529, 561, 756, 836, 888, 1069
Bisiklet Sürücüsü 754-755
Bisikletçi 1095
Bissinokipos 471
Bitiş 769
Bitka na Neretvi 454
Bitmemiş Bir Öykü 565
Bitmemiş Karabağ Güncesi 769
Bitmemiş Senfoni 464
Bitmemiş Şarkı 758
Bitmeyen Balayı 386
Bitmeyen Güldürü 577
Bitmeyen Yol 915, 1078-1079
Bitter Moon 452
Bitteren Tränen der Petra von Kant, Die 814
Bitti 719
Biz Çocuklar 399
Biz İnsanız 454
Biz Kadınız 339
Biz Öğrenciler 736
Biz Üçümüz 852
Biz ve Dağlarımız 767
Biz Yoksullar 682
Bizalom 435
Bize Özgürlük 180, 391
Bizim Gibi Hırsızlar 1013
Bizim Seçimimiz 210, 603
Bizim Zamanlarımız 307
Bizimkiler 1055
Bizimkini Kurtarmak İçin Az da Olsa Bir Olasılık Var mı? 873
Bizler 884
Björnen lös 58
Black Bird, The 251
Black Fury 245
Black Goddess, The 725
Black Jack 510
Black November 193
Black Orchid, The 997
Black Panther 501
Black Pirate, The 92, 102
Black River 612
Black Robe 607
Black Swan, The 257
Black Watch, The 220
Blackboard Jungle 376
Blackmail 1061
Blackout, The 1030
Blade af Satans Bog 181
Blade Runner 864
Blanc 450
Blaue Engel, Der 156, 475
Blazing Saddles 1005
Blé en Herbe, Le 396
Bleak Moments 861
Blechtrommel 819, 1085
Bled, Le 703
Bleierne Zeit, Die 820, 1086
Bleu 450
Blind Date 804, 1005
Blind Husbands 116
Blinde Fotoograf, De 469
Blithe Spirit 404
Blizna 449
Blockpost 869
Bloko 908
Blonde Venus 231
Blood and Sand 105, 248
Blood and Wing 1023
Blood for Dracula 1003
Blood Simple 1033
Blood Work 995
Bloody Brood, The 692
Blott en Drom 60, 1054
Blow Out 1026
Blow Up 796
Blue 860
Blue Bird, The 86
Blue Collar 1031
Blue Movie 1003
Blue Velvet 1028
Bluebird, The 86
Blues Brothers 1036
Blues Lahofeş Hagadol 743
Blum Olayı 412
Bo Ba Bu 779
Bob Le Flambeur 399
Bobo, O 875
Boca de Ouro, O 645
Boccaccio 70 799
Bodas de Sangre 417
Bodrum Hâkimi 932
Body Double 1026
Body Snatchers, The 1030
Boefeng Zhouyou 578
Boesman and Lena 727

Boesman ve Lena 727
Bogataya Nevesta 325
Boğa 894
Boğaziçi Esrarı 472-473
Boğaziçi Kıyılarının Panoraması 32, 65
Boheemielamaa 888
Bohem 427
Bohem Hayatı 888
Bohème, La 244
Boidchi annun dchonson 600
Boksör 550
Boksör Kanguru 30
Boksörün Dünyası 370
Bolivar Destanı 668
Bolivya'nın Bütün Ünlü Kişilerinin Sergilenmesi 653
Bolondos Vakacio 431
Bolwieser 815
Bom Povo Português 874
Bombay Geceleri 567
Bombay Öyküsü 866
Bombay Raat Ki Buhon 567
Bombay Talkie 866
Bom yeoreum gaeul gyeul geurigo bom 601
Bonanza 1012
Bongo, les Funérailles du Vieil Anai 719
Bongo, Yaşlı Anai'nin Cenaze Töreni 719
Bonheur, Le 500
Bonjour Tristesse 373
Bonne Année, La 826
Bonnie and Clyde 991
Bonnie ve Clyde 991
Bons Débarras, Les 693
Boogy Doodle 690
Boom 806
Boomerang 367
Boot Ist Vool, Das 903
Boquitas Pintadas 637
Bordello 471
Borinage 468
Born on The Fourth of July 1019, 1091
Born Yesterday 256
Borom Sarret 715
Borsa ya da Yaşam 421
Boryoku 528
Boryoku No Machi 520
Bossu, Le 830
Bostonians, The 866
Bostonlular 866
Boş Beşik 478
Boş Ev 601
Boş Masa 542
Boşaltılmış Bölge 545
Boşanma 867
Boşanma Faturası 255
Boşluğa Atlayış 848
Boubou Cravatte 722
Boubou Kravat 722
Boucher, Le 495
Boudu Sauvé Des Eaux 272
Boulangere de Monceau, La 499
Boulogne Ormanı Kadınları 400
Bound 1042
Bounty İsyanının Eşiğinde 604
Bowling for Colombine 1042
Boxcar Bertha 963
Boxer, The 550, 864
Boy 201
Boy Friend, The 512
Boy Kumasemu, The 724
Boy Meets Girl 834
Boy Scouts Be Prepared 193
Boy With Green Hair, The 803
Boyalı Dudaklar 545, 637
Boyunduruk Altında 459
Bozaınbo 701
Bozgun 1008
Bozguncu 355
Bozkır 345
Bozkurt Obası 481
Bozuk Düzen 1079
Bozulan Plan 547
Böcek 946, 1095
Böcek Kadın 538
Bölüm 464
Börtüböcek 590
Böyle Gülüyorlardı 1097
Böyle Günlerde 675
Bracelet de Bronze, Le 717
Braços Cruzados Muquinas Paradas 652
Bram Stoker'dan Dracula 974
Bram Stoker's Dracula 974
Brancaleone Ordusu 348
Brancos Costumes 874
Brasa Dormida 642
Brasiliana 642
Brat 895
Brat'ja Karamazovy 461
Bratuşka 134
Bratya Karamazovy 325
Braugitam, die Komödiantin und der Zuhäyter, Der 811
Brave One, The 359
Braveheart 1037, 1095, 1103
Bray'de Randevu 904
Brazil 865
Bread and Roses 511
Break of Day 609
Break The News 180
Breaker Morant 607, 728
Breakfast at Tiffany's 1003
Breaking The Waves 422, 878

Brenner, Der 427
Brewster Mac Cloud 1013
Brezilya 865
Brezilya Müziği 887
Brezilya Tarihi 647
Brezilya'nın Keşfi 642
Brezilyalılar 642
Bride of The Monster 379
Brides of Dracula, The 408
Bridge on The River Kwai, The 359, 405, 1074
Bridge to Nowhere 616
Bridges of Madison County, The 995
Brief Encounter 404, 1068
Brig, The 1002
Brigadier Gerard 192
Brigadoon 380
Brigante, Il 345
Bright Leaf 246
Bring Me The Head of Alfredo Garcia 960
Bringing Out of The Dead 968
Bringing up Baby 236
Britannia Hospital 509
Britanya Hastanesi 509
Britanya'nın Yüzü 315
Britanya'yı Dinleyin 316
Broadway Danny Rose 983
Broadway Melodisi 220, 1061
Broadway Melody, The 220, 1061
Brokeback Dağı 598, 1108, 1110, 1113
Brokeback Mountain 598, 1108, 1110, 1113
Broken Arrow 253
Broken Barrier 615
Broken Blossoms 83
Broken Hearts 725
Broken Melody 603
Bronenosets Potyomkin 142
Bronte: Cronaca di un Massacro che i Libri di Storia Non Hanno Raccontato 838
Bronte: Tarih Kitaplarının Anlatmadığı Bir Kıyımın Öyküsü 838
Bronz Bilezik 717
Broos 908
Brot Der Frühen Jahre, Das 465
Brother 546
Brothers Karamazov, The 377
Bröderna Mozart 883
Brug, De 468
Brujo Desapareciendo, El 670
Brute Force 365
Bruto, El 783
Brutti, Sporchi e Cattivi 849
Brutus 51
Brücke, Die 411
Brzezina 447
Bu Akşam ya da Asla 825
Bu Dünyada 1101
Bu Gece ya da Asla 871, 902
Bu San 1102
Bu Senin Hayatın 881
Bu Şarkıyı İzle 650
Bu Toprak Benimdir 663
Bu Toprak Bizim 674
Bu Ülke Benimdir 275
Bu Vatanın Çocukları 480, 921, 1075
Bube'nin Sevgilisi 346
Bubù 839
Buchta Smerti 149
Bucklige und die Tanzerin, Der 157
Bu da Benim Kentim 1117
Buda'nın Gözleri 594
Budala 156, 325, 461, 568
Budapesti Mesek 435
Budapesti Tavasz 430
Budapeşte Öyküleri 435
Budapeşte'de İlkbahar 430
Budapeşte'de Tanrı'nın Fenerleri 434
Budjenje Pacova 455
Buena Vista Social Club 676, 818, 1097
Buenos Aires Sokakları 634
Buffallo Bill'in Aşkı 209
Buffallo Bill's Love 209
Buffalo Bill 253, 1013, 1083
Buffalo Bill and The Indians 1013, 1083
Buffet Froid 828
Bufos de Cuyutlán, Los 678
Bugambilla 682
Bugsy Malone 861
Bugün Bana Yarın Sana 902
Bugün ve Yarın 195
Bugün ya da Asla 693
Bugünün Saraylısı 946
Buğday Tarlalarının Türküsü 430
Buğdayın Kerameti 655
Buhranlı Yıllar 970-971
Building of The British Empire, The 700
Bulanık Sular 543
Bullets on Broadway 985
Bullfighters, The 116
Bullfrog in The Sun 725
Bulunduğumuz Yol 1022
Buluşma 1025, 1118
Buluşmalar ve Ayrılmalar 779
Bulut 639
Bulutlar Arasında 306, 564
Bulutlar Arasında Dört Adım 327, 333, 306
Bulutları Beklerken 943
Bulutların Ötesinde 797
Bulutların Rengi 870
Bulutsuz Tatil 431
Bulutun Gizlediği Yıldız 560
Buna Şafak Derler 784

Bunalım 167, 577, 788
Bunalımlı Bir Kişinin Gülümsemesi 579
Bunca Genç Bir Barış 703
Bunny'nin Açmazı 102
Bunny's Dilemma 102
Bunt Krwi i Zelaza 199
Bunt Nevestok 780
Bunt Rabov 459
Bunu Hak Etmek İçin Ne Yaptım? 872
Buñuel ve Hazreti Süleyman'ın Masası 417
Buñuel y la Mesa del Rey Salomon 417
Bunun İçin Ölmemeli 693
Buon Natale Buon Anno 347
Buone Notizie, Le 840
Buongiorno Notte 848
Buono, il Brutto, il Cattivo, Il 836
Buradan Dışarı 654
Burası Cennet 219
Burbujas de Amor 685
Burjuvazinin Gizli Çekiciliği 786-787
Burjuvazinin İsyanı 660
Burma Savaşı 248
Burma'da Gözyaşları 515
Bursa Senfonisi 954
Burun 266
Bush Cinderella, The 614
Bushidô Zankoku Monogatari 1077
Buta to Gunkan 538
Butch Cassidy and The Sundance Kid 258
Butcher Boy, The 113
Buud Yam 723
Buy-i Kafur Itr-i Yas 757
Buz Adam 608
Buz Fırtınası 598
Buz Pisti 906
Buz Sarayı 884
Buzlu Günler 434
Büchse der Pandora, Die 167
Bül-heves 748
Bülbül 545
Bütün Bu Kadınlar Üstüne 791
Bütün Kadınlar Bunu Yapar 842
Bütün Kapılar Kapalıydı 919
Büvös Vadasz 436
Büyücü 59
Büyücü Avı 428
Büyücü Kadın ve Bisikletli 58
Büyücü Simon 436
Büyük Adam Küçük Aşk 944, 1099
Büyük An 645
Büyük Annenin Okuma Gözlüğü 49
Büyük Aşk 83
Büyük Avutucu 319
Büyük Ayının Soluk Yıldızları 340, 1078
Büyük Bela 1001
Büyük Bıçak 374
Büyük Buda Efsanesi 523
Büyük Çılgınlık 783
Büyük Çiftliğin Ötesinde 681
Büyük Diktatör 111, 356, 392, 1065
Büyük Dönemeç 321
Büyük Düello 998
Büyük Dükün Para İşleri 159
Büyük Gazino 783
Büyük Gece 803-804
Büyük Gölge 689
Büyük İskender 910, 1102
Büyük İş 116
Büyük Kanal 741
Büyük Kanatlı Çok Yaşlı Bir Adam 638
Büyük Kanyon 1093
Büyük Karnaval 371
Büyük Kent 563, 650
Büyük Kervan 718
Büyük Konser 674
Büyük Korku 454
Büyük Kral 297-298
Büyük Lebowski 1033
Büyük Mağazalar 307-308
Büyük Manevralar 181
Büyük McGinty 366
Büyük Méliès 497
Büyük Otel 1062
Büyük Oyun 283
Büyük Patika 221, 248
Büyük Patron 587, 895
Büyük Reis 826
Büyük Resmigeçit 243
Büyük Riziko 823
Büyük Savaş 348, 1075
Büyük Savaşın Gerçek Sonu 445
Büyük Sokak 415, 574
Büyük Soytarı 826
Büyük Şafak 324
Büyük Tıkınma 847
Büyük Tren Soygunu 76-78, 80, 124, 226, 1052
Büyük Umutlar 60, 405, 861
Büyük Vaftiz 427
Büyük Victoria 311
Büyük Yalnızlık 930
Büyük Yanılsama 119, 273-274, 276, 460, 1064
Büyük Yarış 1004
Büyük Yol 132
Büyük Yurttaş 321
Büyük Ziegfield 1064
Büyükannenin Çocuğu 112, 120
Büyüklere Masallar 669
Büyülenmiş 196
Büyüleyen Gözler 47
Büyülü Aşk 417

Büyülü Bahçe 727
Büyülü Fener 438, 577
Büyülü Kent 471
Büyülü Nisan 860
Büyülü Şapka 438
Büyünün Bozulması 869
Bye Bye Birdie 382
Bye Bye Blues 695
Bye Bye Brasil 650
Byron Bir Şeytana Ağıt 471

C Blok 951
C'era Una Volta il West 836
C'eravamo Tanto Amati 849
Caballero Don Quijote, El 869
Cabaret 383, 1081
Cabascabo 718
Cabeza de Vaca 687
Cabezas Cortadas 647
Cabin in The Sky 379
Cabinet des Dr. Caligari, Das 57, 1057
Cabiria 51-53, 57, 82, 190, 201, 1055
Cabiria'nın Geceleri 383, 798
Caccia Tragica 343
Caché 899
Cadaveri Eccellenti 843
Caddedeki Dükkân 439
Cadena Perpetua 686
Cadillac Man 616
Caduta Degli Dei, La 341
Caduta di Troia, La 51
Cafajestes, Os 648
Café Elektric 198
Cage aux Folles, La 826
Cagna, La 847
Cahil Periler 942
Caiçara 644
Caida del Condor, La 661
Caida, La 636
Caidos del Cielo 667
Cain Adolescente 668
Calabuch 414
Calamari Union 887
Calcutta 565
Calda Vita, La 838
Calendar 697
Caleta Olvidada, La 656
Caliche Sangriente 657
California Split 1013
Caligula 842
Call Northside 777 249
Call of The Road, The 193
Calle 54 871
Calle del Ensueño, La 655
Calle Mayor 415
Calles de Buenos Aires 634
Calmos 828
Caltiki, il Mostro Immortale 837
Caltiki, Ölümsüz Canavar 837
Cam 469
Camada Negra 869
Cambaz 29
Cambronne'un Sözcüğü 286
Camdan Ev 190
Camdan Kalp 937, 1093
Came a Hot Friday 616
Camelot 382
Cameo Kirby 227
Caméras d'Afrique 709
Camın Teri 956
Camila 640, 776
Camilla 348
Camille 103, 256
Camino Hacia la Muerte del Viejo Reales, El 640
Camion, Le 502
Cammina Cammina 850
Cammino Della Speranza, Il 345
Camões 418
Camomille 707
Camp de Thiaroye 716
Can Pazarı 842
Can Yoldaşları 381
Canada Carries On 315, 690
Canaris 412
Canavar 471, 734, 840
Canavar Ölmeli 495
Canavar Tohumu 250
Canavarı Birinci Sayfada Döv 848
Canavarın Gelini 379
Canavarlar Mevsimi 433
Canavarlar Villası 794
Canciğer Kardeşler Futbolcu 1006
Canciğer Kardeşler Perili Evde 1006
Candidato, El 637
Cane Riconescente, Il 50
Cangaceiro, O 644
Cani Arrabbiati 838
Canibais, Os 419
Caniler Ekspresi 827
Caniler Sokağı 367
Canlı Bebek 523
Canlı Cenaze 207
Canlı Sebzeler 40
Cannibal Tours 612
Cannibali, I 842
Canoa 685
Canon 691
Cansız Doğa 749
Cantata 433
Cantata de Chile 677
Canterbury Öyküleri 846, 1081

Canto do Mar, O 316, 644
Canzone d'Amore 191
Cape Fear 967
Capitaine Conan 830
Capitano, Il 881
Capkovy Porvidky 438
Caporal Epinglé, Le 276
Caporal, El 679
Cappello a tre Punte, Il 307
Cappotto, Il 345
Captain Blood 123, 245
Captain from Castille 257
Captain Kidd 101
Captive, La 905
Captivity 863
Capture of Yegg Bank Burglars, The 78
Car i General 460
Carabiniers, Les 493
Caracas'ta Karnaval 668
Caracas'ta Yabancılar 668
Carandiru 652
Caravaggio 860
Cardillac 811
Carewicz 198
Caricies 872
Caridad Bakiresi 671
Caridad Kutlaması 670
Carla'nın Şarkısı 511
Carla's Song 511
Carlitinhos 642
Carlito'nun Yolu 1026
Carlito's Way 1026
Carlos 663
Carmel Newsreels 740
Carmen 57, 103, 170, 232, 283, 417, 634, 843, 1057
Carmen Jones 373
Carmen Khayelitsha'da 1108
Carnaval de Amor 665
Carnaval de Kanas 666
Carnaval en Caracas 668
Carne Trémula 873
Carne, La 847
Carnet de Viaje 676
Caro Diario 856
Caro Papa 347
Caroline'ı Beklerken 692
Carrera de Bicicletas en el Velódromo de Arroyo Seco 662
Carretteras Secundarias 869
Carrie 255, 1025
Carrière de Suzanne, La 499
Carrington 866
Carrosse d'Or, La 275
Carry on Sergeant 689
Cars That Ate Paris, The 607
Cartagine in Fiamme 309
Cartas de Alou, Las 870
Cartesius 332
Cartouche 830
Cas Je Neuprosny 441
Cas Pinochet, Le 661
Casa de Bernarda Alba, La 870
Casa del Angel, La 636
Casa del Sorriso, La 847, 1093
Casa delle Finestre che Ridono, La 852
Casablanca 195, 236, 246, 871, 981, 1023, 1066-1067, 1093, 1099, 1110
Casamento, O 651
Casanova di Federico Fellini, Il 800
Casaroli Çetesi 838
Casbah 285, 703
Case of Lena Smith, The 231
Casino 968
Caso Huayanay: Testimonio de Parte, El 667
Caso Mattei, Il 843, 1081
Cassandra's Dream 986
Cassandra'nın Rüyası 986
Casque d'Or, La 287
Cast Away 1022
Casta Diva 309, 1063
Castilo de la Pureza, El 686
Casus 67, 1056
Casuslar 288
Casuslar Kampı 371
Casuslara Karşı 998
Cat and The Canary, The 125, 155
Cat on a Hot Tin Roof 377
Cat People 1031
Cat's Meow 1024
Catalina 53
Catch a Fire 610
Catch Me If You Can 979
Catch Us If You Can 514
Catered Affair, The 362
Cauchemar 266
Caudillo 869
Caught 270
Cavalcade 1063
Cavalieri che Fecero l'Impresa, I 852
Cavalleria 309
Caz Kralı 221
Caz Şarkıcısı 90, 126, 179, 210-211, 220, 238, 265, 464, 1060-1061
Caza, La 416
Cazcı Kardeşler 1036
Cazibe Hanımın Gündüz Düşleri 934, 1093
Ce Soir ou Jamais 825
Cebelitarık 269
Cebelitarıklı Denizci 508
Cebrail ile Kaz Kadın 443
Cech Panem Kutnohorskych 437

Cecilia 677
Ceddo 715-716
Cehennem 53, 163, 545, 838
Cehennem Alevi 248-249
Cehennem Dönüşü 226, 228, 230
Cehennem Yemeği 42
Cehennemde İki Adam 515
Cehennemde İki Devre 432
Cehennemden Gelen Ses 691
Cehennemin Dikenleri 84
Cehennemin Kapısı 523, 1072
Céline et Julie Vont en Bateau 498
Cela S'appelle l'Aurore 784
Celebrity 985
Celia 612
Celile'de Düğün 745
Céline ve Julie Gemide 498
Cellat 414
Celllatlar da Ölür 165
Celluloide 344
Cellulosa 445
Celovek S Ruzem 322
Celui Qui Doit Mourir 366
Cemal'in Ağacı 775
Cemile 776
Cena, La 849
Cénaga, La 641
Cenaze Töreni 1030
Cendrillon 38
Cenere 190
Cengiz Han 619
Cengiz Han'ın Ardılı 139
Cengiz Khan 776
Cenizas del Diputado, Las 683
Cennet 743
Cennet Beklesin 234
Cennet Sineması 853, 919
Cennet ve Yeryüzü 1019
Cennet Yolu 368, 375
Cennete Yolculuk 439
Cenneti Ararken 348
Cennetin Çocukları bkz. Paradideki Çocuklar
Cennetin Kapısı 1018
Cennetin Kökleri 702
Cennetin Meyvelerini Yiyelim 441
Cennetin Yaratıkları 617
Cennette Buluşalım 870
Cennette Fırtına 234
Cennetteki Gölgeler 887
Cennetteki Hayalet 1025
Cennetten de Garip 1030
Cent Pour Cent Arabica 706
Centauros Peruanos, Los 665
Central do Brasil 1097
Cep Aşkı 500
Cep Harçlığı 487
Cephaneci Kızın Aşkı 193
Cephe 728, 997
Cephede Eğlence 1012, 1080
Cepteki Yumruklar 848
Cercle Rouge, Le 399
Cérémonie, La 496
Cerny Petr 442
Certificat, Le 717
Certosa di Parma, La 839
Cerveau, Le 826
César 286
César et Rosalie 824
Cesaret İki Ellidir 875
Cesur Paraşütçüler 998
Cesur Yürek 1037, 1095, 1103
Cet Obscur Objet du Désir 787
Ceux de Chez Nous 1055
Ceux Qui M'Aiment Prendront le Train 833
Ceylan Gözü 708
Ceza 124
Ceza Adası 548
Ceza Sömürgesi 659
Ceza Uçurumu 199
Cezaevi 1002
Cezaevi Anıları 645
Cezayir Alevler İçinde 703
Cezayir Batakhaneleri 284-285, 397, 703
Cezayir Dansözü 703
Cezayir Savaşı 485, 704, 840, 1079
Cezayir Sevdalıları 703
Chaalchitre 565
Chacal de Nahueltero, El 658
Chaco Savaşı 653
Chacun de Nous 903
Chaland qui Passe, Le 279
Challenge, The 998
Chambre Blanche, La 693
Chambre Verte, La 487
Champion, The 103
Chandidas 555
Chant of Jimmie Blacksmith, The 608
Chapeau 721
Chaplin Gibi 665
Chapultepec Ormanında Tabancalı Düello 677
Char Vogi 766
Charade 382
Charbonnier, Le 705
Charco del Gúije Efsanesi 670
Chardons de Baragan, Les 399, 458
Charge of The Light Brigade, The 245, 508
Chariots of Fire 856, 1086
Charles Mort ou Vif 900
Charles Ölü ya da Diri 900
Charme Discret de la Bourgeoisie, Le 787
Charulata 562

Chase, The 1007
Chasse à l'Hippopotame 503
Chasse à Lion à l'Arc, La 503
Chasse aux Papillons, La 763
Chat Dans le Sac, Le 692
Chayu puin 600
Che Ora É 849
Chei-Sen 544
Cheldvek Uchodit Za ptitsami 779
Chelouche Sokağındaki Ev 741
Chelsea Girls 1002
Chelsea Kızları 1002
Chemins de Katmandou, Les 397
Cherbourg Şemsiyeleri 501, 1078
Cheyenne Autumn 229
Chi è Senza Peccato 350
Chi Lavora è Perduto 842
Chi wa Taiyo Yori Akai 550
Chica del Lunes, La 636
Chicago 1038, 1100
Chicas del Jiron de la Union, Las 665
Chich Khan 709
Chichi Ariki 518, 524
Chico Rei 652
Chicos de la Guerra, Los 640
Chicos, Los 846
Chienne, La 272
Chiffon'un Düğünü 396
Chihwaseon 600
Chijin no Ai 551
Chikamatsu Monogatari 522
Children 862
Children of The Revolution 612
Children's Hour, The 254
China 9, Liberty 37 1023
China Girl 1029
Chinatown 451, 1110
Chinese Parrot, The 155
Chinesisches Roulette 815
Chinjeolhan geumjassi 602
Chinoise, La 494
Chiyari Fuji 523
Chokoso no Akebono 545
Chopin'in Gençliği 445
Chorok Mulkogi 601
Chorus 565
Choses de la Vie, Les 824
Chouans 830
Chouba Tepesi Kadınlarının Bandosu 706
Chrezvychainyi Komissar 779
Christa Klages'in İkinci Uyanışı 820
Christian 421
Christine 1027
Christmas in July 366
Chromofobia 906
Chronik der Anna Magdalena Bach 811
Chronique d'un Été 503
Chronique des Années de Braise 705, 1083
Chuang Wai 594
Chuji Tabi Nikki 207
Chuji'nin Seyahatnamesi 207
Chuncan 573
Chung Kuo-Cina 796
Chunhyangion 599
Chunhyang-Jeon 599
Chun nyun hack 601
Churchill'in Adası 690
Churchill's Island 690
Chushingura 518, 523
Chute de la Maison Usher, La 174, 781
Ci Ma 589
Ciao Maschio 847
Cicala, La 345
Cici Berber 474, 1063
Cici Kız 382
Cid, Le 376
Ciddi Olmanın Önemi Üzerine 311
Ciddi Oyun 428
Ciel est à Vous, Le 288
Ciel et la Terre, Le 468
Cielo sulle Palude 308
Cien 445
Cifra Impar, La 637
Cihan Hâkimi 241
Cilveli Yürek 208
Cimarron 221, 376, 1062
Cina è Vicina, La 848
Cinayet 548
Cinayet Günlüğü 602
Cinayet Mahkemesi 375
Cinayet Niyetleri 539
Cinayet Var 390
Cinayet Yeri 831
Cinayeti Gördüm 796, 972, 1026, 1079
Cinci Hoca 481
Cincinnati Kid, The 960
Cinderella 49, 260, 1071
Cinéma Arabe 709
Cingöz Recai 480
Cinler 439
Cinq Gentlemen Maudits, Les 707
Cinq Jours d'Une Vie 720
Cinsel Masumiyetin Kayboluşu 866
Cinsellik Türküleri 534
Cinsiyetler Savaşı 80
Ciociara, La 337
Circus, The 92, 107
Cirk 325
Cisaruv Pekar 438
Cisaruv Slavik 443
Cistoe Nebo 461
Citadel, The 244

Citizen Kane 91, 384, 1065, 1100, 1110
Città delle Donne, La 801
Città si Difende, La 346
City Girl 161
City Lights 92, 107, 110, 1061
City of Joy 863
City Streets 247
Ciudad y los Pierros, La 667
Civciv Çıkacak Kuş Çıkacak 933
Civilization 85
Civilization on Trial 728
Clair de Femme 827
Claire'in Dizi 499
Clandestins 694
Clando 722
Clansman, The 81
Clara Hakadusha 744
Classe de Neige, La 832
Classe Operaia Va in Paradiso, La 840, 1081
Classe Tous Risques 823
Clean 833
Cléo Beşten Yediye 500
Cléo de Cinq à Sept 500
Cleopatra 103-104, 238, 1077
Clichy'de Sakin Günler 496
Close Encounters of The Third Kind 976
Cloud Door, The 569
Clowns, I 800
Coal Face 315
Cobra Verde 813
Cobweb, The 380
Coca Cola Çocuğu 455
Coca Cola Kid, The 455
Cochecito, El 846
Code Inconnu: Récit Incomplet de Divers Voyages 899
Codice Privato 841
Coeur Battant, Le 500
Coeur de Paris, Le 286
Coeur Fidele 173
Coffee and Cigarettes 1031
Col Cuore in Gola 842
Cold Mountain 1037
Cólera del Viento, La 870
Colina Lenin 673
Collectionneuse, La 499
Collector, The 255
Collier Perdu de la Colombe, Le 709
Colloque de Chiens 659
Colmena, La 870, 1087
Colonel Bogey 408
Colonia Penal, La 659
Color de las Nubes, El 870
Color of Money, The 966
Color Purple, The 977
Colosso di Rodi, Il 836
Comandante 1020, 1102
Combat d'Amour en Songe 660
Combat Dans l'Ile, Le 831
Come 758
Come Back Africa 728
Come Back to The Five and Dime, Jimmy Dean 1014
Come Era Gustoso o Meu Frances 645
Come Saran Vuestros Hijos 665
Come September 995
Come si Viaggia in Africa 700
Come, Quando e Perché 349
Comfort of Strangers, The 1032
Commare Secca, La 850
Comment une Lettre Nous Parvient des Grands Lacs d'Afrique 700
Comment Yukong Déplaça Les Montagnes 468
Commisario Pepe, Il 849
Commitments, The 862
Como Chaplin 665
Como el Uruguay No Hay 663
Compadre Mendoza, El 681
Compagni, I 348
Compañero Presidente, El 658
Company of Strangers, The 695
Company of Wolves, The 864
Company, The 1015
Compartiment Tueurs 827
Compleaños del Pierro, El 685
Comunidad, La 870
Conan 1016
Concerto Pour un Exil 721
Concierto Major 674
Concierto por la Vida 674
Concorrenza Sleale 850
Condanna, La 848
Condottieri 296
Confessione di un Commissario di Polizia al Procuratore della Repubblica 840
Confessionnal, Le 694
Confessions of a Nazi Spy 355
Confidential Report 386
Conflit 269
Conformista, Il 851
Congorilla 713
Conquest of The Planet of The Apes 992
Conquête de l'Air 42
Conseil de Famille 828
Consenting Adults 996
Conspirator 355
Constans 449
Contact 1022
Conte d'Automne 499
Conte d'Eté 499
Conte d'Hiver 499

Conte de Printemps 499
Contos Eroticos 649
Contract, The 607
Controbando y Traición 687
Conub-i Şeher 749
Conversation, The 972, 1082
Convoy 961
Cook, The 113
Cook, The Thief, His Wife and Her Lover, The 859
Cookie's Fortune 1015
Cooperants, Les 722
Cooperativa Agricola Torre Bela 874
Copa de Oro 664
Coquille et le Clergyman, La 172, 1060
Coraje del Pueblo o La Notte di San Juan, El 654
Corazón Aymara 653
Corazón Iluminado 651
Corbeau, Le 287
Cornos de Cronos, Os 874
Corona di Ferro, La 306, 1066
Corsaro, Il 190
Corsican Brothers, The 49
Cosas de la Vida 665
Così Fan Tutte 842
Cosi Ridevano 1097
Coster's Honeymoon, The 192
Cotton Club, The 974
Couch 1002
Coucher de la Mariée, Le 42
Count of Monte Cristo, The 88
Country Life 612
Couro de Gato 649
Couronnement du Roi Edouard VII, Le 36
Course à l'Echalote, La 825
Courtship of Eddie's Father, The 380
Cousins, Les 495, 1075
Covek Nije Tica 455
Cover Girl 381
Covered Wagon, The 90, 226
Cowboy Jimnie 454
Cowboys Don't Cry 695
Crainquebille 283
Crash 696, 1113
Créatures, Les 500
Cri du Coeur, Le 723
Cria Cuervos 416
Crime and Punishment 232
Crime da Mala, O 641
Crime de Monsieur Lange, Le 273
Crime et Châtiment 286
Crimen di Oribe, El 636
Crimes and Misdemeanors 984
Crimes de Diego Alves, Os 202
Crimes of Passion 512
Crimes of The Future 696
Criminal, The 805
Crimson Pirate, The 993
Crisis Mundial 414
Criss-Cross 993
Cristo Proibito 349
Cristo Si è Fermato a Eboli 843
Critical Care 1000
Crna Macka Beli Macor 457
Crocodile Dundee 610
Croisière Noire, La 713
Croix de l'Yser, Les 466
Cronaca di un Amore 794
Cronaca di Una Morte Annunciata 843
Cronaca Familiare 839, 1076
Cronache di Poveri Amanti 343
Crónica de un Subversivo Latinoamericano 669
Cronicas Palestinas 659
Cross Creek 997
Cross Fire 1069
Cross of Iron 961
Crowd Inside, The 692
Crowd, The 122, 244
Crueles, Los 871
Crusades, The 238
Cruz na Plaça 646
Cry Freedom 729
Cry The Beloved Country 729
Crying Game, The 864
Cryptogramme Rouge, Le 47
Csaladi Tüzfeszek 437
Cserepek 435
Csodálatos Mandarin 436
Cuadernos de Cine 637
Cuando Quiero Llorar no Lloro 669
Cuba Baila 673
Cuba Si 504, 676
Cudnad Wisla 198
Cuentos Immorales 666
Cuentos Para Mayores 669
Cuerpo y lo Sangre, El 656
Cuigang Hongqi 576
Cul de Sac 451, 1079
Cuma 758
Cuma Villası 839
Cumartesi 438
Cumartesi Akşamı 453
Cumartesi Cumartesi 931
Cumartesi Gecesi 119
Cumhuriyet 946
Cuore Altrove, Il 853
Cursa 459
Curse of Frankenstein, The 408
Curse of The Jade Scorpion, The 986
Curse of The Pink Panther 1004

Cuvar Plaze u Zimskom Periodu 456
Cuyutlán'ın Maskaralıkları 678
Cüceler de Başta Küçüktü 812
Cyclo 1095
Cyrano de Bergerac 190, 362, 830, 1058
Cyrano et D'Artagnan 178
Cyrano ile D'Artagnan 178
Czlowiek Na Torze 445
Czlowiek z Marmuru 447
Czlowiek z Zelaza 447, 1086

Çabuk Çabuk 416, 1086
Çağdaş Bir Kahraman 168
Çağdaş Bir Köle 934
Çakal 365
Çalıkuşu 919
Çalınan Arzu 538
Çalınan Ölüm 425
Çalınan Tablo Varsayımı 660
Çalınmış Anlar 641
Çalınmış Yüz 408
Çalıntı Öpücükler 487
Çalışan Bir Aile 518
Çalışan Kaybeder 842
Çamur 945
Çan Çalıcısı 774
Çanakkale Arslanları 478
Çanakkale Kahramanı 210
Çanakkale Muharebeleri 1056
Çapayev 319-321, 1063
Çapek'in Öyküsü 438
Çapkın 1005
Çapkın Erkekler 307
Çapkın Tilki 825
Çapraz Ateş 1069
Çar ve General 460
Çarın Katili 464
Çariçe 198
Çariçina Savunması 320
Çarmıha Gerilen Âşıklar 522
Çarmıhın İşareti 238
Çarpan Yürek 500
Çarpışma 696, 1113
Çatışma 433
Çavlanın Beyaz İpliği 208
Çay ve Sempati 380
Çayır 844
Çayırlar Çiçek Açınca 424
Çayka 64
Çehov'un Bir Aşkı 323
Çekçek 722
Çekirgenin Günü 514
Çekmecedeki Düşler 345
Çelovek s Kinoapparatom 136
Çemberi Kırmak 431, 434
Çengel 978
Çernyi Parus 322
Çeşman-ı Siyah 748
Çeşme 464
Çete 478
Çeto Sihirbaz 482
Çığlık 441, 684, 794
Çığlıklar ve Fısıltılar 792, 882, 983
Çıkış 428, 569
Çıkış Yok 1099
Çıkmaz 451, 1079
Çıkmaz Sokak 208, 254
Çıldırtan Aşk 419
Çıldırtan Bir Gürültü 502
Çıldırtan Şüphe 366-367
Çılgın 452
Çılgın Aşk 154, 498
Çılgın Bir Sayfa 206
Çılgın Deniz 345
Çılgın Dünya 363
Çılgın Eşler 89, 117
Çılgın Fahişe 847
Çılgın Hayat 825
Çılgın İngilizce 583
Çılgın Juana 871
Çılgın Maraton 825
Çılgın Max 610
Çılgın Max 2 610
Çılgın Max 3 610
Çılgın Maymun 590
Çılgın Modeller 1006
Çılgın Pierrot 493
Çılgın Saldırı 592
Çılgın Sayfa 522-523
Çılgın Senfoniler 259
Çılgın Şarkıcı 197, 211, 573
Çılgın Twist Yılları 706
Çılgın Ustalar 503
Çılgınlar Cenneti 238
Çılgınlar Kulübü 826
Çılgınlar Kraliçesi 1003
Çılgınlar Sokağı 735
Çılgınların Günahı 997
Çılgınlığın Ötesinde 1027
Çılgınlık 788
Çınar 458
Çıplak 861, 867, 928
Çıplak Ada 544
Çıplak Ayaklı Tabur 470
Çıplak Bakış 871
Çıplak Çocukluk 824
Çıplak Dağda Bir Gece 266
Çıplak Gece 788-789
Çıplak Kadın Resmi 345
Çıplak Kent 523
Çıplak Ruhlar 380
Çıplak Ten 873

Çıplak Vatandaş 935
Çıplak ve Ölü 249
Çıraklık 692
Çiçek Abbas 940
Çiçek Açma Zamanı 423
Çiçek Adam 612
Çiçekçi Kadın 600
Çiçekli Liman 519
Çift Gidişli Yol 1023
Çiftçinin Yemeği 866
Çifte Oyun 870
Çifte Rol 442
Çifte Tazminat 371, 985
Çifte Tehlike 607
Çiftliğe Doğru 614
Çiftlikte 88
Çiftlikte 679
Çikolatadan Daha İyi 695
Çilek ve Çikolata 675
Çin 796
Çin Kızları 576
Çin Macerası 830
Çin Mahallesi 451
Çin Papağanı 155
Çin Ruleti 815
Çin Yakındır 848
Çin'deki Bir Görev Üssüne Saldırı 48
Çingene Ezgisi 549
Çingeneler Zamanı 456-457
Çingenenin Aşkı 830
Çini 955
Çinli Muhasebecinin Öldürülmesi 1001
Çinli Kız 494, 1029
Çinli Koca 590
Çirkin Ares 956
Çirkinler de Sever 940, 1087
Çirkinler, Kirliler ve Kötüler 849
Çizme 918
Çocuk 201
Çocuk Arabası 846
Çocuk Hırsız 725
Çocuklar 862
Çocuklar Bize Bakıyor 327, 333-334
Çocuklar Geri Döner 546
Çocuklara İlişkin Kısa Öyküler 779
Çocuklarıma Günce 436
Çocukların Kralı 580
Çocuklarınız Nasıl Olacak 665
Çocuklarla Yaşam 347
Çocukluğumun Porto'su 420
Çocukluğumuzun Gökyüzü 776
Çocukluğumuzun Tangoları 768
Çocukluğun Son Gecesi 770
Çocukluk Senfonim 877
Çocuklukta Olanlar 596
Çok Basit Bir Öykü 708
Çok Bilen Adam 390
Çokeşlilik 718
Çorbadan Cevize 1004
Çökertme 938
Çöl Aslanı 229
Çöl Çiçeği 707
Çöl Devleri 166
Çöl Fareleri 249, 257
Çöl Güzeli 732
Çöl İşaretçileri 709
Çöl Kraliçesi Priscilla'nın Serüveni 612
Çöl Sultanı 733
Çöl Şeytanı 960
Çöl Tilkisi 249
Çölde Bir Buse 732
Çölde Çay 851, 1037
Çölde Kayboluş 727
Çöllerin Simon'u 786
Çölün Mirası 249
Çöp 1003
Çöp Dersi 720
Çöpçüler 794
Çöpçüler Kralı 924
Çöpçünün Karabasanı 192
Çözmek ve Bağlamak 433
Çözülmeler 934
Çudesnica 325
Çukur 85

Da Lu 574
Da Nao Buashi 573
Da Noche Vienes Esmeralda 686
Da Taijian Li Lianying 582
Da Zuixia 588
Dad and Dave Come to Town 603
Dad ile Dave Kente Geliyor 603
Dad Rudd 603
Daddy Nostalgie 803
Dadi Ernü 588
Daens 905
Dağ Eteklerinin Kızı 207
Dağ İnsanları 430
Dağ Kartalı 194
Dağda Yağmur 588
Dağın Eteğindeki Çiçek Demeti 579
Dağları Delen Ferhat 955
Daha Büyük Aşk Yok 542
Daha Ne Kadar Acı Çekeceğiz? 728
Daha Sonra 743
Dahayatü'l-Medeniyye 733
Dahi Çocuk 591
Dahong Denglong Gaogao Gua 581
Dai Shoukao de Lüke 579
Daibutsu Kaigen 523
Daima Kalbimdesin 734
Daima Lilya 883

Daimen fi Kalbi 734
Daini no Jinsei 545
Daini Toride no Hitobito 544
Daire 757, 1099
Daisy Miller 1024
Dakar Yürüyüşü 713
Daktilo Kız 205
Dalagang Bukid 618
Dalawang Pugad Dalawang Ibong 620
Daleka Cesta 438
Dalgalar 568
Dalgalar ve Damlacıklar 49
Dalgaları Aşmak 422, 878
Dalgalı Denizde Sığınak Aramak 592
Dali Müzesi 659
Dalia ve Denizciler 740
Dalia ve Hamalakhim 740
Dallas Doll 612
Dalokan 722
Dama de las Camelias, La 656
Dama de las Cayenas, La 668
Dama dela Muerte, La 656
Dama Duende, La 634
Dama s Sobackoj 461
Damage 497
Damdaki Adam 880
Damdaki Çapkın 826
Damdaki Kadınlar 882
Damdaki Kemancı 383
Damdaki Süvari 830
Dame aux Camélias, La 41, 178
Dame de Pique, La 269
Dames du Bois de Boulogne, Les 400
Damgalı Melek 620
Damızlık Kızın Öyküsü 819
Damned, The 805
Damsız ve Yasasız 501
Danao Guai Juchang 573
Dance of The Vampires 451
Dance With a Stranger 860
Dancer in The Dark 422, 878, 1099
Dances With Wolves 1036, 1092
Dancing Masters 116
Dandy The All American Girl 1025
Dang de Nüer 577
Dangerous Liaisons 858
Dani 454
Daniel Trene Biniyor 436
Daniele Cortis 349
Danimarkalı Kızlar Her Şeyi Gösterir 455
Daniya na Mane 556
Dans 195, 881
Dans Eden Boğa 592
Dans Et ve Haykır 421
Dans la Ville Blanche 900
Dans Ustası 442
Dansa Davet 382, 1073
Dansen 881
Dansen met Regitze 876
Danske Piger Viser Alt 455
Dansöz 58
Dante Sokağı Cinayeti 462
Dante Yanardağı 616
Dante's Peak 616
Dantelci Kız 901
Danteller 322
Danton 447
Dao Ma Dan 593
Dar Alanda Kısa Paslaşmalar 946, 1099
Dar Bir Köprü 742
Dar la Cara 637
Darbe 660
Darbu'l-Mehabil 735
Darek 443
Dark City 728
Dark Corner, The 249
Dark Mirror, The 993
Darling 513
Darling Lili 1004
Darling of Paris, The 103
Darò Un Milione 307, 333
Dastforuş 754
Dava 386
Davet 901
David 821, 1085
David and Bathseba 257
David-Bek 766
David Copperfield 60, 255
David Golder 284
Davul 896
Davut Peygamber 607
Dawn 193, 609
Dawn Patrol, The 235
Dawn to Freedom, The 618
Day of The Fight 1009
Day of The Jackal, The 365
Day of The Locust 514
Day the Earth Stood Still, The 257
Day The Fish Came Out, The 471
Day The Ponies Come Back, The 1025
Dayanılmaz Zulüm 1034
Dayire 757, 1099
Dayire-i Mina 750
Dayton'dan Sonraki Yıl 898
Dayuebing 580
De Boond Pani 567
De Carne Somos 666
De Fem Benspaend 878
De Fire Ojoevle 58
De Frigjorte 876
De Hollywood à Tamanrasset 706
De Mayerling a Sarajevo 269

De Stem van Het Water 469
De Svarta Maskerna 184
De Tre Kammerater 58
De Witte 466
Dead Calm 608
Dead End 254
Dead Man 1030
Dead of Night 316
Dead of Winter 1008
Dead Poets Society 608
Dead Zone, The 696
Dead, The 370
Deadline USA 376
Deadly Companions, The 959
Dean Maitland'ın Suskunluğu 603
Death and The Maiden 452
Death and Transfiguration 862
Death of a Composer 859
Death of a Salesman 362
Decameron, Il 846, 1081
Decameron Geceleri 193
Decameron Nights 193
Décembre 704
Decisión, La 675
Déclin de l'Empire Américain, Le 693
Deconstructing Harry 985
Dedecek Automobil 438
Dedemle Bir Yaz 596
Dedesini Kurtaran Yetim 573
Deep Throat 991
Deer Hunter, The 1017, 1084-1085
Defiant Ones, The 365
Define 166, 444, 570
Define Adası 86, 252, 660
Defineci 603
Degikoro 208
Değerbilir Köpek 50
Değerli Bir Gün 437
Değersizler 886
Değirmen 920
Değişen Dünyanın İnsanları 487
Değişen Köy 570
Dehşet Gecesi 1023
Dehşet Odası 863
Dehşet Saati 378
Dehşet Sarayı 378
Dehşet Yolcuları 288, 1072
Déjeuner sur l'Herbe, Le 276
Dekalog 455
Dekameron 846
Dekigokoro 524
Del Manicomio al Matrimonio 665
Delbaran 758
Delft'li Kız 466
Deli 901
Deli Dolu 1006
Deli Yusuf 1083
Deli Yürek-Bumerang Cehennemi 938
Delicatessen 823
Delik 597
Delik Davul 526
Deliler Evi 892
Deliliğe Bakış 505
Delinquents, The 1012
Delitto di Giovanni Episcopo, Il 345
Delitto Matteotti, Il 838
Deliverance 515
Demain à Nganguila 719
Demanty Noci 441
Dementia 13 970
Demir Adam 447, 1086
Demir At 226-227
Demir Kapı 1062
Demir Maske 51, 219
Demir Perde 355
Demir Taç 306, 1066
Demir Yumruk 257
Demir Yumruklu Rahip 591
Demiryol 930
Demiryolcu 346
Demiryolcular 511
Demiryolcunun Öyküsü 545
Demiryolu Savaşı 397
Demoiselle Sauvage, La 694
Demoiselles de Rochefort, Les 501
Demonios en el Jardin 869
Den Allvarsamma Leken 428
Den Goda Viljan 421, 1093
Den Starkaste 423
Deneme 614
Denen ni Shisu 551
Denguiz Çiganogui 780
Deniz 31
Deniz Çingeneleri 619
Deniz Kabuklusu 780
Deniz Kartalı 123
Deniz Kazasına Uğramışlar 659
Deniz Kıyısında Koşan Köpek 768
Deniz Kızı 906
Deniz Kızlarının Şarkısını Duydum 695
Deniz Kurdu 123, 246
Deniz Kuşu 282
Deniz Şeytanları 248
Deniz Üstündeki Dostlar 295
Deniz ve Zehir 551
Deniz Yaşamı 695
Deniz Yıldızı 172
Denizci 1032
Denizci Adam 112
Denizci Popeye'nin Ali Babanın Kırk Haramileriyle Karşılaşması 262
Denizci Popeye'nin Denizci Sindbad ile Karşılaşması 262

Denizciler 505
Denizciler Geliyor 381
Denizde İsyan 251
Denize Hançer Düştü 941
Denize İnen Sokak 916, 1075
Denizin Dişleri 973
Denizin Sessizliği 398
Denizin Şiiri 148
Denizin Türküsü 316, 644
Denizle Tatlı Su Arasında 692
Denizler Altında Yirmi Bin Fersah 38
Denizler Hâkimi 248, 404
Denizlerin Altını 174
Denizlerin Maria'sı 203
Dénonciation, La 500
Dentellière, La 901
Denti, I 853
Dentist, The 88
Departed, The 969, 1115
Départ, Le 448, 1079
Deprem 925
Deprisa Deprisa 416, 1086
Der Schatten des Schreibers 897
Derevo Jamal 775
Derin Boğaz 991
Derin Kırmızı 838
Derinin Altı 667
Derinlik Sarhoşluğu 823, 833
Derman 926
Dernier Atout, Le 287
Dernier Collage, Le 765
Dernier Combat, Le 833
Dernier Métro, Le 488
Dernier Milliardaire, Le 180
Dernier Seigneur des Balkans 1101
Dernière Chance, La 1068
Dernière Image, La 705
Dernières Fiançailles, Les 693
Ders 719
Dersu Uzala 531-532
Dertli Pınar 478, 1067
Derya Gülü 931
Des Blomstertid 423
Desafio, O 649
Desarraigo 675
Descartes 332
Descobrimento do Brasil, O 642
Description d'un Combat 504
Desembarco de los 33 Orientales, El 663
Desencanto, El 869
Desert Fox, The 249
Desert Rats, The 249, 257
Deserto dei Tartari, Il 839
Deserto Rosso, Il 794, 1078
Désespérée, La 43
Desfile de la Marineria Española 662
Desfile Militar a la Parva Domus 662
Desiat'dnei Kotorje Potresli Mir 462
Design for Living 234
Designing Woman 380
Desire 243
Désiré 286
Désordre 833
Desperate Hours 1018
Dessous de Paris, Les 43
Destination Tokyo 354
Déstinées Sentimantales, Les 833
Destino, O 202
Destins de Manoel 660
Det Goelder din Frihed 420
Det Rya Landet 884
Detective a Contramano 663
Détruire Dit-Elle 502
Detstvo Gorkogo 323
Deus e o Diabo na Terra da Sol 646
Deus Pátria e Autorirade 874
Deuses e os Mortos, Os 648
Deutschland Bleiche Mutter 821
Deutschland un Herbst 810
Deux Anglaises Et Le Continent, Les 487
Deux Hommes Dans Manhattan 398
Deux Ou Trois Choses Que Je Sais d'Elle 494
Deux Timides, Les 179
Deuxième Souffle, Le 399
Devarim 742
Devdas 556
Deveti Krug 453
Devi 562
Devil Doll, The 251
Devil in Miss Jones, The 991
Devil is a Woman, The 231
Devil's Daughter, The 103
Devil's Doorway, The 376
Devil's Own, The 997
Devil's Passkey, The 117
Devil's Playground, The 608
Devils, The 512
Devjat'dnei Odnogo Godo 462
Devler ve Oyuncaklar 551
Devlerin Aşkı 1073
Devlerin Öfkesi 481
Devlet Kuşu 919
Devolak Athara 570
Devrim 654, 680
Devrim Arabaları 953
Devrim Çocukları 612
Devrimci 64
Devrimden Önce 851
Devrimin Öyküsü 673-674
Devrimin Tam Tarihi 679
Devrimin Yıldönümü 132

Dezertir 140
Dharti Ke Lal 567
Dışarıda Bir Gece 102
Dışlama 159
Dia do Desespero, O 419
Diable au Corps, Le 396
Diable Boiteux, Le 286
Diable Probablement, Le 402
Diabo, O 441
Diaboliquement Votre 285
Diaboliques, Les 288
Dial M for Murder 390
Dialogos de Exilados 659
Diamante del Maharaja, El 656
Diana'nın Banyosu 50
Diankha-bi 717
Diaries Notebooks and Sketches 1002
Diaries of Vaslav Nijinsky, The 613
Diario di un Maestro 841
Diary of a Chambermaid, The 275
Dias de Campo 660
Dias del Agua, Los 676
Dias del Odio 636
Diavolo in Corpo, Il 848
Diavolo, Il 1077
Diaz-Taft Görüşmesi 678
Diego Alves'in Cinayetleri 202
Diegue-bi 717
Dieu est Grand l'Homme est Petit 718
Diexue Heigu 580
Diggers 603
Digue, La 175
Diğerleri 870
Dikar 780
Diki Vostok 773
Dikiş Makinalı Kız 762
Dikkat, Şehvet 598, 1115
Dila Hanım 934
Dilek Ağacı 761
Dilek Bahçesi 779
Dilek Yüzüğü 85
Dilemma 420, 728
Dilenci 845, 1076
Dilenciler Operası 512
Dillinger è Morto 847
Dillinger Öldü 847
Dilorum 779
Dim Little Island 316
Dimanche à Pekin 504
Dimbaza'da Son Mezar 728
Dimenticare Venezia 842
Din Saati: Annemin Tebessümü 848
Dinamit 238
Dincolo de Nisipuri 458
Dincolo de Pod 458
Dindar Kız 498
Ding Dağı 572
Ding Junshan 572
Dingaka 727
Dinginlik 449
Dingo 612
Dinozor Gertie 1057
Dionysos 503
Diploma Şenliği 852
Diplomatın Çantası 146
Dirigibile 240
Dirigibile, El 664
Diriliş 305, 918
Dirnentragödie 169
Dirty Dozen, The 374
Dirty Harry 994
Dirty Pretty Things 858
Disciple, The 84
Disco Volante 842
Dishonored 231
Disorderly Orderly 1006
Disordine, Il 842
Distant Voices Still Lives 862
Dişçi 88
Dişçinin Serüvenleri 463
Dişi James Bond 806
Dişi Japon Kedisi 551
Dişi Kartal 226, 375
Dişi Kediler 420
Dişi Köpek 272
Dişi Kurt 345
Dişi Şeytan 187, 374
Dişler 853
Dişli Ay 901
Ditte Menneskebarn 420
Diva 823
Divine 269
Divine Lady, The 1061
Divine Woman, The 185
Divorce, Le 867
Divorzio all'Italiana 346
Divotvorny Klobouk 438
Diwata ng Karagatan 618
Diyalog 431
Diyet 916
Diyi Leixing Weixian 592
Diyi Wumen 592
Diying 594
Djadja Vanja 891
Djaevulens Dega 791
Django 835
Djeli 721
Dni Oktiabriya, V 320
Do Ankhen Bara Haath 556
Do Bigha Zameen 559
Do The Right Thing 1038
Dobri Vojak Svejk 199, 438, 443

Dobro Pozholovat'ili Postoronnim Vhod Vosprescen 463
Dobu 544
Doce Sillas, Las 674
Docks of New York, The 231
Doctor Glas 882
Doctor Zhivago 405
Doçki Materi 324
Doden pa Oslo S 885
Dodens Brud 58
Dodeskaden 531
Dodesukaden 531
Dodsworth 254
Dog Day Afternoon 999, 1113
Dogville 878
Doğadaj 456
Doğal Büyüklük 415
Doğal Yaşamı Boyunca 210
Doğan Ay 243
Doğdum Ama 208, 524
Doğru Olanı Yap 1038
Doğru Söz 459
Doğrudan İlişki 543
Doğu Rüzgârı 494
Doğu Yolu 83, 92
Doğu-Batı 770
Doğum Günü Dört Temmuz 1019, 1091
Dojo Tapınağında İki Kişi 206
Dokkoi İkiteiru 543
Dokkoi Ningen Bushi 544
Doktor Dolittle und seine Tiere 170
Doktor Dolittle ve Hayvanları 170
Doktor Hitchcock'un Korkunç Sırrı 837
Doktor Jekyll'in İki Yüzü 408
Doktor Jivago 405
Doktor Tube'ün Çılgınlığı 175
Dokunma Gıdıklanırım 372
Dokunulmaz Bu Aslana 481
Dokunulmazlar 1026
Dokuso 206
Dokuz Dağın Efesi 480
Dokuz Kuyruklu Kedi 838
Dokuz Yaşam 427
Dokuz Buçuk Hafta 1031
Dokuzuncu Halka 453
Dolandırıcılar 843
Dolandırıcılar Şahı 1076
Dolce 894
Dolce Vita, La 798, 1076
Dolci Inganni, I 345
Dolina Miru 453
Dolken 186
Dolls 546
Dolly Bell'i Anımsıyor musun? 456
Dolly'nin Serüvenleri 79
Dolores 201
Dolorita'nın Tutkulu Dansı 61, 1050
Dolorita's Passion Dance 61, 1050
Dolorosa, La 288
Dolunay 903, 936
Dolunay Geceleri 499
Dom Durakov 892
Dom na Trubnoy 149
Dom V Sugrobach 321
Dom Za Vesanje 458
Domani 854
Domani si Balla 855
Domaniç Yolcusu 478
Domaren 424
Domates Ketçap İmparatoru 549
Dombey and Son 193
Dombey ile Oğlu 193
Domenica d'Agosto 348
Domicile Conjugal 487
Domingo a Tarde 874
Domino 595
Domino İlkesi 364
Domino Principle, The 364
Domuz Ahırı 846
Domuz Savaşı 637
Domuzlar ve Savaş Gemileri 538
Don Camillo 285, 309
Don Juan 122, 211-212, 1060
Don Juan et Faust 174
Don Juan Tenorio 201
Don Juan ve Faust 174
Don Juan'ın Özel Hayatı 312
Don Kihot 135
Don Kişot 135, 168, 268, 386, 869
Don Leandro El Inefable 668
Don Muso 720
Don Pedro El Cruel 201
Don Quichotte 168
Don Quischotte 268
Don Quixote 386
Don Senfonisi 136-137
Don Store Bernadapen 427
Don Tomás Entrada Palma'nın Sarayından Çıkışı 670
Don's Party 606
Don't Change Your Husband 119, 238
Don't Let It Get You 615
Don't Tell Everything 238
Don'un Partisi 606
Doña Bárbara 681
Doña Herlinda y Su Hijo 685
Doña Inés de Castro 202, 418, 641
Dona Juana 157
Donanmanın Melekleri 1003
Donator 454
Donauwaltzer, Der 897
Donde Nunca Jamas Selo Imaginan 1102

Dondong de Jiaqi 596
Dong 597
Dong Lian 589
Dong Nuan 594
Donna Della Domenica, La 347
Donna Scimmia, La 847
Donzoko 531
Doperación Massacre 640
Dopros 770
Dora-Heita 542
Dorado, El 237, 417
Dorian Gray'in Portresi 65
Dorojoy Cenoy 323
Dorregos'un Kurşuna Dizilmesi 633
Dos Amigos y un Amor 634
Dos Destinos 663
Dos Monjes 680
Dos Putas o Historia da Amor que Termina en Boda 872
Dossier 51, Le 825
Dossier Noir, Le 397
Dost Hasreti 260
Dostlarım 348
Dostlarımı Düşlüyorum 912
Dostların Otuzuncu Yılı 956
Dostluk Denizi 865
Dostoyevski'nin Yaşamında 26 Gün 461
Dostum Washington 658
Dostumuz Hayseeds'ler 210
Dotkniecie Reki 449
Dou ma Zei 582
Double Jeopardy 607
Double Vie de Véronique, La 450
Douceur du Village, La 505
Doura, Faina Fluvial 418
Douro, Irmak Çalışması 418
Dov'è La Libertà? 332
Dovuşka s Korobkoy 149
Down Argentine Way 361
Down by Law 1030
Down on The Farın 88, 614
Doyumsuz Bayan Kirsch 512
Dödshoppet fran Circuskupolen 60
Dön 350
Dön James Dean, Dön James Dean 1014
Dön Sebastiana 653
Dönencelerin Denizkızları 781
Döner Kapılar 693
Dönersen Islık Çal 937
Dönülemeyen Yol 375
Dönüş 873, 1101
Dönüşen Toprak 647
Dönüşü Olmayan Nokta 354, 514, 999
Dördüncü Adam 907
IV. Henry 848
Dört Arkadaş 1008
Dört Aşk 594
Dört Kızın Romanı 250
Dört Nikâh Bir Cenaze 860, 867
Dört Oda 1035
Dört Oğul 227
Dört Şeytan 58
Dört Yüz Milyon 468
Dörtyüz Darbe 278
Dövme 551
Dövüş Günü 1009
Dövüşme 83
Dr Knock 1063
Dr. Caligari'nin Muayenehanesi 57, 152, 154, 198, 1057-1058
Dr. Cordeliler'nin Vasiyeti 276
Dr. Gar El Hama II 59
Dr. Jekyll and Mr. Hyde 248, 252
Dr. Jekyll ve Mr. Hyde 157
Dr. José Rizal'ın Kurşuna Dizilmesi 617
Dr. Kotnis ki Amar Kahani 556
Dr. Kotnis'in Seyahati 556
Dr. Mabuse'nin Bin Gözü 163, 166
Dr. Mabuse'nin Vasiyeti 163, 1062
Dr. Mabuse, der Spieler 163
Dr. Mabuse, Oyuncu 163
Dr. Mulholland 1029
Dr. Oyenusi'nin Yükselişi ve Düşüşü 725
Dr. Strangelove or How I Learned to Stop Worrying and Love The Bomb 353, 1010
Dr. Strangelove ya da Nasıl Endişe Etmekten Vazgeçip Bombayı Sevdim 1010
Dr. T and The Women 1015
Dr. T ve Kadınları 1015
Dracula 125, 251, 1027
Dracula İçin Kan 1003
Dracula Prince of Darkness 408
Dracula: Dead and Loving It 1006
Dracula: Ölü ve Mutlu 1006
Dracula: Pages From a Virgin's Diary 696
Drakos, O 471
Drakula Karanlıklar Prensi 408
Drakula'nın Dehşeti 408
Drakula'nın Nişanlıları 408
Drakula: Bir Bakirenin Günlüğünden Sayfalar 696
Drama v Kabare Futuristov n. 13 65
Drame Chez les Fantoches 40
Drame de Shanghai, Le 168, 268
Dramma di Gelosia 849
Drapeau Blanc d'Oxala, Le 500
Drapetis, O 911
Draughtsman's Contract, The 858
Dravci 439
Dreamers, The 852
Dreams That Money Can Buy 172
Dreigroschenoper, Die 167, 412

Drenge 876
Dressed to Kill 1026
Dressel Ailesi 681
Dreyfus Olayı 36, 1051
Drifters 314
Driller Killer, The 1029
Driving Miss Daisy 607, 1091
Droga Mlodych 444
Drogue Fatale, La 689
Drôle de Drame 280
Drommeslottet 428
Du Barry, Tutkuların Kadını 219
Du Barry, Woman of Passion 219
Du Mich Auch 902
Du Rififi Chez Les Hommes 366
Du Skal Oere Din Hustru 182
Dubi Dao 589
Dudaktan Kalbe 478
Duddy Kravitz'in Çıraklığı 694, 1083
Due Soldi di Speranza 344, 1071
Duel 975
Duel in The Sun 245
Duellists, The 864
Duet For One 892
Duhter-i Lor 748
Dujuan Shan 578
Duli Shidai 597
Dumanın Yeri 664
Dumanlı Kapı 569
Dumbo 260, 1069
Dumenica le Ora Sesa 458
Dummkopf, Der 156
Dumu'ü'l-Hubb 733
Dun Huang Ye Tan 585
Dune 1028
Durgun Don 324
Durvo Bez Koren 460
Dust 457, 905
Dustmen's Nightmare, The 192
Duvar 31, 636, 906, 923
Duvara Çarpan Baş 497
Duvara Karşı 822, 943, 1102-1103, 1108
Duvarın Arkası 449
Duvarlar 434, 569
Duvarların Ardında Sevişme 550
Duvidha 568
Duyguların Gücü 810
Duygusal Adam 210
Duygusal Bir Yolculuk 512
Duygusal Yazgılar 833
Duyu İmparatorluğu 536-537, 550
Dü Film Be Yek Bilit 757
Dü Zen 757
Düellocular 864
Düet 943
Düğün 447, 761, 895, 916, 1083
Düğün Davetiyesi 364
Düğün Evi 362
Düğün Gecesi 954
Düğün Günü 564
Düğün Marşı 119, 847
Düğün Yemeği 597, 1094
Dün 196, 1089
Dün Böyleydik Bugün Nasılız? 619
Dün Gece Bir Rüya Gördüm 1114
Dün İlkbahardı 637
Dünkü Çocuk 256
Dünya, Beden ve Şeytan 353
Dünya Bunalımı 414
Dünya Devrimi Savaşı Manifestosu 550
Dünya Güzeli 205
Dünya Tarihi, Birinci Bölüm 1006
Dünya Zengindir 315
Dünyada Bir Gece 1030
Dünyamızın Sonu 445
Dünyanın Altıncı Bölümü 136
Dünyanın Altıncı Kıtası 674
Dünyanın Başlangıcına Yolculuk 419
Dünyanın Bütün Altını 181
Dünyanın Bütün Belleği 489
Dünyanın Devamı İçin 692
Dünyanın Ortası 900
Dünyanın Sonu 177
Dünyanın Tüm Sabahları 832
Dünyanın Yaşı 648
Dünyanın Yürekleri 83
Dünyaya Dönüş 402
Dünyayı Sarsan On Gün 129, 144, 320, 1016
Dürüst Kalp 542
Dürüstlük 695
Düsseldorf Canavarı 163, 803-804
Düş 456
Düş Gezginleri 921
Düş Görme Çağı 435
Düş Hırsızı 663
Düş Kuran 741
Düşen Kadın 510
Düşkün Çiçekler 519
Düşkün Melek 373
Düşler 532
Düşler Ülkesi 505
Düşlerin Dönüşümü 616
Düşlerin ve Korkuların Sınırları 746
Düşman 455, 563, 923-925
Düşman Kardeşler 340, 1075-1076
Düşman Yolları Kesti 480
Düşmanlar Arasındaki Dost Dostlar Arasındaki Düşman 892
Düşsel Gezi 178
Düşte Aşk Kavgaları 660
Düşünce 266
Düşüş 636, 648

Düttürü Dünya 925
Düz, Düz, Düz Beni Tim 872
Düzenbazlar 282
Düzenin Katilleri 282
Düzensizlik 842
Dvadcat'sest Dnef İz Jizni 461
Dvadkatsest Komissarov 760
Dvatcat'dnej Bez Vojny 463
Dvoje 454
Dvojrole 442
Dvorjanskoe Gnezdo 891
Dynamite 238
Dyrgent 447
Dziewczeta z Nowolipek 444
Dzikie Pola 444
Dzori Miro 768

E la Nave Va 801
E Primavera 344
E. T. The Extra-Terrestrial 977-978, 1090
Eagle of The Sea, The 123
Eagle, The 105, 122
East of Eden 368
Easy Rider 992
Easy Street 108
Eau à la Bouche, L' 500
Eaux d'Artifice 1002
Ebedi Kent 78
Ebedi Yahudi 298
Ebi Fevkü'ş-Şecere 736
Ebu Reykan Biruni 779
Ecce Bombo 855
Echappé de Charenton 36
Ecinniler Dansına Başlangıç 503
Eclipse 694
Eclisse, L' 794
Ecole Buissonnière, L' 398
Ecole des Facteurs, L' 402
Ed Wood 379
Edad Difficil 635
Eddie King 744
Eden 743
Edes Emma Draga Böbe 435
Edge of Darkness 251
Edge of The City 997
Edi ile Büdü 482
Edipo 53
Edipo Re 846
Efelerin Efesi 478
Efter Repetitionen 793
Efunsetan Aniwura Iyalode Ibadan 725
Efunsetan Ibadan Kadınlarının Kraliçesi 725
Ege Kahramanları 481
Eggs 885
Eghet 769
Ego Zovut Suche-Bator 322
Egy ej Velenceben 429
Egy Tél az Isten Háta Mögött 437
Egymasra Nezve 431
Eğer 509, 1080
Eğlence Kadını O-Haru'nun Yaşamı 815
Eğlenceler Beldesi 380
Eğreltiotlarının Sırrı 521
Ehe der Maria Braun, Die 815
Ehe im Shatten 412
Ehne'l-Telâmize 736
Ehramda Bir Facia 732
Eiga Joyu 544
Eight and a Half Woman 859
Ein Burschenlied aus Heidelberg 294
Eine Berliner Romance 412
Eine Venetianische Nacht 55
Einstein des Sex-Leben und Werk des Dr. Magnus Hirschfeld, Der 822
Ejder Kapı Lokantası 588
Ejderha Efendi 590
Ejderin Öfkesi 587
Ejderin Üç Fedaisi 587
Ejderin Yılı 1018
Ejszaka 435
Ek Aadmi 567
Ek Adhuri Kahani 565
Ek Din Achanak 566
Ek Din Pratidin 565
Ekim 144
Ekim Devrimi 505
Ekim Günlerinde 320
Ekim Yanıtı 657
Ekinoks Çiçeği 525
Ekmeğimi Kazanırken 323, 666
Ekmek, Aşk Ve... 347
Ekmek Parası 108, 1055
Ekmek ve Çikolata 842
Ekmek ve Güller 511
Ekmek, Aşk ve Hayal 346
Ekmek, Aşk ve Kıskançlık 346
Ekmekçinin Karısı 286
Ekmeksiz Toprak 413, 782
Ekspres Inpormatsia 762
Ekstase 200
El 1018
El Dorado 237, 417
El Pao'da Ateş Yükseliyor 784
El Yazısı 821
el-Afyun ve'l-Âsâ 704
el-Âher 737
el-Amil 733
el-Arz 736
el-Azime 733
el-Bidaye 734
el-Buasâ 733
el-Bustaci 736

el-Fahhâm 705
el-Fecr 708
el-Hâimûn fi's-Sahrâ 709
el-Hergui 712
el-Hilmu'l-Arabi 746
el-İrs 705
el-İzzu Bahzala 732
el-Kadia Semaniye ve Sittin 734
el-Kahire Selâsun 734
el-Kal'a 707
el-Leylu Yahafu'ş-Şems 703
el-Massir 737
el-Medina 738
el-Muhacir 737
el-Mukaduun 735
el-Mumiya 735
el-Mütemerrid 708
el-Mütemerridûn 735
el-Usfur 737
el-Usta Hassan 734
el-Vahş 734
el-Verdü'l-Beyzâ 733
el-Yevmü'l-Yevm 712
el-Yevmü's-Sadis 737
Elbise 908
Eldorado 174, 740
Elecciónes 663
Elecciones Municipales 660
Electra 470
Elektirkli Kahve 198
Elektrikli Otel 201
Eléna et les Hommes 276
Eléna ve Erkekler 276
Elephant 1101
Elephant Boy, The 122, 312
Elephant Man 1028
Eles ñao Usam Black-Tie 650
Elf Yed ve Yed 711
Elinin Avucuyla 683
Elippathayam 569
Elisa Vida Mia 417
Eliseo Subiela Ultimas Imagines del Naufragio 640
Elisso 760
Eliza Hayatım 417
Eller Yukarı 448
Ellerinin Sıcaklığı 761
Elling 885
Elma 755, 902
Elma Satıcısı Katka 321
Elmacı Kadın 242
Elmas Diyarı 563
Elmas Hırsızları 369
Elmas Tozu 709
Elmaslı Gökyüzü 895
Éloge de l'Amour 494
Elokuu 425
Elsker Dig for Evigit (Dogme) 879
Elveda 463, 903
Elveda Bonaparte 737
Elveda Cariyem 580, 1094
Elveda Çin 612
Elveda Dayanışma 428
Elveda Erkeklik 847
Elveda İneklerin Döşemesi 763
Elveda Kira 309
Elveda Las Vegas 866
Elveda Lenin 822
Elveda Sinema 1102
Elveda Yabancı 936
Elveda Yaz Yeşili 779
Elvezsett Paradicsom 431
Elvira Madigan 880
Emberek a Havason 430
Embriyolar Kaçınca 550
Emden'in Serüvenleri 210
Emelie Högkvist 424
Emerald Forest, The 515
Emigrante, L' 190
Emil ile Dedektifler 169
Emil und die Detektive 169
Emile Zola'nın Hayatı 1064
Emiliano Zapata 685
Emir'in Tutsağı 748
Emitai 715
Empedokles'in Ölümü 811
Empire 1002
Empire of The Sun 978
Empire Sonhrai, L' 715
Empire Strikes Back, The 1021, 1117
Emporte-Moi 694
Empresa Perdona un Momento di Locura, La 669
En Büyük Benim 587
En Büyük Mutluluk 669
En Büyük Suç 509
En Büyük Zafer 243
En Cima da Terra Embaixo do Ceu 652
En Dias Como Estos 675
En Enda Natt 423
En Güçlü 423
En Güzel An 348
En Handfull Kärlek 881
En Händfull Tid 885
En İnsancılı 322
En la Ciudad Sin Limites 870
En la Hacienda 679
En la Palma de tu Mano 683
En la Selva Non Hay Estrella 666
En Lektion i Karlek 789
En Lykkelig Skilsmisse 421
En Passant 266

En Passion 792
En Rade 315
En Résidence Surveillée 715
En Sang for Martin 421
Ensemble C'est Tout 831
En Söndag i Semtember 881
En Uzun Gece 460
en-Nâsir Salaheddin 736
Enamorada 683
Enastros Tholos 912
Enchanted April 860
Encuentro, El 676
End of The Golden Weather, The 616
End of Violence, The 818
Endişe 923, 925, 1083
Endonezya Çağırıyor 468
Endülüs Aşkı 201
Endüstri Ülkesi Britanya 315
Ene Hurra 734
Enek a Buzamezökröl 430
Enemigo Principal, El 654
Enfance Nue, L' 824
Enfant de l'Hiver, L' 833
Enfant Sauvage, L' 487
Enfants du Paradis, Les 281
Enfants du Vent, Les 706
Enfants Terribles, Les 398
Engel 448, 460, 649
Engelein 55
Engellenen Devrim 640
Engeller 439
England Returned 204
English Patient, The 1037, 1095
Enjo 541
Enough to Eat? 315
Enrico IV 848
Ensayo de un Crimen 784
Enselenen Onbaşı 276
Enskilda Samtal 882
Entdtsu No Mi Eru Bosho 525
Ente Ömri 739
Enter The Dragon 587
Entertainer, The 405, 508
Entr'acte 178
Entre Gallos y Medianoche 655
Entre la Mer et l'Eau Douce 692
Entre les Murs 1118
Entre Tinieblas 872
Entre Tu et Vous 692
Entrée des Artistes 285
Entrevista Diaz-Taft, La 678
Entro Pancho Villa y Una Mujer Desnuda 687
Epidemic 422, 877
Episode 462
Episodio della Presa di Tripoli 700
Epopeya de Bolivar, La 668
Équipage, L' 269
Equus 1000
Er Ivan Chonkin'in Yaşamı ve Serüvenleri 441
Er Joe'nun Öyküsü 355
Er Ryan'ı Kurtarmak 979, 1040, 1097
Era Notte A Roma 332
Erasehead 1028
Eredità Ferramonti, L' 839
Erendira 648
Eretz Hadasha 744
Erin Brockovich 1032
Erkeğim 829
Erkek Arkadaş 512
Erkek Çocuklar 876
Erkek Dişi 493
Erkek Eğitimi 776
Erkek Kardeşi 833
Erkek Kardeşler Kız Kardeşler 852
Erkek ve Dişi 199, 238
Erkekler 364, 821
Erkekler Kadınlar: Kullanma Kılavuzu 826
Erkeklerin Mevsimi 710
Erkeklerin Suskunluğu 903
Erkeklerin Yok Oluşu 686
Erkeksiz Kadınlar 736
Erken Bahar 525
Erken İlkbahar 577-578
Ermiş 555
Ermiş Ayyaş Destanı 850, 1080
Ermiş Bernardo 650
Ermiş Clara 744
Ermiş Tukaram 204, 553
Ernie Game, The 692
Ernie Oyunu 692
Eroica 446
Eros + Cinayet 548
Eros + Gyakusatsu 548
Erotik İlişkiler 550
Erotikkuna Kankei 550
Erotik Öyküler 649
Erotikon 186, 200
Ertelenen Nikâh 586
Erzi de da Wanou 595
Es Geschah am 20 Juli 168
Es Herrscht Ruhe im Land 821
es-Sakka Mate 734
es-Sûretu'l-Âhire 705
es-Süfera 709
Esa Pareja Feliz 414
Escamotage d'Une Dame Chez Robert Houdin 36
Escapade, L' 902
Escape, The 80
Escape from Alcatraz 994

Escape from L. A. 1028
Escape From New York 1027
Escape From The Planet of The Apes 992
Escopeta Nacional, La 415
Escrito en el Cuerpo de la Noche 686
Escuela Santa Maria de Iquique 657
Esercizio di Stile 347
Esin Kaynağı 719
Esire 775
Eski Çek Söylenceleri 443
Eski Gökyüzünün Altında 459
Eski Günlerin Sonu 440
Eski Günlerin Şarkısı 768
Eski Kuşak 306
Eski Mahkûm 78
Eski Santiago 655
Eski Tanrılar 768
Eski ve Yeni 144, 585
Eski Yasa 170
Eskiden Erkektim 1005
Eskimo Limone 741
Esmeralda Gece Geldi 686
Esperame en el Cielo 870
Esperanza 656
Espions, Les 288
Espiritu de la Colmena, El 869
Espoir 286
Esrar Bitti 1024
Esrar Perdesi 391
Esrarengiz Kadın 853
Esrarengiz X 59
Esrime 200
Est-Ouest 770
Esta Tierra Es Mia 663
Esta Tierra Nuestra 674
Esther 742
Estorvo 649, 652
Eşek Derisi 501
Eşkıya 939-940
Eşlikçi Kız 832
Et 847, 1003
Et Brinner en Eld 424
Et Dieu Créa La Femme 485
Et la Lumière Fût 763
Et Rgtigt Menneske 879
Et ve Fantezi 285
Etat de Siège 664, 827
Eternal City, The 78
Etfal Şatila 746
Eti Senin Kemiği Benim 825
Etki Altında Bir Kadın 1001
Eto Ioshadi 776
Etoile de Mer, L' 172
Etoile Noire, L' 718
Etten Yapıldık 666
Eu Sei Que Vou Te Amar 651
Eu Te Amo 651
Eugenia Grandet 349
Eureka Stockade 605
Europa 422, 877
Europa 51 331
Europa Europa 453
Europeans, The 866
Eu Sei Que Vou Te Amar 651
Euzkadi 763
Ev Kadınları 10 Yıl Sonra 428
Ev Kadınları 428
Ev Ödevi 685
Ev ve Dünya 563
Eva 424, 805
Evakko 425
Evangeliemanders Lv 59
Evangeline 688
Evde Oturan Kız 83
Evde Tek Başına 1043
Evde Tek Başına 2 1043
Evdomos Ilios Tou Erota, O 912
Eve Dönmek İstiyorum 491
Eve Dönüş 420, 585
Evelyn 607
Evenements d'Odessa, Les 43
Every Day Except Christmas 507
Everybody Wins 510
Everyone Says I Love You 985
Everything You Always Wanted To Know About Sex 981
Evim Tatlı Evim 80, 861
Evimin Yolu 433
Evimizde Son Günler 609
Evin Nerede Salyangoz? 777
Evita 862
Evlâdü'z-Zevât 732
Evlat Edinme 436, 1083
Evlat Sahibi 640
Evlatlık 777
Evlenmekten Korkmuyorum 488, 980
Evli Bir Çift 692
Evlilik 527, 594, 651
Evlilik Acentesi 398
Evlilik Çemberi 234
Evlilik İlişkileri 545
Evlilik Savaşı 649
Evlilik Yasakları 844
Evlilik Yaşamı 88, 687
Evvel Zaman İçinde 182
Evvel Zaman İçinde Sinema 754
Ewige Jude, Der 298
Ex-Convict, The 78
Excalibur 515
Execution Of Mary, Queen of Scots 29
Exhibición de Todos los Personajes Ilustres de Bolivia, La 653

Exilé, L' 718
Exile, The 269, 1062
Existe Alguna Posibilidad Por Pequeña Que Sea de Sealvar la Nuestra? 873
eXistenZ 696
Exit 428
Exodus 359, 373
Exotica 697
Exploits of Emden, The 210
Expropriación, La 659
Eye for an Eye 514
Eyes of Buddha, The 594
Eyes of Youth 104
Eyes Wide Shut 1012
Eylem İçindeki Dünya 315, 690
Eylemciler 424
Eylül 582, 984
Eylül Fırtınası 921
Eylülcüler 459
Eynaim Ghedoloth 741
Ey Sevgilim 600
Eyvah 915
ez-Zahara 708
ez-Zevcetü's-Sâniyye 734
ez-Zuhurü'l-Katile 731
Ezgili Yürek Ruhi Su 956

Faat Kiné 716
Fabian Balint Talakozasa Istennel 432
Fabiola 307
Fabrikada Yangın 427
Fabula de la Bella Palomera 649
Faccia a Faccia 836
Facciamo Paradiso 348
Face of Britain, The 315
Faces 1000
Faciatu fevki'l-Ehrâm 732
Fad'jal 717
Fadern 60, 424
Fahişe 512, 996
Fahişeler Pansiyonu 345
Fahrenheit 451 487
Fahrenheit 9/11 1042, 1102, 1111
Fahriye Abla 939
Fahrmann Maria 298
Fail Safe 354, 999
Faille, La 905
Faire Part: Musée Henri Langlois 503
Faize Hücum 925, 1087
Fakir Âşıkların Romanı 343
Falak 434
Falamos de Rio de Onor 875
Falbalas 287
Falcılar 741
Fall of The House of Usher, The 378, 512
Fall of The Roman Empire, The 376
Fallen Angel 373
Fallen Idol, The 313
Falsche Bewegung 816
Falstaff 386
Fame 862
Famiglia, La 849
Familia Dressel, La 681
Familia Oroz, La 667
Familiar, El 640
Familiaridades 685
Family Jewels, The 1006
Family Life 510
Family Plot 391
Family Portrait 316
Family Viewings 697
Famous Lovers 796
Fan, The 373
Fangen pa Karlstens Fasting 60
Fangschuss, Der 819
Fanny 285
Fanny och Alexander 793
Fanny ve Alexander 421, 793, 882
Fantasia 259-260, 1063
Fantasma del Convento, El 681
Fantasmagorie 18, 35, 1053
Fantasmas del Caribe 671
Fantoma 1055, 1059
Fantoma Fantoma'ya Karşı 47
Fantomas 46-47
Fantomas Contre Fantomas 47
Fantôme de la Liberté, Le 787
Fantôme du Moulin Rouge, Le 178
Far Country, The 376
Far from The Madding Crowd 513
Faraon 445
Fare Kapanı 569
Fareler ve İnsanlar 251, 481
Farelerin Uyanışı 455
Fareli Köyün Kavalcısı 501
Farendj 1093
Fargo 1033
Farlige Kys 422
Faroleiros, Os 202
Fas 231
Fashions of 1934 382
Fat City 370
Fat Man and Little Boy 863
Fata Morgana 812, 871
Fatal Attraction 1031
Fatal Wedding, The 210
Fate Ignoranti 942
Father of The Bride 380
Father's Little Dividend 380
Fatherland 510
Fatih Pelle 420-421, 876, 1090
Fatima Milagrosa 202

Fatma Bacı 917
Fatmagül'ün Suçu Ne? 931
Fato ya İstiklâl ya Ölüm 478
Fatto di Sangue Tra Due Uomini a Causa di Una Vedova 841
Fatty'nin Flörtü 88
Fatty's Flirtation 88
Faunovo Prilis Pozdni 441
Faust 160
Faust and Mephisto 49
Faust ve Mefisto 49
Faustrecht der Freiheit 814
Faute De L'Abbé Mouret, La 497
Faux Magistrat, Le 47
Favoris de la Lune, Les 763
Fazilet 934
Fear and Desire 1009
Fear City 1029
Fearless 608
Fearless Vampire Killers, The 451
Fedailer Kervanı 376
Fedailer Taburu 355
Fedakâr Ana 270
Fedakâr Kız 601
Federico Fellini'nin Kazanova'sı 800
Fedora 372
Feher Ejzakak 195
Feher Galambok a Fekete Varosban 197
Feher Rozsa 196
Feiying Gaiwak 590
Felicia'nın Yolculuğu 697
Felicia's Journey 697
Fellini-Satyricon 799
Felsefe Taşı 562
Femme au Couteau, La 721
Femme d'à Côté, La 488
Femme de Gilles, La 1108
Femme de l'Aviateur, La 499
Femme de l'Hôtel, La 693
Femme de Mon Pôte, La 828
Femme de Nulle Part, La 173
Femme de Rose Hill, La 900
Femme du Boulanger, La 286
Femme du Gange, La 501
Femme en Bleu, La 825
Femme Entre Chien et Loup 904
Femme et le Pantin, La 285, 787
Femme Fatale 1026
Femme Infidèle, La 495
Femme-Villa-Voiture-Argent 718
Fena Yol 474, 1063
Fener 199
Fener Bekçileri 202, 288
Fener Gemisi 448
Feng 579
Feng Liu Yun Shi 585
Feng Yue 581
Fengbao 577
Fenggui Çocukları 595
Fenggui Lai de Ren 595
Fengkuang Yingyu 583
Fényes Szelek 433
Ferchaux'ların Büyüğü 399
Ferdinando e Carolina 841
Ferdinando ve Carolina 841
Ferenc Rakoczi'nin Cenaze Töreni 195
Ferfolgensen 428
Ferman 916
Fermo Posta Tinto Brass 842
Ferroviere, Il 346
Fest der Schönbeit 301
Fest der Schwarzen Tulpe, Das 472, 1057
Fest der Völker 301
Festa di Laurea 852
Festejos de la Caridad, Los 670
Festen 878
Fête Sauvage, La 504
Fêtes Galantes, Les 181
Fetiço do Império 701
Feu Follet, Le 497
Feu Mathias Pascal 174
Fırçana Bayıldım Boyacı 933
Fırınların Saati 639
Fırtına 202, 319, 324, 345, 398, 577, 860, 947
Fırtına Gibi 578
Fırtınalı Gece 458
Fırtınalı Ülkenin Tess'i 78, 101
Fırtınanın Ortasında 398
Fî Bilâdı Tutankamun 733
Fidalgos de Casa Mourisca, Os 202
Fidanzati, I 850
Fiddle-de-Dee 691
Fiddler on The Roof 382-383
Field, The 864
Fierce Creatures 608
Fierro'nun Çocukları 639
Fiestas de los Estudiantes 655
Fièvre Monte à El Pao, La 784
Fifth Element, The 833
Figlia del Capitano, La 308
Figlia di Jorio, La 55
Figures in a Landscape 806
Fil 1101
Fil Adam 1028
Fil Çocuk 122, 312
Filadelfiya 1037
Filibusterismo, El 619
Filip Cel Buon 458
Filistin 746
Filistin Öyküleri 659
Filistin Uyanıyor 740

Filistin'de İlkbahar 740
Filistin'de Yahudiler'in Yaşamı 739
Filistin'den Mektuplar 841, 850
Filistin'e Bir Gezi 739
Fille d'Artagnan, La 830
Fille de Delft, La 466
Fille de l'Eau, La 272
Filler ve Çimen 945
Film 115
Film and Reality 316
Film Kahramanının Sonu 956
Film ohne Titel 409
Film Revista Valle 634
Film ve Gerçeklik 316
Film, Harikalar Dünyası 428
Filme Zincirli 65
Filmens, Vidunderlige Verden 428
Filmin Adı Yok 1091
Filmin Ruhu 197
Filumena Marturano 349
Fin de Fiesta, La 636
Fin du Jour, La 285
Fin du Monde, La 177
Finanzen der Grossherzogs, Der 159
Finestra di Fronte 942
Finestra Sul Cortile, La 346
Finian'in Gökkuşağı 970
Finian's Rainbow 970
Finye 720
Finzan 722
Finzi Contini'lerin Bahçesi 337, 1081
Fiore delle Mille e Una Notte, Il 846
Fiorile 845
Firari Âşık 397
Firavun 445
Firavunların Kadını 232
Firdevsi 748
Fire Chief, The 88
Fire Over England 311
Fire! 49
Fireworks 1002
Firm, The 1023
First Blood 1016
First of Fury 587
Fiskerlivets Farer-ett Drama pâ Havet 62
Fitneci 378
Fitzcarraldo 813
Five 354
Five Days One Summer 365
Five Easy Pieces 1023
Five Graves to Cairo 355
Fixer, The 998
Flagrante de Adultério, O 651
Flame of New Orleans, The 180
Flamenco 417
Flaming Creatures 1001
Flamingo Road 246
Flamingo Yolu 246
Flamme, Die 232
Flandersui gae 602
Flashdance 1031
Flesh 1003
Flesh and Fantasy 285
Flesh for Frankenstein 1003
Fleur des Ruines, La 175
Fleur du Mal, La 496
Fleurs de Sang 901
Fleurs Sauvages, Les 693
Flickorna 882
Fliying Padre 1009
Floating Life 612
Floch 742
Flor de Mayo 683
Flor Silvestre 682
Floransa'da Veba 57
Flötenkonzert von Sanssouci, Das 294
Flugten Frajante 885
Fly, The 696
Flying Deuces 116
Fog, The 1027
Fokurdayan Kent 454
Folie des Grandeurs, La 826
Folie du Docteur Tube, La 175
Folle, Folle Folleme Tim 872
Folles Années de Twist, Les 706
Foma Gordeev 323
Fome de Amor 645
Fond de l'Air Est Rouge, Le. Scènes de la Troisième Guerre Mondiale 1967-1977 504
Fontamara 344
Fontan 464
Food of Love 872
Fool for Love 1014
Fool's Paradise 238
Foolish Wives 89
Fools 728
For France 116
For Love of Gold 79
For Me and My Girl 382
For The Term of His Natural Life 210
Forasteros en Caracas 668
Forbidden Fruit 238
Forbidden Marriages in The Holy Land 746
Forbidden Paradise 234
Forbrydelsens Element 422, 877
Force of Evil 995
Foreign Correspondent 389
Forever Amber 373
Forrest Gump 1022, 1040, 1094
Fort Apache 225, 229
Fortalezas e Navios de Guerra ne Baia de Guanahana 641

Fortuna 740
Fortunella 349
Forty Second Street 382
Forty Thousand Horsemen 604
Forza del Destino, La 309
Fosiller 542
Fotoğraf 911
Fou, Le 901
Fountainhead, The 245
Four Devils 161
Four Feathers, The 312
Four Friends 1008
Four Horsemen of The Apocalypse, The 93, 104
Four Hundred Millions, The 468
Four Loves 594
Four Rooms 1035
Four Sons 227
Four Weddings and a Funeral 860
Fous du Stade, Les 825
För Att Inte Tala om alla Dessa Kvinnor 791
Fragmentos da Vida 642
Frammande Hamn 424
Från Sä Vit Som En Snö 881
Franc, Le 717
France Est un Empire, La 701
Francesco Giullare Di Dio 332
Francisca 419
Frank 717
Frankenstein 1006
Frankenstein Created Woman 408
Frankenstein İçin Et 1003
Frankenstein Kadını Yarattı 408
Frankenstein Must Be Destroyed 408
Frankenstein or Modern Prometheus 1054
Frankenstein Unbound 378
Frankenstein ya da Modern Prometheus 1054
Frankenstein Yok Edilmeli 408
Frankenstein'ın İntikamı 408
Frankenstein'ın Laneti 408
Fransa Bir İmparatorluktur 701
Fransa İçin 116
Fransa Tarihi El Kitabı 659
Fransa'da Serüven 722
Fransa'ya Kaçış 349
Fransız Giyimi 511
Fransız Teğmenin Kadını 509
Fransızcam Ne Tatlıydı 645
Frantic 452
Fratelli e Sorelle 852
Frau und Der Fremde, Die 1085
Fraulein Else 157
Freaks, The 252
Fred Ott's Sneeze 25, 29
Fred Ott'un Hapşırması 25, 29
Freedom for Ghana 724
Free Zone 743
French Cancan 275
French Connection, The 1081
French Dressing 511
French Lieutenant's Woman, The 509
Fresa y Chocolate 675
Freulose Gasse, Die 166
Frida-Medhjertet i Handen 885
Frida-Yürekten 885
Frida: Naturaleza Viva 684
Frida: Yaşayan Doğallık 684
Friendly Persuasion 255, 1074
Frigya Yıldızı Altında 445
Frihetens Murar 883
Froken Smillas Fornemmelse For 421
From a Far Country 449
From Here to Eternity 365, 1072
From Soup to Nuts 1004
Front Page 251
Front, The 997
Frontiers of Dreams and Fears 746
Frontline 728
Fröken Julie 60, 423, 1071
Fruits de la Passion, Les 550
Frutero, El 671
Fu Rong Zhen 579
Fucking Ämal 883
Fuera da Aqui 654
Fufu 526
Fuga in Francia 349
Fugitive Kind 999
Fuji 523
Fuji Takeshi Monogatari 545
Fujiyama Tırmanışı 777
Fukuro 544
Fukushu Suru wa Ware ni Ari 539
Full Frontal 1033
Full Metal Jacket 1012
Fumée Noire 173
Fumu Ixin 585
Fun in a Chinese Laundry 29
Funeral, The 1030
Fung Gip 592
Funny Face 381
Funny Games 898-899
Funny Girl 255
Funtegutten 427
Fuoco, Il 53, 190
Fuorileggi del Matrimonio, I 844
Furuyashi Köyü 544
Fury, The 1025
Fusilamento de Dorregos, El 633
Fusiliamento de Dr. José Rizal, El 617
Futatsu No Toro 523
Futures Vedettes 285
Futuro è Donna, Il 847

Fuzi Qing 592
Fuzis, Os 646
Fünf Letzte Tage 821

Gabbiano, Il 848
Gabriel a Pani Husa 443
Gadakü's-Sahra 732
Gado Bravo 418
Gafiré'nin Doktoru 718
Galiçya Harekâtı ve Galiçya'da 19 Süvari Müfrezesi 1056
Galileo 807, 842
Galip Usta 825
Gallina Dlueca, La 681
Gallipoli 607
Galyalı Perceval 499
Gambler, The 431, 509
Game of Death, The 587
Gamlet 135
Gamperaliya 570
Gan 545
Gana Cumhuriyetinin Toprakları 325
Gana'ya Özgürlük 724
Ganaras el Pan 666
Ganashatru 562-563
Gandhi 856, 1087
Gandji'nin Ölümü 718
Ganga Bruta 642
Ganga Zumba 650
Gangavtaran 204
Gangs of New York 969
Gangster, El 684
Gangsterle Tatil 347
Gangsterler 235
Ganito Kami Noon Paano Kayo Ngaynon? 619
Ganjlı Kadın 501
Gaoshan Xia de Huahuan 579
Garabagyan Anavart Oragire 769
Garage, The 113
Garaj 113
Garçon 824
Garde à Vue 832
Garden, The 860
Gardens of Stone 974
Gardiens de Phare 288
Gardiyan 896
Garibi ve Meh 750
Garip Bir Gezi 831
Garip Yaşam 46
Garota de Ipenama 650
Garrincho Alegria de Povo 649
Garrincho Ormanlar Kralı 649
Garson 824
Garsonyer 372, 1076
Gaslight 256
Gates of Italy, The 690
Gattegutter 427
Gatto a Nove Code, Il 838
Gattopardo, Il 340, 1077
Gauguin 489
Gauguin'in Hayatı 362
Gauntlet, The 994
Gav 749
Gazap Üzümleri 230, 244, 275, 346, 1065
Gazeteciler Savaşı 376
Gde ty Moya Zulfiya 779
Gdie Tvöi Dom Ulutka? 777
Gece 794, 1076
Gece Arhus 876
Gece Bekçisi 841-842
Gece Bir Hayvanat Bahçesi 694
Gece Davulları 543
Gece Elmasları 441
Gece Güneşi 845
Gece Güneşten Korkar 703-704
Gece Güzelleri 181
Gece İnerken 695
Gece Kelebekleri 528, 906
Gece Kımıltıları 1008
Gece Kıyafeti 828
Gece Olacak 509
Gece Orgu 634
Gece Oyunları 882
Gece Öyküleri 585
Gece Postası 315
Gece Sığınağı 575
Gece Sürüşü 248
Gece Treni 445, 733
Gece ve Gündüz 246, 905
Gece ve Şehir 366
Gece Yolculuğu 929, 1091
Gece Ziyaretçileri 281, 793
Gece, Melek ve Bizim Çocuklar 921
Geceden Daha Güçlü 297
Gecelerin Kraliçesi 686
Gecelerin Marguerite'i 396
Gecelerin Ötesi 480, 914
Gecenin Bedenine Yazılı 686
Gecenin Derininde 316
Gecenin Kapıları 281-282
Gecenin Lulu'su 869
Gecenin Ortasında 652
Gecenin Sıcağında 1079
Gecenin Sonu 564
Geceyarısı Binişi 803
Geceyarısı Bir 108
Geceyarısı Ekspresi 861, 1018, 1084, 1102
Geceyarısı Kovboyu 514, 1080
Geceyarısı Şarkısı 574
Geceyarısına Doğru 829
Geceyarısından Sonra Londra 125, 251

Geciken Adalet 249
Geciken Tekne 668
Geç Açan Krizantemler 526
Geç Açan Krizantemler Tarihi 518
Geç Evlilik 744
Geç Gelen Gençlik 975
Geç Kalan Blues 1000
Geç Saatlerde 966
Geçen Çatana 279
Geçen İnsanlar 467
Geçen Yaz Beş Gün 365
Geçen Yıl Marienbad'da 489, 502, 914, 1076
Geçerken 266
Geçici İktidarsızlık 715
Geçiş 742, 675, 709
Geçiş İzni 830
Geçit 403
Geçit Töreni 580
Geçmiş Günlerde 409
Geçmiş Olsun 693
Geçmiş ve Şimdiki Zaman 418-419
Geçmişi Olmayan Adam 888
Geçmişte Kalan Aşk 831
Geçti Bu Demde Dünyadan Mimarların Piri Sinan 956
Geçti Gibi Rüzgâr 1098
Gegen die Wand 822, 943, 1102
Geheimnisse einer Seele 167
Geido Ichiadai Otoko 518
Geisha Boy, The 1006
Geist des films, Der 197
Gel Sevişelim 256
Gel ve Gör 463
Geleceğe Dönüş 1021
Geleceği Güvencede Değerli Bir Meslek Adamı 343
Geleceğin Cinayetleri 696
Geleceğin Yıldızları 285
Gelecek Kadındır 847
Gelecek Savaşa Elveda 456
Gelegenheitsarbeit Einer Sklavin 810
Gelibolu 607, 956
Gelin 775, 916
Gelinin Annesi 736
Gelinin Babası 380
Gelinin Muradı 480, 1074
Gelinin Yatması 42
Gelosia 346
Gemi 51, 189
Gemici 113-114
Gemide 946
Gemide İsyan 210, 1063
Gemiye Kadar 908
Genbaku no Ko 544
Genc 749
Genc-i Karun 748
Genç Aslanlar 355
Genç Bakire Pınarı 791
Genç Bir Bestecinin Yolculuğu 762
Genç Efendi 590
Genç Frankenstein 1005
Genç Hizmetçiler 805-806
Genç Kalpler 62
Genç Kız 545, 717, 720, 785
Genç Kurtlar 282
Genç Kuşak 324
Genç Lincoln 229
Genç Mr. Pitt 313
Genç Olmayın 584
Genç Serseriler 998
Genç Törles 818
Genç ve Güzel 347
Genç ve Masum 388
Genç Yabancı 998
Genç Yılların Ekmeği 465
Gençkızla Haydut 65
Gençler 684
Gençlerin Yolu 444
Gençliğime Yanmıyorum 528
Gençliğin Acımasız Öyküsü 533
Gençliğin Gözleri 104
Gençliğin Zaferi 733
Gençlik 579
Gençlik Denizi 543
Gençlik Günleri 208
Gençlik Tutkuları 533
Gençlik Yılları 1020
Genel Çizgi 144
Genelev 471
General 92, 113-115, 515, 542, 1060, 1109
General Died at Dawn, The 251
General Patton 1080
General, The 92, 113, 515, 1060
Generale Della Rovere, Il 332, 1075
Generalnaya Liniya 144
Genèse, La 720
Genesi: La Creazione e il Diluvio 850
Genesis 566
Genevieve 407
Gengiz Khan 619
Genii 439
Gennin Hokokusho 543
Genou de Claire, Le 499
Genroku Chusingura 521
Gens du Voyage, Les 284
Gens Qui Passent 467
Gente de Cine 637
Gente de Mosca 673
Gente del Po 794
Gente di Rispetto 344
Gentleman's Agreement 367, 1069

Gentlemen Prefer Blondes 235-236
Genuine 154
Gérard'ın Serüvenleri 448
Gerçeğin Ötesinde 697
Gerçeğin Peşinde 1023
Gerçeğin Sınırları Yoktur 444
Gerçeğin Zaferi 57
Gerçek 288
Gerçek Aşk 589
Gerçek Bir İnsan 879
Gerçek Bir Kadın 644
Gerçek Suç 995
Gerçek Zafer 313
Gerekli Savaş 674
Gergedan Avı 503
Geri Dön Afrika 728
Geri Dönecekler mi? 210
Geri Dönmek İsterdi 760
Geri Gelmeyen Hayalet 149
Geri Tepen Silah 367
Geri Zekâlılar 878
Gerilla 565, 938
Germania Anno Zero 330
Germinal 831
Geroite no Shipka 320
Gertie The Dinosaur 259, 1057
Gertrud 183
Gervaise 398
Geschichtsunterricht 811
Geschriebene Gesicht, Das 902
Gesher Tsar Me'od 742
Get to Know Your Rabbit 1025
Getaway, The 961
Getting of Wisdom, The 606
Geveze Hafiye 1006
Gevezelik 903
Gezegenimizden Bir İnsan 425
Gezgin Atlı Kız 588, 594
Gezi Günlüğü 676
Gezi İnsanları 284
Gezinti 448
Ghana'da Jaguar 724
Ghare Baire 563
Ghetto Zamanı 504
Ghost Dog: The Way of The Samurai 1030
Ghost Goes West, The 180
Ghosts of Mars 1028
Ghosts of The Civil Dead 612
Ghule 766
Gırgır Hafiye 825
Giacomo l'Idealista 345
Giardino dei Finzi Contini, Il 337, 1081
Gibraltar 269
Giderilen Susuzluk 775
Gidiş 448, 1079
Gigerin von Wien, Die 465
Gigi 380, 642, 1074
Gikor 766
Gilliw Ko 618
Gina 693
Ginger e Fred 801
Ginger ve Fred 801
Gingerbread Man 1015
Ginza no Onna 528
Ginza'lı Kadınlar 528
Gion Shimai 521
Gion'lu Kızkardeşler 521
Giorgi Sakadze 760
Giorgobistve 762
Giorni Contati, I 839
Giorno della Civetta, Il 840
Giovani e Belli 347
Giovanna d'Arco Al Rogo 332
Gioventù Perduta 345
Girl Who Stayed at Home, The 83
Girls, Les 256
Gishiki 535
Gitane, La 830
Gitmek 953
Giulietta degli Spiriti 799
Giulietta e Romeo 345, 1072
Giuling Jie Shaonian Sha Ren Shijian 595
Giuoco di Ripley, Il 842
Giuseppe Verdi Nella Vita e Nella Storia 53
Giysisiz Juan 633
Gizem Peşinde 851
Gizem Treni 1030
Gizemli Kadın 104
Gizemli Nehir 995
Gizli Ajan 388
Gizli Aşk 581
Gizli Bahçe 453
Gizli Dosya 510
Gizli Gerçek 1022
Gizli Görüntüler 661
Gizli İlişkiler 858
Gizli Kahraman 589
Gizli Kale 531
Gizli Kuvvet 1025
Gizli Merasim 806
Gizli Oy 758
Gizli Polis 896
Gizli Teşkilat 390
Gizli Ulus 654
Gizli Yüz 929, 1093
Glace à Trois Faces, La 174
Gladiator 1038, 1099
Gladyatör 1038, 1099
Gladyatörlerin İsyanı 350
Glas 469
Glen mi Yoksa Glenda mı? 379
Glen or Glenda 379

Glenn Miller Story, The 376
Gli Occhi la Bocca 848
Gli Ultimi Giorni di Pompei 53, 189, 836
Glissement Progressif du Plaisir 502
Glitterbug 860
Globinyi Zvonar 774
Gloria 396, 1000-1001, 1086
Gloria de la Raza, La 653
Glumov'un Güncesi 141
Glyanets 892
Glykeia Patrida 471
Go-Between, The 806, 1081
Gobbo, Il 344
God King, The 570
Goddess of 1967, The 612
Godfather, Part II, The 972, 1082
Godfather, Part III, The 974
Godfather, The 971, 1081, 1110, 1117
Godless Girl, The 238
Godovşçine Revolyucii 132
Gods Must Be Crazy 727
Goh Hime 547
Gohatto 537
Goin' Down The Road 692
Going My Way 1067
Gokumon-tu 541
Gold Diggers of 1933 382
Gold Rush, The 92, 107, 1059
Golden Bowl 867
Golden Braid 613
Golden Dreams 453
Golden Eighties, The 904
Goldene Stadt, Die 297
Goldframe 906
Golem, Der 56
Golfo 469, 1055
Golfos, Los 416
Golpe de Estado, El 660
Golu Hadawatha 570
Gomon hyakunen-she 550
Gondviseles 437
Gone With The Wind 252, 1065, 1067, 1084
Gongdong gyeongbi guyeok JSA 602
Gonggon gui jeog 601
Gong wu kei bing 589
Gonin no Sekkohei 517
Good Bye Lenin 822
Good Morning Babilonia 844
Good Morning Vietnam 1036
Good Thief, The 864
Good Woman of Bangkok, The 612
GoodFellas 967
Goopy Gyne Bagha Byne 563
Goraczka 452
Gorga M'Bossé 717
Gorkaya Jagoda 779
Gorki'nin Çocukluğu 323
Gorod Zero 464
Gorode Sotchi Tiomnye Notchi, V 895
Gorongoza 726
Gosford Park 1015
Goşo Savaşı 634
Goşonun Soyluluğu 633
Gothic 512
Goupi Mains Rouges 287
Göç 425
Göçebe Oded 740
Göçerler 605, 705
Göçmen 109, 190, 737
Göçmenler 881
Gökkubbe Yıkılınca 426
Gökkuşağı 323
Göklerin Hakimi 969
Gökten İnen Melek 260
Gökyüzü 908
Gökyüzü Aygıtları 669
Gökyüzü Gemisi 59
Gökyüzü Sizindir 289
Gökyüzü ve Yeryüzü 468
Gökyüzü Yolu 423
Gökyüzünün Borcu 667
Göl 929
Göl Üçgeni 655
Göletin İki Dönemi 684
Gölge 445, 767, 901, 954
Gölge Oyunu 939
Gölge Samuray 532
Gölge Ustası 911
Gölgede Evlilik 412
Gölgeler 1000
Gölgeler ve Sis 985
Gölgelerden Gelen 200
Gölgesini Yitiren Adam 900
Gölün Kehaneti 653
Gölün Lancelot'su 401
Gömlek 932
Gönderilmemiş Mektuplar 934
Gönül Eylemi 695
Gönül Kimi Severse 381, 481
Gönül Yaşı 43
Gönüllü Kahramanlar 253, 702
Göreme 955
Görev 1089
Görev Mars 1026
Görevimiz Tehlike 1026, 1041
Görmek ve Sevmek 203
Görünen Adam ya da Film Kültürü, Viyana 197
Görünmeyen Adam 201
Görünmeyen Adamın Maceraları 1027
Görünmeyen Tehlike 907

Görünümler Aldatır 685
Görüşme 801-802, 847
Gösta Beling Efsanesi 187
Gösta Berlings Saga 187
Gösteriler Gösterisi 220
Götter der Pest 814
Götür Beni 694
Göz 568
Göz Zevki 842
Gözbağcı 907
Göze Göz 514, 885
Gözetim Altında 715
Gözler Ağız 848
Gözlerde Güneş 348
Gözlerini Açık Tut 772
Gözü Tamamen Kapalı 1012
Gözyaşı Limanı 470
Gracias a la Vida 661
Graduate, The 991, 1079
Gramofon Avrat 933
Gran Calavera, El 783
Gran Casino 783
Grand Bleu, Le 833
Grand Blond avec une Chaussure Noire, Le 826
Grand Canyon 1093
Grand Hotel 1062
Grand Jeu, Le 283
Grand Méliès, Le 497
Grande Abbuffata, La 847
Grande Caravane, La 718
Grande Cocomero, Il 854
Grande Guerra, La 348, 1075
Grande Illusion, La 119, 274, 1064
Grande Momento, O 645
Grandes Manoeuvres, Les 181
Grandeur Nature 415
Grandi Magazzini 307
Grandma's Boy 112, 120
Grandma's Reading Glass 49
Granica 444
Grapes of Wrath, The 230, 1065
Greatest Show on Earth, The 239, 364, 1071
Great Dictator, The 111, 392, 1065
Great Expectations 405
Great Guns 116
Great Love, The 83
Great McGinty, The 366
Great Race, The 1004
Great Shadow, The 689
Great Train Robbery, The 76, 1052
Great Waldo Pepper, The 258
Great Ziegfield, The 1064
Greatest Show on Earth, The 239, 364, 1071
Greed 117
Green Berets, The 1017
Green Card 608
Greetings 1025
Gregorio 667
Gregory'nin Sevgilisi 865
Gregory's Girl 865
Grek Profilli, Badem Gözlü, Fesleğen Kokulu Yaz Gecesi 841
Grev 141-142, 428, 649, 1059
Grevin ABC'si 650
Grey Fox, The 695
Gri Fareler 54
Gri Mahalle 635
Gri Otomobil 679
Gri Piliç 690
Gri Tilki 695
Gribouille 285
Grido, Il 794
Grifters, The 858
Grito, El 684
Grosse König, Der 297
Groza 319, 324
Gruppenbild mit Dame 455
Gruppo di Famiglia in un Interno 342
Grüne Berg, Der 903
Gu Er Jiu Zu Ji 573
Guadakanal Savaşı 354
Guadalcanal Diary 354
Guangyin de Gushi 595
Guantanemara 675
Guardie e Ladri 347
Gudfader Och Tattaren 424
Guelwaar 716
Guendalina 345
Guernica 489
Guerra Conjugal 649
Guerra del Cerdo, La 637
Guerra del Chaco, La 653
Guerra Gaucha, La 634
Guerra e Liberdade 645
Guerra Necessaria, La 674
Guerre des Boutons, La 826
Guerre est Finie, La 490
Guess Who's Coming to Dinner 363
Guest, The 727
Gueule Ouverte, La 824
Guguk Kuşu 442, 896, 1083
Gui Ma Shuang Xing 591
Guilai 585
Guilty as Sin 1000
Guimba 720
Guise Dükü'nün Öldürülmesi 40, 1053, 1118
Gujing Yosuhun 594
Gulliver Devler Ülkesinde 201
Gulliver en el Pais de los Giagantes 201
Gumuşvari Furgon 771

Gun Nian Uijia 583
Gun Sandari 205
Gunnar Hedes Efsanesi 187
Gunnar Hedes Saga 187
Guns of The Trees 1001
Gunsmoke 959
Guo jiang 589
Gurbet Kuşları 915, 917, 1078
Gurur Dünyası 570
Gushi Yireni 582
Güçlü Adam 65, 112, 240
Güle Güle 925, 1099
Güleç Bayan Beudet 172
Gülen Adam 125, 155
Gülen Pencereli Ev 852
Güller Ne Güzel, Ne Tazeydi 64
Güller Sokağı 820
Güllü 920
Gülmeyen Kadın 234, 248
Gülüm 925
Gülümseme 832
Gülümseyen Düşman 996
Gülün Adı 823, 832
Gülünç Bir Adamın Trajedisi 851
Gülüşan 932
Gülüyorsun 845
Gümüş Nitrat 848
Gümüşi Kamyon 771
Gün Doğmadan 918
Gün Doğuyor 280-281
Gün Geldi 460
Gün Ortasında Gölgeler 543
Gün Uzar Yüzyıl Olur 775
Günah 103
Günah Çıkarma 694
Günah Melekleri 400
Günah Sokağı 187
Günah Tohumu 1025-1026
Günah Vadisi 419
Günaha Son Çağrı 966, 968-969
Günahkâr Gönüller 339-340, 842, 1072
Günahkâr Rahibeler 1100
Günahkârlar 1000
Günahkârlar Yuvası 346
Günahsız Katiller 165
Günahsızlar 1068
Günaydın Babil 844
Günaydın Gece 848
Günaydın Hüzün 373
Günaydın Vietnam 1036
Güncel Bir Olay Üzerine Notlar 339
Günceler Not Defterleri ve Karalamalar 1002
Gündelikçi Kadın 831
Gündelikçiler 684
Günden Geceye 999
Günden Kalanlar 867
Gündüz Güzeli 786, 935, 1079
Güneş 191, 305, 894
Güneş Geri Gelmezse 901
Güneş Işırken 311
Güneş İmparatorluğu 978
Güneş Kapısı 738
Güneş Tutulması 694, 795
Güneş ve Gölge 460
Güneş Yanığı 770, 893
Güneş Yılı 1088
Güneş Yine Doğar 257
Güneş Yine Doğuyor 349
Güneşe Doğru 1064
Güneşe Yolculuk 943, 1098
Güneşe Yürüyüş 355
Güneşi Arayanlar 412
Güneşi Bol Yer 779
Güneşin Batışı 534
Güneşin Bittiği Yer 955
Güneşin Gölgesinde 666
Güneşin Ölümü 172
Güneşli Bataklık 931
Güneşsiz Gün 711
Güneşsiz Mahalle 520
Güneşsiz Mahalleler 269
Güneşte Kurbağa 725
Güneşte Zaman 145
Güney 456, 639, 853, 869
Güney Denizlerinde Beyaz Gölgeler 121
Güney Kavşağı 614
Güney Yolları 807
Güneyde Bahar 525
Güneyli Adam 275, 1068
Günler 454
Günler Günler 712
Günlük Ekmeğimiz 161, 169, 297
Günlük Suyumuz 768
Günümüz 434
Günümüzde 595
Günün Gelecek 734
Günün Sonu 285
Güreş 29
Güreşçi 1118
Güven 435
Güvence En Son 112
Güvercinin Kaybolan Kolyesi 709
Güvenlik Alanı 602
Güz Akşamı 525
Güz Almanağı 437
Güz Masalı 499
Güz Mehtabı 612
Güz Ortasında Ay 586
Güz Sancısı 932
Güz Sonatı 793, 984
Güz Sonu 525
Güzel 904

Güzel Ama Yoksul Kızlar 347
Güzel Bebek 497
Güzel Beraberlik 285
Güzel Bir Gün 1079
Güzel Bir Sonbahar 839
Güzel Çağ 500
Güzel Dünya 557
Güzel Esire 502
Güzel Evlilik 499
Güzel Havanın Sonu 616
Güzel ile Hayvan 267-268
Güzel Kadın 78
Güzel Kırlangıcın Masalı 649
Güzel Mayıs 504
Güzel Vatan 471
Güzel Yatağını Seviyorum 869
Güzel Zaman 900, 467
Güzeller Revüsü 379, 1069
Güzelliğin Bayramı 301
Güzellik Çağı 870
Güzellik Ödülü 308
Gycklarnas Afton 788
Gypsy 250
Gypsy and The Gentleman, The 804
Gypsy Moths, The 998
Gyula Gazdag 196

Ha Bayit be Rekhov Chelouche 741
Ha Shoter Azulai 741
Ha Timbonu 741
Hababam Sınıfı 931
Hababam Sınıfı Güle Güle 931
Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı 931
Habana en Agosto de 1906, La 670
Haber 570
Haberler 609
Hable Con Ella 873
Hachaverim shell Yana 744
Hachigatsu No Kyohshikyoku 532
Hacı 103, 107-108
Hacı Ağa Ektör-i Sinema 747
Hacı Ağa Sinema Oyuncusu 747
Hacı Murat 761
Hacia la Gloria 653
Haçın Askerleri 209, 1051
Hadaka No Muchi 523
Hadaka no Shima 544
Haddua Mısriya 737
Hades 912
Hadisa İçin Savaş 1116
Haevnens Natt 59
Hafif Süvari Alayının Hücumu 245-246, 508
Hafta Sonu 494
Hafta Sonu Âşığı 584
Haftanın Sekizinci Günü 445
Haggyállógva Vászka 437
Haguchi 530
Hai Shang Hua 596
Hai zi Wang 580
Haigang 579
Hail The Conquering Hero 366
Hain 149
Hainler 640
Hair 383, 442
Haitan de Yitian 595
Hak Dağıtıcısı 645
Hak Yerini Buldu 397, 1070-1072
Hakkâri'de Bir Mevsim 926, 1087
Haklı İntikam 602
Haksız Rekabet 850
Hal ve Gidiş Sıfır 277-278, 334, 486, 1062, 1067
Halfawin Asfûrü's-Sat 709
Halfouine-Çatıların Çocuğu 710
Halfouine-L'enfant des Terrasses 709-710
Halıcı Kız 475, 1072
Haliç 955
Haliç Panoraması 65, 32
Halk Düşmanı 236, 253, 543, 601
Halk Uyanınca 657
Halkımız Avanta Peşinde 870
Halkın Bayrağı 656
Halkın Cesareti ya da San Juan Gecesi 654
Halkın Gücü 660
Halkların Bayramı 301
Hallelujah 221, 244, 1061
Halloween 1026
Hamal 720
Hamam 856, 942, 1096
Hamamda 807
Hameudad 742
Hamlet 55, 135, 192, 406, 508, 842, 865, 887, 1053, 1069
Hamlet İş Başında 887
Hamlet Liikemaailmassa 887
Hammamü'l-Malattili 734
Hammett 817
Hamnstadt 788
Hamsun 881
Hamyerli 771
Han Dağında Gece Yağmuru 574
Han ni Zai Yiki 581
Hana Chirinu 519
Hana-bi 1096
Hanasaku Minato 519
Hançer 186
Hand, The 1018
Händler der Vier Jahresztein, Der 814
Handmaid's Tale 819
Hand's of Orlac 154
Hane-i Siyahest 749
Hane-yi Dost Kocast? 751

Hangi Gelecek 428
Hanging Rock'ta Piknik 607
Hangman Also Die 165
Hanım 750
Hanımefendiye Uzun Ömürler 850
Hanna K. 828
Hannah and her Sisters 983
Hannah ve Kızkardeşleri 983
Hannibal 865
Hannibal Tanar Ur 430
Hanoi Martes 673
Hanoi Salı 13 673
Hanre Goze Orin 548
Hans Westmar 295
Hanska 453
Hanussen 435
Hanü'l-Halili 736
Haonan Haonü 596
Happy Breed, The 404
Happy Day 911
Happy Dustmen's Christmas, The 192
Happy Feet 610
Här Borjar Aventyret 881
Här Har du Litt Liv 881
Hara 431
Haracıma Dokunmayın 287
Harakiri 542
Harakteristika 460
Haramouya 723
Harbu'l-Betrul len Taka 712
Harbu'l-Halic ve Ba 746
Harcanan Milyon 656
Hard Asfalt 885
Hardcore 1031
Harem 847
Harem Suare 942
Harem'in Laleleri 842
Harem, L' 847
Haremde Dört Kadın 915, 917, 1078
Hari Bhari 568
Harika Balerin 666
Harikalar Sirki 239, 364, 1071
Haritasız Los Angeles 887
Harkyu Insaemg 601
Harlekin 170
Harlot 1002
Harman Sonu 1068
Harmonika 437
Harp Esirleri 274
Harp Gelini 236
Harpya 906
Harrison es Barrison 195
Harrison ile Barrison 195
Harry Potter 1042-1043, 1045
Harry Potter and The Chamber of Secrets 1043
Harry Potter and the Goblet of Fire 861, 1043, 1109
Harry Potter and the Half-Blood Prince 1044
Harry Potter and the Order of the Phoenix 1043-1044
Harry Potter and The Philosopher's Stone 1043
Harry Potter and The Prisoner of Azkaban 1043
Harry Potter ve Ateş Kadehi 861, 1043, 1109
Harry Potter ve Azkaban Tutsağı 1043
Harry Potter ve Felsefe Taşı 1043
Harry Potter ve Melez Prens 1044
Harry Potter ve Sırlar Odası 1043
Harry Potter ve Zümrüdüanka Yoldaşlığı 1044
Hasan Almaz Basan Alır 933
Hasan Boğuldu 934
Hasan Usta 734
Hasat Zamanı 425
Haschich 901
Hashan Yeyu 574
Hasret 1067
Hassan Terro 704
Hassas Kalpler ve Taçlar 407
Hasta la Victoria Siempre 673
Haste Cierto Punto 675
Haşhaş 901
Hataraku Ikka 518
Hatari 235, 237, 702
Hateshinaki Yokubo 538
Hattilerden Hititlere 955
Hatuna Mehuheret 744
Haunted Palace, The 378
Hauptmann von Köpenick, Der 410
Havacının Karısı 499
Havai Fişekler 546, 1096
Havana 1023
Havana'da Bayram 361, 643
Havana'daki Casus 313, 676
Havanın Dibi Kırmızı. 1967-1977 Üçüncü Dünya Savaşından Sahneler 504
Havanın Fethi 42
Havari 260, 633
Havlandet 884
Havlayan Köpek Isırmaz 602
Hawai Casusu 356
Haxan 59
Hayal Destanları 568
Hayal Sokağı 655
Hayal Tramvayla Gezer 784
Hayalciler: Tutkular ve Suçlar 852
Hayalet 47, 159, 837
Hayalet Araba 184-185
Hayalet Batıya Gidiyor 180
Hayalet Kadın 634

Hayalet Köpek: Samuray Tarzı 1030
Hayalet Öyküsü 542
Hayaletler Topluluğu 592
Hayaletler Vadisi 900
Hayali Bir Otobiyografi 744
Hayaller 428
Hayallerim Aşkım ve Sen 920, 949
Hayat, Aşk, Ölüm 826
Hayat Bağları 824
Hayat Böyledir 170, 200
Hayat Çemberi 246
Hayat Çocukları 845
Hayat Dersleri 966
Hayat Güzeldir 854
Hayat Var 937
Hayatı Bekleyiş 711
Hayatım 575
Hayatımı Kazanırken 244
Hayatımızın En Güzel Yılları 254, 1068
Hayatımsın 739
Hayatını Yaşamak 493
Haydi Çavuş 689
Haydut 345
Haydut Istırabı 345
Haydut Operası 649
Hayseeds Come to Sydeeds, The 210
Hayseeds'ler Sidney'e Geliyor 210
Hayvan Gibi İnsanın Gençliği 549
Hayvanat Bahçesi 859
Hayvanlar 504
Hayvanlar ve Haydutlar 443
Hayvanların Kanı 497
Hayvanlaşan İnsan 273, 276
Hazal 927
Hazır Giyim 1014-1015
Hazine 749
Hazreti Davud ve Saba Melikesi 257
Hazreti Süleyman ve Saba Melikesi 245
Hazreti Süleyman'ın Hazineleri 310
Hazreti Süleyman'ın Madenleri 713
He Liu 597
He Who Gets Slapped 185
Heart of Humanity, The 116
Hearts of the World 83
Heat 1003
Heat and Dust 866
Heat Wave 609
Heaven and Earth 1019
Heaven Can Wait 234
Heaven's Gate 1018
Heavenly Creatures 617
Hechizo del Trigal, El 655
Hedef 1008
Hedef Burma 354
Hedef Tokyo 354
Hedefler 1024
Hei Tiki 614
Heidelberg'de Bir Delikanlılık Türküsü 294
Heiji Yuanhun 572
Heilige Berg, Der 299
Heimat 811
Heimkehr 169
Heinrich 821
Heiress, The 254
Heksen og Cyclisten 58
Heksene Fra Den Forstende Skog 428
Hélas Pour Moi 494
Helen Morgan Story, The 246
Hélène 286
Helidonya Çocukları 911
Hell Morgan'ın Sevgilisi 124
Hell Morgan's Girl 124
Hell on The Pacific 515
Hell's Hinges 84
Heller Wahn 820
Hello Dolly 382
Helmikuun Manifesti 425
Help 857
Helsinki Fin Lisesi Öğrencileri 61
Helsinki Napoli All Night Long 887
Helsinki Napoli Bütün Gece Boyunca 887
Helzappopin 134
Hem Fran Babylon 423
Hemmelighedsfulde X, Det 59
Hemşeri 329, 332, 771
Henda Baraku 544
Henda Koyu 544
Henry V 865, 406
Henry VIII 191
Henry'nin Arka Odası 885
Henrys Bekvarelse 885
Hepimiz Katiliz 397
Hepimiz Suçluyuz 719
Her Çıplaklık Cezalandırılacak 651
Her Devrim Bir El Zardır 811
Her Devrin Adamı 365, 1079
Her Gün Gibi Bir Gün 565-566
Her Husband's Trademark 679
Her Limanda Bir Kız 235
Her Şey Çok Güzel Olacak 948
Her Şey Satılık 447
Her Şey Senin İçin 377
Her Şey Yolunda 494, 651
Her Şeye Karşın İlerliyorlar 521
Her Şeye Rağmen 937
Her Şeyi Almak 692
Her Şeyi Durdurun 884
Her Şeyi Söylemeyin 238
Her Taraf Kar Kaplı 780
Herbe Sauvage, L' 721
Herbirimiz 903
Herdeiros, Os 650

Herhalde Şeytan 402
Heritage 604
Heritage of The Desert 249
Héritage, L' 705
Herkes Başının Çaresine Baksın / Yaşam 494
Herkes Evine 346
Herkes Gömülü Ölüler Hariç 852
Herkes Kendi Evinde 947, 1099
Herkes Özgür 637
Herkes Seni Seviyorum Der 985
Herkes Ünlü 906
Herkesin Keyfi Yerinde 853
Herkül Hamamları 436
Herkül'ün İntikamı 350
Herkülesfürdoi 436
Heroes Sin Fama 635
Herr Arnes Pengar 186, 424
Herr Puntila und sein Knecht Matti 316
Herrin von Atlantis, Die 701
Herrscher, Der 297
Herşeyin Aslı 871
Herz aus Glas 812
Herzklopfen 897
Hesaplaşma 640, 836
Hessed Mufla 744
Heşt ve Ayneh 749
Het Afschied 903
Het mes 469
Hets 423, 788, 1068
Heute Nacht Oder Nie 902
Heya Fawda 738
Heyecanlı Gece 83
Heykeller de Ölür 489, 504
Heykeltraş Olga Manuylova 776
Heym Hayu Asara 740
HHH: Hou Hsiao-Hisen'in Portresi 833
HHH: Portrait of Hou Hsiao-Hsien 833
Hınzır Öykü 462
Hırçın Kız 101, 219, 842
Hırsız 864
Hırsız Hırsıza Karşı 591
Hırsız Kız 391
Hırsız ve Çırağı 496
Hırsızı Tutun! 49
Hırsızlar 831
Hızlı, Daha Hızlı Ateş Et... Anlamıyorum 349
Hi Mom 1025
Hi-Lo Counrty, The 858
Hicran Yarası 480
Hiç Becerebiliyor musun 546
Hiç Korkmuyorum 854
Hiçbir Gece 937
Hiçbir Yerin Kadını 173
Hiçbiryerde 948
Hiçlik 448
Hidden Agenda 510
Hideg Napok 431, 434
Higanbana 525
High Anxiety 1006
High Fidelity 858
High Hopes 861
High Noon 362, 364, 1071
High Tide 609
Hija del Engaño, La 783
Hijo de Hombre 635
Hijos de Fierro, Los 639
Hijos de la Guerra Fria, Los 661
Hikâyatü'l-Cevahiri's-Selâse 745
Hikayetü Basita Kahazizi 708
Himala 620
Himiko 548
Himlaspelet 423
Himmel über Berlin, Der 818
Himmelskibet 59
Himmet Ağa'nın İzdivacı 67-68
Hin Aztvatzner 768
Hin Oreri Yerge 768
Hindistan 332
Hindistan Ana 557
Hindistan Şarkısı 502
Hindistan'a Bir Geçit 405
Hindistan'a Bir Gemi 788
Hindistan'ın Oğlu 557
Hinemoa 614
Hint Kaplanı 166
Hint Mezarı 166
Hint Noktürnü 832
Hintertreppe 155
Hintli Kız 557
Hipoteza 449
Hirak Rajar Dessay 563
Hireling, The 1082
Hiroshige ve Hokusai'de Mevsimler 956
Hiroshima 544
Hiroshima Mon Amour 484, 489
Hiroşima Çocukları 544
Hiroşima Sevgilim 174, 484, 489, 495, 501, 545, 668
His Glorious Night 219
His Majesty, The American 91
His New Job 108
Hisao Chuan yi Chao 590
Hishakaku to Kiratsune 523
Histeri Körlüğü 570
Histoire d'Amérique 905
Histoire d'Un Crime 43
Histoire de Minna Classens 466
Historia Completa de la Revolución 679
Historia da una Noche 634
Historia de la Revolucion 673
Historia de una Batalla 676

Historia del 900 635
Historia di un Balletto 673
Historia di una Batalla 673
Historia Oficial, La 640
Historias Selvagens 875
Historien Om En Gut 62
History of The World, Part One 1006
Hitit Güneşi 955
Hititler 956
Hitler Genci Quex 295
Hitler mi? Tanımıyorum 828
Hitler, Bir Almanya Filmi 821
Hitler, Ein Film aus Deutschland 821
Hitler? Connais Pas! 828
Hitlerjunge Quex 295
Hitori Musuko 524
Hiuh Hagdi 742
Hizmetçinin Gömleği 569
Ho Fatto Splash 855
Ho Şi Min ile Karşılaşma 468
Hobson's Choice 405, 1072
Hobson'un Seçimi 405, 1072
Hoevnet 58
Hoffmann'ın Masalları 404
Hoherchak 742
Hokusei 547
Hollanda 469
Hollanda'nın Aynası 469
Hollow Man 907
Holly Smoke 611
Hollywood Ending 986
Hollywood on Trial 360
Hollywood Onları 360
Hollywood Ten, The 360
Hollywood Yargılanıyor 360
Hollywood'dan Tamanrasset'e 706
Hollywood'lu Adam 1035
Hollywood'un Bedeli 255-256
Hollywoodvari Bir Son 986
Holt Videk 435
Homa Vaftike Kokkino, To 908
Hombre 997
Hombre de los Hongos 683
Hombre en la Calle, El 656
Hombre Invisible, El 201
Hombre sin Patria, El 679
Homburg Prensi 848
Home Alone 1043
Home Alone 2 1043
Home Sweet Home 80, 861
Homem do Pau Brasil, O 649
Homem Que Virou Suco, O 649
Homme à la Tête de Caoutchouc, L' 36
Homme Atlantique, L' 502
Homme au Cerveau Greffé, L' 500
Homme au Crâne Rasé, L' 903
Homme de Cendres, L' 710
Homme de Nulle Part, L' 286
Homme de Rio, L' 830
Homme des Poisons, L' 47
Homme et les Idoles, L' 719
Homme Orchestre, L' 36
Homme Qui a Perdu Son Ombre, L' 900
Homme Qui Ment, L' 502
Homme Qui Regardait les Fenêtres, L' 706
Hommes de la Baleine, Les 505
Hommes, Femmes, Mode d'Emploi 826
Homo Faber 819
Homunculus 56
Hon Dansade en Sommer 1071
Honey Baby 887
Hong Gaoliang 581, 1090
Hong Meigui Hai Meigui 593
Hong-Kong'lu Kontes 394
Hongse niangzijun 578
Honningmane 421
Honno 544
Honolulu Baby 855
Hook 978
Hope and Glory 515
Hor Balava 741
Hora de los Hornos, Le 639
Hori Ma Panenko 442
Horloger de Saint-Paul, L' 829
Horori 526
Horror of Dracula 408
Hors Saison 902
Horse Soldiers, The 229
Horsemen, The 998
Hortobagy 429
Hoşçakal Amerika 619
Hoşçakal Blues 695
Hoşçakal Brezilya 650
Hoşçakal Franziska 409
Hoşçakal Yarın 945
Hoşçakalın Çocuklar 497, 1090
Hoşgeldin Bay Marshall 414
Hoşgeldin Tehlike 112
Hoşgeldiniz Giriş İzne Tabidir 463
Hoşgörü 437
Hoşgörülü David 257
Hoşgörüsüzlük 53, 79, 82-83, 85, 89, 98, 116, 124, 132, 141, 181, 238, 845, 1056-1057
Hot Water 112
Hôtel California 764
Hôtel des Amériques 831
Hôtel du Nord 281
Hotel Electrico, El 201
Hotel Imperial 187
Hôtel Monterey 904
Hound of Baskervilles, The 1003
Hound of the Deep, The 210

House of Mirth, The 862
House on 92nd Street, The 249
Housing Problems 315
Houzhe 581
How Green Was My Valley 230, 1066
How Long Must We Suffer? 728
How Soldiers Are Made 48
How The West Was Won 229
How To Survive a Broken Heart 907
Howard'ların Sonu 867
Howard's End 867
Höstsonaten 793
Hrani Menya Moi Talisman 464, 1071
Hrisantos, İstanbul Kan Ağlarken 478
Hsi Yen 597, 1094
Hu Yue De Gushi 592
Hu Yue'nin Öyküsü 592
Huaji Dawang You Hua Ji 573
Huan Le Ding Dong 591
Huan Nan Zhen Quing 589
Huang Fei Hong Zhuan 586
Huang Fei Hong'un Gerçek Öyküsü 586
Huang Tudi 580
Huayanay Olayı: Ayrı Tanık 667
Hud, The 997
Hudsucker Proxy, The 1033
Hudutların Kanunu 915-916, 1079
Huevos de Oro 870
Hulk, The 598, 1041
Human Desire 165
Humoresque 438
Hunchback of Notre Dame, The 89, 124
Hunde, Wolt Ihr Evig Leben 411
Hundstage 898
Hunting Big Game in Africa 700
Huo Long 585
Huoshao Hongliansi 573
Hurdes, Las 413, 782
Hurlevent 498
Hurmalar Olgunlaşınca 711
Hurricane 227, 881
Húsar de la Muerte, El 655
Husbands 428, 1000
Husbands and Wives 985
Hush...Hush Sweet Charlotte 374
Hussard sur le Toit, Le 830
Hustler, The 966
Hustruene 10 ar Etter 428
Hustruer 428
Husz Ora 432
Huwan Moakong Limutin 619
Hücum 355, 374, 469
Hüküm Gününe Dek Kandırılmış 412
Hürriyet Apartmanı 478, 1067
Hürriyet Çanı 257, 354
Hüzün Kenti 596, 1091
Hvide Slavinde, Den 58
Hyènes 716
Hyohekhi 551
Hyolcvan Huszar 437
Hypothèse du Tableau Volé 660
Hyppolit a Lakaj 429
Hyppolit Uşak 429
Hysterical Blindness 570
Hz. İsa Efendimizin Çilesi 43

I Am a Fugitive From a Chain Gang 57
I Claudius 232
I Dojde Denjat 460
I Earini Synaxis Ton Agrofylakon 912
I Kinighoi 909
I Married a Communist 355, 803
I Married a Witch 180
I Photographia 911
I Told You So 724
I Vse Taki ja Verju 462
I Walk The Line 998
I Want to Go Home 491
I Want to Live 257
I Was a Male War Bride 236
I Was on Mars 902
I've Heard The Mermaids Singing 695
Ice Storm, The 598
Iceman 608
Ich Bin Meine Eigene Frau 822
Identificazione di Una Donna 796
Idi i Smotri 463
Idiot 325, 461, 568
Idioterne 878
Idiots 424
Idolo, El 656
Iederleen Beroemd 906
If 509
Ifugao 619
Iga Ominira 725
Igr 773
Igrok 431, 461
Iguana 1023
Igy Jöttem Made 433
Ihmiset Suviyossa 425
Ikebana 547
Ikiru 530
Ikonostasat 439
Ikuru Ningyo 523
Il Cartaio 838
Il ne Faut Pas Mourir Pour Ça 693
Il Pleut sur Santiago 658
Illuminacja 448
Illusionist, De 907
Ilusión Viaja en Tranvia, La 784
Im Enkoroy Masin 767
Im Juli 822, 943

Im Lauf der Zeit 816
Im toten: Hitlers Sekretärin 898
Imagen Latente 661
Imagens do Inconsciente 650
Imbarco a Mezzanotte 803
Imitation of Life 377
Immigrant, The 109
Immorale, L' 346
Immortelle, L' 502
Imperio de la Fortuna, El 686
Importance of Beeing Earnest, The 311
Imposter, The 285
In a Time of Violence 728
In America 864
In Cerca del Mistero 851
In Einen Jahr mit Dreizehn Monden 815
In Jenen Tagen 409
In Nome del Popolo Italiano 347
In Nome Della Legge 345
In Nome di Allah 700
In Old Chicago 257
In Praesidenten 181
In The Bleak Midwinter 865
In the Cut 612
In the Electric Mist 830
In The Girp of The Polar Ice 209
In The Hands of Peril 85
In The Heat of The Night 1079
In The Mouth of Madness 1027
In The Name of The Father 864, 1094
In The Sultan's Power 88
In The Wake of The Bounty 604
In This World 1101
In Weiter Ferne so Nah! 818
In Which We Serve 404
Inauguración del Hospital Urrutia por el General Porfirio Diaz, La 680
Inauguration of The Pleasure Home 1002
Inchiesta, L' 840
Incompreso 1025
Inconfidentes, Os 649
Inconnus de la Terre, Les 505
Indagine su un Cittadino al di Sopra di Ogni Sospetto 839
Indecent Proposal 1031
Independencia de México, La 678
India 332
India Song 502
Indiana Jones 978, 1021
Indiana Jones and The Last Crusade 978
Indiana Jones and The Temple of Doom 977
Indiana Jones Son Macera 978
Indische Grabmal, Das 166
Indiscreet 381
Indonesia Calling 468
Industrial Britain 314
Indvandrarna 881
Inês de Castro 202, 418
Inferno 53, 163, 838
Informer, The 227, 1063
Ingeborg Holm 184
Ingenjör Andrées Luftfärd 881
Ingmar'ın Çocukları 184
Ingmarssönerna 184
Inherit the Wind 368
Inhumaine, L' 174
Initiation à la Danse des Possédés 503
Inner Circle, The 892
Inocência 642
Inondation, L' 173
Insat la Noi 458
Insatiable Mrs. Kirsch, The 512
Insel der Seeligen, Die 56
Insiang 620
Inside 1008
Inspecteur la Bavure 825
Inspector Gai 773
Inspectors i Nosta 459
Insurance Man, The 866
Insurreccion de la Burgesia, La 660
Insurreción de Mexico 678
Interiors, The 982
Intermezzo 423
Internal Affairs 969
Interview 565
Interview with The Vampire 864
Intervista 801
Intimacy 1099
Intimate Stranger, The 804
Intimidad 687
Intimidades en un Cuarto de Baño 685
Intolerable Cruelty 1034
Intolerance 82, 1056-1057
Intruder, The 378
Inundados, Los 638
Inútil Muerte de mi Socio Manolo, La 674
Invasión 640
Invasion of The Body Snatchers 994
Invincible 813
Invitation to The Dance 382, 1073
Invocation of My Demon Brother 1002
Inye Nynçe Vremena 324
Io Amo, Tu Ami 307
Io Ballo da Sola 851
Io La Conoscevo Bene 349
Io Non Ho Paura 854
Io Sono un Autarchico 855
Io, Io e gli Altri 307
Iphighenia 470
Iracema 642
Irezumi 551
Irezumi Ichidai 549

Irk 414
Irkın Görkemi 653
Irma La Douce 372
Irma Vep 833
Irmağın Kayıkları 310
Irmağın Üç Adamı 635
Irmağın Yanındaki Kent 599
Irmak 276, 561
Irmak Çalışması 418
Irmak Kıyısındaki Kentin Öyküsü 523
Irmakların Türküsü 468
Irodorareru Kuchiburu 545
Iron Curtain, The 355
Iron Horse, The 226-227
Iron Mask, The 219
Ironweed 651
Irz Düşmanları 481
Irzına Geçilen Melekler 550
Is Kidev Debrundeba 760
Is Sottet 884
Isadora 509
Iskusstvo Kino 197
Isla de la Pasión, La 682
Islak 1023
Islık Çalan Kaldırım 437
Isola di Arturo, L' 840
Issız Adam 951
Istırap 472
Istoriya Grazdanskoy Voyni 132
Istruttoria è Chiusa: Dimentchi, L' 840
Işığa Doğru 559
Işık 679, 720
Işık Bana Eşlik Eder 882
Işık ve Gölge 868
Işık Yılları 900
Işık, Yatak, Eylem! 651
Işıklar Sönerken 256
Işıklar Sönmesin 945
It Happened One Night 240, 1063
It Happened Tomorrow 180
It Runs in the Family 608-609
It's a Mad, Mad, Mad, Mad World 363
It's a Wonderful Life 241
It's Always Fair Weather 381
It's Only Money 1006
Italia Non è Un Paese Povero, L' 468
Italianamerican 964
Italiani Brava Gente 343
Italiensk for Begyndere 879
Itel a Balaton 429
Itim 621
Itto 711
Ivan 319
Ivan Grozny 146
Ivanovo Dietsvo 890, 1076
Iwayama ni Tetto wa Dekita 544
Iwo Jima Yanıyor 354
Izdırap 350
Izu No Odoriko 208

İ'lerin Noktası 199
İblisin Kurbanları 996
İbnu'n-Nil 736
İcâre-Nişinhâ 750
İç Mekânlar 982
İç Savaşın Öyküsü 132
İçerde 1008
İçerdeki Kalabalık 692
İçimizdeki Şeytan 396, 848, 1026
İçimizdeki Yabancı 1000
İçli Dışlılık 685
İdam Mahkûmu 376
İdam Sehpası 496
İdeal Bir Çift 1014
İdealist Giacomo 345
İğne 773
İğrenç Zina 651
İhanet 884
İhbar 500
İhtiras Labirenti 872
İhtiras Tomurcukları 858
İhtiras Tramvayı 367-368
İhtiyar Delikanlı 602
İhtiyarlara Yer Yok 1034, 1118
İkbal Avcıları 399
İki 454
İki Arkadaş 611
İki Arkadaş ve Bir Aşk 634
İki Ateş Arasında 256
İki Avuç Toprak 559
İki Başlı Dev 937
İki Başlı Kartal 268
İki Bayrak Altında 702
İki Bin Hafta 605-606
İki Çizgi 954
İki Damla Su 567
İki Dil Bilen Âşık 871
İki Diri Bir Ölü 427
İki Dünya Arasında 570
İki Dünyada Yaşıyoruz 316
İki Göz On İki El 557
İki İngiliz Kızı 487
İki İyi Arkadaş 295
İki Kabadayı 382
İki Kadın 757
İki Kardeş 564, 832
İki Kardeş Arasında 774
İki Karılı Adam 348
İki Kere Bakire 550
İki Keşiş 680
İki Kızkardeş 574
İki Kişi Karşılaşır ve Kalplere Tatlı Bir Müzik Yayılır 419

İki Kötü Çocuk 48
İki Orospu ya da Evlilikle Sonuçlanan Bir Aşk Öyküsü 872
İki Paralık Umut 344, 1071
İki Ruhlu Adam 252
İki Savaşçı 591
İki Sevgili 123
İki Sıkılgan 179
İki Silahlı Adam 84
İki Su Damlası Gibi 469
İki Süngü Arasında 478
İki Yazgı 663
İki Yetime 83, 103
İki Yuva İki Kuş 620
İki Yüzlü Adam 248
İki Yüzlü Kadın 256
İkilem 420
İkili Adım 458
İkili Oyunlar 934
İkimiz İçin 382
İkimize Bir Dünya 481, 1077
İkimize Fransa 721
II. Edward 860
İkinci Eş 734
İkinci Kalenin Köylüleri 544
İkinci Kattan Şarkılar 883
II. Nikola Rusyası ve Lev Tolstoy 132
İkinci Soluk 396
İkiyüz Yıl Sonra 981
İkiz Tepeler Ateş Benimle Yürür 1029
İklimler 952, 1111, 1114-1115
İko Shaşvi Mgalobeli 762
İkonoklast 459
İktidar ve Gerçek 458
İkumono no Kiroku 531
İlahe 656
İleti 874
İliç'in Engeli 889
İlk Adım 705
İlk Aşk 938
İlk Aşk Şarkısı 767
İlk Ders 460
İlk Gece 316, 497, 687
İlk Görev 591
İlk İtiraf 779
İlk Kamalı Saldırı 676
İlk Kan 1016
İlk Karım 613
İlk Kez 669
İlk Kez Özgür Seçimler 674
İlk Leylekler 777
İlk Öğretmen 776, 891
İlk Susa-Moncenisto Otomobil Yarışı 50
İlk Yıl 657
İlk Yıl ve Ekim Yanıtı 660
İlkbahar Işığı Tutuklanamaz 575
İlkbahar Karı 528
İlkbahar Kokularının Öyküsü 599-600
İlkbahar Masalı 499
İlkbahar Oldu 344
İlkbahar Sonu 525
İlkbahar Suları 448
İlkbahar Taşkınları Doğuya İner 575
İlkbahar Yağmuru 429
İlkbahar Yaz Sonbahar Kış 601
İlkyaz 199
İlle de İskenderiye 737
İmdat 45
İmdat ile Zarife 935
İmparator ve Katil 581
İmparatoriçe Wu 585
İmparatoriçe Yang Kwei Fei 522
İmparatorluğumuzun Özgürlük Savaşı 700
İmparatorluğun Çocukları 700
İmparatorluğun Kalıntısı 321
İmparatorun Haremağası Li Lianying 582
İmza Renart 902
İmza: Lino Brocka 621
İnancın Zaferi 299
İnanç 663
İnat Hikâyeleri 945
İnatçı Bellek 661
İnazuma 526
İnce Cumali 1080
İnce Kırmızı Hat 1098
İncil Yazarının Yaşamı 59
İnciler ve Vahşiler 210
İndamâ Tanduyi el-Taumûr 711
İnek 749
İngiliz Hasta 1037, 1095
İngiliz İmparatorluğu'nun İnşası 700
İngiltere Alevler İçinde 311
İngiltere'den Dönenler 204
İngiltere'ye Söyleyin 311
İnsafsız Zaman 804
İnsan Avcıları 377
İnsan Avı 165
İnsan Evladı Ditte 420
İnsan Kuş Değildir 455
İnsan Nedir ki 937
İnsan Oğlu 635
İnsan Piramidi 503, 721
İnsan Ruhlu Şeytan 165
İnsan Şair 459
İnsan Tohumu 847
İnsan ve İdoller 719
İnsancıl Olmayan 174
İnsanın Kaderi 462
İnsanın Yalnız Yolu 893
İnsanlar Yaşadıkça 365, 1072
İnsanlığın Kalbi 116
İnsanlık Durumu 542

İnsanlık Suçu 1071, 1078
İnsanlık Türküleri 544
İnsanlık Uğruna 365
İnşaat 948
İnşallah Kız Olur 348
İntikam 589
İntikam Benim 539
İntikam Deresi 376
İntikam Gecesi 59
İntikam Kanunu 376
İntikam Meleği 915, 1029
İntikam Vakti 897
İntikam-ı Biraderi 748
İntikamın Sol Eli 589
İntişarü'ş-Şebab 733
İntizarü'l-Hayat 711
İpe Çekilme 534
İpek Çoraplar 248
İpek Yolu 777
İpekböcekleri 573
İpekçe 932
İpini Koparan Frankenstein 378
İptila 1030
İrade 733
İradenin Zaferi 300
İri Gözler 741
İsa Eboli'de Durdu 843
İsa'nın Yıldız Falı 433
İsa'nın Yılları 439
İsimsiz 681
İskelet Dansı 259
İskemleli Masal 691
İskender Bey 323
İskenderiya Kaman vue Kaman 737
İskenderiye Leh? 737
İskenderiye'de Konsüller Meydanı 731
İskenderiye-New York 738
İskilipli Atıf Hoca 918
İskoç Dansı 29
İskoçya Kraliçesi Mary'in İdamı 29, 34
İsmail Beşikçi: 36 Kitap = 13 Cezaevi 956
İsmail Yasin Tarzan 733
İspanya Kralının Felterony'de Avlanması 195
İspanya Meydanı Kızları 348
İspanya Sıkıntısı 202
İspanyol Bayrağının İndirilmesi 73, 1051
İspanyol Denizcilerin Geçişi 662
İspanyol Toprağı 468
İssik Gölünün Kızıl Gelincikleri 777
İstanbul Bakiresi 251, 1057
İstanbul Canavarı 478, 1072
İstanbul Hatırası 956
İstanbul Hatırası: Köprüyü Geçmek 943
İstanbul Kaldırımları 915
İstanbul Kanatlarımın Altında 941
İstanbul Senfonisi 954
İstanbul Sokaklarında 474, 1062
İstanbul'da Bir Facia-i Aşk 68, 472-473, 1058
İstanbul'un Fethi 478
İstasyon Şefinin Karısı 815
İstasyonlar 695
İsteksiz Adam 193
İstiklâl 954
İstiklâl Kahramanları 374
İstila 640
İstridye Prenses 233
İsveç'in Rembrandt'ı Olmak İstiyorum Yoksa Ölürüm 883
İsviçre Kendini Sorguluyor 899
İsyan 526, 570, 821, 840
İsyancı 708
İsyancı Kadınlar 1003
İsyancılar 649, 680, 682, 735, 830
İş 559, 850
İşbirlikçiler 722
İşçi Sınıfı Cennete Gider 840, 1081
İşi Başaran Şövalyeler 852
İşlerin Gidişi 817-818, 1087
İşletme Bir Anlık Çılgınlığı Bağışlar 669
İşte Hayat 886, 1005
İtalya Seyahatim 968
İtalya Yoksul Bir Ülke Değildir 468
İtalya'da Yolculuk 331-333, 795
İtalya'nın Kapıları 690
İtalyan Amerikalı 964
İtalyan Hasır Şapkası 37, 179
İtalyan Ulusu Adına 347
İtalyan Usulü Boşanma 346
İtalyanlar İyi İnsanlar 343
İtfaiyeci Reisi 88
İtfaiyecilerin Toplu Talimi 655
İtiraf 827, 951
İtiraflar 765
İvan 147
İvan'ın Çocukluğu 890, 1076
İyi Avcılar 648
İyi Filip 458
İyi Haberler 840
İyi Kadınlar İyi Erkekler 596
İyi Niyetler 421, 882, 1093
İyi Noel İyi Yılbaşı 347
İyi Şövalye Efsanesi 1053
İyi Toprağın Çocukları 588
İyi, Kötü ve Çirkin 836
İyiliğin ve Kötülüğün Bahçesinde Geceyarısı 995
İz 943, 1095
İz Peşinde 249, 959
İz Sürücü 885
İzciler Hazır Olun 193
İzin Verirseniz Kadınlardan Söz Edelim 849
İzler 711

İzler Ufukta Kayboluyor 773
İzu Dansçısı 208

J'accuse 176
J'embrasse Pas 831
Jaakarin Morsian 424
Jack 975
Jack'ın Askerleri Fas'ta 700
Jackie Brown 1035
Jacquot de Nantes 501
Jag är Nyfiken-Blu 880
Jag är Nyfiken-Gul 880
Jagodki Liubvi 146
Jag Skall Bli Sveriges Rembrandt Eller Dö 883
Jagte Raho 558
Jaguar 620, 724
Jahr nach Dayton, Dar 898
Jakov Sverdlov 322
Jalitgeola 599
Jalsaghar 562
Jamaica Inn 389
Jamaika Hanı 389
Jamais le Dimanche 366
James Dean Story, The 1012
James Dean'in Öyküsü 1012
Jamina and Johnny 728
Jamina ve Johnny 728
Jamon Jamon 870
Jan Dark 183, 252
Jan Dark'ın Çilesi 182
Jan Huss 438
Jan Zizka 438
Jana Aranya 563
Jandarmalar 493
Jane Eyre 842
Janko Muzykant 444
Janosik 200, 437
Janus Kopf, Der 157
Janus'un Kafası 157
Japon Yazı: Çifte İntihar 534
Japonya'da Gece ve Sis 534-535
Jarawi 666
Jardin de las Delicias, El 416
Jardins en Automne 763
Jaws 976, 1109
Jazairuna 703
Jazz Singer, The 90, 211, 1060
Je Suis un Grand Menteur 802
Je T'Aime, Je T'Aime 490
Je T'Attendrai 269
Je Vous Aime 830
Je Vous Salue Marie 494
Je, Tu, Il, Elle 904
Jean de Florette 831
Jean Renoir'ın Küçük Tiyatrosu 276
Jean Valjean 523
Jeanne d'Arc 38, 332, 373, 833
Jeanne d'Arc'ın Yargılanması 401
Jeanne Dielmann, 23 Quai du Commerce, 1080 Bruxelles 904
Jeanne La Pucelle 498
Jeanne Ney'in Aşkı 167
Jedda 604
Jeden z Trydziestu 199
Jedenacte Prikazani 200
Jeder für Sich und Gott Gegen Alle 812
Jedi'nin Dönüşü 1021
Jeep'te Dört Kişi 1071
Jefe, El 637
Jelenido 431, 434
Jenatsch 902
Jenny 279
Jeremiah Johnson 1022
Jerry Lewis Asansörcü 1006
Jerry Lewis Gönüllü Doktor 1006
Jerry Lewis Kore'de 1006
Jerry Lewis Yedi Yüzlü Adam 1006
Jesse James 257, 375
Jesse James Kardeşler 375
Jésus de Montréal 693
Jet Pilot 232
Jet Pilotu 232
Jeu Avec le Feu, Le 502
Jeudi on Chantera Comme Dimanche 466
Jeunes Loups, Les 282
Jeux Interdits 397, 1071
Jezus Krisztus Horoszkopja 433
JFK 1019
JFK Kapanmayan Dosya 1019
Jia 577
Jia Feng xu Huang 575
Jianghu Qi Xia Zhuan 573
Jigokuhen 545
Jigokumon 1072
Jigolo 710
Jiken 544
Jikogu-Mon 523
Jim Comes to Jo'burg 727
Jim Jo'burg'a Geliyor 727
Jimmie Blacksmith'in Türküsü 608
Jimo de Shiqi Sui 594
Jin Yanzi 589
Jing Ke Ci Kin Wang 581
Jingwu Men 587
Jinruigaku Nyumon 539
Jinsei Gekijo 523
Jinsei No Onimotsu 525
Jinxed 994
Jirokichi'nin Gerçek Öyküsü 207
Jitsiroku rengo sekigun Asama sanso e no michi 550

Jiuyue 582
Jiv'a 24 Eina Ona 740
JLG Aralık Portresi 494
JLG Autoportrait de Décembre 494
Jmeno Kodu: Rubin 441
Joan Kadın 238
Joan of Arc 252
Joan The Woman 238
Joe Hill 880
Joffroy 286
John Wayne'in Kıvırması 876
Johnny Cien Pesos 661
Johnny Guitar 226, 375
Johnny Stecchino 854
Johnny Yüz Pezo 661
Jojimbo 836
Joki 889
Jolanda Kara Korsanın Kızı 349
Jolanda la Figlia del Corsaro Nero 349
Joli Mai, Le 504
Jom ou l'Histoire d'un Peuple 716
Jom ya da Bir Halkın Tarihi 716
Jonas et Lila à Demain 901
Jonas Qui Aura 25 Ans en l'An 2000 900
Jonas ve Lila Yarına 901
Jorio'nun Kızı 51
Jornaleros, Los 684
José Rizal 618, 621
José Torres 547
Joseph Andrews 508
Joueur, Le 396
Jouliksi Kotiin 426
Jour de Fête 402
Jour se Lève, Le 280
Journal d'un Curé de Campagne, Le 400, 1072
Journal d'une Femme de Chambre, Le 785
Journal de Lady M, Le 900
Jours Tranquilles à Clichy 496
Joven, La 785
Jóvenes Viejos, Los 637
Jóvenes, Los 684
Joy-uchi 542
Joyeux Calvaire 693
Joyeux Microbes, Les 40
Joyu Manse 599
Joyu Sumako No Koi 521
Ju Dou 581
Juan Moreyra 633
Juan Quin Quin'in Serüvenleri 674
Juan Sin Ropa 633
Juana la Loca 871
Juárez Kentinin Alınması 678
Juarez ve Maximiliano 680
Juarez y Maximiliano 680
Jubiabá 645
Jubilee 860
Jubiley 324
Jud Süss 298
Judex 47, 498
Judex'in Yeni Görevi 47
Judgment at Nuremberg 363
Judith of Bethulia 79
Judo Destanı 528
Judo Destanı İki 528
Jueves Milagro, Los 414
Juge et l'Assassin, Le 829
Jujiro 206, 522
Jukti, Takko aar Gappo 560
Jules et Jim 487, 824
Julia 365, 888
Juliana 667
Julio Comienza en Julio 661
Julius Caesar, Macbeth ve Richard III 191
Juloratoriet 883
Junge Törless, Der 818
Jungfrukaellan 791
Jungle Book, The 261, 312
Jungle Fever 1038
Jungle Woman, The 210
Juninatten 423
Junior Bonner 960
Junoon 567
Jurassic Park 616, 978, 1040
Jure Mer Hanapazorya 768
Jurk, De 908
Justice est Faite 397, 1070-1072
Justicero, O 645
Jutro 456
Juurakko'lu Hulda 425
Juurakon Hulda 425
Juve Contre Fantomas 47
Juve Fantoma'ya Karşı 47
Jütland Prensi 421

Kaagaz Ke phool 558
Kaba Adam 783
Kaba Güç 365
Kabadayı 948, 1116
Kabarda 760
Kabare 383, 1081
Kabe Atsuki Heya 542
Kabe no Naka no Himegoto 550
Kâbil'de Sıcak Yaz 779
Kabuk ve Din Adamı 172, 1060
Kabul Yaşı 605
Kaç Para Kaç 936
Kaçak 140, 478, 560, 723, 999. 1041
Kaçak İçki Üreticileri 61
Kaçak ve Göçebeler 439
Kaçakçı 687
Kaçakçılar 474, 1061-1062

Kaçakçılık ve İhanet 687
Kaçaklar 694, 1007
Kaçamak 935
Kaçan Aşk 487
Kaçıklık Diploması 928
Kaçırma 269, 467
Kaçış 80, 462, 615, 902
Kadda Beykat 717
Kader 737, 951, 1113
Kader Bağlayınca 363
Kader Değişmez 369
Kaderi Arayan Adam 807
Kaderin Cilvesi 426, 804
Kaderin Çizgisi 570
Kaderin Oyunu 996
Kadın 557, 717
Kadın Affetmez 994
Kadın Arkadaşın Kim? 312
Kadın Ata Binince 775
Kadın Avcıları 1034
Kadın Düşleri 789
Kadın Erkek Yeyip İçelim 597
Kadın Işığı 827
Kadın İstemese de 1023
Kadın Katili 495
Kadın Katilleri 407
Kadın Kokusu 347
Kadın Olduğum Gün 756
Kadın Oyuncu 544, 593
Kadın Portreleri 426
Kadın Sanatçının Yolculuğu 207
Kadın Tuzağı 377
Kadın ve Kuklası 285, 787
Kadın ve Resim Sarhoşu 601
Kadın ve Yabancı 1089
Kadın Yolcu 446
Kadın Yüzleri 721
Kadın-Villa-Araba-Para 718
Kadına Saygı 182
Kadınlar 593, 884
Kadınlar Arasında 794
Kadınlar Celladı 312
Kadınlar Gölü 285
Kadınlar Şehri 801
Kadınlar ve Eşler Arasında 545
Kadınlara İnanmam 307
Kadınların Gizleri 788-789
Kadınlı Toplu Resim 455
Kadınsı Duygular 453
Kadınsız Erkekler 227
Kadifeden Kesesi 482
Kadosh 743
Kaere Irene 422
Kafadan Çatlaklar 761
Kafası Kazınmış Adam 467, 903
Kafatası 542
Kafatası Avcıları 1022
Kafe im Limon 744
Kafka 1032
Kâfurun Kokusu Yaseminin Rayihası 757
Kagami no Onnatachi 548
Kagemusha 532, 973, 1086
Kagerosa 549
Kagi 541
Kagirinaki Hodo 208
Kâğıt Çiçekler 558-559
Kâğıt Oyunu 31
Kahbenin Aşkı 481
Kahbenin Kızı 481
Kahire Operasyonu 740
Kahire Otuz 734
Kahire'nin Mor Gülü 983
Kahire'ye Beş Mezar 355
Kahkaha Gazı 108
Kahkahalar Kralı 965, 1007
Kahpe Bizans 939, 946
Kahraman 563
Kahraman Binbaşı 959
Kahraman Çavuş 235
Kahraman Doktor Wassell 239
Kahraman Gençlerin Yeni Romanı 576
Kahraman Gölge 252
Kahraman Korsan 993
Kahraman Serseri 830
Kahraman Süvariler 229
Kahraman Şerif 362, 364, 1007, 1071
Kahraman Toto 906
Kahraman Yavuz 956
Kahramanın Sonu 229
Kahramanlar Alayı 374
Kahramanlar Destanı 312
Kahramanlar Diyarı 229
Kahramanlar Geçidi 283
Kahramanlar Savaşı 735
Kahramanlar Şehri 236
Kahrolası Yoksulluk 871
Kahrolsun Savaş 466
Kahve ve Sigara 1031
Kahveci Güzeli 475, 1066
Kaibumi 544
Kairat 774
Kaiser von Kalifornien, Der 296
Kak Horosi, Kak Ovezi Byli Rozi 64
Kak Zakalyalas Stal 323
Kakka 542
Kako Se Rodio Kico 454
Kakos Dromos 474
Kaku ve Tsune 523
Kakushi Toride no San Akunin 531
Kalabalık 122, 244
Kalabalıkta Bir Yüz 368
Kalag 750

Kalamandalam Gopi 569
Kalbimin Maria'sı 685
Kalbin Çığlığı 723
Kalbin Karanlık Yüzü 641
Kalbin Kökü 875
Kalbin Şarkısı 767
Kaldırım Çocukları 334, 427
Kale 707
Kalecinin Penaltı Korkusu 816
Kaleidoskop 565
Kalın Duvarlı Oda 542
Kali Patritha Syntrofe 911
Kaliforniya İmparatoru 296
Kalin Orelat 459
Kalina Krasnaya 463
Kaliya Mardan 204
Kaliya'nın Ölümü 204
Kaliyugaya 570
Kalp Çarpıntısı 497
Kalpazanlar Çetesi 798
Kalpiki Lira, 1 470
Kam s Nim? 200
Kama Sutra: A Tale of Love 570
Kama Sutra: Bir Aşk Masalı 570
Kambur 344, 830
Kambur K 64
Kambur ve Balerin 157
Kamburun Gecesi 749
Kamçılı Adam 977
Kamelyalı Kadın 41, 178, 190, 256, 309, 478, 656, 668, 1074
Kamelyalı Kadının Gerçek Öyküsü 839
Kamelyasız Kadın 794
Kameraden auf See 295
Kameradschaft 167
Kameralı Adam 137, 1061
Kamış Bebekler 712
Kamigami no Fukaki Yokubo 539
Kaminingyo Haru No Sasayaki 521
Kamionat 460
Kamo 767
Kampan onm Tungtvanner 427
Kamu İşleri 400
Kamulaştırma 659
Kamyon 460, 502
Kan Borcu 995
Kan Çiçekleri 901
Kanggeonneomaeul 599
Kan Denizi 600
Kan Dökmeyeceksin 255, 1074
Kan Güneşten de Kırmızıdır 550
Kan İzleri 635
Kan Kalesi 225, 229
Kan Kardeşleri 589
Kan Kokusu 854
Kan shang qu hen mei 583
Kan ve Altın 757
Kan ve Demirin İsyanı 199
Kan ve Şarap 1023
Kan ve Ter 773
Kan Yanılsaması 545
Kan Yok Gözyaşı Yok 602
Kanada Devam Ediyor 315, 690
Kanal 446, 926
Kanamur Aagun 204
Kanape 1002
Kanas Karnavalı 666
Kanatlar 126, 186, 463, 1060
Kanatsız İnsanlar 438, 1068
Kanayan Yara Bosna 918
Kanchanjungha 563
Kandahar Yolculuğu 755
Kandırılmışlar 735
Kandidaat, Die 727
Kandidat, Der 810
Kandlılar 769
Kangaröö 605
Kanhai de Rizi 597
Kankamba 718
Kanlı Aşk 245
Kanlı Av 343, 376
Kanlı Çingene 804
Kanlı Düğün 417, 712
Kanlı Gölge 373
Kanlı Güherçile 657
Kanlı Hücum 362
Kanlı Kaptan 123, 245-246
Kanlı Kuşak 692
Kanlı Meydan 105, 201, 248
Kanlı Mücadele 229
Kanlı Noel 470
Kanlı Şenlik 667
Kanlı Taht 518, 531
Kanlı Zafer 64, 369
Kansas City 1015
Kansız 1033
Kantsubaki 207
Kanun Harici 228
Kanun Namına 133-134, 345-346, 479
Kanun Yolunda 994
Kanunsuz 803
Kanunsuzlar Meydanı 744
Kanunun Kuvveti 1081
Kanzen-naru shiiku 544, 550
Kaos 738, 768, 844
Kapadokya 956
Kapalı Dünyalar 566
Kapalıçarşı 955
Kapalıçarşı'da Kırk Bin Adım 956
Kapandaki El 636
Kapıcılar Kralı 924
Kapıları Açmak 938

Kapıma Vuran Kim? 962
Kapitan, El 621
Kaplan ve Ejderha 598
Kaplumbağalar da Uçar 757
Kapo 840
Kaprisli Kalp 524
Kaprisli Yaz 440
Kaptan 881
Kaptan Kidd 101
Kaptan Maria 298
Kar Beyazı 881
Kar Leoparının Soyu 776
Kar Parıltısı 666
Kar Sınıfı 832
Kara Altın 364
Kara Büyü Ülkesinde 503
Kara Büyüler Ülkesinde 718
Kara Cüppe 607
Kara Çarşaflı Gelin 931, 1084
Kara Damga 367
Kara Davut 481
Kara Dizi 832
Kara Dosya 397
Kara Duman 173
Kara Duvak 322
Kara Düş 58
Kara Ejder 590
Kara Ev 749
Kara Gezi 713
Kara Irmak 612
Kara Jack 510
Kara Kar 579
Kara Kasım 193
Kara Kedi Ak Kedi 457
Kara Kentin Çocukları 937
Kara Kentte Ak Güvercin 197
Kara Kışın Ortasında 865
Kara Kitap 907
Kara Korsan 92, 102, 586
Kara Kuğu 257
Kara Kuş 251
Kara Lale Bayramı 472, 1057
Kara Maskeler 184
Kara Melek 843
Kara Öfke 245
Kara Panter 501
Kara Petr 442
Kara Sürü 869
Kara Şafak 718
Kara Şeytan 380
Kara Tanrı ile Sarışın Şeytan 646-647
Kara Tanrıça 725
Kara Ter 705
Kara Yapıt 904
Kara Yıldız 718
Karabasan 266
Karacaoğlan'ın Kara Sevdası 480, 921
Karachi 428
Karadeniz'in Geceleri Ne Kadar Da Karanlıktır 895
Karagöz'ün Dünyası 955
Karakolda Buluşalım 258
Karakteristik 460
Karakum Gölgede 45 Derece 775
Karakumy 45 v Teni 775
Karamazov Kardeşler 325, 377, 461
Karanlığın Gücü 155
Karanlığın İçinden 1007
Karanlık 621
Karanlık Armoniler 437
Karanlık Ayna 993
Karanlık Dünya 508
Karanlık Gece 417
Karanlık Kent 728
Karanlık Renkler 955
Karanlık Sular 736, 944
Karanlık Şehir 497
Karanlıklar 838
Karanlıklar Prensi 1027
Karanlıkta Bir Çığlık 608
Karanlıkta Dans 422, 878, 1099
Karanlıkta Kaybolanlar 53
Karanlıkta Müzik 788-789
Karanlıkta Uyananlar 915
Karanlıktaki Leyla 732
Karantina 435
Karaoul 896
Karar 675, 1000
Kararsızlık 568
Karartma 1030
Karartma Geceleri 933, 1092
Karasakal 202
Karaş Geçidinde Kurşun Sesleri 777
Karaş-Karaş Okuyasi 777
Karatahta 755
Karatahta Ormanı 376-377
Karatavuk 691
Karavan 858
Karayel 468
Karayip Hayaleti 671
Karda Gülümseme 421
Kardan Gelenler 912
Kardeş 546
Kardeş İntikamı 748
Kardeşim Benim 935, 945
Kardeşim Fidel 674
Kardeşler 543
Kardiogramma 774
Karga 287-288, 750
Karga Mahallesi 880
Kargalar Denizi 174
Kargalarla Serçeler 575, 578

Kargalı Köy 579
Kargaşaya Övgü 549
Karı Koca 526
Karılar Koğuşu 1092
Karım Beni Aldatırsa 474, 1063
Karım Bir Büyücüydü 180
Karım Gül Gibi Olsun 526
Karım Ol 45
Karıncaların Çığlığı 755
Karınızı Niçin Değiştiriyorsunuz 238
Karışık Kan 1003
Karim 716
Karin Mansdotter 424
Kariye 956
Karl May 821
Karlar İçindeki Ev 321
Karlar Ülkesi 545
Kärlek 65 880
Karleken Segrar 60
Karlı Dağlarda 760
Karlsten Kalesinin Esiresi 60
Karma 205
Karmakarışık 861
Karmaşa 833
Karmen Gei 717
Karnaval Geldiğinde 650
Karoly Baumann 195
Karot 767
Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak 950, 1102-1103
Karşı Koymak 637
Karşı Pencere 942
Karşı Plan 319, 321-322
Karşılaşma 779, 930, 1101
Karşılaşmalar 687
Kartaca Alevler İçinde 309
Kartal 105, 122
Kartal Gölgesindeki Yılan 590
Kartal Kalin 459
Kartal Taçlı Yüzük 447
Karu Suda 770
Karumen Eve Dönüyor 527
Karumen Junjosu 527
Karumen Kokyo ni Kaeru 527
Karumen'in Saf Aşkı 527
Karun'un Hazinesi 748
Kasaba 952
Kasabanın Sevgilisi 88
Kasap 495
Kasap Çırağı 113
Kasba 568
Kaseki 542
Kasırga 227, 881
Kasırga Kovboyları 1023
Kaspar Hauser'in Gizemi 812
Kasso Dein 719
Kasvetli Anlar 861
Kaşık Düşmanı 932
Kaşpuş 766
Kate-yi Natamam 758
Kathaprushan 569
Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru 819-820
Katırcılar 926
Katil 21 Numarada Oturuyor 287
Katil 479, 768, 774, 839, 874, 961
Katil Baba 345
Katil Doğanlar 1019, 1034
Katil Kelebekler 592
Katil Ruhlar 377
Katili Vurun 497
Katilin Öpücüğü 1009
Katiller 993
Katiller Aramızda 163, 411
Katiller Çetesi 589
Katka Bumazhinir Anyot 321
Katmandu Yolları 397
Katran Kaplı Melek 694
Kattorna'da 420
Katyuşa 206
Katzelmacher 814
Kauas Pilvet Karkaavat 888
Kauçuk Başlı Adam 36
Kavak 579
Kavşak 772
Kavuşturulan Kollar Duran Makinalar 652
Kawa No Aru Shtamachi No Honashi 523
Kawaita Hana 548
Kayalardan Bir Dağ Yaptık 544
Kaybeden Kazanıyor 510
Kaybedenler 1020
Kaybetme Zamanı 1015
Kaybolan Aşk Mektupları 467
Kaybolan Büyücü 670
Kayıkçı 932
Kayın Ormanı 447
Kayıp 827-828, 923, 1087
Kayıp Cennet 178, 431
Kayıp Cennet İnsanları 950
Kayıp Çocuk 567
Kayıp Dünya: Jurassic Park 979
Kayıp Gençlik 345
Kayıp Hazine 642
Kayıp Müfreze 227, 702
Kayıp Otoban 1029
Kayıp Ufuklar 241
Kayıp ve Çılgın 694
Kaynama Noktası 546
Kayra 490
Kaza 544
Kaza Gecesi 806
Kazablan 740

Kazanma Hırsı 1020
Kaze no Naka no Mendori 524
Kdo Hleda Zlate Dno 440
Keçe 956
Kedi Avcıları 649
Kedi Kız 1031
Kedi Miyavlaması 1024
Kedi Oyunu 431
Kedi ve Kanarya 125
Kedma 743
Keechaka Vadham 204
Keechaka'nın Yıkılması 204
Kehanet 684
Keigen Rei 548
Kek Duna Keringo 434
Kekkon 527
Kelebeğin Düşü 848
Kelebek Avı 763
Kelebekler Çift Uçar 916
Kelepçeli Âşık 390
Kelepçeli Yolcu 579
Kelian de Guinu 573
Keli Miden, To 911
Kelly Çetesinin Öyküsü 209
Kenar Mahalle 149, 997
Kendi Kendime Yeterim 855
Kendi Kendimin Kadınıyım 822
Kendi Seçimi 569
Kendini Savunma 689
Kendini Sulayan Sulayıcı 34
Kenka Ereji 549
Kent 738
Kent Kendini Savunuyor 346
Kent Kızı 161
Kent, The Fighting Man 192
Kent ve Köpekler 667
Kent Yaşamı 457
Kente Dava 344
Kentin Güneyi 749
Kentin Kıyısından 912
Kentin Prensi 1000
Kentin Üzerindeki Eller 843, 1077
Kentte Aşk 799
Kentte Bir Oda 501
Kentte Yaz 815
Kenu 594
Kerim'in Çilesi 1069
Kerkenez 510
Kermesse Héroique, La 283
Kersenpluk, De 908
Kes 510
Kesäkapina 426
Kesik Baş 47
Kesik Başlar 647
Kesin Dönüş 1068
Kesintiler 440
Kesişme Gecesi 273
Kesişme Noktası 273
Keşanlı Ali Destanı 919
Ket Felido A Pokolban 432
Keyif Evi 862
Keyser 749
Kezban 934
Khamsa 1118
Khandhar 566
Kharij 566
Khatabala 767
Khayal Gatha 568
Khlifa el-Akraa 708
Kıbrıs'ta Bir Özgürlük Anıtı 956
Kılıçların Gölgesinde 257
Kımıldama, Öl ve Diril 896
Kımıldamaz Tabakta Yedi Ölü 671
Kır Koşusu 456
Kır Yaşamı 612
Kırda Bir Pazar 829
Kırda Kahvaltı 276
Kırda Saklambaç 549
Kırık Bir Aşk Hikâyesi 929
Kırık Bir Kalp Nasıl Sarılır 907
Kırık Çanaklar 480, 1075
Kırık Kalpler 725
Kırık Melodi 603
Kırık Ok 253
Kırık Plak 480
Kırık Tomurcuklar 83, 91
Kırılan Engel 615
Kırılgan 908
Kırılma 668
Kırk Bin Atlı 604
Kırk Birinci 461
Kırk İkinci Sokak 382
Kırk Metrekare Almanya 936
Kırkpınar 955
Kırların Türküsü 443
Kırmızı 450
Kırmızı Balon 596
Kırmızı Balonun Yolculuğu 596
Kırmızı Bölge 683
Kırmızı Elli Goupi 287
Kırmızı Fener 165, 581
Kırmızı Gül Beyaz Gül 593
Kırmızı Leke 185, 863
Kırmızı Mavi Cennet 428
Kırmızı Mektup 816
Kırmızı Mendil 825
Kırmızı Mineler 463
Kırmızı Pabuçlar 404
Kırmızı Pazartesi 843
Kırmızı Şifre 47
Kırmızı Tapınak Yangını 573
Kırmızı ve Siyah 396

Kırmızı Yılan 671
Kırmızımsı 840
Kısa Bir Tatil 337
Kısa Pantolonlar 635
Kısa Tesadüfler 404, 1068
Kısa ve Acısız 822, 943
Kısır Döngü 750
Kıskanç 475
Kıskançlık 199
Kıskançlık Dramı 849
Kış Banyosu 456
Kış Çocuğu 833
Kış Işıkları 791
Kış Kamelyası 207
Kış Masalı 499
Kış Ölümü 1008
Kış Yasemini Pavyonunda Bunalım 588
Kışkırtma 842
Kıtlığın Peşinde 566
Kıvırcık Paşa 478
Kıyamet 971, 973, 1017, 1085
Kıyamet Günü 354
Kıyıdaki Kan 668
Kıyım Operasyonu 640
Kıyının Ruhu 662
Kız Kulesi Âşıkları 934
Kızgın Boğa 957, 965, 969
Kızgın Damdaki Kedi 377
Kızgın Güneş 398
Kızgın Toprak 934
Kızıl 593
Kızıl Baron 378
Kızıl Bayrak Cuigang'da 576
Kızıl Cephe 133
Kızıl Çariçe 231
Kızıl Çöl 794-795, 1078
Kızıl Darı Tarlaları 581, 1090
Kızıl Elma 776
Kızıl Geceler 497
Kızıl Güvercin 856
Kızıl Haberler 196
Kızıl Halka 399
Kızıl Işıklı Üs 545
Kızıl İlahi 433
Kızıl Kadınlar 578
Kızıl Kayalar 470
Kızıl Kontes 431, 434
Kızıl Köprünün Altından Akan Ilık Sular 540
Kızıl Melek 551
Kızıl Ölümün Maskesi 378
Kızıl Perde 484
Kızıl Tehlike 356
Kızıl Tuna 355
Kızılderiliyle Evli Adam 89, 237
Kızılırmak Karakoyun 475, 916, 1069
Kızıllar 129, 1016, 1086
Kızım Ayşe 918
Kızım Hildegart 869
Kızım Olmadan Asla 866
Kızım ve Ben 337
Kızımız 722
Kızkardeşim Lusiya 773
Kızkardeşler 60, 195, 1025
Kızkardeşler ya da Mutluluğun Dengesi 820
Kız Kulesinde Bir Facia 472-473, 1059
Kızlar 882
Kızlar Apartmanı 825
Kızların ve Oğlanların Öyküsü 852
Ki Beszel Itt Szerelemrol 431
Kiadia 780
Kibrit Satıcısı Küçük Kız,272
Kibritçi Kız 888
Kico Nasıl Doğdu 454
Kid Auto Races at Venice 108
Kid Brother, The 112
Kid Returns 546
Kid, The 103, 107-108, 1057-1058
Kiev'deki Adam 998
Kijan 773
Kika 873
Kikar Hacholomot 744
Kike Wadatsumi no Koe 545
Kikos 766
Kiku ile Isamu 543
Kiku to Isamu 543
Kikujiro No Natsu 546
Kikujiro'nun Yazı 546
Kilas 874
Kilidin Gözü 636
Kilimanjaro'nun Karları 257, 702
Kill Bill: Bölüm 1 1035
Kill Bill: Bölüm 2 1035
Kill Bill: Vol. 1 1035
Kill Bill: Vol. 2 1035
Killer 774
Killer Elite 961
Killer's Kiss 1009
Killers, The 993-994
Killing Fields, The 863
Killing of a Chinese Bookie, The 1001
Killing, The 1009
Kilometre 111 635
Kilometro 111 635
Kim Günahsızdır 350
Kim Kimdir 861
Kimberley Diamond Robbery, The 726
Kimberley Elmas Hırsızlığı 726
Kimse Bir Şey Demiyor 659
Kimse Hoşçakal Demiyor 692
Kimsin Sen? 875
Kind Hearts and Coronets 407

King and Country 805
King Creole 246
King David 607
King is Alive, The 879
King Kong 218, 1041, 1110
King Lear 513
King of Comedy, The 965
King of Jazz 221
King of Kings 375
King of Kings, The 119, 238
King of Marvin Gardens, The 1023
King of Masks, The 1096
King of New York 1029
King of The Hill 1032
King Solomon's Mines 310, 713
King, Queen, Knave 448
Kino 685
Kino-glaz 136
Kippur 743
Kiracı 452
Kiracı-Londra Sisinin Öyküsü 194
Kiracılar 750
Kiracının Tanıklığı 524
Kiralık Katil 840
Kiralık Oda 739
Kirazın Tadı 751, 1096
Kirk Kulok Sirri 780
Kirli Adam 994
Kirli İşler 858, 969
Kirli Yüzlü Melekler 245, 963
Kishi Er Jia Fangke 589
Kismet 380
Kiss Between May Irwin and John Rice, The 1049
Kiss Me Deadly 374
Kiss Me Goodbye 996
Kiss Me Stupid 372
Kiss of Death 249
Kiss or Kill 612
Kiss, The 29, 283, 1002
Kissed 695
Kisvilma-Az Utolsó Naple 436
Kişisel 449
Kişisel Bir İş 319
Kişisel Sorunlar Üzerine Söyleşi 761
Kita el-Leyl 733
Kitapları Atıp Sokaklara Çıkalım 549
Kitchen 1002
Kitera'ya Yolculuk 910
Kitores 431, 434
Kiuçi Scastya 64
Kjaerlighetens Kjötere 885
Klaani, Tarina Sammakoitten Suvusta 886
Klan, Kurbağaların Öyküsü 886
Kleptoman 78
Kleptomaniac, The 78
Klimpt 660
Kljatva 778
Klute 996
Klyatva 324
Knabe in Blau, Der 157
Knack and How to Get It, The 1078
Knight without Armor 283
Knock on Any Door 375
Kobayashi'nin Yaşamı 543
Kobieta Samotna 453
Koca Evi 487
Kocalar 428, 1000
Kocalar ve Karılar 985
Kocaman Balkabağı 854
Kocaman Bir Yürek 505
Kocamın Sevgilisi 407
Kocanızı Değiştirmeyin 119, 238
Kocasının Markası 679
Kochanka Szamoty 199
Kochanka'nın Sevgilisi 199
Kod Adı: Rubin 441
Kodestekiler 1030
Kodiyettam 569
Kodou 716
Kof Uku 541
Kogda Zensçina Osedlyaet Konya 775
Kogdazacvel Mindal 761
Koi no Katamichi Kippu 548
Kojima no Haru 545
Kokkinos Vrakos, O 470
Kokoda Cephesi 604
Kokoda Front Line 604
Kokulu Kâbus 621
Kolay Para 640
Kolberg 298
Koleksiyoncu 255
Koleksiyoncu Kadın 499
Kolera Günlerinde Aşk 861
Komal Gandhar 560
Komik Kız 255
Komiser Pepe 849
Komödianten 168
Komser Şekspir 941
Komsomolsk 324
Komşu Kadın 488
Komşular 113, 691
Komşunun Karısı 996
Konbufinze 595
Kondura 567
Konec Atamana 772
Konec Sankt Peterburga 139
Konec Starich Casu 440
Konfederasyon 874
Konformist 851
Konfüçyüs İtirafı 597
Kong Shan Ling Yu 588

Kongi'nin Hasadı 725
Kongi's Harvest 725
Kongo Gezisi 285, 713
Kongre Eğleniyor 171-172
Kongress Tanzt, Der 171
Koniec Maszego Swiata 445
Koninklijke Familie, De 467
Konketsuji 545
Konna Yume o Mita 532
Konsomol 468
Kont 427
Kontrakt 449
Kontrol Noktası 896
Konuk 727
Konukseverliğimiz 113-114
Konuş Onunla 873
Konuş! Çok Karanlık 883
Konuşalım Büyükanne 716
Konuşma 971-972, 1082
Konuşmak ya da Konuşmamak 906
Konuşmanın Sonu 728
Konut Sorunları 315
Konvoy 961
Kopuklar 169
Kor 541
Kore Gazileri 954
Kore'de Türk Kahramanları 481
Koritsi Me Ta Vavra, To 470
Korku 332, 897
Korku Bakanlığı 166
Korku Burnu 967
Korku Kenti 1029
Korku Operasyonu 838
Korku Ruhu Kemirir 814
Korku ve Arzu 1009
Korku ve Aşk 820
Korkuluk 1024, 1082
Korkunç Ana Baba 268
Korkunç Çocuklar 398
Korkunç Gerçek 1064
Korkunç İntikam 376
Korkunç İvan 146, 447, 772, 1068, 1074
Korkunç Masallar Kahramanı 378
Korkunç Melekler 669
Korkunç Sır 696
Korkunç Şüphe 832
Korkunun Gölgesinde 911
Korkunun Sesi 646
Korkunun Üç Yüzü 838
Korkusuz 608, 779
Korkusuz Sırtlan 590
Korkuyla Yaşamak 531
Koro 565
Korogo 721
Korol Lir 135
Koroshi no Rakuin 549
Korsan 190
Korsanlar 452
Korsanlar Kenti 660
Korsanlar ve Savaşçılar 588
Korsikalı Kardeşler 49
Koru 644
Korunmasız Bekâret 455
Koruyucu Melek 456, 883
Koshikei 534
Koşan Son Çift 424
Koşun İtfaiyeciler 442
Kotpanum Chonio 600
Kovboylar Ağlamaz 695
Koyu Karanlıkta 872
Koyu Kırmızı 686
Koza 952
Kozanoğlu 920
Kozara 454
Köksüz Ağaç 460
Kökünden Kopma 675
Kömür Ocağı 673-674
Kömür Yürüyüşü 656
Kömür Yüzlü 315
Kömürcü 705
Köpeğin Doğumgünü 685
Köpekbalığı Avcıları 684
Köpekle Kurt Arasındaki Kadın 904
Köpekler 960-961
Köpekler Adası 918
Köpekler Toplantısı 659
Köpekler, Geberme Sırası Sizde 411
Köpeklerin Günü 999, 1113
Köpenick'li Yüzbaşı 410
Köprü 411, 468, 575-576
Köprü Üstü Âşıkları 834
Köprülerin Altında 409
Köprünün Karşısı 458
Kör Fotoğrafçı 469
Kör Kocalar 116-117
Kör Nokta: Hitler'in Sekreteri 898
Kör Simão 644
Kör Talih 449, 1005
Kör Tanrı 204
Körebe 889, 929
Körfez Savaşı ve Sonrası 746
Körhinta 432
Körkarlen 184
Köstebek 969, 1115
Köşebaşında Haydut Gibi Tuzak Kuran Kaderin Oyunu 841
Köşemiz 582
Kötü Büyü 191
Kötü Çete 642
Kötü Çocuk Bubby 612
Kötü Eğitim 873
Kötü Evlat 249, 824

Kötü Kan 834
Kötü Kız 1062
Kötü Rastlantılar 484
Kötü Teğmen 1029
Kötü Yıldız 620
Kötüler 589
Kötüleri Öldüren Makine 330
Kötülük Çiçeği 496
Köy Kızı 618
Köy Mektubu 717
Köylü İşçiler 812
Köylüler 321, 769
Köyüme Yağmur Yağıyor 454
Köyümüzde 458
Köyün Dinginliği 505
Köyün Nişanlısı 525
Kradetzat Na Praskovi 460
Kraivi 427
Kral Birinci Macius 445
Kral Harishchandra 203
Kral, Kaleler ve Piyadeler 189
Kral Lear 135, 148, 513
Kral Oidipus 846
Kral Rei 652
Kral ve Ülke 805
Kral VII. Edward'ın Taç Giymesi 36
Kral, Kraliçe, Uşak 448
Kral Yaşıyor 879
Kral Yonsan 600
Kralın Bülbülü 443
Kralın Bütün Adamları 1070
Kralın İntikamı 599
Kralın Soytarısı 875
Kraliçe 858
Kraliçe Elizabeth 1054
Kraliçe Kelly 119
Kraliçe Margot 833
Kraliçe ve Kral 674
Kraliyet Ailesi 467
Kraliyet Avı 565
Krallar Kralı 119, 238, 375
Krallık Avı 423
Krallık 422, 878
Krallık II 422, 878
Kramer Kramer'e Karşı 1035, 1085
Kramer versus Kramer 1035, 1085
Krasnoye Yabloko 776
Krausen Ana Mutluluk Yolunda 169
Krestyanye 321
Kreutzer Sonat 297
Kreutzer Sonatı 200
Kreutzerova Sonata 200
Kreutzersonate, Die 297
Krik 441
Kris 788
Krishna Janma 204
Kristal Dağ 669
Kristal Geceler 912
Kristal Tüylü Kuş 838
Kristalin Yapısı 448
Kristallines Nichtes 912
Kristine 759
Kristove Roky 439
Krişna'nın Doğuşu 204
Krol Macius Pierwszy 445
Kropki Nad I 199
Kros Kontri 456
Krotki Film A Zabijaniu 450
Krotki Film O Milosci 450
Krovavaya Slava 64
Kroy i Pot 773
Kruzeva 322
Kryl'ja 463
Krzyzacy 445
Ksipolitto Tagma 470
Kuang Liu 573
Kuanghuo 590
Kuarup 649
Kuban Kazakları 325
Kubanskie Kazaki 325
Kuble fi's-Sahrâ 732
Kuchizuke 551
Kudas Ayini 307
Kudurmuş Köpekler 838
Kuduz Köpek 529
Kuduz Köpekleri Öldürmek 751
Kuftanu'l-Hubb 712
Kuğunun Ölümü 64, 286
Kuğusuz Leda 52
Kuhle Wampe 297
Kuius el-Has 712
Kukla Ustası 596
Kuklalar Arasında Dram 40
Kuklanın Yaşamı 44
Kuksa Kanema 726
Kukuli 666
Kukurantumi 724
Kukushka 896
Kula'da Üç Gün 956
Kulager 775
Kulaklarını Dik 858
Kule 179
Kulian 579
Kuluçkaya Yatmış Tavuk 681
Kulübe 683
Kum Düğünü 711
Kum Kadın 547
Kum Rüzgârı 705
Kum Tanecikleri Gibi 551
Kumarbaz 396, 431, 461, 509
Kumarbazlar Kralı 960
Kumasemu Oğlan 724

Kumların Ötesinde 458
Kumonosu-Jo 531
Kumpanya 909
Kumsalda 353, 363, 605
Kun Taivas Putoaa 426
Kunaoren de Xiao 579
Kundun 968
Kung Mahgarapkat Magising 621
Kungajakt 423
Kuntur Wachana 667
Kupa Kızı 786, 935
Kupkuru Bembeyaz Bir Yaz 729
Kur'an 755
Kurabiyenin Talihi 1015
Kuram ve Uygulama 659
Kurbağalar 926
Kurban 891
Kurochka Ryaba 892
Kurşun Yıllar 820, 1086
Kurt İni 439
Kurt Kanunu 937
Kurt Sultanı 776
Kurt Zamanı 899
Kurtar Beni 918
Kurtarılan Toprak 325
Kurtlar 202, 470
Kurtlar Sofrası 864
Kurtlar Vadisi-Irak 946, 1109
Kurtların Saati 792
Kurtlarla Dans 1036, 1092
Kurtoğlu 918
Kurtuluş 515, 556, 639, 946
Kurtuluş Avcıları 230
Kuru Gürültü 865
Kuru Hayatlar 645-646
Kurutta Ippeiji 206, 522
Kurutta Kajitsu 533
Kurz und Schmerzlos 822, 943
Kusursuz Bir Anne Aranıyor 620
Kusursuz Dünya 995
Kusursuz Eğitim 544, 550
Kuş Kadın 906
Kuş Seslerini Duymak İçin 654
Kuşatma 852
Kuşatma Altında Aşk 937
Kuşku 841
Kuşlar 391, 1077
Kuşları Seven Adam 779
Kutbun Fethi 39
Kutlama 860
Kutna Hora Bakireleri 437
Kutsal 269, 743
Kutsal Çobanın Mucizeleri 668
Kutsal Dağ 299
Kutsal Direniş 746
Kutsal Duman 611
Kutsal Fahişeden Sakın 814
Kutsal Hafta 869
Kutsal Hazine Avcıları 977, 1117
Kutsal Kadın 185
Kutsal Kurum 686
Kutsal Lady 1061
Kutsal Peder Adına 848
Kutsal Topraklarda Yasak Evlilikler 746
Kutsal ve Müstehcen 669
Kutsal Yürek 942, 1103
Kutsallığa Başkaldıran Kahraman 522
Kutup Buzları Arasında 209
Kutup Çilekleri 821
Kuyrike Los Angelisits 769
Kuyu 915
Kuyucaklı Yusuf 935
Kuyudaki Hayalet 594
Kuzenler 495, 1075
Kuzey Işıkları 884
Kuzey Köprüsü 498
Kuzey Kutbuna Gezi 48
Kuzey Oteli 281
Kuzey Rüzgârı 635
Kuzey Varoşları 898
Kuzey ve Güney 655
Kuzeyde Bereketli Topraklar Var 578
Kuzeydeki Engel 296
Kuzeyli Nanook 120-121, 1058
Kuzgun 378
Kuzin Montes'in Karanlık Hikâyesi 869
Kuzuların Sessizliği 865, 1037, 1092
Kuzunun Gülümsemesi 742
Küba Alanlarının Kralı Manuel Garcia 670
Küba Evet 504, 676
Küba Ezgileri 673
Küba Oynuyor 673-674
Küçük Adam Sana Ne Oldu? 243
Küçük Afroditler 471
Küçük Apartman 846
Küçük Asker 485, 492
Küçük Balıklar Üzerine Bir Masal 937
Küçük Bebeğe Ne Oldu? 374
Küçük Bir Adada 459-460
Küçük Bir Aşk 258
Küçük Buda 851
Küçük Dev Adam 1008
Küçük Dieter Uçmak İstiyor 813
Küçük Doktor 49
Küçük Dorrit 60
Küçük Düşler 739
Küçük Gariban Başu 750
Küçük Güneş Satıcısı 717
Küçük Hemşire 889
Küçük Ida 884
Küçük Kadınlar 255, 609
Küçük Kardeş 112, 134

Küçük Kırmızı Çiçekler 583
Küçük Kız 371
Küçük Kızkardeş 526, 907, 1095
Küçük Korku Dükkânı 378
Küçük Köpekli Kadın 461
Küçük Lili 175, 832
Küçük Lise 288
Küçük Papatyalar 441
Küçük Prensin Kötü Ruhlarla Savaşı 652
Küçük Sezar 221, 236, 250
Küçük Şeytan 854
Küçük Trampetçi Kız 258
Küçük Vera 895
Küçük Vilma-Son Günlük 436
Küçükler ve Büyükler 453
Küheylan 1000
Külkedisi 38, 49, 260, 614, 1071
Küller ve Elmas 446-447
Küllerin Adamı 710
Kürdan Co 854
Kvarteret Korpen 880
Kvartirantka 777
Kvinna Utan Ansikte 424, 788
Kvinnene 884
Kvinnodröm 789
Kvinnorna Pa Taket 882
Kvinnors Väntan 788
Kvishani Darchebian 762
Kwai Köprüsü 359, 405, 1074
Kwaidan 542
Kyberneticka Babicka 443
Kyojin to Gangu 551
Kyriakatiko Ksipnima 470

L627 830
L'Eclisse 794
L. B. J. 674
L. A. Without a Map 887
La Ga'at Be'ir 742
Lâ li'l-hâli's-Silmi 745
Laada 723
Laam Yan Sei Sap 592
Laberinto de Pasiones 872
Labirent 767
Labirintos 767
Lac aux dames 285
Lacombe Lucien 497
Ladik 76 956
Lado Oscuro del Corazon, El 641
Ladri di Biciclette 335, 1069
Ladri di Saponette 855
Ladrón de Sueños, El 663
Lady and The Tramp 261
Lady Chatterley'nin Âşığı 285
Lady Eve, The 366
Lady For a Day 240
Lady from Shanghai 385
Lady Hamilton 312, 356
Lady M'nin Günlüğü 900
Lady Teacher, The 204
Lady Windermere'in Yelpazesi 192, 234
Lady Windermere's Fan 192, 234
Ladybird Ladybird 511
Ladykillers, The 407, 1034
Laguna de dos Tiempos 684
Lağım 544
Laisser-Passer 830
Laitakaupungin Valot 888
Lakposhtha hâm parvaz mikonand 757
Lale Devri 481
Lale Sokağı 181
Laleli'de Bir Azize 946
Lamba 526
Lambaaye 717
Lambeth'li Çocuklar 507
Lan Fengzheng 582
Lan Yu 593
Lancelot du Lac 401
Land and Freedom 511
Land of Pharaohs 235
Land of Promise 315
Land of Promise, The 740
Landru 495
Landstrykere 885
Lanetlenmiş Beş Centilmen 707
Lanetlenmiş Köy 201
Lanetli Kadın 1022
Lanetliler 341, 805, 1069
Lanetliler Köyü 1028
Lanetliler Şafağı 704
Lanka Dahan 204
Lanka Yangını 204
Lanka'nın Fethi 204
Lanterne Magique 438
Lao Ren he Gou 579
Largas Vacaciones del '36, Las 868
Largo Viaje 657
Larissa 777
Larmar och Gör Sig Till 793
Larry Flynt: Skandalın Adı 1096
Lasenite Obouvki Na Neiznainiat Voin 460
Lashin 733
Lasky Jedne Plavovlasky 442
Last Dance 607
Last Days Chez Nous, The 609
Last Days of Pompei, The 48
Last Emperor, The 1090
Last Grave in Dimbaza 728
Last Gun, The 975
Last Hunt, The 376
Last Night 696
Last of The Knucklemen, The 606

Last of The Mohicans, The 86
Last Picture Show, The 1024
Last Temptation of Christ, The 966
Last Time I Saw Paris, The 376
Last Tycoon, The 369
Last Waltz, The 965
Last Warning, The 125
Last Wave, The 607
La Terza Madre 838
Latin Amerikalı Bir Bozguncunun Öyküsü 669
Latin Âşıklar 796
Latin Lovers 796
Laughing Gas 108
Laughter in The Dark 508
Laukaus Tehtaalla 427
Laulico 667
Laura 373
Lawless 803
Lawrence of Arabia 405, 1076
Lazarillo de Tormes, El 1076
Leave'em Laughing 116
Leaving Las Vegas 866
Lebenszeichen 812
Leblebici Horhor 68, 472-473, 1059
Leblebici Horhor Ağa 474, 1063
Lectrice, La 825
Leda Senza Cigno 52
Left Handed Gun, The 1007
Lefteris Dimakopoulos 912
Legato 435
Legend of Lylah Clare, The 374
Legend of Rita 819
Légende du Bon Chevalier, La 1053
Leggenda del Pianista sull'Oceano, La 853
Leggenda del Santo Bevitore, La 850, 1090
Legion Ulicy 444
Légionnaire, Le 700
Légumes Vivantes, Les 40
Leila et les Autres 705
Leise Flehen Meine Lieder 464
Lejenda del Charco del Gúije, La 670
Lejyoner 700
Lek Yuvm ya Zalim 734
Leke 481
Lekelenmiş 231
Lena Smith Olayı 231
Lenin 1918 Yılında 462
Lenin 1918'de 322
Lenin Ekim Ayında 322, 462
Lenin Paris'te 323
Lenin Polonya'da 322
Lenin Tepesi 673
Lenin Üzerine Öyküler 322
Lenin Üzerine Üç Türkü 137, 318, 322
Lenin v 1918 322
Lenin v 1918 Godu 462
Lenin v Oktiabre 322, 462
Lenin v Parize 323
Lenin v Polişe 322
Leningrad Cowboys Go America 888
Leningrad Kovboyları Amerika'ya Gidin 888
Leolo 694
Leon 833
Léon Morin Prêtre 399
Léon Morin, Rahip 399
Leone Have Sept Cabaças, Der 647
Leopar 340, 1077
Leoparlar Zamanı 726
Les Temps qui Chantent 831
Let George Do It 603
Let Mrtve Ptice 455
Let's Make Love 256
Letjat Zhuravli 462, 1075
Letste Kompagnie, Die 294
Letste Mann, Der 1059
Letter from an Unknown Woman 269
Lettera Aperta a Un Giornale di Sera 841
Lettere dalla Palestina 841, 850
Letti Selvaggi 344
Lettre de Sibérie 504
Lettres d'Amour 396
Letzte Akt, Der 168
Letzte Brücke, Die 409
Letzte Chance, Der 467
Letzte Mann, Der 159
Lev S. Bilou Hrivou 442
Level Five 504
Le Voyage du Balon Rouge 596
Ley del Deseo, La 873
Leydi'nin Aşkı 261
Leyla 732, 750
Leyla fi'z-Zalâm 732
Leyla ile Mecnun 709
Leyla Necla Mücella 933
Leyla ve Diğerleri 705
Leyla ve Mecnun 748
Leyleğin Geciken Adımı 910
Leylek 606
Leylekler Geçerken 462, 1075
Liam 858
Liang Shambo yu Zhu Yuntai 588
Lianlian Fengschen 596
Liaisons Dangereuses, Les 486
Liber Arce Liberarse 664
Liber Arce, Özgürleşmek 664
Libera Me 831
Libertarias 871
Liberté Égalité Fraternité et Puis Après 503
Liçnoe Delo 319
L'idée 266
Liebe 157

Liebe der Jeanne Ney, Die 167
Liebe ist Kälter als der Tod 813
Liebe Leben Tod 821
Liebe Lügen 903
Liebelei 269, 464
Liebling der Götter 294
Liechang Zhasa 582
Lied Der Ströme, Das 468
Liehuo Qingchun 593
Lieu du Crime, Le 831
Life and Death of Vincent Van Gogh, The 613
Life Classes 695
Life Lessons 966
Life of an American Fireman, The 76
Life of David Gale, The 862
Life of Emile Zola, The 1064
Life of Jews in Palestine, The 739
Life Without Zoe 974
Lifeboat 389
Ligeia'nın Mezarı 378
Lightning Over Water / Nick's Movie 817
Lights of New York 211
Lightship, The 448
Likana, 1 470
Likya'nın Sönmeyen Ateşi 956
L'île au Trésor 660
Lili Marleen 815
Liliomfi 430
Lilja 4-Ever 883
Lille Dorrit 60
Liman 579
Liman Kenti 788
Limandaki Kadın 680
Limanı Yton Dakryon, To 470
Limanın Marie'si 282
Limelight 103, 107, 393, 1071
Limey, The 1032
Limite 642
Limonlu Kahve 744
Lin Ailesinin Dükkânı 577
Lin Jia Puzi 577
Linç 932
Lines Horizontal 691
Lines Vertical 691
Liniya Zhinzi 895
Linus 881
L'invitation 901
L'innocente 342
Lion des Mogols, Le 173
Lion Hunters, The 700
Lions Love 501
Lisboa 418
Lisboa Cronica Anedotica 203
Lise Son Sınıf 348
Lisistrata 882
Lissy 412
Listen to Britain 316
Lisztomania 512
Lit, Le 905
Liten İda 884
Little Big Man 1008
Little Buddha 851
Little Caesar 221, 236, 250
Little Dieter Needs to Fly 813
Little Doctor, The 49
Little Drummer Girl, The 258
Little Fox, The 254
Little Man What Now? 243
Little Shop of Horrors, The 378
Little Sister 1095
Little Women 250, 255, 609
Liu Hao Men 576
Liu Xing Hu Die Jian 589
Liubov 896
Liv 427
Lives of a Bengal Lancer, The 249
Livsfarlig film 883
Lizbon 418
Lizbon Güncesi 203
Ljubavni Slucaj ili Tragedija Sluzbenice PTT 455
Ljuset Häller Mig Sälskap 882
Llanto por un Bandido 416
Lloyd George Britanya İmparatorluğu'nu Kurtaran Adam 700
Lloyd George The Man Who Saved The British Empire 700
Lo Que Importa es Vivir 684
Lobos, Os 202
Local Hero 865
Locataire Diabolique, Le 37
Locataire, Le 452
Lodger-A Story of London Fog, The 194
Loi du Pardon, La 43
Loin 831
Lokantacı 325
Lola 501, 815, 842
Lola Montes 271
Lola ve Bilidikid 944
Lolita 1010, 1031
London After Midnight 125, 251
Loneliness of The Long Distance Runner, The 508
Lonely Hearts 612
Lonesome Cowboys 1002
Long Day Closes, The 862
Long Day's Journey Into Night 999
Long De Ixin 591
Long Feng Zei Zhuo Zei 591
Long Goodbye, The 1013
Long Hot Summer, The 997

Long Men Kezhan 588
Long Pants, The 112, 240
Long Xiao Ye 590
Long-Stault Savaşı 688
Longzheng Hudou 587
Look Back in Anger 508
Looks and Smiles 510
Loperjenten 884
Lor Kızı 748
Lord Jim 377, 1078
Lord of The Flies 513
Lord of The Rings: The Fellowship of The Ring, The 1044
Lord of The Rings: The Return of The King, The 1044 , 1101
Lord of The Rings: The Two Towers, The 1044
Lorel Hardi Asker 116
Lorel Hardi Boğa Güreşçisi 116
Lorel Hardi Çölün Oğulları 116
Lorel Hardi Dans Hocası 116
Lorel Hardi Denizci 116
Lorel Hardi Hokkabaz 116
Lorel Hardi Kuru Gürültü 116
Lorel Hardi Mektepli 116
Lorel Hardi Pasif Korunma Memuru 116
Lorel Hardi Uçan Şeytanlar 116
Lorenzo'nun Yağı 610
Lorenzo's Oil 610
Los Angeles'li Kızkardeş 769
Los Angeles'ten Kaçış 1028
Loss of Sexual Innocence, The 866
Lost and Delirious 694
Lost Highway 1029
Lost Horizon 241
Lost in The Desert 727
Lost Patrol, The 227, 702
Lost Weekend, The 371, 1067-1068
Lost World: Jurassic Park, The 979
Lotna 447, 450
Louisiana Öyküsü 122
Louisiana Story 122
Louss 707
Louvre'a Bir Gezi 812
Love and Death 981
Love and Human Remains 693
Love Brewed in The African Pot 724
Love in The Afternoon 372
Love in the Time of Cholera 861
Love Parade 234
Love Story 1035
Love Streams 1001, 1088
Love With The Proper Stranger 996
Love's Labour's Lost 865
Loyalties 695
Lövejagten 58
Lu Ban de Chuanshuo 577
Lu Ban Efsanesi 577
Lucerna 199
Lucero di Nieve 666
Luces y Sombras 868
Luci Della Varietà 345
Lucia 676
Lucia di Lammermoor 51
Luciano Serra Pilota 309, 1064
Luciano Serra, Pilot 309, 1064
Lucio Flavio Can Çekişme Gezgini 651
Lucio Flavio o Passageiro da Agonia 651
Lucky Luciano 843
Lucky Star 242
Lucrèce Borgia 178
Luç Smerti 133
Ludwig 342
Ludwig-Bakir Bir Kral İçin Ağıt 821
Ludwig-Requiem für Einen Jungfräulichen König 821
Lugar del Humo, El 664
Lugar sin Limites, El 686
Luis Pardo 665
Lujuria Tropical 668
Lulú de Noche 869
Lumière d'été 288
Lumière et Compagnie 548, 706
Lumière Fabrikası'ndan Çıkış 1049
Lumière ve Arkadaşları 548, 706
Luna en el Espejo, La 661
Luna Park 895
Luna, La 851
Lundi Matin 763
Lune Avec les Dents, La 901
Lunga Notte del '43, La 838
Lunga Vita alla Signora 850
Lungo Silenzio, Il 820
Lupa, La 345
Lurdza Magdany 760
Lured 377
Lust and Revenge 613
Lust, Caution 598
Lust for Life 380
Lust Och Fägring Stor 880
Luz, Cama, Acao! 651
Luz, La 679
Lü Cha 583
Lükres Borjiya 178
Lüküs Hayat 479
Lycanthropus 837
Lydia Gilmore 78
Lyon'daki Lumière Fabrikasından İşçilerin Çıkışı 31
Lyubimaya Devuşka 325
Lyublyu Li Tebya 324
Lyubov vo Trem 149

lyudyakh, V 323
Lyutyi 776

M
M. Butterfly 696
M.A.S.H. 1012
Ma Es Holnap 195
Ma Nuit Chez Maud 499
Ma Saison Préférée 831
Maa on Syntinen Laulu 426
Maaş Günü 103
Mababangong Bangungot 631
Macao 232
Macar Rapsodisi 433
Macarlar 482
Macbeth 41, 53, 191, 385, 451
Macchina Ammazzacattivi, La 330
Macera 794-796, 802, 834, 1075
Macera Başlıyor 881
Maceralar Kralı 239
Maceraperest Zalacain 413
Machorka-Muff 811
Macht der Finsternis 155
Macht der Gefühle, Die 810
Maciste 1055
Maciste all'Inferno 189
Maciste Contro lo Sceicco 189
Maciste Imperatore 189
Maclovia 683
Macon Bebeği 859
Macskajatek 431
Maç Sayısı 986
Maça Kızı 64
Mad Love 154
Mad Max 2 610
Mad Max 610
Mad Max Beyond Thunderdrome 610
Madadayo 534
Madam ve Komşu Kadın 208, 525
Madama Butterfly 309
Madame Bovary 273, 380, 496, 1063
Madame Curie 250
Madame De... 271
Madame du Barry 57, 103, 232, 1058
Madame Loretta 731
Madame Mystery 104
Madame Pompadour 193
Madame Satan 238
Madame Sousatzka 514
Madamu To Nyobo 208
Madchen in Uniform 297
Madchen Ohen Vaterland, Die 55
Madchenjahre Einer Königin 465
Maddalena 309
Maddalena Hal ve Gidiş Sıfır 334
Maddalena Zero in Condotta 334
Made in USA 493
Madeleine de Verècheres 688
Mademoiselle Docteur 168, 268
Maden 930, 1085
Madende Dram 42
Madenden Anılar 655
Madenin Kanı 642
Madhumati 559
Madigan 880, 994
Mado 824
Madonna and Child 862
Madrid 869
Madrid'te Ölmek 504
Madrugada Zehiri 645
Maestro 905
Maestro Levita 634
Maestro, Il 905
Mag-inang Mahirap 618
Magasiskola 435
Magdalene Sisters 1100
Magdalena'nın Gerçek Eğilimi 685
Magdany'nin Eşeği 760
Maghamarât Batal 706
Magic Garden, The 727
Magliari, I 843
Magnafatagna 943
Magnificent Ambersons, The 91, 384
Magnificent Obsession, The 377
Magnificent Seven, The 531
Magnolia 1099
Magokoro 542
Magonia 1100
Magonya 1100
Magyar Rapszodia 433
Magyarok 432
Mağaradaki Kadın 614
Mağrip Evinin Erkekleri 202
Mağrip Olayları 712
Mahanagar 563
Mahiru no Ankoku 543
Mahkûm 848
Mahkûm Ruhlar 460
Mahler 512
Mahlûklar ve İnsanlar Hakkında 895
Mahlzeiten 811
Mahman-e Maman 750
Mahremiyet 1099
Mahşerin Dört Atlısı 93, 104
Mahvedici Melek 675, 684, 686, 785, 787
Maître de la Foudre, Le 47
Maître de Musique, Le 905
Maître Galip 825
Maîtres Fous 503
Mai Shen Qi 591
Maigret a Peur 901
Maigret et les Caves du Majestic 901

Maigret Korkuyor 901
Maigret ve Majestic'in Mahzenleri 901
Maijiang 595
Maimil 777
Mains Négatives, Les 502
Maiodia Absoluta 650
Maipù Savaşı 633
Maison Sous Les Arbres 398
Majesteleri Amerikalı 91
Majnun Layla 709
Major and The Minor, The 371
Major Dundee 959
Majstor i Margarita 454
Makber 915
Make Mine Music 260
Maker 884
Makineli Harika İnsanlar 440
Making a Living 108, 1055
Making of, le dernier film 710
Makria Apo Ton Kosmo 470
Maksim Üçlemesi 320
Maksim'in Dönüşü 135
Maksim'in Gençliği 135
Mal de Espanha 202
Mal des Todes, Das 897
Maladie de Sachz, La 825
Mala Educacion, La 873
Mala Hora, La 645
Malaria 897
Malatesta 821
Malattili Hamamı 734
Malaventura 869
Malcolm X 1038
Maldone 288
Male and Female 119, 238
Male Oscuro, Il 348
Malen'kaya Vera 895
Malèna 853
Malenkiye Istoriy o Detyakh Katorya 779
Malik Olmak ve Olmamak 236
Malina 821
Malqueride, La 683
Malta Şahini 369-370, 1089
Maltese Falcon, The 369, 1089
Malu Tianshi 574
Mama 582
Mama Cumpie 100 Anos 417
Mamma Don't Allow 505
Mamma Roma 845, 1076
Mamma, Mit Liv Ar Nu 883
Man From Hollywood, The 1035
Man From Laramie, The 376
Man Hunt 165
Man I Love, The 248
Man in The Moon, The 443, 996
Man in The White Suit, The 407
Man of Aran, The 121, 474
Man of Flowers 612
Man of The Hour, The 85
Man of The West 376
Man Trouble 1023
Man Who Knew Too Much, The 390
Man Who Laughs, The 125, 155
Man Who Shot Liberty Valance, The 229
Man Who Wasn't There, The 1034
Man With The Golden Arm, The 373
Man Without Desire, The 193
Man Without Women 227
Mañana Es Domingo 634
Manasse 457
Manastırdaki Hayalet 681
Manav 671
Manceau'lu Fırıncı Kadın 499
Manchurian Candidate, The 998
Manda-bi 715
Mandala 600
Mandalay Yolu 251
Mandarin'in Mucizesi 436
Manderlay 878, 1104
Mandragola 345
Manhattan 982-983
Manhattan Murder Mystery 985
Manhattan'da İki Kişi 399
Mani Sulla Città, Le 843, 1077
Manifesto 455
Manifesto of World Revolution War 550
Manila Beyaz Güvercin 1094
Manila by Night 619
Manila Geceleri 619
Manila Işıklar Altında 620
Manila Paloma Blanca 1094
Manisa Tarzanı 937
Manji 551
Mankurt 775
Mannen Pataket 880
Männer 821
Mano en la Trampa, La 636
Manoel'in Yazgısı 660
Manolya 1099
Manon 1070
Manon Lescaut 309
Manovra degli Alpini al Colle della Ranzola 50
Mantarcı Adam 683
Mantel der Liefte, Der 469
Manthan 567
Manuel Garcia 671
Manuel Garcia Rey de los Campos de Cuba 670
Manuel Rodriguez 655, 660
Manuela 676
Manzana de la Discordia, La 685

Manzaralı Oda 856, 867
Mapai 726
Mapantsula 728
Maracaibo Körfezi'nde Yüzen Çocuklar 668
Maracas y Bongó 671
Marakas ve Bongo 671
Marakeş Ekspresi 853
Marat-Sade 513
Marathon Man 405, 514
Marcan 749
Marcellino 347
Marcellino, Ekmek ve Şarap 347, 414
Marcellino, Pan y Vino 347, 414
March of Time 1063
March to Aldermaston 507
Marcha del Carbon, La 656
Marche de Dakar, La 713
Marcia Nuziale 847
Marcia Su Roma 347
Marcia Trionfale 848
Mare Matto 345
Maréchal-Ferrant 31
Marguerite de la Nuit 396
Maria Braun'un Evliliği 815
Maria Candelaria 682, 1068
Maria Chapdelaine 284
Maria de mi Corazón 685
Maria do Mar 203, 418
Maria Malibran'ın Ölümü 821
Maria Maruskja 428
Maria Rosa 200-201
Maria'nın Âşıkları 891
Maria's Lovers 891
Mariage de Chiffon, Le 396
Mariage de Max, Le 44
Marianne'ın Kaprisleri 274
Maribel ve Garip Aile 664
Maribel y la Extrañia Familia 664
Marie du Port, La 282
Marie Louise 467
Marie Stuart'ın İdamı 206
Marie-Chantal Contre Docteur Kha 495
Mariée Etait En Noir, La 488
Mariés de l'An II, Les 830
Marigolds in August 727
Marine Life 695
Marines, Les 505
Mario Ricci'nin Ölümü 901
Mario, Maria e Mario 849
Mario, Maria ve Mario 849
Marius 312
Mark of The Vampire, The 251
Mark of Zorro, The 102, 248
Marnie 391
Marocco 231
Marquise d'O, La 499
Marrakech Express 853
Marriage Circle, The 234
Married Life 88
Marseillaise, La 274
Marsilyalı Kız 274
Marslı Hayaletler 1028
Mart Doğumlu Kız 349
Martha und Ich 439
Martha ve Ben 439
Martı 64, 848, 884, 999
Martılar Buraya Dek Uçmaz 775
Martılar Ölürler de 466
Martin et Léa 831
Martin Fierro 636
Martin İçin Bir Şarkı 421
Martin Scorsese ile Amerikan Filmlerinde Kişisel Bir Yolculuk 968
Martin ve Léa 831
Marty 362, 1073
Maruf 946
Marvellous Melbourne 209
Marvin Gardens'ın Kralı 1023
Mary Mary 250
Mary Poppins 260
Mary Reilly 858
Mary Shelley'den Frankenstein 865
Mary Shelley's Frankenstein 865
Más Allá del Jardin 870
Masamdaki Melek 611
Maschera del Demonio, La 837
Maschera di Ferro, La 51
Masculin Féminin 493
Masist 1055
Masist Cehennemde 189
Masist İmparator 189
Masist Şeyhe Karşı 189
Mask, The 692
Maske 692
Maskeler 495
Maskeler Kralı 1096
Maskeler ve Yüzler 192
Maskerade 464
Masks and Faces 192
Masque of The Red Death, The 378
Masques 495
Masum Azizler 870
Masum Bir Gencin İtirafları 825
Masum Büyücü 526
Masum Büyücüler 447, 450
Masum Sohbet 860
Masum Yüzlü Gangster 994
Masumiyet 642, 951-952, 1097
Masumiyet Çağı 967
Masumlar 342
Mat 138, 323, 461
Mata au hi Made 543

Match Point 986
Mat'i Syn 894
Matador 872
Mater Dolorosa 175
Maternelle, La 286
Matilda ile Vals 603
Matira Manisha 564
Matka Joanna od Aniolow 445
Matkaplı Katil 1029
Matomena Christoguena 470
Matrix Reloaded, The 1042
Matrix Revolutions, The 1043
Matrix, The 1042, 1045
Matsi Khivita 762
Mattei Olayı 843, 1081
Matteotti Cinayeti 838
Matthew'nun Çocukları 604
Matyi Ludas 430
Maud'daki Gecem 499
Maudite Soit la Guerre 466
Maudits, Les 1069
Mauprat 174, 781
Mauri 616
Maurice 867
Mauvais Oeil 466
Mauvais Sang 834
Mauvaises Herbes 31
Mauvaises Rencontres, Les 484
Maveric 1012
Mavi 450, 860, 1094
Mavi Dağlar ya da İnanılmaz Bir Öykü 761-762
Mavi Danızın Sahılında 769
Mavi Film 1003
Mavi Gökyüzü Altında 564
Mavi Gözlü Dev 932
Mavi Hafta 425
Mavi Işık 299
Mavi İlah 429
Mavi Kadife 1028
Mavi Kolye 1031
Mavi Kuş 86, 191, 523
Mavi Melek 156, 171, 231-232, 475
Mavi Sakal 38
Mavi Sürgün 927, 1094
Mavi Tuna 434
Mavi Uçurtma 582
Mavi Yaşmaklı 758
Mavili Çocuk 157
Mavili Kadın 825
Max Aéronaute 44
Max Boks Şampiyonu 44
Max Champion de Boxe 44
Max et le Quinquina 44
Max et les Ferrailleurs 824
Max Havacı 44
Max Havelaar 469
Max Mon Amour 537
Max Professeur de Tango 44
Max Sevgilim 537
Max Tango Öğretmeni 44
Max ve Kınakına 44
Max'ın Evlenmesi 44
Max'ın Sözleri 869, 1085
Máxima Felicidad, La 669
May i Naşi Gori 767
Maya 556
Maya Darpan 568
Mayerling 269
Mayerling Faciası 269
Mayerling'ten Saraybosna'ya 269
Mayıs Çiçeği 683
Mayıs Devrimi 633
Mayıs Kadını 758
Mayıs Öyküsü 200
Mayıs Sıkıntısı 952, 1099
Mayıs'ta Milou 497
Mayısta Deliler 861
Mayiki Polis, I 471
Maymun 777, 863
Maymun İştahlı 748
Maymun Kadın 847
Maymunlar Cehennemi 991-992
Maymunlar Cehenneminden Kaçış 992
Maymunlar Cehenneminin Fethi 992
Maynila Sa Kuko ng Livanag 620
Mazurka 298, 464
Mbala Amanié 721
McCabe and Mrs Miller 987, 1013
Me Bebiya Iliko da Ilarion 760
Me Gustan los Etudiantes 663
Meachorei Hasaragim 742
Mean Streets 963
Mecánicas Celestes 669
Meçhul Askerin Boyanmış Ayakkabıları 460
Meçhul Askerin Mezarı 199, 444
Meçhul Askerler 425
Meçhul Bir Kadının Mektupları 269
Medea 846
Médecin de Gafiré, Le 718
Medico Della Mutua, Il 344
Mediterraneo 853
Meet John Doe 241
Meet Me in St. Louis 379
Meeting Venus 435
Meetings with Remarkable Men 513
Mefisto 435
Meg Ker a Nep 433
Megaleksandros, O 910
Megáll az Idó 437
Mégano, El 673
Megbüböltek 196

Meghe Dhaka Tara 560
Megszallottak 430
Mehmetçik Kore'de 954
Mehri to Plio 908
Mei Gou Ixin 592
Meir Esofowicz 198
Mei Lanfang 581
Meissen Porselenleri 55
Meissner Porzellan 55
Mekanik Bale 172
Mekanik Bir Piyano İçin Bitmemiş Parça 892
Mekanik Piyanolar 416
Mekanik Portakal 1011
Mekke Yolu 727
Meksika İsyanı 678
Meksika Salonu 687
Meksika Üzerinde Fırtına 145
Meksika'nın Bağımsızlığı 678
Meksikakan Diplomater 766
Meksikalı Diplomatlar 766
Mektub 711-712
Mektup 711-712, 928, 419
Melbourne Kupası 209
Melbourne's Cup 209
Melek 234, 864
Melek Bebek 612
Melek Evi 636
Melekler Evi 930
Melekler Körfezi 501
Melekleri Görmek İstiyordum 895
Meleklerin Gölgesi 902
Meleklerin Joanna Anası 445
Meleklerin Kendilerinden Geçmeleri 550
Meleklerin Yolu 852
Melez Çocuklar 545
Melgar, Başkaldıran Şair 667
Melgar, el Poeta Insurgente 667
Melinda and Melinda 986
Melinda ve Melinda 986
Mélo 491
Member of the Wedding, The 364
Meme ve Ay 870
Memiş Gangsterler Arasında 482
Memleketim 620, 918
Memnu Meyva 366
Memoirs of an Invisible Man 1027
Memoria del saqueo 640
Memoria Obstinata, La 661
Memorias del Subdesarrollo 675
Memorias di un Chofer de Taxi 656
Memorias do Carcere 645
Mémorias Postumas 652
Memphis Belle 354
Men of Tomorrow 297
Men, The 364
Menace, La 832
Mendillerinizi Hazırlayın 828
Mendoza Yoldaş 681
Menesgazda 431
Menglong Guojiang 587
Mennesker Modes og Sod Musik Opstar 1 Hjertet 420
Mensche am Wege, Der 1058
Mentires Piadosas 686
Menuet 469
Menya Zovut Kozah 773
Meoto Zenzai 545
Mépris, Le 166, 493
Mer Mankutyan Tangon 768
Mer, La 31
Mera Naam Joker 558
Mercedes 738
Merchant of Venice, The 192, 863
Merci la Vie 829
Merci Pour le Chocolat 496
Mercurio'nun Başına Gelenler 666
Meres Tou '36 909
Merhaba 956
Merhaba Anne 1025
Merhaba Ben Geldim 767
Merhametsiz 345
Merkez Garı 736
Merkez İstasyonu 1097
Merle, La 691
Mermer Adam 447, 579
Merry Widow, The 119, 233
Merry-Go-Round 498
Meryem ve Çocuk 862
Mesafe 742
Mesaj 1022
Meschugge 902
Meshi 526
Mesih 332
Messa è Finita, La 855
Messalina 51, 189, 309, 350
Messia, Il 332
Mestiere delle Armi, Il 850
Meşum Kadın 313
Met Livet Son Insats 423
Met ve Cezir Manzaraları 932
Metal İşçisiyle Berber Kadın Cinsellik ve Politika Türbininde 841
Metalmeccanico e Parrucchiera in Un Turbine di Sesso e di Politica 841
Metamorfosis de un Jefe de Policia 658
Metechmio 912
Meteoro Vima Tu Pelargu, To 910
Methystakas, O 470
Metropolis 162, 164-165, 187, 300, 1060, 1107
Metzitzim 741
Mevsimlik Aşk 198

Meydan Okuma 649, 843
Meydandaki Haç 646
Mezarımı Taştan Oyun 481
Mi Bemol 560
Mi Hija Hildegart 869
Mi Hijo el Che, Un Retrato de Familia de Don Ernesto Guevera 638
Mi Yue 589
Mia Eoniotita Ke Mia Mera 910, 1097
Miami Macerası 242
Miara Zu Miara 460
Michael 182
Michael Collins 864-1095
Michael Kohlhaas-Asi 818
Michael Kohlhaas-der Rebell 818
Michael Sheli 741
Michael'in Eylemi 295
Michelangelo, Bir Titan'ın Yaşamı 298
Michelangelo, Das Leben Eines Titanen 298
Mickey 88
Mickey One 1007
Miçurin 148
Midasın Dünyası 955
Midnight Cowboy 514, 1080
Midnight Express 861, 1084
Midnight in The Garden of Good and Evil 995
Midway Savaşı 354
Miel para Oshun 677
Mies Talta Tahdelta 425
Mies Vailla Menneisyyttkä 888
Mifunes Sidste Sang (Dogme 3) 879
Mifunes'in Son Şarkısı (Dogma 3) 879
Mighty Aphrodite 985
Mignon è Partita 854
Mignon Gitti 854
Mihracenin Elması 656
Miki Kaptan 259, 1060
Mikka Senso 543
Mikres Aphrodites 471
Mikrofon Provası 459
Milagros de le Divina Pastora, Los 668
Milano'da Mucize 335-336, 1071
Mildred Pierce 246
Milieu du Monde, Le 900
Milionar Pentru o Zi 457
Milka Tabular Filmi 426
Milka, Elokuva Tabuista 426
Mille et Une Nuits 830
Millenium Mambo 596
Miller's Crossing 1033
Milletvekili Angelina 344
Milletvekilinin Külleri 683
Million Dollar Baby 1108
Million Dollar Hotel, The 818
Million, Le 179
Milou en Mai 497
Milyang 601
Milyarlık Beyin 511
Milyon 179
Milyon Avcıları 474, 1063
Milyoner Napoli 349
Milyonluk Bebek 1108
Mimar Sinan'ın Anıları 956
Mimi Metallurgico Ferito nell'Onore 841
Mimoza Pansiyonu 279, 283
Min Fynske Barndom 877
Min Jjing Gu Shi 583
Mine 920
Ming Jian 593
Minik Kuş Minik Kuş 511
Minin i Pozarskiy 140
Minin ve Pozarskiy 140
Ministry of Fear 165
Minkbro Kontu 423
Minna Classens'in Öyküsü 466
Minna Yatterukai 546
Minnie and Moskowitz 1001
Minnie ve Moskowitz 1001
Minority Report 989
Minshu no Teki 543
Minyatür 544
Minyeli Abdullah 918
Mio Hermano Fidel 674
Mio Viaggio in Italia, Il 968
Mir Vchodjasçemu 461
Mir Vietnama 325
Mira 469
Miracle Man, The 124
Miracle of Love 618
Miracle of Morgan's Creek, The 366
Miracle Worker, The 1007
Miracle, The 864
Miracolo a Milano 335, 1071
Mirada del Otro, La 871
Mirakel, Das 56
Miranda 842
Miras 255, 428, 604, 705, 776
Mirasçılar 650, 897
Mirazhi Iyubvi 776
Mirka 707
Mis Stoun 454
Misafir 751
Misafirler 751
Misérables, Les 398, 708, 826
Miserie del Signor Travet, Le 349
Misfits, The 370
Mishima 1032
Missouri Breaks, The 1008
Miss Arizona 436
Miss Julie 866
Miss Mora 707

Miss Pimple 193
Missbrauchten Liebesbriefe, Die 467
Missing 827, 923, 1087
Mission Impossible 1026
Mission to Mars 1026
Mission, The 863, 1089
Mississippi Burning 862
Mississippi Masala 570
Mississippi Yanıyor 862
Mistero di Oberwald, Il 796
Mistral, Le 468
Misunderstood 1025
Misyon 863
Mişka protiv Judeniça 134
Mişka Yudeniça'ya Karşı 134
Mivsta Kahir 740
Mixed Blood 1003
Mizu de Kakareta Monogatari 547
Mlodosc Chopinma 445
Mne Dvatcat'let 889
Mo Deng Bao Biao 591
Moa 883
Moana 121, 314
Modaya Uygun Cinayet 1025
Model Çalışmaları 695
Model Shop 501
Moderato Cantabile 512
Modern Bir Öykü: Arı Kraliçe 846
Modern Güvenlik 591
Modern Times 110, 391, 1063
Modernleşen Türkiye 956
Modesty Blaise 806
Moetsukita Chizu 547
Mogalha 749
Mogambo 702
Mogho Dakan 719
Mogila Niezhanego Zolnierza 444
Moğollar 749
Moğolların Aslanı 174
Mohikanların Sonuncusu 86
Mohini Bhasmasur 204
Moi un Noir 503
Moi Universiteti 323
Moi, un Noir 721
Moleque Tião 643
Molière 175, 832
Molly Maguires, The 997
Moloch 894
Molodaya Gvardiya 324
Môme, Le 832
Momento Più Bello, Il 348
Momentos Obados 641
Momijigari 206
Mon Ami Washington 658
Mon Coeur Brisé 1060
Mon Homme 829
Mon Oncle 403
Mon Oncle Antoine 692
Mon Oncle d'Amérique 490
Mona Lisa 864
Monanieba 761
Monde du Silence, Le 496, 1073
Mondo Nuovo, Il 849
Monella 842
Money Movers 606
Monika ile Yaz 788-789
Monkey Business 235-236
Monsieur Beaucaire 105, 122
Monsieur Hawarden 903
Monsieur Ripois 398
Monsieur Verdoux 103, 393, 1069
Monsoon Wedding 570, 1099
Mont-Blanc'da Fırtına 299
Montaña de Cristal 669
Monte Kristo Kontu 88
Monte Miracolo 296
Montenegro 455
Monterey Oteli 904
Montiel'in Dulu 658
Montréal'li İsa 693
Moon and Sixpence, The 362
Moon is Blue, The 373
Moonlighting 448
Moonrise 243
Mor Och Dotter 186
Mor Yıllar 977
Mor'Vran 174
Moraes'in Adası 875
Mord und Totschlag 818
Morena Clara 413-414
Morgan 509
Morgan, a Suitable Case For Treatment 509
Morgenrot 294
Morir o No 872
Morir un Poco 657
Moro no Brasil 887
Mors Hus 884
Mort de Gandji, La 718
Mort de Mario Ricci, La 901
Mort du Cygne, La 286
Mort du Soleil, La 172
Mort en ce Jardin, La 784
Mort en Direct, La 829
Mort qui Tue, Le 47
Mortadella, La 348
Morte a Venezia 341
Morte di un Matematico Napoletano 854
Morte Saison des Amours, La 500
Mosaferan 751
Mosafir 751
Mosaik 465
Moscow Nights 311

Moscu Elegy 893
Moskova Ağıtı 893
Moskova Geceleri 311
Moskova İnsanları 673
Moskova'da Geçit Töreni 896
Mossane 717
Mot de Cambronne, Le 286
Motorcu Bill 113
Mots Ont un Sens, Les 504
Mouchette 401
Mouettes Meurent Aussi, Les 466
Moulin Rouge 370
Moulin Rouge'daki Hayalet 178
Mouna ou le Rêve d'un Artiste 721
Mouna ya da Bir Sanatçının Düşü 721
Mountain Eagle, The 194
Mourir à Madrid 504
Mourir d'Aimer 397
Mouton Enragé, Le 825
Mouvements du Désir 694
Movietone 212
Mozart Kardeşler 883
Mozart Mahallesi 722
Mörder Sind Unter Uns, Die 411
Mörder Unter Uns 163
Mr Deeds Goes to Town 240, 1064
Mr. and Mrs. 55 558
Mr. Arkadin 386
Mr. Baseball 608
Mr. Bug Goes to Town 262
Mr. Deeds Goes to Town 240, 1064
Mr. Deeds Şehre Gidiyor 240-242, 262, 1064
Mr. Klein 807
Mr. Smith Goes to Washington 240, 1065
Mr. Smith Washington'a Gidiyor 240-241, 1065
Mrigaya 565
Mrs Henderson Presents 858
Mrs Henderson Sunar 858
Mrs. Miniver 254, 1066
Mrs. Soffel 609
Mucednici Lasky 441
Much Ado About Nothing 865
Muchacos Bañandose en la Laguna de Maracaibo 667-668
Mucize 56, 330, 464, 620, 864, 1109
Mucize Adam 124
Mucize Gecesi 832
Mucize Tepesi 296
Mucizeler Diyarı 366
Mucizeler Diyarı Fatima 202
Mucizeler Dükkânı 645
Mucizeler Yapan Kız 325
Mucizeler Zamanı 456
Mudar de Vida 875
Mueda, Bellek ve Toplukıyım 648, 726
Mueda, Memória e Massacre 648, 726
Muerte al Amanecer 666
Muerte Civil 633
Muerte de Sebastian Arache y so Pobre Entierro 640
Muerte de un Burócrata, La 674
Muerte de un Magnata 667
Muerte di un Ciclista 415
Muhbir 227, 313, 1063
Muhbir 227
Muho-Matsu no Issho 1075
Muhsin Bey 939-940, 1090, 1102
Muhtasar Kalbim 1060
Muhteris Ruhlar 373
Muhteşem Ambersonlar 91, 257
Muhteşem Bardelys 122
Muhteşem Cesetler 843
Mujer de Benjamin, La 687
Mujer del Puerto, La 680
Mujeres al Borde de un Ataque de Nervios 873
Mukaddes Istırap 377
Mukaddime li-Nihayeti Cidal 746
Mukhamukhan 569
Mukhtar 708
Mukin Sanshi Sui 594
Mukti 556
Mulher de Verdade 644
Mulheres da Beira 202
Mulino del Po, Il 345
Mulino delle Donne di Pietre, Il 837
Mum Kokulu Kadınlar 934
Mumaren 579
Mummy, The 408
Mumya 408, 735
Mumya Ma'nın Gözleri 232
Muna Moto 722
Muñequitas Porteñas 634
Munkbrogreven 423
Munna 567
Mur, Le 906
Mura No Hanoyome 525
Muradın Türküsü 919, 1078
Muras 776
Murder a la Mod 1025
Murder in The Orient Express 999
Muri Shinju: Nihon no Natsu 534
Muriel ou le Temps d'un Retour 489
Muriel ya da Bir Dönüş Zamanı 489-490
Muro del Silencio, El 684
Muro, El 636
Murtaza 927-928
Musashi Miyanoto 519
Musée Dali 659
Music Box 828, 1092
Music Lovers 511

Music Man 725
Musica, La 501
Musketeers of Pig Alley, The 79
Muson Düğünü 570, 1099
Mussolini ile Çay 842
Mussolini Ultimo Atto 344
Mussolini'nin Son Günleri 344
Mustaa Volkoijella 426
Mustafa 957, 1118
Musuko no Seishun 542
Musulmanin 896
Musume Dojoji 519
Muteki 206
Mutfak 1002
Muthilukal 569
Mutiny on The Bounty, The 210, 251, 1063
Mutlu Bir Pazar 669
Mutlu Boşanma 421
Mutlu Çingenelere Rastladım 454
Mutlu Çöpçünün Noeli 192
Mutlu Ding Dong 591
Mutlu Gün 911
Mutlu Günler 895
Mutlu İnsanlar Adası 56, 152
Mutlu Kuşak 404
Mutlu Noeller Bay Lawrence 537
Mutluluğun Anahtarları 64
Mutluluk 325, 500, 541, 1111, 1116
Mutluluk Türküsü 323
Mutter Krausen's Fahrt ins Glück 169
Muzaffer Joe 619
Muzi Bez Krídel 1068
Muzik i Mörker 788
Muzkoe Vospitanie 776
Muzyka Dlia Dekabria 896
Müde Tod, Der 162
Müfettiş 324
Müfettiş Gai 773
Müfettiş Sansho 522
Müfettiş ve Gece 459
Müfreze 1018, 1089
Mühendis Andrées'in Uçuşu 881
Mühendis Praita'nın Tasarısı 132
Mükemmel Bir Gün 943
Mülakat 565
Mülkiyet Artık Hırsızlık Değildir 840
Müller'in Bürosu 897
Müllers Büro 897
Mülteci 945
Münchhausen 298
Münih Ekspresi 312
Mürebbiye 68, 1057
Mürekkep Hokkasından Çıkış 261
Müslüman 896
Müthiş Bir Tren 914
Müthiş Serüven 860
Müthiş Yemek 696
Müzik 501
Müzik Adamı 725
Müzik Âşıkları 511
Müzik Kutusu 828, 1092
Müzik Odası 560
Müzik Öğretmeni 905
Müzikçi Janko 444
Müzikli Romans 671
My Beatiful Laundrette 858
My Brilliant Career 609
My Darling Clementine 228
My Fair Lady 256, 311, 1078
My First Wife 613
My Four Years in Germany 90
My Lady of The Cave 614
My Left Foot 864
My Name is Joe 511
My Official Wife 88
My Son John 355
Mystère Picasso, Le 288
Mysteriet Natten Till den 25 61
Mystery Train 1030
Mystic River 995

N'Diangane 717
Na Boca da Noite 652
Na Malkia Ostrov 459
Na Samote u Lesa 442
Na Svojoj Zemlji 453
Naar Man Kum er Ung 420
Nabat 64
Nacala 461
Nachsaison 897
Nachtvlinders 906
Nación Clandestina, La 654
Nadia et Sarra 711
Nadia ve Sarra 711
Nadie Dijo Nada 659
Naera Livet 791
Nagarik 560
Nagaya Shinsi Roku 524
Nagisa no Sindbad 551
Nagjvernata Duma 459
Nagstappie 730
Nahapet 768
Nahueltero'nun Çakalı 658
Nahvetü'l-Havie 731
Naijenkuvia 426
Najdolgata Nost 460
Naked 861
Naked and The Dead, The 249
Naked City, The 365
Naked Lunch 696
Naked Spur, The 376
Nakimushi Kozo 545

Naksalitler 567
Nalbant 31
Nalın Ağacı 850
Namus 765-766
Namus Sözü 367, 1069
Namus Uğruna 767, 919, 1075
Namuslu Bir Tüccar 906
Nana 272-273, 1063
Nanfu Nangi 572
Naniwa Ereji 521
Naniwa'ya Ağıt 521
Nankörlük 297
Nanook of the North 120, 1058
Nantes'lı Jacquot 501
Nanto No Haru 525
Naplo Apamnak Anyamnak 436
Naplo Gyermekeimnek 436
Naplo Szerelmeimnek 436
Napoléon 174, 781, 1060, 1063, 1087
Napoléon auf Sainte-Hélene 177
Napoletani a Milano 349
Napoli Krallığında 821
Napoli Maceraları 336-337
Napoli Milionaria 349
Napoli'nin Dört Günü 841
Napolili Bir Matematikçinin Ölümü 854
Napololiler Milano'da 349
Napolitanische Geschwister 821
Napolyon 174
Napolyon Sainte-Hélene'de 177
Nar Angarna Blommar 424
Nar O Nay 1092
Nar Şuruplu Öğle Uykuları 709
Nar-o-Ney 753
Narayama Bushi-Ko 527, 540, 1087
Narayama Türküsü 527, 540, 1087
Narcissus 691
Narına Yandım 753, 1092
Narindjis Veli 760
Narvik Baskını 251
Nash Milyi Doktor 772
Nashville 1013, 1015
Nasıl İstersen 663
Nasıl Kurtulmalı? 200
Nasıl, Ne Zaman, Niçin 349
Nasirüddin Şah Ektör-i Sinema 754
Nasreddin Hoca 482, 778
Nasrettin Hoca Düğünde 1067
Nasuh'un Tövbesi 754
Nasvidenje v Naziednji Vojini 456
Naş Dvor 760
Naşid el-Bajar 745
Nata di Marzo 349
Natalya Uşviy 764
Natsu no İmoto 536
Nattlek 882
Nattvardsgaesterna 791
Natural Born Killers 1019
Natvris Khe 761
Naufragos, Los 659
Naukar Ki Kameez 569
Naukri 559
Nave Bianca, La 329, 1066
Nave, La 51, 189
Navigator, a Medieval Odyssey, The 616
Navigator, The 113
Navigators, The 511
Naxalites, The 567
Naya Sansar 566
Nayak 563
Nazar 466, 568, 1104
Nazaré Balıkçılar Kumsalı 202
Nazaré Praia de Pescadores 202
Nazarin 684, 784-785
Nâzım Hikmet Şarkıları 956
Ne Görüyorum? 907
Ne Kadar Uzak O Kadar Yakın! 818
Ne Yapmalı? 659
Ne Yazık ki Yosmanın Teki 307
Ne? 451
Nebivalshina 464
Nebo Nashego Detstva 776
Nebo v Almazakh 895
Nebo Zovyot 970
Necdet Mahfi Ayral 956
Ned Med Vabrene 59
Nederland 469
Nedlya Deneg Rodivşiyşya 65
Neel Akasher Neechey 564
Nefret 166, 493
Nefret Günü 636
Negocio al Agua 665
Negro que Tenia el Alma Blanca, El 201
Nehez Emberek 434
Nehir 889
Nehirden Geçiş 589
Nehir ve Ölüm 784
Nehir ve Uygarlık 955
Neighbours 113, 691
Nekem Lampast Adott Kezembe Az ur Pesten 434
Neko to Shozo Tufutari no Onno 545
Nel Nome del Padre 278, 848
Nella Città l'Inferno 345
Nelly et Monsieur Arnaud 824
Nelly ile Bay Arnaud 824
Nelson 193
Nema Barikada 438
Nemay-i Nazdik 751
Nemrut Tanrıları 955
Nemureru Bijo 528
Neobychainiye Prikluchcniya Mistera Vesta v Stranye Bolshevikov 133

Neokonchennaya Pyesa Diva Mechanicheskogo Pianino 892
Neon Bible, The 862
Neon İncil 862
Nepokorennye 323
Neprijatelj 455
Neprofessionali 895
Nerdesin Be Birader? 1033
Neredesin Firuze? 950
Neredesiniz Kuzum? 692
Neredeyse Dingin Bir Dünya 825
Neretvi Savaşı 454
Nereye Gitmeli 460
Nerone 305
Neskolko Dnei Iz Zizni Oblomova 893
Neskolko Intervyu Po Liçinyim 761
Nesles Kulesi 178
Nesne 1026
Neşeli Ayaklar 610
Neşeli Azap 693
Neşeli Bayramlar 181
Neşeli Günler 257, 1078
Neşeli Pazar 488
Neşesiz Sokak 166
Neşidü'l-Emel 733
Nettezza Urbana 794
Network 999
Netznost 779
Neurosia: 50 Years of Perversity 822
Neurosia: Sapkınlığın 50 Yılı 822
Nevada Katilleri 249
Nevada Smith 249
Nevbet-i Aşıgi 754
Nevestka 775
Neveu de Beethoven, Le 1003
Nevinost Bez Zastite 455
New Jewish Palestine, The 740
New Orleans Ateşi 180
New World 1030
New York Çeteleri 969
New York Dokları 231
New York Esrarı 365
New York Hat, The 101
New York Işıkları 211
New York Kralı 1029
New York New York 964-965
New York Stories 966
New York Şapkası 101
New York Üçlemesi 966, 974, 984
New York Yangını 206
New York'ta Hayatta Kalmak 822
New York'ta Bir Çılgın 905
New York'ta Bir Kral 394
New York'tan Kaçış 1027-1028
Newsfront 609
Next Best Thing, The 514
Nez, Le 266
Nezabyvayemvi 1918 God 324
Ngatty 616
Ngo Si Sui 590
Ni Liv 427
Ni Ljuger 880
Ni Nei Pien Chi Tien? 597
Niagara 206, 249
Niaye 715
Nibelungen, Die 162-163, 293
Nice Time 467, 900
Nice'e Dair 277
Nicht Mehr Fliehen 465
Nicht Versöhnt 811
Nick Carter'in Serüvenleri 46, 1053
Nick Winter contre Nick Winter 1054
Nick Winter, Nick Winter'e Karşı 1054
Nick'in Filmi 375, 817
Nick's Film 375
Nickelodeon 1024
Niçin İskenderiye? 737
Niçin Savaşıyoruz? 241, 354
Nidhanaya 570
Niemandsland 296
Nieuwe Gronden 468
Nieuwe Moeder, De 908
Niewinni Czarodzieje 447
Nigendwo in Afrika 822
Night and Day 246
Night and The City 366
Night Mail 315
Night Moves 1008
Night Must Fall, The 509
Night of Love, The 123
Night on Earth 1030
Night Train to Munich 313
Nigorie 543
Nigurama No Uta 520
Nihavent Mucize 921
Nihon no Higeki 527
Nihon no Yoru to Kiri 534
Nihon Shunka-ka 534
Nihonbashi 208
Nikita 833
Nikutai no Mon 549
Nil Çocuğu 736
Nil Kızı 732
Nil Vadisinde Kasırga 312
Nil'de Gevezelik 736
Niña de Tus Ojos, La 871
Nine 1/2 Weeks 1031
Ningen Johatsu 539
Ningen no Joken 542
Ningen no Yakusoku 548
Ninin Dojoji 206
Ninotchka 234

Nippon Konchuki 538
Nippon Sengoshi: Madamu Omboro no Seikatsu 539
Nipponkoku Furuyashi Mura 544
Nirvana 853
Nisa bilâ Rical 736
Nisan 762, 856
Nishant 567
Niskavuoren Naiset 425
Nişancılar 777
Nişanlı, Oyuncu ve Arabulucu 811
Nişanlılar 308, 850
Nitrato d'Argento 848
Nixon 1019
Niye Evlenmeli? 689
Nizami 770
Nju 157
No Eran Nadie 661
No Greater Glory 243
No Krasnom Fronte 133
No Tears for Ananse 724
Noa at 17 742
Noapte Turtuno Asa 458
Nobi 541
Nobleza Gaucho 633
Nobody Waved Goodbye 692
Noces Barbares, Les 905
Noces de Papier, Les 692
Noces de Sable 711
Noces de Sang, Les 712
Noces en Galilée 745
Noche Oscura, La 417
Nocni Hovory s Maktou 441
No Country for Old Men 1034, 1118
Nocturne Indien 832
Nodi Me Tangere 618
Noel Düşü 1051
Noel Evi 426
Noel Hariç Her Gün 507
Noel Hediyesi 852-853
Noel Oratoryosu 883
Noel Rövanşı 853
Noguchi Hideo no Shonen Jidai 545
Noguchi Hideo'nun Çocukluğu 545
Noi Tre 852
Noia, La 840
Noire de..., La 715
Noises Off 1024
Nokta 945
Noktürn 897
Nom de la Rose, Le 832
Nomades, Les 705
Non C'è Amore Più Grande 542
Non C'è Pace Tra Gli Ulivi 343
Non Credo Più all'Amore 332
Non es Hora de Llorar 657
Non ho Sonno 838
Nonna Sabella, La 347
Nora Helmer 814
Nora-inu 529
Nordland 898
Norma Rae 997-998
Norte y Sur 655
North by Northwest 390
North West Mounted Police 239
Nosferatu 157-159, 164, 812
Nosferatu Bir Korku Senfonisi 158
Nosferatu, eine Symphonie des Grauens 158
Nosotros los Pobres 682
Nostalghia 891
Nostromo 405
Not As a Stranger 363
Not Without My Daughter 866
Notes on The Circus 1002
Nothing But Trouble 116
Noticiero Heraldo 665
Noticiero Royal News 671
Notorious 389, 1068
Notre Dame'ın Kamburu 89, 124-125
Notre Fille 722
Notre Histoire 829
Notte d'Estate Con Profilo Greco, Occhi a Mandorla e Odori di Basilico 841
Notte di San Lorenzo, La 844
Notte, La 794, 1076
Notti Bianche, Le 339
Notti di Cabiria, Le 798
Notturno 897
Nouba des Femmes du Mont Chouba, La 706
Noumero, To 471
Nous les Gosses 399
Nous ne Vieillerons pas Ensemble 824
Nous Sommes Tous des Assassins 397
Nouveau Monde, Le 832
Nouveaux Messieurs, Les 283
Nouvelle Mission de Judex, La 47
Nouvelles Luttes Extravagantes 36
Novaya Moskva 325
Novecento 851
Novio a La Vista 414
Novyi Vavilon 134
Now 673
Nowolipek'li Kızlar 444
Noz w Wodzie 450
Növerek 195
Nua 203
Nube, La 639
Nudo di Donna 345
Nuit a Peur du Soleil, La 704
Nuit Américaine, La 488
Nuit de Carrefour, La 273
Nuit de Varennes, La 849

Nuit et Brouillard 489
Nuit et Jour 905
Nuit Miraculeuse, La 832
Nuits de la Pleine Lune, Les 449
Nuits Fauves, Les 834
Nuits Rouges 497
Numara 471
Number Thirteen 388
Nun and The Bandit, The 613
Nun ve Goldun 754
Nun's Story, The 365
Nunal Sa Tubig 620
Nuove Cartas a Berta 869
Nuovo Cinema Paradiso 853
Nuremberg Mahkemesi 363
Nuren Ixin 593
Nuskavuori Kadınları 425
Nusumareta Yokubo 538
Nuts in May 861
Nutty Professor 1006
Nyamanton 720
Nyan chan 538
Nyaron Egyszerü 434
Nyozania 726

O 192, 784
O Bir Çek Müzikçisiydi 438
O Brother Where Art Thou? 1033
O da Beni Seviyor 938
O Dreamland 505
O Gün Kumsalda 595
O Haydut Benim 349
O Lucky Man 509
O Markizi 499
O Melissikomos 910
O Şimdi Asker 939, 941
O Yurdunu Savundu 321
O6 907
Oatsurae Jirokichi Goshi 207
Obchod Na Korze 439
Oberst Redl 435
Oberwald'ın Gizemi 796
Obiknovennij Fasizm 462
Objective Burma 248, 354
Oblomok İmperii 321
Oblomov'un Yaşamından Birkaç Gün 893
Oborona Çariçina 320
Obsession 377, 1025
Obuanın Çağrısı 651
Obzalovany 439
Ocakta Yedi Gün 416
Ocaña Kesintili Portre 871
Ocaña Retrat Intermitent 871
Occupe-Toi d'Amélie 396
Ochazuke No Aji 525
Ochrana Warszawska I Jej Tajemnice 198
Oci Cornie 893
Octavia 869
Odd Man Out 313
Oded Hano Ded 740
Odessa Olayları 43
Odinnadsatyi 136
Odinokij Golos Çeloveka 893
Odisseia 53
Odna 135
Odore del Sangue, L' 854
Oedipus Kompleksi 984
Oedipus Wrecks 984
Oegtgeest'e Dönüş 907
Oeil Qui Ment, L' 660
Oeuvre au Noir, L' 904
Of Mice and Man 251
Ofelas 885
Ofensiva 726
Offret 891
Ogne Broda Net, V 461
Ogro 840
Oğlan 535
Oğlan Kıza Rastlar 834
Oğlum Che, Don Ernesto Guevera Ailesinin Portresi 638
Oğlum John 355
Oğlum Osman 918
Oğlunun Gençliği 542
Oğlunuz ve Kardeşiniz 463
Oğul Odası 856, 1099
Oğullar 426
Oh-Ahsiseu 601
Ohikkoshi 551
Ohm Krüger 728
Oidipus 53
Oiseau de Mer, L' 282
Ojo de la Cerradura, El 636
Ojos Vendados, Los 416
Oka Oorie Katha 565
Okasan 526
Okasareta Byakui 550
Okla Aslan Avı 503
Oklahoma 365
Oklahoma Crude 364
Okraina 149, 319
Okşamalar 872
Oktiabre 144
Oktoberi Vasarnap 434
Oktyabrina'nın Serüvenleri 134
Okul 950
Okulu Asmak 398
Okuyan Kız 825
Okyanusa Karşı 398
Okyanusun Öfkesini Dinle 545
Olağanüstü Komiser 779
Olanaksıza Doğru Seyahat 37

Olay 456
Olay Kapandı 566
Ole Boy 602
Oldas Es Kotes 433
Olduğu Gibi Yaşam 46
Olduhça Darikdirici Ahvalat 771
Oldukça Sıradan Bir Öykü 771
Ole Dole Doff 881, 1080
Olgunlaşmamış Buğday 396
Oligarkh 895
Oliver 313, 1080
Oliver Twist 192, 405
Olmak ya da Olmamak 234
Olot Keşişi 871
Olumsuz Eller 502
Oluşum 566
Olvidados, Los 278, 783, 1070
Olympia 301, 1064
Omar Gatlato 705
Ombre, L' 901
On 1004
On a Clear Day You Can See Forever 380
On Bin Evin Işığı 575
On Connaît la Chanson 491
On Dört Temmuz 180
On Emir 90, 119, 238-239, 1058, 1073
On Exciting Night 83
On İki İskemle 674, 1005
On İki Kahraman Haydut 374
On İki Öfkeli Adam 999, 1074
On Kişiydiler 740
On Küçük Zenci 180
On Milyonun Savaşı 504
On Our Selection 210, 603
On The Beach 353, 605
On The Borderland of Civilization 713
On The Town 381
On The Waterfront 368, 1072
On Üç Aylı Bir Yılda 815
On Üç Numara 388
On Üçüncü Adam 827
On Yedi Yıl 583
Ona Zasçisçaet Rodinu 321
Onbaşı 679
Onbaşı Gerard 192
Onbirinci 136
Once Upon a Time in America 836
Once Were Warriors 616
One a.m. 108
One Eyed Jack 1076
One Flew Over The Cuckoo's Nest 442, 1083
One From The Heart 973
One Hundred and One Dalmatians 261
One Hundred Percent American 101
One Hundred Points 596
One More Time 1006
One Romantic Night 219
Oni Srazalizsa Rodinu 462
Onibaba 544
Onimaru 548
Onirevome Tous Filous Kou 912
Onnenpeh 426
Onor Irmağından Söz Edelim 875
Onorevole Angelina, L' 344
Onu Hakkında Bildiğim İki Üç Şey 494
Onu İyi Tanırdım 349
Onun Çocuğu 1004
Onuncu Emir 200
Onuru Yaralanan Metal İşçisi Mimi 841
Onüç Kahraman 478
Opening Night 1001
Opening of The Auckland Exhibition, The 614
Opening Speech 691
Opera do Malandro 649
Operadaki Hayalet 89, 125, 408, 1025
Operai Contadini 812
Operation Petticoat 1003
Operation X-70 906
Operazione Paura 838
Operette 464
Opium et le Baton, L' 704
Or des Mers, L' 174
Ora di Religione: Il Sorriso di Mia Madre, L' 848
Ora Pro Nobis 620
Orada Bir Çılgın Vardı 103
Orada Olmayan Adam 1034
Orada Saat Kaç? 597
Orange'li Asker 907
Orders to Kill 311
Ordet 183, 424, 1073
Ordinary People 1035, 1086
Ordu 519, 527
Ordunun İstanbul'a Girişi 954
Orfe 267
Orfe'nin Vasiyetnamesi 267-268
Orfeo 901
Orfeo Negro 484, 1075
Orfeus'un Ölümü 762
Org 638
Organ 439
Organito de la Tarde, El 634
Organizmanın Gizleri 455
Orgosolo'da Haydutlar 841
Oriana 669
Oribe'nin Cinayeti 636
Orin'in Türküsü 548
Orion Kuşağı 885
Orions Belte 885
Orkestra Adam 36

Orkestra Provası 801
Orkestra Şefi 447
Orlac'ın Elleri 154, 198, 1059
Orlacs Hände 154, 1059
Orman Ateşi 1038
Orman Çocuğu 261
Orman Kadını 210
Orman Kanı 666
Orman Kıyısında Yalnızlık 440
Ormanda Gündüz ve Gece 563
Ormanda Yıldız Olmaz 666
Ormandaki Köy 570
Ormanlar Çocuğu 312
Ormanlar Kralı 586
Ormens Väg Pa Hälleberget 880
Oro di Napoli, L' 336
Oro di Roma, L' 344
Oro Seda Sangre y Sol 679
Orospu Tragedyası 169
Oroz Ailesi 667
Orozco'nun Devrimi 679
Orpeosis Sikvdili 762
Orphans of The Storm 83
Orphée 267
Orribile Segreto del Dottor Hitchcock, L' 837
Osadeni Dusi 460
Osaka No Yado 525
Osaka Öyküsü 528
Osaka'da Bir Lokanta 525
Osam Kilo Srece 456
Osama Monogateri 528
Oscar Champion De Tennis 402
Oscar Tenis Şampiyonu 402
Oscura Historia de la Prima Montes, La 869
Oshun İçin Bal 677
Oslo Garı'nda Ölüm 885
Osmanlı Cumhuriyeti 947
Osmydzien Tygodnia 445
Osorezan No Onna 526
Oss 884
Ossessione 305, 327, 338, 1066
Ossessione Che Uccide, L' 837
Ostatni Etap 445
Osterman Weekend 961
Ostre Sledovane Vlaky 440
Osvobozdennaya Zemliya 325
Oswald The Lucky Rabbit 259
Otac Na Sluzbenom 456
Otac na Sluzbenom Putu 1088
Otage, L' 700
Otar'ın Dulu 324
Otario 664
Otchlan Pokut 199
Otec Soldata 760
Otel 943
Oteldeki Kadın 693
Otets Serghiy 64
Othello 53, 323, 385, 406, 842, 865, 1071-1072
Other, The 996
Othon 811
Otobüs 931
Otobüs Sürücüsü 739
Otobüs Yolcuları 915, 1076
Otome Gokoro Sanin Shimai 526
Otomobil Adam 560
Otomobil Nine 438
Otorava Vdova 324
Otorite 556
Otoshiana 547
Otra Conquista, La 687
Otra, La 683
Otro Cristobal, El 676
Otros, Los 870
Ottawa'dan Postalanmış ya da Kadın Delidir 465
Otto e Mezzo 799
Otuz Altıdan Biri 199
Otuz Dokuz Basamak 388, 1063
Otuzunda Anne 594
Où Etes Vous Donc? 692
Our Daily Bread 161, 244
Our Empire's Fight for Freedom 700
Our Friends The Hayseeds 210
Our Hospitality 113
Our Man in Havana 313, 676
Our Russian Front 468
Ours et la Poupée, L' 825
Ours, L' 832
Out of Africa 1023, 1088
Out of Sight 1032
Out of The Inkwell 261
Out One 498
Outemlionnye Solntsem 893
Outsiders, The 973
Outlaw Josey Wales, The 994
Ouvert Pour Cause d'Inventaire 488
Overlanders, The 605
Ovoce Stromu Rajskych Jime 441
Ox-Bow Incident, The 253
Ox-Bow Olayı 253
Oxalá 875
Oxala'nın Beyaz Bayrağı 500
Oxen 882
Oy Artı Tüfek 657-658
Oye For Oye 885
Oyunbozan 935
Oyuncu 591, 1014
Oyuncu Sumako'nun Aşkı 521
Oyuncular 168, 744, 829, 871
Oyuncuların Kapısı 285

Oyuncunun İntikamı 541
Oyuncunun Oyunu 591
Oyunun Kuralı 274, 288
Ozanın Gölgesi 897
Ozieje Grezcu 199

Öbür Fetih 687
Öc Alan Bilinç 80
Öç 58, 416
Öfke 165, 253, 507-508, 1064
Öfke Günü 183
Öğleden Sonra Aşk 372, 499
Öğleden Sonra Beşte 756
Öğleye Yedi Gün Kala 353
Öğrenci Gerber 897
Öğrenci Prens 234
Öğrenci Şenliği 655
Öğrencileri Seviyorum 663
Öğretmen 324
Öğretmen Oldum 673
Öksedeki Tarlakuşları 440-441, 1092
Öldüren Aşk 202, 457
Öldüren Cazibe 1031
Öldüren Çiçekler 731
Öldüren Kadın 1026
Öldüren Kurşun 497
Öldüren Ölü 47
Öldüren Para 375
Öldüren Şampanya 495
Öldüren Şehir 479, 1072
Öldüren Şüphe 382
Öldüren Tutku 837
Öldüren Uyuşturucu 689
Öldüren Yüzük 47
Öldürme Üzerine Küçük Bir Film 450
Öldürmek İstemiyordu 762
Öldürmeye Hazır 1026
Öldürücü Film 883
Öldürülen Ev 649
Öldürünceye Kadar 254
Ölesiye 497
Ölesiye Sevmek 397
Ölmeden Gömülenler 378
Ölmek ya da Ölmemek 872
Ölmek Zamanı 686
Ölmesi Gereken Adam 366
Ölmeyen Aşk 254, 405
Ölmeyen İnsanlar 380
Ölmüş Bir Kadının Evrakı Metrukesi 480
Ölü Adam 1030
Ölü Bölge 696
Ölü Doğa 435
Ölü Kadın 650
Ölü Kuşun Uçuşu 455
Ölü Kuyu 668
Ölü Mathias Pascal 174, 286
Ölü Mevsim 897, 902
Ölü Ozanlar Derneği 608
Ölü Uyanıyor 68
Ölüler 370-371
Ölüler İçin Beyaz Çiçekler 570
Ölüm 850
Ölüm Alanında 582
Ölüm Atlısı 655
Ölüm Bahçesi 784
Ölüm Bölgesi 175, 1056
Ölüm Busesi 249
Ölüm Dansı 55
Ölüm Düellosu 523
Ölüm Emri 311
Ölüm Gelgiti 210
Ölüm Işını 133
Ölüm Kadın 656
Ölüm Kararı 389
Ölüm Kavgası 655
Ölüm Korkusu 165, 283, 390, 1025, 1037
Ölüm Körfezi 149
Ölüm Oyunu 257, 587
Ölüm Raporu 386
Ölüm Saçanlar 994
Ölüm Sessizliği 610
Ölüm Tangosu 634
Ölüm Tarlaları 863
Ölüm Tarlası 919
Ölüm ve Bakire 452
Ölüm ve Değişim 862
Ölüm Yanılsaması 59
Ölümcül Arkadaşlar 959
Ölümcül Düğün 210
Ölümcül Kavga 818
Ölümcül Oyun 865
Ölümcül Oyunlar 898-899
Ölümde Aşk 491
Ölümde Yaşam 64
Ölümden Kuvvetli 313
Ölümden Sonra 64, 694
Ölümden Sonra Anılar 652
Ölümle Yaşam Arasında 862
Ölümsüz 827
Ölümsüz Alev 553, 556
Ölümsüz Aşk 585
Ölümsüz Kadın 502
Ölümsüz Karanfiller 918
Ölümü Beklerken 829
Ölümün İşareti 897
Ölümün Nişanlısı 59
Ömre Bedel Kadın 246
Ömür Boyu Hapis 686
Önce Okulunu Bitir 824
Önderler 296
Öne Kaydırma 1091
Önemli Bir Adamın Karısı 738

Önemli Kişilerle Karşılaşmalar 513
Önemli Olan Yaşamaktır 684
Öneri ve Onay 373
Önsöz 796
Önümüzdeki Yol 313
Önün Arkası 604
Önünü Görmeyen 285
Öp Beni Öldüresiye 374
Öp ya da Öldür 612
Öpme 831
Öpsene Budala 372
Öpücük 29, 283, 551
Öpülmüş 695
Öpüşme 1002
Örökbefogadas 436, 1083
Örümceğin Sratejisi 851
Örümcek 697
Örümcek Adam 1041
Örümcek Ağı 380
Örümcek Kadının Öpücüğü 651
Öteki 683, 737
Öteki Cristobal 676
Öyküsü Olmayan Kız 810
Özel Bir Gün 849
Özel Gözler 591
Özel İlgi 1000
Özel İtiraflar 882
Özel Sevişmeler Evi 551
Özel Tedavi 456
Özel Yasa 841
Özel Yaşam 496
Özel Yaşamlar 972
Özgür Bir Kadın 350
Özgür Halkların Koruyucusu Artigas 663
Özgürlüğümü Ver 831
Özgürlüğün Bedeli 722, 864, 1095
Özgürlüğün Hayaleti 787
Özgürlüğün Şafağı 618
Özgürlüğün Zorbalık Hakkı 814
Özgürlüğünüz Tehlikede 420
Özgürlük Bir Cennettir 895
Özgürlük Bizimdir 1009
Özgürlük Çığlığı 729
Özgürlük Duvarları 883
Özgürlük Eşitlik Kardeşlik ve Sonrası 503
Özgürlük Günü 300
Özgürlük Nerede? 332
Özgürlük Savaşçıları 620
Özgürlük Yolu 1023
Özlem 767
Özsi Almanach 437
Özveri Simgesi 726

Padatik 565
Padenia Berlina 760
Padenije Dinastii Romanovic 132, 149
Padre e a Moça, O 649
Padre Padrone 844, 1084
Padurea Spinzuratilor 458
Pagador de Promessas, O 652, 1076
Pagdating Sa dulo 619
Paidia tis Helidonas, To 911
Paint Your Wagon 382
Pais in Doi 458
Paisà 330
Pajama Game, The 381
Pakhazdeniya Zubnova 463
Pal Sokağı Çocukları 197, 432
Pal Utca Fiuk 197, 432
Palabra e Utopia 419
Palabras de Max, Las 869, 1085
Palabre 903
Palatino Parkı 670
Paleface 113
Palermo oder Wolfsburg 1086
Palermo ya da Wolsburg 1086
Palestine 746
Palestine Awakening 740
Palestinian, The 1084
Paloma, La 902
Palombella Rossa 856
Palomita Blanca 659
Palto 134, 345, 461, 1106
Palyaçolar 800
Palyaçolar Kralı Çin'de 573
Pampa Bàrbara 635
Pampa Gringa, La 638
Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler 40, 260, 262, 1064
Pan Tadeusz 199, 444
Panama Terzisi 515
Panchasar 204
Pancho Villa ile Çıplak Bir Kadın Arasında 687
Pancho Villa ile Gidiyoruz 681
Pancho Villa'nın Askeri 683
Pancho Villa'nın Gölgesi 680
Pandora'nın Kutusu 167, 943
Pane e Cioccolata 842
Pane, Amore e Fantasia 346
Pane, Amore e Gelosia 346
Pane, Amore E... 347
Panic in The Needle Park, The 1024
Panic in The Streets 367
Panic in Zero Year 354
Panna Nikt 447
Pano Kato Ke Plagios 471
Panorama de la Corne d'Or 65
Panorama de Manila 617
Panorama des Rives du Bosphore 65
Pansiyoncu 777
Pantalones Cortos 635

Panxiy z Wilko 447
Papa, Maman La Bonne et Moi 398
Papaz Kaçtı 826
Paper Moon 1024
Paprika 842
Paqueño Héroe del Arroyo de Oro, El 662
Para 174, 402
Para Beraber Gitmez 240-242, 1064
Para Budalası 1006
Para Hırsı 117-119
Para İçin Doğmayan 65
Para Recibir el Canto de los Pájaros 654
Para Taşıyıcılar 606
Parababasının Ölümü 667
Parade 403
Paradideki Çocuklar 281-282
Paradis Perdu, La 178
Parah Pather 562
Paralı Asker 1082
Parallax View, The 996
Paramount on Parade 220-221
Paramount Resmigeçidi 221
Paramparça Aşklar Köpekler 687
Paranın Rengi 966
Paranın Satın Alabileceği Düşler 172
Paranoia 469
Parapluies de Cherbourg, Les 501, 1078
Parayı Al ve Kaç 980, 983
Parazit 1030
Parbeszed 431
Parçala Behçet 932
Parents Terribles, Les 268
Parıltılı Gözler 370
Pari 750
Paria 62
Parigi è Sempre Parigi 348
Paris Bizimdir 498
Paris Brûle-t-il? 398
Paris Damları Altında 179
Paris Dile Gelseydi 286
Paris Eğleniyor 275
Paris Havası 282
Paris Hep Paris'tir 348
Paris Nous Appartient 498
Paris Qui Dort 178
Paris S'Eveille 833
Paris Texas 817, 1088
Paris Uyanıyor 833
Paris Yanıyor mu? 398
Paris Yolculuğu 396
Paris'i Yiyen Arabalar 607
Paris'in Altı 43
Paris'in Sevgilisi 103
Paris'in Yüreği 286
Paris'li Fahişe 839
Paris'te Bir Amerikalı 380, 1071
Paris'te Bir Aşk 706
Paris'te Son Tango 851-852, 868, 1082
Parisli Kadın 103, 107, 109
Parisli Kunduracı 321
Parizskiy Sapoznik 321
Park 770
Parki Oghakner 767
Parktaki O Soğuk Gün 1012
Parlak Delilik 820
Parlak Mesleğim 609
Parlons Grandmère 716
Parma Manastırı 839, 851
Parma'lı Kız 349
Parmaklıkların Ötesinde 742
Parmaklıksız Cezaevleri 269
Parmigiana, La 349
Parque de Palatino, El 670
Parsifal 53
Parti 419
Parti Kimliği 325
Partie d'Ecarté 31
Partinin Kızı 577
Partiynyi Bilet 325
Party 419
Party, The 1004
Parva Domus'ta Askeri Geçit Töreni 662
Parvi Urok 460
Paryaların Kanı 723
Pas de Deux 691
Pas Koji Je Voleo Vozove 456
Pasaport 437
Pasifik Prensi 832
Pasión Turca, La 871
Paskalya Adası'nın Güneşleri 500
Pasqualino Settebellezze 841
Passage du Rhin, Le 1076
Passager de la Pluie, Le 398
Passageraren 883
Passato e o Presente, O 418
Passe Ton Bac D'abord 824
Passion 494
Passion Béatrice, La 829
Passion de Jeanne d'Arc, La 182
Passion de Notre Seigneur, La 43
Passion of The Christ, The 1037
Passion Segun Berenice, La 685
Passport 437
Passport to Pimlico 407
Past 438
Pasteur 173, 1058
Pasti Pasti Pasticky 441
Pastor Angelicus 296
Pastoral 763
Pastoral Senfoni 1068
Pastorali 763
Pat Garrett and Billy The Kid 961

Pat Garrett ve Billy The Kid 961
Patagonia Rebelde, La 640
Patakien 676
Path To War 999
Pather Panchali 555, 561
Paths of Glory 1009
Patinoire, La 906
Patio, O 646
Patlama 518, 1026
Patrimonio Nacional 415
Patriot Games 610
Patriotin, Die 810
Pattes Blanches 289
Patton 1080
Patu 616
Patvi Hamar 767
Pau Brasil'li Adam 649
Pauline à la Plage 499
Pauline Gidiyor 831
Pauline Plajda 499
Pauline s'en Va 831
Paura e Amore 820
Paura, La 332
Pavel Korçagin 461
Paviljon 6 458
Pawn Shop, The 108
Pawnbroker, The 999
Pay Day 103
Pazar Altıda 458
Pazar-Bir Ticaret Masalı 1118
Pazar Çok Uzak 609
Pazar Kanlı Pazar 514
Pazar Öğleden Sonra 874
Pazar Takibi 882
Pazar Uyanışı 470
Pazarları Asla 366, 470
Pazarların Kadını 347
Pazartesi Çocuğu 636
Pazartesi Sabahı 763
Pazartesi ya da Salı 456
Pazaserka 446
Pearls and Savages 210
Peau d'Ane 501
Peau Douce, La 487
Peccato Che Sia Una Canaglia 307
Pedro Asılacak 297
Pedro Soll Hangen 297
Peeping Tom 404
Peggt Sue Evlendi 974-975
Peggy Sue Got Married 974
Pegy Pes Beguşi Kraem Mira 768
Pehlivan 825, 925, 1088
Pekin Operası'nda Blues 593
Pekin Piçleri 583
Pekin'de 55 Gün 868
Pekin'de Pazar 504
Pelicula del Rey, La 640
Pelikan Brief, The 996
Pelikan Dosyası 996
Pelle Erobreren 421, 1090
Pelle, La 842
Pelota da Trapo 635
Pembe Güller 334
Pembe Panter 1004
Pembe Panter Coşuyor 1004
Pembe Panterin Dönüşü 1004
Pembe Panterin İntikamı 1004
Pembe Panterin Laneti 1004
Pembe Panterin Oğlu 1004
Penalty 124
Penc-i Asr 756
Penceredeki Kadın 165
Pencerelere Bakan Adam 706
Pencerenin Dışında 564
Pençe 67, 1056
Pengene Elles Livet 421
Penny Journey 316
Penny'nin Gezisi 316
Pension Mimosas 283
People vs Larry Flynt, The 1096
Pépé le Moko 284
Pepi, Luci, Bom ve Diğer Kızlar 872
Pepi, Lucy, Bom y Otras Chicas del Monton 872
Pepito la Pistolera 664
Pepo 766
Peppermint Frappé 416
Per Qualche Dollari in Più 836
Per un Pugno di Dollari 531, 836, 1078
Perceval le Gallois 499
Perché Si Uccide un Magistrato 349, 840
Perde Açılıyor 1070, 1110
Perde Arası 178
Perdesi 567
Perdicion de los Hombres, La 686
Perdido por Cem 875
Pered Rassvetom 778
Perekrestok 772
Perez Ailesi 570
Perez Family, The 570
Perfect Pie 696
Perfido Incanto 191
Péril en la Demeure 825
Peristsvaleba 761
Perla, La 682
Perlichy Na Dne 440
Permanent Vacation 1030
Peronizm ve Şiddet 639
Perricholi 639
Perros Hambrientos, Los 667
Persepolis 758
Persona 792

Personel 449
Perşembe Günü Pazarmış Gibi Şarkı Söylenecek 466
Perşembe Mucizeleri 414
Peruka 155
Perücke, Die 155
Pervoye Priznaniye 779
Pervyj Ucitel 776, 891
Pesnya Katorzanina 64
Pesnya O Sçaste 323
Pest in Florenz, Die 57
Peşavarski Vals 774
Peşaver Valsi 774
Peşteli Röportajcı 195
Pétanqui 722
Pete Roleum and His Cousins 803
Pete Roleum ve Yeğenleri 803
Peter Ibbetson 249
Peter Pan 260
Petersburg Geceleri 319
Peterburgskaya Noch 319
Petit à Petit 503
Petit Manuel de l'Histoire de France 659
Petit Soldat, Le 492
Petit Théâtre Pour Jean Renoir, Le 276
Petite Lili, La 175, 832
Petite Lise 288
Petite Marchande d'Allumettes, La 272
Petite Vendeuse du Soleil, La 717
Petra von Kant'ın Acı Gözyaşları 814
Petrina Kronia 911
Petrol Savaşı Olmayacak 712
Pett and Pott 315
Pett ile Pott 315
Peygamberler Tarihi 28, 370
Pez que Fuma, El 669
Pezevenk 540
Pfarrer Von St. Michael, Der 465
Phantom of The Opera, The 89, 123, 408
Phantom of The Paradise 1025
Phantom, Das 159
Phela Ndaba 728
Philadelphia 1037
Philadelphia Hikâyesi 256
Philadelphia Story 256
Photographing a Ghost 49
Pırıltı 1011
Pianist, The 1100
Pianiste, La 452, 899
Piano 610-611
Piano Piano Bacaksız 928
Pianos Mecanicos, Los 416
Piatka z Ulicy Barskiej 445
Piats Vetcherov 894
Picasso Esrarı 288
Picasso ile Yaşamak 867
Piccolo Diavolo, Il 854
Pickwick Belgeleri 102
Pickwick Papers 102
Picnic at Hanging Rock 607
Pictures 616
Piç Kurusu 832
Pida Huivista Kiiuni Tatjana 888
Pido nonmuldo eobshi 602
Pied Piper of Hamelin, The 501
Piedra Libre 637
Piedras, Las 666
Piel de Verano 636
Piera'nın Öyküsü 847
Pierrot Le Fou 493
Pierscionek z Orlem w Koronie 447
Pierwszy Dzien Wolnosci 445
Pig Alley Silahşörleri 79
Pijamalı Güzeller 381
Pikkusisar 889
Pikovaya Dama 64
Pikro Psomi 470
Pilgrim, The 103, 107-108
Pillow Book, The 859
Pilot McCurdy'nin Havana Üstünde Uçuşu 670
Pimlico'ya Pasaport 407
Pimple Anarchist 193
Pimple Anarşist 193
Pimple'in Serüvenleri 193
Pindorama 651
Pink Panther Strikes Again, The 1004
Pink Panther, The 1004
Pink Ployd-Duvar 862
Pink Ployd-The Wall 862
Pinky 367
Pinocchio 260
Pinochet Olayı 661
Pinokyo 260
Pinos Adasındaki Define 671
Pintor e a Cidade, O 420
Pirate, The 380
Pirates 452
Pirosmani 762
Pirosmani Teması Üzerine Arabesk 765
Pisito, El 846
Pistol Opera 549
Pistoleros Famosos 687
Pişmanlık 761
Pit and Pendulum, The 378
Pit, The 85
Pixote 651
Piyadenin Nişanlısı 424
Piyanist 452, 899, 1100
Piyanisti Vurun 487
Piyano 611
Piz Palu'nun Beyaz Cehennemi 299

Place des Consuls à Alexandrie 731
Placido 414
Plainsman, The 239
Plaisir, Le 272
Plajdaki Kadın 275
Plan 9 from Outer Space 379
Plane Crazy 259, 1060
Planet of The Apes 991-992
Plata Dulce 640
Platin Sarışın 240
Platinium Blonde 240
Platoon 1018, 1089
Play It Again Sam 247, 981
Player, The 1014
Playtime 403
Pleasure Garden, The 388
Plein Soleil 398
Pleins Feux Sur l'Assassin 497
Ploughman's Lunch, The 866
Plovec 763
Plötzliche Reichtum der Armen Leute Kombach, Der 818
Plus Tard 743
Po Değirmeni 345
Po İnsanları 794
Po Zakonu 133
Pociag 445
Pod Gwiazda Frygijska 445
Pod Jgoto 459
Pod Staroto Nebe 459
Podene 456
Poder Popular, El 660
Podranki 463
Poema o Lyubvi 772
Pohadka Maje 200
Poil de Carotte 284
Point Blank 514
Point du Jour, Le 399
Point of View 877
Pojat 426
Poker Tedavisi 102
Pokhozdeniya Oktyabrini 134
Pokhozhdeniya Nasredina 778
Poklonis Ognyu 776
Pokolonie 446
Pola X 834
Police 108, 824
Policeman and His Lantern, The 49
Polis 824
Polis Azulai 741
Polis ile Lambası 49
Polis Kovalamacası 583
Polisler ve Hırsızlar 347
Polizei 926
Pollyanna 101
Pomme, La 901
Pompei'nin Son Günleri 48, 53, 189, 836
Pondeljak ili Utorak 456
Pont du Nord, Le 498
Poor Cow 510
Poor Little Rich Girl 86, 101
Popeye 1014
Popeye Denizci 261
Popeye The Sailor 261
Popeye The Sailor Meets Ali Baba's Forty Thieves 262
Popeye the Sailor Meets Sindbad The Sailor 262
Popiol i Diament 446
Poprigunya 460
Poquianchis, Las 685
Por la Tierra Ajena 658
Por Primera Vez 672
Por Primera Vez Elecciones Libres 674
Porcile 846
Porgy and Bess 373
Porn Com 1024
Pornocular 539
Porqué de las Cosas, El 871
Port Arthur 269
Porte des Lilas 181
Portekiz A.Ş. 645
Portekiz Tatili 500
Portekiz'in İyi Halkı 874
Portes Tournantes, Les 693
Portiere di Notte 841
Porto da Minha Infância, O 420
Porto das Caixas 649
Portrait of a Lady, The 611
Portrait, The 1008
Portre 1008
Portret Doriana Greya 65
Portugal S.A. 645
Poruçhik Kizhe 319
Poseban Tretman 456
Posle Smerti 64
Posledniy Maskarad 760
Posledniye Kanikuly 774
Posledno Liato 460
Poslednyaya Noç 149
Post Aus Ottawa Denn Das Weib Ist Schwach 465
Post Mortem 694
Posta Kutusu 842
Postacı 662, 736, 750, 854, 863
Postacı Kapıyı İki Kere Çalar 327, 338, 371, 1023
Postacılar Okulu 402
Postacının Kızı 295
Postçi 750
Postino, Il 661, 863
Postman Always Rings Twice, The 1023

Postmeister, Der 295
Posto, Il 850
Postrizny 440
Potemkin Zırhlısı 138, 142-144, 205, 293, 295, 308, 314, 320, 778, 1026, 1059, 1072
Potomok Belogo Barsa 776
Potomok Çingizkhana 139
Poulette Grise, La 690
Pour la Suite du Monde 692
Pousse-Pousse 722
Poussière de Diamants 709
Pouta 439
Poveri Ma Belli 347
Poveri Milionari 347
Povest Ob Odnoy Debvuşke 324
Poxiao Shifen 594
Pozo Muerto 668
Praglı Öğrenci 56, 152
Prastankan 181
Pratidwandi 563
Prato, Il 844
Prawdziwy Koniec Wielkiej Wojny 445
Pred Dozhot 457
Preda, La 190
Predana Novesta 199
Predatel 149
Prefazione, La 796
Preludio 676
Prem Patra 559
Prem Sanyas 205
Premature Burial 378
Premier Pas 705
Première Nuit, La 497
Première Sortie d'Un Collégien 44
Prénom Carmen 494, 1087
Prens 666
Prens Ahmet'in Serüvenleri 170
Prenses 940
Prenses Goh 547
Préparez Vos Mouchoirs 828
Presa di Roma, La 50, 1052
Presagio 684
Pressen za Choveka 459
Presumed Innocent 996
Prêt à Porter 1014
Pretty Baby 497
Prica o Fabrici 453
Prichozi z Temnot 200
Prick Up Your Ears 858
Priklyuchenia Ali Baby i Soroka Razbojnikov 776
Prima Comunione, La 307
Prima Corsa Automobilistica Susa-Moncenisto, La 50
Prima della Rivoluzione 851
Prima Notte, La 316
Primer Año, El 657
Primera Carga al Machete, La 676
Primera Noche, La 687
Primera Vez, La 669
Primo Basilio, O 202
Prince and the Showgirl, The 406
Prince de Pacifique, Le 832
Prince of Darkness 1027
Prince of The City 1000
Princípio da Incerteza, O 420
Principe di Homburg, Il 848
Principio y Fin 686
Prinsen of Jylland 421
Prise de Pouvoir Par Louis XIV, La 332
Prisoner of Zenda, The 123
Prisoneros de la Tierra 635
Prisoneros de una Noche 637
Prisons sans Barrreaux 269
Private Life of Don Juan, The 312
Private Life of Henry VIII, The 312
Private Life of Sherlock Holmes, The 372
Private Lives 972
Prividenie Kotoroe ne Vozvraşçaetsy 149
Prix de Beauté 308
Prix de la Liberté, Le 722
Prizzi'lerin Onuru 370
Pro Ourodov i Lioudiei 895
Proba Cisnienia 449
Proba de Microfon 459
Procès de Jeanne d'Arc, Le 401
Processo alla Città 344
Processo di Verona, Il 344
Producers, The 1005
Profecia del Lago, La 653
Profesör Hannibal 430, 432
Professione Reporter 796
Professionals 376
Profesyoneller 376
Profondo Rosso 838
Profumo di Donna 347
Profundo Carmesi 686
Projeksiyoncu 892
Proksenio Tis Annas, To 911
Proleter Anna 438
Promesse, La 905
Promessi Sposi, I 308
Prometej Sa Otoka Visevice 456
Prometheus Desmotes 470
Prometheus İkinci Kişi 911
Prometheus se Deutero 911
Propaganda 941
Proprietà Non è Più Un Furto, La 840
Prorva 896
Prosaj Zelen Leto 779
Proschaniye 463
Prosopa Hismonimena 470

Prosopo me Prosopo 908
Prospero'nun Kitapları 859
Prospero's Books 859
Prostoi Sluçay 140
Prosu Slova 461
Proti Visem 438
Prova d'Orchestra, La 801
Provadan Sonra 793
Provençiale, La 901
Providence 490
Proviniciale, La 349
Prowler, The 803
Proyekt Inzhenera Praita 132
Przebudzene 444
Przedwiasnie 199
Przypadek 449
Psycho 390, 1099
Pticy Nasich Nadezd 779
Pu-San 541
Public Enemy, The 236, 253
Pudding Thieves, The 605
Pueblo en Armas 676
Pugni in Tasca, I 848
Pulgasari 600
Pul Gezginleri 695
Pulp Fiction 1034, 1094
Pundalik 203
Puños y Nobleza 662
Puntila Ağa ile Uşağı Matti 316
Punyal na Gito 618
Pupila al viento 663
Puppe, Die 233
Puran Bhagat 555
Purple Rose of Cairo, The 983
Puslu Manzaralar 910
Pusu 455, 889
Puta Misèria 871
Putyovka V Zizn 321
Puzzle of a Downfall Child 1024
Pyaasa 558
Pygmalion 311
Pyramide Humaine, La 503, 721

Q-bec My Love 693
Qian Yan Wan Yu 592
Qiaoqian Zhi Xi 586
Qiji 590
Qing Ren de Qing Ren 585
Qing Sarayının Gizli Öyküsü 585
Qing Shaonian Nezha 597
Qinggong Mishi 585
Qingmei Zhuma 595
Qingshun 579
Qiu Feng Can Ye 589
Qiujue 612
Quai des Brumes 280, 479, 1064
Quando il Popolo Se Despierta 657
Quando o Carnaval Cbeger 650
Quartier Mozart 722
Quartiers Sans Soleil 269
Quatermass and The Pit 409, 1027
Quatermass Deneyi 409
Quatermass Xperiment, The 409
Quatermass II 409
Quatermass ve Kuyu 409, 1027
Quatorze Juillet 180
Quatre Cents Coups, Les 278
Quatre Nuits d'un Rêveur 401
Quatro Mulheres para un Heroi 636
Quattro Giornate di Napoli 841
Quattro Passi fra Le Nuvole 306
Que Hacer? 659
Que la Bête Meure 495
Que la Fête Commence 829
Que Viva Mexico 144-145, 680, 1062
Qué He Hecho yo Para Merecer Esto? 872
Québec Sevgilim 693
Queen Elizabeth 1054
Queen Kelly 119
Queen, The 858
Queimada 840
Quel Bandito Sono Io 349
Quelques Jours Avec Moi 824
Quem és Tu? 875
Quem Espera por Sapatos de Defunto Morre Descalço 875
Quema de Judas, La 669
Querelle 815
Querelle de Bébé 31
Queridissimos Verdugos 869
Qui Haitang 574
Qui Ju da Guansi 581, 1093
Qui Ju'nun Öyküsü 581, 1093
Quiao 575
Quiet Man, The 1071
Quintet 1014
Quo Vadis? 51, 250, 1054-1055

Raat Bhore 564
Rabiya 733
Rabynja 775
Racconti di Canterbury, I 846, 1081
Radio Candelario 663
Radio Days 984
Raduga 323
Radyo Günleri 984
Rafael Alberti, Şairin Portresi 638
Rafael Alberti, Un Retrato del Poeta 638
Ragazza Con La Pistola 348
Ragazza con la Valigia, La 839
Ragazza di Bube, La 346
Ragazza in Vetrina, Le 348

Ragazze di Piazza di Spagna, Le 348
Ragazze di San Frediano, Le 839
Ragazzi di Vita 845
Raging Bull 957, 965
Ragtime 442
Rahibe ve Haydut 613
Rahibin Odası 347
Rahip ile Kız 649
Rahip Mouret'nin Günahı 497
Raiders of The Lost Ark 977
Rain Man 1036, 1090-1091
Rain People, The 970
Raining Stones 511
Rainmaker, The 975
Raising Arizona 1033
Raising Cain 1026
Raiz do Caroção, O 875
Raja Harishchandra 203
Rajul va Nawâfiadh 706
Rakas 426
Raks-ı Hâk 758
Ram Vanvas 204
Rama Sürgünde 204
Ramazan 778
Ran 532
Rancho Notorious 166
Randevu 999
Randevuevinin Açılışı 1002
Random Harvest 250
Random Hearts 1023
Rani Radovi 1080
Rannie Zuravli 777
Ranzola Boğazında Dağ Birliklerinin Manevrası 50
Rap do Pequeno Principe Contra As Almas Sebosas, O 652
Raphael ou le Débauché 825
Rapt 269, 467
Rashomon 515, 517, 529, 871, 1070-1071
Raskolnikov 154
Rasoi 854
Rasskazyi o Lenine 322
Rastgele Balthazar 401
Rastlaşma 676
Rasuna Valea 458
Rat 454
Rat der Götter, Der 412
Ratataplan 855
Rats of Tobruk, The 604
Ratten, Die 1073
Raven, The 378
Ray 156, 159
Raya va Sakina 734
Raya ve Sakina 734
Raylar 191, 305, 307
Raylardaki Adam 445
Rayon Vert, Le 499, 1089
Raza 414
Razbouiul Indipendentei 457
Raziye 933
Razluchnitsa 774
Re, le Torri, gli Alfieri, Il 189
Realismo Socialista, El 659
Rebecca 387, 389, 405, 1065
Rebel Without a Cause 375, 1073
Rebell, Der 296
Rebelle, Le 708
Recado, O 874
Rece do Gory 448
Recep İvedik 954
Reckless Moment, The 270
Reconstituirea 458
Recordações da Casa Amarela 876
Recuerdos del Mineral el Teniente 655
Recuerso del Metodo, El 658
Red Badge of Courage, The 369
Red Baron, The 378
Red Danube, The 355
Red Menace, The 356
Red Shoes, The 404
Red, La 683
Redes 680
Reds, The 129, 1016
Reed: Meksika Başkaldırıyor 684
Reed: Mexica Insurgente 684
Reflections in a Golden Eye 370
Regain 286
Regalo di Natale 852
Regards Sur la Folie 505
Regbar 750
Regen 468
Régiment, Le 31
Regitze ile Dans 876
Règle du Jeu, La 274
Regnar Pâ Vâr Kärlek, Der 788
Rehine 700
Reimei Izen 523
Reina de la Noche, La 686
Reindeer Games 998
Reine Margot, La 833
Reine y Rey 674
Reis 621, 637, 869
Reis Bey 918
Reise Nach Tilsit, Die 161
Reise Nach Wien, Der 811
Reise des Hoffnung 903
Rejeanne Padovani 693
Reka 437
Rekava 570
Religieuse, La 498
Remains of The Day, The 867
Rembetiko 911

Rembrandt 298, 312, 469
Reminiscences of a Journey to Lithuania 1002
Remorques 288
Rencontre avec Ho-Chi Minh 468
Rencuentros 687
Rendez-vous à Bray 904
Rendez-Vous d'Anna, Les 904
René 831
Rengoku Eroica 548
Renk Duvarları 955
Renk Korkusu 906
Renkli Besteler 260
Renkli Mucizeler 260
Repas Infernal 42
Reprise 1115
Repulsion 451
Requiem 432, 900
Resa dei Conti, La 836
Resaca 665
Rescued From an Eagle's Nest 78
Reservoirs Dog 1034
Resim Atölyesinde Kargaşa 573
Resimler 616
Resmi Karım 88
Resmi Tarih 640
Ressam ve Kent 418
Ressamın Sözleşmesi 858-859
Rest 838
Resurrectio 305
Retour à La Terre 402
Retour d'Afrique, Le 900
Retour d'Ulysses, Le 41
Retour de l'Aventurier, Le 718
Retratos de Personajes Históricos y de ctualidad 653
Return of Frank James, The 166
Return of The Pink Panther, The 1004
Return of Tarzan, The 123
Return of The Jedi, The 1021
Return of Tommy Tricker, The 695
Reunion 1025
Rêve de Noël 1051
Revenge of Frankenstein, The 408
Revenge of The Pink Panther, The 1004
Revizor 324
Revolución Congelada, La 640
Revolucion de Mayo, La 633
Revolución en Veracruz, La 678
Revolución Justicialiste 639
Revolución Orozquista 679
Revolución, La 654, 680
Révolution d'Octobre, La 504
Révolutionnaire, Le 692
Revolyutsiener 64
Rewi'nin Son Durağı 614
Rewi's Last Stand 614
Rey'in Filmi 640
Rey-i Mahfi 758
Rezervuar Köpekleri 1034, 1041
Rhin Geçişi 1076
Rhodes of Africa 310
Rhythmus 21 172
Rıhtımda 315
Rıhtımlar Üzerinde 368, 1072
Rıza 949, 1115
Richard III 191, 406, 660
Ricominciamo da Tre 854
Ride in The Whirlwind 1023
Ride The High Counrty 959
Rideau Cramoisi, Le 484
Rien Ne Va Plus 496
Rien Que des Heures 315
Riff-Raff 510
Rififi 366
Riget 422, 878
Riget 2 422, 878
Rigoletto 309
Rih Essed 710
Rihu'r-Rimâl 705
Rikos ja Rangaistus 887
Rikugun 519
Rikyu 547
Rikyu'nun Ölümü 551
Ringo İçin Bir Tabanca 836
Ringo'nun Dönüşü 836
Rio Bravo 235-236, 1026
Rio Escondido 683
Rio Geceleri 361, 643
Rio Grande 229
Rio Jim 84
Rio Kırk Derece 644-645
Rio Kuzey Bölgesi 645
Rio Lobo 237
Rio Macerası 830
Rio Quarenta Graus 644
Rio y la Muerte, El 784
Rio Zona Norte 645
Ripley Oyunu 842
Ripoux, Les 825
Risaletü min Sajnan 708
Rise and Fall of Dr. Oyenusi, The 725
Riso Amaro 343
Rispuesta de Octubre, La 657
Rita en Café 200
Rita Kahvede 200
Rita'nın Öyküsü 819
Riten 792
Ritmos de Cuba 673
Ritorno di Ringo, Il 836
River, The 275
Rivincita di Natale, La 853
Rivolta dei Gladiatori, La 350

Riyahü'l-Ores 704
Rizal'ın Yaşamı 617
Road To Glory, The 235
Road to Mandalay, The 251
Road to Mecca 727
Road to Ruin, The 191
Road to Wellvill, The 862
Roaring Twenties, The 248
Robbery Under Arms 209
Robbykallepaul 902
Robe, The 1072
Robert Houdin'de Bir Kadının Yok Oluşu 36
Robert's Movie 932
Robin Hood 102
Robin Hood'un Çılgın Dünyası 1006
Robin Hood: Men in Tights 1006
Robinson Crusoe 784
Robocop 907
Rocco e i Suoi Fratelli 340, 1075-1076
Rock a Bye Baby 1006
Rocky 1016, 1083
Rodblatt Paradis 428
Rodos Heykeli 836
Roger Rabbit 1021
Rogopag 493
Roi du Cirque, Le 45
Rojo No Reikon 206
Rok Spokoj Nego Slorica 449
Rokudenashi 547
Rol 567
Rol Spokojnego Slonca 1088
Roma 800
Roma Açık Şehir 327-330, 333, 338, 344, 397, 797, 1067-1068
Roma Altını 344
Roma Ana 1076
Roma Bakireleri 350
Roma Città Aperta 1067-1068
Roma Güneşi Altında 344
Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü 376, 868
Roma Mozayikleri 955
Roma Ore 11 343
Roma Saat 11 343
Roma Tatili 255
Roma Üzerine Yürüyüş 347
Roma'da Bir Aşk 347
Roma'da Geceydi 332
Roma'nın Alınması 50, 1052
Roma'nın Yağmalanması 51
Romalı Dilber 344
Roman d'Amour 43
Roman d'un Tricheur, Le 286
Roman Holiday 255
Roman Scandals 382
Romana, La 344
Romance Musical 671
Romance of Tarzan, The 123, 1057
Romancing The Stone 1021
Romanov Hanedanının Yıkılışı 132, 149
Romans o Vljublennych 891
Romantic Englishwoman, The 807
Romantik Bir Gece 219
Romantik Bir Serüven 308
Romantik İngiliz Kadını 807
Romanzo delle Fiamme, Il 51
Romanzo di un Giovane Povero, Il 190
Romeo and Juliet 255
Romeo e Giulietta 842
Romeo Julie e Tma 439
Romeo Juliet ve Karanlık 439
Romeo und Julia auf dem Dorfe 467
Romeo ve Jülyet 220, 345, 842
Romeo ve Jülyet Köyde 467
Rompimiento, El 668
Ronde, La 270, 486
Ronin 998
Room at The Top 507
Room to Rent 739
Roots of Heaven, The 702
Rope, The 389
Rosa de los Vientos, La 661
Rosa Luxemburg 820
Rosalie Alışverişte 821
Rosalie Goes Shopping 821
Rose Hill'li Kadın 900
Rose Hotel 1030
Rose Scarlatte 334
Rosebud 374
Rosemary'nin Bebeği 451
Rosemary's Baby 451
Rosencrantz and Guildestern Are Dead 1092
Rosencrantz ve Guildestern Öldüler 1092
Rosenstrasse 820
Rosetta 1098
Rosita 234, 1058
Rosita Lütfen 871
Rosita Please 871
Rossa del Bar, La 871
Rossetto, Il 840
Rossiya Nikolaya II i Lev Tolstoy 132
Rosso 886
Rotaie 191, 305
Rotatif 411
Rotation 411
Rotsa Akhvavda 761
Roue, La 176
Rouge 450
Rouge et le Noir, Le 396
Routes du Soleil, Les 807
Royal Wedding 381
Rozmarne Leto 440
Römorkörler 288

Röntgenci 404
Ruan Lingyu 593
Ruhi Su 956
Ruhların Dövüşmesi 590
Ruhların Evi 421
Ruhların Giulietta'sı 799
Ruhların Öcü 40
Ruka 444
Rukajärven 889
Rumba 690
Rumble Fish 973
Rumuz Goncagül 934
Run Silent Run Deep 257
Runaway 615
Rus Hazine Sandığı 894
Rusari-yi Abi 758
Russki Kovcbeg 894
Russkij Bunt 896
Rusya Cephemiz 468
Rusya Üzerinde Işıklar 322
Ruzi Keh Zen Şodem 756
Rüya Görüp de Uyanınca 621
Rüyaların Kızı 871
Rüzgâr 39, 185-186, 720
Rüzgâr Bizi Savuracak 752
Rüzgâr Gibi Geçti 245, 252, 255, 1018, 1065, 1067, 1084, 1091, 1093
Rüzgâr Yüzyılı 638
Rüzgâra Kapılmış Tavuk 524
Rüzgârdaki Kız 663
Rüzgârı Kim Gördü 692
Rüzgârın Çocukları 706
Rüzgârın Mirası 363
Rüzgârın Öfkesi 870
Rüzgârların Gülü 661
Rüzgârlı Bayır 548
Rüzgârlı Tepe 498
Ryazan Kadınları 149
Rysopis 448
Rythmetic 691
Ryysyrannan Joseppi 425

S.O.B. 1004
Sa Mori Ranit Din Dragoste De Vieta 458
SA-Mann Brand 295
Saadet Yolu 379
Saasom 791
Saat 575
Saat Akşamın Beşi 416
Saat Hindustani 567
Saat Kaç 849
Saatçi 829
Saatli Adam 85
Saba 760
Sabahtan Geceyarısına 155
Sabella Nine 347
Sabit Sayı 449
Sabotage 388
Sabotajcı 389
Saboteur 389
Sabots d'Or, Les 710
Sabrina 372, 1023
Sabun Köpüğü Hırsızları 855
Sacco di Roma, Il 51
Sachz'ın Hastalığı 825
Sackhanım 744
Saçma Sapan Yeni Güreşler 36
Sad Zhelani 779
Sadakatsiz 882, 1031
Sadık Kalp 173
Sadie Thompson 248
Safa'ihu min Zeheb 710
Safahat Kurbanı 255
Safety Last 112
Saflık Kalesi 686
Safranbolu'da Zaman 955-956
Saga of Anatahan, The 232
Sagkoshi 751
Sagrado y Obsceno 669
Sağ Kalanlar 675
Sağını Kolla 496
Sağnak 750
Sahipsiz Toprak 296
Sahne Gerisi 113
Sahne Işıkları 103, 107, 115, 393-394, 1024, 1071
Sahne Kardeşleri 577-579
Sahte Düğün 692
Sahte Mutluluk 575
Sahte Nikâh 694
Sahte Para 470
Sahte Tebessüm 405, 508
Sahte Vücutlar 1026
Sahte Yargıç 47
Sahtekâr 285
Sahtekâr Thomas 497
Saikaku Ichidai Onna 521
Sailor from Gibraltar, The 508
Saint Joan 373
Saint-Cyr'li Üçler 701
Saishang Fengyun 575
Saison des Hommes, La 710
Saitan 718
Sajnan'ın Öyküsü 708
Sakanın Ölümü 734
Sakat Evlilik 113
Sake to Onna to Yari 523
Sakiet Sidi Youcef 703
Sakin Güneş Yılı 449
Saklı 899
Saklı Yüzler 944
Salaam Bombay 569

Salaam Cinema 754
Salahaddin Eyyubi 736
Salaire de la Peur, Le 288, 1072
Salama fi Hayr 733
Salama İyi 733
Salamandre, La 900
Salaviinanpolttajat 61
Saldırı 726
Saldırıya Uğrayan Sınır 438
Salgın 422, 877, 1072
Salida del Palacio de Don Tomás Entrada Palma, La 670
Salida del Publico de la Iglesia Parroquial de Sans 200
Salinui chueok 602
Salkım Hanımın Taneleri 932, 1098
Sallah Shabbati 740
Salmonberries 821
Salò o le 120 Giornate di Sodoma 846
Salo ya da Sodom'un 120 Günü 846
Salome 55, 103, 105, 417
Salomon'un Yüreği 324
Salon Kity 842
Salón México 687
Salt of The Earth 362
Salto nel Vuoto 848
Saludos Amigos 260
Salvador 1018
Salvador Allende 661
Salvation Hunters 230
Salvator Rosa'nın Bir Serüveni 306
Salvatore Giuliano 843
Saman Alevi 819
Saman Yığınında Topluiğne 644
Samanişvili'nin Üvey Anası 761
Samanişvilis Dedinatsvali 761
Samanyolu 481, 786, 934
Samaria 601
Samba Traoré 723
Samkauli Satrposatvis 761
Samma No Aji 525
Sammy and Rosie Get Laid 858
Sammy ve Rosie İşi Pişirdi 858
Samo Ljudi 454
Samom Çeloveçnom, O 322
Samostoyatelnaya Shizn 896
Samson 447, 472, 1057
Samson and Dalilah 239
Samson und Dalila 197
Samson ve Dalila 197, 239
Samtu'l-Kusur 710
San 456
San Angel'e İhanet Edenler 636
San De Huo Shang Yu Chong Mi Liu 591
San Dui Yuan Yang yi Zhangçhhuang 583
San Frediano Kızları 839
San Lorenzo Gecesi 844
San Michele Aveva un Gallo 844
San Michele'nin Bir Horozu Vardı 844
San Niya Susarsan 770
San Tai Yon x Jujatsu 546
Sana Demiştim 726
Sana Tapıyorum 381
Sanatçılar Sirk Çadırının Altında: Şaşkın 810, 1080
Sanders of The River 310, 701
Sandesaya 570
Sandor Sara 437
Sands of Iwo Jima 354
Sang d'un Poète, Le 267
Sang des Bêtes, Le 497
Sang des Parias, Le 723
Sanger Fran Andra Vaningan 883
Sangrador 670
Sangre de Selva 666
Sangre en la Playa 668
Sangre y Arena 201
Sangue Mineiro 642
Sanık 441
Saniyeler 998
Sanjuro 531
Sanrisuka 543
Sanrisuka ho Fuyu 543
Sanrisuka no Natsu 543
Sanrisuka'da Kış 543
Sanrisuka'da Yaz 543
Sans Kilisesinden Halkın Çıkışı 200
Sans Laisser d'Adresse 398, 1071
Sans Lendemain 269
Sans Toit Ni Loi 501, 1088
Sansho Dayu 522
Sanssouci'nin Flüt Konseri 294
Sant Tukaram 204, 553
Santa 679-680
Santa Fe 897
Santa Maria de Iquique Okulu 657
Santiago Antiquo 655
Santiago'ya Yağmur Yağıyor 658
Santo Ufficio, El 686
Santoori 750
Santos Inocentes, Los 870
Santuri 750
São Bernardo 650
São Paulo'da Siyasal Etkinlikler 644
Sapato de Cetim, O 419
Saphead, The 113
Sapık 390, 1099
Saplantı 567, 1025
Saplantılılar 430
Saps at Sea 116
Sara 750
Saraba Hakobune 550

Sarang sarang nae sarang 600
Sarayın Sessizliği 710, 1095
Saraylı Bir Çinlinin Aşkı 589
Sardari Begum 568
Sarhoş 470
Sarhoş Atlar Zamanı 757
Sarhoş Melek 529
Sarı Evden Anılar 876
Sarı Kurdelalı Kız 229
Sarı Mercedes 931
Sarı Tebessüm 932
Sarı Toprak 580
Sarışın Bomba 236
Sarışın Şeytan 370
Sarışın Venüs 231
Sarikati Sayfiyye 738
Sarmal 449
Sarzam 716
Sasek a Kralovna 441
Satah Se Utatha Admi 568
Satan in Sidney 210
Satanas 47, 157
Sátántango 437
Saten Terlik 419
Satıcının Balayı 192
Satıcının Ölümü 362, 819
Satılık Beceri 446
Satılmış Nişanlı 199, 269
Satranç Ateşi 138
Satranç Oyuncuları 563
Saturday Night 119
Saturday Night and Sunday Morning 509
Saturno Contro 942, 1111
Satyajit Ray 564
Satyaran Savitri 204
Saukari Pash 205
Sauvage et Beau 506
Sauvage, Le 830
Sauve Qui Peut / LaVie 494
Savage Messiah 512
Savaş 79, 268, 454
Savaş Bitti 490
Savaş Çocukları 640
Savaş Mesleği 850
Savaş Oyunu 353
Savaş Sözcükleri 316
Savaş Tiyarosu 854
Savaş ve Barış 64, 245, 462, 520
Savaş ve Gençlik 543
Savaş ve Özgürlük 645
Savaş Yılları 999
Savaşan Adam Kent 192
Savaşçının Gölgesi 1086
Savaşın Son Günü 416
Savaşın Sonuna Başlangıç 746
Savaşsız Yirmi Gün 463
Savaşta Ne Yaptın Baba? 1004
Savaştan Sonra Akşamın Altısında 325
Savaştan Sonra Öldü 535
Saving Private Ryan 979, 1097
Sayat Nova 764, 769
Sayfun fi Halku'l-Vâdi 710
Saygın Kişiler 344
Sayılı Günler 839
Sayılı Kahramanlar 248
Sayım Nedeniyle Açıktır 489
Sayın Başkan 676
Sazlı Damın Kahbesi 481
Sbatti il Mostro in Prima Pagina 848
Scalphunters, The 1022
Scandale, Le 495
Scanners 696
Scapolo, Lo 349
Scaramouche 123
Scarecrow 1024, 1082
Scared Stiff 1006
Scarface 235, 1026
Scarlet Empress, The 231
Scarlet Letter, The 185, 863
Scarlet Street 165
Sceicco Bianco, Lo 797
Scenes From The Life of Andy Warhol 1002
Scharlachrote Buchstabe, Der 816
Schatten der Engel 902
Schatz, Der 166
Scherben 156
Scherzo del Destino in Agguato Dietro l'Angolo Come Un Brigante di Strada 841
Schindler'in Listesi 978, 1094-1095
Schindler's List 978, 1094
Schizopolis 1032
Schlangenei, Das 792
Schloss Vogelöd 157
Schloss, Das 898
Schneider von Ulm, Der 811
Schock 838
Schrei aus Stein 813
Schüler Gerber, Der 897
Schweigin der Manner, Das 903
Schwestern Oder die Balance des Glücks 820
Scipione l'Africano 309, 1064
Sciuscia 334
Sconosciuta, La 853
Scott'ın Antarktika Seferi 192
Scott's Antarctic Expedition 192
Scream of the Ants 755
Se Jie 598, 1115
Se Permettete Parliamo di Donne 849
Sea Devils 248
Sea Gull, The 999
Sea Hawk, The 123, 246

Search, The 364
Searchers, The 229
Seata 553
Sebastian Arache'nin Ölümü ve Yoksul Cenaze Töreni 640
Sebastiane 860
Seconds 998
Secret Agent, The 388
Secret Ceremony 806
Secret Garden, The 453
Secrets and Lies 1095
Section Spéciale 827
Seçilmiş 742
Seçim 723
Seçimler 663
Sedmaya Pulma 779
Sedmikrasky 441
Sedotta e Abbandonata 346
Seduction of Joe Tynan, The 1025
Seebabadha 563
Sefer-i Gandehar 755
Sefiller 398, 708, 733, 826
Sefirler 709
Segno di Zorro, Il 349
Segreto del Bosco Vecchio, Il 850
Seguir Tus Pasos 666
Sehnsucht der Veronica Voss, Die 815
Seine a Rencontré Paris, La 468
Seine Irmağı Paris'e Rastladı 468
Seine Üzerinde Afrika 714
Seinen no Umi 543
Seisaku no Tsuma 551
Seisaku'nun Karısı 551
Seishun Zankoku Monogatari 533
Sekiz Bin Bulut ve Ay 575
Sekiz Buçuk 799, 814, 982
Sekiz Buçuk Kadın 859
Sekiz Kilo Mutluluk 456
VIII. Henry 191
Sekizyüz Kahraman 575
Seks Gelir Seks Gider 872
Seks Hakkında Bilmek İstediğiniz Her Şey 981
Seks ve Felsefe 755
Seks Yalanları 1032, 1041, 1091
Seksen Atlı 437
Seksin Einstein'ı - Dr. Magnus Hirschfield'in Yaşamı ve Yapıtları 822
Selahaddin Eyyubi ve Haçlı Seferleri 238
Selam Bombay 569
Selam Dostlarım 260
Selam Meryem 454
Selam Sinema 754
Selamlar 1025
Selamsız Bandosu 935
Self Defence 689
Selüloit 344
Selüloz 445
Selvi Boylum Al Yazmalım 920, 1102
Semana Santa 869
Seme dell'Uomo, Il 847
Semender 900
Semero Smeliç 324
Sen Bir Melektin 398
Sen de Gitme 928
Sen no Rikyu 551
Sen Noci Svatojanske 443
Sen Petersburg'un Sonu 139
Sen to Chihiro No Kamikakushi 1100
Sen ve Ben 463, 824
Sen, Ben ve Diğerleri 824
Senede Bir Gün 478, 1069
Senem 758
Seni Bekleyeceğim 269
Seni Kalbime Gömdüm 934
Seni Seviyorum 324, 651
Seni Seviyorum Rosa 741, 932
Seni Seviyorum, Seviyorum 490
Seni Sevmeyeceğim 787
Seni Yaşatacağım 1022
Senilità 839
Seninle Ölmek İstiyorum 916
Seninle Son Defa 934
Senjo no Merii Kurismasu 537
Senle Siz Arasında 692
Señor Presidente, El 676
Sense and Sensibility 597, 1095
Sensere Favki'n-Nil 736
Sensiz Olamam 379
Sensiz Olmaz 858
Sensiz Yaşayamam 915
Senso 339, 1072
Senso to Heiwa 520
Senso to Seishun 543
Senso'45 843
Sentimental Bloke, The 210
Senyora 869
Senza Pietà 345
Seom 601
Seppuku 542
September 984
Septemviristi 459
Septième Porte, La 711
Sequestrati di Altona, I 337
Serafino 346
Serbest Bir Kadın 600
Serbest Bölge 743
Serce Solomona 324
Serçe 737, 739, 1082
Seremoni 496
Serenade 464
Seresina Oder die Letzten Tage der Schweiz 902

Seresina ya da İsviçre'nin Son Günleri 902
Sergeant York 235
Sergei Eisenstein, Meksika Fantezisi 145
Sergei Eisenstein, Meksikanskaya Fantasiya 145
Serghiy Baba 64
Série Noire 832
Serigne Assagne 717
Serpico 999, 1000
Serpiente Roja, La 671
Serseri 108, 748
Serseri Âşıklar 399, 491-493, 495, 530, 547, 834, 902
Serseri Bulutlar 526
Sert Adamların Sonuncusu 606
Sert Ferdinand 810
Sertifika 717
Serüvencinin Dönüşü 718
Servant, The 805
Servis Merdiveni 155
Ses 925
Ses ve Öfke 997
Sessiz Aşk 903
Sessiz Barikat 438
Sessiz Düello 529
Sessiz Dünya 496, 1073
Sessiz Düşman 997
Sessiz Kalp 570
Sessiz Temas 449
Sessiz ve Derinden Git 257
Sessizlik 173, 755, 791, 879
Sessizlik Altındır 180
Sessizlik Duvarı 684
Sessizlik Zamanı 871
Sestra Moja Ljusia 773
Set Up, The 257
Setenta Voces Siete 636
Setouchi Munraito Serenade 548
Sette Canne un Vestito 794
Setu Bandhan 204
Sev Beni 883
Sevdalı 683
Sevdiğim Adam 248
Sevdiğim Mevsim 831
Sevecenlik 779
Seven Brides for Seven Brothers 381
Seven Days to Noon 353
Seven Ne Yapmaz 1069
Seven Year Itch, The 371, 1073
Seven Years Bad Luck 45
Seven Years in Tibet 832
Seventh Cross, The 364
Seventh Heaven 242
Severino 726
Sevgi Sözcükleri 1036, 1087
Sevgi Şarabı 776
Sevgili / Dost 872
Sevgili 513, 832, 880
Sevgili Baba 347
Sevgili Cellatlar 869
Sevgili Doktorumuz 772
Sevgili Günlüğüm 856
Sevgili Irene 422
Sevgili Lili 1004
Sevgili Serseri 122
Sevgili Yalanlar 903
Sevgililer 779
Sevgililerime Günce 436
Sevgilim 426
Sevgilim Ol 589
Sevgilime Gerdanlık 761
Sevgilimin Oyunu 998
Sevginin Gücü 833
Sevgisiz Bir Kadın 783
Sevil 769
Sevil Berberi 770
Sevilen Bir Eşin Öyküsü 544
Sevilen Kız 325
Sevillanas 417
Sevimli Fahişe 985
Sevimli Haydut 257, 375, 830
Sevimli Haydutun İntikamı 166
Sevişme Günleri 509
Seviştiğimiz Günler 917, 1076
Seviyorum, Seviyorsun 307
Sevmek 881
Sevmek Günah mı 481
Sevmek Zamanı 914, 1079, 1102
Sevmek Zamanı Ölmek Zamanı 377
Sevvekü'l-Utubus 739
Sex and Philosophy 755
Sex O'clock USA 505
Sex, Lies and Videotape 1032, 1091
Sex-Shop 830
Sexo Va Sexo Viene 872
Sexta Parte del Mundo, La 674
Seyahat Acentesi 746
Seyis 579
Seylan Türküsü 315
Seyyar Satıcı 754, 814
Seyyit Han 922
Sezonawa Milosç 198
Sfida, La 843
Shadow of a Doubt 389
Shadows 1000
Shadows and Fog 985
Shakespeare in Love 1097
Shakespeare-Wallah 866
Shakuntala 556
Shanghai Erhisi Xiaoshi 574
Shanghai Express 231
Shanghai Gesture, The 232

Shanghai Jiagi 592
Shangrao Jizhongying 576
Shangrao Toplama Kampı 576
Shaolin Wuzu 589
Shaolin'in Müritleri 589
Shatranj ke Khilari 563
Shchors 147-148
She 192
She Wore a Yellow Ribon 229
Sheik Steps Out, The 105
Sheik, The 105
Shen Suan 591
Shenda 590
Shen tong 589
Sherekilebi 761
Sherlock Holmes 193
Sherlock Jr. 113
Shexing Diaoshou 590
Shi Dichu ma 590
Shi gan 601
Shichinin No Samurai 530
Shikabane 207
Shikamo Karera Wa Yaku 521
Shiku 534
Shima No Onna 207
Shin Heike Monogatari 522
Shining, The 1011
Shinju ten no Amijama 548
Shinjuku Hırsızının Güncesi 535
Shinken Shobu 523
Shinku Chitai 520, 545
Shinzan No Otome De Norimasa Kaeriyama 207
Shiraz 205
Shirin 752
Shirins Hochzeit 821
Shizi Jietou 574
Shizukanaru Ketto 529
Shjipkanun nal 600
Shlosha Yamim ve Yeled 741
Sho o Suteyo Machi ni Deyo 549
Shokei no Shima 548
Shokutaku no nai ie 542
Shonen 535
Shooting, The 1023
Shorn ile Shorshore 766
Shorn u Shorshore 766
Short Cuts 1014, 1094
Shoulder Arms 109, 1057
Show of Shows 220
Showgirls 907
Shri 420 558
Shu Dağı 593
Shukuzu 544
Shuohuang Shije 585
Shusan 592
Shustsu 528
Shy People 892
Sıcak 463, 777
Sıcak Bulutlar 549
Sıcak Cuma 616
Sıcak Çikolata 496
Sıcak Dalga 609
Sıcak Su 112
Sıcak Yaşam 838
Sıfır Derece Kelvin 885
Sıfır Kenti 464
Sıfır Numaralı Hücre 911
Sıfır Saati 811
Sıfır Yılı 332
Sığır 882
Sıkı Denetlenen Trenler 440
Sıkı Dostlar 967
Sıkıntı 423, 840, 1068
Sıkıntılı Aşk 854
Sıkıyönetim 548, 664, 827
Sıkıysa Yakala 979
Sınıf 1118
Sınır 444
Sınır Çizgisi 912
Sınırda Fırtına 575
Sınırsız Cehennem 686
Sınırsız Kentte 870
Sıra Dışı Bir Sergi 761
Sıradan Bir Olay 140
Sıradan Faşizm 462
Sıradan İnsanlar 135, 1035-1036, 1086
Sıradan Kahramanlar 592
Sırça Anahtar 1033
Sırça Kalp 812
Sırlar Oteli 818
Sırlar ve Yalanlar 1095
Sırri Takyeti'l-İhfa 733
Sırtlanlar 717
Si Adevarul 458
Si le Soleil Ne Revenait Pas 901
Si Paris M'Etait Conté 286
Si Versailles M'Etait Conté 286
Siamo Donne 339
Sib 755
Sibiriada 891
Sibirskiy Tsiryulnik 893
Sibirya Berberi 893
Sibirya Destanı 891
Sibirya Mektubu 504
Sibirya Toprağının Türküsü 325
Sicario, Il 840
Sichtbare Mensch Oder die Kultur des Films, Der 197
Sicilia 812
Sicilian, The 1018
Sicilli İhtifa 746

Sicilyalı 1018
Sid, El 376
Siebente Kontinente, Der 898
Siebtelbauern, Die 897
Sieg des Glaubens 299
Siegfried 53, 162
Siestes Grenadine, Les 709
Siete Dias de Enero 416
Siete Locos, Los 636
Siete Muertos a Plato Fijo 671
Sigara İçince / Sigara İçmeyince 491
Siglo del Viento, El 638
Sign of The Cross, The 238
Signe du Lion, Le 499
Signé Renart 902
Signed: Lino Brocka 621
Signor Max, Il 307
Signora delle Camelie, La 309
Signora Senza Camelie, La 794
Signore e Signori 346, 1079
Sigorta Doktoru 344
Sigortacı 866
Sihir Avcısı 436
Sihirli Kutu 1024
Sihirli Şapkanın Sırrı 733
Sikvaruli Kvelas Unda 762
Silahlara Veda 243, 1073
Silahları İndirin 59
Silahlı Halk 676
Silahlı Hırsızlık 209
Sil Baştan 833
Silence de la Mer, Le 398
Silence est d'Or, Le 180
Silence of Dean Maitland, The 603
Silence of The Lambs, The 1037, 1092
Silence Violent, Le 712
Silence, Le 173
Silences du Palais, Les 710
Silences of The Palais 1095
Silent Movie 1006
Silent Night Deadly Night 3 1023
Silk Stockings 248
Silly Symphonies 259
Silmi Adası 601
Silmido 601
Silnyi Çelovek 65
Siltalan Pehtoori 424
Siltalan'ın Kâhyası 424
Simão o Caolho 644
Simba 713
Simfoniya Donbassa 136
Simón Bolivar 680
Simòn del Desierto 786
Simon Magus 436
Simulacro di un Incendio 670
Sin Compasion 667
Sin, The 103
Sindrome di Stendhal, La 838
Sinek 696
Sineklerin Tanrısı 513
Sinema Defterleri 637
Sinema-Göz 136
Sinema İnsanları 637
Sinema Sanatı 197
Sing Sing'de 20 000 Yıl 245
Singer and The Dancer, The 609
Singin' in The Rain 381
Singing Fool, The 197
Sininen Viikko 425
Sinir Krizinin Eşiğindeki Kadınlar 873
Siodmiy Pokoj 436
Sira fi'l-Vadi 736
Sirena 438, 1069
Sirène 906
Sirène de Mississippi, La 488
Sirène des Tropiques, La 781
Sirk 92, 107, 109-110, 325
Sirk Kralı 45
Sirk Notları 1002
Sirkin Kubbesinden Ölüm Atlayışı 60
Sirtn e Yergum 767
Sirup 876
Sis 936, 1027
Sisler Rıhtımı 280, 285, 479, 492, 1064
Sisli Küçük Ada 316
Sissi 465
Sissi Die Junge Kaiserin 465
Sissi Kaderine Karşı 465
Sissi Schicksaljahre Einer Kaiserin 465
Sissi Tahta Çıkıyor 465
Sista Dansen 883
Sista Paret Ut 424
Siste Siren Sesleri 206
Sisters 1025
Sivil Ölüm 633
Siwang Youxi 587
Six Degrees of Separation 608
Six Juin à L'Aube, Le 289
Sixième Doigt, Le 721
Sixième Sillon, Le 721
Sixty Years a Queen 191
Siyah Ayakkabılı Sarışın 826
Siyah Beyaz 426
Siyah Carmen 373
Siyah Gelinlik 488
Siyah Gölgeler 249
Siyah Gözler 748, 893
Siyah Kalem 955
Siyah Orfe 484, 1075
Siyah Orkide 997
Siyahlı Kız 470
Siyam Balığı 973

Siyasal ve Kuramsal Güncelleşme 639
Siz Kimsiz 780
Siz Zenginler 682
Size Nasıl Geliyorsa 865
Sizi Almasına İzin Vermeyin 615
Sizi Seviyorum 830
Sizi Yiyeceğiz 592
Sjecas li se Dolly Bell? 456
Sjuda ne Zaletali Çajiki 775
Sjunde Inseglet, Det 790
Sjuzet Diya Nebolsogo Rasskaza 323
Skammen 792
Skarb 444
Skaz o Materi 773
Skazanye O Zemle Sibirskoy 325
Skeleton Dance 259
Skepp Till Indialand 788
Skhvisi Şvilebi 760
Skin Deep 1005
Skippy 1062
Sklavenkonigin, Die 197
Skopje 63 454
Skrivanci Na Nitich 440, 1092
Skulptor Olga Manuylova 776
Skupljaci Perja 454
Skwedrnyj Anektod 462
Skyddsängeln 883
Slanceto i Sjankata 460
Slaughterhouse Five 258
Slavica 453
Slavnosti a Hostech, O 441
Sledy Ukhodiat Za Gorizont 773
Sleep 1002
Sleep is for Sissies 865
Sleep My Love 377
Sleeper 981
Sleeping Beauty, The 261
Sleeping Dogs 615
Sleeping Tiger, The 804
Slender Thread, The 1022
Sleuth 865
Slinko v Sieti 439
Sliver 610
Small Time Crooks 986
Smierc Prezydenta 445
Smierc Prowinciala 448
Smilla ve Karlar 421
Smithy 603
Smokin Giymiyorlar 650
Smoking / No Smoking 491
Smotri v Oba 772
Smultronstallet 790, 1075
Snajperi 777
Snake Eyes 1026, 1030
Sninjuku Dorobo Nikki 535
Snow White and The Seven Dwarfs 40, 260, 1064
Snows of Kilimanjaro, The 257, 702
So ist das Leben 170, 200
So Long America 619
Sobota 438
Sobrevivientes, Los 675
Sodom ile Gomorre 197
Sodom und Gomorrha 197
Sofie 882
Sofka 453
Sogni d'Oro 855
Sogni Nel Cassetto, I 345
Sogno della Farfalla, Il 848
Sogno di una Notte d'Estate 853
Soğuk Büfe 828
Soğuk Dağ 1037
Soğuk Günler 431
Soğuk Savaş Çocukları 661
Soğuktan Gelen Casus 997
Soğuktu ve Yağmur Çiseliyordu 936
Soigne Ta Droite 494
Sokağa Üç Bakış 656
Sokak 157
Sokak Çalgıcıları 582
Sokak Çocukları 416
Sokak Kızı İrma 372
Sokak Lejyonu 444
Sokak Meleği 242
Sokak Melekleri 574
Sokak Sahneleri 963
Sokaktaki Adam 656
Sokaktaki Ruhlar 206
Sokaktakiler 973
Sokkotanssi 889
Sol Ayağım 864, 1041
Sol del Membrillo, El 869
Solak Silahşör 1007
Solaris 890, 1033
Soldaat van Orange 907
Soldats de Jack au Maroc, Les 700
Soldatskaya Skazka 780
Soldier's Courtship, The 48, 1050
Soldier's Return, The 49
Soldiers of The Cross 209, 1051
Sole 191, 305
Sole Anché di Notte, Il 845
Sole Negli Occhi, Il 348
Sole Sorge Ancora, Il 349
Soleils de L'île de Paques, Les 500
Solgun Bir Sarı Gül 932
Solgun Çiçek 548
Solino 822, 943
Soliti Ignoti, I 347
Sollama 347
Solntse 894
Solomon and Sheba 245
Soltero Soy Feliz 663

Soluk Gecenin Aşk Hikâyeleri 916, 1079
Soluk Yüz 113-114
Sombra de Pancho Villa, La 680
Some Came Running 380
Some Like It Hot 372
Something of Value 377
Sommaren med Monika 788
Sommarlek 788
Somme Savaşı 192
Sommearnattens Leende 789
Son Adam 156, 159, 249, 1059
Son Arkadaş 294
Son Aşama 445
Son Aşk 374
Son Ay 659
Son Ayrılış 665
Son Bakış 431
Son Beş Gün 821
Son Buluşma 1118
Son Dalga 607
Son Dans 607, 883
Son Darbe 237, 819, 1009
Son Durak 773
Son Efsane: Comandante 1020
Son Film 710
Son Frère 833
Son Gece 149, 696
Son Gösteri 1024
Son Hatıralar 376
Son Hintli 633
Son Hücum 1017
Son İmparator 139, 583, 585, 853, 1090
Son İstasyon 769
Son Kadın 847
Son Kolaj 765
Son Koz 287
Son Köprü 409
Son Kumsal 1117
Son Kuşlar 935
Son Maskaralık 760
Son Metro 488
Son Milyarder 180
Son Nişanlanma 693
Son of India 557
Son of Tarzan, The 123
Son Of The Pink Panther 1004
Son of The Sheik, The 105
Son Perde 168
Son Resim 705
Son Samuray 542
Son Savaş 833
Son Sınır 870, 887
Son Silah 975
Son Soylular 579
Son Şans 467, 1068
Son Tatil 774
Son Tycoon 369
Son Uyarı 125
Son Vals 965
Son Yaz 460
Son Yemek 675
Son Zafer 593
Sonatine 546
Sonbahar 953, 1117-1118
Sonbahar Güneşi 768
Sonbahar Hatıraları 995
Sonbahar Yaprakları 589
Sonbaharda Almanya 810-811, 819
Sonbaharda Bahçeler 763
Song of Africa 727
Song of Ceylon 315
Song of The South 260
Songhua Irmağı Üstünde 575
Songhua Jiang Shang 575
Songo Malo 722
Sonhrai İmparatorluğu 715
Sonnensucher, Die 412
Sono Otoku Kyobu 545
Sons of Desert 116
Sons of Katie Elder, The 249
Sons of Matthew 604
Sons of The Empire 700
Sonsuz Arzu 538
Sonsuz Aşk 381, 588, 594
Sonsuz Aşk ile Wu Hou 585
Sonsuz Firar 961
Sonsuz Matem 653
Sonsuz Ölüm 258
Sonsuz Sokaklar 798, 1072
Sonsuzluğa Doğru 470
Sonsuzluk ve Bir Gün 910, 1097
Sonuncu Leo 515
Sophie'nin Seçimi 996
Sophie's Choice 996
Soroçinskaya Yarmarka 321
Soroçinski Panayırı 321
Sorok Pervyl 461
Sorpasso, Il 347
Sorte Drom, Den 58
Sortie de l'Usine Lumière à Lyon 31
Sortie des Usines Lumière, La 1049
Soruşturma 770, 840
Soruşturma Bitti: Unut 840
Soshun 525
Sospetto, Il 841
Sostjazanie 775
Sosyalist Gerçekçilik 659
Sosyeteden İnsan Manzaraları 1014-1015, 1094
Sotto il Segno dello Scorpione 844
Sotto il Sole di Roma 344
Souffle au Coeur, Le 497

Sound and The Fury, The 997
Sound of Music, The 257, 1078
Source d'Inspiration 719
Souriante Madame Beudet, La 172
Sourire, Le 832
Soursweet 860
Sous le Soleil de Satan 824, 1090
Sous les Toits de Paris 179
Sous-Doués, Les 825
Southerner, The 275, 1068
Sovversivi, I 844
Sovyet İleri 136
Soweto Green 728
Soweto Yeşili 728
Soweto'ya Taksi 728
Soy Cuba 676
Soygun 998
Soygun ve Aşk 963
Soyguncu Bob 399
Soykırım Öyküsü 658
Soytarı ve Kraliçe 441
Sömürgelerin Fransa'ya Yardımı 701
Sönmüş Ateş 642
Söz 183, 424, 581, 905, 1073
Söz Bir Allah Bir 474, 1063
Söz İstiyorum 461
Söz Müdafaanındır 481
Söz Sizde 676
Söz ve Ütopya 419
Sözcüklerin Anlamı Vardır 504
Sözde Kızlar 472-473, 1059
Sözleşme 84, 449, 591
Space Cowboys 995
Spaceballs 1006
Spalicek 443
Spanish Earth 468
Spara Forte più Forte... non Capisco 349
Spartacus 1010
Spartakus 473
Speaking from America 316
Spectre, Le 47
Sperduti nel Buoio 53
Speriamo Che Sia Femmina 348
Spettro, Lo 837
Spiaggia, La 345
Spider 697
Spider-Man 1041
Spiegel von Holland 469
Spike of Bensonhurst 1003
Spirala 449
Spite Marriage 113
Spiyasçaya Krasavica 319
Splash Yaptım 855
Splendor in The Grass 368
Spokoj 449
Sporcu Yaşamı 85
Sporcunun Hayatı 508
Sporting Life 85
Sprawa Barteniewa 198
Springtime in Palestine 740
Spy Who Came in From The Cold, The 997
Squadrone Bianco, Lo 308, 1064
Squatter's Daughter, The 603
Squaw Man, The 89, 237
Sraşnaya Mestgorbuna K 64
St. Michael'li Rahip 465
Staçka 141
Stadyum Çılgınları 825
Stagecoach 228
Stalag 17 371
Stalin'in Yoldaşları 743
Stalingrad Savaşı 324
Stalingradskaya Bitva 324
Stalker 890
Stalking Moon, The 996
Stammheim 1089
Stand der Dinge, Der 817, 1087
Stanley and Iris 997
Stanley ve Iris 997
Stanno Tutti Bene 853
Stanza del Figlio, La 856, 1099
Stanza del Vescovo 347
Star Trek 258, 1106
Star Wars 1020
Stardom 693
Stardoom 620
Stardust Anıları 982
Stardust Memories 982
Stare Povesti Ceske 443
Starke Ferdinand, Das 810
Starker als die Nacht 297
Staroye i Novoye 144
Stars and Stripes 690
Stars Look Down, The 312
Star Wars: Episode I-The Phantom Menace 1021
Star Wars: Episode II-Attack of The Clones 1021
Star Wars: Episode III-Revenge of The Sith 1105
Starship Troopers 907
Starstruck 609
State of The Union 242
Stations 695
Statues Meurent Aussi, Les 489
Stavisky 490
Stay Hungry 1023
Stazione Termini 336
Stchastlivye Dni 895
Steamboat Bill 113
Steamboat Willie 259, 1060
Steaming 807

Stella 470
Stella Dallas 92, 257
Stella Elefteri Yeneka 470
Stella Maris 101
Stendhal Sendromu 838
Stenka Razin 63, 1053
Stenograf Aranıyor 102
Stenographer Wanted 102
Step 462
Stepmother, The 204
Steppa, La 345
Stereo 696
Sterile Cuckoo, The 996
Stern von Damaskus, Der 197
Sterne 412
Stille Liebe 903
Stin Skia Tou Fovou 911
Sting, The 1082
Stop Thief! 49
Store Forventminger 60
Storia d'Amore 841
Storia di Piera 847
Storia di Ragazzi e di Ragazze 852
Storia, La 347
Stork 606
Storm Over The Nile 312
Story of Dr. Wassell, The 239
Story of G. I. Joe 355
Story of The Kelly Gang, The 209
Strada, La 798, 1072
Strage dei Vampiri, La 837
Strahil Vojvoda 459
Strajinja Banovic 456
Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde, The 157
Stranger Than Paradise 1030
Straniero, Lo 341, 704
Strannye Ljudi 463
Strasse, Die 157
Strastnoy Boulevard 898
Strategia del Ragno, La 851
Strategic Air Command 353
Straw Dogs 960
Streamers 1014
Street Angel 242
Street of Sin, The 187
Street Scenes 963
Streik 428
Striptiz Yıldızı 250
Strjendzer 774
Strohfeuer 819
Stromboli 330-331, 795
Stromboli, Terra Di Dio 330
Strong Man, The 112, 240
Stroszek 812
Struggle, The 83
Struktura Krysztalu 448
Student Prince, The 234
Student von Prag 56
Stunde Null 811
Stürme über dem Mont-Blanc 299
Su da Yanar 927
Su Gibi Viski 406
Su Günleri 676
Su Kızı 272
Su Oyunları 1002
Su Perisi 88
Su Üstünde Şimşek / Nick'in Filmi 817
Subarna Irmağı 560
Subarnarekha 560
Subida al Cielo 783
Subotom Uvece 453
Subway 833
Success is The Best Revenge 448
Sucu Dükkânı 665
Suç Altında 805
Suç Unsuru 422, 877
Suç ve Ceza 232, 286, 887
Suçlar ve Kabahatler 984
Suçlu 480
Suçlular 1012
Suçlular Aramızda 914, 1078
Suçluyorum 176
Suçsuz Suçlular 324
Suçumuz İnsan Olmak 935
Sud 855
Sudaki Bıçak 450-451
Sudan Çıkmış Balık 876
Sudba Çeloveka 462
Sueño de Amor 655
Sueur Noire 705
Sugarland Ekspresi 976
Sugarland Express 976
Sugata Sanshiro 519, 528
Suisse S'interroge, La 899
Sujata 559
Sular Bulanık Akıyor 635
Sulardan Kurtarılan Boudu 272
Suların Yükselmesi 609
Sullivan's Travels, The 366
Sult 420
Sultan Baybars 775
Sultan Reşat'ın Cenaze Merasimi 954
Sultanın Elinde 88
Sultanü's-Sahra 733
Sumka Dipkurjera 146
Summer Holiday 248
Summer in The City 815
Summer of '42 996
Summer Soldiers 547
Summerfiled 609
Sun Also Rises, The 257

Suna 936
Suna no Onno 547
Sunchaser, The 1018
Sunday Bloody Sunday 514
Sunday Pursuit 882
Sunday Too Far Away 609
Sundowners, The 605
Sunrise 161
Sunset Boulevard 371
Sunset Bulvarı 371-372, 374
Superman II 1016
Superman III 1016
Superman The Movie 1016
Sur 639
Sur la Dune de la Solitude 721
Sur la Terre Comme au Ciel 905
Sur le Chemin de la Réconciliation 723
Suram Kalesi Destanı 765
Surcos de Sangre 635
Surname 955
Survival in New York 822
Surviving Picasso 867
Sus Años Dorados 869
Sus Sevgilim 374
Susam Gölü Kadınları 579, 1094
Susamış 558
Susamış Toprak 775
Susana 783
Susana Tiene un Secreto 414
Susana'nın Bir Sırrı Var 414
Suspiria 838
Susun Çekiyoruz 737
Susuz Yaz 914, 1077-1078
Susuzluk 788-789
Suvorov 140, 319
Suya Yazılan Öykü 547
Suyu Çıkan Adam 649
Suyun Dibindeki Küçük İnciler 440
Suyun Sesi 469
Suzanna 88
Suzanne'ın Mesleği 499
Suzhou He 584
Suzhou Irmağı 584
Sükût 755
Sükût Hansavar 737
Süper Şef 591
Sürekli Savaş 725
Sürekli Tatil 1030
Sürgün 86, 269, 478, 613, 718, 1062
Sürgün Söyleşileri 659
Sürü 923-924
Sürü Sahibinin Kızı 603
Sürüklenen Bulutlar 888
Süt 948, 1117
Süt Dişinin Ağrisi 771
Süt Kardeşler 931
Süt Kuzuları 482
Süvari Campbell 210
Svadba 761, 895
Svet Nad Rossiei 322
Svidanie 779
Svoboda Eto Ray 895
Svoj Sredi Çuzik Çuzoj Sredi Svojh 892
Swamp Water 275
Swampe 885
Swann'ın Bir Aşkı 819
Swayamvaram 569
Swedenhielms 423
Sweet Charity 383
Sweet Dreams 510
Sweet Hereafter, The 697
Sweet Hunters 648
Sweet Movie 455
Sweet Sixteen 511
Sweetie 611
Swiri 602
Switch 1005
Sylvester 156
Sylvi 61
Symbol of Sacrifice 726
Symnove Solbakken 427
Symphonie Pastorale, La 1068
Synapse 718
Systarna 60
Szabadgyalog 437
Szegenylegenyek 433
Szerelem 431
Szerelmesfillm 435
Szerensés Daniel 436
Szörnyek Evadja 433

Şabanoğlu Şaban 931
Şafak 161, 193, 294, 456, 567, 708, 841
Şafak Bayrağı 654
Şafak Bekçileri 377, 917
Şafak Birahanesi 523
Şafak Devriyesi 235
Şafak Sökerken 399, 594, 609
Şafakçılar 605
Şafakla Geceyarısı Arasında 655
Şafakta İşkence 656
Şafakta Kaçış 545
Şafakta Ölüm 666
Şafaktan Önce 523, 528, 778
Şagay Sovyet 136
Şahane Ambersonlar 384-385
Şahane İntikam 246
Şahane Macera 381-382
Şahane Yalancı 825
Şahar Haricinde Bir Balad 770
Şahika 244
Şahinler ve Serçeler 845

Şahmaran 936
Şahmatnaya Goryaçka 138
Şaka 441
Şakadan 583
Şakir 760
Şam Yıldızı 197
Şamatacılar 825
Şampiyon 103
Şanghay Çetesi 582
Şanghay Çiçekleri 596
Şanghay Dramı 168, 268
Şanghay Ekspresi 231
Şanghay Harekâtı 232
Şanghay'da Yirmi Dört Saat 574
Şanghaylı Kadın 385, 985
Şantaj 1061
Şapka 721
Şapkalı Kız 149
Şaraf el Badavi 731
Şarap Kadın ve Mızrak 523
Şark Ekspresinde Cinayet 999
Şarkı Söyleyerek Zafer 832
Şarkıcı Goopy Çalgıcı Bagha 563
Şarkıcı ve Dansçı 609
Şarküteri 823
Şarlo Asker 109, 1057
Şarlo Hırsız 108
Şarlo İstanbul'da 482
Şarlo Polis 108
Şarlo Pranga Mahkûmu 109
Şaşılası Lütuf 744
Şaşırtıcı Melbourne 209
Şaşkın Kocalar 205
Şaşmamızın Işıdığı Gün 528
Şatila'nın Çocukları 746
Şato 898
Şayet Bir Vakt-i Diger 750
Şcesttçasov Vecera Posle Vojni, V 325
Şçaste 325
Şeb-i Kuzi 749
Şebab İmraa 734
Şebeke 831, 999
Şeftali Hırsızları 460
Şeftali ile Erik Öyküsü 574
Şehir Işıkları 92, 107, 110, 1061
Şehir Sokakları 247
Şehir Uyurken 166
Şehirde Aşk 339
Şehirde Cehennem 345
Şehirdeki Yabancı 917
Şehvet Kurbanı 171, 475, 477, 1065
Şehvet ve İntikam 613
Şeker Bebek 821
Şellale 948, 1112
Şemsiye 761
Şen Çocuklar 325
Şen Dul 119, 233
Şen Mikroplar 40
Şenlik Başlasın 829
Şenlik Fişekleri 1002
Şenlik Sonu 636
Şeref Madalyası 961
Şeref Yolu 824
Şerlok Holmes'un Özel Hayatı 372
Şermsâr 748
Şer Saati 645
Şestaya Çast Mira 136
Şetyu'l-Etfâli'l-Mefkudîn 712
Şeyh 105
Şeyhin Oğlu 105, 122
Şeyler 742
Şeytan 157, 718, 1077
Şeytan Adası 541
Şeytan Çıkmazı 862
Şeytan Kadındır 231-232
Şeytan Kardeşimin Yakarısı 1002
Şeytan Kiracı 37
Şeytan Ruhlu İnsanlar 288
Şeytan Ruhlu Kadın 285
Şeytan Ruhu 766
Şeytan Sidney'de 210
Şeytan Tangosu 437
Şeytan Tuzağı 495
Şeytana Tapanlar 472, 1057
Şeytanın Arka Bahçesi 608
Şeytanın Avukatları 397
Şeytanın Generali 410
Şeytanın Gözü 791
Şeytanın Gücü 993
Şeytanın Güneşi Altında 824, 1090
Şeytanın Güzelliği 181
Şeytanın Kızı 103
Şeytanın Kitabından Sayfalar 181
Şeytanın Kuklası 251
Şeytanın Maskesi 837
Şeytanın Maymuncuğu 117
Şeytanın Sesi 312
Şeytanlar 47, 512
Şeytanlara Karşı Küba Kavgası 675
Şhav Mtebeşi 760
Şiddet 528
Şiddet Sokağı 520
Şiddetin Sonu 818
Şiddetli Sessizlik 712
Şikago Yanıyor 257
Şili Genel Belgesi 658
Şili Savaşı 660-661
Şili Şarkısı 677
Şimdi 673
Şimdiki Zaman 431
Şimdiki Zamanın Zamanın Geri Kalanına Saldırısı 810

Şimşek 725
Şimşek Tanrısı 715
Şinel 134, 461
Şipka Kahramanları 320
Şira el-Abt Al 735
Şira fi'l-Mina 736
Şirin ve Ferhad 748
Şirin'in Düğünü 821
Şirket 1023
Şişli Güzeli Mediha Hanımın Facia-i Katli 473
Şişman Adam ve Küçük Çocuk 863
Şoför Nebahat 915
Şok 838
Şöhret 862
Şöhrete Doğru 653
Şöhretin Bedeli 1024
Şölen 878
Şölen ve Konuklar 441
Şövalyenin Fedaisi 531
Şu Mutlu Çift 414
Şu Yeşil Kırmızı Dünya 767
Şubat Bildirisi 425
Şurup 876
Şühedatü'l-Garam 733
Şüphe Altında 998
Şüphe Edilmeyecek Bir Vatandaşın Soruşturulması 839
Şüphenin Gölgesinde 389
Şüphenin Ötesinde 166

T-Men 375
Ta Chirocrotimata 470
Ta'alat Blauhlich 741
Taalta Tullan Elama 886
Tabancalı Melek 840
Tabancalı Pepito 664
Tabancalı Yosma 348
Tabi On Onna Geinin 207
Tabiat-ı Bîcan 749
Tableaux d'une Exposition 266
Tabu 121, 161
Tabutta Rövaşata 945, 1095
Tacones Lejanos 873
Tag der Freiheit 300
Tagebuch einer Verlorenen, Das 167
Tahir ile Zühre 479, 778, 1071
Taht-ı Siyah 755
Tahtacı Fatma 956
Tai Long Maria 619
Taiji ga Mitsuryo Suru Toki 550
Tailor of Panama, The 515
Taipeh Öyküsü 595
Taitai Wansui 575
Taiyo no Hakaba 534
Taiyo No Nai Machi 520
Tajnyi posol 776
Take Kurabe 525
Take The Money and Run 980
Takhir i Zukhra 778
Takhmina 770
Takım 269
Taki No Shiraito 208
Takiji Kobayashi 543
Taking Off 442
Taking Sides 435
Takma Beyinli Adam 500
Takovy je Zivot / So ist das Leben 200
Taksi Şoförü 964, 968-969, 1083
Taksidi Sta Kithira 910
Takva 953, 1114-1115
Takvim 443, 697
Tala! Det Ar Sa Mörkt 883
Talay-i Sorg 757
Tale of The Australian Bush 209
Tales of Hoffmann, The 404
Tales of Manhattan 285
Tales of Terror 378
Taleti 894
Tali No Musume 206
Talih Yıldızı 242
Talihin Kudreti 309
Talihli Adam 509
Talihsizlik 869
Talk of The Devil 312
Talpalatnyi Föld 430
Tam Amerikalı Kız Dandy 1025
Tam Gde Mnogo Solntsa 779
Tamamlanmamış Karara 141 Dakika Kala 432
Tamás et Juli 436
Tamás va Jüli 436
Tami Guilass 751
Tamilla 473
Taming of The Shrew The 101, 219
Tan de Repente 1101
Tanglang 590, 634
Tango 417
Tango and Cash 892
Tango Argentino 456
Tango de la Muerte, El 634
Tango Piyanisti 821
Tango ve Cash 892
Tangolar, Gardel'in Sürgünü 639
Tangos, El Exilio de Gardel 639
Tangospieler, Der 821
Tangshan Daxiong 587
Tanık 431, 434, 608
Tanıksız 893
Tanıtmak: Henri Langlois Müzesi 503
Tanin no Kao 547
Tanrı Adına 278
Tanrı Artık Bize İnanmıyor 897

Tanrı Aşkına 590
Tanrı Baba ve Çingeneler 424
Tanrı Büyüktür İnsan Küçük 718
Tanrı İsterse 875
Tanrı Kral 570
Tanrı Vatan ve Otorite 874
Tanrı'nın Düğünü 876
Tanrı'nın Övücüsü Francesco 332
Tanrı, Yapım, Yıkım 755
Tanrıça 562
Tanrılar Çıldırmış Olmalı 727
Tanrılar ve Ölüler 648
Tanrıların Derin Arzuları 539
Tanrıların Düşüşü 341
Tanrıların Öfkesi 83
Tanrıların Sevgilisi 294
Tanrıların Tahtı Nemrut 956
Tanrıların Toplantısı 412
Tanrının Bağışı 723
Tanrının Bağışı Orman 955
Tanrının Ülkesine Dönüş 689
Tanrı'ya İnanarak 453
Tanrıya İsyan Edenler 597
Tanyeri Ziyaretçisi 739
Tao li Jie 574
Tara'nın Raksı 750
Taraf Tutmak 435
Tarahumara 684
Tarakanova 269
Tarang 568
Tarea, La 685
Tarene-i Tara 750
Target 1008
Targets 1024
Tarifesiz Trenler 453-454
Tarih 347
Tarih Boyunca Anadolu 955
Tarih Dersleri 811
Tarihin Adamı 569
Tarihsel ve Güncel Kişilerin Portreleri 653
Taris, Champion de Natation 277
Tarla 864
Tarlabaşı Tarlabaşı 956
Tarlakuşu 690
Tarnished Angels, The 377
Tartıldınız Hafif Geldiniz 620
Tartuffe 160, 1059
Tartüff 160
Tarzan and the Golden Lion 123
Tarzan İstanbul'da 124
Tarzan Maymun Adam 123, 1056
Tarzan of The Apes 123, 1056
Tarzan The Ape Man 123
Tarzan ve Altın Aslan 123
Tarzan'ın Aşkı 123, 1057
Tarzan'ın Dönüşü 123
Tarzan'ın Oğlu 123
Tarzan'ın Serüvenleri 123
Tashkent Gorod Khlebny 778
Tasogare Sekaba 523
Taş Bebek 368
Taş Çığlığı 813
Taş Fenerler 523
Taş Kadınlar Değirmeni 837
Taş Kesmiş Ormanın Büyücüleri 428
Taş Mezarlar 974
Taş Ocağı 905
Taş Parçası 478, 1065
Taş Yılları 911
Taşaklar 828
Taşın Üstündeki Çiçek 764
Taşkent Ekmek Kenti 778
Taşkın 173
Taşkın Kurbanları 638
Taşlar 666
Taşların Neşidesi 745
Taşra Günleri 660
Taşralı Kadın 349
Taşralı Kız 901
Taşralı Oyuncular 452
Taşralının Ölümü 448
Tatar Çölü 839
Tatil Günü 402
Tatil Kitabı 1116-1118
Tatilci 437
Tatlı 34
Tatlı Bela 498, 1034
Tatlı Bir Kadın 401
Tatlı Budala 1004
Tatlı Charity 383
Tatlı Emma Sevgili Böbe 435
Tatlı Film 455
Tatlı Gelenekler 874
Tatlı Günler 501
Tatlı Hayaller 345
Tatlı Hayat 798-799, 802, 1076
Tatlı Hırsızları 605
Tatlı Rüyalar 510
Tatlı Sürpriz 514
Tatlı Tebessüm 348
Tatlı Yolculuk 825
Tatlım 380
Tatyana Eşarbına Sahip Çık 888
Tausend Augen der Dr. Mabuse, Die 163
Tavaszi Zapor 429
Tavola dei Poveri, La 305
Tavşanını Tanı 1025
Tavuskuşunun Akşamüstü 441
Taxi Blues 895
Taxi Driver 964, 1083
Taxi No 9297, O 202
Taxi to Soweto 728

Tayfanın Üç Tacı 660
Tayfun 84
Tayr ale't Tarîk 738
Tchao Pantin 830
Tchekist 896
Te Koti Trail, The 614
Te Koti'nin İzi 614
Tè Nel Deserto, Il 851
Te Rua 616
Tea and Sympathy 380
Tearing Down The Spanish Flag 73, 1051
Teatro di Guerra 854
Tebessüm Evi 847, 1093
Tecavüz 428
Tectonic Plates 696
Teen Kanya 562
Tefeci 108, 999
Tegnap 196
Teğmen Carlos Blanca 619
Teğmen Kizhe 319
Teğmenin Kızı 206
Tehdit 832
Tehlikeli Alakalar 486
Tehlikeli Bebek 236
Tehlikeli Bir Yaş 691
Tehlikeli İlişkiler 858, 976
Tehlikeli Oyun 236
Tehlikeli Oyunlar 610
Tehlikeli Öpücük 422
Tehlikeli Rabıtalar 495
Tehlikeli Yıl 608
Tehlikenin Elinde 85
Tek Başıma Dans Ederim 851
Tek Bir Gece 423
Tek Çocuk 524
Tek Kişilik Düet 892
Tek Kollu Silahşör 589
Tek Sayı 637
Tekerlek 176-177
Tekne Doludur 903
Tekrar 1115
Tektonik Katmanlar 696
Tekvin: Yaratılış ve Tufan 850
Telefon 994
Telefonda Aşk 382
Telin Ucundaki Yaşam 580, 1093
Tell England 311
Tell Me Lies 513
Tell Them Willie Boy is Here 993
Tema 461, 890, 1090
Temas 792
Temel İçgüdü 907, 1037
Temel Reis 1014
Temel Taşı 380
Temiz Ruhlar 364
Temmuz Rapsodisi 592
Temmuz Temmuz'da Başlar 661
Temmuz'da 822
Temmuz'da Noel 366
Tempest, The 860
Tempesta, La 345
Tempête Dans Une Chambre à Coucher 43
Tempi Nostri 307
Tempo 897
Tempo dos Leopardos, O 726
Tempos Dificeis 875
Temps d'une Chasse, Le 693
Temps du Ghetto, Le 504
Temps du Loup, Le 899
Temptress, The 187
Ten 1004
Ten Commandments, The 90, 119, 238, 1058, 1073
Tendre Ennemie, La 269
Tenebre 838
Teneffüs Boyunca Nikolai Sokağı Okulu Öğrencileri 61
Teneke Trampet 819, 1085
Teniente Carlos Blanca 619
Tenin Ateşi 204
Tenshi no Kokotsu 550
Tenue de Soirée 828
Teorem 846
Teorema 846, 1080
Teoria y la Pratica 659
Tepedeki Oda 507
Tepeden Tırnağa 694
Tepenin Kralı 1032
Tepeye Ulaşmak 619
Teplo Tvoik Ruk 761
Teppanyaki 591
Teras 849
Tercer Mundo Tercera Guerra Mundial 674
Teresa 364
Teresa Confalonieri 1063
Teresa Venerdi 334
Terje Vigen 184, 1056
Terk Edilmişler 682
Terkeşha-yı Sulh 758
Terminator 1036
Terminatör 898
Termini İstasyonu 336-337
Terminus 507, 513
Terms of Endearment 1036, 1087
Terorist Hasan 704
Teröristler 595
Terra em Transe 647
Terra Madre 305
Terra Trema, La 338
Terrazza, La 849
Terre Sera Rouge, La 1068
Territory, The 660

Tersine Dünya 937
Terug Naar Oegtgeest 907
Terza Liceo 348
Tesadüfi Bir Kronolojinin 71 Parçası 898
Tesis 870
Teslim 767
Tesoro de Atahualpa, El 666
Tesoro de la Isla de Pinos, El 671
Tesouro Perdido 642
Tess 452
Tess of The Storm Counrty 78, 101
Test, The 614
Testament d'Orphée, Le 267
Testament der Dr. Mabuse, Das 1062
Testament du Dr. Cordeliler, Le 276
Teşekkürler Yaşam 829
Teta i la Luna, La 870
Tête Contre Les Murs, La 497
Tête Coupée, La 47
Tetri Karavani 761
Tetsuro no Ikuru 545
Tetto, Il 336
Teufels General, Der 410
Teufelsanbetern, Die 472
Tevbe-i Nasuh 1057
Teyzem 918, 949
Tez 870
That Cold Day in The Park 1012
That Hamilton Woman 312, 356
That Lady in Ermine 234
That Night in Rio 361
That's Life 1005
That's My Boy 1006
Thé au Harem d'Archimède, Le 706
Thelma and Louise 865
Thelma ve Louise 602, 865
Theme, The 1090
Theo'nun Bakışı 911, 956
Theresa 724
Thérèse 831
Thérèse Desqueyroux 497
Thérèse Raquin 282-283, 734
These Three 254
They Dies with Their Boots On 248
They Drive by Night 248
They Live 1027
They Lived by Night 375
They Shoot Horses, Don't They? 1022
They Won't Forget 250
They're a Weird Mob 605
Thiaroye Kampı 716
Thiassos, O 909
Thief of Bagdad, The 92, 102, 1059
Thieves Highway 365
Thieves Like Us 1013
Thin Red Line, The 1098
Thing From Another World, The 1026
Thing, The 1026
Third Man, The 312, 1070
Third Miracle 453
Thirty Nine Steps, The 388, 1063
Thirty Seconds Over Tokyo 250
This is Heaven 219
This Land is Mine 275
This Property is Condemned 1022
This Sporting Life 508
Thomas Graal Basta Barn 186
Thomas Graal'ın En İyi Filmi 186
Thomas L'Imposteur 497
Three Ages, The 113
Three Caballeros, The 260
Three Days of The Condor 1022
Three in One 605
Three Little Pigs, The 259
Three Musketeers, The 102
Three Sisters 406
Three Women 1014
Throw of Dice 205
Thunder Over Mexico 145
Thunderbolt 209, 725
Thunderbolt and Lightfoot 1017
THX 1138 971, 1020
Tılsım 567
Tılsımım Koru Beni 464, 1090
Tımarhaneden Evliliğe 665
Tıpkı Amerika 437
Tırmanış 568
Tianchang Diju 585
Tianyun Dağının Öyküsü 579
Tianyunshan Chuanqi 579
Tibet'te Yedi Yıl 832
Tiburoneros 684
Tic-Tac 684
Tickets 752
Tide of Death, The 210
Tiefland 301
Tiempo de Morir 686
Tiempo di Silencio 871
Tierra del Fuego 659
Tierra Olvidada 673
Tierra Prometida, La 658
Tierra y el Cielo, La 676
Tiger Lily'ye Ne Oldu 980
Tiger von Eschnapur, Der 166
Tigrero: A Film That Was Never Made 887
Tigrero: Asla Çekilmeyen Bir Film 887
Tikhi Don 324
Tiksinti 451
Til En Ukjent 885
Tilai 723
Till L'Espiegle 468
Till L'Espiegle'in Serüvenleri 468

Tillsammans 883
Tilsit'e Yolculuk 161
Time in The Sun 145
Time is Money 678
Time Without Pity 804
Timothy için Günce 316
Timsah 601
Timsah Dundee 610
Tini Zabutykh Predkiv 764
Tininbang ka ngunit kulang 620
Tipik İngiliz 858
Tire Dié 638
Tirez sur le Pianiste 487
Tiszta Amerika 437
Titanic 1036, 1096
Titash Adında Bir Irmak 560
Titash Ekti Nadir Naam 560
Tito Pérez'in Nafile Yaşamı 680
Tiyatroda Arbede 573
Tlayucan 684
To Be or Not to Be 234
To Byl Cesky Muzi 438
To Catch a Thief 390
To Have and Have Not 236
To Kill a Mockingbird 995
To Levende og en Dod 427
To livadi pou dakryzei 910
To Love a Maori 614
To Speak or Not To Speak 906
To The Last Man 249
To Woody Allen From Europe With Love 904
Tobacco Road 230
Tobruk Fareleri 604
Tod der Maria Malibran, Der 821
Tod des Empedokles, Der 811
Tod Eines Handlungsreisenden, Der 819
Toda Nudez Serà Castigada 651
Toda ve Kızkardeşleri 518, 524
Todake No Kyodai 518, 524
Todo Modo 840
Todo Sopro mi Mar 873
Together 505
Tohum 567
Tokat Yiyen 185
Tokay Kokyagaku 208
Tokyo Boshoku 525
Tokyo Davası 542
Tokyo Görüntüsü 817
Tokyo Hikâyesi 525
Tokyo Monogatari 525
Tokyo Nageremono 549
Tokyo No Gasho 208
Tokyo Olimpikku 541
Tokyo Olimpiyatları 541
Tokyo Saiban 542
Tokyo Senso Sengo Hiwa 535
Tokyo'da Günbatımı 525
Tokyo'da Yaşam 208
Tokyo'nun Yüreği 208
Tokyo-ga 817
Tokyolu Serseri 549
Tol'able David 257
Tolko Smertj Prikhodit Objazattelnjo 764
Tom Amca'nın Kulübesi 76
Tom and Viv 866
Tom Jones 508, 1077
Tom ve Viv 866
Toma de Ciudad Juárez, La 678
Tomato Kechappu Kotei 549
Tomb of Ligeia, The 378
Tommy 512
Tommy Tricker and The Stamp Traveller 695
Tommy Tricker'ın Dönüşü 695
Tomruk 926
Tondo dos Milagres 645
Tongnian Wangshi 596
Too Late Blues 1000
Too Late The Hero 374
Tootsie 1022
Topal Şeytan 286
Topaz 391
Topi Grigi, I 54
Topio Stin Omichli 910
Topkapı 366
Topkapı Sarayı 956
Toplama Kampı Öyküsü 437
Toprağın Çocukları 567
Toprağın Gölgesi 709
Toprağın Tanımadıkları 505
Toprağın Tutsakları 635
Toprağın Tuzu 362-363
Toprağın Türküsü 418
Toprak 147, 517, 523, 660, 736-737, 1101
Toprak Ana 305
Toprak Kırmızıya Boyandı 908
Toprak Kızıl Olacak 1068
Toprak Susadı 149
Toprak ve Askerler 517
Toprak ve Gökyüzü 676
Topsy-Turvy 861
Topuz 916
Toque de Oboe, O 651
Torbadaki Kedi 692
Torgus 155
Tormento 350
Tormento en el Alba 656
Tormes'in Kılavuzu 1076
Torn Curtain 391
Torna 350
Toros Çocuğu 478, 1068
Torre Bela Tarım Kooperatifi 874

Tortilla Flat 252
Tortura Politica en Argentina, La 640
Tosca'nın Öpücüğü 902
Tosca, La 41
Tosun Paşa 475, 935, 1065
Total Recall 907
Tote Wacht, Die 68
Totentanz, Der 55
Totò Cerca Casa 347
Totò e i Re di Roma 347
Totò e le Donne 347
Toto Ev Peşinde 347
Toto Gangster 347
Toto le Héros 906
Toto ve Kadınlar 347
Toto ve Roma Kralları 347
Totor 722
Touben Nuhai 592
Touch of Evil 386
Touchez pas au Grisbi 287
Touki-Bouki 716
Toula 718
Tour de Nesles, La 178
Tour, La 179
Tous les Matins du Monde 832
Tout l'Or du Monde 181
Tout Va Bien 494
Toute la Mémoire du Monde 489
Toute Révolution est un Coup de Dès 811
Toute une Vie 826
Tower For The Lies, The 185
Toy Bir Delikanlı 839
Toz 457, 905
Tozun Dansı 758
Tören 535-536
Törst 788
Tösen Fran Stormytropet 184
Töton Şövalyeleri 445
Trablus'un Alınışı 700
Trader Horn 701
Traffic 1032, 1099
Trafic 403
Traficante, El 687
Trafik 403, 1032, 1099
Tragedia di Un Uomo Ridicolo, La 851
Traidores di San Àngel, Los 636
Traidores, Los 640
Trainspotting 866
Traktoristi 325
Tramp, The 108
Trampa 460
Trans-Avrupa Ekspresi 502
Trans-Europ-Express 502
Transfer 696
Transit 742
Transito 675
Transport z Raje 439
Transsibirskiy Ekspress 772
Transsibirya Ekspresi 772
Trapese 313
Trasgredire 842
Trash 1003
Travelling Avant 1091
Traversée de Paris, La 396
Traversée, La 709
Traviata, La 842
Tre Fratelli 843
Tre Storie Proibite 309
Tre Volti della Paura, I 837
Tre Volti, I 796
Treasure Island 86
Treasure Island, The 252
Treasure of The Sierra Madre, The 369, 1069
Tregua, La 844
Trenleri Seven Köpek 456
Tres Berretines, Los 634
Tres Hombres del Rio 635
Tres Miradas a la Calle 656
Tres Mosqueteros, Los 663
Tres Tristes Tigres 659
Trevico-Torino 849
Tri 454
Tri Brata 773
Tri Dcery 439
Tri Pesni o Lenine 137
Tri Sestry 461
Trial, The 386
Triángulo del Lago, El 655
Tribulations d'un Chinois en Chine, Les 830
Tricheurs, Les 282
Triglav'ın Yokuşları 453
Triglavske Strmine 453
Trilby 85
Trionfo dell'Amore, Il 51
Tripas Coraçao, Das 875
Triple Muerte del Tercer Personaje, La 658
Triptikh 779
Tristaña 787
Tristram Shandy 1113
Triumph des Willens 300
Tro Hab Og Kaerlighed 421
Troçki'nin Öldürülmesi 806
Troian Women, The 470
Trois Couleurs 450
Trois Couleurs: Bleu 1094
Trois Couronnes du Matelot, Les 660
Trois de Saint-Cyr, Les 701
Trois Places Pour le 26 501
Trois Themes 266
Trois Vies une Seule Mort 660
Trolösa 882
Trooper Campbell 210

Tropa da Elite 1118
Tropicana 671
Tropikal Şehvet 668
Trouble in Paradise 234
Trovatore, Il 309
Troya'nın Düşüşü 51
Troyalı Kadınlar 470
Trubnoy Meydanındaki Ev 149
Truchas, Las 869, 1085
True Crime 995
True Glory, The 313
True Grit 249
True Story of Jesse James, The 375
Truite, La 807
Truman Show, The 608
Tsisperi Mtbei Anu Arakveulebrivi Ambavi 761
Tsubaki Sanjuro 531
Tsuchi 517, 523
Tsuchi No Sekko-Hei 517
Tsuma tu Onna no Aida 545
Tsuma yo Bara no yo Ni 526
Tsuru 542
Tsuruhuchi Tsurujiro 518
Tsvetok Na Kamne 764
Tu fei 589
Tu Mi Turbi 854
Tu ne Sauras Jamais 466
Tu Ne Tueras Point 396
Tu Ridi 845
Tual Bedenler 859
Tucker 974
Tudo Bene 651
Tufan-ı Zindegi 748
Tufandan Önce 397
Tuğla ve Ayna 749
Tuhaf Dram 280
Tuhaf İlişkiler 1042
Tuhaf İnsanlar 463
Tui Shou 597
Tuileries Havuzu 31
Tulennielijä 889
Tulipani di Harlem, I 842
Tulitikkutehtaan Tyttö 888
Tulse Luper Suitcases, The 859
Tulse Luper'in Bavulları 859
Tumulus 459
Tuna Valsi 897
Tune Hrabkhi Vra 766
Tuntematon Sotilas 425
Túpac Amaru 667
Tupamaros 664
Turks Fruit 907
Turksib 148-149
Turne 853
Turné 853
Tutankamon'un Ülkesinde 731
Tutku 305, 327-328, 337-338, 443, 494, 792, 909, 934, 1066
Tutku Adası 682
Tutku Esirleri 612
Tutku İmparatorluğu 536-537, 550
Tutku Suçları 512
Tutku: Hz İsa'nın Çilesi 1037
Tutkunun Meyveleri 550
Tutsak 719, 766, 905
Tutsak Kraliçe 197
Tutsakların İsyanı 459
Tutti a Casa 346
Tutti Defunti Tranne i Morti 852
Tutuklu 685
Tutuklunun Türküsü 64
Tutuşmuş Kalp 651
Tutuşmuş Varlıklar 1001
Tuya de Hun She 1115
Tuya'nın Evliliği 1115
Tuz, Biber ve Elmas 1007
Tuzak 270, 438, 547
Tuzak Tuzak Küçük Tuzak 441
Tüccar Horn 701
Tüfek Sola 824
Tüfekler 646, 648
Tüfekli Adam 322
Tüm Bir Yaşam 826
Türk İnkilâbında Terakki Hamleleri 954
Türk Lokumu 907
Türk Piyadesinin Geçit Töreni 32
Türk Topçusu 32
Türk Tutkusu 871
Türkiye'nin Kalbi Ankara 322
Tütün İçen Balık 669
Tütün Yolu 230
Tütün Zamanı 478
Twelve Angry Men 999, 1074
Twelve Chairs, The 1005
Twentieth Century 236
Twin Peaks Fire Walk With Me 1029
Two Brothers 832
Two Faced Woman 256
Two Faces of Dr. Jekyll, The 408
Two Friends 611
Two Lovers 123
Two Much 870
Two Naughty Boys 48
Two Orphans, The 103
Two Rode Together 229
Two Thousand Weeks 605-606
Two-Gun Man, The 84
Two-lane Blocktop 1023
Ty i Ja 463
Työmmiehen Päjväkirja 426
Typhoon 84

Typically British 858
Typist Girl 205
Tyranniske Fastmannen, Den 186
Tystnaden 791
Tzareubitsa 464

U Turn 1020
U-Delive 728
Ubiitsa 768
Ubijstvo No Ulice Dante 462
Ubur 709
Uccellacci e Uccellini 845
Uccello dalle Piume di Cristallo, L' 838
Ucitel 324
Ucitel Tance 442
Ucubeler 252
Ucuz Roman 1034, 1041, 1094
Uç Baba Torik 482
Uçak Delisi 259, 1060
Uçan Daire 842
Uçan Dairenin Esrarı 257
Uçan Hollandalı 907
Uçan Rahip 1009
Uçmak İstemek 855
Uçurtmayı Vurmasınlar 928, 1091
Uçurum 58, 551
Uçurum Yolcuları 365-366
Uçuruma Doğru 731
Udayer Pathey 559
Udienza, L' 847
Ufak Sahtekârlıklar 986
Ufaklıklar 846
Ufuk 544
Ufulü'l-Kamer 746
Ugetsu Monogatari 522
Uguisu 545
Uğultulu Tepeler 784
Uğursuz Kuş 995
Uğursuz Üçler 125, 251
Uirijeok Guto 599
Ukamau 654
Ukigumo 526
Ukigusa Monogatari 208, 524
Ukrayna Rapsodisi 764
Ukraynskaya Rapsodia 764
Ulica Graniczna 444
Ulis'in Bakışı 910
Ulisse 308
Ulm'lu Terzi 811
Uloupend Hranice 438
Ultima Cena, La 675
Ultima Donna, L' 847
Ultima Frontiera, La 870
Ultima Luna, La 659
Ultima Preda del Vampiro, L' 837
Ultimi Giorni di Pompei, Gli 53, 189, 836
Ultimo Adios, El 665
Ultimo Dia de la Guerra, El 416
Ultimo Imperatore, L' 851
Ultimo Malón, El 633
Ultimo Tango a Parigi 851
Ulusal Malvarlığı 415
Ulusal Tüfek 415
Ulusun Hali 898
Ulysses'in Dönüşü 41
Umarate Wa Mita Keredo 208
Umbar 775
Umberto D 328, 336
Umi to Dokuyaku 551
Umirayuşciy Lebed 64
Umuda Yolculuk 903
Umut 286, 656, 922, 924, 1091
Umut Caddesi 347
Umut Şarkısı 733
Umut ve Zafer 515
Umut Yarına Kaldı 930
Umut Yolu 345-346
Umutlarımızın Kuşları 779
Umutsuz Kadın 43
Umutsuzlar 433, 922
Umutsuzluk Günü 419
Un Altro Mondo è Possibile 840
Un Amore a Roma 347
Un Amour à Paris 706
Un Amour de Poche 500
Un Amour de Swann 819
Un Animal Doué de Déraison 500
Un Ano de Independencia 726
Un Apprezzato Professionista di Sicuro Avvenire 343
Un'avventura di Salvator Rosa 306
Un Bellissimo Novembre 839
Un Bruit Qui Rend Fou 502
Un Carnet de Bal 285
Un Célebre Especialista Sacando Muelas en el Gran Hotel Europa 668
Un Chapeau de Paille d'Italie 37, 179
Un Chien Andalou 174, 781, 1060-1061
Un Coeur en Hiver 824
Un Coeur Gros Comme Ça 505
Un Condamné à Mort s'est Echappé 401
Un Crabe Dans la Tête 694
Un Dia de Noviembre 677
Un Dimanche à la Campagne 829
Un Divan à New York 905
Un Domingo Feliz 669
Un Dorado de Pancho Villa 683
Un Drame à la Mine 42
Un Drame au Chateau d'Acre 175
Un Dramma Borghese 839
Un Duello a Orillas del Rio Almendares 670
Un Duelo a Pistola en el Bosque de Chapultepec 677

Un Ejercicio General de Bomberos 655
Un Eléphant Ça Trompe Enormément 826
Un Eté à la Goulette 710
Un Étrange Voyage 831
Un Flic 399
Un Giorno Perfetto 943
Un Hombre de Exito 677
Un Homme de Trop 827
Un Homme et une Femme 826, 1079
Un Homme et Une Femme Vingt Ans Déjà 826
Un Homme, Un Idéal, Une Vie 715
Un Honnête Commerçant 906
Un Marito per Anna Zaccheo 343
Un Mauvais Fils 824
Un Monde à Part 729
Un Monde Presque Paisible 825
Un Pilota Ritorna 329
Un Romance de Medio Siglo 656
Un Señor Muy Viejo Con Unas Alas Enormes 638
Un Soir Un Train 903
Un Te Con Mussolini 842
Un Trem Para As Estralas 650
Un Uomo a Metà 841
Un Uomo da Bruciare 844
Un Vintén p'al Judas 663
Un Zoo la Nuit 694
Una Breve Vacanza 337
Una Cita de Amor 683
Una Donna ha Ucciso 350
Una Donna Libera 350
Una e l'Altra, L' 855
Una Forma da Bailar 664
Una Giornata Particolare 849
Una Gita Scolastica 852
Una Mujer Sin Amor 783
Una Mujer, un Hombre, una Ciudad 676
Una Pelea Cubana Contro los Demonios 675
Una Pistola per Ringo 835
Una Romantica Avventura 308
Una Semplice Formalità 853
Una Spina Nel Cuore 345
Una Storia Moderna: L'Ape Regina 846
Una Vita Difficile 347
Una y Otra Vez 684
Unagi 540, 1096
Unberühbare 1099
Uncivilized 604
Uncle Tom's Cabin 76
Under Fire 1017
Under The Southern Cross 616
Under Two Flags 702
Underground 457, 1095
Underworld 231
Une Affaire de Femmes 496
Une Aussi Longue Absence 1076
Une Chambre en Ville 501
Une Chante l'Autre Pas, L' 501
Une Femme de Ménage 831
Une Femme Disparaît 284
Une Femme Douce 401
Une Histoire de Vent 468
Une Historie Simple 824
Une Leçon de Cinéma 714
Une Nation est Née 722
Une Nuit sur le Mont Chauve 266
Une Partie de Campagne 273
Une Place Parmi les Vivants 660
Une Si Jeune Paix 703
Une Visite au Louvre 812
Unfaithful 1031
Unfaithfully Yours 366
Unforgiven 995, 1093
Unge Hjerter 62
Unhelichen, Die 169
Unholly Three, The 125, 251
Union Pacific 239
Unknown, The 251
Unser Taglich Brot 169, 297
Unsere Afrikareise 465
Unter den Brücken 409
Unternehemen Michael 295
Untertan, Der 412
Untouchables, The 1026
Unutmayacaklar 250
Unutulan Sır 1069
Unutulan Yıllar 250
Unutulan Yüzler 470
Unutulmayan Melodiler 376
Unutulmaz 1918 Yılı 324
Unutulmaz Bir Yaz 710
Unutulmuş Atalarımızın Gölgeleri 764
Unutulmuş Körfez 656
Unutulmuş Toprak 673
Unutulmuşlar 278, 651, 783, 1070
Uomini, che Mascalzoni, Gli 370
Uomo Che Guarda, L' 842
Uomo di Paglia, L' 346
Uranos 908
Urartu'nun İki Mevsimi 956
Urga 893, 1093
Urrutia Hastanesinin General Porfirio Diaz Tarafından Açılması 678
Uruguay Gibisi Yok 663
Uruguay: El Problema de la Carne 664
Uruguay: Et Sorunu 664
Urvankar 767
Usher Bitinin Çöküşü 512
Usher'lerin Çöküşü 378, 781
Usherler'in Evi 174
Uski Guri 568

Usta Beni Öldürsene 938
Usta ile Margarita 454
Ustedes los Ricos 682
Ustedes Tienen la Palabra 676
Ustura 854
Uşaklikin Son Kedcası 770
Utage 526
Utanç 792
Utanç Sokağı 522
Utangaç 748
Utolenie Zazdy 775
Utro Republiki Gana 325
Utu 616
Utvandarna 881
Uyan Voukani 728
Uyanış 444
Uyarı 840
Uygarlığın Sınırında 713
Uygarlığın Tehlikeleri 733
Uygarlık 85
Uygarlık Yargılanıyor 728
Uygunsuzlar 370
Uyku 1002
Uyku Korkaklar İçindir 865
Uykusuz 838
Uyruk 412
Uyuşmazlığın Püf Noktası 685
Uyuşmazlık 269
Uyuşturmadan 447
Uyuyan Arjantin 640
Uyuyan Güzel 261, 319
Uyuyan Güzeller 528
Uyuyan Kaplan 804
Uyuyan Köpekler 615
Uyuyan Paris 178
Uyuyan Prens 406
Uzak 831, 952, 1100
Uzak Bir Ülkeden 449
Uzak Sesler Durgun Yaşamlar 862
Uzaklardaki Vahşi Mavilik 813
Uzaklaşan Ruhlar 1100
Uzaktaki Fırtına 1082
Uzavreli Grad 454
Uzay Kovboyları 995
Uzay Yolu 258, 1106
Uzay Yolu Macerası 1021
Uzaylı Nine 443
Uzaylıların 9 Numaralı Planı 379
Uzlaşma 937
Uzlaşma Yolunda 723
Uzlaşmaya Hayır 811
Uzlaşmazlar 434
Uzun Bir Ayrılık 1076
Uzun Bir Gece 931
Uzun Gezi 657
Uzun Günün Sonu 862
Uzun İnce Bir Yol 928
Uzun Külot 112
Uzun Mesafe Koşucusunun Yalnızlığı 508
Uzun Sessizlik 820
Uzun Veda 1013
Uzun Yol 438

Üç 454
Üç Ahbap Çavuşlar 980
Üç Amatör 634
Üç Arkadaş 58, 480, 918, 1074
Üç Aylık Bilanço 449
Üç Bebekli Gelin 1006
Üç Bölümlü Kısa Film 956
Üç Çağ 113
Üç Dünya Güzeli 256
Üç Elmasın Masalı 739
Üç Gün Savaşı 544
Üç Gün ve Bir Çocuk 741
Üç Hüzünlü Kaplan 659
Üç İstanbul 935
Üç Kadın 1014
Üç Kadına Bir Mektup 1070
Üç Kardeş 773
Üç Kez 596
Üç Kız 562
Üç Kızkardeş 406, 461
Üç Kişilik Aşk 149
Üç Köşeli Şapka 307, 773
Üç Kralın Savaşı 712
Üç Kuruşluk Opera 167
Üç Küçük Domuz 259
Üç Nokta 437
Üç Renk 450
Üç Renk: Mavi 1094
Üç Silahşörler 663
Üç Tema 266
Üç Yasak Öykü 309
Üç Yaşam Tek Bir Ölüm 660
Üç Yüz 796
Üç Yüzlü Cam 174
Üçgen 767
Üçkâğıtçı 563
Üçleme 779
Üçten Başlayalım 854
Üçü Bir Yerde 605
Üçüncü Adam 312, 1070
Üçüncü Anne 838
Üçüncü Bir Sinemaya Doğru 638
Üçüncü Dünya Üçüncü Dünya Savaşı 674
Üçüncü Göz 937
Üçüncü Kişinin Üçlü Ölümü 658
Üçüncü Mucize 453
III. Richard 191, 406
Üçüncü Sayfa 951
Üçüncü Selim'in Gözdesi 481, 1071

Üçünüzü de Mıhlarım 932
Ülke ve Özgürlük 511
Ülkede Sükûn Var 821
Ülkem 566
Ülkemizi Savunuyoruz 575
Ümitsiz Bekleyiş 1018
Ümmü'l-Aruse 736
Üniformalı Kızlar 297
Ünlü Âşıklar 796
Ünlü Bir Uzman Gran Hotel Europa'da Diş Çekiyor 668
Ünlü Lama 593
Ünlü Silahşörler 687
Ünlüler 985
Ünsüz Kahramanlar 635
Üsküp 63 454
Üstesinden Gelmek Sanatı 344
Üvey Ana 206
Üvey Baba 828
Üzüm Vadisine Gel 762

Vaat 548, 820, 874
Vaat Edilen Toprak 658
Vaatler Ülkesi 315, 447
Vacances de Mr. Hulot, Les 402
Vacances Portugaises 500
Vacanze Col Gangster 347
Vadedilen Toprak 740
Vadide Dövüş 736
Vadide Kan Banyosu 580
Vadim O Kadar Yeşildi ki 230, 1066
Vaghe Stelle Dell'Orsa, Le 340, 1078
Vagon 948
Vaha 601
Vahdettin'in Kılıç Alayı 954
Vahşi Atlılar 998
Vahşi Avcı 237, 702
Vahşi Batı 773
Vahşi Belde 960
Vahşi Çavlan 573
Vahşi Çayırlar 416, 444
Vahşi Çocuk 487
Vahşi Dilber 830
Vahşi Dörtler 344
Vahşi Duygular 1092
Vahşi Düğün 905
Vahşi Genç Kız 694
Vahşi Koşu 405, 514
Vahşi Mesih 512
Vahşi Mevsim 727
Vahşi Nehir 368
Vahşi Öyküler 875
Vahşi Pampa 635
Vahşi Polis 545
Vahşi Sürücü 960
Vahşi Şenlik 504
Vahşi ve Güzel 504
Vahşi Yaratıklar 608
Vahşi Yataklar 344
Vahşi Yürek 1029
Vakâ'a u Senevâti'l-Cemr 705
Vakitsiz Aşk 663
Vala Abraâo 419
Valahol Europaban 430
Valentino 512
Valerie a Tyden Divu 441
Valerie ve Mucizeler Haftası 441
Valizli Kız 839
Valkonien Peura 425
Valle Film Dergisi 634
Vallée Fantôme, La 900
Valmont 442
Valparaiso 468
Valparaiso mi Amor 657
Valparaiso Sevgilim 657
Vals Licht 907.
Valseuses, Les 828
Vamonos con Pancho Villa 681
Vampir 183, 618
Vampir Avcıları 451
Vampires 1028
Vampires, Les 47
Vampiri, I 837
Vampirin İşareti 251
Vampirin Sevgilisi 837
Vampirin Son Kurbanı 837
Vampirle Görüşme 864
Vampirler 47, 837, 1028
Vampirlerin Dansı 451
Vampirlerin Kıyımı 837
Vampyr 183
Van Der Ikke en Som Lo? 421
Van Gogh 489, 825
Van, The 858
Vande Matram Ashram 205
Vangelo Secondo Matteo, Il 845
Vanilla Sky 870
Vanina Vanini 332
Vanity Fair 570
Vanya 42. Caddede 497
Vanya Dayı 891
Vanya on 42nd Street 497
Vapurlar 956
Var Engang, Der 182
Varastettu Kuolema 425
Varennes Gecesi 849
Vargtimmen 792
Varışı Olmayan Köprü 616
Variété 170
Variétés 269
Varjoja Paratiisissa 887
Varmland İnsanları 60

Varmlannigarna 60
VarRoluŞ 696
Varsayım 449
Varşova Gizli Polisinin Gizleri 198
Varşova Vampiri 199
Varyete 170, 269
Varyete Işıkları 345, 797
Vas Syn i Brat 463
Vaschozdenie 463
Vasen 443
Vasili Bortnikov'un Dönüşü 140
Vaslav Nijinski'nin Günlüğü 613
Vassa 461
Vassiliki 912
Vatan 811
Vatan Kurtaran Aslan 247
Vatan Uğruna 376
Vatan ve Namık Kemal 478
Vatanları İçin Dövüştüler 462
Vatansız Adam 679
Vatel 863
Väter 903
Vazife Başında 353
Ve Allah Kadını Yarattı 485
Ve Çeliğe Su Verildi 323
Ve Gemi Gidiyor 801
Ve Işık Oldu 763
Ve Recep ve Zehra ve Ayşe 933
Ve Şimdi Bayanlar Baylar 826
Ve Yaşam Sürüyor 751
Veba Tanrıları 814
Veba Yılı 685
Vecchia Guardia 306
Veda Busesi 996
Vedreba 761
Veera Puran 570
Vefasız Kadın 495, 1031
Veja Esa Cançao 650
Vekalati Sefer 746
Vekâlet 715
Vekayiu Magribiyye 712
Velgerd 748
Veliki Grazdanin 321
Veliki i Mali 453
Veliki Prerlom 321
Veliki Strah 454
Velikij perolom 1068
Velikiy voin Albanii Skanderbeg 323
Velikoe Zarevo 324
Veliktii Consoler 319
Veliky Put 132
Vem Dömer 185
Vendetta 269
Vendetta di Ercole, La 350
Venedik Taciri 192, 863
Venedik'i Unutmak 842
Venedik'te Bir Gece 429
Venedik'te Otomobil Yarışı 108
Venedik'te Ölüm 341
Veneno da Madrugada, O 645
Veneno de un Beso, El 645
Venezuela Tres Tiempos 668
Venezuela Üç Bölüm 668
Venganza, La 416
Vengeance des Esprits, La 40
Vent d'Est 494
Vent de Sable 705
Vent des Aures, Le 704
Vent, Le 39
Venüs'le Buluşma 435
Ver e Amar 203
Vera Cruz 374
Vera Drake 861, 1102
Vera Storia della Signora delle Camelie, La 839
Veracruz'da Devrim 678
Verano de la Señora Forbes, El 685
Verdadera Vocacion de Magdalena, La 685
Verdejo Gasta un Millión 656
Verdes Anos, Os 875
Verdict, The 1000
Verdugo, El 414
Vergini di Roma, Le 350
Verilen Söz 652, 1076
Veris Mahallesi Melodileri 762
Veris Ubnis Melodiebi 762
Veritas Vincit 57
Vérité, La 288
Verjin Kayaran 769
Verjnagitz 769
Verkaufte Braut, Die 269
Verlorene Ehre der Katharina Blum, Die 819
Verlorene Sohn, Der 296
Verlorene, Der 410
Verona Âşıkları 397
Verona Yargılanması 344
Veronica Voss'un Tutkusu 815
Véronique'in Çifte Yaşamı 450
Verrufenen, Die 169
Versailles Dile Gelseydi 286
Verso Sera 854
Versprechen, Das 820
Vertiente, La 654
Vertigo 283, 390
Verveigerung 897
Vesikalı Yarim 916
Vesnicko Ma Strediskova 440
Via degli Angeli, La 852
Viaccia, La 839
Viagem ao Principio do Mundo 419
Viaggio in Italia 331
Viaggio, Il 337

Viaje a Yucatán 678
Viaje, El 639
Viale Della Speranza 347
Viata Unui Oras 457
Viborgskaya Storona 135
Vicari de Olot, El 871
Vicdan 927
Vicky Cristina Barcelona 986
Victimes de L'alcoolisme, Les 43
Victoire en Chantant, La 832
Victor Victoria 1005
Victoria The Great 311
Victory Joe 619
Vida Conjugal, La 687
Vida Criminal de Archibaldo de la Cruz, La 784
Vida de Rizal, La 617
Vida de un Soldado 203
Vida es Sueño, La 660
Vida Es Una Sola, La 667
Vida Inútil de Tito Pérez, La 680
Vidad 733
Vidas Secas 645
Videodrome 696
Vie d'un Homme, La 398
Vie d'Un Joueur, La 43
Vie de Polichinelle, La 44
Vie Drôle, La 46
Vie est à Nous, La 273
Vie est Un Roman, La 491
Vie et Rien d'Autre, La 829
Vie Privée 496
Vie Telle Qu'Elle est, La 46
Vie, l'Amour, la Mort, La 826
Vieil Homme et l'Enfant, Le 830
Vieja Memoria, La 868
Viento Norte 635
Viento Se Llevo lo Que, El 1098
Vier im jeep, Die 1071
Vierde Empieza en los Pirineos, El 868
Vierde Man, De 907
Vietnam'da Barış 325
Vigil 616
Vigo: Yaşama Tutkusu 279
Vigo: Passion For Life 279
Vihreä Leski 426
Viimeiselle Rajalla 887
Viking, The 689
Vilarinho das Furnas 875
Villa dei Mostri, La 794
Villa del Venerdi, La 839
Villa Dolores Hayvanat Bahçesi 662
Village of The Damned 1028
Villar 469
Ville des Pirates, La 660
Vimla 204
Vincent and Me 695
Vincent and Theo 1014
Vincent Van Gogh'un Yaşamı ve Ölümü 613
Vincent ve Ben 695
Vincent ve Theo 1014
Vincent, François, Paul et les Autres 824
Viñedo, El 664
Vingarna 186
Vingt Mille Lieues Sous les Mers 38
Vingt Quatre Heures de la Vie d'un Clown 398
Vinti, I 794
Violette Nozière 495
Virgen de la Caridad, La 671
Virgin of Stamboul, The 251, 1057
Viridiana 416, 684, 785, 1076, 1083
Visages de Femmes 721
Visevice Adası Prometeus 456
Visit of The Old Lady, The 972
Visiteurs du Soir, Les 281
Visitors, The 369
Viskningar och Rop 792
Vistül'de Mucize 198
Vişne Bahçesi 471
Vişne Hasadı 908
Vita Coi Figli 347
Vita è Bella, La 854
Vitelloni, I 797
Vitrindeki Kız 348
Viuda de Montiel, La 658
Viva Frelino 725
Viva l'Italia 332
Viva la República 673
Viva Maria 497
Viva Villa 145
Viva Zapata 368
Vivement Dimanche 488
Vivere in Pace 344
Vivre Pour Vivre 826
Vivre Sa Vie 493
Viyana Danaları 465
Viyana Kanı 462
Viyana'ya Gezi 811
Viyana'ya Hoşgeldin 897
Vizontele 939, 948, 1104
Vlak Bez Voznog Reda 453
Vlci Jama 439
Vlema tu Odissea, To 910
Vliegende Hollander, De 907
Vlujublennye 779
Vocación 663
Vocation Suspendue, La 659
Voce della Luna, La 802
Vogelöd Şatosu 157
Vogliamo i Colonelli 348
Voie Lactée, La 786

Vojna e Mir 462
Voldtekt 428
Volere Volare 855
Voleurs, Les 831
Volga Volga 325
Vollmond 903
Voloçaev'in Günleri 320
Voloçaevskiye Dni 320
Volver 873
Volver a Empazar 869
Von der Goltz Paşa'nın Cenaze Merasimi 1056
Von Morgen bis Mitternacht 155
Von Stufe zu Stufe 197
Voortrekkers 726
Vor Tids Helter 62
Voskhozdenie 1084
Voskhozhdeniye na Fudziyamu 777
Voto Más Fusil 658
Vou Para Casa 420
Voukani Awake 728
Voyage à Travers l'Impossible, Le 37
Voyage au Congo 285, 713
Voyage Dans La Lune, Le 36, 1052
Voyage du Balon Rouge 596
Voyage en Douce, Le 825
Voyage Imaginaire, Le 178
Voyage of the Arctic, The 48
Voyna i Mir 64
Voyvoda Stra Hil 459
Vozes de Medo 645
Vozrashceniye Maksima 135
Vozvrascenje 1101
Vozvraşçenye Vasiliya Bortnikova 140
Vörös Riport 196
Vredens Dag 183
Vrema Cuda 456
Vselye Rebyata 325
Vstanou Novi Bojovnici 439
Vsterchnyi 319
Vstreci i Rasstavanija 779
Vuelo del Aviador McCurdy sobra La Havana 670
Vuelta al Nido, La 635
Vuelve Sebastiana 653
Vurun Kahpeye 479, 917, 1070
Vücudumun Güneyinde 650
Vyborg Mahallesi 135, 322

W. R. Misterije Organizma 455
Waati 720
Wachfs Figuren Kabinett, Das 155
Waga Seishun Ni Kuinashiyi 528
Waga Shogai no Kagayakeru 528
Waiting for Caroline 692
Wakai Hito 545
Wakaki Sugata 545
Wakaki-Hi 208
Walkabout 605
Walker 865
Walkover 448
Wall Street 1019
Wallanda 719
Waltzing Matilda 603
Wamba 719
Wampiry Warszawy 199
Wandjalanka 719
Wanja Denghuo 575
Wanted a Perfect Mother 620
War and Peace 245
War Game, The 353
Warawara 653
Wariko 722
Warnung vor Einer Heiligen Nutte 814
Warrendale 692
Warum Läuft der Herr R. Amok? 814
Was Koster der Sieg? 897
Washington Square 453
Washma 711
Wat Zien Ik 907
Water Nymph, The 88
Waterloo Köprüsü 734
Waves and Spray 49
Way Ahead, The 313
Way Down East 83, 92
Way of The Dragon, The 587
Way to The Stars, The 311
Way We Were, The 1022
Wazzou Polygam 718
We Are The Lambeth Boys 507
We Live in Two Worlds 316
Wedding in White 694
Wedding March, The 119
Week-End 494
Weekend in Havana 363
Weib des Pharaos, Das 232
Weiking Shaonu 584
Weisse Holle Vom Piz Palu, Die 299
Weisse Rausch, Der 299
Weiwancheng de Xiju 577
Welcome Danger 112
Welcome in Vienna 897
Wellville'e Hoşgeldiniz 862
Wen Kummert's 818
Wend Kuuni 723
Werckmeister Harmoniak 437
Werther 883
Wesele 447
West of Zanzibar 251
West Side Story 257, 382, 1076
Western Union 166
Westerner, The 959
Westfront 1918 167

Wet 1023
Wetherby 1089
Whales of August, The 509
What? 451
What Did You Do in The War, Dady? 1004
What Dreams May Come 616
What Ever Happened to Baby Jane? 374
What Lies Beneath 1022
What Price Hollywood 255
What's New Pussycat? 980
What's Up, Doc? 1024
What's Up, Tiger Lily 980
Wheel of Time 813
When Night is Falling 695
Where the Truth Lies 697
While The City Sleeps 166
While The Sun Shines 313
Whisky Galore 408
White Caps, The 78
White Heat 248
White Hunter Black Heart 994
White Mischief 863
White Pearl, The 78
White Room 695
White Shadows in The South Seas 121
White Sister, The 257
White Squall 865
Who Framed Roger Rabbit 1021
Who Has Seen The Wind 692
Who'll Stop The Rain 509
Who's That Knocking at My Door 962
Who's Who 861
Who's Your Lady Friend? 312
Whore 512
Why Change Your Wife 238
Why Get Married? 689
Why We Fight? 241
Wiened Madein 464
Wild at Heart 1029, 1092
Wild Blue Yonder, The 813
Wild Bunch, The 960
Wild One, The 362
Wild River 368
Wilde Seisoen, Die 727
Wilko'lu Genç Kızlar 447
Will They Never Come? 210
Winchester 73 376
Wind That Shakes The Barley, The 1113
Wind, The 185
Wings, The 126
Winky'nin Hafta Sonu 192
Winky's Weekend 192
Winning a Continent 726
Winning of Barbara Worth, The 257
Winslow Boy, The 311
Wishing Ring, The 85
Witness 608
Wittgenstein 860
Wizard of Oz, The 252
Wo die Grünen Ameisen Traumen 813
Wo Hu Cang Long 598
Wo Zhe Yibeizi 575
Woman in The Window, The 165
Woman on the Beach, The 275
Women in Love 511
Women in Revolt 1003
Womende Jialou 582
Wong Fei-Hung Chi Saiwik Hung Si 591
Woody Allen'a Avrupa'dan Sevgilerle 904
Words for Battle 316
World in Action 315, 690
World in His Arms, The 248
World is Rich, The 315
World of Plenty 315
World, The Flesh and The Devil, The 353
Woyzeck 750, 813
Wrath of The Gods, The 84
Wrestler, The 1118
Written On The Wind 377
Wszystko Na Sprezedaz 447
Wu Hou 585
Wu-ji 581
Wu Jiaki 586
Wu Niu 592
Wu Xun Zhuan 576
Wu Xun'un Yaşamı 576
Wuksiapian 592
Wulang Bagua Gun 590
Wutai Jiemei 577
Wuthering Heights 254, 405
Wuya yu Maque 575
Wuyan de Shanqui 597

X 428
X The Unknown 409
X-Men 1041
X-70 Operasyonu 906
Xala 715
Xenia 912
XIV. Louis'in İktidarı Alışı 332
Xia Nü 588
Xiang Hun Nu 579, 1094
Xiari Nuanyangyang 583
Xica da Silva 650
Ximeng Chensheng 596
Xin Dubi Dao 589
Xin Ernü Yingxiong Zhuan 576
Xin Juzhang Daolai Shi Qian 577
Xin Nüxing 574
Xinjiu Shidai 585
Xishi 594
Xizhao 584

Xue Zai Shao 593

Y me Hice Maestro 673
Ya Hep Ya Hiç 861
Ya Kotela Uvidet Angelov 895
Ya Sen Ya Ben 993
Yaaba 723
Yaban Çiçekleri 693
Yaban Çilekleri 790-791, 1075
Yaban Kazları 545
Yaban Otu 721
Yabancı 341, 437, 567, 704, 774, 1026
Yabancı Dostlar 695
Yabancı Kızkardeş 742
Yabancı Liman 424
Yabancı Muhabir 389
Yabancı ve Sis 750
Yabancıların Rahatı 1032
Yabani 604, 780
Yabani Çiçek 682
Yabure Daiko 526
Yadon İlahiyye 746
Yagunthaya 570
Yağan Taşlar 511, 867
Yağma Anıları 640
Yağmur 468
Yağmur Adam 1036, 1090-1091
Yağmur Altında 381
Yağmur Ayından Önceki Gün 568
Yağmur Beklerken 938
Yağmur Kaçakları 930
Yağmurcu 975
Yağmurdan Önce 457, 1094
Yağmurdan Sonraki Soluk Ayın Öyküleri 522
Yağmurla Gelen Adam 398
Yahuda İçin Bir Metelik 663
Yahuda'nın Sarılması 669
Yahudi Süss 298
Yaju no Seishun 549
Yakalayabilirsen Yakala Bizi 514
Yakan Bir Ateş Var 424
Yakarış 761
Yakılacak Adam 844
Yakın Plan 751
Yakın Yabancı 804
Yakınlık 687
Yakışıklı Serge 485, 495, 1074
Yakuza, The 1022
Yalan Dünya 585
Yalan Kulesi 185
Yalan Söyleyen Adam 502
Yalan Söyleyen Göz 660
Yalan Söylüyorsunuz 880
Yalancı 938
Yalancı Billy 513
Yalanların Rengi 496
Yalnız Bir Adamın Savaşı 426
Yalnız Bir Kadın 453
Yalnız Değilsiniz 918
Yalnız Gençlik Varken 420
Yalnız Kadın 135, 562
Yalnız Kalpler 511, 612
Yalnız Kovboylar 1002
Yalnızca Bir Ana 423
Yalnızca Bir Düş 60, 1054
Yalnızca Saatler 315
Yalnızlar Rıhtımı 479, 1075
Yalnızlığın Kumulunda 721
Yam Daabo 723
Yamabiko Gakko 543
Yamaç 654
Yamata 196
Yamyam Turları 612
Yamyamlar 419, 842
Yan'an ve Sekizinci Ordunun Yürüyüşü 575
Yan'an yu Paluchun 575
Yana'nın Dostları 744
Yanan Kar 593
Yanardağ Evi 766
Yandaş 84
Yangya Renjiya 594
Yanık Kaval 478
Yanılsama 556
Yanılsama Aynası 568
Yankee Doodle Dandy 246
Yankı Okulu 543
Yankiler 514
Yanks 514
Yanlış Anlaşılmış 1025
Yanlış Cennete Elveda 936
Yanlış Haberler 180
Yanlış Hareket 816
Yanlış Karar 1022
Yanzhi Kou 593
Yao a Yao Dao Wai Pe Qiad 582
Yapay Zekâ 979
Yapayalnız 918
Yapımcılar 1005
Yapian Zhanzheng 579
Yaprak Dökümü 918
Yara 1097
Yara İzi 449
Yaralı Kartal 250
Yaralı Khlifa 708
Yaralı Yüz 1026
Yaramaz Harry 985
Yarasa 771
Yaratık 864, 1036
Yaratıklar 501
Yaratılan Adam 371, 1067-1068
Yaratılan Dünya 245
Yaratılış 720

Yargıç 424
Yargıç ve Katil 829
Yarım Adam 841
Yarım Kalan İnanç 659-660
Yarım Yüzyıllık Bir Romans 656
Yarın 854
Yarın Dans Ediliyor 855
Yarın Nganguila'da 719
Yarın Pazar 634
Yarının Erkekleri 297
Yarınki Haber 180
Yarınsız 269
Yarışma 775
Yasadışı 169
Yasadışı Josep Wales 994
Yasak 955
Yasak Arzu 585
Yasak Aşk 917, 1076
Yasak Cennet 234
Yasak İlişki 995
Yasak İsa 349
Yasak Meyve 238
Yasak Oyunlar 397, 1071
Yasak Sokaklar 934
Yasak Şarkılar 444
Yasemen 703
Yasmina 703
Yaşam Belirtileri 812
Yaşam Bir Romandır 491
Yaşam Bizimdir 274
Yaşam Böyledir 686
Yaşam Çizgisi 895
Yaşam Değiştirmek 875
Yaşam Düştür 660
Yaşam Gücü 616
Yaşam Kesitleri 642
Yaşam Konseri 674
Yaşam Olayları 665
Yaşam Ölüm ve Özgürlük Üzerine Bir Komedi 1001
Yaşam Pahasına 423
Yaşam Tiyatrosu 523
Yaşam Tufanı 748
Yaşam Yaşayanlar İçindir 556
Yaşam Yolu 321
Yaşama Biçimi 234
Yaşama Teşekkür 661
Yaşamak 530, 581
Yaşamak Güzeldir 241
Yaşamak İçin 826
Yaşamak İstiyorum 257
Yaşamak İstiyoruz 389
Yaşamama Yardım Et 634
Yaşamda ve Tarihte Giuseppe Verdi 53
Yaşamı Sevmek İçin Ölmek 458
Yaşamın Eşiğinde 791
Yaşamın İçinden 136
Yaşamın Kıyısında 968
Yaşamın Yükü 525
Yaşasın Aşk 597, 1094
Yaşasın Cumhuriyet 439, 673
Yaşasın Frelino 725
Yaşasın İtalya 332
Yaşasın Kadınlar 575
Yaşasın Meksika 144, 680
Yaşasın Ölüm 53
Yaşasın Özgürlük 599
Yaşasın Yaşam 54
Yaşayan Orman 469
Yaşayanlar Arasında Bir Yer 660
Yaşayan Ölülerin Hayaletleri 612
Yaşayanlar Arasında Bir Yer 660
Yaşıyorlar 1027
Yaşlı Adam ve Çocuk 830
Yaşlı Adamla Köpeği 579
Yaşlı Bellek 868
Yaşlı Gençler 637
Yaşlı Kadının Ziyareti 972
Yaşlı Ormanın Gizi 850
Yaşlı Reales'in Ölüme Doğru Yürüyüşü 640
Yaşlılık 839
Yatak 905
Yatak Odasında Fırtına 43
Yatay Çizgiler 691
Yatgo Ho Yan 591
Yatık Emine 928
Yavuz Sultan Selim Ağlıyor 478, 1072
Yavuz Sultan Selim ve Yeniçeri Hasan 481
Yawar Fiesta 667
Yawar Mallku 654
Yayla Kartalı 475, 1067
Yaylaların Fahişesi 166
Yaz Askerleri 547
Yaz Bacısı 536
Yaz Bekârı 371-372, 1073
Yaz Gecesinde İnsanlar 425
Yaz Günüydü 996
Yaz Hırsızlıkları 738
Yaz Işığı 288
Yaz İsyanı 426
Yaz Kırları 609
Yaz Masalı 499
Yaz Oyunları 788-789
Yaz Tatili 248
Yaz Tüyü 636
Yazgı 202, 205, 719, 951
Yazgının Krallığı 686
Yazı Tura 949, 1102
Yazılı Yüz 902
Yazın Kolaydır 434
Yazsonu Hüzünleri 743
Ye Dian 575

Year of Living Dangerously, The 608
Year of The Dragon 1018
Yeban Gesheng 574
Yedi Baston Bir Ceket 794
Yedi Başlı Aslan 647
Yedi Çılgın 636
Yedi Dövüşçü 590
Yedi Güzeller 841
Yedi Hintli 567
Yedi Kahraman 324
Yedi Kardeşe Yedi Gelin 381-382
Yedi Samuray 530-531, 773
Yedi Silahşörler 531
Yedi Yıllık Mutsuzluk 45
Yedinci Cennet 242-243
Yedinci Haç 364
Yedinci Kapı 711
Yedinci Kıta 898
Yedinci Mermi 779
Yedinci Mühür 790, 805
Yedinci Oda 436
Yeelen 720
Yegg Bank Soyguncularının Yakalanması 78
Yeğen Basilio 202
Yeldei Stalin 743
Yelpaze 373
Yem 830, 1095
Yemek 526
Yemekler 811
Yemin 324
Yengeç Sepeti 930, 1094
Yeni Babil 134
Yeni Başlayanlar İçin İtalyanca 879
Yeni Baylar 283
Yeni Bir Ülkede 864
Yeni Bir Yaşam 545
Yeni Dünya 566, 832, 1030
Yeni Eve Taşınmanın Keyfi 586
Yeni Gelen 717
Yeni Hayat 1022
Yeni İş 108
Yeni Kadınlar 574
Yeni Moskova 325
Yeni Müdür Gelmeden 577
Yeni Savaşçılar Gelecek 439
Yeni Sömürgecilik ve Şiddet 639
Yeni Toprak 468, 881
Yeni Ülke 744
Yeni Vatan 884
Yeni Yahudi Filistini 740
Yeni Yıl 826
Yeni Zelanda'nın Doğuşu 614
Yeniden Buluşuncaya Dek 543
Yeniden Kurma 458, 909
Yenilmez 561, 813
Yenilmişler 794
Yeniyetme Kabil 669
Yeniyetmelik 525
Yer Demir Gök Bakır 936
Yer Sarsılıyor 338, 340
Yeraltı 457, 1095
Yeraltı Dünyası 231
Yerankyuni 767
Yerde de Gökte de 905
Yerel Kahraman 865
Yerkunk 767
Yermak 776
Yersiz Yurtsuz 1088
Yeryüzünde Gökyüzünün Altında 652
Yesterday 1089
Yeşil Balık 601
Yeşil Çay 583
Yeşil Çayla Pirinç Tadı 525
Yeşil Dağ 903
Yeşil Dev 1041
Yeşil Dul 426
Yeşil Işık 907
Yeşil Işın 499
Yeşil Karıncaların Düş Gördüğü Yer 813
Yeşil Kart 608
Yeşil Oda 487
Yeşil Pirenelerde Başlar 868
Yeşil Saçlı Çocuk 803
Yeşil Yıllar 434
Yetimler 463
Yetmiş İki Sahipli Ev 589
Yetmiş Kere Yedi 636
Yeux Qui Fascinent, Les 47
Yeux Sans Visage, Les 497
Yevmiyeti Ba'eati'l-Havva 746
Yevmiyyeti Nâib fi'l-Aryaf 735
Yevmu bîlâ-Şems 711
Yhden Miehen Sota 426
Yıkıcılar 844
Yıkım 769
Yıkım Yolu 191
Yıkıntılar 566
Yıkıntıların Çiçeği 175
Yıkmak Dedi 502
Yılan Balığı 540, 1096
Yılan Dansı 30
Yılan Gözler 1026, 1030
Yılan Yumurtası 792
Yılanların Öcü 914, 1076
Yılanlı Yol 880
Yılbaşı Kurbanı 577
Yıldırım 209
Yıldırımın Efendisi 47
Yıldız Gemisi Askerleri 907
Yıldız Savaşları 1020
Yıldız Savaşları Bölüm 1-Gizli Tehlike 1021
Yıldız Savaşları Bölüm 2-Klonların Saldırısı 1021

Yıldız Savaşları Bölüm 3-Sith'in İntikamı 1105
Yıldız Savaşları: İmparator 1021, 1117
Yıldızlar 412
Yıldızlar Bakarken 312
Yıldızlar ve Bantlar 690
Yıldızlara Giden Tren 650
Yıldızlara Giden Yol 311
Yıldızlı Kubbe 912
Yıldönümü 324, 532, 770
Yılların Gerisinde 601
Yılmaz Ali 478
Yırtıcı Geceler 834
Yırtıcılar 439
Yi Ge Dou Bu Neng Shao 1098
Yi Jiang Chun Shui Xiang Dong Liu 575
Yi Yi 595
Yichang Fengbo 577
Yin Shi Nan Nu 597
Yine de İnanıyorum 462
Yine de Yaşıyoruz 543
Yingchunge Zhi Fengbo 588
Yirmi Altı Komiser 760
Yirmi Beşinci Saat 1038
Yirmi Dört Göz 527
Yirmi Saat 432
Yirmi Yaşında Aşk 487
Yirmi Yaşındayım 889
Yirmili Yılların Kargaşası 248
Yirminci Yüzyıl 236
Yirminci Yüzyıl Tarihi 635
Yitik 410
Yitik Bir Kızın Güncesi 167
Yitik Cinsellik 544
Yitik Çocuklar Kumsalı 712
Yitik Oğul 296
Yitik Ruh 347
Yoake Mae 528
Yogoto Nu Yume 208
Yoidore Tenshi 529
Yojimbo 531
Yokihi 522
Yoksul Ama Güzel 347
Yoksul Bir Gencin Romanı 190
Yoksul Kombach Halkının Ani Zenginliği 818
Yoksul Milyonerler 347
Yoksulların Avukatı 438
Yoksulların Sofrası 305
Yokuş 558, 1084
Yol 774, 828, 923-926, 1086-1087, 1096, 1102, 1104
Yol Ayrımı 206, 522, 574
Yol Boyunca Giderken 692
Yol Kralları 816
Yol Türküsü 561
Yolanda and The Thief 379
Yolanda ve Hırsız 379
Yolcu 796, 883
Yolculuk 337, 459, 639
Yolda 927, 1104
Yoldaki Kuş 738
Yoldan Çıkanlar 831
Yoldaşlar 348
Yolpalas Cinayeti 480
Yoluma Giderken 1067
Yolun Çağrısı 193
Yom Yom 742
Yongbuzhu de Chunguang 575
Yorck 294
Yorgun Ölüm 162
Yorgun Savaşçı 918, 1087
Yorokobi mo Kanashimi mo İkutoshitsuki 527
Yoru no Cho 528
Yoru no İsuzimi 543
Yotsuyo Kaidan 545
You Can't Take It With You 240
You Hide Me 724
You Hua Haohao Shuo 582
You Only Live Once 165
You Shi Tiaowu 593
You're a Big Boy Now 970
Young and Innocent 388
Young Frankenstein 1005
Young Lions, The 355
Young Mr. Lincoln 229
Young Mr. Pitt, The 313
Young Savages, The 998
Young Stranger, The 998
Youth Without Youth 975
Yonsagun 600
Yönlendirilebilir 664
Yöntem Yinelemesi 658
Yser'in Haçları 466
Yucatán Gezisi 678
Yufka Yürekli Üç Kızkardeş 526
Yukarı Mahalle 252
Yukarıya Aşağıya Yana 471
Yuke Yuke Nidomo no Shojo 550
Yuki 543
Yukinojo Henge 541
Yukong Dağları Nasıl Yerinden Oynattı 468
Yumruk ve Soyluluk 662
Yumurcak 103, 107-109, 1057-1058
Yumurcak Tião 643
Yumurcaklar 427
Yumurcakların Savaşı 826
Yumurta 907, 947, 1115-1118
Yumurtalar 885
Yumuşak Düşman 269
Yumuşak Et 842
Yumuşak Kabuklu Adam 694

Yumuşak Ten 487
Yunest Maksima 135
Yuriguni 545
Yurtsever 810
Yurtsuz Kız 55
Yurttaş 560
Yurttaş Kane 91, 99, 254, 257, 384, 386, 432, 1020, 1065, 1100, 1110
Yusuf ile Kenan 929
Yuvamı Yıkamazsın 1069
Yuvana Hoş Geldin Yoldaş 911
Yuvasında Öldü 825
Yuvasızlar 336-337
Yuvaya Dönüş 169, 635
Yü Kuang Ch 574
Yüksek Topuklar 873
Yükseklik Korkusu 1006
Yükseliş 463
Yükselti 3200 286
Yüreği Başka Yerde 853
Yüreği Boğazında 842
Yürek Çarpıntısı 897
Yürekte Bir Diken 345
Yürekten Biri 973
Yürüye Yürüye 850
Yüz 791
Yüz Bir Dalmaçyalı 261
Yüz Nokta 596
Yüz Yüze 569
Yüzbaşı Conan 830
Yüzbaşı Tahsin 478, 1071
Yüzbaşının Kızı 308, 896
Yüzde Bir Amerikalı 101
Yüzde Doksan Dokuz Ölüm 998
Yüzde Yüz Arabica 706
Yüzde Yüz Kayıp 875
Yüzen Otların Öyküsü 208, 524
Yüzen Yaşam 612
Yüzeyin Ötesindeki Adam 568
Yüzler 1000
Yüzme Şampiyonu Taris 277
Yüzsüz Gözler 497
Yüzsüz Kadın 424
Yüzü Olmayan Kadın 788
Yüzücü 763
Yüzükler Vadisi 458
Yüzüklerin Efendisi 1042, 1044-1045
Yüzüklerin Efendisi: İki Kule 1044
Yüzüklerin Efendisi: Kralın Dönüşü 1044, 1101
Yüzüklerin Efendisi: Yüzük Kardeşliği 1044
Yüzyılın Savaşı 116
Yüz Yıllık İşkence Tarihi 550
Yüzyıllık Yalnızlık 550
Yüzyüze 792, 836, 908
Yvette 315

Z

Za Sada Bez Dobrog Naslova 1091
Za Sciana 449
Zabriskie Point 796
Zafer Abidesi 251
Zafer Çanları 767
Zafer Marşı 848
Zafer Ordusu 239
Zafer Yolları 954, 1009, 1012
Zafer Yolu 235
Zaferden Zafere 381-382
Zaferin Bedeli Ne? 897
Zâirü'l-Fecr 739
Zakade Petuvate 460
Zakazane Piosenki 444
Zakovannaya Filmoy 65
Zalacain El Aventuerero 413
Zalim Don Pedro 201
Zalimler 871, 1079
Zamallu 766
Zaman 601
Zaman Acımasızdır 441
Zaman Durdu 437
Zaman Kapsülleri 956
Zaman Paradır 678
Zamana Karışmak 956
Zamanımızın Bir Kahramanı 62
Zamanın Akışında 813
Zamani Beraye Mesti Esbha 757
Zamri, Oumi, Voskresni 896
Zan Boko 723
Zan Ixian Sheng Şu Zhao Kian Hu 591
Zandy'nin Gelini 881
Zandy's Bride 881
Zangezur 766
Zangiku Monogatari 518, 521
Zanshin Zambaken 207
Zanzibar'ın Batısı 251
Zaochun Eryue 577
Zappa 421
Zar Oyunu 205
Zare 766
Zaseda 455
Zastava Il'iça 889
Zavallı Jenny 55
Zavallı Kız 573
Zavallı Küçük Zengin Kız 86, 101
Zavallılar 923
Zavrat 439
Zazdrosc 199
Zazie Dans Le Métro 496
Zazie Metroda 496
Zbehovia a Putnici 439
Zed and Two Noughts, A 859
Zegen 540
Zehirci Adam 47

Zehirli Çiçek 495
Zehirli Hayat 377
Zehirli Ot 206
Zeit der Rache 897
Zelig 983
Zemliya 147
Zemliya Tazdet 775
Zemliya Zazdet 149
Zemlya Ostov 772
Zencilerin Yıkanması 699
Zenda Mahkûmu 123
Zendegi ve Digar Hiç 751
Zengin Mutfağı 935
Zengin Nişanlı 325
Zenginlik Felakettir 732
Zerkalo 890
Zéro de Conduite 277, 1062, 1067
Zert 441
Zevceti Rîcali Muhim 738
Zevk 270
Zevk Bahçesi 194, 388, 416, 1059
Zevk Oyunları 502
Zevk Şehri 863
Zeyneb 732
Zeytinlikler Altında Sükûn Yok 343
Zeytinliklerin Altında 751
Zezowate Szczescie 446
Zhanbei 590
Zhao Le 583
Zharkoye Leto v Kabule 779
Zhonghua Nüer 576
Zhongkiu Yue 586
Zhonglie Tu 588
Zhongshen Dashi 594
Zhou Mo King Ren 584
Zhounghua Zhangfu 590
Zhuang Dao Zheng 592
Zhufu 577
Zıkkımın Kökü 919
Zırhsız Şövalye 283
Ziegfeld Follies 379, 1069
Ziemiya Obiecana 447
Zigeunerweisen 549
Zigomar 46
Zillü'l-Arz 709
Zimei Huma 574
Zimu Ku 585
Zincire Bağlı Prometheus 470
Zincirli Köle 1072
Zindan-ı Emir 748
Zio Indegno, Lo 842
Zir-i Dirahtan-ı Zeytun 751
Zivot a Neobycejna Dobrodruzslvi Vojina Ivana 441
Ziyaretçiler 369
Zizanie, La 825
Zizn Vsmerti 64
Zlatye Gori 319, 322
Znoj 463, 777
Zobnierz Zwyciestwa 445
Zoe'siz Yaşam 974
Zoku Sugata Sanshiro 528
Zoletye Ruki 764
Zolotoya Osen 776
Zombi ve Hayalet Tren 887
Zombie ja Kummitusjuna 887
Zona Roja 683
Zone de la Mort, La 175, 1056
Zonk 727
Zontik 761
Zoo de Villa Dolores 662
Zor Bir Yaşam 347
Zor Dönem 635
Zor Günler 898
Zor Nikâh 572
Zor Yıllar 344
Zor Zamanlar 875
Zoraki Detektif 663
Zoraki Kahraman 858
Zorba 470
Zorba Nişanlı 186
Zorba The Greek 470
Zorla Kahraman 366
Zorro'nun İşareti 102, 248, 349, 586
Zorunlu Dersler 886
Zöldar 434
Zuckerbaby 821
Zui hao de shi guang 596
Zui Hou de Gui Zu 579
Zui Hou Sheng Li 593
Zuiderzee 468
Zulüm 1082
Zuotian 584
Zur Lage 898
Zusje 907
Züğürt Ağa 935, 1089
Zülfiyem Neredesin 779
Zümrüt Ormanı 515
Zürafa 902
Zvenigora 146-147
Zviratka a Petrovsti 443
Zwartboek 907
Zwei Gute Kameraden 295
Zweite Erwachen der Christa Klages, Das 820
Zycie Rodzinne 448

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

Kişi adları dizininde rastlanacak olan **siyah** *(bold) sayılar, o kişi hakkında ayrıntılı bilginin bulunduğu sayfaları göstermektedir.*

Aba, Kobe 542
Abad, Marco Antonio 676
Abasıyanık, Sait Faik 914
Abbas Hilmi Paşa 731
Abbas, Khwaja Ahmad 557, **566-567**
Abbasov, Şukrat **778-779**
Abbott, Bud 1006, 1082
Abdikalikov, Aktan 777
Abdülhamit 28, 66, 915
Abdülnasır, Cemal 506
Abdülvehhâb 732-733
Abdüsselâm, Şadi 735
Abe, Kobo 547
Abe, Yutaka 517, 618
Abel, Alfred 164
Abella, Rafael Jorge 663
Abraham, Murray 442, 712
Abramovici, Serge 875
Abril, Victoria 871, 873
Abuladze, Tengiz **760-761**, 1094
Achard, Marcel 178
Acin 782
Acker, Jean 105
Acosta, Walter 664
Acres, Birt 1049
Aczel, Pal 196
Adair, Gilbert 852
Adam, Michal Bat 744
Adanır, Oğuz 1115
Adenauer 815
Adıvar, Halide Edip 476, 479, 917, 1077
Adjani, Isabelle 832-833, 1089
Adlon, Eleonore 821
Adlon, Percy 821
Adolphson, Edvin 423
Adroher, Juan 662
Adroher, Lorenzo 662
Aflam, Windhat 745
Afric, Vjekoslav 453
Afşar, Kerim 923
Afşar, Kerim 1101
Agacaneva, Nina Ferdinandovna 142
Agavyan, Melik 767-768
Agel, Henri 1117
Agraz, José Luis Garcia 687
Agresti, Alejandro 1098
Ağaoğlu, Adalet 931
Ahmet Fehim 68, 1057
Ahmet Vefik Paşa 67
Ahrne, Marianne 883
Aidini, Aleksandra 911
Aimée, Anouk 501, 826, 999
Aisha, Sadık Bin 708
Aitken, Harry E. 80, 90
Aitkuliev, Bekzhan 777
Ajmanov, Saken **772**
Ak, Ulaş 1114
Akad, Ömer Lütfi 479, 915-916, 955, 1070-1075, 1079, 1083
Akan, Tarık 709, 924-928, 930, 934, 1088
Akar, Serdar 945-946, 1099
Akay, Ezel 950
Akay, İzzet 1099
Akbağ, Demet 950
Akbal, Oktay 935
Akbaş, Aydemir 933
Akerman, Chantal **904-905**
Akın, Fatih **822**, 943, 1105, 1116
Akın, Filiz 922, 1110
Akıncı, Nuri 481-482
Akkasbaşı, Mirza İbrahim Han 747
Akman, Macit 1087
Akman, Nisan 932
Akpınar, Metin 919, 928, 941
Aksel, Ayda 928
Aksoy, Orhan 934, 1082, 1115
Aksoy, Saadet Işıl 947
Akutagawa 529
Al-Hazin 16, 1047
al-Ktari, Nasır 709
Alabora, Derya 951
Alabora, Mehmet Ali 953
Alanson, Mazhar 921
Alarcón, Sebastian 661
Alassane, Moustapha 718
Alasya, Zeki 919
Albek, Aziz 921, 955
Alberini, Filoteo 50, 1052
Albert, Barbara 898
Albert, Eddie 355, 1105
Albert, Edward 1113
Albert, Eugene 301
Alberti, Giovanni Battista 17, 1047
Alberti, Leon Battista 17
Alberti, Rafael 638
Alcoriza, Luis 414, **684**

Alcott, Louisa May 255
Alda, Alan 1025
Aldrich, Robert 355, **374-375**, 484, 1087
Alea, Tomás Gutiérrez 673, **674-675**, 1095
Aleksandrov, Grigori 139, 144-145, 221, **324**-325, 1087
Aleksic, Deragoljub 455
Ales, Mikulas 443
Alessandrini, Goffredo **309**, 713, 1064
Alexander, W. H. 665
Alexandersson, Hakan 883
Alexeieff, Alexandre **266**, 690
Algan, Ayla 915, 920
Algan, Beklan 915, 934
Alışık, Sadri 479, 919, 930, 1094, 1114
Ali, Mustafa Ebu 745
Ali, Sabahattin 933-934, 1069
Allain, Marcel 46
Allary, Matthias 821
Allégret, Marc **285**, 486, 713
Allegret, Yves 1089
Allen, Woody 92, 246, **980-987**, 993, 1005, 1084, 1093, 1106, 1108
Allenby, Edmund 739
Allende, Isabel 421
Allende, Salvador 656-661, 664, 827
Allouache, Merzak **705-706**
Almendros, Nestor 996, 1093
Almereyda, Miguel 276-277
Almodóvar, Pedro 686, **872-874**
Almond, Paul 694-695
Alonso, Carlos 662
Alonso, Manuel 671
Alov, Alaksander **461-462**
Alpaslan, Mümtaz 481
Altan, Aslı 936
Altan, Çetin 946
Altaylı, Fatih 1103
Altıoklar, Mustafa 939, 941
Altman, Robert 262, 987, 993, 1009, **1012-1016**, 1080, 1083, 1094, 1113
Altuğ, Şevket 939
Alus, Sermet Muhtar 478
Alva Kardeşler 678-679
Alvarez, Santiago **673-674**
Alves, Castro 645
Alves, Francisco 643
Alyanak, Arşavir 481-482
Amado, Jorge 645, 650, 996
Amadori, Luis César 634
Amaşukeli, Vasili 759
Amato, Giuseppe 334
Ambjornsen, Ingvar 885
Ambler, Eric 366
Ambrogio 15
Ambroise 15
Ambrosio, Arturo 38, 50
Ameche, Don 91, 248, 1093
Amelio, Gianni 1097
Amenábar, Alejandro **870**
Amiel, Denis 172
Amin, Idi 570
Amir, Azize 732
Ammaniti, Niccolo 854
Ammar, Abdellatif Ben 708
Ampau, King 724
An, Wang Quan 1115
Anand, Chetan 1068
Anday, Melih Cevdet 933
Andersen, Hans Christian 272, 443, 764
Andersen-Nexo, Martin 420
Anderson G. M. 77
Anderson, Eddie 379
Anderson, John Murray 221
Anderson, Lindsay 505-**508**-509, 1080
Anderson, Michael 1073
Anderson, Paul Thomas 1099
Anderson, Robert 380
Andersson, Bibi 789-790, 792, 848, 882
Andersson, Elsa 882
Andersson, Harriet 789, 791-792, 881-882
Andersson, Kjell-Äke 883
Andersson, Roy 883
Andrade, Joaquim Pedro de **649**
Andrea, Amilcare 302
Andrées, August 881
Andrews, Dana 253-254, 373, 1093
Andrews, Julie 892, 1004-1005
Andrews, Sir 837
Andreyev, Leonid 185
Angeli, Pier 364
Angelo, Jean 671
Angelopoulos, Theodoros **909-912**, 956, 1094, 1097, 1104, 1111
Anger, Kenneth 1002
Anhua, Xu 592
Annabella 268-269, 271, 281, 429
Annaud, Jean Jacques 823, 832
Annibal 53, 432
Anouilh, Jean 289
Ansah, Kwan Paintsil 724
Anstey, Edgar 314-315
Antin, Manuel 637
Anton, Karel 199-200
Antonioni, Michelangelo 305, 331, 339, 350, 415-416, 426, 428, 433, 533, 547, 595, 637, 675, **793-797**, 802, 834, 857, 911, 952, 968, 972, 1026, 1075-1076, 1078-1079, 1115
Anzola, Edgar J. 668
Apicella, Michele 855
Apollinaire, Guillaume 47, 57, 175

Aprimov, Serik 773
Ar, Cezmi 476
Ar, Müjde 920, 931, 935, 940-941, 1105
Ar, Vedat 481, 1071, 1099
Ara, Ardeshir 205, 554
Arablinski, Hüseyin 769
Aragon, Louis 47, 274, 782
Aragon, Manuel Gutiérrez 869
Arakon, Aydın 478
Arakon, İlhan 954, 1109
Aranda, Vicente **871-872**
Arayıcı, Oktay 934
Arbaş, Derya 1101
Arboleya, Joaquín Martinez 663
Arbuckle, Roscoe 86, 98, 108, 113, 1057-1058, 1062
Arca, Nurdan 956
Arca, Özcan 956
Arcan, İsmail Galip 1082
Arcand, Denys **693**
Archibugi, Francesca 852, 854
Ardant, Fanny 904
Ardavin, Cesar 1076
Ardeşir Han 747-748
Ardıç, Engin 924
Arditi, Pierre 491
Aretche, López 684
Argentina, Imperio 201, 413, 1101
Argento, Asia 838
Argento, Dario 837-**838**
Arguedas, José Maria 667
Argunova, Kira 309
Arıburnu, Orhon Murat 478, 1071, 1091
Arın, Suha 955-956, 1101
Arınlı, Bülent 1118
Aristofanes 882
Aristopoulos, Kostas 912
Arkhimedes 16, 53
Arletty 271, 281
Arlt, Roberto 636
Arman, Aytaç 927-929, 943
Armat 71-72
Armendariz, Pedro 682, 783, 1077
Armerdariz, Montxo 870
Armstrong, Charlotte 496
Armstrong, Gillian **609**
Armutov, Hristo 459
Arnheim, Rudolf 222, 305
Arnstam, Lev 322
Aronofsky, Darren 1118
Arpino, Giovanni 347
Arquette, Rosanna 967
Arsan, Asuman 1096
Arseven, Celal Esat 68
Arsoy, Göksel 481, 917
Arsuaga, Diego 668
Artaud, Antonin 172, 1060
Artemel, Talat 474, 478, 482, 1067, 1074
Arthur, Jean 239-241, 1092
Artigas, Jesús 670
Artinova, Elena 473
Artun, Kemal 1115
Arvanitis, Yorgos 819
Aryeetey, Sam 724
Asanuma, Inejiro 534
Ashby, Hal 1090
Asıliskender, Ali Kemal (Karga Kemal) 1115
Aslan, Muzaffer 481, 1081
Aslan, Yusuf 913
Aslanyürek, Semir 948, 1112
Asphaug, Martin 885
Asquith, Anthony 194, **311**-312, 404
Assayas, Olivier 833
Astaire, Fred 248, 353, 379, 382, 801, 970, 1090
Astor, Mary 211
Astruc, Alexandre 483-485, 1069
Atadeniz, Orhan 124
Ataizi, Hande 947
Atalay, Cafer 1115
Ataman, Kutluğ 944, 1106
Atatürk, Mustafa Kemal 322, 471, 748, 957, 1062, 1117
Atılgan, Yusuf 929, 1091
Atsuta, Yuharu 817
Attenborough, Richard 563, 728, 856, 882, 1087
Atwood, Margaret 819
Au, Tony 593
Auden, Wystan Hugh 316
Audiberti, Jacques 95
August, Bille **421-422**, 876, 1090, 1093
Aumont, Jean Pierre 281, 285, 1099
Auric, Georges 267, 272
Austen, Jane 597
Autant-Lara, Claude **396**, 486, 1086
Auteuil, Daniel 831-832, 899
Autry, Gene 226, 681, 1097
Avati, Pupi **852-853**
Avdeliodis, Dimos 912
Avellana, Lamberto 619
Avery, Charles 108
Avetisyan, Zirayir 768
Avildsen, John G. 1016, 1083
Avşar, Hülya 940
Aw, Cheick Tidiane 717
Axel, Gabriel **421**, 876
Axelrod, Natan 740
Axt, William 211
Ay, Dilber 933
Ay, İsmet 935, 1102

Ay, Savaş 941, 1113
Ayala, Fernando 637, 640
Ayanoğlu, Sami 478, 481, 1072, 1081
Ayckbourn, Alan 491
Ayça, Engin 936
Aydemir, Ayşen 945
Aykroyd, Dan 1036
Aymé, Marcel 396
Ayouch, Nabil 712
Ayral, Necdet Mahfi 956, 1101
Ayres, Agnes 105
Ayres, Lew 251
Ayrton, John 19, 1048
Aytmatov, Cengiz 768, 775-777, 891, 920, 1117
Azcona, Rafael 414, 846
Azéma, Sabine 491, 830
Azmi, Shabana 568
Aznavour, Charles 268, 487
Azpurua, Carlos 670

Babel, Auguste 54
Babenco, Hector **651-652**
Babeyev, Arif 770
Babo, Lamartine 643
Babochkin, Boris 320
Bacall, Lauren 358, 377, 380
Bacchelli, Riccardo 345
Bach 260, 811, 845, 966
Bachmann, Ingeborg 820-821
Bacon, Kevin 995
Bacon, Lloyd 86, 197, 211, 382, 573
Bacon, Roger 1047
Bacso, Peter 430-431
Badi, Mustafa 703
Badjura, Metod 453
Badrahan, Ahmed 753
Bagh, Peter von 427
Bagha 563
Bahatoris, Kostas 469, 1055
Baiesu, Ion 458
Bairnsfather, Bruce 689
Bajold, Geneviève 1025
Baker, Carroll 368
Baker, Josephine 491
Baker, Norma Jean bkz. Monroe, Marilyn
Baker, Roy Ward 409
Baker, Stanley 804-805
Bakunin 854
Baky, Josef von 298
Balaban, Barney 356
Balabanov, Alexei 895
Balayan, Roman 464, 1090
Balazs, Bela 168, 197, 221, 299, 305, 430, 760, 1074
Balbo 303
Balcı, Tamer (Toma) 124
Balcon, Michael 311, 404
Baldwin, Alec 969
Balin, Mireille 284
Ball, Lucille 1091
Ballard, James G. 696
Balogh, Bela 195, 197
Balogun, Ola 725
Baltacı, Ali Taner 1118
Balzac, Honoré de 399, 419
Ban, Frigyes 430
Ban, Lü 576
Bana, Eric 1041
Bancroft, Anne 992, 1007, 1106
Bandarli, Aziz 731
Banderas, Antonio 873
Banerjee, Victor 405
Bang, Hermann 182
Banky, Vilma 105, 122-123, 219
Bannert, Walter 897
Bara, Theda 58, 91, 103-104, 1073
Baradan, Hüseyin 1101
Baranovskaya, Vera 138, 170
Barbaro, Umberto 305
Barbash, Uri 742
Barbera, Joe 263, 1113
Barbier, George 233
Barclay, Barry 616
Bardèche, Maurice 395
Bardem, Javier 1034
Bardem, Juan Antonio 414-**415-416**, 868, 1100
Bardot, Brigitte 285, 288, 485-486, 493, 496-497, 1071, 1089
Barerra, Olegario 669
Barka, Souheil Ben 711-712
Barker, Lex 123
Barker, Reginald 83
Barker, Robert 20
Barker, Will 191
Barkhudaryan, Patvakan 766
Barkin, Ellen 1005
Barlas, Taner 936
Barnes, George 77
Barnet, Boris 149, 319, 769
Barrault, Jean-Louis 268, 270-271, 281, 1065, 1094
Barreto, Victor Lima 644
Barrie, J. 260, 978
Barrientos 654
Barros, José Leitao de 202-203, 418
Barros, Luiz de 643
Barrymore, Ethel 355, 376, 1075
Barrymore, John 122, 158, 211, 220, 236, 1066
Barrymore, Lionel 193, 241, 245, 1072

Barrymore, Drew 1108
Barsacq, Léon 272
Barth, Luis Moglia 634, 656
Bartok, Bela 1011
Bartolini, Luigi 335
Bartosch, Bertold **265-266**
Barua, Chandra 556
Barzman, Ben 803-804
Basehart, Richard 798, 804, 1088
Basheer, Valkom Muhammeda 569
Basinger, Kim 1015, 1031, 1100
Baskın, Cezmi 953
Basmacı, Aziz 1084
Bassani, Giorgio 337
Bassori, Timité 721
Baş, Hüseyin 921
Başaran, Tunç 919, 928, 1091
Başer, Tevfik 936
Bata, Arthur Si 722
Batalov, Aleksey 431
Bates, Alan 470-471, 806, 1015
Batista, Fulgencio 672-674
Batlamyus bkz. Ptolemaios 1047
Battisti, Carlo 336
Batur, Muhsin 913
Baudelaire, Charles 20, 496
Baudrillard, Jean 900
Bauer, Branko 454
Bauer, Evgeniy 64, 132
Baum, Vicki 285
Baur, Harry 271, 1053
Bava, Mario **837-838**
Bayar, Celal 477
Baybars 775
Baykurt, Fakir 914, 956, 1098
Bayülgen, Okan 941
Bazelyan, Yakov 764
Bazin, André 118, 483-484, 486, 498, 1073-1074
Bazoberry, Luis 653
Béart, Emmanuelle 831, 1104
Beatty, Warren 129, 987, 996, 1007-1008, 1013, 1016-1017, 1086
Beaumarchais 274
Beaumont, Harry 220, 1061
Beaver, Lee 835
Becerikli, Nezihe 1098
Becerril Kardeşler 678
Beck, Béatrice 399
Becker, Jacques 274, **287**-288, 369, 486, 822-824, 1069, 1075
Becker, Wolfgang 822
Beckett, Samuel 115, 493
Beckmann 169
Becquerel, Henri 27
Becsi, Jozsef 195
Beery, Wallace 86, 252, 1056, 1070
Beethoven, Ludvig von 260, 755, 1003
Begaline, Macit 773, 820
Beglau, Bibiana 820
Bein, Albert 802
Beinex, Jean Jacques 823
Bek-Nazarov, Hamo 759, 765-766
Bekmambetov, Timur 774
Beknazaryan, Hamparsum 765
Bekolo, Jean Pierre 722
Belafonte, Harry 353
Belanger, Louis 694
Belasco, David 237
Belbel, Sergi 872
Beliğ, Emin 473-474
Bell, Marie 271, 283, 285
Bello, Bankole 725
Bellocchio, Marco 278, **848-849**
Belmondo, Jean-Paul 399, 492-493, 823, 826, 829-830
Beltran, Luis-Maria 668
Belushi, James 1018
Belushi, John 1036, 1086
Bemberg, Maria Luise 640
Ben Dov, Yacov 739-740
Benacerraf, Margot 668
Benani, Hamid 711
Benavente, Jacinto 683
Benchley, Peter 976, 1109
Benedek, Lazslo 362
Benedetti, Paolo 641
Benedictus, David 970
Benegal, Shyam 564, **567-568**
Benet, Josep Maria 872
Benetti, Adriana 307
Bengü, Vedat Örfi 478, 481, 732, 1072
Benhadj, Rachid 707
Benigni, Roberto 802, 852, 854, 1004, 1030-1031, 1100
Bening, Annette 1038
Benjamin, Walter 870
Benk, Adnan 921, 955
Bennent, David 819
Bennent, Heinz 819
Bennerjee, Bibhuti Bhusan 561
Bennet, Edward 1087
Bennett, Bill 612
Bennett, Joan 270
Benoît, Georges 633
Benoît-Lévy, Jean 711, 286
Benoit, Pierre 168, 283, 701
Benton, Robert 1035, 1085
Berberova, Nina 832
Bercini, Reyes 687
Berenger, Tom 1018
Beresford, Bruce **606-607**, 628, 1091

Berger, Ludwig 187
Berger, Thomas 1008
Bergman, Ingmar 186, 361, 421, 423-424, 449, 637, 695, **788-793**, 805, 820, 879-880, 882, 891, 953, 981-984, 991, 1070, 1075, 1083, 1090, 1115
Bergman, Ingrid 247, 252, 256, 276, 330-332, 338-339, 387, 389, 423-424, 793, 999, 1068, 1070, 1074, 1087
Bergner, Elizabeth 152
Berkeley, Busby 91, 258, **382**, 512, 1083
Berksoy, Semiha 944, 1102
Berksoy, Zeliha 934
Berlanga, Luis Garcia 414-416, 868
Berliner, Alain 906
Berman, Sabina 687
Bernal, Ishmael **619-620**
Bernanos, Georges 400-401, 824
Bernard, Ferdinand Bon 677
Bernard, Paul 288
Bernhardt, Kurt 294
Bernhardt, Sarah 33, 40-41, 96, 1054, 1058
Bernstein, Elmer 1102
Bernstein, Henri 491
Bernstein, Leonard 258, 1092
Berri, Claude **830-831**
Berry, David 509
Berry, John 285, 360, 703, 727
Berry, Jules 271
Bertini, Francesca 53-54, 190, 1088
Berto, Giuseppe 345
Bertolucci, Bernardo 139, 583, 834, **850-852**, 1037, 1082, 1090
Bertrand 66, 1050
Bessa-Luis, Agustina 420
Bessie, Alvah 358
Besson, Luc 823, **833**, 1113
Bessy, Maurice 39
Betti, Laura 1102
Beylie, Claude 43
Beymer, Richard 258
Beyzai, Behram 749-**750-751**
Bhatwadekar, Harishchandra Sakharam 203
Biagi, Enzo 1115
Bianchi 303
Biberkopf, Franz 815
Biberman, Herbert 358, **362-363**
Bieganski, Wictor 199
Bier, Susanne 879
Biko, Stephen 729
Bilbaşar, Kemal 480
Bilen, Ozan 928
Bilginer, Haluk 950-951
Billy, Broncho 77, 84, 226
Billy The Kid 225, 961, 1007
Bin Ladin, Usame 724, 990
Bin, Wang 575-576
Binemeciyan, Eliza 67
Bingöl, Yavuz 953
Binnani, Larbi 711
Binoche, Juliette 752, 830, 899
Bird, Betty 294
Birkan, Melis 951
Birkin, Jane 905
Birri, Fernando **638-639**
Birsel, Taner 951
Biruni 779
Bismark 54
Bitzer, Billy 79
Bizet, Georges 373, 417, 717, 843
Björk 423, 878
Björnstrand, Gunnar 789-790
Black, Michael 616
Blackwood, Christian 621
Blacton, James Stuart 73, 1050-1051
Blair, Betsy 392, 415
Blakemore, Michael 612
Blanchar, Pierre 271, 286-287
Blanche 68
Blanchet, Séverin 763
Blanchett, Cate 969, 1031
Blanco, Camilo Castelo 419
Blandford, Randon 614
Blasband, Philippe 906
Blasetti, Alessandro 191, **305-307**, 309, 327, 333, 345, 348, 668, 1066
Blier, Bernard 285, 398, 1091
Blier, Bertrand **828-829**
Blixen, Karen 421, 1023
Blok, Aleksander 63
Blom, August 55, 58
Blom, Per 884
Blomberg, Erik 425
Blondeau, Normand René 89
Blondell, Joan 382, 1085
Bloom, Claire 393-394, 984
Blum, Léon 265
Blume, Federico 665
Blüthner, Bodo 809
Blyth, Ann 246, 380
Bo, Armando 668
Bocca, Galen 572
Boccaccio, Giovanni 193, 443, 846, 1081, 1097
Boch, Carl 170
Bodrov, Sergey 895
Boecklin, Arnold 690
Bogarde, Dirk 341, 804-806, 842
Bogart, Humphrey 91, 236, 246-248, 254, 312. 358, 369, 375-376, 991, 1073, 1096
Bogdanovich, Peter 378, 1020, **1024**
Bohr, José 655-656

Boileau, Pierre 283
Boito, Camillo 339
Boki, Zheng 573
Bolan, Burhan 1101
Boleslawsky, Richard 198
Bolivar, Simón 653
Bollard, J. G. 978
Bolognini, Mauro 796, 834, 839, 1099
Bolvary, Geza von 464
Bonamy, Olivia 928
Bonaparte, Napoléon 737
Bondarçuk, Sergey **462**, 712, 1094
Bonnaire, Sandrine 824
Bonnard, Mario 836, 880
Boorman, John **514-515**
Booth, William 209
Bora, Ekrem 936
Borchert, E. Wilhelm 411
Borelli, Lida 54
Borges, Jorge Luis 636, 640, 851, 871
Borges, Juan Antonio 662
Borgnine, Ernest 226, 362
Borozanov, Boris 459
Borrows, Anthony 858
Borsos, Philip 695
Borzage, Frank 126, **242-243**, 1060, 1062, 1076
Bose, Debaki Kumar 204, 553, **555**
Bosé, Lucia 415, 794
Bossak, Jerzy 444
Botelho, João 641, 875
Bottcher, Jurgen 413
Boughedir, Ferid **709-710**
Boulle, Pierre 359, 405, 992
Boumari, Muhammed 705
Bouquet, Carole 787
Bourget, Paul 190
Bourvil 396, 826, 1080
Bouzid, Nuri **710**
Bovy, Berthe 40
Bow, Clara 104, 1078
Bowles, Paul 851
Boyacıoğlu, Ahmet 1114
Boyer, Cevat 66
Boyer, Charles 256, 268-269, 271, 703, 1084
Boyle, Danny 866
Boyle, Peter 1113
Boytler, Arvady 680
Böhm, M. 168
Böll, Heinrich 455, 465, 810, 819
Braak, Mennoter 467
Bradbury, Ray 487
Bradford, Jesse 1032
Bradley 1048
Bragaglia, Anton Giulio 191
Brahms 342, 782
Braine, John 507
Branagh, Kenneth **865**, 985, 1015, 1043
Brancati, Vitaliano 331, 344, 839
Branco, Camilo Castelo 202
Brandauer, Klaus Maria 435, 465, 1023
Brando, Marlon 355, 364, 367-368, 394, 729, 840, 851, 964, 971-973, 990, 1007-1008, 1076, 1101
Brandon, Chase 1100
Brandt, Carsten 422
Brandt, Henry 899
Brasillach, Robert 395
Brass, Tinto **842-843**
Brasseur, Pierre 271, 281, 1081
Brault, Michel 692
Braun, Eva 894, 1005
Bravo, Antonio 668
Bravo, Sergio 656, 661
Brazzi, Rossano 1094
Brecht, Bertold 165, 168, 297, 316, 358, 360, 411-412, 425, 468, 493, 521, 536, 542, 549, 564-565, 647, 649, 675, 693, 735, 751, 802, 804, 806-807, 810-811, 821, 909, 920, 934, 951, 1073
Bregovic, Goran 456
Breien, Anja 428, 884
Brejnev, Leonid 463, 889
Brel, Jacques 1084
Brendler, Julien 938
Brennan, Walter 253
Bresson, Robert 267, 396, **400-402**, 484, 486, 496, 568, 753, 899, 1072, 1097-1098
Brest, Martin 347
Breton, André 47, 249, 782, 787
Brezeanu, Grigore 457
Bridges, Alan 1082
Brigante, Carlito 1026
Brighouse, Harold 405
Brignone, Guido 189, 1063
Brik, Ossip 139
Brink, Andre 729
Britten, Benjamin 316
Brix, Herman 123
Brjusov, Valeri 64
Broca, Philippe de 830, 1102
Brocka, Lino 619-**620-621**
Brodsky, Benjamin 572
Brody, Adrien 452
Brolin, Josh 1034
Brom, Ladislas 437
Bromhead 1052
Bronlow, Kevin 177
Bronson, Charles 836
Brontë Kardeşler 487
Brontë, Charlotte 842
Brontë, Emily 254, 405, 498, 784

Brook, Peter **512-513**, 819
Brooks, James L. 1036, 1087
Brooks, Louise 167, 308
Brooks, Mel **1005-1006**
Brooks, Richard 362, **376-377**, 1078, 1093
Brown, Christy 864
Brown, Clarence 86, 219, 293
Brown, Harry 617
Brown, Joe E. 1082
Brown, Kenneth 1001
Browning, Tod 125, **251**, 1076
Bruckher, Ferdinand 811
Bruckner 339
Brunel, Adrian 193
Brusati, Franco 842
Brust, Enrique Echániz 679
Brynner, Yul 239, 245, 1068
Brynych, Zbynek 439
Bubikoğlu, Gülşen 918
Bucakowski, Leonard 444
Buchan, Joan 388
Buchau, Zheng 574
Buchman, Harold 804
Bucholz, Horst 809
Buela, Alvaro 664
Bugao, Cheng 573
Buğra, Tarık 938, 1094
Bukov, Emelian 764
Bulajic, Veljko **453-454**
Bulgakov, Mikhail 454, 462
Bulut, Talat 918, 937
Bundmann, Emil Anton 375
Bunny, John 102
Buñuel, Luis 174, 275, 277-279, 413-414, 416-417, 419, 547, 636, 641, 649, 651, 675, 680, 683-686, 736, 763, **781-788**, 848, 868, 872, 874, 895, 915, 935, 1060-1061, 1070, 1076, 1079, 1083, 1087
Burel, Léonce Henry 175
Burgess, Anthony 1011
Burgiba, Habib 708
Burguet, Charles 708
Burke, James Lee 830
Burle, José Carlos 643
Burnett, W. R. 221
Burroughs, Edgar Rice 123, 701, 1021
Burroughs, William S. 696
Burstall, Tim 605-**606**
Burstyn, Ellen 964
Burton, Richard 379, 806, 997, 100, 1083, 1088
Burton, Tim 508, 975, 992, 1016
Bush, G. W. 990, 1042, 1045, 1100, 1109
Bush, George 990
Bussakov, Zülfikar 780
Butak, Behzat Haki 68, 472-474, 1077
Butor, Michel 483
Buyens, Frans 903
Buzzati, Dino 799
Büchner, Georg 750, 813
Byong-ill, Lee 600
Byron, George Gordon 211, 471, 512

Caan, James 970-971, 974
Cabral, Pedro Alvarez 642
Cacoyannis, Mihalis **470-471**, 908
Cadena, Jordi 869
Cage, Nicolas 866, 968, 974, 1029, 1033
Cagney, James 91, 220, 246, 248, 253, 964, 1089
Cahacho, Mario 653
Cahill, Martin 515
Cain, James 327-328, 338, 371, 1023
Caine, Michael 865
Caiozzi, Silvio 661
Cairo, Humberto 633
Calabru, Michel 829
Calamai, Clara 309, 338
Calcina, Vittorio 1051
Calderón, Maurico 655
Caldwell, Erskine 230
Calef, Noel 803
Calhern, Louis 369
Calinescu, Paul 458
Callaghan, Harry 994
Callas, Maria 846, 1084
Calloway, Maggie 618
Calmettes, André 40-41, 1118
Camacho, Francisco 413
Camara, Moussa 719
Cambon 1051
Camerini, Mario 53, 189, 191, 305, **307-308**, 333-334, 1086
Cameron, James 1036, 1096
Camino, Jaime 868
Campaneez, Nina 825
Campbell, John 1026
Campbell, Neve 1015
Campion, Jane 610-**611-612**, 617, 1094
Campos, Antonio 641, 875
Camus, Albert 341, 704, 788, 951
Camus, Marcel 484, 870, 971, 1075
Camus, Mario 1087
Canaris, Hans Wilhelm 412
Canel, Fausto 675
Caner, Hayri 7, 1096
Canet, Guillaume 1025
Canova, Mahir 481
Cantet, Laurent 1118
Cantor, Eddie 211, 1077
Canudo, Ricciotto 191
Cap, Frantisek 438, 1068

Caparrós, Ernesto 671
Capellani, Albert 43, 85
Capellaro, Vittorio 642
Capone, Al 215, 235, 250, 1026
Capote, Truman 1003
Capra, Frank 86, 112, 127, **240-242**, 262, 354, 366, 541, 561, 888, 964, 1033, 1063-1065, 1092
Caragiale, Ion Luca 457
Carchings, Waddill 212
Carco, Francis 272
Cardan, Jerome 1047
Cardinale, Claudia 340, 344, 710, 712, 836, 1004, 1077, 1116
Cardoso, Lucio 201
Cardoso, Manuel 201
Carey, Harry 226
Carey, Macdonald 803
Carla Gravina 820
Carlo. Yvonne de 239, 993, 1113
Carlsen, Henning **420-421**, 728
Carmona, Oscar 418
Carné, Marcel 327-328, 479, 486, 492, 549, 834, 1064, 1067, 1085, 1095
Caro, Marc 823
Carol, Martine 271, 345, 1068, 1079
Caron, Leslie 380
Carpenter, John 1026-1027
Carpentier, Alejo 658, 671
Carpentier, Jules 30
Carpi, Fabio 644
Carradine, David 378, 963
Carradine, John 228
Carrasco, Salvador 687
Carrera, Luis Carlos 687
Carreras, James 409
Carrey, Jim 443
Carrière, Jean Claude 537, 786, 819
Carril, Hugo del 635
Carroll, Madeleine 1090
Carson, Hunter 817
Carter, Angela 864
Carter, Jimmy 989
Cartier-Bresson, Henri 274
Carus, Titus Lucretius 16, 1047
Carver, Raymond 1015
Casagrande, Vittorio 1117
Casajuana, Enrique 653
Casals, Felipe 687
Casanova, Giacomo 800-801
Casares, Adolfo Bioy 636-637
Casares, Maria 267-268
Casasús, José E. 670
Caserini, Mario 53, 1053
Cassavetes, John 428, 824, 993, 997, **1000-1001**, 1086, 1088, 1091
Cassel, Jean-Pierre 1114
Cassel, Seymour 1000
Cassola, Carlo 346
Castellani, Bruto 51
Castellani, Renato 328, **344-345**, 385, 1071-1072, 1088
Castelnuovo, Nino 501
Castelo, Camilo 202, 419
Castillo, Luis G. 653
Castro, Fidel 657, 671-672
Cavalcanti, Alberto 175, 314-315, 644, 1087
Cavalier, Alain 831
Cavanaugh, William H. 685
Cavani, Liliana 841-842
Cayatte, André **396-397**, 1067, 1070-1072, 1076
Cayrol, Jean 489, 500
Cazals, Felipe **685**
Cazeneuve, Paul 689
Cecan, Haluk 1114
Cecchi, Carlo 854
Celal, Ahmed 732
Celasun, Sedat 913
Celi, Adolfo 644
Celili, Ebulfazl 758
Cemal, Ahmed 732
Cendrars, Blaise 144, 175, 296
Cengiz Han 139
Cervantes, Miguel de 168
Cervi, Gino 306-307, 310
César 1083
César, Pierre-Jules 1048
Cevdet Paşa 28
Cevheriye, Hani 745
Ceylan, Nuri Bilge 939, 952, 1099, 1100-1101, 1111, 1114-1117
Cézanne, Paul 28
Cezzar, Engin 919
Chaberski, Emil 199
Chabrol, Claude 483-486, 492, **495-496**, 498-499, 1031, 1074-1075
Chadwick, Helene 104
Chagall, Marc 175, 1061
Chakiris, George 258
Chakravarty, A. 565
Chalbaud, Román **665**, 669
Chalboub, Michel 736
Chalupiec, Apolonia 198
Chambi, Manuel 666
Chambi, Victor 666
Chan, Jackie 587, **590**, 593
Chan, Kong-Sang 590
Chandler, Raymond 236, 371, 452, 1013
Chaney, Lon 90, 124,-125, 185, 251, 1062
Chang, Eileen 595

Chaplin, Charles 27, 38, 44-45, 83, 91-92, 96-99, 101-103, **106-111**-113, 115, 128, 132-133, 137, 144, 173, 179-180, 190, 221, 224, 272, 314, 325, 356, 360, 374, **391-394**, 557, 559, 591, 642, 786, 798, 855, 981, 987, 1055-1061, 1065-1066, 1069-1072, 1077, 1081, 1084, 1093, 1096, 1111
Chaplin, Geraldine 416-417, 825, 1015
Chaplin, Sidney 86
Chapman, Michael 965
Chang-Dong, Lee 601
Char, René 782
Charby, Jacques 703
Charef, Mehdi 706-707
Charell, Eric 171
Charisse, Cyd 248, 380, 1117
Charles (Prens) 1090
Charwin, Bruce 813
Chase, James Hadley 805
Chaskel, Pedro 657
Chatterjee, Saratchandra 556
Chatterton, Ruth 254
Chaucer, Geoffrey 846
Chautard, Emile 85
Chauvel, Charles **604**
Chávarri, Jaime 869
Chayefsky, Paddy 362, 999
Che, Zhang 589
Che-k'ai, Yuan 571
Cheh, Chang 586
Chejfiz, Josif 461
Chelli, Gaetano Carlo 839
Chenal, Pierre **286**, 656, 1023
Cher 1014
Chereau, Patrice 1099
Cheung, Maggie 593, 833
Chevalier d'Arcy 1048
Chevalier, Maurice 180, 220, 233-234, 334, 1081
Chiarini, Luigi 305
Chico, Buarque 649
Chikamatsu 548
Ching-jui, Pai 594
Chomette, Henri 178
Chomette, René Lucien 178
Chomon, Segundo de 43
Chopin, Frédéric 445
Chor, Yuen **589**
Chouikh, Muhammed 707
Chouinard, Denis 694
Chow, Raymond 587
Chrétien, Henri 1071
Christensen, Benjamin 57, 59, 182, 1075
Christensen, Carlos Hugo 656, 668
Christensen, Martha 876
Christensen, Theodor 420
Christie, Agatha 999
Christie, Anna 208
Christie, Julie 405, 513, 806, 987, 1013
Chu-sheng, Tsai 574
Chuang-hsiang, Tseng 595
Chun-ming, Huahg 595
Churchill, Frank 260
Churchill, Winston 351
Chusheng, Cai 575, 585
Chytilova, Vera 438-**441**
Cibrario, Jacques Roberto 131
Cimino, Michael 962, **1017**, 1084-1085
Cissé, Souleymane **719-720**
Ciulei, Liviu 458
Clair, René 37-38, 44, 178-181, 279, 285, 307, 312, 325, 391, 395, 400, 414, 794, 827, 1009, 1065, 1086
Clapton, Eric 963
Clark, Marguerite 86
Clark, Petula 970
Clarke, Arthur C. 1011
Clarke, Marcus 210
Claudel, Paul 332, 419
Clausen, Claus 295
Clausen, Eric 876
Clavier, Christian 825
Clayton, Jack **507**
Cleef, Lee Van 836, 1091
Clément Mary (Bébé), Anatole 1054
Clément, Aurore 904
Clément, René 396-**398**
Cléro, Emily 277
Clift, Montgomery 84, 254, 337, 365, 367, 370, 1079
Cline, Eddie 86
Clinton, William J. 990
Clooney, George 1032
Closas, Alberto 415
Close, Daniel 204
Close, Glenn 421, 858, 1015, 1031
Clouse, Robert 587
Clouston, J. Storer 280
Cloutier, Suzanne 385
Clouzot, Henri-Georges **287-288**, 396, 1059, 1067, 1070, 1072, 1083
Cobb, Humphrey 1009
Cobb, Lee J. 359, 367-368, 999
Coburn, James 961
Cocteau, Jean 134, 144, 191, **266-268**, 330, 397-398, 486, 497, 711, 786, 796, 845, 1077
Coen, Ethan **1033-1034**, 1092
Coen, Joel **1033-1034**, 1092
Coen Kardeşler 886, 1118
Cohan, George M. 246, 1058

Cohen, Harry 374
Cohl, Emile **39**-41, 258, 1053, 1064
Colbert, Claudette 238, 240, 377, 702, 1095
Cole, Edwin J. 209
Cole, Lester 358
Colette 269, 380, 396, 402
Collado, Antonio 649
Collard, Cyril 834, 1093
Colleby, E. A. 193
Coller, Xavier 903
Collins, Lew 614
Collodi, Carlo 260, 854
Colman, Ronald 123
Colombier, Michel 501
Colombus, Chris 1043
Colpi, Henri 500, 1076
Colt, Samuel 225
Colton, John 232
Comencini, Luigi **346-347**, 1025, 1114
Comingore, Dorothy 384
Conde, Manuel 619
Condon, Richard 998
Coninx, Stijn 905
Connelly, Jennifer 1038
Connelly, Jöe 968
Connelly, Michael 995
Connery, Sean 832, 978, 999, 1098, 1106
Connolly, Robert 612
Conrad, Joseph 377, 388, 405, 448, 864, 973, 1078
Constantine, Eddie 493, 1093
Contreiras, Anibal 203
Conway, Jack 125
Cooder, Ry 818
Coogan, Jackie 107, 109, 1057
Cook, James 614
Coolidge, Calvin 212, 217
Cooper, Gary 84, 235, 239-241, 243, 245-247, 249, 253, 255, 257, 357, 364
Cooper, Jackie 252
Coppett, Theodosia de 103
Coppola, Carmine 969, 973
Coppola, Francis Ford 370, 378, 398, 532, 615, 817, 962, 968-**969-975**, 984, 993, 1017, 1020, 1041, 1081-1082, 1085, 1096, 1103, 1110, 1117
Coquelin 33
Corandini, Francesco 1096
Corbeau, Gérard 905
Corbett, Stanley 29, 835
Corbicier 662
Corbucci, Sergio 835
Cordero, Amábilis 668
Corman, Avery 1035
Corman, Roger **377-378**, 619, 660, 963, 970, 1023-1024, 1107, 1108
Corneau, Alain 832
Corneille, Pierre 811
Cornelius, Henry **407**
Cornell, Katharine 383
Correa, José Celso 726
Correas, Eduardo Jimeno 200
Correia, Joao Freire 201
Corsini, Rita 1064
Cortazar, Julio 796, 871
Cortázar, Octavio 672
Cortez 257
Cortez, Joaquín 669
Cortez, Ricardo 123
Corti, Axel 897
Costa, Julio 202
Costello, Lou 1006, 1075
Costello, William 262
Costner, Kevin 995
Coş, Nezih 7
Cottafavi, Vittorio **350**
Cotten, Joseph 245, 249, 313, 384, 389
Coulibaly, Sega 719
Courtenay, Tom 805
Courtet, Emile 39
Cousteau, Jacques-Yves 496, 1073, 1096
Couthbert, Elisha 863
Coutinho, Eduardo 652
Covacevic, Alvaro 657
Coward, Noel 234, 404-405, 972
Cox, Alex 865
Cox, Paul **612-613**
Cömert, Bedrettin 913
Crabbe, Buster 123, 1087
Crane, Frank 686
Crane, Stephen 369
Crawford, Broderick 256, 798, 1089
Crawford, Cheryl 367, 1068
Crawford, Joan 90, 246, 255, 374-375, 1084
Crell, Lianella 335
Cresté, René 47
Crevenna, Alfredo B. 666, 671
Crichton, Charles 316
Crichton, Michael 978
Crisp, Donald 80
Cristiani, Quirino 260, 633
Cristiano, Giuseppe 854
Cromwell, John 285, 355, 703
Cronenberg, David **696-697**
Cronin, A. J. 244, 312
Crosby, Bing 1084
Crosland, Alan 122, 179, 211
Crowe, Cameron 870
Crowe, Russel 1038
Cruise, Tom 979, 1012, 1019, 1036
Cruz, Antonio 418
Cruz, Pénelope 870, 873, 1108

Cruz, Vera 644
Cruze, James 90, 226
Cseres, Tibor 434
Cuaròn, Alfonso 1043
Cukor, George 220, 252, **255-256**, 311, 964, 1078, 1087
Culkin, Maculey 1043
Cumalı, Necati 7, 914, 920, 931, 934-935, 1077, 1099, 1101
Cunghou, Song 594
Curling, Chris 728
Currasco, Ezequiel 679
Curtis, Tony 363, 372, 1004
Curtiz, Michael 90, 195, **242**, 245-247, 963, 1059, 1066-1067, 1076, 1099
Cusack, John 985, 995
Cushing, Peter 408
Cussack, John 607
Cusso-Ferrer, Manuel 870
Custer (General) 1008
Cybulski, Zbigniev 446-447
Czinki, Kazimierz 199
Czinner, Paul 156, 294, 312

Çağman, Orhan 1096
Çakmaklı, Yücel 918
Çaman, Hadi 933, 1117
Çan Kay Şek (General) 351, 571, 573, 575, 593
Çapan, Cevat 921
Çavuşesku, Nikola 458
Çayan, Mahir 913
Çaykovski, Piyotr İlyiç 511
Çehov, Anton 28, 149, 324, 338, 342, 345, 406, 432, 443, 456, 458, 460-462, 471, 509, 568, 762, 820, 832, 837, 848, 884, 891-893, 895, 952, 983-984, 999, 1024
Çekeidze, Rezo 760
Çelik, Reis 945
Çerkasov, Nikolay 145-146, 1068
Çetin, Sinan 940, 1087
Çetinkaya, Yavuzer 7, 1093
Çevik, Tolga 947-948
Çınar, Yıldıray 1114
Çıtakoğlu, Ahmet Ziya 1118
Çiaureli, Mihail 149, 324, 759-760
Çiçekoğlu, Feride 903, 928
Çobanoğlu, Necmettin 903
Çoker, Adnan 921
Çölgeçen, Nesli 935, 945, 955, 1089, 1118
Çuhacıyan, Dikran 473
Çukray, Grigori **461**, 1099

D'Ambra, Lucio 190
D'Annunzio Gabriellino 189
D'Annunzio, Gabriele 51-53, 190, 302, 342, 345
Da Costa Veiga, Manuel Maria 201
Da Vinci, Leonardo 17, 43, 785, 1047
Dafoe, Willem 966, 1018, 1041
Dagher, Assia 732
Dagover, Lil 152-153
Daguerre, Jacques Mandé 21, 1048
Dahlbeck, Eva 423
Dahlgren, F. A. 60
Dailey, Dan 381
Daisne, Johann 903
Dakovski, Dako 459
Dal, Behlül 955, 1099
Dali, Salvador 174, 781-782, 1060, 1091
Dalianidis, Yannis 908
Dalle Bande Nere, Giovanni 296
Dallesandro, Joe 1003
Damgacı, Ayça 953
Damiani, Damiano 840
Damiani, Victor 663
Damianos, Aleksis 908
Damle, V. 553
Damon, Matt 975
Dancigers, Oscar 783
Dandrige, Dorothy 1072
Daneliuc, Mircea 459
Daniels, Jeff 983
Danis, Ida 176
Danniel, Danniel 907
Dante, Alighieri 50, 53, 419, 887
Danton 447
Dantos, Julio 418
Daquin, Louis **399-400**, 458
Dar, Gidi 744
Darbinyan, M. 766
Dardenne, Jean-Pierre 905, 1098, 1108
Dardenne, Luc 905, 1098, 1108
Dark, Jan 182
Darnell, Linda 228, 1078
Darrieux, Danielle 269-270, 491, 1066
Darwin, Charles 23, 363
Das Gupta, Somali 332
Dassin, Jules 366, 1078, 1116
Dastagir, Sabu 1077
Dasté, Jean 278
Dauman, Anatole 536
Daves, Delmer 253, 1084
David, Louis 467
Davidson, Boaz 741
Davidson, Paul 55
Davidson, Robert 837
Davies, B. 605
Davies, Marion 85, 99
Davies, Terence **862**
Davis Jr., Sammy 383, 1075
Davis, Bette 91, 127, 220, 242, 253, 374, 509, 1091

Davis, Delmer 354
Davis, Harry 1052
Davis, Judy 405, 609
Davis, Miles 496
Davis, Nancy 1071
Davis, Ossie 725, 1103
Davran, Cem 947
Davy, Humphry 1048
Dawei, Jiang 589
Dawley, J. Searle 1054
Dawn, Norman 210
Daxin, Zhao 579
Day, Doris 357
Day, Josette 267-268
Day-Lewis, Daniel 858, 967, 969
Dayan, Nissim 742
De Acosta, Mercedes 1098
De Barros, Leitao 202
De Barros, Luiz 643
De Benedetti, Aldo 334
De Bono 303
De Bray, Yvonne 268
De Camões, Luis Vaz 418
De Curel, François 473
De Falla, Manuel 417
De Feo, Luciano 417
De Filippo, Eduardo **349**, 854, 1088
De Forest, Lee 212
De Freitas, Rodrigues 418
De Funès, Louis 396, 823, 826
De Gama, Vasco 553
De Gaulle 365, 398, 485, 493, 715, 1067, 1080
De Gunzberg, Nicolas 183
De Haas, Max 467
De Havilland, Olivia 252, 254, 363, 993
De Heer, Rolf 612
De Heredia, José Luis Saenz 201, 414
De Heusch, Luc 466
De Laclos, Choderlos 442, 858
De Laurentiis, Dino 370, 493, 795, 1028
De Linguoro, Giuseppe 53
De Lucia, Paco 417
De Marchi, Emilio 345
De Maupassant, Guy 270, 273, 319, 399, 559, 613, 783
De Mille, Cecil B. 53, 85, 89-90, 95, 101, 119, 187, **237-239**, 307, 309, 364, 371, 619, 966, 1010, 1058
De Niro, Robert 367, 378, 836, 862-863, 865, 957, 962-965, 967-969, 972, 997-998, 1007, 1017, 1025-1026, 1035
De Noailles, Charles 267
De Oliveira, Antonio 418
De Oliveira, Manoel **418**, 1101,
De Palma, Brian 962, 968, **1025-1026**, 1031
De Putti, Lya 170, 458
De Ribón, Roberto 656
De Rivera, Primo 413
De Sade, Marquis 782
De Santis, Giuseppe 328, **342-343**, 789, 1095
De Seta, Vittorio 841
De Sica, Vittorio 271, 279, 307-308, 327-328, **333-338**, 346, 469, 528, 559, 561, 756, 761, 835-836, 849, 968-969, 1003, 1069, 1071, 1081-1082
De Silva, Howard 359
De Smet, Gustave 906
De Sousa, Camillo 726
De Troyes, Chrétien 499
De Vasconcelos, António Pedro 875
De Vecchi 303
De Vega, Lope 634
De Vigo, Eugène Bonaventura 276
De Voto 653
Dean, James 367-368, 375, 446, 1014, 1073, 1108, 1110
Dearden, Basil 316
Debray, Régis 658
Debrie, André 1053
Debureau, Baptiste 281
Debussy, Claude 511
Dechen, Tao 595
Decoin, Henri 1064, 1067
Deed, André 44
Defoe, Daniel 783
Degelin, Emile 903
Değer, Samim 1101
Değirmencioğlu, Zeynep 480
Dekeukeleire, Charles 466
Del Rio, Dolores 680, 682-683
Del Sol, Laura 417
Delaney, Shelagh 508
Delannoy, Jean 267, 486, 648, 1068
Délano, Jorge 655
Deledda, Grazia 190
Delluc, Louis 111, 172-174, 181, 496, 825, 827, 829, 1057-1059, 1064
Delon, Alain 340-341, 344, 795, 806-807, 819, 823, 828-829
Delorme, Daniele 826
Delvaux, André 467, **903-904**
Delvaux, Paul 906
Demare, Lucas 634
Demirağ, Melike 924
Demirağ, Nuri 477
Demirağ, Turgut 478, 1069, 1078
Demiray, Mevlüt 937
Demirel, Süleyman 913
Demirel, Kemal 928
Demirhan, Mehmet 1114
Demirhan, Metin 1115

Demirkubuz, Zeki 939, 951, 1097, 1113
Demme, Jonathan 1037, 1092
Demongeot, Mylene 1074
Dempsey, Jack 215
Demy, Jacques 268, 500-**501**, 1078, 1092
Deneuve, Catherine 348, 423, 451, 488, 501, 786-787, 830-831, 847, 878, 1089, 1111
Deniz, Özcan 950
Dennehy, Brian 859
Dennis, C. J. 210
Depardieu, Gérard 447, 488, 608, 824-825, 828-831, 853, 863, 1095, 1107
Depp, Johnny 457, 1030
Derek, Bo 1004
Dern, Laura 1029
Dérocles, Georges 708
Derrien, Marcelle 1117
Deruddere, Dominique 906
Dery, Tibor 431-432
Deryabeyi, Ali 748
Desailly, Jean 1117
Descas, Alex 942
Deus, João de 876
Devant, David 35
Devi, Sita 205
Deville, Michel **825**
Devinish, Ross 727
Dewaere, Patrick 828
Di Giacomo, Salvatore 53
Di Napoli, Naffaelld 52
Di Valentina, Rodolfo Alfonso Pietro Filiberto Rafaello Guglielmi 104
Diana (Prenses) 858
Diaz, Cameron 969
Diaz, Jorge Crespo 676-678
Diaz, Porfirio 677-678
Diaz-Abaya, Marilou 618, 621
Diba, Farah 749
DiCaprio, Leonardo 969, 980, 1036, 1102
Dick, Philip K. 979
Dickens, Charles 60, 102, 118, 192, 255, 405, 875
Dickinson, Angie 236
Dickinson, Thorold 256, 266, 470
Dickson, Laurie 28-29, 1049, 1051
Dickson, William 88, 688
Dickson, William K. L. 73
Diderot, Denis 400, 498
Diegues, Carlos 646, **650**
Dienar, Baruch 740
Dienta, Kalifa 719
Dieterle, Wilhelm 1058
Dieterle, William 91, 245, 369, 382, 1064
Dietrich, Marlene 171, 180, 198, 231-232, 234, 243, 282-283, 386, 409, 1058, 1065, 1093
Dieudonné, Albert 177
Dilberyan, Rana 68
Dilkeş, Esma 748
Dimitrikopulos, Spiros 469
Dimitrov, Dimitır 459
Dimopoulos, Dimos 908
Dinesen, Isak bkz. Blixen, Karen
Dinesen, Robert 58
Dinis, Julio 202
Diniz, Leile 650
Dinçel, Savaş 1115
Dink, Hrant 1113
Dinov, Todor 459
Diop, Moustapha 718
Discépolo, Enrique Santos 634
Disney, Walt 40, 92, **258-263**, 357, 443, 454, 459, 541, 746, 906, 973, 977, 1045, 1060, 1064-1065, 1069, 1071-1072, 1079, 1081, 1087-1088, 1097-1098, 1112
Dişiaçık, Nevzat 1116
Ditvoorst, Adrian 469
Diulgerov, Georgi 460
Divanov, Hudaibergan 778
Dixon, Thomas 80-81
Djebbar, Assia 706
Djordjevic, Mladomir Purisa 456
Dmytrik, Edward 355, 358-359, 362, 366, 1069-1070, 1097
Do Canto, Jorge Brum 418
Do Carvahal, Alvaro 419
Doctorow, E. L. 442
Domingo, Placido 843
Donaldson, Roger **615**
Donat, Robert 283, 313
Donegshan, Shi 575
Donen, Stanley 380-**381**, 1101
Dongshan, Shi 575-576
Doniol-Valcroze, Jacques 483, **500**, 502, 1091
Donner, Jörn 426, **881**
Donner, Richard 1016
Donoso, José 686
Donskoy, Mark 149, **323**, 562
Dor-Niv, Orna Ben 744
Dorès, Umberto 731
Dormael, Jaco von 906
Dormen, Haldun 1079
Dors, Diana 807, 1088
Doruk, Belgin 481, 1094
Dos Passos, John 106
Dosso Moussa 722
Dostoyevski, Fyodor 64, 154, 156, 196, 232, 286, 319, 325, 339-340, 377, 396, 401, 419, 431, 454-455, 460-463, 509, 530, 541, 559, 568-569, 667, 887, 951, 965
Dotan, Şimon 742

Dotta, Pablo 664
Doublier, Francis 32, 61
Douglas, Kirk 308, 371, 380, 1010
Douglas, Melvyn 997, 1086
Douglas, Michael 1019, 1021, 1031, 1037
Dov, Ben 739-740
Dovçenko, Aleksandr Petroviç **146-148**, 318-320, 463, 575, 1073
Dovlatyan, Frunze 767
Do-yeon, Jeon 601
Doyle, Conan 59, 192, 372, 448, 1003
Doyle, Desmond 607
Doyle, Stuart 603
Döblin, Alfred 170
Dörrie, Doris 821
Drajic, Nedeljko 454
Dranas, Ahmet Muhip 939
Drankov, Aleksander 63
Dreiser, Theodore 117, 122, 144, 232, 255
Drews, Berta 295
Dreyer, Carl Theodor 60, 152, **180-184**, 328, 401, 419-420, 424, 695, 1073
Dreyfus, Jean Paul 36, 398
Dreyfus, Richard 976, 978
Dridi, Karim 1118
Druker, Michael 883
Drury, Allen 373
Du Maurier, Daphné 387, 389, 405
Du Maurier, George 85, 249
Duarte, Anselmo 652, 1076
Dubçek, Alexander 439-440
Dube, Mickey Madoda 728
Dubov, Yuly 895
Duchamp, Marcel 172, 178
Dudow, Slatan 295, **297**, 412
Duff, Alan 616
Dufy 380
Duke, Petty 1007
Dulac, Germaine 172-173, 191, 277, 1059-1060, 1066
Dumas, Alexandre 41, 88, 190, 663
Dumas Fils, Alexandre 255, 839
Dunaway, Faye 452, 457, 819, 999, 1008, 1024, 1116
Duncan, Isadora 509, 511
Duncan, Peter 612
Dunn, Nell 807
Dunne, Griffin 966
Dunne, Irene 1092
Dunst, Kirsten 1041
Duparc, Henri 721
Dupont, Ewald Andras 170, 211
Duràn, Manuel Trujillo 667
Durante, Jimmy 1085
Duras, Marguerite 398, 489, 500, 508, 513, 832, 845, 1095
Dureau, Georges 1053
Dursun K., Tarık 480, 916, 946
Duru, Süreyya 1084, 1090
Duru, Yılmaz 1079-1080
Duryea, Dan 1080
Duse, Eleonora 54, 190
Dutt, Guru **558-559**, 564
Duvall, Robert 971, 819
Duvivier, Julien 271, 282, **284-285**, 395, 703, 1079
Dündar, Can 957, 1118
Dürrenmatt, Friedrich 716
Dwan, Allan 101-102, 219, 354
Dyer, Frank L. 74
Dyke, Van 701
Dykhovitchny, Ivan Vladimirovic 896

Earp, Wyatt 225, 228-229
Eastman, George 1062
Eastwood, Clint 383, 835-836, **994-995**, 1017, 1089, 1093
Ebrahimifar, Sait 753, 1092
Ebu Sayf, Salah **734**
Ecaré, Désiré **721**
Echevarria, Nicolas 687
Echeverria, Luis 684
Echeverria, Rodolfo 684
Eco, Umberto 832
Eczacıbaşı, Şakir 921, 955
Eden, Anthony 506
Edgren, Gustaf 423
Edgü, Ferit 926
Edison, Thomas Alva 22, 25, **28**-31, 34, 49, 60, 63, 69-71, 73-76, 78-79, 88, 197, 212, 572, 614, 641, 662, 665, 667, 670, 677, 688, 726, 1048, 1053, 1062
Edward VII 1054
Edwards, Blake **1003-1005**
Egbert Kardeşler 192
Egeli, Münir Hayri 481
Egeliler, Zerrin 933
Eggar, Samantha 255
Egoyan, Atom 695, **697**, 1101
Eğilmez, Ertem 931, 933, 1079, 1091
Ehrenburg, İlya 95, 167
Eid, Aziz 731
Einarson, Oddvar 428
Einem, Gottfried von 972
Einstein 144, 216
Eisenhower 359, 989
Eisenstein, Sergei Mihailoviç 43, 134, 138-**140-146**-147, 175, 205, 207, 221, 232, 277, 293, 296, 314, 317-318, 320, 324-325, 327-328, 359, 368, 447, 522, 577, 680, 682, 684, 772, 802, 891, 981, 989, 1026, 1059-1060, 1065, 1068, 1084, 1096

Eisler, Hanns 297, 468
Eisner, Lotte H. 1087
Ekberg, Anita 799
Ekemen, Nabi Zeki 472
Ekk, Nikolay **321**
Ekman, Gosta 160
el-Asmar, Abdülhafit 1084
el-Atraş, Ferit 732-733
el-Bayumi 731
el-Cazayirli, Fevzi 731
el-Haggar, Halid 739
el-Khuli, Lutfi 734
el-Tayib, Atıf 738
Elçi, Ümit 946, 1095
Elgar, Edgar 511
Elias, Francesco 201
Eliot, T. S. 866
Elizabeth (Kraliçe) 858, 1078
Elizabeth, I. 226, 246, 311, 860
Elizabeth, II. 404
Ellin, Stanley 804
Ellington, Duke 974
Elliott, Stephen 612
Ellis, Jack C. 271
Elmas, Orhan 1099
Elton, Arthur 314-315
Eluard, Paul 503, 782
Elvey, Maurice 193
Emanuele, Vittorio 303
Emir, Azize 474
Emmer, Luciano **348**
Emmot, Basil 314
Engdahl, Carl 60
Engel, Erich 412
England, Barry 806
Enyedi, Ildiko **436**
Epstein, Jean 173, 643, 781, 1058, 1072
Epstein, Julius J. 1110
Epstein, Marie 286, 711
Epstein, Philip G. 1110
Er, Ercüment 475
er-Rihani, Nacib 731
Erakalın, Ülkü 933
Erbil, Mehmet Ali 935, 940, 947, 1108
Erbil, Sadettin 1096
Erbulak, Altan 1090
Erçetin, Dilan 944
Erçin, Orhan 482
Erdem, Reha 936, 1113
Erdoğan, Yılmaz 939, 948
Erdöss, Pal 437
Erecart, Jorge 663
Erenus, Bilgesu 934
Ergeldi, Tülay 1118
Erginsoy, Kenan 954
Ergun, Mahinur 932
Erguner, Kudsi 513
Erice, Victor 869
Ericson, John 364
Erim, Nihat 913
Erkal, Genco 925-927, 956
Erksan, Metin 479-480, 914-916, 955, 1071, 1076-1079
Erlanger 1053
Erman, Hürrem 1100
Erman, Sahir 921
Ermler, Friedrich 149, 318-319, **321-322**, 722, 1068
Ernst, Max 172, 782
Erses, Necip 1067
Ersin, Nurettin 913
Ersoy, Bülent 1086
Ertuğrul, Muhsin 68, 171, 471-479, 915-916, 921, 1057-1059, 1061-1070, 1072, 1085
Eryılmaz, Mehmet956
Esakia, Leo 760
Escrivá, Vicente 868
Esen, Feyturiye 1102
Esme, Jean d' 718
Espinosa, José Garcia **674**
Espinosa, Julio Garcia 673
Espinoza, Fernando 667
Essenbeck 341
Essenin 505
Estaing, Valéry Giscard d' 1082
Estenssoro, Victor Paz 653
Etchebehere, Juan 663
Etikan, Hilmi 956
Etimad, Rahşan Bani 758
Euripides 470-471, 846
Eustache, Jean 503, 816
Evans, Fred 193
Evci, Selim 954
Evin, Semih 482, 932-933
Evliya Çelebi 66
Evren, Kenan 913
Eyde, Marianna 667
Eyicioğlu, Celal 913
Eyre, Richard 866
Eyüboğlu, Bedri Rahmi 479
Eyüboğlu, Sabahattin 921, 955
Eyüp, Münire 473

Fabregat, Adolfo 663
Fabri, Zoltan 430, **432**, 1094
Fabrizi, Aldo 329
Facta, Luigi 303
Fadeev, A. 324
Faik, Bedii 928
Faiman, Peter **610-611**
Fairbanks, Douglas 83, 91-92, 101-102, 107, 109, 122, 126, 132, 144, 162, 190, 219, 245, 248, 312, 1057, 1059-1060, 1063

Fairbanks Jr., Douglas 102, 221, 269, 1098
Faiziev, Cihangir 780
Falconetti, Maria 182
Falk, Peter 1000
Fanck, Arnold 296, 299
Fandiño, Roberto 673
Fardin, Muhammed Ali 748
Farhang, Dariuş 757
Faria Jr., Miguel 652
Farkas, Nicolas 268-269
Farmanara, Bahram 757
Farnum, Dustin 89
Farrar, Geraldine 237-238
Farrell, Charles 242
Farrow, Mia 451, 806, 983-985, 1093
Faruk (Kral) 733-734
Faruki, Muhammed Ali 748
Fassbinder, Rainer Werner 170, 377, 621, 810, 812-**813-815**, 820, 902, 1086-1087
Fast, Howard 1010
Fasulyeciyan, Bayzar 68
Fathelal, S. 553
Faulkner, William 236, 377, 997
Faure, Elie 111
Faure, Félix 198, 1051
Faustman, Hampe **424**
Favard, Michel 1101
Faye, Alice 373
Faye, Hervé 22
Faye, Safi 717
Fazende, Louise 86
Fecht, Özay 936
Fehim, Münif 68
Fei Hong, Huang 587
Fei, Xie 579, 1094
Feinzimmer, Aleksander 319
Fejos, Pal 196, 429
Félix, Maria 682
Fellini, Federico 330, 339, 350, 383, 457, 550, 694, 737, 792, 794, **797-802**, 814, 834-835, 859, 902, 968, 982, 1067, 1072, 1076, 1093, 1106, 1116
Ferber, Edna 376
Ferhati, Jilali 712
Ferida, Luisa 306
Feriha, Tevfik 475, 1092
Fernand Joseph 1081
Fernandel 826, 1081
Fernández, Emilio **682-683**, 1068
Fernandez, Gregorio 618
Ferrante, Elena 854
Ferrara, Abel 838, **1029-1030**
Ferreira, Reinaldo 202
Ferrer, İbrahim 818
Ferrer, José 359, 370, 1093
Ferrer, Mel 353
Ferreri, Marco 834, **846-848**, 850, 1093, 1095
Ferreyra, José Augustin 684
Ferris, Costas 911
Ferroni, Giorgio 837
Ferruhzad, Faruk 749
Fescourt, Marcellin Henri 708
Feuchtwanger, Lion 298
Feuillade, Louis 41, 46
Feuillère, Edwige 268, 271, 1097
Feydeau, Georges 396
Feyder, Jacques 168, 219, 279, **282-284**, 701, 1056, 1069
Feyruz 732
Field, Sally 997, 1022
Fielding, Henry 508
Fiennes, Ralph 697
Figari, Edmundo 662
Figgis, Mike 866
Figueroa, Gabriel 682-683, 783
Figueroa, Luis 666-667, 680
Figuier 662
Filho, Luiz Rosemberg 652
Filippi, Giuseppe 50, 641
Filloud, Georges 1087
Filmeridis, Manasi 1096
Fim-Su, Khon 600
Finch, John 391
Finch, Peter 514, 999
Finn, Oscar Barney 641
Finney, Albert 508-509, 999, 1032
Finos, Filopoemin 908
Firth, Peter 1000
Firuz, Mehdi Reis 748
Fisher, Bud 259, 261
Fisher, George 210
Fisher, Leck 786
Fisher, Terence **408**, 837, 1027
Fitzgerald, Geraldine 1106
Fitzgerald, Scott 369, 376, 983
Flaherty, Robert **120-122**, 144, 161, 312, 314, 316, 423, 467, 474, 544, 562, 643, 1058, 1070
Flaiano, Ennio 847
Flaubert, Gustave 273, 380, 419, 496
Fleischer, Dave 261
Fleischer Kardeşler **258, 261-262**
Fleischer, Max 261, 1081
Fleischer, Richard 1109
Fleming, Victor **252**, 255, 1065, 1070
Florance, Sheila 613
Florman, Ernest 60
Flynn, Errol 102, 245-246, 248, 604, 1020, 1066, 1070, 1075
Fo, Dario 419, 1096
Foam, John 837
Fodor, Alador 196

Folman, Ari 744
Fonda, Henry 91, 228-229, 245, 253, 257, 354, 366, 373, 375, 387, 836, 999, 1087
Fonda, Jane 365, 486, 807, 993, 996-997, 1022, 1081, 1085, 1090, 1104, 1105
Fonda, Peter 992
Fong, Allen **592**
Fonseca e Costa, José 874
Fontaine, Joan 269, 387
Foote, Horton 1007
Ford, Alexander **444-445**
Ford, Glenn 242, 376, 380, 1113
Ford, Harrison 452, 608, 977-978, 996-997
Ford, John 91, 220, **224-230**, 244, 313, 354, 530, 609, 683, 701-702, 835, 962, 991, 1017, 1063, 1065-1066, 1071, 1082, 1096
Foreman, Carl 359-360, 364, 804
Forman, Milos 92, 383, 438, 441-**442**, 1083
Formigé, Jean-Camille 1053
Fornido, Jorge 664
Forst, Willi 198, 294, 298, 409, **464**, 897
Forster, Edward Morgan 405, 866-867
Forsyth, Bill 865
Forsyth, Frederic 365
Fortenski, Larry 1092
Forzano, Andrea 803
Fosse, Bob 383, 1081, 1090
Fossey, Brigitte 397
Foster, Hal 123
Foster, Jodie 861, 964, 985, 1037
Foster, Preston 804
Fountaine, William 221
Fowles, John 255, 509, 1107
Fox, Edward 365
Fox, James 805
Fox, Michael J. 1021, 1052
Fox, William 74, 89, 91, 103, 160, 221, 1055
Foy, Bryan 211
Fönss, Olaf 57
Fraga, Jorge 673, 675
Frame, Janet 611
France, Anatole 40, 283
Francesco (Ermiş) 332
Francia, Aldo 657
Franciolini, G. 339
Francis, Freddie 408
Franco 286, 308, 413-416, 490, 785, 787, 840, 865, 869-871
Franco, Jesus 386
Franju, Georges 497, 823, 1064, 1086, 1090
Franken, Mannus 469
Frankenheimer, John **998**, 1100
Fraser, Brad 693
Frazer, Dawn 609
Frears, Stephen 857-**858**
Freda, Riccardo **837**
Frederick, II. 294
Freeman, Morgan 607, 995, 1110
Fregoli, Leopoldo 1050
Fregonese, Hugo 635
Frei, Eduardo 657
French, Charles K. 88
Fresnay, Pierre 271, 274, 288, 1083
Freud Sigmund 27, 140, 390, 549, 696, 814, 864, 917, 934, 1012
Freund, Karl 95, 159-160, 164, 170-171
Fric, Martin 437-438
Friedkin, William 1081, 1111
Frisch, Max 819
Frissel, Varick 689
Fritsch, Willie 171
Frölich, Gustave 164
Fruet, William 694
Fry, Stephen 1015
Fu, Shen 575, 578
Fuentes, Carlos 686
Fuentes, Fernando de **681**
Fugard, Athol 727
Fuji, Masaharu 547
Fuji, Tatsuya 536
Fukaya, K. 1051
Fukozawa, Shichiro 527, 540
Fuller, Samuel 816, 887
Funès, Louis De 396, 823, 826
Furie, Sidney J. 691
Furmanov, Dimitri 319
Furtwangler, Wilhelm 435
Füruzan 929, 932

Gaal, Istvan **434**, 1115
Gabin, Jean 268, 271, 273-274, 280-282, 284, 287-288, 396, 398, 491, 703, 1067, 1083
Gable, Clark 90, 102, 240, 252, 255, 257, 370, 1072, 1075
Gabrea, Radu 458
Gad, Urban 55, 58
Gades, Antonio 417, 1102
Gaffari, Faruk 749
Gai, Joseph 717
Gainsbourg, Serge 1092
Gala, Antonio 870-871
Galdós, Benito Pérez 787
Galeen, Henrik 56, 155, 158
Galgut, Damon 905
Galileo 802, 807
Gallegos, Rómulo 681
Gallo, Mario 633
Gallone, Carmine 189, 308, **309**, 551, 1063-1064
Galşoyan, M. 768
Gamboa, Alejandro 687

Gamboa, Federico 679
Gambon, Michael 999
Gance, Abel 45, 173, **175-178**, 191, 781, 1056, 1060, 1063, 1066, 1076, 1086-1087
Ganda, Oumarou 718
Gandhi, Mahatma 205, 553-554
Ganguly, Dhiren 204
Ganguly, S. 563
Ganiev, Nabi 778
Garbo, Greta 90, 167, 185, 187, 219, 234, 248, 255-256, 283, 476, 852, 1059-1060, 1066, 1091, 1097-1098, 1105
Garci, José Luis 869
Garcia Lorca, Federico 417, 712, 756, 781, 870
Garcia, Chianca de 203
Gardel, Carlos 634
Gardine, Vladimir 1055
Gardner, Ava 353, 887, 993, 1091
Garfield, John 359, 1071
Garfield, Leon 510
Garibaldi 306
Garland, Judy 90, 252, 256, 379-380, 382, 1067, 1070, 1080
Garnett, Tay 86, 354, 1023
Garrett, Almeida 875
Garris, Marleen 908
Garson, Greer 250, 253-254, 1096
Gasnier, Louis 42-43, 85
Gass, Karl 413
Gassman, Alessandro 942
Gassman, Vittorio 347, 842, 1098
Gastyne, Marco de 1060
Gatti, Armand 676
Gaudi, Antonio 547
Gaudier-Brzeska, Henri 512
Gauguin, Paul 27
Gaumont, Léon 41, 45, 1050-1051, 1061, 1068
Gauntier, Gene 101
Gaup, Nils 885
Gavalda, Anna 831
Gavaldón, Roberto **683**
Gavras, Costa 386, 664, 745, **826-828**, 923, 1086-1087, 1092
Gavrilidis, Perikles 474
Gay, John 512
Gaynor, Janet 126, 161, 242, 253
Gaynor, Mitzi 256
Gazanciyan, H. 769
Gazdag, Gyula 437
Gaziadis, Dimitris 469
Gaziyev, Anatoli 780
Gazzara, Ben 1000-1001
Gebel, Bruno 656
Geer, Will 363
Gégauff, Paul 483
Gelabert, Fructos 200
Gelenbe, Tevfik 1102
Gelenbevi, Baha 478, 1067, 1088
Gelovani, Mihail 324
Gémier, Firmin 176
Gemma, Giuliano 835
Gencebay, Orhan 933
Genet, Jean 815, 941
Genina, Augusto 190, 307-309, 1058, 1064-1066, 1074
George, Heinrich 294-295, 298
George, Lloyd 83
Georges VI. 20, 404
Georgescu, I. 458
Georgescu, Jean 457
Georgiadis, Vassilis 908
Gerasimov, Sergey **324**
Gere, Richard 1015, 1031, 1100
Gerede, Canan 932
Gerede, Şiva 754
German, Aleksei 463
Germi, Pietro 328, **345-346**, 797, 849, 1079, 1082
Gershwin, George 373, 380
Gervitz, Roberto 652
Getino, Octavio 638-640
Gevgilili, Ali 1078
Gevorkyan, Karen 768
Geyrhalter, Nikolaus 898
Gezen, Müjdat 927
Gezmiş, Deniz 913, 945
Ghatak, Ritwik **559-560**, 564
Ghione, Emilio 53-54
Ghobadi, Bahman 757
Ghosh, Subodh 565
Giambastiani, Salvador 655
Giannaris, Constantinos 912
Giannini, Giancarlo 842
Gibbons, Cedric 126
Gibson, Mel 609-610, 1037, 1095, 1103-1104, 1112
Gibson, William 1007
Gide, André 285, 713
Gielgud, John 447, 490, 807, 859, 1098
Gifford, Dennis 1029
Gigli, Beniamino 310
Gilbert, Brian 866
Gilbert, John 1061
Gill, André 39
Gillain, Marie 942
Gilliam, Terry 865
Gilling, John 408
Gioi, Vivi 309
Giolitti, Giovanni 302
Giono, Jean 286, 830

Girardot, Annie 340, 397, 847, 899, 1076
Girardot, Hippolyte 743
Girel, Constant 206
Girik, Fatma 915, 919, 1110
Giritlioğlu, Tomris 932, 1095, 1098
Girotti, Massimo 794, 942, 1100
Gish, Dorothy 79, 1080
Gish, Lilian 79-80, 83, 185-186, 218-219, 244, 257, 509, 1093
Gislason, Tomas 877
Gitai, Amos **742-743**, 745
Giuliano, Salvatore 843, 1018
Glaumm, Louise 104
Gleyzer, Raimundo 640
Glomm, Lasse 884
Glucksmann, Max 662
Glück, Wolfgang 897
Glücksmann, Max 633
Godard, Jean-Luc 166, 229, 268, 331, 399, 426, 428, 483, 485, 488, **491-495**, 498, 504, 530-531, 535, 547, 565, 646-647, 660, 692, 708, 745, 765, 811-813, 815, 823, 834, 852, 886, 899, 901, 903, 1025, 1076, 1078, 1087, 1090
Goddard, Paulette 107, 391-392, 1092
Godden, Mark 696
Godoy, Armando Robles 666
Goebbels, Joseph 165, 292-299, 301, 306, 890, 1062-1063, 1065-1066
Goethe 15, 160, 175, 816
Goetzke, Bernhardt 189
Gogoberidze, Lana 761
Gogol 134, 160, 321, 324, 345, 461, 735, 827, 1005
Gohar, Miss 205
Goitsenhoven, Louis van 466
Golan, Menahem 740
Goldberg, Whoopi 977
Goldfish, Samuel 89-90, 237, 1056
Golding, William 513
Goldman, William 514
Goldoni 338, 842
Goldwyn, Samuel 89-90, 92-93, 1081-1082
Goltz, Von der 1056
Gomes, Dias 652
Gomes, Paulo Emilio Salles 650
Gómez, Antonio Delgado 668
Gomez, Fernando Fernán 869
Gómez, Manuel Octavio 673, **676**
Gomikawa, Jumpei 542
Gonbom, M. A. 668
Gonçarov, Ivan 64, 893
Gonçarova, Natalya 65
Gonzaga, Adhemar 643
Goodis, David 487
Goodman, Theodosius 103
Goopy 563
Gopalakrishnan, Adoor **569**
Gorbaçov, Mihail 889
Gorbatov, B. 323
Gordimer, Nadine 420
Goretta, Claude 467, 899-**901**
Gorin, Jean-Pierre 494
Goritsas, Sotiris 912
Gorki, Maksim 62, 138-139, 196, 206, 273, 318, 323, 461, 531, 562, 575
Gorovetz, Leonid 744
Gosho, Heinosuke 207-208, 520, **525-526**
Gothar, Peter **437**
Gottschalk, Joachim 412
Gould, Elliott 792, 1013
Goulding, Edmund 1062
Gowland, Gibson 118
Goya, Francisco 783
Gökbakar, Şahan 954
Gökbakar, Toğan 954
Gökberk, Macit 921
Gökmen, Mustafa 1100
Göncü, Nil 915
Göreç, Ertem 915, 1076
Gören, Şerif 828, 923-926, 1083, 1086, 1096
Göring, Hermann 292
Görling, Lars 880
Gözüryan, Savak bkz. Karakaş
Grable, Betty 91
Gracq, Julien 903
Graf, Rolan 821
Graham, Sean 724
Gramsci, Antonio 1046
Granger, Farley 339, 391
Granger, Stewart 376, 1093
Grant, Cary 236, 246, 256, 335, 382, 387, 389-390, 1068, 1089
Gras, Enrico 663
Grass, Günther 810, 819
Grau, Albin 158
Graves, Robert 232
Gravesande, Willem Jakob 1048
Gravone, Gabriel de 176
Graysmith, Robert 1032
Greco, Alcides 633
Green, F. L. 313
Greenaway, Peter **858-860**
Greenberg, David 741
Greene, Graham 313, 1092
Greengrass, Paul 1100, 1110
Greenstreet, Sydney 369. 1072
Gregor, Manfred 411
Gregoretti 493
Grémillon, Jean 287, **288-289**
Grey, Lita 99, 107, 1060
Griaule, Marcel 718

Grier, Parm 1035
Grierson, John 121, 311, **314-316**, 505, 508, 690, 724
Griffin, John J. 688
Griffith, David Wark 41, 49, 51, 53, **78-83**, 84-89, 91-92, 96, 98, 101, 107, 116, 124, 132, 134, 141, 173, 175, 181, 205, 227, 248, 614, 1053-1054, 1056-1057, 1069, 1096
Griffith, Raymond 220
Grigoriou, Grigoris 470
Grimm Kardeşler 162, 260
Grimoin-Sanson, Raoul 707
Grinberg, Anouk 829
Grint, Rupert 1043
Grisham, John 975, 996, 1015, 1023
Groom, Winston 1022
Grosz 169
Grönberg, Ake 789
Gruault, Jean 491
Gruda, Ayşen 931
Grüne, Karl 157
Grünewald Kardeşler 63
Guanwen, Ricky 591
Guanwen, Sam 591
Guanwen, Xu 591
Guareschi, Giovanni 285
Guarini, A. 339
Guazzoni, Enrico 51, 189, 309, 1054-1055
Gubenko, Nikolay 463
Guerra, José Luis Flores 666
Guerra, Ruy 646, **648-649**, 652, 726
Guerra, Tonino 765
Guest, Judith 1035
Guest, Val 408-409, 1110
Guevera, Alfredo 672
Guevera, Ernesto Che 672, 1101
Guevera, Raul 672
Guglielmi, Rodolfo 104
Guido, Beatriz 636-637
Guiness, Alec 361, 405, 407
Guitry, Sacha **286**, 1055, 1067, 1074
Guliyev, Cemil 770
Guliyev, Eldar 770
Guming, Xu 581
Gunche, Ernesto 633
Guner, Gönar 883
Gurdjieff 513
Gustafsson, Greta Lovisa 187
Guthrie, Arlo 1008
Guthrie, Woody 1008
Gutman, Amos 744
Guzenko, Igor 355
Guzmán, Patricio 657, **660-661**
Guzman, Susana C. de 619
Gül, Serpil 1100
Gülen, Fethullah 918
Güler, Ara 956
Gülistan, İbrahim 749
Gülmez, Muharrem 953, 1114
Gülsüm, Ümmü 732-733, 1083
Gültekin, Sırrı 481, 1116
Gülünç, Fahri 954
Gülyüz, Aram 933
Günay, Ertuğrul 1118
Günay, İzzet 918
Gündüz, Aka 480
Gündüz, Bülent 1114
Güneş, İsmail 918
Güney, Yılmaz 621, 637, 807, 916-917, 920-927, 932, 956, 1080, 1082, 1086-1088, 1091-1092, 1096, 1104
Güngör, Şükran 944, 1100
Günşiray, Orhan 481, 1117
Güntekin, Reşat Nuri 918-920
Gürel, Aysel 1116
Güreli, Mehmet 954, 956
Gürkan, Turhan 1099
Gürler, Faruk 913
Gürmen, Hüseyin Kemal 68
Gürpınar, Hüseyin Rahmi 68, 1067
Gürsel, Cemal 914, 1076
Gürses, Muharrem 478, 481-482, 1097
Gürses, Müslüm 933
Gürzap, Reşit 1092
Güzey, Gülistan 479, 1089
Gwynn, Michael 408

Haakon 60, 1049
Haanstra, Bert 469
Habbaş, Ahmed 746
Hacıbeyli, Üzeyir 767, 770
Hacidakis, Manos 1094
Hackman, Gene 972, 993, 995, 1008, 1024
Haçaturyan 1011
Hadzic, Fadil 454
Haendel 785
Haesaerts, Paul 466
Hafız, Abdülhalim 732
Haggard, H. Rider 192, 197
Haider, Jörg 898
Haijuan, Li 587
Haim 807
Hakan, Fikret 480, 915, 919, 938
Haksun, Necati 927
Halachmi, Haim 740
Haley, Bill 377
Halikarnas Balıkçısı bkz. Kabaağaç, Cevat Şakir
Halima, Hamuda Ben 708
Hall, Ken G. 210, 604
Hallström, Roland af 425

Hamame, Fatin 734, 736
Hamel, Krikor 765
Hamer, Bent 885
Hamer, Robert 316, **407**
Hamilton, Patrick 256
Hamina, Muhammed Lakhdar 703, **704-705**, 1083
Hammer, M. De 28
Hammerstein 365, 373
Hammett, Dashiell 247, 365, 369, 817, 1033
Hampton, Christopher 866
Hampton, Robert 837
Hamraev, Ali **779**
Hamsun, Knut 420, 881, 885
Hamzaoğlu, Hayati 915, 1098
Han, Ali 1070-1071
Han, Murat 927
Han, Russi 747
Han, Tian 573
Hanayagi, Harumi 207
Hanbury, Victor 804
Handke, Peter 816, 818, 897
Handler, Mario 663-664
Haneke, Michael **898-899**
Hanks, Tom 980, 1034, 1037, 1107
Hanna, William 263
Hannam, Ken **609**
Hänsel, Marion **905**
Hansen, Juanita 99
Hanus, Heinz 197
Hanxiang, Li **585**
Hara, Setsuko 528
Haralambopoulos, Stelios 912
Harb, Talat 732
Harbou, Thea von 159, 162-164, 166, 1062
Hardley, J. P. 806
Hardwicke, Sir Cedric 1077
Hardy, Oliver 59, 115, 1007, 1069, 1074
Hardy, Thomas 308, 452
Hare, David 1089
Hark, Tsui 592-**593**
Harlan, Thomas 874
Harlan, Veit 295, **297-298**
Harlan, Walter 297
Harlow, Jean 90, 1002, 1064
Haro, Felipe de Jesús 678
Harris, George 618
Harris, Mildred 98, 107, 1057
Harris, Richard 508, 998
Harris, Thomas 1037
Harrison, Rex 256, 367, 1091-1092
Hart, William S. 84, 226
Hartford, David 689
Hartl, Karl 294
Harukawa, Masumi 539
Harvey, John Martin 191
Harvey, Laurence 345, 507, 1082
Harvey, Lilian 170
Hasford, Gustav 1012
Haşek, Jaroslav 199, 438-439, 443
Hatemi, Ali Şah 758
Hathaway, Henry 91, **249**, 1088
Hatot, Georges 43
Hauff, Reinhard 1089
Haufler, Max 467
Hauptmann, Gerhart 55, 159-160, 297
Haussmann, Georges Eugéne 13
Havaeri, Seyfi 481, 954
Havel, Vaclav 441
Havilland, Olivia De 246, 252-254, 363, 993
Havva 124, 353, 419, 756
Hawkins, Jack 405
Hawks, Howard **235-237**, 375, 399, 484, 498, 702, 1026, 1084
Hawn, Goldie 976
Hawthorne, Nathaniel 185, 816, 863
Hayakawa, Sessue 84, 1082
Hayartyan, Artaşes 767
Hayasaka, Fumio 530
Hayashi, Fumiko 526
Hayashi, Hikaru 544
Hayden, Sterling 226, 359, 369, 375, 971, 1009, 1089
Hayden, Tom 1090
Haynes, Daniel L. 221
Hayrapetyan, Arkadi 768
Hayrapetyan, Boris 768
Hays, William Harrison 99-100, 991, 1063-1064
Hayward, Rudall 614
Hayward, Susan 257, 1083
Hayworth, Rita 335, 381, 385, 689, 1064, 1066, 1069-1071, 1089
Hazinses, Sami 1100
Head, Murray 514
Hearn, Lafcadio 542
Hearst, William Randolph 85, 99, 357
Hecht, Ben 231
Hedren, Tippi 391
Heflin, Van 803, 1081
Heian 529
Hein, Christoph 821
Heinrich, Willi 961
Heller, André 898
Hellman, Monte **1023**
Helm, Brigitte 164, 168, 268,
Helman, Lilian 254, 359
Helpern, David 360
Hemingway, Ernest 236, 243, 257, 413, 501, 702, 976, 993-994, 1073
Heng, Liu 581
Henie, Sonja 1080

Henning-Jensen, Bjarne 420
Henreid, Paul 198, 1093
Henríquez, Leonardo 670
Henry, VIII 191
Henry, Justine 1035
Hepburn, Audrey 245, 253, 255-256, 365, 372, 382, 978, 1093
Hepburn, Katharine 220, 236, 242, 255-256, 370, 1100
Heper, Alp Zeki 916, 1079
Hepp, Joseph 469
Hepworth, Cecil 191-193, 203, 1050
Herbert, Frank 1028
Heredia, José Luis Saenz de 201, 414
Herman, Woody 980
Hermosillo, Jaime Humberto 685-686
Hernández, Antonio 870
Hernández, José 633, 639
Herrick, Margaret 127
Herriot, Edouard 1054
Herschel, John 19
Hershey, Barbara 963
Hersholt, Jean 118
Hersko, Janos 430-431
Hertel, Aage 59
Hertz, Aleksandr 198
Hervé, Julien Auguste 151
Herzog, Werner 809-810, **812-813**, 817, 820
Hesperia, Olga 190
Hessling, Catherine 272
Heston, Charlton 239, 253, 255, 386, 960, 992, 1116
Heutsch, Paolo 837
Hewer, John 1116
Heyer, John 604
Heykel, Hüseyin 732
Heyran 758
Hezarfen Ahmet Çelebi 941
Hickok, Wild Bill 239
Hidari, Sachiko 538
Hideko, Takamine 528
Higgins, Anthony 537
Higgins, E. 209
Highsmith, Patricia 816
Higuchi, Ichiyo 543
Hikmet, Nâzım 473, 475-476, 825, 916, 927, 936, 956, 1064, 1066, 1070-1071, 1077
Hill, George Roy **258**, 1082
Hillcoat, John 612
Hiller, Arthur 1035
Hiller, Wendie 311
Hilton, James 241
Himmler, Heinrich 292
Hindenburg 292
Hinds, Anthony 409
Hines, David 512
Hinton, Susan E. 973
Hippler, Fritz 298
Hirohito (İmparator) 353, 894
Hirokawa, Taichiro 1116
Hirschfeld, Dr. 822
Hirszman, Leon **650**
Hitchcock, Alfred 194, 256, 283, 288, 311, 365, 382, **387-391**, 405, 445, 451-452, 484, 495, 498, 789, 966, 969, 972, 976, 985, 1006, 1025-1026, 1034, 1037, 1059, 1061, 1063, 1065, 1068-1069, 1077, 1079, 1085, 1097, 1099, 1101, 1106
Hitler, Adolf 57, 145, 154, 163-165, 168, 171, 281, **292-297**, 299-301, 304, 310, 313, 341, 371, 392, 412, 423, 429, 432, 435, 565, 804, 811, 813, 818, 820, 849, 880, 894, 897-898, 977, 1005
Hlasko, Marek 445
Hodcaev, Süleyman 778
Hoffman, Dustin 367, 514, 960, 978, 992-994, 996, 1008, 1023, 1035-1036
Hoffmanstahl, Hugo von 55
Hofman, Anna 60, 1054
Hogan, Paul 610
Holden, William 372, 405, 960, 1086
Holland, Agnieszka **452-453**
Hollander, Felix 170
Holliday, Billie 805
Holliday, Johnny 491
Holliday, Judy 256
Holm, Ingeborg 880
Holmes, Cecil 605
Holmes, Rupert 697
Holt, Seth 408
Holt, Tim 228, 384
Homeros 910, 1033
Homes, Geoffrey 803
Homier, J. A. 688-689
Homolka, Oscar 198, 294, 388, 1084
Honegger, Arthur 176-177, 266, 272, 332, 467
Hong, Ling 577
Hongsheng, Jia 584
Honkasalo, Pirjo 889
Hood, Robin 246, 515, 1006
Hope, Bob 1006, 1100-1101
Hopkins, Anthony 867, 1020, 1028, 1037
Hopkins, Ben 1118
Hopkins, Bob 864
Hopkins, Miriam 248, 254, 1081
Hopper, Dennis 992, 1029
Hopper, Hedda 97
Horlivy, Frantisek 200
Horn, Camilla 160
Horne, Lena 379, 673

Horner, William George 20, 1048
Horthy (Amiral) 429
Horthy, Miklos 196
Hossein, Robert 765, 1073
Houdin, Robert 35
Houdini, Harry 113
Hoursoglou, Pericles 912
Houten, Carice Van 907
Hovhannisyan, Bagrat 768
Hovnannisyan, V. 769
Howard, Leslie 252, 311, 1066
Howard, Ron 1038, 1099, 1106
Howard, Sydney 186
Howard, Trevor 312, 1090
Howard, W. K. 310
Hoyos, Christina 417
Hölderlin, Friedrich 811
Höllering, Georg 429
Hrabal, Bohumil 440
Hsiao-Hsien, Hou **595-596**
Hsing, Lee 594
Hu, King 585-586, 588, 592, 594
Hu, Sang 575, 577-578
Hua, Shui 576-577
Huayhuaca, José Carlos 666
Hui, Choe Un 600
Hubley, Season 1031
Huch, Ricarda 883
Hudson, Hugh 856, 1086
Hudson, Rock 248, 377, 995, 998, 1088
Huerta (General) 678, 682
Hugenberg, Alfred 294
Hughes, Howard 91, 269, 803, 961, 969, 1071
Hugo, Victor 28, 41, 103, 124-125, 175, 523, 733, 826
Hugon, André 708
Hui, Ann **592**-593
Hui, Michael **591**
Hui, Shi 576-577
Huillet, Danièle 811
Huimin, Situ 573
Humeyni 753, 990
Humperdinck, Engelbert 56
Hung, Sammo **590-591**
Hung, Tran Ahn 1095
Hunter, Holly 611, 1033
Huphries, Barry 606
Huppert, Isabelle 495-496, 807, 899, 901
Hurley, Frank 209-210
Hurt, John 1028
Hurt, William 651
Hurtado, Federico Garcia 667
Hus, Jan 438
Huston, Anjelica 370-371, 590, 984, 1014
Huston, John 358, **369-371**, 452, 702, 995, 1009, 1069, 1073, 1089-1090
Huston, Walter 232, 245, 254, 369, 688, 1070
Huxley, Aldous 488, 512
Hün, Agâh 1092
Hünal, Cemal 951
Hyatt Kardeşler 1048

Ibánez, Vicente Blasco 105, 117, 201, 248, 683
Ibárruri, Dolores 868
Ibert, Jacques 272
Ibraileanu, Garabet 458
Ibsen, Henrik 28, 124, 184, 196, 427, 473, 531, 562-563, 635, 750, 807, 814, 983, 1056
Ibsen, Tancred 427
Ichikawa, Kon 519-520, **541**
Iglesia, Alex De La 870
Ihara, Saikaku 521
Iho, Arvo 770
Ijäs, Matti 889
Ik-gyu, Choe 600
Ilagan, H. 618
Ilarde, Rico 631
Ilgaz, Rıfat 931, 933, 1093
Ilyu, V. 458
Imai, Tadashi 522, **542-543**, 1077
Imamura, Shohei 527, **538-540**, 875, 1087, 1096, 1111
Imhoof, Markus 903
Inagaki, Hiroshi 1075
Iñarritu, Alejandro Gonzales 687
Ince, Thomas Harper **84-86**, 95, 99, 226-227, 1024, 1059
Indovina, Franco 796
Infante, Guillermo Cabrera 659
Inglin, Meinrad 903
Ingram, Rex 90, 93, 95, 104, 118, 123, 1070
Ingrassia, Ciccio 1100
In-kyu, Choi 599
Innocenti, Camillo 52
Inoue, Masao 206
Inoue, Yasushi 551
Ionesco, Eugene 828
Ipsen, Bodil 1068
Irish, William 485
Irons, Jeremy 423, 510, 819, 863, 1031-1032
Irzykowski, Karol 199
Isakkson, Ulla 791
Isaksen, Eva 885
Ishida, Tamizo 519
Ishiguro, Kazou 867
Ishihara, Shintaro 533, 548
Islas, Ricardo 664
Istrati, Panait 399, 458
Işık, Ayhan 479, 914-915, 1085

Ito, Daisuke 207
Ivens, Joris 277, 467, **468-469**, 503, 672, 676, 690, 719, 1091
Ivory, James 856, **866-867**
Iwerks, Ub 259
Ixinpei, Tan 572

İbni Rüşd 737
İbnü'l-Haytam 1047
İbrahimbeyov, Rüstem 770
İbrahimov, Ejder 770
İçöz, Canan Evcimen 932
İdiz, Nurseli 934
İleri, Selim 934, 937
İlf, Ilya 1005
İlhan, Attila 479, 1107
İlhan, Biket 932
İlhan, Çolpan 479
İlyadis, Friksos 470
İnal, Engin 1101
İnal, Günseli 936
İnan, Hüseyin 913
İnanır, Kadir 919-920, 934
İnce, Necdet 954
İnönü, İsmet 477
Iosseliani, Otar **762-764**, 889
İpar, Ali 1074
İpekçi Kardeşler 473-474
İpekçi, Abdi 913, 937
İpekçi, Handan 932, 944, 1099
İpekçi, İhsan 1079
İpşiroğlu, Mazhar Şevket 921, 955
İpşiroğlu, Nazan 955
İrani, Ardeşir 748
İrşad, Nebiye 746
İsa 16, 82, 100, 119, 181, 194, 203, 238, 401, 419, 571, 693, 768, 781, 786, 799, 845, 860, 1037, 1110
İsakoviç, A. 454
İsraelyan, Sergey 766
İşcan, Elif 937
İşler, Nejat 947
İşmuhamedov, Eller **779**
İzgü, Muzaffer 919

Jabor, Arnoldo **650-651**
Jackson, Glenda 514, 807
Jackson, Michael 1092
Jackson, Peter 617, 1044, 1101, 1106
Jackson, Senatör 363
Jacob, Irene 450
Jacob, Max 47
Jacobbi, Ruggero 644
Jacobi, Derek 613, 1015
Jacobini, Maria 190
Jacobs, Lewis 118, 244, 1001
Jacoby, George 189
Jacques, Norbert 163
Jadallah, Sulafa 745
Jaenzon, Julius 62
Jaffe, Sam 369
Jaibi, Fadhel 709
Jaikishen, Shankar 558
Jakubisko, Jurai 439
Jakubowska, Wanda 444-**445**
Jale, Afife 473, 1066
James, Frank 225
James, Henry 108, 254, 487, 611, 866-867, 1024
James, Jesse 225, 375
Janacek, Leos 442
Jancso, Miklos **433-434**, 909, 911
Jankovic, Nieves 656
Jannings, Emil 57, 126, 157, 160, 170-171, 187, 189, 218-219, 232, 294, 314, 475, 728, 1059, 1070
Janovics, Jeno 196
Janowitz, Hans 152, 157
Janssen, Pierre-Jules 22
Jarman, Derek **860**, 1094
Jarmusch, Jim 887, **1030-1031**
Jarrico, Paul 363
Jarry, Alfred 28
Jarva, Risto 426
Jasset, Victorin 46
Jaubert, Maurice 272
Jelinek, Elfriede 899
Jenkins 73
Jenkins, William 682, 684
Jennings, Humphrey 316
Jeruzelski 447
Jessel, George 211
Jesson, Laura 405
Jeunet, Jean Pierre 823
Jewison, Norman 382-383, 960, 1079
Jhabvala, Ruth Prawer 866
Jialiang, Liu **590**
Jian, Cui 583
Jian, Qin 585
Jimenez, Alfredo 663
Jimenez, José 653
Jin, Ba 577
Jin, Xie 577-579
Jingfen, Ren 572
Jires, Jaromil **441**
Joffé, Roland 857, **863**, 1089
John, Al St. 86
Johnson, Ben 1024
Johnson, Eyvind 881
Johnson, Katie 407
Johnson, Lyndon B. 664, 674, 771, 989, 999
Johnson, Martin E. 713

Johnson, Van 376
Jolson, Al 197, 211
Joly, Henry 42
Jonas 900
Jones, Buck 226, 253
Jones, James 365, 867
Jones, Jennifer 245, 255, 337, 380
Jones, Terry 365
Jones, Tommy Lee 830, 1019, 1034
Jong, Mijke De 908
Jonson, Ben 15, 1047
Joon-ho, Bong 602
Jordan, Neil **863**, 1095, 1105
Joseph, Franz 1056
Josephson, Erland 793
Josephson, Ernst 883
Jourdan, Pierre 1115
Jouvet, Louis 271, 273, 283, 285, 287, 1063, 1067, 1071
Jovovich, Milla 833
Joyce, James 144, 370-371, 483
Joyeux, Odette 285
Jörgensten, Geir Hansteen 884
Juárez, Benito 678
Judson, Edward 1064, 1066
Juhasz, Karl 197
Julia, Raul 651
Julian, Rupert 117, 124
Jung-Alsen, Kurt 412
Junghans, Carl 169-170, 200, 437
Junli, Zheng 575, 578
Junxiang, Zhang 576
Jurado, Katy 364, 783
Jurgens, Curd 410, 809
Jurgens, Curt bkz. Jurgens, Curd
Justiniano, Gonzalo 661
Justrisa, Vladmir 454
Jutkeviç 764
Jutra, Claude 692
Jutzi, Piel 169

Kaba, Alkaly 719
Kabaağaç, Cevat Şakir 927, 1082
Kabaş, Özer 956
Kabil 368, 566
Kabil, İhsan 1114
Kaboré, Gaston 723
Kachyna, Karel 439
Kaçan, Metin 941
Kadar, Jan 439
Kadıoğlu, Murat 1097
Kadri, Yakup bkz. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri
Kael, Pauline 801, 1092
Kafka, Franz 160, 288, 386, 437, 439, 441, 483, 487, 509, 535, 659, 709, 800-801, 807, 839, 847, 865, 891, 900, 966, 985, 1032-1033
Kahlo, Frida 684
Kaige, Chen **578**, 581, 1093-1094
Kaiser, George 154-155, 291
Kajumov, Gennadi 774
Kakabadze, David 760
Kalantaryan, A. 769
Kalatozov, Mikhail 149, **462**, 676, 760, 1082
Kalidas 568
Kam, Yeun 587
Kamal, Hüseyin 736
Kamalova, Kamara 779-780
Kamei, Fumio 520
Kamil, Şadan 478, 482, 955, 1067-1068
Kamin, Bebe 640
Kaminski, Januzs 978
Kaminsky, Melvin 1005
Kamwa, Daniel 722
Kanawa, Kiri Te 615, 807
Kane, Helen 261
Kanellopulos, Takis 908
Kaner, Suphi 1077
Kanevski, Vitali 896
Kang, Je-gyu 602
Kaplangı, Birsen 1009
Kaplanoğlu, Semih 947, 1099, 1115-1118
Kaplun, Arik 744
Kapoor, Prithviraj 557
Kapoor, Raj 554, **557-558**, 567, 1090
Karabey, Hüseyin 953
Kar-Leong, Lau 590
Kar-wai, Wong 593
Karaca, Muammer 1084
Karaca, Toto 1093
Karagözoğlu, Şadi Fikret 1058
Karahan, Demir 936
Karakaş (Savak Gözüryan) 474, 1061
Karakaş, Ercan 1105
Karakaya, Feridun 919, 1101
Karakol, Üstün 1116
Karakulov, Amir **774**
Karamanbey, Çetin 478, 481, 1072, 1095
Karamustafa, Gülsün 932
Karanovic, Sırdjan 1091
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 473, 476, 926, 1082
Karas, Anton 313
Karasu, Bilge 938
Karay, Refik Halit 928
Kargl, Gerald 897
Karina, Anna 493, 1076
Karinthy, Ferenc 430
Karipidis, Giorgos 911
Karkanevatos, Panos 912
Karloff, Boris 125, 235, 408, 702, 837, 1006, 1024, 1062, 1080

Karno, Fred 107, 115
Karoly, Mihaly 169
Karpov, Aleksandr 773
Karsakbaev, Abdullah 773
Kartal, Ayçe 1117
Karyoka, Tahiye 732
Kasdan, Lawrence 1093
Kaspar, Stefan 667
Kassila, Matti 425
Kast, Pierre **500**
Kastner, Peter 970
Kâşif, Hüseyin 481
Katai, Set Ashong 725
Katerina 105, 122
Kathe 169
Katz, Ephraim 1093
Kaufman, Andy 443, 690
Kaufman, Boris 277
Kaufman, Denis Arkadiyeviç 135
Kaufman, Mikhail 136-137
Kaul, Mani **568-569**
Kaulen, Patricio 657
Kaurismaki, Aki 427, 886-**887**-889
Kaurismaki, Mika 427, **886**-889
Käutner, Helmut **409-410**, 1085
Kavuklu Ali 954
Kavuklu Hamdi 1065
Kavur, Ömer 924, 928, 930, 1089-1091, 1093, 1096, 1101, 1104-1105, 1116
Kawabata, Fumiko 1113
Kawabata, Yasunari 522-523, 528, 545
Kawalerowicz, Jerzy **445**, 735
Kay-Şek, Çan 351
Kaye, Danny 358, 735, 1089
Kaygun, Şahin 936, 1093
Kayvoryan, Aleksandr 768
Kazan, Elia 359-360, **367-369**, 375, 1068-1069, 1071-1072, 1097, 1101
Kazan, Joe 367
Kazancakis, Nikos 366, 470, 966
Kazanskaya, Alla A. 1117
Kazbegi, Aleksandr 760
Ke, Xu 592
Ke, Jia Zhang 576, 1113
Keaton, Buster 92, **112-115**, 132, 179, 325, 371, 393, 402, 591, 746, 852, 855, 896, 987, 1007, 1060, 1062, 1072, 1078, 1109
Keaton, Diane 609, 971, 981-983, 985, 1017
Keaton, Joseph Francis 113
Keaton, Michael 1016, 1035
Keel, Howard 380, 1102
Keeler, Ruby 382
Keighley, William 246
Keita, Georges 721
Keita, Hamala 719
Keitel, Harvey 367, 435, 963, 1030, 1034, 1105
Kelani, Tunde 725
Keller, Gottfried 467
Kellner, Sandor 311
Kelly, Gene 256, 358, 379-380, **381-382**, 1073, 1088
Kelly, Grace 364, 387, 390, 1073, 1087
Kelly, Ron 692
Kemal, Orhan 480, 482, 918-919, 924, 926-928, 935, 937, 1080
Kemal, Yaşar 479-480, 918-919, 936
Kempinski, Tom 892
Kenç, Faruk 475, 478, 1065, 1067-1068, 1098
Keneally, Thomas 978
Kennedy, Jackie 1002
Kennedy, John F. 857, 989, 996, 1013, 1019-1020, 1075, 1077, 1098
Kennedy, William 73, 651
Kent, Larry 692
Kente, Gibsen 728
Kenter, Müşfik 914, 928, 936
Kenter, Yıldız 917-918
Kenyon, Doris 105
Kerenski 129, 144
Kerim, Muhammed 732-733
Kerimov, Valeri 771
Kerkorian, Kirk 1096, 1105, 1110
Kern, Jerome 381
Kerr, Deborah 380, 1115
Kerr, John 380
Kershner, Irvin 1021
Kertesz, Mihaly 195, 197, 245, 1059
Kesey, Ken 442
Keseyants, Dimitri 769
Keskin, Erol 947
Kessel, Joseph 786, 998
Kesserling, Joseph 241
Kevorkiantz, Rouben 765
Kevorkov, Stepan 767
Khachatrian, Harutiun 769
Khaled 706
Khalifa, Omar 708
Khan, Ali Akbar 953
Khan, Hama Ali 953
Khan, Mehboob **557**
Khan, Muhammed 738
Khan, Vilayat 564
Khanjonkov, Alexander 63
Kharitonov, D. 63
Khemir, Nasir 709
Khleifi, Michel 745
Khotnenko, Vladimir 896
Khoury, Elias 738
Kıpçak, Kâni 478, 481, 1069, 1071
Kıraç, Güven 951
Kıraç, İnan 1117

Kıraç, Suna 1117
Kıral, Erden 924-926, 1086-1087, 1094, 1104
Kısakürek, Necip Fazıl 918
Kızıltan, Özer 953, 1114-1115
Kiarostami, Abbas 749, **751-752**, 756-757, 1096
Kidd, Michael 381
Kidman, Nicole 611, 878, 1012, 1039, 1108
Ki-duk, Kim 601
Kiesler, Heddy 200
Kieslowski, Krzysztof **449-450**, 1094-1095
Kimyai, Mesud 749
Kimyavi, Perviz 749
King, Alan 692
King, Charles 220
King, Henry 91, **256-257**, 354, 375, 702, 1087
King, Martin Luther 989, 1107
King, Stephen 696, 1011, 1025
King, Yolanda 1114
Kinoshita, Keisuke 519, **526-527**, 540, 542
Kinski, Klaus 452, 812-813, 836, 1092
Kinski, Nastassia 452, 817, 891, 1051
Kinugasa, Teinosuke 207, 518, **522-523**, 1072
Kipling, Rudyard 103, 122, 261, 314, 509, 1021
Kircher, Athanasius 17, 1047
Kirov, Sergey 321
Kirsanoff, Dimitri 175, 269, 467
Kirstein, Hyman 727
Kishon, Ephraim 740
Kita, Ikki 548-549
Kitano, Takeshi **545-546**, 1096
Kitt, Eartha 1118
Kivikovski, Erkko 427
Klaw 1053
Klein, Cesare 154
Klein, George 74
Klein, Gerhard 412
Kleist, Heinrich von 499, 818, 821, 848
Klercker, Georg af 57, 60
Klimov, Elem 462-**463**, 777, 890
Klimpt, Gustav 660
Kline, Kevin 608
Kloepfer, Eugen 157
Klopfenstein, Clemens 903
Klos, Elmar 439
Klossowski, Pierre 659-660
Kluge, Alexander 809, **810-811**, 1080
Kneale, Nigel 408
Knef, Hildegard 248, 1099
Knight, Shirley 970
Knoles, Harley 689
Kobakhidze, Mihail 761
Kobaladze, Megi 953
Kobayashi, Masaki 520, **542**
Kobe, Hans 155
Kocagöz, Samim 482, 1093
Koçar, H. 767-768
Koçyiğit, Hülya 918, 936-937, 1110, 1117
Koçyubinski, Mihail 764
Koenig, Wolf 690
Kohout, Pavel 744
Kola, Mamadou Djim 723
Kolar, J. S. 200
Kolçak, Eşref 918
Kolirin, Eran 1115
Kollovrath, Alexander 1056
Kolm, Louis 197
Kolomb, Kristof 671
Kolowrat (Kont) 197
Konçalovski, Andrey Mikhalkov 772-773, 776, **891-892**
Konigsberg, Allen Stewart 980
Konlechner, Peter 465
Konuralp, Sadi 1100
Koper, Macit 929
Korabov, Nikola 459
Koray, Erkin 943
Koray, Yaman 903
Korcan, Kerim 932
Korda, Alexander 92, 122, 195, 310-**311-312**, 356, 392, 1054, 1073
Korda, Maria 189
Korda, Sandor 195-197, 1054
Korda, Zoltan 310, **312**, 701, 729
Korsakov 1011
Kortner, Fritz 198
Korutürk, Fahri 913
Kosashvili, Dover 744
Kosma, Joseph 272, 279, 282
Koster, Henry 1072
Koşeli, Goderdzi 763
Kotani, Henry 207
Kotcheff, Ted 605, 694, 1016, 1083
Kotler, Odded 741
Koundouros, Nikos 470-**471**
Kouyaté, Djibril 719
Kovacevic, Dusan 457
Kovács, Andras 430-431, **434**
Kovalenski, Leo 309
Kovalov, Oleg 145
Kovic, Bon 1019
Kozintsev, Grigori 134-135, 148, 318, 320, 322, 406, 1058, 1082
Kozlowski, Linda 610
Kozoloa, Yeo 722
Köklükaya, Başak 951
Köknar, Sait 474, 1061, 1064
Köksal, Neriman 1098

Köksal, Rüya 1117
Körmükçü, (Settar) Hazım 474, 1067, 1073
Kracauer, Siegfried 153, 296, 300
Kragh-Jacobsen, Soren 879
Krahl, Hilde 295
Kramarenco, Naum 656
Kramer, Erich 169
Kramer, Stanley 92, 353, **362-363**-364, 605, 1099
Kramo-Lanciné, Fadika 721
Kramp, Fritz 733
Kranenborg, Arno 908
Krauss, Werner 57, 152-153, 298
Krawicz, Miecyzslaw 444
Kreycik, Jiri 438
Krims, Milton 355
Kristl, Vlado 454
Kristov, Hristo 459-460
Krizenecky, Jan 199
Kruger, Hardy 804
Kruşçev 460, 889
Ktiri-İdrisi, Nacip 712
Kuatan, Annemarie J. 746
Kubasek V. 200
Kubelka, Peter 465
Kubrick, Stanley 353, 969, 971, 979, **1009-1012**, 1013, 1021, 1031, 1097, 1106
Kuçiev, Marlen 889
Kudu, Aydın 1117
Kuhn, Rodolfo 637
Kuleşov, Lev **132-135**, 138, 149, 317, 319, 1080
Kumagai, Hisitora 517
Kumai, Kei 551
Kun, Bela 196
Kundera, Milan 441
Kuntay, Mithat Cemal 935
Kurçenli, Yusuf 933, 1092
Kurdoğlu, Haluk 1102
Kureishi, Hanif 858
Kurek, Jalu 199
Kurkvaara, Mauno 426
Kurosawa, Akira 515, 517-520, **528-532**, 533, 586, 753, 773, 836, 973, 1070-1071, 1086, 1095-1096, 1106
Kurtiz, Tuncel 513, 897, 922, 924, 945
Kusturica, Emir **456-457**, 1007, 1088, 1095, 1103
Kuşhan, İsmail 748
Kuşkan, Fikret 929, 937, 949-951
Kuşteri (Şeyh) 66
Kutlar, Onat 7, 921, 926, 1078, 1094, 1102
Kutlu, Ayla 928
Kuypers, Rik 466
Küçük, Kemal 1064
Küçükyalçın, Altan 7, 955
Küçümen, Zihni 1095
Künel, Harry 903
Kür, Pınar 935
Kvirikadze, İrakliy 763
Kwan, Stanley **593**
Kwon taek, Im 600
Kyo, Machiko 529
Kyrou, Adonis 908

L'Herbier, Marcel 46, 173-174, 191, 267, 1085
La Fayatte, Madame 419
La Marr, Barbara 99
Labiche, Eugène 179
Laborit, Henri 490
Lacy, Jerry 981
Ladd, Alan 1077
Ladynska, Joanna 1117
Laemmle, Carl 88-90, 96, 101, 160, 223, 1052
Lafitte, Jean 123
Lafitte Kardeşler 40
Lafitte, Paul 1053
Lafont 33
Lafourcade, Enrique 659
Lagerkvist, Par 424
Lagerlöf, Selma 184-187, 424, 474
Lagrange, Jean-Jacques 899
Lahlu, Latif 711
Lai, Francis 1035
Laine, Edvin 425
Lake, Veronica 1082
Lakhdar-Hamina, Muhammed 703, **704-705**, 1083
Lama, Badr 732
Lama, Dalai 813, 832, 968
Lama, İbrahim 732
Lamac, Karel 199
Lamarque, Libertad 634
Lamarr, Hedy 198, 200, 252, 703, 1078, 1098
Lamartine 28, 643
Lamata, Luis Alberto 669
Lambert, Albert 40
Lambert, Christopher 833, 1018
Lambert, Gavin 506
Lambrakis 827, 1081
Lamorisse, Albert 596
Lamour, Dorothy 1095
Lampedusa, Giuseppe Tomasi di 340
Lampela, Jarmo 889
Lamprecht, Gerhardt 169
Lancaster, Burt 257, 340, 342, 344, 364, 374, 497, 993, 998, 1022, 1094, 1097,-1098
Landa, Alfredo 870
Landau, Martin 984

Landeck, Eva 664
Landi, Elissa 238
Landis, John 1036
Landru 1066
Lane, Diane 1031
Lane, F. K. 1057
Lanfang, Mei 581
Lang, Fritz 57, 157, **162-166**, 168, 187, 198, 253, 293, 409-411, 484, 493, 498, 732, 792-793, 804, 816, 835, 1060, 1064, 1083, 1107
Lang, Jack 1086, 1097
Langdon, Harry 86-87, 112, 219, 240, 1059, 1067
Lange, Jessica 828, 967, 1023, 1100
Langlois, Henri 173, 483, 497, 503, 703, 816, 852, 921, 1064, 1067, 1069, 1079, 1082-1083
Lanza, Mario 1075
Lapierre, Dominique 863
Lara, Claude-Autant 277, 1098
Lardner, Ring 358
Larin, Nikola 459
Larionov, Mikhail 65
Larkyns (Binbaşı) 22-23
Larrain, Arturo 655
Larsen, Viggo 58
Lasker-Schuler, Else 742
Lasky, Jesse 89-90
Laslo, Hanna 743
Lassaly, Walter 505
Lattuada, Alberto 328, 339, **345**, 797, 1106
Laughton, Charles 312, 373, 802, 1010, 1076
Laurel, Stan 59, 115-116, 220, 1004, 1006-1007, 1078
Lauritzen, Lau 1068
Lauro, Jorge di 656
Lautrec, Toulouse 28, 270, 380
Lauzon, Jean-Claude 694
Lav, Ercüment Behzat 474
Lavedan, Henri 40
Lavie, Efrat 741
Law, Clara 593, **612**
Law, Jude 1037
Lawrence, D. H. 511
Lawrence, Florence 96, 101, 1054
Lawrence, Henry Lionel 805
Lawrence, Thomas Edward 405
Lawson, John Howard 148, 239, 357-358, 1069, 1084
Lawton, Harry 993
Lazar, Lajos 429
Lazaro, Emilio Martinez 1085
Le Bargy, Charles Gustave Auguste 40, 1053
Le Carré, John 260, 997
Le Chanois, Jean-Paul 274, 398, 1071
Le Corbusier 144
Le Fanu, Sheridan 183
Le, Hiep Thi 1019
Leachman, Cloris 1024
Leal, Antonio 641
Lean, David 327, 359, **404-405**, 1068, 1072, 1074, 1076, 1092
Leander, Zarah 423, 1086
Léaud, Jean-Pierre 448, 486-487
Leavitt, David 872
Leblanc, Maurice 208
Leconte 1098
Leçhenko, Nikola 769
Ledda, Gavino 844
Ledger, Heath 1115
Leduc, Paul 684
Lee, Ang 597-598, 1041, 1094-1095, 1108, 1110, 1113, 1115
Lee, Bruce **587**-588, 590, 1082, 1108
Lee, Christopher 408, 1096
Lee, Harper 995
Lee, Spike 975, 1038, 1114
Lefebvre Jean-Pierre **692-693**
Legaspi, Alejandro 667
Léger, Fernand 172, 174, 191, 266
Legg, Stuart 314, 690
Legrand, Michel 501
Leguia, Juan 216
Lehane, Dennis 995
Lehar, Franz 119, 233
Lehner, Fritz 897
Lehrman, Henry 107
Leigh, Janet 387, 391, 1102
Leigh, Mike **861**, 867, 1095, 1102
Leigh, Vivien 252, 312, 368, 1079
Leighton, Margaret 807
Leite, Edoardo 641
Lejtes, Josef 444
Lelouch, Claude 823, **826**, 1079, 1098
Lem, Stanislaw 890, 1033
Lemaitre, Jules 40
Lemmon, Jack 372, 827, 1004-1005, 1099
Leni, Paul 125, 154-155
Lenin 83, 129-132, 135-136, 138, 196, 314, 322, 324, 894, 896, 902, 1103
Leno, Dan 192
Lenya, Lotte 1086
Leo XIII. (Papa) 1051
Leon, Gerardo de 618-619
Leon, Mike de 631
Leonard, Elmore 1032, 1035
Leonard, Robert Z. 1064
Leone, Sergio 224, 374, 533, 835-**836**, 849, 959, 994-995, 1078, 1091, 1106
Leopardi, Giacomo 340

Léos, Carax 833-834
Lepage, Henri 633
Lepage, Robert 694
Lepre, Gianni 884
Lerman, Diego 1101
Lermontov 729, 765
Leroux, Gaston 124
LeRoy, Mervyn 91, **250**, 382, 734, 1090
Lester, Richard 857, 1016, 1078
Leth, Jorgen 878
Leuvielle, Gabriel-Maximilien 44
Levi, Carlo 843
Levi, Primo 844
Levin, Ira 451
Levinson, Barry 1036, 1090
Levitan, Nadav 743
Levring, Kristian 879
Levy, Dany 902
Lewinsky, Monica 990
Lewis, Daniel Day 864
Lewis, Jerry 457, 966, 1003, **1006-1007**, 1068
Lewis, Juliette 967
Lewis, Robert 367
Lewis, Sinclair 227, 254, 802
Leyda, Jay 133
Li, Gong 581
Liang, Tsai Ming 1102
Liebeneiner, Wolfganf 409
Liebknecht, Karl 291, 412
Liebman 617
Lifar, Serge 268
Liguoro, Eugenio de 53, 655-656
Lilar, Suzanne 904
Lilienthal, Peter 816, 821, 1085
Lin, Zuo 575
Lincoln, Abraham 80-81, 229
Lincoln, Elmo 123, 1057
Lincoln, George 837
Linda, Nora 618
Lindberg, Per 423
Lindbergh, Charles 212, 215, 259
Lindblom, Gunnel 791
Linder, Max 41, **44-45**, 112, 133, 192, 402, 742, 1059, 1061
Lindqvist, Jan 664
Lindtberg, Leopold 467, 1068, 1071
Link, Caroline 822
Linna, Vaino 425
Lioret, Henri 33
Liotta, Ray 967
Lisi, Virna 805
List, Niki 897
Lister, David 728
Liszt, Franz 271
Littin, Miguel 657, **658-659**
Little, Cleavon 1005
Litvak, Anatole 269, 355, 369, 1082
Livaneli, Zülfü 936, 1118
Lizzani, Carlo 339, **343**, 835
Llewellyn, Richard 230
Llosa, Vargas Mario 667
Lloyd, Frank 123, 702, 1063
Lloyd, Harold 112-113, 120, 132, 179, 590, 593, 1081
Lo Duca, Joseph-Marie 39, 483, 1106
Lo Schiavo, G. G. 346
Loach, Ken 510-511, 752, 867, 1113
Lobos, Villa 647
Lockwood, Margaret 312
Loew, Marcus 74
Logan, Joshua 382, 1090
Lokkeberg, Pal 427-428, 884
Lokkeberg, Vibeke 884
Lollobrigida, Gina 245, 346, 995, 1077
Lombard, Carole 236, 1066
Lombardi, Francisco 664
London, Arthur 827
London, Jack 65, 79, 109, 133, 319, 1023
Lone, John 696
Long, Chen 587
Long, Di 589
Long, Gu 589
Longford, Raymond 209-210
Longhi, Enzo 665
Longpré, Paul de 89
Lopez, Antonio 869
Lopez, Jennifer 1020, 1032, 1101, 1105
Lorca, Federico Garcia 417, 712, 756, 781, 870
Lord, Daniel A. 100
Loren, Sophia 307, 337, 394, 849, 997, 1074, 1077, 1104, 1112
Loridan, Marceline 468
Lorre, Peter 163, 294, 369, 378, **410-411**, 1077
Losey, Joseph 355, 360, 374, 484, **802-807**, 857, 1075, 1081, 1088
Louhichi, Tayyib 709
Loutherbourg, Philippe-Jacques de 1048
Louÿs, Pierre 787
Love, Bessie 222
Lovelace, Linda 991
Low, Colin 690
Loy, Myrna 220, 1093
Loy, Nanni 841
Lubbe, Van Der 292
Lubitsch, Ernst 90, 187, 207, 220, 234, 248, 372, 1057-1058, 1069
Lucas, George 532, 968, 970-971, 976-978, 993, **1020-1021**, 1028, 1096, 1105, 1107, 1109, 1117

Lucas, Hans 491
Lucas, Kevin 612
Lucas, Wilfred 1057
Luccas, Celso 726
Luce, Clara Booth 377
Lucretius, Titus 16, 104
Ludlum, Robert 961
Ludwig I. 271, 342
Ludwig, Edward 356
Lugones, Leopoldo 694
Lugosi, Bela 125, 157, 196, 251, 253, 379, 408, 1062, 1073
Lumet, Sidney 354, **999**, 1074, 1113
Lumière Kardeşler 13-14, 20, 24, 27-28, **30-34**, 35, 38, 41, 43, 48-51, 54, 60-61, 65, 72-73, 76-77, 120, 194, 197-199, 203, 206, 212, 464, 469, 548, 617, 662, 665, 670, 677, 688, 699, 703, 706-707, 713, 731, 739, 1049-1051
Lumière, Antoine 13, 30
Lumière, Auguste 13, 28, 30-31, 34, 1049, 1072
Lumière, Louis 13, 28, 30-31, 34, 39, 1049, 1057, 1066, 1069
Luna, José Juan Bigas **870**
Lunaçarski, Anatoli 130
Lupino, Ida 248, 374, 1095
Lupo, Rino 202
Luxemburg, Rosa 291, 815, 820
Luzzati, Emanuele 1113
Lykke-Seest, Peter 62
Lynch, David **1028-1029**, 1092
Lyne, Adrian 857, 1031
Lynn, Emmy 176
Lyon, Sue 1010

Maanouni, Ahmed Al 712
Mac Arthur (General) 894
Mac Dermont, Galt 442
Mac Dougall, Ronald 353
Mac Laglen, Victor 194
Mac Laine, Shirley 514
Mac Orlan, Pierre 272, 280, 284, 396
Macario 797
Macchiavelli, Niccolo 345
MacDonald, Jeanette 234, 1078
MacDonald, John D. 967
MacDowell, Claudio **651**
Macedo, Antonio de 874
MacGillivray, William D. 695
Machado, Gerardo 672, 676
Machaty, Gustav 199-200, 437
Machin, Alfred 466, 700
Mackendrick, Alexander 404, **406-407**, 1034
Mackenzie, Compton 407
Mackenzie, William 120
MacLachlan, Kyle 1029
MacLaine, Shirley 372, 380, 383, 1036
MacLiammoir, Michael 385
MacMurray, Fred 1094
Madan, J. F. 204
Maddelena, Maris 966
Madden, John 1097
Maddin, Guy 696
Madero, Francisco 678
Madonna 514, 862, 985, 1030
Madsen, Forest Holger 59
Madsen, Harald 59
Maeterlinck, Maurice 86, 523
Maetzig, Kurt 412, 676
Magellan 617
Maggiorani, Lamberto 335
Magimel, Benoit 899
Magnani, Anna 329-330, 338-339, 344, 845, 1082
Magnier, Pierre 1058
Magnusson, Charles 57, 60, 1049
Magritte, Rene 43
Maguire, Tobey 1041
Mahfuz, Necip 686, 734-736
Mahler, Gustav 339, 696
Mahmoud, Mahmoud Ben 709
Mahmoudi, Betty 866
Mahmudbeyov, Şamil 770
Mahomo, Nana 728
Mahsdorf, Charlotte von 822
Mahthulis, Roviros 908
Maidana, José Maria Velasco 653
Maiga, Djingareye 718
Mailer, Norman 249, 1115
Major, John 867
Makavejev, Dusan 454-**455**
Mäkellä, Taru 889
Makhmalbaf, Muhsin 751, **753-754**, 755-756
Makhmalbaf, Samira **755-756**
Makk, Karoly **430-431**
Makovski, A. 775
Malaparte, Curzio **349**, 493, 842
Malasomma, Nunzio 310
Malden, Karl 367-368
Malekov, Raşid 780
Malick, Terrence 1098
Malkovich, John 611, 660, 797, 858, 985
Mallarmé, Stéphane 811
Malle, Louis **496-497**, 818, 1073, 1079, 1086, 1090, 1095
Mallet, Félicia 33
Malmierca, Alberto 663
Malmros, Nils 876
Malostransky, Svab 199

Malraux, André **286**, 485
Maltz, Albert 358
Malvy 47
Malyan, Henrik 767-768
Mambety, Djibril Diop 716-717
Mamedov, Hasan 770
Mamedova, Şefika 770
Mamet, David 497, 1000
Mamin, Yuri 464
Mamoulian, Rouben 220, 247-248, 1090
Managadze, Şota 761
Manaki Kardeşler 67, 910, 1054
Manaryan, Arman 768
Manchevski, Milcho **457**, 1094
Manet, Eduardo 675
Manfredi, Nino 415
Mangano, Silvana 308, 337, 343, 893, 1091
Mankiewicz, Francis 693
Mankiewicz, Herman 384, 1110
Mankiewicz, Joseph L. 239, 733, 1070, 1077, 1093, 1110
Mann, Anthony 353, **375-376**, 868, 1010
Mann, David 976
Mann, Delbert **362**, 1073
Mann, Heinrich 171, 412
Mann, Klauss 435
Mann, Thomas 340-341
Mansfield, Jane 1079
Mansfield, Katherine 488
Manson, Charles 451, 1080
Mansurov, Bulat 775
Manzano, Lucas 668
Manzi, Homero 634
Manzini, Italia Almirante 52, 54
Marais, Jean 267-268
Marat 18
Marceau, Marcel 1115
March, Fredric 220, 238, 247, 253-254, 363, 1083
Marchal, George 784
Marconi 27
Marcos, Ferdinand E. 619
Marcy, Claude 283
Mardanov, Samed 769
Mardzavişvili, Kote 760
Marey, Etienne-Jules **22-24**, 28, 1048-1049
Margheriti, Antonio 837, 1003
Mari, Febo 190
Maria, Angela 645
Marian, Ferdinand 298
Mariassy, Felix 430
Mariaud, Maurice 202-203
Marinetti, Filippo Tommaso 134, 144, 191, 302, 1056
Marino, Gustavo Graef 661
Marion, Denis 286
Marischka, Ernst 465
Mariyeviç, Anna 473
Mark, Mitchell 71
Marker, Chris 489, 500, 503, 676
Marketaki, Tonia 912
Markey, Alexander 614
Makowska, Elena 54
Marlowe, Christopher 160, 860
Marquand, Richard 1021
Márquez, Gabriel García 550, 638, 648, 658, 669, 684-686, 764, 843
Marro, Alberto 201
Mars, Sévérin 176
Marsh, Mae 79-80
Marshall (General) 352, 359
Marshall, George 229
Marshall, Henry 229
Marshall, Herbert 254
Marshall, Rob 1038, 1100, 1109
Martel, Lucrecia 641
Martínez, Arturo 687
Martínez, José Lose 687
Marti, José 637, 672-673
Martin, Dean 372, 1006-1007, 1068, 1077, 1095, 1097
Martin, Karl Heinz 155
Martin, Ramón Grau San 672
Martinez, Carlos 633, 679
Martinez-Lázaro, Emilio 869, 1085
Martinson, Harry 883
Martinson, Moa 883
Martirosyan, Amasi 766
Martoglio, Nino 53
Martone, Mario 854
Marvin, Lee 515, 1090
Marx Kardeşler 220, 479, 980, 991, 1006
Marx, Chico 1076
Marx, Groucho 1084
Marx, Harpo 1077
Marx, Karl 144, 447, 509, 778, 917
Masa, Antonin 439
Masaki, Hiroshi 543
Maselli, Francesco 339, **841**
Masereel, Franz 266
Masina, Giulietta 797-798, 801, 1067, 1094
Maskelne 35
Maslarov, Plamen 460
Mason, James 249, 257, 270, 313, 961, 1010, 1088
Masri, Mai **746**
Massaia (Kardinal) 309
Massardi, Rina 663
Massip, José 673, 675
Mastrocinque, Camillo 310
Mastroianni, Marcello 307, 340-341, 346-348, 419, 436, 704, 795, 797, 799, 840,

847, 849, 853, 893, 910, 1095
Masumura, Yasuzu **550-551**
Maşaravi, Raşid 746
Matarazzo, Raffaello 310, **350**
Maté, Rudolph 182
Matevosyan, H. 768
Matheson, Richard 975
Mathis, June 104, 108, 118
Matisse, Henri 331
Matras, Christian 272
Matsuda, Eiko 536
Matsui, Sumako 521
Mattei, Bruno 1114
Matteotti, Giacomo 303, 343
Matthau, Walter 354, 1098
Mattson, Arné 1071
Mature, Victor 228-229, 232
Matusweski, Boleslaw 198
Maugham, Robin 805
Maugham, Somerset 248
Mauriac, François 497
Maurice, Clément 13-14, 33, 1050
Mauro, Humberto **642-643**
May, Joe 57, 169
May, Karl 835
Mayakovski, Vladimir 64-65, 132, 134, 141, 505, 760, 1061
Mayer, Carl 152-157, 159, 161, 171, 198
Mayer, Louis B. 89-90, 92, 119, 126, 187, 223, 357, 374, 1065, 1074
Maynard, Ken 226, 1082
Mazif, Sid Ali 705
Mazzetti, Lorenza 505
Mazzucco, Melania Gara 943
McAvoy, May 211
McCann, Donal 371
McCarey, Leo 355, 1064, 1067
McCarthy, Corman 1034
McCarthy, Joseph 148, 355-356, 359, 369, 394, 803, 1022, 1097
McCay, Winsor 40, 259, 1057
McCowan, Alec 804
McCoy, Horace 1022
McCoy, Tim 226
McCrea, Joel 239, 253-254, 366, 959, 1092
McDaniel, Hattie 252
McDowell, J. B. 192
McDowell, Malcom 509, 1011
McGraney, James 394
McGrath, Patrick 697
McGraw, Ali 961, 1035
McGuire, Dorothy 255, 1099
McKellar, Don 696
McKinley, William 33, 69, 73
McKinney, Nina Mae 221
McLaglen, Victor 210, 227, 702, 1075
McLaren, Norman **690-691**, 718, 1089
McMurray, Fred 371
McMurray, Lillita 99
McNamus, George 40
McQueen, Steve 960-961, 996, 1085
Medici, Giovanni de 850
Medina, José **642**
Medvedkin, Aleksandr **325**
Meerson, Lazare 272
Mehmet Siyah Kalem 955
Mehrcui, Dariuş **749-750**
Mehtiyev, Hüseyin 771
Meiji (İmparator) 518, 525, 528, 540, 543
Meissonier 23
Mekas, Jonas 1001
Mekin, Ahmet 920
Melford, George 105, 689
Meliava, Tamaz 761
Méliès, Gaston 614
Méliès, Georges 13, 18, 32, **34-35**, 662, 713, 1039, 1051, 1064
Melik-Agavyan, Grigori 768
Melikyan, İstepan 1101
Melino, Miguel Angel 663
Melville, Herman 370
Melville, Jean-Pierre 396, **398-399**, 486, 864
Membetov, Ezerbaycan 773
Mendel, Georges 1051
Menderes, Adnan 477
Mendes, Sam 1037, 1098
Mendonça, Maria Luisa 652
Menges, Chris 729, 892
Menichelli, Pina 53-54, 190, 679
Menjou, Adolphe 109, 357, 1077
Menotti, Gian Carlo 1114
Mensah, Vera 725
Menzel, Jiri 438-439, **440**, 1092
Mercer, David 490, 510
Mercer, Jack 262
Mercero, Antonio 869
Merchant, Ismael 866, 1105
Mercouri, Melina 470, 804, 1078, 1086, 1094
Mérimée, Prosper 275, 283
Merkel, Una 233
Merlini, Elsa 309
Mesguich, Félix 32
Meshkini, Marziye **756**
Mesmer, Otto 259
Messter, Oskar 55
Meszaros, Marta 436, 1083
Metaksas, Yanis 909
Metternich, Clément 171
Mettler, Peter 696
Meyer, Russ 991, 1102

Meyerhold, Vsevolod 64-65, 473, 802
Mgeladze, Gio 764
Michel, Marc 179
Michiels, Ivo 466
Mickiewicz 444
Mifune, Toshiro 515, 521, 529-535, 1096
Migenes-Johnson, Julia 843
Mihail, Jean 457
Mikhalkov, Nikita 770, **892**, 1093
Mikkelsen, Leila 884
Milani, Tahmineh 757
Miles, Sarah 805, 807
Milestone, Lewis 126, **250-251**, 355, 374, 468, 605, 1061, 1085
Milhaud, Darius 272
Milland, Ray 354, 378, 387, 390, 702, 1035, 1089
Millar, Adelqui 656
Miller, Ann 1103
Miller, Arthur 360, 367, 370, 510, 743, 816, 819, 999, 1073-1074, 1103
Miller, Claude 832
Miller, George **610**
Miller, Glenn 376
Miller, Henry 496, 966
Miller, Lee 267
Milliet des Châles, Claude François 17, 1047
Mills, James 1024
Milne, Tom 182
Mimica, Vatroslav 454, 456
Min, Den Sik 600
Ming, Ye 577
Ming-Liang, Tsai 597, 1094
Minghella, Anthony 1037, 1095, 1116
Minh, Ho Şi 1017
Minnelli, Liza 379, 383, 964, 993, 996
Minnelli, Vincente **379-381**, 964, 1067, 1069, 1071, 1074, 1089
Minter, Mary Miles 98-99
Miou-Miou 825
Miquel, André 709
Mira, Brigette 814
Miranda, Carmen 643, 1073
Miranda, Isa 309, 361, 397, 1087
Mirbeau, Octave 275, 785
Miri, Maziar 758
Mirkassimov, Oktay 771
Mirren, Helen 858
Mishima, Yukio 541, 1032
Mita, Merata 616
Mitchell, Margaret 81, 245
Mitchell, Radha 986
Mitchell, Thomas 228, 252
Mitchum, Robert 363, 373, 967, 1069, 1096
Mitrione, Don 827
Mitrovic, Zika 454
Mitry, Jean 1064
Mitterand, François 493
Mix, Tom 84, 226, 1065
Miyagawa, Kazuo 829
Miyazaki, Hayao 1100
Miznawi, Ahmed 711
Mizoguchi, Félix 1051
Mizoguchi, Kenzi 207-208, **520-522**, 523, 526, 528, 535, 544, 1073
Mizrahi, Moşe 741
Mizrahi, Togo 732
Mizutani, Yaeko 207
Mkrtçıyan, A. 768
Mnouchkine, Ariane 832
Moberg, Wilhelm 881
Modigliani 287
Modzelawsky, Eugen 199
Moguy, Léonide 269
Moisson, Charles 62, 1049
Moland, Hans Peter 885
Molander, Gustaf 61, 423-**424**, 474
Molander, Karin 186
Molière 67, 111, 160, 987, 1059
Molina, Angela 787
Molinaro, Edouard 826
Mollberg, Rauni **426**
Molnar, Ferenc 165, 196, 219, 243, 432
Moltke (Genelkurmay Başkanı) 291
Mon, Lawrence Ah 593
Monet 829
Mongrand, Carlos 678
Monicelli, Mario **347-348**, 1075
Monroe, Marilyn 233, 236, 249, 256, 369-370, 372, 406, 561, 855, 1002, 1045, 1068, 1072-1073, 1076, 1087, 1097-1098, 1106-1107
Montand, Yves 281, 490, 501, 664, 807, 823-824, 827, 830, 903, 1092
Monteiro, Jõao César **875-876**
Montes, Lola 271
Monteverdi, Claudio 901
Montez, Maria 269
Montezuma, Magdalena 821
Montgomery, Douglas 243
Montgomery, Robert 357, 1086
Montt, Pedro 655
Monzó, Quin 871
Moodysson, Lucas 883, 1106
Moore, Colleen 98, 219
Moore, Demi 1031, 1112
Moore, Dudley 1004
Moore, Grace 221
Moore, Michael 1042, 1102, 1111
Moore, Susanna 612
Mora, Ferenc 432
Morais, José Alvaro 875
Morais, Wenceslau de 875

Moral, Şaziye 1088
Morante, Elsa 347, 840
Morat, Luitz 707
Moravia, Alberto 337, 493, 801, 839-840, 844, 851
Moray, Isidore 1055
More, Thomas 365
Moreau, Jeanne 487-488, 496-497, 513, 743, 755, 795, 797, 805, 910
Moreno, Antonio 680
Moretti, Nanni 852, **855-856**, 1099
Morgan, Helen 221, 246
Morgan, Michèle 271, 280, 285, 288
Morgan, Sidney 194
Mori, Masayuki 529
Mori, Ogai 522, 545
Morin, Edgar 503
Moritz, Little 700
Morlhon, Camille de 700
Moro, Aldo 801, 848
Moroder, Giorgio 165
Morricone, Ennio 452, 836, 853
Morrieson, Ronald Hugh 616
Morris, E. 480
Morris, Glen 123
Morrisey, Paul **1003**
Mosjoukine, Ivan 64, 130, 133, 174, 1060, 1065
Mosley, Nicholas 806
Mostel, Zero 1005
Motezedi, Han 747
Motta, Jake La 965
Mouloudji 397
Moussinac, Léon 138, 185
Mozart 275, 442, 807, 852, 966
Mozzato, Umberto 52
Mischwitzki, Holger Bernard 822
Mudaliar, Nataraj 204
Muggeridge, James 22
Muhammed (Hz.) 732
Muhiddin, Muhsin 737
Muhtar, Mehmet 481
Mujica, Francasco 656
Mukesh 558
Mullan, Peter 1100
Mulligan, Richard 1004
Mulligan, Robert **995-996**
Munch, Edward 28, 966
Munchemeyer, Gloria 661
Mune, Ian 615-**616**
Muni, Paul 91, 235, 250, 803, 1079
Mungin, Cristian 1115
Munk, Andrzej 194, **445-446**, 1076
Munk, Kaj 185, 424
Munkacsy, Mihaly 194
Munoz, Tomas 1085
Munzuk, Maksim 532
Murad, Leyla 732
Muradi, İbrahim 748
Murat Bey 66
Murata, Minoru 206
Murdoch, Rupert 1088
Murer, Fredi 903
Murger, Henri 888
Muriel, Emilio Gómez 680
Murnau, Friedrich Wilhelm 95, 121, 152-154, 156-**157-161**, 168, 207, 812, 1059, 1061
Murphy, Audie 369
Murphy, Geoff 616
Murphy, George 357
Murphy, Mary 804
Murúa, Lautaro 637
Musa (Hz.) 449
Musahipzade Celal 474
Musil, Robert 818
Musser, George P. 618
Musset 274
Mussolini, Benito 212, **302-304**, 305-306, 308-310, 392, 414, 418, 700, 1063-1064
Mussolini, Vittorio 305, 309, 329
Mussorgski 260, 266
Mustafa, Niyazi 733
Muti, Ornella 819
Mutlu, Mine 933
Muvahhit, Bedia 67, 473-474, 1094
Muybridge, Eadweard James **22-24**, 28, 1048
Muzafferüddin (Şah) 747
Muzhi, Yuan 574-575
Müjde, Gani 939, 946
Münferidzade, İsfendiyar 749
Münsterberg 16
Müren, Zeki 480, 1095
Mütercimler, Erol 936
Mysers, Carmel 98

N'Gakane, Lionel 728
N'Gassa, Jean-Paul 722
Na, Woon-gyu 599
Nabokov, Vladimir 448, 1010, 1031
Nadasdy, Kalman 430
Naess, Petter 885
Nafiz, Faruk 476
Nagel, Conrad 126
Nair, Mira **569-570**, 1099
Nakadai, Tutsuya 542
Nakahira, Yasushi 533
Nakip Ali 1117
Nakkaş Osman 955
Namal, Özgü 1116
Nanook (Eskimo) 120-121

Napolyon 20, 177, 193, 294, 296, 298, 313, 737, 864, 981-982
Narcejac, Thomas 283
Nargis 557-558
Narliyev, Hocadurdi 776
Narliyev, Hocakuli **775**
Naruse, Mikio 208, 518, 520, **526**
Narutowicz (Cumhurbaşkanı) 445
Nash, Percy 193
Nasır, İbrahim Mustafa 1084
Nasreddin Hoca 954
Nasrullah, Yusri **738**
Naşit, Adile 931, 1090
Nathan, John 547
Nathansen, Henri 882
Nattier, Nathalie 281
Naumov, Vladimir **461**
Navarre, René 47
Navarre, Yves 694
Nazır, Necla 929
Nazimova, Alla 90, 104-105
Nazzari, Amedeo 309-310, 344, 350, 1085
Neagle, Anna 193
Neal, Patricia 997, 1015
Nebenzal, Seymour 804
Nee-Owoo, Kwatee 724
Neeman, Yehuda 741
Neeson, Liam 978
Negri, Pola 57, 90, 187, 198, 218, 232, 1057, 1090
Negroni, Baldassare 189
Negulesco, Jean 1093
Nehm, John 876
Neilan, Marshall 101
Neill, Sam 608, 616
Nelson, Harmon Oscar 127
Nemec, Jan 438-440, **441**
Nepomuceno, José 618
Nero, Franco 462, 707, 787, 835
Neron (İmparator) 50, 189, 191, 238, 799
Neruda, Pablo 661, 863
Nesheim, Berit 885
Nesin, Aziz 954, 1095
Network, Seven 1096
Neumann, Günter 410
Neumann, Jozsef 195
Neuss, Albert 56
Neuss, Alwin 55
Neverov, Alaksandr 778
Neville, Edgar 413
Newell, Mike **860**, 867, 1043
Newman, Paul 258, 367, 735, 966, 997, 1007, 1014, 1117
Newmeyer, Fred 113
Newton, Isaac 1047
Newton, Robert 313
Neyir, Neyyire 473, 1066
Nezval, Vitczlav 441
Niblo, Fred 90, 102, 105, 126, 187, 248, 1060, 1069
Nichetti, Maurizio 852, **855**
Nichols, Dudley 227-228, 1065
Nichols, Mike 991, 1079
Nicholson, Jack 370, 378, 442, 651, 653, 756, 796, 969, 993, 1008, 1013, 1018, 1023, 1094, 1105
Nickel, Gitta 413
Nicolaescu, Sergiu 458
Nielsen, Asta 55, 57-59, 166, 169, 1083
Nielsen, Carl 877
Niepce, Joseph-Nicéphore 21, 1048
Nietzsche, Friedrich 27, 1030
Nijinski, Vaslav 613
Nikkatsu 207
Nikola (Çar) 1051
Nikola, II. 32, 62, 129, 464, 1049
Nilsson, Leopoldo Torre 635-637
Ninchi, Annibale 309
Ninig, Peng 579
Nishiyama, Eulogio 666
Niskanen, Mikko 426, 886
Niven, David 1004, 1087
Nixon, Richard 863, 962, 989. 996, 1020. 1081
Noailles, Charles 267, 782
Nobel, Alfred 881
Nofal, Emil 727
Nogues, Jean 51
Noiret, Philippe 661, 825, 829-830, 847, 853, 863, 1113
Nolan, Lloyd 984
Nolan, William C. 259
Noll, Karel 199
Nollet (Rahip) 1048
Nolte, Nick 610, 864, 967, 1020
Non, Ling 577
Nonguet, Lucien 42-43, 1051
Noris, Assia 307
Norkus, Herbert 295
Norman, Leslie 409
Normand, Mabel 88, 98-99, 107
Norris, Frank 117-118
Norton, Edward 1038
Nounez, Jacques-Louis 277
Novak, Eva 210
Novak, Kim 372, 387, 390
Novak, Yosip 459
Novakovic, Rados 453
Novakoviç, Kosta 453
Novarro, Ramon 90, 104-105, 123, 680, 1080
Novelli, Amleto 51

Nowina-Pezbbylski, Jan 444
Noyce, Philip **609**
Nozaka, Akiyuki 539
Nugmanov, Raşid **773**
Nur, Muhterem 480
Nurchon 771
Nureyev, Rudolf 512
Nutley, Colin 883
Nye, Gerald P. 356
Nykvist, Carl-Gustaf 882
Nykvist, Sven 792, 882, 891, 984, 1113

O'Banion, Dion 215
O'Brien, Edmund 993
O'Brien, Frederick 121
O'Brien, George 161
O'Brien, Pat 803
O'Casey, Sean 1096
O'Connor, Hugh 938
O'Flaherty, Liam 227
O'Grady, John 605
O'Hara, John 381
O'Hara, Maureen 257, 959
O'Henry 319, 642
O'Neal, Ryan 1011, 1024, 1035
O'Neal, Tatum 1024
O'Neill, Eugene 208, 219, 248, 999, 1066
O'Neill, Jennifer 996
O'Neill, Oana 107, 1066
O'Rourke, Dennis 612
O'Shea, John **615**
O'Sullivan, Maureen 984
O'Toole, Peter 405, 980
Oakie, Jack 392, 1084
Oates, Warren 960
Oberon, Merle 254, 1085
Obey, André 172
Ocenasek, Jan 439
Ochlopkov 802
Oda, S. 547
Odets, Clifford 374, 1077
Odjagov, Rasim 770
Oe, Kenzaburo 534
Oertel, Kurt 298
Oest, Paulla Van Der 908
Ogata, Ken 539, 1032
Ogawa, Shinsuke **543**
Ogilvie, George 610
Ogle, Charles 1054
Ogunde, Hubert 725
Oğuz, Abdullah 1111, 1116
Oğuz, Meral 928
Oğuz, Orhan 937, 1102
Ohanyan, Ohannes 747-748
Ohlsen, Jürgen 295
Okada, Elji 489
Okan, Tuncan 7, 921, 1078
Okan, Tunç 931
Okay, Arzu 933
Okay, Yaman 936
Okoyev, Tolomuş 776-777
Oladele, Francis 725
Olcay, Zuhal 929, 936, 941, 948
Olcott, Sidney 105, 122
Oldman, Gary 974
Olea, Pedro 870
Olgaç, Bilge 932
Oliver, Felix 662
Olivera, Hector 640
Olivier, Laurence 254-255, 258, 312, 327, 404, **405-406**, 508, 512, 514, 1069, 1091
Olmi, Ermanno 752, **850**, 1085, 1090
Olsen, Ole 57, 1052
Omegna, Roberto 700
Omirbaev, Darezhan **774**
Onaran, Âlim Şerif 7
Onassis 505
Ooka, Shohei 541
Ophüls, Max **269-271**, 287, 328, 464, 486, 501, 636, 1073
Oppenheimer, Max 269
Oppenheimer, Robert 863
Oraloğlu, Lale 1113
Orban, Dezso 196
Orçin, Serdar 951
Ordynski, Ryszard 199, 444
Orfanelli, Alvies 731
Orko, Risto 424
Ornitz, Samuel 358
Oro, Juan Bustillo 680
Oroná, Vicente 666, 671
Orozco, José Clemente 683
Orsini, Valentino 844
Ortaç, Yusuf Ziya 68
Ortega, Juan J. 671
Orton, Joe 858
Orwell, George 863, 1020, 1096
Orzeskowa, Eliza 198
Osada, Arata 544
Osanajil, Kaoru 206
Osato 731
Osborne, John 506-508
Oscarito 643
Oscarsson, Per 420
Oshima, Nagisa 520, **533-534**, 547-548
Osmanoğlu, Ayşe 66
Osoani, Kaoru 206
Osten, Franz 205
Osten, Suzanne **883**
Ostrovski 141, 324, 461
Osugi 548
Otawa, Nobuko 544

Otero 61, 63
Ottwald, Ernst 297
Ouedraogo, Idrissa **723**
Ouimet, Léo-Ernest 688
Oury, Gérard 826
Ovtcharov, Sergey 464, 896
Owen, Don 692
Owens, Jesse 301
Otyam, Nedim 1116
Oz, Amos 741
Ozawa, Shoichi 539
Ozep, Fedor 269
Ozu, Yasujiro 208, 518, **523**, 528

Ökten, Zeki 923-925, 1087-1088, 1099
Önder, Sırrı Süreyya 953, 1114
Öngören, Mahmut Tali 7, 1098
Öngören, Vasıf 919, 936
Örik, Nahit Sırrı 946
Örkeny, Istvan 431-432
Örnek, Tolga 953, 955-956
Öz, Kazım 947, 1101
Öz, Vahi 482
Özal, Turgut 913
Özatay, Turgut 1100
Özcan, Alper 1117-1118
Özcan, Naşit 954
Özcan, Sema 914
Özdemir, Muzaffer 952
Özdoğru, Nüvit 1100
Özen, Tülin 927, 947
Özer, Cem 938, 940, 950
Özer, Kemal 955
Özer, Nazmi 933
Özgentürk, Ali 924, 927, 955
Özgentürk, Işıl 932
Özgür, Özcan 935
Özkan, Yavuz 924, 930, 1085, 1094
Özkırım, Çetin A. 7, 1095
Özkul, Münir 931
Özlü, Demir 920
Özonuk, Şinasi 481
Özön, Nijat 921, 1117
Özpetek, Ferzan **856**, 942, 1103, 1111, 1114
Özsan, Sarper 919

Pablo, Dita 278
Pabst, Georg Wilhelm 152, 166-168, 170, 268, 296, 412, 701, 1066
Pacino, Al 347, 863, 962, 971-972, 974, 999, 1020, 1024, 1026, 1114
Padilha, José 1118
Pagano, Bartolomeo 52, 1055
Pagnol, Marcel 271, 286-**287**, 312, 328, 831, 1082
Painlevé, Jean 277, 287
Painter, Barburao 205
Pakkasvirta, Jaakko 426
Pakula, Alan J. **996**, 1097
Palance, Jack 355, 374, 1113
Palay, Abdurrahman 754, 1099
Palcy, Euzhan 729
Pallos, Sandor 196
Pallu, Georges 202
Palmer, Lilli 1089
Pamuk, Orhan 931, 1113
Panahi, Cafer **756**, 1097, 1099
Panayotopoulos, Nikos 912
Panero, Leopoldo 869
Panfilov, Gleb **461**, 890, 1090
Pang, Wu 586
Pantaleiev 575
Paolo, Giovanni 1097
Paolo, Il. Giovanni 449
Papas, Irene 470, 827
Papatakis, Nikos 911
Papazyan, Vahran 472
Papen, Von 294
Papousek, Jaroslav 442
Paquin, Anna 611
Parajanov, Sergey 729, **764-765**, 769, 779
Parajanyan, Sarkis 764
Parannaud, Vincent 758
Parer, Damien 604
Pareta, Willy 837
Parillaud, Anne 833
Paris, John Ayrton 19
Parisiadis 469
Park, Can-wook 602
Parker, Alan 857, **861-862**, 1084
Parker, Alfred 102
Parker, Charlie "Bird" 383, 994
Parker, Claire 266
Parks, Gordon 1109
Parks, Larry 359
Parretti, Giancarlo 1092
Paris, Virginia 1116
Pars, Kenan 1116
Parsons, Louella 97, 384, 1081
Parvez, Yunus 1114
Pasinetti, Francesco 305
Paskalyevic, Goran **456**
Pasolini, Pier Paolo 493, 550, 621, 742, 805, 814, 834, **845-846**, 850-852, 856, 1045-1046, 1070, 1076, 1080-1081, 1083, 1098, 1105
Passer, Ivan 438, 442
Pasternak, Boris 405
Pasteur, Louis 1058
Pastrone, Giovanni 51-53, 190, 201, 309, 1055, 1057, 1075
Pat (Patachon) 747

Patankar, S. N. 204
Paterson (Patachon) 747
Pathé, Charles 41-43, 73, 466, 1049-1052, 1074
Pathé, Emile 42, 1050
Patino, Basilio Martín 869
Paton, Alan 729
Patrón, Juan Carlos 663
Patti, Ercole 839
Paul, Robert William 48, 63, 200, 1049-1050
Paul, William 35
Pauli, Gustav 614
Paulin, Gaston 24
Paulin, Jean-Paul 701
Paulsen, Marit 884
Paulus, Wolfram 897
Pavese, Cesare 794
Pavlovic, Zivojin **455**
Pavolini 305
Paxinou, Katina 340
Paz, Octavia 785
Peck, Gregory 245, 248, 354, 380, 387, 967, 995-996, 998, 1100
Peckinpah, Sam **959-962**, 1008, 1017, 1088
Pehlevi, Rıza 748, 752
Peixoto, Mario 642
Pekmezoğlu, Oksal 933
Pekuysal, Suna 1117
Pena, Hermano 652
Penn, Arthur 961, 991, **1007-1009**
Penn, Chris 1109
Penn, Sean 995, 1020, 1100
Peón, Ramon 671
Pera, Eduardo Martinez de la 633
Peredo, Luis G. 679
Perestiani, Ivan 64, 759, 765-**766**
Perez, Manuel 1101
Pergaud, Louis 826
Périer, François 267-268
Peries, Lester James **570**
Périnal, Georges 272
Peritz 617
Perkins, Anthony 353, 386, 390, 1093
Permeke, Constant 906
Perojo, Benito 201, 414
Peron, Juan 634-635, 637-639
Peron, Eva 637, 862
Perrault, Charles 501
Perrault, Gilles 831
Perrault, Pierre 692
Perret, Léonce 175
Perry, Joseph, H. 209
Persona, Estelle 1008
Pertan, Ersin 937
Pertierra 617
Peschke, Anton 897
Pesci, Joe 967-968
Pesen, Nevzat 481, 1077, 1082
Pessoa, Fernando 900
Petacci, Clara 310
Pétain (Mareşal) 395, 827, 1060
Peters, Brock 995, 1107
Peterson, Oscar 691
Petkov, Vladimir 459
Petkova, Rumyana 460
Petri, Elio 834-835, **839-840**, 1081, 1087
Petronius 799
Petrov, Vladimir 149, 319, **324**
Petrov, Yevgeni 1005
Petrova, Olga 86
Petrovic, Aleksandar 454
Pettigrew, Damian 802
Peyami, Babar 758
Peyda, Hüseyin 481
Peyré, J. 308
Pfeiffer, Michelle 858, 967, 1022
Phalke, Dadasaheb 203-204
Philipe, Gérard 181, 270, 285, 396, 398, 468, 784, 1075
Philippe, Charles-Louis 839
Piaf, Edith 402, 1077
Pialat, Maurice **824-825**, 1090, 1100
Piazolla, Astor 639
Picabia, Francis 178
Picasso, Pablo 28
Piccoli, Michel 419, 493, 784-785, 824, 847
Pichel, Irving 105
Pichul, Vasily 895
Pick, Lupu 152, 154, 156, 159, 177
Pickford, Mary 79, 83, 86, 90-91, 97, 101-102, 104, 107, 109, 132, 190, 219, 688, 1053, 1057-1058, 1060, 1063, 1070, 1085
Pidgeon, Walter 254, 355, 373, 1088
Pierce, Richard 1086
Piero, Mattia di 854
Pietrangeli, Antonio **348-349**
Pilotto, Camillo 309
Pimenoff, Serge 272
Pinal, Silvia 785
Pinchon, Jean 711
Pingkian, Li 585
Pinglo, Felipe 666
Pinochet, Augusto 471, 657-658, 661
Pinter, Harold 506, 805-807, 819, 1025, 1032, 1107, 1118
Pintilie, Lucian **458**
Pinto, Joaquim 875
Pipa, Jean Pierre Dikongue 722
Pirandello, Luigi 174, 286, 529, 633, 844-845, 848
Pirhasan, Barış 937
Piriev, Ivan 149, **325**, 460

Pirro, Ugo 1115
Pirosmanişvili, Niko 762
Pirselimoğlu, Tayfun 948, 1115
Piscator 297, 413, 802
Pişkin, Halide 1075
Pita, Dan 458
Pitt, Brad 997, 1104, 1111
Pitt, Stewart 614
Pittenger, William 114
Pitts, Rafi 758
Pitts, ZaSu 118
Pius (Papa X.) 41
Pius, XI. 1064
Pius, XII. 828
Piwowarski, Radoslaw 1089
Planck, Max 27
Plateau, (Joseph-Antoine) Ferdinand 19, 465, 1048
Platon 16, 1047
Platonov 775, 893
Pleggi, Nicholas 967
Pletnyov, Valeri 141
Plumpe, Friedrich Wilhelm 157
Podeswa, Jeremy 694
Podsadecki, Kazimierz 199
Poe, Edgar Allan 80, 174, 251, 378, 512, 827
Pogacic, Vladimir 453
Pohland, Jason 725
Poincaré, Raymond 134
Poiret, Jean 826
Poirier, Léon 713
Poitier, Sidney 312, 363, 377, 997, 1077, 1110
Polanski, Roman **450-452**, 853, 857, 1079, 1084, 1100, 1112
Polat, Ömer 926
Polidoro, Gian Luigi 1077
Pollack, Sydney **1022**, 1090, 1117
Polonsky, Abraham 359, **993**, 1008
Polovtsev, Aleksandr 896
Polselli, Renato 837
Pommer, Erich 172, 293, 409
Ponrepo, Victor 199
Pons, Ventura **871**
Pontecorvo, Gillo 485, 704, 834, 840, 1079, 1113
Ponti, Carlo 1074, 1085, 1113
Pool, Léa 693
Popesco, Elvire 458
Popescu-Gopo, Ion 459
Poplavskaya, Irina 776
Popovic, Mihailo 453
Porter, Cole 246, 248, 256, 380, 966, 1078
Porter, Edwin S. 49, **76-78**, 79, 124, 226, 695, 1051-1053
Porter, Franz 55
Posadas, Alessandro 633
Posev, Vasil 459
Posnansky, Arturo 653
Postu, Laurens Van Der 537
Potes, Julio Fernandes 202
Pouctal, Henri 41, 700
Powell, Dick 91, 382
Powell, Frank 103
Powell, Michael 194, 312, 404, 605
Powell, William 1088
Power, Tyrone 91, 102, 245, 248, 257, 375, 1074
Powers, John 606
Poyrazoğlu, Ali 921, 933
Poznanski, D. 775
Pozner, Vladimir 399
Prata, Sebastião 643
Pratesi, Mario 839
Pratolini, Vasco 343
Praunheim, Rosa von 822
Préjean, Albert 279, 1066
Premchand, Munshi 565
Preminger, Otto 198, 234, 359, **373-374**, 735, 1089
Prenczina, Sabine 1093
Prenses Süreyya 796
Presle, Micheline 396, 804
Presley, Elvis 246, 1084
Pressburger, Emeric 404
Preston, Robert 960, 1089
Prévert Kardeşler 277
Prévert, Jacques 272-273, 279-282, 288, 397, 783, 1084
Price, Vincent 378, 1093
Prochazka, Jan 439
Profitt, Nicholas 974
Prokofiev, Sergey 145-146, 319, 511
Promio, Alexandre 739
Promio, Eugène 32, 63, 65, 200, 1050
Proschkin, Alexander 896
Protazanov, Jakov 64
Proulx, Annie 598
Proulx, Maurice 598, 689
Proust, Marcel 271, 488, 819, 905
Pryzbyszewski, W. 65
Pşavela, Vaza 761
Ptolemaios 16, 1047
Puccini 305, 607
Puchalski, Edward 198
Pudovkin, Vsevolod 83-84, 133, 136, **138-140**, 146-147, 170, 175, 197, 221, 317-318, 430, 772, 1060, 1062, 1068, 1072
Puenzo, Luis 640
Puig, Manuel 636, 651
Purcell, Henry 1011
Purviance, Edna 102-103, 108-109, 394, 1074

Puşkin, Aleksandr 63-64, 269, 294, 308, 345, 464, 896
Puterea, Manole Marcus 458
Putti, Lya de 170, 458
Puttnam, David 857
Puzo, Mario 971-972, 1018, 1097
Pütün, Yılmaz bkz. Güney, Yılmaz
Py, Eugène 633

Qi, Xiao 595
Qi, Zhang 579
Qiang, Zhai 576
Qing, Jiang 578
Qingxia, Lin 594
Quaranta, Lydia 52
Quatermass, Martin 409
Queen, Anthony 470, 798, 997
Queffelec, Yan 905
Queneau, Raymond 496
Quesada, Enrique Diaz 670
Quigley, Martin 100
Quinn, Anthony 380, 1099
Quintín, Raul 664

Rabal, Francisco 785, 870, 1099
Racine, Jean 498
Rada, Ricardo 654
Radcliffe, Daniel 1043, 1107
Rademakers, Fons 469
Rademakers, Lili 469
Radev, Vulo 459-460
Radford, Michael 661, 854, **863**, 1089
Radiguet, Raymond 396, 848
Rado, James 442
Radok, Alfred 438
Radvany, Geza 430
Rafelson, Bob **1023-1024**
Raft, George 235, 1086
Ragni, Jerome 442
Rahn, Bruno 169
Rai, Himansu 205
Raimburg, André 1080
Raimi, Sam 1041
Raimu 271, 285
Rainier (Prens) 1073
Rains, Claude 241, 1079
Rakosi, Matyas 430-431, 436
Rambaldi, Carlo 977
Rambova, Natacha 105
Ramdani, Abdülaziz 711
Ramirez, Alvaro 656
Ramos, Antonio 617
Ramos, Graciliano 645, 650
Rampling, Charlotte 471, 537, 842
Ramses 445
Ramuz, Charles-Ferdinand 467, 901
Rand, Ayn 309
Rani, Devika 205, 554
Rani, Rai 554
Rank, Arthur 194, 310, 404
Ranody, Laszlo 430
Rappe, Virginia 98
Rapper, Irving 359
Rappeneau, Jean-Paul **830**
Rappoport, Kseniya 853
Rascel, Renato 345
Rasputin 463
Raşidi, Ahmed 704
Raşit Rıza bkz. Samako, Raşit Rıza
Rathbone, Basil 246, 378, 1079
Rattigan, Terence 311
Rauf, Mehmet 67
Raùl Alsina, Julio 633
Rautenbach, Jans 727
Ravel, Maurice 530, 824
Rawlings, Kinnan 997
Ray, Aldo 249
Ray, Man 172, 178, 782
Ray, Nicholas 226, 355, **375**, 484, 816-817, 868, 1030, 1073, 1085, 1110
Ray, Satyajit 554-555, 560, **561-564**, 569, 1074, 1082, 1093
Ray-Chaudhary, Upendra Kishore 563
Reagan, Ronald 357, 990, 994, 1016, 1064, 1071, 1075, 1079, 1081, 1085, 1101
Réage, Pauline 550
Rebolledo, Carlos 668
Redford, Robert 258, 993, 996, 1007, 1022-1023, 1031, 1035, 1086
Redgrave, Michael 311-312, 804, 1088
Redgrave, Vanessa 365, 509, 707, 807
Reed, Carol 194, 311, **312-313**, 404, 676, 1070, 1080, 1083
Reed, John 129, 144, 320, 462, 684, 1017
Reeve, Christopher 1102
Reeves, Keanu 1042, 1103
Refiğ, Halit 915, 917-918, 921, 1076, 1078, 1087, 1092, 1118
Reggiani, Serge 270, 281, 287, 1102
Regnoli, Piero 837
Rehman, Waheeda 559
Reich, Ill. 163
Reich, Wilhelm 455
Reichenbach, François 503, **504-505**
Reiguera, Francisco 386
Reimann, Walter 152
Reinhardt, Max 55-56, 152, 154-157, 171, 232, 297, 373, 411
Reiniger, Lotte 170
Reis, Aurelio du Paz dos 201
Reis, Mario 643
Reisch, Walter 464

Reisz, Karel 505-**509**-510, 1100
Reitz, Edgar 809, **811**
Rejtter, Otto 55
Rekviaşvili, Aleksandr 763
Remarque, Eric Maria 250-251, 377
Renard, Jules 284
Renard, Maurice 154
Renaud, Madeleine 288, 1065, 1094
Renker, Gustav 299
Renoir, Auguste 272, 276
Renoir, Jean 119, 265, 271, **272-276**, 284, 286-288, 328, 337-338, 361, 374, 380, 395, 398, 430, 460, 484, 486, 561-562, 642, 703, 785, 824, 829, 875, 991, 1063-1065, 1068, 1077, 1083, 1085
Rensburg, Marie van 728
Renshun, Jim 583
Resnais, Alain 47, 174, 484, **488-491**, 500-502, 504, 533, 545, 547, 637, 668, 675, 695, 818, 914, 1076
Reşat (Sultan, IV.) 67, 1054
Reşit, Harun 155
Reuben, David 981
Révillon Kardeşler 120
Revueltas, José 683, 685
Revueltas, Rosaura 363
Revueltas, Silvestre 630
Rey, Fernando 417, 712, 785, 787
Rey, Florian 201, 413
Reyes, Jorge 667
Reyes, Lucha 686
Reyna, Siguion 631
Reynaud, Emile **24-25**, 39, 1048, 1056
Reynolds, Debbie 381
Reynolds, Harrington 614
Rıza, Emel 474
Ribeiro, Antonio Lopes 418, 701
Ricalton, James 1050
Rich, Robert 359, 1075
Richard, III. 191, 220, 406
Richard-Wilm, Pierre 283
Richardson, Natasha 819
Richardson, Ralph 255
Richardson, Tony 405, 505-506, **508**, 605, 1077, 1092
Riche, Daniel 68
Richelet 17, 1047
Richter, Hans 172
Riefenstahl, Leni 295-296, **298-301**, 541, 1064, 1069, 1101
Riesenfeld, Hugo 198
Righelli, Gennaro 190-191
Riley Kardeşler 1048
Rilla, Wolf 1028
Rinaldi, Guiseppe 1115
Rios, Humberto 657
Rios, Leopoldo Torres **635-636**
Rippert, Otto 56-57
Ripstein, Arturo 685-**686**
Risi, Dino 339, **347**, 835, 1117
Risquez, Diego 669
Ritt, Martin **997**-998, 1092
Ritter, Karl **295**
Riva, Emmanuelle 399, 489, 497
Rivera, Diego 144, 683-684
Rivero, Enrique 267
Rivero, Manuel 634
Rivette, Jacques 268, 331, 483, 486, **498-499**, 504, 1078
Riyu, C. 817
Rizal, José 617-619
Robards, Jason 365, 960
Robbe-Grillet, Alain 489, 500, **502**, 845, 1116
Robbins, Jerome 257-258
Robbins, Tim 995, 1014, 1033, 1100
Robert, Etienne-Gaspard 18
Robert, Yves 826
Roberti, Roberto Leone 836
Roberton, Bob 836
Roberts, Julia 1032, 1108
Robertson 18, 20, 465
Robertson, Bob 835
Robertson, Clift 1025
Robeson, Paul 312, 701, 1083
Robespierre 447
Robinne, Gabrielle 40
Robins, Jerome 382, 1076
Robinson, Andy 994
Robinson, Edward G. 91, 186, 220-221, 250, 359-360, 1082
Robinson, Madeleine 288
Robinson, Ray Sugar 965
Robles, Emmanuel 784
Robson, Mark 362
Roca, Augusto 653
Rocca, Stefania 838
Rocha, Glauber 642, 644, **646-648**, 1086
Rocha, Paulo 710
Roché, Henri-Pierre 487
Rochefort, Jean 829
Rock, William T. 72
Rodgers, Richard 365
Rodin, Auguste 1055
Rodríguez, Ismael 682
Rodriguez, Angelito 662
Rodriguez, Manuel 655
Rodriguez, Nelson 645
Roeg, Nicholas 605
Roehler, Oskar 1099
Roentgen, Wilhelm Konrad 27
Roffman, Julian 692

Roger, Gnoan 721
Rogers, Ginger 236, 371, 382, 801, 1094
Rogers, Kasey 1112
Rogers, Roy 681
Roget, Peter Mark 19, 1048
Rogosin, Lionel 728
Rogozhkin, Alexandre 896
Rohmer, Eric 483, 495, **498-499**, 1078, 1089
Roland, Gilbert 680
Roldán, Alberto 673
Rolland, Romain 216, 543
Romains, Jules 1063
Romakhkov, Vladimir 63, 1053
Roman, Augusto Tomayo San 666
Romance, Viviane 271, 1066, 1092
Romero, Eddie 619
Romm, Mihail 318-319, 322, **462**
Rommel (Mareşal) 249, 257, 354
Rona, Aliye 914, 1095
Roodt, Darrell James 729
Rooney, Mickey 90, 248, 994
Rooney, Tim 1113
Roos, Charles 688
Roos, Len 688
Roosevelt, Franklin Delano 92, 112, 126, 215, 217-218, 227, 230, 237, 240, 242, 258-259, 359, 990, 1009, 1064
Roosevelt, Theodore 69
Rosa, Felipe y Washington Varela La 665
Rosa, Salvator 306
Rosaspina, Carlo 50
Rosas, Adolfo Urzua 655
Rosas, Enrique 679
Rosay, Françoise 271, 279-280, 283-284, 1056
Rose, Reginald 999
Rosenberg, A. 292
Rosenberg, Murray 739
Rosenthal, Rick 1027
Roshal, Grigori 319
Roshi, Kadri 1114
Rosi, Francesco 834-835, **843-844**, 850, 1077, 1081
Rosing, Bodil 161
Rosito, Victor 731
Ross, Herbert 981
Ross, Kenneth G. 606
Rossellini, Isabella 1029
Rossellini, Roberto 309, 327, **328-333**, 338-339, 484, 493, 498, 735, 794-795, 797, 835, 968, 1066-1068, 1070, 1074-1075, 1084
Rossen, Robert 362, 966, 1070, 1072
Rossi, Tino 1087
Rossif, Fréderic 504
Rossini 1011
Rostand, Edmond 40, 830, 1055
Rostand, Robert 961
Rosti, Stephan 732
Rostrup, Kaspar 876
Rosza, Miklos 1095
Rota, Nino 911, 971, 973, 1085
Rotberg, Dana 687
Roth, Tim 975
Rotha, Paul 314-315
Rouch, Jean 502-**503**, 718-720, 724, 1101
Rouiched 704
Rourke, Mickey 862, 1031
Rousby, Ervin 200-201
Rousseau, J. J. 121
Rovensky, Josef 437
Rowlands, Gena 984, 1000-1001
Rowling, Joanne Kathleen 1043, 1106
Roy, Bimal **559**
Roy, Charn 205
Roy, Jean-Louis 467, 899
Rozas, Enrique 678
Rozema, Patricia 695
Röhrig, Walter 152
Rubbo, Michael 695
Rubens, Alma 99
Ruffalo, Mark 612
Ruggles, Wesley 116, 221, 1062
Ruiz, Jorge 653
Ruiz, Raúl 657, **659-660**
Rulfo, Juan 686
Ruspoli, Dado 847
Ruspoli, Mario 503, **505**
Russell, Ken 236, **511-512**, 857
Russell, Kurt 892, 1028
Russell, Rosalind 1083
Ruşdi, Fatima 732-733
Rutten, Gerard 467
Ruttmann, Walter 171, 300, 314
Ruven, Paul 907
Ruzowitsky, Stefan 897
Rühmann, Heinz 410
Ryan, Meg 612
Ryan, Robert 270, 803, 960
Ryder, Winona 967, 974
Rye, Stellan 56
Rymer, Michael 612
Ryosuke, Hashiguchi 551
Ryslinge, Helle 878

Saad Zaglul Paşa 731
Saadi, Yacef 704
Saarela, Olli 889
Sabancı, Kudret 946, 949, 1108
Sabatini, Rafael 122-123, 245-246, 1021
Sabela, Simon 728

Sabu 122, 312
Sabuncu, Başar 786, 935
Sabuncu, Nur 915
Sacco, Nicola 216, 1060
Saddam Hüseyin 990
Sadoul, Georges 16, 39, 44, 48, 80, 121, 135, 167, 173, 178, 180-181, 256, 321, 381, 523, 699, 782, 1079
Safa, Peyami 473, 476, 954, 1076
Safavi, Navvah 753
Sagan, Carl 1022
Sagan, Françoise 268, 373
Sagan, Leontine 294-295, **297**
Sağıroğlu, Duygu 915, 1078-1079
Sahhafbaşı, Mirza İbrahim Han 747
Saint, Eva-Marie 390
Saint-Laurent, Yves 1117
Saint-Saens, Camille 40, 1055
Sakızlı, Eniz Rıza 956
Sala, Babu 725
Salas, Sigfrido 665-666
Salayev, Ayaz 771
Salazar, Antonio de Oliveira 418-420, 701, 874-875
Salem, El Hedi Ben 814
Salieri, Antonio 442
Salih, Tevfik **735**, 745
Salim, Atıf **736**
Salim, Kemal 733
Salisbury (Lord) 27
Salles, Walter 1097
Salman, İlyas 931, 940
Salmien, Ville 425
Salumbides, Vicente 618
Salvador, Henri 1116
Salvador, Lou 619
Salvatores, Gabriele 852, **855**
Salvatori, Renato 340, 347, 1076
Samancılar, Menderes 754
Samb-Makharam, Ababacar 715-716
Sambarino, Pedro 653
Sambucini, Kally 54
Samoilova, Tatiana 462
Sams, W. 21
Samsonov, Samson 460-461
Sánchez, José Luis García 869, 1085
Sanchez, Rafael 656
Sanda, Dominique 825
Sandberg, Anders Wilhelm 59
Sandemose, Axel 887
Sanders, George 331, 387, 1081
Sanders-Brahms, Helma 821
Sandgren, Ake 879
Sandor, Pal **436**
Sandrelli, Stefania 348
Saner, Hulki 481, 1106
Sangster, Jimmy 408
Sang-ok, Shin 600
Sanjinés, Jorge **654**
Sansa, Maya 849
Sansoles, Manuel Cirerol 679
Sanson, Yvonne 350
Santa, Ferenc 432
Santana, Alberto 665
Santiago, Hugo 640
Santoni, Dante 50
Santos, Alberto Seixas 874
Santos, Carlos 202
Santos, Luis Reis 202
Santos, Nelson Pereira dos **644**-645, 648
Santos, Pablo 670
Santos, Roberto 644-645
Saparov, Osman776
Sapenta, Abdül Hüseyin 748
Sapiain, Claudio 657
Sara, Sandor 437
Saraceni, Julio 663
Saraceni, Paulo César 646, **649**
Sarandon, Susan 610, 1100
Sardou, Victorien 190
Sarı, Ruhi 951
Sarıoğlu, Güner 956
Sarkka, T. J. 424
Sarmatova (Madam) 473
Saroyan, William 366
Sarquis, Nicolás 640
Sarraute, Nathalie 483
Sarti, Dino 1114
Sartre, Jean Paul 337, 620
Sarulu, Marat 777
Sasaki, Yasushi 517
Saslavsky, Luis 634
Sassard, Jacqueline 345, 806
Sassoli, Dina 1116
Satie, Erik 178
Satrapi, Marjane 758
Saura, Carlos **416-417**, 785, 868, 871, 1086
Sautet, Claude **823**-824, 1098
Savage, John 1017
Savaş, Perihan 932
Savun, Kadir 481, 1095
Sayadin, Artin 764
Sayar, Leyla 917
Saydam, Nejat 482
Saylak, Onur 953
Scarborough, Dorothy 186
Schaffner, Franklin J. 991, 1080, 1091
Schakleton, Sir Ernest 209
Schary, Dore 92
Scharz, Marc 740
Schatzberg, Jerry 1024-1025, 1082
Schaub, Christoph 903

Schechtl, Ignac 199
Scheider, Roy 976
Schell, Maria 340, 398, 410, 809, 1105
Schell, Maximilian 961
Schenck, Joseph 92, 1062
Schenk, Joe 91
Schenk, Nicholas 244, 356
Schenström, Carl 59
Schenzinger, Aloys 295
Schepisi, Fred **608**
Schepitko, Larissa 777
Schérer, Jean-Marie Maurice 498
Scherfig, Lone 879
Schertenleib, Chiristof 903
Schipa, Tito 310
Schlesinger, John 405, 507, **513-514**, 857, 1076, 1080
Schlesinger, W. 726
Schlöndorff, Volker **818-820**, 1085
Schmid, Daniel 816, **902**
Schmidely, Valerian 467
Schmiderer, Othmar 898
Schmidt, Lars 1074
Schmitz, Oliver 728
Schnedler 59
Schneeberger, Hans 299
Schneider, Alan 115
Schneider, Maria 851
Schneider, Romy 465, 811, 824, 827, 829, 980, 1086
Schnitzler, Arthur 269-270, 1012
Schorm, E. 440
Schorr, Renen 743
Schoukens, Gaston 466
Schrader, Maria 902
Schrader, Paul 969, **1031**
Schreck, Max 158
Schroeder, Esteban 664
Schroeter, Werner 821, 1086
Schubert, Franz 260, 464, 897
Schülze, J. H. 1048
Schünzel, Reinhold 1005
Schwarz, Hans 294
Schwarzenberger, Xaver 897
Schwarzenegger, Arnold 465, 1016, 1101, 1103
Schygulla, Hanna 436, 813-815, 820, 927
Sciascia, Leonardo 840, 843
Scibor-Rylski, Aleksander 447
Scofield, Paul 365, 513, 1116
Scognamillo, Giovanni 305, 1071, 1078
Scola, Ettore 849-850
Scorsese, Martin 92, 378, 615, 957, **962-969**, 974-975, 984, 993, 1007, 1031, 1083, 1102, 1106, 1115
Scott Walter 41
Scott, Adrian 358
Scott, Cynthia 695
Scott, Randolph 959, 1089
Scott, Ridley 857, **864**, 1038, 1099, 1106
Scott, Tony 857
Seban, Paul 501
Seberg, Jean 492, 1085
Seden Kardeşler 472
Seden, Kemal 472
Seden, Osman F. 480, 918-919, 1075, 1096
Seden, Şakir 472
Sedgewick, Edie 1002
Sedlackova, Anna 199
Seeley, H. W. 74
Segal, Erich 1035
Segall, Sergio Toledo 652
Segar, Elzie Crisler 261
Seghers, Anna 364
Seghers, Pierre 668
Segre, Daniele 1094
Segreto, Paschoal 641
Segundo, Comay 818
Seidbeyli, Hasan 770
Seidov, Yazgeldi 776
Seiler, Lewis 354
Seit, Franz 295
Sekigawa, Hideo 544-545
Sekizinci, İbnürrefik Ahmet Nuri 68
Selahattin Eyyubi 736
Selçuk, Melih 948
Selçuk, Münir Nurettin 475, 1086
Selig, William Nicholas 88
Sellers, Coleman 22
Sellers, Peter 353, 980, 1003-1004, 1010, 1034, 1085
Selznick, David O. 89, 92, 245, 252, 255, 335-336, 387, 1066, 1073, 1078
Sembene, Ousmane 713, 715-716, 1114
Semprun, Jorge 489-490, 807, 827
Sen, Mrinal **564-566**, 567
Senghor, Blaise 714
Sennett, Mack 42, 85, **86-88**, 89, 95-96, 107-109, 112, 115, 178-179, 240, 366, 688, 1054, 1056, 1059, 1075
Sepitko, Larisa **463**
Serandrei, Mario 305, 327, 837
Séraphin, F. D. 1048
Serato, Massimo 310
Serdaris, Vangelis 912
Sere, Ahan 775
Serena, Gustavo 51, 53
Serengil, Öztürk 1097
Serrador, Francisco 641
Serrano, Max 668
Serrault, Michel 826, 832, 1115
Serre, Henri 487

Servais, Raoul **906**
Sestier, Maurice 203, 209
Seung-Wan, Ryu 602
Seval, Nevin 1074
Seyfioğlu, Turan 1076
Seyrig, Delphine 904
Sezer, Mete 1107
Sezer, Şerif 926, 937, 1109
Sezerli, Semih 480
Sezin, Sezer 479
Sezgin, Alper 1117
Sezgin, Zehra 1118
Sfakiyanakis, Nikolaos 469
Shaffer, Anthony 865
Shaffer, Peter 442, 1000
Shahani, Kumar **568**
Shakespeare, William 28, 101, 111, 135, 160, 175, 191-192, 219-220, 255, 269, 338, 345, 383, 385-386, 405-406, 443, 451, 473, 499, 512, 518, 531-532, 660, 725, 733, 853-854, 859-860, 863, 865, 866, 879, 887, 915, 983, 1097
Shakhnazarov, Karen 464
Shammama, Haydée 708
Shan, Jin 575, 577
Shankar, Ravi 558, 564
Shantaram, Rajaram Vanakudre 553, **556**
Sharaliev, Borislav 459
Shari, Thar 708
Sharif, Omar 405, 736, 999
Sharp, Don 388
Shastai, Yakov 742
Shaw, Anna Howard 75
Shaw, Bernard 28, 144, 212, 216, 256, 269, 311, 373, 1096
Shaw, Harold 75, 726
Shaw, Irwin 355
Shaw Kardeşler 585-586
Shaw, Robert 976
Shchors, Nikolai 148
Shearer, Moira 1109
Shearer, Norma 90, 219-220, 255, 1087
Shebib, Don 692
Sheen, Martin 973
Shelley, Mary 408, 512, 865
Shen, Hong 573
Shentall, Susan 345
Shepard, Max 819
Shepard, Sam 817, 984, 1014
Shepherd, Cybill 1024
Shepitko, Larisa 1084
Sheridan (General) 225
Sheridan, Ann 236, 1079
Sheridan, Jim **864**, 1094
Shi, Rou 578
Shibata, Tsukemichi 206, 1051
Shichuan, Zhang 572-573
Shikli, Albert Shammama 708
Shilin, Zhu **585-586**
Shimao, Toshio 894
Shimizu, Misa 540
Shimura, Takashi 529-530
Shina 519
Shindo, Kaneto **544**
Shinoda, Masahiro 533, 547-**548**
Shipman, David 79
Shiro 544
Shochiku 520
Shou, Qin 574
Shuo, Wang 583
Shue, Elisabeth 866
Sınav, Osman 938
Sırmalı, Şakir 478, 1069, 1074, 1101
Siavel. Jaroslav 200
Sidibé, Mdussa 719
Sidney, George 355, 382
Sidney, Robert 1116
Sidney, Scott 123, 1056
Sidney, Sylvia 247, 388
Sidran, Abdullah 456
Siegel, Don 959, **994**
Sienkiewicz, Henryk 51, 444
Sienna, Pedro 655
Sierk, Detlev 377
Signoret, Simone 270, 287-288, 412, 507, 784, 1069, 1088
Sillanpaa, F. E. 425
Sillitoe, Alan 508-509
Silone, Ignazio 344
Silos, Manuel 618-619
Silva, Beatriz Flores 664
Silva, Fernando 726
Simavi, Sedat 67, 1056, 1072
Simenon, Georges 273, 284, 801, 829, 901, 1062
Simmons, Jean 373
Simmons, William 216
Simões, Rui 874
Simon, Claude 483
Simon, Michel 271-272, 278, 280
Simon, Rainer 1089
Simone, Simon 270-271, 273, 285, 1103
Simonov, Konstantin 463
Sinatra, Frank 365, 373, 380-381, 1075, 1077, 1080, 1096
Sinatra Jr., Frank 1077
Sinclair, Upton 122, 144-145, 358, 566, 1062
Sinding, Leif 427
Singer, Bryan 1041
Siodmak, Robert 294, **993-994**, 1073, 1082
Siqueiros, David 683

Sirk, Douglas **377**, 813-814
Sisnovski 891
Sissoko, Oumar **720**
Sivan, Ori 744
Sjöberg, Alf 423, 788, 1068, 1075
Sjöman, Vilgot 879-**880**
Sjöström, Victor 57, 60-61, 95, 185-187, 312, 314, 423-424, 427, 790, 816, 1056, 1075
Skagen, Solve 885
Skarmeta, Antonio 661, 863
Skelton, Red 1096
Skladanowsky, Emil 61, 1049
Skladanowsky Kardeşler 61, 1049
Skladanowsky, Max 30, 54, 1049, 1052
Sklovski 146
Skolimowski, Jerzy **448**, 1079
Skouen, Arne 427
Skouras, S. 360
Slavinsky, Vladimir 438
Slezak, Walter 182
Smaragdis, Yanis 911
Smetana, Bedrich 199, 269
Smihi, Mûmin 712
Smith, Albert 73
Smith, Alexis 804
Smith, Beaumont 210
Smith, Betty 367
Smith, Charles Kingsford 603
Smith, David 123
Smith, George Albert 48-49, 670, 1050
Smith, Jack 1001
Smith, Lane 1106
Smith, Paul 728
Smiths, Ineke 1100
Smoktunovski, Innokenti 406
Soares, Celestino 202
Sobgui, Jean-Marie Teno 722
Soderbaum, Kristina 423
Soderbergh, Steven **1032-1033**, 1091, 1099
Sodong, Kim 600
Soffici, Mario Emilio 635
Sofokles 470, 812, 842, 846
Sokolowsky, Noah 739
Sokurov, Alexander **893-894**, 1116
Solanas, Fernando Ezequiel 638, **639**, 646
Solanis, Valerie 1079
Solás, Humberto **676**, 1117
Soldati, Mario 245, 328, **349**, 845, 905
Solinas, Franco 704, 807, 840
Soljenitsin, Aleksandr 1117
Sollima, Sergio 835-836
Solntseva, Yulia 148
Solovey, Elena 892
Solum, Ola 885
Sonat, Orçun 1114
Sondergaard, Gale 359, 365
Soner, Ahmet 956
Sonku, Cahide 474-475, 932, 1071, 1086
Soomai, Shinji 551
Sorak, Ö. Faruk 939, 948
Sordi, Alberto 346, 797, 1100
Sorel, Jean 786
Sorensen 59
Soria, Oscar 654
Sorlin, Carlos 640
Soto, Helvio **657-658**
Soutter, Michel 467, 899, **901**
Souvestre, Pierre 46
Soygazi, Hale 920
Soyinka, Wole 725
Södeberg, Hjalmar 183
Söderbaum, Kristina 297-298
Sönmez, Necati 911, 956, 1113
Sözeri, Perihan Altındağ 1116
Spaak, Catherine 345
Spaak, Charles 272, 283, 397
Spacey, Kevin 862, 1037
Spartacus 1010
Speer, Albert 300
Spelvin, Georgia 991
Spencer, Charles Cousens 209
Spiegel, Sam 1007
Spielberg, Steven 38, 593, 676, **975-980**, 1021, 1028, 1094, 1096-1097, 1099, 1102, 1106-1107
Spinola (General) 874
Spivey, Victoria 227
Spottiswood, Roger 1017
Springsteen, R. G. 356
Srednicki, Boleslaw 198
Stahlberg, Emil 1052
Stahlberg, K. E. 61
Stalin, İosif 144, 146, 148, 234, 321-325, 411-412, 430, 448, 455-456, 460, 759-761, 763, 806, 889, 892, 894, 896
Stallone, Sylvester 892, 962, 1016
Stambulopulos, Giorgos 908-909
Stamp, Terence 255, 1032
Stampfer, Simon Ritter von 20
Stanford, Leland 22-23
Stangerup, Henrik 422
Stanislavski, Konstantin 65, 198, 367, 473, 647, 760
Stanley, George 726
Stanton, Harry Dean 817
Stanwyck, Barbara 239, 366, 371, 1091
Stark, Kurt 55
Stathis Gialellis 368
Staudte, Wolfgang **411-412**
Staunton, Imelda 861
Stavisky, Serge Alexandre 490

Stead, C. K. 615
Steiger, Rod 999, 1100
Stein, Gertrude 144
Stein, Paul L. 219
Steinbeck, John 229, 251-252, 368, 481, 566, 682
Steiner, Max 798
Steinhoff, Hans 295, 298, 728
Stefano, Giuseppe di 1116
Stekly, Karel 438
Stelling, Jos 907
Stemmle, Robert Adolf **410**
Stendhal 196, 396, 839, 851
Sterling, Ford 86, 108
Sterling, Robert 1111
Sterling, Simon 835
Sternberg Joseph von 90, 144, 156, 171, 230-232, 245, 1080
Sternberg, Jacques 489-490
Stevens, George 354, 1071, 1073, 1078
Stevens, Inger 353
Stevenson, Garcia 161
Stevenson, Robert 310, 355, 713
Stevenson, Robert Louis 157, 247, 252, 276, 660
Stewart, James 229, 239, 241-242, 373, 376, 387, 389-390, 1096
Stiglic, France 455
Stiller, Mauritz 57, 60-61, 167, 184-187, 423-424, 476, 887, 1059-1060
Stinnes, Hugo 177
Stockwell, Dean 803
Stoiola, Enzo 335
Stoker, Bram 158
Stoker, Florence 158
Stone, Oliver 1017, **1018-1020**, 1034, 1089, 1091, 1102, 1104-1105
Stone, Robert 509
Stone, Sharon 607, 968, 1000, 1037
Stopkewich, Lynne 695
Stoppa, Paolo 344, 1090
Stoppard, Tom 1092
Storck, Henri 466, 468
Storey, David 508
Storeyeva, V. 319
Stowe, Harriet Beecher 77
Strand, Paul 680, 684
Strasberg, Lee 367, 1068, 1071, 1086
Straub, Jean-Marie **811**-813, 815
Strauch, Maksim 322
Straume, Unni 885
Strauss 511, 607, 1011
Strauss, Theodora 243
Stravinski, İgor 260
Streep, Meryl 427, 510, 608, 651, 995-996, 1023, 1035, 1101
Streisand, Barbra 253, 255, 380, 993, 1022, 1024
Strindberg, August 60, 154, 423-424, 635, 790-793, 866
Stroheim, Erich von 79, 95-96, **116-119**, 144, 160, 198, 231, 274, 354, 371, 498, 1074
Stroyberg, Annette 486
Strug 444
Sturgeon, Rollin S. 90
Sturges, John 531
Sturges, Preston 90, **366-367**, 1075
Styron, William 996
Su, Ruhi 956
Suarez, José Martinez 637
Suarez, Juan 415
Sudermann, Hermann 161
Sugar, Pal 196
Suguta 528
Sukowa, Barbara 815, 820
Suksin, Vasiliy **463**
Suleman, Ramadan 728
Suleymanov, Timur 774
Sullivan (Senatör) 1064
Sullivan, E. P. 688
Sullivan, Margaret 243
Sully, Mounet 40
Sunal, Kemal 919, 924-926, 931, 935, 941, 1098
Sundukyan, G. 766-767
Sung, Kim Il 600
Sung-pil, Park 599
Suominen, Tapio 886
Suratt, Veleska 704
Sururi, Gülriz 919
Susini, Enrique T. 634
Sutherland, Donald 801, 1013
Suzuki, Kensaku 207
Suzuki, Seijun **548-549**
Süleyman, Elia **746**
Sürer, Nur 903, 928
Sverdin, Lev 320
Svilova, Elizavieta Vertova 136
Swain, Dominique 1031
Swain, Mack 108
Swanson, Donald 727
Swanson, Gloria 86, 90, 92, 104, 119, 218, 248, 371, 679, 1056, 1087, 1107
Sweete, Barbara Willis 696
Swift, Jonathan 262
Syberberg, Hans-Jürgen 821
Sydow, Max von 422, 789-792, 838, 878, 881, 892, 979
Szabo, Istvan **435**
Szabo, Pal 430
Szalasi 429

Szaro, Henryk 199
Szekely, Istvan 429
Sziklay, Arnold 194
Szots, Istvan 430
Szpilman, Wladyslaw 452

Şah Cihan 205
Şah Rıza Pehlevi 748, 752
Şah, Muhammed Ali 747
Şah, Nasirüddin 754
Şahid-Saless, Sohrab 749
Şahin, Osman 926-927, 932, 934
Şahin, Yusuf **736-738**, 739, 1082, 1117
Şahinkaya, Tahsin 913
Şahla 749
Şalyapin, Fedor 268
Şamsiyev, Bolot **777**
Şarkavi, Abdurrahman 736
Şatıroğlu, Veysel 479
Şefkati, Nurettin 67
Şekip, Bedia 473
Şen, Ali 1091
Şen, Şener 920, 926, 931, 935-936, 939-940, 948, 1116
Şendil, Sadık 931
Şener, Erman 7, 1099
Şengelaya, Eldar **761-762**
Şengelaya, Giorgi **762**
Şengelaya, Nikolai 759-761
Şenler, Şule Yüksel 918
Şerifzade, Abbas Mirza 769
Şevki, Ferid 733-734, 1096
Şimşek, Berhan 932
Şinarbayev, Ermek 773
Şirvanzade, A. 767-768
Şklovskiy, Viktor 318
Şolohov, Mihail 324, 462
Şoray, Türkan 914, 916, 918-920, 927, 929, 932-934, 936, 949, 1110, 1118
Şostakoviç, Dimitri 135, 144, 147, 319, 322
Şub, Ester 132, 149
Şukin, Boris 322
Şumiatsky, Boris 145
Şükrü, Memduh 739
Şvarnadze, Eduard 765

Ta-Hing, Kwan 586
Taboada, Carlos Enrique 666
Tabucchi, Antonio 832, 900
Tacchella, Jean Charles 1091
Taft, William 96, 678
Tagore, Rabindranath 561-563
Tağmaç, Memduh 913
Tahimik, Kidlat 621
Tahir, Kemal 915, 917-918, 937, 1082, 1087
Tait, Charles 209
Tait, Eddie 618
Takamatsu, Hideo 1114
Takashi, M. 206
Takeyama, Michio 547
Takhmassib, Rıza 769-770
Takiguchi, Yasuhiko 542
Takval, Nasır 749
Talberg, Irving 223
Talev, Dimitri 459
Tallas, Gregg 470
Tallents, Stephen 314
Tallier, Armand 1059
Tally, Thomas 72
Talmadge, Norma 92, 219
Talu, Ercüment Ekrem 14, 67
Tam, Patrick 593
Tamahori, Lee 616
Tamassburo 902
Tamer, Baki 1102
Tamiroff, Akim 386, 1081
Tanaka, Kinuyo 208, 519, 521, 527
Taner, Haldun 919
Tanguy, Yves 782
Tanizaki, Junichiro 541, 545, 551
Tanju, Aysel 1101
Tanner, Alain 467, **899-901**
Tanpınar, Ahmet Hamdi 938
Tansuğ, Sezer 1078
Tao, Xu 575
Tapiovaara, Nyrki 425
Tarantino, Quentin 1019, **1034-1035**, 1094, 1106
Tarkington, Booth 384
Tarkovski, Aleksey 890
Tarkovski, Andrey 437, 753, 763, 779, 889, **890-891**, 894, 1033, 1076, 1088-1089
Tarr, Bela **437**
Tarr, George 614
Tasaka, Tomutuku 517
Tashlin, Frank 1006, 1081
Tasman, Abel Janszoon 614
Taş, Erol 1097
Taşçıyan, Alin 1118
Tate, Sharon 451-452, 1079-1080
Tati, Jacques 396, **402**, 1087
Tatlıses, İbrahim 933
Tauchert, Arthun 210
Taurog, Norman 353, 1062
Tautou, Audrey 858
Tavernier, Bertrand **829**, 1095, 1098
Taviani Kardeşler 468, 753, 834, **844-845**, 850, 886
Taviani, Paolo **844**, 1084
Taviani, Vittorio **844**, 1084
Tayfur, Ferdi 115, 474, 478, 1069, 1074
Tayfur, Ferdi (Şarkıcı) 933

Taylan, Durul 950
Taylan, Yağmur 950
Taylor, Din 992
Taylor, Elizabeth 355, 376, 380, 735, 806, 1002, 1075, 1083, 1088, 1092, 1105, 1111
Taylor, John 314
Taylor, Robert 257, 355, 357, 376, 964, 1080
Taylor, Rod 391
Taylor, Sam 113, 219
Taylor, William Desmond 98-99
Tazi, Muhammed 711
Tchérina, Ludmilla 1101
Tchourikova, Inna 467
Téchiné, André **831**
Tedü, Suavi 481, 1075
Tekand, Şahika 929
Tekçe, Ahmet Tarık 1077
Tekindor, Çetin 951, 1109
Teksoy, Rekin 1046, 1102, 1111
Teles, Luis Galvão 874
Tell, Guillaume 18
Temple, Julien 279
Temple, Shirley 91, 1091
Tengiz, Asaf 481
Tengroth, Birgit 789
Teoman, Seyfi 954, 1116-1118
Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif 474, 476
Tepsi, Burhanettin 472
Terayama, Shuji **549-550**
Tercan, Oğuzhan 937
Terdán, Isabel 687
Terry, Alice 93, 105
Terziyan, Nubar 1094
Teshigahara, Hiroshi **546-547**
Teslimi, Susan 750
Tessari, Duccio 835
Tessier, Valentine 273
Thackeray, William 248, 1011
Thalberg, Irving 90, 1064
Thallmann, Ernst 412
Thatcher, Margaret 858, 861, 866-867
Themerson, Stefan 199
Theodorakis, Mikis 470, 827
Thewlis, David 861
Thiam, Momar 714, 716
Thimig, Helene 294
Thomas, J. Parnell 358, 1070
Thomas, Ralph 388
Thompson, Boxcar Bertha 963
Thompson, Emma 597, 864, 867
Thompson, Jack 609
Thompson, Jim 967
Thompson, Lee 967, 992
Thomsen, Christian Braad 422
Thring, Frank 603
Thulin, Ingrid 341, 789, 791-792, 847, 1101
Thurman, Uma 863, 1035
Tianming, Wu 579, 1096
Tibbett, Lawrence 221
Tie, Li 585
Tieli, Xie 577-578
Tierney, Gene 232, 373, 1092
Tiescheng, Shi 580
Till, Eric 694
Tilley, Brian 728
Tingyi, Lu 577
Tiomkin, Dimitri 364, 1085
Tiradentes 649
Tirpitz, Von (Amiral) 291
Tissé, Edouard 141, 680
Tito, Josip Broz (Mareşal) 453, 456
Tlatli, Moufida **710**, 1095
Tobio, Carlos 675
Todorovski, Valeri 896
Toeplitz, Jerzy 444
Togay, Can 437, 927
Togliatti, Palmiro 844
Tognazzi, Ugo 348, 826, 844, 847, 851, 1092
Tokatlı, Atilla 916, 1075
Tokatlı, Erdoğan 935
Tokugawa 531
Toland, Gregg 254, 384, 682
Tolkien, J. R. R. 1021, 1044-1045
Tolkin, Michael 1014
Toller, Georg 897
Tolosa, Carlos Van Der 618
Tolstoy, Lev 63-64, 196, 200, 206, 245, 297, 462, 473, 635, 837, 844-845, 938, 1053, 1055
Tolubeyev, Andrey 1116
Tone, Franchot 1080
Tong, Federigo 665
Tong, Su 581
Tonner, Jörn 879
Tonti, Aldo 1090
Toprak, Mehmet Emin 952, 1100
Torati, Bennes 744
Torfimov, N. 63
Tornatore, Giuseppe 852-**853**, 919
Torney, R. G. 203
Torre-Nilsson, Leopoldo 1084
Torres, Fernanda 651
Torres, Fina 669
Torres, Miguel Contreras **679**
Torres, Oscar 673
Toscanini, Arturo 302
Toscano, Salvador 678-679
Tosquella, Max 671
Totheroh, Roland 108
Totò 332, 336-337, 347
Touré, Drissa 723
Tourneur, Jacques 86, 1031, 1084

Tourneur, Maurice **84-86**, 95, 101, 1076
Toussaint, Jean-Philippe 906
Townshend, Pete 512
Toyoda, Shiro **545**
Tozan, Salih 480, 1077
Tozan, Yeşim 936
Tözüm, İrfan 934, 1093
Tracy, Spencer 90, 242, 252, 256, 363, 380, 1079
Traoré, Falaba Issa 719
Traoré, Mahama Johnson 717
Trauberg, Leonid 134-135
Trauner, Alexandre 272, 279, 1072
Traven, B. 369
Travolta, John 1023, 1035
Trenker, Luis 198, **295-296**
Trevisan, Dalton 649
Trevor, Claire 228
Trier, Joachim 1115
Trier, Lars von **422**, 866, **877**, 1094, 1099, 1104
Trintignant, Jean-Louis 826-827
Trivas, Victor 295-296
Trnka, Jiri **443-444**, 1069, 1080
Troçki, Lev 88, 144, 321, 490, 505, 806-807
Troell, Jan **881**, 1080
Troisi, Massimo 661, 852, 854, 863
Tromer, Hans 467
Trotta, Margarethe von 818-**820**, 1086
Troyat, Henry 1114
Trueba, Fernando 870
Truffaut, François 268, 271, 274, 278, 375, 400, 483-484, **486-488**, 492, 498-499, 533, 547, 561, 564, 824, 857, 896, 976, 1072, 1079, 1088
Trullen, Manuel 665
Truman, Harry 352
Truman, Margaret 1115
Trumbo, Dalton 357-359, 802, 1010, 1075
Trystan, Leon 199
Tsaki, Brahim 706
Tseretlis, Akaki 759
Tsoutsoumia, Marina 764
Tsutsunava, Aleksandr 759
Tucker, Chris 1110
Tucker, G. L. 124
Tucker, Sophie 221
Tuğrul, Semih 7, 921, 1084
Tuhus, Oddvar Bull 428
Tumanyan, Hovannes 766
Tun, Mao 577
Tuna, Fevzi 934
Tuncer, Gülsen 936
Tunçboyacıyan, Arto 927
Tung, Ching Siu 592
Tung, Wang 596
Tura, Yalçın 919
Turanlı, Gani 916, 1105
Turati, Filippo 302
Turgenyev 64, 145, 318, 891
Turgul, Yavuz 939, 948, 1090
Turgut, Serdar 924
Turin, Victor 148
Turjanski 64
Turner, Ann 612
Turner, Florence 79, 96, 101
Turner, Kathleen 370, 974, 1021
Turner, Lana 250, 380, 1095
Turpin, André 694
Turpin, Ben 86, 112, 1065
Turturro, John 1033
Tuttle, Frank 382
Tümer, Nejat 913
Tünaş, Erdoğan 1114
Türkali, Deniz 1112
Türkali, Vedat 915, 917
Türkler, Kemal 913
Tütengil, Cavit Orhan 913
Twain, Mark 87
Twardowski, Hans von 159
Tyas, R. 21
Tynan, Kenneth 506
Tzara, Tristan 782
Tzavellas, Yorgo 470

Uchida, Hyakken 532
Uchida, Tomu 517, **523**
Ucicky, Gustav 198, **294**
Uçak, Fikret 1100
Uçakan, Mesut 918
Uçansu, Hülya 1114
Uddgren, Anna Hofman 60, 1054
Ueda, Akinari 522
Ufuk, Bülent 1116
Uğur, Ali 1097
Uğurlu, Ahmet 945
Uğurlu, Mustafa 947
Uher, Ödön 195
Uher, Stefan 439
Uhlman, Fred 1025
Uhry, Alfred 607
Ulive, Hugo 663
Ullman, Tracey 986
Ullmann, Liv 348, 427, 789, 792-793, **882**
Uluçay, Ahmet 950, 1102
Ungerleider, Mor 195
Unik, Pierre 782
Uoo-Ping, Yuen 590
Uraz, Ulvi 916
Urazbayev, Eldor 772
Urban, Charles 49, 700, 739, 1050, 1052
Urban, Max 199

Uris, Léon 373
Urquieta, José Luis 687
Urrúchua, Victor 669
Usluer, Kâmran 1102
Ussolcev, A. 778
Ustaoğlu, Yeşim 932, 943 1095, 1098, 1117-1118
Ustinov, Peter 1095, 1098, 1117-1118
Uşaklıgil, Halit Ziya 917, 1067
Utrillo, Maurice 380
Uyanık, Dilaver 1102
Uys, James 727
Uzkınay, Fuat 67-68, 954, 1055, 1073

Ün, Memduh 480, 918-919, 1074-1075
Ünal, Cihan 920
Ünal, Ümit 918, 949, 1100, 1108

Vaala, Valentin 425
Vadim, Roger 268, 270, 485-486, 1071, 1089, 1098, 1104
Vagharsyan, Laert 768
Vajda, Ladislao 347, 414
Vajda, Laszlo 196
Vâlâ Nurettin 478
Valcanov, Rangel 459
Valenti, Osvaldo 310
Valentino, Rudolph 90, 93, 99, 104-106, 122-123, 248, 732, 1060, 1107
Valle, Federico 633
Vallejo, Gerardo 638, 640
Valli, Alida 339, 1110
Vallone, Raf 1100
Van Cleef, Lee 836, 1091
Van Gogh, Theo 613, 907, 1014
Van Gogh, Theo (Yönetmen) 1106
Van Gogh, Vincent 380, 613, 695, 825, 1014
Van Sant, Gus 1101
Vancini, Florestano 834, 838
Vancura, Vladislav 440
Vandenberg 713
Vanderheyden, Jan 466
Vanel, Charles 269, 271, 288, 784, 901, 1091
Vanzetti, Bartolomeo 216, 1060
Vapcarov, Nikola 459
Varda, Agnès **500**, 823, 1088
Vardar, Mübeccel 1111
Varela, Alfredo 635
Vargı, Ömer 948
Vartiyan, Setrak 767
Vasilevskaya, V. 323
Vasiliev Kardeşler 318, 320, 1063
Vasiliev, Georgi **319**
Vasiliev, Sergey **319**-320
Vasov, Alexandar 459
Vasquez, Jesus 666
Vassilikos, Vassili 471, 827
Vautier, René 703, 728
Vavra, Otokar 437-438
Vázquez, Angelina 661
Vecdi, Enver 733
Vega, Pastor 673
Vehbi, Yusuf 731-732
Veidt, Conrad 125, 152-153, 157, 171, 294, 312, 1066
Vekili, Ali 747
Velazquez 868
Velimiroviç, Zdravko 726
Velle, Gaston 42
Velo, Carlos 414
Venanzo, Gianni di 805
Venezis, Elias 471
Vennerod, Petter 428
Ventura, Lino 823-824, 832, 1090, 1098
Vercors 398
Verdi, Giuseppe 338, 813, 902
Verdoux, Henry 1069
Verga, Giovanni 328, 338, 340, 345
Vergano, Aldo 305, **394**
Verhavert, Roland 466, 903
Verhoeven, Paul **907**, 1037
Vermeer 859
Verne, Jules 36-37, 39, 196
Verneuil, Henri 1099
Veroiu, Mircea 458
Vertov, Dziga 132, 135-137, 141, 170-171, 277, 317-318, 325, 333, 468, 494, 502, 505, 673, 1058, 1061, 1072
Véry, Pierre 287
Vesely, Herbert 465, 809
Veyre, Gabriel 1050
Veysel (Âşık) bkz. Veysel Şatıroğlu
Viany, Alex 644
Vibe-Müller, Titus 427
Victoria (Kraliçe) 21, 191, 315, 452, 553, 974,
Vidal, Augusto Gonzales 668
Vidal, Gore 1007
Vidor, King 95, 122, 221, **242-245**, 314, 961, 1061, 1073, 1087
Vieira, Antonio 425
Viertel, Berthold 155, 310
Vieyra, Paulin Soumanou 714-715
Vifquain, C. J. 665
Vigan, Robert 1068
Vigo, Jean 265, **276-279**, 486, 509, 715, 1062, 1067
Vilar, Jean 282
Villa, Pancho 678
Villanueva, Enrique Cornejo 665

Villar, Belisario Garcia 663
Villarán, Ricardo 665
Villaverde, Cirilo 677
Viñas, David 637
Vincent, Carl 39, 118, 243, 1065
Vinterberg, Thomas 877, 1094
Visconti, Luchino 304-305, 327-328, **337-342**, 344, 348, 401, 704, 805, 834-835, 839, 842-843, 854, 909, 917, 967, 1023, 1066-1067, 1072, 1075-1078, 1083
Vishnevskaya, Galina 894
Vitti, Monica 795-796, 806, 1079
Vivancos, Patrice 912
Vlady, Marina 846, 1073
Vogler, Rüdiger 816
Voight, Jon 514, 1020
Volev, Nikolay 460
Vollrath, Ernesto 679
Volodin, Aleksandr 892
Volonté, Gian Maria 836, 839-841, 843, 901, 904, 1081, 1094
Voltaire 509
Von Paulus, Friedrich 411
Vonnegut Jr., Kurt 258
Vorkapic, Slavko 453
Vrettakos, Costas 911
Vukotic, Dusan 454
Vulgaris, Pandelis 911
Vural, Cumhur 897
Vuyuklaki, Aliki 908

Wachowski, Andy 1042
Wachowski Kardeşler 1043
Wachowski, Larry 1042
Wachsmann, Daniel 742
Wadkar, Nansa 567
Wagner, Richard 145, 341-342, 973
Wagner, Robert 375
Wahlgren, Anders 883
Wain, John 507
Wajda, Andrzej 445, **446-448**, 450, 579, 1086, 1109
Wakamatsu, Koji **550**
Walbrook, Anton 270
Walden, N. 151
Walesa, Leh 447
Walgenstein, Thomas Rasmunsen 1047
Walken, Christopher 984, 1017, 1030
Walker, Alice 977
Walker, Phyllis 1066
Walker, Robert 356
Wallace, Edgar 312
Wallace, Tommy Lee 1027
Wallace, William 1037
Wallach, Eli 368, 370
Wallerstein, Mauricio 669
Wallis, Hal 92
Walsh, Raoul 92, 95, 102, 227, **248-249**, 354, 836, 1059, 1086
Walter, Mary 618
Walton, Joseph 804
Wam, Svend 428
Wan, Chaochen 573
Wan, Guchan 573
Wan, Jinuan 573
Wan, Laimin 573
Wanatabe 519
Wang, Du Lu 598
Wanger, Walter 92
Ward, Vincent **676**
Wargnier, Regis 770
Warhol, Andy **1002-1003**, 1079, 1089, 1105
Warhola, Andrew 1002
Warm, Hermann 152
Warmerdam, Alex Van 908
Warner Kardeşler 89-90, 212
Warner, Albert 89-90
Warner, Harry 89-90, 356
Warner, Jack 89-90, 92, 245, 357, 374, 1084
Warner, Sam 89-90, 211
Washington, Denzel 570, 729, 1037-1038
Washington, George 69
Wasserman, Vaclav 200, 438
Wasson, B. 653
Waszynski, Michal 444
Watkins, Peter 353
Watson, E. L. Grant 613
Watson, Emma 1043
Watt, Harry 314-315, 605
Waxman, Al 692
Wayne, John 221, 228-230, 236-237, 248, 356, 359, 876, 887, 990, 1017, 1085
Webb, Clifton 373, 1079
Wedekind, Frank 167
Wedgwood, Thomas 1048
Wegener, Paul 56, 152, 295, 298
Wei, Luo 587
Weibang, Ma Xu 574
Weidenmann, Alfred 412
Weill, Kurt 168
Weinberg, Sigmund 66, 1050
Weinstein, Bob 1041
Weinstein, Harvey 1041
Weinstein, Max 1041
Weinstein, Miriam 1041
Weir, Peter **607-608**
Weiss, Jiri 438
Weiss, Peter 513
Weissmuller, Johnny 123-124, 1062, 1087
Weiyi, Wang 575
Welland, Colin 856
Welles, Beatrice 1100

Welles, Orson 91, 99, 234, 257, 313, **383-387**, 393, 406, 484, 531, 636, 643, 801, 969, 971, 983, 985, 1020, 1065-1066, 1069, 1071-1072, 1088, 1096, 1100, 1106, 1110
Wellington, Arthur 193
Wellman, William 91, 126, 236, 253, 256, 355, 702, 1060, 1083
Wells, H. G. 144, 383
Wells, John 1104
Wenders, Wim 375, 676, 797, 810, **815-818**, 1030, 1087-1088, 1097
Wenzler, Franz 295
Werner, Oskar 487
Wertheimer, Max 16
Wertmüller, Lina **841**
Wesker, Arnold 506
Wessel, Horts 295
West, Mae 90, 1086
West, Nathanael 514
West, Raymond B. 84
West, T. J. 209
Westdijk, Robert Jan 907, 1095
Westover, Winifred 98
Whale, James 251, 1005-1006
Wharton, Edith 862, 967
Wheatstone 1048
Wheeler, Anne 695
Wheeler, Monroe 561
Whitaker, Forest 994
Whitehouse, A. H. 614
Whitelaw, Sandy 816
Whiteman, Paul 221
Wicki, Bernhard 410-**411**, 795
Widerberg, Bo 879, **880-881**, 884
Widmark, Richard 229, 380, 994, 1116
Wiene, Robert 57, 152-155, 198, 294, 409, 1057, 1059, 1064
Wilcox, Harvey Henderson 88, 1089
Wilcox, Herbert 193, 311
Wilde, Cornel 1091
Wilde, Oscar 65, 192, 234, 311
Wilder, Billy 90, 92, 169, 198, 233-234, 294, 355, **371-372**, 985, 1023, 1067-1068, 1073, 1076, 1099
Wilder, Gene 1005-1006
Wilder, Thornton 389
Wilhelm, II 291
William, Warren 377
Williams, Emlyn 804
Williams, Richard 1021
Williams, Robin 262, 608, 975, 978, 1014, 1036, 1104
Williams, Tennessee 258, 367-368, 377, 620, 645, 806, 999, 1022
Williamson, David 606
Williamson, James 48-49
Williamson, Nicol 508
Willis, Bruce 1005, 1035
Wilson, Colin 507
Wilson, Frank 193
Wilson, John 805
Wilson, Michael 359, 363
Wilson, Sandy 512
Wilson, Woodrow 75, 81, 85
Windsor, K. 373
Windt, Herberst 294
Winger, Debra 1036
Winkler, Angela 819-820
Winslet, Kate 611, 862, 1036
Winterbottom, Michael 1101, 1109, 1113
Winters, Shelly 1108
Wisbar, Frank **411**
Wise, Robert 249, **257-258**, 382, 836, 1076, 1078, 1107
Witherspoon, Reese 570, 1108
Wittika, Jack 425
Wolf, Friedrich 412
Wolf, Konrad 412
Wolkers, Jan 907
Woll, Matthew 1068
Wolman, Dan **741**
Wong, Kirk 592
Woo, Lee Myeong 599
Woo-Suk, Kang 601
Wood Jr., Edward Davis 379
Wood, Ed **378-379**
Wood, Elijah 1044
Wood, James 1018
Wood, Natalie 229, 258, 1086, 1097
Wood, Sam 252, 255
Woods, Donald 729
Woolf, Leonard 570
Woolrich, Cornell 488
Wordsworth, Richard 409
Worsley, Wallace 124
Wray, Fay 1102
Wright, Basil 314-315
Wright, Frank Lloyd 245
Wright, Teresa 389, 1104
Wuolijoki, Hella 425
Wyatt, Jane 358, 1113
Wyler, William 234, **253-254**, 358, 367, 369, 405, 784, 836, 1018, 1066, 1068, 1074-1075, 1086
Wyman, Jane 377, 1115
Wyndham, John 1028
Wysber, Frank 298
Wyspianski, Stanislaw 447

Xanthopoulos, Lefteris 911
Xavier, Nelson 648

Xihe, Chen 577
Xiling, Shen 574

Yağmurdereli, Osman 1117
Yakusho, Koji 540
Yalçın, İrfan 940
Yalin, Li 579
Yalman, Tunç 927
Yaloyov, A. 766
Yamada, Isuzu 531
Yamamoto, Kajino 517
Yamamoto, Satsuo 520
Yan, Mo 581
Yan, Xia 573
Yanagimachi, Mitsuo 551
Yanardağ, Arzu 941
Yang, Edward **595**
Yang, Li 583
Yang, Yu 579
Yang, Zhang **583**
Yanjin, Yang 579
Yannis 469
Yao, Chiung 594
Yasami, Siamak 748
Yasar, Seçkin 932
Yaşar, Fehmi 937, 1093
Yates, David 1043
Yat-Sen, Sun 571
Ye, Lou **584**
Yearsley, Albert 619
Yektapanah, Hasan 758
Yener, Mümtaz 1115
Yeres, Artun 956, 1115
Yerznikyan, Yuri 767
Yeshurun, Tsepel 742
Yeşilçay, Nurgül 921, 927, 938
Yevtuşenko, Yeugeni 890
Yıldız, Bekir 931, 1096
Yılmaz, Atıf (Batıbeki) 480, 918, 920-921, 923, 1074-1076, 1082-1083, 1088-1089, 1110, 1112, 1114-1115
Yılmaz, Cem 948, 1113, 1118
Yılmazer, Kerem 1101
Yi, Chang 595
Yi, Pu 139, 851
Yi, Zahang 579
Yi-cheng, Ko 595
Yimin, Deng 579
Yimou, Zhang 578, 580, **581-582**, 1090, 1093, 1098
Yin, Cheng 578
Ying, Ning 578, **583**
Yokoyama, Junichiro 541
Yonli, René Bernard 723
York, Dick 363
Yoshida, Kiju (Yoshishige) 533, **547-548**
Yoshimura, Jitsuko 538
Yoshimura, Kozaburo 519, **527-528**, 544
Yoshimuro, Akira 540
Yoshiyuki, Kazuko 536
Yoshizawa, Shoten 206
Young, Gig 1022, 1084
Young, Terence 1079
Yourcenar, Marguerite 819, 904
Yönder, Tunca 938
Yu, Sun 574, 576-577
Yu, Wang 589
Yuan, Chu **589-590**
Yuan, Zhang **582**
Yuanbing, Chen 581
Yunwei, Ying 574-575
Yuping, Fang 592
Yurdatap, Kadri 1116
Yurttaş, Savaş 1099
Yusuf, Hz. 737
Yutkeviç, Sergey 134, 149, 186, 318-319, **321-323**, 1062, 1088
Yücel, Uğur 939, 949, 1102

Zacconi, Ermete 190
Zafer, Yılmaz 1095
Zaharof, Basil 386
Zaim, Derviş 945, 1095
Zampa, Luigi 328, 339, **344**
Zandov, Zahari 459
Zanuck, Darryl F. 89, 91-92, 224, 230, 1061-1062, 1085
Zanussi, Krzysztof **448-449**, 452, 1088,
Zapata, Emiliano 368, 678
Zarkhi, Aleksander 149, 322, 461
Zarkhi, Nathan 138
Zavattini, Cesare 279, 307, 327, **333-337**, 339, 344, 397, 454, 506, 559, 638, 673, 1091
Zecca, Ferdinand **42-44**, 1051, 1068
Zedong, Mao 351, 572, 576, 578
Zeffirelli, Franco 842
Zeljazkova, Binka 459
Zemeckis, Robert **1021-1022**, 1094
Zemmouri, Mahmud 706
Zendov, Vasil 459
Zenopoulos 470
Zervos, Georges 470
Zetterling, Mai **882**
Zhenghon, Xu 586
Zhengqui, Zheng 572
Zhuangzhuang, Tian 580, **582**
Zi, Ling 579
Zidi, Claude 823, **825**
Ziegfield, Florenz 379
Zifeng, Ling 576
Zilnik, Zelimir 1080

Zimmermen, Enrique 668
Ziniu, Wu 580
Zinnemann, Fred 198, 294, 362, **364-365**, 605, 680, 835, 1007, 1071-1072, 1079, 1095
Ziya Paşa 28
Ziyun, Wei 596
Zobu, Vasfi Rıza 1093
Zohar, Uri 741
Zola, Emile 43, 47, 117-118, 174, 265, 272-273, 283, 398, 420, 497, 734, 831, 1051
Zorzi, Guiglielmo 190
Zsitkovsky, Bela 195
Zuckmayer, Carl 410
Zuiweng, Shao 585
Zukor, Adolph 89-90, 96-97, 213, 1052, 1054, 1058, 1083
Zulfikâr, İzzeddin 733
Zuolin, Huang 575
Zurlini, Valerio 349, 834, 839, 1076, 1087
Zülfikar, İbrahim 732
Zvjagintsev, Andrej 1101
Zweig, Stefan 269, 332
Zweig, Stefanie 822
Zwobada, André 274, 711

OĞLAK KLASİKLERİ

GIOVANNI BOCCACCIO

DECAMERON

Türkçesi: *Rekin Teksoy*

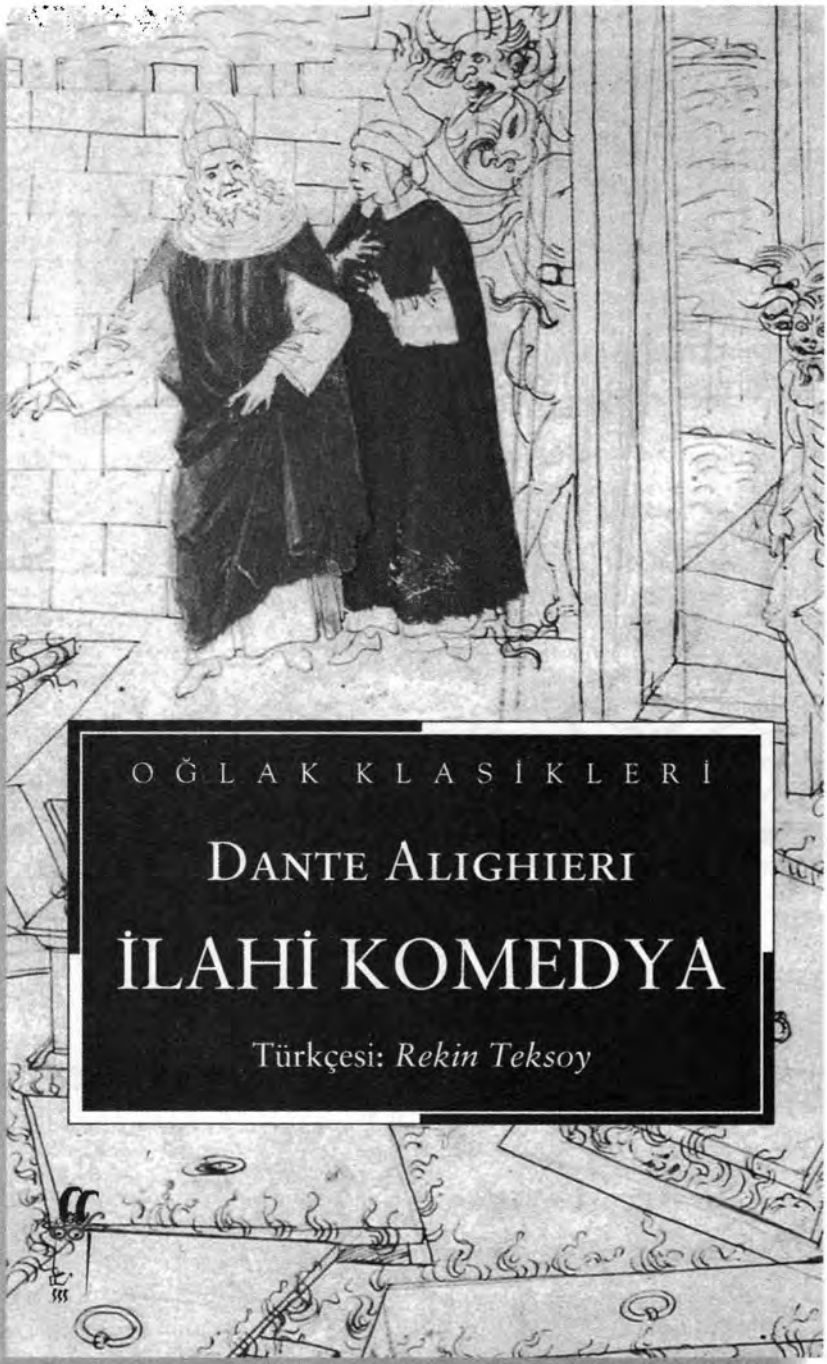

OĞLAK KLASİKLERİ

DANTE ALIGHIERI

İLAHİ KOMEDYA

Türkçesi: *Rekin Teksoy*

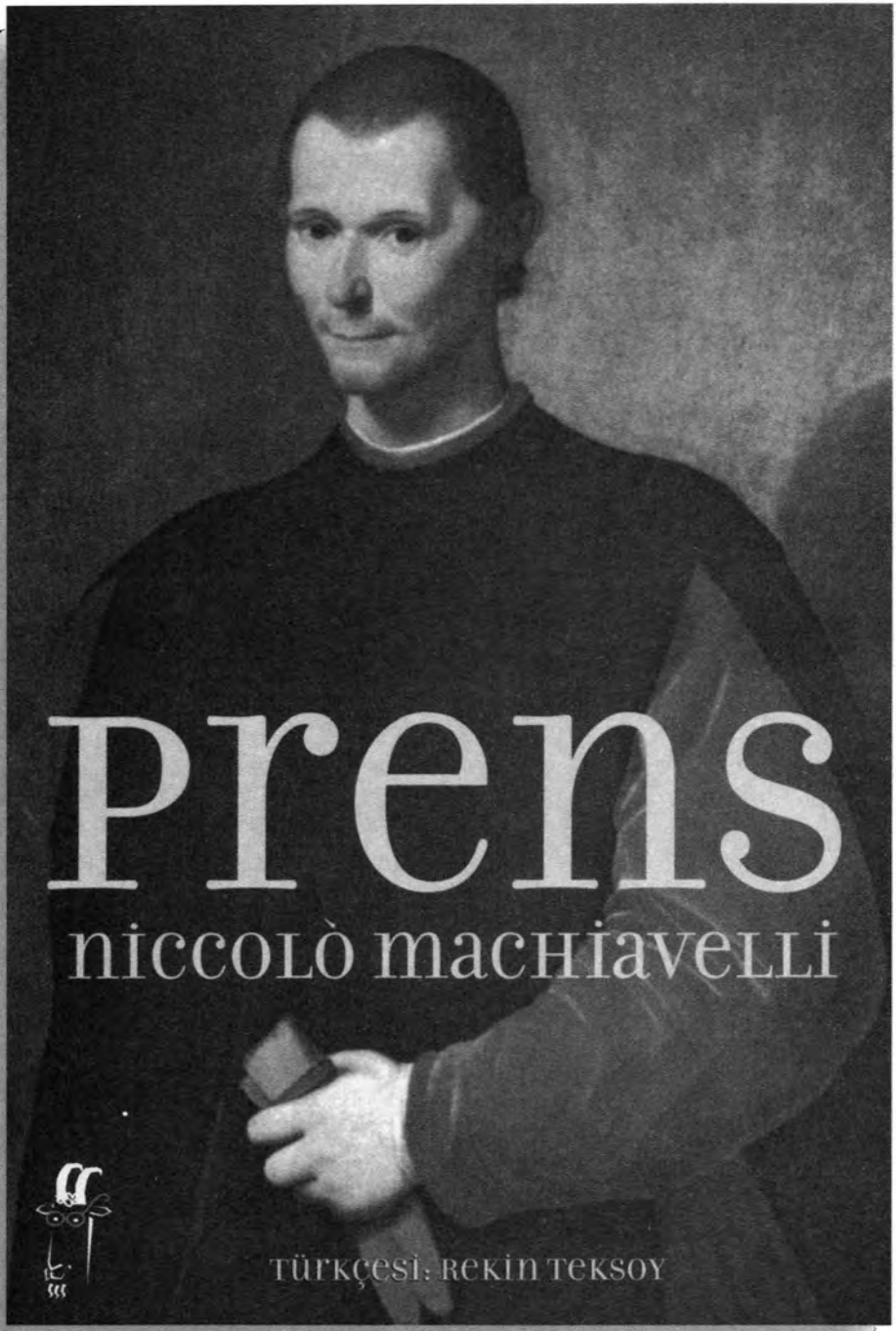

Prens

Niccolò Machiavelli

Türkçesi: Rekin Teksoy

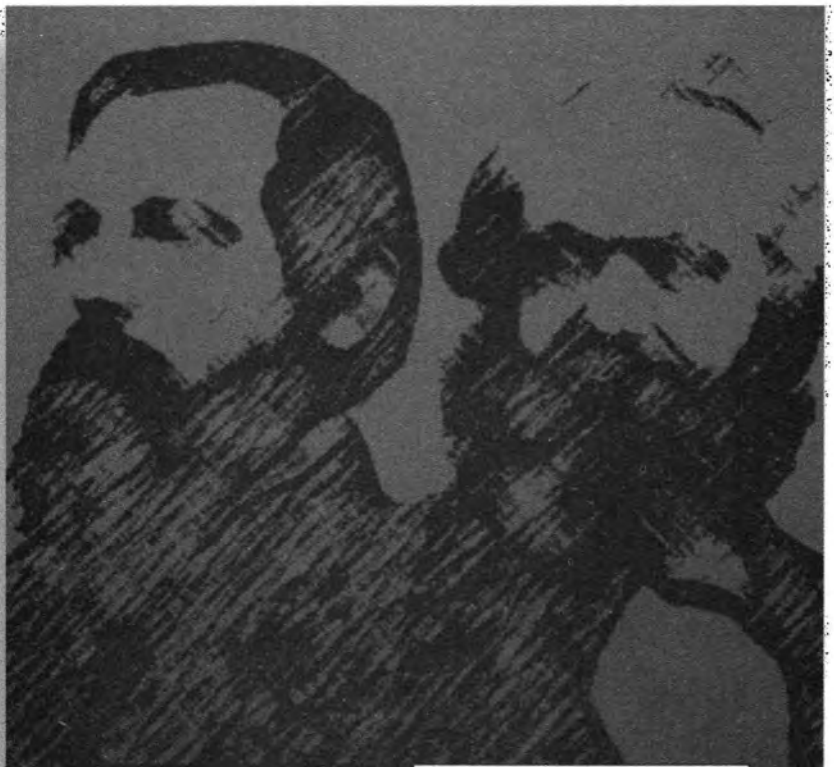

OĞLAK KLASİKLERİ

KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS

KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU

Türkçesi: *Rekin Teksoy*

Rekin Teksoy'un Türk Sineması

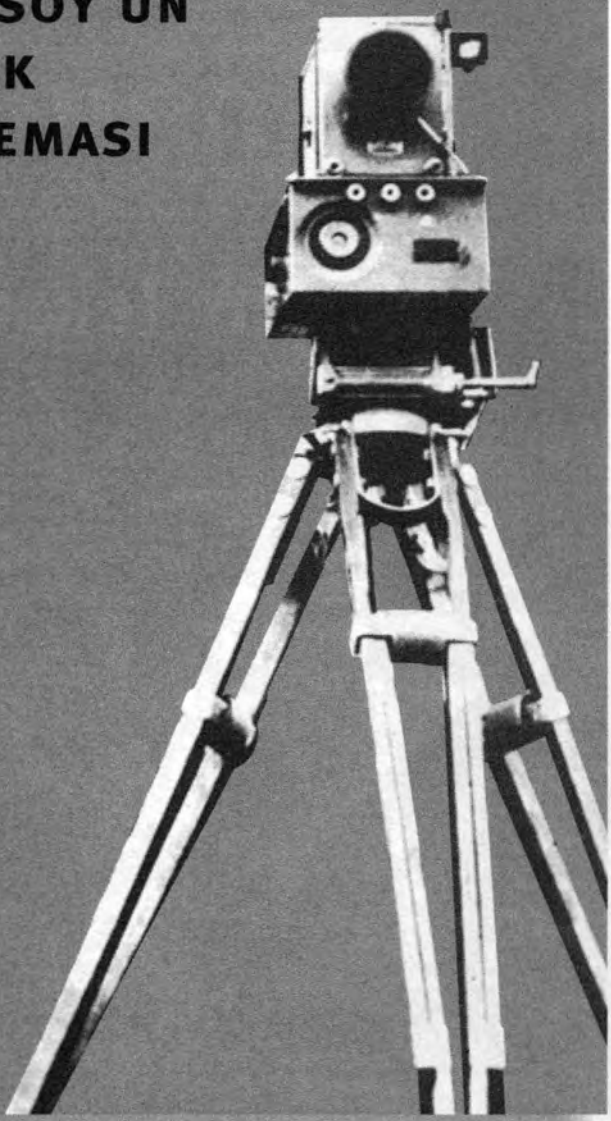

Turkish Cinema

Rekin Teksoy

KITAP.IR
SKB: 0193715 VTE